This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Q.154.31

UNIVERSITY of MICHIGAN
GENERAL LIBRARY
OCTAVIA WILLIAMS BATES
BEQUEST

DG
208
.F86

VETUS
ROMANA
HISTORIA,
Sive
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM
LIBRI SEXAGINTA.

AUCTORE Johann Freinsheim 1608-1660

JOHANNE FREINSHEMIO.

ARGENTORATI
Apud SIMONEM PAULLI BIBLIOPOLAM.
M. DC. LXXIV.

Bates.
DeCruscio
10-2-24
9194

MU

LECTORI BENEVOLO, S.P.

Causa mihi scribendi, justæ VOCATIONIS officium, & voluntas ejus, cui post DEUM obedire maxime debeo. Materia, *vetus Romana Historia*, quatenus à Livio quondam exposita, post pleramque Auctoris ejus partem deperditam, in multis aliis antiquorum libris varie dispersa, latuit verius, quam exstitit. Hanc ego pro virili parte erui, contexui, etiam expolivi: hactenus utique, ut situs atque squallor detergeretur. Festinanter certe: quartum decimum intra mensem, postquam iterum Bibliothecæ meæ copia facta, libris effectis quadraginta quinque: quamquam impedirent morbi, curationes, molestiæ negotiorum, calumniæ litium, quarum rerum nunquam lætior seges fuit. Adhibui tamen diligentiam & judicium quod potui, & Tibi quidem indicare licet, Benigne Lector, me vero non piget confiteri de animi mei sententia: me neutiquam metuere, ne quis ex omnibus his scriptoribus, qui sunt in hominum manu, aliquid efficiat in hoc genere concinnius, copiosius, verius. Neque tamen is sum, qui me nusquam erravisse putem: sed sicubi impegi, rem ita comparatam intellige fuisse, ut non sine ratione quadam erraverim: hoc est, ut errorem esse hominis, non pecudis appareat. Monitus autem gratanter emendabo, quod opus fuerit: & si Tibi studium meum probari cognovero, posteriorem quoque Tomum, quam primum ejus facultas dabitur, extrudam. Vale. Dab. Vormatiæ, ex Museo meo A. D. IV. Kal. Septembr. Anno Christiano M. DC. LIV.

5_18-27.EHY.

IO. FREINSHEMIUS CONSILIARIUS REGIUS SUETICUS & ELECTORALIS
PALATINUS, ACADEMIÆQ HEIDELBERGENSIS PROFESOR HONORARIUS
Perfectum pictor SAPIENTEM pingere jussus
Frustra perq scholas aliquem quæsivit & aulas
Cuius ad exemplar pulcherrima fiat imago
FREINSHEMIUM sat, Pallas ait, quem pingere debes,
Nemo referre queat, si non queat iste referre.
Paruit, atq VIRI pictor dedit orã, sed illam
Fortunæ parem utriq animam, rerũq scientem
Quas homo scire potest, nequiit formare negabant
Mortali ingenio decora immortaliã pingi.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER PRIMVS.

In locum lib. XI. Liviani.

L. Annæi Flori Epitome Libri XI. Liviani.

CVm Fabius Gurges consul male aduersum Samnites pugnasset; & senatus de remouendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc sibi ignominiam, eo maxime senatum mouit, quod iturum se filio legatum pollicitus est: idq; præstitit. atq; eius consiliis & opera filius consul adiutus, cæsis Samnitibus triumphauit. C. Pontium imperatorem Samnitium ductum in triumpho securi percussit. Cum ciuitas pestilentia laboraret, missis legatis, ut Æsculapij signum Romam ab Epidauro transferrent; anguem, qui se in nauem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportauere; eoq; in insulam Tiberis egresso, eodem loco sedes Æsculapij constituta est. L. Posthumius consularis, quoniam cum exercitui præesset, opera militum in agro suo vsus esset, damnatus est. Cum Samnitibus pacem petentibus fœdus quarto renouatum est. Curius Dentatus Consul Samnitibus cæsis, & Sabinis qui rebellauerant victis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphauit. Coloniæ deductæ sunt, Castrum, Sena, Adria. Triumuiri capitales tunc primum creati sunt. Census actus est, lustrum conditum: censa sunt ciuium capita CCLXXIII. millia. Plebs propter æs alienum, & graues & longas seditiones, ad vltimum secessit in Ianiculum, unde à Q. Hortensio dictatore deducta est, isq; in ipso magistratu decessit. Res præterea contra Volsinienses gestas continet: item aduersus Lucanos, contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuit.

FRactæ jam multis prœliis Samnitium opes erant: neque dubium habebatur, quin bello finis imponi posset, si perculso & debilitato hosti quam minimum ad confirmandos animos spatii relinqueretur. Igitur Q. Fabius Consul ardens juuenta, & confecti belli gloriam sibi comparare certus, delectu haud segniter acto, protinus in Campaniam cum exercitu profectus est. Samnites enim dura gens, & ad desperationem potius quam timorem tot

Anno ab Vrbe Condita CDLXI.

Samnites bellum renouant.

cladibus

cladibus acta; quod superioris anni Consules ad triumphum suum legiones deduxerant, occasione temporum vsi, non pœnitendas copias ex reliquiis priorum pugnarum & novis delectibus coëgerant: & quoniam pestilentia Romanos vrgeri sciebant, præterea Consules nec experientia bellorum nec auctoritate magnopere metuendos eum in annum factos esse audiuerant; in spem erecti, Campanos semper spretos, tum autem vt auctores periculorum malorumque suorum inuisiores, populationibus & vastatione agrorum lacessebant.

Campani vastant.

CAP. II.

Erat in duce Romano par dignitati Fabiæ domus animus, sed contemptus toties à suis victæ gentis, & rei gerendæ cupiditas, consilium eripuerant. raptim ad hostes exercitu ducto, quum præmissos ab imperatore Samnitium speculatores vidisset, qui conspecto Romanorum agmine se recipiebant ad suos; vniuersam hostium multitudinem fugere arbitratus, non locorum, non hominum explorato habitu, tanquam omnis victoriæ spes in celeritate posita esset, quanta maxima festinatione poterat, signa inferri iussit. Apud Samnites à suis præmonitos omnia circumspectius acta sunt: præcipi opportuna loca, strui acies, alloquiis ducum accendi militis animi potuerunt. Igitur eventus prœlii qualis esse debuit, fuit. Fessos ex itinere & cursu, turbatis ordinibus, tamquam ad prædam magis quam pugnam venientes, instructus paratusque miles haud magno negotio pepulit: Fabius desideratis suorum millibus tribus, maiore etiam numero sauciorum, quo minus omnem exercitum amitteret, superuentu noctis defensus est.

Q. Fabius à Samnitibus vincitur.

CAP. III.

Tum loco paulo æquiore capto, quantum in illa trepidatione fieri potuit, castra communita sunt. in quibus haud multo melior quam in ipsa acie aut facies rerum, aut fiducia animorum fuit. non requies fessis, non cibus esurientibus, non fomenta sauciis suppetebant; tantum cum armis egressi, prioribus in castris impedimenta omnia reliquerant. Igitur inter gemitus morientium & querelas superstitum tota nox exacta est, omnibus imminentem diem cum horrore ac desperatione, vt supremam, operientibus. *Neque enim laboribus fessos, exhaustos vigiliis, vulneribus debiles, perculsos infelici prœlio, numero etiam multum imminuto, resistere posse hostibus, quos incolumis adhuc, integris animis corporibusque, & optima spe incensus exercitus sustinere nequiuisset.* Rebus conclamatis, vti solet, remedium ab hostis errore fuit. Ille venientis alterius Consulis fama perterritus, ne, si oppugnare castra Fabiana adortus esset, recentium copiarum aduentu à tergo circumueniretur, rerum supra spem felicium successu contentus, motis castris iter alio conuertit. Digressis hostibus Romani quoque ad tutiora loca se receperunt.

Remedium ab hostis errore.

CAP. IV.

Postquam ista Romam adlata sunt, magis ignominia quam accepto detrimento mota ciuit

molestissime tulit, temeritate Consulis effectum, vt bellum, quo diuturnius nullum fuerat, quum jam in exitu esset, noua spe repletis Samnitium animis, formidabilius iterum quàm à longo tempore fuisset, renasceretur. Neque tribuni modo plebis, quorum hæ propriæ artes erant, frequentibus ad populum concionibus inuidia & odio cuncta repleuerant; verum etiam apud patres agitata re atroces sententiæ dicebantur. factumque Senatus consultum est, quo *certum ante diem Fabius consul ad dicendam Romæ causam adesse* jubebatur. Venientem magna vis accusatorum adorta est: neque defendi factum quibat, & quod vnum maxime prodesse debebat reo, Fabii senis gratia, in contrarium verterat. Minus enim ignoscendum ei putabant, qui à præstantissimo viro genitus, & inter paternos triumphos educatus, non modo Romanum nomen, sed suæ quoque familiæ laudes, & partas à maioribus victorias, per tantam imprudentiam accepta clade fœdauisset. Exulcerati animi, & defensionem paranti reo vix æquas aures præbituri, Fabii patris insigni pietate primum, mox etiam oratione leniti sunt. Is enim veritus, ne propter rem male gestam filius ab exercitu remoueretur, ab ipsa quidem culpa purganda penitus abstinuit: Sed *sua & majorum merita* modeste commemorans, *tam acerbam sibi iam seni, tam ignominiosam genti Fabiæ notam* deprecabatur. *Neque tamen se postulare, vt ceteris tot Fabiis, qui ab ipsis prope Vrbis primordiis Romanam rem virtute consilioque auxissent; vt trecentis etiam illis, qui Rempublicam sua & tantum non vniuersi nominis Fabij internecione texissent, error vnius condonetur; si immedicabilis ille sit, maiusq. commodum ex pœna filij sui quam incolumitate peruenturum esse videatur: se enim charitatem patriæ adfectibus aliis omnibus anteferre satis didicisse. Verum enimuero, quidquid in hoc adolescente metuendum fuit transactum est: bona autem quæ mens illius indolesque, ac sub me non ineptissimo magistro, vti vobis visus sum, instituta & exercita virtus pollicentur, adhuc exspectari possunt, nisi spem istam, non quidem iniqua, sed tamen intempestiua seueritate præciderimus. Multis initio rerum gerendarum impegisse, ad prudentiam & cautionem profuit: qui errore admoniti, mediocria sæpe damna ingenti vtilitate redemerunt. Et nescio annon ad fortunæ potius inuidiam, quam hominis cuiusquam peccatum referri verius sit, quod & Respublica nostra, & Fabiæ gentis diuturna felicitas mediocri detrimento castigata est: quanquam beneuolentia magis hæc Deorum, quam inuidia vocanda sit, cuius beneficio aduersus exitiabilem superbiam, quæ res nimium secundas sequi solet, non tam damnosa ciuitati clade, quam ad documentum efficaci, conditionis humanæ admonemur. Quidquid id est, Quirites, mihi certe sinistri aliquid præsagiebat animus, quum die comitiorum solicite vobiscum agerem, ne filium meum Consulem faceretis. Quum enim patrem meum, auum,*

Fabius accusatur.

CAP. V.

Fabij patris pietas & oratio.

Multis impegisse profuit.

CAP. VI.

Fabius cum populo agit, ne filium Consulem faciat.

proauum, alios maiores meos sæpissime, adhæc meipsum quinquies hoc magistratu functum esse cogitarem, incipiebam vereri, vt eadem in gente summos honores continuari, vel Dij, vel homines, animo satis æquo paterentur. Atque vtinam vel isto tempore preces meæ valuissent; vel vobis beneficium vestrum iterare placeret, ne quod honoris causa, me recusante, tribuistis filio meo, inaudita hactenus ignominiæ occasio vtrique fieret: vosque temeritatis argueremini, quos, si priorem de Q. Fabio sententiam alio iudicio rescinditis, aut dedisse imperium sine caussa, aut

CAP. VII.

abrogasse perperam credant. At si meliora decreueritis, & vestra vobis auctoritas, & Fabiæ gentis existimatio salua erit, errorque iuuenilis, vtcumque aliquo reipublicæ damno commissus est, ita maiore cum eius emolumento emendabitur. Sed quis spondere hoc ausit? Ego, Quirites, ego pro filio meo sponsorem me Reipublicæ dabo: &, quod Senatui Populoq; Romano, deinde nostræ domui felix faustumq; sit, Consuli legatus ibo, particeps futurus omnis fortunæ, quam aut inuenire dabitur, aut facere. Viget adhuc animus; neque vtar hac ætate virium corporis penitus: possum perferre militiæ labores, possum in acie stare, &, si nihil aliud, memoria veterum pugnarum terrere hostes, alacritatem augere nostrorum; & quod caput est, possum adolescentiam Consulis, quæ sola rerum secius gestarum caussa est, regere consilio, & ætatis præferuidæ impetus senili cautione temperare. Nisi filij ingenium tenerem, cuiusque recte monenti morem gesturum considerem, nollem in fine prope vitæ sine dedecore actæ, post tot consulatus ex sententia mea vestraque gestos, post ingentes victorias & illustres triumphos, tot annorum laboribus periculisque partam belli domique gloriam, vnius iuuenis inconsulta temeritati corrumpendam permittere.

[illegible]

CAP. VIII.

Huic orationi nec ad mouendos præsentium animos pr[illegible]us; nec ad sponsionem melioris euentus fides defuit. Summo omnium consensu legatione decreta, rebus omnibus intentissima cura promissis, non minore fauore speque profectus Consul est, quam paulo ante conuitiis & indignatione redierat. In itinere deinde & castris, nihil non ex disciplina veterisque imperatoris artibus curatum est: & socii, quos Q. Fabius pater multis beneficiis & virtutis admiratione deuinxerat, ad omnia quæ imperabantur, præsto fuere. Milites etiam ipsi delendæ ignominiæ cupidi, confisique consiliis eius ducis, sub quo eamdem illam gentem, à se patribusque suis sæpe fusam fugatamque meminerant, copiam cum hoste confligendi dari votis omnibus desiderabant.

CAP. IX.

Neque minores à recenti victoria Samnitibus animi erant. Itaque quum hi partum decus retinere, illi recuperare amissum niterentur, summis vtrimque viribus concursum est. Et iam deteriore loco res Romana esse cœperat, Consulemque ipsum dux hostium C. Pontius Herennius cum delecta manu circumueniebat: quum animaduerso filij periculo Maximus in confertum Samnitium agmen admisso equo se intulit. Sequutus est

Pugna cum Samnitibus.

[illegible]

equitum

equitum globus, supra solitam alacritatem pudore accensus, si tot florentissimi iuuenes animis & robore à sene vincerentur. Hic impetus totius prœlii fortunam traxit: sustinuere primum Romanæ legiones hostem equitum audacia animatæ, mox impulerunt: frustra obnitente Herennio, qui omnibus boni & ducis & militis muneribus eo die functus, dum redintegrare ordines, retinere fugientes, obsistere ingruentibus tendit, neque inhibere fugam suorum potuit, & opportunitatem euadendi ipse amisit. Capta cum duce millia Samnitium quatuor: ad millia viginti prœlium & fuga hauserunt. Etiam castra hostium in potestatem redacta sunt, cum ingenti præda, quam statim agri hostium late vastati, passimque expugnata, aut dedita oppida luculenter auxerunt. Tanta rerum commutatio accessione vnius hominis facta est, vt paulo ante victor exercitus à victo cæderetur: & eum imperatorem à quo fusus fugatusque Consul fuerat, ipse nunc captiuum abduceret, ingens populo Romano spectaculum, & ornamentum triumpho suo: quem anno sequente ad vrbem reuersus summa omnium voluntate impetrauit. Dum hæc à Fabiis in Samnio administrantur, etiam alter Consul, D. Brutus, cui Falisci prouincia euenerat, prosperis rebus vsus est. Quippe adiutus à Sp. Caruilio legato (nam & Bruto legatum adiungi placuerat) viro bellorum & hostis gnaro, aduersus quem superiore anno Consul rem feliciter gesserat: & cæteræ Etruriæ partem non exiguam perpopulatus est, & Faliscos occurrere ausos prœlio vicit. His rebus in Vrbem nunciatis, quum tempus comitiorum venisset, Consulesque à rebus gerendis auocari parum è republica videretur, interregnum est initum. Interrex L. Posthumius Megellus comitiis quæ ipse habebat, Consul declaratus est: nullo ad eam diem exemplo, præterquam Appii Claudii, quod bonus nemo probauerat. Sed Posthumius non minore arrogantia magistratum gessit, quam acceperat. Inprimis nobilitate generis & tertio tum consulatu ineptè ferox, collegam eius anni C. Iunium Brutum, plebeium hominem, et se longe inferiorem, olim habebat despectui. Vt vero de prouinciis agi cœptum est, neque comparare cum Bruto, neque sortiri voluit, *administrationem Samnitici belli extra ordinem* poscens, *tanquam sibi debitam*, quod *duobus proximis annis* [illegible] *res per se magnas aduersus eundem illum hostem gessisse* diceret. Multis in Senatu contentionibus iactato negotio; quum C. Iunius se [illegible] aduersus gratiam & potentiam collegæ ius suum obtinere [illegible] posse videret, ad extremum, *ne discordia consulum bona publica fraudi esset, sponte se cedere* testatus est. Premebat adhuc Vrbem agrosque pestilentis contagionis malum: quod tertium iam annum expertis omnia, neque diuina ope vlla, neque humana pelli potuerat. Igitur sine

C. Pontius Herennius capitur.

CAP. X.

D. Brutus faustè Faliscos vincit.

CAP. XI.

Interregnum.

Anno ab Vrbe Condita CDLXII

Posthumius extra ordinem [illegible]

CAP. XII.

Sibyllinis ex libris, siue Delphici oraculi admonitu (nam hoc quoque tra-
Aesculapius Romam arcessitus. ditur) decem legati missi sunt qui *Aesculapium* ab Epidauro, qua in vrbe natus esse credebatur, Romam arcesserent. Quamquam enim perplexum satis responsum erat, neque prouidere euentum rei Patres poterant: obsequendum tamen diis statuerunt: ipsos viam explicaturos esse rati: qua possent eorum fata procedere. Res inde mira dictu sequitur; sed multis fidisque auctoribus, ipsaque structura ædis, quæ tum in Tiberis insula facta dedicataque est, compertæ veritatis. Quum apud Epidaurios mandata legati Romani edidissent: excepti quidem benigue, sed quia parum liquebat quid concedi posset, vt ipsi deportarent, quidquid ex v[...]
CAP. XII. [...]si videretur, in templum Æsculapii deducti sunt. Apud Græcos ferme locis apricis excelsisque numinis istius constitutæ sedes sunt: Epidauri quoque quinque millibus passuum ab vrbe distans templum habebant celeberrima iis temporibus fama, donisque hominum, qui valetudinem credebant ibi recepisse, prædiues. Huc adducti, dum ingentis molis simulacrum, Thrasymedis Parii nobili ingenio fabrefactum, admirantur:
Serpens pro Aesculapio ingens repente serpens ex ipsis adytis prolapsus animos omnium horrore summo & religione perfudit. Sacerdotes enim venerabundi, *ipsum in hoc angue numen esse, & nonnunquam hac forma conspici, salutari semper ostento,* clamitabant. Biduo conspectus in templo serpens, deinde iterum reconditus est: tertio die per medios spectantium venerantiumque cœtus recta perrexit ad portum vbi Romana triremis stabat; quam ingressus, in tabernaculo Q. Ogulnii qui princeps legationis erat, multiplici spirarum orbe se composuit. Ferebatur antiquitus fabula *eundem illum Æsculapium forma serpentis indutum, aliquando Epidauro Sicyonem mularum iugo*
CAP. XIII. *deportatum fuisse, Nicagora quadam, Echetimi vxore, deducente.* Læti ergo prodigio Romani, tamquam præsentem Deum veherent, vela dedere,
Antium deuehitur. paucisque diebus interiectum mare permensi prosperrimo cursu Antium tenuerunt. Ibi quum inhorrescens mare nauigationem impediret, prorepens ex nauigio serpens, qui totum per iter quietus ibi se tenuerat, in vestibulum fani quod ea vrbe celeberrimum erat, adlabitur, eoque loco tres continuos dies exigit: magno cum metu legatorum ne auelli inde non posset, quod toto eo tempore ad consuetos cibos non reuerterat: do[...]
Et inde Romam nec nauigio redditum magna cum alacritate Romam detulerunt. Ad spectaculum incredibilis rei tota effusa ciuitate, passim in ripa fluminis quo subuehebatur positæ aræ sunt, accensique odores & victimæ cæsæ. Iam ad eum locum peruentum erat, vbi diuisus modico interuallo Tiberis insulam efficit; quum relicta naue serpens eam insulam, quæ post *Æsculapii* vocata est, natatu petens, cerni vlterius ab hominibus desiit. Patres *de-*
ctum

lectum a Deo locum interpretati, decreuerunt, vt eadem in sede templum Æsculapio strueretur. Morbi siue illa ope, siue quod alioquin desituri fuerant, cessauere. Templum mox insignibus donariis, & hominum qui *remediis salutaribus ab eo numine se adiutos* ferebant, prædicatione nobilitatum est. L. Posthumius Consul superbiam in Vrbe aduersus collegam suum exercitam, etiam in prouinciam detulit. Quum enim Q. Fabius Gurges, qui priore anno Consul fuerat, ex Senatus consulto proconsule res in Samnio gereret: scripsit ad hunc Posthumius arroganter, *excedere iubens prouincia sua, se administrando ei bello sufficere.* Obtendente *iussa Patrum* Fabio, *neque integrum sibi deserere negotium quod Senatus imposuisset*; quum Romam nunciata res esset, metus incessit, ne per discordiam imperatorum respublica detrimentum caperet. Quare *mitti ad Consulem legatos* placuit, *qui verbis Senatus peterent, vt Fabium ad exercitum & in Samnio esse pateretur.* Quum alias absurdum & præfractum fuisse responsum ferunt; tum etiam vocem adiectam singularis peruicaciæ: *Non se Senatui, quamdiu Consul esset, sed Senatum sibi dicto audientem esse oportere.* neue loquutus esse ferocius, quam fecisse videretur, protinus dimissis legatis Cominium (eam tum vrbem Fabius obsidebat) cum exercitu progreditur, si alia ratione amoliri æmulum non posset, bello certaturus. Fœdum spectaculum præbuissent hostibus Romana arma, si pari stoliditate quam petebatur, resistere Fabius voluisset. Sed ille natura & consiliis paternis moderatior, *non furori Consulis, sed vtilitati Reipublicæ cedere* præfatus, prouincia excessit. Cominium post paucos dies à Posthumio expugnatum est. Inde Venusiam ductus exercitus, hac quoque capta circumlatum ad alia oppida bellum: quorum complura, partim vi, alia deditione in potestatem venerunt. Hostium in ea expeditione decem millia cæsa sunt, sex millia ducenti traditis armis fidei victoris se permiserunt. Non erant spernendæ res quas bello gesserat Consul, sed gratiam earum superbia contumaciaque corruperat. Itaque quum ad Patres missa epistola de rebus suis perscripsisset, *Venusinamque vrbem & agrum deducendæ coloniæ accommodatissimum esse* monuisset; accepta quidem res est, sed præterito auctore victoriæ consilique ab aliis deducta sunt colonorum millia viginti, sic enim apud scriptores minime contemnendos reperio; ingens numerus & prope excedens fidem, nisi quod videri potest inter gentes indomitas, communi aduersus Apulos Lucanosque præsidio, collocari validam manum placuisse. Ceterum importunitas L. Posthumii, quemadmodum ipsi supra veteres offensas, ingentem conflauit inuidiam; ita Q. Fabio ad fauorem omnium valde profuit: eique, postquam ad Vrbem venit, atque rebus à se gestis disseruit, triumphus haud ægre decretus est.

Trium-

Templum Æsculapii.

CAP. XIV.

Posthumii arrogantia.

CAP. XV.

Fabii moderatio.

CAP. XVI.

Venusia colonia deducta.

Q. Fabij triumphus, proſequente patre.

Triumphauit proconſule de Samnitibus qui *Pentri* cognominantur Kalendis Sextilibus. Currum equo ſequutus eſt ſenex Fabius: quem non adiutorem magis victoriæ, quam auctorem, ſpectantium deducentiumque voces celebrabant. Ipſe ſummam rei bene geſtæ gloriam ad Conſulem populi Romani trahens, ſicuti nomine legati, ſic etiam modeſtia vtebatur: haud minori cum voluptate honores filii intuitus, quam eum adhuc paruulum in curru ſuo circumtulerat, quum ipſe triumpharet.

CAP. XVII.

C. Pontius ſecuri percutitur.

Ceteram prædæ partem militibus Conſul dedit: reliqua in ærarium relata; C. Pontius Samnis in triumpho ductus, mox ſecuri percuſſus eſt. Vir acer & memorabilis, qui vim Romanam iis temporibus diu ſuſtinuit, cladeſque non contemnendas, ſed ignominiam multo maximam ad Caudinas furculas intulit. Quem aiunt dicere ſolitum, *Si in ea tempora natus eſſet, quibus munera accipere Romani didiciſſent, ſe illos diutius imperare non fuiſſe paſſurum.*

Fortuna Ciuitatis [illegible] innocentia morum.

Ita tum fortuna Ciuitatis non armorum magis induſtria, quam innocentia morum ſtetit.

CAP. XVIII.

L. Poſthumij [illegible]

L. Poſthumius interea non minus honoribus qui æmulo conceſſi, quam qui ſibi negati fuerant, fremens, per impotentiam animi, cum auctoritate Patrum contumacia certando, neque mederi acceptis vulneribus potuit; & vltro irritauit iras, quas modeſtia ſermonum factorumq; mitigare debuiſſet. Quippe non querelis aduerſus inimicos, non conuitiis in ipſos ordines abſtinens, quo Patribus ægre faceret, prædam omnem militibus diſtribuit, exercitumq; priuſquam ſucceſſor mitti poſſet, dimiſit. Triumphum etiam contra voluntatem Senatus actum, quamquam ad ſecundum eius conſulatum relatus ſit, ad hæc potius tempora pertinere crediderim; idque ſcriptores diligentiæ fideique non poſtremæ in hiſtoriis ſuis prodiderunt. Ob hæc facta recentioribus odiis petitus eſt: eumque ſimul atque magiſtratu abiit duo tribuni plebis corripuerunt, die ad populum dicta. Præter ea quæ memorauimus, crimini dabatur, *quod priuſquam paludatus ex Vrbe exiret ex legionibus ſuis delectos milites, ad duo hominum millia, in agrum ſuum ad ſaltum repaſtinandum miſerat: eoſq; in opere iſto per multos dies detinuerat, immemor, non mancipia ſibi, ſed milites; neq; vt ſuum agrum excoleret, ſed vt publicum extenderet, datos.*

Eiuſdem condemnatio.

His criminibus accuſatus atrociter, fruſtra tentata defenſione, ſuffragiis omnium tribuum damnatus, eique lis ducentis millibus nummum æſtimata eſt.

CAP. XIX.

Anno ab Vrbe condita CDLXIII.

Iam P. Cornelius Rufinus, M. Curius Dentatus noui Conſules magiſtratum inierant. Hi cum ſuis quiſque legionibus, Samnium populationibus agrorum, & ruinis vrbium fœde vaſtauere: Samniteſq; multis locis congredi auſos ingentibus cladibus ad pacem fœduſque petendum compulerunt. Quum enim tot prœliis iuuentutem pleramq;, capto autem C. Pontio, conſilium etiam & ducem amiſiſſent;

amisissent; missis ad Consules, & horum adsensu Romam legatis, vt fœdus cum ipsis quarto renouaretur, impetrarunt: credo Romanis etiam vincendo fessis, cupientibusque bellum difficile, ipsisque sæpe calamitosum, tandem aliquando certæ pacis tranquillitate componere.

Fœdus cum Samnitibus quarto renouatur.

Illata primum Samnitibus arma M. Valerio tertium, A. Cornelio Cosso Consulibus reperio: quæ ad quartos & quinquagesimos inde Consules vario Marte exercita, aut fœderibus parum diuturnis suspensa, populum vtrumque occupatum sollicitumque habuerunt.

CAP. XX.

An ex hoc bello triumphauerit Cornelius, in obscuro est: de Manio non ambigitur; cuius fortuna eo fuit illustrior, quod aliis subinde victis hostibus, bis eodem in magistratu triumphauit.

Manius Curius in eodem magistratu triumphat.

Quippe Sabini valida gens, & longa tum pace opulenta, siue precibus Samnitium & propinquitatis misericordia commoti; siue victis vicinis ad se quoque peruenturo incendio volentes obsistere, armata iuuentute Romani iuris loca quædam inuaserunt. Aduersus hos egressus cum exercitu Curius, vt diduceret hostes, simul ne Sabinorum agri cladium bellicarum expertes haberentur, occultis itineribus copiarum partem misit: datis mandatis, *vt quam latissime possent, terrorem vbique vastitatemq; facerent.* Ea necessitas, ad sua tuenda diuersis abeuntibus agminibus, formidabile Sabini exercitus robur soluit, facilemque aduersus dispersos victoriam Consuli præbuit.

Sabinos vincit.

CAP. XXI.

Hac expeditione vsque ad Adriaticum mare peruentum est: agrorum hominumque tanta vis in potestatem venit, vt celebrata deinde fuerit Curii vox, qui pro temporum illorum disciplina factis quam verbis promptior, quum explicare singula nequiret, *Tantum,* inquit, *agrorum cepi, vt solitudo futura fuerit, nisi tantum etiam hominum cepissem: tantum autem hominum, vt interituri fame fuerint, nisi tantum cepissem & agrorum.*

Curii vox magnifica.

Sabinis pacem orantibus, veteris sub Tatio affinitatis memoria, & quia minime grauibus odiis certatum fuerat, etiam ciuitas, sed sine suffragio, data est.

Sabinis ciuitas datur.

Anno ab Vrbe condita CDLXIV.

Consulatus, quem anno sequente M. Valerius Coruinus, cum Q. Cædicio Noctua gessit, tenuis admodum ad nos fama peruenit, nisi quod sub idem tempus colonias deductas esse reperio, Castrum & Adriam, vnde mari nomen & Senam in Gallico agro.

Castrum & Adria, & Sena coloniæ.

Verumtamen nondum eousque pacatis illis regionibus, magis est vt accedam auctoribus aliis, qui coloniarum istarum originem ad inferiora tempora retulerunt.

CAP. XXII.

Sed in Vrbe coercendis quæ increbuerant maleficiis nouus magistratus institutus est, qui vinculis sontium seruandis, & quum animaduerti oporteret supplicio sumendo auctores atque moderatores præessent. triumuiri capitales appellati.

Triumuiri capitales.

Legis, à L. Papirio tribuno plebis eo de negotio latæ, hæc verba inuenio: *Quicumque Prætor posthac factus erit, quei inter ciueis ius dicat, treis viros Capitales populum rogato. iiq; tresuiri, quicunq;*

facti

facti erunt, sacramenta exigunto iudicantoq́, eodemq́ iure sunto, vti ex legibus plebeiisq́ scitis exigere, iudicare, esseq́ oportet. Quo capite mulctarum quoque exigendarum potestas ipsis data videtur: *sacramentum* enim iis temporibus vocari solebat, quod pœnæ nomine pendebatur æs, quoniam illud ob sacrorum publicorum multitudinem, & angustias ærarii, sacrificiorum impensis destinari consueuerat. Census quoque eo anno acti memoria non alia superest, quam quod *ciuium capita ducenta septuaginta tria millia censa* dicuntur. Principem Senatus ab his quoque Censoribus lectum

Q. Fabius Maximus, princeps Senatus.

fuisse Q. Fabium Maximum certa coniectura est, quod aliunde scimus, ex ea gente continuum eum honorem tribus mansisse, vt Maximus acceptum ab Ambusto patre, mox ad Gurgitem filium transmiserit. In-

CAP. XXIII. *Seditiones ob æs alienum.*

terea quum foris res satis lætæ essent, grauibus domi discordiis seditionibusque laboratum est. Plebs ære alieno oppressa nouas tabulas flagitabat, rem veterem, & ab ducentis amplius annis varie iactatam, vt turbulentus aliquis tribunus ad commouendos multitudinis animos stimulum eum admouerat; aut improbitate fœneratorum populi indignatio exarserat. Sed sub prioribus aliquot consulibus, morborum aut hostium metus remissiores in vrbe contentiones fecerat:

Anno ab Vrbe Condita CDLXV.

Q. Marcio Tremulo, P. Cornelio Aruina Consulibus; deinde proximo anno, quum M. Claudius Marcellus, C. Nautius Rutilus magistratum gererent;

Anno ab Vrbe Condita CDLXVI.

maiores aliquanto motus extiterunt. ad quos comprimendos, magis quam vllius alterius negotii bellive caussa, dictatorem fuisse dictum existimem Appium Claudium, qui deinde Cæcus est cognominatus, quem dictatorem fuisse, in antiquis monumentis reperio.

CAP. XXIV. *C. Plotii libido.*

Sane præter acerbitatem iniquissimi fœnoris, etiam nefaria C. Plotii libido, ægris iam hominum animis, vt citius atque vehementius exardescerent, subiecit faces. Huic T. Veturius, filius eius Veturii, qui Consul ob turpe fœdus Samnitium populo deditus fuerat, quum ob calamitatem domesticam ad æs alienum compulsus soluendo non esset, in nexum se dedidit lubens: omniaque seruilia ministeria patienter exsequutus est. Plotius adolescentulum forma liberali, ex magna spe consularis familiæ, ad infimæ fortunæ sordes depressisse non contentus, etiam pudicitiam extorquere instituit, cui iam & rem familiarem omnem, & libertatem ipsam eripuerat. Deinde Veturium aspernantem, & quiduis potius quam tantum flagitium pati paratum, verberibus crudelissimis lacerat: ille in publicum se proripiens, & ad consulum tribunal ab accurrente multitudine deductus, *de intolerabili crudelitate & libidine creditoris* queritur: & apparebant vibices, verberumque recentes notæ. Consules igitur rem non negligendam rati, de ea retulerunt ad Senatum: dictisque sententiis Plotius in carcerem duci iussus: omnesq́ per totam

Vrbem

Vrbem, quotquot æris alieni caussa nexi erant, lege de eo negotio lata, *Nexi liberantur.*
liberati sunt. Non sum nescius, pro T. Veturio ab aliis Publium quen- CAP. XXV.
dam, tribuni, qui inter Caudinæ pacis auctores fuisset, filium memora-
ri: sed & anno ante hæc tempora quadragesimo simillimam ob caussam lex
de nexis lata fertur. Ceterum nihil vetat, vt plurium fœneratorum ea
improbitas fuerit; & priori lege, vt fit, etiam per debitorum patientiam,
inter angustias rei familiaris nihil recusantium, sensim neglecta, eiusdem
exempli recens factum admonuerit, vt in posterũ ea de caussa plenius atq;
diligentius caueretur. Sed populo non modo nexu verum etiã fœnoris ſæ-
uitia liberari cupienti, grata licet vltionis legisq; impetratio non satisfecit.
Verum, vt in morbis quibusdam acrioribus remediorum diligentia quum
mitigatus videri potest, magis accenditur dolor; non multo post adeo ex-
ulcerata res est, vt quum tribuni plebis legem de nouis tabulis summo
nisu perferre contenderent, neque minoribus aut copiis aut animis à cre-
ditoribus resisteretur, plebes exemplo maiorum vrbe relicta, trans a- *Plebs in Ianiculum secedit.*
mnem in Ianiculum montem secederet; obstinato consilio, nisi re im-
petrata, ad penates suos non redeundi. Quum parum aduersus hæc CAP. XXVI.
opis in Consulibus esset, (M. Valerium Potitum, C. Ælium Pætum fuisse Anno ab Vrbe Condita
coniiciunt) ad vltimum arduis temporibus remedium deuentum est, vt CDLXVII.
dictator diceretur. dictus est Q. Hortensius. Is adhibitis quæ tempus &
caussa postulabat fomentis, quum eo maxime distineri pacem ciuitatis
intelligeret, quod scita sua contemni, legemque Publiliam sperni plebs
indigne ferret, quamquam multis reluctantibus, cedendum temporibus
esse censuit: nouaque lege in Esculeto lata iterum accuratius sanxit, *vt,*
quod plebes iussisset, omnes Quirites teneret. His aliisque lenimentis reuo- *Lex Hortensia.*
cata ad concordiam & lares suos plebe, *D*ictator siue morbi subita vi, siue
curis & laboribus oppressus, quod antea nemini contigerat, in magistratu
mortuus est. Inde minor aliquamdiu ordinum in Vrbe dissensio fuit:
sed imperii sensim deformata dignitas, quum plebe ad ambitiosorum ho-
minum fraudes parum cauta, & vel potestatis exercendæ caussa quibus-
libet rogationibus accipiendis facili, multa sciscerentur, quæ reipublicæ
decus, & ad extremum ipsa fundamenta conuellerent. documentum
insigne res regentibus, ne vulgus, si re familiari commoda vti possit, maio- *Vulgus non didicit vti summa potestate.*
ra non cogitaturum, iniuriis opulentiorum ad cupiditatem potestatis
qua vti non didicit, adigi patiantur. Legem quoque de suffragiis cir- CAPVT
cum hæc tempora latam esse crediderim, qua patres in comitiorum in- XXVII.
certum euentum auctores fieri cogebantur. Hactenus enim eo iure v- *Lex de suffragiis.*
tebantur, vti magistratum gerere non posset, cui populi suffragiis datus
esset, nisi patres auctores fuissent facti. Continebantur interdum hoc vin-

culo improuida plebis ſtudia, & quamquam raro reprehenderent comitia patres, tamen quia ius ipſis erat, tamquam reprehenſuri metuebantur. Tum vero ferente legem tribuno plebis Mænio, populi quidem aucta poteſtas; ſed eadem opera ſalubris & reipublicæ decora comitiorum ſeueritas debilitata eſt. Q. Hortenſio dictatore mortuo, creatum alium, quidam auctores ſunt, rei gerundæ cauſſa, Q. Fabium Maximum, cuius tertia hæc dictatura fuerit. ei L. Volumnius C. F. C. N.

CAPVT XXVIII.

Bellum exhaurit ſentinam vrbium.

Flamma Violens magiſter equitum fuiſſe dicitur. Bellum enim ea tempeſtate cum Volſinienſibus erat Etruſca gente: id opportunum fuit, ad exhauriendum, quidquid in vrbe nouis rebus pronum, ac ſuperioris diſcordiæ nimium memor eſſet. Acceſſit etiam noua bellandi cum Lucanis cauſſa: qui Thurinos, Italiæ, qua magna Græcia eſt, ciuitatem, prægraues accolæ multis iniuriis ad fidem Romanorum confugere compulerant: bellumque aduerſus Lucanos C. Ælio tribuno plebis rogante, populus ſciuerat. Educti igitur exercitus, & vtrobique res geſtæ ſunt, quarum memoria, cum auctorum qui eas perſcripſerant annalibus, amiſſa eſt.

Thurini ad fidem Roman. confugiunt.

Anno ab Vrbe Condita CDLXVIII.

Etruſca & Lucana bella.

Thurini C. Ælio ſtatuam & coronam auream dono dederunt. Conſulatus C. Claudii Caninæ, M. Æmilii Lepidi nulla re memorabili, quæ tradita reperiatur, inſignis ſequitur. Niſi quod Etruſca & Lucana bella tum etiam geſta videntur. Manii etiam Curii de Lucanis reperitur oratio: quæ & inter quatuor eius triumphos, toties enim triumphaſſe illum inuenio, numeranda eſt. Sed quo anno, quoue in magiſtratu aut imperio res eas geſſerit, ignoratur.

CAP. XXIX.

Bellum cum Senonibus.

Maior inde moles & clade non contemnenda nobilis exorta eſt, bello cum Senonibus Gallica gente contracto. Hi ſæpe bellum cum populo Romano, ſæpe pacem habuerant; jamque decimum ferme annum poſt cladem in agro Sentinati acceptam, quum Decio ſe deuouente magnus eorum numerus cæſus eſt, quieuerant; niſi quod juuentutem ſuam aduerſus Romanos mercede ab Etruſcis conduci patiebantur: tum vero maiore cum manu quam aliquot ab annis ſueuiſſent, in Etruriam progreſſi, Aretium obſidebant.

Aretium obſidetur.

Aretini fœdus à Romanis & antea petierant, ſed eo negato, impetrauerant inducias, quarum tempus nondum exierat. Ceterum maior in eo ſpes erat venturi auxilii, quod arma Gallica numquam concuti ſciebant, quin eam rem magnopere ad ſe pertinere Romani arbitrarentur. Itaque miſſis in vrbem legatis, vt ſibi ſubueniretur aduerſus communem hoſtem, petebant.

Anno ab Vrbe Condita CDLXIX.

Interea ſe circumegit annus, quo C. Seruilius Tucca, L. Cæcilius Metellus Conſules fuerunt. Pro Cæcilio Cœlium annales quidam memorant: Sed Cœliæ gentis inferior nobilitas ante annum ab Vrbe Condita ſexcenteſimum ſexageſimum, conſularem imaginem nullam habuiſſe creditur.

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER SECVNDVS,

In locum lib. XII. Liviani.

L. Annæi Flori Epitome Libri XII. Liviani.

Qvum legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor cum legionibus ab iis cæsus est. Cum à Tarentinis classis Romana direpta esset, duumviro qui præerat classi occiso, legati ad eos à senatu, ut de iis iniuriis quererentur missi, pulsati sunt: ob id, bellum iis indictum est. Samnites defecerunt. Aduersus eos & Lucanos, & Bruttios, & Etruscos aliquot prœliis à compluribus ducibus bene pugnatum est. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Cum in præsidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Iubellio missa esset, occisis Rheginis Rhegium occupauit.

P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Caluino Consulibus, quum iterum Gallici belli terror se commouisset, multosque Tuscorum arma cum Senonibus sociare nunciaretur, Aretinorum periculum sibi minime negligendum esse Patres censuerunt. Sed quia neq; Dolabella ex Volsiniensi agro, neque ex Lucanis Domitius exciri sine rerum gerendarum incommodo poterant; *L. Cæcilium Metellum prioris anni consulem, tum præturæ fungentem, ad Aretinos obsidione liberandos quamprimum coactis copiis ex*ire Senatus jussit. Ne tamen temere sumptum esse bellum videretur, præmitti legatos placuit, nunciaturos *Aretium in fide Romanorum esse: iustisque fallaces videri Gallos, quando fœdus cum Romano populo habeant, si aduersus amicos atque socios iuuentutem suam conduci non patiantur.* Hæc legatio quum pagos Senonum circumiret: Britomaris quidam regii generis *ferox* adolescens, cuius pater inter Etruscorum auxilia cæsus à Romanis fuerat, insana vindictæ cupiditate flagrans, non homines modo comprehensos, sed & ipsa sacrosancti muneris insignia, minutatim dissecuit sparsitque. Rei tam atrocis fama quum hinc in Vrbem, inde in castra Dolabellæ Consulis accidisset, irritatis vehementer animis, bellum Senoni-

Anno ab Vrbe Condita CDLXX.

Legati Romanorum ad Senones.

Violantur.

CAP. II.

bus indictum est: statimque missos fecit Etruscos Dolabella, magnisque itineribus cum exercitu per Sabinum ac Picenum agrum, ad fines Senonum contendit. Senones subito hostium incursu, & absente copiarum suarum robore, cum paucis & inconditis occurrentes facile profligantur. *Dolabella Senones vastat.* Consul nullo dato victis spatio exurit vicos, ædificia omnia diruit, vastat agrum omnem, denique puberibus occisis, imbelli mulierum & puerorum multitudine abducta, quam paucissima potest humani cultus vestigia in locis relinquit. Britomaris captus, & vario cruciatuum genere tortus, ad triumphum seruatur. Per eosdem dies haudquaquam pari fortuna res apud Aretium gestæ. *L. Cæcilius vincitur à Senonibus.* L. Cæcilius prætor ante ipsum oppidum cum Senonibus Etruscisque aduerso Marte conflixit. Septem tribuni militum, multique præterea insignes viri cum ipso Prætore cæsi sunt: ex legionibus & auxiliis hominum millia plus minus tredecim desiderata.

CAP. III.

Sed minor apud Gallos huius victoriæ lætitia, quam cognito patriæ excidio luctus atque consternatio fuit. Contractis qui vbique per Etruriam militabant popularibus, homines iræ ac doloris pleni, consilii speiq; inopes, quum sedes, quibus reciperentur, nullas vsquam haberent; quasi fato quodam ad exitium eos trahente, *Senones Romam pergunt.* Romam pergendi capiunt impetum: *non aliter patriæ suæ vastatoribus rependi vicem posse, quam si vrbem ipsorum simili clade affectam intueri cogerentur, neque minoribus animis viribusq., caussis etiam acrioribus ab Aretio Romam petere; quam maiores sui ab eiusdem Etruriæ oppido Clusio profecti, eamdem illam vrbem occupassent.* His inter se vocibus instincti, ruunt: natura impatientes moræ, & tum, vt incautos hostes opprimerent, etiam consilio properi. Sed per hostilem regionem ducentibus, varia impedimenta obiecta sunt: spatiumque fuit, quo prouideri aduersus hunc tumultum posset.

CAP. IV.

Ita reiecti, dum per ignota & infesta omnia, nulla certa destinatione vagantur, in Domitium Consulem incidunt: protinusque cum eo conferunt manus. Sed aduersus rationem atque disciplinam infelix temeritas fuit; occisis in prœlio multis, reliqui desperatione atque rabie accensi, ferrum, quod frustra in *Senonum natio exciditur.* hostes strinxerant, suis corporibus admouerunt. Ita florentissimam modo nationem, ob scelus interfectorum legatorum tam velox tamque vehemens vltio comprehendit; vt aliquot mensium interuallo penitus excisa, inter gentes, quarum iura violauerat, numerari desierit. Nam & paruæ Senonum reliquiæ, quæ ad Boios, vicinam & consanguineam gentem, se receperant, eodem anno à Dolabella Consule internecione deletæ sunt. Quum enim atrocitate cladium suarum, & eiusdem calamitatis *Etrusci & Boii vincuntur.* metu, Boios Etruscosque conciuissent, ad lacum, qui Vadimonis appellatur, pugna commissa, magnus Etruscorum numerus cæsus est, Boii perpauci effu-

ci effugerunt, Senonum omne nomen ita periit, vt nemo superesse putare-
tur ex ea gente, quæ Romam vrbem incenderat. Sub id tempus, Senam CAP. V.
coloniam deductam esse vero propius videtur: quo Romanis vniuersa re-
gione potitis, nomen Senonum in ea parte Italiæ funditus interiit. Etrusci
tamen Boiiq; sequente statim anno, quum ex iis qui puberes interea facti
fuerant, exercitum suppleuissent, iterum fortunã pugnæ tentare sunt ausi.
Tum igitur à Q. Æmilio Papo victos fuisse crediderim: huius enim & C. Anno ab Vrbe Condita CDLXXI.
Fabricii consulatus primus eum in annum incidit; Papoque prouinciam
Etruriam obuenisse constat. Sed in plerisque annalibus qui adhuc le-
guntur, rerum istarum memoria maiorum interuentu obliterata est. Quod
enim tot continuis bellis atque victoriis, maxima virtutis & potentiæ in-
crementa Romanus populus quotidie caperet; adductæ in metum, quæ
adhuc per Italiam sui iuris erant ciuitates gentesque, maximum atque pe-
riculosissimum conflauere bellum: iunctis, tamquam ad communes o-
mnium hostes prædonesque opprimendos, consiliis & viribus. Neque
differri arma visum est, donec adhuc Boiorum Etruscorumque reliquiæ
distinendis Romanorum copiis sufficerent. Primi Samnites, fracto rur- CAP. VI.
sum fœdere cum Lucanis Brutiisque palam sociantes consilia, prorupe-
runt. Sed hos C. Fabricius Consul compluribus prœliis vicit. Vno ma- *C. Fabricius Samnites vincit.*
xime memorabili, quum Thurinam vrbem iterum premente Statio Stati-
lio, signis collatis dimicatum est; fusisque magna cum strage hostibus, ipsa
etiam castra expugnata captaque. Memoriæ proditum est, quum stre-
nue castra defenderentur, scalas adferente quodam vasti corporis iuuene,
Romanos animatos, plenam victoriam reportauisse. Cæsa dicuntur in
prœlio & castris hostium millia viginti: quinque millia, cum ipso impe-
ratore, signisque militaribus viginti capta sunt. Postero die quum dona-
ret eos Consul, quorum insignis opera fuerat, *vallaremq; coronam esse datu-
rum* dixisset, *qui castra hostium primus transcendisset*, quæsitus ingenti studio
reperiri non potuit, si miles fuisset, vltro se oblaturus huic tanto honori.
Creditum igitur vulgatumque est, *Martem ipsum auctorem eius operis caus-* *Mars pro Romanis pugnasse creditur.*
samq; victoriæ fuisse: Consulisq; edicto supplicatio ei est habita, militesque
laureati magna cum lætitia supplicatum ierunt. Conspirantes aduersus CAP. VII.
Romanum populos, nullis adhuc auxiliis publice Tarentini iuuerant: qui *Tarentini bello Romano se inuoluunt.*
præcipui fœderis istius auctores, tamen aliorum laboribus quam suo dis-
crimine lacessi Romana arma, bellique euentum prætentari, sapientius
arbitrabantur. Sed minime diu tenuit ista dissimulatio, quin casu quodam
insanæ plebis temeritatem prouocante, ciuitatis consilia nudarentur. Iam
tum ea Italiæ ora, consuetudine Græcorum, à quibus Tarentus ceterarum-
que vrbium pars pleraque conditæ fuerant, deliciis spectaculorum atque
histrio-

histrionum immodice gaudebat, præcipua Tarentinorum luxuria, quos adeo corruptis moribus egisse memorant, vt plures epulas ludosque solennes reciperent, quam anni dies essent. Forte in theatro maiore iuxta portum sito ludos spectabant; quum L. Valerius (alii Cornelium nominant) duumuir naualis, decemque Romanæ naues portum introituræ se ostendunt: pernicioso vtrisque errore; quum ignari rerum omnium Romani tamquam amicum & hospitale littus peterent; Tarentini conscientia vecordes, classem hostili animo consilioque missam esse interpretarentur.

CAP. VII. *Auctor eius consilii Philocharis.*

Adest Philocharis, quem ob turpitudinem vitæ ciues sui *Thaidem* appellabant; is veterum quorundam fœderum illata mentione, fas esse Romanis negat Lacinium promontorium prætermaiuigandi: *obuiam iri folide ferocibus barbaris, superbiamq. malo coërceri* iubet. Acclamat temeraria multitudo præ continua crapula non bene mentis compos. Hominis fœdissimi de tanta re sententia omnium adsensu accipitur. nec mora, decurritur ad arma nauesque: Romani nullam ad rem minus quam ad pugnam parati, fugæ se committunt. Sed celeriter insequentibus Tarentinis euadunt naues quinque, totidem à pluribus circumuentæ in portum rediguntur: ex his deprimuntur cum ipso duumuiro quatuor; vna capitur: homines ætate & robore militari interficiuntur: cetera turba in seruitutem venditur. Mox ab eadem animi leuitate bellum Thurinis inferunt, criminantes *eorum opera Romanum ea in loca venisse, qui Græci quum essent, barbaram gentem, quam cognatos vicinosq. Tarentinos, dubiis rebus defensores habere maluissent.* Vrbs in potestatem redacta diripitur: eiiciuntur principes: præsidium Romanum pacta incolumitate dimittitur.

CAP. VIII. *Romani legatos Tarentum mittunt.*

Romæ re audita, erat quidem pro magnitudine iniuriæ non leuis indignatio; sed bellum nouum ea tempestate sumi non placuit: legatio, quæ de iniuriis quæreretur, decreta, mandatumque legatis, *vt captos restitui, Thuriis res ablatas aut æstimationem iustam reddi, exules reduci, rerum istarum auctores populo Romano dedi postularent.* More Græcarum vrbium in theatro concionem populi cogere Tarentini solebant: huc ægre admissi legati, turbam ebrietate & otio lasciuientem repererunt. nam tum quoque dies festus agebatur. ibi quum legationis princeps L. Posthumius verba facere orsus esset, ludibriis petulantissimæ multitudinis exceptus, multo etiam acriores odiorum caussas retulit Romam, quam extulerat.

Qui ludibrio habentur.

Quippe tam contemptim habuerant eum, vt sermoni eius de cetero quidem attenderet nemo: sed quoties aliquid vt ab homine Romano parum Græce prolatum esset, tota concio solueretur in risum, barbarum increpantes conuiciarentur: cultum Legatorum, nam togati aderant, exploderent: postremo etiam theatro extruderent, iura gentium nequidquam inuocantes. Fœdum inde dictu,

sed

ſed ad licentiæ popularis coërcendam temeritatem vtile exemplum traditum. abeuntibus legatis inter confertam Tarentinorum turbam, quæ in ipſo theatri exitu conſtiterat, ſcurra quidam Philonides (nam hoc quoque moribus ſuis corrupta ciuitas debet, vt celebrata ſint annalibus ſcurrarum nomina, Tarentinorũ principum ignorentur) ſacra legatorum veſtimenta, canis impudentis inſtar, vrina reſperſit. Vnius ſpurci & furioſi hominis ea noxa videri potuiſſet, niſi protinus agnouiſſet temulenta ciuitas, riſuque & plauſibus factum illud comprobantium totum theatrum inſonuiſſet. Poſthumius hac voce edita, *accipimus omen, o ſcurra, quando & ea nobis datis, quæ non petimus:* conuerſus ad multitudinem, veſtemque ignominia adfectam oſtentans, vbi redintegratis cachinnis, etiam verſus in populum Romanum contumelioſos canti ſaltarique videt; *ridete*, exclamat, *ridete Tarentini dum licet: nam poſtea quidem large flebitis.* iratis ad hæc Tarentinis *& quo magis, inquit, ſtomachemini, prædico, veſtem iſtam ſanguine multo vobis eluendam eſſe.* Poſthæc, nullo alio accepto reſponſo, abnauigarunt. Iam Romæ magiſtratum ocœperant L. Æmilius Barbula, Q. Marcius Philippus Conſules. His ſenatum habentibus, quum & prætextam (nam vti erat fœdata, eam attulerant legati,) cernerent; & ipſis exponentibus ceterarum iniuriæ tam multiplicis ordinem diſcerent patres: commotis maiorem in modum animis omnium, dubium non erat, quin armis vindicari contumeliam oporteret. Sed quia tot aliis aduerſus validiſſimas gentes bellis diſtrictæ vires erant, ſtatimne, an poſtea, contra Tarentinos mittendus exercitus eſſet, parum expediebant: multoſque per dies ab orta luce ad occaſum ſolis re in ſenatu diſceptata, quum alii *nihil tentandum priuſquam ceteræ ciuitates, aut ſaltem quæ finitimæ Tarento eſſent pacarentur*; *alii ſine mora decernendum eſſe bellum* pugnarent: poſtremo numeratis ſententiis Senatus conſultum factum eſt, *vt de bello Tarentinis inferendo ad populum ferretur.* Id quum populus conſenſu iuſſiſſet; ad Æmilium Conſulem, qui iam in Samniũ ad exercitum profectus fuerat, ſcriptæ ſunt literæ, *vt omiſſis præſentibus caſtra in Tarentino agro poneret, & niſi de illatis iniuriis ſatisfaceret populus Tarentinus, eum iuſto pioq; bello perſequeretur.* Tarentini non amplius cũ paucis & inermib⁹ hominibus, ſed inſtructo exercitu negotium ſibi futurum eſſe cernentes, tamquam ex diuturna crapula expergefacti, iam ſerio quid faciundum eſſet conſultabant. bellum accipere periculoſum; imperata facere ſeruile videbatur: neque vitari vtrumque poterat. Vagantibus igitur ſententiis exſurgens quidam, *Quid fruſtra dies altercando terimus, inquit, Tarentini? Venerunt tempora, quæ facta magis quam verba poſtulent: ſed ad quæ ex vſu publico adminiſtranda conſiliis rectis opus ſit, & re valere. Neq; ſane moueor, quod antehac communi quodam liberarum ciui-*

Poſthumius Tarentinis interpretat.

CAP. IX.

Anno ab Vrbe Condita CDLXXII.

Bellum contra Tarentinos.

CAP. X.

Tarentini cuiuſdam oratio.

tatum morbo, dictis ad gratiam compositis, etiamsi crebro nocerent, estis oblectati. tum enim, vt sit inter res prosperas, quid patissimum reipublicæ conduceret, parum animaduertebatis. Iam autem in finibus nostris exercitus Romanus, & ante ipsas portas hostilis terror est: eo magistra prosatura iucundis facile disertis antepouere.

CAP. XI.

Neq; sic accipiatis, tamquam exprobraturus præterita surrexerim. nam veterem quidem culpā intempestiue obiicere, inimici & alienis erroribus petulanter insultantis animi est: probi viri & salutis communis studiosi, peccata ciuitatis tegere, aut excusare malunt, nisi quoties ad calamitatē publicā amoliendam, præteritarum offensarum recordatio grande momentū habet. Nam ab errore quidem omni, homines quum simus, immunes haberi velle, nimiū & superbum: sed ad eumdem lapidem crebro impingere; neq; saltem euentu temeritatem castigante ad cautionem erudiri, id vero iam vix bene humanum est.

Tarentinorum delicta.

Ad vnius hominis vocem naues Romanas depressimus: mox Thurios cognatam gentem hostilibus odiis vexauimus, quod ab Romanis defendi, quam à Lucanis Brutiisque diripi maluerunt: legatos Romanorum per turpem dictu contumeliam violari tulimus. Bellum igitur quo carere potuimus, & graue bellum, & periculosum, & improuisum, alienissimo tempore nostro adtractum est. Denique iam in agro Tarentino Romana castra sunt: & nos adhuc incerti omnium, bellum formidabile an pacem indecorā

CAP. XII.

satius sit accipi, deliberamus. Atque vtinam nunc demum obliti blanditiarum, obliti priuatorum commodorum, dignitatem vtilitatemq; publicam spectantes in commune consuleremus: esset vnde vel fœdera honeste, vel arma tuto sumerentur. nunc in duas vos abire partes, & propemodum factiones video, non iudiciis, aut ex conditione rerum sumpto consilio; sed suis quisq; caussis ducitur. cur enim tam

Iuuenes & pauperes bellum; alii pacem cupiunt.

paucos iuuenes & pauperes in ea sententia esse video, quæ pacem laudat? aut cur neminis fere diuitum & seniorum bellum placet? an alia tam æqualiter diuisæ ciuitatis caussa est, quam quod hi rebus quietis fœnori suo agrisq; frui volunt: illi, si bellum conflatum sit, in imperiis, aut ex licentia prædæ compendium sperant? etiam olim hoc morbo laboramus, neque à longo iam tempore respublica nostra hominibus caruit, qui domesticas opes augere studerent, etiam cum periculo &

CAP. XIII.

detrimento ciuitatis. Quibus omnibus occurrere poteritis rectissime (dicendum enim est quod ex præsentibus vtilissimum esse censeo) si neq; pacem ematis ea conditionum vilitate, quæ iura liberæ ciuitatis minuat: neque vestras tantummodo vires belli tam difficilis terroribus opponatis. Sæpe à maioribus copiarum nostrarum imperium externis ducibus commissum est. Archidamum Agesilai filium, postea Cleonymum, mox Agathoclem, Peloponneso aut Sicilia euocauimus. Memoria nostra, quum finitimorum armis infestaremur, Alexandrum Epirensem patres nostri acciuerunt: eo consilio non solum ipsi commodis rebus vsi sunt, sed etiam nobis florentes reliquerunt. Est eadem hodie inter nos & Epirotas amicitia: neq; illi hodie exercitu ac duce minus valent. Et recens beneficium nostrum Pyrrhus habes.

habet, quem Corcyræos oppugnantem iusta classe iuuimus. Ergo non meum hoc, sed qui ante nos Rempublicam hanc felicissime rexerunt, hominum sapientissimorum consilium esse existimatote: quod vel ideo sequi debetis, quia in priore exemplo quasi totam eius rationem cum euentu ipso perspicere potestis.

Pyrrhū arcessi suadet.

CAP. XIV.

Sed tamen etiam aliquam argumenta magna sunt & euidentia. Nemo inter nostros ita excellit, vt ei æquo animo parituri sint ceteri: quæ vero sint æmulationis pericula quoties acri & potente cum hoste res est, scitis: & quemcumque feceritis imperatorem, vel nimio pacis studio; vel cupiditate gerendi belli, detrimentum vestris rebus adferre posset, taceo aduersum Romanos, gentem armis induratam, non quolibet duce bellum tuto geri. Verum enimuero, quemadmodum nemo dubitat, virtute & consilio militari ante Pyrrhum nemo est. sed venire forsitan nolet? imma vero quia rerum gerendarum cupidissimus, bellum in præsentia nullum aliud habet, non modo veniet ipse lubenter, sed etiam adducet copias validas & prœliorum vsu rudes. & ne ab ipso libertati nostræ metuamus, iis cum eo conditionibus transigetur, quibus respublica in tuto sit. Hac ratione fiet, vt bona cum spe sumere bellum: & vel impetrare pacem commodam, vel etiam dare gloriosam possimus. quamquam hoc potius euenturum non improbæ spei est, vt prius Romani nobiscum æquis legibus transigant, quam hoc rerum statu Pyrrhum accipiant in Italiam, qui quondam ex eadem Epiro minoris aliquanto gloriæ potentiæque regem timuerunt.

Commoda inde sequutura ostendit.

CAP. XV.

Hoc consilium non eo tantum vicit, quod publicæ salutis viam haud aspernandam aperuisse videbatur; sed etiam contrarias in opiniones diuisa concione, quum neutra pars, obsistente altera, pertendere posset, quod proximum erat, sententiam, quæ media quodammodo videbatur, vniuersi prætulerunt.

Consilium vincit.

Ferunt vulgato per ciuitatem rumore, decretum de Pyrrho acciendo factum esse, Metonem quemdam hominem frugi, sumpta corona marcida & facula, ebriorum more, cū tibicina theatrum intrauisse: populum Tarentinum, solita lasciuia, iussisse, *ut progressi in medium alte voce, mulcentula tibia canerent.* tum Metonem, facto silentio, dixisse, *Bene facitis Tarentini, quod saltandi canendiq; copiam præstatis, quibus libet: nam Pyrrho in vrbem admisso vix erit, vt liceat amplius nostro nobis arbitratu viuere.* Moto ad hæc populo, atque orto murmure, veriti qui auctores iniuriarū aduersus Romanos fuerant, ne pacificis consiliis valentib⁹ ad supplicium ipsi dederentur, increpito vulgo, *quod ab homine temerario tam indigne derideri pateretur*, impetu facto, Metonem theatro exegerunt. ita nemine deinceps aduersante, decretū ratum fuit.

Metonis factū.

CAP. XVI.

At Romanus Consul, quum nihil ab Tarentinis pacati responderetur, præterea mitti ad Pyrrhum legatos cum muneribus accepisset; ad belli consilia conuersus, agrum populatus, oppida alia pugnando, alia deditione capit, damno ac terrore complet omnia. Mittuntur etiam ad prohibendas iniurias ab Tarento co-

Æmilius Consul bellum Tarentinis infert.

piæ: fit conflictus acer, sed superiore Romano, multis suorum amissis, C
ci in vrbem compelluntur. Æmilius regionem omnem impune vast
ritque. Territis ea clade Tarentinis, vt multitudo, quanto secundis re
insolentior, aduersis tanto impensius in timorem præceps est, Agidi
Romanæ amicitiæ retinendæ perpetuus auctor fuerat, imperium per
titur. Cupiditatem spemque pacis auxerant ex principibus quidan
Romano duce dimissi qui *humanitatem eius, & ceteros etiam Tarentino*
periore prælio, aut per agros passim exceptos, indulgenter atq; benigne ha
CAP. XVII. *Pyrrhi descensio.* prædicabant. Sed mutauit animos erexitque Cineæ fiducia, cum a
liaribus copiis ab Epiro venientis. Namque Pyrrhus ingens anim
Magni modo Alexandri æmulatione vastissimum imperium spe com
xus, ipsis quasi fatis inuitantibus, ad perficienda quæ destinasset, pand
viam credebat. Confirmatum etiam oraculi Delphici voce narrant, at
gui quidem sensus, & vtramuis in partem facilis flecti, sed quod inte
te cupiditate rex pro certo & secundo acceperit, quippe de belli e
suscepturus esset euentu consulenti redditum responsum fuerunt:
eum Romanos vincere. Sed plus, opinor, animorum dabat Tarentina l
tio, quæ *ex sua ciuitate, Lucanisq;, Messapiis, & Samnitibus, ceterisq; populis*
eodem fœdere tenerentur, facile viginti millia equitum, trecenta quinquag
peditum conscribi posse, attulerat. His igitur copiis si Romanos in ordi
redegisset, haud magno negotio ceteræ Italiæ dominationem se ade
tum sperabat. Inde breuis in Siciliam traiectus ostentabat insulam A
thoclis excisa domo vacuam & discordem: quam etiam hereditario i
quod ex Lanassa filia Agathoclis liberos susceperat, suæ domui posse
dicari rebatur. His ex sententia confectis Carthaginem bello erat
tutus. Fama est Cineam præstanti sapientia virum, quo immodic
CAPVT XVIII. *Cineæ colloquium cum Pyrrho.* gis cupiditates, paratamque felicitatem præsentibus bene utendi tu
turas, ipsius quoque confessione coërcendas esse ostenderet; *quid de*
Romanis agere constituisset? interrogasse. Atque illo subinde alias ex
victorias nasci turas esse demonstrante, subiecisse; *quid igitur confecti*
omnibus acturi sumus? Tum vero *pacis & otij bonis affatim fruituros te*
dente, excepisse Cineam: *quid igitur vetat, ô Rex, quin statim iis frua*
quum præsto sint: nouis autem bellis suscipiendis corrumpi penitus amittiq; po
Sed Pyrrhus iterata legatione Tarentinorum, & ambitione sua vi
patrium esse respondit *Epirotis, non pro se tantum, sed etiam pro sociis &*
cis bella capessere. Ceterum tegendo interiori consilio suo, cum legati
xie pepigit, *vt lato ipsis auxilio statim rediret domum, neq; diutius, quan*
CAP. XIX. *Pyrrhus bellum apparat.* *cessum esset, ab iis in Italia detineretur.* Inde confestim ad bellum appa
dum ingenti studio versus, nauium longarum magnum numerum c

pl

pleuit; alias præterea, quibus equi vtrique transportarentur, adornauit: pletisque legatorum Italicorum, quo sub specie honoris obsidum vicem teneret, in delectu agendo copiisque conducendis vsus, ceteros cum tribus armatorum millibus, addito, qui præesset Cinea, Tarentum præmisit. Horum aduentu spes pacis abrupta, abrogatum Agidi imperium, & vni eorum qui ex legatione redierant, decreto populi datum est. Neque multo post missus à rege Milo, Tarentinam arcem firmauit præsidio, murorumque custodiam & tutelam sibi depoposcit: gratulante imperita multitudine, quod penes peregrinos molestiam & labores esse, sibi otium cum securitate relictum existimabat. annona igitur militibus, pecunia Pyrrho, alacriter decreta. Interea L. Æmilius transmarini militis aduentu cognito, quo tutioribus locis hybernaret, exercitum in Lucaniam transducere instituit. Erat iter per angustos quosdam calles, quos ab altera parte præruptæ inuiæque rupes, ab altera mare claudebant: & intellecto ducis Romani consilio Tarentini naues scorpionibus & balistis instructas admouerant litori; militemque per arctos & obnoxios tramites incedentem missilibus impetebant. Æmilius viam virtuti negatam astu explicuit, captiuis quos in vltimum agmen reiecerat, latera prætexens ordinum, quæ periculo patebant. Horum misericordia Tarentini, dum suos ferire metuunt, etiam hostibus pepercerunt. Hæc ferme eo anno ad Tarentum gesta. Romæ vero C. Fabricius Luscinus, qui in consulatu suo Samnitas Brutiosque & Lucanos præclare vicerat, triumphans Capitolium ingressus est. Eundemque honorem non ita multis post diebus Q. Marcius Consul obtinuit; ex Etruria, rebus ibi prospere gestis, reuersus. Quæ eum caussa, bello Etrusco nondum finito, ex prouincia reuocauerit, tempore alieno (nam Fabricius A. D. III. nonas Martias triumphauit) non traditur: ego accitum à Senatu coniicio, qui tum exspectatione Pyrrhi sollicitus, præsidia vndique conquirebat. Nam & eo primum tempore, quum tanta vndique belli mole coorta, imperium pluribus exercitibus defendi oporteret, proletarii, quibus antiquitus vacatio militiæ fuerat, sacramento rogari cepere. arma, quæ parare per inopiam non poterant, publice data: vt legionibus alibi occupatis, hæc manus per globos in muris foroque disposita, stationibus & excubiis vrbem tueretur. Neque tamen his consiliis auerti potuisset imminens clades, nisi fortuna vrbis imperaturæ periculosissimis temporibus ingentes viros reseruasset, ac nescio an maximos omnium, qui vnquam in ista ciuitate fuerunt: non ita diuitiis & splendore generis, quam contemptu opum, & à virtute nobiles. Hæc enim ætas Curios, Fabricios, Coruncanios tulit: nullarum imaginum aut facultatum viros, sed amplissimæ gloriæ,

CAP. XX.

Æmilij stratagema.

CAP. XXI.

Proletarij sacramento rogantur.

quam rectissimi exempli homines, summo rei militaris vsu, parique morum innocentia pepererunt: vtrobique salutares patriæ, quæ aduersus regem ambobus metuendum, non magis opus habebat viris, qui ferrum hostile retundere possent, quam qui aurum contemnere. Pyrrhum

CAP. XXII. *Pyrrhus in Italiam nauigat.*

interea vere non exspectato peditum duo & viginti millia, tria equitum adducentem, elephantos præterea viginti, & funditorum sagittariorumq; modicam manum, orta in medio cursu tempestas ita iactauit, vt ab extremo periculo minimum abesset. Classe disiecta, pluribusque nauigiis adflictis, quum etiam prætoria nauis laboraret, in mare se dedit Pyrrhus, & maximo cum labore vix tandem enatauit. Corporis tamen male habiti ægritudinem, animi robur sublenabat: & cura Messapiorum, qui suum in littus eiectum, omni studiorum officiorumque comitate coluerunt. Eorumdem opera nauibus quibusdam, quæ procellæ vim euaserant, adductis; pauci equites cum duobus elephantis, & minus duobus millibus peditum collecti. Cum hac manu Tarentum processit:

Tarentum venit.

obuiam egresso cum militibus suis. Regemque deducente Cinea. Magnis Tarentinorum gratulationibus exceptus, paucos dies quieti dedit. quo spatio quum ciuitatis mores, ita comparatos esse cerneret, vt his obtinentibus, neque seruari à quoquam possent, & ipsos quoque defensores suos pessumdaturi essent, dissimulauit in præsentia. Sed vbi paulatim conuenientibus quæ dispersæ fuerant nauibus, copias idoneas habuit; gymnasia & porticus, in quibus otiosa iuuentus dies totos obambulando nugandoque consumebat, occlusit: epulas compotationesq; vetuit: solennia ludorum ex intemperantissimo vsu ad iustam mediocritatem reduxit.

CAP. XXIII.

Post hæc delectum iuniorum seuere egit: monitis, vt solebat, conquisitoribus suis, *grandes eligerent, se eos fortes redditurum.* Hos manipulis suorum permixtos, ne seorsim habiti seditiones agitarent, eadem duritia & seueritate disciplinæ exercuit; capitis pœna infrequentibus proposita. Qui vero in armis non essent, eos maiorem diei partem in foro agere coëgit. Quarum rerum insolentia, homines in-

Grauis est Tarentinis.

ter pudendas delicias nati educatique, mirifice angebantur, *seruitutem* appellando, si perire socordia & luxuria cupientes, salui esse cogerentur. Onerabat inuidiam satellitum quorundam regiorum intemperies, qui suo arbitratu hospitia deligentes, etiam inuitis & reluctantibus dominis occupabant: parique deinde licentia inter vxores eorum liberosque versabantur. Ergo fastidio præsentium multi relicta vrbe in agros emigrabant: donec id quoque clausis portis adpositi custodes prohi-

CAP. XXIV.

buerunt. Tum vero Tarentini se pro socio dominum accepisse sero intelligentes, quod vnum poterant, per indignationem & questus sortem

suam

ſuam miſerabantur, aliquanto liberius, vbi per aliquam idoneam cauſſam conuenientes, præter ſolitos animi adfectus, etiam vino incaluiſſent. Neque deerant qui ad Pyrrhum referrent: arceſſitique nonnulli quod inter conuiuium parum honorifice de Rege loquuti eſſe arguerentur. Sed horum quidem periculum cuiuſdam inter eos ſimplex & ingenioſa confeſſio diſcuſſit: *Et hæc diximus*, inquit, *& longe grauiora dicturi fuimus, niſi vinum defeciſſet.* Ibi Pyrrhus vt qui vini quam hominum eam culpam videri mallet, arridens dimiſit eos. Ceterum diffiſus ciuitatis moribus animisque, vt quemque plurimum apud Tarentinos auctoritate, conſilioque pollere animaduerterat, cauſſis repertis ſtructisue, ad filium Ptolemæum (quem diſcedens ipſe regno præfecerat annorum quindecim adoleſcentem) ablegabat: alios per occultas inſidias de medio tollebat: erant quos adfectata humanitate complexus, inter familiariſſimos haberet, quo populo ſuſpectiores fierent. In his Ariſtarchus erat, vir inter primates amore ciuium & eloquentia excellens: hunc quia nihilominus in magna apud multitudinem gratia eſſe cernebat, per cauſſam certi negotii nauigare in Epirũ iuſſit. Ariſtarchus, quum refragari Regis imperio præſentis exitii; obedire, non quidem æque velocis, ſed tamen æque certi videretur: conſcenſa naui paulum prouectus, flexit curſum ad vrbem Romanam, & receptus in fidem de rebus multis magniſque Senatum largiter edocuit. Dum hæc Tarenti Pyrrhus adminiſtrat, nihilo ſegnius ad bellum gerendum apud Romanos delectus agebantur, cogebantur pecuniæ, miſſo ad ſocias ciuitates C. Fabricio, qui auctoritate gratiaque ſua deterreret à ſtudiis rerum nouarum: quidam, quorum ſuſpecta leuitas erat, etiã præſidiis in opportuna loca impoſitis in fide retinebantur. Quidquid enim vbiuis iniuriæ acceptæ perſuaſione ægrũ, aut cupiditate nouandi turbidum erat: id omne, tot aduerſus vnam gentem conſpirantium populorum robur, & bellicoſiſſimi Regis exſpectatio commouerat. quo intentiores Romani, capita ſeditionum mature opprimendo, ſecuritati ſuæ prouidebant. Eo tempore caſus Præneſtinorum principum memorabilis fuit: qui nocte iam ingruente quum adducti Romam eſſent, cuſtodiæ cauſſa concluſi ſunt in ærario publico, tum demum intellectis fallacis oraculi ambagibus, cuius fide popularibus ſuis, ad defectionem eos impulſuri, ſæpe ſpoſponderant, in fatis eſſe, *vti Romanum ærarium à Præneſtinis occuparetur.* Solicitos Patrum animos (nam & Fabricium à ſociis retineri audiuerant, vt eo pignore ſuos ab Romanis incolumes reciperent, & ad Etruſcos, ad Vmbros, ad Gallos contra populum Romanum incitandos, legatos mitti) noua inſuper cura oppreſſit rei quum facto ipſo atrocis, tum formidabilis exempli, ne apud omnes Italos alieniſſimo tempore

Tarentini de Pyrrho queruntur.

Pyrrus Tarentinos grauiter premit.

CAP. XXV.

Romanorum apparatus.

CAP. XXVI.

Conſpirationes [illegible] contra Romanos.

pore Romana fides in suspicionem & odium adduceretur. In extremo Italiæ litore contra Siciliam Rhegium est, Græci nominis, temporibus illis florens & opulenta ciuitas. Ea quum aduentu Pyrrhi magnum & terribile bellum cerneret consurgere, præterea classibus Carthaginensium in illo mari vagantibus terreretur; diffisa viribus suis arcessendum à Romanis præsidium existimauit. Missa sunt militum millia quatuor, ex Campaniæ coloniis scripta manus, & inde legio Campana appellata; tribuno militum Decio Iubellio deducente. His ab initio quidem neque fides in defendenda vrbe, neque diligentia defuit. Deinde, quia belli propinquus metus nullus erat, paulatim otio & Græcæ consuetudinis imitatione in luxum resoluti, præsentemque copiam cum dura & laboriosa vita, quam eousque egerant, comparantes, opportunitatem vrbis, & incolarum felicitatem, sermone cupiditatis & inuidiæ pleno, in circulis & hospitiis suis, agitare ceperunt.

CAPVT XXVII. *Rhegium à Romana legione per scelus occupatur.*

CAPVT XXVIII. *Decii præfecti vecordia. Mamertini Messanam proditorie occupant.*

Delectabatur eo facto Decius, qui & ipse pari væcordia ductus, sceleratum occupandæ vrbis consilium pridem animo conceperat. Fauebat occasio præsentis belli, quo sciebat ita distringi Romanos, vt Rheginam rem curaturi non essent: & in aduerso litore Mamertinos, exemplum simul felicis sceleris, & similis perfidiæ haud dubios propugnatores, præterea communis patriæ necessitudine iunctos, intuebatur. Nam & hi ex Campania oriundi, quum superioribus annis inter Agathoclis auxilia stipendium fecissent, à Messeniis pro amicis excepti, ciuibus trucidatis aut eiectis vrbem occupauerant, domosque & coniugia miserorum inter se partiti fuerant. Etiam veterum Campanorum subibat memoria, qui Capuam possederunt, simili latrocinio Tuscis ademptam. Quum res satis placeret, ea consultatio supererat, quonam modo facinus impune patraretur, neue, vt in vrbe populosa, pauciores à pluribus circumuenti cæderentur. Confingit epistolas tamquam à Rheginis ad Pyrrhum scriptas, vt præsidium Romanum ei proderetur.

CAP. XXIX. *Ordo facinoris opprimendorū Rheginorum.*

Vocantur secreto milites, epistolæ, quasi interceptæ, recitantur: queritur acerbe de perfidia Rheginorum Decius: ex militari multitudine quidam, ad hoc præparati, succlamant; *armis expediendam salutem, & exitium ipsis destinatum, in auctorum capita vertendum esse*: adest etiā ex compacto, qui nunciet *in Rhegino litore classem Pyrrhi conspectam esse, & secreta colloquia habita.* Miles supra priorem animi cupiditatem, etiam perfidia hostium & periculi metu accenditur. Consensu omnium in hanc sententiam disceditur, *vt ignari imparatiq. oppidani opprimantur: cæde virorum facta, fortunæ publicæ priuatæq. omnes legioni cedant.* Fit facinus indignum & atrox: Decius quosdam ex principibus ad cœnam vocatos, inter sacra hospitalis mensæ obtruncat: alii passim in domibus suis trucidantur.

cidantur: maiori parte Rheginorum interfecta, ceteri patria eiiciuntur, ab iisdem illis, quos paulo ante vt cum patria seruarentur, amicorum atque sociorum nomine in eam acceperant. His patratis, noua fit publicæ rei forma: ædes atque facultates miserorum tamquam hostilis præda inter latrones diuiduntur: cæde adhuc recenti matronæ virginesque maritorum atque parentum suorum interfectoribus nubere coguntur: iura nomenque Rheginæ ciuitatis crudelis & perfidiosa legio sibi vindicat. Sed bene consuluit mortalium generi DEVS, quod plerumque scelerum insignium exempla, eadem & vindictæ illustris documenta sunt: ne quis magis successu maleficiorum animari ad paria consilia possit, quam exitu euentuque deterreri. Adeo veræ felicitati cum facinorosis non conuenit: neque vlla certior est insania, quam existimare, scelere quemquam fieri beatiorem. Vt enim quæ post hanc vitam manent supplicia, quæ maxima sapientes esse sciunt, nulla putentur: (solet enim hominum incredibilis stultitia vix iis habere fidem, quæ vident: nedum vt inexpertis moueantur) attamen etiam quum prosperrime procedunt omnia, interno vulnere lacerat animum delictorum conscientia: viuentium nomen, mortuorum memoria, apud homines in odio & detestatione est: ac plerumque idipsum quoque, quod fœdissime partum, laboriosissime retentum est, non DEO, non hominibus inulta scelera diu patientibus, ingenti cum dolore eripitur. Iuuat hic referre breuiter Decii Iubellii ceterorumque furoris eius participum pœnas, quæ quidem earum temporibus his connexa sunt: nam extremum exitium, interea variis casibus torti, decimum in annum distulerunt, vt in tempore memorabimus. Igitur prædonibus istis non diu lætæ, aut etiam inter ipsos tranquillæ res fuere. Metum à Romanis & Pyrrho vtcumque, præter occasionem temporum, Mamertina societate propellebant; & consilio neutros lacessendi. Hoc enim tutissimum visum ex præsentibus, inter initia sua, dum ex violenta & subita origine noua ciuitas coalescit, abstinere bello: quod neque aduersus Regem se tuto sumpturos esse videbant; & promptiorem sperabant à Romanis veniam, si contra ipsos arma non tulissent. Prima dissensionis caussa, vt inter latrones oportuit, ex iniqua diuisione raptarum rerum orta est. Eiectus per seditionem Decius Messanam confugit: qui Rhegii erant milites scribam eius M. Cæsium imperatorem legerunt: eodem honore Decius, quum pecuniam secum grandem adtulisset, à Mamertinis auctus est; neque læta sibi, neque diuturna fortuna. Nam euenit, vt oculorum graui ægritudine correptus, medicum insignem acciendum curaret; vltione diuina iam ad plures acerbioresque

CAP. XXX. *Noua Reip. forma Rhegii.*

Hominum incredibilis stultitia.

CAP. XXXI. *Decii ceterorumque perfidorum pœna.*

CAPVT XXXII. *Decii fatum.*

pœnas nefarium hominem rapiente. Adductus ergo medicus est Rheginus domo, sed quia multis ab annis Messanæ habitauerat, origine non Decio tantum, numquam vlli Rheginorum se commissuro, sed plerisque eiusdem vrbis incolis incomperta. Ille memor patriæ, & iniurias eius vlcisci certus, persuadet homini, se strenuum quidem adferre remedium, sed euentus tuti, celerrimæque efficaciæ. Sic admoto medicamento quod cantharidum succo temperauerat, vetitoque tolli, priusquam ipse reversus ad ægrum esset, sine mora conscenso nauigio, ex vrbe Messana profugit. Decius incredibili dolore satis diu tolerato, postquam medicus non redit, amoueri collyrium iubet: eo diluto, luminibus orbatum se reperit. Ita infamis, exul, contemptus, cæcus, animo & corpore ægro, tamquam vinculis constrictus, ad pœnam seruatur: miro quodam diuinæ vltionis ingenio, vt ab eo cui salutem suam crediderat, cladem istam pateretur; qui prius ipse, quos tueri debuerat, immanitate perfidiaque circumuenisset. Quæ documenta historiis consignari tradique generis humani interest; cui numquam satis persuadetur, quantum à recta prudentiæ ratione absit ea calliditas, per quam ob falsa quædam bona, virtute fideque spretis, per fœdas & iniquas libidines in vera mala ruitur.

Medicus cantharidum succum imponit oculis Decii pro collyrio.

Per calliditatem ob falsa bona in vera mala ruitur.

I. FREINS-

IOH. FREINSHEMII
[S]VPPLEMENTORVM
LIVIANORVM
LIBER TERTIVS.

In locum lib. XIII. Liuiani.

Annæi Flori Epitome Libri XIII. Liviani.

Valerius Læuinus consul parum prospere aduersus Pyrrhum pugnauit: elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id prælium cum corpera Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem inuenit: populabundusq; ad vrbem Romam processit. C. Fabricius missus ad eum, vt de redimendis captiuis ageret, frustra vt patriam desereret à rege tentatus est. captiui sine precio remissi sunt. Cineas legatus à Pyrrho ad senatum missus petiit, vt componendæ pacis caussa rex in vrbem reciperetur. de qua re quum ad frequentiorem senatum referri placuisset: Ap. Claudius, qui propter inualitudinem oculorum iam diu à consiliis publicis abstinuerat, venit in curiam, & sententia sua tenuit, vt id Pyrrho negaretur. Cn. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. censa sunt ciuium capita CCLXXVIII. *millia*, CCXXII. *Iterum aduersus Pyrrhum dubio euentu pugnatum est. Cum Carthaginensibus quarto fœdus renouatum est. Quum C. Fabricio consuli, is qui ad eum à Pyrrho transfugerat, polliceretur se regi venenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res præterea contra Etruscos, Lucanos, Brutios, & Samnites prospere gestas continet.*

INterea Romæ parte copiarum ad præsidium vrbis, & incertos belli casus retenta, nouis Consulibus exercitus & prouinciæ datæ sunt. P. Valerio Læuino Tarentini & Pyrrhus; Ti. Coruncanio Etrusci belli reliquiæ obuenerunt. Læuinus magnificum ad famam & terrorem ratus, hostem à se lacessitum videri, simul vtile ciuitati, si quam longissime belli metum & incommoda ab agro Romano auertisset: confestim in Lucaniam moto exercitu, castellum opportuno situ operibus permuniuit, valido præsidio imposito, quo & Pyrrhi cœpta tardarentur, & Lucani, quorum perfidia timebatur, ad hostem non auderent desciscere. Audito Romani Consulis aduentu Pyrrhus, quamquam socii nondum conuenerant, turpe sibi & detrimentosum fore iudicans, si inter primordia belli formidinis indi-

Consulum prouinciæ.

Anno ab Vrbe Condita CDLXXIII.

Pyrrhus Læuino obuiam progreditur.

indicium vllum edidisset; cum copiis quæ aderant, incontanter obuiam progressus est. Vt tamen per caussam aliquam honestam traheret negotium, caduceatorem misit cum literis, quarum hæc sententia fuit.

CAP. II. *Pyrrhi literæ ad Læuinum.*

Rex Pyrrhus Læuino Salutem. Audio te contra Tarentinos venire cum exercitu. Sed eo dimisso, cum paucis ad me venito: caussa enim cognita, quod alteros alteris præstare æquum erit, etiam nolentes præstare cogam. Ad hæc Læuinus: *Nos neque controuersiarum nostrarum te summum arbitrum, neque hostem pertimescimus. Tu vero absurde facere videris, caussas alienas cognoscere satagens, qui propria culpa reus, nondum Italiæ, iniussu nostro, initæ pœnas nobis pependisti. Ergo non aduersus te minus, quam aduersus Tarentinos instructo cum exercitu venio, Marte iudice, auctore generis nostri, de nostro iure disceptaturus.* Neque diu moratus signa mouit; & inter Pandosiam & Heracleam vrbes, loco campestri, ab hostilibus castris dimisus Siri amne, consedit. Fama est Pyrrhum speculandi caussa ad amnem progressum, quum castra Romana diligenter spectauisset, vni ex amicis, cui Megacles nomen erat, dixisse; *Ordo certe barbarorum istorum minime barbarus est: at facta mox noscemus.*

Pyrrhus castrametationem Romanam laudat.

CAP. III.

Tum autem ad ripam firma collocata statione, quæ transitum tentantes arceret, opperiri socios constituit: super rationem belli, quod Romanos in hostili regione rerum necessariarum inopia laboraturos esse sperabat, etiam fiducia Læuini anxius: cuius ille admirationem nouo testimonio nuper auxerat; dimissis impune hostibus, qui ad exploranda castra venerant: & adiecto, *sibi præterea maiorem alium exercitum esse.*

Fiducia Læuini.

Inter hæc, vt vicinis castris, velitationes continuæ fiebant: ad summam rerum proficiebatur nihil. Igitur diebus ferme quinquaginta per hæc leuiora certamina consumptis, Consul, quod iisdem caussis ad festinandum prœlium, quibus Pyrrhus ad differendum mouebatur; milites in concionem vocatos consilii sui certiores facit, aduersus noui hostis metum confirmat. Pyrrhi famam, bellnarum terrorem, quantum potest, eleuat: denique rebus ita se parat, vt vel volente cum hoste congrediatur, vel etiam inuitum cogat ad certamen.

Consul prœlium capit.

CAP. IV. *Pugna committitur.*

Itaque postquam Pyrrhum manere in sententia videt, equitatum omnem, tamquam ad agrorum prædam excursurum, præmittit: ipse cum instructis legionibus opperitur, donec in aduersa ripa tumultus & clamor fiat. Equites magno à castris interuallo circumuecti, qua incustoditum flumen erat, transiiciunt; stationem pro hostili ripa collocatam cursu petunt. Epirotæ subita re perterriti, ad castra sua se recipiunt. Pyrrhus intellecto hostem adesse, equitatum omnem, tria millia erant, quanta maxima celeritate potest, ad amnem rapit: sperans Romanos inter transeundum ordinibus solutis, & cæco vado cum iniquitate aquæ solique luctantes, occupari posse. Sed quum Romani equites se obiecissent, inuectus ante

primum

primum suorum agmen, non imparem famæ suæ pugnam edidit, splendidis armis conspicuus, neque minus insigni robore animique præsentia: quum ita totam aciem consilio imperiisque regeret, tamquam omni alio labore solutus esset; ita vbi res poscebat adcurrens prœliaretur, tamquam solum ad se militis officium, ad alium vniuersæ rei cura pertineret.

Pyrrhus dux & miles bonus.

CAP. V.

Interea Leonnatus quidam Macedo, quum ex hostibus quemdam notasset, qui ceteris omissis omnibus, vnum in Regem tota volitantem acie intentus, quacumque parte illum se inferre vidisset, eo quoque equum agebat; monuit Pyrrhum. Cui ille, *fatum, inquit, o Leonnate, mortalium effugerit nemo. Ceterum neq; hic illius mecum, neq; alius quisquam, impune congredietur.*

Pyrrhi periculum.

Vix eloquutus hæc fuerat, quum Oplacus (hoc nomen erat viro, Frentanæ turmæ præfecto) infesta lancea equum percutit Regis, atque illius equum vicissim excipiens Leonnatus. ibi circumfusi Regis amici Oplacum pugnantem interficiunt; Regem eripiunt. Sed iste casus magnopere perculit regios, ipsum esse cæsum opinantes. Quare vt confirmaret suos, simulque pericula sibi intentata declinaret, paludamentum & arma cum Megacle commutat: illoque in pugna relicto ad phalangem ordinandam adducendamque pergit.

Pyrrhus arma commutat cum Megacle.

CAP. VI.

Acerrimum certamen.

Occurrunt & Romanæ legiones. certatur diu acerrime, euentu adeo dubio, vt memoriæ sit proditum, septies alternante prœlii fortuna, modo Romanos hostium, modo Tarentinos Epirotasque Romanorum terga vidisse. Sed proxime desperationem Pyrrhi res adduxerat Megaclis cædes, quem regiis armis monstratum ex diuersa acie fortissimus quisque regis interfecti gloriam adfectans impetebat: donec eques nomine Dexter interempto detractam chlamydem galeamque maximis cum clamoribus ad Consulem ferens, fidem patratæ cædis vtrique exercitui fecit. Iam omnia terroris atque consternationis apud Græcos plena erant: fugissentque haud dubie nisi quamprimum nudo capite obequitans Pyrrhus, *se q; viuere & adesse* voce magna testatus, tantumdem fiduciæ Romanis, quantum suo militi formidinis desperationisque dempsisset.

Pyrrhus fugam suorum sistit.

Lævinus adesse tempus ratus quo vltima remedia experiretur, signũ equitibus sustulit, quos in insidiis collocauerat, vt terga hostium incurrerent. At Pyrrhus in hoc agmen elephantos agi iubet, ipsos quoque in vltimum terrorem hostium reseruatos. Id consilium adflixit spes Romanas, euentumq; totius pugnæ secundum Pyrrhum dedit.

CAP. VII.

Romani vincuntur.

nam & homines ipsi vastorum corporum mole, terribilique superstantium armatorum specie stupentes, quoduis potius ingens & formidabile portentum, quam animalium à natura productorum formam videre videbantur: & equi ad conspectum odoremque & stridorem tum primum visarum belluarum exterriti, protinus confusis ordinibus,

qua cuique proxima erat, abripiebantur; sessoresque vel excutiebant, vel frustra renitentes secum auferebant in fugam: & in suorum aciem incurrentes omnia trepidatione tumultuque miscebant. Insequutis elephantorum rectoribus, multi fugientium ab iis qui in turribus belluarum constiterant, vulnerati sunt: plures ab elephantis ipsis confecti obtritique. Sed Consule omnia experto cohærebat vtcumque acies; donec immissa Pyrrhi imperio Thessalica ala male resistentes fregit disiecitque. Neque dubium habetur, quin eo situ loci quo tum conclusi tenebantur, cæsi omnes captiue forent, ni præter consuetudinem Pyrrhi, qui hoc imperatorium rebatur, non pertinaciter instare fugientibus, ne alio tempore desperatione salutis acrius resisterent; etiam præceps in vesperam dies regios à persequendo desistere coegisset. Adiuuit etiam fortuna reliquias infelicis exercitus, quod elephantus accepto vulnere conuersus etiam ceteros barritu turbauit. Ea res morata hostes, spatium fugientib⁹ dedit, quo transmisso amne peruenire in Apuliam possent; ibique vrbis cuiusdam munitionibus aduersus instans periculum tegerentur. Cæsa eo prœlio Romanorum sociorumque peditum millia quatuordecim & præterea octingentos septuaginta reperio; ducentos quadraginta sex equites, captos in vniuersum mille octingentos duodecim; in his equites duos & octingentos: amissa signa militaria duo & viginti. Quo magis miror, auctores qui hæc tam adcurate exsequuti sunt, negare numerum ex regio exercitu desideratorum adnotatum esse: quum Dionysius scribat Læuinum amisisse paulo minus millia quindecim; tredecim interiisse ex victoribus: Hieronymus autem Cardianus, æqualis istorum temporum scriptor, de Romano exercitu non plus septem millibus cecidisse tradat; de regio, intra quatuor millia. Sed hoc inter omnes constat, flore ducum militumque suorum victoriam eam Pyrrho constitisse: exceptæque dicuntur voces, *non minus victum se eo prœlio quam victorem discessisse* ferentis, etiam quum Tarentino Ioui spolia donaque figeret, falsus hoc fertur, inscripto eius sententiæ titulo: querentibusque sociis respondisse; *ne ego, si iterum sic vicero, sine milite reuertar in Epirum!* Ipsum quoque Regem hoc prœlio graue vulnus accepisse auctorem habeo: sed quoniam alii tale nihil tradiderunt, casusque diuersarum pugnarum misceri nonnumquam video; non ausim vni, in silentio plurium & accuratiorum, credere. Magna profecto pertinacia certatum esse hoc etiam argumento fuerit, quod postridie eius pugnæ, quum cæsorum corpora Pyrrhus inspiceret, quæ ad humanitatis & clementiæ famam humari iusserat; Romanos omnes in hostem versos honestis vulneribus oppetiisse cernens, exclamauit: *O quam procliue mihi erat Orbis imperio potiri Romanos habenti milites.* Neque contatus

Thessalici equitatus virtus. CAP. VIII.

Elephantus vulneratus ceteros turbat.

CAP. IX.

Cæsorum numerus.

Pyrrhi voces de sua victoria.

CAP. X.

Pyrrhus Romanos occisos laudat.

tatus eſt eorum, quos in poteſtate habebat, animos appellatione blanda magniſque promiſſis adoriri, vt apud ſe ſtipendia facerent: & abnuere perſeuerantes nihilo ſequius humaniter clementerque habuit; & vinculorum, & omnis quæ fortunam captiuorum comitari ſolet, contumeliæ expertes. At Romanos prœlio tam male acceptos alia mox clades terruit, vt longe impar detrimento, ita maioris aliquanto formidinis & religionis. Nam ad manifeſtam deorum iram referebatur, quod pabulatores forte dimiſſos ſubito coorta tempeſtas ita perculerat, vt inter horribilem cœli fragorem cadentibus fulminibus quatuor & triginta interirent, adflati & ſemimortui relinquerentur duo & viginti: iumentis etiam eodem turbine extinctis aut debilitatis compluribus. Pyrrhus interea quum vacua & deſerta Romanorum caſtra cepiſſet; victoria non ſegniter vſus, promouit copias, vaſtandisque proximorum quorumque agris, ab amicitia Romanorum permultos populos auertit. Superuenere deinde ſocii Lucani Samniteſque, quibus leuiter caſtigatis *quod pugnaturo non adfuiſſent*, partem tamen ſpoliorum dedit: eo ipſo magnopere lætus & exſultans, *quod præter ſuas copias Tarentinis tantum auxiliis adiutus, Romanorum ingentem numerum fudiſſet*. Intento in victoriæ fructum Pyrrho, alia ex parte Læuinus curando ſaucios, colligendo diſperſos manum rurſus haud contemnendam effecerat. & Senatus, quamquam multi culpam acceptæ cladis imputabant Conſuli, Fabriciusque dixerat, *non ſibi Romanos ab Epirotis, ſed Læuinum à Pyrrho victum videri*: ſupplementum ei mittendum cenſuit. Quum voce præconis edictũ eſſet, *qui in occiſorum locum patriæ nauare operam vellent, vt nomina darent*; certatim dantibus, celeriter duarum legionum numerus expletus eſt. His copiis auctus Conſul, Pyrrhi veſtigia ſequendo, quibus poterat exercitum eius incommodis vexabat: & quum occupandæ Capuæ conſilia Regem agitare comperiſſet; feſtinanter exercitu ducto, prævenit eum, cunctiſq; ad defenſionem paratis, ab inuadenda vrbe deterruit. Pyrrhus Neapolim flexo itinere, atque ibi quoque ſpe ſua fruſtratus, protinus ad ipſam Romam magnis itineribus Latina via contendit. Iam ab Anagnia & Hernicorum agro, Fregellis obiter expugnatis, Prœneſte peruenerat, intra viceſimum ab Vrbe lapidem: ſed vrbani magiſtratus ſimul atque de clade auditum fuerat, nouis delectibus ex Senatusconſulto iuniores armauerant; aliudque non inualidum auxilium Populi Romani fortuna tempore neceſſario prouiderat. Conſul enim alter Tib. Coruncanius meliore fortuna cum Etruſcis congreſſus, vniuerſam gentem nouis fœderibus obſtrinxerat & ad tutelam patriæ reuocante Senatu, nullo alio hoſte diſtractus cum exercitu victore adcurrebat. Pyrrhus quum Etruſcos ad arma retrahere fruſtra tentauiſſet, præter vrbem ſuis præſidiis tutam

Pyrrhi humanitas.

CAP. XI. *Pyrrhus victoria vtitur.*

Lucani Samnitesq́ ſocii Pyrrhi.

CAP. XII.

Capuam defendit Læuinus.

CAP. XIII. *Pyrrhus in Campaniã regreditur.*

tutam, duos Consulares exercitus, alterum à fronte, alterum à tergo imminere cogitans, in Campaniam regressus est. Vbi Læuinum maioribus sibi copiis, quam ante cladem habuisset, occurrere videns, *cum Hydra Lernæa sibi negotium esse dixit, cuius præcisa capita paulo post, numero etiam aucto, renascerentur.* Quia tamen priori victoriæ confidebat, eduxit copias, & tamquam pugnaturus instruxit. quoque suorum simul alacritatem experiretur, simul perterrefaceret hostem; clamorem tollere milites, ac elephantos ad barritum ciendum incitari iussit. Redditus est à Romanis longe maior atque terribilior clamor: vnde de animis vtrorumque coniectans, abstinendum sibi prœlio in præsentia iudicauit: & victimarum exta parum læta caussatus, exercitum in castra, & inde, magna cum præda & captiuorum agmine, Tarentum reduxit.

CAP. XIV. *Constantia Romanorum. L. Aemilii Barbulæ triumphus.*

Romani qui durissimo tempore de constantia sua nihil remiserant, sed de totius belli euentu semper amplas spes & orationes magnificas habuerant; præmia virtutis tum maxime celebranda rati, L. Æmilio Barbulæ ob res in consulatu gestas decreuerunt triumphum: isque de Tarentinis, Samnitibus, & Sallentinis, qui inter auxilia Tarentinorum fuerant. A.D. VI. Idus Quintileis triumphauit. Sed P. Valerio Consuli negotium datum, *vt Setinum in agrum abductis exercitus victi reliquiis, castra muniret, hyememq; sub pellibus agere cogeret.* Per eadem tempora quum de captiuis in Senatu agitatum esset, *redimine eos placeret?* ista sententia tenuit. credo præcipue mouisse animos equitum casum, quos fortiter sustentata pugna donec elephanti aberant, horum superuentu consternati equi sine vlla sessorum culpa cædendos vinciendosque hostibus præbuerant. Missi sunt huius negotii caussa præcipuæ dignationis legati, P. Cornelius Dolabella, Senonum deleta gente nobilis, C. Fabricius Luscinus, Q. Æmilius Papus, qui biennio ante collegæ in consulatu fuerant.

CAP. XV. *Pyrrhi mores.*

Pyrrho à natura magnorum animorum indiuisa comes inerat humanitas; sed hanc ambitione auxerat, errore peruulgato ministras imperii virtutes esse putans, cui vni intemperantissime deditus, huc rationes suas omnes referebat. Et quamquam audacia belliquearubus nemini sua ætate ducum postponendus esset; omnia tamen prius experiri solebat, quam armis rem permitteret: animosque hostium vt quisque opportunus erat, metu, cupiditate, voluptate, misericordia, denique conditionum æquitate ac vtilitate moliebatur. Igitur nunciato Roma legatos venire, tot consulares ad maiorem certe aliquam rem mitti suspicatus, pacis componendæ mentionem illaturos esse sperabat. Quo igitur & tutior, & honoratior accessus eorum foret, ad ipsos usque fines agri Tarentini Lyconem natione Molossum cum præsidio misit obuiam: ipse vero cum ornato equitatu venientibus extra portam occurrit: deductosque

ctosque perquam honorifice ac hospitaliter, rebus omnibus laute atque liberaliter habuit. Illi quæ ad moderationem animi pertinent præfati, *quantæ sortis inconstantia: quam subitæ bellorum vices essent, neq; præsciri futura posse:* mandata edunt: *se ad recipiendos captiuos suos venisse, sine certo in capita precio redimi sine cum Tarentinis aliisue permutari pateretur.* Pyrrhus nihil magnæ rei sine consilio amicorum statuere consueuerat: quorum quoque conuocato, Milo quidam suadebat, *vt captiuis retentis fortuna sua vteretur, neq; bellum nisi perdomitis Romanis omitteret.* Longe diuersa Cineæ oratio fuit: qui commemorata *Senatus populiq; Romani constantia, quam sæpe extremis temporibus suis inuictam ostendisset,* subiecit: *Aliorum fortassis hostium aut mores oderimus, aut contempserimus arma: cum hac gente, o Rex, amicitiam tibi potius quam bellum habendum esse censeo. neq; reddi modo captiuos, sed etiam donari ex vsu tuo fuerit. neq; differendum arbitror, quin legatos cum muneribus Romam mittas, qui conditionibus æquis pacem conficiant. Hoc enim illud tempus esse arbitror, quo rem tibi necessariam, si quid iudico, etiam cum dignitate facere possis. Nunc enim rebus adhuc prosperis de pace agens & facilius, quæ volueris, impetraueris: & nulla alia caussa, quam animi solita magnitudine, pacem obtulisse videberis iis, quos integrum fuisset armis ad seruitutem cogere. & absit quidem omen, tuaq; res, sicut cœperunt ire, pergant. Sed tamen homines sumus; & si fortuna verterit, neq; tam facile porro negotium erit pacis, neq; pari cum decore tractabitur.* In hanc sententiam loquutis quoque ceteris, & ipse Rex adsensus, vocari legatos Romanos iubet. Qui vbi venerunt, hunc in modum egisse fertur: *Res equidem indigna est, quam facitis Romani! Quum enim amicitiæ mecum ineundæ rationem nullam habeatis, bello captos repetitis, vbi reddidero, iisdem illis aduersus me vsuri. Quod si igitur renouatis ad meliora & vtrisq; profutura mentibus, fœdus atq; societatem mecum instituitis; vestros & ciues vniuersos, & socios quos cepi, sine precio recipite; Sin vero vobis hostiles animi manent, neq; ego pro sano me facturum arbitror, si odia vestra tot fortium virorum manibus instruam. Neq; vero tanta mihi rei nummariæ difficultas est, vt pecuniis Romanorum indigeam; quos decebat potius, si amici essemus, liberalitate mea locupletari.* Simul non spernendi precii munera legatis dari iussit; *plura se & meliora aliàs daturum* professus. Hæc in commune legatis omnibus præsentibus dicta actaque. Ceterum cum solo deinde C. Fabricio longior & accuratior sermo fuit: neque referre piget, quod apud idoneos auctores reperi. Quum itaque remotis arbitris colloquerentur, inter cetera regem ita dixisse postea vulgatum est: *Ego vero quum ceteros Romanos omnes amicos habere expeto; tum præsertim te, C. Fabrici, quem inter ceteros ciuili militariq; virtute præstantissimum esse iudico. vnum deesse tibi indignor, quod re familiari angustiore vtens, debitum magnis*

Legatos Rom. liberaliter habet.

CAP. XVI.

Legatorum Oratio.

CAP. XVII.

Pyrrhi Oratio.

Munera legatis data.

CAP. XVIII.

Pyrrhi colloquium cum Fabricio.

viris splendorem tueri minime potes. Sed hanc fortunæ iniuriam ego diutius tibi molestam esse non patiar, daboq; auri argentiq; facti & infecti eam copiam, qua ditissimorum quorumq; censusfacile vinces.

Pyrrhus ingentes opes Fabricio pollicetur.

Hoc enim inprimis loco fortunaq; meæ conuenire persuasum habeo, eximiorum hominum, qui potius gloriæ quam pecuniæ accumulandæ studuerunt, grauem inopiam consolari: id quidem ego valde pulchrum opus esse reor: neq; magnificentiæ regiæ vel monumentum illustrius vsquam poni, vel augustius diisq; gratius donarium suspendi posse. Quare non tam dedisse beneficium putabo, quam accepisse, si meis te copiis adiuuari sineris.

CAP. XIX.

Quæ integra dignitate accipi posse.

Neq; tamen id a te petiturus eram, si mihi gloriosa largitio tantum, tibi vero parum decora fuisset: nunc autem quia non ad proditionem aut indignum moribus tuis facinus vllum emeris; quid est, cur hospitale munusculum, amicissimo animo oblatum infesto & pertinaci velis aspernari? Ego enim aliud a te desidero nihil, nisi quod a viro optimo patriæq; amantissimo fieri possit, imo debeat; vt Senatum a præfracta illa peruicacia ad æquitatem & consilia mitiora transducas, quod res est docendo, neq; bellum sine maximo vestro & damno & periculo geri; neq; a me, qui Tarentinis auxilium pollicitus, primo etiam prœlio victor discessi, integra fide atq; dignitate deseri posse. Neq; vero me delectat vobiscum dimicare, quos amicitia mea quam odio digniores arbitror: & multis interea negotiis obortis, quæ præsentiam meam desiderent, in regnum meum reuerti mallem. In hoc fidem quam postulabis dabo: quo & tu de animo meo securus esse possis; & ceterorum dubitationes tollere: si qui forte negabunt Regibus tuto credi posse propter vnius aut alterius vesaniam, qui nullo intellectu honesti, pactis atq; fœderibus donec vtilia viderentur stantes, simul atq; leuitatis precium apparuit, fidem quam occasionem negligere maluerunt.

Regibus tuto credi posse.

Pace vero confecta, nihil aut mihi iucundius, aut vtilius vtrisq; fieri possit, quam si mecum in Epirum nauiges, primo inter meos loco, & in bello legatus futurus, omniuq; fortunæ meæ particeps.

Pyrrhus Fabricium ad se inuitat.

Nam & ego possessionem nullam preciosiorem esse puto, quam fortis & fidelis amici. & animo tuo Regiæ fortunæ apparatus, Regiorumq; negotiorum maiestas congruit. Hæc ergo si in commune contulerimus, quæ maxima per homines censentur bona, vicissim alter alterum adiuuantes nullo negocio adipiscemur.

Nulla possessio preciosior quam fortis & fidelis amici.

CAP. XX.

Fabricii Responsio ad orationem Pyrrhi.

Hic vbi finem dicendi Rex fecisset, post modicum interuallum Fabricius infit: *De virtute quidem, si quid eius in me belli domiue animaduerti potuit, mihi superuacaneum est quidquam attingere, quando iam aliis de ea credidisti: neq; itidem de paupertate necessum est exponere, quod exigui agelli tuguriolíq; dominus, non fœnore neq; mancipiorum operis, sed laboribus huius corporis alor. nam & ista referentibus aliis existimo te accurate didicisse. Si vero me deteriore ob paupertatem conditione, quam Romanorum quemlibet, esse suspicaris; certe, siue vltro, siue alienam sequutus opinionem ita coniecisti, mirifice falsus es. Mihi enim contemptis opibus virtutem & officium sectanti nullus vmquam miseriæ sensus fuit; neq; fortunæ*

vitæ

mea, vel in priuatis negociis, vel in publicis ingemui. qua enim tandem caussa conmutum ei faciam? nisi forte criminis dabo, quod in ista paupertate mea, his omnibus, quæ cuilibet animo magno excelsoq́; sola desideranda videntur, non modo cum diuitibus, sed etiam præ illis, in patria perfruor? Honoribus enim qui apud nos amplissimi sunt fungor: bella grauissima rego: splendidissimis adhibeor legationibus: religionum sanctissimarum curam gero: vocor in Senatum: de summa republica rogor sententiam: laudant me multi imitanturq́; hilariter, neq; minoris sio quam quilibet in ciuitate nostra potentissimus: videorq́; specimen & exemplum ad virtutem gloriamq́; capessendam esse ceteris: nihil in hæc omnia sumptus de meo faciens, sicuti neque aliorum quiquam. Nam alibi quidem, vbi plerumque priuatim opes magnæ, publice vix mediocres sunt, magistratus ex re familiari dignitatem splendoremq́; loci sui sustinent: nostra ciuitas longe diuersis institutis vtitur, neq; sumtibus priuatorum vlla parte grauis est. Omnis iste apparatus, quo nostri ciues, quotquot ad rerum magnarum administrationem deliguntur, magnifice instructi sunt, præbetur publice. quæ res exæquat omnes, neq; pauperrimo alicui quidquam patitur ad tuendum publicum aut suum decus deesse, neq; ditissimo superesse. Quando igitur pauperrimus omnium tamen locupletissimo cuiq; nulla in re bona cedo; quid est, quod de fortuna queri debeam? an postulandum erat, vt me Regibus parem faceret, quibus ingentes auri cumulos licet recondere? Sed hæc quidem ad publicam vitam: in priuata vero tantum abest vt mea mihi inopia sit oneri aut incommodo, vt contra quoties me cum diuitibus istis compono, mea sors incomparabiliter videatur beatior: & ego me inter illos plane paucos numerem, quibus, quanta esse in vita potest felicitas contigerit: eoque nomine & mihi plurimum gratulor, & gratias ago paupertati meæ. Quum enim superuacua persequi mihi ineptum & otiosum esse videatur; necessaria vero ager illius recte colenti dispensantiq; suppeditet; nescio quem in vsum de maioribus diuitiis debeam esse solicitus. nam omnem mihi cibum fames suauissimum efficit; omnem potum sitis: somnum facilem & tranquillum labore paro: vestis, si frigus arceat, mihi se probauit satis: in supellectili, vt quodque ad vsum, cui destinatur, maxime commodum atq; parabile est, ita placet impensius. quare sic quoq; sim iniurius, si accusem fortunam, quod mihi non maiores facultates subministrauerit illa, quam natura mea desideret: quæ mihi neque cupiditatem eius quod nimium esset, ingenuit; neq; profecto dexteritatem parandi. Quare cum ista paupertate mea, & aliis opulentissimis hominibus, & te quoq; ipso me superiorem esse iudico: nam ego tantum habeo, vt plus non desiderem: tu, nisi Epirum, & cetera quæ tenes possidens, inopem te esse crederes, in Italiam transisses? sed pulchram facultatem, beneficia hominibus dandi, præstat opulentia: ego per inopiam subuenire queo nemini! Hoc vero non magis me angit, quam quod aliis quoque rebus non supra modum instructus sum: quod

Fabricii paupertas honorata.

CAP. XXI.

Romanis magistratibus omnia præbentur publice.

Pauperrimi & ditissimi idem cultus.

CAP. XXII.

Paupertatis commoda.

Omnem cibum fames suauem efficit; omnem potum sitis.

CAP. XXIII.

Fabricius ostendit se ditiorem esse Pyrrho.

Ciuitati & amicis etiam pauper prodesse potest.

neq; scientiam præcellentem mihi Deus, neque vaticinandi artem tribuit, quibus prodesse indigentibus possem: neque alia itidem permulta. Eorum vero quæ in me sunt, si & ciuitati & amicis copiam facio, & vnde quemquam iuuare vllo pacto possum, id commune omnibus esse patior, hoc quoq; crimine hactenus me vacare posse existimo. Neque vero tibi quidem hæc parua aut contemptibilia vocare licet, qui præ te feras illa videri maxima, adeoq; ingenti pecunia modo emere paratus es.

CAP. XXIV.

Quod si vero ad subleuandas necessitates egentium omnino facultates magnæ optandæ essent: atque hoc nomine pecuniarum possessio partem aliquam felicitatis faceret: vti vobis quidem regibus videtur: vtra mihi via parandarum opum erat melior, vt à te nunc acciperem cum dedecore; an vero vt olim pararem, quum possem honestissimis rationibus? Nam mihi sane ditescendi opportunitates præclaras respublica bene gesta præbuit. quum alias sæpe; tum vero maxime ante hoc quadriennium, quando in Samnitas, Lucanos, Brutiosq; Consul cum exercitu missus, amplissimas regiones populabundus percucurri; prælijs multis victor vrbes opulentas vi cepi diruiq;: vnde donatis largiter militibus, redditoque priuatis quod reipublicæ in vsus belli mutuum dederant; res tamen superesset quadringentorum talentorum quæ in ærarium publicum intuli. Postquam igitur iustas & decoras ex manubiis opes, quæ in promptu erant, aspernatus sum; & exemplo Valerii Publicolæ multorumq; aliorum qui rem Romanam hunc in statum produxerunt, gloriam pecuniis anteposui: nunc à te munera capiam, contempta pulcherrima ditescendi occasione, pudoris atque periculi plenam amplexus? & illam quidem opulentiam honestos iustosq; ad vsus expendere liberrime & cum voluptate quadam potuissem: nunc vero ne huius quidem boni vlla futura esset copia.

Fabricius potuit ditescere, sed noluit.

Fabricius CCCC. talenta in ærarium intulit.

CAP. XXV.

Credita verius quam donata pecunia sunt, quæ aliena beneficio obuenerunt.

Censorum reuerentia.

Creditæ enim verius quam donatæ pecuniæ censendæ sunt, quæ alieno beneficio obuenerunt, animoq; ingenuo & erecto graues incumbunt, donec restitui queant: vt iam per hospitii, vel amicitiæ, vel beneuolentiæ speciem datæ acceptæq; fuerint. Iam vero, quid futurum censes, si vulgata fama (neque enim celari poterit) magistratus, qui morum apud nos præfecturā amplissima cum potestate exercent, quos Censores appellamus: pro iure suo, quo in ciuium vitas inquirere, & à patriis institutis discedentes mulctare consueuerunt, me publice citatum caussam captorum munerum dicere iusserint?

Addunt plerique à Pyrrho, virum virtutis tantæ quantiuis bene emi certo, acrius continentiam eius constantiamque tentatam esse: post alia magnifica promissa, etiam parte regni oblata: neque motum esse Romanum, nisi hactenus, vt *se consilii Regii rationem expedire* negaret. *Si enim malum me virum iudicas*, inquit, *cur ambis? sin vero bonum; cur corrumpis?* Adiecisse deinde dicitur, *etiam ipsi Pyrrho negotium hoc neq; iucundum futurum, neque conducibile, si processisset. suam enim libertatem & amicis Regiis & ipsi Regi grauem futuram: iustitiam autem & abstinentiam si Epirotæ exper-*

experti forent, relicto Rege ad ipsum transituros. Quæ omnia, & quod deinceps adiecturus sum, variis ab auctoribus tradita, conquiri exponique non inconueniens nec inutile iudicaui; quo virorum, quibus fulta res Romana per durissimos casus ad imperii gloriæque incomparabilem magnitudinem peruenit, animi sensusque noscerentur: claroque sub exemplo facilius deprehenderetur, quibus moribus studere oporteat admirationi futurus homines, maioremque & meliorem transdituros posteris rempublicam, quam à maioribus ipsi accepissent. Igitur his ita dictis audituque Regem in præsentia quidem quieuisse accepimus: postridie vero vocari ad se Fabricium iussisse: parato ante ad perterrendum eum elephanto, qui à tergo colloquentium post aulæum adstans, magistri imperio repente diducto aulæo, super Fabricii caput demisit manum; horrendumque stridorem & barritum edidit. Sed vir ingens animi, quum sensim se conuertisset, arridens, *Neque heri me aurum tuum pellexit*, inquit, *neq; hodie perterrefecit bellua.* Deinde quum admotus cœnæ *de Græcis sapientibus* differentem audiret Cineam, *quibus Epicuri secta placeret, eos voluptatem in arce honorum; reipublicæ curam inter præcipua felicitatis impedimenta ponere: similemque vitam agere Deos arbitrari; nulla rerum humanarum cura, nullo, neq; in improbos iræ, neque in bonos fauoris adfectu, soli otio voluptatique deditos;* exclamauisse Fabricium ferunt; *Dii faxint, istbac sapientia Pyrrho Samnitibusque cordi sit, donec bellum cum populo Romano gerent!* Hi temporum istorum mores fuerunt: hæc magnorum virorum certamina, non opibus & luxuria, sed virtute, consilio, patientia, patriæ charitate excellere. Nec enim subiti impetus, aut ad præsentem vsum meditatæ simulationis istæ voces fuerunt; sed perpetuo tenore vitæ verborum suorum fidem admirabiles potius nostris temporibus quam imitabiles viri adfirmarunt. Idem ille Fabricius, quum eius tota supellex argentea salino vno constaret, & patella, quæ tamen ipsa corneo pediculo sustineretur, Samnitium legatis pecuniam & supellectilem splendidam dono adferentibus; planas manus ad aures, hinc ad oculos, nares, os, gulam, deinde ad imum vsque ventrem deducentes; *donec his*, inquit, *imperitare potero, nihil deerit: vos autem pecuniam ad eos, qui hac indigent, reportate.* Denique vitam vniuersam sic exegit, vt in hereditate eius non esset, vnde filiarum dos expediretur: gloriosa paupertate. quum ex ærario publico erogata pecunia Senatum puderet indotatas pati virgines, quas patrem non puduerat ita relinquere. Sed & ceteri Senatus principes eadem ferme virtute tolerantiaque tum agebant. Ex quibus Q. Fabium Maximum, qui toties in summis imperiis fuerat, qui Censura gesta noluerat iterum Censor fieri, negans, *ex vsu Reipublicæ videri, vt iidem sæpius*

CAP. XXVI.

Fabricius metu & cupiditate pariter vacat.

CAPVT XXVII.

De Epicuri secta iudicium Fabricii.

CAPVT XXVIII.

Fabricii supellex.

Romanorum principum virtus & tolerantia.

Censores crearentur; simili & paupertatis & amoris publici testimonio populus Romanus adfecit. mortuo enim tantum congessit æris, vt inde

CAPVT XXIX.

filius Q. Gurges & visceratıonem & epulum publice daret. Curius ab eadem altitudine animi Sabinorum munera, quemadmodum Fabricius Samnitica spreuit. Æmilius Papus in plerisque magistratibus collega Fabricii, Tib. item Coruncanius aliique præclari viri, ex similitudine morum amicissime inter se coniunctissimeque vixerunt: vt vere mihi temporum illorum speciem amplexus animo videatur poëta, qui *moribus viris*q; *antiquis rem Romanam stetisse* prædicauit. His igitur animaduersis expensisque rebus, maiore componendi cum hac gente belli desiderio Pyrrhus

Pyrrhus Romanos beneficijs vincere nititur.

inflammatus, ducentos ex captiuis protinus sine precio restituit: ceteris, si qui ad instantia Saturnalia Romam ad visendos suos proficisci cuperent, eius rei potestatem fecit; vnius Fabricii sequutus fidem, qui *reuersuros exactis feriis, nisi pax interea conuenisset*, spoponderat. Eaque tum & grauitas Senatus, & singulorum fides fuit, vt ad diem à Patribus præstitutam vniuersi Pyrrho se restituerent; postquam obfirmatos suorum a-

CAPVT XXX.

nimos impellere nequidquam tetendissent. Rex enim callidus, hunc temporum articulum sibi tenendum arbitratus, dum adspectu charissimorum pignorum mollitos, & cupidine isthæc retinendi incensos animos, ad belli odia deponenda promptiores haberet; legationem mittere Romam statuit, vt iis conditionibus quas Fabricio præsenti exposuerat, pacis & amicitiæ fœdera coniungerentur. Petebat autem, *vt iisdem fœderibus Tarentini comprahenderentur: Ceteri Græcorum Italiam incolentium, liberi, & suis legibus, agerent: Samnitibus, Apulis, Lucanis, Brutiis, quæ erepta à Romano forent, redderentur: Romani captiuos à Pyrrho sine precio reciperent.*

Cineas à Pyrrho mittitur Romam.

Erat apud Pyrrhum ea tempestate Cineas, cuius supra quoque facta est mentio, vir quum ciuilium rerum adprime gnarus, tum animo propositoque honestus: & qui naturæ procliuem indolem eruditione vsuque ad efficacem facundiam exercuisset. Hunc eas ob artes charissimum Rex habebat: crebroque prædicabat, *plurium se vrbium imperium per eloquentiam Cineæ, quam armis suis adeptum esse.* Romam iste quum lega-

CAPVT XXXI.

tus venisset, callido consilio moras nectens, priusquam Senatum adiret, munera passim per illustrium domos Pyrrhi nomine misit. Introductus deinde in curiam, quum *Regis virtutem & propensum in Romanos animum* multis extollens, de conditionum quas adferret æquitate disseruisset, magna pars Senatus mota est, vt admittendas esse dubitaret. Quippe super cetera, *si socios suos oppugnare desinerent, tanta auxilia pollicebatur, vt iis haud difficulter imperium ceteræ Italiæ possent acquirere.* Sed quoniam ob magnitudinem rei, solicitis patribus, multos in dies extracta de-

libera-

liberatio, pacis futuræ suspicionem rumoremque fecerat. Appius Claudius ob senectam & cæcitatem abstinere curia olim solitus, confestim in Senatum se deferri lectica iussit: vbi conspectum protinus exceperunt filii generique, honorisque & officii caussa circumfusi deduxerunt ad locum dignitati eius congruentem. Ibi, quum ipsius rei nouitate, tum reuerentia viri silentibus omnibus, expectantibusque cuius rei caussa post longi temporis desuetudinem Senatum ingressus esset, ab incommodo valetudinis exorsus, *sibi quidem hactenus molestam fuisse cæcitatem* dixit, *nunc autem non modo illa delectari, ne quæ fierent, videret, sed etiam ægre ferre, quod aures vnà non obsurduissent, ne tam fœda & Romano nomine indigna audire cogeretur. Quo enim vobis mentes illæ cesserunt? quo reciderunt spiritus? Certe præ vobis ferre solebatis, quum Alexandri Macedonis gloriam, vt inuicti Regis, celebrari audiretis; non tam virtuti eius quam felicitati famam istam imputandam esse: nam si Romana in bella fortuna ipsum impulisset, alium longe euentum futurum fuisse, aliamque de eo apud homines opinionem. At nunc quantum ab ista vestra magnanimitate defeceritis, respicite. Macedonibus superiores vos futuros confidebatis: at nunc Molossos & Chaonas perpetuam Macedonum prædam metuitis. Alexandrum contemnebatis: nunc expauescitis Pyrrhum, ne ipsius quidem Alexandri, sed satellitis eius, satellitem. qui fugiens potius veteres hostes, quam quærens nouos, in Italiam traiecit: quibus copiis ne minimam quidem Macedoniæ partem retinere potuit; iisdem, si diis placet, imperium Romanis quoque paraturus. Hunc igitur nisi grandi infortunio mactatum eiicimus, certum habeamus, alios quoslibet merito nostri contemptu, tamquam ad paratam prædam, ita in Italiam cupide venturos esse. quid enim aliud de nobis quam de hominibus ignauissimis iudicari poterit; si Pyrrhus in amicitiam receptus, etiam præmium referat illatæ nobis ignominiæ, quod eius opera factum sit, vt Tarentinis atque Samnitibus ludibrium Romani debeamus.* Hic fere sensus fuit orationis, quæ ab ipso statim Appio est edita: qua omnium adeo sunt inflammati animi, vt seuerissimæ sententiæ auctorem sequuti, consensu decernerent *bellum prosequendum esse. Cineamque eodem die Vrbe excedere, Pyrrhoq; renunciare iuberent, neque recipi eum in Vrbem* (nam & hoc petitum fuerat) *neq; priusquam Italiam emisisset, de amicitia & societate agi posse.* Paris deinde tristitiæ decretum ex eiusdem Appii sententia de captiuis factum est, *eos neq; aduersus Pyrrhum duci, neque adeo coniunctim vsquam haberi senatui placere, sed alios alia in præsidia mitti, mutata ignominiæ ergo militia: vt qui equo meruissent, peditum stipendia facerent: qui pedites legionarii fuissent, ad leuem armaturam transcriberentur. priores ordines recuperaret nemo, nisi bina hostium spolia retulisset.* Aiunt, legatis cum responso tam atroci

Appius Claudius pacem cũ Pyrrho dissuadet.

CAPVT XXXII.

Appii Oratio in Senatu.

CAPVT XXXIII.

Patres bellum decernunt. Pyrrhum venire in Vrbem vetant.

CAPVT XXXIV.

Captiuos turpi ignominia afficiunt.

atroci reuersis, miraculo Romanæ constantiæ attonitum Regem, *qualis Vrbs ipsa, qualisq; Senatus visus esset*, interrogasse: responsumque tulisse à Cinea, *Vrbem templum sibi visam, Senatum vero Regum consessum esse*. Post hæc demum gesta Fabricium ad Regem legatum venisse quidam putant: Sed, præter aliorum auctorum testimonia, rerum ipsarum recte animaduersarum serie erroris haud difficile conuincuntur. Pace desperata, conuersi ad bellum animi, ac intenta cura facti vtrimque apparatus hyemem satis negotiosam habuerunt. Hæc fuisse tempora puto, quibus ferunt Pyrrhum, quo naufragiorum casus vitarentur, faciliusque Itali ac Epirotæ ad auxilia mutua commeare possent, ab Hydrunte, qua longissime in pelagus procurrit Italia, ad Apolloniam ex aduerso situm oppidum pontes iacere cogitauisse, spatio quinquaginta millium: tanto enim interuallo circum eos locos Græciæ Italiæque litora dirimuntur. Idem postea molitus esse M. Terentius Varro dicitur; quum piratico bello Cn. Magni legatus Siculum Ioniumque mare classibus obseruaret. Inter hæc Ti. Coruncanius Consul, de Vulsiniensibus & Vulcientibus Etruscorum populis, A.D. Kal. Februarias triumphauit. Insignis eo anno Censura fuit, tum primum à plebeiæ stirpis Censore lustro condito. Censa referuntur ciuium capita ducenta septuaginta octo millia, ducenta, viginti duo. Principem Senatus per ea tempora Q. Fabium Maximum legi consueuisse constat. huius filium cognomento Gurgitem Censorem tum fuisse coniectura colligitur: Cn. Domitii certum nomen & quia lustrum is condidit, iure plebis amplificato nobilitatum est. Vere primo Pyrrhus contractis sociorum copiis in Apuliam mouit: multaque ibi oppida partim pugnando, partim conditionibus cepit. Aduersus quem noui Consules P. Sulpicius Sauerrio, P. Decius Mus, cum duobus consularibus exercitibus profecti, castra castris opposuerunt prope Asculum Apuliæ vrbem, cognominem ei quæ est in Picentibus. Non erat dubium, quin collatis signis depugnandum foret: ceterum ne per dies aliquam multos hoc fieret, præter torrentem profundum, qui diuersos exercitus interfluebat, etiam mutuo metu contabantur. Romanos prioris fortuna prœlii, & victor Pyrrhus terrebat: Epirotis formidabilis erat Romanorum pertinacia, & alterius Consulis fatale hostilibus legionibus nomen. P. enim Decium, patris auique exemplo sua morte victoriam suorum redempturum esse fama vulgauerat: prœliorumque quibus illi ceciderant euentus, terribiles omnibus Decianæ deuotionis minas effecerat. Eam rem Pyrrhus haudquaquam negligendam ratus, conuocatis militibus accurate docuit, *arbitria prœliorum penes Tellurem deam, aut inferos, qui carmine illo solicitarentur, esse non posse: neque tam iniquos credi debere deos, vt in vnius hominis visani*

Partium apparatus. CAPVT XXXV.

Censura insignis.

Cn. Domitius primus ex plebe lustrum condidit. CAPVT XXXVI.

Pyrrhus in Apuliam mouet. Anno ab Vrbe Condita CDLXXIV.

Metus ex superstitione. CAPVT XXXVII.

Quem Pyrrhus conatur adimere suis.

vesani gratiam fata exercituum mutent donentue: non præstigiis & superstitionibus, sed pugnando victorias parari: vel ipsis Romanis testibus, qui non sacrificulorum & vatum agmen, sed armatas militum acies hostibus consueuerint opponere. *Quia tamen ignari rerum plerumque superstitionum inanium ludibriis, quam veræ timendi caussa acrius percelluntur; hunc quoque metum præuerti* posse ostendit exposito ornatu, quo priores Decii se deuouissent: monitisque militibus, *si quis similibus insignibus noscendus occurrisset, ab eo abstinerent tela, viuumque comprehenderent.* sed ipsi quoque Decio nunciandum curauit, *desineret ineptire inter armatos: neque enim consilium istud successurum esse: & si viuus venisset in manus, fore grauiora passurum, quam voluisset.* Responsum à Consulibus est: *se armis satis confidere, neque opus habere tantæ desperationis auxilio. id quo magis scire posset, optionem se dare, ipse transire flumen*, quod inter exercitus medium fuisse diximus, *an in sua ripa Romanos expectare mallet: nam aut reductis copiis transitum regi tutum relicturos esse: aut, eo veniente, transmissuros: quo integro robore congressi, nulla alia in re, quam suis viribus animisque spem victoriæ reposuisse demonstrent.* Puduit Pyrrhum timoris aut dubitationis signum vllum edere: quare posteriore accepta conditione transeundi fluminis potestatem hostibus fecit. Leuior iam sua sponte belluarum terror erat, ipsa consuetudine videndi: manusque earum facillime amputari posse, pugnæ prioris experimento constabat, qua C. Minucius quartæ legionis primus hastatus vno gladii ictu proboscidem elephanti præciderat. Sed tum alia quoque præsidia excogitauerant tutioris audaciæ. Equi ferreis obducti laminis currum trahebant, & ipsum contis ferro præfixis horrentem: in curru erant collocati milites qui belluas inruentes missilibus aut igne iacto auerterent. Cum hoc apparatu transgressis flumen legionibus, Pyrrhus ex diuerso exercitum instruxit, pro vsu, quem iis in rebus maximum, cum singulari quadam ingenii sagacitate, supra ceteros eius ætatis imperatores excellentem habere credebatur. Animaduerso igitur loci genio, qui propter asperitatem soli & enata passim virgulta non nisi pedestrem aciem pateretur, equitatum elephantosque locauit in subsidiis: dextrum cornu suis militibus & Samnitium auxiliaribus copiis firmauit; Brutios, Lucanos, Sallentinos, esse iussit in sinistro. Tarentinos, quorum virtuti minus credebat, in mediam aciem recepit. Consulum acies legionarios habebat milites, auxiliis leuis armaturæ aptissime intermixtis: parique ingenio & temperamento subsidiorum ordines distinxerant. Equitatus in cornua diffusus, neque impedimento futurus erat pedestri prœlio, & si quis alius agendæ rei viam aperuisset, præsto erat. Inter exercitus non animis tantum, sed etiam numero pares (quadraginta vtrimque millia fu-

Pyrrhi nuntium ad Decium Consulem.

CAPVT XXXVIII.

Consulum responsum.

Præsidia excogitata contra elephantes.

CAPVT XXXIX.

Pyrrhus exercitum instruit.

Consulum acies.

Pugna altera cum Pyrrho.

isse constat] [illegible]

CAP. XL.

Prælium Pyrrhi cum Romanis alterum.

ctoria prœlium [illegible] loca præsidiis præcepisset, in campum [illegible] aequorem [illegible] dere coegit. ibi elephantorum [illegible] fuit; alia pars [illegible] rus [illegible] eos parati [illegible] equi [illegible] priore prœlio factum fuerat [illegible] in [illegible] nihil [illegible] nocuerunt. Va[illegible] pug[illegible]

Casus valde diuersa fama.

[illegible] Romanis euentum fuisse qu[illegible] *etiam [illegible] quum aduersus Apulos in[illegible] cohortes, cæteris [illegible] fugientium [illegible] præbuisse [illegible] facta apud Regios fugasset.* [illegible] orum ing[illegible] [illegible]: *viginti millia de Pyrrhi ex[illegible] victorum ad millia [illegible] rata. Regem ipsum brachio pili iactu [illegible] grauiter vulneratum [illegible] fugientes retinere nequiuisset; postremum fere omnium à satellitibus [illegible] relatum: signa capta ex hoste tria & quinquaginta, Romana vero [illegible] missa esse. Fabricium quoque, legatum alterius Consulis, vulneratum [illegible]*

CAP. XLI.

Aliorum narratio.

diuerso *parem huius atq; superioris prœlii fortunam fuisse* alii [illegible] *vicinia castrorum defensos Romanos minus quidem sensisse detrimenti [illegible] confessa fuga discessisse, sic quoque sex millibus amissis: de exercitu [illegible] millia quingentos & quinq; cecidisse, idque in commentarios [illegible] esse*, Hieronymus scribit. Atque hæc tanta non varietas, sed etiam pugna scriptorum me valde mouet, vt iis potius [illegible] se iudicem, qui dubio euentu pugnatum esse tradiderunt. [illegible]

[illegible] colligitur.

quoties pari fere damno discessum est, vtraque pars sibi ad[illegible] famam; quam deinceps aliorum negligentia, aliorum impro[illegible] committit literis: pessimo facinore, magnaque cum infamia [illegible] pro veris atque compertis, inani rumore vulgata, aut affectu corrupta, posteritati prodiderunt. Quare propior vero videtur

CAP. XLII.

Annalibus et iam nonnullis [illegible].

annalium narratio, qui *semel tantum ad Asculum pugnatum [illegible] & [illegible] acerrimam contentionem ac multas vtrimq; cædes, Solis [illegible] [illegible] Regis & direptorum impedimentorum casum, dirimendæ pugnæ [illegible] [illegible] fecisse. Tum receptui signum esse datum in vtroq; exercitu [illegible] vtrimq; millia circiter quindecim occubuissent. Atq; hoc fuisse [illegible] rhus cuidam quasi de victoria gratulanti responderit:* si de[illegible]

[illegible].

[illegible] Romani, perimus. Adfirmant etiam hanc opi[illegible] ta [illegible]. Nam & Pyrrhus Tarentum concessit [illegible] insequuti, copias in hybernis per Apu[illegible] ni tempus, & ratio belli, potius vi[illegible] facti [illegible] fuisset, altera etiam [illegible]

triumphatum ab his Consulibus reperio, sed & P. Decium Consulem eo prælio se deuouisse, seque post patrem & auum pari genere mortis sublatos, e continenti genere tertiam victimam reipublicæ præbuisse multi putant: quod historicis omnibus silentibus ne referendum quidem, nedum refellendum putauissem: nisi magnus auctor M. Tullius Cicero in philosophicis quidem libris, sed loco non vno posuisset. Pugna ad Asculum quocumque euentu certata, reliquum anni quietum à bellicis expeditionibus habuit: sed consultationibus & apparatuum cura tempus omne consumptum est. Pyrrhus quum veterum copiarum magnam partem, ducumque & amicorum plerosque perdidisset, in Epirum misit, cum mandatis, vt veniente vere milites & pecuniæ sibi mitterentur. Sed priusquam classis ea instrui posset, nouæ spes exortæ consilium Regis mutauerunt. Macedoniam olim Demetrio ademptam Pyrrhus tenuerat, deinde Lysimachi vi extortam amiserat, hanc iterum nouæ occasioni aperuisse videbatur Ptolemæi Cerauni casus, qui a Gallis interfectus, dum bellum in Italia gerit Pyrrhus, vel turbatum regni statum, vel vacuam possessionem reliquerat. Ea ratio suasit ne copiis militaribus Epirus nudaretur: simul ne pateret iniuriis Gallorum, vicinam adhuc Macedoniam vrentium. Neque tamen eo tum accessit, in Siciliam vocantibus aliis caussis, vt postea trademus. Hyeme inter has curas circumacta noui Consules ad exercitum venerunt C. Fabricius Luscinus, Q. Æmilius Papus, qui alium quoque Consulatum vna gesserant. Hoc audito Pyrrhus etiam contra eduxit copias, & obseruare consilia hostium instituit. Quum ita castra vtrique locis haud valde distantibus haberent, res euenit ad memoriam celebris, & à plerisque non ita magno dissensu tradita. Timochares quidam Ambraciensis in amicitia Regis honestum gradum obtinens ad C. Fabricium Consulem furtim accessit, regem, si præmium eius rei dignum daretur, veneno tollere pollicitus. Id vero se per filios suos facile consequuturum autumabat, quod inter pocillatores Regios illi haberentur. Fabricius, minime delectatus proditione, rem tamen perscripsit ad Senatum. Senatus legatos ad Pyrrhum misit, Timocharis quidem, qui quomodocunque Romanis prodesse statuisset, insidias non indicaturos; sed monituros in vniuersum, *vti Rex ageret circumspectius, vitæque, quorum hominum, quamque fidelium, ministerio vteretur.* Hæc ita apud Valerium Antiatem leguntur. At Claudius Quadrigarius pro Timochare *Niciam veneficii istius promissorem* prodit: *neque legatos à Senatu missos, sed à Consulibus.* literis quoque Consulum recensitis, quibus detecto Niciæ consilio, negant *se dolis aut pecunia pugnaturos, sed virtute & armis: saluumque ab insidiis Regem optare* aiunt, *quem*

CAP. XLIII.

Macedoniam inhiat Pyrrhus.

CAP. XLIV. Anno ab Vrbe Condita CDLXXV.

Timochares Pyrrho venenum parat.

CAP. XLV. *Siue ille Nicias fuit.*

suæ victoriæ suorumq; triumphorum splendidam sperarent materiam fore. Sunt qui *medicum Regis Fabricium eo de negotio coram aut literis adiisse, Consulisq; indicio pœnas dedisse Regi* tradiderint, *suspendio necatum.* Sed vt hæc dubitationem habere possent, certum est errare, qui medicum à Curio ad Regem remissum esse scripserunt. Aiunt Pyrrhum hoc tantæ virtutis experimento stupentem exclamasse: *Hic est ille Fabricius, qui difficilius ab itinere iusti & honesti, quam à cursu suo Sol auerti posit!* statim certe ne vinci beneficio videretur, captiuos quos habebat omnes Romanis restituit, Cineamque denuo misit, ad pacem & amicitiam impetrandam. Minime decorum visum est, vel donum ab hoste accipere, vel ob lucrum potius, quam amore virtutis à facinore abhorruisse videri: gratis igitur ne acciperentur captiui, totidem pro his alii Tarentinorum Samnitiumque missi sunt. Hanc publicam abstinentiam conspectiore mox fama priuatorum est sequuta grauitas; quum Pyrrhi munera (multa enim & preciosa vtrique sexui Cineas attulerat) non à viris modo omnibus, sed etiam à mulieribus repudiata sunt. quo quidem tempore, quum aspernantibus quibus primum oblata fuerant, ad alios aliosque deferrentur; nemo vir mulierue tam aut tenuis aut cupidus inueniri potuit, vt recipiendis Regiis muneribus ostium domus suæ patere vellet. Legatis deinde prius responsum redditum: *donec Italia Pyrrhus excessisset, hostem eum populo Romano fore.* Perplexum hisce Regem, & neque bellum læto animo prosequentem, neque cupientem cum aliqua dignitatis iactura discedere, extricare visa est Siciliensis expeditio, quam post longam & ancipitem deliberationem, tandem statuit suscipere. Sic enim & Romanum bellum honeste declinari posse sperabat: & imperium insulæ locupletissimæ occupari: simul vindictam de Carthaginensibus, vt prior ab ipsis lacessitus, sumere cupiebat. Nam illi suspecto Regis consilio paulo ante, Magonem ducem cum centum viginti nauium classe miserant, *aduersus externum hostem externis etiam auxiliis populum Romanum adiuuandum esse* dictitantes: & quamquam illorum opera Romani non sunt vsi, Senatu respondente, *se consueuisse talia bella suscipere, quæ suo milite geri possent*; fœdus tamen inter vtrumque populum quarto renouatum est. Prioribus capitibus additum, *vt siue Romanus populus, siue Pœnus cum Pyrrho fœdus faceret, nominatim exciperetur, vt his populis inuicem auxiliari liceret, vter eorum bello peteretur: vtque quoties vtrinis eorum auxilio opus esset, naues à Carthaginensibus præberentur: stipendia suis quisque daret: auxilia Punica Romanos mari iuuarent; exire nauibus inuita ne cogerentur.* Quo confecto, per speciem pacis conciliandæ Pyrrhum adierat Mago: speculaturus consilia Regis, quem in Siciliam acciri Carthaginenses audierant; classemque Ro-

Pyrrhus iterũ pacem offert. CAP. XLVI.

Abstinentia Romanorum.

Siciliensis expeditio Pyrrhi. CAPVT XLVII.

Fœdus cum Carthaginensibus renouant Romani.

Auxiliorum inuicem dandorum leges. CAPVT XLVIII.

Mago speculatur consilia Pyrrhi.

manu obtulerant, non tam illorum charitate curaque, quam vt Pyrrhus Italico bello implicatus, res Pœnorum in insula magnis successibus efflorescentes non euerteret. Tum quoque fretum, qua in Siciliam traiectus est, magno numero nauium obseruabant, Rhegii quidem obsidendi studium præferentes, sed verius, vt Pyrrho transmittere cupienti viam intercluderent. His igitur de caussis ad Siciliensia negotia adiecit animum: spes ipsi magnas faciente quum rerum ipsarum statu, tum etiam legationibus Siculorum, quæ aliæ super alias ex insula venientes, *omnium votis expeti eum adfirmabant, tamquam vnicum leuamen malorum, quibus miserrima terrarum numquam acerbius conflictata esse videbatur.* Nam post Agathoclis miserabilem magis quam indignum exitum, Mœno quidam Ægesta Siciliæ vrbe oriundus, qui & venenum Regi dederat, adfectata tyrannide, à Syracusanis Hiceta prætore pulsus, ad Carthaginensium opes se contulerat. ita bellum grauius, & Syracusanis aduersum fuit, per quod tamen primum opes Hicetæ creuerunt: qui postea versis in Agrigentinum Phintiam armis, inquietam diu insulam tenuit; donec Thœnionis cuiusdam audacia, principatu, quem nonum iam annum obtinebat, pelleretur. Thœnioni dominationem retinere nitenti exortus est aduersarius ex Syracusana nobilitate Sosistratus: diuque certatum inter hos armis est; insulam, quæ Syracusanæ vrbis pars est (ipsi *Nasum* vocant) obtinente Thœnione, quum in cetera vrbe Sostratus tyrannidem ageret. Postremo quum vtrimque nihil ex his discordiis præter communem interitum imminere cernerent; vocandum esse Pyrrhum consensu decreuerunt: qui gener Agathoclis, filio ex Lanassa suscepto successioni proximus; animoque & viribus ad constituendas res Siciliæ suffecturus habebatur. His accedebant Agrigentini Leontinique principes, qui & ipsi suarum vrbium, totiusque adeo insulæ imperium offerentes, vna voce rogabant, *vt quamprimum in Siciliam traiceret, fessis rebus, & laboranti sub barbarorum iugo libertati, præsentia sua succursurus.* Carthaginenses enim Syracusanorum agris vastatis, ipsam quoque vrbem classe centum nauium, & pedestri quinquaginta millium exercitu terra marique clauserant. Igitur Pyrrhus non vltra differendum ratus, Cineam, cuius ingenio fideque plurimum vti consueuerat, præmittit, cum Siculis ciuitatibus conditiones legesque fœderum & amicitiæ compositurum. Ipse sociorum discessum ægre ferentes consolatus, *si à Romanis premerentur, è vicina insula in tempore adfuturum esse, nouorum etiam sociorum accessione instructiorem* spopondit. Quum autem præsidium in vrbe Tarentina relicturum esse ægre passi Tarentini, *vt sibi vel præstaret promissum auxilium in conditionibus quibus venisset; aut saltem vrbem suam relinqueret liberam*

Sicilia miserrima terrarum.

CAPVT XLIX.

Siculorum intestina bella.

Pyrrhus vocatur in Siciliam.

CAP. L.

Carthaginenses Syracusas obsident.

Tarentini nihil impetrant à Pyrrho.

CAP. LI.

Etrusci vincuntur à Romanis.

Item [illegible] li [illegible].

CAP. LII. Anno ab Vrbe Condita CDLXXVI.

Simultas inter Rufinum & Fabricium.

Pyrrhus in Siciliã transgressus.

po[illegible]
rib[illegible]
Conf[illegible]
co[illegible]
ta[illegible] [illegible] certamin[illegible]
est [illegible] vniuers[illegible]
vi[illegible] [illegible] o, quæ à Samni[illegible]
[illegible] sententibus, [illegible] [illegible], posita nu[illegible]
Romanos [illegible] [illegible]erint. [illegible] in proelijs vi[illegible]
[illegible] victoria illustrior [illegible] Consul[illegible]
[illegible] in Etruscum [illegible] quod Epi[illegible]
[illegible] consularis exercitus [illegible] videretur; Lucanos, [illegible]
[illegible]tinos, Samnitesque cecidit: ciui[illegible]tes aliquot, in quibus & [illegible]
astrinxit foederibus; deque his [illegible]pulis omnibus ante dien[illegible]
cembres triumphauit. Comitiis deinde peractis Consules [illegible]
sequentem designati sunt P. Cornelius Rufinus iterum: C. [illegible]
iterum. Cum Rufino nobiles etiam alij petierant; sed [illegible]
effecit Fabricij fauor: qui tempora Reipublicæ habens in consilio, [illegible]
tem salutem priuatis inimicitiis anteponebat. Nam ex dissi[illegible]
morum simultas inter hos fuerat, quum Fabricius egregie firm[illegible]
ga pecuniam, vna communis boni cura duceretur: Rufinus [illegible]
pidior, multa priuati quæstus studio consuleret ageretque. [illegible]
men cum cetera industrius & bonus imperator esset, co[illegible]
haudquaquam pari armorum peritia & vsu præditis Fabrici[illegible]
dum esse iudicauerat. Ferunt quum ei gratias deinde Ru[illegible]
quod se homo inimicus Consulem fecisset, bello præsertim magno & g[illegible]
disse: *non esse mirandum, si compilari, quam venire maluerit.* [illegible]
bellorum moles in Italia supererat; & Pyrrho in Sicilia (e[illegible]
transgressus) omnia sibi prona reperiente; haud abs re me[illegible]
ne [illegible] post auctis accessione nobilis insulæ viribu[illegible]
bellum Romanum grauior hostis
reuerteretur.

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER QVARTVS.

In locum lib. XIV. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri XIV. Liviani.

Pyrrhus in Siciliam traiecit. Cum inter alia prodigia fulmine deiectum esset in Capitolio Iouis signum, caput eius per aruspices inuentum est. Curius Dentatus, cum delectum haberet: eius qui citatus non responderat, bona primum vendidit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reuersum vicit, & Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu mouit, quod is decem argenti pondo facti haberet. Lustro à censoribus condito, censa sunt capita ciuium CCLXXI. *millia*, CCXXIIII. *Cum Ptolemæo Ægypti rege societas iuncta est. Sextilia virgo Vestalis damnata incesti, viua defossa est. Coloniæ deductæ sunt, Posidonia & Cosa. Carthaginensium classis auxilio Mamertinis venit, quo facto ab iis fœdus violatum est. Res præterea contra Lucanos, Samnites, & Brutios feliciter gestas, & Pyrrhi regis mortem continet.*

DVm hæc in Italia geruntur, Pyrrhus exercitu & elephantis in naues impositis, ex Tarentino portu in Siciliam traiecit: postquam biennium, & menses præterea quatuor, in Italia fuisset. Deductus à Thœnione, qui cum nauibus occurrerat; maximaque Siculorum alacritate exceptus est, oppida sua, copias, pecunias, naues, certatim tradentium. Ideoque Græcarum vrbium omnium imperio breui potitus, etiam Punicam ditionem vniuersam armis obtinuit: vna excepta vrbe Lilybætana, quam opportunitate situs adiuti Carthaginenses nequidquam oppugnante Pyrrho retinebant. *Pyrrhus magna Siciliæ parte potitur.* Vnde non absque caussa spes ingentes animo complexus, relictis maximo filiorum patriis opibus, ex duobus reliquis, Regem alterum Italiæ, alterum Siciliæ constituere agitabat. *Pyrrhi destinata.* Erat omnino Regis istius ea tempestate magna fama, magnæque virtutes: & Siculi per annos sane multos externa simul ac ciuilia bella, & nocentius verisque malum tyrannidem passi, vel mediocrem aliquem Principem gratantibus animis laturi videbantur. Sed tamen ipse paulo post ad exigendas ab inuitis pecunias, & potentiorum cædes versus, odium immane concitauit: etiam acceden-

CAP. II.

tibus

Regibus amicorum vitia nō minus nocent, quam sua.

cibus cu[illegible] & ami[illegible] animis vitiis, quam sua nocuerint. [illegible] puam curam, vt ipsi quam optimi [illegible] tiori esse Regibus sufficiendo potest [illegible] vt amicos [illegible] gant: quando inter primarios ob suam quisque culpam [illegible] cipibus etiam aliena peccata imputabuntur. Sed hæc postea [illegible] Tum vero calentibus adhuc studiis, [illegible] Tauromini[illegible] cipe Tyndarione (nam ea parte insulæ primum appulerat) [illegible] nense populo maximis honoribus acceptus cultusque [illegible]

Pyrrhus Syracusas procedit.

exercitu Syracusas versus processit: [illegible] haud procul [illegible] iussit, paratam instructamque; nec enim citra [illegible] men aditum ad Syracusanam vrbem daturæ Carthaginensium [illegible]

CAP. III.

debantur. Sed euenerat, vt paulo ante hoc tempus triginta na[illegible] nicæ alios ob vsus à classe discederent; quæ quia nondum reue[illegible] cum reliquis aleam belli tentare Pœnorum imperator recusabat. [illegible] nemine prohibente ingressus, Thœnione & Sosistrato tradenti[illegible] cuniam publicam, naues tectas centum viginti, apertas viginti, [illegible] chinas, ceterumque belli apparatum accipit. Hoc agenti sup[illegible]

Leontini accedunt Pyrrho.

unt à Leontinis legati, quorum princeps Heraclidas vrbem sua[illegible] prætereaque copias, peditum millia quatuor, equites quingente[illegible]

Aliaq; vrbes.

bat. Neque segnius aliis ab vrbibus occursum est, quodam v[illegible] rente fortunæ. Pyrrhus humaniter exceptos habitosque, [illegible] mnium voluntate suam quemque in ciuitatem remisit: am[illegible] animo spes agitans, & si destinata porro ita fluerent, etiam [illegible]

CAP. IV.

transiturus. At sociis eius in Italia haud perinde lætæ res erant [illegible] sente Rege & robore exercitus, aduersus infestiores quotidie R[illegible]

Interea socii eius Italici laborant.

Milo cum parte copiarum Tarenti relictus, non satis tutabatur [illegible] nus tamen profuit, vt Tarentinis ad tempus dilatis ambo consu[illegible] mnium signa conuerterent. Samnites quum agros suos vri, ca[illegible] pugnari, totam belli molem in se versam, seque à sociis derelicto[illegible] nerent; animis ac viribus impares, desertis oppidis atque vici[illegible] tes excelsos & arduos, cum vxoribus suis liberisque, ac charissim[illegible] quas inter tumultum & trepidationem auehere potuerant, se rec[illegible] Apud Romanos præter æmulationem ducum, etiam ex rebus p[illegible] & metu hostium, negligentia orta erat, perpetuæ felicitatis com[illegible] caussa & damni aliquid, & aliquanto plus ignominiæ attulit. [illegible]

Negligentia Romanorum ex rebus prosperis.

milites per abrupta & inuia contemptim repentes, loco adiutus [illegible] pepulit fuditque: multi saxis telisque obruti, alii in præcipitia de[illegible] interierunt: alii quum neque [illegible], neque pugnandi [illegible]

CAP. V.

esset, viui capti sunt. Hic casus ducibus ad disiungendas iterum copias incitamento fuit: quum in collegam infelicis cepti collata culpa, se quisque, si solus fuisset, melius atque prosperius rem gesturum fuisse prædicaret. C. Iunius cum suis legionibus in Samnio mansit. P. Cornelius in Lucanos & Brutios conuertit impetum. Ibi terrorem cladesque belli populationibus agrorum & villarum incendiis circumferenti, maioris aliquanto rei tentandæ occasio nata est. In extrema Italiæ ora, qua Orientem versus & Ionium mare Lacinii promontorii cornu protenditur, Croton est, veteri fama, & tum quoque non pœnitendis opibus, inclyta. Mediam iis temporibus interfluebat Æsarus, iuxta quem frequentia vtrimque ædificia murus duodecim millia passuum in circumitu patens ambibat. Hanc aperta obsidione cingere non ausus Consul, proditione occupaturum confidebat: quod à compluribus Romanæ factionis hominibus spes ei facta erat, posse vrbem præsidio externo destitutam, studiis & auxilio eorum, quibus Pyrrhi dominatio grauis esse cepisset, recipi, si copias mature muris admouisset.

P. Cornelius Lucanos & Brutios vastat.

Crotonem occupat.

CAP. VI.

Sed per eosdem forte dies, siue metu hostilis in vicinia exercitus, siue iam proditione, quæ plerumque tegi diu non potest, suspecta: Crotonienses præsidium à Milone acciuerant: veneratque Nicomacho duce Lucanorum valida manus, quæ ignarum rei Consulem, nulloque periculi metu confidentius ad mœnia suggressum, eruptione subito facta, non sine cæde vulneribusque multorum reiecit. Rufinus acceptum temeritatis detrimentum consilio correcturus, rumorem aduersi certaminis vltro adauget; quoque maiore perculsus esse timore videatur, cepto se desistere simulat, colligi sarcinas iubet, vt quamprimum discessurus. In vrbem, vt castris tam propinquis necessum erat, cito hæc nunciantur: præter probabilem rei caussam iuuatur eo quoque credulitas, quod verum hoc esse cupiebant: quum iam sponte hanc in partem inclinantibus animis, captiuus quidam spe libertatis atque præmiorum inductus à Consule superuenit; tamquam inter festinationem discedentium occasione captata custodiam effugisset.

Licet à principio repulsus.

Temeritatem cõsilio corrigit.

CAP. VII.

Ille *Cornelium Rufinum, quod ad Crotonis oppugnationem parum haberet roboris, Locros pergere* narrat, *accitum à quibusdam vrbem illam prodere pollicitis.* Adest paulo post & alter, qui de prioribus eadem; ceterum *iam iter ingressos esse Romanos* adserit. simul conspiciuntur eminus signa & agmen incedentium via quæ Locros ducit. Eo dolo captus Nicomachus per compendia viarum celeriter cum suis accurrit Locros, vt eam quoque vrbem defensurus. Quod vbi per occultos nuncios Rufinus comperit, conuerso itinere Crotonem regressus, quanto consilio ac prius meliore, tanto etiam euentu feliciore vsus est, diligentiamq;

Stratagema P. Cornelii.

Nicomachus Crotonis præfectus decipitur.

CAP. VIII.
Et Tarent[illegible] recedente cla-
[illegible]

[illegible] se contulerunt. Rebus ad hunc modu[illegible] [illegible] non ideo in tantum ceciderant animi Samnitium cetero[illegible] [illegible], quin super insitam peruicaciam, spe quoque Py[illegible] nunciatis eius in Sicilia successibus, ad omnia quæ sors fere[illegible] [illegible] sustentarentur. Pyrrhus enim (vt huius etiam exitia [illegible] [illegible] temporibus [illegible] ad hæc negotiis ipsis cum [illegible] conjunctum est, exponantur) rebus apud Syracusanos [illegible] constitutis, circa eadem tempora cum exercitu Agrigentum, [illegible] ipso adhuc itinere occurrentibus nunciis, eiectum ex vrbe [illegible] Punicum acceperat, & Agrigentinos ipsi se suaque omnia d[illegible] esse. Neque promissis abfuit fides. Venienti Sosistratus, [illegible] sas tradiderat, & vrbem, & egregiæ iuuentutis octo peditum [illegible] gentos [illegible] adiungit, copias Epiroticis quas Pyrrhus [illegible] hilo [illegible]. Oppida præterea triginta, quibus impe[illegible] tus, eodem auctore se Regis arbitrio permiserunt. His i[illegible] Syracusis qui telorum omnis generis copiam, & machi[illegible] obsidionibus vrbium vsus esse posset, subueherent. Nam [illegible] nici iuris oppugnandas animum adiecerat, parato iam ex[illegible] millium [illegible] equites mille quingentos, &, quos in Sicili[illegible] elephantis. Prima ex his in potestatem venit Heraclea, [illegible] nensium præsidium fuerat: exhinc Azonas cepit. stati[illegible] fortunam Selinuntii primum, mox Halicyæi & Ægestani, [illegible] Carthaginiensium amicitia, compluribus etiam aliis [illegible] [illegible] exemplum præbuerunt. Erycin[illegible] [illegible], & munitionibus loci fide[illegible] [illegible] igitur exercitu [illegible] [illegible] Herculi [illegible] dignum [illegible] bello [illegible] Græcis [illegible]. Postquam [illegible] oppugnandi da[illegible]

Pyrrhi gesta in Sicilia.

Oppida trigin-ta Pyrrho con-[illegible]

CAP. X.
[illegible] *Carthagi-*[illegible]

missilium iactu propugnatores dimoti locum admouendis muro scalis fecerunt; primus omnium Rex enisus, aduersus concurrentes vndique hostes insigne certamen edidit: alios vmbone deturbans; alios cædens gladio: magnitudine vero animi roborisque cunctos perterrefaciens. Neque magnifica tantum hæc ei pugna, sed etiam omni ex parte felix fuit: sine vllo suo vulnere, magna gloria parta, etiam vrbem ipsam eodem impetu cepit: animatis non minus exemplo Regis ceteris, quam solicitis periculo; & vtramque ob caussam summa contentione pugnantibus. Sacrificauit deinde Herculi, voti reus; ludosque varii generis magnifico apparatu per complures dies edidit. Hoc quoque anno Romæ de Lucanis atque Brutiis ante diem Nonas Ianuarias triumphatum esse reperio: Sed C. Iunio triumphum illum adscribi miror; quum in his populis res Rufinus gesserit, duasque nobiles ciuitates receperit: quem etiam alios apud auctores triumphalem virum nominari video. Ciuitate ob Pyrrhi progressus haudquaquam secura, noui quoque terrores ex prodigiis & morborum lue accesserunt. Fœdi maxime ominis habitum est, quod Iouis Capitolini signum fulmine tactum, caputq; auulsum non nisi aruspicum arte curaque reperiri potuit. Grauiore non iam metu sed clade vrbem adfecit pestilentia, pecudes hominesque communi strage corripiens, sed præcipue grauidarum abortibus formidabilis, quum nulli propemodum iam aut partus humani, aut fœtus animalium ederentur incolumes, itaque Deorum omne viuentium genus interiturum esse crederetur. Ea vis mali *maxime* insignem Q. Fabii Maximi Gurgitis alterum Consulatum *effecit, in* quo collegam habuit C. Genucium Clepsinam. Neque tamen à bello Samnitico Lucanoque cessatum est. magnasque clades hostibus inlatas duo certa sunt argumenta, quod eodem anno Q. Fabius de Samnitibus, Lucanis, Brutiis, triumphauit Quirinalibus; quodque ii populi miserunt ad Pyrrhum literas & oratores, *actum de se, nisi subueniretur, neq; vim Romanam vlterius sustineri posse, extremamque necessitatem deditione praeueniundam esse,* testaturos. Ea res, & quod senescentibus iam hominum studiis, aut ob iniurias quasdam in contrarium versis, in Sicilia res ei duriores esse ceperant, permouit Pyrrhum, vt insula relicta copias in Italiam reportaret. Quod eius consilium, & rerum inde sequutarum series, quo plenius nosceretur: paulo plura de rebus interim ab eo gestis referenda putaui. Post occupatam igitur Erycem, præsidiumque loco impositum, ad Æginorum vrbem profectus est, commodo ad Panormitanum portum situ, & munitionibus insignem. Ibi sponte oppidanorum receptus ad ipsam Panormum castra mouit, cui ab argumento portus amplissimi pulcherrimique nomen est inditum:

CAP. XI.
Triumphus de Lucanis atq; Brutiis.

Prodigia & morbi Romanos terrent.

CAP. XII.
Anno ab Vrbe condita CDLXXVII
Nec tamen cessatur bello.
Q. Fabii Triumphus.

CAP. XIII.
Pyrrhus Panormum occupat.

[illegible]

...ad oppidum vndique [illegible] magna cura...
...cipue, qua terra patebat aditus, crebræ turres excitatæ...
fossa facta: celerius opere procedente, quod maiore sui parte...
...ibus ma... oppidum, toto illo spatio manu facta mun...
...derabat. Missis interea legatis, quamquam ad bellum...
...tus fecerunt, magnasque copias, quum aliunde tum e...
mercede condnxerant; *si pax æquis conditionibus impetrari posset*...
& classem pollicebantur. Pecuniæ mentionem non admi...
vrbes quas occupauerat retinere cupiens; de Lilybæo tamen...
...videbatur. Sed amici Regis, ciuitatumque Siculorum...
...Carthaginensium vacaturam esse insulam negantes, *do...*
...classibus Lilybæum, tamquam scalas quasdam ad excensi...
...parata tenerent; perpulerunt, vt *vnam esse* responderet...
...Sicilia cedentes, vtriusq; imperii termin...
terentur. Ita spe pacis discussa, protinus ad vrbem signa...

CAP. XV. *...Lilybæum obsidet, ...*

procul muris castrametatus, manipulis ita dispositis, vt...
...per vices exciperentur, oppugnationem orsus est.
...quum & numero propugnatorum, & machinarum a...
...locum tenuerunt. Tanta enim catapultarum sc...
...Carthaginenses inuexerant, vt murorum ambitus cap...
...minime sufficeret. Quum igitur cuiusque generis m...
...quidam in Regios spargeretur, multique passim cad...
...inceptum omiserunt. Machinas deinde...
...eas quæ Syracusis aduehebantur...
...obsidionum...
...Pœnis toto ferè biennio...
...apertus...

[illegible]

CAP. XVI. *Mamertinos vincit.*

Quippe aduersus Mamertinos freti accolas Græcæ quædam ciuitates fidem regis implorabant, super alias graues & crebras iniurias etiam tributum pendere coactæ. Pyrrhus igitur exercitu propere ducto, quum iis in locis quosdam Mamertinorum ad exigenda vectigalia missos comprehendisset, necauissetque: prælio cum occurrentibus facto discessit superior; ac multa eorum præsidia expugnauit diruitque. Et hactenus quidem rebus præclarissime gestis eximiam sibi potentiam gloriamque Rex parauerat; præter alias virtutes etiam eximia humanitate amorem singulorum, studia ciuitatum, non adeptus magis quam meritus. Sed felicitatem tantam, & quam existimare fundatissimam potuisses, momento fere dissipatam, præter leuitatem ingeniorum, quæ istis populis nunquam defuit, & amicorum intemperiem, ipsius maxime Regis culpa traditur: qui aduersis egregius, secundis rebus, vt inter has ferme inferiores humanæ mentes sunt, in superbiam efferebatur.

Pyrrhi superbia. CAP. XVII.

Quum igitur, vt antediximus, ad efficienda cepta classem sibi necessariam esse duceret, naues autem haberet multas, sed parum instructas à sociis naualibus remigibus acerbe conquirendis valde offendit ciuitates: repente mutatus, & ex priori lenitate ad superba imperia, minasque & postremo supplicia, præceps. Sed hæc tamen quia communis boni specie tegebantur, vtcumque tolerabant: postquam autem eos ipsos, quorum beneficio maxime Siciliam obtinuerat, interimi videre; non paulatim, neque mora interposita, sed subito auersis animis, multi populi ab eius amicitia desciscentes, vt cuique opportunum erat, alii Pœnis, alii Mamertinis se applicauerunt.

Siculi desciscunt a Pyrrho.

Adeo *nimirum crudelitas*, etiam quum sola est, semper grauis, penitus fit intolerabilis, postquam aduersus benemeritos exercita, propriis odiis etiam ingrati perfidique animi detestationem adiunxit.

CAP. XIIX. *Pyrrhus amicis nimium tribuendo, res suas euertit.*

Hanc autem in necessitatem vi cuncta tractandi se maxime videtur induisse, dum prauis suorum cupiditatibus consiliisque nimis obsequitur: His enim opes, amicis aut necessariis Agathoclis ademptas dono dabat; nihilo quam fuerant illi melioribus: magistratus vrbium præcipuos satellitibus aut centurionibus suis committebat, neque ex institutis aut moribus ciuitatum, neque in legitimum tempus, sed quomodo & quoad ipsi placuisset. Lites atque controuersias publicorumque negotiorum administrationem omnem ad se traxerat, pleraque familiaribus committens: quos habebat auaritia luxuriaque detestabiles, qui cogendis per flagitium perdendisque pecuniis pariter intenti, dum libidini suæ satisfacerent, ius iniuriamque in promiscuo habebant. Irritatis ob hæc autem, mussare primum homines, mox palam queri: *cur igitur prioris status pœnituisset, si nunc etiam toleranda eadem forent? frustra vocatum rege-*

piamq; Pyrrhum, ſi ſtudeat æmulari mores, quos puniturus aduenisset, nequ acceptum illius iniuriæ ſenſum eſſe, quam cuius auctor haberetur idem ille, qui vindex eſſe debuiſſet. Iamque multi haud obſcure ſtudium nouarum rerum præ ſe ferebant; quum ille ad peſſima conſiliorum conuerſus, augere cauſſas offenſionum, quam tollere maluit; quaſi, quod per iniuſtitiam peccatum fuerat, emendari ſæuitia poſſet. Interea Carthaginenſes animaduerſo regem propriis viribus haud ſane validum, quotidie minore apud Siculos adfectu haberi; erecti in ſpem recuperandæ prouinciæ, nouum exercitum miſerant: paſſimque transfugientibus qui Pyrrhi ſæuitiam metuebant, negotium Epirotis magnum exhibebant. Pyrrhus per cauſſam Punici belli præſidiis in vrbes introductis, ſplendidiſſimum quemque falſo proditionis crimine oneratos necare inſtituit: his de medio ſublatis, multitudinem facilius in officio manſuram eſſe ratus. Poſtremo Thœnionem & Soſiſtratum corripit, totius inſulæ longe principes, quorum præcipuis ſtudiis imperio Siciliæ potitum fuiſſe oſtendimus. Sed Thœnio quidem interfectus eſt: Soſiſtratus ad hoſtes effugit, non minus auctoritatis opiſque collaturus ad eiiciendum Sicilia Regem, quam ad imponendum confirmandumque contulerat. Tum igitur certatim plerique ad Carthaginenſes deficientibus vrbibus, nonnullis ad Mamertinos; res Epirotarum ex florentiſſimis anguſtæ malæque redigi ceperunt. In hoc ſtatu rerum non ingrata Regi ſociorum Italicorum legatio venit: quæ *ceteris omnibus amiſſis, vix paucas vrbes hoſtem ægre a mœnibus ſubmouere* queſta, honeſtum diſcedere cupienti prætextum præbuit, vt partibus laborantibus auxilio futurus, non eiectus à Carthaginenſibus, in Italiam reuerti voluiſſe videretur. Abiturus, quum opes inſulæ ſitumque, & hominum animos ſecreta cogitatione expenderet; dixiſſe fertur: *O amici, qualem Romanis atque Carthaginenſibus palæſtram relinquimus!* haud vano præſagio: quod paulo poſt longa inter hos bella, tot vtrimque ſubmerſæ claſſes, tot acies cæſæ, ſatis ſuperque impleuerunt. Ceterum hoſtium animis cum fortuna creſcentibus, neque tutus ex Sicilia diſceſſus Pyrrho, neque in Italiam appellenti tranquillum ad Tarentinos iter fuit. In ipſo freto traiicientem adorti Carthaginenſes, quum Epirotæ nulla ferme maritimarum rerum experientia, hominibus exercitatiſſimis pares eſſe non poſſent; ſeptuaginta naues depreſſerunt, ceteras reddiderunt inutiles. Ita cum duodecim nauibus ex aduerſo prælio in Italiam effugit: qui nauibus tectis amplius centum, & longe adhuc maiori onerariarum actuariarumque numero curſum inſtituerat. Sed vndiq; collecto quod militum ex aduerſo prælio litora tenere potuerat, ſtatim

CAP. XIX. *Pyrrhus augere cauſſas offenſionum, quam tollere mauult.*

Adiutores ſuos occidit, aut alienat.

CAP. XX. *Tandem ex Sicilia diſcedit Pyrrhus.*

Pericula Pyrrho obiecta, Italiã repetenti.

CAP. XXI. *In ipſo freto vincitur à Carthaginenſibus.*

ita robustam effecit manum, vt Rhegii subito impetu expugnandi spem conciperet. Sed reiectus à Campanis Rhegium tenentibus, mox in periculum haud contemnendum incidit. Quum enim per loca cæca & saltibus impedita duceret, coorti ex insidiis hostes turbauerunt nouissimum agmen, multosque milites cum duobus elephantis peremerunt. *Insidiis Mamertinorum excipitur in Italia.* Erat neque genere bellatorum, neque numero spernenda manus. Decem haud minus millia hominum in armis exercitatorum, Mamertini *CAP. XXII.* plerique, hi enim Rheginorum amicitia & cognatione confisi, intellecto Pyrrhum in Italiam reuerti constituisse, fretum priores traiecerant, & spe prædæ inopportunis ad subitam irruptionem locis consederant. In eo certamine quum pro solita audacia Pyrrhus ante prima signa pugnaret: in capite vulnus accepit. *Sed virtute sua se expedit.* Ad quod obligandum quum ex acie paulisper secessisset, quidam hostium magnitudine corporis & armorum cultu conspicuus longe ante alios procurrens increpauit eum elata voce, iussitque *prodire, si viueret.* Ibi Pyrrhus ardens ira, visuque & manante per faciem cruore terribilis, impetum in prouocatorem, frustra retinentibus suis, vertit: occupatumque illata in caput plaga proflerauit. Memoriæ proditum est, eam gladii temperiem, eamque vim ferientis fuisse, vt infimum ad corpus vulnere continuato, partibus vtrimque dilabentibus, medium hominem eodem ictu dissecaret. *Pyrrhi pugnacitas & robur.* Eius spectaculi fœda nouitate perculsi hostes, & vt maiorem communi hominum sorte virum reueriti, pugnam omiserunt. Pyrrhus hac molestia solutus, *CAP. XXIII.* non ideo lætior agebat. Quod enim pars impedimentorum isto prœlio amissa erat, & opes ex Siciliæ spoliis partas prioris cum Pœno pugnæ casus interceperat; in magna rei nummariæ difficultate, quum poscentibus stipendia militibus non esset vnde præberentur, dicatos Proserpinæ thesauros spoliare coactus est. Fanum illud apud Locrenses opinione sanctitatis celeberrimum iis temporibus fuit: quam ciuitatem quum *Proserpinæ thesauri spoliantur a Pyrrho.* Pyrrhus animatis præsentia sua Regiæ factionis hominibus recepisset; multa in Locrenses fœda facinora edidit, cupidius & latius, quam interfecti præsidii postulasset vltio, cædibus & rapinis in miseros grassatus. Postquam autem nihil supererat, quod conferre homines vellent possentue, manus ad sacram pecuniam extendere cepit, pessimis amicorum, *Pessimis amicorum suasoribus.* qui plerumque nocentissimi cuiusque consilii auctores fuerant, cupiditatem eius inflammantibus. Erant autem hi Euagoras Theodori filius, *CAP. XXIV.* Balacerque Nicandro, & Dinarchus Nicia genitus. Ii non suasores modo fuerunt Pyrrho, necessitati omnia cedere prædicantes; sed ministerium quoque suum sacrilegio præbuerunt: ingenti pondere auri, quod multos

multos per annos ſubterraneis in ſpecubus adſeruatum fuerat, eruto. Lætus ille, *religione intempeſtiua nihil ineptius, opesq; paratas non accipere dementis eſſe* dictitans, impoſitam nauibus prædam Tarentum auehi iuſſit: ipſe terra eſt profectus. Ceterum facinus ei ſuum non turpius cepto, quam infelicius euentu fuit. Subita tempeſtas adorta claſſem, ventis ſub noctem mutantibus qui ferentes hactenus fuerant, naues in tenebris circumactas partim in fretum expulit. Sed quæ ſacram pecuniam vehebant, quaſſatæ laceratæque vndis inrumpentibus cum ipſis hominibus interierunt: pecuniam autem reliquis ex naufragio tabulis hærentem, poſtridie quam exportata fuerat, in vicina fano litora fluctus retulerunt. Re intellecta, theſaurum omnem diligenter conquiſitum referri ad priſtinas ſedes iuſſit; pacem numinis, vt putabat, hoc facto impetraturus. Neque tamen ideo melioribus deinceps fatis vſus eſt; omnes eius conatus, etiam quibus conſilium & virtus non abfuiſſet, eludente fortuna. Quam ille rem & poſtea conſtanter ad læſi numinis iram referebat, vti Proxenus hiſtoriæ ſcriptor; atque ipſe in commentariis ſuis Pyrrhus memorat: & recenti adhuc malo, quum Proſerpinæ ſacrificans, multis hoſtiis litare non poſſet; exarſit adeo, vt cunctos infelicis conſilii auctores ac miniſtros, quique facinus iſtud aggreſſuro vel leuiter conſenſerant, de medio tolleret. Atque hi quidem dignum moribus factisque ſuis exitum habuerunt: Pyrrhus autem inſtitutum proſequutus, quieto deinceps itinere Tarentum peruenit. Romani, quum maiorem in modum vrgeret peſtilentia, Pyrrhique in Italiam reditu belli timor creuiſſet; nihil aduerſus iſta vel humani præſidii, vel diuini intentatum reliquerunt. Vetus erat opinio, peſtilentiam clauo ab dictatore fixo ſedari poſſe: eam ſpem tum quoque tentatam, clauique pangendi cauſſa Dictatorem dictum eſſe P. Cornelium Rufinum, haudquaquam improbabilis coniectura eſt: quum & mali magnitudo ad omnia quærenda remedia ſtimulare mentes poſſet; & Rufinum anno ſequenti à cenſoribus notatum fuiſſe conſtet, poſtquam bis Conſul & Dictator fuiſſet: neque dictaturæ eius vel certior inueniatur memoria, vel conuenientior locus. Et aduerſus morbos quidem, vt potuit, prouiſum eſt: armorum cura maiorem induſtriam contentionemque, præcipue ob difficultatem delectuum, poſtulabat. Nam præter diuturnitatem belli, etiam longo iam tempore infeſta lues tædium rerum omnium hominibus iniecerat: Citatique iuniores militiam mira obſtinatione detrectabant. Sed peruicaciam iſtam ſeueritas & conſtantia M. Curii Dentati ſecundum Conſulis fregit: is enim, L. Cornelio Lentulo collega, magi-

ſtratum

Tempeſtas Pyrrhi naues perdit.

Theſauros Proſerpinæ refert in vicina fano litora.

CAP. XXV.

Pyrrho poſtea omnia fortuna aduerſa.

Tarentũ redit.

CAP. XXVI.

Peſtilentia cauſa clauus à Dictatore pangitur.

Difficultas delectuum.

CAPVT XXVII.

ſtrictum eum coniecerat. Quum igitur in Capitolio delectum haberet Curius reſpondente nullo, vocabula tribuum omnium in vrnam coniici, quumq. Polliæ tribus exiiſſet, quod ex ea nomen primum ſorte eductum erat, citari iuſſit: necque reſpondentis bona primum; deinde quum grauiter de Conſulis iniuria queſtus tribunos appellaſſet, ipſum quoque vendidit: *nihil opus eſſe reipublicæ eo ciue, qui neſciret parere,* præfatus. neque tribuni auxilio fuerunt: & poſtea quoque ſalubris exempli iudicata res in conſuetudinem tranſiit; vt delectu rite acto, qui miles factus non eſſet, in ſeruitutem venderetur. Hoc terrore ceteri adacti ad nomina promptius danda: conſcriptiſque legionibus, quæ decretæ erant, in hoſticum ambo Conſules mouerunt. Lentulus in Lucaniam irruit: Samnitas adortus eſt Curius. Excitus ad eius rei famam Pyrrhus, luſtrato Tarenti exercitu ſuo, peditum ferme viginti millia, tria equitum recenſuit. Cum his & delecta Tarentinorum iuuentute, Samnium ingreſſus, Samnitas dicto minus audientes habuit; tardiuſque ad eum auxilia & infrequentia venere, animis non ob cladium modo magnitudinem feſſis, ſed etiam exulceratis eo, quod iſtarum cauſſam Pyrrho imputabant, tam triſtia non paſſuri, niſi proditis diſceſſu ſuo Italicis ſociis, expeditionem Siculam ille ſuſcepiſſet. Verumtamen ſic quoque magnis inſtructus copiis, partem earum in Lucaniam, ad diſtinendum alterum Conſulem miſit; ipſe Man. Curium oppugnare aggreſſus eſt, facilem ſibi reliquam victoriam fore ratus, ſi hunc ſuperauiſſet. Romanus autem, gnarus phalangi Macedonicæ, *ſi explicari poſſit,* nullam aciem parem eſſe, locis impeditis ſe tuebatur: & quoniam ex Lucania ventura ſperabat auxilia, ſimul etiam auſpicia & exta parum læta erant, copiam pugnandi minime faciebat. Tanto vehementius cupiebat confligere Pyrrhus, priuſquam duo Conſulares exercitus coniungerentur. Igitur adſumptis ex omni exercitu promptiſſimis quibuſque, præter aliquot elephantos, noctu, quo falleret hoſtem, ad caſtra Romanorum ſtatuit accedere. Dum autem ad iter & oppugnationem futuram omnia apparantur, ipſe in ſomnum lapſus maiorem ſibi dentium partem excidere, & ex ore copioſum erumpere ſanguinem imaginatus eſt. Eo viſu perplexus, abſtinere in id tempus rebus gerendis decreuerat: ſed amicis obteſtantibus, *ne occaſionem tam opportunam elabi pateretur,* ſignum ad proficiſcendum dari iuſſit. Circa Maleuentum vrbem (hoc enim tum adhuc nomine erat) montoſa, & ſylueſtria loca ſunt: quæ deinde paulatim æquioribus cliuis dimiſſa poſtremo in planitiem late patentem deſinunt, qui *Taurasini campi* appellantur. Itaque Pyrrhus ex inferioribus locis per obiectos colles & ſyluas inſtituto itinere, quum lumina defeciſſent, erroribus & ignorantia

Anno ab Vrbe Condita CDLXXIIX

Curius ad nomē non reſpondentem in ſeruitutem vendit

Ambo Conſules in hoſticum profecti.

CAPVT XXIIX.

Pyrrhus Curiū aggreditur. Romanus ducit bellum.

CAP. XXIX.

Pyrrhus properat.

Ad caſtra Romana ducit.

CAP. XXX.

[illegible]

... celeri ... relicti ... [illegible]

... Caminam, vt insisterent ... [illegible]

... instructis ... [illegible]

... Romanus ... [illegible]

... re spei attulerat. Cadentibus Epirotis, ... sidium petiit Pyrrhus, alteroque suo cornu fugiente, vicissim ... manos ad praesidia sua pedem referre coegit. Firmatam ibi ...

CAPVT XXXI.

... in pugnam Consul constituerat: hanc igitur recentibus viribus ... re prodire, & elephantos amoliri iubet. Aduersus haec ... ptam atque facilem opem vsus monstrauerat: ignique magis ... auerti posse superiores docuerant pugnae. Parati igitur erant ..., stupa & pice multa obducti, quos incensos ardentesque in ... es belluarum iaculabantur: ii, siue cuti elephantorum, siue ... itum insedissent, vncis praeacutis infixi haerebant. Quum ig... na varii generis missilia ex superiore loco confertim iacerent ... anti partim terrore flammae, partim dolore vulnerum in fur... im amplius à magistris regi nequirent, in suorum aciem ... , omnia, quo impetum verterant, trepidatione & clade ... rrant initium stragis ab elephanto pullo ortum, qui telo ic... , quum stridorem querulum edidisset, matrem primum ... em exsilientem, deinde hac etiam tumultum augente, ce... omnes turbauerit auerteritque. Magna ea pugna & nume...

CAPVT XXXII.

Victoria Curii.

..., & victoriae fructu fuit. Tum enim debellatum est ... neque ceteri deinceps Itali diu, neque post Italiam, aliae ... sque restiterunt. Triplo maiorem ea pugna numerum in ... dimicasse tradunt. Octoginta enim peditum, sex equitum ...: ex his qui plurimum, sex & triginta millia; qui minimum ... ti caesa memorant. captos mille trecentos, cum elephant... rrhus cum paucis equitibus Tarentum effugit. Capta eius ca... rationi fuisse dicuntur, & in posterum vsui. Antiquitus enim ... i & alii populi castra passim, per cohortium ... aliorum, in morem, solebant ... totum exercitum ...

Pyrrhus castra metandi artifex.

eiusque rite spatiis sub eodem vallo continuisse fertur: atque illo exemplo monitos Romanos, additis quæ ex vsu viderentur: ad metationem castrorum, quam sequentibus temporibus perfectissimam habuere, peruenisse. Hic annus republica belli præclare feliciterque gesta, domesticis quoque rebus & notabili seueritate disciplinæ vrbanæ illustris fuit.

CAPVT XXXIII.

Censura seueritas.

Q. Fabricius Luscinus, Q. Æmilius Papus, concordem censuram exercuerunt: multis equi publici adempti sunt; quidam etiam in Senatu legendo præteriti. Sed maxime insignis ad memoriam P. Cornelii Rufini nota fuit. Bis Consul & Dictator fuerat, rebusque magnis bello gestis triumphauerat. *Hunc igitur* Senatu mouerunt Censores, causamque isti animaduersioni subscripserunt, *quod eum comperissent argenti facti cœnæ gratia pondo decem habere.* Itaque casus non hominis modo, sed familiæ ad longum deinde tempus fuit: nec ante Sullam Dictatorem quisquam ex ea summis honoribus vsus est. Tanta temporibus istis parcimonia, tantusque *in eadem* ciuitate postea luxus fuit, vt quæ supellex apud posteros contemptissimæ vilitatis argumentum futura erat, eadem à prioribus pro intolerabili luxuria damnaretur. Censu perfecto lustrum conditum est: censa ciuium capita ducenta septuaginta vnum millia, ducenta, viginti quatuor.

Ciuium censorum numerus.

CAPVT XXXIV.

Consulum Triumphi.

In exitu anni Consul vterque triumphantes Capitolium inuecti sunt. Prior Curius: cuius & triumphus quum fama rerum, & lætitia successus, tum etiam splendore pompæ illustrior fuit. Nam ad eam diem ex vicinis & pauperibus populis in apparatu triumphi nihil ferme nisi arma fracta, aut carpenta Gallica: in præda, nisi greges & armenta ducta fuerant: tum vero & varietate gentium quarum captiui ante currum ducebantur: & spoliorum pulchritudine ac magnificentia celebris species fuit: quum Epirotæ, Thessali, Macedones, Apuli, Lucani, Brutii, vincti ante currum agerentur: præferrentur autem tabulæ pictæ, signa nobilium artificum, aurum, purpura, ceteræque transmarinæ elegantiæ, & Tarentini luxus instrumenta. Sed præcipui miraculi gaudiique spectaculum elephanti fuere. Cum ipsis turribus suis quatuor (nam reliqui ex vulneribus interierant) tum primum Romæ visi sunt: vulgus à nomine animalis quod hactenus maximum nouerat, & loci vbi primum conspexerat, *boues Lucas* vocitabat.

Man. Curii pulcher ac magnificus.

CAPVT XXXV.

Lentuli obscurior, nec tamen spernendus.

Alterius consulis paucos post dies obscurior triumphus fuit. Neque tamen illi pœnitendæ res fuerunt. Samnites & Lucanos vicerat: oppida multa ceperat, sed comparatione Curianæ gloriæ, horum splendor æstimatioque decrescebat. Inter eos qui virtutis ergo donati sunt, Ser. Cornelio Merendæ auream coronam ex præda dedit, ob Samniticum quoddam oppidum, eius maxime opera captum. Romanis ad hunc modum victoriæ suæ lætitia fruentibus,

Pyrrhus discessum ex Italia meditatur.

[illegible]

CAPVT [illegible] *[illegible] Macedoniæ Rex.*

[illegible] aliter [illegible] quum [illegible] [illegible] Macedoniæ tum [illegible] [illegible] [illegible] existimatione apud Græcos [illegible] esset, aliisque [illegible] [illegible] metu deuinctis [illegible] gente [illegible] [illegible] que Macedonibus, [illegible] Illyricorum [illegible] [illegible] iactabat, [illegible] proficiscere parantes socios [illegible] [illegible] aperto ad nauigandum mari regnum repetere [illegible] [illegible] in Italia continuare vellet, aut magnam [illegible] [illegible] haberet. Dimissis tamen circum Asiæ Macedoniæ [illegible] [illegible] alijs pecuniam, ab aliis auxilia, ab Antigono, [illegible] [illegible] tenebat, vtrumque postulabat. Hac spe vtcunque [illegible] [illegible] voluntate, quum interea dissimulanter omnia parauisset [illegible] [illegible] legati [illegible] literis ab Antigono redierunt. Conuocatis [illegible] Italorumque principibus, non quidem quas acceperat [illegible] [illegible], sed fictitias alias, quibus paulo post ab Antigono au[illegible] adfutura esse continebatur. Hoc astu non sociis modo del[illegible]

CAPVT XXXVII. *Pyrrhus in Epirum reuertitur.*

[illegible] Romanis qui propinquo loco præsidium agitabant; con[illegible] [illegible] citra vllum impedimentum vela fecit, Ceraunios[que] mon[illegible] [illegible] promontorium est) tenuit. Sed quo minori turpitudine [illegible] bellum videretur, fidesque hominibus fieret, perfectis quibus[illegible] [illegible] rebus reuersurum, Milonem ad custodiam arcis Tarentinæ [illegible] [illegible] vt non modo spe præmiorum, sed etiam paris exitij metu [illegible] [illegible] sellam dedit, cuius lora erant ex Niciæ pelle, [illegible] [illegible] occiderat. Huic igitur addito [illegible] [illegible] copiis [illegible] millia, quingenti [illegible] [illegible]

Anno ab Vrbe Condita CDLXXIX.

[illegible]

Regem optime gesta re, ad reliqua quoque belli plus auctoritatis & fortunæ allaturus videretur. Ex patricius Ser. Cornelius Merenda factus est, eum quoque prouehente recenti gloria, & commendatione gentilis sui, sub quo priore anno militauerat. His consulibus in Lucanos, Samnitesque & Brutios conuersa belli moles est. qui quum locis potius quam armis se defenderent, nihil res ad reliquarum exemplum memorabilis geri potuit. Neque tamen imminuta inde Curii gloria est, sic quoque iudicantibus omnibus Regem acerrimum, non modo cladem acceptam, sed etiam ducem aduersus se denuo venturum Curium exhorruisse. Confecti itaque belli summa, fugatique ex Italia Pyrrhi penes illum laus atque fama permansit. Anno qui tertium Curii consulatum sequutus est, primum ab Alexandrinis Regibus legati cum muneribus Romam venerunt, in C. Dorsonis, C. Claudii Caninæ magistratu. Ptolemæus cognomento Philadelphus, audita Pyrrhi fuga gratulatum misit, petitumque, *vt populi Romani socius & amicus haberetur.* Lætum id honorificumque Patribus visum, quod amicitia Romana vltro à tam potentibus tamque longinquis Regibus ambiretur: igitur comiter acceptis habitisque legatis, societatem cum Ptolemæo iungi placuit: simul delecti ex illustribus, qui confirmandæ eius, reddendique officii gratia legatione ad Regem fungerentur, Q. Fabius Gurges ex Consularibus, & cum eo C. & Numerius Fabii Pictores, Quintusque Ogulnius. His profectis, aduersus Italicos populos, qui arma adhuc necessitate & desperatione retinebant, à Consulibus feliciter dimicatum est. Maiores alterius res fuisse visas, triumphus C. Claudii Caninæ argumento est, quem de Lucanis, Samnitibus, Brutiis, in magistratu suo duxit Quirinalibus. Sed rerum foris prosperarum lætitiam nonnihil turbauit Sextilia, quæ Vestalis virgo quum esset, incesti comperta, temeratis religionibus, infensos ciuitati deos effecisse credebatur. Sed piaculis & sacris placata deum ira, sacerdosque verso in noxium caput supplicio, ad portam Collinam viua defossa est. Iisdem Consulibus Coloniæ deductæ sunt, Cosa in Volscientibus, & in Lucania Pæstumque Græcis Posidonia vocatur. Eam Lucani Sybaritis ademerant: ab his recens in ditionem populi Romani peruenerat. Illustrior anni sequentis memoria est, qui finem belli non aduersum Samnitas modo ceterosque, sed etiam cum Tarentinis attulit. L. Papirius Cursor, Sp. Caruilius secundum Consules, Samnitas Brutiosque & Lucanum cum Tarentino populo prouincias nacti, expectationem hominum (nam in spem hoc anno finiendi belli par istud Consulum iterum delectum fuerat) consiliis factisque magnificis expleuerunt. Et Samnites quidem à Caruilio perdomiti, primum atque septuagesimum post

Curii auctoritas & fortuna.

CAPVT XXXVIII.

Prima legatio ab Alexandrinis Regibus.

Anno ab Vrbe Condita CDLXXX.

Societas cum Ptolemæo iungitur.

CAPVT XXXIX.

Sextilia Vestalis viua defoditur.

Finis belli Samnitici & Tarentini.

CAP. XL.

Anno ab Vrbe Condita CDLXXXI.

Samnites à Caruilio perdomiti.

Brutii & Lucani à Papirio.

post annum, quam decertari cœperat, meliori quam antea fide conditione[s] pacis à Romanis impositas accepere. L. Papirius Brutios & Lucanos m[a]gnis cladibus subactos ad pacem petendam compulit. Vt tamen in v[a]riis multorum finitimorum populorum bello, terminis quoque regionum ipsarum permixtis, etiam Papirio cum Samnitibus, Caruilio cum Brutiis Lucanisque, & vtrique cum Tarentinis res fuit. Nec enim modo co[pi]æ Tarentinorum fusæ fugatæque, sed ipsa quoque ciuitas in fidem ac[ce]pta est. Quod negotium, quia præter victoriam ex nobilissima vrbe, Pyrrhi Regis mortem, & Carthaginensium calliditatem, & prima æ[m]ulationum inter Pœnos Romanosque initia continet; paulo accura-

CAP. XLI.

tius explicandum est. Pyrrhus ante biennium ex Italia sic abnauiga-

Pyrrhi successus in Macedonia.

uerat, vt relicto in vrbe Tarentina præsidio spem reditus sui faceret; ea paulo post nouo Regis illius in Macedonia successu non parum aucta; Italorum animos aduersus præsentia damna sustentauerat. Vir enim ar[…] dentis animi quum diu quiescere non posset, Antigono, quod in Italia belligerantem nullis auxiliis iuuisset, bellum intulerat, eumque prœlio victum vniuerso prope regno eiecerat. Vnde Romanis quoque con[…] tinuus per ea tempora metus fuit, ne auctioribus copiis regressus in Italiam, maius priore bellum excitaret. Sed inopinata mors Regis spes metusq; omnium subito incidit atque sustulit. Pyrrhus enim, vt erat

Ingressus in Peloponnesum.

potentiæ in immensum augendæ insatiabiliter appetens, per caussam re-

CAP. XLII.

ducendi in regnum Spartæ Cleonymi, qui cum Areo dissidebat, Peloponnesum ingressus, ad illam etiam occupandam adiecit animum. Et Lacedæmonios quidem, licet vrbe frustra oppugnata, magnis adfecit incommodis. Sed Argis interea, quum aduersæ factiones duæ essent, principes earum Aristippus Antigonum, Aristias Pyrrhum ad opprimendos inimicos aduocat. nam & Antigonus, contra communem hostem La-

Prœlium in vrbe Argiuorum.

conibus auxilio futurus, in Peloponnesum venerat. Ita diuersis portis, sub eandem noctem, vtriusque Regis copiæ in Argiuam vrbem recipiuntur. Pyrrhus cognito vrgeri suos, vrbem & ipse ingressus, quum die iam oriente lupum & taurum ex ære, certantium inter se habitu, vidisset; imminentis fati indicio exhorruit. Oraculum enim erat vetus, fatalem Æacidæ locum fore, vbi taurum cum lupo dimicantem spectauisset. Igitur retrahere copias, & ex vrbe recedere cogitabat. Sed occurrentes cum Heleno Pyrrhi filio subsidiarii milites elephantique, clauserant exitum: hisque in vrbem irrumpere, illis exire nitentibus, quum hostes etiam acriter insisterent cedenti turbæ, & in angustiis viarum spaciis Argiui, Macedones, Epirotæ, quique cum Areo venerant Spartani Cretesque, adhæc elephanti quidam truderent inter se truderenturque

que, omnia trepidatione & tumultu miscebantur. Dum inter hæc Pyrrhus vbique consiliis, clamoribus, manu, seruare suos, arcere hostes, satagit; a iuuene quodam Argiuo lancea leuiter vulneratus est. Matrem hic habebat anum pauperculam, quæ cum aliis mulieribus ex tecto domus prælium spectans, quum Pyrrhum in auctorem vulneris sui toto impetu ferri videret, periculo sibi attonita, protinus tegulam corripuit, ac vtraque manu libratam in caput Regis demisit. Tam inhonorus & miserabilis exitus Pyrrho fuit, quo maiorem animi robore, solertia consiliorum, scientia rei militaris, multisque præterea corporis ingeniique bonis, ætas illa non tulit. Sed fructum laboris operumque suorum, & ornamenta virtutum, ambitione corrupit, felicior futurus, si suis rebus contentus; potentissimus autem omnium, si quam in quærendis opibus industrius fuit, tam in retinendis circumspectus esse potuisset. CAP. XLIII. *Pyrrhi vulnus.* *Mors & Elogium.*

Hæc igitur postquam in Italia sunt audita, pro variis hominum studiis, lætitia luctuue ciuitates adfecere. Sed alii quidem populi, qui suæ spontis erant, pacem amicitiamque Romanorum, quibus poterant, conditionibus redimebant: Tarentinum, ne suis consiliis vteretur, præsidium Epirotarum & præfectus arcis Milo vetabat. Inter quos res paulatim ex leuioribus iniuriis atque contumeliis in apertas inimicitias processerat. Itaque maximis in difficultatibus constituti Tarentini, quum extra mœnia Romanos hostes, intus Epirotas haberent; missis legatis auxilium à Carthaginensibus petiuerunt. Pœni, qui Siciliæ magnam partem tenerent, & maritima Italiæ loca sibi quam Romanis accedere mallent; specie ad eiiciendum Milonem, ceterum si Tarento potirentur, etiam aduersus Romanos tenturi, cum instructa classe prompte accurrerunt. Quum inter hæc etiam L. Papirius Consul aduenisset, vndique clausa Tarentus erat, Romanis à terra vrbem simul arcemque, Pœnis eamdem arcem à mari obsidentibus. CAP. XLIV. *Italiæ populi amicitiam Romanam quærunt. Tarentinorum & Milonis inimicitiæ.*

In hoc statu rerum, quum haud minor Romano cura esset, ne Carthaginenses arcem caperent, quam ne à se ipsi caperetur; omnes victoriæ rationes subtiliter indagans, Milonem per idoneos internuncios tentat, *si Tarentum eius opera obtinuisset ipsum [illegible] cum [illegible] suis incolumes dimissurum esse* pollicitus. Milo nihil ex [illegible] videns potius, cum Tarentinis agit, *vt iunctis consiliis de communi salute deliberarent:* sensimque persuadet, *vt se legatum ad L. Papirium mitterent, de conditionibus ex omnium vtilitate ferendis diligenter acturum.* Vt homines tædio curarum periculorumque fessi libenter assensi sunt, ad Consulem identidem profectus, qui cum fallaciam istam [illegible], luculentas plerumque conditiones, & spem non pœnitendæ pacis certam referebat. Ea credulitas, si quid in animis Tarentino- CAP. XLV. *L. Papirius consilium ad occupandum Tarentum.* *Milo Tarentum Consuli prodit.*

uno-

tinorum diligentiæ ac curæ superfuerat, securitate fiduciaque resoluit; occasionemque Miloni præbuit, qua non arx modo, sed etiam vrbs ipsa Romanis traderetur.

CAP. XLVI. *Carthaginenses discedunt.*

Carthaginenses hoc euentu minime læti, sed *amicos Romanorum se ferentes, neque aliam ob caussam quam ad expellendum Milonem venisse*, discesserunt. Auctores habeo, Pœnos à Romanis monitos, *si Tarentinæ rei se immiscerent, contra fœdera facturos videri*, non modo denunciationem hanc insuper habuisse, verum etiam in acie Tarentina contra Romanos auxilia Punica stetisse: qua ex offensa maxime bellum quod aduersum Carthaginenses in Sicilia gestum est, eruperit, quamquam Pœni periurio culpam tegere volentes, *nihil ab se dolo malo factum esse* iurauissent. *Non fuit offensa.* Ego sicut non abnuerim vel inter ipsos duces tale quid agi potuisse; dum Romanus Pœni præsentiam ægre patitur, Pœnus instituto suo quam potest caussam prætexit: vel populos ipsos publice isthæc disputauisse: ita veriores belli mox exorti caussas alias fuisse existimo: quod neque statim bellatum est, & postea natum in Sicilia bellum, ob Mamertinos præcipue, manentibus adhuc Punicis fœderibus, exarsit. *Consulum Triumphi.* Aucto ad hunc modum imperio redeuntes Romam Consules à gratulantibus excepti, magno omnium fauore, magnaque sua gloria triumpharunt.

CAPVT XLVII. *Legati Alex. missi reuertuntur.*

Inter hæc Q. Fabius Gurges & ceteri qui missi Alexandriam fuerant, in Senatu legationem renunciarunt. *Omni se genere hospitalitatis ac beneuolentiæ acceptos habitosq; : munera venientibus magnifica missa: maiora etiam data discedentibus. Sed priora quidem illa modeste recusari, magis ex dignitate abstinentiaq; Romana visum esse: cetera quæ omnino recipienda fuissent, à se prius quam aliarum rerum quidquam agerent, in ærarium populi Romani delata esse: Sed & Alexandriæ, quum ad solennes epulas inuitatis, more apud Reges vsitato, coronæ aureæ missæ essent, eas ominis caussa acceptas, noctu statuis Regis imposuisse.* Senatus & successu legationis, & grauitate legatorum mire lætus, gratiis actis *quod sua continentia mores Romanos externis quoq; nationibus venerabiles reddidissent*: restitui munera, quæ in ærarium detulerant, præcepit. Continuo populus, *ita demum rempublicam optime gestum iri* dictitans, *si ditescendi ex publicis negotiis infame studium tolleretur*; idem sciuit: quæstoribusque pecuniam eam vti iussi erant prompte restituentibus, digni hoc abstinentiæ fructu homines, pari gloria & recusarunt Ægyptias opes, & receperunt. *Q. Fabii honores.* Q. Fabium qui caput legationis eius fuerat, hoc quoque nomine prælatum tot egregiis viris existimo, vt à Censoribus M. Curio, L. Papirio Princeps senatus legeretur: quum nobilitate domus, & paternis meritis, simul consulatibus duobus totidemque triumphis, nulli iam honori impar videretur. Iisdem Consulibus

M.Cu-

M. Curius Censor Aniensem amnem aquam in Vrbem ducendam locauit, ex manubiis hostium. Ex quibus adeo priuatim ditari noluit, vt aliquando, quum à maleuolis interuersæ pecuniæ argueretur, gutto ligneo, quo ad sacrificia vti consueuerat, in medium prolato, iurauerit *se nihil præterea ex præda hostili suam in domum intulisse*. Vir profecto tum rerum gestarum magnitudine, tum etiam aliarum virtutum illustribus experimentis meritus, vt quædam eius insigniora dicta factaque, modico excursu adnotentur. Neque vero indignum, aut historiæ condendæ officio alienum iudico ea referri, per quæ homines in republica versaturi, haud sane minus quam consiliis operibusque militaribus, ad felicitatem ex virtute petendam instruantur. Bello Sabino quum tantum prædæ fuisset, vt tum primum Romanos gustum diuitiarum cepisse scriptor historiæ Fabius autumet, Curius nihil ex tam opulenta victoria præter conscientiam famamque sibi vindicans, in pristina paupertate duritieque mansit: etiam publicæ continentiæ magister idem idoneus, & seuerus custos. Agri enim captiui parte maxima publicata, priuatis haud amplius quaterna dena iugera viritim diuisit; ipse quum senatus maiorem ei portionem adsignaret, eodem quem ceteris dederat agri modo contentus fuit, *malum esse ciuem* dictitans, *cui non idem, quod aliis, satis esse posset*. Hæc deinde in Sabinis villa Curiana fuit, in qua forte rapa torrentem victi nuper Samnites quum adiuissent, ingensque pondus auri adferrent dono; *ego hæc*, inquit, *in fictilibus meis esse malo, & aurum habentibus imperare*. Cui villæ cum vicina prædia senior Cato possideret, eo ventitabat crebro, tenuemque casam, & rusculum, quod vir tantus post tres triumphos manibus suis foderat, cum recordatione vitæ abstinentissime actæ contemplatus, animum ad parem constantiam, antiquæ simplicitatis & virtutis æmulatione componebat. Et profecto viris haud aliis opus fuit ad imperii futuri tam firma ponenda fundamenta, quæ & impositam molem perferre possent, & non exteris modo concutientibus resisterent, sed ipsis quoque domesticis vitiis ægre vixque conuellerentur.

CAP. XLIIX

Aniensis aqua in Vrbem ducitur.

Man. Curii insigniora dicta factaq.

CAP. IL.

Villa Curiana.

A Seniore Catone frequentata.

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER QVINTVS.

In locum lib. XV. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri XV. Liuiani.

VICTIS Tarentinis pax & libertas data eſt. Legio Campana, quæ Rhegium occupauerat, obſeſſa, deditione facta, ſecuri percuſſa eſt. Quum legatos Apolloniatium ad ſenatum miſſos quidam iuuenes pulſaſſent, dediti ſunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data: coloniæ deductæ, Ariminum in Piceno, Beneuentum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento vti cepit. Vmbri & Salentini victi, in deditionem accepti ſunt. Quæſtorum numerus amplıatus eſt, vt eſſent octo.

SVperatis poſt multa certamina validiſſimis hoſtibus, partaque per Italiam pace, ſupererat ea deliberatio Patribus, quemadmodum victoria bene vterentur. Mulctari parte finium omnes, qui arma contra tulerant, populos placuit: ſeueriore aduerſum Tarentinos vindicta, quanto intemperantius offenderant. arma nauesque tradere iuſſis, muri quoque diruti ſunt, tributumque ciuitati impoſitum: pax modo cum libertate conceſſa. Nihil deinde viſum antiquius, quam perfidiam puniri legionis, quæ Rheginis dolo circumuentis, oppidum eorum decimum iam annum pro ſuo poſſidebat. Hi quum ante prouidiſſent, Romanis rebus quotidie lætioribus, ſuum ſcelus inultum non fore, quidquid ad communiendam vrbem, viresque defenſioni parandas pertinebat, ſolicite adminiſtrauerant: non ignari, quod fraude vique partum eſſet, niſi iiſdem illis artibus diu retineri non poſſe. Præter inſitam ferociam freti erant amicitia Mamertinorum; ſucceſſuque aduerſus Carthaginenſes, deinde Pyrrhum, quo vrbis ſuæ animorumque fortitudinem experti fuerant, hoſtibus ab obſidendi conſilio cito depulſis. Itaque in tantum creuerant rebellium & deſertorum animi, vt Crotonem prodentibus quibusdam capere auſi, præſidium Romanum trucidare, vrbem dituere ſuſtinuerint. Igitur L. Genucio, qui cum C. Quinctio Conſulatum eo anno gerebat, mandata eſt vltio: compulſisque intra mœnia per-

Tarentini puniti.

Rhegium tenentes defectores ad defenſionem ſe parant.

CAP. II.

Anno ab Vr-

perduellibus vrbs obſeſſa. Sed illis ſuas & Mamertinorum vires non inſtrenue opponentibus, quum incommoda quædam paſſus Conſul etiam rerum neceſſariarum penuria laboraret, ab Hierone, qui Syracuſis principatum obtinebat, frumento & milite adiutus eſt. Hic enim Mamertinis infenſus, etiam ſocios eorum Rhegium tenentes oderat: incrementis quoque Romanorum, vt eorum animos ad vſum ſequentium temporum beneficiis occuparet, mouebatur. Sic ad extremum ad deditionem vrbe coacta Mamertinos certis conditionibus adſtrictos dimiſit Conſul, perfugas & latrones, quorum multi Rhegium, velut ad aſylum concurrerant, adfecit ſupplicio; legionarios autem milites abduxit Romam, vt de ipſis Senatus ſtatueret. Magnum inde publicæ ſeueritatis exemplum ſequitur. Senatus primum *omnes qui adducti à Conſule fuerant, in carcerem condi iuſſit: vt inde ad ſupplicium capitis promerentur.* Deinde, quum interceſſiſſet Senatusconſulto tribunus plebis M. Fuluius Flaccus, denuncians, *in capita ciuium Romanorum aduerſus leges & morem maiorum animaduerteretur*; conſtantia Patrum tribunitii clamores ſpreti ſunt: ſuppliciumque de nocentibus ſumptum. Ne tamen inuidia facti tam acerbi, plebisque mœſtitia grauior foret, ſi tanta hominum multitudo eodem tempore interficeretur; ſingulis diebus quinquaginta ducti ſunt, quos virgis cæſos ſecuri percuſſerunt. Senatus etiam corpora ſepeliri, mortemque cuiusquam eorum lugeri vetuit. Decius Iubellius, qui ad eam vsque diem oculis ſuis ſuperſtes vixerat, vt maiore cum dolore moreretur; in carcere manus ſibi attulit. Plures auctores ſequutus legionem totam, hominum millia quatuor Romæ in foro ſecuri percuſſa retuli. Sed verius puto quod à Polybio traditur, *ex ea legione viuos in poteſtatem veniſſe admodum trecentos; reliquum numerum ſuam vrbe capitur ferociter repugnando cædi maluiſſe, non ignaris omnibus, poſt delicta tam enormia nihil ex deditione aliud, quam plures cruciatus, mortemq; grauiore cum ignominia coniunctam expectari poſſe.* Vrbs Rhegina prioribus incolis, quod eorum vsquam reperiri conquirique poterat, cum libertate legibusque ſuis, reddita eſt. Hoc iuſtitiæ fideique documentum Romanæ ciuitatis exiſtimationem largiter auxit: neque minus amoris eo facto, quam per arma metus apud Italicos vicinoſque populos quæſitum. C. deinde Genucii, Cn. Cornelii Conſulatus bellum cum Sarſinatibus habuit. Vmbrorum ea gens Apenninum incolentium, quibus cauſſis in arma fuerit acta, quaque ſpe formidabili iam Romanorum potentiæ ſe oppoſuerit; ſilentibus ſcriptorum reliquiis, diuinare non potui. Totius etiam belli ſeries penitus intercidit.

Anno ab Vrbe Condita. CDLXXXII.

Obſidentur à L. Genucio.

In poteſtatem veniunt.

CAP. III.

Supplicio adficiuntur.

CAP. IV.

Rhegium prioribus incolis reſtituitur.

Anno ab Vrbe Condita CDLXXXIII

Bellum cum Sarſinatibus Vmbris.

nihilque ad nos ex veteri rerum istarum memoria peruenit, nisi quod à Cn. Cornelio de Sarsinatibus triumphatum est. Asperrimam his Consulibus hyemem fuisse Romæ traditur; vt arbores emortuo succo aruerint. Tiberis densa glacie concreuerit, iumenta & pecudes inopia pabuli contabuerint. tantaque fuit inclementia cœli, vt in foro Romano niues horrendæ altitudinis per dies quadraginta continuos durauerint. Res inusitata, vt fit, à multis prodigii loco habita, vehementi terrore hominum animos percelluit: intentiore statim metu, quum Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore magistratum ingressis multa cernerentur ostenta, multa nunciarentur. Romæ enim ædes salutis, & pars muri sub eodem loco, de cœlo tacta. Lupi tres ante lucem Vrbem ingressi semesum cadauer intulerunt, membratimque laceratum, in foro, ipsi strepitu hominum exterriti, reliquerunt. Formiis mœnia fulmine sæpius icta disiectaque nunciabantur. & in agro Caleno diducta repente terra flammam erupisse alatam, quæ triduo toto flagrans quinque agri iugera vsque in cinerem exusserit, vt non modo fruges eo loco cunctæ, sed etiam arbores radicitus emorerentur. Plus ea res timoris Romæ, quam calamitatis attulit. Nihil enim magnopere consequutum est, nisi quod bellum à Picentibus ortum, annoque sequente confectum eam quoque regionem Romanæ ditioni adiecit. Interea in Vrbe signandi argenti primum initium fuit, auctis iam successu rerum opibus, quum ad eum diem æs tantummodo Romæ in promiscuo pecuniæ vsu fuisset, tum autem denarii quinariique ex argento cusi, qui pro libris totidem æris essent; aliique minores, qui dupondio & semisse quum æstimarentur, ex re sunt sestertii appellati. *Moneta* dicta quod in æde Iunonis Capitolina cuderetur. Cognomen enim illud inditum Iunoni fuerat, quod bello Pyrrhi & Tarentino consulentes de pecuniarum inopia Romanos monuisset, *pecuniam non defore iustitiam & arma colentibus.* Consules Q. Gallus, C. Fabius ad comprehendendum Lollium Samnitem profecti sunt: qui quum obses Romæ fuisset, clam elapsus, castello quodam occupato faciebat latrocinia: populariumque animos vix adhuc certa pace compositos, ad defectionem incitabat. Atque is quidem cum collectitia & maximam partem inermi turba non diu restitit; in Caricinis (ea quoque Samnii pars est, Frentanis propior) laboris periculique plusculum fuit. Dum locus munitus, qui prædarum Lollio receptaculum fuerat, expugnatur; ancipiti casu, ex spe magna in timorem, ex timore ad victoriam subito ventum est. Inducti quidam ex propugnatoribus impunitatis pacto, nocte sublustri Romanos intra

CAP. V. Hyems asperrima.

Anno ab Vrbe Condita CDLXXXIV Ostenta.

CAP. VI. Argentum signari ceptū.

CAP. VII.

mœnia

mœnia receperunt. Concurrentibus ad tumultum oppidanis, quum manus conseri cepisset, magna vis niuis repente cœlo delapsa conspectum eripuit prœliantibus. Ea res Caricinis aduersus locorum ignaros ita profuit, vt maximo in discrimine Romana signa versarentur: iamque prope aberat, vt cogerentur referre pedem, quod inter tenebras fieri citra magnum detrimentum nequibat; quum subito cessante niuium casu reddita luna est; cæcoque metu liberatis promptum ad victoriam iter virtute partum. Eæ turbæ impedimento videntur fuisse, ne Picentes iis Consulibus perdomarentur.

CAP. VIII.

Anno ab Vrbe Condita CDLXXXV. *Picetes domiti.*

Insequente autem anno P. Sempronius Sophus, Appius Claudius Cæci F. Crassus consulatu inito bellum illud aggressi, rem ex sententia confecere. Sub eadem ista tempora in Piceno, qui ager Senonum Gallorum fuerat, Ariminum colonis occupari placuit: Maleuentum in Samnio: sed nomine, quod ominosum esse videbatur, mutato, *Beneuentum* colonia dicta est. Sabinis, qui ante aliquot annos accepti in ciuitatem fuerant, tum suffragii quoque ius datum. In Vmbria res etiam à Claudio gestæ, Camarinumq; oppidum captum: incolæ sub corona venditi. sed quia parum liquida fide gestum ab imperatore bellum videbatur, vtilitatem populus Romanus iustitiæ posthabuit: *conquisitosque Camertes redimi ab emptoribus, receptosq; in ciuitatem locum ad habitandum in Auentino colle adsignari, & prædia sua restitui* iussit.

CAP. IX. *Eius victoriæ gaudium.*

At Picentinæ victoriæ maius gaudium fuit: resque digna visa, quæ denariis argenteis nuper cudi ceptis impressa, & pluribus statim innotesceret, & ad memoriam seruaretur posteritatis. Nummos Picum repræsentantes, Saturni filium (nam is gentis auctor creditur) & ab alia parte dextram à magistratu Romano porrectam supplicanti, ex senatusconsulto cudendos curauit Q. Cædicius Quinti Filius. Et certe luculentam ea gente pacata virium accessionem factam vel inde constare potest, quod trecenta sexaginta Picentium millia in fidem populi Romani venisse traduntur.

CCCLX. Picentium millia in fidem veniunt.

Eo bello triumphum Consules meruerunt duxeruntque: insigniore tamen P. Sempronii gloria, quod aduersus validiores hostium copias, periculoque & contentione maiore certauerat. Res enim prodigiosa tum accidit, vt instructa vtrimque acie, sub ipsum committendi prœlii tempus, terra subito moueret.

CAP. X. *Consul confirmat suos terræmotu trepidantes.*

Sed Consul apta tempori oratione territos militum animos confirmauit: *haud minus hostes religione non necessaria perturbatos* dictitans, *eiusq; victoriam fore, qui excusso inani metu aduersarium suo tam bene campo prior inuasisset. Templo* deinde *Telluri deæ* voto, *si populo Romano victoriam dedisset*, impetum in hostes fecit. Neque hi

segnius excepere certamen, cædesque tam atrox fuit, vt etiam victoris exercitus pars minor euasisse dicatur. Ab hoc prœlio, quum alia Picentium oppida, tum caput gentis Asculum, situ murisque tutissimus locus, Sempronio se dediderant. Huius deinceps exemplo Picentium omne nomen imperata facere pollicitum, à Senatu pacem obtinuit. Iam Italia tota, qua Siculum Ioniumque mare spectat, perdomita, soli restabant Sallentini, qui ad extremas Italiæ oras colunt, qua mare superum Ionio committitur. ad hos igitur à Picentibus bellum, veluti contagione quadam peruasit, iisque M. Atilio Regulo, L. Iulio Libone Consulibus indictum est. Crimini datum, quod Pyrrhum ex Epiro venientem, portubus oppidisque suis recepissent. Ceterum commoditas portus Brundusini, qui eodem vento spirante & dimittere naues potest, & accipere, facilisque inde in Illyricum & Epirum traiectus, quodque opportunius videbatur ipsis Italiæ finibus imperium terminare, veriores belli caussæ putabantur. Triumpharunt ex his ambo Consules vna die, quæ fuit octaua Kalend. Februar. Fusis acie Sallentinis, nobilissimum eo tractu oppidum Brundusinum ceperant: aliaque prospere gesserant: adiuti, vt ferebant, à Pale pastorum dea, quæ *præmium victoriæ* petiisse vltro dicitur, *vt ædes sibi Romæ dedicaretur.* Maiori parte Sallentinorum ab his subacta, victoriam sequentis anni Consules absoluerunt. Numerius Fabius C.F.M.N. & D. Iunius D.F.D. Nepos Pera fuere. Ab his Vmbri simul atque Sallentini in deditionem accepti: Sic vniuersa iam Italia perpacata qua maribus & amne Pado finitur, è vestigio per insulas propinquas, & adsitam Ionio Adriaticoque pelago continentem, aliorum spe, aliorum formidine celebrari Romana magnitudo cepta est. Nam quibus studium erat per iniurias vicinorum crescendi, suis consiliis impedimentum à Romano metuebant: aliis ex diuerso præsidium istud aduersus impotentiam aduersariorum, tamquam diuinitus oblatum amplexantibus. Primi omnium Apolloniatæ missis Romam legatis in amicitiam recipi petierunt. Vrbs illa sexaginta stadiis à mari recedit, à Corinthiis & Corcyræis condita, commodumque portum habet, qua proximus in Græciam à Brundusio traiectus est. Illyricæ Macedonicæque circum gentes colunt: igitur inter potentes & cupidos libertatem suam ægre tuebatur. Ab Senatu non tam ciuitatis eius opes, quæ tenues erant, quam spem futuri, & apertam ad maiora occasionem reputante perquam humaniter accepta est legatio. quo grauior mox vindicta fuit in quosdam ordinis Senatorii iuuenes, qui legatos orta contentione pulsauerant. Q. enim

Sallentini bello petuntur.

A. ab Vrb. Cond. CD LXXXVI. CAP. XI.

Commoditas portus Brundusini.

Pales pastorum dea.

A. V. C. CD LXXXVII. CAP. XII.

Vniuersa Italia perpacata.

Apolloniatæ legatos mittunt Romam.

Fabium neque magistratus dignitas, ædilitatem enim gerebat, neque generis amplitudo tutata est, quin Apolloniatibus ob eam noxam dederetur. Deditus est etiam Cn. Apronius itidem ædilis, eiusdemque culpæ reus. *Hos igitur per feciales legatis Apolloniatarum tradi, quæstoremque cum his Brundusium ire* Senatus censuit, *ne quid in itinere legatis à deditorum propinquis amicisue noceretur.* Magnum sane fidei publicæ documentum, sed non inferius prudentiæ: quum enim opinione iustitiæ nationum exterarum animos ad amicitiam suam attrahere desiderarent; magnopere intererat, iniurias eorum, qui primi ad societatem iungendam venissent, quam accuratissime vindicari. neque enim quidquam destinatis eorum tam inimicum fieri potuisset, quam si commissum esset, vt & Apolloniatas facti sui, & alios exempli pœniteret. Atque ab hac vtilitate receptum, constanterque sequutis etiam temporibus seruatum est, vt qui legatos ciuitatis liberæ pulsauissent, iis, quorum erant legati, dederentur. Ceterum Apolloniatæ deditis in suum oppidum adductis, plus se commodi ex humanitate quam ex vindicta consequuturos prudenter arbitrati, domum incolumes remiserunt. Hoc anno ab vtroque Consule, bini sunt triumphi ducti. D. Iunius ante diem quintum Kal. Octobres, Numerius Fabius ante diem tertium Nonas eiusdem mensis de Sarsinatibus Vmbrorum populo triumpharunt: Iterum Kalend. Febr. Fabius; Nonis Iunius, de Sallentinis & Messapiorum gente quæ Sallentinos accolas auxiliis iuuerat. Is finis eo tempore bellorum Italicorum fuit. Nam quod anno sequente, Q. Fabio Gurgite tertium, L. Mamilio Vitalo consulibus, ad Volsinios gestum est, non cum iustis hostibus bellum, sed aduersum scelesta seruitia pro sociis vltio fuit. Etruscorum gens opulentissima Volsinii fidem populi Romani contra seruos quondam suos implorabat. Vsi enim inepto consilio, siue quod superioribus bellis attritas vires ita recreari posse sperabant; siue deliciis ipsi diffluentes, armorum laborem fugiebant: seruis libertate & ciuitate donatis, ea permiserunt. Inde communicatis etiam honoribus in Senatum legi, magistratusque fieri ceperunt. Ita breui oppressis veteribus ciuibus, translataque in se republica, datum à dominis libertatem aduersus ipsos insolentissime exercuerunt. Matronas honestas virginesque per vim constuprari: maritis parentibusque de iniuriis conquerentibus pro vindicta legum, contumelias & ludibria repente; arbitrio petulantissimorum nebulonum rapi, trahi, vexari omnia, Volsiniis iam in morem venerat. Neue prætereatur insigne monumentum, quem ad finem seruilium animorum belluina impudentia possit proce-

Marginal notes:

CAP. XIII. *Eorum violatores deduntur.*

Sed ab Apolloniatis remittuntur.

CAP. XIV. *Bini Triumphi Consulum.*

A.V.C. CDLXXXIIX.

Volsiniis ciuitas & arma seruis data.

CAP. XV. *Contra dominos exercentur.*

procedere, si nacta potentiam fuerit; lege lata sanxerunt, *vti libertinis in patronorum filias ac vxores stupri ius esset: floremque virginis ingenuæ nupturæ primum aliquis ex suo ordine delibaret.* Vulsinienses igitur veteres, quum neque ferre diutius miserias istas, neque propulsare viribus suis possent: consilio clam inter se habito, legatos Romam mittere decreuerunt. Ii secretis precibus impetrato *vti priuatis in ædibus Senatus cogeretur*, perniciem enim sibi, si res emanasset, impendentem prospiciebant: oratione flebili calamitates vrbis suæ exposuerunt. qua moti Patres, opem miseris ad recuperanda pristina iura promiserunt. Sed hæc quum acta secreto putarentur, iis qui fuerant accusati per Samnitem quendam indicata sunt. Is, quum in ædibus vbi Senatus conuenerat hospes domini ægrotaret, per obliuionem eo in loco relictus exceperat dicta prodideratque. Quæstiones igitur de legatis Roma reuersis habitæ sunt; compertoque negotio, & ipsi & principes alii ciuitatis crudeliter interfecti. Eo iustior inferendi belli caussa visa: missusque cum exercitu Q. Fabius Cos. occurrere ausos in fugam vertit, magnumq; fugientium numerum cecidit: ceteros qui intra munimenta se receperant, actis operibus oppugnare instituit. Sed illis non segniter resistentibus, quum leuia vt solet certamina crebro fierent, Consul, dum incautius inter tela versatur, vulnus accepit, & in eius deinde curatione decessit. Obsessi, casu eo cognito, eruptionem summis viribus fecere, sperantes exercitum interitu ducis turbatum, si subito inuaderetur, à mœnibus submoueri posse. Verumtamen euentus prœlii contra dedit: excepti ferociter à militibus Romanis, & in vrbem iterum cum clade compulsi sunt. Huic ego pugnæ Decium Murem præfuisse crediderim: hic enim legatus esse Fabio, & post necem eius donec successor veniret, bellum administrare potuit. atque inde esse reor, quod apud negligentiores historicos, Vulsiniensis belli cepti finitique titulus Decio Muri adscriptus est. Censores eo anno creati Cn. Cornelius L. F. Cn. N. Blasio, & C. Marcius, qui quum antea quoque censuram gessisset, in hoc honore Censorinus appellatus est. Memorabilis huius Marcii moderatio fuit, qui accepta potestate, quam non ambiuerat, populum ad concionem vocatum grauissima oratione increpuit, *quod magistratum illum bis eidem mandauisset, cuius tempora, non aliam ob caussam, quam quia nimia potestas eius esset, coarctanda sibi maiores indicassent.* Inde profecta lex est, qua cautum *ne quis Censor iterum fieret.* Eodem anno Quæstorum numerus ampliatus est. Quatuor hactenus suffecerant: Vrbani duo: totidem ad bellum exeuntibus Consulibus adiungebantur. Sed proximis

Priuatis in ædibus Senatus datur Vulsiniensib. legatis.

CAP. XVI.

Res tamen proditur.

Consul à Vulsiniensium vulneratur.

CAP. XVII.

Sed illi cum clade in vrbem compelluntur.

Lex, ne quis Censor iterum fiat.

CAP. XIIX.

xenis aliquot annis, aucta maiorem in modum republica, vectigalibusque & prætoris multis accedentibus, duplicari numerum istum necesse fuit. Appius deinde Claudius, qui in magistratu Caudex cognominatus est, & M. Fuluius Flaccus Consules sequuntur; annus cepto primum aduersus Pœnos in Sicilia bello memorabilis. Tum enim inter duas potentissimas ciuitates inimicitiæ primum erupere, quæ multos post annos, illatasque & acceptas horrendas clades, non nisi alterius excidio finiri potuerunt. Sed prius de Carthagine quædam altius repetenda sunt, quam ad bellorum istorum expositionem accedamus. erunt enim his in rebus enarrandis multa intellectu iudicatuque difficiliora, nisi primum origo vrbis & incrementa cognoscantur.

A.V.C. CD LXXXIX. *Initium Belli Punici primi.*

Carthaginis origo & incrementa.

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER SEXTVS.

In locum lib. XVI. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri XVI. Liuiani.

ORIGO *Carthaginensium, & primordia vrbis referuntur, contra quos & Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus: quum de ea re inter suadentes, vt id fieret, dissuadentesq; contentio fuisset: transgressis tum primum mare equitibus Romanis, aduersus Hieronem sæpius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum à censoribus conditum. censa sunt ciuium capita* CCXCII. *millia,* CCXXIIII. *D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Esernia deducta est. Res præterea contra Pœnos & Volscos prospere gestas continet.*

CArthaginem à Tyriis Phœnicibus conditam esse, præter veteris historiæ fidem, etiam perpetua ciuitatum istarum, donec floruerunt, amicitia; præterea linguæ nunc quoque manentis manifesta similitudine certum atque testatum est. Ex ea gente ferunt Elisam, quæ & Dido cognominata est, filiam A- *Elisa, quæ &*

Dido Carthaginis conditrix. genotis Belo geniti, quod Pygmalionem iisdem parentibus ortum, ob
inuisam mariti sui Sichæi cædem odisset, patria profugam, cum Afri-
cæ sinum, peninsulamque in qua post condita Carthago fuit, tenuisset:
paruis admodum rei tantæ initiis, ac potentiæ, quæ deinceps consequu-
ta est, spem nullam ostentantibus. Quippe non plus terræ ab incolis
emisse Elisa creditur, quam corio bouis amplecti posset: hoc in tenuis-
sima lora dissecto maius aliquanto spatium, quam venditores intellige-
bant peti, comprehendit; arcique struendæ sufficit locum, quam ex eo
Arx Carthaginis Byrsa. *Byrsam* appellatam putant. Inde multis, commerciorum gratia cum ad-
uenis colendorum sedes iuxta statuentibus, quum iam instar ciuitatis
effectum esset; Afrique mansuetos homines & diuites secum retinere
cuperent, facile adsensi sunt venientibus ab Vtica legatis, qui *suo exem-
plo* (nam & Vtica colonia Tyriorum erat) *ad condendam iis locis vrbem*
hortabantur. Ita conuenit, vt Afri sedem oppidi Phœnicibus conce-
CAP. II. *Carthaginis nomen.* derent: hi annuum eo nomine vectigal penderent Afris. Operi perfecto
Elisa lingua sua nomen imposuit *Carthadam*, quod vrbem nouam signifi-
cat. Græci Carchedona, Romani aberrante, vt fit, pronunciatione Car-
thaginem vocauerunt. Ea quum & vicinos fauentes, & populum in-
dustrium, &, quod maximum est, sapientem reginam haberet; admirran-
dis incrementis breui conualuit. Hæc ante Romanam vrbem condi-
tam anno circiter septuagesimo acta videntur: nam inter auctores, vt
Elisæ mors. in re tam antiqua, parum conuenit. Sed Elisæ quemadmodum vita ca-
suum varietate nobilis, sic etiam memoranda mors fuit. Iarbas Africa-
næ cuiusdam gentis regulus nuptias eius ambibat, ni adsequeretur, bel-
lum minitans. Sed illa castitate insigni, & mariti prioris amore, nu-
ptias auersabatur: bellum rebus adhuc nascentibus & teneris exitio-
sum fore intelligebat. Igitur tempore ad deliberandum sumpto, quasi
tandem vicisset animum, & ad nuptias Africanas adduxisset; in ex-
trema tum vrbis parte *rogum exstrui* iussit, *priusquam nouum matrimonium
ingrederetur*, *Sichæo suo inferias daturam* præferens. tum hostiis multis
immolatis, ad vltimum ipsa conscendit pyram, & gladio quem secum
attulerat sibi mortem consciuit; charitate viri & ciuium propriæ inco-
lumitatis curam superante. Retulerunt Carthaginenses quam potue-
re gratiam; & admiratione virtutum eius, donec respublica salua fuit,
Dido cur vocata. pro dea venerati sunt. ædes in loco vbi vitam exuerat structa: ipsa Di-
do (sic sermone suo viraginem Pœni vocant) appellata. Quum deinde
CAP. III. nemo vnus successione regni post Elisam dignus haberetur, mixta opti-
Carthaginensis Reipub. forma. matium & populi potestate gubernari ciuitas cepit. Regia tamen ap-
pellatio manebat, sed ii Lacedæmoniis regibus similes erant; nisi quod
nulli

multi certæ domui addictus honos, vt quisque nobilium diuitiis & virtutibus ceteros anteibat, mandabatur. Hi foris bellorum administrationem habebant: vnde *Prætores* atque *Dictatores* à Romanis, potestatem eorum cum sua republica comparantibus appellari solent: domi principes consilii publici erant: cum eo de negotiis ciuitatis statuebant: de maioribus rebus, referebatur ad populum; eius iudicium in dissensu Regum atque Senatorum valebat. eidem ius erat etiam aduersus placita Regibus & Consilio sciscendi, si forte contra rempublicam esse (id autem licebat cuiuis coarguere) viderentur. Quæ nimia populi potestas, quum assentatorum studiis, vt fieri amat, in immensum augeretur, sequentibus temporibus Carthaginensium rebus vehementer nocuit. in Senatu porro Seniores triginta quasi sanctius consilium erat: & horum in ordine vniuerso plurima vis. Decoris publici disciplinæque custodiam censoria potestate Præfectus morum exercebat. Successu temporum, maioribus iam populi Carthaginensis opibus, plures ad bellum imperatores deligi ceperunt. Ex quibus præcipuæ virtutis & felicitatis Mago, quum duos filios, suis artibus instructos reliquisset, atque easdem illi quoque numerosiori iam suboli veluti per manus traderent, euenit, vt eius familiæ nimia potentia nouis remediis coërcenda videretur: creatique centumuiri, penes quos de ipsis quoque ducibus iudicia forent; formidabilis potestas, vel amplitudine iuris, vel diuturnitate temporis, perpetui enim erant: quum iam Reges ipsi non in perpetuum, neque longum adeo ad tempus, sed annui crearentur: quos domi frequentius *Suffetes, id est* iudices nominabant, Consulibus Romanorum similes. Sed centumuiros insolentius se gerentes lex Hannibalis in ordinem coëgit, sancito, *vt in singulos annos iudices legerentur, neu quis biennium continuum iudex esset.* Sacra maxime Tyro aduecta colebant, quædam etiam post adsumpta. Iunonis cultus præcipuus: neque leuis Æsculapii; cui magnificum templum in ipsa vrbe struxerunt. Apollinis etiam locuples ædes fuit, laminis aureis tecta, cum celebri simulacro, quod excisa Carthagine Romani auectum, iuxta circum maximum collocauerunt. Ad Herculem vero Tyrium quotannis magna cura delectam nauem, cum decimis annuorum prouentuum, aut partarum bello manubiarum, mittebant. Ab iisdem conditoribus suis, alium etiam ritum horrendæ religionis hauserant, vt Saturno, quem ipsi Belum vocant, quotannis victima humana facerent: cuius immanitatis reliquiæ ne cum ipsa quidem vrbe tolli penitus abolerique potuerunt. Ceterum ciuitatis mores plerumque commerciorum vtilitas moderabatur: quibus gens natura & maiorum instituto deditissima, prudens imprudens

Nimia populi potestas.

CAP. IV.

Mago.

Suffetes.

CAP. V.

Religiones Carthaginensium.

Belus.

CAP. VI.

Diuitiarum admiratio corrumpit Rempublicam.

prudens omnes suas rationes consiliaque accommodabat. Hinc ineui-
bili malo, diuitiarum admiratio honosque comitia corrupit magistr-
tuum: virtutem pecuniæ subiectam debilitauit: populum inflammau-
opum cupiditate, fraudumq; & mendaciorum seruili consuetudine in
cit: remquepublicam harum rerum se studio totam tradere compuli
Inde enim processit, vt neque fidei multum in Punicis fœderibus, & v
rium publicarum longe maxima pars in classibus esset: pedestris militi
robur atq; firmamentū omnis imperii, nullo equestris aut modico in h
nore usque: quoties terra bellandum, mercenariis copiis res gereretu
quarum neque charitas vlla in rempublicam, & fides venalis, & disco
dia molesta, & conspiratio terribilis esset. adeo capitali errore, vt n
alius hostis, ante vltimum excidium, rem Punicam tam prope ad ex
tremam desperationem adduxerit. Neque minor ex ea malorum f

Magistratuum peculatus.

ges, quod qui in magistratibus & in curationibus erant, mutua dissimu
latione peculatum impune exercebant: vt sic quoque minus mirandū
esse videatur, si bello inter has ciuitates exorto, superiores Roma
fuerunt; quorum Senatores duris temporibus suam pecuniam in p
blicum conferebant, quum Carthaginenses rempublicam haberen
quæstui. Sed hæc vitia cum ipsa vrbe adoleuerunt: quare primum qu

CAP. VII.

Singulari virtute duces.

dem, vt infirma & modica, non ægre tolerabantur: post aliquamdiu sus
tinere potuit imperii magnitudo, & quidam singulari virtute duces

Bella Carthaginensium.

quorum maxime opera quidquid felicitatis Carthago habuit, compara
tum stabilitumque comperio. Sed ab initio quidem aduersus Afros ve
ctigal pro solo vrbis reposcentes dimicatum est: idque ius non nisi repe
tentibus, bellum extortum. Inde prolatum etiam imperiū Africæq; par
cultissima sub ditionem populi Carthaginensis redacta. In Sardiniam
autem, deinde Siciliam, vt traiceretur, maris opportunitas & illius insu
læ rudis ad resistendum barbaries, huius ob discordias perpetuas poten-
tiorum iniuriis exposita pulchritudo inuitauit. In Corsicam ex Sardi
nia facilis transitus, & insulæ non opulentissimæ promptior occupatio
fuit. At in Sicilia diutissime varia fortuna dimicatum est: maximasque

CAP. VIII.

Hamilcar Hannonis F.

& victorias ex iis bellis, & clades, Pœni retulerunt. Hamilcar qui dem
Hannonis F. quum trecenta hominum millia in Siciliam deportasset,
à Gelone victus, interiit. qua calamitate perculsi Carthaginenses absti-
nuere Sicilia, donec ab Ægestanis, quos Selinuntii premebant, exorati,

Hannibal Gisconis F.

Hannibalem Hamilcaris filio Gescone natum emiserunt. Is Selinunte ac
Himera excisis, magnam iterum potentiam Pœnis in Sicilia comparauit.
Imilco Leptinem Dionysii maioris fratrem ducemque in Siculo mari vi
cit, nauesque cepit aut depressit centum, virorum interfecit plusquam

viginti millia: multas Siciliæ ciuitates obtinuit; partem quoque Syracusarum cepit: sed orta repente pestilentia, toto ferme absumpto exercitu, cum paucis eum Carthaginem redire compulit. Neque tamen spem Siciliæ occupandæ abiecerunt Pœni, sed paucis post annis cum alia classe Hannonem aduersus Dionysium bellare iusserunt. Postea Magonem ab Iceta vocatum, & in ipsa iam Syracusana vrbe castra cum peditum sexaginta millibus habentem Timoleon eiecit. Mox Hannibalem & Hamilcarem septuaginta millia militum adducentes idem Timoleon pugna magna vicit, castrisque exuit. Sed haud temere velocior iis vllo bello maiorue conuersio fortunæ, quam aduersus Agathoclem fuit: qui victus in Sicilia, obsessus Syracusis, nulla euidente spe salutis, vltro transduxit in Africam bellum, Carthaginensesque multis prœliis victos, desciscentibus passim Libybus, in maximum periculum metumque coniecit: domum deinde reuersus, Sicilia tota expulit, donec mors regis, & ex ea turbæ, spem iterum occasionemque repetendæ possessionis aperuerunt. Exinde, vt diximus, vario Marte cum Pyrrho bellauere, ad extremum superiores. Interim etiam in Hispania ciuitates quædam stipendiariæ factæ, quum Gaditanis opem aduersus accolas petentibus, cognato populo (nam & Gades Tyrii condiderant) auxilium Carthagine missum, vicinas aliquot Hispaniæ regiones Punici iuris fecit. Is ferme Carthaginis status erat, quo tempore bellum aduersus Romanos sumpsere. Siciliam vero, qua Punicæ ditioni subiecta non erat, maiori ex parte Syracusani, & Rex eorum Hiero possidebat: reliqua Mamertinorum armis tenebantur. Ii donec Romanorum qui Rhegium occupauerant societate vti potuere, sua defendisse non contenti, etiam Punicos Syracusanosque fines incursabant: denique oppida Siciliæ multa, quo vastationem agrorum, & alia incommoda redimerent, vectigal pendere coëgerunt. Sed expugnata vrbe Rhegina, defectoribusque supplicio affectis, nudati hoc subsidio Mamertini priores opes tueri nequiuerunt: & amissis ferme quæ extra Messanam tenuerant, de vrbe ipsa cum Hierone Syracusano dimicabant. De quo Rege, quoniam ipse quoque temporibus eisdem hostis populi Romani, mox per annos sane multos socius & amicus fidelissimus, & ingens ad res constituendas momentum fuit: paulo copiosius exponendum puto. Nam & in eo rara felicitas, & magna virtus, & prudentiæ vis eximia fuit: eaque tempestate Syracusanorum opes & floruerunt cum Hierone, & conciderunt. Hic igitur nobilitate neque diuitiarum, neque gloriæ à maioribus relictæ, neque alio aliquo tali [illegible: præsidio?] adiutus, omnem fortunam suam sibi debuit: non vt ple-

CAP. IX. *Timoleon.*

Agathocles.

CAP. X. *Siciliæ status initio belli Punici I.*

Hiero Syracusanorum Rex.

CAP. XI. *Hiero [illegible]*

 ple-

fortunam sibi debuit.

plerique ad magnam potentiam ex tenui loco criminationibus meliorum, aut nece fugaue aduersantium prouectus; sed modestia & in parandis opibus, & in habendis, singulari. recte coniiciens, nullum esse regni stabilius, quam quod ita exercetur, vt magis hoc timeant amittere quibus imperatur, quam qui imperat. Itaque quum annos quatuor & quinquaginta præfuisset, idque iis temporibus, quibus collisæ duæ potentissimæ ciuitates de principatu terrarum summa contentione pugnabant, ipse nullo foris bello, si primos annos excipias, nullis domi insidiis petitus, nonagenario maior; quum ad eam ætatem, certo temperantiæ argumento, sensus integros corpusque firmum pertulisset, obiit: non suis modo charus, sed etiam apud Romanos pariter Græcosque magna fama. Quem & principatum deponere sæpe volentem ciues sui publice prohibuerunt: & filius Gelon, qui natus annos plus quinquaginta ante Hieronem decessit, rara inter mortales moderatione, regno quam patre carere perpetuo maluit, eumque ad extremum vsque vitæ tempus constanti fide atque pietate percoluit.

Gelon Hieronis F.

CAP. XII.

Is igitur Hieron ab Hierocle genitore, qui stirpem suam ad Gelonem veterem Siciliæ tyrannum referebat, expositus est: quod virum nobilem susceptam ex ancilla prolem pudebat tollere. Sed omni humana ope destitutum apes, in os iacentis ingesto melle, per complures dies aluerunt. Eo prodigio, responsisque aruspicum, qui regiam puero potentiam portendi confirmabant, permotus Hierocles, infantem recolligit, agnoscit, & in spem futuræ magnitudinis diligenter instituendum curat. tum igitur inter æquales discenti, à lupo in turba puerorum repente conspecto tabulam ablatam esse aiunt: & mox militiæ tirocinium auspicanti aquilam in clypeo, noctuam in hasta consedisse. Consilii viriumque indicium id fuisse creditum est, summique, ob regiam alitem, fastigii.

Omen Hieroni oblatum.

CAP. XIII.

Hieronis forma & mores.

Sed certiora signa mox ipse dedit, forma & robore corporis eximio: verum ingenii, temperantiæ, comitatis, iustitiæ, moderationis nomine clarior atque illustrior. Sæpe in acie, sæpe aduersum prouocantes singulari certamine congressus, semper victor, à Pyrrho multis militaribus donis virtutis caussa donatus est. Cuius postea ex genere Gelon Hieronis filius Nereidem in matrimonio habuit. Pyrrho ex Sicilia fugato, quum inter Syracusanum exercitum & vrbanos, solenni temporum istorum morbo, iterum orta esset dissensio, in castris circa Merganam Artemidorus & Hiero militaribus suffragiis duces creati; consiliis Hieronis, & amicorum eius opera, clam intromissis militibus vrbem in potestatem redegerunt. Ibi Hiero excelsum se virum & quanticumque imperii capacem ostendit.

Nam

Nam [illegible] diuersis partibus occidit aut eiecit neminem: sed clementia, moderatione, recto consilio ita composuit motus, vt non minoribus studiis ciuium aduersus quos venerat, quam a quibus adductus fuerat, prætor Syracusis [illegible]. Hic vero reipublicæ curam vt suæ toto animo complexus, quum a longo iam tempore vitium istud in Sicilia inoleuisse [illegible], vt quoties magistratus copias eduxissent, vel in exercitu [illegible], vel domi nouarum rerum motus orirentur: circumspicere aliquem cœpit cui res vrbanas tuto crederet, si quando ipse ad bellum [illegible] cogeretur. Vxorem igitur duxit filiam Leptinis, qui magna inter ciues auctoritate, vir etiam cumprimis honestus fideique tenax habebatur. Ita prouisis domesticis rebus, aduersus mercenariorum insolentiam, remedium necessarium magis quam vsquequaque laudabile commentus est. Nam educto contra Mamertinos exercitu, quum illi iuxta Centuripas occurrissent, aciem ad Cyamosorum amnem hoc dolo instruxit, vt inter ciues mercenariosque interuallo relicto, hos committere prælium iuberet, tamquam ipse cum vrbanis signis alia parte impeditum & districtum hostem inuasurus. Ita conductitii maiore Mamertinorum numero circumuenti cadunt: ipse dum horum cæde distinentur hostes, otiose tutoque Syracusanas copias in vrbem reducit. Ad hunc modum repurgato, quidquid in exercitu ægrum, & ad seditiones pronum fuerat; vrbanum militem studiose exercet: nouas mercenariorum copias conducit; atque ita beneuolentia multorum comparata, remoto audacissimo quoque, reliquis aduersus armatum & intentum mutire non ausis, principatum arbitratu suo administrat. Interea Mamertini recenti victoria ferociores, contemptim atque temere Syracusanorum fines populabantur. Aduersus hos Hiero iam ciuibus & militi fidens, incontinenter egressus, ad ipsam hostium vrbem, [illegible] castra posuit. Cuius intellecto [illegible] Mamertini adferendam suis opem expedito cum agmine [illegible]. Hiero motis ex agro Mamertino castris Mylas vrbem [illegible] ea milites mille quingentos capit: inde castellis aliquot [illegible] Amesclum procedit, medio inter Agyrium & Centuripas loco situm. Id quoque, licet munitionibus & præsidio [illegible], expugnatum diruit: præsidiarios in fidem acceptos sibi [illegible] agrum Amesclanum Centuripinis Agyrinisque diuidit. [illegible] rerum alacrior denuo in fines Mamertinorum irruit: Ale[illegible] deditione capit: Abacæninos atque Tyndaritas ipsorum [illegible]. Sic ab vtroque mari proximis Messanæ vrbibus Hieroni parentibus; nam ad Etruscum mare Tyndaritani habitant; Siculum

Prætor creatur.

CAP. XIV.

Mercenariorum insolentiam [illegible]

Dolo vsus.

CAP. XV.

Cum Mamertinis bellum gerit.

Vrbes aliquot capit.

CAP. XVI.

culum Taurumenii accolunt, & ipsi Syracusanorum eo tempore socii) Mamertini in arctum coacti, Cio quodam prætore copias opponunt hosti, ad Longanum amnem in Mylæo campo castra habenti. Pugna commissa, quum dubio Marte certaretur; subito in latera Mamertinorum recens impacta cohors, haud dubiam Hieroni victoriam tradidit. Nam ante prœlium Hiero ducentos Messeniorum exsules, fortitudine & Mamertinorum odio præstantes viros, additis de suo exercitu delectorum quadringentis, *vicinum collem*, cui *Thorax* nomen est, *circumire, hostemq; incautum improuiso incursu turbare* iusserat. Ii mandata grauiter exsequuti effecerunt, vt vniuersus Mamertinorum exercitus internecione cæderetur. Cios re desperata iam nihil aliud quam mortem mereri manu cupiens, multis vulneribus affectus capitur, & in hostium castra deductus, fidem extorum aruspicumque prædictionem, alio quam sperauerat euentu, comprobat. Nam ante pugnam immolanti vates inspectis extis promiserant, *fore vt in castris hostilibus pernoctaret*. Id ille in spem victoriæ trahens, sero se ambigua prædictionis interpretatione deceptum agnouit. Hac ægritudine confectus, quum postridie inter equos captiuos eum videret, quo filius in prœlio vsus fuerat, hunc etiam occubuisse coniectans, fasciis fomentisque vulnerum reuulsis spiritum indignantem effudit. Mamertinos clade comperta desperantes, iamque victori cum infulis supplicum occursuros, ex inopinato fortuna seruauit. Forte sub idem tempus Hannibal Carthaginensium prætor, in Liparæorum agebat insulis, quæ Siciliæ adiacent. Is audita Hieronis victoria, metuens ne Mamertinis penitus excisis Syracusana potentia Carthagini grauis & intoleranda fieret, specie gratulantis ad Hieronem ocyus venit: eumque moratus ne statim ad Messanam duceret, vrbem ingressus est prior, Mamertinosque deditionem facere volentes non modo verbis ad spem retinendæ libertatis reuocauit, sed etiam præsidium suorum militum introduxit. Hieron astutia Pœni se delusum intelligens, quum ad obsidionem iam difficiliorem futuram haud satis paratus esset, Syracusas rediit: exceptusque magna omnium lætitia, & ab vniuersis copiis Rex acclamatus, postea quoque nomen istud ciuium externorumque consensu retinuit. Hierone digresso, Mamertini, quum fiduciam paulisper resumpsissent, de rebus præsentibus deliberantes, duas in factiones scindebantur. Alii *non esse dubitandum* autumabant, *quin Carthaginensium tutela se permitterent: quum hoc non modo plures ob caussas conducibile, sed etiam, admisso iam præsidio, necessitati proximum videretur.* Contra dicebatur: *non minus infensos Mamertinis Pœnos quam Hieronem fuisse: neq; dubitandum quin illi non beneuolentia, sed cupidine dominandi*

Mamertini Cio pratore pugnãt. Sed Hieronis consilio vincuntur.

CAP. XVII. *Cios ambigua prædictione delusus.*

Mamertini desperato casu seruantur.

CAP. XIIX. *Hannibalis dolus in eripiendis Hieroni Mamertinis.*

Hiero Rex acclamatur.

CAP. XIX. *Mamertini*

[illegible] Meſſanam [illegible]: [illegible] iam ætatibus eos imperium [illegible], non exercituum, non claſſium damno: ne ſuarum quidem rerum [illegible] & [illegible] ab improba ſpe deterritos. Hi igitur ſi ſe commit[illegible] paſſi, & ipſam Siciliam pleramq; partem iam obtinentibus, ſine [illegible]. Minime igitur expedire vocari auxilia Carthaginienſium [illegible] infidum, grauemq; iugum impoſiturum, quam a [illegible]. Præſidium Punicum, ſi eo tantum conſilio veniſſet, ne in manus Hieronis Mamertina ciuitas incideret: re iam perfecta dimitti [illegible] poſſe: ſi qua vero clandeſtina ſubeſſet malitia, etiam intentione [illegible] amicitia fallacias præueniri oportere. Romanos igitur potius [illegible], armis inuictos, fide præſtantes, neq; cauſſam retinendæ ſub ſua ditione Meſſanæ, neq; facultatem habituros: quibus in Sicilia ne veſtigium quidem ſoli, neq; nauali rerum vllus vſus, aut adeo cura eſſet. Hos ſatis habituros, ſi Carthaginienſium & Hieroni Meſſana vrbe tamquam obice quodam & [illegible] obiecta, ſecuram ab his Italiam retinere poſſint. Perſeuerarunt igitur Romanorum potius fidem, quam cuiuſquam alterius gentis experiri: neque [illegible] & parum opportune priora conſilia mutaturos eſſe miſſa iam legatione, & auxilii ſpe impetrata. Quippe ante poſtremum cum Hierone prælium, diffidere iam rebus ſuis incipientes Mamertini, Romanorum opem vti conſanguineorum, implorauerant: & Conſulibus belli gerendi cupiditate plebem incitantibus, populus auxilium ferri Mamertinis iuſſerat, ſed Senatus auctor fieri pudore cunctabatur. Qui enim modo ſuos ob Rhegium per ſcelus captum ſeuero ſupplicio adfecerant, ii, ſi iam Mamertinis pari perfidia Meſſana potitis opitularentur, deſtrui videbant gloriam iuſtitiæ ac fidei quam priore facto late quæſiuiſſent. Ceterum clade Mamertinorum mox audita, quum iam dubium eſſe non poſſet, quin relicti à Romanis, Pœnorum opes reſpecturi eſſent, præualuit ſententia iuuandos eſſe cenſentium. nam & in Senatu plures eodem inclinare cœperant, proſpicientes ni fieret, Meſſanam ſtatim, & paulo poſt ceteram Siciliam totam Carthaginenſium fore. quod ſi eueniſſet, populum Romanum cum Pœno de Italiæ poſſeſſione certaturum. Nam iſtud periculum ineuitabile, tum cupiditas imperii potentibus inſita, tum ipſe locorum ſitus efficiebat. Quippe Italiam à Liguribus & Venetis inter duo maria longo tractu procedentem, qua Bruttiorum ager eſt, à contactu Siciliæ tenue fretum dirimit. Neque dubitatur continentes olim has regiones fuiſſe: mox interfluentibus aquis diremptas, ſiue humiliora ea parte loca mare acceperunt, ſiue maior aliqua vis terræmotus aut incumbentium vndarum, anguſtias Iſthmi perrupit. à quo euentu *Rhegium* nominatum putant:

[illegible]

Romanos arceſſi ſuadet.

CAP. XX.
Tamquam continentes Italiæ poſſeſſione [illegible] futuros.

Romanorum cunctatio in recipienda ſocietate Mamertinorum.

CAP. XXI.
Ineuitabile inter cupidos & vicinos bellum.

rant: tali enim aliquo vocabulo quæ rupta sunt, à Græcis appellantur.
Itaque primos Siciliæ cultores ex Italia venisse credibile est; etiam ipso
nomine confirmante coniecturam. Messanam enim ex aduerso litto-
ris Italici sitam ciuitatem Opici condidisse traduntur: quam quia in si-
nu falcis referente figuram est posita, *Siculam* credo appellarunt: quod
Siculia nomen. aduenientes postea Græci *Zanclem* sunt interpretati, vtraque illa voce di-
uersos apud populos falcem significante. Inde, vt solet, toti insulæ
hæc appellatio hæsit, vt ipsa quoque & Zancle, & à pluribus Sicilia vo-
CAP. XXII. caretur. Insula vero ista quum magnitudine, tum etiam fertilitate o-
Descriptio mnes, quæ in mediterraneo mari sunt, longe antecellit: olei, vini, fru-
menti optimi supra fidem ferax: populo frequens, multisque & maxi-
mis vrbibus ad miraculum exculta: portuum autem situsque totius
commoditate vix alius magnum imperium constituere cupientibus æ-
que idoneus locus est. Nam Italiæ coniuncta ex diuersa parte Afri-
cam respicit; alio ex latere Sardiniam: ab Oriente Peloponnesum &
Græciam Ionio mari discretas habet: quaquauersum nauigatione breui,
& ad emittendas accipiendasque classes facilima. Neque dubium est cu-
piditatem hac insula potiundi, quam eodem tempore & Romanus po-
Belli Punici pulus & Carthaginensis affectabat, caussam bello dedisse, licet aliæ di-
praetextus, & cerentur. Nam Romani *Tarentinos contra fœdus adiutos* arguebant;
caussa.
CAP. XXIII. Pœni *societatem cum Hierone, vt aduersus se initam, criminabantur.* Cete-
Potentia vtri- rum eo iam potentiæ ciuitas vtraque peruenerat, vt euitari non potue-
usq; populi. rit, quin aliquando quacunque de caussa collideretur. Quemadmo-
dum enim arbores non magno interuallo consitæ, aliquam quidem diu
non impediunt inuicem magnopere; auctæ vero, alimentum atque suc-
cum mutuo intercipiunt; quum grandiores fieri cepere, radicibus &
ramis commissæ atteruntur: ita surgentibus imperiis vix per naturam
diutius fida manere potest concordia, quam donec extrito quod medi-
um fuerat, coniunctis iam finibus concurrentia vrgeant inter se truduntque,
neque priorem intra modum standi impetrabili voluntate, neque
libero, nisi remotis obsistentibus, ad maiorem amplitudinem procursu.
Accedebat ad has caussas in vtraque ciuitate magna plebis & potentia,
Belli cupiditas. & suscipiendi bellum cupiditas. Nam in Carthaginensi republica vul-
gus valebat plurimum: quod auctis ciuitatis opibus, variis & ipsum
commodis locupletari solitum, quæstus dulcedine bella ex bellis seri
CAP. XXIV. non inuitum patiebatur. Neque multum diuersa conditio Romanæ
multitudinis erat: quæ damna rei familiaris, superiori bello illata, Sicu-
lis diuitiis facile reparari posse sperans, pro iure nuper Patribus excel-
so, sententiam bellum suadentium plebiscito confirmauit. Quo armatus Con-

tus Con-

[illegible] Consul Appius, quum alioquin victis antiquæ sectæ vsus maior [illegible] esset, sine mora C. Claudium tribunum militum cum paucis nauibus præmittens, *obseruare occasionem, & si qua obuenisset,* [illegible] iussit. Ille quum Rhegium venisset, in casum dare [illegible] non ausus, quod longe maiori Pœnorum classe fretum obsidebatur, piscatoria naui [illegible] Messanam vectus est. Ibi cum Mamertinis [illegible] vsus postulabat colloquutus, quum Pœnis reclamantibus parum proficeret, infecto negotio rediit. Sed paulo post cognito Messanæ discordiam esse, multis Romanos aduocandos esse negantibus, magna parte Carthaginense præsidium haudquaquam æquis oculis adspiciente, rursus transmisso freto, quum alia tempori apta dixisset, cum hoc maxime interiecit, *se non nisi ad liberandam ciuitatem venisse: hoc vbi perfecisset, e vestigio discessurum esse.* Quum ad hæc Pœni responderent, *non esse Romanis laborem vllum suscipiendum in liberanda ciuitate, quæ sui iuris esset iam beneficio Carthaginensium prouisum, ne Mamertini [illegible] cogerentur: facesseret igitur Romanus: aut si quam aliam vllam haberet caussam cur esset Messanæ, exponeret,* negauit Claudius *liberam videri ciuitatem, in qua præsidium alienæ gentis non sponte oppidanorum ageret.* Ad ea quum responderet nemo, Pœnis præ superbia, Mamertinis metu tacentibus, vir vafer & promptus, *apparet,* inquit, *ex hoc ipso silentio vestro, Carthaginensium caussam iniustam, & Mamertinos libertatis auidos esse. nam ni ita foret, & illi de iure suo disserere non grauarentur, & hi, nulla, si cum Carthaginensibus sentirent, dissimulandi caussa, palam & aperte institutum illorum approbarent.* Ad hæc verba fremitu Mamertinorum orto, multisque orationem illam vt veram & intimis sensibus suis congruentem laudantibus, satis in præsentia promotum esse putans Romanus, quod habitus tamen animorum explorauisset, Rhegium regressus est. Neque multo post adornatis quas habebat triremibus, tentauit transitum. Sed Pœnorum præfectis & mul- [illegible] & in maritimis rebus solertia longe inferior, ad hæc fluctuum illorum violentia, quos orta subito tempestas præter solitum ex- [illegible] repulsus, amissis aliquot triremibus, ceteris ægre seruatis, in portum, vnde exierat, rediit. Neque deterritus hoc incommodo, vt [illegible] alia opportunitate fortunam iterum experiri posset, naues refi- [illegible] quum ab Hannone (is Mamertino præsidio fretique custodiæ præerat) veniunt nuncii, quidquid triremium hominumue superiore [illegible] Pœni ceperant, adducentes. Cupiens enim fœderum ru- [illegible] infamiam Romanis impingere, consilium hoc amplexus erat Hanno, quæstumque *possessi Carthaginensibus freti per vim tentatam naui-*

C. Claudius in Siciliam mittitur.

Messana dis[illegible].

CAP. XXV. *De disceptatione Pœnorum cum Claudio.*

Claudius explorat animos Mamertinorum.

CAP. XXVI. *Cum triremibus in Siciliam tendens, repellitur.*

Hanno Roma-

[illegible] fœdera seruanda prouocat.

gationem esse, ad pacem & fœdera maiori deinceps cura seruanda prouocabat. sed audito, Claudium nullas conditiones admittere, nisi Messanæ præsidium deduceretur, fretique traiectionem iterum moliri: exclamauit, *se vero non esse passurum, vt Romani vel manus in isto mari abluerent.* Neque tamen prohibere potuit, quin Claudius obseruata freti natura, captatoque tempore quum refluxum eius etiam ortus commode ventus adiuuaret, priusquam occurri posset, Siciliam teneret. Ibi Mamertinorum in portu repertorum coacta concione, persuasit, *vt Hannonem aduocarent, tamquam de præsenti negotio cum eo deliberaturi.* Hanno enim oppidanorum discordibus animis parum confisus, arcem cum suis occupauerat: neque concioni Mamertinorum se audebat credere, tamen veritus, ne hoc ipsum querelas eorum accenderet, si diffidere videretur, & per suam absentiam se Romanis protinus adiungerent, in colloquium venit. quo per disceptationes & iurgia diu extracto, ad vltimum iniectæ à Romanis Hannoni manus sunt, isque in carcerem conditus, Mamertinis factum comprobantibus. Ita partim dolo, partim terrore circumuentus, quum alia conditio nulla esset, arce Mamertinis reddita, præsidium deducere coactus est. Pœni re comperta supra modum exacerbati, quum alioqui duces suos ob mala consilia quantumuis prospero euentu punire solerent, simul stultitiam Hannonis, simul ignauiam accusantes, in crucem miserum sustulerunt: & continuo nauales terrestresque copias Messanam pergere præceperunt alio Hannone, qui Hannibalis erat filius, ad res gerendas in Siciliam misso. Ille coactis ad Lilybæum copiis Selinuntem progressus, castrisque ibi factis, pedestrem exercitum reliquit: ipse processit Agrigentum, & arce communita, populum Carthaginensibus amicum, ad societatem armorum contra Romanos impulit. Hinc in castra reuersum repererunt ab Hierone legati, qui & ipse Romanorum in Siciliam transitu minime lætus, hoc maxime opportunum tempus iudicabat, quo coniunctis Punicis viribus, & ipsi & Messanam obtinentes barbari penitus ex insula exterminarentur. Itaque colloquio cum Carthaginensi duce habito, quum vtrique Messanæ occupandæ spe excidissent, facile aduentu Romanum, vtrorumque pari damno superuenientem, societatem instituerunt, vt Messanam communiter obsiderent, neque quemquam in Sicilia, nisi aut Syracusani, aut Punici iuris esse paterentur. Ita Pœnus imperator, præmisso caduceatore, qui Romanos, *si Carthaginensium amici esse vellent, relinquere Messanam, & intra præstitutum diem excedere Sicilia* iuberet; totis viribus aduersus Mamertinos mouit. Naues circa Pelorum stationem agere iussit: pedester exercitus ad Cubilia (*Rom.*

CAP. XXVII. *Romani in Siciliam [illegible].*

Hanno Messanam amittit.

CAP. XXIIX. *[illegible]*

Hiero Pœnorum fit socius contra Romanos.

CAP. XXIX.

Messanam obsident.

Romanos Pœnus [illegible] excedere iubent.

Græ-

[illegible] haud procul vrbe Messana distitum locum castra communit. [illegible] & ex pacto cum Syracusano milite Hiero, & ab altera vrbis parte, [illegible] Chalcidicum nomine, consedit. Ita vrbs [illegible] circumdata, neque terra neque mari commeatum aut auxilia [illegible] parte vlla poterat. Sub idem tempus quum Punicus caduceator ni- CAP. XXX. hil a Messana [illegible] retulisset: Carthaginienses partim ira, partim diffidentia [illegible] omnes qui apud ipsos militabant Italici generis [illegible] occiderunt. Quæ postquam Romæ comperta sunt, [illegible] cum valido exercitu profectus Consul Appius Rhegium ve- *Appius Consul Rhegium venit.* nit: [illegible] cum Pœnis & Hierone de obsidione soluenda [illegible] fretum [illegible] custodia septum sciens, solicitus intentusque [illegible] cum periculo traiiciundi circumspiciebat. Legati Consulis neque a Pœnis amicum responsum retulerunt, & ab Hierone [illegible] sunt increpiti, qui commemoratis in populum Ro- *Hieronis expostulatio cum Legatis Appii.* manum officiis suis, *ambigo, inquit, me amne vicem dolean magis, an ve-stram, Romani. Nam ego quidem amicos aliquanto quam existimaueram [illegible] autem opinionem iustitiæ ac fidei, qua apud omnes clari era-[illegible]. Aduersus Mamertinos nulla vobis vmquam societas aut amici-tia fuit: fœdera cum Pœnis olim, mecum etiam nuper icistis. Hæc in gra-* CAPVT XXXI. *tiam aliorum nihil ad vos attinentium dissoluere cupientes, potestis dicere, [illegible], vel merito Mamertinorum hoc faciatis? sed quæ Carthaginiensibus quid pro se dicant, non deerit: illorum omissa caussa, quæ me [illegible], in præsentia memorabo. Mamertini, boni populares vestri,* *Mamertinorum scelera.* *[illegible] apud Syracusanos, vt non ignoratis, stipendia fecissent: vt in Italiam red-[illegible], Messanæ, postquam a miseris & credulis Messeniis tamquam a-* *Messeniis perfidiose deleuerunt.* *[illegible] recepti sunt, facinus post hominum memoriam longe fœdissimum [illegible] interemptis nostis hospitibus suis, eorumq; bonis, vxoribus, liberis, & [illegible] in potestate retentis. Quod nisi vos ipsi etiam eodem quo ceteri [illegible] sensu nefandum & intolerabile scelus esse iudicauissetis, profe-[illegible] Mamertinorum imitatione idem in Rhegines ausi sunt, illud ipsum [illegible] vindicatum. Qua igitur indignitate vos moti pœnas [illegible] esse putauistis, eadem & ego moneor, vt Ma-[illegible] pati possim: præsertim quum postea quoque latrociniis per [illegible] exercendis, primi sceleris memoriam nouis subinde facino-[illegible] cumulauerint. Nam, vt alia taceam, Camarina Gelaq; vrbes ab* CAPVT XXXII. *[illegible] essent, satis mihi graues caussæ videntur,* *Camarinam Gelamq; everterunt.* *[illegible] nefariam audaciam iusto meoq; bello prosequa-[illegible]. Quod si vero iucundas vobis esse propterea simulatis, quod eadem in Ita-*

lia nati, quodammodo consanguinei vestri esse videantur: quanto iustius fuit Rhegiensibus Italis parci, qui ciues vestri fuerunt? Quæ in vrbe recuperanda quum ego vos auxiliis & commeatu iuuarem, diuinare debui futurum vt aliquando me non leuiores ob caussas Messanam obsidentem prohiberetis? sed quid ego multis ago, Romani: nam profecto si penes vos, aliqua adhuc fides famæque cura, si quis honesti intellectus, si denique pudor superest, dubitare non debeo, quin me tam iusta tenentem arma vestris viribus adiuturi potius, quam impedituri sitis: sin vero hæc vobis leuia videri cœperunt, euentus quidem armorum incertus est: sed hoc longe certissimum, omnes vbique mortales apertissime cognituros esse; non vlla iuris aut æqui specie, non ob acceptas iniurias, quod ne ipsi quidem audetis prætexere, nulla etiam Mamertinorum misericordia, sed sola ambitione & nobilis insulæ vestro imperio adiungendæ improba cupidine, Romanos ad bellum nobis inferendum conitari.

Romanorum ambitio sola caussa belli Siculi.

CAPVT XXXIII.

Appii strategema in transmittendo freto.

Quum renunciata ista essent, Appius olim animaduerso, excubantibus in traiectu validis classibus, sine manifesto periculo transfretari non posse; consilium init calliditatis & astutiæ plenum: placere sibi negat *Hieronem ab Romanis alienari: neque aduersus ipsum decretum bellum esse: neque iniussu populi suscipi posse*, die igitur prædicta socios nauales præsto esse iubet, ac nauigia ad cursum instructa haberi, tamquam domum abnauigaturus. Sciebat autem multos ex Syracusanis atque etiam Punicis castris milites, per speciem negotiatorum, Rhegino in portu versari, per quos famam illam celeriter ad eos, quibus maxime persuasum hoc cuperet, peruenturam esse indicabat. Sic igitur accidit, vt prouiderat. quippe quum die claro nauibus conscensis iuxta litus Italicum vela facere cepisset: Carthaginenses, quibus freti clandendi negotium datum fuerat, re statim per suos nunciata, nullum iam hostilis transgressus periculum esse reliquum existimantes, transitum incustoditum dimisere, quo quemque ferebat animus dilapsi.

Eorundem negligentia.

CAPVT XXXIV.

Appius in Siciliam venit.

Consul qui futurum hoc coniectauerat, conuerso sub noctem cursu, cum omni classe, nemine per tenebras venientem obseruante, nedum prohibente, in Siciliam vectus est. Audax id ceptum & periculosæ aleæ plenum fuit: quum ignarus maris exercitus per freta, etiam si hostis & tenebræ abessent, suo ingenio metuenda, cum rudibus & imperite fabricatis nauigiis noctu rueret: dignaque res visa, quæ etiam noui cognominis monumento posteris innotesceret. Quod enim caudicariis nauibus multis in transuehendo milite vsus esset, admiratione facti *Caudicem* istius æui simplicitas appellauit. Hactenus enim rerum maritimarum adeo nullus Romanis vsus fuerat, vt ad hoc tanti momenti negotium, neque tectam nauem, neque longam,

[illegible] nauium quidem vnum haberent, sed triremibus quas Tarentini Locrique cum Eleatis & Neapolitanis commodato dederant, & [illegible], quæ quinquaginta remorum essent, veherentur. Ceterum Appius, quum forte non longe ab eo loco, vbi castra erant Syracusanorum, appulisset, cohortatus suos, *certamq; victoriam* ostentans, *si tale nihil suspicantes* [illegible], protinus ad hostium oppugnanda castra pergit. Hiero subito tumultu excitus, & ipse contra educit copias pro tempore instructas. fit [illegible] certamen acre: pelluntur Romani equites: sed legionibus fortissime prœliantibus vincitur Hiero, seque cum suis trepidus intra vallum recipit. Appius spoliari corporibus hostium iussis, Messanam intrat, Mamertinosque præsentia sua ex timore magno recreatos spei melioris implet. Hiero victum se videns priusquam vidisset hostem (sicut ipse postea confessus est) fretique transitum à Carthaginensibus prodita [illegible], quum ambigua mente multa secum agitaret, de summa rerum vereri cepit: proximæque noctis silentio copias eduxit castris, & contento itinere Syracusas refugit. Eo submoto Appius, quum terrore victoriæ recentis ad Pœnos quoque debellandos vti vellet, militibus vt cibum tempori capiant imperat: deinde albescente iam die progressus, castra Pœnorum oppugnare instituit. Erant hæc loco satis tuto posita, & natura manuque diligenter permunita. hinc mare, inde profundæ paludes, in peninsulæ ferme speciem ambibant. inter has angustum spatium, quo vno adiri poterat, ductus aduersum irrupturos muris obsepiebat. Hic vbi [illegible] fecissent Romani milites, neque locorum simul iniquitatem, & propugnantium multitudinem vincere possent, missilibus maxime sicut in vrbium oppugnatione solet, rem gerentibus Pœnis, [illegible] incepto desistere coacti recesserunt. Sæpe in bellis melioris fortunæ initium fuit durior, & aduersi ab initio casus fecere: dum his affecti, consiliis animisque maioribus acceptum detrimentum [illegible] student: hostes felicitatis opinione blanda fascinati, neque satis aduersum fortuita prouidentes, in temeritatem auferuntur. Quod [illegible] tempore Carthaginensibus vsu venit. Qui repulisse hostem non [illegible], tanquam fugientem eruptione ex castris facta persequebantur [illegible] non munitioni locorum Romanos cessisse existimantes. [illegible] ex angustiis quibus defensi fuerant processere, mutata [illegible] fortuna prœlii, magnusque eorum numerus cæsus est: reliqui ad castra, pars, vt cuique maxime promptum erat, in vrbes circumiectas [illegible], neque deinceps quam diu Messanæ Claudius fuit, castra sua excedere sunt ausi. Consul etiam cum natura loci & difficultate

CAPVT XXXV.

Hieronem vincit & fugat.

CAPVT XXXVI.

Castra Pœnorū oppugnat.

CAPVT XXXVII.

Pœnis prœlio vincit.

tate situs iterato pugnare minime consultum arbitratus, quum tempus ibi frustra terere videret: præsidio Messanæ relicto in Syracusanorum sociorumque fines impressionem fecit: iisque impune vastatis, tantum concepit fiduciæ, vt iam ad ipsas Syracusas exercitum auderet admouere. Varia ibi fortuna certatum est; semel etiam Consul magno in periculo fuit: circumuentusque foret, nisi mature capto consilio misisset ad Hieronem, quasi de conditionibus pacis acturus. Misit & ille certum hominem ex amicis: cum hoc cepto colloquio & de industria producto, sensim ex iniquo loco se subtraxit in tutum. Syracusani quoque sequuti, sermones de pace cum diuersis Romanis instituerunt, conuentumque foret: ni Hiero auctor fieri noluisset. His rebus gerendis maior anni pars consumpta. cum Messanam rediit Consul, & inde cohortibus aliquot relictis ad tuendos Mamertinos, cum ceteris Rhegium traiecit: mox Romam decessit ad triumphum: quem de Pœnis & Rege Siciliæ Hierone, quod primus ille de transmarinis populis ageretur; magna omnium gratulatione duxit. Hoc initium Romanis tentandi maria, & hic successus ceptorum in Sicilia fuit. Ceterum & ista & sequentium temporum gesta Scriptorum ambitione corrupta sunt, quum eorum præcipui, Philinus Agrigentinus, & ex Romanis Fabius Pictor, dum ille Carthaginensium gloriæ, hic domesticæ nimium studet, officium & fidem insuper habuerunt. Quorum leuitatem merito Polybius arguit. quippe quum etiam priuatorum minimis in caussis falso testimonio circumuenire quemlibet exsecrabile crimen habeatur; quanto fœdiore perfidia conditor historiæ principum atque populorum acta corrumpere censendus est: cui neque mortalium commodorum quidquam, neq; spiritus ipse pulchra veritate debebat esse antiquior, tanto minori spe veniæ, quod ne prætextum quidem mentiendi allegare idoneum vllum potest: cui, si libere quæ vera sciebat quacumque de caussa non licuisset tradere, tacere certe licuisset. Porro, dum in Sicilia Claudius Hieronem & Pœnos vincit, obsidionem Volsiniensium ad exitum deduxit alter Consul M. Fuluius. qui homines aduersus vim desperatione validos, inopia rerum necessariarum & fame domuit. Facta deditione ingratum illud & insolens libertinorum vulgus cum cruciatu interemptum est: vrbs etiam ipsa diruta: reliqui Volsiniensium & quod seruorum fidem atque reuerentiam erga dominos non exuerat, in attributas alibi sedes migrauerunt. hoc quoque bellum dignum triumpho visum est: eumque Consul A.D. Kalendas Nouembres tamquam de Volsiniensibus egit. Iisdem Consulibus à Cn. Cornelio, C. Marcio Censoribus lustrum

Appius terra marique ... et afflatus.

CAPVT XXXVIII.

Triumphus primus de Transmarinis.

Historicorum mala fides.

CAPVT XXXIX.

Arguitur à Polybio.

Volsiniensium serui puniuntur.

CAP. XL.

[illegible] conditum [illegible] censa sunt ciuium capita ducenta nonaginta duo [illegible] viginti quatuor: numerus sane magnus & propemodum [illegible] bellorum a primis ferme Vrbis initiis nunquam cessan[illegible] tot ea pestilentia morbisque leuissimis non [illegible] bellicis stragem cogitanti. Ceterum aliis aliisque subinde po[illegible] quod institutum à Romuli sapientia pro[illegible] creuerunt, inuicta nullisque cladibus supe[illegible] est Republica: quam nec à Pyrrho data damna, neque [illegible] primo Punico bello, neque secundo Trasimenus & [illegible] affligere, quin ex incommodis suis identidem ala[illegible]. At in Græcia Lacedæmonii militari lau[illegible] neque impares Romanæ virtuti, quoniam arce[illegible] nec imperium quod pepererant, diu neque libertatem [illegible] potuerunt. Sed quum Leuctrica pugna mille non [illegible] Spartatæ cecidissent, protinus potentia ciuitatis corruit. Itenim ad Sellasiam, Lacedæmoniorum sex ferme desideratis millibus, statim [illegible] libertas est. Achæi vero eiusdem Peloponnesi incolæ vicinos omnes æquitate complexi, pulcherrimam constituerunt rempublicam, & [illegible], nisi Romanam potentiam tum etiam longe lateque im[illegible] infamia paucorum in perniciem suam patriæque prouocas[illegible]. Atqui tam diuersus euentus instituta tam dissimilia necessario se[illegible] est. Sicut enim naturæ congruit, corpus quod iustum ad mo[illegible] salubri cibo reficitur, robustius & longioris æui esse; quam si [illegible] contentum succo extra se natum alimentum omne aspernare[illegible]: ita florentiores fuere ciuitates, quæ suum efficere nouerunt, quid[illegible] egregii erat, quam quæ inepta quadam arrogantia ha[illegible] despicatui quod in sua gleba natum non esset, semetipsas multis [illegible] potentiæ quærendæ tuendæue adiutoribus spoliarunt. Idem [illegible] crudeli, sed mox intemperantissime vsurpatæ, initium at[illegible] sanguis humanus, in gratiam leuissimi cuiusque spectatoris affa[illegible] voluptas publica fieret. Barbari moris auctores M. & D. Iu[illegible] nescio qua pietate defuncti patris cineres honoraturi, gla[illegible] munus ediderunt, magno fauore ciuitatis. Sed hanc huma[illegible] vlta pestilentia est, quæ per istum & sequentem annum [illegible]. Ob quam, quum Sibyllinos libros adiri placuisset, [illegible] esse repertum. Ergo religiones profecto parum [illegible] suspicione orta, Pontifices diligentius obseruando & inqui[illegible], plurima sacella fanaque à priuatis occupata esse inuenerunt: &

Censum [illegible]

Pop. Rom. ex incommodis alacrior resurgit.

CAP. XLI.
Rerumpublicarum [illegible]

Sicut corpora ita ciuitates externo succo alenda.

CAP. XLII.
Gladiatorii muneris origo.

Religiones parũ caste habitæ.

Capparoniam ex Vestalibus incesti crimine teneri. Sed illa dum res peragitur suspendio præuenit supplicium: in corruptorem eius conscios-que seruos legibus animaduersum est. Loca sacra ex priuatorum te-

CAP. XLIII. meritate priscis vsibus vindicata. Sic exsoluta religionibus ciuitate Patres animum rursus ad reipublicæ curam retulerunt, & quoniam Etruria iam pacata, nihil in Italia reliqui motus erat; ambos anni noui Con-

A. V. C. CDXC. Ambo Consules in Siciliam proficiscuntur. sules in Siciliam cum legionibus transgredi placuit. Fuerunt hi M. Valerius M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Messalla appellatus est, & M. Octacilius C. F. M. N. Crassus. Ab his transportatas prospere copias eadem in rebus gerendis prosequuta felicitas est. Quum enim Adranitarum vrbe post breuem obsidionem per vim capta, Centuripinos circumsiderent, venerunt ab Alæsinis legati oppidum suum dedentes. Inde Consules diuersas insulæ partes obeundo, modo diuisis, modo iunctis

Pœni Syracusanique superantur. exercitibus, vt res & ratio suadebat, Pœnis Syracusanisque quoties congredi erant ausi profligatis, terrorem famamque late sparsere: tantaque fortunam sequentium facilitas, tantusque impetus fuit; vt paulo post oppida haud minus septem & sexaginta numerarentur, quæ Romanæ fidei se permiserant: quo in numero Tauromenitani quoque & Cati-

CAP. XLIV. Syracusæ obsidentur. nenses fuere. Vnde Consules impetratis, quæ volebant, auxiliis quotidie validiores, ad ipsas iam Syracusas castra ponere sunt ausi, obsidionem vrbis meditantes. Quibus rebus animaduersis Hiero, quum suis atque Carthaginensium viribus diffidere cepisset, prætetea plus apud Romanos esse fidei crederet, amicitiam & ipse cum Romanis inire constituit: legatosque cum mandatis de pace componenda ad Consules mi-

Hieronis societas Romanis accedit. sit. Neque Romanis displicebat Hieronem à societate Punica disiungere, maxime vt res annonaria suis legionibus expeditior esset. Nam Carthaginensibus mare obtinentibus ex Italia transuehi commeatus nequibant: & ab ea re prioris anni Consul plus propemodum, quam ab hostibus incommodi molestiæque persenserat. Hierone vero adiuncto Syracusanum regnum abundanti frugum copia, res necessarias Romanis

CAP. XLV. Eius leges. affatim erat præbiturum. Itaque legibus his transactum: *vt Hiero quæ de Romanis sociisue eorum loca, quosque homines cepisset, sine precio restitueret: argentique talenta centum penderet. Ipse tuto imperaret Syracusis, ceterisque Syracusani iuris vrbibus.* ex quibus erant præcipuæ Acræ, Leontium, Megara, Elorus, Netini, Tauromenium. Legatis deinde ab Hierone Romam venientibus, eædem conditiones ratæ fuerunt, pacemque cum eo Rege seruandam & Senatus censuit; & post paucos dies Cn. Atilio Calatino populum rogante, populus iussit. Hoc fœdus in an-

noᵹ

nos quindecim pactum, deinceps perpetuo mansit: Hierone magnitudinem Romanam ita colente comiter; hisque vicissim illius studium tam benigne prolixeque remunerantibus, vt neutros eorum societatis initæ pœniteret. Syracusanæ pacis audita fama, Hannibal Pœnus, qui Hieronem obsidione liberaturus cum naualibus copiis iam Xiphoniam accesserat, maiori quam venerat festinatione recessit. Romani quum iam Hierone quoque socio & commilitone vterentur, non diu morati, Carthaginiensis ditionis oppida complura subegerunt. Et ab Adranone quidem, vico munito, Macellaque post multorum dierum obsidionem discesserunt irriti: ceterum Segestanos, occiso Pœnorum præsidio ad se vltro desciscentes, receperunt. Præter alia, cognationis necessitudine se Romanis fratribus fauere dictitabant; originem suam & ipsi ad Æneam ex Troiano incendio profugum referentes. Neque multo post Alienæi Romanis accesserunt; ad Hilarum vero, Tyrittum, & Ascelum, vi & machinis opus fuit; eoque seuerius in victos consultum. Quo terrore Tyndaritani proximos se periculo, & auxilia longe esse cernentes, quum ipsi quoque de tradenda Romanis vrbe consultarent, a Pœnis prohibiti sunt. nam illi ex rebus ipsis coniectura capta quid ageretur, primores ciuitatis obsidum loco Lilybæum auexerunt: etiam frumento, vino, ceterarumque rerum apparatu asportato. His temporibus Octacilii Crassi Consulis vtilis & conueniens Romanæ disciplinæ seueritas fuit. qui milites ab Hannibale turpi pacto incolumitatis sub iugum missos, extra vallum tendere iussit, vt hostium incursionibus expositi, neque alibi quam in virtute spem habentes, confirmarentur animis, armisque potius quam loco se tueri discerent. Post hæc & alia non maioris momenti gesta, quum hyems immineret, præsidiis per opportuna loca dispositis, Consules, reliquo exercitu in Italiam reportato, Romam redierunt. Ibi M. Valerio, cuius eo bello felicior & vtilior opera fuerat, triumphus decretus, quem ante diem XVI Kalendas Apriles de Pœnis & Rege Siculorum Hierone duxit. Prætervectum inter spolia horologium esse ideo adnotatum est, quia res ad eam diem inexperta Romæ fuerat. id Catina recepta deportatum, deinde in publico secundum Rostra, in columna Valerius statuit. Idemque tabulam, in qua prœlium quo Pœnos & Hieronem vicerat, depictum fuit, in latere Curiæ Hostiliæ proposuit; quod ante eum fecit nemo, postea multique. Messallæ cognomen huic Valerio ab vrbe Messana inditum satis constat: sed miror ab ea capta hæsisse, non contemnendis auctoribus credi, quum potius ideo impositum ipsæ res euidenter arguant,

Perpetua Hieronis & Romanorum amicitia.

CAP. XLVI. *Pœni multa oppida amittunt.*

Tyndaritani ad Romanos transire prohibentur.

CAPVT XLVII. *Octacilii Crassi seueritas.*

Horologium in Triumpho prævectum.

CAP. XLIIX. *Messallæ cognomen Valerio inditum.*

quod Messanam à Pœnis & Hierone discessu Appii Claudii acrius infestatam, illis submotis, hoc reconciliato, liberasset. Inter hæc quum adhuc pestilentia vexaret Vrbem, Dictatorem claui figendi caussa dici placuit. Dictus est Cn. Fuluius Cn. F. Cn. N. Maximus Centumalus: is magistrum equitum Q. Marcium Q. F. Q. N. Philippum dixit. Eodem anno

Æsernia, & aliæ coloniæ deductæ. A. V. C. CDXCI.

Æsernia colonia deducta est: quum superiore Firmum deducta esset, &, vt quidam volunt, Castrum. L. deinde Posthumius L. F. L. N. Megellus, Q. Mamilius Q. F. M. N. Vitulus Consules facti. Sicilia prouincia vtrique data; legiones vero duæ tantum decretæ, sufficere visæ, postquam in societatem accepto Hierone leuius bellum factum erat: & rem frumentariam facilius expediri posse rebantur, si minor exercitus mitteretur.

CAP. XLIX. *Agrigentum obsidetur a Romanis.*

Consules traiectis in Siciliam legionibus, sociorumque contractis auxiliis, minores sibi res prætermittendas rati, ad vrbem Agrigentinam totis viribus obsidendam animum adiecerunt. Eam rebus omnibus Pœni largissime instruxerant, belli arcem habituri. Quippe quum Hieronem ab amicitia sua defecisse, Romanos contra non perfunctorie rerum Sicularum curam capessere cernerent; diligentiore ad bellum apparatu opus esse rati,

Pœnorum apparatus.

primum quidem præsentium virium maiorem partem in Sardiniam miserunt, quæ Italiæ littoribus insidiaretur, vt hoc metu Sicilia Romanos abstraherent: aut certe minoribus, quam voluissent, copiis rem ibi gerere cogerent. Mox Romanis ad sua tuenda, Siciliamque nouo cum exercitu repetendam pariter sufficientibus, spe ista falsi ex Liguribus Gallisque mortales multos, sed plures adhuc ex Hispania mercede conductos, simul rerum ad victum necessariarum magnam copiam, Agrigentum miserunt: ibi horreum annonæ, receptum exercituum suorum esse volentes, loco, & opportunitate situs, & magnitudine oppidi, præ ceteris quæ in Sicilia possiderent, his vsibus accommodato.

CAP. L. *Tota belli moles circa Agrigentum.*

Circum hanc igitur vrbem tota belli mole contracta, Consules Pœnis intra munitiones compulsis, ad vnum inde milliare castra locant. Erant tum in agris maturæ fruges, & quia diuturnam fore obsidionem apparebat, milites studio demetendi colligendique frumenti, longius & incautius quã hoste tam propinquo par esset, vagabantur. Neque Carthaginenses imperite aut segniter occasione vsi, magnam intulissent cladem, nisi tantumdem virtute restituissent Romani milites, quantum negligentia perdiderant. Quum enim frumentatores subitum hostis impetum sustinere non potuissent, Pœni ad ipsa castra Romana perrexerunt, diuisoque agmine quidam vallum rescindere parabant, alii cum statione pro castris locata prœlium conferebant. Tunc

igitur,

[illegible] sæpe, militiæ leges & incorruptus disciplinæ rigor, rem [illegible] & exitio Romani exercitus casuram, euenit. Quod enim quacumque de caussa stationem deseruisse capitale apud Romanos est; excubitores nihil in fuga spei repositum esse gnari, quamquam numero longe superarentur, pugnam præsentissimis animis sustinuere, multi quidem suorum amissis, sed hostium interfectis pluribus: donec armati cohortes laborantibusque succurrere potuerunt. Ita & hic pulsi hostes, & qui vallum iam prope ceperant circumuenti. magna ibi cædes fuit. ceteros ad vrbem vsque Romani persequuti sunt. Ea res in posterum & timidiores ad erumpendum hostes, & cautiores Romanos ad frumentandum fecit. Inde cum segnior esse cepisset contentio, rarius, nec nisi ad leuia certamina excurrentibus Pœnis, diuidi copias placuit, & duabus vrbis partibus, hinc ad Æsculapii fanum, inde via quæ Heracleam ducit, castra statui. hæc fossis vtrimque permunita: qua vrbem spectabant, aduersum eruptiones, foris, quo tutiora contra inuasuros essent, neque subsidiorum in vrbem introducendorum præcluderetur.

Disciplina Romana seruat exercitum. **CAP. LI.** *Pugna.* *Victoria penes Romanos.*

Medium inter duo castra spatium, frequentibus præsidiis stationibusque septum est. In his omnibus multum iuuabantur opera Siculorum qui recens in fidem venerant: quorum iam vna cum Romanis centum millia facta erant. Ab iisdem commeatus Erbessum vsque subuehebantur: ab eo deinceps oppido (non aberat autem longe) ipsi Romani sua in castra deportabant. Ita fiebat ut affatim esset magna rerum necessariarum copia. Hoc in statu ad menses ferme quinque hæsit obsidio: quum neutris insigne ad victoriam momentum adeptis (præter leues enim velitationes tentatum nihil fuerat) res Punicæ deteriore loco esse ceperunt. Quia enim ingens hominum multitudo, haud minus quinquaginta millia bellatorum, tanto iam tempore idem intra oppidum conclusa annonam fere omnem absumpsisset; sperari vero subuectio nulla posset, aditus omnes Romanis solicite custodientibus; propugnatorum animi tam præsentibus malis, quam exspectatione instantium haud mediocriter angebantur.

CAP. LII. *Siculorum studia erga Romanos.* *L. M. bellatorum Agrigenti obsessa.*

Igitur Hannibale Gisgonis filio, (nam hic rebus Carthaginensibus Agrigenti præerat:) crebris nunciis opem aduersus famem & pericula poscente; cum militibus qui postea contracti fuerant, elephantisque, Hanno senior in Siciliam transmittitur. Peditum erant millia quinquaginta, sex equitum, sexaginta elephanti. Cum his copiis Lilybæum vectus, inde versus Heracleam mouit: statimque accesserunt ad eum qui deditionem Erbessi pollicerentur. Horum opera Erbesso potitus, vnde hactenus ad castra Romana deferri commeatus consue-

CAP. LIII. *Hannibal Agrigenti præfectus.* *Hanno cum nouo exercitu in Siciliam venit.*

consueuerat, rem haud minimi momenti perfecisse videbatur, quum ex
clusos omni propemodum facultate necessariarum rerum Romano
haud leuius vrgeret, quam ab his Agrigentini premebantur. Iamqu
de obsidione soluenda deliberatum erat non semel, nihilque propius f
ctum, quam vt negotium istud pro desperato abiceretur: nisi Rex Sy
racusanus omnes tentando vias nonnihil frumenti ceterarumque reru
furtim submittens, præsentem inopiam modico subinde leuamento r
creasset.

CAP. LIV. *Romani penuria & morbis vexantur.*

Hanno quum Romanos & penuria, & morbis qui sequi f
mem solent grauiter affectos, suas contra copias viribus integris age
perpenderet: propius ad Romanos accedere, prœliique, si facultas dar
tur, fortunam experiri statuit. Elephantis igitur quinquaginta ceter
que toto exercitu adsumptis Heraclea profectus, Numidicum equit
tum præmittit, qui hostium castris obequitans, eliceret Romanos equ
tes, & in præparatas insidias deduceret. Numidis, vti mandatum er
ad castra Consulum contemptim prouolantibus, erumpunt Roma
propelluntque resistentes primo, deinde solutis ordinibus via qua v
nire Hannonem sciebant, refugientes, contento cursu persequunt
Igitur quanto longius abripi se passi fuerant, tanto difficiliorem ad
munimenta receptum habuerunt; multique eorum quum & recent
occurrissent copiæ, & qui paulo ante fugerant vndique circumfun
rentur, desiderati sunt.

CAP. LV. *Hannonis fiducia.*

Hoc euentu magis etiam ad spem summæ
ctoriæ confirmatus Hanno, collem quendam, Torum nomine, m
quingentis passibus à Romanorum castris distantem insedit. Serius
men aliquanto, quam inter exercitus tam propinquos sperari potuis
commissa pugna est; modo Romanis, modo Pœnis vnius prœlii for
næ spes vniuersas committere formidantibus. Donec igitur pugn
di auidior Hanno fuit, Romani castris suis se tenuerunt: quod nume
& alacritate ipsi detrimento equitum suorum perculsi & mœrentes, v
cerentur. Postquam autem dubitatione sua sociorum animos langue
re, hostes in spem erigi, duriusque sibi bellum cum inopia, quam c
Pœnis futurum arbitrati, certamen detrectare desierunt: Hanno vi

deinde cunctatur.

sim tergiuersari cepit, & omnia metuere. Duo menses sic exacti, vt p
ter leuia prœlia, quæ fiebant quotidie, nihil maioris rei gereretur.

CAP. LVI. *Agrigentini vrgentur.*

extremum frequentibus Hannibalis precibus motus, qui & nunc
mittebat adsidue, & facibus accensis signa crebra edebat famem a
plius obsessis tolerari non posse, multosque ea peste coactos ad host
transfugere: dimicationi moram vlterius nullam adferre decreuit:

Ea res Hannonem ad pugnandum stimulat.

dem tempore Hannibale quoque cum suis eruptionem ex vrbe factu

Q

Quæ quum animaduertissent Consules intra sua se castra quieti tenuerunt: eo ferocius Hanno aciem instructam ostentare, & vbi nemo contra exiit, sub ipsa Romanorum munimenta suggredi, ad pugnam audacter prouocare, cunctantibus timorem & ignauiam obiicere: illi hostem leuibus prœliis à vallo repulisse contenti, neque contra manentes struebant aciem, neque recedentes insequebantur. Hoc vbi per aliquot continuos dies factum, Pœnisque iam persuasum esset, nihil vltra ausurum Romanum: L. Posthumius Consul contemptum hostium in suam occasionem solerter vertit. Instructis enim silentio copiis omnibus intraque vallum retentis, accedentem pro more Pœnum cum paucis submouens, à prima luce ad horam diei sextam velitando detinuit. tum demum recipientibus se hostibus productas ex castris legiones immisit.

Prælium.

CAP. LVII.

Romani vtriusque ducem hostium vincunt.

Hanno quamquam contra opinionem suam pugnandum sibi videret, intrepide congressus in serum diei ambiguum certamen extraxit. Sed Romanos curatis bene corporibus, ad pugnam præparatos, æstus, sitis, labor, non æque fatigabat: Carthaginensis autem acies ante commissum prœlium inedia & stando fessa, quanto longius protrahebatur dimicatio, fatiscentibus corporibus minus ad resistendum virium habebat. Postremo conductitius miles qui in prima fronte pugnabat, diutius sustinere laborem non potuit: neque solum ipse cessit loco, sed in elephantorum agmen, & alios à tergo stantes ordines trepida fuga se inferens, turbauit totam aciem, hostique acriter incumbenti terga dare coegit. Eadem felicitate tum quoque ab alia parte gesta res: Hannibalque quum eruptione pugnauisset, maiore suo quam hostium detrimento in vrbem compulsus est. Capta Carthaginensium castra sunt: elephanti vulnerati tres, cæsi triginta, vndecim in manus Romanorum venere [illegible] & hominum fortuna fuit. de tanto exercitu pauci cum ipso duce Heracleam euaserunt.

Carthaginensium clades.

CAP. LVIII.

At qui in vrbe clausi erant, rebus plane desperatis, nullam salutis viam sibi relictam esse videntes, maximis [illegible] affligebantur: quum Hannibal optimi vt in fortuna mala consilii auctor, animaduerso Romanos & labore certaminis defatigatos, & lætitia bene gestæ rei solutiores, negligentius solito excubias agere, circa tertiam vigiliam cum mercenariis exit oppido: & cratibus, quas [illegible] ad vsum ante paratas stramento compleuerant, in fossas iniectis, transgressus aliquantum itineris præcipit, donec Romani luce iam oriente quid actum esset sentientes, partem extremi agminis deprehenderent: Hannibal cum reliquis in tuta loca peruenit. At Agrigentini desertos à Pœnis se videntes, multos eorum qui in vrbe remanserant, siue per iram

Hannibal Agrigento clam [illegible] euadit.

Agrigentum diripitur.

CAP. LIX.

Ingens numerus in illa obsidione amissorum.

Anno ab Vrbe Condita CDXCII.

periram, siue vt à victore gratiam inituri, concidere. Nec ideo minus direptum est oppidum. homines, amplius quinque & viginti millia liberorum capitum, in seruitutem venditi. Hoc maxime modo captum à Romanis Agrigentum est; septimum intra mensem quam obsideri cœperat, magna cum vtilitate gloriaque populi Romani, sed multa quoque sanguinis impensa. quippe supra triginta hominum millia de Consulum exercitu, Siculorumque auxiliis inter istam obsidionem varia peste perierunt. Qua de caussa, simul quia nihil iam magnæ rei ob hyemem propinquam suscipi poterat, Messanam redierunt. Anno deinde proximo cum imperio iuerunt in Siciliam L. Valerius M. F. M. N. Flaccus, & T. Octacilius C. F. M. N. Crassus, Consules, prioribus ducibus ad spem triumphi Romam digressis. Carthaginenses quidem classe tamquam ad vastandam Italiam missa, nouos Consules à Siciliæ cura distinere cupiuerant: sed ii constitutis circum litora globis militum, qui prædones arcerent, nihilominus in insulam transiecerunt. Tunc quoque multa Siculorum oppida in fidem recepta, recenti cladis Agrigentinæ exemplo & metu: neque obsistentibus Pœnis, quos super prœlium aduersum etiam seditiones mercenariorum militum angebant: Gallis præcipue ob mensium aliquot stipendia non soluta tumultuantibus. Ad quos puniendos fraudem eiusmodi commentus est Hanno. Sermone blando mitigatos *modicum ad tempus quiescere* iubet: *sibi esse certam & propinquam oppidi cuiusdam locupletis occupandi spem* ostendit: *ex eius præda cumulate Gallis etiam pro solutionis mora satisfactum iri* confirmat. Ita sedatis illis, adeoque gratias agentibus, opportuno tempore, cum dispensatore suo quem habebat fidelissimum agit, *vt specie transfugæ, tamquam rationibus interuersis ad Otacilium Consulem pergeret, indicaretque nocte proxima Gallorum millia quatuor ad vrbem Entellinam proditorum opera recipiendam venturos, locatis insidiis circumueniri posse.* Consul rem non spernendam arbitratus, licet transfugæ non omnino confideret, mittit delectam militum manum. veniunt & Galli ab Hannone decepti. Consurgentibus ad hos excipiendos Romanis oritur prœlium atrox, in quo Galli omnes interfecti, quum inulti noluissent occumbere duplex Hannoni gaudium præbuerunt, conductitiorum insolentiam, cum hostium haud exiguo detrimento non incallide vindicanti. Romæ interim de aqua Aniensis in vrbem deducenda Minucius Prætor in Senatu retulit. Opus illud ex manubiis Censor M. Curius locauerat. sed variis exortis impedimentis, res nonum in annum prolata, tum retractabatur. Creatique duumuiri Curius & Fuluius Flaccus: sed Curio quintum intra diem

Pœni seditione mercenariorum anguntur.

CAP. LX.

In his puniendis fraus Hannonis.

Galli mercenarii Pœnorum cæduntur.

CAP. LXI.

[illegible] defuncto, gloria deducta aquæ penes vnum Fuluium fuit. Sub [illegible] Hamilcar in Siciliam Hannoni successor Carthagine venit. Hannonem namque ex mala pugna domum redeuntem, ignominiose [illegible] Pœni, mulctatumque sex millibus aureorum præfectura dimouerant. Eum Hamilcarem patrem Hannibalis, qui sequens bellum Punicum aduersus Romanos duxit, fuisse, quidam similitudine nominum decepti non recte tradiderunt. nam genitor Hannibalis Hamilcar extremis eius belli temporibus in Siciliam cum imperio adolescens venit. sed celebritas eius effecit, vt alterius ignotioris Hamilcaris acta, Barcæ Hamilcari, omnium qui hoc nomine fuerunt nobilissimo, adscriberentur. Successor igitur Hannonis Hamilcar, pedestri vtique exercitu Romanos longe superiores esse cernens, mediterraneas quidem vrbes nullas audebat adgredi, neque ex locis montosis & arduis in plana descendere. sed classe validus, qua haud dubie maris imperium tenebat, ea parte virium haud segniter vtebatur, missoque iterum Hannibale ad vastandam Italiæ oram, ipse Sicula litora circumuectus, pleraque maritima loca, quæ Romanis sese adiunxerant, facile recuperauit. Qua re fiebat, vt Romanis loca procul à mari remota, Pœnis litoralia & occupantibus facile, & tuentibus, æquo vtrimque momento spes metusque librarentur, neque facile penes vtrum populum totius belli victoria esset futura, iudicari posset.

Hamilcar in Siciliam venit.

Alius Hamilcar Hannibalis pater.

Romani mediterranea, Pœni maritima loca facilius tuentur.

N   *I. FREINS-*

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER SEPTIMVS.
In locum lib. XVII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri XVII. Liuiani.

CN. Cornelius Cos. *à classe Punicæ circumuentus, & per fraudem veluti in colloquium euocatus, captus est. Cn. Duilius* Cos. *aduersus classem Pœnorum prospere pugnauit, primusque omnium Romanorum ducum naualis victoriæ duxit triumphum. ob quam causam ei perpetuus honos habitus est, vt reuertenti à cœna tibicines canerent, & funale præferretur. L. Cornelius* Cos. *in Sardinia contra Sardos, & Corsos, & Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnauit. Attilius Calatinus* Cos. *cum in locum iniquum à Pœnis circumsessum temere duxisset exercitum, M. Calpurnii tribuni militum virtute & opera euasit, qui cum trecentis militibus eruptione facta hostes in se conuertit. Hannibal dux Pœnorum victa classe, cui præfuerat, à militibus suis in crucem sublatus est. Attilius Regulus* Cos. *victis nauali prœlio Pœnis, in Africam traiecit.*

Romanorum commoda & incommoda belli Punici in Sicilia.

QVartus iam belli Carthaginensis annus exierat, neque pœnitebat virtutis aut fortunæ Romanos: prœliis enim omnibus quotiescunque congressi cum Syracusanis, cum Pœnis fuerant, victores discesserant: opulentas vrbes oppugnando ceperant, aliæ conditionibus in potestatem venerant: sed quando bellum in insula gerebatur, neque commeatus, neque supplementa quum opus esset, submitti poterant: & naues Carthaginensium liberis & inprouisis adpulsibus non modo Siculas vrbes ad mare positas ex tuto vexabant, sed etiam Italiæ oram subinde vastantes, & detrimentum imperio Romanorum, & ignominiam famæ inferebant; quum interim Africa indemnis, & periculorum malorumque omnium hostilium exsors haberetur. Itaque re diligenter deliberata

De ea deliberatio.

CAP. II.

Senatui Populoque Romano placuit, vt classe comparata non terra tantum, vti ceperat, dimicaretur cum Pœnis, sed etiam maritimæ aleæ fortuna tentaretur. Hæc prima Romanæ vrbi de naualibus rebus seria cogita-

gratio fuit, quam haud minus fausti felicique opera compleuit, ac animo constantique fidem susceperat: vt non immerito iudicaretur, orbis imperium genti Romanæ deberi, cui aduersus exercitatissimum in re nautica populum classibus bellare volenti, nec ad rem adgrediundam audacia, nec ad regendam sollertia, nec ad perficiendam constantia defuisset. *De naualibus rebus [illegible].* Quum enim ad eam diem Romani adeo maritimam militiam non attigissent, vt neque viros qui nauale prælium vidissent, neque naues illas bellicas, ne fabricandarum quidem artifices idoneos haberent, maxima fiducia tantum opus adgressi, breuissimo tempore & nauigare ceperunt, & dimicarunt maritima pugna, & homines à multis ætatibus rerum earum peritissimos superauerunt. Cura classis fabricandæ mandata Cn. Cornelio L.F. Cn.N. Scipioni Asinæ, & C. Duilio M.F.M.N. qui Consulatum recens inierant. *Classis fabricatur.* A. V. C. CDXCIII. CAP. III. Nauis erat vna quinqueremis, quam Claudius quo tempore freti transitum meditabatur, cupidine pugnandi propius ad littus perlatam, locisque vadosis & breuibus impeditam pedestri manu ceperat: huius ad exemplum classem exædificari Consules iussere, tantoque studio instituerunt operi, vt sexagesimum intra diem quam cæsa materia fuerat, classis centum sexaginta nauium in anchoris staret. Sed nec ingenio minore quam industria Consules expeditionem istam maturarunt. *Inuentum ad exercendos in sicco remiges.* quum enim neque imperitos remiges in prœlii discrimen adducere consultum putarent; neque exercendis iis tempus rerum gerendarum coarctare vellent, commenti sunt rem vti prima specie ridiculam, ita vsu euentuque prolixe commendabilem: vt interea dum naues compinguntur, futuri remiges in litore sedentes officia sua docerentur. Iisdem enim ordinibus dispositi, quos in ipsis nauibus seruaturi mox erant, hortatore in media turba collocato, ad illius vocem & præcepta, mouere & impellere remos, iterumque quiescere, haud aliter, quam nauigantes solent, iubebantur. *Hortator remigum* Hac imaginaria exercitatione tantum profectum est, vt postquam paratis iam nauibus paucos dies in ipso opere industriam suam probauissent, iam confidere ipsis auderent Consules, suamque & legionum salutem credere. Prouincias deinde quum sortirentur, C. Duilio terrestre in Sicilia bellum, Cn. Cornelio classis euenit. CAP. IV. Qui adsumptis nauibus septemdecim Messanam progressus, quo in aduentum classis, quam sequi vt primum posset, iusserat, necessaria præpararet; priusquam ad fretum illa accederet, in manus hostium incidit. Factum id Boodis astutia, quem Hannibal Punicæ classis imperator legatum habebat, & credulitate Consulis, qui Liparæis quibusdam ab hoste subornatis fidem habens, Liparæ vrbis per proditionem occupandæ spem temere conce- *Cn. Cornelius in manus hostium incidit.*

petat. Ibi circumuentus à Punicis nauibus, conferere tamen manus & pugnando salutem quærere cogitabat: nisi Boodes altera fraude ipsum & tribunos militum, quasi de conditionibus cum Pœno loquuturos suam in triremem pellexisset. venientibus iniectæ sunt catenæ: quo terrore quum ceteri sine certamine se tradidissent, Boodes nauibus omnibus potitus captiuos Carthaginem misit. Simile mox Pœni ducis peccatum fuit, eoque maioris opprobrii, quod neque Romani Consulis incogitantia tam recenti exemplo ad cautionem profuisset. Didicerat Romanam classem iuxta litus Italicum vela facientem, ad fretum tendere; neque procul abesse iam posse. volens igitur eam ex propinquo considerare, vt numerum nauium, & quæ in nouo instituto Romanis agilitas & habitudo esset, accurate cognosceret, cum nauibus quinquaginta proficiscitur: securus futuri, & classe, vt in cursu tuto solet, nauigiis temere permixtis, parum composita. Igitur in flexu cuiusdam promontorii quum in Romanam classem ordine commodo nauigantem subito illatus esset, ante victus quam ad pugnam parare se potuisset, amissa meliori parte nauium, postquam ipse quoque ad extremum periculi venisset, cum ceteris vix effugit. Victrix classis, cognito Cornelii casu, simul ad C. Duilium misit nuncios, qui suum aduentum ei significarent; simul ad prœlium se parabat, quod ceteras Carthaginensium naues propinquis locis agere compererat. ibi dum solicitis animis incommoda suarum nauium considerant, easque rudi opere constructas, à Punicis velocitate longe superari reputant: venit cuidam in mentem machinæ ad comprehendendas hostium naues tenendasque vtilis, quam postmodum *coruos* vocauerunt. eius hæc forma fuit. Tignum erat rectum teres, quatuor vlnas longum, crassitie dodrantali, trochleam in summo habens; huic in prora nauis defixo aptabatur scala sex vlnas lata, longa pedes quatuor, composita ex transuersis tabulis, quas impacti claui ferrei firmiter continebant. in ea machina foramen relictum erat oblongum, quo tigno inducta complecteretur illud, eique cohæreret, per spatium vlnarum quatuor, quanta ipsius tigni longitudo erat. Scalæ vero reliqua pars & tigno non inserta, quæ vlnarum erat duarum, quibusdam velut articulis ita dependebat, vt facile attolli demittique posset: in extremo scalæ validum affixum erat ferrum, pistilli forma, præacutum, quod in capite annulum habebat, ex quo funis adligatus per trochleam tigni, in ipsam nauis proram demittebatur. Tum quoties voluissent attracto fune erigebatur scala, remisso ruebat, quidquid comprehendisset infesto ferrei styli acumine defigens & vinciens. Inter hæc C. Duilius Consul pedestri exercitus

tribu-

Boodis Punici fraus.

CAP. V.

Pœni ducis peccatum.

Victoria Romanorum.

CAP. VI.

Ingenium ad comprehendendas naues. Eius descriptio.

CAP. VII.

Vsus.

[illegible] tradito, ad naues venit: intellectoque Mylaten regionem ab hoste vastari; cum vniuersa classe ad eam oram proficiscitur. Grata res Carthaginensibus fuit, qui aduersum mediterraneos homines & rei nauticæ imperitissimos, certam sibi victoriam pollicebantur: ipsi quoque documento futuri, nullum vmquam hostem ita contemni oportere, ne quidquam de cauendi diligentia & disciplina remittatur. Dux classis Hannibal, is qui copias ex Agrigento eduxerat, septireme vehebatur, quæ fuerat regis Pyrrhi, hunc reliquæ naues sequebantur, non tamquam ad prælium, per aciem & distinctos ordines sed vt cuique promtum erat, hostium contemptu propetantes: ac postquam propius suggressi suspensos ex proris aduersæ partis minantesque coruos videre, rei nouitatem admirati paulisper hæsere. tandem ferocissimo quoque imperitorum hominum rude commentum deridente, primæ quæque naues concitato impetu inuehuntur. Tum vero demissi repente corui, vt in quamlibet inciderunt, ita perforato tabulato hærentes inuitam retinebant: milites autem Romani siquidem sors tulerat vt ex lateribus naues connecterentur, omni ex parte in hostiles insiliebant: quoties autem proræ tantum commissæ essent, per ipsum tignum adnexumque pontem armati bini transibant, tanto expeditius, quod vtroque à latere scalæ lorica genu tenus alta, tutiorem incessum gradumque firmiorem præstabat: primi enim quique proiectis ante se scutis frontem aduersus hostium tela protegebant: pone sequentes sua scuta loricæ vtrimque applicabant; sic etiam lateribus defensis, nauem aduersam collato gradu oppugnabant. fiebatque pugna non rostrorum, sed ensium virorumque cominus, & statariæ similis. Vnde Romano, qui robore præstabat, aduersum homines leuiter armatos, nauiumq. potius agilitate quam manibus confisos, facilis victoria fuit: celeriterque sunt expugnatæ naues Punicæ triginta: in quibus & prætoria septiremis capta est. Hannibal tamen, quum ex naui, quæ iam capiebatur, in scapham saltu se demisisset, captiuitatem euasit. rapideque misso Carthaginem amico, qui famam cladis præueniret, imminens ob rem male gestam supplicium astu declinauit. Is enim curiam ingressus, quasi re adhuc integra consilium à Senatu petiit, *congrediendumne cum Romana classe videretur?* omnibus succlamantibus, *ne dubitandum quidem, aut differendum fuisse*: *fecit*, inquit, *& victus est.* Ita non audentibus incusare factum, cuius, antequam fieret, auctores esse pro se quisque voluissent, capitis pœna liberatus est Imperator, præfectura nauium adempta. Ceterum post fugam ducis è prœlio reliquæ Carthaginensium naues (supererat autem pars multo maxima) impedito

Carthaginienses classe congredi cupiunt.

CAP. VIII.

Coruorum nouitatem admirantur.

Prælium nauale.

CAP. IX.

Romanus vincit.

Hannibalis commentum in euadendo supplicio ob rem male gestam.

CAP. X.

Carthaginienses

consilio, quid faciundum esset, ambigebant: pudebat excedere pugna, nullo tum accepto incommodo, ne hoste quidem vrgente: rursum Romanas naues aggredi coruorum metu contabantur: ad postremum vndique circumuecti, & nauticas artes omnes experti, vbi omni ex parte opponi sibi rostra & obiici formidabiles illas machinas vident; desperata victoria discessere. Mersæ traduntur eo prœlio naues Punicæ quatuordecim, captæ vna & triginta, cum septem hominum millibus, postquam pugnando tria millia periissent. Hoc euentu C. Duilio Consule aduersus Pœnos iuxta Liparæorum insulas certatum est: vnde magnus Romanis etiam prædæ fructus, sed longe amplissimus gloriæ famæque fuit. Consul adsumpto terrestri exercitu Segestam profectus, vrbem à Pœnis ad extremum spei adactam, periculo exemit: inde Macellam pugnando cepit, Hamilcare nusquam occurrere auso: confirmatisque ciuitatum amicarum animis, æstate iam circumacta, Romam rediit. Cuius discessu res Punicæ rursum efflorescere cœperunt. Primum enim ab obsidione Mutistrati, post septimum mensem multis suorum desideratis, discesserunt Romani: deinde quum inter ipsos & auxiliares dissensione orta, seorsim à legionibus inter Paropum & Thermas castra metati socii essent; illorum væcordia vtendum ratus Hamilcar, improuisa irruptione supra millia quatuor occidit: neque multum abfuit quin totus Romanorum exercitus eadem clade inuolueretur. Tum igitur multa iterum oppida, partim expugnata sunt ab Hannibale, partim proditione capta. Quæ licet Romæ haudquaquam lætis auribus acciperentur, leuia tamen damna præ gaudio naualis victoriæ reputabantur. Quum enim hactenus Romana virtus terrestribus bellis inuictam se præstitisset, non abs re lætabantur isto prœlio maritimarum quoque virium non contemnendam opinionem quæsitam esse. vnde ad spem totius belli mirifice confirmatis animis, auctorem decoris insuetati nouis etiam honoribus dignum iudicauerunt. Primus itaque Duilius naualem triumphum de Siculis & classe Pœnica egit Kalendis Intercalaribus. tulitque ciuitas, quod honore isto non contentus, alium sibi nullo exemplo priuatus sumpsit, vt à cœna redeunti tibicinis inter cantum funale præluceret. Columna quoque rostrata Senatusconsulto posita in foro est, ex Pario marmore candido, quæ mersarum captarumque nauium, numerum, & summam pondusque pecuniæ captæ complexa adhuc visitur, sed extritis vetustate vocabulis pluribus: auri tamen nummos captos esse ter mille septingentos, argenteorum supra centum millia; æris grauis vicies septies centena millia pondo, satis agnoscitur. Triumpho peracto comitia C. Duilius habuit, L. Cornelius L. F.

... dubitatis. *Mersæ.* **CAP. XI.** *Duilii discessu Punicæ res efflorescunt.* **CAP. XII.** *Duilii Triumphus & alii honores.*

A. V. C.
CDXCIV.

L. F. Cn. N. Scipio, C. Aquilius M. F. C. N. Florus consules facti. Prouinciæ Consulares Senatus decreto Siciliam, & classem. Cui classis obuenisset, in Sardiniam & Corsicam transiicere, si è republica videretur, permissum. Hæc sors Cn. Cornelio quum euenisset, instructa classe profectus est. Hæc prima Romanorum in Sardiniam & Corsicam expeditio fuit. Insulæ sunt locis ita coniunctæ: vt eadem videri possint: cœli tamen solique natura, & quod sequitur, hominum ingenio, multum dissimili. Sardiniam vt imaginem humani vestigii referentem *Ichnusam* veteres itemque *Sandaliotin* dixerunt. *Inde Sardum Hercule Libyæ genitum* aiunt *frequentata ab se insula nomen quo hodie noscitur imposuisse.* Græcos etiam ad ea loca venisse cum Aristæo fabulis antiquis decantatum est, itemque post Iliaca bella, Troianos. Terra neque spatio soli maximis eiusdem maris insularum, neque bonitate fertilissimis multum cedit: patens optima pecudum, frumenti optimi feracissima, metallorumque, sed præsertim argenti, diues. Cœlo tamen haud æque salubri vtitur, laudemque fecunditatis apud exteros pestilentioris aëris infamia corrumpit: per æstatem enim morbosa est, & in locis fertilioribus magis. Herbam præterea producit vehementis veneni apiastro persimilem, quæ in cibo sumpta mentem adimit, neruisque violenter attractis labia distorquet in ridentium speciem; exitiali succo, nisi post vomitum lac aut aqua mulsa copiose bibatur: ita vis istius mali præsens diluitur, ceteris deinde incommodis ea medentur, quæ in conuulsionibus neruorum vsui sunt. Etiam minimum animalculum per imprudentiam supersedentibus mortiferum est. *Solpugam* vocant, formicarum genus, tanto periculosioris malitiæ, quod & latet facile propter exiguitatem, & ab ignaris naturæ eius, etiam animaduersum non timetur. Sardi variis ex barbaris mixta natio, quum ingenio suo permittitur, lubentius latrocinio quam agri cultura victitant: pelta & breui ense armantur: thoraces ex pelle musmonum consuunt; arietes ita vocant, quos insula gignit, non lanam vt alii, sed pro ea pilum caprarum more gestantes. Vrbium celeberrima Caralis est, Africam spectans, & inde condita, cum pulcherrimo portu. Corsica nec amplitudine nec opibus Sardiniæ comparanda, tertium tamen inter has insulas magnitudinis locum obtinere creditur. nomen à Corsa, muliere quadam, accepisse incolæ tradunt, cuius ab armento taurus in hanc insulam ex Liguria transiecerit: Græcis *Cyrnus* vocatur. Montosa est & aspera, & plerisque locis penitus inuia, quare populum etiam terræ suæ similem alit, nullo humano cultu feris propemodum ipsis intractabiliorem. Capti in seruitutem vix mansuescunt: sed aut impatientia la-

CAP. XIII.
Prima Romanorum in Sardiniam & Corsicam expeditio.

CAP. XIV.
Herba Sardoa.

CAP. XV.
Corsica descriptio.

tia laboris & iugi vitam exuunt; aut contumacia & ſtupiditate moleſti ſunt heris. Mel in inſula copioſum eſt, ſed amari ſaporis, quale fit ex flore buxi, quam Corſica multam & craſſiſſimam profert. Idem tamen ſaluberrimum putatur, & ſunt qui longæuos in Corſica homines fieri opinentur, quod mel iſtud ſuum in continuo vſu habeant. Oppida nec magna nec frequentia populo, ſed tamen ſupra triginta numerantur: ex quibus facile principes ſunt Aleria Phocæenſium Colonia; & Etruſcorum Nicæa. Hic quoque graue cœlum eſt, & præterea importuoſum mare.

Corſicæ vrbes.

CAP. XVI.

Cum his igitur gentibus diu Carthaginenſes bella geſſere, & vtriuſque inſulæ dominatione, præter inacceſſa loca potiti ſunt. Sed quia facilius erat rudes & feros homines vincere, quam domare, tum alia quibus eos continerent, excogitarunt, tum etiam quo res vitæ neceſſarias ex Africa petere cogerentur, quidquid vbiuis frugum fructuumue erat, corruperant, etiam ſupplicio mortis indigenis propoſito, ſi quis tale quid ſerere aut plantare inſtituiſſet: donec longa conſuetudine facti mitiores imperium æquioribus animis pati didicerunt. Has ad inſulas nauigationem eo tempore Cn. Cornelius Conſul inſtituit. & prius quidem in Corſica vrbem expugnauit Aleriam, quo facto cetera facile & citra laborem aut periculum adiunxit. Inde Sardiniam petenti claſſis occurrit hoſtium, quam aggreſſus Conſul, antequam ad manus ventum eſſet, in fugam coniecit.

Cn. Cornelius Aleriam expugnat.

Claſſem hoſtium fugat.

CAP. XVII.

Mox ad Olbiam profectus, quum in portu multas Carthaginenſium naues ſtare vidiſſet, neque ſe ſatis à pedeſtri robore inſtructum ad oppugnationem vrbis ſitu & defenſorum multitudine validæ crederet, omiſſo in præſens negotio, domum ad plures milites adſumendos abnauigauit. Per idem tempus ſeruilis in vrbe motus inter ipſa initia feliciter compreſſus, magna rempublicam ſolicitudine ſimul adfecit, & liberauit. Ad claſſem inſtruendam ex gentibus recens deuictis nauales ſocii frequentes cogebantur: eorumque tum ad quatuor millia Romæ conuenerant, Samnites plerique. ii quod à mari abhorrerent, conditionem ſuam ſecretis ſermonibus miſerati, eo vſque exarſerunt, vt vrbem incendere atque diripere agitauerint. iamque ad tria ſeruorum millia in eamdem ſententiam pertraxerant, quotidie ſumente vires conſpiratione, quum Erius Potilius præfectus auxiliorum prudenti conſilio periculum omne diſcuſſit.

Naualium ſociorum conſpiratio Romæ.

Prudenti conſilio diſcutitur.

CAP. XIIX.

Simulato enim eiuſdem factionis ſtudio, machinationes eorum omnes exacte perdidicit: genus, numerum, nomina ſingulorum qui in ea coniuratione eſſent, cognouit: loca, tempora, quibus auſuri quodque forent, explorauit. Nihil iam deerat ei quo minus rem ad Senatum deferret, præter facultatem Curiam adeundi; nam voluntas ſupererat;

sed [illegible] nusquam incomitatum sinentibus, perficere institutum [illegible]. Donec excogitato dolo persuasit eis, *vt quo die Senatus haberetur, ad forum agminatim progressi, fraudem sibi in dimetiendo frumento factam esse vociferarentur: inde nascituram occasionem* dicens *aut exsequendi* [illegible] *sui, aut certe speculandi quid aduersus subitos eiusmodi motus animi* [illegible] *Patribus esset.* quoque plus fidei faceret, ipse processit vna, neque comitem modo se tumultus eius, sed principem ducemque præbuit. Vnde vocatus ad Senatum, conspirationis occultæ periculum commentique sui caussas exposuit. Patres dissimulata facti conscientia, miserunt qui turbam illam blandis verbis delinitam domos abscedere iuberent; *daturos operam Patres vt iniuria qua facta diceretur sublata, iura sui cuiq; copia fieret.* Ita coniurati latere adhuc consilium suum existimantes digressi sunt: nocte vero proxima suos quisq; seruos; quos indicio Potilii sceleris esse participes cognouerant, vinxit. Samnitium quoque plerique in hospitiis suis comprehensi. Nescio an hæc cura, an vero aliud negotiorum aut valetudinis impedimentum C. Florum tenuerit, ne citius in Siciliam proficisceretur. in qua Hamilcar post proximam victoriam res Carthaginensium magnis profectibus restituebat. Quippe Camarina & Enna proditione receptis, Drepanum vbi portus egregius erat, communiuit, & in oppidi formam auxit, transductis illuc Erycinis, quorum vrbem ne Romanis vsui foret, præter templum Veneris, euerterat. Multa deinceps alia loca dolo aut armis in potestatem redegerat, totaque Sicilia potiturus videbatur, nisi Florus ob res istas ne sub hyemem quidem insulam relinquere ausus obstitisset. Facilius alteri Consuli bellum cum Sardis & Carthaginensibus ad Olbiam fuit. Quo reuersus cum auctioribus copiis, Hannonem inuenit, quem Hannibale remoto Carthaginenses rebus maritimis præfecerant. Pugna vehementi facta, Hanno fortissime dimicans, quum vinci suos videret, in confertissimos hostes irruens interfectus est, sequutaque oppidi deditio. Consul victoriæ famam etiam humanitatis aduersus hostem insigni documento decorauit. Nam è tabernaculo suo corpus Hannonis efferendum curauit, amplasque ipsi fecit exsequias, cessantibus post mortem odiis, virtutem etiam in hoste honorandam esse recte iudicans. Inde recentis victoriæ terrorem exolescere non passus, [illegible] & alias Sardiniæ vrbes cepit, consilio doloque virtutem adiuuans. [illegible] enim noctu appulsa litori classe, delectos ex cohortibus haud procul oppidis, quæ adoriri constituerat, exponere: qui locum insidiis [illegible] occupantes expectabant, donec ad ipsas vrbes suggressus Consul [illegible]anos in arma compulsos, simulatione fugæ longius à moe-

Mira ratio prodendi coniurationem, nihil suspicantibus conscijs.

CAP. XIX.

Hamilcaris res prosperæ in Sicilia.

Florum Consulē sub hyemem in Sicil. traiicere cogunt.

CAP. XX.

Cn. Cornelius Sardos & Carthaginenses vincit.

CAP. XXI.

Stratagema Cn. Cornelii.

nibus, elicuisset: tum illi aduenientes cursu vacuas defensoribus vrbes capiebant. eo astu complures in potestatem venere: tantumque vincendo processum est, vt neque in Corsica neque in Sardinia Pœnorum exercitus consistere possent. Qua de caussa minime dubitatum est, quin Romam reuerso triumphus amplissimus decerneretur. Triumphauit de Pœnis & Sardinia & Corsica ante diem V. Idus Martias quum magnam ex insulis istis prædam, & multa millia captiuorum adduxisset. At in Sicilia C. Florus Proconsule Mytistratum obsidebat, locum munitum, & semel iterumque frustra tentatum. Ne tum quidem prius expugnari potuit, quam nouus Consul A. Atilius A. F. C. N. Calatinus veniret. huic enim Sicilia prouincia; collegæ eius C. Sulpicio Q. F. Q. N. Paterculo classis euenerat. Ii, quod Panormi Carthaginensium hyberna erant, cum omnibus copiis eo profecti acie instructa fecere pugnandi copiam hostibus. Sed nemine contra prodeunte, Hippanam petierunt: quæ vrbs ex itinere oppugnata statimque capta est. Inde Mytistratum perrexit Atilius, quam acriter defensam ad extremum fatigati lamentis mulierum atque puerorum propugnatores deseruerunt. Ita præsidio Carthaginensium noctu digresso, prima luce portas oppidani aperuerunt. Sed Romani, malorum quæ in obsidione pertulerant nimium memores, obuios sine discrimine sexus ætatisue cædebant: donec A. Atilius proclamari iussit, *prædam & homines capientium fore.* Tum demum crudelitatem auaritia vicit; seruatique Mytistratensium reliqui sub corona venierunt: vrbs direpta est & diruta. Camarinam inde ductus exercitus, ob regionem parum diligenter exploratam, maximum in discrimen incidit. Pœnus enim imperator obuiam profectus loca superiora prior occupauerat: Romanasque copias in vallem iniquam temere demissas circumsidebat. Certum ante oculos omnium exitium, & Caudinæ cladis imago versabatur: nisi consilium & virtus M. Calpurnii Flammæ, qui tribunus militum eodem in exercitu agebat, rebus pene desperatis subuenisset. Nam is P. Decii sequutus exemplum, qui tribunus militum idem in Samnio fecerat, adsumptis militibus trecentis ad tumulum quemdam occupandum iuit: nulla spe euadendi, sed amore laudis & seruandi exercitus cupiditate ipse milites que eius accensi. Ferunt, quum eo duceret, ita suos adloquutum esse: *moriamur milites, & morte nostra eripiamus ex obsidione circumuentas legiones.* Atque ita factum est. hostibus enim in hos conuersis dum acerrima pugna quantumuis multos morituri detinent, Consul euoluere sese locis infestis potuit: Carthaginenses interfectis qui se obiecerant, nihil in detectis iam insidiis ponentes spei discesserunt. Itaque Calpurnii miraculo proxima

CAP. XXII. A. V. C. CDXCV.

Mytistratum capiunt Romani.

CAP. XXIII.

M. Calpurnii Flammæ virtus.

CAP. XXIV.

tum fortuna fuit. Qui repertus inter suorum hostiumque cadauerum cumulos, quum solus omnium adhuc spiraret, sublatus atque diligenti cura insectus, quum inter multa vulnera lethale nullum accepisset, diu postea fortem fidelemque operam Reipublicæ præstitit: magnoque terrori hostibus fuit.

Et miraculo proxima fortuna.

Qui si apud Græcos tantum virtutis specimen edidisset, neque præmiorum, neque monumentorum satis potuisset decerni. nunc homini Romano tanti facinoris merces corona ex gramine fuit: memoria vero facti adeo negligens, vt vix de nomine fortissimi viri constiterit. eumdem enim *Calpurnium Flammam* plerique, sed M. Cato *Q. Caditium*, Claudius Quadrigarius *Laberium* vocatum esse tradiderunt. Ceterum emersus ex his angustiis Consul quum & error pudorem, & periculum vigilantiam acuisset, maioribus iterum viribus & intentiore cura oppugnare vrbem aggressus, postquam sine machinis parum proficiebat, ab Hierone petitas accepit. Earum violentiæ cessit murus, redactosque in potestatem Camarinenses maiori ex parte sub hasta Consul vendidit.

Camarinam occupant Romani.

CAP. XXV.

Item Ennam, & alia loca.

Tum ad Ennam itum: ea quoque proditione recepta: præsidiarii partim à Romanis in oppidum admissis interfecti sunt, alii fuga dilapsi ad suarum partium loca se receperunt. Sittanæ possessionem non dolus sed virtus dedit: magna vi pulsis, qui defenderant, & vrbe expugnata. Neque moram fecerunt minora quædam in ea Siciliæ parte oppida, quin protinus missis legatis Consuli se traderent. Qui præsidiis per commoda loca dispositis, in Agrigentinum agrum signa promouit, ibique Camicum castellum opera proditorum recepit. Vnde perculsi qui Erbessum tenebant, oppido relicto fugerunt. Sic Erbessus quoque ad Romanos rediit. Hoc successu Consul animatus, & quod Liparæorum haud paucos sibi fauere putabat, ad illorum vrbem admouit exercitum. Ibi non pro cetera felicitate res processit. Hamilcar enim Romani ducis consilio sagaciter depræhenso, Liparam clam intrauerat, intentusque tempus bene gerendæ rei expectabat. Quod Romanus quum ignoraret, audacius & incautius subiens muros, repentina Pœnorum eruptione turbatur. vulnerati sunt in eo conflictu permulti, cæsorum quoque non exiguus numerus fuit.

Hamilcar Romanos cadit.

CAP. XXVI.

C. Sulpicius in Africam nauigat.

Interea C. Sulpicius Consul in Sardinia cum Pœnis aliquoties prospere dimicauit tantumque hinc accessit animi, vt Africam versus vela facere auderet. Id vero minime ferendum esse Carthaginenses arbitrati, Hannibalem qui ex Sicula fuga Carthagine adhuc agebat, iterum nauibus suis præponunt, multisque & præstantissimis præfectorum naualium adiunctis, *classem hostium à patriis litoribus repellere* iubent. Soluit is quidem vt pugnaturus:

Ceterum quo minus concurreretur, intercessit tempestas; quæ vtrisque grauis incumbens, ad loca tranquilliora submouit inuitos. Sardiniæ tamen portus ambo duces tenuerunt. Ibi quum in anchoris haberent naues, Sulpicius quo Pœnũ in apertum mare pelliceret, quosdam subornat qui transfugarum specie persuaderent Hannibali *Romanos iterum in Africam nauigare.* Deceptus ille hoc vaframento celeriter educta classe, in Consulem idoneo loco præstolantem imparatus incidit: multæque naues Punicæ depressæ sunt, priusquam scire possent quid ageretur; quum insidias Consulis tempestatis fauor & opportune orta caligo texisset.

Hannibalem vincit.

CAPVT XXVII.

Tandem re intellecta reliquæ repetiuerunt portum, aut in litus se eiecerunt, ibi profugientibus remigibus pleræque inanes captæ sunt. Hannibal enim desperato teneri portum posse, in oppidum Sulcos se contulerat: vbi seditione orta comprætensus à Carthaginensibus, qui eodem ex pugna confugerant, quod *eius temeritatem & stultitiam cladis suæ caussam fuisse* dicerent, crucique adfixus periit. Sed hæc victoria Romanis paulo post detrimenti nonnullius caussa fuit. quum enim sublato classis Punicæ metu in vastatione agrorum contemptius & securius versarentur, inprouiso Pœnorum Sardorumque incursu, Hannone quodam duce, fusi sunt. Censuram hoc anno C. Duilius gessit, Ianique templum apud forum olitorium struxit. Triumphi dehinc duo spectati: prior C. Aquilii Flori proconsule de Pœnis A. D. IV. Nonas Octobres; alter C. Sulpicii Consulis de Pœnis & Sardis, A. D. III. Nonas.

Hannibal crucifigitur.

Triumphus C. Aquilii Flori, & C. Sulpicii.

CAP. XXIIX. Anno ab Vrbe Condita CDXCVI.

Quum deinde C. Atilius M. F. M. N. Regulus, & Cn. Cornelius L. F. Cn. N. Blasio iterum Consules essent, sacra quædam procurandis prodigiis fieri solita Senatus faciunda censuit; quod in Albano monte, locisque aliis pluribus, atque adeo in Vrbe ipsa, lapides frequentes grandinis instar deciderant. Latinas ferias instaurari, caussaque eorum Dictatorem dici visum est. Q. Ogulnius L. F. A. N. Gallus Dictator, M. Lætorius M. F. M. N. Plancianus magister equitum fuerunt. C. Atilius, qui classi præerat, ad Tyndaridem Siciliæ quum appulisset, classem Punicam ordine parum composito præternauigantem conspicatus, eius oppugnandæ consilium subito cepit. Iussisque sequi ceteris nauibus, ipse cum decem quæ primæ parari potuerunt, euolat; & ad Pœnos iam longius euectos summa velorum remorumque contentione pergit.

Dictator ad instaurandas ferias Latinas.

C. Atilius Punicam classem inuadit.

CAP. XXIX.

Hamilcar in ea classe vehebatur, non contemnendus imperator: qui paucas sibi naues instare videns, alias portu vix egressas esse, magnam partem etiamnum in anchoris hærere, conuerso cursu C. Atilium eiusque naues tota classe circumuenit. deprimuntur celeriter naues

Anceps pugna.

[illegible] , impari aduersum tanto plures certamine nequidquam [illegible] expertæ. Prætoria tamen meliori quam ceteræ fuerant remigio instructa , sociisque naualibus præsentia Consulis animatis vi perrupit , salutemque inuenit. iam enim aderant Romanorum aliæ naues , quarum superuentu mutatur fortuna pugnæ , merguntur Punicæ naues octo , capiuntur cum ipsis remigibus decem : reliquæ ad Liparæorum insulas intendunt cursum. Hæc mari gesta. terrestrium copiarum segnius bellum fuit , vrbe Lipara sine successu oppugnata. sed in apertorum locorum vastationem desæuiit hostilis ira ; eademque calamitas etiam Meliten insulam haud longe dissitam comprehendit. Ob hæc gesta C. Atilius Consul triumphum naualem de Pœnis egit. Eodem anno etiam A. Atilius Proconsule ex Sicilia de Pœnis triumphauit A.D. XIV. Kalendas Februarias. lætæque tum Romanis res erant , qui non terrestribus modo prœliis , sed etiam maritimis superiores , non iam de Sicilia annexisque insulis, quarum imperium satis sibi certum esse putabant : sed de Africa inuadenda, bellique terrore Carthaginis ipsius portis impingendo incipiebant consultare.

Victoria Romanorum.

O 3 I. FREINS-

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER OCTAVVS.
In locum lib. XIIX. Liuiani.
L. Annæi Flori Epitome Libri XIIX. Liuiani.

ATTILIVS Regulus Cos. in Africa serpentem portentosæ magnitudinis cum maxima militum clade occidit, & cum aliquot prœliis aduersum Carthaginenses pugnasset, successorque ei à senatu prospere bellum gerenti non mitteretur, idipsum per literas ad senatum missas conquestus est. in quibus inter caussas petendi successoris erat, quod agellus eius à mercenariis esset desertus. Quærente deinde fortuna vt magnum vtriusque casus exemplum in Regulo proderetur, accersito à Carthaginensibus Xanthippo Lacedæmoniorum duce, victus prœlio, & captus est. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra marique prospere gestas deformauere naufragia classium. T. Coruncanus primus ex plebe pontifex maximus creatus est. P. Sempronius, M. Valerius Maximus censores quum senatum legerent, XIII. senatu mouerunt. lustrum condiderunt, quo censa sunt ciuium capita CCXCVII. millia, DCCXCVII. Regulus missus à Carthaginensibus ad senatum, vt de pace, & si eam non posset impetrare, de captiuis commutandis ageret, iureiurando adstrictus est rediturum se Carthaginem, si commutari captiuos non placuisset. vtrumque negandi auctor senatui fuit: & quum fide custodita reuersus esset, supplicio à Carthaginensibus de eo sumpto, periit.

A. V. C. CDXCVII. *M. Regulus Africa infert bellum.* CONSVLATVM deinde L. Manlius A. F. P. N. vulgo Longus iniuit, & Q. Cædicius Q. F. Q. N. cui in magistratu mortuo suffectus est M. Atilius M. F. L. N. Regulus, qui semel Consul fuerat. Hoc anno demum Africa quæ hactenus cladium hostilium exsors egerat, sentire bellum cepit, Romanis in eam ingressis, postquam Carthaginensium classem magna pugna vicissent. Quæ vti gesta sint ipsiusque Reguli vtramque fortunam, & indignum viri virtute exitum, hoc libro exponemus. Anno superiore cum C. Atilio Consule Carthaginenses ita prœlio nauali contenderant, vt quamquam ipsi pluribus amissis nauibus pugna priores excessissent,

ſent, tamen quia Romanas etiam aliquot ſubmerſerant, ſe non inferiores fuiſſe interpretarentur: Romani contra euentum eum pro victoria haud dubia computabant. Ita fiebat, vt ſpe & fiducia pari populus vterque ſtudium maritimarum rerum per æmulationem ſummam proſequeretur.

Claſſis vtrimque.

CAP. II.

Igitur & Conſules in Africam transferre bellum iuſſi, cum trecentarum triginta nauium claſſe Meſſanam appulſi; atque inde litus Siciliæ dextrum legentes præter Pachynum ad recipiendas pedeſtres copias, tum caſtra circa Ecnomum collem habentes, pergebant: & ſub idem tempus Hamilcar imperator Pœnorum, & Præfectus claſſis Hanno, trecentarum ſexaginta nauium duces, Carthagine Lilybæum, & inde Heracleam Minoam transgreſſi, eo in portu ſtationem agitabant: conſilia Romanorum obſeruantes, & ſi verſus Africam inſtituere curſum auderent, prohibituri.

Hamilcar & Hanno conſilia Romanorum obſeruant.

Quod edocti Conſules ad vtrumque caſum ſtudioſe cuncta comparant, vt ſiue naualis prœlii tentandæ ſpes forent, ſiue alicubi exſcenſionem fieri oporteret, conſilium in expedito haberent. Itaque pugnaciſſimis quibusque militum in naues impoſitis, quatuor claſſes, tamquam eiusdem vniuerſæ partes totidem, faciunt. legionem primam in prima claſſe, duas ſequentes ordine ſuo conſtituunt: in quarta collocant triarios.

Conſules claſſem diuidunt.

CAP. III.

Has copias ita diſponunt, vt ſingulis nauibus treceni remiges, milites vero centeni viceni vehantur: ita numerus hominum in vniuerſa claſſe ad millia centum quadraginta accedebat. Hunc numerum aliquanto ſuperabant Pœni, plus centum quinquaginta millibus hominum adducentes.

Pœnorum numerus.

Et militum quidem genus præ ſuis parui faciebant Conſules; maior ea deliberatio erat, quum in alto mari pugnandum fore appareret; vbi celeritas nauium & gubernatorum artes plurimum valent, quo ordine aduerſus iſtud diſcrimen aptiſſime componi acies poſſet. poſtremo rationem inſtruendæ claſſis talem ineunt. Hexeres duas quibus Conſules ipſi vehebantur pariter in fronte ſtatuunt; vtrique harum hinc primam inde ſecundam claſſem longa & ſimplici ſerie adnectunt, ita conlocatis nauibus, vt omnium proræ foras obuerſæ eſſent: hexereſque propemodum coniunctæ irent, proximæ his longius inter ſe digrederentur: atque ita deinceps ſpatium inter duas oppoſitas naues relictum cum ipſis ordinibus creſceret.

Ordo Romanorum nauium.

CAP. IV.

Sic minimo inter primas naues, maximo inter poſtremas interuallo, quum ex duabus iſtis claſſibus forma cuneatæ aciei effecta eſſet, tertiam deinde legionem admouerunt; quæ ſimplici nauium ordine ſpatium iſtud inter priores duas apertum prætexens, triquetram totius aciei faciem exhiberet. Pone hanc, à tergo tertiæ claſſis, hippagines funibus tractoriis ad naues tertianorum per-

un-

Triarii in classe. tingentibus remulco trahebantur. Postremi omnium triarii nauibus vnam in seriem, sed semicircularem exporrectis ita priores ambibant, vt ab vtroque cornu prominerent. Ita totum corpus fronte caua, postremis partibus solidis, rostri naualis similitudinem præferebat: non minus ad sustinendam impressionem firmum, quam ad inferendam habile. *Pœni duces obuiam eunt Romanis.* Sed Carthaginensium duces Romanæ classis aduentu per exploratores cognito, quum vrbem suam aditu facilem, imbelle vulgus, accolas leues & ad mutandam fidem pronos cogitarent; obuiam ire decernunt, omnia prius experiri certi, quam tutum in Africam cursum Romanis nauibus permitterent.

CAP. V. Igitur suos paucis cohortati, *vt memores non de præsentibus modo, sed omnibus, quos domi quisque charissimos haberent, pugnandum esse; obfirmatis & alacribus animis prælium capesserent*, naues conscendunt: bonaque cum spe sua & naualium sociorum ex portu euehuntur. Neque longe Romana classis aberat; itaque *Prælium nauale.* haud procul Heraclea pari vtrimq; robore concurritur. Pœni duces inter se ita comparauerant, vt in dextro cornu Hanno curaret (erat autem idem ille, qui apud Agrigentum infeliciter pugnauerat) ceteris præesset *Punica acies.* Hamilcar, naues autem suas animaduersa Romanorum acie quadripartito & ipsi diuiserant: Harum quæ totius aciei sinistra erat in figuram arcus sinuata, terram versus inclinabat: ceteræ simplicibus ordinibus extentæ, proris nauium in hostem versis. ex his dextrum cornu in quo rostratarum & quinqueremium celerrimæ erant, Hanno versus altum mare quantum poterat exporrexit, si pugna aliunde commissa esset, circumdaturus hostem.

CAP. VI. *Hamilcaris astus.* Neque diu morati Consules in medias Pœnorum naues cum duabus classibus suis se intulerunt. Hamilcar, quo Romanorum aciem distraheret, suis præceperat, vt commissa pugna fugam continuo capesserent. Quod quum factum esset, Romanique cedentes auide persequerentur; illis quidem ob celeritatem nauium innoxia fuga fuit; at Romanorum acies vti voluerat Hamilcar præuideratque diuulsa est, triariis & tertia classe suo adhuc loco se tenentibus. Quod vbi perfectum esse vidit, subito dat è naui sua signum, vt conuersis proris pugnam cum insequentibus ineant: certatur ambiguo Marte, Pœnis velocitate & peritia nauticæ rei, Romanis robore militum longe superioribus. Itaque quamdiu nauium potius quam hominum pugna esse potuit, Punica res haud dubie meliori loco *Virtute Romana eluditur.* erat: sed quoties coruorum iactu colligatis nauibus cominus pugnari ceperat, penes Romanum erat certa victoria; quum miles manu fidens, & in conspectu Consulum pugnans, insignitiore opera virtutem suam

CAP. VII. his approbare contenderet. Dum in ea parte sic dimicatur, Hanno cum dextro

dextro cornu, quod hactenus immotum habuerat, in triariorum naues retectus à mari fecit impetum, magnasque in angustias redactis molestum omnino negotium exhibuit. *Hanno triarios vrget.* Eodem ferme tempore sinistra quoque Carthaginensium acies, mutata priore forma, & æquata fronte rostris infestis tertiam Romanorum classem, quæ hippagines remulco trahebat, inuadit. Romani dimissis funibus ad resistendum se parant: hic quoque fortiter confligitur. ita tribus locis, totidem naualia prœlia, magno interuallo diuisa nascuntur. *Tria simul naualia prœlia.* Quum ita satis diu dubia victoria certatum esset, tandem euenit, quod necessum est, vbi simul pluribus locis æquali virium robore pugnatur, vt quæ pars prima pulsa fuit, totius certaminis victoriam daret. Quum enim Hamilcar vim hostium vlterius ferre non posset, ipsius fuga ceteras etiam Punicæ classis partes statim profligauit.

CAP. VIII.

Victoria Romanorum.

Nam ex Consulibus L. Maulio in captiuis nauibus conquirendis, & ad suas alligandis occupato, M. Regulus commissum alibi certamen videns auxilium suis ferre festinauit, assumptis secundæ classis nauibus, quotquot ex priore pugna integræ illæsæque euaserant. Celeriter opem istam sensere triarii, receptisque animis quos prope ad extremum periculum adducti desponderant, strenue dimicare cum aduersariis ceperunt. Hanno quum & hos acrius resistere sibi, & à tergo se premi videret à recentibus, velis in altum datis imminens exitium præuenire studuit. Quum inter hæc L. Manlius quoque tertiam Romanorum classem à Carthaginensium sinistro cornu ad terram vrgeri conspicatus, cursum eo intendisset, superuenit & M. Regulus, qui iam hippagines & triarios in tuto locauerat, ita subito facies rerum vertitur, clauduntur que & cinguntur, qui paulo ante Romanos circumdederant. quos equidem in arctum constipatos & velut obsessos olim pessumdedissent, nisi metu coruorum accedere veriti, spatium dedissent Consulibus, vt & suos eriperent incolumes, & Carthaginensibus subito accursu circumfusi, naues quinquaginta cum vectoribus omnibus, velut indagine caperent: paucæ reliquæ iuxta litus ipsum se subducentes effugere. *Coruorum vsus in nauibus.*

CAP. IX.

Prœlium memorabile. *Nauium captarum & depressarum numerus.*

Fuit hoc prœlium quum varietate casuum, & contentione pugnandi, tum etiam amissarum vtrimque nauium multitudine inter pauca memorandum. Tres & sexaginta Pœnorum naues captæ; supra triginta depressæ sunt: victores quatuor & viginti naues amiserunt fluctibus haustas, at in potestatem hostium nulla peruenit. Post hanc victoriam Messanam reuersi paucos dies nauibus hominibusque reficiendis, & ampliori commeatui parando dederunt. Inter quos Hamilcar quum Africam ab Romanis adiri vehementer nollet, prohibere vero vi & armis non posset, ad dolos se contulit, missoque ad eos per

causſam petendæ pacis Hannone tempus extrahere ſategit, donec copiæ, quas Carthagine ſibi mitti ſperabat, aduenissent.

CAP. X. *Hannonis aſtutum reſponſum.*

Hanno quum ad Conſules acceſſiſſet, auditetque voces *idem in illum ſtatuendum eſſe* clamitantium, *quod quinto ante anno in Cn. Cornelium Aſinam Conſulem Pœni deſignaſſent*: aſtuto reſponſo periculum intentatum eluſit: *hoc vero*, inquit, *ſi feceritis, iam nihilo eritis Afris meliores*. ſtatimque Conſules excepere ſermonem, tacere iuſſis, qui vinciendum dixerant, conueniensque Romanæ gentis grauitate vox audita eſt: *Iſto te metu, Hanno, fides ciuitatis noſtræ liberat.*

Romanæ grauitati conueniens vox.

De pace, quia neque Pœnus ſerio agebat, Conſulesque victoriam quam pacem malebant; fruſtra agitatum eſt. Africanam igitur expeditionem diutius differri non placuit. Neque Pœni duces obſtitere, quamquam inter ſe conſtituiſſent, quietum iter hoſti non concedere, ſed diuerſis ex partibus carpere morarique. Ceterum Hannone ad præmuniendam Carthaginem feſtinante, Hamilcar nihil mouere auſus, Heracleæ ſe continuit: naues Romanæ & ab hoſtibus & à tempeſtate pacatum iter habuerunt.

CAP. XI. *Africanã expeditionem Romani quidam detrectant.*

Neque defuerant, qui longinquam nauigationem, & hoſtile litus, ipſumque Africæ nomen exhorreſcerent, ante ceteros imperium detrectante tribuno militum Mannio: ſed aduerſus hunc ita exarſit Regulus, vt virgas ſecurimque minitaretur, ni paruiſſet. ita demum præſtitum eſt obſequium Conſuli, formidinemque nauigandi propior & maior metus expulit. Hermæum promontorio nomen eſt, quod à ſinu Carthaginis in mare Siculum late procurrit: eam oram primæ Romanorum naues tenuerunt. ibi paulisper exſpectato donec tota claſſis conueniſſet, litus Africæ prætervecti Conſules ad Clupeam vrbem peruenere.

Clupea fit Romanorum.

hic legiones expoſitæ ſunt, nauibusque in portum ſubductis, vallum ac foſſa quo tutiores eſſent, circumdata: vrbs quia deditionem abnuebat, obſeſſa, ſtatimque metu ciuium ſiue dedita ſiue deſerta (nam vtrumque traditur) in poteſtatem Romanorum conceſſit.

CAP. XII. *Carthaginenſiũ metus & cura.*

At Carthaginenſes quamquam ſatis dura & inſueta paterentur, tamen gratulabantur ſibi, quod aliquanto mitiora formidatis accidiſſent. Metuerant enim audito pugnæ naualis exitu, ne protinus ad ipſam Carthaginem victores copiæ ducerentur. Itaque nonnihil ex priore metu reſpirantes in contrahendas copias vrbemque & ſuburbanam regionem tuendam intenti erant.

Conſulum acta & progreſſus in Africa.

Conſules interea miſſis Romam nunciis, qui & res hactenus geſtas docerent, & de inſtantibus ſententiam Patrum exquirerent, Clupeam muniunt, vt ea ſede belli vterentur: præſidioque ad vrbis & agri cuſtodiam impoſito, cum ceteris omnibus copiis longius progreſſi, cultiſſimam regionem, vtpote quæ poſt Agathoclis tempora ferrum hoſtile non viderat, perpo-

pulam

pilantur: villas magnificas multas destruunt: magnam quadrupedum prædam, hominum præterea supra viginti millia abducunt: nemine prohibere auso. oppida quoque multa vi aut deditione capiunt: in his perfugarum aliquem numerum deprehendunt, magnamque vim captiuorum proximis bellis ciuium Romanorum liberant: quos inter & Cn. Cornelium fuisse crediderim, qui proximo post biennio Consul iterum factus est. Dum hæc aguntur, qui Romam à Consulibus missi fuerunt, cum mandatis Senatus reuertuntur. iubebatur autem *alter eorum in Africa manere cum ea parte virium, quam retineri ex republica iudicasset: alter ceteram classem & copias Romam reducere.* Sic imminente iam hyeme, mansit M. Regulus cum quindecim ferme peditum millibus, equitibus quingentis, & nauibus quadraginta: classem reliquam mancipiis & præda onustam L. Manlius Siciliæ litora tuto prætervectus in Vrbem reportauit. Septem & viginti millia captiuorum ab hoc Romam deducta reperio: naualemque de Pœnis decretum ei triumphum esse. Posthæc Ser. Fuluius M.F.M.N. Pætinus Nobilior, & M. Aimilius M.F.L.N. Paullus Consules facti. His Sicilia & classis prouinciæ decretæ. Regulum res in Africa prosperrime gerentem ex medio cursu victoriarum reuocari non placuit: iussusque Proconsule bellum in Africa administrare. Id Senatusconsultum nemo accepit ægrius, quam idem ille, cuius in honorem factum fuerat. Igitur literis ad Senatum missis ea de re questus est, interque caussas petendi successoris posuit, *villici sui morte* (is agellum heri quem habebat in Pupinia, iugerum septem coluerat) *mercenarium occasionem nactum, amoto inde instrumento discessisse. quare necessariam esse præsentiam suam, ne rure deserto non esset vnde vxor liberiq; sui alerentur.* Decreuitque Senatus, *vt ager M. Reguli publice coleretur, res amissæ redimerentur, vxori liberisque eius alimenta præberentur.* Ii tum mores fuere! Sed ego quoties hæc atque talia lego tradoue, temperare non possum, quin cum animo meo recogitem, quanto sit virtuti firmior à laude, quam ex pecunia merces. quippe tam multis post ætatibus gloria M. Reguli manet: aliorum opes cum dominis, & sæpe ante ipsos perierunt. Carthaginenses interea duobus domi constitutis ducibus Asdrubale Hannonis F. & Bostare, tertium etiam Hamilcarem ex Sicilia acciuere. qui cum peditum quinque millibus, equitibus quingentis Heraclea Carthaginem propere venit. Hi communicato inter se consilio statuerunt, *non mænibus, vt ad eam diem factum fuerat, continendum exercitum; neque Romanos impune quiduis agere sinendos esse.* his animis ad bellum gerendum incitatis exercitus educitur. Interea M. Regulus proxima quæque subigendo in loca peruenerat, per

CAP. XIII.
Eorum alter in Africa manere iubetur.

L. Manlii præda & Triumphus.

A. V. C. CDXCIIX.

CAP. XIV.
Regulus ægre fert imperium sibi prorogari.

Ager M. Reguli publice colitur.

CAP. XV.
Carthaginensis duces, eorumq; consilia.

Bagrada flumē, & ibi serpens portentosæ magnitudinis.

quæ flumen Bagrada labitur: ad quod castra habentes Romanos improuisa pestis & damno non mediocri, & terrore adhuc maiore perculit. Magnitudinis enim portentosæ serpens aquatum profectos milites inuasit: territisque & nequidquam repugnantibus multos ingentis oris hiatu sorbuit: alios spirarum voluminibus & caudæ verbere obtriuit: nonnullos ipso pestilentis halitus adflatu exanimauit: tantumque negotii M. Regulo facessere potuit, vt totis viribus cum eo de possessione amnis fuerit dimicandum.

CAP. XVI. *Pugna cum serpente.*

Quod vbi cum iactura militum fiebat, neque vinci aut vulnerari draco poterat, durissima squamarum lorica, quidquid telorum ingereretur, facile repellente; confugiendum ad machinas, aduectisque ballistis & catapultis velut arx quædam munita, deiiciendus hostis fuit. Post aliquot iactus in vanum emissos ingens saxum spina dorsi perfracta, vigorem impetumque formidabilis monstri resoluit. Sic quoque difficulter confectum est. tanto cum horrore legionum & cohortium, vt *se oppugnare Carthaginem, quam alteram talem bestiam malle* faterentur. Neque diutius ibi morari castra potuerunt, quin tabo infectas aquas, & omnem circa regionem fœtore iacentis pestifero adflatam

Humanæ superbiæ suggillatio.

fugerent. non sine rubore aliquo humanæ superbiæ, quæ non raro viribus suis nihil negatum esse, stolide putat. Exercitum certe Romanum, imperatore M. Regulo, terra marique victorem vnus anguis & viuus exercuit, & interfectus submouit. Quare nec puduit Proconsulem, huius etiam hostis spolia Romam mittere, timorisque sui magnitudinem & victoriæ gaudium publico monumento fateri. Corium enim belluæ

Corium serpentis in templo suspensum.

detractum in Vrbem deuehendum curauit: quod centum viginti pedes longum fuisse dicitur: & in templo quodam suspensum, ad Numantini vsque belli tempora durauisse.

CAP. XVII.

Motis à Bagrada castris, versus vrbem Adin exercitum duxit Consul. obiter expugnatis vastatisque oppidis & castellis quæ in itinere occurrerant.

Regulus Adin obsidet.

Ad Adin vero quam capere maioris erat operæ, vineis machinisque adhibitis iusta instituta est obsidio. Ad quam prohibendam Pœni duces quum celeriter accurrissent, in colle quodam castris quidem Romanis imminente, sed impedito syluosoque consederunt. M. Regulus ingenio situs & genere copiarum hostilium æstimato, quum illis peditem suo neutiquam comparandum, sed in elephantis & equitibus spei plurimum esse videret, ceterum eam virium partem in aperto campo formidabilem futuram, iniquitate locorum excludi, inutilemque reddi, stultitia hostium sapienter vsus, priusquam errorem suum animaduertere ac corrigere possent, in suis castris eos oppugnare statuit. Quapropter hortatus milites, & cetera quæ suggerebat ratio diligenter exsequutus, nondum certa luce

Castra Pœnorum oppugnat.

CAP. XIIX.

castris egreditur, aciemque in aduersum collem, vbi Carthaginensium erant castra, erigit. Pœnos ipsa primo Romanorum audacia territabat, quod numero pauciores ex inferiore loco tantas copias in munimentisfuis aggrediebantur: deinde maior inde tumultus fuit, quod equites & elephanti, vnde plurimum auxilii sperauissent, non modo nullam vtilitatem, sed vltro perturbationem & impedimentum adferebant. Ipsum quoque tempus augebat trepidationem, quod inopinantes & magnam partem adhuc sopitos Romanus inuaserat. Itaque multi suis in cubilibus trucidati sunt; alios trepida fuga palantes & quo se reciperent nescios insidiæ secundum vias conlocatæ exceperunt. Mercenariis tamen Pœnorum Hispanis Gallisque raptim instructis, & extra vallum alacriter certantibus in ancipiti aliquamdiu victoria fuit; fugiente iam legione prima, totusque Romanorum exercitus impulsus foret, ni cohortes alia ex parte circumgredi iussæ, hostem cedentibus instantem opportune à tergo aggressæ forent: tum etiam qui paulo ante locum deseruerant, recolligi, & ad repetendam pugnam animari potuere.

Pœni cedantur.

Romani nutantes confirmantur.

CAP. XIX.

Sic vtrimque impetitus hostis, quum aliquamdiu fortissime restitisset, cedere coactus est. Quod vbi fieri Carthaginenses videre, continuo se eiiciunt castris, & contento studio fugiunt. Et elephantis quidem equitibusque, postquam planiora loca attigere, facilis & tutus receptus fuit: peditatum paulo longius persequuti victores, ad castra diripienda redierunt. Hac pugna Pœnorum septemdecim millia cæsa, quinque capta referuntur, cum elephantis duodeuiginti. Euentus huius prœlii non modo totam circa regionem, sed etiam longius dissitos populos Romanis conciliauit; diebusque non ita multis oppida circiter octoginta in fidem venere. Vnde Pœnos in magnas angustias redactos propemodum exanimauit capti à Regulo Tunetis nuncium, vrbis tam munitæ, & quæ ad duodecimum à Carthagine lapidem posita, ne occultum quidem hostibus sineret esse, quidquid ibi fieret, tum ad ipsam vrbem, tum ad mare propinquum patente prospectu.

Victor Regulus oppida circiter LXXX. capit.

Et Tunetē Carthagini vicinū.

CAP. XX.

Numidæ hostes Pœnorum.

Neque solum Romani belli terror circumsteterat, sed Numidæ quoque veteribus odiis, occasione noua stimulati arma mouerant; vastandoque & vrendo Punicos agros plus etiam terroris & cladis quam Romanus hostis inferebant. & in vrbem vndique confugientes rustici non consternationem modo maximam, sed iam famem quoque faciebant: absumente magnam annonæ vim tanta mortalium multitudine, & reliquam adhuc copiam auaritia dominorum occultante: qui ex calamitate publica quæstum aucupantes, cum ipsarum necessariarum penuria precium eorumdem auctum iri quo-

tidie ſperabant. Vnde factum eſt vt pronis auribus legatio M. Reguli acciperetur, qui belli confecti titulum ambiens, timensque ne quis Roma ſucceſſor miſſus eum interciperet, Pœnos ad pacem hortabatur. Itaque miſſi ſunt ad eum quidam ex principibus; ſed quum à M. Regulo qui ſe certam in manu habere victoriam putabat, intolerabiles conditiones ferri viderent, infecto negotio diſceſſerunt. *Sicilia enim & Sardinia tota cedere, Romanis captiuos gratis reddere, ſuos pecunia redimere, belli ſumptus omnes reſtituere, praetereaque vectigal annuum pendere* iubebantur. His alia, neque minus moleſta addebantur: *vt eoſdem cum Populo Romano hoſtes amicoſque haberent: ne nauibus longis, praeterquam vna vterentur: Romanos autem quotieſcumque ſignificatum eſſet, triremibus inſtructis quinquaginta iuuarent.* Obſtupefactis ad hæc legatis, & *vt mitiora imperaret* orantibus: *vincendum, aut vincentibus obtemperandum eſſe* reſpondit. Quibus in vrbem relatis exacerbati Pœni, quamquam rebus admodum accisis vterentur, omnia tamen prius pati decreuerunt, quam eas admittere conditiones, quas nihil aliud niſi captiuitatem ciuitatis ſuæ ſeruitutemque eſſe arbitrabantur. In eo ſtatu rerum naues quæ ad conducendum militem in Græciam miſſæ fuerant, collecta mercenariorum haud exigua manu redierunt. In his Xanthippus quidam erat genere Lacedæmonius, qui patriæ diſciplinæ quam edoctus à pueritia excellenter fuerat, vſum rei militaris haud inferiorem adiunxerat. Ille rebus quæ eousque geſtæ erant intellectis, & reliquo Punicarum copiarum, elephantorum, equitum apparatu cognito; non dubitauit iactare palam, *Carthaginenſes non à Romanis, ſed à ſemetipſis victos eſſe, per imperitiam ducum, qui viribus ſuis vti neſciuiſſent.* Hoc ſermone celeriter vulgato, vocatus à magiſtratibus Xanthippus, rationes ſententiæ ſuæ promit tam euidentes, vt prope manibus contrectari poſſint; *in faciundis itineribus, in caſtris ponendis, in prœliis committendis, loca prorſus incommoda deligi conſueuiſſe* docet. *ſi ſuum conſilium audiant, non incolumitatem modo, ſed etiam victoriam promittit.* Probant hanc ſententiam quum ceteri ciuitatis principes, tum ipſi duces: & laudabili modeſtia patriæ ſaluti ſuam exiſtimationem poſthabentes, homini peregrino deferendum imperium exercitus ſui conſentiunt conſciſcuntque: Xanthippus accepta poteſtate quotidie milites ex vrbe educens, campeſtribus exercitiis ad ſeruandos permutandoſue ordines, ducumque iuſſa celeriter exſequenda adſuefacit: copias hanc diſciplinam cum priore comparantes admiratione ſui, fiduciaque melioris deinde ſucceſſus implet: tota ciuitas recreata ex rebus fere deſperatis ad exſpectationem futuri erigitur. Hanc alacrita-

Pacem Regulum & Pœnos fruſtra tentata.

CAP. XXI. *Duræ conditiones pacis a Regulo propoſitæ.*

Xanthippus Carthaginem venit.

CAP. XXII. *Punicorum ducum errorem detegit.*

Et imperio accepto corrigit.

CAP. XXIII.

[illegible] omnium,vbi duces vident,animo & ipsi recepto in hostem iterum ducere constituunt: suosque vti tempus postulabat adhortati,cum duodecim fere millibus peditum, quatuor equitum,& elephantis non multo paucioribus centum aduersus Romanos progrediuntur. Romanos vnum illud mouebat, quod instituto priore mutato Pœnos, vitatis collibus asperisque locis,per plana camporum videbant incedere: sed perpetua felicitate in superbiam elati, vinci solitas copias ductoremq; Græculum despiciebant. Neque Regulus intactus erat hoc fortunæ obsequentis blando veneno, igitur quum se maritimas Pœnorum vires, quum pedestres fregisse, oppida ferme ducenta, hominum ad ducenta millia cepisse,vrbemque ipsam Punicam variis incommodis laborantem cogi ad deditionem posse reputaret; pacem tolerabili conditione petentibus negauit, scripsitque Romam, *portas Carthaginis à se metu obsignatas teneri.* Ita magnos etiam animos sæpius in secundis rebus moderatio, quam in aduersis constantia deseruit.

Inde fiducia redit Pœnis.

Regulus fortuna elatior.

CAP. XXIV.

In loca se dimittit hostibus opportuniora.

Ceterum Pœnis castra loco æquo habentibus, M. Regulus cui in peditatu plus roboris, eoque montosa & ardua loca sectanda erant, nihil referre virtutis putans,vbi dimicaret,non timuit & ipse campo se credere,etiam ad maiorem ostentationem fiduciæ, fluuio, qui medius fuerat transmisso: passuumq; fere mille ducentorum interuallo ab hoste constitit. Xanthippus Romani ducis imprudentiam conspicatus,*hoc illud tempus esse,quo promissa sua Carthaginensibus exsolueret*,testabatur. quod enim Romanos ex itineris labore defatigatos,qualibus optauisset locis,nactus erat: suam fore victoriam non dubitabat. tempus etiam opportunissimum ad pugnam videbatur: quod præcipiti iam in vesperam die, Afris locorum gnaris,siue vincerentur, effugium per noctem facilius erat futurum; siue vincerent, nihil ad victoriam persequendam impedimenti. Consultantibus ergo Pœnis quid agendum esset,*deorum hominumque fidem* inuocans,*ne tam præclaram occasionem perderent*, ad prœlium capessendum omnes impulit, eo facilius, quod ipsi milites Xanthippi nomen inclamantes, insolita alacritate hostem vltro poscebant.

Xanthippus Pœnos hortatur ad dimicandum.

CAP. XXV.

Acies instruuntur.

Summa igitur rei Spartano permissa, educit ille exercitum, instruitque hoc modo: Phalangem Carthaginensium,in qua robur erat peditatus, in subsidiis constituit: huic,spatio relicto conueniente, prætexuntur elephanti, simplici serie latitudinem phalangis exæquantes. in vtroque cornu expeditos cum equitibus, post hos in dextro, mercenariorum grauis armatura collocatur. Acie sic ordinata velitibus imperat, vti telis emissis se recipiant in apertos ad hunc vsum suorum ordines: & hoste iam à validioribus excepto rursum erumperent à cornibus,Romanorumque cum

aduersa

aduerſa phalange pugnantium latera repente incurſarent. Regulus
contra copiis ex more inſtructis, quum elephantos in prima Pœnorum
acie ſtantes conſpexiſſet, conſilium celeriter capit: leuiter armatos in
frontem adducit, in ſubſidiis locat denſos legionum ordines, equites in
cornua diffunduntur. fit acies in altitudinem firma, ſed multo quam fue-
CAP. XXVI. rat anguſtior. Ita quum & ab elephantis & ab equitibus hoſtium peri-
culum eſſet; aduerſus belluarum quidem irruptionem recte prouiſum,
ſed in locis patentibus ſpatium equitatui hoſtium datum, vt circum-
Prælium committitur. fundi contractis ordinibus poſſet. Prœlium ab elephantis cepit, quos
in aduerſum agmen agi Xanthippus iuſſit: confeſtimque Romani cla-
more ſublato arma pulſantes contulerunt gradum. Ab equitibus et-
iam vtrimque in cornibus pugna commiſſa. ſed longe hic minore Ro-
manorum numero, quum ſuſtineri vis hoſtium non poſſet, cito fuga
facta eſt. At è peditibus qui ſiniſtri adſtiterant, ſiue elephantorum
occurſum vitaturi, ſiue faciliorem ſperantes de mercenariis victoriam,
horum in aciem irruunt, verſoſque in fugam ad vallum vſque caſtrorum
hoſtilium perſequuntur. Non æque facile reliquis aduerſus elephan-
tos certamen fuit: quorum intolerabili mole diſſipabantur ordines,
CAPVT XXVII. proterebantur armati, agmina tota tamquam ruina ſternebantur. Suſti-
nebat tamen incumbentes ipſa aciei denſitas, aliiſque alii ſubſtituti
ordines: donec ſimul locis omnibus laborari ceptum: dum extremi
quique ab equitibus circumuenti; priores quotquot iam elephantorum
aciem perruperant, ab integra & inſtructa phalange hoſtium, & adſul-
tantibus vtrimque velitibus excepti, paſſim trucidantur. Neque mi-
nus cædis in ipſa fuga fuit. per aperta loca & plana effuſos elephanti
Regulus capitur. Numidæque equites immiſſi ſtrauerunt. M. Regulus cum militibus fe-
re quingentis viuus in manus hoſtium venit. ex toto exercitu non am-
plius duo millia hominum qui mercenarios loco pepulerant, feſtina-
to abitu Clupeam incolumes præter ſpem euaſerunt. Romanorum ſo-
ciorumque millia circiter triginta ſunt interfecta. De Punico exerci-
citu ceciderunt non multi, præter octingentos ex mercenariorum agmi-
CAP. XXIX. ne, quod aduerſus ſiniſtrum hoſtis cornu dimicauerat. Tanta re per-
Carthaginenſiũ gaudium. fecta quum exercitus ſpoliis cæſorum, & imperatore Romanorum ca-
pto ſuperbus Carthaginem reuerteretur, obuiam effuſa vrbanorum mul-
titudo; alii in vicis aut domibus conſiſtentes incredibili cum volu-
ptate, ſpectaculo quale paulo ante vix optare auſi eſſent, fruebantur. vix
tantæ felicitatis vel gaudium, vel etiam fidem capientibus animis. Qui
enim modo proxime deſperationem adducti non regionem tantũ ſuam
ſed vrbem ipſam, aras, focos amittere timuerant: ii tantam rerum com-

muta-

[illegible] factam esse, quamquam viderent, vix audebant credere. In [illegible] duos [illegible] omnium oculi animique erant: qui modo Xanthippum, modo Regulum intuentes, huius æstimatione [illegible] sui imperatoris metirentur extollerentque. *quantum il-[illegible] operatum, qui ducem acerrimum fortunatum bellatorem, victorem superbum, hostem implacabilem, terrorem pestemq; magnæ Carthaginis, [illegible], existimatione amplissima, libertate denique ipsa tam facile [illegible] celeriter exuisset?* Augebat admirationem habitus viri, quod hic exiguis membris, adspectuque non nimis decoro, ingentem virtutem occultauerat. Quibus ex rebus multum Xanthippo gloriæ, sed nec minus inuidiæ nascebatur. Quo in monstro profligando non minore prudentia, quam in bello conficiundo vsus, quamquam diuturnus ipsi factorum suorum fructus Carthagine deberetur, relinquere spes ancipites & insidiarum plenas, & ante mutationem animorum aut fortunæ domum regredi statuit. Hoc enim plerumque ingenio homines sunt, vt patriæ studium in ore, priuatum in animo magis habeant: igitur quamdiu quidem honores & diuitias incolumi ciuitate quærere tuerique possunt, amorem illius ardentissimum præferunt: vbi periculum est ne ad alios ob magnam virtutem & eximia merita hæc concedant, longe malunt deesse qui publicæ rei prosint, quam esse qui obsint suæ. Donec autem alios æquiparare posse putant, occultius atque remissius inuident: quum vero longissime relicti, comparatione propinqua se premi sentiunt, opesque & magistratus quos ipsi sitiebant, penes alios esse: quod virtute desperarunt, per calumniam & criminationes meliorum consequi student. Ita fit vt optimo cuique plures inimici sint, pluresque insidiæ struantur: sed aduersum has homini indigenæ in propinquis & amicis suis præsidium est: peregrinus hoc auxilio destitutus, malitiam degenerum animorum acuit ipsa facilitate nocendi, quod insidiantibus magis expositus, vel euerti citra maximum laborem potest, vel citra periculum offendi. Xanthippum igitur hæc sagacissime perpendisse quæ sequuta sunt, euidenter adfirmarunt. *Abnauigantem* enim *per quosdam a Carthaginensibus immissos submersum* ferunt, *post acceptum beneficium [illegible] auctorem grauatis exosisque, quo extincto famam etiam peregrinæ [illegible] seruatæ ciuitatis exspiraturam crediderint.* Alii de fato Xanthippi non eadem, sed *Punicam tamen perfidiam arguunt. datam enim discessuro nauem veterem & rimarum plenam, sed ad speciem firmitudinis recens [illegible], [illegible] virum nequaquam decipientibus facilem, animaduersa fraude, [illegible] aliud nauigium conscendisse, ereptumque periculo esse.* Non [illegible] perfidiæ, sed ob numerum peremptorum crudelitatis odio superior,

Xanthippi admiratio.

CAP. XXIX.

Et in vitanda inuidia sagacitas.

CAP. XXX.

Peregrinos virtutum inuidiosa.

Xanthippo insidias pro beneficio reddunt Pœni.

CAPVT XXXI.

Alia narratio.

Perfidia & crudelitas Punica.

periot, iisdem temporibus perpetrata res traditur. Mercenarios eni
ob nauatam insigniter operam præmia paulo tumultuosius efflagitante
in naues imposuerunt, facta spe alio quodam loco tributum ipsis
quod peterent. Sed à præfectis nauium, quibus id negotii datum cla
fuerat, in deserta quadam insula expositi relictique, quum omnis h
manæ opis egenos, sine alimentis, sine nauibus, neque manere fame
neque abire pelagus sineret, fœdo horrendoque genere mortis, extabu

CAP. XXXII. *Dissensus auctorum. Ostodes insula.*

runt. Apud alios auctores facinus hoc ad superiora tempora referri
perio, quibus Syracusani bellum cum Pœnis habuere: nomenque ma
isse infami deinceps insulæ, vt Ostodes (ossuariam possemus dicere) v
caretur. Ea post Liparam, occidentem versus in alto mari sita est. Q
facta quomodocumque aut quocumque tempore euenerint, à ce
Pœnorum immanitate nihil abhorrens habent. Neque igitur mi
dum est, qui in socios adiutoresque suos hoc animo fuerunt, si aduer
hostes iidem se gesserunt inclementius. Quamquam profecto cete
captiuorum satis tolerabiliter habuisse feruntur: quod & ipsi mul
ex suis in potestate Romanorum esse sciebant, quos permutatione in

CAPVT XXXIII. *Pœnorum crudelitas in M. Regulum.*

tuta cupiebant recipere. Sed aduersus M. Regulum neque abscond
iram neque moderari potuere, quin omnibus modis vexarent vir
angerentque. cibum enim præbebant, non qui vel voluptatis aliqu
afferre sensibus, vel vigoris corpori posset; sed qui tenuissima refecti
spiritum infelicis ad producendas eius miserias detineret; at acerbio
erant contumeliæ perpetuæ, inter quas consueuerant creberrime e
phantum aliquem adducere, cuius barritu exterritus, & inuisa specie
tus, nec animo nec corpore posset requiescere. postremo ita mac
tum exagitatumque in carcerem publicum coniecerunt. Quæ p

Romanorum metus.

quam audita sunt Romæ, non dolore modo ingenti, sed etiam
tu ciuitatem perculerunt. Timebatur enim ne Carthaginenses ace
tate calamitatum suarum, & victoriæ fiducia stimulati, reddere vic
hostibus, & quid malorum perpessa Carthago foret, Romanæ vrbi

CAPVT XXXIV.

sentiscendum dare cuperent, auderentque. Quare Consulibus m
dauit Senatus, *vt Italiam quam possent diligentissimè munirent præsid*
ipsi cum nauibus quamplurimis Siciliam, inde, si videretur, Africam adeun

Carthaginenses Afros qui defecerant mulctãt.

Pœnos ab Italia petenda propiore metu distinerent. Ceterum Carthagin
sibus antiquior cura fuit ciuitates à Romanis occupatas recipere, A
qui à se hostes desciuerant mulctare, in rebellione persistentes ad

Clupeam defendunt Romani.

sequium armis cogere. Sed Clupea quidem ab Romanis strenue
fensa est: in Numidia, aliisque populis Africæ, magnum magis bell
quam difficilis victoria fuit. Interea quum in Italia validam ador

clas

eadem compertissent, omissa quam obsederant Vtica, naues veteres reficere, nouas exaedificare, ad prohibendos Africo litore Romanos omnia studiose parare coeperunt. At Consules incredibili diligentia tantum effecerunt, vt aestatis initio naues iam trecentas quinquaginta instructas ornatasque haberent. Quibuscum in Siciliam profecti, postquam ibi sua tuta omnia, vbiique nihil mali, praeterquam quod in exspectatione & metu fuerat, reperissent, praesidiis vbi maxime opus erat relictis, cum cetero exercitu protinus Africam versus contenderunt. Sed tempestate Cossuram delati, (inter Africam & Siciliam, qua Lilybaeum promontorium est, posita est insula) vastatis agris, & vrbe eiusdem nominis capta, praesidium imposuerunt. Inde ad Hermaeum promontorium perrexerunt, quod medio inter Carthaginem & Clupeam situ, alterum Carthaginensis sinus cornu claudit. Eo loco quum Poenorum naues occurrissent acrique certamine duas inter classes dimicaretur, auxilio venere suis à Clupea Romani, momentumque hoc paribus eousque rebus, ad victoriam fuit. Poeni naues quatuor supra centum submersas, triginta captas ab hostibus, militum ad millia quindecim amiserunt; ex Romanis mille centum periere milites, cum nauibus nouem. Tum Vticam profecta classis, expositusque miles iuxta ipsam ciuitatem castra muniunt: venerunt eodem Carthaginenses copiae, quas Hannones duo ducebant: ita pedestri quoque praelio res gesta, deteriore Poenorum fortuna; qui hic quoq; circiter millia militum nouem perdiderunt. Capti sunt inter hos aliquot viri nobiles, seruatique à Consulibus, vt per hos M. Regulus, & qui cum eo similem casum subierant redimerentur. Deliberatum inde est de praesentibus: magnaque spes fuerat Africam teneri posse. verumtamen regione quaquauersum vastata, quum fames timeretur, abduci Romanos qui Clupeam tutati fuerant, Siciliamq; repeti placuit. Auecta est vna ingens praeda, quam in vrbem Clupeam M. Reguli rebus adhuc prosperis comportatam victoriae recentes cumulauerant. Peruentum erat in Siciliam tuta nauigatione, nimiumque felices fuissent Consules, si felicitati suae modum statuere didicissent. Sed qui, dum in Italiam reuehuntur, eadem opera quasdam vrbes Siciliae maritimas recipi posse putabant: nequidquam obtestantibus nauium gubernatoribus, *ne inter Orionis & Canis exortum, quae infestissima nauigationibus sunt sidera, obuersum Africae litus, intutum & importuosum praeteruehi*, tantam tempestate cladem perpessi sunt, vt vix aliud in hoc genere proditum sit exemplum illustrius. denique de nauibus trecentis sexaginta quatuor, vix octoginta, onerum iactura facta, seruari potuerunt. hippaginum quoque ceterorumque variae formae nauigiorum

CAPVT XXXV. *Cossuram capiunt.*

Pugna naualis victoria Romanis.

CAPVT XXXVI. *M. Regulo redimendo cura.*

Romani relinquunt Africã.

CAPVT XXXVII.

Naufragium patiuntur.

rum numerus haud minor periit: vt ita cadaueribus hominum animaliumque & fractis nauium tabulis, a Camarinensium ora, vbi pestis illa classem inuaserat, Pachynum vsque litus omne compleretur.

Humanitate Hieronis subleuantur.

Tam dura in sorte non leue solatium afflictis humanitas Hieronis regis attulit: qui benigne exceptos, vestibus, cibo, nauiumque armamentis adiuuando, Messanam vsque deduxit incolumes.

CAPVT XXXVIII.

Poeni Agrigentum diruunt.

Sed Carthaginenses hoc fortunæ beneficio non segniter vsi, Cossuram insulam vrbemque receperunt: & sine mora in Siciliam transiicientes, Agrigentum duce Carthalone circumsessum, quia non subueniebatur, exciderunt, dirueruntque. multi hic mortales interfecti captiue: ceteri quibus per mediterranea loca in ditionem Syracusanorum effugium fuit, in vico iuxta fanum Iouis, Olympium vocant, consedere. Neque longe aberant a spe totius Insulæ recuperandæ Pœnorum duces, nisi audito Romanorum in reparanda classe studio confirmati socii fortibus animis præsentem metum tolerassent.

Diligentia Romanorum reparanda classe.

A.V.C. CDXCIX.

Tanta enim diligentia huc incubuerant Consules, vt vix credibili celeritate, intra vnum trimestre naues nonæ centum viginti compingerentur. Cum his Cn. Cornelius L. F. C. N. Scipio Asina, & A. Atilius A. F. C. N. Calatinus iterum Consules, impositis ex nouo delectu strenuis militibus, primo quoque tempore soluere iussi.

CAPVT XXXIX.

Inconstantiæ fortunæ documentum Cn. Cornelius.

Magnum inconstantis fortunæ documentum Cn. iste Cornelius fuit: vtili ad fortiter tolerandas aduersitates exemplo. quippe qui septimo ante anno Consul insidiis Pœnorum circumuentus, captiuitatem, vincula, carcerem, quidquid in humanis rebus aut sordidissimum, aut miserrimum habetur, pertulisset; non cetera modo suæ dignitatis ornamenta, sed etiam ipsum illud Consulare fastigium, fascesque non sponte relictos, tanto maiore gaudio recepit, quanto acerbiore casu perdiderat. Consules Messanam transgressi assumptis quas ibi repererant nauibus, eæ superioris ferme naufragii reliquiæ erant, cum nauibus ducentis quinquaginta ad ostium amnis Himeræ accesserunt, oppidumque

Cephaloedium capiunt Romani.

Cephalœdium ad duodeuicesimum inde milliare in eodem litore situm, prodentibus quibusdam receperunt. A Drepano, nam illuc cursum flexerant, quum neque statim potiri loco potuissent, & obsidionem agitantibus Carthalo suppetias vrbi veniret, proposito frustrati recesserunt.

CAP. XL.

Nec ideo segniores ad audendum facti maiorem aliquanto rem feliciter confecere. Panormum enim directo cursu, Punicæ ditionis principem vrbem, & occupato portu, iuxta ipsos oppidi muros fecerunt exscensionem, recusantesque deditionem Panormitanos fossa valloque

Panormum obsident.

circumdare instituerunt. Fauebat labori natura regionis materiem copiosam arboribus passim enatis subministrans. Itaque cito perfectis operibus,

[illegible] quum oppugnationem strenue vigerent machinarum ope turrim ad mare sitam deiecerunt: milesque per ruinas irrumpens multa cum [illegible] illam [illegible] vrbem exteriorem, quæ noua dicebatur, expugnauit. Neque [illegible] vrbs diu morata est: quum enim magna in eam multitudo confugiens, plus ex vrbe noua terroris quam commeatus intulisset, [illegible] periculi cogitatione animis, & fame iam imminente, legatos [illegible] ad Consules, corporibus exceptis omnia dedituri. Non [illegible] Consules, gnari res obsessis angustas esse, nisi precio statuto [illegible]. Pactæ sunt in capita minæ duæ: redempta capitum millia quatuordecim: cetera multitudo, millia ferme tredecim, cum reliqua præda venierunt. Clara ea victoria fuit, magnæque & subitæ [illegible]: multa enim eius oræ oppida, quædam etiam longius dissita, Pœnorum eiectis præsidiis, societatem Romanam complexa sunt: principio ab [illegible] Soluntinis, Petrinis, Tyndaritanis, aliisque. Rebus ita gestis præsidioque Panormi relicto Messanam Consules, deinde Romam redierunt. Pœni abeuntibus insidiati, naues aliquot onerarias, cum pecunia quam vehebant, abstraxere. Romæ deinde continuo triumphi duo spectati. Duxerant prioris anni Consules, prorogato imperio, de Cossurensibus & Pœnis, naualem vtrumque. Prior Ser. Fuluius A.D. XIII. Kal. Febr. triumphauit: M. Aimilius postridie. Annus, quem ab Vrbe Condita quingentesimum numerant, Africanam expeditionem habuit, sed inanem & sine fructu. Cn. Seruilius Cn. F. Cn. N. Cæpio, C. Sempronius Ti. F. Ti. N. Blæsus Consules in Siciliam traiecere, vbi tentato frustra Lilybæo, in Africam [illegible] cursum, ducentis sexaginta nauibus instructi. Litus hi legentes Africæ, multisque locis excensionem facientes, oppida multa ceperunt, prædaque & agris potiti sunt. Maioris tamen rei nihil geri potuit, quod commodissimorum quorumque locorum aditu prohiberentur, occurrentibus vbique Pœnis, qui minus iam impedimentorum & plus animi habebant, receptis quæ M. Regulus tenuerat, punitisque defectoribus. Hamilcar enim Numidiam Mauritaniamque peruagatus, tractum eum omnem perpacauerat, imperatis pœnæ loco mille talentis argenti, & [illegible] millibus boum, punitisque principibus, qui fauisse [illegible] arguebantur, quorum ad millia tria patibulo adfixi sunt. Neque [illegible] hostium occursus quam ignorantia locorum, & cææ sub aquis [illegible], formidabilior Romanæ classi fuit. Subuectos ad Meningam, Lotophagorum insulam, quæ minori Syrti vicina est, recedente [illegible] vadosa loca tenuere: donec iactura leuatas naues, & extrema omnia

CAP. XLI. *Multa Siciliæ oppida ad Rom. deficiunt.*

Triumphi duo nauales.

Anno ab Vrbe Cond. D.

CAP. XLII. *Africam infestant Romani.*

Hamilcar Mauros & Numidas punit.

omnia

CAP. XLIII. *Romana classis periclitatur.*

omnia metuentes, præter spem reuersi fluctus explicuerunt. Ita non impune pestem euidentissimam elapsi, & loca tam infesta horrentes, sine mora fugientium in speciem vela fecerunt: ignari non minus ipsis superesse periculum quod adirent, quam quod euitauerant. Et Panormum quidem redeuntibus innoxium iter fuit. Ceterum Italiam petituros, dum Palinuri promontorium flectunt, quod à Lucanis montibus in mare procurrit, magna tempestatis vis adorta, longas naues supra centum sexaginta, cum hippaginibus & onerariis multis, profundo mersit. Quare continuis hoc genus cladibus mœsta ciuitate, quum imperium maris ipsæ etiam vndæ ipsique venti Romano negare viderentur, decreuere partes, ne amplius sexaginta nauium classis, ad præsidium Italiæ, commeatusque exercitui qui in Sicilia esset subuehendos haberetur. Alteri tamen Consulum C. Sempronio calamitas ista non obstitit, quin triumphum de Pœnis ageret Kalendis Aprilibus: decimo post die quam de iisdem Cn. Cornelius Procos. triumphasset.

Romani cogitationem maritimarum rerum abiiciunt.

CAP. XLIV. *Censor, collega mortuo, se abdicat.*

Censores eo anno Romæ fuerunt: sed mortuo in magistratu L. Posthumio L.F.L.N. Megello, qui idem præturam cum gesserat, etiam D. Iunius D.F.D.N. Pera, censura se abdicauit. Æstate vero proxima C.

A. V. C. DI.

Aurelius L.F.C.N. Cotta, P. Seruilius C.F.Cn. N. Geminus, Consules, in Siciliam profecti, inter alia quædam oppida, etiam Himeram fluuio, cui adiacet, cognominem obsidione receperunt; sed vacuam incolis, quos noctu Carthaginenses eduxerant. Iuuit tamen loci non ignobilis possessio, quodque deleta sic esset ignominia, quam Romani nuper ad eam vrbem incurrerant, occupandarum Thermarum (nam & hoc eiusdem vrbis nomen celebratur) certa spe per militarem auaritiam excidendo. Quidam enim ex captiuis, cui Thermis custodia portæ cuiusdam commissa fuerat, vt proditione vrbis libertatem redimeret pactus dimissusque, hora constituta missis ad recipiendam vrbem militibus portam aperuerat. Horum præcipui quum ingressi essent, prædæque potiorem partem auertere cuperent, *portam obserari* iubent, *neminiq; præterea suorum aditum dari*. Quod vbi factum est, Thermitanique strepitu exciti ad arma concurrerunt; neque resistere ob paucitatem suam, neque adiuuari à suis quos arcuerant valentes, dignum stultitia sua exitum fecere, ad vnum omnes interfecti.

Himera, post infelicem conatum, à Romanis occupatur.

Dignus stultitiæ consilii exitus.

CAP. XLV. *C. Aurel. Liparam obsidet.*

Thermis Himerensibus in potestatem redactis, C. Aurelius Consul, Liparam, quæ iam aliquoties à prioribus ducibus tentata irrito conatu fuerat, obsidere cogitans, ex Romanis copiis, quæ per vniuersam Siciliam erant, plurimos fortissimosque milites delegit: eosque acceptis ab Hierone na-

uibus,

[illegible], in Liparæorum insulam traiecit. Vnde quum ad auspicia repe-[illegible] Messanam rediturus esset, P. Aurelium Pecuniolam adgnatum suum (apud alios Q. Cassium tribunum militum lego) obsidioni præfecit, [illegible] diligenter, de cetero abstinere pugna iussum. Sed is post-habito Consulis mandato, suæ gloriæ cessurum ratus, si per absentiam illius capta Lipara foret, ad oppugnanda mœnia duxit: non impunita [illegible], nam neque expugnare vrbem potuit, & multis amissis, eruptione in recedentem facta, aggere præterea incenso, castra ægre tutatus est. Sed reditu C. Aurelii quum mutata fortuna esset, magna hominum cædes in vrbe capta est edita: deinde ad tribuni pœnas itum, quem adempto militiæ gradu, virgis cædi Consul, & stipendia inter gregarios pedites facere coegit; memorabili seueritate, cuius & alia quædam exempla in eodem illo Consulatu C. Aurelius edidit. Recepta Lipara, Timasithei, qui locis istis quondam præfuerat, posteris datum, vt immunes à tributis & vectigalibus essent: adeo ne tempore quidem intercidere sinebat gratissimus populus veteris beneficii memoriam, quod Timasitheus craterem aureum Delphico Apollini dono à Romanis missum, quem piratæ Liparæi ceperant, legatosque qui eum deferebant, saluos & in Græciam & deinde Romam reducendos curauerat. [illegible] deinde castellum munitissimum, Romani cum peditum quadraginta millibus, & equitibus mille obsidere adgressi, neque capere potuerunt, neque cum Pœnis ausi sunt collatis signis confligere. Nam ex M. Reguli casu tantus elephantorum terror Romanas legiones incesserat, vt ex eo tempore prœliorum aleam fugerent. sæpe in Lilybætano agro, sæpe in Selinuntio instructis aduersum hostes ordinibus steterunt, [illegible] aliquando passuum sexcentorum interuallo dirempti: sed neque pro [illegible] alacritate prœlium incipere, neque omnino in plana se demittere tutum rati, loca ardua & inaccessa sectabantur. Vnde Carthaginenses maiorem in modum confirmati, quum & pedestri exercitus iam considerent, & mari quoque maiores à tempestate Romanis, quam ex aduersis prœliis sibi accidisse clades iudicarent; etiam decreto Senatus, de classe omittenda, cognito: recipi Siciliam posse sperauerant, si [illegible] terrestres maritimæque vires mitterentur. Sed maxime pecuniarum inopia premebat: impensis belli tam diuturni omnes [illegible], & quæ quotidie cogebantur opes haurientibus. Ergo legati ad Ptolemæum Ægypti regem, quocum amicitia ipsis erat, [illegible], duo millia talenta pecuniæ mutuæ petiuerunt. Rex qui Romanos & ipsos amicos sociosque suos, offendere nollet, pacis auctorem [illegible] vtrisque sese obtulit. Sed re frustra tentata, petitionem

Ex capit.

CAP. XLVI. *Timasitheo gratiam referunt Romani.*

Elephantorum terror apud Romanos.

CAP. XLVII. *Carthaginensium spes & cura.*

Ptolemæus pacis inter Pœnos & Romanos [illegible]

nem suam Pœnis denegauit, *amicos aduersum hostes, non aduersum alios amicos sibi adiuuandos videri præfatus.* Sub ea tempora Romæ Tib. Coruncanus primus ex plebe Pontifex Max. factus est. Censores ii quoque annus habuit, quod munia magistratus eius, altero censore mortuo, altero abdicante, peragi anno superiore non potuerant. M. Valerius M. F. M. N. Maximus Messalla, P. Sempronius P. F. P. N. Sophus lustrum septimum atque tricesimum condiderunt. eo censa sunt capita ciuium ducenta nonaginta septem millia, septingenta nonaginta septem. Tristis hæc & seuera censura fuit: in Senatu recensendo, tredecim moti: iuuenes quadringenti ademptis equis publicis ærarii facti. hoc quidem C. Aurelii Consulis querela effecerat, coram Censoribus arguentis, *quod in Sicilia, quum necessitas postularet, ad opus iussi accedere, imperium detrectauissent.* Consul ne hac quidem spretæ disciplinæ vltione contentus, etiam apud Patres obtinuit, ne eis emerita iam stipendia soluerentur. Neque minus, vt illa fuerunt tempora, ob vigorem disciplinæ intente custoditum, quam ob res gestas decretum ei triumphum opinor, quem de Pœnis & Siculis A.D. Idus Apriles egit. Proximus deinde annus plus minarum quam euentuum habuit. nam ex magnis vtrimque apparatibus quum mutuo metu tenerentur, æstas nullo maiore negotio memoranda transiit. L. Cæcilius L. F. C. N. Metellus, C. Furius C. F. C. N. Pacilus, Consules, legionibus in Siciliam deportatis, neque lacessiuerunt ipsi hostem magnopere, nec ab eo lacessiti sunt, quamquam nouus Pœnorum imperator Asdrubal cum ducentis nauibus, elephantis centum quadraginta, peditumque & equitum millibus viginti recens aduenisset. Ea res Senatum denuo de classe paranda consultare coegit: quippe trahendo in longum bello rempublicam exhauriri sumptibus, neque post M. Reguli cladem suis legionibus pristinum vigorem mansisse; & vt terra prosperrime res succederet, tamen prohiberi Sicilia Pœnos non posse, donec imperium maris penes illos esset, haud obscure videbant. Ergo rursus ad priora consilia reuoluti, victoriæ spem in nauibus habere, illasque summa cura reficere, aut ædificare cœperunt. Interea quum L. Metello Panormi relicto, C. Furius ex Sicilia domum reuersus comitia Consularia habuisset, C. Atilius M. F. M. N. Regulus, L. Manlius A. F. P. N. Vulso, facti: vterque iterum. His mandata classis instruendæ conscribendorumque sociorum naualium cura; L. Metello prorogatum imperium, isque proconsule bellum in Sicilia administrare iussus. Asdrubal alterum ex Romanis ducibus, cum dimidia parte virium abiuisse cernens, secumque reputans iam a longo tempore, quamquam instructæ ex aduerso acies essent, Romanos metu conta-

Margin notes (in order down the page):

CAP. XLIIX.

[illegible]

C. Aurelii seueritas.

CAP. XLIX.

Magni apparatus, & segne bellum.

A. V. C. DII.

Senatus denuo de classe paranda consultat.

CAP. L.

A. V. C. DIII

Classis instruitur.

Asdrubal in Panormitanū agrum castra transfert.

[illegible] fuisse, quum iam neque voces suorum, qui segnitiem eius increparent, diutius ferre posset: omnibus cum copiis Lilybæo egressus [illegible] per Selinuntiorum fines itinere, Panormitanum agrum attigit, ibique castra metatus est. Forte Panormi cum exercitu reliquo Proconsul agebat, vt æstate iam adulta, sociis ad demetendas fruges condendasque præsidio esset. Hoc audito hostium speculatores occultos Panormi agere, vniuersos qui in vrbe essent procedere in concionem iussit: deinde præcipiens vt sese mutuo prehenderent rogando ignotiorem quemque, *quis esset, aut cuius rei caussa Panormi ageret*, exploratores deprehendit. Ex quibus vbi didicit, quid apud hostes ageretur, animaduerso plus temeritatis quam consilii in expeditione Pœnorum esse, quo magis ad ineptam fiduciam incautos proiiceret, simulauit metum & intra monimenta vrbis se continuit. Ferocior ergo factus Asdrubal, promotis castris agrum Panormitanum vastat, vrit, fruges corrumpit, ad ipsos vsque vrbis muros populationem profert. neque moueri hoc vel damno, vel pudore, proconsul: ratus, si paululum sustinuisset, vtrumque in Pœnos cum ingenti fœnore deriuatum iri. maxime vero vt flumen Orethum, quod meridiem versus vrbem præterlabitur, transirent hostes, exspectabat. hoc enim si factum esset, præmeditatam expeditamq; victoriæ viam habere rebatur. Id vt adsequeretur, quum rebus ceteris in speciem timide administratis, tum propugnatores in muris raros conlocando, & animum suorum & numerum ab hoste despici cupiebat.

CAP. LI. *L. Metelli stratagema ad comprehendendos speculatores.*

Alterum stratagema ad illiciendū Asdrubalem in [illegible].

Hoc consilium, quum & Prætor hostium audacia sua, & improuiso casu sors iuuisset, ex sententia proconsulis cessit. Nec enim defuit Asdrubal tum copias pedestres, tum equitatum & elephantos omnes transducere, positis iuxta muros oppidi castris, tanto cum contemptu confessi, vt putabant, hostium formidinis, vt neque vallo sibi neque fossa opus esse iudicantes, nullis defensa munimentis tentoria figerent. Eo quum lixæ mercatoresque ingentem annonam plurimumque vini conuexissent, mercenarii Carthaginensium auide hausto mero clamoribus dissonis tumultuque & strepitu, qualis ebrietatem sequi solet, omnia compleuere. Tum vero tempestiuum proconsuli visum, emissis expeditis hostes ad pugnam prolicere, processitque res ita feliciter, vt aliis aliisque subinde prorumpentibus, tandem totus Asdrubalis exercitus è castris educeretur.

CAP. LII. *L. Metelli consilium casus adiuuat. Pœnorum negligentia.*

Ibi L. Cæcilius proconsule [illegible] velitum ante fossam vrbis disponit. his imperat, *siquidem elephanti propius subgressi essent, densa in eos tela coniiciant: si vrgeantur ipsi, [illegible] in fossas, atq; rursum inde conentur.* sordidos opifices & forensem [illegible] comportare missilia iubet, & extra muros proiicere, ne co-

CAP. LIII. *Pugna ad Panormum.*

pia horum velitibus desit: sagittarios in muris locat, ipse cum cohor-
tibus grauioris armaturæ intra portam, dextro hostium cornu obuer-
sam, instructus paratusque consistit. Interea qui prœlium commiserunt,
modo multitudine hostium pressi, seruatis ordinibus referebant pedem,
modo recentibus suorum auxiliis confirmati, quæ proconsul identidem

Rectores elephantorum clado Punicæ causa.

submittebat laborantibus, pugnam sustinebant: quum rectores ele-
phantorum æmulatione incensi, quo ipsi potius quam Asdrubal aucto-
res victoriæ fuisse viderentur, concitatis belluis proturbant aduersarios:
& ad vrbem se recipientibus incaute instantes, ad ipsam vsque fossam

CAP. LIV.

progrediuntur. Ibi vero, quum & à mœnibus sagittarum nimbus rue-
ret, & à recentibus qui ante fossam steterant, hastæ velitares confertim

Vulnerati elephanti sæuiunt in suos.

iacerentur, confecti vulneribus elephanti sæuire, conuersique quo do-
lor & ira ferebat incumbere suis, proterere obuios, perturbare & dissol-
uere ordines armatorum cepere. quo animaduerso proconsul *hoc illud*
esse tempus promissæ diu victoriæ clamitans, aperta porta prorumpit: neque
difficile certamen instructis & compositis aduersus trepidantes & tur-
batos fuit: magna cædes pugnantium, magna fugientium facta, ca-
su quodam, qui præsidium adflictis adferre debuerat, vltro calamita-

Punica classis plus nocet suis, quam prodest.

tem augente. Quippe sub idem illud tempus Punica classis comparuit:
ad quam, veluti salutis vnicam spem, quum trepida multitudo metuque
cæca promiscue rueret, multi inuicem aut ab elephantis conculcati
sunt, alii à persequentibus interempti: magnus etiam numerus inter
natandum, aut dum naues tumultuose conscenduntur excussus, in ma-

CAP. LV.

Magna victoria L. Metelli.

ri periit. neque vel ad ea tempora, vel deinceps vlla populo Romano
inter tot res prosperas victoria clarior cessit: qua & ad priorem fidu-
ciam erecti sunt animi, & tantus hosti metus incussus, vt non modo
spem in posterum pedestris militiæ, quamdiu id bellum fuit, sed etiam

Carthaginensium clades.

cogitationem deponeret. Viginti millia Carthaginensium eo prœlio
cæsa referuntur: elephanti sex & viginti statim, ceteri postea omnes ca-
pti. Proconsul enim efferatas palantesque belluas ab ignaris haud fa-
cile adduci posse cogitans, præconis voce *incolumitatem & libertatem*
captiuis promiserat, *quorum opera comprehensi elephanti esse viderentur.* It
primum captis mansuetioribus sibique notis, ceteros horum ope hau
difficulter adduxerunt. L. Metellus omnes Romam misit, haud in-

CAP. LVI.

Metelli inuentum ad transportandos elephantos.

digno quod memoretur inuento per fretum transportatos. Quod enim
naues ad eam rem idoneas nullas habebat, doliis coactis multis vin-
ctisque, ita vt inter bina quæque dolia tignum vnum immissum, ne-
que conlidi inter sese, neque diuelli sineret: rates compactæ sunt
quæ deinde tabulato constratæ, materia terraque ingesta, & lateribu
vndique

vallique præseptis in stabuli formam ingressas intrepide belluas, sine fastidio nauigationis, cuius valde impatientes sunt, in Rhegino litore exposuerunt. Asdrubal ex clade Lilybæum euasit, sed Carthagine damnatus absens, quumque rediisset comprehensus & supplicio adfectus est. Itaque Pœni cæsos exercitus suos, abactos elephantos, totam Siciliam præter Lilybæum & Drepanum amissum, Romanosque iterum classe confecta mari terraque validos esse reputantes, ad pacis consilia se receperunt: gratanter accepturi si lenioribus paulo conditionibus transigi posset. Quæ res quum eos M. Reguli, legumque pacis ab ipso quondam dictarum admonuisset, in eam cogitationem venerunt, vt per illum ipsum maxime crederent, vel pacem, vel quod secundum pacem gratissimum erant habituri, permutationem captiuorum impetrari posse. Neque dubitabant quin promptissimam operam in eo negotio vel sua caussa nauaturus esset. *quem enim tanta duritie animi cogitari posse, quin e tetris miseriis carceris, remissus charissima pignora, frui libertate, patria, dignitate, honoribus cupiat? Esse M. Regulo vxorem Romæ, esse liberos: propinquos etiam adfinesque in Senatu & magistratibus, fratrem etiam patruelem consulari imperio agere: ipsum Senatui populoq; Romano & ob res prosperas charissimum, & ob aduersas miserabilem esse: siue se amaret, siue a suis amaretur; neminem neq; agendæ caussæ diligentiorem patronum, neque impetrandæ gratiosiorem fore.* Non abnuit ille, nulla spe aut cupiditate suæ vtilitatis, vt postea apparuit, sed vt Senatum ad publica tuenda commoda præsens auctor efficacius permoueret. Ita Carthaginensium legatis additus quum ad vrbem venisset, ingredi, quamuis rogatus à Romanis, noluit: *hostium legatis ex disciplina patria Senatum extra vrbem dari* caussatus. Coactis ergo Patribus inter legatos Carthaginensium verba fecit, *se quoque, vt qui iure belli seruus Pœnorum esset, mandata dominorum attulisse, maxime quidem bellum vti finiretur conditionibus quibus vtrique populo visum esset: sin vero, vt saltem captiuorum esset permutatio.* Digressos mox legatos & ipse sequutus est, neque deliberationi Senatus hoc ipsum instantes petentes prius interesse voluit, quam Carthaginenses adsentirentur. Tum adsedit tacitus, donec rogatus sententiam: *Patres*, inquit, *conscripti, ego tamen Romanus sum: & corpus quidem, vt fortuna voluit, penes hostes est; animus fortunæ non subiectus, qui fuit, manet. quare huic potius obsequium quem meum esse scio, quam corpori quod alienum est, neque captiuos permutandos, neque munia pacis auctor sum. Bello manente captiuos reddi, prorsus inutile: nam illi pro me vno duces multos, pro sene adolescentes repetunt: [illegible] quos non spernatis: finiri vero bellum, nisi luculentissimis conditionibus, aut vniuersa victoria, quum indignum esset sapientia vestra, tum*

Asdrubal supplicio afficitur, ob rem male gestam.

CAP. LVII.

M. Regulus à Pœnis pacis petendæ caussa Romam mittitur.

Ille alio animo abit.

CAPVT LIIX.

Reguli Oratio in senatu.

Pacem dissuadet.

CAP. LIX. *rei Romanæ damnosissimum. Scio vobis etiam in gerendo bello difficilia mul-*
Comparatio Romanæ & Carthaginensis Reipubl. *ta accidere, neque enim res magna citra magnum laborem magnosq; sumptu[illegible]*
confieri possunt: sed si Carthaginensium fortunam contuleritis, omnia quæ
momentum ad victoriam faciunt, penes vos meliora sunt. Magna pugna su-
perati sumus semel, sine culpa ista mea sine fortuna fuit: sed exercitus eorum
fortes occidimus, & animos mea clade rursum erectos victoria Panormitana in-
fra priorem desperationem deiecit adflixitque. Siciliam excepta vna altera-
que vrbe amiserunt. in ceteris insulis res ipsorum male sunt. Classem habe-
tis, cui Punica non optet accurrere: hac quoq; parte belli perpetuo superiores.
neq; accepta tempestatibus damna tantum vobis virium detraxerunt, quantum
Pecunia vtrobique inopia. *adiecerunt cautionis. Pecuniæ fortasis par vtrobiq; inopia: sed obsequentio-*
res tamen vobis Itali, quam Afri Pœnis, quos quum amassent numquam, nuper
etiam impensius odisse didicerunt. Qui enim nulla dum tam atroci iniuria la[illegible]
certatim ad me defecerunt, eos post vastatam à prioribus dominis regionem,
abacta armenta, extortas pecunias, interfectos principes, quid aliud exspecta[illegible]
CAP. LX. *creditis, quam vt nouus exercitus hinc in Africam veniat? Quod vero de-*
Delectus Romanis facilior. *lectus vobis facilis & copiosus est, miles bonus, concors, lingua, moribus, sacris, ci-*
uitate, cognatione iunctus, id tantum esse reor, vt hac vna re ancipitem facere
possetis Carthaginensibus totius belli victoriam, si ceteris omnibus vinceremini.
Quid enim aduersus eiusmodi copias momenti sit in mercenaria manu? & ta-
Mercenarii à Pœnis alienati. *men si quod erat, sua crudelitate iam aboleuerunt Pœni, sibique non mi-*
nus difficilem effecerunt peregrini militis conducendi rationem, quam condu-
cti custodiam. Xanthippus, cui forte Carthago debet, quidquid ab eo tempo-
re potuit amittere, tam ingrate perfideq; tractatus documento erat aliis, ne
temere locent operam ei populo, qui maxima merita non nisi maximis iniuri[illegible]
nouit remunerari. vulgus etiam barbarorum, stolidum & venale genus, nihilo-
minus absterrebit in sui generis homines sæpius exercita sæuitia, quum mod[illegible]
carnificum aut commilitonum manu perempti, modo in desertis insulis expo-
siti, pro stipendiis emeritis, ne simplicem quidem mortem, & humani moris sup-
plicia pertulerunt. Habetis P. C. rationes meæ sententiæ, qua neque pa[illegible]
Carthaginensibus dandam, neque commutationem captiuorum recipiunda[illegible]
CAP. LXI. *censeo.* Non displicebat consilium Senatui, si auctore saluo accipi p[illegible]
set, sed huius eo magis miserabantur, quo ipse vt reipublicæ consulere-
tur, magis se neglexerat: apparebatque huc inclinari, vt qualibet con-
ditione vir animi tam generosi patriæ redderetur. iamque voces iacta-
bantur dicentium, *postquam ad suos postliminio reuertisset, suo iam iure*
manere in ciuitate, aut retineri posse: Pontifex etiam Maximus adfirma-
bat, *si remansisset in ciuitate, citra periurium facturum videri.* quum [illegible]
spiritu vultuque quem etiam iste Senatus stupesceret: *Quin,* ait, [illegible]
cationem

[illegible] quam semel collitis Romani sequimini, sententiam meam, & audetis me [illegible] Tunstra tenditis obtinere, quod neque iucundum vobis, neque vilis patria, neque mihi honestum sit futurum. Fortasse dum noua res esset, alacres & grauantes vobiscum me versari videretis: sed simulatque primi [illegible] gaudii breui impetus euanuisset, odiosiorem me vobis redderet reditus mei turpitudo, quam absentia mea desiderandum effecisset. Regulus Romæ manere abnuit.

CAP. LXII. *Mihi quidem certum est in ea ciuitate non degere, vbi post seruitutem Africanam ciuis honesti dignitatem tueri non potero: & si maxime vellem, prohiberet fides, prohiberet iurisiurandi sacer horror, numinumque veneratio, quorum inuocationem & reditum mei ad Pœnos pignus feci, & si peierem, pœna non à me tantum, sed etiam à vobis populoque Romano repetendæ vindicem timeo. Sunt enim profecto aliquid dii, neque periuriis aut contemptu hominum impune violantur. Si quis vero posse me religione exsolui autumat: esse prodita libris auguralibus huiuscemodi piacula: cærimoniis & victimis perfidiam ac periurium rite procurari: eum ego meminisse velim, maiorem esse maiestatem numinum, quam vt peierando læsa quibuslibet hominum inuentis placetur: neque rationi consentaneum, vt maculæ peccatis hominum contractæ, pecorum bouumue sanguine ablui credantur. Ad me quod attinet, scio mihi Carthagine paratos esse cruciatus magnos, exquisita tormenta.* Rationes propositi sui adducit.

CAP. LXIII. *Sed his omnibus tristius esse puto fidem fallere. Hoc enim mihi profecto noceret: illa magis ad ea quæ circa M. Atilium sunt, quam ad ipsum referuntur. Nolite calamitosum existimare, qui quis ferre calamitatem potest. Seruitutem, contemptum, dolorem, inediam, vigilias, quum mala nunquam putauerim, post tanti temporis adsuetudinem etiam molesta credere desii. Tolerabilia enim esse, tolerando didici: quod si supra quam ab homine ferri possint, intendantur, non ab illa tantum, sed ab omni miseria me cita mors liberabit. Nihil igitur timendum esse video mortem non timenti, quam etiam occupare licet: & fecissem, nisi viri esset, vincere potius dolorem quam effugere. Sed hæc pauca & confusa [illegible] dixi, vt vos neque dimoueri me posse à sententia sciretis: neque vicem [illegible] velut hominis infelicis & calamitosi misereremini: mibi vero mei consilii [illegible] facilis & constans est. nam vt Carthaginem reuertar, id mihi debet esse curæ: quid passurus ibi sim, erit diis.* Aiunt etiam quo efficacius mo[illegible] dubitantes, confirmasse, *priusquam Carthagine dimissus esset, sibi [illegible] Punica fraude datum: quod lenta peste spiritus vitales exedens, facta [illegible] restitutum sui consumeret.* Nihil timendum mortem non timenti.

CAP. LXIV. Horribilem vero in hoc viro [illegible] constantiam. qui, dum ab honesto non discederet, contume[illegible], mortem, quidquid denique abominantur homines, maio[illegible] contentione sequutus est, quam alii vitauerant. Vtili mor[illegible] documento, eas tantum animas quibusuis terroribus pares, At Reguli mirabilis constantia.

 honesti-

honeſtique propoſiti ad extremum tenaces eſſe, quæ nobilitatis ſuæ ſenſum habent, ſeque non ad hanc modo vitam natas eſſe meminerunt. Nec enim acerbitates tantas M. Regulus ſponte pertuliſſet, niſi aut pulchris factis ingentia poſt mortem fore præmia, aut ſceleratis ingentes pœnas credidiſſet. Igitur in ſententiam M. Reguli facto Senatus conſulto, quum mœſtos & iratos dominos ipſe vultu ſemper eodem ſequeretur, repulſæque dolorem appareret in ſuaſorem eius crudeliter vindicatum iri, moti quidam ſunt, vt vel nolentem retineri iuberent. vxore

Vxor Reguli.

præterea Reguli Marcia, communibusque liberis, omnia fletu planctuque complentibus, dixere Conſules, *neq; manentem dedituros eſſe: neque diſcedentem moraturos.* Sic ille recuſato etiam coniugis colloquio, paruorumque filiorum complexu oſculisque vitatis, Carthaginem reuectus, atrociſſimis ſuppliciis vexatum corpus exuit.

CAP. LXV.

Regulus excruciatur a Pœnis.

Palpebris enim reſectis aliquamdiu in loco plane tenebricoſo habuerunt: deinde quum ſol eſſet ardentiſſimus, repente eductum intueri cœlum coegerunt. poſtremo coniectum in arcam ligneam, quam ad ſolem obuerterant, clauis introrſum verſis horrentem, atque ita anguſtam, vt erectus perpetuo manere cogeretur: dum feſſum corpus, quocumque inclinaret, ferreis ſtimulis confoditur, cruciatu & vigiliis interemerunt. Hic M. Atilii Reguli fuit exitus, ipſa quoque vita, licet maximam per gloriam diu acta, clarior & inluſtrior.

Elogium Reguli.

Fuit vir moribus integerrimis, animo infractus, conſilio non ſpernendus; in quo nihil accuſare neque ſua neq; ſequentia tempora potuerunt, niſi quod fortunam ſecundam infirmius tuliſſe viſus eſt, repudiatisque Pœnorum precibus cauſſa fuiſſe, cur multis deinde annis bellum maneret, ingenti cum ciuitatis vtriusque detrimento.

CAP. LXVI.

Ceterum M. Regulus peccatum iſtud aliis virtutibus, ſed maxime mortis admirabili conſtantia deleuit; calamitate ſic perlata fortunatior, quam ſi euitare imminentem potuiſſet. Audito fine Reguli, & barbara Pœnorum feritate, Senatus nobiliſſimos captiuorum Marciæ liberisque dedidit.

Senatus vxori Reguli nobiles captiuos dedit.

quos illi concluſos in armario muricibus præfixo, pari ac Regulus interierat ſupplicio excruciare conſtituerunt, alimentis etiam per dies continuos quinque non præbitis. intra quod tempus Boſtar Pœnus mœrore fameque extabuit. Hamilcar vero firmior, etiam alios quinque dies cum cadauere Boſtaris incluſus, ciboque tantum ad vitam cum miſeria protogandam dato durauit: donec cognito quod fieret, magiſtratuum imperio ſæuitia coërcita eſt, iniunctumque vt Boſtaris cineribus in patriam remiſſis reliqui captiuorum mitius haberentur.

Magiſtratus ſæuitiam in captiuos [illegible] habitos.

morum vtriusque ciuitatis memorabili diſcrimine; quum

nec vnquam læsa, nec impune læsura, virtutem quam venerari debuerat, diris suppliciis exstingueret: altera iustissimæ vindictæ poneret modum, non quem poscebat irritatus dolor, sed quem reuerentia humanitatis, & decora claris imperiis moderatio commendabat.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM
LIVIANORVM
LIBER NONVS.
In locum lib. XIX. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri XIX. Liuiani.

Cæcilius Metellus, rebus aduersus Pœnos prospere gestis speciosissimum egit triumphum, XIII. ducibus hostium & CXX. elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher Cos. qui contra auspicia profectus iussit immergi pullos, qui cibari nolebant, infeliciter aduersus Carthaginenses classe pugnauit, & reuocatus à senatu, iussusq; dictatorem dicere, C. Glauciam dixit, sortis vltimæ hominem: qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectauit. Atilius Calatinus primus Dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captiuorum commutatio facta est. Coloniæ deductæ sunt, Fregellæ, in agro Salentino Brundusium. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita CCLI. millia CCXXII. Claudia soror Claudii, qui contemptis auspiciis male pugnauerat, à ludis reuertens, cum turba premeretur, dixit: Vtinam frater meus viueret, iterumque classem duceret. *ob eam caussam mulcta ei dicta est. Duo prætores tum primum creati sunt. Cæcilius Metellus Pont. Max. A. Postumium Cos. quoniam idem & flamen Martialis erat, quum is ad bellum gerendum proficisci vellet, in Vrbe tenuit, nec passus est à sacris recedere. Rebus aduersus Pœnos prospere pluribus gestis, summam victoriæ C. Luctatius Cos. victa ad Ægates insulas classe Pœnorum, imposuit. Petentibus Carthaginensibus pax data est. Quum templum Vestæ arderet, Cæcilius Metellus Pont. Max. ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adiectæ sunt, Velina & Quirina. Falisci quum rebellassent, sexto die perdomiti, in deditionem venerunt.*

PRofectis ab Vrbe Carthaginensium legatis, Consules Senatusconsulto exercitum in Siciliam deportare iussi, cupide paruerunt, & ira in hostes accensi ob M. Regulum, & æmulatione speq; ex L. Metelli proconsule victoria. Nec *Consules exercitum in Siciliam deportant.*

enim

enim confecti negotii magnitudinem damno tantum Carthaginensis populi metiebantur, quod amisso exercitu, tantoque numero elephantorum, ad reliqua belli factus esset infirmior; sed haud minus eo, quod prospera cum belluis pugna Romani milites animum ex priore formidine receperant: spesque incesserat finiri bellum posse, ni occasioni defuissent. Igitur classe nauium ducentarum coacta Consules ambo

Copia & naues Romana.

cum legionibus quatuor Panormum appulerunt: adsumptisque reliquis ibi copiis nauibusque, præter eas quæ custodiæ locorum necessariæ videbantur; cum rostratis ducentis quadraginta, cercuris vero (sic vocant nauium quoddam breuiorum genus) sexaginta, & aliis cuiusque modi nauigiis plurimis Lilybæum veniunt: ibique consilio habito aggredi vrbem constituunt.

CAP. II.

Lilybæi nobilis obsidio.

Hæc est illa Lilybætani oppidi nobilis obsidio, quæ per solidum decennium, ab eius belli anno quarto decimo tracta, non expugnatione vrbis, aut deditione ab obsessis facta, sed vniuersi belli euentu finem accepit. Quum enim Pœni Romanique intelligerent quantum in ea vrbe momentum vtrisque foret, vel ad Africæ præsidium, vel ad imperium Siciliæ, summis vtrimque viribus & oppugnata & defensa est. Vrbem deinde Romanam ex mœrore quem M. Reguli casus attulerat, refecit L. Metelli triumphus: non visu modo & memoria rerum prosperrimarum, sed etiam aduersus inhumanam gentem

L. Metelli Triumphus.

vindictæ dulcedine. Triumphauit de Pœnis proconsule A.D. VII. Idus Septembres. Ducti sunt ante currum duces hostium tredecim, & ingens elephantorum agmen, viginti supra centum: sunt & qui plures numerent. Hi deinde producti sunt, quum ludi fierent, & hastis præpilatis per totum circum ab operis acti, quo contemnere disceret bellua populus, quas vehementissime timuerat. Interfectos esse iaculis Verrius Flaccus auctor est, quum neque vti iis placuisset: neque donari regibus tantam adcessionem virium, ex vsu reipublicæ videretur.

CAP. III.

Magna vilitas annonæ.

Eodem anno magna vilitas annonæ Romæ fuit: assibus singulis farris modios fuisse, itemque vini congios, ficique siccæ pondo triginta, olei pondo decem, carnis pondo duodecim traditur. quum plus vbivis earum rerum esset, quam pecuniæ, cuius inter belli tam diuturni sumptus magna iam penuria esse ceperat. Dum hæc Romæ geruntur, in Sici-

Oppugnatio Lilybæi.

lia Lilybæum summis viribus oppugnabant Consules, neque minore pertinacia animorum ab inclusis resistebatur. Prima vis admota est turri quæ præ aliis longissime versus Libycum mare procurrebat. Hac deiecta, ad proximam quamque promota sunt opera, donec sex omnino turres procubuerunt. tum ad ceteras quatiendas fossæ compleri cepta vt machinæ transduci admouerique possent. quamquam magnus era

labor

labor, quippe latitudo fossæ sexaginta cubitos, altitudo quadraginta æquabat, tamen impigre ceptus promotusque est. Contra hæc Carthaginenses interius aperta fossa, egestam humum amoliebantur: sed quum multitudine materiam apportantium nihilominus agger cresceret, fossæque complanarentur, relicto isto consilio murum alium interiorem exstruxerunt: indefesso ad omnia Himilcone, qui præter vrbanam multitudinem, mercenariorum decem millibus instructus, vim omnem dolumque hostium sagacitate, vigilantia, constantiaque eludebat. Ille nihil neque remissum apud suos, neque tutum apud hostes patiebatur; operibus opera, cuniculis cuniculos, armis arma opponebat: inter hæc sæpe eruptionibus pugnatum, adeo nonnumquam ferociter, vt haud pauciores quam iusta pugna cadere solent, tumultuariis istis certaminibus desiderarentur. Inter quæ, Romanis muros suffodientibus, quo subrutis fundamentis conciderent, Himilco ex aduerso cuniculos agi iussit, vbi Romanos terram egerere animaduerterat. His deinde protinus apertis armatos immisit, qui nudos & operi intentos subito aggressi, multos interemerunt; neque pauciores dum opem suis laturi ad muros accurrunt, sarmentis in fossam coniectis, deinde incensis, concremarunt.

CAP. IV.

Himilconis industria in defendenda vrbe.

Eruptiones frequentes & sanguinolentæ.

Gliscebat tamen in animis obsessorum pauor atque consternatio, qua abusi duces quidam mercenariorum, *stipendia sibi non ex fide soluta* prætexentes, de prodenda Romanis vrbe consilia iniuerunt: minime dubitantes, quin suos quisque milites facile inlecturus esset ad probanda quæ agerentur. Itaque nocte quadam clam ex oppido ad castra Romanorum elapsi statum vrbis obsessæ, & quid ipsi pararent, exposuerunt. Agebat tum inter mercenarios qui Lilybæi erant Alexon quidam, Achæus genere, vir neque militarium artium rudis, & eximius fide. Is animaduerso proditorum consilio, rem ad Himilconem continuo defert. Himilco, vt in magno & instanti metu nihil conatus, duces mercenariorum, quot eorum adhuc Lilybæi erant, conuocat: quid à quibus tentetur exponit, eosque grauiter incusat: hortatur præsentes *vt temeritatis & perfidiæ alienæ participes esse velint: in fide perseuerantibus integra apud Carthaginenses omnia, stipendium certum, præmia magna fore: proditionis infami crimine se commaculantes, & diis & hominibus aduersis abituros esse.* Simul pecuniæ quantum cogere istam inter trepidationem potuerat, diuidit, *de gregariorum stipendiis, vt quam maturrime soluantur, sibi curæ futurum esse* spondet.

CAP. V.

Mercenariorũ motus Lilybæi.

Alexonis fide proditur.

Magna vis orationis est in tempore adhibitæ, præsertim si grauitate morum fides sermoni concilietur: assensi certe sunt vniuersi, operamque suam ad continendos in officio milites alacriter obtulerunt. Himilco laudatos & ampliori spe incen-

CAP. VI.

Himilconis industria sedatur.

sos *ire confestim ad suos quemque* iubet, *operamque dare, vt in fide atque potestate sint*: mittit vna Hannibalem filium eius Hannibalis qui in Sardinia perierat & Achæum Alexonem: illum ad Gallos, quibus ex veteri commilitio notus & acceptus erat: Alexonem ad ceteros varii generis mercenarios, omnibus ex æquo charum gratumque. Hi fidem suam interponentes, *rata fore quæ Himilco promisisset*, negotium adeo ex sententia perfecere, vt paulo post reuersos ad mœnia proditores non modo auersarentur omnes, sed etiam conuitiis telisque vltro arcerent. Et hi quidem ad Consules re infecta regressi, muneribus tamen quibusdam & agris in Sicilia donati sunt.

CAP. VII. Ceterum Pœnorum res improuiso malo prope desperationem adductas, eo tempore fides Alexonis sustentauit: qui prius seruatis itidem Agrigentinis, quibus simili quodam scelere mercenarii Syracusanorum insidiati fuerant, iure suo memoriam laudemque in historia meruit. Creuerunt deinde obsessis animi aduentu nouorum auxiliorum. Carthaginenses enim, licet ignari omnium quæ Lilybæi gesta essent, res non segnibus consiliis indigere iudicabant.

Adherbal cum nouis copiis Lilybæū mittitur.

Igitur Adherbali rei maritimæ præfecto negotium dederant, vt classe comparata militem, annonam & pecuniam Lilybæum introduceret. Ab hoc missus Hamilcaris filius Hannibal, ab Ægusis, quas vocant, insulis ventum opportunum nactus, recta fronte Lilybætanum portum petit, instructos in nauibus habens milites, & si quis obsisteret vi perrupturus. Iam ab obsidionis principio portus aditum obstruxerant Romani, demissis in fundum maris cercuris quindecim; quos ad hunc vsum lapidibus onerauerant.

CAP. VIII. Igitur partim hostis celeritate deprehensi, partim metuentes, ne ventorum vi conuulsi & ipsi in portum & intuta nauigantibus loca raperentur, aduenientibus hostibus occurrere neglexerunt. Et Hannibal portum tuto tenuit, copiisq; (decem erant millia militum) expositis, magna cum lætitia Lilybætanorum, in vrbem acceptus est.

Decem millia militum in oppidum introducenda curat.

Romani quum ingressum hostium impedire non potuissent, de cetero consultabant, quemadmodum opera sua tutarentur, quæ tanta multitudine nouorum militum recepta Himilconem profecto oppugnaturum esse videbant. Neque fefellit eos opinio. Pœnus enim aliorum recentibus viribus, aliorum refectis aduentu sociorum animis vsurus, veteres nouasque copias in concionem vocat; spe victoriæ ac præmiorum ad faciundam eruptionem impellit, dispositisq; vt res poscebat manipulis sub primam lucem opera Romanorum pluribus locis aggreditur.

CAP. IX. *Pugna ad Lilybæum.*

Erant & apud hos prouisa cuncta, quaq; plurimum periculi metuebatur, firmæ stationes oppositæ; cum his itaque confestim acre certamen contrahitur, cadunt vtrimque multi, quum

& magna

& magna animorum contentione, & numero pugnantium non concedendo res gereretur, haud paucioribus viginti millibus vrbe egressis, & maiore aliquanto multitudine obsidentium. Quippe Consules contractis ex amica Sicilia auxiliis plusquam centum millia hominum effecerant: ex quibus ad expediendos commeatus aliasque necessitates dimissis ceteris, ad obsidionem vrbis millia ferme sexaginta adducta. Sed quum ex omni parte vehementer dimicaretur, maxima circa machinas erat contentio: quas alii vt conrumperent, alii vt defenderent, non magis suæ quam hostis vitæ parcebant. Iacebat ingens agmen occisorum in ea statione, quam tuendam ab initio ceperant: augebat clamorem prœliantium & terrificam discriminis faciem alia turba, quæ facibus tædisque armata, per pericula, per cædes suas alienasque ad incendenda opera ruebat: propiusque factum est nihil, quam vt peruicaciæ hostium miles Romanus cederet, machinæque defendi nequirent. Sed Himilco multos suorum occumbere cernens, Romanos autem de ardore propugnandi nihil remittere, signum receptui dedit, pugnaque prior excessit. neque Romani institerunt, contenti seruatis operibus, quæ propemodum pro amissis iam habuerant.

Himilco prior signum receptui dat.

CAP. X.

Hannibal ex obsidione elapsus, Drepanum venit.

Proxima nocte Hannibal, clam hostibus, dum fessi ex prœlio eius abitum obseruare negligunt, nauibus quibuscum venerat, Drepanum ad Adherbalem vectus est: abductis vna equitibus, quos in locis impeditis ad nullam rem obsessis vtiles, alibi bonam operam nauare posse recte iudicauerat. Hi enim à Drepano sæpe excurrentes, intuta faciebant itinera, rerumque necessariarum subuectionem difficilem, multosque pabulatorum, longius à castris vagantium excipiebant, sociosque Romanorum omni cladium genere vexantes, Consulum rationes non mediocriter conturbabant. Neque mari tutas iis res Adherbal esse patiebatur, qui modo Siculis modo Italicis litoribus improuisus incidens, nihil quo nocere Romanis posset, inausum intentatumque relinquebat. Ita factum, vt magna in castris nata inopia (nec enim præter carnes pecudum quidquam ferme cibi supererat) magna pars fame, plures etiam morbis, vt solet, obortis morerentur.

Fames & morbi in castris Romanis.

CAP. XI.

Machinamenta Romanorum ad Lilybaeum.

Hunc ad modum quum aliquot hominum millia desiderata essent, alterum ex Consulibus ad comitia Romam discedere, suasque legiones deportare placuit, quo remanentibus in obsidione expeditior annonæ ratio foret. Iterum deinde maiori conatu terra lapidibusque aggestis, aditum portus sepire aggressi sunt, validis trabibus decussatim compactis aggerem communientes, quæ ferreis ancoris reuinctæ, totius operis compagem firmiore nexu continerent. Sed propter

maris altitudinem, ob quam inter descendendum conuellebatur, quidquid iniectum erat, ingens & inutilis labor fuit: nam oborto vehementiore ventorum flatu, vndisque intumescentibus, perfracta omnia ac direpta sunt. Quum tamen ipsa operis fama clausum aliquamdiu portum tenuisset; anxios ea res Pœnorum animos, vehementerque sollicitos habuit; neque enim vlla in promptu erat ratio, qua cognoscere statum suorum possent, neque quisquam audebat operam suam ad inspiciundas Lilybætanorum res polliceri: donec Hannibal quidam cognomento Rhodius, vir ex illustribus, se ingressurum vrbem, & postquam omnia coram perlustrasset, ex fide renunciaturum recipit. Ei promisso gratia primo maior apud Pœnos, quam fides fuit: quippe præter moles in mari iactas; aditum portus à Romanis nauibus ad ancoras stantibus custodiri sciebant. Sed ille priuata, quam habebat, adornata naui, ad insularum quæ Lilybæo præiacent vnam, hinc deinde quum postridie ventum ferentem nactus esset, circa quartam horam diei, palam, inspectantibus vniuersis hostium copiis, hominibusque fiduciam stupentibus, portum inuectus est. At Romanus Consul, vt regredientem intercipere, selectas ex omni numero naues decem per noctem instrui iubet; eas ab vtroque latere portus, quam proxime ad ipsum eius ostium constituit. Hannibal celeritate nauis suæ confisus clara luce procedit: exspectabant eum intenti paratique Romani: simulque conatu quanto poterant, in eum ferebantur. Sed ille velocitate tantum vincebat, vt effugisse non contentus, vltro inluderet, modo adnauigans, modo circumuectus, quasi ad pugnam hostes prouocaret. Hac audacia quum sæpius vteretur, multum rebus Punicis adiumenti contulit, quod & obsessorum animi nunciis suorum mirifice recreabantur: & quæ postulabat vsus Carthagini mature cognosci poterant, & contumeliosa istius hominis temeritas Romanos molestia & pudore vexabat. Iuuabatur autem peritia maxime locorum, quod in palustri illa cœnosaque eluuie, per quam Lilybæum aditur, certum fidumque nauibus iter accurate obseruauerat. quoties enim ab alto veniens in conspectu habere vrbem ceperat, ita obuertebat nauem, vt puppis Italiam respiceret, ex prora turris Lilybætana quæ mari imminebat, ita cerneretur, vt omnium Africam versus sitarum turrium conspectum tegeret: quæ vna tutissima est via pleno cursu portum petentibus nautis. Iamque plures esse ceperant, qui audacia & felicitate Hannibalis incitati Lilybæum commearent: donec casu quodam quadriremis celeritatis eximiæ compræhenderetur. Licet enim aliis partibus moles à Romanis iactas venti ac vndæ ra-

Hannibalis Rhodii audacia.

CAP. XII.

Portus Lilybæi custoditus à Romanis.

Sed Hannibal penetrat.

CAP. XIII.

Idem sæpius.

Inde plures audent.

CAP. XIV.

dæ raptauissent, vno tamen loco, vbi minus profundum mare fuerat, constiterunt. Ei dorso impacta nauis quum obhæsisset, capta à Romanis optimoque milite & remigio instructa, etiam Hannibali exitium attulit. Quippe noctu forte ingressus vrbem, quum in reditu palam soluisset, quadriremenque istam ad omnes suæ nauis motus similiter occurrentem videret, animaduerso statim periculo fugere, & quum hoc frustra esset, repugnare conatus, in validiorum potestatem venit. Romani hac quoque naue potiti, parique modo ad obseruandam portus aditum vsi, ne quæ deinceps naues Lilybæum penetrare possent, facile prohibuerunt. Acrior inde vis obsidentium esse cepit: adortique munimenta Romani, quæ mari vicina erant, omne defensorum agmen ad tuenda loca quæ oppugnabantur pertraxere. Sic via facta reliquis copiis quæ ex diuersa parte occasioni huic insidiabantur, vt murum exteriorem caperent. quamquam id frustra fuit. quippe dux Pœnus cum delectis suorum tempestiue accurrens, multa cum cæde tenentes locum Romanos reiecit.

Sed intercipiuntur quidam. Etiam ipse Hannibal.

CAP. XV.

Alia deinde maior fortuna spem obsessis vniuersæ victoriæ dedit. Forte ventorum ingens vis exorta fuerat, adeo veluti data opera Romanorum incumbens machinis, vt & vineas quateret, & ipsas turres in capitibus earum structas conuelleret. Non fefellit ea res oppidanos, deorumque munere oblatam sibi opportunitatem credidere, qua toties frustra tentatis operibus ignem iniicerent. Itaque tripartito agmine erumpunt, faces & quæ alendo igni parauerant immittunt. eratque per se facilis ad concipiendam flammam materia machinarum, quam diu ante cæsam sol & æstus arefecerant. Neque segniter ad opem ferendam concurrerant Romani; sed impar certamen erat, quum alii machinis iam incensis ad tela certius validiusque coniicienda luce ignium & tempestatis impetu iuuarentur: aliis haud minus ab his caussis impedimenti periculique, quam ab hostili ferro esset. quippe flatus vehemens & Romanis prorsus aduersus, fumum, fauillam, flammas in ora oculosque hominum prouoluebat: telaque ab hostibus missa maiori violentia deferebat in obnoxios, quum interim Romanorum ictus incerti & inualidi, nec dirigi per caliginem possent, & vehementia reflantis venti frangerentur.

Lilybetani erumpunt.

CAP. XVI.

Ita factum vt omnes Romanorum vineæ, petrariæ arietes, & quidquid operum vel agendis cuniculis, vel verberando muro paratum fuerat, eodem incendio absumerentur. Tum vero spes omnis potiundi per vim Lilybæi excidit: desertaque obsidio foret, ni Hiero, magna iterum frumenti copia submissa, vti maneretur euicisset. Ita omisso oppugnandi consilio, castrisque ex omni parte communitis, tempori & casui rem permittere decreuerunt. Obsessi

Opera Romanorum incendunt.

quoque refecta murorum parte quæ ceciderat, maiores in posterum ad tolerandam obsidionem animos habuerunt. Hæc nequaquam lætis aut securis animis Romæ audita: neque tamen dubitabatur quin bello accepta detrimenta bello sarcienda essent: adeoque hæc sententia penitus infixa mentibus fuit, vt quidam senator in ipsa curia occisus esse memoretur, quod verba de pace fecisset. Magni deinde apparatus facti, inter quos remigum (nam huius generis iactura ingens facta erat) millia decem ex nouo delectu in Siciliam missa.

Senator pacem suadens in curia occiditur.

CAP. XVII.

A. V. C. DIV.

Consules iam erant P. Clodius Ap. F. C. N. Pulcher, L. Iunius C. F. C. N. Pullus. Clodium illum nepotem Cæci fuisse, falso à quibusdam traditum est. Is quum in Siciliam venisset, accepto qui ad Lilybæum erat exercitu, milites in concionem conuocat, prioris anni Consules acriter repræhendit, *quod per ignauiam & delicias, obsessis quam obsidentibus similiores tempus ad Lilybæum sine vllo profectu nec sine magna Romani nominis ignominia damnoque triuissent.* Erat enim vir asper & acerbus, & qui violentia ingenii, fastuque ob nobilitatem suam, prolaberetur ad facta dictaque vix sanæ mentis homini conuenientia. Idem in puniendo sæuus & immitis nullum delictum veniæ, leuissimum quodque nimia seueritate prosequebatur; quum interim ipse in rebus maximis, non misere tantum, sed etiam prorsus amenter impingeret. Nam & consilium priorum ducum, quod acerbe vituperauerat, imitatus est, vt ad portum obstruendum moles in mare iaceret: & quod capitalioris amentiæ fuit, temere Drepanum aggressus, non minus sua imprudentia quam Adherbalis virtute florentissimam classem perdidit.

P. Clodii asperitas & alia vitia.

Classem perdit.

CAP. XIIX.

Drepano temeritate.

Persuaserat sibi ceterisque hostem ignarum supplementi quod Romana classis accepisset, imparatum Drepani depræhendi posse. nihil enim crediturum minus, quam audaciam & vires Romanis esse, vltro hostem mari lacessendi. Sic delectis nauibus optimis ducentis & viginti, impositoque remige, & fortissimo quoque ex legionibus, nam vt ad certam prædam, minimeque longum laborem (Drepanum enim Lilybæo abest millia passuum non amplius quindecim) certatim sese offerebant; circa tertiam vigiliam silentio soluit, cursu per noctem prospero, & hostes fallente. Lux orta, primis iam nauibus à Drepano haud procul conspectis, ad miraculum insolitæ rei exciuit Adherbalem, neque dubitare poterat, quin hostis adesset. duarum rerum erat proposita optio, vt aut confestim prœlio congrederetur; aut aditu hosti concesso cingi se obsiderique sineret. quod postremum, quum haud minus flagitii quam molestiæ discriminisque plenum videretur, auersatus; socios nauales subito in litore coëgit: mercenarios autem milites voce præconis in concionem aduocatos breui sed efficaci oratione monuit, quanta spes

Adherbal prælio se parat.

esset

esset prœlium prompte capessentibus: quantus, si illud refugissent, ex obsidione metus. Alacriter succlamantibus omnibus, Adherbal collaudatos naues sine mora conscendere iubet, prætoriamque (hac ipse vehebatur) oculis & remigio sequi. Hæc vbi præcepta dedit, primus ipse altum petit, sub ipsas portui inpendentes petras egressus, quum eodem tempore ex aduerso latere Romanæ naues portum intrarent. P. Clodius, non vti sperauerat territo hoste prœliumque detrectante, sed ad defensionem sui strenue conuerso, perturbatus ipse, naues suas propere reuocat, in aperto mari structurus aciem. Sed illæ nullo ordine, vt vnaquæque præcucurrerat, aliæ intra portum iam penetrauerant, aliæ petebant aditum, quædam in ipsis faucibus versabantur. inde factum vt dum magno nisu retrocedere omnes tendunt, aliæ in alias incurrentes turbarent mutuo, remosque inuicem detergerent: donec vt potuerunt euolutæ portuque egressæ, quoniam spatium temporis nullum suppeterat, continuo iuxta litus ipsum in ordinem aciei adstitere. Ipse Consul qui prius agmen coëgerat, tum conuerso cursu ante omnes euectus sinistro classis suæ lateri se applicuit. At Pœnus interea læuum hostilis aciei cornu præteruectus, cum nauibus rostratis quinque, tot enim secum habebat, Romanis obuertere frontem cepit, altum patensque mare à tergo habens. simul alios suorum, vt quisque aduenerat, adiungere se iusto interuallo prioribus nauibus iubet, & postquam omnes eadem serie directæ sunt, seruatis ordinibus in hostem mouet. Iamque sublatum vtrimque ex prætoria pugnæ signum erat, quum omni ex parte acriter concurritur, pari primo spe, sed subinde meliore Carthaginensium fortuna. Quamquam enim numero nauium vincebantur, armatis tantum nonaginta, *longe tamen rebus aliis superiores erant. nam & nauibus melioribus; & exercitatissimo remige vtebantur: locum autem pugnæ sortiti erant commodissimum, vt quoties vrgerentur, liberum in mare receptum haberent, velocitate sua ex facili vel elusuri hostem instantem, vel etiam si longius prosequeretur, circumuenturi. Romanis contra ad litus appressis in arcto omnia: non procurrere libero impetu, non inhibere tuto poterant: sed quoties vrgente hoste retrocedebant, aut puppe in sabulo desidente hærebant, aut impacti litoribus periclitabantur. Ita quum neque perrumpere hostium ordinem, & rursus à tergo inuadere possent, ob tarditatem nauium, remigumque imperitiam: neque ob angustias locorum, intrà quæ conclusi erant, laborantibus suis opem à puppi ferre, impune à Carthaginensibus vexabantur. Ad has difficultates accesserat & alia desperationis ex religione caussa: namque deorum se premi rebantur ob temeritatem Consulis, qui contra auspicia

CAP. XIX.

Pugna inter P. Clodium & Adherbalem.

Romani trepidant.

CAP. XX.

Adherbal cum paucis nauibus prœlium inchoat.

Carthaginenses vincunt.

CAP. XXI.

Clodius contra auspicia pugnauit.

auspicia pugnare sustinuisset, ad neglectum religionum etiam contumelia addita. Pullos enim, quoniam non pascebantur, in mare præcipitari iusserat, *vt biberent, quando esse nollent*: ea res, tamquam inimicis iratisque diis prœliantes, ad omnia segniores timidioresque fecerat. Sed ipsi cladis auctori, quum cetera perdidisset, ad se conseruandum, nec ingenium, nec audacia defuit. Quippe quum naues suas passim deprimi capique videret, assumptis triginta quæ proximæ constiterant, inter litus & hostilem classem elapsus est; & quo tutior ad Lilybætanum exercitum receptus foret (prætereuniganda enim Pœnorum erant præsidia) naues in speciem victricium ornari iussit. Ita Pœnis victoriam penes Consulem fuisse, reliquasque naues eius mox sequuturas putantibus, non modo tutus ei reditus, sed etiam hostibus terribilis Lilybæum fuit. relictas à Consule naues tres & nonaginta cepit hostis vna cum propugnatoribus & remige, præter eos qui nauibus magna vi in litus impactis, eiecerunt se in terram, fugeruntque. Sed & in ipso prœlio magnus nauium numerus depressus est: nam plures ducentis Lilybæo P. Clodius aduexerat. Tanta victoria minimo impendio Carthaginensibus stetit. *non modo nauem sed ne hominum quidem vllum interiisse, vulneratos oppido paucos* traditur: quum *de Romana classe octo millia hominum cæsa, capta millia viginti* referantur. Sub idem tempus etiam à Panormo naues frumento onustas rapuere Pœni, Drepanumque auexere, & vicissim ex agro Drepanitano commeatus Lilybæum importantes, omni genere bonorum obsessos large refecerunt. Neque hic substitit eius anni fortuna, quin alio quoque magno incommodo mactaret Romanos, nec possessione modo maris sed etiam spe potiundi depelleret. Alter enim Consul L. Iunius, cum onerariis multis quibus annonam ad exercitum deferret, rostratisque sexaginta ex Italia profectus, vbi Messanam appulit, obuiam aliarum nauium multitudinem habuit, quæ tum ab exercitu, tum aliis Siciliæ partibus eo conuenerant. His adsumptis, & classe facta nauium longarum CXX. onerariarum prope DCCC. Syracusas prouehitur. Quo postquam venit, Quæstoribus partem nauium Lilybæum ducendam tradit: ipse subsistit Syracusis, exspectans eos qui Messana proficiscentem consequi non potuerant, simul annonam cogens, quam ex locis mediterraneis socii subuehebant. Interim Adherbal missis Carthaginem nauibus, hominibusque captiuis, fortuna gloriaque ad res gerendas incitante, Carthaloni qui suas septuaginta naues cum totidem ferme onerariis ex Africa adduxerat, triginta alias addidit, misitque hominem ad naues Romanorum quæ in portu ad Lilybæum stabant abstrahendas, aut corrumpendas. Ille sub primam lucem

Clodii strategema ad euadendum.

CAP. XXII.

Magna victoria Pœnorum, cum minimo aut nullo damno.

Lilybæum commeatus importatur.

CAP. XXIII.

Aliud incommodum Romanorum.

Carthalo aduersus classem Romanam mittitur.

CAP. XXIV.

[illegible] terrore iniectus, quum aliis nauium manus, alios ignem inferret: & in Romanos ad defensionem nauium accurrentes, præfectus [illegible] mercenarios eruptionem facere iussisset, magna in castra [illegible] ad extremum Carthalo confestim non [illegible] multis, abre[illegible], Heracleam versus cursum direxit. Iis locis excubanti, [illegible] Romanorum impune Lilybæum nauigaret, nunciatur, nauium [illegible] classem haud pœnitendam aduentare. Iam [illegible] præfe[illegible] ad se pertrahendo naues bonas ad centum viginti effecerat: [illegible] igitur viribus, & superiore victoria, confestim egreditur portu, [illegible]que occurrit. Iuxta Geloum litus in conspectum classes venere: sed Romani Quæstores impar certamen veriti, ad Phintiadem, quod in amicitia Romanorum erat oppidum, deflexerunt. Portus ad Phintiadem nullus est: tantum procurrentes in mare petræ stationem nauibus haud vsquequaque incommodam præbent. Hic exscensione facta Romani hostium aduentum instructi exspectabant, catapultis atque balistis ex oppido aduectis, & pro litore ad tutelam nauium dispositis. Carthaginensibus initio consilium fuerat obsidendi hostem, quem putabant metu perculsum statim refugiturum in oppidum esse, nauesque ad prædam relicturum. Sed vbi Romanis grauiter se defendentibus, certamen periculi plenum experiebantur, prætereaque loco multa habenti incommoda parum fidebant, destiterunt: paucisque nauibus ex earum numero quæ commeatum vehebant, abductis, ad Halycum flumen, qui haud procul inde aberat, discesserunt: ibi dum saucios reficiunt, hostium abitum ex commodo suo obseruaturi. Alii scriptores, credo Philinum sequuti, *haudquaquam leui damno defunctos esse Romanos volunt: sed primo statim adspectu hostium perculsos Quæstores, dum Phintiadem cursu petunt, onerarias naues, aliasque præter bellicas deseruisse. In ipso vero prælio rotunda Romanorum nauigia quinquaginta, longas vero naues sexaginta depressas, tredecim ita percussas quassatasque, vt deinceps vsui esse nequiuerint.* Non longo post tempore, Pœnis adhuc stationem ad Halycum amnem habentibus, L. Iunius Cos. rebus, quarum gratia Syracusis substiterat, perfectis, præter Pachynum promontorium, vela Lilybæum versus faciens, à speculatoribus Carthalonis conspectus est. Carthalo re nunciata, quanta potest celeritate obuiam Consuli proficiscitur, [illegible] quæ ad Phintiadem gesta essent: quo longissime à Quæstorum classe cum illo dimicaret, neque iuuari ille facile à suis posset. Consul [illegible] visa Pœnorum classe, quum neque confligere auderet, neque hostem instantem effugere posset, iuxta Camarinam in locum asperum & importuosum naues adigit, metum hunc vincente alio maiore me-

Naues aliquot [illegible] pug.

Romani fugiciunt.

CAP. XXVI
Certamen ad Phintiadem.

Romanorum clades.

CAP. XXVII
L. Iunius Consul Lilybæum versus nauigat.

A Carthalone in locū in quē adigitur.

te metu, ne aliter vniuersus exercitus in potestatem hostium deueniret. Carthalo eadem loca intrare non ausus, ad promontorium quoddam stationi locum capit, ita situm, vt inde pariter in vtramque Romanorum classem intentus esse posset.

CAP. XXIIX. Neque multo post ventis violenter flantibus, quum ingentis tempestatis signa Carthaginensium gubernatores rerum istarum periti vidissent, Carthaloni persuaserunt, vti relicta quam ceperat statione, Pachynum flecteret. ita nec sine magno labore vim tempestatis Punica classis effugit. at Romanorum vtraque classis inter saxa cautesque depræhensa funditus interiit, vti ne tabula quidem vlla vllius vsus ex naufragio reliqua fuisse credatur; duabus exceptis nauibus; quibus postea Consul, reliquos ex ea clade milites remigesque secum ducens, Lilybæum peruenit. Hoc naufragio naues quæ annonam portabant omnes, longas supra centum perisse traditum. exercitus tamen seruata pars est, multis in vicina litora enatantibus eiectisue.

Classem naufragio amittit.

At Senatus, qui paulo ante P. Clodium Consulem ob rem male gestam ex Sicilia reuocauerat, quum insuper tristis de Iuniana clade nuncius aduenisset: in classe quidem spem habere desiit: ceterum ad bellum terrestri Marte prosequendum, animum consiliumque strenue aduertit.

Senatus omissa classe, terra rem statuit gerendā.

CAPVT XXIX. Et Lilybæi quidem obsidionem solui non est visum: sed datum idoneis hominibus negotium, vt necessaria exercitui iusto tempore subueherentur. Spem faciebat, quod vti mari Pœnus, ita Romanus terra plus poterat, totamque ferme Siciliam ditione aut fœderibus complectebatur. Sed neque Consules eius anni placebant: neque Consulari imperio, quod isti contemptu religionum profanassent (nam & L. Iunius contra auspicia nauigasse dicebatur) res putabatur feliciter geri posse. Igitur ad rem nouam & insitatam ventum, vti Dictator diceretur, qui in Siciliam iret, quum ad eam diem extra Italiam nemo ea potestate præditus exercitum duxisset.

Lilybæi obsidionem urgent.

Dictatorem in Siciliā mittunt.

Mira eo tempore & prope incredibilis P. Clodii Consulis insolentia fuit. iussus à Senatu Dictatorem dicere, tamquam parum in patriam deliquisset tantæ cladis auctor, nisi dignitatem etiam imperii contumelia & derisu macularet, M. Claudium Glyciam dixit, scribam aut viatorem suum.

CAP. XXX. Tum vero coorta merito in eum indignatione omnium, coactus abdicare, ac in populi iudicium adductus est. Condemnatum auctores quos Cicero vidit, retulere; sed apud alios adnotatum est, *illum haud dubia iam populi voluntate, casu ereptum esse eminenti damnationi, quum subito coortus imber comitia diremisset: tum enim reiteratam quæstionem interpellantibus diis, aliam deinceps institui non placuisse.* Ceterum Glycias, quod vltimæ sortis hominem in maximo imperio conspici pudor ciuitatis non ferebat, coactus abdicare, ludos tamen postea

P. Claudius damnatur.

præ-

[illegible] spectans. In eius locum Dictator creatus est A. Atilius A. F. C. N. Calatinum, dixitque magistrum equitum L. Cæcilium L.F.C.N. Metellum, qui de Pœnis triumphauerat. Hi profecti quidem sunt in Siciliam, sed rem memorabilem nullam gesserunt. Interea L. Iunius amissarum nauium & naufragii culpam egregio facinore abolere studens, quum in omnes occasiones intentus esset, Erycis occupandi viam, proditione nocturna quorumdam, quos donis & promissis suos fecerat, inuenit. Eryx mons est Siciliæ post Ætnam editissimus, in ea parte insulæ, quæ Italiam respicit, medio ferme inter Drepana & Panormum situs: sed ab illa parte asperior. In vertice planiciem habet cum templo Veneris, quam ex loco *Erycinam* vocant, longe omnium, quæ in Sicilia sunt opulentissimo. Sub ipsum deinde cacumen in medio montis vrbs est cognominis, accessu valde difficili, qui à radicibus montis per longas & angustas semitas, non citra laborem expeditur. Igitur L. Iunius loci natura perspecta, tum in summo montis iugo, tum in faucibus quæ Drepana spectant, præsidia constituit, tutus loco, & si incesseretur, vim hostium leui negotio propulsaturus. Sed & Ægithallum muro cinxit, firmauitque præsidiaria manu militum octingentorum. Ceterum Carthalo noctu expositis ibi copiis castellum expugnauit. præsidiarii partim occisi captiue: partim ad Erycem perfugerunt. Cetera de L. Iunii rebus incerta sunt apud scriptores: quidam enim *à Carthalone captum Ægithalli*: alii *metu accusationum ob classem amissam sibi necem consciuisse* prodiderunt. Neque minus de sæcularibus ludis ambigitur, tumne potius tertium celebrati fuerint, an quartodecimo post anno, P. Cornelio Lentulo, C. Licinio Varo Consulibus. Credibilius tamen arbitror, hoc anno factos, incitante etiam ex tot cladibus metu, & spe meliorum temporum, si religiones diligentius colerentur. Fertilis hic annus fuit, oleique libræ duodenæ singulis assibus veniere. Interea quum dictaturæ vel tempus effluxisset, vel abdicata per Calatinum potestas esset; magistratum inierunt C. Aurelius L.F.C.N. Cotta, Seruilius Q.F. Cn.N. Geminus, iterum vterque Consules. Hi res in Sicilia satis prospere gesserunt, citra tamen magnæ aut victoriæ, aut vtilitatis gloriam. Coërcuerunt sane Pœnos Lilybæum & Drepanum tenentes, ne tam aut frequenter, aut late auderent excurrere: & quæ in locis à mari remotioribus præsidia habuerant, receperunt. Aduersus hos Carthalo cum multa conatus frustra esset, consilium Italicæ oræ vastandæ cepit: vt hoc tumultu Consules à rebus Siculis distraheret: aut si auxilio venire suis neglexissent, occasione temporum ad populandos agros, vrbesque capiendas vteretur. Ceterum ne hic quidem fortuna ceptis adfuit. Missus enim

L. Iunius Erycem occupat.

CAPVT XXXI. *Erycis descriptio.*

De L. Iunio diuersæ opiniones.

CAP. XXXII. *[illegible] de ludis secularibus.*

A.V.C. DV. *C. Aurelii, P. Seruilii gesta in Sicilia.*

CAPVT XXXIV. *Carthalo Italicam oram vastat.*

ad pro-

ad prohibendas sociorum iniurias cum vrbano mil[illegible] retor, de successu consilii sui desperantem redire in Siciliam compulit. Vbi quum mercenarius miles seditionem excitasset, quod stipendia non soluebantur, multos ex eo numero in desertis insulis exposuit, multos ad pœnam remisit Carthaginem. Quam rem ægre ferentibus reliquis, adeo sunt exasperati animi, vt manifesta defectio omnium, & ex eo noui belli ma-

Hamilcar Magnus in Siciliam venit.

teria timeretur. Sed in tempore Hamilcar, successor Carthaloni datus, aduenit: tumultuantesque noctu adortus, alios occidit, alios demersit mari; ceteros veniam petentes, in gratiam concordiamq; recepit. Hic est ille Barcæ cognomento notus Hamilcar, quo meliorem ducem Carthago

CAPVT XXXIV.

non habuit, futurus incomparabilis, nisi Hannibalé genuisset. Ex eo tempore durius Romanis bellum fieri cepit. Statim enim sedato mercenariorum motu, cum classe ad Italiam deuastandam profectus Hamilcar,

Locrensis & Bruttios populatur.

Locrensium & Bruttiorum agros late populatus est. At Romani, quum Hieronis Syracusani Regis in eos constans fides & magna exstarent merita, remisso tributo annuo quod priori fœdere pepigerant, perpetuam cum eo societatem amicitiamque sanciuerunt. Interim Hamilcar ex Italia reuersus in finibus Panormitanis exscensione facta, inter Pano-

Epercten castra occupat.

mum & Erycem castris locum cepit natura munitissimum. Epercte vocatur mons omni ex parte abruptus, qui ex circumfusa regione in magnam altitudinem se erigit, non tenui fastigio, sed spatium centum plus minus stadiorum complexo: quæ tota regio pecori alendo frugibusque ferendis aptissima est, vt quæ marinis flatibus opportune aduersa, pestiferis animalibus omnibus vacat. Ibidem verruca quædam adsurgit, quæ & arcis vicem, & speculæ in circumiectos campos obtinere queat.

CAPVT XXXV.

Situs valde opportunus.

Adiacet portus perquam aptus Drepano aut Lilybæo Italiam petentibus, cum aqua dulci copiosa. Tribus omnino viis iste mons adiri potest: à terra duo sunt aditus, vnus à mari, sed omnes impediti & perdifficiles. Hic castra locauit Hamilcar audaci plane consilio, quum vrbem sociam habens omnino nullam in medios hostes se demitteret: sed munitione loci sitaque virtute & peritia rei militaris confisus, plurimum negotii Romanis exhibuit, Carthaginensiumque res valde confirmauit, quæ iam etiam domi satis prospere ire ceperant. Namque Pœnorum alius

Hanno prospere rem in Africa gerit.

dux Hanno, cui cum Hamilcare virtutis erat æmulatio, gloriæ parandæ caussa, simul vt militem citra sumptum ciuitatis ex hostico aleret, belloque exerceret, Libyæ parti quæ circa Hecatonpylon est, arma intulerat; & vrbe potitus, obsidum tria millia Carthaginem deduxerat. Neque tamen vsquequaque res eis lætæ eo tempore fuere. Quippe L. Cæ-

A.V.C.DVI cilio L.F.C.N. Metello secundum, Num. Fabio M.F.M.N. Buteone

Co[ss.]

[illegible] opibus parata classis Africam vastauit. Quanquam [illegible] Senatus iterum abstinere mari decreuerat, ciuib[us] tamen in posterum [illegible] potestatem fecit; ea conditione, vt naues ex publico [illegible] restituerent: prædam seruarent sibi. Sic facta classis non [illegible], Incolis Africanis multum terroris damnique intulit. [illegible] Hipponem Regium, vrbem non è vilissimis adorti, naues Hipponensium & ædificia multa igne consumpserunt. Regressuri deinde, quum [illegible] portus catenis clausum reperissent, ex magno periculo [illegible] arte & consilio pepererunt. Incitatis enim nauibus, quum [illegible] catenam prope iam contingerent, vniuersi in puppes nauium recesserunt [illegible] leuatæ onere proræ catenas facile superarunt. hoc facto [illegible] se omnes in proras, hisque depressis effecerunt, vt puppes [illegible] supra catenas lapsæ, liberi cursus facultatem periclitantibus redderent. Sic ingenti metu liberati, paulo post apud Panormum cum Punicis nauibus prosperam pugnam fecere. Consules autem Romani diuisis belli muniis, L. Metellus Lilybæum, Num. Fabius Drepanum obsidebant. Adiacet Drepano Austrum versus insula, siue scopulus verius est, quam Peliadem insulam Græci, nos Columbariam appellamus. Hanc occiso præsidio Punico per suos milites noctu Consul occupauit. Neque distulit Hamilcar, qui ad defendendum Drepanum accurrerat, orta luce ad locum recuperandum egredi. Quo animaduerso Consul, quum suis opem ferre non posset, tota vi Drepanum oppugnare instituit. Sic retracto Hamilcare, tenuit insulam, eaque deinceps ad obsessos acrius infestandos vsus est. Iactis enim molibus continenti eam adnexuit: & quoniam illa parte infirmiora vrbis erant mœnia, operibus [illegible] oppugnationem inde est orsus. Sed pugnas Hamilcari cum his & sequentium annorum Consulibus pugnatas, neque ob frequentiam posse describi, neque ob similitudinem casuum debere Polybius censet: quum triennio fere continuo Epiercta castra habens cum Romanis ducibus, maxime postquam illi castris ante Panormum locatis, vix quinque stadiorum interuallum inter se & hostem reliquissent, propemodum quotidiana prœlia fecerit. neque enim aut quietæ res esse poterant [illegible] collata castris castra essent, neque rursum ad vniuersæ dimicationis discrimen ventum est. multa enim prohibebant: præcipue [illegible] firmitudine, locorumque munitionibus, etiam qui in prœlio inferiores fuerant, vicinitate castrorum protegerentur. Ita fiebat [illegible] pugnandum semper aliqui caderent: acie semel inclinata, [illegible] receptus esset. Ceterum eodem anno quo Drepana obsessa sunt, non Sicula modo, sed etiam Italica litora Carthagi-

CAPVT XXXVI.
Romani primum permittunt nauigationem [illegible].

CAPVT XXXVII.
Lilybæum & Drepanum obsidet.

Hamilcar ad defendendum Drepanum accurrit.

CAPVT XXXVIII.
[illegible] Romanis dimicat.

Maritimam Italiæ oram populat.

nensium classes infestarunt. & ipse Hamilcar, deprædando quidquid adiri poterat, maritimam Italiæ oram ad Cumanos vsque fines peruastauit.

CAPVT XXXIX.

Captiui permutantur.

His incursionibus, & Siculis pugnis quum multi Romanorum ciuium in seruitute apud hostes essent, duces Romani cum Pœnis pacti sunt, vt captiui permutarentur: vtra pars plures accepisset, argenti pondo libra & selibras in capita daret. Plures quum recepissent Pœni quam reddidissent, pecuniam ex pacto penderunt. Duas hoc anno colonias in Italia deductas inuenio, Æsulum & Alsium. Lustrum item Romæ conditum duodequadragesimum, ab A. Atilio A.F.C.N. Calatino, A. Manlio T.F.T.N. Attico, Censoribus.

Censorum Romæ ciuium numerus.

Censa sunt ciuium capita ducenta quinquaginta vnum millia, ducenta viginti duo: quum superiore lustro paulo minus trecenta millia censa fuissent. tantam ciuium multitudinem eo tempore bellum & naufragia consumpserunt, Nec ideo segnius suppleti exercitus Siculi.

A.V.C. DVII.

CAP. XL.

Laboriosa & infructuosa contra Hamilcarem militia.

M. Octacilio C.F.M.N. Crasso iterum, M. Fabio C.F.M.N. Licino Consulibus deducentibus. Hi laboriosam quidem & exercitam militiam habuere; verumtamen, quia locorum quæ præceperat opportunitatibus emouere Hamilcarem nequiuerant, nihil memoria dignum gessere. quod sequentibus etiam aliquot Romanis Consulibus accidit, ob idem incommodum: & quia repentini duces aduersus perpetuum veteremque delecti, plus propemodum temporis in adparatibus, & locorum situ, militum voluntate statuque belli cognoscendo consumere cogebantur, quam ad res gerendas superabat. Quo etiam consilio factum videtur illo anno, vt quum instaret comitiorum tempus, Dictatorem potius dici placeret, quam Consulum alterutrum ex Sicilia euocari. Dictus est Ti. Coruncanius Ti. F. Ti. N. comitiorum habendorum caussa: is magistrum equitum M. Fuluium Q.F.M.N. Flaccum dixit.

Claudiæ Appii F. dies dicitur.

Interea duo Tribuni plebis C. Fundanius & Ti. Sempronius Claudiæ Appii Cæci filiæ diem ad populum dixerunt, quod à ludis rediens, quum turba premeretur, in conferta multitudine ægre procedente carpento, vocem miserat impii voti; *vtinam frater meus reuiuisceret, iterumque classem duceret!*

CAP. XLI.

Claudiæ gentis nobilitas.

Nulla fere nobilis Romæ domus erat, quin Claudiam gentem propinqua cognatione aut adfinitate contingeret. Itaque non deerant qui ream tuerentur, *claritatem familiæ, patris Appii merita, fragilitatem sexus* obtendentes. *inauditum esse feminas ad iudicium populi vocari. neque satis grauem caussam, cur à Clodia mos nouus inciperet, qua nullo aut consilio aut facto maiestate populi Romani deminuta, tantum intra verba peccauisset.*

Tribunorum plebis oratio contra Claudiam.

Aduersum quæ duo tribuni plebis ita disseruere: *Quam impiam, quamque detestabilem vocem Claudia iecerit, non ignoratis Quirites. neque enim testimonii opus est, confitente rea: neque etiam*

il-

[illegible] si vellet, posset: quod palam in publico, non leuem, quum sub dio [illegible], non multitudinem ipsam tantum, quam incusabat, veneria, effudit. Quam sum igitur, quum de crimine constet, de pœna dubitamus? parumne [illegible] legibus cautum est? an nos verba legum numerantes, mentem [illegible] patimur? Feminam hoc iudicio peti nouum esse contendunt. [illegible] enim etiam est, feminam hoc pacto delinquere: nec dum enim vllam [illegible] mulierem vrbs nostra tulerat. Atque vtinam ne nunc quidem nouum exemplum statui opus esset, mallemus profecto nullo delictis quietam [illegible] legum aciem pati, quam aduersus nocentes, vtili quidem, sed tamen acerbo rigore distringere.

CAP. XLII.

Ceterum ciuitati stare volenti necessaria legum est custodia: quas vtique minime deberent subuertere, qui Reipub. nostræ principes & columina haberi volunt. Quos profecto iuris omnis peritissimos latere non potest, quum pluribus in legibus nulla sit expressa mulierum mentio, verbo si quis, & similibus, non minus illum sexum, quam masculinum continere. Quid igitur mirum, si leges, quæ de maiestate latæ sunt, ad vtrumque sexum pertinere credimus, quum exemplo sit isthæc Claudia, ab vtroque in eas peccari posse.

Leges de Maiestate ad vtrumque sexum pertinent.

Sed eleuant illi rem, paruumq; videri delictum volunt, quod vltra verba non processisset. Hoc enim restabat, vt conatum, studium [illegible] coniungeret, cum Pœnis consilia sociaret, centuriaret homines, armaret seruitia, occuparet Capitolium, & pestem quam ciuibus verbo vouerat, opere quoque ipso & manu inferret?

CAP. XLIII.

Atqui legibus profecto non facta magis, quam consilium & animus patrantis puniuntur. neque enim si quid furiosus aut infans nocuit, iure aduersus eum prodita est actio: animi vero cuiusque multis in caussis non minus certa ex verbis, quam ex operibus indicia petuntur. Quæ sic [illegible], quid faceret, si facere quod optet, in eius manu esset? Quod si aliorum quoque hominum iudicia non contemnimus (cur autem contemnamus?) etiam [illegible] pro scelere habitum vindicatumq; est impium votum. Athenis, quæ Græciæ [illegible] præ ceteris sapientiæ laudibus clara habetur, damnatus est qui magnum [illegible] optauerat, quum necessaria funeribus curandis venderet, quod consequi posse non valebat, nisi multi mortales interiissent.

Impium votum pro scelere damnatur.

Et tamen illis in verbis locum habere poterat mitior interpretatio: hæc non ambigue neque perplexe, [illegible] ciuibus, cladem exercitui, calamitatem Reipublicæ optauit. Vtinam frater meus reuiuisceret / vocum improbum, etiam si fratris caussa sic optauisset.

CAP. XLIV.

P. Claudii superbia & temeritas.

Cur enim illi reddenda vita esset, cuius opera tot ciuium millibus erepta est? qui Rempublicam non minus per superbiam despexit, quam per temeritatem [illegible], qui prædamnatus omnium hominum sententiis, non infamiam eius iudicii, sed pœnam casu effugit? Hunc tu, si saperes, optares reuiuiscere? cuius [illegible] eodem tumulo potuisset obruere, quo cineres teguntur, nihil antiquius habere debuisset. Quemadmodum enim fratrum egregiorum fama aliæ

matronæ

matronæ non inepte gloriantur: ita tibi hic pudori esset, si quidquam apud te pudoris remaneret. Sed ignoscamus feminæ nobili, si fratrem stulte fortasse, sed tamen pie desiderauit. imo absoluite eam, si tam insolens ineptumq; votum quam caussa optandi abominabilis fuit. Cur enim voluisti fratrem reuiuiscere? vt adspectu propinqui hominis te recrearet? vt opera eius vteretur. aut eius præsidio, honores ornamento essent? nihil horum. quid igitur? vt iterum classem duceret? Hoc enim erat o scelestissimum caput, cur quantum in te fuit, suscitare mortuos, naturam in ordinem cogere, inferorum refringere claustra

CAP. XLV.

cupiuisti, vt reperires, per quem periremus? Hæc est, Quirites, cuius misereri vos iubent, qui, dum bonos se propinquos probant, vix satis cauent, ne mali ciues habeantur. Et tamen intercedit nemo, quin ipsorum arbitratu misereamini, si cuiquam vestrum illa miserta est. Sin vero aliis interitum, aliis luctum & orbitatem, omnibus calamitatem, cladem, pestem imprecata est: tam inepta mansuetudine quisquam erit, vt animum tam hostilem, tam infensum, tam inhumanum vlla misericordia dignum existimet. Nuper quum lustro confecto ciuium numerum Censores edidissent, qui gemitus hominum, quanta mæstitia fuit? quamquam multa prospere per annos istos euenerant, vix tamen bonis viris satis salua videbatur Respublica, quæ minus nunc ciuium numeraret, quam superiore lustro habuisset. At hæc illorum iactura qui periere nihil mouetur: hos dolet, quod aliqui superfuerunt: nimiam Romæ turbam esse queritur, reuiuiscere optat eum ipsum cuius maxime culpa superioris censurationes decreuere. Sed ipsa quidem mulier indigna est misericordia vestra.

CAP. XLVI.

ceterum si quid peccauit, maioribus eius & patri condonabitis! Hoc igitur iure in ciuitate nostra statuemus, vt si quis patriæ quoquo modo profuisse dicatur, eius posteri possint eamdem illam patriam impune lædere? Minime profecto sic sensere maiores nostri, qui M. Manlium de saxo deiecerunt, quum Capitolium, vltimam tum spem Romani generis, non pater ipsius aut auus aut progenitorum aliquis, sed ipse seruauisset. Non debebat quidem adiutæ Reipublicæ præmium vberius quæri, quam facti conscientia: sed tamen si qua bonam ei operam Ap. Claudius præstitit, mercedem abunde recepit, locupletatus opibus, satiatus honoribus, quibus ad vltimam vsq; senectutem peruenit. Quamquam fortasse satius fuisset Appii & superiorum Claudiorum mentionem prætermittere, quam admonere vos iniuriarum, quas domus illa ab extrema origine minime popularis, atroces vobis sæpe & acerbas intulit. Quem enim Appium vos meminisse volunt? aliumne, quam illum qui semper commodis vestris inimico animo aduersatus est, qui potius cum exercitu perire voluit, quam a plebeio Consule collega suo seruari. qui Censuram vltra legitimum tempus gerere inuitis ordinibus omnibus perseuerauit. Si iam placet, vlterius merita Claudiæ gentis populo Romano expendent, & ad decemuiralia vsq; tempora procedant: vel ad

CAP. XLVII.

vltima q;

Ciuium Romanorum numerus imminutus.

Maioribus quid tribuendum.

Claudia domus iniuriæ in plebē Romanam.

Appii Claudii facta parum popularia.

Claudius Decemuir.

[illegible] generis illius originem, reperiant profecto potius, quomodo super[illegible] mulierem istam maioribus suis similem esse ostendant, quam [illegible] hunc [illegible]endum esse demonstrent. Quid igitur causse, [illegible] amplius [illegible] deberet vel isti attulerunt, vel afferre quicquam [illegible] ne tam salutaris exempli feminam ex ciuitate vestra [illegible]. Quod si vos etiam veremini, Quirites, retinete, retinete hanc [illegible], vt quum matronæ vestræ dubiis Reipub. temporibus ad puluinaria [illegible] supplicatum ibunt: illarum pia vota contrariis votis hæc moretur: vt, [illegible] salutem militibus vestris, hæc exitium optet: illa incolumes videre; [illegible] oppressos, concisos, trucidatos voueat: illæ solicitent deos, ne multi in bello pereant: hæc irascatur, si multi reuertantur. Retinete mulierem, quæ sicut alia matronæ clarorum virorum æmulatione liberos propinquosque so[illegible] ad virtutem, ad amorem patriæ, ad caritatem ciuium incendere, suos exemplo P. Claudii pugnare temere, fugere turpiter, ciues scelesle perdere, Rempublicam contumeliose despicere doceat. hæc ab infantia meditanda proponat [illegible] pueris: hæc imitanda adolescentibus: sic imbuantur, quibus classes vestras, quibus exercitus commissuri estis. Talia quum vltro citroque iactata essent, missus in suffragium populus damnauit ream, mulctaque ei dicta est æris grauis quinque & viginti millia. Ex hac aliaque mulctaticia pecunia Ti. Sempronius ædilis ædem libertatis in Auentino fecit, dedicauitque. M. deinde Fabius M.F.M.N. Buteo, C. Atilius A.F.A.N. Bulbus Consulatum ineunt. Coloni tum deducti Fregellas, vrbem Etruriæ maritimam, ad nonum lapidem ab Alsio, colonia ante biennium deducta. Pugnatum his Consulibus est nauali prœlio magno apud Aegimurum, neutris læto exitu. quippe magnum & hominum & nauium numerum perdidere Pœni; victrix Romanorum classis ex hoste parta ingentia spolia, vi tempestatum amisit. In Sicilia pari & consilio & fortuna res gestæ, quam superiore anno factum fuerat: difficili Consulibus bello nō magis ob asperitatem locorum, quam ob Hamilcaris ingenium. qui sicut in audaciam promptus, ita ad artes belli callidissimus erat. Quibus rebus illo tempore Romanos ita sustinuit, vt non modo loca, quæ ceperat, tutaretur, hostiumq. socios in Sicilia Italiæq; ora incursaret: sed etiam in alia intentus, ruentem rem Punicam vbique fulciret, in[illegible] idem, & cum animi firmitudine consilii ex tempore capiendi artifex. Itaque Lilybætanos, qui terra maxime premebantur, inopia & [illegible] liberare cupiens, partem classis, vt Lilybæum petentem, in alto iussit obuersari. cuius ad conspectum quum Romani euolassent, ipse cum [illegible] quas ad hoc in loco vnde conspici nequiuerant, occultas habuerat, [illegible] occupauit, obsessosque præsentia sua & rerum necessariarum

CAP. XLIIX

Claudia damnatur.

A.V.C. DIIX.

Fregellæ Colonia.

CAP. XLIX.

Nauale prœlium apud Aegimurum.

Hamilcar Lilybætanos rebus necessariis instruit.

 inue-

CAP. L.

A. V. C. DIX.

Bellū in Sicilia astrictius.

innecta copia, magnam in ſpem alacritatemque erexit. Quum ad hunc modum tempus in Sicilia bellando extraheretur, Conſules A. Manlius T.F.T.N. Torquatus Atticus, C. Sempronius Ti.F.Ti.N. Blæſus iterum ad exercitus venerunt. Sub id tempus non tam commutata, quam magis adſtricta eius belli ratio eſt. Romani, vti paulo ante narrauimus, ſupra Erycem vrbem in ſummo monte præſidium collocauerant: aliud itidem infra vrbem in radice montis. munitio præterea ſitusque loci, quum cuſtodiæ tales accederent, facile efficiebant, ne quid ei vrbi metuendum videretur. Sed audacia Hamilcaris, nihil homini inperuiū eſſe paſſa, quod aggredi libuiſſet, rem tantam breuiſſimo tempore perfecit. Ille enim nocte cum copiis appulſis, & aſcenſum ſtadiorum triginta ſilentio emenſus quum ipſe ante agmen ſuorum princeps incederet, nec opinantes oppreſſit. maiorique parte eorum qui in vrbe reperti fuerant interfecta, ceteros Drepanum amandauit.

Hamilcar Erycinam urbem occupat.

Ex eo tempore mira facies rerum & valde ſeuera militia fuit.

CAP. LI.

Romanorum pariter & Pœnorum in Sicilia virtus.

Nam Hamilcar inter duo præſidia hoſtium medius, ab inferiore obſidebatur, quum ipſe viciſſim ſuperius obſideret. Romanique pariter Pœniq; toleratis laboribus & periculis incredibilibus, quum in tanta vicinia caſtrorum nulla non dies modo ſed ne hora quidem aut diſcrimine prœlii aut metu vacaret; fortiſſimorum virorum operam per proximum ferme biennium ediderunt. non feſſi cedentesque inuicem, neque ſua aut victoria aut clade dirempti, ſed ad extremum pares inuictique, & nauali interim pugna decreto bello. Iisdem Conſulibus Brundiſium in agro Sallentino colonia deducta eſt, viceſimum poſt annum, quam in deditionem regiones iſtæ venerant. Sub idem tempus Ti. Coruncanio, qui primus ex plebe Pontificatum maximum geſſerat, in extrema ſenecta mortuo, L. Cæcilius Metellus in locum eius factus eſt.

Ti. Coruncanius primus de plebe Pontifex Max.

A. V. C. DX.

CAP. LII.

Interea Conſulatus Romæ C. Fundanio C.F.Q.N. Fundulo, C. Sulpicio C.F. Ser. N. Gallo mandatur. Tum quoque pari forma & fortuna, vt hactenus, bellum cum Hamilcare geſtum eſt. niſi quod Gallorum mercenaria manus, aliique nonnulli qui Pœnis militauerant, ob ſtipendia non ſoluta iniuriasque alias, Erycinam vrbem Romanis conati prodere (ibi enim præſidium agitabant) poſtquam conſilium irritum fuit, ad Conſules transfugerunt: primique exterorum ab Romanis in commilitium aſciti ſunt. Sic auctis viribus tamen pedeſtri exercitu finem bello imponere non poterant, obſiſtente cumprimis Hamilcaris audacia, qui neque decipi dolis, neque domari viribus patiebatur. Ergo demum reditum eſt ad claſſis inſtaurandæ conſilia, marisque repetundi. Nec enim aliter poſſe Carthaginenſes prohiberi Sicilia, quam ſi maris [illegible] perdidiſſent, ſpemque non vulgarem fecerant res ſuperioribus annis

Galli mercenarii ad Romanos transfugiunt.

primo

[illegible] parum bene gestæ. Sed pecunia deerat, inani dudum ærario, & [illegible] tam diuturni belli male sustinente. Tum vero Romani mores, [illegible] reipublicæ tempestiuo auxilio subuenere. Quippe tanta [illegible] eo tempore generositas, vt in publico discrimine priuatis [illegible] iuderet parcere, plusque statim pecuniæ reperiretur, quam ad [illegible] classis opus esset. nam ex ditissimis singuli, aliorum bini ter[illegible], vt facultates erant, quinqueremem vnam cum armamentis omnibus [illegible] remigio præstandam suscipiebant, ea lege, vt republica [illegible] in statum reuersa, sua cuique pecunia restitueretur. Hac cura consilioque quinqueremes ducentæ comparatæ sunt, quas ad exemplum nauis quæ Hannibalis Rhodii fuerat, fabricandas curauerunt. Magna inde expectatio fuit, certis hominum animis, quod ad extrema remedia ventum esset, hac classe de summa belli necessario decretum iri.

[illegible] CAP. LIII.

Classis comparatur.

Magna rerum expectatio [illegible].

CAP. LIV. A. V. C. DXI.

Dum hæc ita fiunt, Consulatum C. Lutatius C.F.C.N. Catulus, A. Postumius A.F.L.N. Albinus, iniuere. Flaminium Martiale A. Postumius habebat; eoque prouinciam sortiri cupientem L. Cæcilius Metellus Pontifex Maximus dicta mulcta prohibuit, negans fas esse flamini à sacris recedere. cuius facti posterioribus quoque temporibus probata ratio est. aliud in tuenda religione patria exemplum iisdem temporibus Senatus edidit, vetito C. Lutatio Consule Prænestinas sortes consulere, peregrinisue auspiciis in administranda Republica vti. Tum ad belli curam conuersis animis, quia neque saluis religionibus ambo Consules proficisci posse, neque vnus tanto oneri suffecturus videbatur; alterum ex Prætoribus, quum eo primum anno creari duo cepissent, cum C. Lutatio proficisci placuit. ea prouincia Q. Valerio Faltoni obuenit. Hi quũ omnes & publicas & priuatorum naues studiose collegissent, numero circiter trecentarum expleto, cum pontonibus aliisque nauigiis septingentis, Siciliam statim atque remisit hiems, petiuere.

Flaminem a sacris [illegible] vetat Pont. Max.

Prætor cum Consule in Siciliam mittitur.

CAP. LV.

C. Lutatii progressus.

Venientibus confestim Lilybætanus Drepanitanusque portus patuerunt. quippe hostes nulla suspicione classis ex Italia venturæ omnibus suis nauibus in Africam regressi fuerant. Hoc tam prospero rerum initio Consul animatus, quum & suopte ingenio impiger, & ad res gerendas incitatus esset, Drepana operibus factis obsedit: neque eo segnius, ad prælium nauale, quod instare præuidebat, classiarios milites quotidie exercuit, eo successu, vt quos rudes fere maritimorum casuum adduxerat, ii satis [illegible] ad quodlibet discrimen eruditi paratique viderentur. Inter hæc quum vrbs Drepanitana terra mariq; oppugnaretur; iamque muri parte [illegible] res Pœnorum in summo periculo esset, Consul, dum inter primores [illegible] pugnam ciet, graue vulnus in femore accepit. eiusque peri-

Et vulnus.

periculo perterrefacti milites, & ad fancium concurrentes, locum iam pene captum omisere. Nondum vsum pedis receperat, quum maxima Pœnorum classis adesse nunciatur. Naues erant quadringentæ, refertæ commeatu quem ad exercitum portabant, copiis præterea militum permagnis, armorumque & pecuniæ amplissimo numero. Summæ rerum Hanno præerat, nobilis Pœnus. hic magno studio id agebat, vt Erycem adpulsus, onere leuatas naues, acceptis ab Hamilcare strenuis viris compleret, atque sic deinde cum Romana classe confligeret. Ceterum conceptum optime consilium C. Lutatii Consulis circumspecta prudentia fregit. Is enim victoriam in eo consistere reputans si cum classe graui suisque apparatibus impedita congrederetur, ante diem VII. Idus Martias, adsumpto in naues optimo quoque militum, Ægates insulas, contra Lilybæum iacentes, progressus, Hannonem ab Hieronneso venientem conspexit. Tum gubernatores militesque hortatus, pugnam in diem sequentem indixit. Ceterum orta luce, rursum ambigua consultatio fuit: quod ventus hosti fauens, Romanis aduersus surrexerat. Quare iactatis vtrimque momentis rationum, cum ventis & Hannone solo pugnare, classem onustam habente satius visum, quam permittere, vt ille nauibus onere leuatis florem pedestris militiæ, ipsumque adeo Hamilcarem, quo nihil eo tempore formidabilius habebatur, in certamen adduceret. Itaque conspectis hostium nauibus, quæ pleno cursu iter suum prosequebantur, è portu progreditur, & quo suis animum adderet, ipse licet vti pede non posset, in prætoriam se deportandum curat. Pœni quoque viam sibi interclusam cernentes, aciem instruunt, vi perrupturi. Sic vtrimque signo dato acriter concurritur: per valetudinē C. Lutatii, quē vinculis eum suis fungi prohibebat, omnia imperatoris munia obeunte Q. Valerio. Neque diu pugnatum est, quin appareret, vtra ex parte futura esset victoria. Quippe graues & propemodum immobiles Pœnorum naues arbitrio suo Romanæ leues & expeditæ adsultabant: ceteris etiam rebus omnibus longe superiores. quidquid enim hactenus infestum incommodumque fuerat, experientia docti mutauerant correxerantque. naues ad optimum exemplar fabricatæ: onera pugnæ inutilia diligenter amotæ: remiges exercitati validique, robur legionum haudquaquam spernenda ad victoriam momenta aderant. Contra Pœnis grauia oneribus nauigia, recens delecti remiges, &c. vt in magna securitate, negligenter: neque enim Romanos mare retentaturos esse sperauerant. Ergo vti necessum erat, in tam impari certamine, non longa victoriæ mora fuit. Centum & viginti nauibus amissis, quarum septuaginta cum ipsis hominibus (millia ferme decem erant) captæ sunt, ceteri per-

commu-

CAP. LVI. *Noua classis Hannone duce in Siciliam venit.*

Eam Consul adgreditur. CAP. LVII.

[illegible] CAP. LVIII. *Romani vincunt.*

[illegible] inter pugnæ tempus vento, Hieronnesum fuga euase[illegible]. Hæc est illa nobilis Pœnorum ad Ægates insulas clades, quemad- CAP. LIX.
modum à [illegible] descripta est. nam alii scriptores captas na- *Clades Pœno-*
ues [illegible] & septuaginta, centum viginti quinque demersas, duo & tri- *rum ad Ægates.*
ginta millia hominum capta, tredecim millia cæsa retulerunt. Præda
fuit ingens non in [illegible] modo & armis, sed etiam auro argento-
que. Ex Romana classe naues interiere duodecim. Ferunt ab initio
pugnæ conspectam in cœlo supra Romanas naues facem, Punicæ classi
[illegible] infesta cuspide minitantem, præsagium euentus mox consequuti
[illegible]. Hanno cum reliquis ex prœlio nauibus, præter eas quæ Lily-
bæum [illegible], Carthaginem reuectus, pœnas infœlicitatis suæ suppli-
cio capitis luit. At C. Lutatius Cos. ad Lilybætanum exercitum profe-
ctus [illegible] vulnus, recensendis nauibus hominibusque ca-
ptiuis imperandoque quid de singulis fieri vellet, tempus inpendit. In-
de [illegible] ad Erycem cũ Hamilcare prœlium secundum fecit, duobus *Etiam Hamil-*
[illegible] Pœnorum millibus. At Carthaginenses cognita cladis suæ ma- *car vincitur.*
gnitudine [illegible] quidem animi ad instaurandum bellum, sed iam CAP. LX.
vires & facultates deficiebant. neque enim Erycino exercitui submini-
strare necessaria poterant, mare tenentibus Romanis: neque si hunc a-
misissent, alium aut militem aut ducem habebant, cui auderent confi-
dere. Hac necessitate ad desperationem acti, miserunt ad Hamilcarem,
potestatem ei deferentes agendi, quidquid è Republica videretur. Ne- *Pœni summam*
que ipse quum hactenus optimi ducis officium fecisset, deteriorem pa- *belli pacisque*
triæ ciuem præstitit. Librans enim rationibus omnibus quum vide- *Hamilcari de-*
ret, omnique se expertum nullam amplius ad salutem ciuitatis suæ viam, *ferunt.*
nisi per pacem, reperire, legatos ea de re ad Consulem misit. Neque
[illegible] pacis mentio: exeunte enim iam magistratu suo,
[illegible] ampliorem sperare gloriam quam finiti per se belli quauis ratio- *Lutatius Con-*
ne poterat; eam vero gloriam ad successorem transmittere, quum sui *sul ad pacem*
operis esse videretur, importunum inconsultumque iudicabat. Moue- *inclinat.*
bant [illegible] Romanæ rei angustiis, & post labores continuos tot
annorum aliquando Rempublicam quiete refoueri oportere sentiebat.
[illegible] conditionibus vltro citroque iactatis, conuenit, *vt vniuersa Sicilia* CAP. LXI.
[illegible]: bellum cum Hierone, Syracusanisque & sociis eorum ne gere- *Pacis leges.*
rent: [illegible] omnes sine pretio confestim redderent itemque transfugas: ar-
genti [illegible] Euboica bis mille & ducenta per annos viginti æquis pensioni-
bus penderent: socii vtriusq; populi ab vtroque tuti forent: neutri in alterius
[illegible] imperandi publiceue ædificandi, militesue inde conducendi
[illegible] neque alterius populi socios alter in amicitiam & societatem admit-

rerct. Additum est, *hac ita rata fore si populus Romanus iussisset.* At, v[t]
arma qui Erycem tenebant, traderent, quamquam à Consule postulatum
Hamilcar arma tradere recusat. fuerat, obtineri non potuit: quum Hamilcar *prius & patriam & se obla*[…]
turum exitio diceret, *quam tantam adiret ignominiam.* Illam tamen co[n]
ditionem, *vt in capita duodeuicenis denariis præstitis, ab Eryce emitteretur*
CAP. LXII. accepit. Missi deinde Romam & à Consule & à Pœnis legati, qui [de]
pacis initæ legibus Senatum populumque Romanum edocerent. No[n]
probauit pacem populus: sed *decem legatos ad res inspiciendas misit* iussi[t]
Populus Rom. atrat conditiones. iisque reuersis intendit conditiones: *vt mille talenta statim, deinde p[ro]*
ximo decennio duo millia ducenta penderentur: vt præter Siciliam, omnib[us]
insulis, quæ inter [hanc] & Italiam essent, excederetur: neue longis nauibus [in]
Italiam aut Romani iuris insulas nauigarent Pœni: neq; militem mercenariu[m]
ex iis conducerent. Carthaginenses dum pace potirentur, nihil recus[a]
uere. Hamilcar statim deposito imperio, priusquam iureiurando p[a]
cta sancirentur, Lilybæum, atque inde Carthaginem transmisit. quu[m]
& consiliis & armis ducum omnium qui res eo bello gesserunt, haud d[u]
Belli Punici primi exitus. bie præstantissimum se exhibuisset. Hoc maxime modo & gestum &
confectum est bellum illud Carthaginense primum; quod in quartu[m]
& vicesimum annum traxere varii casus, & atrocia vtrimque damna
CAP. LXIII. sed maiora eorum, qui ad extremum vicerunt. Nam Punicas qu[i]
Damna vtriusque populi eo bello. dem quinqueremes circiter quingentas eo bello periisse tradunt, qu[i]
singularum cladium rationem iniuere; Romanarum ad septingenta[s:]
quo maxime argumento Romanæ constantiæ robur apparuit, quod nu[l]
lis neque prœliorum aduersis, neque temporum casibus fractum, vi[m]
hostium, impetum fortunæ, tædium laboris, paupertatem ærarii pa[r]
patientia sustinuit vicitque. Post hæc ad res Siciliæ constituendas C.
A. V. C. DXII. Lutatio Catulo, cuius annus iam exierat, prorogatum imperium est. e[t]
nouis Consulibus eodem missus Q. Lutatius C. F. C. N. Cerco, Catu[li]
frater, A. Manlii T. F. T. N. collega. Hi prouinciam ordinarunt, quie
tamque reddiderunt, omnibus turbarum caussis, quæ vt ex tanto mo[tu]
Pœnorum sociis arma adimuntur. non paucæ supererant, abolitis resectisq;. Nam & Siculis qui cum Ham[il]
care senserant; & Gallis, qui ab eo desciuerant, arma adempta: Galli [na]
uibus impositi, & extra Populi Romani ditionem abire iussi; quod pr[æ]
ter alia facinora, quum in præsidio montis Erycis essent, templum V[e]
CAP. LXIV. neris spoliauerant. Siciliæ vero vrbibus tributa & portoria sunt imp[o]
Sicilia prouincia fit. sita, pro facultatibus singularum: factaque prouincia, quo Prætor cu[m]
imperio annuo Roma mitteretur. Adfuere interea Romæ Pœnoru[m]
legati petentes, *vt sibi captiuos suos redimere liceret.* redditique sunt Se[…]

[illegible] gratis, quotquot custodia publica attinebantur: qui in pri[illegible] manu essent, eos certa pecunia redimi placuit: cuius pars maior [illegible] Senatus ex ærario soluta est. At Romani populi lætitiam valde [illegible] graues in vrbe casus. Imprimum Tiberis amnis vltra solitum auctus, late stagnantibus aquis, omnia inferiora Vrbis loca impleuit. Multa tum ædificia primo adlabentis impetu postrata sunt: & quibus ista pestis pepercerat, exesis sensim fundamentis (per multos enim dies istuc inundatio tenuit) recedente iam aqua vitium fecere. Sequutum est hanc calamitatem grauius ex igne damnum qui noctu temere ortus multasque vrbis regiones peruagatus, domorum hominumque incredibilem numerum hausit: neque priuatis cladibus contentus omnia in circuitu fori deuastauit. Ad extremum ipsa quoque ædes Vestæ ardere cepit. Tum vero L. Cæcilius Pontifex Maximus sacra populi Romani & arcana imperii pignora periclitari videns, dignum loco suo animum gessit. Nam in medios ignes insiliens, nulla sui cura, dum diuinæ res saluæ essent, deserta à virginibus sacra ex incendio rapuit. Ipse brachio semiustulatus, & exusta flammis oculorum acie, præter solatium facti sui, præmium à populo Romano pulcerrimum accepit, vt quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam: Quod ab condita Vrbe tributum nemini fuerat. Interea Q. Lutatius Consul cum fratre Catulo, & Q. Valerio proprætore, rebus in Sicilia constitutis, exercituque deportato, ad Vrbem redierant: decretosque sibi triumphos nauales C. Lutatius Catulus A. D. IV. Nonas Octobres, Q. Valerius A. D. Prid. easdem Nonas, duxerant. Memorabile certamen inter duces istos de triumpho Q. Valerii fuit. Quum enim C. Lutatio haud dubie decretus triumphus esset, Q. Valerius haud leuiorem in eo negotio suam operam fuisse contendens, honore quoque pari haberi postulabat, quemadmodum societate periculi curæque fuisset. Pugnabat contra Catulus, ne minor potestas maiori in tribuendis honoribus æquaretur. Quum inualuisset certamen, sponsione Catulum prouocauit Q. Valerium, *ni suo ductu Punica classis oppressa esset*; nec ille dubitauit restipulari. Delectus est arbiter Atilius Calatinus: qui interrogato Valerio, *vtrum in animaduersione de pugna ineunda, si dissensissent, Consulis an Prætoris maior futura fuisset auctoritas: item, si diuersa habuissent auspicia, vtra potius sequenda fuissent?* quum vtrobique maius Consulis quam Prætoris ius futurum Q. Valerium respondisset; non exspectato Catuli sermone, litem secundum illum dedit: quod controuersia de imperio & auspicio inter eos fuisse [illegible]. Sed Q. Valerius, quamquam arbitri sententia victus, quum [illegible] & celebris eo bello virtus eius fuisset, nihilo secius triumphandi

Ruina Romæ ab inundatione Tiberis.

CAP. LXV.
Incendium graue.

Lutatii & Valerii Triumphi nauales.

CAP. LXVI.
Certamen inter Lutatium & Valerium.

Consulis maior auctoritas quam Prætoris.

ius

CAP. LXVII ... Censores eo anno C. Aurelius Cotta, M. Fabius Bu
lustrum vndequadragesimum fecere. Censa sunt ciuium millia duc
ta sex quinta, duabus adiectis tribubus, Velina & Quirina, nume
quinque & triginta tribuum, quem deinde retinuerunt, expletus
Quum iam perdomita Sicilia qua Pœnorum fuerat, & pace cum Cart
ginensibus facta, non quieta modo omnia, sed etiam tuta viderentur;
pentinum vnde minime timebatur bellum paucis diebus & terrore m
tus intestini solicitam, & admiratione celerrimi exitus stupentem Ita
am habuit. Falisci nescio quibus caussis ad insaniam conciti, arm
Romana prouocare sustinuerunt. Sed missi cum legionibus Consul
sextum intra diem confecere bellum, gente in potestatem populi Rom
ni redacta. Priore tamen prœlio, nam duo facta traduntur, ambigua
victoriam fecere, peditatu superiores, quum equestri prœlio vincere
tur. Sed posterius certamen minime dubio Marte pugnatum, Falisc
ad pacem petendam compulit, quum suæ iuuentutis ad millia quin
decim amisissent. Facta deditione armis, equis, supellectile, seruiti
& agri semisse mulctati sunt: vrbs cuius munitionibus confisi bellu
ceperant ex arduo & prærupto loco in planum translata. Seuerius i
deditos consulturus populus Romanus fuerat; odio ciuitatis, quæ to
ties rebellauerat, acrem vindictam meditans, sed imperauit iræ, edoctu
à Papirio (qui iussu Consulum sua manu deditionis formulam scripse
rat) *Faliscos non potestati sed fidei se Romanorum commisisse.* tantumque
apud omnes sacrosanctum *Fidei* nomen valuit, vt *hoc interposito nihil ni*
clementius in victos statuendum esse iudicarent. Id bellum effecit vt trium
phis Consulum annus iste clauderetur. Q. Lutatius A. D. Kalendas
Martias de Faliscis triumphauit: A. D. IIII. Non. Mart.
de iisdem A. Manlius.

Falisci bellum ... [illegible]

CAP. LXIIX *Deditis mulctantur.*

Sacrosanctum Fidei nomen.

I. FREINS

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER DECIMVS.

In locum lib. XX. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri XX. Liuiani.

Spoletium colonia deducta est. Aduersus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi & Corsi, quum rebellassent, subacti sunt. Tutia virgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyriis propter vnum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum indictum est: Subactique in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus est, vt essent quatuor. Galli transalpini, qui in Italiam irruperant, cæsi sunt. Eo bello populus Rom. sui Latinique nominis CCC. millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus Rom. tum primum trans Padum ductis, Galli Insubres aliquot prœliis fusi, in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus Cos. occiso Insubrium Gallorum duce Viridomaro, opima spolia retulit. Istri subacti sunt. Item Illyrii, cum rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum a Censoribus conditum est, quo censa sunt ciuium capita CCLXX. millia CCXIII. Libertini in quatuor tribus redacti sunt, cum antea dispersi fuissent, Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam. C. Flaminius Censor viam Flaminiam muniuit: & circum Flaminium exstruxit. Coloniæ deductæ in agro de Gallis capto, Placentia & Cremona.

Pacata rursum Italia, cum securitate & imperio, etiam voluptates publicæ creuere. L. Liuius Andronicus scenæ spectacula, quæ hactenus vltra Satyram non processerant, Comœdiam Tragœdiamque Græcorum imitatus, ad fabulas transduxit, C. Claudio A.P.F.C.N. Centhone, M. Sempronio C.F.M.N. Tuditano Consulibus, quum ludi Romani celebrarentur. *Ludi noui instituti Romæ.* A.V.C. DXIII. Idem annus alii quoque generi ludorum initium attulit. A. D. IV. Kalendas Maias Floralia sunt instituta ex Sibyllinis libris, ad auertendam pestem frugum aliorumque terra nascentium, quæ illa parte anni florere solent. Ludos edidere L. & M. Poblicii Malleoli fratres, ædilesque plebis, ex pecunia mulctaticia, condemnatis pecuariis, quam in publico pauerant. Magistratus horum fratrum alio quoque nomine celebris est, quod cliuum, qui exinde Publicius vocatus est, ster- *Cliuus Publicius sternitur*

nendum locauerunt: quo commodius in Auentinum iter vehiculis esset, quum antea rupes ibi difficilis & aspera fuisset. quodque ædem Floræ, iuxta Circum maximum, construxere.

CAP. II.

Hæc domi acta. foris fere quietæ res fuerunt, nisi quod in Gallis & Liguribus consilia belli agitari suspicio tenuit. Has igitur prouincias Consulibus fuisse, iamque tum bellari cum Gallis vtique cepisse, coniecturæ potius, quam historiæ est, nullis qui gesta ea satis accurate doceant ex vetustate reliquis scriptoribus. id vnum constat in Vmbria Spoletium Coloniam Lati-

Spoletium Colonia deducitur.

nam esse deductam. De proximo quoque anno procliuius est dicere, pacem non fuisse, quod Iani templum clausum non est, quam indicare quibus in locis, quaue fortuna bellatum sit. neque vlla ferme re notior

A. V. C. DXIV.

Ennius nascitur.

est C. Mamilii Q. F. Q. N. Turini, Q. Valerii Q. F. P. N. Faltonis Consulatus, quam quod anno eo natus est Ennius, primus apud Romanos poeticarum elegantiarum conditor. Sed anno sequente, quum Ti. Sem-

A. V. C. DXV.

pronius Ti. F. Cn. N. Gracchus, P. Valerius Q. F. P. N. Falto, Consules essent, & Gallica bella recruduerunt, & nouus hostis Ligures tum pri-

CAP. III.

P. Valerii pugna cum Gallis.

mum exercitu petiti sunt. Ti. Sempronio hæc obuenit prouincia. P. Valerius Gallos aggressus primum inprospere pugnauit, amissis militum tribus millibus quingentis. Repetita pugna illustrem victoriam dedit, qua Gallorum millia quatuordecim cæsa sunt, duo millia capta. Sed ob prioris prœlii detrimenta, negatus est Consuli triumphus. præsertim quum etiam alioqui res bene gesta non tam ad rationem consiliumque Consulis, quam ad fortunam publicam referenda videretur. Ille enim audito post primum certamen auxilia sibi ab Vrbe adduci, confirmauit *se malle cum suis internecione deleri, quam aliena ope vincere*: atque hoc œstro instigatus, seque & exercitum populi Romani in discrimen dedit.

Ti. Gracchus Sardos vincit.

Melior feliciorque Ti. Graccho in Liguribus administratio belli fuit. Profligatis enim prœlio hostibus, magnam Liguriæ partem victor populatus est. Ex Liguria deinde transmisit in Sardiniam & Corsicam, magnaque inde captiuorum multitudine reportata, locum prouerbio

CAP. IV.

Sardinia & Corsica non iure occupatæ.

dedit, quo *Sardi Venales* dicuntur, in fastidiosa rerum vilium copia. Ceterum, vt vera fateamur, occupandæ Sardiniæ Corsicæque bona magis occasio temporibus istis, quam iusta caussa adfuit. Carthaginenses post pacem Siculam graui bello cum mercenariis suis implicati, ad extrema pericula venerant. Vnde sumtis animis conductitii eorum alii qui per Sardiniam in præsidiis erant, Bostarem Pœnorum ducem cum suis interfecere: Hannonem alium ducem ad vindicandum facinus Carthagine missum, pertracto in societatem rebellionis exercitu eius comprehen-

Pœni à merce-

sum in crucem egere: totaque passim insula Punici sanguinis hominibus in-

[illegible] ipsi munita loca obtinuerunt: donec discordia inter ipsos [illegible], pulsi ab his, in Italiam se recepere. Tum igitur [illegible], quod aliquanto prius, quum adhuc in Sardinia essent, ne-[illegible]: nam eo quoque tempore Romanos ad insulæ dominium oc-[illegible] inuitauerant. Sed præsentes siue precibus, siue occasione [illegible] demonstrata, vt in Sardiniam nauigatio susciperetur, [illegible]. Nec enim vulgatæ virtutis est abstinere rebus alienis, quã-[illegible] prompta sit possessio: neque hic animus apud cupidos & ambitiosos [illegible] bene aut diu simulatur. Sed hæc paulo supra repeti non alienum videtur. Nam Romani vt humanitatis laudem consequerentur, ab initio belli istius magno animo Carthaginensium caussam fouerant. Et copias quidem auxiliares, vti petiuerant Pœni, nullas misere: sed neque Vticenses, neque quemquam ad se deficientium receperunt: mercatores suos ex Italia & Sicilia res necessarias ad Carthaginenses deferre iusserunt, cum hostibus Carthaginensis populi commercium vetuerant: militis ex Italia & in istud saltem bellum conscribendi fecerunt potestatem. Missis quin etiam legatis bellum componere, quamquam irrito conatu, studuerunt. Et inciderat quidem paulo ante controuersia, quod homines Italicos forum rerum venalium ad hostem deportantes capiebant Pœni, carceribusque publicis includebant. Iamque ad quingentos eius generis habebant in vinculis; neque pauci dicebantur occisi, & ad tegendam latrocinii famam in mare præcipitati esse: quum Romani rem eam grauiter ferentes, belli minas ostentare cœperunt. Sed Pœni legatis missis, qui omnes quotquot detenti Carthagine fuerant, reducerent restituerentque, adeo placarunt populum Romanum, vt reliqui ex Siciliensi bello captiui Punici omnes sine precio restituerentur. Sed postremo vicit ambitio, premendique populi studium, quocum per annos quatuor & viginti ancipiti fortuna pugnatum meminerant, & nisi in tempore occurreretur, etiam postea pugnandum sibi prospiciebant. Quare quum Sardiniam inuiti dimitterent Pœni, iamque bello contra mercenarios defuncti, arma defectionis auctoribus inferre meditarentur, arrepta hæc à Romanis est occasio, *bellumque Pœnis [illegible], ut armis, quæ in speciem aduersus rebelles suos, re autem vera contra [illegible] sumpsissent, abstineretur.* Ita Carthaginenses alieno tempore bellum grauissimum suscipere nolentes, non modo cessere Sardinia, sed etiam [illegible] Romanis ad priorem summam adiecerunt argenti talenta mille ducenta: quæ maxime iniuria ægros habuisse Carthaginensium animos, neque vlla magis caussa bellum mox Hannibalicum exarsisse [illegible]. Hamilcaris enim perpetuum aduersus Romanos odium, cui

[illegible] in Sardinia.

CAP. V.

Romani Pœnis ab initio fauent contra mercenarios.

Et bellum illud ponere studere.

CAP. VI.

Captiuos sine precio restituunt.

Postea Sardinia ipsis, & ampliorem pecuniæ summam extorquent.

CAP. VII.

cui

Vnde non ineptè quidam bellum Punicum inspi-

A. V. C. DXVI.

Bellum cum Gallis Cispadanis.

cui bellum Punicum secundum non inepte imputatur, non aliunde aut stimulum acriorem, aut fomentum certius habuit. Ceterum hæc postea euenerunt. Tum vero nouis Consulibus L.Cornelio L.F.Ti.N.Lentulo Caudino, Q.Fuluio M.F.Q.N.Flacco, Galli Cispadani prouincia data. Coloniam hoc anno deductam esse Valentiam, quamquam a quibusdam traditur, haudquaquam constans opinio est: nisi alia Valentia præter Vibonem fuit, quam annis post quinquaginta L. Quintio Flaminio, Cn. Domitio Ænobarbo Consulibus, colonis occupatam esse certioribus auctoribus credam. Ceterum Consulibus in agro Gallico, donec coniunctas legiones habuere, tuta & prospera expeditio fuit: postquam cupidine plura vastandi diuiserunt exercitum, Q.Fuluii castra noctu oppugnata, & ægre retenta sunt. Galli re infecta digressi, paulo post grauiore cum terrore auctisque maiorem in modum copiis ad bellum reuerterunt.

CAP. VIII.

Boii Transalpinos euocant. Ligures vincuntur a L.Lentulo.

Boiorum enim duces clanculum inter se consiliis agitatis, ingentem Transalpinorum manum ad societatem armorum contra Romanos exciuerunt. Interea L. Lentulus Consul, qui ad Ligusticos fines exercitum abduxerat, cum Liguribus prospere collatis signis dimicauit. Decretus igitur ei triumphus est, quem duxit Idibus Intercalaribus. Auctores habeo *illos primum Consules Romana signa trans Padum fluuium promouisse, diuersisq; prœliis Ligurum & Gallorum Insubrium interfecta millia quatuor & viginti, capta quinq; fuisse.* Sed verius esse putem, tumultu Gallico, qui postea maximus sequutus est, Padum transitum, Insubresq; in suis sedibus bello tentatos primum fuisse. Sub idem tempus ad Ptolemæum Ægypti regem legati missi *auxilium* obtulerunt *cum Antiocho & Syris bellanti.* gratias egit Rex, ceterum *in præsentia sibi opus auxilio esse* negauit, *quod pactionibus finitum iam bellum esset.*

CAP. IX.

Hiero venit Romam.

Lætus deinde Romanis aduentus Hieronis fuit, Syracusarum Regis. exceptus omnibus honoribus, sicut Regem amicissimum, & bene meritum & maximæ victoriæ socium oportuit; populo Romano ducenta millia modium tritici dono dedit. Venerat ad ludos spectandos, qui in sequentem annum adparabantur. Nam ludi Sæculares tertii, secundum quosdam, P.Cornelio L.F.Ti.N.Lentulo Caudino, C.Licinio P.F.P.N.Varo, celebrati sunt: vt supra quoque retulimus.

A. V. C. DXVII.

Boii Ariminensem vrbem & agrum postulant.

Magistri procurandorum ludorum M.Æmilius M.F. M.Liuius M.F.M.N.Salinator creati. Boiorum interea principes, elati numerosis Transalpinorum auxiliis, ad Consules misere, petitum, *vt Ariminensis ager cum vrbe, quæ haud ambigui Gallici iuris essent, sibi restituerentur. ni fieret, bellum atrox & internecinum minabantur.* Consules, qui nondum contractis copiis, neque casui paucitatem suorum obiicere audebant, neque postulata Gallorum conce-

CAP. X.

[illegible] *[illegible] ad senatum mittendos esse legatos* responderunt, [illegible] Gallis, & dum ire ac redire legati possent, vtrimq; die- [illegible] confiscatur. Et legati quidem Romā profecti aduer- [illegible] Senatu responsum acceperè: simul maiores contra hunc tumultum [illegible] quorum vsus postea non fuit, quum formidabile bel- lum [illegible] sanguine fortuna confecisset. Dum enim legati red- eunt, Boii cum Transalpinis auxiliis acie dimicauere his de cauf- sis. Ignara plebe Boiorum Transalpinus exercitus Ariminum pro- cesserat. Inde suspiciones ortæ, ne ad regionem istam sibi retinen- dam venissent, tantumque conflatum est odiorum, vt Regibus suis Ate & Galato, tamquam ob proditionem interfectis, aduenarum copias agro suo depellere vi conarentur. Ita magna cæde pugnatum: & valde imminutis vtrimque viribus, Transalpini domos rediere: Boiis adempta pars agri pacem à Romanis dedit.

Legati Romā missuntur.

Cum Transalpinis auxiliis dimicant.

CAP. XI.

Hoc bello tam cele- riter confecto, Consules in Liguriam abiuere. Ibi P. Lentulus profli- gatis qui occurrerant hostibus, de cetero per illorum regionem exerci- tum circumducens, castella quædam armis, alia deditione recepit. C. Li- cinius in Corsicam transiecturus quum ad vniuersum exercitum vna de- portandum nauigia deessent, M. Claudium Glyciam cum parte copia- rum præmisit. Qui vanitate væcors, quum perterritos aduentu suo Cor- sos vidisset, neque Consulis, cuius auspiciis venerat, neque sui iuris aut loci memor, certis conditionibus fœdus cum Corsis suo nomine pepigit, tamquam in se tracturus insulæ receptæ gloriam. At Varus cum exer- citu reliquo superueniens, frustra Claudianam pacem inuocantes, ar- mis vrgere non desiit, donec in potestatem redacti sunt. Senatus ad li- berandam perfidiæ nota Rempublicam, fœdæ pacis auctorem Corsis dedendum censuit. Deinde, quia receptus non erat, in publica cu- stodia necari iussit.

Consules in Liguriam abeunt.

Claudii Glyciæ pax irrita cum Corsis.

CAP. XII.

Censores is annus habuit L. Cornelium L. F. Ti. N. Lentulum Caudinum, Q. Lutatium C. F. C. N. Cerconem, qui lustrum non condiderunt, Q. Cercone in magistratu mortuo. Quamquam M. Claudius deditus Corsis deinde supplicio adfectus fuerat, non ideo per- suaderi barbaris potuit, iusto se postea bello petitos fuisse. Quare sau- cios eo dolore animos, vicinæ Sardiniæ motus facile impulit, vt ad arma [illegible] prosilirent. Nam Sardos Pœnorum occulta promissa traxe- rant ad rebellionem ceptandam, proclinibus ad hoc barbaris, qui nec [illegible] odissent veteres dominos, nec amarent nouos.. Quæ Romæ [illegible] metu & ira impleuerant vrbem, non ob Sardiniam, quam tanti [illegible] faciebant, sed quia bellum Punicum videbatur renasci. Quod quia [illegible] futurum credebant, quanto citius inciperetur, inualidis adhuc

Eiusdem supplicium.

Sardi rebellant.

a superiore bello Carthaginensibus: quamprimum adornandum inferendumque Pœnis decreuerunt. At Pœnos quidlibet potius eo tempore quam bellum Romanum pati certos, ea res nunciata sic exercuit, vt legatis semel iterumque missis postquam nihil mite responsum esset, decem ex principibus itidem iterato mitterent, infimis precibus, vt *impetrata semel pace frui liceret*, obtestaturos. Ne sic quidem æqui quidquam obtineri potuit ab iratis & metuentibus; donec inter legatos ætate minimus Hanno, adolescens intrepidus, & linguæ vt mentis liberæ, *Atqui*, inquit, *si vobis sedet denegare pacem, Romani, quam non in vnum aut alterum annum, sed perpetuam à vobis emimus: at pretium eius Siciliam & Sardiniam reddite. ne priuatis quidem contractibus viri boni est emptione rescissa recipere mercem, non restituere pecuniam.* Tunc vero pudore commoti Romani, ne iniuste bellum inferre viderentur, meliore cum responso legatos dimisere. Sic alter Consulum eius anni C. Atilius A.F.A.N. Bulbus, qui magistratum hunc iterum gerebat, in Italia mansit: T. Manlius T.F.T.N. Torquatus, cui Sardinia euenerat, profectus est. Hic multis locis, cum hoste feliciter congressus, vniuersam insulam pacauit, Sardosque subegit: & de iis ante diem Sextum Idus Martias triumphauit. His rebus perfectis, quum nullo iam vsquam hoste*, Romana arma quiescerent, insolitum bellatrici Vrbi spectaculum, Iani ædes clausa est, quod indicium pacis, post Numæ tempora, per annos ferme quadringentos quadraginta, visum non fuerat. Quo nomine miseram fuisse ciuitatem Romanã arbitror, quod perpetuis conflictata laboribus, præmia laborum adsequi non potuit. quum enim nemo sapiens bellum, nisi pacis ergo gerat; hæc vrbs tot maximis bellis prospere confectis, nec impetrare tamen pacem sæpe, nec retinere diu didicit. Nam tunc quoque post menses non ita multos, noui terrores nunciati, lætitiam otii vix adhuc animis perceptam cito discusserunt. Nam & Sardi recens subacti, iugum excutiebant: & Corsorum erumpebant consilia: & in ipsa Italia Ligures tumultum mouerant. Ergo L. Postumio A.F.A.N. Albino, SP. Caruilio SP. F.C. N. Maximo Consulibus negotium datum vt exercitus conscriberent. quibus trifariam diuisis, vt hostes ab ope mutuo ferenda distringerentur, L. Postumius Ligures adortus est: SP. Caruilius Corsos; in Sardiniam P. Cornelius iuit. Huius insulæ cœlum insalubre, morbis & pestilentia tentauit exercitum: multique ex eo mortales cum ipso prætore absumpti. Vnde elatos animo Sardos Consulis SP. Caruilii aduentus ingenti prœlio coërcuit: Corsi quoque ab eodem sunt subacti. Ob eas res triumphus ipsi decretus est, quem A.d. Kalendas Apriles duxit. In Liguribus etiam ab altero Consule & exercitu

Con-

CAP. XIII.
Pœni pacem Romanam vix retinent.

Hannonis vox libera.

A.V.C. DXVIII.

CAP. XIV.
Sardi à Manlio Torquato subacti.

Iani ædes clausa

CAP. XV.
A.V.C. DXIX.
Exercitus conscribuntur.

Sp. Caruilius Sardos & Corsos vincit.

Consulum res bene gestæ. At Romæ Tutia virgo Vestalis incesti damnata, commisso probro, quod consuetudinem stupri cum seruo habuerat, suase manu interemit. Censores deinde C. Atilius A.F.A.N. Bulbus, A. Postumius A.F.L.N. Albinus, lustrum quadragesimum fecere. Hocquoque lustro pauciores quam superioribus fuisse censos (numerum enim non reperio traditum) argumentum est, quod ad augendam hominibus ciuitatem Censores iurare singulos coegerunt, *vxorem se liberorum quærendorum gratia habituros.* Hoc anno Cn. Næuius Campanus, qui bello Punico stipendia fecerat, fabulas primum scenæ dedit. Interea Ligures & Sardi denuo rebellantes Consulibus nouis prouinciæ decreti. Q. Fabio Q.F. Q.N. Maximo Verrucoso Ligusticum bellum, M. Pomponio M.F.M.N. Mathoni Sardoum obuenit. Quum *horum motuum caussa penes Carthaginenses esse* diceretur, *qui barbaros ad defectionem secreto nuncio allicerent*, legati missi sunt Carthaginem cum asperis mandatis, quo *stipendium* exigerent, atque *insulis ad Romanos pertinentibus abstinere* iuberent, *belli* minis additis, *ni imperata fecissent.* Iam ex priori calamitate vires & animum receperant Pœni, Hamilcaris maxime industria non modo pacatis Africæ populis, qui à Carthaginensibus desciuerant, sed etiam latius promota ditione: magnoque iam in Hispania imperio per eumdem ducem parto. Itaque tum ad cetera ferociter legatis responsum est, tum etiam, quum illi, quemadmodum in mandatis habebant, hastam caduceumque proposuissent, data Pœnis optione, *vtrum mallent eligendi*; *neutrum se legere* succlamatum est, sed *vtrum mallent ipsi legati relinquerent, æquo animo accepturis.* Inde flagrare denuo ceperunt inter duos populos odia, sed neutro bellum adhuc incipere volente, species amicitiæ, magis quia non bellabatur, quam quod fida pax esset, interea tenuit. Ambo deinde Consules ad Vrbem reuersi, quum de rebus à se gestis disseruissent, triumphum impetrauerunt. Q. Fabius multos Ligurum in prælio occiderat, coegeratque reliquos in Alpestribus locis se continere, tutumque ab illorum latrociniis vicinum Italiæ latus reddiderat. Sic ante diem Kalendas Februarias, triumphauit de Liguribus. Idibus deinde Martiis M. Pomponius triumphum duxit, de Sardis, quos vicerat. Neque tamen destitere bello Sardi, sed irritati potius de nouis [illegible] quam fracti, maiori mole rebellionem instaurarunt. Ambo igitur Consules M. Æmilius M.F.M.N. Lepidus, M. Publicius L.F.L.N. Malleolus in Sardiniam missi, magnam ex ea insula prædam coegere: quam deinde, quum in Corsicam transmisissent, ereptam à Corsis amiserunt. Domi quoque vehementer eo tempore turbatum: agrariam legem ferente tribuno plebis C. Flaminio, *vt Picenus atque Gallicus ager,*

CAP. XVI. *Census actus.*

Ligures & Sardi rebellant. A. V. C. DXX.

CAP. XVII. *Hamilcaris in Africa & Hispania res gestæ.*

Vnde ferociores fiunt Pœni.

CAP. XVIII. *Sardi sæpe victi, maiori mole rebellionem instaurant.* A. V. C. DXXI.

qui Senonum Gallorum fuerat, populo viritim divideretur. Resiste...
actioni Senatus, neque precibus apud tribunum, neque ...
postremo dato magistratibus negotio, vt exercitum contraherent...
Rempublicam tutarentur: neque dimoueri à sententia C. Flamini...
potuit, aduersum vim contumax, & precibus inexorabilis. Monuera...
eum pater quoque *vt voluntati Senatus cederet, neque seditionis auth...*
dire vellet. Sed ille persistens in sententia, vocata concione, r...
legem instituit. tum vero pater Flaminius dolore ardens accessit ad Ro...
stra, correptumque manu filium detraxit. mirumque est exempl...
editum siue pietatis, siue venerationis, qua tum homines ius patriæ po...
statis prosequebantur. qui enim vniuersi Senatus indignationem ...
nasque atroces contempserat, in maximo calore perficiundi operis, insp...
ctante plebe Romana, apud quam gratiosissima erat ferendæ legis me...
tio, vnius senis manu de superiore loco detrahi passus est. Nec omitte...
da concionis in hoc negotio modestia: quæ licet abitu tribuni spes su...
destitui videret, ne minimo quidem murmure factum illius improban...
Dilata tamen hoc modo potius quam euitata lex est, C. Caruilio tribun...
plebis collegam adiuuante: quod quidem initium fuit, & corrumpe...
dæ plebis, & Gallici belli, quod octauo post diuisionem agri Gallic...
no, grauissimum exortum est. Tum vero M. Pomponius M. F. M. ...
Matho, C. Papirius C. F. L. N. Maso, quum magistratum iniuissent, ...
uincias M. Pomponius Sardiniam, C. Papirius Corsicam obtinuere. Vt...
bique cessit hostis, & in syluas montesque arduos refugiens, locoru...
potius quam armorum munitionibus se tutatus est. Ergo M. Pomp...
nius quum laboriosius esse videret inuenire barbaros, quam vincere, c...
nes sagaces ex Italia curauit aduehendos, quorum indicio homines m...
re ferarum in cubilibus suis latentes deprehenderet. C. Papirius Co...
sos campis pulsos, ad montana loca sequutus est. Ibi labor ingens cu...
periculo fuit: multique militum siti, aut subito barbarorum incursu p...
riere. donec inuentis aquis refectoq; exercitu Corsi de exitu rei time...
tes Consuli ad deditionem hortanti paruerunt. Dum his rebus geru...
dis attinentur Consules, comitia per Dictatorem ad hoc creatum fu...
habita. C. Duilius fuit M. F. M. N. is magistrum equitum dixit C. Ati...
lium L. F. C. N. Cottam. Censores etiam tum fuere T. Manlius T. F. T. ...
Torquatus, Q. Fuluius M. F. Q. N. Flaccus, sed vitio facti abdicaru...
Noui moris originem huic anno scriptiones adsignant, non indign...
quæ referatur. Diuortium ab Vrbe condita nullum fuerat: primus S...
Caruilius Ruga sterilem vxorem dimisit, iureiurando à Censoribus ...
strictus, *se liberorum quærendorum caussa coniugem habiturum.* Displicuit ...

Pu...

CAP. XIX. *C. Flaminius Trib. pl. à patre de Rostris detrahitur.*

CAP. XX. A. V. C. CDXXII. *Sardi & Corsi denuo victi.*

CAP. XXI. *Censores vitio facti abdicant.*

Primum diuortium Romæ.

p[illegible] quam auctoritas rei, quod ad perpetuam vitæ so-[illegible], quumque de caussa repudiari fanum & ini-[illegible] SP. C[illegible] semper deinceps odio habuit, quam-[illegible] ex amicorum sententia, vxorem bene conue-[illegible] chariſſimam duxerat. Ex eo tempore plus [illegible] apud [illegible] litium fuit, tum primum cautioni-[illegible] repertis [illegible], nullis antea diuortiis, ſupervacanea [illegible]. Eodem anno alia quoque noua consuetudo in hono-[illegible] cepit. Sub finem Consulatus sui C. Papirius de Cor-[illegible] Albano triumphauit, A.D. III. Nonas Martias. Caussa eius [illegible] quod ipse sibi res triumpho dignas gessisse videbatur, pa-[illegible] Corsica, neque ab Senatu honorem eum impetrabat. Id-que deinceps exemplum multis ad imitationem placuit: vt negato sibi triumpho in Albano monte triumpharent. Spectauit deinde ludos myr-to coronatus, delecta hac corona ob memoriam rei gestæ, quod in cam-pis myrteis Corsos superauerat. Sardiniæ Corsicæque motibus com-positis, Ligures restabant, aduersus quos missi Consules M. Aimilius L. F. Q. N. Barbula, M. Iunius D. F. D. N. Pera, inter proficiscendum compert-to, Gallos rebus nouis studere, fines illorum cum exercitu intrauerunt. Irritatis enim lege Flaminia Gallorum animis, natus erat metus Romæ, ne quid molirentur homines læti bello, & ad iram præcipites. quare nuper edictum fuerat à magistratibus, ne quis homini Gallo aurum vel argentum daret, Boii enim ceterique Galli, tum ex aliarum rerum, tum mancipiorum venditione ingentem pecuniam cogebant, incesseratque suspicio, ne ista ad bellum Romanum vterentur. Quare magis etiam incitati, cognito Consulibus Ligusticum bellum esse decretum, occul-tis consiliis hoc agere dicebantur, vt exercitibus Romanis expeditione longinqua detentis, ipsi Vrbem aggrederentur. Ceterum aduentu Con-sulum territi, quum ad vim faciundam inparati essent, Romanos in pa-cis amicitiæque speciem simulatis obsequiis excepere. Consules quo-que bellum oppressisse contenti, caussam cur eo venissent finxere: *vt per Gallicum agrum commodius exercitum in Liguriam ducerent.* Superiore an-no Censores vitio facti abdicauerant. itaque his demum Consulibus Q. Fabius Q. F. Q. N. Maximus Verrucosus, M. Sempronius C. F. M. N. Tu-ditanus lustrum primum & quadragesimum condidere. Dum hæc in [illegible] Vrbe geruntur, noui cum Illyriis belli caussæ talibus initiis [illegible]. Illyrii ferox & auidum prædæ genus, piraticam faciundo, [illegible] Italicorum negotiatorum, Brundisino portu egressos, ceperant, [illegible] quoque trucidauerant: & primo quidem delatas ob ea queri-

CAP. XXII. *Noua consuetu-do triumphan-di.*

Triumphi in monte Albano.

A. V. C. DXXIII.

CAP. XXIII. *Gallorum Itali-corum metus.*

Consulum ad-uentu opprimuntur.

CAP. XXIV.

Lustrum XLI. conditur.

Illyrici belli caussa.

monias Senatus inter alias curas negligentius auscultauerat: postremo tamen quum prædonum audacia impunitate cresceret, crebrioresque iam querelæ perueniebant, visum est legatos mitti ad res repetendas: simul vt Issæorum, qui nuper in fidem Romanorum concesserant, causam tuerentur. Hos enim Ionii maris insulam habitantes, quod a se defecerant, grauibus odiis damnisque Illyrii prosequebantur.

CAP. XXV. Missi sunt C. & L. Coruncanii. Hi dum in itinere sunt, Illyriorum qui Ardyæi

Illyriorum Rex moritur. vocantur Rex Agron Pleurati F. ad quem ibant, morbo decessit: filio adhuc inpubere (cui nomen fuit Pinneus) relicto: regnumque nouerca pueri Teuta, consiliis amicorum administrabat.

Teutæ impotentia. Hæc impotens animi, & rebus prosperis elata, legatis Romanorum contemtim auditis, respondit, *curæ sibi futurum ne Romani ab Illyriis publice læderentur: vetare vero ne quis suorum priuatim lucrum quod posset ex mari captaret, id Regibus Illyriorum nequaquam in more positum esse.* Non tenuit ad hæc iram minor Coruncanius, & intempestiua potius quam iniusta libertate vsus: *At Romanis*, inquit, *in more positum est, Teuta, priuatim factas iniurias publice exsequi, læsisque consulere. Conabimur autem diis bene iuuantibus te ad instituta Regia cupide & celeriter emendanda cogere.* Quibus verbis supra modum offensa mulier, sed animo interim vtcumque dissimulato, legatis iam profectis latrones immisit, à quibus minor Coruncanius cum parte comitum interfectus est, ceteris in vincula coniectis, præfectisque nauium igne combustis.

Legati occiduntur. Legatus etiam Issæorum *Calemporus* nomine ab iisdem prædonibus occisus est.

CAP. XXVI. Iis rebus Romæ cognitis T. Coruncanio & P. Iunio honoris caussa tripedaneæ statuæ in foro sunt positæ:

Teutæ bellum indicitur. Teutæ vero & Illyriis bellum indictum. Teuta rudis imperandi, & muliebris ingenii vitia neque ratione, neque vsu domare docta, sicut ad irritanda odia præcipitem, sic ad toleranda timidam se gerebat. Itaque comperto bellum aduersus se parari *reddituram Romanis viuos* pollicita est: *interfectos reddere non posse, quos iniussu suo prædones peremissent.* Hæc legatio, quamquam pro magnitudine delicti parum satisfaceret, tamen quia spem præbebat, controuersias Illyricas citra bellum componi posse, inhiberi vim placuit, petique ad pœnam eos à quibus interfecti legati dicebantur. Mulier arma quæ timuerat differri videns, vicissim ex metu ad priorem insolentiam rapiente animi leuitate, *neque dedituram se quemquam* dixit:

Teuta Issam obsidet. & vt factis quoque ferociam ostenderet, quam verbis prætulerat, continuo copias ad Issam obsidendam misit.

CAP. XXVII. Non ergo diutius cunctari visum, quin ambo Consules (Lucius Posthumius A. F. A. N. Albinus iterum, Cn. Fuluius Cn. F. Cn. N. Centumalus iam

A. V. C. DXXIV. inierant) cum naualibus pedestribusque copiis proficiscerentur. Cn.

Fuluius

[illegible] ducebat nauium ducentarum; L. Posthumius legiones. [illegible] Teuta Demetrium Pharium ad Consules pacem pe[illegible]. [illegible] pepigerant inducias, *si Corcyra*, quam nuper oc[illegible] *dederetur*. Profectus ad recipiendam Corcyram Ro[illegible] longissime metus omnis abscessisset ad priora consilia [illegible] Teuta, præfectosque suos ad Dyrrhachium & Apolloniam ob[illegible]. Alii *non voluntate Teutæ deditam Corcyram, sed Deme[illegible] consilio credunt, qui criminibus se apud Teutam peti gnarus, ad[illegible] proditione præsidii cui præerat apud Romanos perfugi[illegible] quæsiuerit.* Præsidio Illyriorum tradito, Corcyrenses publico [illegible] Romanis se permisere, nullam sibi reliquam salutis viam esse [illegible], nisi potestati tam claræ ciuitatis aduersus Illyriorum iniurias pro[illegible]. A Corcyra Consul Apolloniam cum classe petiit: venitque eodem L. Posthumius, qui Brundisio transiecerat, cum pedestribus copiis. [illegible] ad viginti millia erant, equitum duo. Romanos Apollo[illegible] cupide recepere, seque fidei illorum tradidere. Ab hac li[illegible] ad Dyrrhachium itum. id quoque Romanorum extemplo [illegible] ad famam aduenientis exercitus, dilapsis pauore Illyriis, qui ob[illegible] vrbem ceperant. Eodem impetu gens Ardyæorum ad deditio[illegible] coacta est: veneruntque ab vlteriore Illyrico legati variarum natio[illegible] *imperata facturos sese* polliciti, *si in amicitiam reciperentur*: ex quibus [illegible] fuerunt, & Atintanes. Plurimus ad hæc vsus Demetrii Pharii fuit, qui à Consulibus circumductus, robur & fidem Romanorum ex[illegible] Teutæque incusando temeritatem & inconstantiam, alios ra[illegible] & consilio, alios auctoritate sua ad societatem Romanorum [illegible]. Post hæc ad Issam cursus institutus: & inter nauigandũ mul[illegible] locis escensione facta, pleraque oppida leui negotio capta sunt. Nu[illegible] strenue ab Illyriis defensa est, multoque sanguine constitit victoria, [illegible] etiam quibusdam, & Quæstore desideratis. Cuius rei leuio[illegible] dolorem fecerunt lembi viginti, quos cum præda & pecunia ex [illegible] venientes Romani excepere. Iam ad Issam ventum erat. [illegible] perinde vt ad Dyrrhachium acciderat, aduentu Romanæ classis obsi[illegible] soluta est: diuersa in loca diffugientibus barbaris, præter Pharios, qui [illegible] Demetrii, quod ex eadem insula ortus, eique sub Agrone [illegible] fuerat, corporibus rebusque saluis in fidem accepti sunt. [illegible] audita instabilem Teutæ animum varie mouerunt, alternantibus [illegible] & fiduciæ caussis. Nam sicut amissa & deleta oppida, vastatæ [illegible] regiones, vbiuis fugatæ Illyriorum copiæ metum ei maximum

Demetrium Pharium ad pacem petendam mittit.

Corcyrenses Romanis se permittunt.

CAP. XXIIX

[illegible] Apolloniatæ.

Demetrius multos à Teuta ad Romanos traducit.

CAPVT XXIX.

Nutria strenue defensa, tamen capitur.

incusserant, ita vicissim spem dabat Nutrinorum audacia, & hybernum iam mare, cuius formidine rebatur Romanos cito repetituros domum esse.

Teuta Rhizon se recipit. Itaque Rhizonem oppidum cognomini flumio impositum cum paucis se contulit, exspectatura remedium quod tempus offerret.

CAP. XXX. Alebant vanam opinionem acta Consulum, qui pleraque parte regionum quas occupauerant, Demetrio tradita, Dyrrhachium & classem & exercitum reduxere. Sed postquam L. Posthumius cum quadraginta nauibus relictus, exercitum ex finitimarum vrbium delectu fecit, Ardyæis, & qui præterea Illyriorum ad societatem Romanam accesserant, præsidio futurus, tum vero desperatis rebus suis Teuta de pace quibuslibet

Teuta de pace facienda cogitat. conditionibus redimenda cogitauit. Ideo sub initium veris legatione Romam missa, quæ prætenta essent tamquam Agronis imperio facta excusauit, cuius facta tueri necessum sibi fuisset. Romani non illi, cuius ea propria potestas non esset, & quæ de Romanis nihil tale meruisset,

Pacis leges cum Illyriis. verum Agronis filio Pinneo pacem dederunt his legibus: *vt stipendia imperata penderet. Illyrico omni, paucis exceptis locis, decederet: neque vltra Lissum pluribus quam binis lembis, & his inermibus, nauigaret.* Corcyra, Pharus, Issa, Dyrrhachium & Atintanes hac pace Romanis cesserunt:

CAPVT XXXI. cetera quæ sub Agronis imperio fuerant, Pinneo relicta. Teuta siue pudore & metu, siue iubentibus Romanis, administratione regni abiit, quam tutorio nomine suscepit Demetrius Pharius. Sic finita cum Illyriis contentione, finibusque imperii iam ad limites Græciæ promotis, ab alia parte parum secura Respublica erat: meditantibus bellum Gal-

Incrementa rei Punicæ in Hispania. lis, & maximis in Hispania incrementis rei Punicæ, quam sine periculo Romanæ confirmari posse nemo credebat. Hasdrubal gener & successor Hamilcaris, vindicata soceri morte, multas præterea nationes partim armis, plerumque consilio & facundia qua mire pollebat, Carthaginensium imperio subdidit: etiam altera *Carthagine quæ noua* appellata est, in sinu maris iuxta portum amplissimum & satis commodum condita. Sed propior à Gallis metus, durius aliquod contra Pœnos consilium inire vetuit. quod reliquum erat, fœderibus pactisque cursum

Pacta Romanorum & Pœnorum de Hispania. fortunæ eorum sistere studuerunt. Legatis ergo Carthaginem missis, aliisque ad Hasdrubalem, pepigerunt, *vt trans Iberum amnem se continerent Pœni, Saguntinis suæ leges & libertas seruaretur.* Hæc in annum

CAP. XXXII. A. V. C. DXXV. inciderunt, quo SP. Caruilius SP. F. Cn. N. Maximus, Q. Fabius Q. F. Q. N. Maximus Verrucosus, vterque iterum, Consules fuere. Sub idem tempus

Posthumius legatos ad Ætolos Achæosque. L. Posthumius proconsule, qui in Illyrico hibernauerat, legatos ad Ætolorum Achæorumque populos Corcyra misit, ad exponendum rei gestæ or-

[illegible], quibus causis bellum istud susceptum, qua fortuna gestum, quibusq; [illegible] finitum esset. Comites excepti studioseque auditi sunt, [illegible] nationes ceteraque Græci, vehementer exosum habebant Illyriorum nomen, ob continua latrocinia, quæ sub Agrone Teutaque [illegible]. Hæc vbi domum nunciata sunt, Senatus *rite atque ordine à [illegible] facta esse* censuit, aliamq; statim legationem decreuit, quæ publico nomine Corinthum & Athenienses adiret, *populiq; Romani studium erga Græcos, & æquitatem erga omnes* commendaret. Ea res magnam in ea terris nomini Romano beneuolentiam peperit, confestimque decretus Corinthiorum honor hic populo Romano est habitus, vt *Isthmiorum* (qui ludi inter quatuor celeberrimos sunt Græciæ) *participes haberentur*.

Alia legatio publico nomine in Græciam mittitur.

CAPVT XXXIII.

Athenienses societatem Roman. amplectuntur.

Maxime [illegible] eos, præter Apolloniam & alias Græci generis ciuitates, Corcyra libertati reddita, quæ colonia Corinthiorum fuerat. Athenienses quoque societatem Romanam amplexi, decreuerunt, *vt Romanis ius ciuitatis Atticæ, initiorumq; Eleusiniorum esset.* Interea Cn. Fuluius proconsule triumphum naualem ex Illyriis egit, A. D. Kalendas Quintiles & principes Illyricos in triumpho ductos securi percussit. Hic primus de Illyriis triumphus fuit. Anno sequente P. Valerio L. F. M. N. Flacco, M. Atilio M. F. M. N. Regulo Consulatum gerentibus, Prætorum duplicatus est numerus: quaternosque creari visum, vt essent qui in Siciliam Sardiniamque prouincias cum imperio mitterentur. ex his M. Valerius Sardiniam, attributamque huic Corsicam, C. Flaminius Siciliam sortiti sunt. Ingens eo tempore fuit metus Gallici belli, de quo Boii Insubresque non inter se modo, sed etiam cum Transalpinis populis agitare, magnasque Gæsatarum Gallorum copias stipendio conduxisse ferebantur.

A. V. C. DXXVI.

Prætorum duplicatus numerus.

Ergo non solita modo remedia quæsita sunt, sed etiam iis rationibus malo quod timebatur occursum, quas apud seueros iudices, præter amorem patriæ, & in eius gratiam quandoque concessa quæ alias negarentur, nihil excusaret. Quum enim præter alios ex diis hominibusque [illegible], etiam in Sibyllinis libris repertum esset, *Gallos & Græcos Vrbem Romanam occupaturos*, ad prædictionis eius minas calliditate auertendas, M. Valerio M. F. M. N. Messalla, L. Apustio L. F. C. N. Fullone Coss. ex auctoritate Pontificum homines quatuor, Gallum & Gallam, similiterque Græcum & Græcam in medio foro boario viuos defoderunt, vt ita quasi [illegible] aliquam Vrbis tenentes impleuisse fata viderentur. Ceterum [illegible] inter [illegible] non magnas, apparatu maxime Gallici belli, [illegible] instabat, consumptus est. Descripta sunt ad id bellum equi[illegible] incredibili numero, tota pro Romanis Italia [illegible]. Q. Fabius historicus, qui rebus gerundis interfuit, *effecta*

CAPVT XXXIV.

Mala remedia fugiunt timor.

A. V. C. DXXVII.

Gallus & Galla, item Græcus & Græca viui defodiuntur.

CAPVT XXXV.

Numerus copiarum ad Gallicum bellum destinatarum.

fuisse scribit *armatorum octingenta millia.* Romanorum quidem Campa
norumque numero, peditum explente ducenta quadraginta octo mil
lia ducentos, equitum viginti sex millia sexcentos, cetera multitud
reliquorum Italiæ populorum fuit. Etiam Veneti ac Cenomani auxili
dederunt Romanis, hominum millia viginti, qui iussi sunt finitimo
Boios metu & damnis ad patriam tuendam cogere, ne cum ceteris lic
stium copiis coniungi possent: quando à bellandi consilio legationis Ro
manæ studiis auocari nequiuerant. Venetis enim & Cenomanis adm
stauratandam cum populo Romano amicitiam persuasis, Insubres Boiic
in hostili animo propositoque perstitere. Minutæ tamen vires eorum
sunt, non ausis omnem armatorum multitudinem educere Regibus

Insubrium & Boiorum copiæ iter per Etruriã tentant.

coactisque partem iuuentutis ad fines defendendos relinquere. Ita re
liquis cum copiis (peditum quinquaginta millia, equitum viginti nu
merabantur) iter per Etruriam tentare cœperunt. Interea L. Aimiliu

CAPVT XXXVI.

A. V. C. DXXVIII.

Sardi tumultuantur.

L. Aimilii bellum graue cum Gallis.

Q. F. Cn. N. Papus, C. Atilius M. F. M. N. Consules Sardiniam & Ari
minum cum vicina Gallia prouincias obtinuere. Sardi enim grauat
perpetuam Romani Prætoris præsentiam, fascesque non ante conspectos
iterum tumultuati fuerant: sed hos C. Atilius Consul haud magno ne
gotio coercuit. Maior moles L. Aimilio cum Gallis fuit: perrupta Etru
ria Romam tendentibus. Eos Prætor, cui Etruria prouincia decreta fue
rat, quum arcere transitu nequiuisset, circa Clusium consequutus, præci
piti in occasum die, castra non procul ab hostilibus posuit. Galli, qu
Romanos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum omni peditatu a
oppidum Fæsulas nocturno itinere perueniunt: relictis equitibus, qu
bus imperatum fuerat, vt orto die conspiciendos se tantum præberen
hostibus, deinde statim ad pedites se referrent, castra ad recipiendum e
quitatum, hostesque ex improuiso turbandos apto loco habituros. E

CAPVT XXXVII.

Circa Fæsulas pugnatur.

fraus Romanis imposuit, vt quasi fugientes auide sequerentur. Ita cir
ca Fæsulas à recentibus & paratis excepti sunt, fessi cursu, & consilio
vt in re nec opinata destituti. Quod vnum supererat, pugnando tue
salutem, aut vindicare sanguinem statuere. Sed præter alia nume
quoque vincentibus Gallis, plures sex millibus in loco pugnæ conci
sunt, ceteri fugerunt. Galli munitum quendam collem, quo ple
que fugientium turba concesserat, capere conati, postquam noctur
itinere diurnaque pugna vires exhaustas sensere, ad corpora curan
abiuerunt: relicta parte equitum, quæ tumulum obsideret; postridie
aut deditione haud dubie in potestatem redigendum. In hoc articul

L. Aimilius in tempore superuenit laborantibus.

rerum L. Aimilius Consul optabili potius quam sperato casu superueni
Nam ad famam aduentantium Gallorum Ariminum missus, defensu

Adri

[illegible] postquam Vrbem audiit peti, magnis itine- [illegible]
[illegible] profectus, ad ea loca bona quadam fortuna peruenerat: & [illegible] ab hostibus interuallo castra metatus fuerat. Obsessi ex ignibus ab ea parte conspectis, id quod erat, Romanum exercitum venisse [illegible] quosdam suorum miserunt sine armis, quo facilius ho- [illegible] fallerent. Ex his cognito rerum statu Consul, citra longiorem deliberationem, quam neque res, neque tempus ferebat, statim orta luce cum equitatu processit ad tumulum, tribunis militum cum legionario milite sequi iussis. Gallos iam iidem ignes admonuerant de [illegible] Romanorum, & ad consilium de præsentibus coëgerant. Ibi Rex Aneroestus suasit, *ne agmen locupletissima præda onustum obiicerent hosti: sed domum digressi, deposita præda, si bellandum vltra videretur, expediti redirent.* Probato ab omnibus consilio ante noctem disceditur, itinere per Etruriam iuxta litus maris instituto. L. Aimilius receptis qui in tumulum confugerant, & Gallorum profectione cognita, cum his quidem conlatis signis pugnare nolebat: sed insequi tamen statuit, occasione quam tempus obtulisset vsurus. In hoc articulo rerum rursus aliquid ex improuiso molita fortuna est. Alter Consul C. Atilius ex Sardinia cum legionibus Pisas appulerat, atque ibi militibus expositis pedestri itinere petebat Romam, per eamdem Etrusci maris oram incedens qua Galli veniebant. Circa portum Etruriæ Telamonem primum obuiam sibi facti sunt præcursores vtriusque exercitus: captiuisque nonnullis ad Consulem adductis, vbi de itinere Gallorum, & insequentis eos Collegæ instituto cognouit, miratus casum, & spe inpulsus, quod medius inter duos Consulares exercitus hostis teneretur, tribunis præcepit, *vt acie instructa, quantum locorum natura pateretur, quadratum agmen gradu militari ducerent:* ipse animaduerso colle opportune itineri, qua venire Gallos necessum erat, imminente, ad præoccupandum eum cum equitatu contendit. Festinabat enim cum hoste quamprimum decernere, certus si vrgeretur, collegam venturum subsidio; & si inceptum successisset, potiorem bene gestæ rei laudem penes se futuram esse. Galli viso in superioribus locis hostium agmine, noctu circummissos ab L. Aimilio equi- [illegible] suum & ipsi equitatum emittunt, adiuncta leuis armaturæ parte ad iter aperiundum. deinde captiuorum indicio Consulis alterius ad- [illegible] cognitus, peditatum continuo instruere coëgit ancipiti acie, quæ [illegible] & retro in hostem versa, interius oppositis inuicem tergis cohære- [illegible]. Nam videbant à fronte C. Atilium instare, à tergo sequi L. Ai- [illegible] nouerant. Huic igitur ex Transalpino genere mercede con- [illegible] qui ab armorum nomine Gæsatæ vocantur, opposuerunt in prima acie,

Margin notes:

CAPVT XXXVIII. [illegible]

Galli ad deponendam domi prædam discedunt.

CAPVT XXXIX. *Alius improuisus casus. C. Atilius in Gallos forte incidit.*

CAP. XL.

Anceps acies Gallorum, inter duos exercitus Consulares mediorum.

ma acie: post hos in subsidiis Insubres: at Taurisci Boiique aduersus Atilianas copias locati sunt. essedis deinde carrisque cornu vtrumque vallarant: præda cum idoneo præsidio vicinum in collem seposita est. Iam pugnari ad tumulum ab C. Atilio occupatum cœperat, & exerci coniiciebat L. Æmilius adesse collegam, cuius de itinere nihil habebat compertum præterquam quod appulisse Pisas audiuerat. Igitur ex tempore

CAP. XLI.

consilio capto equites suos & ipse ad collem vbi pugnabatur iussit accurrere. *Pugna atrox.* Certatum ibi est equestri prœlio acerrimo, in quo & C. Atilius Cos. occisus est, eiusq; caput ad Reges Gallorum relatum. ad extremum tamen connisi totis viribus Romani, loco retento hostem repulere. Decreta hunc ad modum equestri pugna, pedites concurrere. Ibi vero certamen vidisses quum numero atque robore virorum, tum ipsa dispositione acierum terribile: quum inter duos Romanos exercitus Gallorum intercepta multitudo, simul in vtrosque obuersa dimicaret, ambiguo iudicio, plusne prodesset eis ista prœlii forma quod cum diuisis hostium copiis pugnantes, terga sibi inuicem tuta præstabant, etiam amissa spe fugæ ad fortitudinem stimulati; an vero noceret, quod inter duos Consulares exercitus conclusi tenebantur. Ceterum Romanos partim adspectus virorum terrebat, qui eximia specie & magnitudine corporum, primis in ordinibus stabant; partim ad pugnandum incitabat, non modo laudis, sed etiam spoliorum dulcedo: quod inter Gallorum antesignanos erat nemo quin maniacis armillisque aureis fulgeret.

Galli armillis aureis fulgent.

CAP. XLII.

Conserto igitur prœlio, immissi primum velites maximam hostium edidere cædem, præsertim vbi Gæsatæ pugnabant, qui per ferociam & barbaram ostentationem abiectis vestibus, nudi ante prima signa constiterant. *Gæsatarum ferocia & cædes.* Quum enim scutum Gallicum prælongum & angustum, non possit corpus obtegere, tamquam exposita iaculatoribus signa certis ictibus petebantur, cadebantque multi, quod neque ferire hostem eminus poterant, neque conserta manu pugnari secum leuis armatura patiebatur. Qua desperatione pars temere in hostem ruentes, priusquam ad manus venirent, missilibus confossi sternebantur: ceteri sensim referentes gradum suorum perturbabant ordines. Ita Gæsatarum acie per velites disiecta, grauis armaturæ miles Boios Insubresque ac Tauriscos vndiquaque adortus, multos interfecit.

CAP. XLIII.

Stabant tamen obfirmatis animis, neque vlla re inferiores, nisi quod armorum genere vincebantur, neque ad muniendum corpus apte instructi, neque ad hostem percutiendum. Gladius enim Gallicus tantum ad rem cæsim gerendam accommodatus, mucronem idoneum non habet: præterea ad primum ictum incuruatur, sequentesque parum efficaces habet, nisi pede pressus iterum dirigatur.

Armorum genere inferiores [illegible]

Euentum

[illegible], quum in meliore spe Romani essent, haud dubium fecit [illegible], qui Gallico equitatu in fugam compulso, ex colle [illegible] in latus hostium impressionem fecerant, tanto minus tole-[illegible], quod ex superiore loco ingruebat. Hoc maxime modo cum [illegible] in Etruria pugnatum Polybius tradidit: à quo parum probabiliter [illegible] dissentiunt. quis enim temere credat ita potius rem gestam esse, vt Gallos [illegible] atra tempestas fugere coëgerit, tamquam deorum iram [illegible] postremosque eorum aggressus C. Atilius occubuerit? deinde post aliquot dies quum interea suo quilibet in colle se continuisset, L. Aemilius cum exercitu Gallico prospere pugnauerit? Neque plus me-retur fidei, qui pugnæ locum ex litorali regione, in agrum Aretinum [illegible]. Cecidisse tum Gallorum millia quadraginta non ambigitur, capta sunt haud minus millia decem cum vno regum Concolitano: alius Aneroëstus, qui plurimum opinione virtutis & potentia valuerat, paucis comitantibus elapsus, in fuga necessarios suos seque ipsum secta gula interemit. Recepta est præda ingens, quam Consul reddendam iis curauit, quibus adempta fuerat, suas vnoquoque res adgnoscentibus dominis. Inde cum suo & Atiliano exercitu iuxta fines Ligurum in Boicum agrum profectus, vt operæ nauatæ mercedem haberet miles, diripiendam ei regionem dedit: paucisque diebus satiatas præda copias in Vrbem reduxit: tanto maiore omnium lætitia, quanto acrior istius belli metus fuerat. Ergo vix cuiusquam triumphus fauentium vocibus tam celebratus est: insignis alioquin, & rerum gestarum gloria, & captiuorum spoliorumque prælatorum numero precioque.

CAP. XLIV.

Gallorum magna clades.

Triumphus L. Aimilii.

Multa inter hæc signa militaria fuere; plurimique torques aurei armillæque, virorum fortium apud Gallos ornamenta. Sed maxime aduerterunt oculos hominum Britomarus, aliique principes Gallorum, quos L. Aimilius per ludibrium accinctos in Capitolium duxit, tamquam voti sui religionem seruaturos, quod *non prius soluturos se balthea, quam Capitolium adscendissent*, iurauerant. A. D. III. Nonas Martias L. Aimilius Consul de Gallis triumphauit. Eodem anno lustrum alterum atque quadragesimum conditum esse reperio, à Censoribus Q. Claudio AP. F. C. N. Centhone, M. Iunio D. F. D. N. Pera. Depositus iam belli Gallici metus, nondum vindictæ cupiditas erat: ambobusque proximi anni Consulibus ea prouincia data. T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. Fuluius M. F. Q. N. Flaccus erant, vterque iterum. His exercitus, & quæ ad bellum [illegible] gerendumq; pertinebant alacriter decreta. Spes enim [illegible] post tantam victoriam, toto circa Padum agro depelli Gallos pos-[illegible] intenderentur.

CAP. XLV.

Britomarus in Capitolium accinctus ducitur.

A. V. C. CDXXIX.

Noui Consules aduersus Gallos proficiscuntur.

CAP. XLVI.

Consules cum copiis profecti primo statim

 cti. Pari seueritate sub idem fere tempus viri clarissimi diu sacerdotii honore caruerunt: M. Cornelius Cethegus extis non rite porrectis, Q. Sulpicius quod inter sacrificandum apex ei de capite defluxerat. Quum magistratu Consules abiuissent, comitia per interregem sunt habita, quibus Consul factus M. Claudius M.F. M.N. Marcellus, qui magistratu

A. V. C. DXXXI.

inito collegam adsciuit Cn. Cornelium L.F. L.N. Scipionem Caluum. Hi pacem petentibus Insubribus restitere, M. Marcello potissimum cupiditate prouinciæ triumphique conditiones omnes aspernante: sed & ipsi Galli belli potius quam otii consilia tractare videbantur, quum de integro mercede conducta Gæsatarum triginta millia superatis Alpibus longe maiorem Insubrium multitudinem conciuissent.

Insubribus pax negatur.

CAP. LII.

Bello sic exorto, profecti primo vere Consules, Acerras (oppidum est inter Padum & Alpes) circumsederunt. Cuius obsidione quum depellere Romanos difficile videretur; Britomarus adsumpta decem millium Gæsatarum manu, Circumpadanam regionem vastare instituit. quo comperto Consules ita inter se partiti sunt copias, vt Cn. Cornelius cum exercitu reliquo vrgeret obsidionem, M. Marcellus duas partes equitum & delectos ex leui armatura ducens, sociis succurreret. Delegit expeditissimum quemque, non vltra sexcentos: cum his & equitibus suis non die non nocte intermisso itinere contendit ad hostes. quos circa Clastidium adeptus, priusquam reficere suos quiete posset, adortus est, non voluntate sua, sed ferocia Gæsatarum, qui numero potiores & equestris militiæ principatum sibi vindicantes, audito paucos adduci pedites à Consule, protinus ad obterendum eum, omissa Clastidii obsidione, proruperunt. M. Marcellus acie in longum porrecta, ne circumueniretur ab hostium multitudine, Gallis processit obuiam: neque longe aberant inuicem acies, quum iam impetum facere molientem equus clamore cantuque Gallorum exterritus abripuit, & retrorsum tulit.

Marcelli pugna cum Gallis ad Clastidium.

CAP. LIII.

Ibi Consul veritus ne in omen tractus ille casus animum suis minueret, equum circumagendo Solem adorauit, tamquam ea de caussa conuertisset: ex veteri more, quo deos adoraturi se circumagebant. Ferunt eum ante primum congressum, *pulcherrima hostilium armorum Ioui Feretrio* vouisse, mox conspecto Britomaro, qui suorum agmen præcedebat arma ferens auro argentoque & coloribus eximie perornata, hæc indicauisse arma esse debere, quæ vouisset. Iam ipse quoque Rex viso Romanorum duce, prouectus longe ante suos, voce & gestu eum ad pugnam prouocabat: Neque contatus M. Marcellus, perfosso Regis thorace, vulnerauit eum hasta, & equi adacti impetu deiectum humi, semel iterumque repetitis ictibus occidit.

Marcelli votum, & opima spolia.

Tum

Tum desiliens ex equo, manibusque arma tenens suspexit in cœlum, *Iuppiter, inquiens, Feretri, qui fortium ducum in prœliis facta præclara adspicis, en ego te ex eorum numero Romanorum, cæso hostium Imperatore Imperator, opima tibi spolia consecro. Tu vero ad reliqua etiam belli res nostras prospera fortuna pergas fauere.* Repetente post hæc equum M. Marcello, totis viribus confligi cœptum, fortissime pugnantibus Romanis, quos Consulis audacia & fortuna non minus ardore pugnandi, quam spe victoriæ impleuerat. Itaque non eques Gallus, non pedes, quamquam & ille suis subsidio venerat, sustinere vim tantam potuit: raroque exemplo paucissimi de numeroso exercitu pulcerrimam victoriam retulere. Lectis deinde spoliis ad collegam reuertit Consul, qui Acerris occupatis, vbi magnam annonæ copiam reperit, circa Mediolanum caput Insubrium Gallorum aduersus hostes ægre se tutabatur: nam illi validissimæ frequentissimæque vrbis obsidione implicatum, vicissim quasi obsidebant. Sed aduentu M. Marcelli cito commutatus est rerum status. Nam & Gæsatæ audito Regis fine discesserunt: & ab his relicti Mediolanenses defendere vrbem non potuere. Sic ingentibus Insubrum copiis cæsis, captaque Mediolano, & subinde Como, ceteræ deinceps vrbes, & Insubrum tota natio, pecunia & agrorum parte mulctati, de cetero satis æqua pace impetrata, in deditionem venere. M. Marcellus prouincia confecta celeberrimum triumphum de Gallis Insubribus & Germanis duxit Kalendis Martiis. Hæc prima Germanorum in historia Romana mentio, qui ex transrhenanis gentibus mercede conducti Viridomaro duce in Italiā venerant. Ex his Gallisque captiui forma staturaque corporis ingenti, currum victoris inter spolia maximi precii antecedebant. Sequebatur ipse Consul rarissimo spectaculo cæsi ducis arma Ioui Feretrio ferens. quem prosequutus à tergo exercitus splendidis ornatus armis, militari acclamatione cantuque celebrabat. Hoc ordine quum ad ædem Feretrii peruentum esset, descendens curru M. Marcellus, opima spolia post Romulum Regem & A. Cornelium Cossum tertius, neque post illum alius suspendit. Hæc arma populus Romanus maiori cum voluptate spectauit, quod Romanorum militum arma hostes Vulcano vouisse dicerentur: Tantaque victoriæ eius lætitia fuit, vt Senatus populusque Romanus ex manubiis donum Apollini Delphico cratera aureum, & circum amicas sociasque ciuitates arma de spoliis Gallicis mitteret: ad Hieronem Syracusanum præter spolia, missum etiam frumenti precium est, quo inter bella Gallica rem Romanam iuuerat. Noui deinceps hostes Istri exorti, qui piratico scelere maria infestantes, Romanorum aliquot

CAP. LIV.

Victoria Romanorum.

Insubres in deditionem veniunt.

CAP. LV.

M. Marcelli triumphus celeberrimus.

E manubiis & sociis dona ex manubiis missa.

CAP. LVI.

Istricum bellum.

[illegible]

culo Guluſſæ vrbem proderet, apud quosdam principum mouit: à quibus quum in ſenatu crimen acerbe obiectum eſſet, isque improuiſo periculo perculſus obmutuiſſet, in ipſa ſtatim curia pro confeſſo ſubſelliorum fragmentis eſt obrutus.

CAPVT XXXV.

Inter hæc quum tempus comitiorum in propinquo eſſet Romæ, intenta ciuitatis in nouos magiſtratus cura erat, *quinam aduerſus tanti belli molem idoneus imperator legeretur.* Cognitis enim Pœnorum apparatibus, & Piſonis Conſulis ignauia, haudquaquam ſecuris mentibus *res in Macedonia aduerſas, in aliis Regnis turbatas, odia Pœnorum n[illegible] irritata, nullamque in tantis acerbitatibus ſpem pacis & conditionum* reputabant. quum ſubito veluti numine quodam obiectus Scipio Æmilianus, omnium animos mœrore curaque exſoluit.

Scipio Ædilitatem petens consulatus à populo designatur.

Ædilitatem cum maxime petebat, nam à maioribus magiſtratibus ætas eum & annales leges arcebant. At vbi primum oculis populi ſe dedit, resque ab illo nuper eadem in Africa geſtæ, & fauor exercitus, & nomen Scipionum animis occurrerunt, vulgo homines exclamare, hunc non modo dignum Conſulatu, ſed vnum eſſe, à quo ſperari optatus belli finis poſſet. Vrbanæ multitudinis deſiderium, non iam teſtimonia modo Africani exercitus, ſed ſcriptæ ad Senatum literæ adiuuabant, quibus diſerte Scipio ad Carthaginenſe bellum Conſul poſcebatur.

CAPVT XXXVI.

Et frustra repugnantibus multis Consul creatur.

Obſtabant tamen haud infirma tendentibus impedimenta: maieſtas legum, dignitas candidatorum, & communis ſeniorum iniuria, ſi præter morem & contra ius in ciuitate receptum vniuerſis vnus adoleſcens præferretur. Hæc qui comitia habebat Conſul Albinus, hæc alii Patrum inculcantes, negabant, *ſaluis legibus, ſaluaque dignitate ciuitatis, rationem Scipionis haberi poſſe.* Neque ſegnius niti populus, vt Scipionem vtique Conſulem haberet. Poſt multa non leuiora, quam pro magnitudine rei certamina, quum ad Romuli Tullique leges prouocaret populus, *ſibi comitiorum poteſtatem iis datam* clamitans, vnus de collegio Tribunorum minatus eſt Conſuli *ſe ius comitiorum adempturum, niſi voluntati populi ceſſiſſet.* Ita poſtremo priuilegium ferri placuit, quo legibus annalibus Scipio ſolueretur, accommodato magis ad præſentia conſilio, quam in ſequentem ætatem exemplo ſalutari. Adeo numquam legibus ſine aliquo reipublicæ detrimento ſua vis adimitur, etiam vbi mutari eas honeſtæ iuſtæque cauſſæ coëgerunt.

CAPVT XXXVII. A.V.C. DCVI.

Datus Scipioni collega C. Liuius Mamiliani F. M. N. Druſus, inito Conſulatu, intempeſtiua ambitione certamen de prouinciis mouit: victam ſemel *conſuetudinem* fruſtra in partes aduocans, *qua de prouinciis ſortiri Conſules aut comparare ſolebant.* Difficile erat eripere prouinciam Conſuli Scipioni, quum huius ipſius prouinciæ cauſſa

contra

contra leges Consul factus esset. Itaque ex auctoritate Senatus, latum ad populum est, *vter Consulum in Africa cum imperio esse deberet?* consensu Scipionem miserunt. Hinc decretum, *vt delectum haberet ad exercitus Africani supplementum, donec eo numero militum is esset, quo à principio fuisset. Præterea si qui ex sociis militare sponte vellent, recipere eos* permissum: *liceretque populi Romani nomine auxilia Regum populorumque excire.* Missaque sunt à diuersis: & rebus omnibus ad profectionem apparatis, in Siciliam Consul, & inde in Africam traiecit. Quæ inter hæc in Macedonia per P. Iuuentium primum, deinde Q. Metellum prætores, ad ipsum belli finem gesta sint, tempus est referre. Iuuentius Andrisci tamquam imaginarii scenicique Regis arma despectui habens, quasi in bellis fortuna semper caussam sequeretur; temere in Macedoniam irruptione facta, exercitum vitamque eadem clade amiserat, vix noctis superuentu seruatis copiarum reliquiis. Eo successu sublatus victor, nec enim inter fortunæ blandimenta tegere se degener animus poterat, de cetero velut auctoritate regnandi satis stabilita, sine pudore, sine metu ad crudelitatem iniustitiamque, tyrannici spiritus opera prorumpebat. occidere, rapere, fictis criminibus ditissimum quemque tollere; postremo ne amicis quidem parcere, quorum haud pauci de medio sublati. Erat enim ingenio ferus auidusque cædium, in sermonibus arrogans, auaritiæ ceterisque vitiis fere omnibus deditus, vt satis pœnarum sub eo Rege populo Romano datura fuerit Macedonia, si diutius vitam imperiumque prorogare potuisset. Ceterum post Iuuentii prætoris cædem iterum signa Thessaliæ intulit, multaque eius loca depopulatus, Thracum, vt ad fortunatam militiam, plures adtraxit. Hæc vt Romæ sunt audita, Q. Cæcilium Metellum festinare ad tutelam sociorum Senatus iussit. Aduenienti huic in Macedoniam Andriscus cum exercitu statuerat occurrere, sed distractus Attali regis opera, qui cum classe in auxilium Romanis venerat, solicitusque de ora maritima, non est ausus longius procurrere: sed modico à Pydna interuallo castra communiit. Inter hæc quum propius suggressus esset Romanus, equestre prœlium ortum. quo superior Andriscus, metu tamen pedestris exercitus de summa rerum dimicare noluit. Sæpe modica victoria magnæ cladis initium fuit: adeo interdum humanæ mentes nesciunt, quibus rebus dolere lætariue oporteat. Creuit animus equestris pugnæ euentu, credideritque se parem Metello nihilominus fore, tametsi partem copiarum ad vastandam Thessaliam dimisisset. Metellus tempore vsus, stultitiam hostis in suam occasionem vertit. copiisque

CAPVT XXXVIII. *Iuuentius prætor ab Andrisco vincitur.*

CAPVT XXXIX. *Hic vincitur à Q. Metello Macedonia pellitur.*

CAP. XL. [illegible]

puisque quæ Macedoniæ præsidebant facili negocio fusis, ceteros v[…]
pœnitentes commissorum, in deditionem accepit. Andriscus in Th[…]
ciam profugerat, viribusque ibi reparatis, denuo cum Metello, qui[…]
ctoriæ beneficio aperta Macedonia defectionis auctorem quocunque[…]
reciperet, persequebatur, confligere est ausus. Par priori huius qu[…]
que prœlii euentus splendidaque Metelli victoria fuit. quinque & […]
ginti millia hostium duabus pugnis occisa: prouinciam Romanis, M[…]
tello cognomen Macedonici reddidere. neque minor capti Andris[…]
quam ipsius victoriæ lætitia fuit. Ad Byram Thraciæ regulum conf[…]
gerat, qui stultum esse ratus fidem seruare post fortunam ei quem […]
nius fortunæ caussa coluerat, hospitem & supplicem suum Roman[…]
dedidit. Idem fere fatum & alterius mox impostoris fuit. qui & ip[…]
Perseum patrem mentitus, & Alexandri nomine tumens, regione[…]
quam Nestus fluuius alluit, contracta perditorum hominum manu oc[…]
cupauerat. Metellus locis quæ tenuerat ille nullo negotio receptis[…]
ipsum compræhendere non potuit, quum celeri fuga ereptus
in Dardaniam sese penitus abscon-
disset.

I. FREINS-

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER SEXTVSDECIMVS.
In locum lib. LI. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LI. Liuiani.

Carthago in circuitu viginti tria millia passus patens, magno labore obsessa, & per partes capta est: primum à Mancino legato, deinde à Scipione Consule, cui extra sortem prouincia Africa data erat. Carthaginenses portu nouo (quia vetus à Scipione erat obstructus) facto, & contracta clam, exiguo tempore, ampla classe, nauali prælio infeliciter pugnauerunt. Asdrubalis quoque eorum ducis castra ad Nepherim oppidum, loco difficillimo sita, cum exercitu deleta sunt à Scipione. qui tandem vrbem expugnauit, septuagesimo anno, quam erat condita. spoliorum maior pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Vltimo vrbis excidio, quum se Asdrubal Scipioni dedisset, vxor eius, quæ paucis ante diebus de marito impetrare non potuerat, vt ad victorem transfugeret, in medium se flagrantis vrbis incendium duobus cum liberis, ex arce præcipitauit. Scipio, exemplo patris sui naturalis Æmilii Paulli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit. transfugas ac fugitiuos bestiis obiecit. Belli Achaici semina referuntur hæc: quod legati populi Romani ab Achaicis pulsati sint: Corinthum missi, vt eas ciuitates quæ sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

P. Scipio primo statim in Africam aduentu haud parua aut dubia documenta dedit, quantum Romanis bonorum imperio suo, quantum calamitatis adlaturus Carthagini esset. Nam appulsum eius extemplo memorabilis casus illustrauit, non minus in præsentia vtilitatis, quam ad summam rerum ominis præbens. Sero diei Vticensem portum attigerat classis, & vix dum expositæ copiæ erant, quum sub mediam noctem à Mancino literæ venere, celerem opem maxima cum obtestatione flagitantes. Non ille quidem ad Scipionem scripserat, quem adesse nesciebat: sed Pisoni Proconsuli Vticensibusque significabat, *se in capta parte Carthaginis obsideri: certo cum exitio, nisi ante lucem succurreretur.* Mancinus enim animaduerso vrbem amplissimis spatiis diffusam (ad tria & viginti millia passuum occupabat) non eadem solicitudine omni ex parte cu- Scipio Consul in Africã venit.

te cu-

te custoditi posse, ad Megara, regio Carthaginis ista fuit, subito admoueri depromptas ex nauibus scalas iussit. Quamquam enim remotior à cetera vrbe pars ista erat, tamen, quia situ circum aspero & aditu difficili satis munitam putabant, non magno præsidio tenebatur. Scalis admotis pauci adhuc murum conscenderant: quum Carthaginenses portam quæ proxima erat aperiunt, magnoque cum clamore ad deiiciendos loco hostes feruntur. Resistentibus fortiter, terga vertunt Pœni, refugientesque per eamdem portam insequuti qui pepulerant, eodem impetu perrupere. Alacris exinde tamquam in certa victoria clamor, plures ex naualibus sociis, nec enim procul classis aberat, exciuit: & ad ferendam suis opem, pauci armati, plerique præ studio & festinatione semermes accurrerunt. Erat in hoc agmine dux ipse, non vt rector ceterorum, sed velut vnus è turba, lætarum rerum imagine captus aduersus ambiguas prouidere neglexerat. Tarde agnito periculo, quia neque relinqui locus tuto, neque defendi sine armis & commeatu poterat, à Pisone milites, ab Vticensibus cibaria petiit. At frustra ad Pisonem respexerat, qui procul in mediterranea loca abduxerat copias: neque Vticensibus animus aut vires erant, sine maioris exercitus præsidio ad mœnia Carthaginis adeundi: eratque in ea conditione Mancinus, vt exemplis illorum ducum accessurus videretur, qui nulla receptus habita ratione, quum in loca periculosa se coniecissent, tristi temeritatis exitu, monimentum posteris reliquerunt, *bono duci* (quod aliquanto post Sertorius dixisse dicitur) *non respiciendum minus, quam prospiciendum esse.* Periclitantem, ne simul cum luce Carthaginenses præcipitem per rupes ad mare agerent, fortuna explicuit, in idem illud tempus Scipione adducto. Qui vt erat ad omnia subita consilio & audacia promptus, mora nulla interposita classicum ad reuocandos qui exscenderant milites cani; pubem Vticensium cum armis sequi; à senioribus commeatum in naues comportari iussit. Ad terrorem deinde hostium ex captiuis aliquot soluit, nunciaturos adesse Scipionem. Ad Pisonem etiam alios super alios cum citis equis nuncios misit; vt quam celerrime ad Carthaginem occurreret. Ipse deinde quarta vigilia soluens, vt maioris exercitus speciem eminus præberet, milites *vbi appropinquassent vrbi, stare in tabulatis nauium erectos* iussit. Adeoque fuit opportunus Consulis, & ad salutem Mancini, quique cum eo erant, necessarius aduentus, vt si tantillum adhuc moræ interposuisset serũ post acceptam cladem auxilium accessurus videretur. In orbem pugnabant Romani, receptis in medium inermium tribus ferme millibus, qui ab armatis admodum quingentis tegebantur. Iamque crebris vulneribus & numero hostium fatigati ad ipsa mœnia se recepe-

CAP. II. [illegible]

CAP. III. *Mancini periculum.*

CAP. IV. *Scipio Mancinum eripit.*

tant,

rant, vnde si deturbarentur, per abrupta & præcipitia fugientes, etiam sine hostili ferro, suus timor & in abscisis locis facilis lapsus, velut ruina adfligeret. Ad conspectam Scipionis classem animi ceciderunt Pœnis: pugnaque intermissa spatium dedere Consuli Mancinum ceterosq; in naues recipiendi. Mancinum è vestigio Romam ire iussit, nam & successor ei Serranus ad classem venerat: ipse loco castris haud procul Carthagine capto, maiore vi bellum vrbi inferre instituit, quam à prioribus Consulibus factitatum fuerat. Carthaginenses quoque extra vrbem progressi, castra pro muris opposuerunt: in quæ paulo post etiam Asdrubal imperator & præfectus equitum Bithyas, cum peditum sex millibus, equitibus mille, veteri & exercitato milite, sunt ingressi. Quum CAP. V.
interea Piso ex mediterraneis reuersus exercitum Scipioni tradidisset, is- *Scipioni corruptus*
que milites ambitioso imperio habitos, pro labore & disciplina otium *exercitus*
auaritiamque & rapinas sectari animaduerteret: nihil antiquius habuit, *traditur.*
quam vt hoc tantum flagitium primo quoque tempore tolleretur. Erat & aliud haud minus militiæ dedecus, quod ex forensi plebe magnus numerus exercitum sequebatur, prædæ caussa cum audacissimis quibusque militibus iniussu ducis excurrentium. vnde siue felix iis, siue improspera temeritas fuisset, exercitus ignominia incommodoque grauabatur, & clades eorum aut fuga famam Romanarum copiarum minuebat: & præda, si quam retulerant, disciplinæ erat inimica. quum passim in castris, & in iisdem sæpe contuberniis cupiditas de lucro disceptantium in iurgia & rixas, & nonnumquam in vulnera ac cædes exiret. His armorum dehonestamentis offensus Scipio, vereque secum reputans, difficile esse imperatori, vt hostibus euadat superior, donec suis militibus impar est; ad concionem vocatos tali oratione castigauit. *Si quidem quæ facitis, mi-* CAP. VI.
lites, nam qualia sint & ipsi nostis, & me referre pudet, ea vestra magis quam a- *Scipionis ad*
liorum culpa fieri arbitrarer, non essem peccantibus facilis, neque ad repræsen- *milites concio.*
tanda supplicia piger. nunc autem quia nuper, quum adhuc vobiscum militaui, meliores fuistis, spes est futurum, vt quos laxata disciplina corrupit, eadem adstricta & redintegrata corrigat. Quæ à vobis postulabo, eadem omnia ipse feci facturusque sum. Bellum seuera lege, & vt nomine Romano dignum, animus est gerere: non in modum latrocinii globos armatorum sponte procurrentium euagari sinere: neque lixarum magis quam militum officia facientes pati, neque deliciis & mollitiei locum in castris relinquere. Quæ omnia quum faceretis numquam vobis in mentem venit maiorum vestrorum, & antiquæ seueritatis, & his tantum artibus prouecti ad summa imperii? Ne castrensium quidem legum vnquam occurrit recordatio, in quas adacti sacramento estis? Si quis sine

 com-

commeatu longius à castris discedat, quam vnde tubæ cantum audire possit, eum pro desertore habendum scitis: frumentum publice datum vendi, prædas pecorum aut mancipiorum vino permutari, & alia quibus segnior ad imperia mollior que miles redditur, vetita esse non ignoratis. Ad hanc igitur formam vos componite, si effugere indignationem meam, & militarium legum vindictam vultis. Et vos quidem quotquot milites non estis, ante noctem facessere è castris iubeo: nisi cui nominatim manendi à me venia fuerit. Neque reuerti quisquam vestrum ausit, nisi ex caussa commeatus in castra importandi, sed simplicis & militaris. Sed & his certum tempus constituam, intra quod res suas vendant, cuius rei curam ego quæstorque agemus. Et hoc sacramento non obligatis dictum esto. vobis autem, milites, vnum ad omnia præceptum suffecerit, si meos mores industriamque imitemini. nam ad hoc exemplum si vos composueritis, neq; sine successu labor vester, neque sine gratia & fructu erit. nunc igitur intendite animum neruosque. belli tempus contentionem strenuitatemque postulat, otio & deliciis si quis locus est, post victoriam erit. Atque hæc à vobis ego leges que exigunt: vestrum est dare operam, vt potius præmia per obsequium quam animaduersionem ob delicta mereatis.

CAP. VII. Quid fiunt militibus.

CAP. VIII. Scipio partem Carthaginis, Megara, capit.

Repurgato ad hunc modum exercitu, quum iam satis attentos ad imperia haberet milites, audendum aliquid aduersus hostem statuit, & nocte ad hoc consilium exsequendum delecta, regionem Carthaginis quæ *Megara* vocabatur est adortus. Diuersa hinc apud scriptores traditio est, alii *Pisonem qui modo Consul fuerat, cum parte copiarum ad vnam portarum constitisse* narrant: *ad aliam deinde longe distantem validam item manum obiectam: ipsum Scipionem intra mœnia transfugarum ductu penetrasse, eosque qui ante portas opperiebantur, effractis claustris admisisse.* Ceterum qui ad Carthaginem gesta prolixius sunt exsequuti, de Pisone nihil, *sed duabus à partibus oppugnata Megara, neque tamen licet maximo conatu transcendi mœnia potuisse* tradunt: *donec Scipio conspecta priuati cuiusdam turricula, quæ haud procul muris pari altitudine aberat, iuuenum promptissimos adscendere iussisset, & inde aditum in vrbem moliri. Per hos primo missilibus deturbatos propugnatores, deinde tignis tabulisque ponticulum effectum, per quem ex turricula in muros transscensum. Inde ad portam impetu facto Consulem cum quatuor hominum millibus intromissum, Pœnos tamquam ea parte vrbis capta, in Byrsam compulisse, tanto terrore, vt etiam qui ante vrbem habuerant castra, relictis iis eamdem ad arcem confugerent.*

CAP. IX.

Vtcumque gesta res est, penetratum in vrbem eo die, ipsiusque Consulis magnam etiam in pugnando virtutem fuisse constat; *ipsum quoque, Polybio tantum & militibus triginta comitatum suffodisse portam, qua acceptus est exercitus*, non contemnendi auctores prodiderunt:

sunt; aduersus superstantium hostium ictus testudine lapidea, qua fornicata porta erat, tectum. Occupatis Megaris Consul, loci naturam intuens, quod horti magno numero ibi erant maceriis suis sepibusque distincti, riuis quoque multis & sinuosis interfluentibus, ne per tenebras & locorum imperitiam detrimentum acciperetur, militem inhærere tergis fugientium non est passus, receptuique signo dato, in castra sua rediit. Insequenti die tamquam in vindictam illatæ cladis, fœdum atque crudele Asdrubal facinus facit: Captiuos enim Romanorum, quotquot in potestate habebat, in mœnia, vnde conspici à suis possent adductos, partim oculis aut lingua, aut pudendis priuat, vnco diuellens corpora: aliorum amputat plantas aut digitos: quibusdam detrahi cutem iubet, atque ita viuos adhuc spirantesque per rupes barbara feritate præcipitat.

Asdrubalis fœdum & barbarum facinus.

CAP. X.

Eadem opera cautum sibi rebatur aduersus mobilitatem vulgi, tædio periculorum pacem quibuslibet conditionibus accepturi, ni magnitudine facinoris omnem spem à Romanis veniæ desperasset. At illi res adeo in contrarium vertit, vt ex eo non vulgus modo timidius ad defendendam vrbem fieret, sed etiam odio haberet Asdrubalem, qui facto immanissimo inuisos diis hominibusque Pœnos reddidisset. Quibus ille opprobriis & suis sceleribus væcors, atque indies crudelior, aperte tyrannidem vsurpare cepit, nihil sibi ad salutem reliquum fingens, nisi metu & terrore res suas stabiliret. donec eo profectus est, vt in ciuitate tot à seculis libera impetu etiam in senatores facto, quosdam audacius præsentia increpantes, crimine proditionis de medio tolleret.

Asdrubal aperte tyrannidē sumit.

CAP. XI.

Scipio crematis hostium castris fauces inter paludem & mare transuersa fossa occludere cepit, non vltra teli iactum ab vrbe diuisus. Spatium permuniendum erat amplius trium millium passuum simul ad pugnam & opus intento. Nam Carthaginenses vt ex propinquo continuis fere adsultibus perrumpere stationem, inferre se munitoribus, disturbare opera nitebantur. Sed prouidentia Scipionis superior fuit: perfectaque quam instituerat fossa, iam minore periculo, quia munimentum hoc aduersus hostem obiecerat, aliam haud magno à priori interuallo duxit, in continentem versus: deinde aliis duabus additis, vt totum opus quadrata forma constaret; vallis præacutis vndiquaque muniuit: præter hæc à tergo & lateribus aggerem, à fronte in vrbem versus murum opposuit, sex pedum crassitie, altum duodecim, propugnaculis atque turribus per legitima interualla prominentibus: vna quæ in medio erat celsissima, cui insuper ex materia aliam tabulatis quatuor surgentem imposuerat, vnde quidquid in vrbe rerum ageretur, oculis subiici posset.

Opera Scipionis ad oppugnandā Carthaginem.

CAP. XII.

His intra diem vicesimum effectis (summa enim contentione militum, alternatim opus & arma capessen-

pellentium, supra ipsorum hostiumque exspectationem res processerat) exercitum induxit Consul, duplex ab eodem labore commodum assequutus. Nam & castris opportunam sedem eadem munimenta praebebant; & vice circumuallationis omni à terra aditu occluso, arcebant commeatus qui hactenus ea parte inferri in vrbem consueuerant. Magnae tamen adhuc molis erat obsidio: quum moenium inexpugnabilis firmitudo etiam à maximo propugnatorum numero defenderetur: quos adhuc à Bithya submissi commeatus sustentabant. Redigebatur tamen quotidie annona in vrbe grauior, quum praeter oppidanorum turbam, maxima hominum multitudo, ex agris eo confluxisset, quae neque per hostium metum extra moenia audebat progredi: neque subuectione peregrinae annonae, mercatoribus periculum vitantibus, subleuabatur. tantum ex vicina Africa res necessariae terrestri maritimoque itinere veniebant, parcius à mari, modo tempestatibus, modo per classem hostium parū tuta nauigatione.

Annona ingrauescit in vrbe.

CAP. XIII.

Tunc autem intersepta penitus via qua per terram erat aditus, forum rerum venalium maxima sui parte deficiens, Carthaginenses metu famis & iam incommodis angebat. Neque Bithyas qui cum equitatu ante clausam vrbem emissus ad comparandam annonam fuerat, per castra Scipionis perrumpere, aut omnino propius succedere audebat: sed longo circumitu deuectum ad mare frumentum committebat nauibus, quae obseruato vehementiore vento, per classem Romanorum ante vrbem exultantem, illaberentur. Nam vt in vadosis importuosisque locis sparsae, & longius à moenibus, metu tormentorum, & ibi maxime tumultuantium fluctuum, stantes, facilem praebebant onerariis transitum, neque persequi transgressas vsus erat, quum vento à mari fortiter flante (hoc enim solo tempore vtebantur) fugientia vela nullo remigio consequi triremes possent. Sic Bithyae naues, sic & aliae mercatorum, qui lucri caussa quidlibet audendum crediderant, aliquem frumenti modum Carthaginem conuehebant. Sed neque saepe eius rei obueniebat commoditas: & quidquid aduectum fuerat, vix delectis ad militiam sufficiebat. triginta hi millia implebant, quibus Asdrubal commeatum omnem solebat diuidere, ceterae multitudinis nihil misertus.

Bithya commeatum ad annonã immittendam.

CAP. XIV.

Scipio incredibili spe portũ obstruit.

Sed neque hoc obsessis diuturnum esse solatium Scipio passus, considerato loci ingenio, portus ostium, quod ad occidentem vergebat, obstruere instituit. Spem dabat haud irriti laboris os ipsum non amplo aditu patens: vicinumque ei litus, vnde ducto in vndas aggere sperabat prohiberi naues introitu posse. itaque ab ea lingua quae paludem à mari distinguit orsus, molem in vndas agere versus ingressum portus cepit, praegrandium saxorum magna copia crepidinem fulciens, ne vi

fluctuum

fluctuum fatisceret. totum opus ita surgebat ab imo minori subinde latitudine, vt in fundo duos & nonaginta pedes crassum, in summo quatuor & viginti esset. Carthaginensibus quamquam certum videbatur, improbæ spei opus vltro cariturum successu esse, tamen nihil ad arcessendos incepto Romanos prætermissum est: sed frustra omnis eorum & vis & dolus fuit. Vnde grauissimo terrore perculsi, quum nihil solitorum remediorum procederet, ad inusitati exempli consilium se contulerunt. Nouum enim effodere ostium adgressi, qua medium in mare portus prospectabat, vbi maior altitudo maris & vis ventorum impetuosior omnem obstruendi spem Romanis ademptura esset, opus tanto silentio perfecerunt, vt ne captiui quidem aliud indicare Scipioni possent, quam dies noctesque continuum strepitum audiri, quid autem fieret, ipsi Consulque iuxta sciebant. Sed intus conclusi quibus locatum opus fuerat cum vxoribus & liberis alii effodiebant terram: alii naues longas (superabat enim ex veteri copia materies) fabricabant: donec perfectis omnibus, circa primam lucem aperto portu, subita classis emicuit triremium quinquaginta, cum cercuris & paronibus, aliisque leuioribus nauigiis haud paucis, ad omnem vsum belli terroremque hostium instructissimis. Constat si statim adnauigatum esset Romanæ classi, totam in hostium potestatem fuisse futuram: adeo ipso noui portus & classis hactenus ignoratæ miraculo attoniti obsessores erant: accedebat, quod nautica turba fere omnis ad vrbis oppugnandæ varias partes abducta, vacuas defensoribus naues reliquerat. Maluerunt Pœni ostentatione virium ac industriæ, inanem lætitiam pascere, quam solidum aliquem fructum ferre tanti laboris. neque enim ad magnas occasiones semper gnara vtendi mens hominibus datur: multique citius abstrusa penetrare, quam quæ ante pedes erant posita prospicere potuere: dum istis acriter intenti, ad propriora, tanquam nihil habitura magni, quodam fastidio neglige..tiaq; caligant.

CAP. XV. *Carthaginienses nouum portum effodiunt.*

Tertio post die denuo egressis instructa iam Romana classis se obiecit. pugnatum est summa vtrimque animorum corporumque contentione, quum in hoc certamine totam alii salutis, alii victoriæ spem consistere haud immerito existimarent. Punicæ naues vt magnitudine hostilium vegebantur, ita nauticis artibus & leuitate subducebant se periculis, neque mediocriter incommodabant hostibus, quum celeri appulsu naues inter & remorum palmulas subintrarent: & alibi terebrata puppe, alibi gubernaculis aut remis detersis, aut alio per occasionem dato damno, priusquam prohiberi aut plecti possent, eadem celeritate refugerent. Hunc ad modum quum ad seram vsque vesperam incerta victoriâ pugnatum esset, Punicarum nauium gubernatoribus, recedere visum, non quasi vim

CAP. XVI. *Pugna naualis ad portum Carthaginis.*

vim hostium male sustinentibus, sed quia cum luce redintegrare pugnam malebant. Ibi parua nauigia quum introire portum occupassent, singulis pro se festinantibus, incursu aliorum in alia ita constipatus est aditus, vt maiores deinde naues introitu desperato, ad aggerem applicare se cogerentur, quem haud procul mœnibus olim ad exponenda mercatorum onera structum, nuper, ne ab hostibus occupatus periculum

CAP. XVII. vrbi crearet, lorica præmuniuerant. Ad hunc igitur aggerem proris in hostem obuersis exclusæ portu naues constiterant, & suggredientes non ex tabulatis tantum propulsabant, sed etiam ab aggere & lorica superne iaculantium ope defendebantur. Ita noua pugnæ forma erat, Romanis quidem æquior ob liberum aduersus stantia nauigia impetum: sed quoties retrocedere volebant, molesque ista longarum nauium circumagenda erat, vicissim haud minora ab hostilibus damna patiebantur, quam rectis proris intulerant: donec peregrinis artibus Romanæ virtuti subuentum. Sidensium quinque naues inter auxilia Scipionis erant, quæ animaduerso incommodo hoc remedium excogitarunt. ancoras rudentibus alligatas iecerunt eo à Carthaginensium nauibus interuallo, quod & ad impetum rostrorum sufficeret, & longitudinem funium, ex quibus religatæ erant ancoræ non excederet. Ita concitato remigio in hostem inuectæ, vbi ictum intulerant, continuo attractis ancoralibus ad locum vnde euectæ fuerant ita reuertebantur, vt prora hostibus obuersa, nihil inde accipere incommodi possent. ea ratione repetitis sæpe vicibus immissæ retractæque, hostibus detrimentum sine periculo suo inferebant. Sequuta est exemplum cetera classis, & in noctem vsque protracto certamine in vrbem Pœni recessere, depressa aut capta relin-

Sidensium ingenio Pœni vincuntur.

CAP. XVIII. quentes nauigia, quotquot fugam suorum sequi nequiuerant. Postera die Scipio aggerem illum (erat enim ad portum occludendum vehementer opportunus) capere connixus, arietibus machinisque ad loricam adductis, vim inferre iubet. iamque magna pars corruerat, sperabaturque locus expugnari die sequenti posse: quum nocte interiecta Pœni licet fame multisque præterea calamitatibus premerentur, perditorum hominum emittunt manum: non terra, quoniam aditus ibi non erat; neque nauibus, quibus in mari vadoso incertum iter; sed globus nudorum hominum, neque aliud præter faces ne has quidem incensas, ferentium, ne luce conatus proderetur, mare ingressi, qua nemo quemquam penetraturum esse crediderat, vt quisque in altiora aut depressiora loca incidisset, pedibus aut nando transmittebant, donec ad locum vbi machinæ stabant, ventum. ibi suscitato igne, accensisque facibus ad machinas incendendas impetu prouolant. eadem opera conspicui hostibus facti, multis

Pœnorum audacissima eruptio, ad machinas incendendas.

multis vulneribus excipiuntur, quum vix vllum, vt in nuda corpora irritum telum caderet. Sed ipsi sola desperatione armati, ferarumque more in ferrum & mortem ruentes, non minora mala quam patiebantur inferebant. neque discessere, donec machinis concrematis, tantum præterea terrorem Romanis iniecerunt: vt multi, tamquam amissis rebus fugam inirent. Scipio metu maioris incommodi cum delectis obequitans, quia fugam aliter sistere non poterat, fugientes pro hostibus cædi iussit; ita paucis interfectis, reliqua turba in castra redacta, totam deinde noctem (tanta erat trepidatio) in armis exegit, nulla vmquam fiducia hostium, quantum nunc desperatione omnibus exterritis. At illi successu læti, machinis corruptis, eadem qua venerant via domos repetiuerunt. Adfirmauit is casus Polybii prudentiam, qui animaduerso locis iis vadosum mare esse, *vt tribuli aut asseres ferreis clauis horrentes, ad prohibendum hostilem incursum iniicerentur*, suaserat. Id consilium non væcordia aspernatus est Consul; sed quod *absurdum esse* diceret, *si tam muro vrbis superata, formidare congressum hostium viderentur.* Prima deinde luce Carthaginenses metu hostilium machinarum soluti, ruinas muri refecerunt, turribus etiam in eo multis per interualla excitatis. Aduersus quas Romani, simul atque nouas machinas fabricauerant, aggeribus structis, faces inde & plena pice ac sulphure vascula in tabulata turrium iaculabantur. ita multis partibus materia concepit ignem: Romanisq; inter flammas irrumpentibus, superata gemino periculo propugnatorum constantia cessit. fuga tamen securior fuit; quod victoribus per loca quæ iisdem diebus sæpius cruore perfusa lubricitate fallebant gradum, minor currendi facilitas fuit. Consul toto aggere potitus, murum ex aduerso mœniorum vrbis, non longo ab illis interuallo, neque breuiorem quam illa erant, lateribus struxit, fossamque ante murum obiecit. Ibi præsidium imposuit quatuor iaculatorum atque velitum millia: qui continuo mœnia hostium obseruantes, simul apparere quemquam in illis viderant, vt ab æquali altitudine non frustra petebant. Atque inter hæc ferme opera, hasque pugnas, illa æstas præteriit. Consul compulsis intra munitiones Carthaginensibus, quum eruptiones illorum minus iam frequentes minusque timendas operibus & armis effecisset; ne otiosum in castris militem pateretur, donec tempus anni finebat, præsidia Punica quæ passim adhuc per Africam erant, expugnare, omnemque spem auxiliorum obsessis adimere statuit. Dimissis igitur varia in loca cum idonea manu legatis tribunisque, ipse Nepherim, celebre irrito priorum ducum conatu oppidum, proficiscitur, cui per absentiam Asdrubalis Bithyas præerat. in quibusdam præfuisse Diogenem inuenio: quod quia

CAP. XIX. *Scipio fugam suorum sistit.*

CAP. XX. *Romani turres Pœnorum incendunt.*

CAP. XXI. *Scipio Nepherim aggreditur.*

vim hoſtium male ſuſtinentibus, ſed quia cum luce redintegrare pugnam malebant. Ibi parua nauigia quum intrare portum occupaſſent, ſingulis pro ſe feſtinantibus, incurſu aliorum in alia ita conſtipatus eſt aditus, vt maiores deinde naues introitu deſperato, ad aggerem applicare ſe cogerentur, quem haud procul mœnibus olim ad exponenda mercatorum onera ſtructum, nuper, ne ab hoſtibus occupatus periculum

CAP. XVII. vrbi crearet, lorica præmuniuerant. Ad hunc igitur aggerem proris in hoſtem obuerſis excluſæ portu naues conſtiterant, & ſuggredientes non ex tabulatis tantum propulſabant, ſed etiam ab aggere & lorica ſuperne iaculantium ope defendebantur. Ita noua pugnæ forma erat, Romanis quidem æquior ob liberum aduerſus ſtantia nauigia impetum; ſed quoties retrocedere volebant, molesque iſta longarum nauium circumagenda erat, viciſſim haud minora ab hoſtilibus damna patiebantur, quam rectis proris intulerant: donec peregrinis artibus Romanæ virtuti ſubuentum. Sidenſium quinque naues inter auxilia Scipionis erant, quæ animaduerſo incommodo hoc remedium excogitarunt. ancoras rudentibus alligatas iecerunt eo à Carthaginenſium nauibus interuallo, quod & ad impetum roſtrorum ſufficeret, & longitudinem funium, ex quibus religatæ erant ancoræ non excederet. Ita concitato remigio in hoſtem inuectæ, vbi ictum intulerant, continuo attractis ancoralibus ad locum vnde euectæ fuerant ita reuertebantur, vt prora hoſtibus obuerſa, nihil inde accipere incommodi poſſent. ea ratione repetitis ſæpe vicibus immiſſæ retractæque, hoſtibus detrimentum ſine periculo ſuo inferebant. Sequuta eſt exemplum cetera claſſis, & in noctem vsque protracto certamine in vrbem Pœni receſſere, depreſſa aut capta relin-

Sidenſium ingenio Pœni vincuntur.

CAP. XVIII. quentes nauigia, quotquot fugam ſuorum ſequi nequiuerant. Poſtera die Scipio aggerem illum (erat enim ad portum occludendum vehementer opportunus) capere connixus, arietibus machinisque ad loricam adductis, vim inferre iubet. iamque magna pars corruerat, ſperabaturque locus expugnari die ſequenti poſſe: quum nocte interiecta Pœni licet fame multisque præterea calamitatibus premerentur, perditorum hominum emittunt manum: non terra, quoniam aditus ibi non erat; neque nauibus, quibus in mari vadoſo incertum iter; ſed globus nudorum hominum, neque aliud præter faces ne has quidem incenſas, ferentium, ne luce conatus proderetur, mare ingreſſi, qua nemo quemquam penetraturum eſſe crediderat, vt quisque in altiora aut depreſſiora loca inci-diſſet, pedibus aut nando transmittebant, donec ad locum vbi machinæ ſtabant, ventum. ibi ſuſcitato igne, accenſisque facibus ad machinas incendendas impetu prouolant. eadem opera conſpicui hoſtibus facti, multis

Pœnorum audaciſsima eruptio, ad machinas incendendas.

multis vulneribus excipiuntur, quum vix vllum, vt in nuda corpora irritum telum caderet. Sed ipsi sola desperatione armati, ferarumque more in ferrum & mortem ruentes, non minora mala quam patiebantur inferebant. neque discessere, donec machinis concrematis, tantum præterea terrorem Romanis iniecerunt, vt multi, tamquam amissis rebus fugam inirent. Scipio metu maioris incommodi cum delectis obequitans, quia fugam aliter sistere non poterat, fugientes pro hostibus cædi iussit: ita paucis interfectis, reliqua turba in castra redacta, totam deinde noctem (tanta erat trepidatio) inarmis exegit, nulla vmquam fiducia hostium, quantum nunc desperatione omnibus exterritis. At illi successu læti, machinis corruptis, eadem qua venerant via domos repetiuerunt. Adfirmauit is casus Polybii prudentiam, qui animaduerso locis iis vadosum mare esse, *vt tribuli aut asseres ferreis clauis horrentes, ad prohibendum hostilem incursum inicerentur*, suaserat. Id consilium non væcordia aspernatus est Consul, sed quod *absurdum esse* diceret, *si tam muro vrbis superato, formidare congressum hostium viderentur*. Prima deinde luce Carthaginenses metu hostilium machinarum soluti, ruinas muri refecerunt, turribus etiam in eo multis per interualla excitatis. Aduersus quas Romani, simul atque nouas machinas fabricauerant, aggeribus structis, faces inde & plena pice ac sulphure vascula in tabulata turrium iaculabantur. ita multis partibus materia concepit ignem: Romanisq; inter flammas irrumpentibus, superata gemino periculo propugnatorum constantia cessit. fuga tamen securior fuit: quod victoribus per loca quæ iisdem diebus sæpius cruore perfusa lubricitate fallebant gradum, minor currendi facilitas fuit. Consul toto aggere potitus, murum ex aduerso mœniorum vrbis, non longo ab illis interuallo, neque breuiorem quam illa erant, lateribus struxit, fossamque ante murum obiecit. Ibi præsidium imposuit quatuor iaculatorum atque velitum millia: qui continuo mœnia hostium obseruantes, simul apparere quemquam in illis viderant, vt ab æquali altitudine non frustra petebant. Atque inter hæc ferme opera, hasque pugnas, illa æstas præteriit. Consul compulsis intra munitiones Carthaginensibus, quum eruptiones illorum minus iam frequentes minusque timendas operibus & armis effecisset, ne otiosum in castris militem pateretur, donec tempus anni sinebat, præsidia Punica quæ passim adhuc per Africam erant, expugnare, omnemque spem auxiliorum obsessis adimere statuit. Dimissis igitur varia in loca cum idonea manu legatis tribunisque, ipse Nepherim, celebre irrito priorum ducum conatu oppidum, proficiscitur, cui per absentiam Asdrubalis Bitygas præerat. in quibusdam præfuisse Diogenem inuenio: quod quia

CAP. XIX. *Scipio fugam suorum sistit.*

CAP. XX.

Romani turres Pœnorum incendunt.

CAP. XXI.

Scipio Nepherim aggreditur.

ignotum aliunde nomen eſt eo bello, inclinare cogor, vt hoc alterum nomen Bithyæ fuerit, quemadmodum per ea tempora duplici nomine celebratus Himilco Phamæas fuit. Huc ipſe nauibus per ſtagnum, C. Lælio terreſtri itinere circummiſſo quum aduenisſet, caſtra ad centum quinquaginta paſſus ab hoſte metatus, relictoque ad Afros continenter infeſtandos Guluſſa, propere Carthaginem redit, ne ſpatium temeritati ſuorum, aut hoſtium ingeniis, deſperationique ad mutandam belli fortunam daret. Atque ita ſæpius vltro citroque commeando (abeſt autem Carthagine Nepheris tribus ferme & viginti paſſuum millibus) necubi res ſuæ detrimentum caperent, ſtrenue prouidebat.

CAP. XXII. *Caſtra Punica expugnat.* Inter hæc oppugnata machinis Romanorum Punica caſtra, collapſo quod inter tres turres fuerat murorum ſpatio, aditum patefecerunt: quum ſuperueniens Scipio tria delectorum millia facere impetum iubet, ordinibus in altum ita denſatis, vt etiamſi vrgerentur primi, incumbente tamen ſuorum pondere, pedem quo referrent non habentes, vi ac neceſſitate perrumpere cogerentur. Dum ab ea parte magno clamore magniſque viribus certatur, à mille ad hoc à Conſule delectis caſtra capta ſunt: qui neglectum à diuerſo latere vallum, omnibus in euentum periculi quod ante oculos habebant intentis, tranſcenderunt. Afri, conſpectos intra vallum hoſtes numerare nō permittente metu, tamquam totus Romanorum exercitus irrupiſſet, effuſa fuga ſe caſtris eiecerunt. Ibi patentibus in locis palantes adeptus Guluſſa cum elephantis Numidisq; ſuis ingentem cædem fecit. interfecti dicuntur eo die milites agreſtesq;, cuius generis ad commeatus vehendos magna in caſtris multitudo fuerat, ad ſeptuaginta millia, capta decem; ferme quatuor millia effugiſſe.

CAP. XXIII. *Nepherim capit, ſumma difficultate iterum.* Nec tamen ſtatim recipi Nepheris potuit, quæ petræ prææltæ impoſita, adhuc duos & viginti dies exercitum occupatum tenuit, tanto difficiliori oppugnatione, quanto in locis aſperis hiberna frigora vehementius ſentiuntur. Sed magnum operæ precium ab hac expugnatione Conſuli fuit. eodem enim fato Carthaginis vires cecidere. His enim è caſtris commeatus mittebatur obſeſſæ vrbi, hæc altera ſpes Punicum imperium amantibus, hoc vnicum ad retinendos ambiguos vinculum erat. neq; diſtulerunt cetera deinceps præſidia Romanorum fidei ſe permittere. vnde clauſis in vnam vrbem Pœnis omnis in poſterum accipiendi vlla ex parte commeatus facultas intercidit.

CAP. XXIV. *Aſdrubalis colloquium cum Guluſſa.* Capto caſtello vniuerſas iterum copias ad Carthaginis obſidium reduxit Scipio, inter quas quum Aſdrubal Numidarū conſpectis equitibus Guluſſam reuertiſſe coniecisſet, colloquium eius expetiuit. Tum maxime conſpecta hominis vanitas, fortunæque ſuæ perabſurde ignarus animus fuit. Accinctus enim, armiſque toto corpore tectus, quibus chlamy-

chlamydem ex Tyria purpura iniecerat, cum decem custodibus corporis machæras ferentibus processit. deinde relictis his ad spatium ferme pedum viginti progressus, innuit Regi, vt ad se accederet, quum contra fieri oportuisset. At Numida pro simplicitate gentis talia pro inanibus spernens, solus accessit: & quum ita solicite perarmatum vidisset, quamquam fossa valloque intenecto tegeretur, interrogauit cuius metu arma induisset: Illo Romanos metuere dicente, *Non igitur*, excipit Numida, *sine caussa, aut præter necessitatem vrbi te inclusisti. ceterum quid est quod petis?* Tum Asdrubal postulare, *vt ad Romanum imperatorem legatione fungeretur, sponderetque Carthaginenses imperata obedienter facturos, modo vrbi parceretur.* Quum ad hæc Numida *puerilem esse petitionem, quodque rebus integris & sedentibus Vtica Romanis imperari non potuerat, nunc terra marique circumuallatis, omni ferme spe salutis amissa, frustra sperari* diceret: (CAP. XXV.) Asdrubal *& sociorum opibus confidere* respondit (nondum enim quæ ad Nepherin erant gesta audiuerat) *neque de vrbe desperare: summam autem habere spem in deorum immortalium commilitio. non enim neglecturos iniuriam per fœderis simulationem deceptorum: sed multipliciter expedituros salutis viam. quapropter iubebat orari Consulem, vt & deorum metu & fortunæ reuerentia infelicis vrbis misereretur: sciretque Carthaginenses, ni postulata impetrassent, extrema potius omnia, quam deditionem subituros.* His vltro citroque iactatis, condictoque vt ante diem tertium eodem in loco colloquerentur, discesserunt. Hæc vbi Scipioni sunt ab Rege renunciata, ille (CAP. XXVI.) ridens, *has igitur quum esses postulaturus*, inquit, *Asdrubal, tam impium & inhumanum facinus in captiuos nostros designasti? nunc scilicet in diis habenda tibi spes est, postquam omnia & diuina & humana iura violasti?* subiiciente tamen Gulussa *studendum esse Consuli vt celerem rebus finem imponeret, priusquam alii exercitum, & cum eo suorum laborum operumque fructum cogeretur tradere*: iussit *Asdrubali renunciari, se incolumitatem ipsi & vxori, & liberis, & propinquorum amicorumue familiis decem, dare: cum talentis decem & seruis sex, quos optauisset.* (Scipio incolumitatem offert Asdrubali.) Stato tempore item processit Pœnus cum solito fastu purpuræ & armorum, cultu incessuque, vt tyrannos qui in scenam producuntur ineptiis longe vinceret. Nam natura corpulentus erat, & tum etiam sagina aqualiculum auxerat: colore præter solitum adusto: ita vt potius bouis referret speciem in mercatu aliquo saginati quam principis in ea ciuitate, cuius mala calamitatesque vel enumerare laboriosum esset. Ille tamen, auditis quæ ab Romano Consule Gulussa referebat, per- (CAP. XXVII.) cusso identidem femore, *Ne vero*, inquit, *tantum hoc facinus dii & fortuna sinant, vt vlla dies simul saluum Asdrubalem, & euersam Carthaginem videat!* (Asdrubal conditiones reiicit.)

adiecit, *nunquam honestiùs magnorum virorum busta, quàm in patriæ ad extremum defensæ incendio colluxere.* Talis ea tempestate Pœnorum imperator fuit: cuius si orationem spectes, merito spiritus hominis & magnificas illius voces admireris: operibus deinde consideratis, conuenientem sermonibus istis virum requiras. Nam inter publicæ famis horribilia mala, ipse funestius omnibus spectaculum, conuiuia agitans, & secundas mensas ambitiose instruens, obesitate sua maciem inopiamque miserorum traducebat. Neque transfugiis suorum, neque mortibus mutabatur: quum vtroque modo magnum quotidie numerum amitteret: tanta iam vi necessitatis, vt etiam cadauera quidam in cibum conuerterent. At ille querelas aliorum irrisu, aliorum contumeliis aut nece prosequutus, in miserrima ciuitate potentiam iis artibus retinebat, quibus vix quisquam tyrannorum in beatissima vteretur.

CAP. XXIIX. Sed talibus nimirum opus est, quum populos diu felices ad interitum vocat humana omnia rotans rerum instabilitas. Itaque ne Græcis quidem (nam & horum maturescebat exitium) meliores aut sapientiores eodem tempore principes fuere.

Belli Achaici origo. Nam & ab his bellum Achaicum hoc anno accensum est, quo totius Græciæ libertas deflagrauit. Caussæ illius ab iniuriis & auaritia Atheniensium ortæ; quas deinde ciuitatum aliarum variis ambagibus implicati principes maiore væcordia exceperunt auxeruntque. Oropiis, vt supra diximus, mulcta debebatur, quam ab Atheniensibus Achaicum concilium ex mandato Senatus Romani debebat exigere. At Oropios Atheniensis populus etiam pluribus iniuriis adfectos, Achæorum implorare fidem coëgit. qui vbi amicitia & reuerentia nobilissimæ ciuitatis contabantur, Menalcidam Lacedæmonium, qui tum prætor Achæorum erat, promisso decem talentorum, in sententiam suam adducunt. Ille socium operæ mercedisque Callicratem notum potentemque amicitia Romana adsciscit: hi perficiunt, vt Oropiis auxilium promittatur. Quod vbi ad summam inutile fuit, nihilominus pecu-

CAP. XXIX. niam ab Oropiis exegit Menalcidas, sibique retinuit. Vnde vltutus hominem Callicrates, abeuntem magistratu legibus reum facit, *quod Lacedæmoniorum Romam legatus, vt Achaico fæderi ciuitas illa eximeretur, summo studio contenderat.* Hoc periculum vt auertat Menalcidas Diæo Megalopolitano successori suo tria dat ex Oropico illo latrocinio talenta, & ab eo, licet inuitis Achæis eripitur. Magna inde in inuidia Diæus esse: ad quam excutiendam, dum aliis occupare curis Achæos quærit, commode Spartana se negotia obtulere.

Spartanorum controuersia cū Achæis. Spartani ad Senatum Romanum confugerant, orta de finibus controuersia: Senatus eos ad Concilium Achæorum

suus senecetat, vt omnibus in causis ipsius iudicio vterentur, sola excepta capitalium rerum cognitione. Id responsum mendacio Diæus corrumpit, *etiam de capite Lacedæmonii ciuis arbitrium Achæis permissum esse* commentus. Quo quum vti Achæi vellent, tanto acrius, quod controuertebatur, minæ primum, mox arma Lacedæmoni illata, profugere qui iura ciuitatis tuebantur Romam coegerunt. Mittuntur eodem ab Achæis Diæus & Callicrates; sed hoc Rhodi mortuo, solus Diæus peruenit. Hic vbi in curia multa indecora obiecisset Menalcidæ, multa vicissim ab ipso audiuisset, decretum ab Senatu est, *vt ad iudicandas eas controuersias legati in Peloponnesum mitterentur.* Qui quum tardius proficiscerentur, spatium præbuere quo Diæus Achæos, Menalcidas Spartanos decipere potuerunt: vtroque plenissime quod cupiebant impetratum fingente. Hic error denuo in bellum populos illos egit, quum iam Damocritus præturam apud Achæos fungeretur. Hoc erat tempus, quo Q. Metellus victo Andrisco res Macedoniæ componebat. Is missis forte ad res Asiæ introspiciendas persuadet, *vt aditis Achæis differendi belli, exspectandique venientes Roma controuersiarum arbitros* auctores sint. Sed spreta horum admonitione Damocritus victos pugna Spartanos intra mœnia compellit, vastat vtrique agrum: vrbis capiundæ potius neglecta, quam non oblata occasione. quam ob noxam damnatus proditionis exsilii causa solum vertit. Fit iterum Diæus Prætor, Metelloque per legatos petenti promittit, *nihil aduersum Spartam moturos Achæos, donec qui Roma exspectarentur, aduenissent.* Interim vicos Spartæ circumiectos sponte incolentium præsidiis firmat, totidem ad bellum Lacedæmonium castella habiturus. Contra Menalcidas creatus à Lacedæmoniis pretor, facinus insanum atque furiosum facit. Vrbem omni genere cladium exhaustam, lacessendis vltro aduersariis, nouo bello implicat: oppidū Iason in agro Lacedæmonio, sed Achaici tum iuris ex improuiso capit, captum diripit. vnde quum in summo omnium odio se esse intelligeret, salute sua pariter & ciuitatis desperata, veneno hausto vita se educit. Inter hæc adfuere Roma missi disceptatores: quorum princeps Aurelius Orestes fuit. Hic magistratibus Achaicarum vrbium, & prætore Diæo Corinthum euocatis, ita loquutus fertur: *Nihil antiquius Senatui populoque Romano & fuisse, & esse, quam vt sociorum res, quas magnopere ad suam curam pertinere arbitratur, florentes quietaque sint: si quis in dubium vocare vellet, vos ante omnes æquitatis humanitatisque nostræ testes producerem, Achæi. Vos enim Philippi Antiochique bellis, T. Quinctio reliquisque nostris imperatoribus, ob ea quæ ex voluntate populi Romani beneficia vobis tribuerunt sæpe & in Senatu egistis gratias & illorum pariter nomi-*

Margin notes: CAP. XXX. *Virg. legati mittunt Romā.* — CAP. XXXI. — *Menalcida furor & fatum.* — CAP. XXXII. *Legatorum Romanorum oratio in concilio Achaico.*

atq; Romani honoris caussa plurima atq; honestissima decreta fecistis. Neq; nos adhuc pristini in vos animi propositiq; pœnitet, quin eadem illa, atq; etiam, si sit occasio, maiora lubentes volentesq; concedamus; sed a vobis interdum ea consilia suscipiuntur, quæ ad turbandam Græciæ pacem, & si verum auditis, ad periculum vestrũ pertinent.

CAPVT XXXIII. *Continua cum consanguineis bella exprobrat.*

Frustra Regibus Macedoniæ Syriæq; depulsis Græciam liberauimus, si fœdius illam intestinis motibus opprimi patimur, quam si externa dominatione premeretur. Ecquando mutuorum inter consanguineos populos certaminum odiorumque finis erit? Quanta cum Messeniis bella gessistis, quanta cum Spartanis. Atque adeo nuper, quum Macedoniam Andriscus rapuisset, & licet sub falso nomine veteris gentis potentia resurgeret; vos neque veterum periculorum memores, nec aduersus futura prouidi, iuuentutem viresque finitimorum bellis atterebatis. Quibus vt tandem aliquis statuatur modus, neque nimia licentia in insanabile vulnus ruatis, Senatui placet, neque Lacedæmonem Achaicæ formulæ censeri, neque ipsam Corinthum. Sed & Argos & Heracleam, quæ sub Oeta est, item ex Arcadicis vrbibus Orchomenum, & vniuersim vrbes quæ sub Philippo fuissent, eximi oportere, neque enim has aut generis Achaici, aut antiquitus in eodem fœdere fuisse censet.

CAPVT XXXIV. *Senatui obtemperare monent. suam cuiq; ciuitati Remp. esse sinendam.*

Hæc erant quæ Senatus verbis nunciaremus, reliqua nostra erit beneuolo magis consilio vtilis, quam speciosa verbis oratio. Senatui sic de vobis merito morem geri, non modo iustum honestumque arbitramur, sed etiam vtilitatis vestræ interesse. [illegible]n vt suas quæque ciuitas leges suaque iura habeat; id non magis singulis, quam vniuersæ genti expedire neutiquam obscurum est. Tot diuersas ciuitates, vt ad tempus certo fœdere coire posse non negauerim, sic in vnum Reipublicæ corpus cogi, ita temperatis legibus, vt in tam impari potentia par omnium ius sit, id vero nec euenire facile, nec vbi euenerit, diuturnum esse potest. Citius inter flammam & aquas concordiam effeceris, quam vt pares æmulatione, potentiores cupidine, infirmi metu careant, neque aduersus hæc consilium & ratio vales: & quæ sunt à natura humano generi insita, ea legibus frustra coërceas.

CAPVT XXXV. *Non posse tam diuersas in eiusdem Reipublicæ formula adquiescere.*

Sed vbi res ipsa clamat, superuacua omnis est oratio, siquidem ea formulæ vestræ vis esset, vt per hanc tranquilla beataque Republica frui possetis, causam non dicerem, quam vt eo in statu maneretis, cuius adhuc vestrum pœnituisset neminem, sed vbi alii cogunt inuitos ad easdem leges alii perire quam cogi malunt: quæ aut inter dissentientes societas, aut in commune felicitas esse potest! Nisi tanto iam tempore multis experimentis constitisset, non eadem omnibus Peloponnesi vrbibus placere; rogari a reliquis vrbibus debeatis, vt reciperetis in formulam, non vero resistentes repugnantesque vi compellere. Quapropter, oro vos, Achæi, quum semper optastis quietem vobis, pacem Græciæ retinere. vnaquæq; ciuitas ex suo commodo rem suam publicam constituere optime nouit. multas inter sese ita conuenire, vt loco, moribus, voluntate, &

re, & qui subnasci quotidie possunt; nec optari casibus numquam dissideant, optari potius quam obtineri potest. si sui quique finibus contenti domi leges, suos patrias habeant, omnes ex aequo liberi, omnes beati agent. Quae aborientur controuersiae, aut non exibunt in arma, aut intra parua & propemodum innoxia bella consistent: vicinorumque consilio & auctoritate nostra facile tollentur. Quid peruersius opus est iungendo per tot incommoda in vnum populum, quibus hoc rerum statu nulla potentia est opus? Neque enim vos crediderim, quamuis ea de re secretus sermo ortus est, aduersus Romanos bellum meditari: tam intestina bella perniciosa vobis sunt; aduersus externa, quemadmodum contra Philippum Antiochumque defensi estis, virtute atque fide Romana defendemini. Hunc sermonem ne audire quidem sustinentes Achaeorum principes, adhuc loquente Romano prosiliunt, conciliumq; ex praesentibus repente cogunt. Multitudo cognitis quae Senatus praecepisset, velut furore acta, quicquid Lacedaemonii nominis in vrbe erat, partim trucidant; alios in vincula abripiunt: inter hos & aliis ex locis hospites, vt quisque tonsura, aut calceamentis, aut cetero vestitu, vel etiam ipsa appellatione ac nomine Spartanum referre videbatur. Neque legatorum reuerentia, nam ad illorum hospitium multi concurrerant, praesidio miseris fuit, quo minus inde quoque per vim extraherentur: multum obtestante Oreste, ea facta ad iniuriam Senatus populique Romani pertinere. Sed parum apud tumultuantem multitudinem monita prudentium aut futuri cura valet: tantumque abfuerunt à defendendis aliis legati, vt ipsi quoque ad extremum fuga sibi consulere cogerentur. Qui vbi asperius omnia Romae renunciauerunt, tamquam non repentina populi consternatione, sed consulto iniuriis affecti forent, Senatus maxima commotus indignatione legatos è vestigio nominauit, inter quos praecipuus dignitate Sex. Iulius fuit. His mandatum, *vt leniter obiurgatis Achaeis, de cetero accurate docerent, non esse praebendas prauis consultoribus aures: qui populum inuitum ignarumque inimicitiis Romanis illigare molirentur: esse adhuc paenitentiae locum, si in auctores facti per imprudentiam commissa vindicari sinerent.* Perspicuum ex his erat, ne prius quidem decretum, quod Orestes pertulerat, ad dissoluendum omnino concilium Achaicum spectauisse: sed hoc potius actum, vt terrore hoc iniecto, frangeretur contumacia gentis, eaque ad colendam maiori cum reuerentia Romanam amicitiam transduceretur. Neque deerant qui tempori tantum molliora mandata tribui putarent; quod adhuc Carthago resistebat. Sed nimirum is tum erat vrbis Punicae status, vt paruum omnino momentum in consiliis Romanorum facere posset: praesertim pacatis omnibus aliis, & magna ciuium Romanorum

CAPVT XXXVI. *[illegible], quia potentia Romana defendantur.*

CAPVT XXXVII. *Tumultus Corinthi ex hac oratione.*

CAPVT XXXVIII. *Alia legatio decreta ad Achaeos.*

norum frequentia, quorum tum in tabulas publicas relati sunt trecenta viginti duo millia, à L. Cornelio Lentulo Lupo, L. Marcio Censorino censoribus: quod lustrum sextum & quinquagesimum Romæ fuit.

CAPVT XXXIX. A.V.C. DCVII. *L. Mummio Achaia prouincia decernitur.*

Magistratum deinde Cn. Cornelius Lentulus, L. Mummius Consules iniuere. *Ludos sæculares tum quartum factos* Cn. Piso, Cn. Gellius, & Cassius Hemina, qui eo tempore viuebat, auctores sunt. Prouincias Scipioni Africam, Metello Macedoniam auferri non placuit. vna Consularis noua facta est Achaia, eamque Mummio sors attribuit: qui licet maxima festinatione profectionem pararet, bellum tamen opera Metelli iam adfectum reperit, vt postea memorabimus. Eadem enim hieme Scipio Carthaginem haud leuius fame quam per æstatem armis premebat. vnde mox facilior aduersus inualidos & inedia exhaustos victoria fuit.

CAP. XL. *Scipio Carthaginem præter Byrsam capit.*

Ergo vere incipiente Cothonem Byrsamque simul oppugnare instituit Proconsul, quo magis etiam obsessos fatigaret. atque illi desperata vtriusque defensione, in Byrsam vt munitiorem cum rebus quas auferre inter trepidationem potuerant, se contulerunt, incensis noctu naualibus, totaque ea regione Cothonis, quæ quadrata vocabatur, ne Romanis vsui esset. At victores occupato portu protinus aditum ad arcem moliebantur. Ibi, dum Asdrubal & Carthaginenses in Scipionem intenti, qua plurimum periculi apparebat, excubant; Lælius rotunda parte Cothonis, quam adhuc tenuerant hostes, superata, clamoribus & tumultu omnia implet. quo excitati qui cum Scipione erant, vim & ipsi faciunt, viamque qua cuique proximum est, aperiunt. In foro propinquo, nox enim superueniens tentari plura prohibebat, suos in armis continuit Proconsul: donec orta dies reddidit prosequendæ victoriæ facultatem.

CAP. XLI. *Apollinis templum spoliatur.*

Itaque Proconsul *ipsam*, quæ sola restabat *arcem inuadere, dum amissa reliqua vrbe hostes trepidant*, quatuor millia recentium militum iubet. illi prius in templum Apollinis, quod in Cothone fuit, irrumpunt: Apollinisque vestem auream, & fastigium auro bracteatum pondo mille talentorum in prædam vertunt: neque prius inde à præfectis abstrahi possunt, quam gladiis concisas opes inter se diuidant. ea militum auiditas, quum aliis rapientibus aurum, aliis cædentibus, & manus amputatæ quorumdam essent, effecit, vt miraculo & Apollinis iræ res adscriberetur. At illi præda ablata tum demum ad Byrsam oppugnandam conuertuntur.

CAP. XLII. *Byrsa maximo conatu oppugnatur.*

Iam & Scipio ibi erat: magnoq; certamine viam sibi aperiebat. Ferebant autem in arcem à foro viæ tres, densis vtrimque ædificiis præaltisque comprehensæ. ex quibus quum in Romanos tela conjicerentur, proxima quæque primum, deinde contigua capu-

expugnauere. vt enim aliqua occupata domus erat, in vicinam aggeris præbebat vicem. ſemotiſque propugnatoribus iungebantur tabularum iniectione, velut ponticulis angiportus, & ex domo in domum victor miles transcedebat. & hic quidem in tectis ædium. neque ſecius infra, vt forte inuicem occurrerant, ad angiportus certabatur. plenaque erant omnia gemitu, & diſſonis clamoribus, vulnerumq; ac mortis varia imagine: dum alii ferro, alii ruina intereunt præcipitati ex ſolariis, adflicti humi, quidam etiam in erectas aliorum haſtas gladioſque caſu delati.

CAP. XLIII. *Vici aliquot incenduntur.*

Solum adhuc incendium aberat, non miſericordia; ſed quia partis vtriuſque magno numero repletæ domus erant: donec ad muros Byrſæ à Scipione penetratum. ad quos ſuffodiendos quia propter vim propugnatorum valido robore erat opus, incendi tres inter forum arcemque vias iuſſit: ſtatimque ruinas vt quæ ab igne factæ eſſent, repurgari, quo poſſet ad arcem exercitus citra impedimentum accedere. Hinc vero multiplicata malorum facie flammarum crepitus, procumbentiumque ſonitus ædificiorum longe lateque horrendum fragorem edebant. Sed & inter cementa materiamque domorum, quas ignis aut niſus diruentium disiecerat, multa cadauera prouoluebantur: multi etiam viuorum, quibus præcipue ſexus aut ætas infirmior latebras ſuaſerat, alii ſemiuſtulati, quidam laceratis ferro corporibus, miſerabili cum eiulatu præcipites cadebant, ne ſic quidem finis malorum erat. ſed quibus muniendæ viæ datum negotium fuerat, quidquid ante pedes erat, lapides, ligna, cadauera, viuos atque ſemineces furcis ferramentiſue correptos, in foueas & loca caua protrahebant. ibi quidam capitibus alii alia parte corporis exſtantes, diu cum anima luctabantur, amiſſa omni viuendi ſpe ac voto, ne mortis quidem extremo ſolatio compotes: donec equorum vngulis obtriti, miſerrimum ſpiritum acerbiſſimo fine expellerent, tam ſine culpa facientium, quam ſine miſericordia.

CAP. XLIV.

Nec enim data opera hæc tam crudelia gerebantur, ſed feſtinatione: quemadmodum & à munitoribus nihil propoſito, ſed per feſtinationem omnia fiebant. quippe contentio certaminis, & propinqua ſpes victoriæ, & his ſtimulis properans exercitus: præterea præconum voces, & tubarum cantus: tum tribunorum centurionumq. cum cohortibus aut manipulis diſcurrentium ſtrepitus, omnium ſenſus hebetauerant: vt veluti lymphati quantalibet obiectorum ſpectaculorum fœditate parum mouerentur. *Oppugnatio dies noctesq. sex continuos durat.* Durauit hæc oppugnatio dies noctesque ſex continuas, in locum feſſorum ſuccedentibus ſubinde recentibus, priuſquam labore tam improbo Proconſul vinceretur. qui ceteris per vices quieſcentibus, ſolus omnium perdius & pernox, ſomnique & cibi, niſi inter ipſum opus rapti expers, vigilias, labo-

res, adspectum ipsum tot tristissimarum rerum eadem patientia pertulerat. Tum vero lassitudini cedens, in excelso quodam loco, vnde inspicere quæ agerentur & moderari posset, consedit.

CAP. XLV. Septimo demum die quidam supplices cum infulis Æsculapii venerunt (huius enim dei ædes religiose apud ipsos colebatur) precati, *vt vita deditis sese salua esset.*

[illegible]

Annuente Scipione, nisi quod transfugas exceperat, primo mulierum millia quinque & viginti, mox triginta millia virorum egressa potestati se victoris permiserunt. alii *virorum quadraginta millia*: quidam *hominum quinquaginta millia*, non distincto sexu, tradiderunt. Hoc tempore accuratissimis precibus oratum ab vxore Asdrubalem ferunt, *vt omissa omni spe defendendæ vrbis, postremam suæ suorumque salutis præsidium in clementia Scipionis quæreret*: sed expugnari tum stolidi & vani hominis pertinacia non potuit, in Æsculapii templum, cum vxore & duobus filiis, transfugarumque reliquiis, ad nongentos supererant, se recipiens, inde aditus altitudine loci, nam sexaginta gradibus adibatur, & transfugis per extremam necessitatem nihil non audentibus, repugnabat.

CAP. XLVI. Vt autem fame, vigiliis, laboribus, & metu imminentium confecti, succumbere tot ærumnis cepere, desertis quæ circum erant, in ipsam ædem se inclusere: non quod spes vlla superesset, sed ipsa desperatione adhuc ex tecto ædis sese defensuri.

Asdrubal desertis suis ad Scipionem confugit.

At ille magniloquus & inconcussæ firmitudinis ostentator Asdrubal, nullo conscio, ne vxore quidem aut liberis admonitis, ad genua Scipionis cum ramis oleæ supplex procubuit. Quem vbi ad pedes adsidentem Proconsul ostendit transfugis, silentio impetrato, conuicia dirasque in illum iaculati, ædem incenderunt, vt eodem igne sepelirentur.

CAP. XLVII.

Asdrubalis vxor, post perfidiam viri [illegible], se & liberos in incendium mittit.

Inter illam necessitatem vxor Asdrubalis, quam potuerat pulcherrime ornata fertur ex aduerso Scipionis cum liberis suis, templo iam flagrante constitisse; elataque voce hæc precata esse: *Tibi quidem, Romane, nihil eueniat ob ista mala, quæ contra hostilem vrbem belli iure commisisti: at ab hoc Asdrubale patriæ, sacrorum, meique & liberorum proditore, dii Carthaginis, & tu cum diis, promeritas pœnas expetatis.* mox in virum sermone vultuque conuerso, *Tu vero, facinorosissime, perfidissimeque & effeminatissime mortalium*, inquit, *iam quidem me cum liberis communibus hoc incendium tumulabit. at tu quale ad decorem seruaris, triumphum victoris ornaturus, dux magnæ Carthaginis? quas postea pœnas huic, cui nunc supplex adsides, dabis?* Hæc vbi dixisset filios iugulatos in ignem mittit, superque ipsos eodem se præcipitem infert, simili ferme fato defuncta nouissima Carthaginis Regina, atque quondam absumpta prima fuerat.

Hic exitus mulieris fuit, qualis potius virum decuisset.

CAP. XLVIII.

Scipio lacry[illegible]

Hoste non deuicto tantum, sed etiam deleto, quum excussus inter bellicos tumultus huma-

[illegible] sensus libero iam curis pectore rediisset, *illacrumasse Carthaginis excidio Scipionem* ferunt: *& postquam diu tacitus atque meditabundus adstitisset, versus Græci Poetæ subito pronunciasse, quibus impendens Iliacæ urbi fatum prædicitur: interrogantique Polybio, quem belli domique secum habere consueverat, quorsum ista diceret, aperte fassum, se reputatione sortis humanæ, summa quoque tam facile vertentis, etiam de sua patria mæstis cogitationibus fuisse perturbatum.* atque hoc ipse Polybius in historiis suis exposuit. Erat sane haud vulgare ad redarguendam fortunæ suæ stolide confidentium vanitatem exemplum, tantæ vrbis, vix iis per quos patratum erat, credibilis interitus: *cuius quæ magnitudo fuerit, ex ignium mora* non inepte [illegible] quidam iubent, *qui per continuos dies septendecim exstingui nequiuisse.* Scipio prædam vrbis militi concessit, præter aurum argentumue & donaria templorum, ad quæstorem deferri iussa. Ex his nonnulla ad fidem victoriæ celerrimæ nauium imposita, Romam misit, belloque fine nunciato, quid porro fieri Senatus vellet, consuluit. Præmia deinde donaque militaria, vt cuiusque virtus enituerat data: nisi qui templo Apollinis diripiendo noxam contraxissent. Inter ceteros insignis honor Tib. Gracchi fuit, cuius sororem in matrimonio Imperator habebat: itemque C. Fannii, qui duo ante ceteros murum hostilem conscenderant. In recognitione prædæ quum plurima spolia Siciliæ, à Pœnis diutissime vexatæ, inter signa præsertim ac statuas rarioris artificii reperisset, conuocatis qui tum aderant Siculorum legatis, *omnia se restiturum* edixit *ciuitatibus Siciliæ, quæ potuissent agnoscere.* Erant multæ clarorum virorum pictæ imagines, multæ, etiam ex auro argentoque statuæ, & donaria deum: ex quibus, quæ Himera quondam sublata fuerant, Thermitanis sunt reddita: alia Gelensibus: Dianam suam Segestani receperunt: nobilem illum Phalaridis sæuitia taurum Agrigentini: quem Agrigenti vnquam fuisse Timæus impudentius quam cautius negauit. Scipio certe quum Agrigentinis eum redderet, dixisse dicitur: *æquum esse illos cogitare, vtrum esset Siculis vtilius, suisne seruire, an populo Romano obtemperare: quum idem monumentum, & domesticæ crudelitatis, & mansuetudinis Romanæ sint habituri.* Sed & Africæ, deinde Italiæ ciuitates, quæ inde fuerant à Pœnis abrepta, beneficio Scipionis recepere. Magnum id quoque fauorem ei apud omnes populos peperit: quod nullam cuique benefaciendi occasionem prætermitteret, non solum donis magnificus, sed etiam æstimandi quibus quæ donari deceret solers. At inter hæc, quum aliis tanta largiretur, adeo nihil quæsiuit sibi, vt quum partem spoliorum diuenderet, nemini familiarium suorum neque libero neque seruo, quidquam ex iis ne emptum quidem habere fineret. hæc illi

Margin notes:
- *[illegible]* (beside the first lines)
- CAP. XLIX.
- *Tib. Gracchus, & C. Fannius primi Carthaginis murum conscenderant.*
- CAP. L. *Scipio Siculis ornamenta sua, quæ Carthaginem fuerant translata, restituit.*
- CAP. LI. *Scipionis abstinentia in tanta munificentia.*

[illegible] deste respondent: *se nihilominus Thearidam ad Senatum missuros, vt crimina de legatis dilueret: interea conuentum indicturos Tegeam, vt ibi cum Lacedæmoniis de pace ageretur.*

CAP. LVIII. Ceterum hæc ad fraudem tantummodo comparata, longe dissimilem quam pro specie quæ præferebatur euentum habuere. Quum enim Romani adductis etiam Lacedæmoniis Tegeam constituto tempore venissent; Achæorumque principes adeo expectassent diu, & eorum aduentum iam ferme desperarent, solus postremo Critolaus venit, non vt vlla in repromissa præstarentur; sed elusis quæ fuerant postulata negabat *nisi de sententia populi quidquam in de rebus constitui posse. expectandum igitur proximum concilium* (id secundum leges Achæorum post semestre futurum erat) *in eo se de præsentibus negotiis relaturum.* Ferunt *ea quoque fraude Critolaum vsum, vt palam quidem moneret, ad accessendos Tegeam Achæos: secreto autem moneret, ne vocati accederent.* Romani aperte videntes, homini incredibiliter arroganti ludibrio se esse, dimissis domum Lacedæmoniis in Vrbem redierunt.

Critolaus Romanos eludit.

CAP. LIX. His digressis, Critolaus tota deinde hyeme ad obeundas ciuitates vsus, specie narrandi quæ Tegeæ forent acta, Romanos calumniando, leue vulgus odio, & cupiditate rerum nouarum inflammabat. Idem mandabat magistratibus, *ne quem æris alieni caussa excuti, aut in vincula duci paterentur: vtque debitorum solutio differretur, donec appareret quis euentus belli Lacedæmonii futurus esset.* His blanditiis delinita plebs, & futuri improuida, quidquid illi placuisset, facile & credebat dicenti, & imperanti obsequebatur.

Populum sibi conciliat.

CAP. LX. Quod vbi Q. Metello Macedoniam administranti cognitum, legatos ad gentem Achæorum Cn. Papirium, & Ælium Lamiam iuniorem, cumque his A. Gabinium & Fannium misit. Qui vbi ad eamdem ferme formam, vt Sex. Iulius nuper, humanissime placidissimeque monuissent, *cauerent Achæi vllo modo tam necessariam genti cum Romanis amicitiam abrumpere*: non leniuit vulgi temeritatem, sed accendit legatorum modestia. paucis exceptis, qui quid agereturintelligebant, cetera multitudo, & ante omnes Corinthii (concurrerat autem forensis turbæ numerus quantus alias numquam) tanto furore correpti sunt, vt non modo irriderent Romanos, sed etiam cum tumultu & clamoribus maximis concione eiicerent. pulsatos fuisse, aut hos, aut qui cum Oreste fuerant, neque adfirmare possis neque refellere, aliis auctorum aliter eamdem rem referentibus: superbius appellatos, atque adeo à quibusdam, quorum ædes præteribant, sordibus conspersos, certior fama est.

Legati Romanorum violantur Corinthi.

CAP. LXI. Quidquid eorum fuerit, Critolaus quum sibi destinata supra votum videret procedere, magistratus, maxime quos aduersarios in Republica habuerat, perstringere cepit: non iam abstinens grauioribus & apertioris consilii

etiam

etiam in Romanos verbis; *Quousque, inquit, verba vobis dari patiemur, Achæi? aut quem modum finemque impudentissimi mortales, opprimendæ libertati vestræ statuent? Proximis annis, quum Rempublicam nostram contempsit, fœdera ludibrio haberi, principes nostros ad caussam dicendam, quasi captiuos in externas vrbes trahi, alia etiam relatu indigna patiemur, Callicrates & pauci alii insultabantur: hi in ore atque odio omnium erant: absque his si foret, retinere dignitatem publicam, vitare seruitutem posse putabamus. Quid igitur factum est? quieuerunt post illorum fata iniuriæ, simulque cum illis pericula nostra extincta sunt? an vero multos pro vno Callicrates nacti, postquam ille periit, perniciosius etiam, quam donec saluus esset laboramus? scilicet hæc nostra culpa fiunt, Achæi, qui iuris a maioribus traditi parum memores, quos adfici pœna oportebat, honoribus atque magistratibus extollimus: eorumque in hominum manus contradimus Rempublicam, in quibus illa si fuisset, multo omnibus ad recuperandam illam liberandamque erat connitendum. Sunt adhuc deorum beneficio, qui commune Achæorum iusta cura prosequantur: qui antiquiorem diuinis fidem habeant, & patriæ charitatem obiectare se periculis non dubitent, quorum equidem rationem haberi oportebat. sed si tantum a veteri virtute desciuimus, vt vel nullos eiusmodi viros reperiamus, vel repertis nolimus vti: ponamus illos liberæ opulentæq; gentis indebitos nobis spiritus, & saltem eorum quibus seruituri sumus, gratiam occupemus, sponte nos imperiis offerendo. nam si quo cœpimus ire pergimus, sub inani libertatis vmbra, proditione paucorum ignari inuitique vendimur; vt vilissimorum mancipiorum instar, ne heris quidem continuo, sed communium herorum seruis famulemur. Lubenter equidem in hoc negotio mentione Romani nominis abstinerem: sed quia illud semper in ore habent, quorum opera libertas nostra perit; dissimulare non possum, tam olim cordatos apud nos viros mirari, cur hanc inuidiam, aut immeriti ferant Romani, aut meriti ferantur a vobis? Etenim potentiam virorumque iusta æstimatione metior: sed ipsi quoque vidimus non semper pro modo virium belli fata dispensari, & interdum magnis apparatibus plus valere modicos, vbi concordia adsit, & morti quam seruituti promptior animus. Sed de futuris viderint Dii: ego quemadmodum minime lacessendos esse Romanos arbitror, ita (dicendum enim semel est) amicos pati possum, dominos non possum: vobis autem, siquidem viri futuri estis, socios non defore scitote: sin semiuiri, dominos.* His atque similibus multis stimulare Critolaus ferocitatem amentis plebeculæ non desinebat. Quoque fortius omnes permoueret, interiiciebat voces, quibus *non temere ad hæc consilia ferri, sed esse sibi Regum, esse ciuitatum aliarum conscientiam, & fore auxilia* significabat. Quum adhæc seniores coërcere hominis intemperantiam vellent, & ab huiusmodi deterrere sermonibus, ille armatis ad [illegible] minabatur *malum, si quis accedere ad sese, prehendere, aut omnino*

Critolai in Romanos oratio.

CAP. LXII.
Aduersarios factionis publicæ criminatur.

CAP. LXIII.
Romanis detrahit.

CAP. LXIV.

Critolai [illegible] cum aliis principibus.

manum cuiusquidem attingere auderet. Tandem quum furiata mente regere se plane non posset, *Atqui*, inquit, *nimis iam diu sileo, ne quod in rem communem est, edam. neque enim vel Lacedæmonii nobis vel Romani æque cauendi sunt, quam ex nostris ciuibus, qui potius illorum voluntati, quam patriæ vtilitatibus seruiunt.* quoque fidem dictis faceret, *Euagoram Ægiensem, & ex Tritæa Strategium, quidquid in consilio magistratuum secreto tractaretur, id*

CAP. LXV. *eos* insimulat *Cn. Papirio prodere.* Quum adhæc Strategius *sibi quidem cum Papirio aliisq. Romanorum colloquia fuisse, & futura tamquam Achæorum sociis amicisque* diceret, *quidquam autem arcani protulisse* cum iureiurando infitiaretur, potior apud corruptam multitudinem criminantis auctoritas, quam defendentis innocentia fuit. Qua inclinatione animorum abusus Critolaus, perfecit vt decretum fieret *de bello cum Lacedæmoniis prosequendo*: quo ipso arma aduersum Romanos sumi, quamquam dissimulata eorum mentione, obscurum nemini erat. Atque sic quidem ille modis omnibus, vt ingenti malo patriam mactaret, laborabat. Legati autem Romanorum Cn. Papirius Athenas, inde Spartam profectus est, ad obseruandas temporum opportunitates; Ælius Naupactum: dum reliqui duo Metellum, quem adfuturum esse non dubitabant, Athenis præstolantur.

Achæi decretũ de bello Lacedæmoniis faciunt.

I. FREINS-

IOH. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER SEPTIMVSDECIMVS.

In locum lib. LII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LII. Liuiani.

CVm Achæis, qui in auxilium Bœotios & Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit, quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem consciuit. in cuius locum Diæus Achaici motus primus auctor ab Achais dux creatus, ad Isthmon à L. Mummio Consule victus est. qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthum ex Senatusconsulto diruit: quia ibi legati Romani violati erant. Thebæ quoque & Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit. nec quicquam ex iis opibus ornamentisque, quæ prædiues Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphauit. P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, de Carthagine & Asdrubale. Viriatus in Hispania primum ex pastore venator, è venatore latro, mox iusti quoque exercitus dux factus, vniuersam Lusitaniam occupauit. M. Vitilium prætorem, fuso eius exercitu, cepit: post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit, tantumque terrorem is hostis intulit, vt aduersus eum Consulari opus esset & duce & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta referuntur. Alexander homo ignotus, & incertæ stirpis, occiso (sicut ante dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrii filius, qui à patre quondam ob incertos belli casus, ablegatus Gnidon fuerat, contempta secordia inertiaque eius, adiuuante Ptolemæo Ægypti rege, cuius filiam Cleopatram acceperat in matrimonium, bello interemit. Ptolemæus in caput grauiter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, exspirauit: atque in locum eius frater minor Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoto quodam vno ex subiectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam confugit.

L. Mummius de Achais triumphauit. signa ærea, marmoreaque, & tabulas pictas in triumpho tulit.

Thebani ad bellum Romanum concitantur.

DVm Critolaus inter Achæos omnia turbat miſcetque, Thebis altera fax rerum nouarum Pytheas Bœotarchus haud remiſſiore impetu ciues ſuos in bellum Romanum impellebat. Is adoleſcentia turpiter transducta, mox etiam in Republica per audaciam atque auaritiam multa deſignabat in perniciem ciuitatis eruptura : ſed vbi Metellus, cui negotium hoc Senatus dederat, *multam pro illatis Phocenſium populo Amphiſſenſibusque, & parti Eubœæ iniuriis ſoluere* iuſſit ; ibi Pytheas exulceratos moleſto imperio animos adeptus, prius exſtimulare non deſtitit, quam profeſſis contra Romanos odiis, ad arma cum Achæis coniungenda incitaret. Trahuntur in ſocietatem Chalcidenſes ; tam infirmis ſubnixus amicitiis in Romanos ſumere bellum Critolaus audet : ne vlla quidem in euentum ſequiorem ſibi excuſatione relicta. Quippe impingere & vinci, etiam poſt conſilia non inepte capta, humanum eſt, & fortunæ ſolet imputari : at audacia cum imbecillitate, non infortunium, ſed amentia recte vocatur. Itaque non difficilior Romanis victoria fuit, quam in tanta hoſtium ſtultitia oportuit.

CAP. II.

Metellus, vt pondus legatorum ſuorum verbis adderet, eodem fere tempore, quo profecti illi erant, & ipſe exercitum per Theſſaliam præter Lamiacum ſinum inſtituit ducere.

Critolaus aduentu Metelli cognito fugit.

Iam Critolaus, adiutus etiam Bœoticis auxiliis, Heracleam obſidebat ; in Theſſaliæ finibus ſitam vrbem, & Achæis contribui recuſantem. Sed aduentu Metelli cognito, Sperchiumq; fluuium ab eo ſuperatum, ex inſana illa ferocia ſubito in tantum pauorem incidit, vt neque eodem loco exſpectare hoſtem, neque ſaltem in anguſtiis ad Thermopylas auderet conſiſtere ; vnde contra ingentes Perſarum Gallorumque copias Græci magna olim virtute, magnaque gloria dimicauerant.

CAP. III.

Ad Scarphæam Locridis vrbem itinere fugæ ſimilimo contendens, non tamen attingere illam potuit, quin à Metello, qui feſtinanter inſequutus fuerat, pugnare cogeretur. Magnam ibi cædem fuiſſe non ambigitur ; circiter mille viui capti.

Vincitur, & perit.

Critolaus poſt res perditas iudicii ſui errore primum agnito, vt ſe præſentibus malis exſolueret, venenum in fuga bibit. Apud alios *neque viuus neq; mortuus repertus eſſe poſt pugnam* traditur : quum ad montis Oetæ radices fugam vrgeret, in locis paludoſis & profundis ſubſidiſſe creditus. Ex cetera multitudine mille Arcades, delecta iuuenum manus, Elateam Phocidis vrbem conceſſit, & ab Elatenſibus pro veteris amicitiæ iure hoſpitaliter excepta eſt. Sed fama prœlii ad Scarphæam vulgata, metuentes iram Romanorum Phocenſes excedere finibus ſuis Arcadas iubent. Hos reditum per Bœotiam tentantes, haud

CAP. IV.

procul Chæronea Metellus deleuit. Hæc rerum à Metello contra Achæos

chæos geſtarum proxima vero videtur eſſe narratio. neque enim aut de numero prœliorum, aut de loco, ſimilia apud ſcriptores traduntur. *Achæorum ad Thermopylas viginti millia; iterum in Phocenſibus ſeptem occiſa millia* Claudius refert. *In Achaia quidam & Elidis campis pugnatum* produnt: etiam de duce hoſtium ambiguum Valerius Antias facit, qui *cum Diæo pugnaſſe Metellum* (ſi tamen fidi ſunt codices) ſcripſit. At Polybius qui res domeſticas ignorare non potuit, cum pleriſq; omnibus, *Critolaum* nominat: neq; dubium habetur, eo demum ſublato, imperium ad Diæum reuertiſſe. Hoc enim iure Achæi vtebantur, vt vbi prætor fatis conceſſiſſet, qui proxime prætor fuiſſet, is magiſtratũ vſq; ad tempus comitiorũ gereret. Igitur Diæus belli, cuius primus auctor ipſe fuerat, adminiſtratione ſuſcepta, præſidiũ Megara miſit, ad hominum millia quatuor Alcamene duce, qui videlicet irrumpentẽ Metellum repellerent, quem modo cum florentiſſimo exercitu prætor Achæorum Critolaus ſuſtinere nequiuerat. Ipſe Argos profectus, inde literas ad omnes Achaiæ ciuitates dedit, *vt ex vernis ad millia duodecim manumiſſi cum armis Corinthum mitterentur. quibus vernæ ad numerum non eſſent, ex aliis mancipiis ſupplere* permiſſum. Ea quoq; deſcriptio inæqualiter, & magis vt prætori placuerat, quam ex opibus ciuitatum impetrata. Quod etiam ob bella Lacedæmonia in magna difficultate pecuniariæ rei verſabatur reſpublica, opulentiores quoſq; viros matronaſque priuatim aurum argentumque conferre coëgit. Simul *omnes qui ætate militari eſſent ex Achaia Arcadiaq; Corinthum armatos conuenire* iuſſit. His omnibus de cauſſis maxime per Achaiam trepidatio maximuſque cum deſperatione metus erat, neq; tamen ad ſana conſilia poterant adiicere animos, ſed quod perculſis ſemel mentibus euenit, principum ſuorum dementiam damnabant ſimul & ſequebantur. Præ ceteris Eleorum Meſſeniorumque & Patrenſium flebilis erat conditio. Illi metu torquebantur, ne ad mare obiectis regionibus, primum Conſulis Mummii cum claſſe venientis impetum excipere cogerentur. Patrenſes cum circumiectis oppidis accepta clades fregerat, magna parte iuuentutis in prœlio amiſſa. tantaque illis locis conſternatio fuit, vt multi necem ſibi conſciſcerent, in puteos aut ex præcipitiis deſilientes; plures deſererent patriam, non quia vbi vitam acturi eſſent ſcirent, ſed quia ſcire videbantur, in patria ſe non poſſe viuere. Erant qui ad Romanos proficiſcebantur, alii alios, vt auctores nouarum rerum accuſantes: ne propinquis quidem parcente metu, quamquam nemo erat, qui adhuc aut exigeret delationem aut quæſtionem exerceret. Neque alia rerum apud Thebanos facies erat; imo aliquanto fœdior, quia fugien-

Diſſenſio auctorum in hiſtoria.

CAP. V.
Diæus Critolao ſuccedit.

CAP. VI.
Metus apud Achæos maximus.

CAP. VII.
Nec apud Thebanos minor.

gientibus vniuersis vacua vrbis ædificia relicta fuerant. Inter ceteros & Pytheas cum vxore liberisque in exsilium profectus, tota Peloponneso oberrabat. Metellus enim cæsis apud Chæroneam Arcadibus, ad Thebas cũ exercitu victore accedebat. Quo vbi peruenit, laudabili mansuetudine vsus non templis modo domibusq; pepercit; sed etiam quemquam Thebanorum vel manentem occidi, vel fugientem capi vetuit, vno Pythea excepto, *quem ad se adduci* iussit, *vbicumque repertus esset.* captusq; is post aliquod tempus, supplicio capitis scelerum suorum furorisque pœnas luit. Thebis receptis ad Peloponnesum Romanus conuertit iter. iamque Megaris adpropinquabat, quum Alcamanes ne tentata quidem vrbis defensione, cum præsidio suo Corinthum in castra Achæorum se recepit. Megarenses vrbem sine certamine dediderunt. Iam

CAP. VIII. *Pacis hortatores a Diæi factione violantur.*

& Diæus Corinthum venerat: neque multo post accessere missi à Metello Andronidas & Lagius & Archippus viri nobiles, vt ad pacem accipiundam Achæos hortarentur. Magno enim studio Metellus agebat, si qua ante Consulis aduentum componere res Achaiæ posset. Neque temere sumpta spes erat, quod post infelicem pugnam multis iam displicebat bellum, positisque armis parati erant per conditiones transigere. Sed vicit Diæi factio, qui diu ante quos venturos nouerat, tamquam fautores hostium calumniatus, postquam accessere, multitudinis odio temeritatique obiecit. compræhensi igitur statim, & cum omni genere contumeliarum in vincula rapti sunt.

CAP. IX.

Sub idem ferme tempus etiam Philo Thessalus Corinthum se contulit, adeo manifesta salutis eorum cura, vt multos iam Achæorum flecteret. Ex quibus Stratius Tritæensis præter ceteram dignitatem ætate quoque reuerendus, Diæum amplexu blanditiisque rogabat, *vt conditionibus à Romano propositis, adsentiretur.* At consilii principes neque rationibus neque prece monebantur: desperata ab Romanis salute, quos atrocius offendisse rebantur, quam ut exspectari veniæ posset. neque tamen ad exitum viris dignum se parabant, aut quidquam moliebantur, quod hominibus gloriæ imperiique cupidis dignum esset. non tamen mirabitur vilitatem & amentiam hominum, quisquis meminerit neque alia decreta fieri posse, quam velint consilii publici moderatores; neque alios tum fuisse principes, quam Diæum & Damocritum, nuper exules, mox fatali tempo-

Principes Achæici consilii eo tempore.

rum imprudentia in ciuitatem receptos, cumq; his Alcamenem & Theodectem & Archicratem: prudentia ac probitate nihil iis quos dixi præstantiores. Fit igitur decretum non de Andronida modo & ceteris; sed etiam Soficrates in carcerem compingitur, hoc crimine, *quod quum*

CAP. X. *Sosicrates male legationem*

pra-

Prætoris vicem consilio præesset, auctor legatos ad Metellum mittendi fuerit, omniumque caussa malorum, quæ deinceps incidissent, sed & constitutis postridie iudicibus, condemnatum vinctumque acerbo cum cruciatu interemerunt: nihil eloquutum quale ipsi voluissent. Lagium autem & Archippum & Andronidam missos fecere, quia supplicio Sosicratis irritatam multitudinem senserant: simul fauente Diæo, qui talentum ab Andronida, ab Archippo quadraginta minas acceperat. adeo his sordibus ille adsueuerat, vt ne in tali quidem tempore posset à captandis vndecumque muneribus desistere. Idem paullo ante hæc tempora crudele quoque in Philinum Corinthium facinus ediderat, *mittere illum nuncios ad Menalcidam, & Romanorum sectam sequi* criminatus: verberibusque & tormentis ipsum & adolescentes filios vt alios aliorum quoque dolore cruciaret, in mutuo conspectu occiderat. Vnde quum tales haberet Achaia duces, qui & domi crudelitate auaritiaque omnia corrumpebant, neque militiæ cognitionem vllam, aut lectione aut auditione, aut vsu, (qui soli res eas discendi modi sunt) parauerant: nihil potuit accidere felicius, quam quod accidit, vt quam celerrime victi, neque sæuiendi in Achæos caussam darent Romanis, neque ipsi haberent facultatem: agnoueruntque hoc ipsi mox Achæi, apud quos per ea tempora Themistocleum illud prouerbii vicem vsurpatum est, *perieramus, nisi periissemus*. Inter hæc L. Mummius summa contentione ad exercitum festinabat, audito iam prospero Metelli prœlio, ne post confectum bellum exsors gloriæ imperium haberet, veritus. Nam rerum illarum non modo fama celeriter est emulgata, sed etiam nuncii literæque Romam venere: ante omnes A. Posthumii, qui primus omnium de victoria Metelli ad senatum scripserat. Namque homo ingenio vanus, quum sub tempus conferendæ pugnæ per simulationem valetudinis Thebas Phthioticas concessisset, post euentum omnia perscripsit diligenter, eoque verborum genere, tamquam ipse interfuisset. Inde quæ historiis eius habenda sit fides, haud difficile arbitratu est, in quibus & ipsis quemadmodum à Catone sit illusa puerilis in viro Consulari iactantia, multorum scriptis adnotatum est. L. igitur Mummius, quum iam ad Isthmum castra Metellus admonisset, lictoribus tantum, & paucis equitum comitatus, non die non noctu intermisso itinere, cum Aurelio Oreste, qui in Achaica legatione fuerat, in castra sub lucem venit. Inde Metello in Macedoniam dimisso, ipse in Isthmo substitit, donec vniuersæ copiæ conuenissent. Summa exercitus fuit equitum tria millia quingenti; peditum tria & viginti millia. His accessit sagittariorum ex Creta manus: & duce

ad Metellum supplicio adficitur.

CAP. XI.

Achæi perierant, nisi periissent.

CAP. XII.

A. Posthumii vanitas.

CAP. XIII.

L. Mummii aduentus in A-

[illegible] & [illegible]. duce Philopœmene Attali Regis auxilia. Ex his partem Consul, adiunctis etiam nonnullis Italicis cohortibus ad mille quingentos passus ante castra locum capere stationibus iussit. Hos quum negligentius agere viderentur, subito effusa hostium manus turbat, occisisque nonnullis, ceteros vsque ad castra persequitur. vnde submota, & ad sua vicissim castra repulsa, tamen scuta circiter quingenta ex hostibus capta refert. Post-

CAP. XIV. *Pugna cu Diæo, & victoria.*

hæc Diæus contracto quod vbiuis habebat virium, potestatem pugnandi Consuli facit. Consul, vt hostium augeat væcordiam, in castris suos continet. crescit hinc Achæis animus, adeo intemperanti alacritate, vt non modo priores in vallem inter diuersa castra mediam descenderent, sed etiam vehicula secum ducerent, ad hostium reportanda spolia, coniugesque suas cum liberis in vicinis montibus spectare dimicantes iuberent: cito despectatoribus prædam hostium futuros. Apud Leucopetram, sub ipsis Isthmi faucibus concursum est. Equitatus Achæorum statim fugit, vix prima exspectata impressione Romanorum equitum, quos Consul ex occultis latebris subito in latus hostium immiserat. pedes aliquanto constantius restitit: quamquam nudatus equitum fuga, minutoque animo, etiam multitudine hostium vrgeretur. Tandem mille fortissimi viri conglobati, transuersam aciem perrupere. Tum vero effusa fuga, vbi quisque potest, salutis præsidium quærunt. Ipse Diæus recta Megapolin patriam suam intendit cursum. qui si Corinthi munitionibus seque & qui ex fuga potuissent colligi, esset tutatus, potuisset Consulem tædio obsidionis ad conditiones non iniquissimas adducere. nunc vero statim atque inclinare suos sensit, tota spe abiecta, refugit domum; eaque incensa, coniugem, ne in hostium veniret potestatem, interfecit, eiusque corpus in incendium misit, ipse veneno epoto vitam posuit.

CAP. XV. *Corinthus a suis deserta capitur.*

At qui in vrbem Corinthum confugerant, absentia ducis perterriti nocte proixma omnes dilapsi sunt, excesserunt etiam Corinthiorum præ pauore plurimi, omnes quos in vrbe sua non videbant, captos cæsosue rati: neque tamen Consul licet vacuam apertisque portis indefensam continuo ingredi voluit, insidiarum metu. Tertio demum die omnibus exploratis, Corinthum Romana signa intrauerunt: puberes reliqui à militibus interempti ferme sunt: mulieres puerique sub corona venie-re. *multos etiam flammis consumptos esse* traditur: dum vrbs crudeliter prius direpta, præcinente tuba deletur. *Tantum enim fuisse incendium ferunt, vt quum omni ex parte subiectæ ædificiis faces essent, quidquid comprehensum intra mœnia fuit, eumdem in apicem coeuntibus flammis, tamquam vnus ignis arderet.* Atque is deinceps etiam quum cineribus ruderibusque sopitus & oppressus videretur, diu retinuit feruorem, perieruntque

eo fato

eo fato multi Romanorum, quos ad ſcrutandum aurum argentumue flammis liquefactum, auaritia in fumantis adhuc ruinas miſerat. Muri deinde, qui ſoli remanſerant, funditus ſunt diruti, etiam lapidibus in puluerem comminutis. Ita Corinthum L. Mummius euertit ex Senatusconſulto, quod ibi violatum in legatis gentium ius fuerat: poſt annos nongentos quinquaginta, quam ab Alete Hippotis filio, qui ſextus ab Hercule numeratur, condita fuerat. Hac acerbitate pœnarum opus videbatur, vt quod imperium hactenus clementia commendaſſet populis, id etiam aduerſus manſuetudinis contemptum, terror ſeueritatis defenderet. Atque hanc rationem augendi res ſuas firmandique priſcis etiam imperiis placuiſſe credibile eſt, vt incipientem potentiam facilius lenitate putarent creſcere, ad ſumma perductæ non eſſe firmiorem metu cuſtodiam. Nam ad modicas opprimendas opes, ſi per ſæuitiam timeri meruerint, haud difficulter concurritur: validioribus rebus maius à facilitate periculum eſt, viresque non quaſi infirmæ, ſed quaſi otioſæ ſpernuntur. Ceterum Mummius reliquis Græcorum conceſſa libertate, Corinthios omnes, & ex ſeruis quos Diæus armauerat, quotquot ſuperſtites prœlio erant, ſub corona vendidit. Ad quos, ſine vlla aliorum iniuria, certo compræhendendos, hac arte dicitur vſus. Conuocatis promiſcue omnibus, diſſimulatoq; interim propoſito ſuo, armatos circumfudit: deinde edicere præconem iuſſit, *Corinthios & qui manumiſſorum cum his militaſſent, in ſeruitutem peti: ceteris periculum non eſſe. iubere autem Conſulem, vt quiſque adſtantem ſibi teneat.* Ita quum effugium aut latebræ nullæ eſſent, facile qui quærebantur, ſunt agniti. Ceteræ quoque prædæ magnam partem vendidit. Vis erat incredibilis ſignorum, tabularum veſtiumque precioſarum, præter ea omnia, quæ incendio hauſta, aut à diripientibus confracta conculcataque perierant. *Militaris inſolentia cum imperitia coniunctum grande ſpecimen vidiſſe* Polybius refert, qui tum ad ſubleuandam ſi qua poſſet patriæ calamitatem, ex Africa recens aduenerat. *Ariſtidis enim ſummi pictoris Liberum Patrem, qui admiratione perfectiſſimi operis prouerbio, nihil ad Dionyſum, dederit locum, humi iacentem, ludentibus aleam militibus aluei vicem præſtitiſſe.* Eadem mox tabula, quum præda venderetur, Attalo Regi ſex millibus nummum empta eſt. quum Proconſul precium admiratus, reſcidit venditionem, ex alieno iudicio pulchritudinem tabulæ ſuſpicatus: quam mox in templo Cereris poſuit, vbi ſpectata fuit magno viſentium ſtudio, donec ædis eius incendio, poſtquam annos centum quindecim ibi fuiſſet, periit. Et quoniam ad hoc genus elegantiæ delapſi ſumus, ex eo quoque tempore frequentatum æris Corinthii nomen eſt: magis quia fluentibus in

vnum

CAP. XVI. *Funditus diruta a Mummio.*

CAP. XVII. *Mummii aſtutia in deprehendendis Corinthiis.*

CAP. XVIII. *Militaris feritas rudis & contemptrix artium.*

vnum auri argenti ærisque metallis, magna ſimul eius materiæ copia exſtitit: quam quod tum primum eius mixturæ reperta ſit ratio, nam & multis ante ætatibus celebrata Corinthii operis nobilitas fuit.

CAP. XIX. *Thebæ & Chalcis diruuntur.*

Ad hunc modum exciſa Corintho, ager publicatus eſt, cuius maximam mox partem Sicyonii obtinuerunt. Itum deinde ad aliarum vrbium ſupplicia. Thebarum & Chalcidis euerſis vrbibus, Chalcidenſium equitibus multis occiſis, *Bœoti Euboenſesque centum talenta Heracleotis pendere iuſſi: Achæi ducenta Lacedæmoniis.* Sed horum deinde gratiam ciuitatibus Senatus fecit. Ceterum aliarum quoque Græcarum vrbium, quæ cum Achæis ſenſerant, mœnia ſunt deiecta, armis ademptis. Sed & donaria ſtatuasque multis ex ciuitatibus ſuſtulit Conſul, vt tamen conſecratis ad cultum abſtineret, ex his, quæque Corinthi fuerant capta, magnam partem Philopœmeni qui Attali auxilia duxerat dedit; quæ longa deinde ætate ſpectata Pergami fuerunt.

CAP. XX. *Decem legati res Græciæ conſtituunt.*

Conuenere deinceps decem legati, conſilium à Senatu imperatori additum, ad res Græciæ conſtituendas. In his A. Poſthumius, & C. Sempronius Tuditanus fuerunt. Patrem Mummii, quamquam ſit qui referat, fuiſſe non puto, quum etiam de Sp. Mummio fratre Proconſulis M. Tullius dubitet, quem in Achaia tum fuiſſe conſtat, fratris potius legatum, quam in decem fuiſſe. quod non ſoliti eſſent maiores legare in decem, qui imperatorum neceſſarii eſſent. Hi vbi venerunt, popularis ſtatus vbique per Græciam ſublatus eſt, magiſtratibus ex cenſu conſtitutis. Libertas tamen vrbibus, & ſuæ de cetero leges relictæ. Vectigalia deinde impoſita; poſſeſſionibusque, quas extra fines vrbium ſuarum habere locupletes conſueuerunt, interdictum. Concilia nationum in Achaia, Bœotia, Phocenſibus, & per vniuerſam Græciam abolita. quæ tamen & ipſa paullo poſt ſupplices clementia Senatus recepere. Prætor ſane quotannis in Græciam mittitur, ſub nominis Achaici præſcriptione, quia quum in prouinciæ formam redigeretur, penes Achæos principatus gentis fuerat.

CAP. XXI. *Polybii eo tempore merita in Græciam.*

Multum eo tempore Polybii virtus atque gratia, præcipue ex Africa in Scipionis amicitia profuit Græciæ: nam & pro Philopœmenis honoribus, qui per Achaiæ ciuitates clariſſimo viro conſtituti fuerant, quum abolerentur, proſpero ſucceſſu egit: & ſtatuas Achæi, vnde genti nomen, Aratique & Philopœmenis, quæ iam in Acarnaniam erant translatæ, obtinuit, rem multitudini gratiſſimam; vnde & ipſi ſtatuam ex marmore candido mox poſuere, cum inſigni titulo; *neque offenſuram fuiſſe Græciam, ſi Polybii conſilio paruiſſet; & poſt offenſam illum vnum adflictæ leuamen exſtitiſſe.* Idem quum quæſtori bona Diæi aliorumque damnatorum vendenti (bona enim eorum qui coniuges aut liberos non habebant, vendi placuerat) à

decem

decem legatis præceptum fuisset, *vt quæ ex illis Polybius postulauisset, gratis adderentur*, non modo pro se petiit quidquam, sed etiam amicis auctor fuit, nihil ex spoliis istis attingendi. Hæc omnia quum intra semestre tempus decem legati perfecissent, in Italiam redierunt. Polybius ex eorum mandato ciuitates obiit, respublicas ad formulam ab ipsis præscriptam composuit: lites sustulit, breuique perfecit, vt statu præsenti non adquiescerent modo Græci, verum etiam lætarentur. Vnde vicissim omnibus illum eximiis honoribus per singulas vrbes colere instituerunt. Quos inter in foro Megalopolis statua fuit, cum inscriptione, quæ *Polybium Lycortæ filium Romanorum in Græcos iram mitigasse* testaretur. At Romæ per idem tempus à duobus imperatoribus triumphatum est. Prior Q. Cæcilius Metellus de Macedonibus Achæisque speciosissimum triumphum in Capitolium duxit. Inter multos captiuos qui currum eius præcesserunt, insignis maxime Andriscus fuit, qui se pro Philippo aliquamdiu & Macedoniæ Rege gesserat; magnum ad vtramque sortem fortunæ mutabilis exemplum. Tertius hic de Macedonia triumphus fuit. in quo inter cetera spolia transuexit turmam, Alexandri Magni imperio à præstantissimo artificum Lysippo factam. Quinque & viginti ex amicorum ala in pugna ad Granicum ille Rex amiserat: eorum equestres statuas expressa singulorum similitudine fieri iussit, suamque inter illas. Hæ omnes in vrbe Macedoniæ Dio locatæ fuerunt: inde Metellus Romam transtulit. Metello cognomen ex prouincia debellata *Macedonici* hæsit: non quidem virtuti eius indebitum, sed aliqua mutatio morum Romæ ex talibus quoque colligi potest: quum Q. Metellus cognomen adsumeret, quod ex eadem Macedonia neque T. Quinctius primum, neque deinde L. Æmilius, maioribus aliquanto rebus & contra veros Reges gestis, adsumpserant. Iustioribus aliquanto caussis Æmilianus Scipio *Africani* cognomentum, quod hactenus hereditarium habuerat, suis meritis adscripsit: hostibus exstinctis acerbissimis, excisa vrbe æmula, amplissimisque regionibus in prouinciæ formam redactis. De quibus rebus quum reportato in Italiam exercitu apud Patres disseruisset, *triumphus ei de Carthagine & Asdrubale*, magno cum honore decretus est, quem longe amplissimum duxit, translata statuarum & donariorum magna vi, omnique illo apparatu opum, quas tanto tempore multarum nationum Regumque victrix Carthago ex toto orbe congesserat. Argenti translatum reperio quater millena quadringenta septuaginta millia pondo. Duxit ante currum inter alios Asdrubalem & Bithyam, qui mox cum nobilissimis deditorum per Italiæ municipia distributi, vitam in libera custodia exegerunt. ceterorum pars in seruitutem vendita: plures in car-

CAP. XXII. *Q. Metelli Triumphus de Macedonibus & Achæis.*

CAP. XXIII.

P. Scipionis Triumphus de Carthagine.

CAP. XXIV. cere interierunt. Inter ista tot prospera (nec enim vti singulis hominibus, ita populis imperiisque vlla sine tristitiæ temperamento solida felicitas est) res in Hispania non difficiles modo erant, sed etiam magis ac magis aduersæ duræque. Præcipuus ibi Romanorum exercituum terror *Viriathi initia & profectus.* Viriathus erat, ex humilibus initiis, ad ingentem potentiam famamque profectus. Nam ex pastore venator, ex venatore latro, quum & audacia patientiaque ad omnes belli labores duratus, & cum accuratissima notitia locorum, pernicitatem viresque corporis eximias consequutus esset, post Galbæ in Lusitanos facinus, quod ipse periculum astu & robore effugerat, hominum quibus neque res neque spes certa vsquam erat, manu collecta, multa feliciter audendo cepit inclarescere: donec confluentibus ad eum quotidie plurimis, iusti iam exercitus ductor, castra in aperto ponere, & cum populi Romani prætoribus acie congredi

CAP. XXV. ausus est. Primus eorum C. Vetilius collatis signis victus, & quum in potestatem hostium peruenisset, interfectus est. Res ad hunc modum gesta traditur. Turdetaniam vastabat Lusitanorum exercitus, ad hominum millia decem. In hos recens Roma egressus cum supplemento C. Vetilius, adsumptis veteribus copiis, strenue mouit: adeptusque *C. Vetilius contra Viriathum proficiscitur.* pabulantes, magno interfecto numero, ceteros in locum adeo iniquum compulit, vt manentibus à fame, abeuntibus ab hoste certissima pernicies imminere videretur. Ergo legatos cum velamentis supplicum mit-

CAP. XXVI. *Lusitanorum legatorum oratio.* tunt. horum talis oratio fuit. *Non equidem eo proposito, Romani, bella nobiscum geritis, vt innoxia gente deleta, solitudinem faciatis, aliter neque supplicatum venissemus, & si nihil potuisset melius, hoc certe egissemus, ne inulti occideremur. haud secus atque certamine cum feris inito, quod pacem ac fœdera nescit, nec nisi victoria aut morte terminatur. Vos autem late per omnes terras non modo rebelles populos victrici Marte domuistis, sed etiam plerosque æquis conditionibus illigatos, de hostibus socios amicosque fecistis. Hi ipsi populi, pro quorum tuitione castra ista hoc loco posuistis, aliquando hostes vestri neque minori*

CAP. XXVII. *Necessitatem excusant.* *vobis odio, quam hodie Lusitani fuerunt. Igitur in caussa haud multum dispari quid parem à vobis exspectare humanitatem vetat? præsertim quia vobis notissimum est, non ingenii ferocia aut odio imperii vestri, sed fame ac necessitate cogente arma nos induisse, quo alimenta, quæ nobis à vicina & consanguinea gente denegantur, quando per amicitiam potiri non possumus, vi extorqueamus. Neque si belli vlla iusta caussa est, aliis armis rectius ignoscas, quam quæ nulla imperii aut opum cupidine, tantummodo extremi exitii prohibendi gratia sumuntur. Natura enim quæ rerum omnium mater atque domina est, idea nimirum tanta frugum copia terras aliquas ditauit, vt exinde sterilitati aliarum solatium esset, & populi, quos ipsa genuisset, necessariarum rerum inopia*

miseri-

interire ne cogerentur. Multis iam ab annis, inopia commeatuum incursare prouinciam vestram soliti, magnam agrorum partem vastauimus: magna pars, metu cultorum otiosa iacet, remotiora quoque quo nos penetrare non possumus, à vestris & sociorum exercitibus exhauriuntur. Horum non maximam portionem, si nobis incolendam dederitis, iam omnia hæc bella quiescent, pacata fidaque prouincia vobis erit, & his apparatibus, vbi plus gloriæ præmiorumque apparebit, vtemini. Neque gratuitum id beneficium poscimus, quæ sola habemus corpora atque arma offerimus inuicem, omnibusque bellis vestris fortem fidelemq. operam nauabimus. Id vobis vtilius erit quam per inuios montes pecora nostra consequi, & aut difficili bello multos viros fortes amittere, aut etiamsi victoria quæsita sit, nihil inde præter vanos titulos & inanem triumphum reportare. Sexaginta amplius anni sunt, ex quo pulsis Hispania Pœnis nostris exercitibus ducibusque signa conferre cœpimus: quæ toto eo tempore casuum varietas fuerit, commemorare nihil attinet. hoc vtique tanto temporis experimento cognosci potuit, gentem Lusitanam neque exscindi facilem, neque seruitii patientem esse. Denique sic habetote, libertatem nobis vita dulciorem, ad vitam porro ducendam, agro & frugibus opus esse. hæc si tribueritis, illam reliqueritis intactam. Diis bene iuuantibus, efficiemus, ne quem sociorum vestrorum fide atque virtute ante Lusitanos esse opinemini. Non displicuit prætori conditio: iamque pacta sanciebantur; quum Viriathus, *Ecqua hæc insania est,* exclamat, viri. *Quotquot hodie hic sumus, Romanæ perfidiæ, vitatæ Galbæ fraude, vitatæ Luculli, reliquiæ sumus: multiplicem nostrorum numerum, idem ille, quo nunc petimur, dolus hausit. Nocentior Romani dextra est, quum posito ferro pacis & fidei ministram simulat. Neque adhuc eo deuentum, vt si deditione tuti esse possemus, tantum dedecoris sit subeundum. Si obsequi salutaribus imperiis potestis, parata mihi ratio est, qua incolumes simus.* Omnibus promptissime operam obsequiumque pollicentibus, exercitum eductum velut ad pugnam instruit: mille ex his delectos manere secum: ceteros *vt primum vidissent equo insilientem, dispersos in omnem partem contente fugere* iubet, admonitos, *vt ad vrbem Tribolam se opperirentur.* Vetilius abeuntes metu resistentium insequi non ausus, suosque pæne deditiios parato instructoque eripi dolens; tandem in Viriathum vertitur. At ille pernicibus equis conatum hostis omnem eludens, modo fugienti similis, deinde restitans, nonnumquam vltro minatus impressionem, & ea die & sequenti tota Romanos iisdem in campis detinuit. Tum vero suis abunde spatii ad securitatem fugæ fuisse coniectans noctu per ignotas vias equorum celeritate ablatus, Romanos armis onustos, imperitiaque locorum & imparibus equis tardatos, frustrauit. Hoc tam callidum &

CAP. XXIIX. *Vtilem Romanis pacem fore docent.*

CAP. XXIX. *Viriathus pacē dissuadet suis.*

CAP. XXX. *Vetilio eluso suos abducit incolumes.*

felix consilium, maximam apud barbaros admirationem Viriatho, maximamque auctoritatem peperit: magnaque deinde multitudo ad eum, tamquam vnicum ducem sese aggregauit. Ceterum Vetilius Viriathum persequens, quem Tribolæ esse audiuerat, eodem cum exercitu proficiscitur. Iter per saltus faciundum erat, in quibus Viriathus partem copiarum absconderat: ibi cum paucis conspectus, deinde velut pauore refugiens, Romanum pudore & ira incautius instantem in paludes & voraginosa loca pertrahit: ipse solidis notisque semitis quum euasisset, repente conuersus, simul à lateribus exsurgentes qui occultati fuerant, Romanum agmen cœno impeditum adoriuntur, & in loca magis magisque difficilia detrusum fundunt fugantque. Vetilium qui ceperat barbarus, senem videns & obeso corpore, tamquam vile mancipium interfecit. Cæsi cum eo captiue fuere millia quatuor: sex millia Carpessum (quæ celebris illa veterum carminibus Tartessus esse creditur) cum quæstore perfugere. Is trepido adhuc militi non iniuria diffisus, à sociis tum nationibus Bellorum Titthorumque impetrato quinque millium auxilio, eam manum Viriatho opposuit. à quo sic internecione deleta est, vt ne nuncius quidem effugisse tradatur. Tanto maior quæstori metus, maiorque necessitas fuit, vt intra mœnia vrbis, haud multum ab obsessi fortuna distans, copias contineret. Vnde C. Plautio, qui prouinciam eam sortitus fuerat, maior exercitus, millia peditum decem, mille trecenti equites dati. Huic etiam infelix & multis prœliis aduersa expeditio fuit. Quum enim ad suas artes Viriathus sese retulisset, ex Carpetania; quam post Vetilii cladem impune vastauerat, velut terrore aduenientis cum prætore exercitus, discessu facto; Plautius ad insequendum illum quatuor militum millia præmisit: quos ex inopinato conuersus ille, paucis exceptis, occidione occidit. Inde Tago flumine superato, castra in monte quem Veneris vocant, oleis consito, posuit. Ibi cupiditate vlciscendi cladem acceptam Plautius cum eo congressus, nihilo pugnauit felicius, amissaque magna parte copiarum, quod superfuerat, per oppida distribuit, media æstate in hiberna militibus deductis. Vnde Viriathus sociorum populi Romani agros obibat, ne corrumperet messem, tributum exigens, & in renitentes vltione parata. Tum etiam Segobrigenses adflicti, gemino Viriathi dolo. Quum enim locum insidiis opportunum haud procul mœnibus obseruasset, cohortibus in eo dispositis, paucos misit, qui pecora Segobrigensium abigerent. Quos illi fuga recedentes quum auide insequerentur, ad insidiarum locum deducti, cæsique sunt. Iterum, quum itinere tridui discessisset, omne illud spatium

CAP. XXXI. *Romanos insequentes fundit fugatque.*

CAP. XXXII. *Vincit deinde C. Plautium prætorem.*

CAPVT XXXIII. *Segobrigenses adfligit.*

spatium vno die remensus, securam vrbem & sacrificio tum maxime intentam improuisus oppressit. Quæ res vbi Romæ sunt auditæ, Consulari duce exercituque opus esse Senatus censuit: quo vtraque simul Hispania defenderetur. Q. Fabio Maximo Æmiliano ea sors euenit, qui L. Hostilium Mancinum collegam in Consulatu habuit. Sed priusquam hic ire in prouinciam posset, Claudii Vnimani prætoris ductu denuo infeliciter cum Viriatho dimicatum. Exercitus Romanus propemodum occidione cæsus est. Viriathus tropæa in montibus suis posuit, trabeis & fascibus imperatorum quos fuderat ad ignominiam Romani nominis exornata. *Etiam C. Nigidium à Viriatho victum* repetio apud vnum auctorem non ex optimis. ceterum neque quo omnino tempore, neque quo res gesta modo sit, additur. Quod magis constat, maximus ea tempestate terror ex Lusitanis fuit. quum dux callidus & audax genere hominum durissimo bellicosissimoque vteretur. Apud Claudium scriptum est, *quodam in saltu per ea tempora mille Romanis Lusitanos trecentos occurrisse, pugna commissa ex his septuaginta, Romanorum trecentos & viginti cecidisse. deinde Lusitanis sparsim & secure abscedentibus, vnum eorum peditem ab aliquot Romanis equitibus circumuentum, vnius equum lancea perfodisse, tum sessoris caput vno ictu gladii dissecuisse. ita factum, vt ceteris attonitis & metu cunctantibus ille ad suos otiose & contemptim sese reciperet.*

A. V. C. DCVIII.
CAPVT XXXIV.
Claudium Vnimanum prætorem superat.

Inter hæc C. Plautius die ad populum dicta, damnatus Lege Maiestatis, quod rebus male gestis imperium populi Romani minuisset, exilii caussa solum mutauit. Q. Fabius Æmilianus Consul, cui Senatusconsulto decretum erat, vti legiones duas scriberet, tirones scripsit: vt iis qui modo Africam aut Græciam aut Macedoniam subegerant, pro nauata vtiliter opera aliquod ex vacatione præmium foret. Cum his & auxiliis sociorum in Hispaniam profectus, Orsone copias recensuit. quindecim millia peditum, equites ferme bis mille reperti. Hos quotidianis exercitiis confirmare instituit, priusquam hosti non spernendo nouum militem obiiceret. Id quoniam per legatos agi poterat, ipse traiecit in Gaditanam insulam, Herculi sacra facturus, quem etiam gentili religione colebat, quod Fabiorum progenitor ille credebatur.

CAPVT XXXV.
Q. Fabius Æmilianus in Hispaniam proficiscitur.

Per absentiam Consulis Lusitani lignatoribus Romanorum insidiati, multos occiderunt, etiam legatum Consulis collatis signis dimicare ausum fuderunt, ingenti præda potiti. Ad horum famam quum Fabius adcurrisset, Viriathus victoria ferox, & vt cum tironibus pugnaret, subinde instructis copiis Consulem ad pugnam prouocabat. Sed ille consilii tenax cum vniuersis quidem copiis in prœlium descendere recusabat; per crebras velitationes modo hos modo illos suorum serendo hostium conspectui vulnerum-

CAPVT XXXVI.
Eius legatus funditur à Viriatho.

que & mortis terrori adſuefacere contentus. Pari ſolicitudine ne inter pabulandum improuiſo hoſtis incurſu opprimerentur, prouidebat: ipſe plerumque cum equitibus circumcurſitans, & armatorum cuſtodia metentibus adpoſita. Hanc enim diligentiam à patre Paullo, cautiſſimo imperatore, Perſei bello didicerat. Cuius etiam ſeueritate in tuenda militari diſciplina vſus, clariſſimam exinde famam reportauit.

CAPVT XXXVII.

Lex Licinia de sacerdotibus creandis.

Sed in Vrbe C. Licinius Craſſus tribunus legem promulgauit, *vti ſacerdotes non vt antea cœptione collegarum, ſed ſuffragiis tribuum crearentur.* Erat plane populare legis argumentum; populi enim beneficium fiebat, quod hactenus in poteſtate fuerat paucorum. Non placebat res Senatui, cuius in contumeliam tribunus mutato veteri more, non in curiam & comitium, ſed in forum verſus agere cum populo inſtituit. Diſſuaſit legem C. Lælius Sapiens prætor; nobilique oratione religionem iniecit populo, ſi quid in rebus ad cultum deorum pertinentibus temere mutaretur. Eumdem Lælium in Hiſpania res geſſiſſe, quamquam annalibus exciderit, magni tamen auctoris teſtimonio conſtat. Nam egregium illum Viriathi bello fuiſſe, ferocitatemque illius in prætura comminuiſſe, ita vt facile bellum reliquis traderet, in M. Tullii Ciceronis lucubrationibus ſcriptum eſt.

CAPVT XXXVIII.

Alexandri & Demetrii bellū de Regno Syriæ.

Sub hæc tempora magnæ iterum mutationes rerum in Syria fuere. Alexander non melior quam pro obſcuritate generis ſui Rex, amicos neque ferre neque regere prudens, pluribus interfectis, opera reliquorum perſonam principis, ſine auctoritate ſuſtinebat. Ex quibus Hieracem, & Diodotum Apamenum (qui deinceps ſub Tryphonis cognomento tyrannidem exercuit) Antiochenæ vrbi præfecit. Aduerſus hunc ob ſtultitiam inuiſum populo Demetrius Rege Demetrio genitus bellum excitauit. Illum cum fratre Antiocho pater hoſpiti Gnidio cum magna vi pecuniæ commendauerat, ne vniuerſam domum periculo belli, quod cum Alexandro gerebat exponeret. Audito patris exitu in Cretam perfugit adoleſcens; donec hortante Laſthene Cretenſium duce, & ex eadem inſula ſuppeditante auxilia, repetendis auitis opibus animum adiecit. Alexander intellecto Demetrium ex Creta in Ciliciam traieciſſe, magis metu ſuo quā hoſtis robore pulſus Antiochiam receſſit, relicta Cœleſyria, cuius prætor Apollonius, quū Demetrii partes ſequut', huius auſpiciis contra Ionathanem Iudæorum ducem male pugnauiſſe[t], meliori ſpe ſublatus Alexander, viribusque potior conatus hoſtium haud difficulter eludebat.

CAPVT XXXIX.

Ptolemæus Alexandri socer in Syriā venit.

Ergo Demetrius maioribus auxiliis opus eſſe cernens, Ptolemæum Philometorem Ægypti Regem excitat. Quamquam enim is filiam Alexandro vxorem dederat, tamen ſiue inſenſus genero, ſiue occaſionem inuadendi regni vicini amplexus, cum ingentibus pe-

bus pedestribus equestribusque copiis in Syriam venit, tamquam genero suppetias laturus. itaque ciuitates ei portas, vt amico aperiebant, iubente Alexandro, siue credebat sinceram soceri mentem esse; siue simplicitate sua putabat illius obligari fidem & pudorem posse. nisi tamen dissimulatione ista occasio quærebatur tollendi per insidias, quem viribus non erat repellere. Nam & quæ sequuta sunt, hanc suspicionem vehementer affirmant. Quum enim Ægyptius per Azotum & Ioppen (vbi **CAP. XL.** Ionathan ei Iudæorum dux occurrit) Ptolemaida venisset, firmatis præsidio quas relinquebat vrbibus, propemodum interfectus est Ammonii *Insidiis generi appetitur, De[illegible]* dolo, qui omnia apud Alexandrum poterat. Ergo per literas petito ad supplicium, nec dedito Ammonio, generum insimulans *consilium insidiarum in caput suum fuisse*, cum Demetrio societatem amicitiamque pangit. Habebat iam in potestate totam oram maritimam, ad Seleuciam vsque, quam cognomento Pieriam vocant. inde Antiochenos solicitans, & ipsos Alexandro iratos, ob scelera Ammonii, in partes suas attrahit. Commodum aberat cum meliori parte copiarum Alexander, vt Cilicum nonnullos qui defecerant, ad officium armis reuocaret. Ita licentius mutantibus fidem Antiochenis, Ammonius in muliebri stola, quam ad dissimulandam personam induerat, interficitur: vxor Alexandri ad patrem redit, statimque Demetrio in matrimonium traditur. Ptolemæus An- **CAP. XLI.** tiochiam ingressus, à populo militibusq; *Rex Syriæ* salutatur, & omnibus magno studio tendentibus, gemino diademate insignis, vtriusque Regni *Syriaci Regni diadema sumit: deinde deponit.* dominum profitetur. Sed vt erat natura bonus & æquitatis amans, ad hæc futuri non improvidus, neque rectè se facere neque prudenter arbitrabatur, si alienum imperium inuitis Romanis occuparet: quos vtique æmulatione potentiæ certos hostes putabat habiturum, quisquis Ægypti Syriæque regna coniunxisset. Quare conuocatis in concionem Antiochensibus, post enumerata beneficia sua, in hunc maxime modum disseruit:

Erant hæc omnino talia, vt nemo præstaturus alteri videretur: ideoque plerique ad Regnum Syriæ comparandum hæc a me fieri sentiebant & loquebantur. Quorum ego opinionem quia factis refellere decreueram, verba verbis coarguere supersedi. Nunc autem & illis respondebo, & meorum factorum omnium rationem vobis reddam; huius postremi maxime, quod & accipere Syriæ regnum mihi placuit, & reddere acceptum placet. Non enim aut cæca cupidine raptus **CAP. XLII.** *hoc diadema cepi: aut coactus a quoquam, vel aliqua perperam facti pœnitentia depono: sed vtriusque temporis iustissimis rationibus inductus. Quum enim in* *Facti sui rationem reddit.* *Syriam eo tempore descendissem, quo diuisæ mutuis dissensionibus opes, suum in exitium velut ruina ferebantur, & illum quem beneuolentia mea Regem generumque fecerat, ipsius ingratus animus, compositæq; in caput meum insidiæ hostem*

stem effecissent; nihil tam nocere rebus animaduerti, quam quod honesta pars ciuium, qui in pace & Republica constituenda suam incolumitatem, suorumque fortunas omnes consistere intelligebant; non tam præsentibus mœsti, quam de futuro soliciti erant: neq; quo se verterent, aut in quo deinde spes opesq; suas ponerent, reperiebant.

CAP. XLIII. *Rebus turbatis caput deesse meliori parte populi sensisse.*

Alexander neque ab initio iustus legitimusque Rex à plerisque creditus, tanta sæuitie superbiaque egerat, vt eo saluo neque publicam rem, neque priuatam cuique saluam esse posse considerent. Demetrium paterna odia prægrauabant, & quia neque qualis futurus esset, præsciri, neque quantam potentiam ad defendendos quos adplicuisset, habiturus foret, prouideri poterat. Idcirco temere permista fortunæque permissa omnia neque consilium certum, neq; propemodum voti copiam relinquebant. Nam vbi vi agitur neque rectè aut secus factis idoneus vltor propositus est, boni mores illico extinguuntur. Hoc ego rerum statu meum nomen, meamque auctoritatem accommodandam censui, qui probos pariter improbosque ad[illegible]erem, & finem aliquem calamitatis ac maleficiorum, expectare alii auderent, alii facere cogerentur. Sic erectis ciuitatum animis, ingens statim ad meliores partes transitio facta, & ipsa caput Syriæ Antiochia decidit litem: abdicatoque Alexandro, cæso ministro scelerum Ammonio, & filiam mihi restituit, & insignia Regni dedit.

CAP. XLIV. *Honorem Regni delatis, ut virtutis præmium accepisse.*

Hactenus ego nihil pristina mea abstinentia indignum feceram, quod meritum virtute præmium ratio non erat aspernari. Sicut enim Olympicis Isthmicisq; certaminibus victores virtutis caussa coronantur, idque longe præcipuum tota Græcia decus est, sic ego non alienum nec iniustum arbitrabar, me quoque laborum aliquam mercedem capere: sed hanc, quæ semper summa ab omnibus æstimata est laudis & gloriæ. Nam opes, potentiam, Regna immodice augere velle, non tam magni clarique, quam cupidi animi opus est. & hæc interdum à fortuna etiam infantibus deferuntur. Mihi sicut minime dolet, quod summa voluntate vestra Syrorum Rex appellatus, ad tuendam eius nominis dignitatem animorum opumque satis habeo: ita maioris me viri specimen daturum arbitror, si honore contentus, Syriam, cui & dii destinarunt, & vos non inuidebitis, restituam.

CAP. XLV. *Demetrium commendat Syris.*

Gener meus Demetrius, bonus & fortis adolescens, Seleucidarum haud dubius sanguis, vnus & hodie, cui diis hominibusque approbantibus poßim hoc imperium reddere. Neq; vos moueat, quod cum patre eius iras atque bellum habuistis. Sepultis cum mortuo inimicitiis potiora noua merita erunt. neq; si in me quidquam auctoritatis esse putatis, clementis imperii magister duxque deero. Te quoq;, Demetri, ne paternorum temporum memoria ita subeat, vt illud incitamentum potius irarum, quam mansuetudinis habeas. Crebra mutatio Regum nec imperantibus nec quibus imperatur læta esse potest. Iam à multis annis triste documentum Syria dedit, quid inter populum Regemque discordia poßint: & quam inuictos

si con-

si consentiant, inter simultates exiguæ sæpe & inopinatæ caussæ possint euertere. Igitur quod mihi vobisque faustum sit, quod à vobis accepi diadema, en restituo, vt huic Demetrio imponatis. Mihi sufficiunt Ægyptiæ opes, quæ Magno Ptolemæo, cæterisque maioribus meis suffecerunt. Et tamen quantum abest, quin in parte imperii esse videar, cuius & filiam Reginam relinquo, & Reges spero nepotes? Ita persuasis Antiochensibus Demetrius in regnum recipitur.

CAP. XLVI.

Neque milites, quorum plerique sub patre Demetrio meruerant, signa cunctanter ad eum transferebant. Redit inter hæc ex Cilicia Alexander, cum numeroso exercitu, finesque Antiochenos igni ferroque peruastat. Occurrunt ei Reges totis viribus. in campis ad Oenoparam amnem pugna committitur, duorum Regum exitio. Nam Alexander, quum ex aduerso prœlio ad regulum Arabiæ Zabdelum (Græci Dioclem interpretantur) cum quingentis ferme equitibus in vrbem Abas perfugisset, suorum proditione & hospitis perfidia trucidatur. Ptolemæus paucos post dies ex vulneribus obiit. Quum enim equus eius elephanti barritu exterritus regem excussisset, hostes multis in caput plagis prostratum conuulnerarunt. Vnde raptus à custodibus corporis in tabernaculum, quum medici terebrare ossa capitis contenderent, toto quatriduo sine voce & sensu iacuit. quintus demum dies vtrumque, sed in perpetuum ablaturus reddidit; conspecto ante mortem Alexandri capite, quod Zabdelus ad eum miserat. id ergo sumptæ ab inimico vltionis imagine postremum exspiranti solatium gaudiumque fuit.

Pugna inter Reges, exitiosa Alexandro & Ptolemæo.

CAP. XLVII.

Oraculum in Cilicia paulo ante hanc expeditionem ab Apolline Sarpedonio (siue Dianæ potius hoc cognomento fanum fuit) *redditum Alexandro* dicitur, *caueret locum, vbi biformis esset editus. Hac ambage significatas Abas* putant, *vbi nata quædam Herais fuerit, quæ postea mutato cum sexu nomine Diophantus, ex acie cum Alexandro in patriam suam refugerit.* Demetrius ob victoriam cognomine Nicatoris à Syris honoratus, mortem duorum Regum in occasionem suam conuertit, nihilo magis iis parcens qui in iisdem partibus, quam qui in aduersis steterant. statim enim & auxilii quod à Ptolemæo acceperat, & quā cum eo contraxerat adfinitatis oblitus, exercitui eius insidias struere cepit: passimque præsidia Ægyptiorum à ciuitatibus sunt interfecta. Reliquæ copiæ Alexandriam se recepere, relictis tamen elephantis, quos Demetrius cepit.

Demetrius ingratus in Ægyptios.

CAP. XLIIX.

Alexandrini fratrem exstincti Regis Physconem cognomento, Cyrenis, vbi regnabat, arcessitum Ægypti regno præficiunt. Quod homo omnium facinorosissimus per annos quindecim quibus Alexandriæ regnauit, maximis impleuit calamitatibus. Nam eodem die, quo ad accipiendum regnum Alexandriam intrauerat, multos ex

Physcon Ptolemæi succedit, homo facinorosissimus.

principibus, quos fratris filio fauere cognouerat, interemit. Nuptiis deinde matris eius Cleopatræ, quam sororem suam, fratris alterius viduam matrimonio sibi iungebat, ipsum quoque puerum; mox illorum etiam, à quibus vocatus in regnum fuerat, quotidie multos occidit. Hinc exacerbatis omnium animis, odioque simul ac metu ægris, vulgo iam occasio deficiendi circumspiciebatur: plenaque omnia inter infensos & suspectos, diffidentiæ & irarum erant. Igitur Demetrius, quum sublato in Syria æmulo, rebus Ægypti per intestinas discordias inualidis, omni se periculo exemptum esse crederet, in segnitiem pariter fastumque prolapsus, magnitudinem quam fortuna adstruxerat, suis consiliis factisque cepit demoliri. Sed duobus maxime rebus grauiter impegit, quod & despiciebat suos, nec ex peregrinis legebat vt quisque aliqua re excelleret, sed qui suas virtutes impudenter iactarent, & inepte prædicarent Regias. Non tam procliue est bono quam sequiori principi similem sibi aulam efficere: sponte ferimur in deteriora: virtutum exercitatio difficilis est etiam cum præmio placendi. Igitur Demetrio hominis Regisque officium negligenti, non defuere, qui magis magisque præcipitem ad praua facta consultaque agerent. Maxima præ cæteris auctoritate Lasthenes erat, non leui merito, reducti in auitum solium Regis. illum Demetrius etiam in publicis edictis patrem vocare solitus, grauissimis regni negotiis præfecerat. ipse ad otium & voluptates applicabat animum, etiam meretriciis amoribus deditus. Quippe Myrinen Samiam quæ corpore quæstum fecerat, ita diligere dicebatur, vt nihil in regno præcipuum ipse præter diadema haberet, in ceteris haud inferior Myrinæ potestas esset. Lasthenes igitur homo prauus & temerarius iuuenem blanditiis & adsentationibus impelli facilem, primum ad tollendos è medio, qui aduersati ei fuissent, impellit. mox persuadet, vt exauctorato domestico milite, tantummodo Cretensibus, ceterisq; insulanum, qui sequuti eum in militiam fuerant, stipendia præstentur. Ea res non modo plerosque priuato dolore commodorum ereptorum vrebat, sed reliquis etiam noui nec probandi exempli videbatur: quia prioribus Regum ad seruandam vulgi beneuolentiam, etiam in pace alere exercitus consuetum fuerat. Accedebat & sæuitiæ odium, quo ipsum quoque patrem vincere videbatur. Igitur Antiocheni, pronum ad seditiones genus, non diu temperare animis potuerunt, quin dictis factisque contumeliosis Demetrium lacesserent. Contra ille mercenariis copiis conductis, arma tradere Antiochenos iubet. Illi magis irritati quam fracti hoc imperio, centum viginti hominum millibus regiam circumdant, mortem

CAP. XLIX. *Demetrius segnities & fastus.*

CAP. L.

Myrinen meretricem amat.

CAP. LI. *a Lasthene ad sæuitiam impellitur.*

CAP. LII. *Antiocheni rebellant.*

mortem aut vincula Demetrio minitantes. Facit in hos impetum cum mercenariis Rex, & à maiore oppidanorum numero repellitur. eratque in magno & euidenti periculo, nisi auxilia Iudæorum (tria millia Ionathan miserat) tecto arcis conscenso, in oppugnantes impune iaculati, ex vicinis domibus eos abegissent: domosque super incendissent.

CAP. LIII.

Plena ædificiis, maximam partem ligneis, erat Antiochia; quare breui tempore sumptis viribus tota fere vrbe incendium peruagatum est. Rex oppidanos partim igne exstinguendo, partim eripiendis vxoribus liberisque occupatos prœlium omisisse videns, repente per angiportus erumpit: multisque cæsis arma ponere ceteros, & clementiæ victoris se permittere cogit. atque illa magis promissa dedentibus sese, quam deditis præstita est. Multi tamquam concitores seditionis excruciati tormentis, supplicioque adfecti sunt, bonis publicatis. plures metu odioque Regis patria relicta passim per Syriam oberrabant, occasionem vindictæ quæritantes. In ipso porro tumultu hominum interiisse dicuntur millia centum.

Sed victi duriter tractantur.

CAP. LIV.

At Demetrius, quasi parum inimicorum haberet, etiam amicos cepit infestare. ducique Iudæorum minaces literas misit, *ni tributa omnium annorum, ex quo pendi desiissent, repræsentarentur.* Lætus hæc Diodotus Apamensis audiebat: qui fidus adhuc Alexandro, sub quo ad amplissimas præfecturas fuerat prouectus, aut propriis caussis, Malchum Arabem, apud quem Alexandri filius Antiochus educabatur, exorat, *vt sibi puerum tradat, tempus enim adesse, quo in patrium ille regnum restitui possit.* Bimulus admodum puer erat; quem in Syriam adductum, protinus deficientibus ad eum quas Demetrius sacramento soluerat copiis, regiis insignibus ornat. Occurrit & cum suis Demetrius: sed pugna commissa vincitur. Diodotus elephantos, & mox Antiochiam vrbem in potestatem redigit: sponte oppidanorum, quibus Antiochus Epiphanes, & qui ab eo iactabant genus, comiter præfuerant: Demetrius patri auoque similis, vt propria illi familiæ superbia crudelitasque videretur, effecerat. Demetrius quum Laodiceam perfugisset, ne aduersis quidem factus temperantior, per voluptates & suorum iniurias, luxuriosus simul & sæuus, ingenio obsequebatur.

Diodotus Alexandri filium reducit, Demetrio pulso.

CAP. LV.

Postea quum ibi quoque tutum se fore desperaret, in Ciliciam concessit; Seleuciæque (ad Calicadnum amnem sita vrbs est) aliquamdiu Regiam habuit: quum veluti diuisis Syriæ opibus Antiochus puer cum tutore Diodoto Antiochiæ regnaret. De his rebus crebræ per id tempus legationes à Regibus ciuitatibusque Asiæ Romam venerunt. Inter quos & ab Ionathane Iudæorum Principe quidam missi, fœdus quod populus Romanus cum fratre Ionathanis Iuda pepigerat, renouarunt. Magnus hic vir & indu-

Ionathan fœdus renouat cum Romanis.

 strius

strius habebatur, & illo quoque bello quum inuitus Demetrii coactus, cum hostibus eius societatem iniuisset, magna illi damna intulerat, sæpe fusis regiis prætoribus, & præter Ascalonem, Gazam, Damascum, nobilissimas vrbes pleraque Phœniciæ parte abstracta.

CAP. LVI. *L. Mummius Macedoniam & Græciam ornat.*

Dum hæc in Syria geruntur, L. Mummius, profectis ex Achaia legatis, donec præsens status coalesceret, simul ne forte motibus Orientis recens stabilita Græciæ Macedoniæque pax sollicitaretur, aliquantisper substitit, quo tempore & quod in Isthmo delubrum est, instaurauit; & Delphicum templum ornauit, etiam Olympiæ Iouem æneum, itemque clypeos inauratos vnum & viginti, de manubiis Achæorum dedicauit primus Romanorum: nam ante illum donum in aliquo Græciæ fano, Romanus nemo priuatim posuerat. Postea ciuitates plerasque obeundo, exquisitis vbique honoribus exceptus est. Meruerat enim coli non tantum victoris auctoritate, sed magis etiam ob mansuetudinem, & abstinentiam: qua virtute illis etiam temporibus, quum adhuc multum antiquæ seueritatis in moribus esset, admirationi fuit. quum enim longe opulentissimam vrbem cepisset, omnisque generis ornamentis instructissimam, ex iis plane nihil in suam domum intulit, adeoque pauper decessit, vt *exemplo maiorum filiæ*

CAP. LVII.

eius dotem ex publico Senatus *dari* iuberet. Et erat alioqui ad intelligenda magnorum artificum opera rudis in tantum, vt quum tabulas ac statuas in Italiam portandas locaret, edixerit conducentibus, *si eas perdidissent, nouas esse reddituros.* Sed ille satis habuit his talibus triumphum suum instruere, quem de Achæis in Capitolium duxit; quo nullus neque antea neq; postea rerum istarum spectaculis ornatior fuit. Hic etiam licet delibata per Metellum victoriæ gloria fuerat, cognomen *Achaici* acceperat, fauente Vrbe, quæ non minus magnificis eiusmodi ciuium suorum titulis crescere videbatur, quam ductu illorum auspicioue creuisset. Illi victoriæ maximam pulcherrimamque partem ornamentorum suorum in tabulis statuisque Roma debuit: sed & vicinæ circum vrbes liberaliter excultæ sunt: etiam in ceteram Italiam, ipsasque adeo prouin-

Triumphus Mummii, magnorum artificum tabulis statuisq; decoratus.

CAP. LIIX.

cias exundante copia. Vir enim magnanimus, & qui maioribus ex rebus quærendam sibi gloriam arbitrabatur, non erat sane in concedendo talia difficilis: ferturque L. Licinio Lucullo, qui votam bello Hispano ædem dedicabat, commodato acceptas statuas reddere detrectanti, quod *consecratione templi exemptas hominum commercio* diceret, neutiquam succensuisse, manubiasque suas sub alieni nominis inscriptione conspici, æquo animo passum. Atque hic tam seuerus cetera, ludorum tamen Græcorum in Vrbe elegantius edendorum (nam L. Anicius incompte fece-

L. Luculli ast., & Mummii magnanimitas.

fecerat) primus exemplum dedit: quod vulgo deinceps sequuti homines sunt, quum probitas & abstinentia viri paucissimos imitatores inueniret.

IOH. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER OCTAVVSDECIMVS.

In locum lib. LIII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LIII. Liuiani.

AP. Claudius Consul Salassos, gentem Alpinam domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quæstore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus Proconsul Celtiberos cecidit. à Q. Fabio Proconsule pars maxima Lusitaniæ, expugnatis aliquot vrbibus, recepta est. C. Iulius senator Græce res Romanas scribit.

SEr. Sulpicius Galba, L. Aurelius Cotta Consules sequuntur. Quorum in magistratu, aut circa hæc tempora, quum innouatum esse de prouinciarum administratione haud absurdis rationibus coniiciatur, vtile erit, veterem circa prætorum imperia morem, & qui deinceps obtinuerit, exponere. Et quidem de initio magistratus huius, & quomodo ab vno prætore ad binos, postea ad quaternos numerus auctus sit, adiectis deinde Hispaniis seni creari coeperint, suis quodque temporibus relatum est. Tum igitur quum adhuc seni quotannis prætores fierent, neque plures creari placeret, eueniebat, vt plures essent prouinciæ, quam qui in illas cum imperio mitterentur. Nam & nuper adiectis Africa, Macedoniaque & Achaia, magnis imperium auctibus creuerat. Igitur ista deinceps ratio placuit, vt non prætores, sed ex prætura prouincias regerent, annum præturæ in Vrbe exigerent, præter consuetas inter ciues peregrinosque iurisdictiones, aliis etiam quæstionibus rerum capitalium

A. V. C. DCIX. Prouinciarum administrandarum ratio mutatur.

CAP. II.

Prætores annum in Vrbe exigunt, deinde profici-

[illegible]

taliũm, quę exinde perpetuę haberi cœperunt, in sortem missis. Hoc mo
fiebat, vt quum vno anno prorogatum imperium prouincias obtinen
bus esset; & sequente deinceps sex earum, quas Senatus censuisset, iis q
modo pretura essent functi, sorte darentur. Sed hæc quidem, quo maxin
pacto, quoq; tempore sint introducta, parum exploratum. illud non ia
ambiguæ conjecturæ, sed ex probatis monumentis certæ fidei est, ne
trum ex Consulibus eius anni ad Hispanienses exercitus mitti placui
se, quum de eo inter ipsos grauis contentio incidisset. Quo tempo

CAP. III. *Neuter Consulum in prouinciam mittitur.*

quum Senatu in diuersas opiniones sciſſo, P. Africani sententia ab omn
bus cupide exspectaretur, *neutrum*, inquit, *placet mitti: nam alter nihil h
bet, alteri nihil est satis.* Ea vox vtrique speratam prouinciam ademi
nam & Galbæ in maximis diuitiis nota auaritia erat, per quam in prætu
ra quoq; multa praua facta fecerat: & Cotta obæratus, vix quemadm
dum creditoribus suis honeste satisfaceret, reperiebat. Igitur Patr
conscripti æqualiter infensam esse imperatoris innocentiæ magnam in
piam sine magna probitate, atque in maximis opibus maiorem cupidit
tem existimantes, imperium Hispaniarum Q. Fabio Æmiliano proroga

CAP. IV. *Q. Fabius Viriathum vincit.*

runt. Ergo Q. Fabius, quum eousq; studiose exercitas copias viribus ani
misq; confirmasset, haud dubitauit cum Viriatho congredi: duobusqu
prœliis superior, vrbem quandam, quæ in societate hostium erat, diri
puit; deinde aliam incendio deleuit. ipsum quoq; Viriathum ad locum cu
Bæcor nomen est, fugientem consequutus, multos interfecit. rebusqu
his perfectis, quum interim exiisset æstas, Cordubam hibernatum abiit
In Vrbe M. Titius prætor, qui inter ciues & peregrinos iurisdictionem
fuerat sortitus, negotium à Senatu accepit, Aniensis Appiæque aqua
ductus vindicandi: qui vetustate aut priuatorum fraudibus minue-
bantur eidem iniunctum, vt nouas quoque aquas curaret inducendas,
maiorem enim aquæ modum incrementa Vrbis postulabant: quum à tot
hominum millibus incredibilis eius vis non potu solum, sed etiam ablu-
endis corporibus, eluendis vestibus, quotidie absumeretur. Pecunia ad
hæc ex ærario decreta, sestertium millies octingenties. Consularibus de-

CAP. V. *Metelli gemina repulsa in petitione Consulatus.*

inde comitiis Ap. Claudius Pulcher, Q. Cæcilius Metellus Macedonicus
facti. Metellus post geminam continui biennii repulsam difficulter ob-
tinuit, maiore ciuitatis pudore, quam suo. nam vti tertio ante anno Q.
Fabius fratri Scipioni, L. Mancinus rebus ad Carthaginem vtcumque
gestis debere Consulatum potuit: ita proximum par Consulum, cui ne-
que prouincias credi Senatus censuerat debere, nihil habebat, cur no-
bilissimo viro, fortissimoque imperatori anteferretur: sed videlicet,
quem-

quemadmodum alia externa, sic honores atque magistratus, non continuo virtutis argumentum sunt: quia nonnunquam deterioribus cupide tradita, bonis, ob hoc ipsum quod sunt boni, denegantur. Idque Metello nocuerat, quem ob integritatem morum, & in Macedonia Achaiaq; antiqua seueritate actum imperium, corruptior indies plebes, vt iniquum & tristem auersabatur. Sed ipsam hanc iniuriam ciuium incitamentum ille virtutis habuit, ostensurus, non leniori damno ciuitatem tali Consule, quam se talem virum Consulatu caruisse. Æquiorem ad CAP. VI.
hæc, inito Consulatu, sortem expertus, quam ad obtinendum eum po- A. V. C.
puli suffragia fuerant, Hispaniam accepit, in qua bellum gerebatur; quũ DCX.
Appio Italia euenisset. In qua quia pacata erant omnia, Metello inui- *Ap. Claudius Salaßis infert bellum.*
dens vir inquieti animi, & triumphi auidus, vndique materiam belli captabat. Euenitque ei leuis occasio, cui adeo non defuit, vt ex hac mox prætextum exsculperet, arma Salassis inferendi. Salassi gens Alpina vallem amplam incolebat, partemque montium quibus ea claudebatur. Iis erat ipsis perpetua cum populis infra eos habitantibus ob Duriæ amnis fluenta: qui ad vsum metallorum (nam in Salassis aurum prouenit) varie diuisus intercipiebatur, ne rigare inferiora colentium agros posset. Eam iniuriam qui læsos se putabant, apud Senatum questi, obtinuerunt, vt Appio Consuli disceptatio ista mandaretur. Ille gentem innoxiam lacessendi arrepto titulo, regionem late vastando, capere arma Salassos omissa cunctatione cogit. Sed quum in locis impeditis & difficilibus non minori cupiditate gereret bellum, quam concitauerat, ad quinque millia hominum aduerso prœlio perdidit. Eius rei nuncio Romam perlato CAP. VII.
Decemuiri M. Æmilium Lepidum prętorem adeunt, nunciantes, se quum prodigiorum caussa libros Sibyllinos inspexissent, reperisse, quoties bellum Gallis inferendum esset, sacrificari in eorum finibus oportere. monuerunt etiam ex iisdem libris, aquam non Marciam, sed Anienem in Capitolium perducendam esse. De aqua M. Titio negotium datum: ad Consulem ex Decemuirorum collegio missi duo, qui nunciarent simul, quid fieri oporteret, curarentque faciundum. Ita velut placatis numini-
bus maiori omnium spe redintegratum est bellum: collatisq; signis quin- *Eorque vincit*
que millia hostium cæsa. In pari vtrimque clade, quum haudquaquam par ad reparanda damna facultas esset; perculsa gens Salassorum legatis ad Consulem missis imperata facturam ostendit. Consul aurifodinas, & quod agrorum in planis erat, ademit; superiora relicta; vt tamen aquarum ad metalla copiam redemptoribus precio concederent, pactum.
Ea victoria tumens Appius quum ad Vrbem reuertisset, non à Senatu, non CAP. VIII.
à populo petita potestate triumphandi, tantum *pecuniam ex ærario ad sumptus*

prius triumphi, tamquam suo iure, postulauit. Quod vbi ob detrimenta quæ passus fuerat, vna cum ipso triumpho negatum est; *legis beneficio* dicens *vsurum, quæ triumphum daret ei, qui hostium quinque millia vna acie occidisset*, priuatis sumptibus, maiore cum infamia quam gloria triumphauit: filiæ pietate adiutus. Nam quum intercedere ac vetare tribuni plebis vellent, essetque qui prætereuehentem de curru detracturum minitaretur; aduersus sacrosanctam potestatem, sacerdotii haud minus inuiolabilem reuerentiam filia Consulis (alii sororem faciunt) virgo Vestalis opposuit: simulque conscenso curru, in Capitolium vsque triumphantem prosequuta est.

Iniussu Senatus priuatim triumphat.

CAP. IX.

At in Hispania longe prosperiore fama Metellus agebat, quamquam validiorem hostem, & grauius bellum nactus. Viriathum enim aduersæ cum Fabio Æmiliano pugnæ monuerant, ne solis armorum viribus confideret. Ergo consiliis & legationibus apud Aruaccos Titthosque & Bellos, pugnacissimas gentes, in tantum connisus est, vt animos eorum ab Romana societate abalienaret. Vnde seorsim aliud bellum in Hispania citeriore ortum, quod à præcipuæ virtutis vrbe Numantia celebratum historiis nomen habuit. In quo administrando dum strenue vigilanterque Metellus se gerit, aduersus Viriathum male pugnatum est à Quintio, qui Æmiliano successerat.

Metell' in citeriore Hispania res prospere gerit.

CAP. X.

Quintius a Viriatho vincitur.

Læta huic principia belli fuerant, coniectusque in fugam Viriathus, & ad Veneris montem repulsus, haud exiguam spem dabat gloriosæ laureæ. sed, vt infida hominibus exspectatio magnæ fortunæ esse solet, conuersa sors est eruptione subita hostium, qua multis pugnando cæsis, & signis quibusdam ereptis militaribus, Romanum exercitum in castra sua reiecerunt. Inde Viriathus Itucam deflexit, oppidumque istud expulso præsidio Romano cepit; inde vastauit Bastetaniam, non prohibente Quintio, qui per imperitiam & ignauiam medio adhuc autumno in Cordubensia hiberna concesserat: quamquam subinde manum quamdam emitteret, C. Marcio duce; qui ex Italica Hispaniæ genus ducens, locorum & belli peritus habebatur.

CAP. XI.

Viriathi virtus & mores.

Mirum videri queat, vnum hominem nullis suis viribus, nulla cognatorum potentia fultum, ne populi quidem iudicio electum, tot per annos arma populi Romani sustinuisse; verum enimuero tantum in eo virtutis robur fuit, vt à se explere posset, quidquid fortuna dare neglexerat. Animus aduersum pericula intrepidus, sagacitas ingens, peritia militaris rei summa, corpus edoctum animi imperia sequi. His omnibus iustitiam, humanitatem, abstinentiam incredibilem addiderat. Partas armis opes inter suos æquissima partitione diuidebat: ipse nihil inde locupletior, eodem armorum vestium corporisque cultu quo bellare ceperat, post tot insignes victorias agere perseuerabat.

CAP. XII.

Hunc teno-

tenorem vitæ nulla solemnitas festorum, nulla remissio animi; ne nuptiarum quidem omnibus gentibus hominibusque probata hilaritas vlla ex parte interrumpebat. Quum enim ditissimi cuiusdam viri filiam matrimonio iungeret, multisque poculis aureis argenteisque, multaque stragula veste eximii operis adornatum triclinium esset, hæc allevans lancea, *ab hac pendere ista omnia* dixit. Multum deinde rogatus, *vt lotus accumberet*, non paruit; sed ex instructissimis mensis nihil nisi panem & carnes tollens, dabat comitibus suis: & ipse stans comedebat haud diu: deinde *sponsam adduci* iussit. Quam peractis Hispano more solennibus, equo impositam, statim ad montes, in quibus eo tempore præsidia sua habebat, secum abduxit. Hac disciplina intentam negotiis mentem, & valida membra, & illibatum virtutis robur ad extremum vsque retinuit. Interea Romam Æmilianus Scipio, Sp. Mummius, L. Cæcilius Metellus, ex Ægypto Asiaque redierunt. Miserat eos Senatus ad res Regnorum componendas, quæ vitio dominantium, aut ambitione dominationem adfectantium variis motibus vexabantur. Demetrius amissa maiore parte regni, quum socordiam suam contemptui esse videret, tamquam ex diuturno somno excitatus, bellum aduersus Parthos sumpserat, neque caussa improbabili, neque parum idonea occasione. Nam Mithridates Parthorum Rex paullo ante victo Demetrii præfecto Babyloniam Syris eripuerat. Idem omnibus vicinis terribilis, Medos, Hyrcanos, Bactrianos, & quidquid inter Hydaspen & Indum gentium colit, partim subegerat partim subacturus videbatur. Itaque superioribus in præfecturis incolentes Græci continuo missitabant nuncios ad Demetrium, omnia polliciti, *si ad liberandos à superbo Parthorum dominatu venisset. Alexandri expeditiones, quibus primum apertus Oriens Græcorum colonias accepisset* memorabantur: *ciuitatesque à successoribus eius, vt essent fræna domitarum gentium conditæ. Sed iam versa vice seruire illas quibus imperauerint. Id adeo Græcorum accidisse discordia, bellisque ciuilibus, vt ignobilis ante gens Parthorum, quæ sub Persarum imperio contemptissima seruientium pars fuisset, primo libertatem arripuerit, mox adfectarit dominationem. & sane processurum ei propositum, ni Seleucidarum oppositis viribus coërceatur. Ad hos enim solos id decus pertinere. Demetriique hanc velut à maioribus relictam hereditatem esse belli gloriaque. Sic auum Antiochum, sic proauum Seleucum arma rebellibus Parthis intulisse. Neque peruenturos ad tantam potentiam fuisse Arsacidas, nisi pater Demetrius aliis bellis impeditus, deinde suppositicius Alexander ignauia socordiaque sua fiduciam spatiumque crescendi præbuissent. Hinc adeo Mithridatis inflatos esse spiritus, vt vltro contemnere Macedonas, eisque nuper Mesopotamiam ausus sit adimere. Qua victoria si expletas esse barbari*

CAP. XIII.

Demetrius Parthis infert bellum.

CAP. XIV.

CAP. XV.

cupi-

cupiditates Demetrius putet, pernicioso in errore versari. Nam apud tales a
mas irritamenta non satietatem plura desiderandi parere, quidquid hausum
fit. Neque illud ignorare Demetrium debere, ferocem in ceteras eius prouinc
tuum futurum Parthum esse, nisi rebus ipsis ostendat, superesse Syriæ vires, qui
& quæ teneat defendere possit, & quæ amissa sint repetere. Audacia Regem
... ut dubitet, quibus artibus tuendum amplificandumque imperium hab
... Attamen non vocari ad tantum periculum, ut non pleramque eius parte
sustinere possint velintque a quibus vocetur. Omnes eas regiones Græcis ciuit
tibus maximis opulentissimisque ita distinctas esse, ut has tenenti minime magn
molis futura sit barbarorum expugnatio. Esse sibi viros, arma, naues, comme
CAP. XVI. *eum, pecunias: sed sub custode. eum qui tantillum submanerit, & velut alligat*
liberauerit manus, iisdem quum voluisset, vsurum. His atque talibus audi
Demetrius, si bellum istud successisset etiam ad recuperanda amissa vir
inde fore reputans, strenue in Parthos mouit. Erant eæ nationes tu
adsuetæ Macedonum imperio, tum Parthorum, vt noui populi, fastum a
sæuitiem nequaquam lætis animis tolerabant. Igitur præter Græc
vrbes, etiam Persæ, & Elimæi Bactrianique auxilia Demetrio misere, qu
bus auctus multa prospera prœlia fecit, multasq; occupauit prouincias
donec insidiis circumuentus (quippe pacis studium simulantibus impro
uide crediderat) in potestatem hostium viuus peruenit, omni exercit
amisso. Nec occasioni Diodotus defuit, quin per absentiam Demetri
cetera Syriæ inuaderet: & alia parte Iudæi propinquas sibi regiones infe
stabant: alia Cilices, multis prædonum exortis manipulis ducibusque
CAP. XVII. latrocinia continua exercebant, regum discordiis tuti. Nec in Ægypto
minus turbatum erat, per sæuitiam Ptolemæi, quæ nulla fortunæ indul
gentia mitigabatur. Nuper enim, quum Ægyptiorum lege Regale
Memphii solium conscendisset, natus ei filius erat, quem inter solemnia
Regiæ inaugurationis editum, etiam omine lætus, *Memphiten* appellaue-
rat. Neque tamen aut hilaritas ista, aut natalitiis pueri debita celebri-
tas impedimento crudelitati fuit, quin per eosdem dies Cyrenensium a-
micorum principes occideret, quorum opera perductus in Regnum A-
lexandriæ fuerat. Caussa tantæ sæuitiæ fuit, quod Regem amice mo-
nuerant, *ne vxorem, à qua & Regnum paullo ante, & nunc stirpem haberet,*
CAP. XVIII. *pellicis Irenes blandimentis posthaberet.* Sed ille flagitia flagitiis cumulans,
paulo post filiam vxoris per vim stupratam ducit, Cleopatram sororem
repudiat. Inter hæc cædes continuantur, non Regis tantum imperio,
sed multa peregrinorum militum libidine fieri. Quibus malis Alex-
andrini fatigari, tam vbiuis tolerabiliorem sibi vitam, quam in patria, fu-
turam rati, passim vrbem deserunt. Ptolemæus quo solitudini subue-
niat.

suat, peregrinos vt in vacuis ædibus habitatum veniant, edicto solicitare cogitur. Hæc & alia quum & Regum & ciuitatum continuis legationibus in Senatu exponerentur, quod is quum aliorum, tum Ægypti & Syriæ Regnorum quasi perpetuus quidam tutor longo iam tempore fuerat: legatos ad inspicienda sociorum Regna Scipionem atque ceteros mitti placuit. In ea legatione, qua magnæ orbis terrarum partis arbitrium acturus erat, vir tantæ dignitatis atque gloriæ, contentus vno comite Panætio, quem domi peregreque secum habere præstantis ingenii caussa consueuerat, & septem seruulorum ministerio. ex quibus quum vnus in itinere esset mortuus, domesticis scripsit, *vt alium sibi domo transmitterent*: emere enim nolebat, ne quis domini disciplina non institutus, aliquid committeret, quod ad heri probrum posset vllo pacto pertinere. Postquam Alexandriam peruentum, & ex naui digressus Scipio caput pallio tegebat: circumfusa multitudo Alexandrinorum rogauit *vt conspiciendum se præberet hominibus*: impetratoque, ingentem clamorem atque plausum præ lætitia edidit. Rex quum ad excipiendos honorandosque legatos nihil studii prætermitteret, magnam impendit curam, vt exquisitis epulis acciperentur, & quidquid in regia visu dignum, artificioque aut opulentia eximium esset, inspicerent. Ipse etiam cum iis circumibat, ostendens singula, vir deformis habitu, vultuque, & obesi ventris prominenti mole, belluæ quam homini similior: vnde *Physconis* ei cognomen impositum fuerat. Ob eam corporis grauitatem quum vacillante gressu Romanos obambulantes ægre consequeretur, ridiculus iis est visus, Panætioque in aurem insusurrauit Scipio, *iam tum aliquem aduentus nostri fructum ceperunt Alexandrini: nobis enim debent, quod Regem suum ambulantem videre.* Ceterum contemptis quæ maxima Ægypto videbantur, gulæ atque oculorum deliciis, ad ea quæ vere digna spectatu erant, consideranda haud perfunctoriam operam contulere: situque & magnitudine vrbis, & quæ circa Pharum admiranda erant, perlustratis, Memphin aduerso Nilo vecti, bonitatem agri, commoda fluminis, multitudinem vrbium, frequentiam innumerabilem populi, munimenta regionis, totius denique Regni excellentiam tantam repererunt; vt minime dubitarent, cuiuslibet magnitudinis imperio sedem eam idoneam esse potuisse, si dignos se rectores inuenisset. Ex Ægypto in Cyprum, deinde per Syriam & continentes regiones demum reuersi, de rebus suis in Senatu exposuerunt. Plurimas adierant gentes, vbiuis excepti dimissique cum beneuolentia & laudibus. Controuersias, alias sponte partium composuerant, alias adactis ad æquiora, qui pertinaciores in facienda iniuria fuerant, plerumque verborum admonitionibus, partim etiam armorum

CAP. XIX. *Scipionis Africani legatio in Aegyptum.*

CAP. XX. *Honores a Rege ei habiti.*

CAP. XXI. *Aegyptum perlustrat.*

CAP. XXII. *Peracta legatione Romam redit.*

motum metu intentato. Quod vero ob difficultatem negotiorum, aut alias caussas, relinqui voluerunt, ad Senatum reiecerunt. Ita passim apud Reges atque ciuitates, renouatis quæ vnicuique cum populo Romano erant, fœderibus, reique publicæ maiestate vehementer aucta, plurimum

CAP. XXIII. [illegible]

vbique venerationis Romano nomini conciliarunt. Sequutæque sunt vndiquaque legationes gratulantium gratiasque agentium Senatui Populoque Romano, *quod tantos ad se viros, Scipionemque non vnius modo vrbis, sed omnium gentium virtutibus gloriaque principem misissent.* Res Regnorum in priori fere statu relictæ. Certum enim erat imperantium culpa pleraque peccari: neque illos remouendi caussa vlla iusta erat. Ægypti Regibus semper amicis; Syris eo quoque nomine tutis, quod contra fœderis cum progenitoribus eorum initi leges, pudebat in pace sociis &

CAP. XXIV. *Lex Didia sumptuaria.*

amicis auferri, quod à maioribus relictum bello victis fuerat. Eodem anno rogationem de sumptibus tribunus plebis Didius tulit: qua pœna L. Fanniæ in ceteram quoque Italiam, & ad eos etiam qui sumptuosioribus quam lex sinebat epulis interfuissent, extendebatur. Triste videbatur & obscœnum, inter famem & funera, pœnasque irati numinis, quorumdam luxuriam conuiuiorum impensis sine modo & pudore grassari. Magna enim sub id tempus annonæ caritas, & quæ hanc ferme sequitur, pestilentia fuit: cuius caussâ quum noui Consules L. Me-

A. V. C. DCXI.

tellus Caluus, Q. Fabius Maximus Seruilianus iniuissent, per decemuiros supplicationes habitæ. neque tamen aut hæc remedia, aut sæuius aliud,

Androgynus mari mergitur.

androgynus aruspicum iussu mari mersus, ad auerruncanda mala præsentia profuerunt. Vsitatum id magis antiquitus Romæ, quam probabili ratione nixum, vt in prodigiis ambigui mares habeantur, putant, qui caussas rerum attentius considerauere. neq; ambiguum est, complura tamquam à mundi legibus abhorrentia, cum horrore adspici, non quia nullæ sint earum à natura legitimæ caussæ, sed quia quæ sunt ignoren-

CAP. XXV. *Fabii Seruiliani pugna cum Viriatho.*

tur. Sed nos ad ordinem rerum gestarum Q. Fabius Consul vocat, qui in vlteriorem Hispaniam (citerioris Q. Metello prorogatum erat imperium) duas legiones Romanas, sociorumque auxilia, in vniuersum ad octodecim millia peditum, mille sexcentos equites induxit. Quorum adsumpta parte quum Itucam festinaret, obiecit se in itinere Viriathus cum sex millibus suorum: & cum clamore tumultuque barbaris solito, impetum in Romanos fecit. Erat quum voce strepituque dissono, tum etiam adspectu horrida acies: non cetero modo ornatu, sed comis quoq; muliebrem in morem obumbrantibus vultum: accedebat summa hominum diuturno iam bello exercitorum pugnacitas. Sustinuit tamen ir-

rum-

rumpentes Consul, neque infecta discedere coactis, ipse institutum iter prosequutus est. Vt deinde reliquus exercitus aduenit, decemque ex Africa elephanti, quos Numidiæ Rex Micipsa miserat, castris pro magnitudine copiarum auctis, prior pugnandi potestate facta hostem splendide vicit: sed inter insequendum quum distracti ordines essent, Viriathus, vt erat ad omnia præsenti animo, suis repente ex fuga collectis victores aggreditur: tria eorum millia prosternit; reliquos compellit in castra, tanto ex subita fortunæ conuersione metu, vt vix paucis ad portas resistentibus, magna pars in tentoriis se absconderent, neque ab imperatore & tribunis ad pugnam capessendam adigi possent. Insignis ea die C. Fannii virtus extitit, qui C. Lælii gener, iis tum in castris militabat. Per hunc maxime retenta munimenta sunt: & nox superueniens diremit certamen. Neque tamen postea Viriathus destitit, modo noctu modo feruidissimo tempore diei negotium Consuli facessere: quum leues agilesque & homines & equos habens, paruo suo incommodo hostem indesinenter fatigaret: donec motis castris Seruilianus concessit Itucam. Tum Viriathus quoque, cui minor exercitus, neque huic sufficiens commeatus erat, noctu incensis castris in Lusitaniam est profectus. Seruilianus quum velocissimum hostem adsequi nequidquam contendisset, in Bæturiam impressione facta, quinque oppida, quæ cum Viriatho senserant, ordine expugnata diripuit: inde in Cuneos hiematum abiit. Eodem anno censores in Vrbe fuerunt P. Cornelius Scipio Africanus, L. Mummius Achaicus. In eumdem cum Scipione locum Ap. Claudius petierat, qui quum nobilissimis viris stipatus, Africanum populari turba circumfusum in forum descendere vidisset, alta voce exclamauit, *Ingemisce apud manes Paulle Æmili, filium tuum sentiens ab Æmilio præcone, & Licinio Philonico Censorium candidatum deduci.* Ceterum ille censuram populariter adeptus, non ideo minus incorrupte ac seuere egit: illud moribus ciuitatis, hoc suæ magistratusque dignitati tribuens. Ergo & populum ad mores antiquos grauissima oratione hortatus est: & L. Mummii facilitatem grauatus, pro rostris dixit, *omnia se ex maiestate populi Romani gesturum fuisse, si sibi ciues vel dedissent collegam, vel non dedissent.* Interim in Macedonia denuo turbatum: non minus improuiso fine motuum, quam initium fuerat. Alter Pseudophilippus, qui Persei se filium ferebat, quum subito incremento ex seruis aliisque perditis hominibus, quales recens Macedoniæ Græciæque rei mutatio magno numero pepererat, ad septendecim hominum millia contraxisset; castra Romana tentare est ausus. Spem dabat absentia Licinii Neruæ prætoris, qui ceteras

CAP. XXVI.

CAP. XXVII.

Viriathus discedit in Lusitaniam.

CAP. XXIIX.

Censura Scipionis & Mummii.

CAP. XXIX.

Pseudophilippus Macedoniam turbat.

ob caussas nuper ex Macedonia discesserat, Cn. Tremellio quæstore in castris relicto. Is vocatos ad concionem milites in hanc sententiam est cohortatus: *Est quod fortunæ gratias agamus, milites, nouam & insperatam gloriæ materiam obiicienti. sæpe querelas audiui, immo, fateor enim, inter querentes de sorte nostra fui: dum alii Romani exercitus iustum hostem, & ex eo præmiorum vberem occasionem habeant, hunc in agro pacato, paucos rebellium Macedonum, aut latrunculos Thracas persequentem, non modo copiam, sed ne spem quidem habere maioris alicuius rei. At nunc subito se offert ita comparatum agmen, vt multitudo hominum speciem, nomenque prælii sit factura, genus armorum militumque, ad hæc conditio ducis certam nobis & incruentam polliceatur victoriam. Quid enim contra legionarium militem, lorica clypeoque tectum, pilo ac gladio terribilem, tot insuper stipendiis exercitum, seruorum agrestiumue tumultuariæ manus possit, nullis militaribus armis legibusque neque caussam neque spem idoneam ad bellum adferens? Quid autem Rex ille scenicus, quem paullo ante natum esse nesciebamus? sane nuper etiam sic insaniuit Macedonia, sed tum maiore ingenio apparatuque instructa erat fabula, multi potentes in prouincia viri, nonnulli quoque externi Reges, audaciam Andrisci clam palamque magnis auxiliis fulciebant. At hic præter miseram egenorum turbam, quæ non tam ipsius promissis, quam tædio vitæ ad periculum properat; nec spem nec rem vsquam vllam habet: nec quia victoriam sperat, sed quia alteri facere non potest, ad castra nostra successit, animam supplicio debitam, rebus suis desperatis, lubentius armis nostris daturus.* Quum deinde quid fieri vellet, ostendisset, & inter tribunos & præfectos loca militesque esset partitus, admonuit, *vt signo dato secundum ea quæ præcepisset, erumperent*, addiditque, *se celeriter disiecturum hostes, vt porcellos scropha soleret.* Quod quum factum esset, victoria illustri parta, qua cum exercitu Pseudophilippus cæsus est, Licinius *Imperator* est appellatus, Quæstori *Scrophæ* cognomentum hæsit, quod posteri quoque retinuerunt. Difficilius in Hispaniis bellum erat, hinc Celtiberis, inde Viriatho Romanos duces exercentibus. Sed vt aduersus Viriathum dubiæ Seruiliano res, ita Q. Metello Proconsuli prosperæ magnificæque fuerunt. Vir acer & intentus nihil neque apud hostes inexploratum, neque apud suos remissum patiebatur: digno, quod referatur, seueritatis saluberrimæ exemplo. Quum ad Contrebiam res gereret, cohortes legionarias quinque, quod loco cesserant, indignatus, ad eumdem locum recuperandum continuo remisit. edixit etiam, *vt qui eorum nisi victor in castra venerisset, pro hoste caderetur.* neque mutauit sententiam, quum omnes, vt certam ad mortem ituri, testamenta in procinctu facerent. Ea necessitas, sicut virtu-

CAP. XXX. *Cn. Tremellii oratio ad milites.*

CAP. XXXI. *Romanorum & hostium collatio.*

CAP. XXXII. *Tremellii victoria de Pseudophilippo.*

CAPVT XXXIII. *Q. Metellus Contrebiam capit, seueritate disciplinæ vsus.*

virtutem: & qui modo multitudini hostium cesserant, ii eumdem licet victoria recenti animatum, repulerunt. quæque inexpugnabilis habita fuerat ciuitas, capta est. Hæc disciplina Romanum militem confirmauit, Celtiberos fregit: qui & collatis signis cæsi sunt à Proconsule, & egregias vrbes amiserunt, Areuacorum maiori parte domita: quibus tempore messis, quum frumento conuehendo intenti cetera incuriosi agerent, improuisus incubuerat. Ista quum seueritate perfecisset, haud minorem ex clementia fructum tulit, vtriusque enim clara exempla edidit, illustri testimonio, non sæuitia sed ratione rebusque cogentibus duriora nonnumquam imperasse. Nertobrigam obsidebat, vnaque parte oppidi, qua sola subiri poterat, murum admota machina erat disiecturus. Opponunt obsessi primis hostium ictibus Rhetogenis filios, viri inter suos primarii, qui ad Metellum transierat. neque mouebatur pater; sed vltro hortatus imperatorem, nullam esse viam aspernandam dicebat, quæ ad victoriam duceret; ex ea sibi postmodum solatium fore. Tum Metellus parentis duritia damnatam liberorum vitam sua mansuetudine redemit, solutaque obsidione vrbis vnius, multas alias admiratione huius facti sponte ipsarum in populi Romani ditionem redegit. Duæ maximæ restabant vrbes Termantia & Numantia, situ locorum & viribus feroces, aduersus quas tum quidem quoniam hiems aderat, nihil mouendum ratus, quamprimum anni tempus sineret, has quoque ad imperata faciunda coacturus videbatur. Interea Consularibus Romæ comitiis Q. Pompeius A. F. designatus est, qui primus è gente Pompeia summos honores, nulla commendatione maiorum adsequutus, amicitia Scipionis excidit, quia Lælio suffragantem astute fefellerat. Interrogatus enim an petere Consulatum constituisset, negauit. vltroque Lælio opem suam gratiamque ad petendum obtulit. interea ipse profectus in forum, ambire strenue cepit. Id quum exspectantibus eum esset renunciatum, cetcrique stomacharentur; *Nos vero inepti*, inquit Africanus, *qui tamquam non homines sed deos essemus precaturi sedemus tibicinem exspectantes!* nam mater Pompeii indecora fama laborabat, tamquam tibicini corpus prostituisset. Q. Pompeio collega Cn. Seruilius Cæpio fuit. qui quum magistratu inito de prouinciis retulissent, certamen de Hispaniis ortum, eas retinere qui ibi Proconsules erant cupientibus. ad extremum Q. Fabio Maximo Seruiliano prorogatum est imperium in vlteriore prouincia, citeriorem Consul Q. Pompeius obtinuit. Quod vbi Q. Macedonico nunciatum, vir cetera cum maximis comparandus, iræ dolorique temperare non potuit; non eo maxime offensus quod omnino successor sibi, sed quod Pompeius mitteretur, quocum simultates exercebat.

CAPVT XXXIV. *Eiusdem ...*

CAPVT XXXV. *... Consulatus.*

A. V. C. DCXII. *Certamen de prouinciis.*

CAPVT XXXVI. *... Metelli ...*

bat.

bat. Ne igitur illi suis laboribus quæsitum obtingeret præmium, modis omnibus exercitum imminuere studuit: missiones & commeatus petentibus promiscue dando: horrea remotis custodiis ad rapinam relinquendo: eo etiam profectus, vt *sagittas Cretensium fractas in amnem abiici* iusserit; *elephantis cibaria dari* vetuerit, qua indignatione non solum inimico laudem victoriæ, sed populo Romano fructum, sibique meritum ceteris factis triumphum eripuit. Res enim eas gesserat, vt non minus hac expeditione *Celtiberici*, quam priore *Macedonici* cognomen meruisse videatur. Adeo nimirum plures aliis quam sibi bene imperant: faciliorque aduersus armatos exercitus, quam vitiosos animi motus contentio est.

CAPVT XXXVII. *Fabii Seruiliani gesta aduersum Lusitanos.*

Atqui vt hunc ereptum imperium ad moram rebus iniiciendam sollicitauit; ita prorogatum in altera Hispania Fabio Seruiliano stimulos addebat prosequendi alacriter belli. Quippe ex Cuneis exercitu moto, Viriathum, quia se non offerebat, in sua Lusitania quærere instituit. Per viam dimicandum ipsi cum latronum ducibus Curio & Apuleio fuit, qui opportunis locis insidiati prætereuehentia impedimenta abstraxerunt. Occisus tamen in prœlio est Curius: præda quoq; paulo post à Seruiliano recuperata. Venerunt etiam in potestatem vrbes multæ, quæ præsidiis infessæ Viriathi fuerant: quarum Escadia & Gemella & Obulcula fuere. Hæ pro meritis singularum diuersimode tractatæ; aliis venia data, quædam direptæ sunt. Ex captiuis etiam ad quingentos supplicio capitis adfecti: nouem millia quingentos Proconsul sub corona vendidit.

CAPVT XXXVIII. *L. Tubuli iudicium & mors.*

In Vrbe interea P. Scæuola tribunus plebis de iudicio L. Hostilii Tubuli ad populum tulit, qui proximo anno prætor quæstionem de sicariis exercuerat, homo pudoris ita profligati, vt *palam & aperte pecuniam ob rem iudicandam cepisse* diceretur. accepta rogatione, Senatus quæstionem Cn. Seruilio Cæpioni Consuli mandauit: qua re intellecta, reus quum manifestissimo crimine teneretur, non exspectato iudicio disparuit. Interesse tamen publici exempli visum, ne homo ex omni memoria sceleratissimus & audacissimus, tam leui pœna defungeretur. Itaque reuocari ab exsilio ad caussam dicendam placuit. Sed ille qui nullum alium euentum sperare poterat, quam vt in carcere necaretur, veneno epoto necem properauit.

CAPVT XXXIX. *Historia apud Romanos accuratius scribi cœpta.*

Sub hæc tempora, ne tantummodo armis præstare ceteras gentes Romani crederentur, ingenio tardiores; quum alia se studia erexere, tum etiam historia scribi accuratius cepit; hactenus enim qui ei admouerant manum breuiter exposuisse res contenti, annalibus similiora scripserant. Neque tamen adhuc Latini sermonis ea copia & venustas esse putabatur, vt eiusmodi operibus dignitate & gratia responderet. multique res Romanas Græcorum lingua tradiderunt; ab illis

maiesta-

maiestatem: ab hac decorem magis petendum arbitrati. quos inter tum C. Iulius Senator fuit. quum etiam A. Posthumius idem tentaret. quos deinde P. Rutilius, L. Lucullus, & alii plerique sunt imitati.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER NONVSDECIMVS.

In locum lib. LIV. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LIV. Liuiani.

Q. Pompeius Consul in Hispania Thermestinos subegit. cum eisdem & Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa ciuium capita trecenta viginti octo millia, trecenta quadraginta duo. Quum Macedonum legati conquestum venissent de D. Iunio Silano prætore, quod acceptis pecuniis prouinciam spoliasset, & Senatus de querelis eorum vellet cognoscere: T. Manlius Torquatus, Silani pater, petiit impetrauitque, vt sibi cognitio mandaretur. & domi caussa cognita, filium condemnauit abdicauitque. ac ne funeri quidem eius (quum suspendio vitam finisset) interfuit: sedenique domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius Proconsul, rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit: pace cum Viriatho æquis conditionibus facta. Viriathus à proditoribus, consilio Seruilii Cæpionis, interemptus est, & ab exercitu eius multum comploratus ac nobilissime tumulatus, vir duxque magnus, & per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

IN Hispania quum graue molestumque Romanæ ciuitati per aliquot annos bellum fuisset: intolerabilior pax excepit. Nam & Aruaci prius ab instituendo fœdere resilierunt; & postea pacem geminis cum hostibus pactam, neutrubi ratam Senatus esse voluit. Q. Pompeius Consul quum primo vere in prouinciam venisset, exercitum accepit genere numero-

Q. Pompeius Consul in Hispaniam venit.

 mero-

meroque cuilibet bello parem. Triginta millia peditum erant, equitum duo, sub aliquot imperatoribus, & nouissime sub Q. Macedonico præstantissimo ad omnia armorũ munia diligentissime exercitata inuentus. Neq; tamen perinde fortuna belli se dedit. Quum enim principio magna spes pacis & victoriæ fuisset, paruo momento sors omnia retroegit. Territi tanto belli apparatu Aruacci legatis ad Consulem missis eas in conditiones fœdus impetrauerant; *vt certa die veramque vrbem, Termestinam Numantinamque, in fidem populi Romani dederent: obsides trecentos, saga nouem millia, coria tria millia, equos bellatores octingentos, arma omnia traderent: hæc vbi fecissent, socii ac amici haberentur.* Quum dies venisset, cetera quidem prompte alacriterque sunt factitata: vbi ad arma tradenda ventum, inter homines bellicosos virilis fremitus oriri, animique à turpitudine præsenti ad pristinæ libertatis decus pudore accendi. Igitur sese mutuo respicientes interrogabant, *idne facinoris subire viri possent, vt arma viuis detrahi patiantur?* neque virorum modò hi questus erant: pueri quoque ac mulieres negabant *sibi pro patribus aut maritis futuros, qui tantum dedecoris adiuissent.* Itaque consensu retentis armis, *vitam potius quam hæc omissuros esse* confirmarunt. Consul his cognitis castra iuxta Numantiam ponit. Ea in obsidione, quum per absentiam Consulis, equites incautè transcurrentes excepti ab hostibus essent, in planitie quadam instruit aciem de summa rerum dimicaturus. descenderunt eodem & Numantini, at quum iniquior pugnæ futura conditio videretur, (nam de millibus virorum decem, quot initio belli Numantia armauerat, magnam partem tot certamina absumpserant) paulatim se subducentes sine detrimento intra munimenta refugerunt. Pompeius difficultate locorum & quotidianis velitationibus fatigatus, quum à multo paucioribus carpi suas copias nullo operæ precio videret: Termantiam faciliorem oppugnantibus fore ratus, eo transduxit exercitum. Sed & ibi neque mollior hostis, neque fauentior fortuna inuenta: eodem die tribus incommodis acceptis. nam & pugna amissi milites septingenti fuerant; & tribunus militum qui commeatum in castra aduehebat repulsus: & quum ira ac cupiditate vltionis feruidius institisset, protrusis ad præcipitia loca Romanorum ordinibus, multi pedites equitesque cum ipsis equis per præcipitia deuoluti perierunt. Tenebræ interuenientes magis periculum, quam periculi opinionem distulere: totaque nox in armis exacta est. neque secus atque coniecerant, cum luce simul hostes adfuere: is quoque dies totus certando consumptus; & neutro inclinante victoria prælium nox diremit. Acrior tamen, vt in an-

CAP. II. [illegible]

CAP. III. *Numantiam deinde Termãtiam Consul obsidet frustra.*

in angustiore numero damni sensus Termestinis fuit; quo prope vltimam desperationem adacti sunt. Inde Pompeius ad paruum oppidum Malliam mouit. Sed Mallienses occiso præsidio Numantinorum locum Pompeio tradiderunt. Ille armis obsidibusq; acceptis, in Sedetaniam pergens, et eam regionem ab incursionibus Tangini cuiusdam, latronum ducis, liberaret. Ibi felix expeditio fuit: multi latrones occisi; multi capti. Sed tanta fuit hominũ feritas, vt seruitutem nemo ferret: alii semetipsos, vsitato gentibus illis facinore, alii emptores occiderent: quidam dum transportantur, ratibus perforatis seq; & ceteros profundo mergerent. At Pompeius vrbem quam Lanci vocant, haud procul Maliacis, quum obsidere esset aggressus, Numantini vicinis auxilium iuuenes quadringentos noctu submiserunt. Hos illi primum *seruatores suos* appellantes, donisque prosequentes, summa lætitia excepere: paucos post dies quum vehementius instaret hostis, de exitu rei dubitare cœperunt, missisque legatis *vrbem dedituros* dicere, *corporibus saluis*. Negabat Consul *vllam deditionis, nisi traditis prius Numantinis, conditionem esse*: quod quum inhumanum factu & fœdum ad famam videretur, omnia potius experiri, quam bene de se meritos ad exitium dedere decreuerunt. Mox vbi spes omnis salutis quotidie magis magisque decedebat, inque oculis extrema omnia erant; legatos ad Consulem secreto mittunt, *aliorum potius exitio quam suo seueritati illius satisfacturos esse* nunciantes. Non fefellit perfidia sociorum Numantinos: qui priusquam occiderentur vindicta se satiaturi, noctu impressionem in Lancienses faciunt, magnumque eorum numerum occidunt. Concurritur & ab oppidanis ad opprimendos hospites: magnoque cum clamore certamen atrox conseritur. Consul caussæ non ignarus *inter eum tumultum scalas adplicari mœnibus* iubet: transcensisque iis oppido potitur: ciues ad vnum omnes interficit: Numantinis, qui ad ducentos supererant, abeundi ad suos facit potestatem. siue virtutis indigne circumuentæ, sortem misertus: siue vt inuictam armis ciuitatem, ad Romani imperii patientiam, lenitatis exemplo solicitaret. Eo tempore P. Africanus & L. Achaicus varia & inter ipsos ratione, & apud ceteros fama censuram exercebant. Erat enim par hoc censorum plane diuersis inter se moribus: quum alter intentus & rigidus officii exactor, nullius rei cuiquam gratiam faciebat: sed multorum ex Senatu, multorum ex equestri ordine, de plebe autem longe plurimorum vitas exacta diligentia expenderet: Mummius contra neque ipse notaret quemquam, & notatos à collega, quos posset, ignominiæ eximeret. Vnde parum concors ea censura fuit; & Scipio

CAP. IV.

Sedetaniam latronib^9 purgat.

CAP. V.

Lanciensiũ perfidia in Numantinos, ab hoste punita.

CAP. VI.

Scipionis & Mummii censura dissensi.

quum Herculis ædem dedicaret, non vocato ad epulum collega, sermonibus hominum est reprehensus. Ita nullius aut virtus tanta aut dignitas est, quin iudiciis etiam longe inferiorum sit obnoxius, vulgoque homines etiam de suis censoribus censuram agunt.

CAP. VII. *Scipionis facetiæ.*

At Scipio ingenii pariter animique non egens, partim facetiis discutiebat notandorum querelas, partim seueris vocibus retundebat. Neque de tanto viro etiam leuiora referri indignum aut inutile Polybius iudicat; quia & optimorum artificum licet minutiora signa admiramur. Igitur quum tribu moueret quemdam, qui sub patre Paullo ordines ducens, prœlio non interfuerat; interrogaretque ille *cur notaretur, qui custodiæ caussa remansisset in castris?* respondit, *non amo nimium diligentes.* Equum ademit adolescenti, qui in obsidione Carthaginis lauto conuiuio diripiendam sub figura & nomine vrbis placentam proposuerat; quærentique caussam, *quia*, inquit, *me prior Carthaginem diripuisti.*

CAP. VIII.

Idem in equitum censu C. Licinium sacerdotem videns accedere, clara voce testatus est *se scire, periurium à sacerdote factum: seque teste vsurum esse, quisquis eo nomine sacerdotem esset accusaturus.* quum autem omnes tacerent, *traduc equum*, inquit, *C. Licini: non enim possum idem & accusatoris implere vicem & iudicis.*

Lustrum conditum.

Ceterum censu perfecto, lustrum condidere censores. id septimum atque quinquagesimum fuit. Censa sunt ciuium Romanorum capita trecenta viginti octo millia, trecenta quadraginta duo. Inter condendum lustrum, quum ex publicis tabulis scriba solenne precationis carmen censoribus præiret; quo dii immortales, *vt res populi Romani meliores ampliores que facerent*, rogabantur: ibi Scipio, *satis*, inquit, *bonæ ac magnæ sunt. itaque precor vt eodem in statu perpetuo seruent.* atque *protinus ad hanc formulam emendari in tabulis carmen* iussit: neque posteri mutauere.

CAP. IX. *T. Manlii Torquati seueritas in filium.*

Censuræ publicæ non minus seuere patriam potestatem exercitam (nam & temporibus hæc coniuncta fuere) subiiciam. Macedonum legati de D. Iunio Silano querebantur, *quod quum prætorio imperio Macedoniam obtineret, pecuniis acceptis prouinciam spoliasset.* Eam cognitionem quum suscipere Senatus vellet, T. Manlius Torquatus Silani pater impetrauit, ne quid eo in negotio constitueretur, priusquam ipse caussam cognouisset. Id viro summæ dignitatis, omnisq; publici ac priuati iuris peritissimo libenter concessum. Itaq; domi suæ cognitione instituta, audiuit accusatores, audiuit defensiones rei: testes vtrimq; productos diligentissime examinauit. Id quum triduo continuo fecisset, tertio die pronunciauit *reũ fecisse videri, & in conspectum suum venire* vetuit. Non tulit ignominiæ dolorem iuuenis, suspendioq; finiuit vitam: adeo nulla commise-

miseratione parentis, vt neque funeri interesset, & de iure consulentibus domi sedens, vt solebat, responderet. At in vlteriore Hispania Q. Fabius Seruilianus Baccam vrbem, obsidione Viriathi liberatam, in ditionem accepit. Accessere multa castella: & quidam prædonum ductor Connobas: qui quum eius potestati se permisisset, huic soli pepercit Proconsul: sed eorum qui cum illo fuerant (erant autem magnam partem transfugæ, qui ex præsidiis Romanis ad latrones se receperant) dextras amputarunt. Id vero, licet aduersus tale genus hominum nihil nimium aut atrox habetur: tamen quia non tam bello capti, quam in fidem dediti fuerant, crudelius quam pro mansuetudine aut populi Romani, aut ipsius imperatoris visum. Inde Erisanem ductus exercitus: eaque vrbs quum portas venientibus clausisset, operibus est circumdata. Quæ dum fiunt, Viriathus, qui per noctem in oppidum ignorantibus Romanis venerat, cum luce erumpit; eos qui in opere erant, proiectis dolabris & ligonibus fugam inire cogit, ceterum quoque exercitum subsidio suis venientem profligat. Ventum plane ad ea loca erat, vnde difficilis exercitui receptus esset; quod fortunæ munus Viriathus, vt erat futuri non improuidus æstimator, non victoriæ magis ad incendendum bellum quam finiendum valituræ, sed perpetuæ pacis occasionem facere maluit. Conuenit, *vt pax amicitiaque populo Romano ac Viriatho Lusitanisque esset: vtrique quibus in præsentia finibus, iisdem in posterum possiderent.* Id fœdus quamquam parum honestum nomini Romano, rerumq; hactenus à Seruiliano gestarum macula turpis haberetur: à populo tamen tædio diuturni belli acceptum est. In eo statu res Hispaniæ erant, quum C. Lælius Sapiens, Q. Seruilius Cæpio Consulatum iniuere. Prodigii loco tum acceptum, quod Siciliæ mons Ætna copiosum ignem euomuerat: idque postquam maioribus hostiis quadraginta procuratum est, alteri Consulum vlterior Hispania prouincia decreta: Q. Pompeio prorogatum in citeriore imperium est: datumque Senatoribus quibusdam negotium, vt nouum exercitum ex tironibus conscriptum ad eum adducerent, quo Proconsul ad id bellum, vnaque consultoribus iis qui adduxissent vteretur. Postquam in prouinciam Cæpio venit (nam huic vlterior Hispania euenerat) literas ad Senatum *de fœdere, quod frater eius Q. Fabius cum Viriatho icerat,* dedit: *indignum id maiestate principis populi videri.* Permissum *vt quantum dissimulanter facere posset, Viriatho noceret.* Vt vero *rationem illam nullam esse* Consul rescripsit, *quæ tantumdem inuidiæ, quam si palam fœdus rumperetur, multo minus commoditatis esset allatura;* continuis eius literis expugnati Patres *pacem irritam videri* decreuerunt, hostes aperto bello prosequendi potestate Consuli facta. Hoc decretum vbi in

CAP. X.
Fabii Seruiliani facinus foedum in deditos.

CAP. XI.
Pugna, & deinde pax cum Viriatho.

CAP. XII.
A. V. C. DCXIII.
Ætna mons ignem vomit.

CAP. XIII.

prouinciam periatum, lætus successu consiliorum Cæpio confestim aduersus Viriathum ducit. Arsæ is tum erat, sicut non plane securus vt in fida pace, ita neque satis instructus ad pericula subito resurgentis belli. Optimum ex præsentibus visum, vt Arsa cito agmine se proriperet, omnia, qua incedebat, vastans, quo minor hosti copia sequendi foret. Consul vrbe recepta contentis itineribus ad opprimendum Viriathum festinans, tandem in Carpetanorum finibus eum attigit. Viriatho non ita vires suæ placebant, vt fortunam prœlii tentare cuperet: neque videbatur hoste tam propinquo discedere citra summum periculum posse. Quare ad suas artes conuersus in tumulo quodam velocissimos suorum tamquam pugnaturus instruxit: hoc agmen reliquos per sinuosam vallem se subducentes texit, ne ab Romanis fraus animaduerteretur.

CAP. XIV. *Viriathus se & suos eripit Romanis.*

Mox quum eos iam satis itineris præcepisse crederet, ipse palam effuso cursu discessit: certus pernicitate equorum sibi tutam ab hoste quantumuis propinquo fugam fore. Sequuti sunt Romani: sed celeritatem Lusitanorum adeo æquare non poterant, vt ne quidem, qua illi via profugissent, depræhendere vllo indicio possent. Consul in Vectones & Gallæcos effudit iram, lateque populatus agros, Viriatho spem auxiliorum ex istis gentibus abstulit. Qui vbi grauius indies bellum fieri videt, multosque sociorum alios vi alios sponte à partibus suis deficere, interesse arbitratus integer an victus pacem peteret, antequam signa conferrent, ad conditiones respicere cepit: missis qui *quando prius fœdus displicuisset, quid addi demiue Consul vellet, quærerent.* Eorum talis oratio fuit:

CAP. XV. *Legationis Viriathi oratio.*

Quartumdecimus iam annus agitur belli, quod vobiscum gerimus. Nec memorare clades opus est: ne vel acceptas commemorando, dolorem nostrum augeamus, vel illatas, animos eorum exacerbemus, quibus cum maxime placatis propitiisque opus est. Pacis enim petendæ caussa adsumus, quam ita desideramus, vt excepta libertate, nihil habituri videamur antiquius. Idcirco cum his mandatis principes nostri nos miserunt, vt nihil eorum quæ fieri possent, recusaremus. Sperabant autem æquiores ideo conditiones fore, quod rebus nostris integris, & si verum audire vultis, iam amici sociique vestri, pacem quærimus. Anno superiore fœdus cum fratre tuo pepigimus, Q. Seruili, ratumque id populus Romanus habuit. Cur post illud iterum in arma fuerit itum, quamquam nesciamus, quærere nolumus, ne cum potentioribus litigare velle videamur.

CAP. XVI.

Si tamen prioribus conditionibus adiectum aliquid demptumue cupitis, non resistimus, dum toleranda viris imperentur. Quid opus est bello, si præcipere alteris quod volunt licet, alteris nullius rei maior quam imperata faciundi cura est. Non enim vt gentem nostram exscindatis, ideo bellum à vobis susceptum crediderim. absit, absitque hæc à vobis: etiam apud feras gentes damnata inhumani-

tas.

tas. *Vos autem nihil tam imputare diis immortalibus audio, quam quod fauorem illorum, iustis tantummodo piisque bellis suscipiendis mereamini. neque aduersus homines alia vlla re magis gloriari, quam quod nec inulti rebellioni, eidemque suppliciis mites estis. atque vobis haud pauciores populos equitatis vestræ mansuetudine inductos, quam armis coactos obedire. Quo in numero si Lusitanos etiam habere visum erit, operam dabimus, vt vestra lenitate nequaquam indigni habeamur.* Ad ea Seruilius de consilii sententia hæc ferme respondit: *Non est noua hæc quam nunc attulistis oratio, Lusitani. Olim* CAP. XVII. Consulis responsio. *iam & postulatis pacem, quasi belli taederet: & bellum geritis, quasi pœniteret quietis. Toties imperatores nostri icerunt cum orantibus fœdus: nec vnquam satis certa pactorum apud vos fides fuit. Sed priora mittantur. nec cum fratre meo fœdus initum memorari attinet, quod Senatus irritum esse censuit. Neque ego vt ea de re disceptarem vobiscum, sed vt vi armisque ad satisfaciendum de iniuriis cogerem, in prouinciam veni. Quapropter in veteri pertinacia manentes omni clade belli persequi certum est, nec ante finem imponere labori, quam dignam Romani nominis maiestate vltionem à vobis exegerim. Quod* CAP. XVIII. *si vere consiliorum pœnitet, frustraque vos obniti decreto deorum, qui penes Romanos imperium terrarum gentiumque esse voluerunt, agnoscitis; non ita sum sanguinis vestri cupidus, vt in amicitiam vos recipere nolim, dum imperata prompte faciatis. Sed quia multas his annis ciuitates à societate nostra Viriathus* Principes ciuitatum, quæ defecissent ad Viriathum, postulat dedi. *abstraxit, illarumque principes quorum proditione patrata res est, secum in honore habet: illos ante omnia dedi necessum est. Hæc erit sponsio pacis, quæ deinde vobis haud grauate, nec malis conditionibus dabitur. Quamquam enim capta egregia vrbe, vastatis aliquot populis, Vectonumque & Gallæcorum sic attritis viribus, vt non sint tam cito reparaturi, quantum vobis decesserit non sum nescius, non sic amabo victoriam, vt odisse videar pacem. Quod si vero parcere illis potius quorum deditio poscitur, quam vobis ipsis voletis, ad me venire legatos postea veto. parate vos ad bellum, sortem quam armorum fortuna dederit habituri.* Viriathus, quum ante omnia principes ciuitatum, qui CAP. XIX. à Romanis ad ipsum defecissent, postulari videret, partem eorum, inter quos & socerum suum, proprii agminis ductorem, interfecit: alios Consuli tradidit: quorum omnium amputatæ manus sunt. nec per ipsum stabat, quo minus solida pax conueniret: nisi quod arma petebantur. hæc tradere neque ipse, neque qui cum eo erant, sustinuere. Ita renouato Bello Viriathico renouato. bello, quum vicina inter se castra haberent, & Consul omni conatu bellum finire contenderet, minus aliquanto hostem, quam se suosque fatigabat. Vnde primum indignatio & odium Consulis, mox etiam periculosa ipsi seditio in castris exstitit. Duro & superbo imperio ceterum CAP. XX. exercitum, duriore equites habebat. Vnde quum noctu multorum sæpe con-

pe conuiciis proscinderetur, neque deprǣhendere certos auctores posset, iratus vniuersis, quod ex eo vtique corpore contumeliosos istos esse autumabat, præcepit aliquando, *vt duarum legionum equites* (erant omnino sexcenta) *transmisso qui castra præterfluebat amne, ad montes Viriatho insessos, cum solis agasonibus lignatum proficiscerentur.* Quum res manifestissimi periculi videretur; legati tribunique Cæpionem orauere, *ut ne tantum numerum honestissimorum ciuium in perniciem certam mitteret.* Inter hæc equites, qui paulisper responsum Consulis exspectauerant, postquam obstinatum audiuere, ni ipsi rogarent; mortem leuius supplicium rati, vt imperatum fuerat, ad montes contenderunt. Iuit vna sociorum equitatus, aliique voluntarii, clamitantes *indignum esse, si tot fortissimi viri tanto in discrimine destituantur.* Ita validior effecta manus, quam aut lacessere auderet hostis, aut obterere facile posset: cæsique lignorum fasces referebantur.

Equites à Consule in certum [illegible] missi.

CAP. XXI.

Eodem lignis cremare ipsum in tentorio volunt.

Inter redeundum, quum furentes ira plerique *Consulis iniquum imperium* conuiciis & querelis traducerent, exorta vox à paucis, statim excepta probataque est communiter, *dignum esse lignis sic petitis vri, qui talia imperasset.* Igitur protinus ad tentorium Consulis itur; strues lignorum cum tumultu & minis circumponuntur: & nisi ardentibus vindictæ cupiditate animis velox fuga tutæque latebræ destinatam victimam eripuissent, à suis militibus, suis in castris, Romanus imperator, inaudito temporibus omnibus exemplo, fuisset concrematus.

CAP. XXII.

Caput Viriathi per proditores tollendum curat.

Id periculum, & quod Viriathus aliter vinci non posse videbatur, animum aperuit ignobili consilio, vt quosdam amicorum Viriathi pecunia, & spe impunitatis ad ducem per insidias tollendum corrumperet. Audacem quemdam & Ditalconem, cumque his Minurum missitare ad Consulem Viriathus solebat, de conditionibus pacis acturos: ii hoc modo destinatum scelus perfecere. Parcissimus somni Viriathus, laboribus aut curis diurnum pariter nocturnumque tempus extrahebat. plerumque, vbi soporem extorsisset lassitudo, cubabat armatus, vt simul euigilasset, agendis quæ se offerrent rebus nulla mora iniiceretur. nihil igitur vetabat, quin amicis etiam ad quiescentem aditus esset. Hac occasione proditores vsi, quum per caussam subiti negotii tentorium eius intrauissent, dormientem in armis, iugulo, quod solum patebat, hausto, interficiunt. egressique nemine sentiente, quod sine voce aut strepitu cædem vulnus opportunum peregerat, ad Cæpionem transfugiunt, exposito facto præmium nauatæ operæ postulantes. Cæpio concessis quæ hactenus obtinuissent, *de cetero Senatus arbitrium esse oportere* respondit; *imperatorem enim à militibus suis interfici, Romanis numquam placuisse.* Hic finis Viriathi fuit. cuius interitum quum numero & fide præcellentes aucto-

auctores consilio Cæpionis adscripserint, alios sequi nolui, qui sequentis anni Consuli Popillio facti huius ambiguam laudem transcripserunt. At in exercitu Viriathi, quum multa iam luce nondum dux conspiceretur, primo rem insolitam omnes admirari: mox cognita caussa gemitu luctuque complere castra, nunc *illius* dolere *vicem*, nunc miserari *suam, quibus in tali periculo tantus inuidia deorum ablatus imperator esset.* Augebat dolorem noua rabies, quod auctores facinoris frustra requirentibus, ne vltionis quidem relictum solatium erat. Quod vnum poterant, cadauer interempti preciosissimo cum cultu sublimi rogo impositum, multis super hoc cæsis victimis, combusserunt. Inde peditum cohortes equitumq; alæ, barbaro more laudes defuncti celebrantes circa bustum decurrebant: nec ante discessum est, quam ignis prorsus exstingueretur. Magnifico deinde tumulo cineribus reconditis, ducenta gladiatorum paria dederunt, eximiam viri virtutem enixo studio honorantes. Fuit enim haud dubie sicut in certando fortissimo militi, sic in prouidendo sagacissimo cuique imperatori comparandus. quodque bonis etiam ducibus haud perpetuum est, toto imperii sui tempore beneuolentia omnium militum & amore singulari vsus est. quem moderatione beneficiisque prouocabat, virili prædæ parte contentus, quum semper exercitus ipse ampliorem capere iuberet: atque hinc etiam multa præmiis meritorum, aut necessitatibus inopum decerpens. Præter hæc cibi vinique parcimonia viro incredibilis fuerat: neque plus aut somno, aut cuiquam generi voluptatum indulgebat. Quantus autem ille vir fuerit, ex ipsis rerum argumentis promptum est colligere. Nam continuis contra Romanos quatuordecim annorum bellis, quorum amplius decem totius ferme Lusitaniæ imperatorem egit, non modo concordes inter se & aduersus ducem copias continuit: sed etiam ab hostibus propemodum inuictas præstitit. consilio conatuque & tantum non successu, Hispaniæ contra Romanam potentiam assertor: votique futurus compos, si paulo infirmiores hostes, & firmiores amicos habuisset. Magnitudinem illius illustrarunt etiam sequentia, quoniam orbata incomparabili ductore Lusitana res, e vestigio est pessum data. quum enim ab exercitu Tautanus quidam creatus imperator, ad Saguntum oppugnandam se contulisset, repulsus inde mox circa Bætin fluuium, dum transire amnem conatur, à Cæpione superueniente in tantum defatigatus est, vt seq; & exercitum quibus victori placeret conditionibus dedere cogeretur. Humaniter vsus est Cæpio deditis, exarmatosque, ne iterum ad latrocinia per inopiam prolaberentur, in agro satis amplo, & commoda ad habitandum vrbe collocauit. Hunc exitum Viriathici belli formidabiles diu motus habuere,

CAP. XXIII. *Exsequiæ Viriathi.*

CAP. XXIV. *[illegible]*

CAP. XXV. *Ex amisso Lusitana res perit.*

buere,

fuere. Quorum vt finis gratissimus Senatui populoque erat, ita quæ
peruentum ad illum fuerat, via displicebat. neque triumphum ex eo bel-
lo decernere Senatus voluit: cuius victoria, quod empta fuisset, magis
CAP. XXVI. erubescendum populo Romano, quam gloriandum iudicabat. Erat o-
mnino cursus ille temporum, quo nihil ex Hispania satis gratum accide-
ret ciuitati. neque bellum ex commodo reipublicæ erat, neque pax ex
dignitate: iam etiam victoriæ ipsius tædebat. Auxit indignationem ho-
minum de Q. Pompeio sequior fama, qui Lanciensium vrbe diruta, ite-
rum Numantiam adsedit, & temere susceptum consilium de flumo qui
Numantinum agrum rigat, in messem eorum immittendo, quo fame
domari ciuitas posset, post maximas difficultates postremo quidem exse-
quutus est, sed nullo neque suo commodo, neque hostium detrimento:
quum ipse interim crebra & acerba pateretur. Quippe Numantini mi-
litibus in opere occupatis sæpe se inferebant, tacito agmine, quo nec o-
pinantes impensius turbarent: exibantque tam validæ ab oppido manus,
vt etiam qui à castris Romanis auxiliatum suis venerant, repellerentur.
quod quum sæpius accidisset, vix quisquam munimentis audebat ex-
cedere. præterea frumentationes efficiebant periculi plenas; multique
per eam caussam castris egressi, cum tribuno militum Oppio, sunt ab
hoste interfecti. iterumque alia ab parte, eorum qui fossam ducebant
subito hostium incursu quadringenti, atque inter hos præfectus, oppres-
CAP. XXVII. si. Dum ista maxime geruntur, adfuerunt à Senatu delecti, cum exer-
citu tironum, vt quæ sextum iam annum sub signis fuerant legiones
deducerentur. Consul quamquam nouo militi confidere minime po-
terat, tamen eluendæ ignominiæ cupidus, simul vt ad labores belli exer-
citum duraret, hiemem sub tentoriis agere instituit. Ibi per frigus hi-
bernum, quum parum adsueta illis aquis cœloque corpora sub dio age-
rent, morbo tentata sunt castra, & pars aliqua militum ventris tormi-
nibus interiit. Maior mox ab hoste clades fuit, numquam segnibus ad
struendas insidiis Numantinis. Nouerant ad conuehendum in castra
frumentum multas cohortes exiuisse. igitur non longe à castris manu
valida occultata, quidam proprius suggressi, velitari cum stationibus
cepere. donec Romani hostium insultum non ferentes, confertim mu-
nimentis proruperunt. Ibi consurgentibus insidiis circumuenti, plu-
rimos militum, & quosdam egregios clarosque viros amisere. neq; hic
stetit damnum, sed etiam commeatum aduehentibus obuiam profecti
CAP. XXIIX. hostes, magnam eorum partem occiderunt. His incommodis depul-
sus instituto Pompeius, reliquam hiemem sub tectis agere decreuit, di-
stributis per oppida cohortibus, curaque præsidiorum inter legatos, qui

Roma

Q. Pompeius iterum obsidet Numantiam.

Nouo accepto exercitu clades multas patitur.

Roma venerunt, dimisi. Quod autem ob rem male gestam successorem venturum rebatur, vnaque iudicium & accusatores metuebat, clam ad Numantinos misit, qui *ad pacem petendam* eos hortarentur, æquissimarum conditionum spe ostensa. qui & ipsi, quamquam debellare Pompeium facile videretur, tamen multos alios duces exercitusque Romanis superesse reputantes, ad hæc bello fessi, multis fortissimis ciuibus amissis, & ad magnam annonæ difficultatem redacti, quod ager tam diu coli non potuerat: cupide quod offerebatur, accepere. Missis deinde legatis quum pro concione Consul respondisset, *non alia se digna maiestate populi Romani fœdera nosse, quam vt in ius potestatemque eius se suaque omnia Numantini dedant*: secreto cum iis quid esset acturus composuit. Summa colloquii quæ fuerit, res ipsæ docuere. captiuos perfugasque reddidere Numantini, miseruntque obsides. Pacta erant & talenta triginta argenti. eorum repræsentata pars est; partis in diem dilata solutio. Interea successor Pompeio M. Popillius Lænas venit, qui cum Cn. Calpurnio Pisone Consulatum acceperat. Ibi Pompeius metu belli iam exsolutus, quum reliquam Numantini pecuniam offerrent, negat *sibi quidquam de pace conuentum*. ipsis contra deos hominesque, nam senatores quidam equitumque præfecti ac tribuni militum negotio interfuerant, testes inuocantibus: Consul *Romam eos ire* iussit, *coram Senatu cum Pompeio disceptaturos*. ipse, quia induciæ cũ Numantinis manebant, donec Senatus de Pompeiana pace statuisset, per quietem aut leues expeditiones (in Lusonas vicinos Numantinis, & fluminis Tagi fontibus mouerat) annum exegit. Eodem anno in Vrbe peregrinarum religionum professores diligentiam magistratuum & Senatus animaduerterunt. Inoleuerat solitum magnis ciuitatibus malum, externi numinum cultus, & ad quaslibet suscipiendas ceremonias stultissimi cuiusque propensa superstitio. Celebrari præcipue Iupiter Sabazius ceperat, cultu absurdo, & ad corruptionem morum pertinente. Itaque negotium C. Cornelio Scipioni Hispallo, cui peregrina iurisdictio euenerat, datum. isque proposito edicto rituum illorum doctores discedere ex Vrbe coëgit. Erat & alia pestis, Chaldæi, qui ex siderum inspectione fortunam singulorum casusque venturos explicari posse asserentes, pellectis leuibus & ineptis ingeniis, plurimos fallaci spe metuue dementabant: magna plerumque accepta à credulis hominibus mercede mentiendi. Ex qua temeritate quum & patriæ religiones sperni inciperent, & vana plerumque fiducia futuri corruptæ mentes, magna sperando, nimia concupiscere discerent: idem prætor edictum proposuit, quo decimum intra diem Chaldæi ex Vrbe atque Italia abire iubebantur.

Pacem facit cũ Numantinis.

CAP. XXIX. A. V. C. DCXIV. *Deinde factam inficiatur.*

CAP. XXX. *Iouis Sabazii cultores, itemque Chaldæi Vrbe pelluntur.*

CAP. XXXI. *Lex Gabinia Tabellaria.* Tum etiam in suffragiorum ordine noua res introducta est, adspectu parua, effectu non aspernanda. Gabinius tribunus plebis homo ignotus & sordidus rogationem tulit, *vt in magistratibus mandandis suffragia non voce, sed per tabellam ferrentur.* Id aduersus optimatium potentiam repertum, qui contra suam sententiam euntibus terribiles erant: vt sine metu offensionis tabella occultante suffragium, quilibet animi sui iudicio libere vteretur. Sed huic commodo non leue vitium suberat, quod nullo pudore nullaque meliorum reuerentia deterritum vulgus, animique plerumq; inconsiderato impetu sine rectore in deteriora ferebatur; multitudinisque arbitrio res maximæ fiebant.

CAP. XXXII. Nescio hoc anno an sequenti Claudius Asellus Tribunus plebis fuerit: in tribunatu certe diem ab hoc esse dictam constat P. Africano, quod equum ei Censor Africanus ademerat. *P. Africanus accusatur ab Asello.* Atque ille quidem in hoc iudicio non aliter quam pro solita animi magnitudine se gessit. Nam neque barbam radi desiit, neque vestem mutauit, aut quidquam fecit, quod ad misericordiam conciliandam rei solent. Verum alias festiuitate iocorum, alias pondere orationis, erat enim dicendi minime rudis, accusatoris improbitatem exagitans, simul ingenti gloria pariter innocentiaque fultus, calumnias inimici non ægre depulit. Inter alia gloriante Asello, *omnes se prouincias stipendia facientem peragrasse*, vulgare prouerbium Africanus recitauit, *Asellum, licet per omnes mundi plagas agatur, non ideo cursum discere.*

CAPVT XXXIII. Atque alio tempore, quum Asellus obiecisset, *lustrum illud ab eo Censore malum atque calamitosum populo Romano fuisse: noli mirari*, inquit: *nam qui te ex erariis exemit, lustrum condidit, & taurum immolauit.* *Magnorum virorum felicitas non extra ipsos posita.* Talis in periculo suo Africanus fuit: atque vt sane ista referens indignari cogor, in ea magnitudine meritorum & integritate vitæ, pati ciuitatem clarissimi principis vexationem potuisse: ita deberi aliquid fateor iis moribus, per quos ingenti exemplo patefacta est via, quod summorum hominum felicitatem non in alieno vel adfectu vel officio, sed ipsorum virtute atque magnanimitate repositam & fundatam esse admoneret.

CAPVT XXXIV. *Q. Pompeius [illegible] Numantinis de fœdere [illegible].* At sicut iste generosæ grauitatis, ita sub idem tempus illiberalis versutiæ documentum Q Pompeius dedit. Quum enim à legatis Numantinorum multis argumentis conuinceretur, fœdus cum eorum ciuitate fecisse, essetque res manifestissima; tamen instare confitenti certam damnationem videns, homo callide improbus ad extremum pernegauit. Atqui plus adhuc apud bonos turpitudo notissimi delicti, quam infitiendi impudentia valebat: ferebaturque ad populum, *vt ad expiandum, quidquid ex pacto contractum religionis publicæ esset, auctor eorum hostibus dederetur.* Tum vero ille to-

ille totis blanditiarum artibus, & infimarum precum vilitate omni adhibita, perpulit inuriosum publici decoris vulgus, vt potius vnius improbi hominis, quam communis ciuitatis misericordia tangeretur: illiusq; vitam, quam dignitatem reipublicæ saluam esse mallet. Non accepta lex est: Pompeius pro insonte dimissus: Numantinis responsum, *fœdus à Pompeio factum non videri.* Tantum mali patrare gratia potest, quoties arbitriis iis, qui naturam vtriusque iuxta nesciunt, cum iustitia committitur! Neque hic fauor hominum stetit. Subinde enim quum repetundarum postularetur Pompeius, premereturque clarissimorum virorum testimoniis, nam Cn. & Q. Cæpiones, aliudque par fratrum Q. & L. Metelli testimonium in eum dixerant, plus gratia Pompeii, quam fides auctoritasque summorum virorum valuit. *Oppressum videri hominem nouum inimicorum potentia noluerunt iudices*, vt aiunt, quibus omnia maiorum facta excusare moris est: tamquam alia quam repetundarum lege quæsitum esset, aut in illa quæstione nouitas sua vel fraudi cuiquam, vel vtilitati esse debuisset. Scilicet corruptis iam per ambitionem luxumque moribus, & pristina innocentia vix inter paucos reliqua, ceteri iudicum similes sibi reos absoluendo, suam securitatem stabilitum ibant. Neque aliam fuisse caussam sentio, cur per eadem tempora grauissimorum criminum reus L. Cotta, P. Africano accusante condemnationem effugeret. qua in quæstione antiqui pudoris reliquiæ ita cum improbitate recenti certauerunt, vt quum insontem pronunciare contarentur iudices, sontem eripere cuperent, septies ampliatum, octauo iudicio absolutus sit reus. Id factum & similia, quum vno hoc colore defendantur, quod homines videlicet sapientissimi committere noluerint, vt accusatoris potentiæ dignitatique tribuisse quidquam viderentur, manifestum est tam malam excusationem, non nisi meliorum inopia placuisse. Nam si leges exercendæ non sunt, cur sanciuntur? aut præstat accusandi munus, in quo præ aliis grauitas & sanctitas & cum constantia fides requiritur, ademptum principibus viris, ad odia cupiditatesque sordidorum hominum demittere? Nempe aliud & illis temporibus, & proximis, iudicium ciuitatis Romanæ principum fuit: quum nec paullo ante M. Cato, neque aliquanto post M. Scaurus, deforme aut fastigio suo indignum ducerent, vt defensionem innocentium ciuium, ita accusationes improborum suscipere. Interpretentur vt volent, qui artibus quibuslibet fauorem bene quæri putant, certe quemadmodum ferendi non sunt qui temere periculum cuilibet creant: ita pereuntis reipublicæ minime fallax indicium est, si vile opus, & hominibus honestis inconueniens habeatur, pro bonis ciuibus aduersum malos mores prœliari.

CAPVT XXXV. *Absolutus iudicio repetundarum.*

CAPVT XXXVI. *Itemque L. Cotta, accusante Africano.*

CAPVT XXXVII. *Etiam summi viri accusationes suscipiebant improborum ciuium.*

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM
LIVIANORVM

LIBER VICESIMVS.

In locum lib. LV. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LV. Liuiani.

PVblio Cornelio Nasica, cui cognomen Serapioni fuit, ab irridente Curatio tribuno plebis impositum, & D.Iunio Bruto Consulibus delectum habentibus in conspectu tironum, res saluberrimi exempli facta est: nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis, quod exercitum in Hispania deseruisset: damnatusque sub furca, diu virgis cæsus est, & sestertio nummo venijt. Tribuni plebis quia non impetrarant, vt sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, Consules duci iusserunt. Iunius Brutus Consul in Hispania, iis, qui sub Viriatho militauerant, agros oppidumque dedit, quod Valentia vocatum est. M. Popillius à Numantinis, cum quibus pacem factam Senatus irritam fieri censuerat, cum exercitu fusus fugatusque. C. Hostilio Mancino Consule sacrificante, pulli ex cauea euolauerunt. conscendenti deinde in nauim vt in Hispaniam proficisceretur, accidit audiri, Mane mane Mancine: quæ auspicia tristia fuisse, euentu probatum est. Victus enim à Numantinis & castris exutus, quum spes nulla seruandi exercitus esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse Senatus vetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Iunius Lusitaniam, triginta vrbium expugnationibus, vsque ad Occasum & Oceanum, perdomuit: & quum fluuium Obliuionem transire nollent milites, ereptum signifero signum ipse transtulit, & sic vt transgrederentur persuasit. Alexandri filius, rex Syriæ, decem annos admodum habens, à Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est: corruptis medicis, qui ipsum calculi dolore consumi, ad populum mentiti, dum secant, occiderunt.

A. V. C. DCXV.

ABrogata Numantini fœderis mentione, quum vlterius bellari Patribus placuisset, acrior diligentia præparandi quæ ad bellum pertinerent, duo magna, sed dissimilis valde exempli documenta peperit, quum altero non minus euerti Vrbana disciplina, quam altera stabiliri militaris videretur. P. Scipione Nasica, D. Iunio Bruto Coss. delectum habentibus, in con-

conspectu tironum, C. Matienius sub furca diu virgis cæsus est, deinde sestertio nummo væniit. Iussu Tribunorum plebis id factum, apud quos accusatus fuerat Matienius, quod exercitum in Hispania deseruisset. Ob hanc tam salubrem seueritatem quum in ore omnium tribuni essent, iniquissimis aduersum Consules contentionibus, prioris facti gloriam turpauere. Volebant à necessitate delectus eximere denos singuli, quos delegissent. neque ignauius Consules renitebantur, quam tertium decimum ante annum eadem postulanti collegio Tribunorum L. Lucullus, A. Posthumius restiterant. At illius certaminis mitior euentus fuit: hic ad noui & ad eum vsq; diem inusitati exempli fœditatem Tribunitia processit improbitas. Quum enim constantiam optimorum Consulum homines importunissimi precibus minisque diu frustra versauissent, ad extremum, incitante ceteros C. Curiatio, qui ex sordidissima origine ad Tribunatum plebis peruenerat, *Consulem vtrumq; duci in carcerem* iussere. Dolebant non boni modo, sed etiam vulgo iam plerique tanto summi imperii dedecore: sed neque resisti sacrosanctæ potestati poterat, neque è collegio quisquam, vt intercederet, exorari. ea omnibus in praui consilii obstinatione erat consensio. At Nasica Brutusque, vt fama & virtute tantorum virorum dignum erat, pati quidlibet, quam cedere Tribunitiis furoribus in caussa honestissima maluerunt. Neq; minori deinceps fiducia Tribunorum aliis actionibus repugnauere. qua in re Nasicæ Consulis nobilitata vox est, ingentis animi constantiæque inuictæ plenissima. Productos in concionem Consules C. Curiatius, *referre ad Senatum* iubebat, *vt aduersus inualescentem annonæ caritatem frumenti emendi caussa legati decernerentur.* Ibi Nasica docere populum orsus parum probabile illud institutum esse, quum interpellaretur, maxima fiducia, *tacete*, inquit, *Quirites. nam ego quid conducat reipublicæ rectius quam vos intelligo.* His auditis, tamquam venti posuissent, concitatum istud populi murmur conticuit, Consulisque oratio non modo cum silentio, sed etiam cum approbatione audita est. In hoc Consulatu *Serapionis* ei cognomen ab irridente Curiatio impositum, deinceps hæsit. Erat enim Serapioni cuidam vilissimo homini, quippe Suario negotiatori, vultu simillimus: quum genere nobilissimos, virtute optimos, dignitate clarissimos æquaret. Non omittam referre iudicium cædis, quod his temporibus actum est: quum tanti hoc Senatus fecisset, vt Consulibus mandandum existimaret. In Scantia sylua noti quidam homines interfecti fuerant: insimulabaturque familia, quidam etiam liberi, societatis eius, quæ pecuarias

Desertor sub furca cæsus, venit.

CAP. II. *Tribunorum plebis contentio cum Consulibus.*

CAP. III. *Nasica Consulis constantia, & vox memorabilis.*

CAP. IV.

rias de Censoribus proximis redemerat. Contra hos quum accusatores auditi essent; deinde C. Lælius pro publicanis accurate dixisset, ampliata à Consulibus res est. paucosque post dies, quum idem dixisset, etiam melius elegantiusque iidem ampliatum. Ibi deducentibus eum sociis, orantibusque *ne defatigaretur*, C. Lælius, vt erat eximiæ probitatis, dixisse fertur, *sibi in caussa illorum neque diligentiam neque fidem defuisse: ceterum existimare, caussam illam a Ser. Galba, quod is acrior in dicendo fortiorque esset, defendi melius posse.* Sic auctore Lælio caussæ patrocinium ad Galbam delatum. atque is tanta vi tantaque grauitate dixisse dicitur, vt nulla fere pars orationis sine clamoribus & plausu prætermitteretur. omnibusque approbantibus instituta quæstione societatem illa dies illaque actio absolueret. Hæc domi gesta.

C. Lælius clientes suos ad Ser. Galbam [illegible] remittit.

CAP. V.

At delectu interim acto, D. Brutus cui vlterior Hispania obuenerat (in citeriore prorogatum imperium M. Popillio erat) in prouinciam proficiscitur. Duas maxime res Senatus ei mandauerat, vnam *vt eos qui sub Viriatho militassent, atque à Q. Cæpione accepti in deditionem essent, certis in sedibus collocaret.* alteram, *vt quod in Lusitania nondum pacatum esset, armis reducere ad quietem studeret.* Igitur quum dedititiis agrum iam vrbisque locum à decessore suo adsignatum reperisset, condendi oppidi auctor adiutorque fuit opportuno situ, tribus à mari passuum millibus. Valentia id oppidum appellatum. In hoc opere quum pars magna eius anni circumacta esset, deinde latronum globos persequi instituit, qui locis istis passim grassabantur. Nam quia ex similibus initiis magna potentia Viriathi, magnumque nomen fuerat; plures illius exemplo incitati, parem sibi fortunam haud operosa rudibus animis improbitate spei augurabantur.

D. Brutus Valentiam in Hispania condit.

CAP. VI.

Latrocinia cōpescere nititur.

Hi quidquid agrorum Tagum inter & Obliuionis flumen, Durium itidem ac Bætin compræhensum est, solita genti pernicitate peruagantes, curam iniiciebant Consuli, qua potissimum via incertum hostem & nusquam facientem copiam sui opprimeret. Velocissimos homines citato exercitu insequi, difficile erat: insequentem non consequi, ignominiosum. ne in ipsa quidem victoria quidquam aut laudis aut fructus futurum apparebat. Rectius visum ciuitates, vnde orti latrones dicerentur, bello aggredi. Sic & vltionem sumi à meritis, & expleri militem præda posse: neque defuturos latrones, quin ad ferendam suæ quisque patriæ opem spargerentur.

CAP. VII.

Sic in proxima quæque incendium belli inferenti, primo acriter ab indigenis resisti cepit, non viris modo, sed etiam mulieribus, impigre pro defensione rerum suarum arma capientibus. quarum quum diuersis locis interfectæ plu-

Mulierum Lusitanarum fortitudo.

simæ

rimæ essent, nullius aut lacrimas aut etiam vocem vulneribus ac morte elici potuisse, traditum est. Sed certamine frustra tentato, quum vinci se multitudine viderent, in montes cum rebus quas auferre potuerant refugerunt. inde vt subuersionem oppidorum suorum anteuerterent, missis ad Consulem oratoribus, *veniam delicto* petiuere. concessit eam Brutus, & parte facultatum mulctatos in suas quemque sedes dimisit. Iam etiam ad Numantiam certabatur, quod bellum M. Popillius proconsule, cognita Senatus voluntate resumpserat. Ibi quum ad oppidum copias adduxisset, lentæ primum obsidionis species fuit: quum procul solita ferocia Numantini non vt antea consueuerant, ingredienti fines occurrissent: ne pro muris quidem exercitu, adeo metum simulabant, opposito. Hoc ita constanter per aliquammultos dies factum, vt Proconsuli iam fides fieret, domitam malis & desperatione virtutem hostium esse. ideoq; eo profectus est fiduciæ, vt etiam scalas admouere mœnibus auderet. neq; tamen illum adhuc omnis prouidentia deseruerat, quin dolum latere suspicaretur, quia ne tum quidem ad tuenda mœnia exciri Numantinos animaduertebat. Signum itaque receptui dari iussit: cui dum à spe occupandæ vrbis segniter miles paret, neque etiam seruatis ordinibus recedere tam expeditum est, erumpunt in auersos & à scalis descendentes Numantini, magnaque strage edita totum exercitum fundunt fugantque. Huius cladis fama nunciisque perculsam ciuitatem terruerunt & prodigiorum minæ, vix vllo anno crebriorum, quam qui M. Aimilium Lepidum, C. Hostilium Mancinum Consules habuit. Nam & Lanuuii, quum ibi Consules ex more auspicarentur, pulli è cauea in siluam Laurentinam euolarunt: quæsitique non comparuere. Præneste fax ardens conspecta in cœlo erat, & sereno tonuerat. Lacus Fucinus per millia passuum quinque, caussis non apparentibus, in omnem partem exundauit. in Græcostasi & comitio sanguine fluxit. Exquiliis equuleus cum quinque pedibus natus: multa Vrbis loca fulmine percussa fuere. Atrocius visum, quod M. Claudius prætor, qui in prouinciam iturus Terracinæ nauem conscenderat, naue fulmine icta, conflagrauit. His terroribus ex aruspicum responso procuratis C. Hostilius Mancinus, cui bellum Numantinum euenerat, per Latium & Etruriam in Ligures profectus est, vt à portu Herculis Monœci in Hispaniam nauigaret. Sed consilium mutare coëgit ominosæ vocis ex improuiso auditæ terribilis religio: his ipsis verbis auctore non conspecto resonantibus, *mane Mancine*. Itaque naue quam conscenderat, relicta, Genuam iuit, vt inde solueret.

CAP. VIII. *Popilius ad Numantiam male rem gerit.*

CAP. IX. *Prodigia.* A. V. C. DCXVI.

CAP. X. *C. Mancinus malis ominibus contra Numantinos profectus, nec euentus meliores habet.*

Ibi repertum in mari serpentem ferunt, interque manus comprahendentium effugisse. Tristissimorum euentuum hæc signa fuisse, tum quoque creditum: sed indubitanter post res auspicio ductuque Mancini parum prospere gestas. Quamquam enim acceptum à M. Popillio exercitum, priusquam disciplina corrigeretur, haudquaquam parem hosti ferocissimo ratus, in castris, quæ & paulo ante fugientes texerant, continere studuisset; tamen quia propinqua oppido castra erant, vitari nequibat, quin sæpius aliqua parte copiarum confligendum necessario esset. quibus prœliis plerisque omnibus Numantina res superior, Consulem exercitumque Romanum haud magis præsentibus damnis, quam in futurum desperatione fatigabat.

CAP. XI.

Lex Cassia Tabellaria.

Interea non minoribus animis, quamquam ciuili & incruento certamine, in Vrbe depugnatum. L. Cassius Tribunus plebis legem promulgauerat, *vt exemplo legis Gabiniæ, quæ biennio ante lata de comitiis erat, etiam in iudiciis suffragia per tabellam ferrentur.* Iam Gabinia lex potentioribus displicuerat, quorum in suffragiis moderandis regnum eneruabat. Nunc si idem in iudiciis fieret, plane in ordinem redigi, nihil magnopere pro infimis quibusque valituros haud obscure indignabantur. Itaque M. Aimilius Consul clara temporibus illis eloquentia, contrariis actionibus, vindicare ius antiquum conatus, inimicitiarum cum Cassio semina caussasque inde collegit; siue dudum contractas acrius irritauit. Neq;

CAP. XII.

Cassius Aemilium accusat, ob villam altius ædificatam.

absonum vero est, quum à L. Cassio accusatum esse constet, ab illa caussa profectis odiis iudicium rarissimi criminis conflatum ipsi fuisse. Nam *in agro Alsiensi villam habere* dicebatur, *nimis in sublime editam.* Hoc in magnam inuidiam accusator rapuit, *non villam ibi, sed arcem ab homine libertatis æquæ minime patiente structam esse* dictitans. Neque aliud caussæ video, cur graui mulcta populi iudicio adfectus sit eo tempore, quo iam sepe atrocia crimina impunita manebant, quam quia dolorem suum populus, iisdem suffragiis, quorum impugnari libertas videbatur, cupide vindicarit. Sed præter Consulem resistebat adhuc tabellariæ legi M. Antius Briso tanto potentior aduersarius, quod ipse quoque Tribunus plebis, actionibus Cassii iure sacrosanctæ potestatis intercedere poterat. Ceterum hic ad extremum non perstitit, auctoritate P. Scipionis Africani de sententia deductus (sic enim creditum fuit) quo facto

CAP. XIII.

Mancini fuga à Numantia

lex perlata est. Interea C. Hostilius Mancinus assiduis velitationibus omnia nequidquam expertus, quum perpetuo superiores Numantini essent, tædio assiduarum cladium subactus, relinquere castra noctu decreuit: vt longius abductum à conspectu hostium militem, qui iam

nec

nec vocem viri Numantini, nec oculos ferre poterat, quiete & securitate ad recipiendum animum data confirmaret. Eo consilio per tenebras educto castris exercitu solitudinem petit, locumque vbi Fuluius Nobilior castra nuper habuerat. Hanc profectionem Numantinis casus prodidit, velut ad firmandam prodigiorum fidem quærente viam fortuna. Tempus erat anni, per quod more Numantino puellæ nubiles elocabantur. Ambibant vnius formosæ nuptias duo, genere ac virtute pares. eos vt contentionibus, se molestia exsolueret virginis pater, *eum sibi generum fore* dixit, *qui dextram hostis prior retulisset*. Nam dextras hostium amputare, diisque dedicare iis regionibus solitum. Geminato instinctu accensi iuuenes, quum hinc amoris, inde virtutis æmulatio faces admoueret, ocyus arma capiunt, & silentio versus castra Romana procedunt. deinde, postquam in via occurrit nemo, propius subinde propiusque suggressi, solitudinem in castris esse vident: mirabundique, rem ad suos referre statuunt. Numantini, quod res erat, fugere profecto Romanos arbitrati, sine mora coacti, ad millia hominum quatuor, sequi abeuntes cepere. Tanta enim in his virtus, tantusque hostium, ex præteritarum rerum recordatione contemptus inerat, vt hac tam parua manu Consulem Romanum triginta millia militum ducentem adoriri nihil contarentur. Et castra quidem à suis deserta obiter occuparunt. ceterum fugientium agmen Numantini adsequuti, consistere quum coëgissent, trepidantes & consilii incertos adorti, quum proximos quosque, ceteris haudquaquam subuenientibus, circumuenirent, magnum numerum occiderunt: peritiaque locorum adiuti, licet multis partibus pauciores essent, totum exercitum ita concluserunt, vt orta die nullam spem effugii, sed aspera & inuia alibi loca, alibi his formidabiliores Numantinorum cuneos ostendente; victus vltima desperatione Consul (nec enim seruandi exercitus alia vlla ratio apparebat) in leges hostium fœdera ferire cogeretur. Hoc enim ipsi, quum ad internecionem infelicis exercitus sæuire liceret, maluerunt. De conditionibus quum per alios tractaret Mancinus, negarunt Numantini, *nisi Tib. Graccho fidem habituros*. nam patris Tiberii magnam in Hispania famam & bellum fortiter gestum, & pax Celtiberiæ data effecerat: ipsius etiam iuuenis clarum virtute & probitate nomen erat. accedebat ex magistratu auctoritas, nam in eum annum Quæstor creatus, ...ntinam militiam & Consulem Mancinum sorte acceperat. Gracc...gitur ad hostes profectus, quum in præsentia nihil obtineri melius ...; pepigit, *vt æquis legibus populo Romano Numantinoque fœdus ac amicitia*

miro casu detegitur.

CAP. XIV. *Numantini insequentes in summas angustias redigunt hostem.*

CAP. XV. *Mancinus per Tib. Gracchum pacē facit cum Numantinis.*

micitia esset. quo facto quum haud obscure viginti millia ciuium Romanorum, præter lixas & extraordinarios conseruasset; non dubitabat, quin illa opera sibi non modo nulli detrimento, sed etiam laudi gratiæq; futura esset. Qua spe postea falsus, ad ciuitatem seditionibus agitandam in Tribunatu præceps ferri cepit, vt suis locis exponetur.

CAP. XVI. Tunc autem quum inter ferendas conditiones commemoratum à Numantinis esset, *quod prius fœdus Pompeianum sibi seruatum non foret; eo se parem huius quoq; negotii euentum metuere*: conuenit *vt Consul iureiurando, Quæstor & ceterorum honestissimus quiuque sponsione se adstringerent, mansura quæ pepigissent.*

Pax iureiurando Consulis sancitur.

Ita Numantini, dimissis Romanis, castra diripuerunt. in quibus quia tabulas Tiberius reliquerat, quæ rationes Quæsturæ continebant, cum tribus aut quatuor familiarium Numantiam rediit, *reddi sibi eas* rogans, *vt aduersus inimicorum calumnias, vti hoc integritatis suæ testimonio posset.* Numantini comiter exceptum, atque in vrbem suam inuitatum, restitutis tabulis, *sumere præterea* iusserunt *de præda, quidquid optauisset.* ille tantummodo thure, quo ad sacra publica vtebatur, recepto, ad Consulem rediit. quem licet illa calamitate miserrime perculsum depressumque, non ideo minori honore atque pietate prosequebatur.

CAP. XVII. Ab hoc in Vrbem quum venisset, totum istud negotium auersis auribus acceptum est: indignantium, *eo decidisse virtutem famamque ciuitatis, vt post tot annorum bella, par demum, etiam sancita per fœderis religionem confessione, Roma Numantiæ iudicaretur.*

Roma indignatio oritur ob pacem Numantinam.

Neque crebrior per eos dies sermo apud iratos erat, quam *Caudini fœderis pœnam in hos esse renouandam, qui fœderis illius infamiam retulissent.* At parentes propinquique eorum, qui in exercitu erant, quod Tiberio se debere salutem suorum intelligebant, de Consule quidem dedendo non dissensere: Tiberio parci volebant; huiusque in gratiam, ceteros etiam, qui in pari caussa esse videbantur, eripere tendebant.

CAP. XVIII. Ceterum Senatui placuit, *extemplo ad caussam dicendam ex Hispania Mancinum reuocari; collegamque eius M. Æmilium cum imperio ad exercitum proficisci.*

Mancinus ex Hispania reuocatus.

Mancinum decedentem etiam Numantinorum legati sunt sequuti. His *extra Vrbem manere* iussis, ne recepti pacis approbatæ hoc argumentum facerent; munera nihilominus missa; vt spes maneret, componi, quod controuersum esset, posse.

CAP. XIX. Die Senatus Mancinus multa *de necessitate pactorum* præfatus, *quando ita diis*, inquit, *immortalibus placuit, vt hæc sola tantam ciuium Romanorum multitudinem seruandi ratio superesset; eadem mihi iusta piaque videri debuit. Triginta hominum millibus hinc armis hostium, inde locorum iniquitate clausis, suprema dies aderat, si fastidire perrexissem fœdera, quæ tali in sorte vltro ambienda videbantur. Viderint quibus parentes, liberos, propinquos seruaui,*

Mancini oratio in Senatu.

quid

quid de hoc consilio iudicaturi sint, per quod effectum est, ne ingens pars ciuitatis luctu & mœrore mergeretur. Neque tamen magna iactura salus exercitus constitit. nihil amissum est eorum, quæ ante me Consulem in Hispania tenuistis. Vos autem oro quæsoque, Patres Conscripti, quum de hoc facto deliberabitis, ne præsentem potius animorum habitum, postquam metus omnis decessit: quam illius temporis faciem, quam periculorum & terroris plena omnia erant, in consilio habeatis: neue potius quæ facta maluissetis, quam quæ potuerint fieri cogitetis. Neminem equidem lacesso, quod & à moribus meis, & ab hoc tempore meo alienissimum est; sed quis ignorat quanta superiorum Consulum culpa nostras legiones ignauia, quantus disciplinæ contemptus incesserit. Quam ego ignauiam quotidianis velitationibus corrigere, animumque confirmare conatus, quum in me nihil desiderari passus essem, frustra fui: quod neque pudore iam poterant, neque periculi magnitudine excitari. & rebus perditis licentiosius à me flagitabant, vt quia nihil esset melius, ad eamdem pacem descenderem, quam ante me Pompeius impune pepigisset: cuiusque non seruatæ, vindictam irata numina exigerent. Et profecto si verum amamus, minus est mirandum, si in bello parum certæ æquitatis, acerbiores paulo euentus fuerunt. Diis enim, diis inquam prodentibus discessum nostrum, quod calamitatis omnis caussa fuit, senserunt Numantini. *Quid enim tam incredibile, quam duos omnino viros id noctis ad castra nostra succedere ausos? deinde amor, æmulatio, accedens à patre amatæ stimulus, & hæc omnia in id temporis momentum concurrentia, quid aliud quam voluntatem consiliumque deorum arguunt. Atque vtinam illorum aut credidissem auspiciis, aut voci reuocantium paruissem! Quamquam si recte rem putamus, proficisci me & adesse rebus istis oportuit, vt si necessum sit, in meum caput, quidquid tempestatis inde impenderet, saluo exercitu recideret. Sane patrum nostrorum memoria, quum florentissimis populi Romani copiis alienissimo tempore perditis Varro Consul in Vrbem solus reuertisset, gratiæ sunt ei ab Senatu actæ, quod de Republica non desperasset; quam prope desperationem sua temeritate adegerat. Mihi seruato exercitu venia facti suffecerit: quamquam & istam si quorumdam negauerit seueritas, dum mea opera viginti amplius ciuium Romanorum millia salua vobis esse memineritis, lætus ac lubens quam dederitis sorte defungar.* Numantini deinde acciti, hunc in modum verba fecerunt: *Quid hoc tempore de nobis iudicetis, Patres Conscripti, hostiumne an amicorum numero habeamur, Vrbe prohibiti, muneribus adfecti dubitamus. at illud nequaquam nobis ambiguum est, quocumque apud vos numero simus, post pacem cum Tib. Gracco initam, semper amicorum & animos habuisse, & præstitisse opera. Vestris imperatoribus non solum annonam & milites ex formula, sed etiam & hæc sæpius supra numerum, & alia quæ non erant fœderibus expressa, vltro dedimus. Etiam his sedecim annis, ex*

CAP. XX.

Culpam in exercitus ignauiam confert.

CAP. XXI.

Item in vindictam deorum ob pacem priorem non seruatam.

CAP. XXII.

Cum Varrone se comparat.

CAP. XXIII.

Numantinorum Oratio in Senatu.

quo Segidensium negotio impliciti, arma non contra vos, sed pro pace vestra cepimus, neque acerbi implacabilesque hostes fuimus: & simul atq; spes aliqua pacis ostensa nobis est, pecuniam, vestem, commeatum, & quidquid iubere ducibus vestris placuit, præbuimus. Pro his meritis aliud fere nihil quam contumelias iniuriasque experti, quum earum rerum pigeret puderetque, modum quem facere auctores illarum noluerant, in armis quærere coacti sumus: quod vltimum mortalitati beneficium natura dedit, vti vbi consumpta spes omnis est, desperatione animentur, quicumque asperiora sibi imponi putant, quam mortem non timenti ferre necessum est. Quid iam commemorem quoties Consulibus vestris fœdera nobiscum icta, deinde rupta sint: quia tanto pacis desiderio tenebamur: vt prudentes plerumque scientesque falleremur, & toties experta fraude ad cautionem fugeremus eruditi. Antea quoque non semel decepti, tamen Q. Pompeio habuimus fidem: quæ si apud illum aliqua esset, neque postea venisset in periculum exercitus vester, neque in præsentia nos laboraremus. Nisi forte diis immortalibus ita visum est, vt claro documento minime sibi placere violata temere pacta ostenderent: quo & nos ad feriendum fœdus callidiores ab experimento essemus: & vos ad illud deinceps seruandum, non ius tantum, fasque, sed etiam pudor obligaret. A maioribus natu sic accepimus, duabus maxime rebus populum Romanum excellere, virtute ac iustitia. ab altero habere, vt bello superari nequeat, ab altero, vt nolit beneficio vinci. Quum seruare aut perdere vestrum exercitum in manu nostra esset, quod humanius erat fecimus, vt dimitteremus incolumem. Pro hoc merito, vt iam pristina fœderum sponsiones sileant, nostro iure pacem amicitiamq; postulare poteramus: sed malumus precibus agere, vosque per iurata toties numina, per ipsos illos tam certos vltores periurii deos, per liberos, propinquos, ciues denique vestros, qui nostro beneficio lucem hanc vident, obtestamur: ne perditum excisumque eatis ciuitatem, cuius ea in populum Romanum reuerentia, is animus est; vt ne tot quidem annorum iniuriis, bellique tam acris quam iniqui cladibus, ad vindictam rapiendam occasionem potuerit commoueri. Si fas gentium respicitis; fœdus est, quod pepigimus: si religionem numinum; dii sunt per quos iuratum est. non debemus timere, ne factam pacem seruare nolitis, quam, si res adhuc integra foret, ita & meritis & mereri cupientibus præstare debuissetis. At Senatus, quolibet precio pacem tam indecoram bene abrumpi credens, censuit, *vt quamprimum noui Consules magistratum iniuissent, de fœdere rescindendo, & auctoribus eius populo Numantino dedendis referretur.* Dum hæc in Vrbe fiunt, M. Aimilius Consul accepto exercitu, quietem vt infructuosam aspernatus, belli causas aduersum Vaccæos quærere instituit, quia Numantinos sua virtus, & incerta adhuc Senatus voluntas ab iniuria pro-

CAP. XXIV. *De iniuriis queruntur.*

CAP. XXV. *Euentum ad deorum consilium referunt.*

CAP. XXVI. *Postremo preces adhibent.*

CAPVT XXVII. *Aimilius Vaccæis inferre bellum prohibetur.*

protegebat. Criminatus igitur *commeatu iuuisse Numantinum hostem*, agrum eorum populatur, vrbem Pallantiam, locis illis maximam, obsidet: vocato in communionem belli D. Bruto, quocum adfinitatem contraxerat, vlterioris Hispaniæ proconsule. Iamq; copias illi coniunxerant, quum ab Senatu legati Cinna Cæciliusque venerunt, prolatoque Senatusconsulto quo *bellum inferre Consul Vaccæis* vetabatur, *ingratissimum molestissimumque Senatui facturum videri* dixere, *si tot in Hispania incommodis acceptis, nouum insuper bellum cum Vaccæorum ferocissima gente conciret.*

CAP. XXVIII. *Nec paret Senatus legatis.*

Æmilius *multa in re præsenti facilia apparere, quæ absentibus ardua videantur* dictitans, *minime se dubitare* respondit, *quin consilia sua probaturi Patres forent, quamprimum ceptum iam à duobus imperatoribus bellum, militemque & frumentum & pecuniam à Vaccæis Numantiam missa accepissent: præsertim quia reuocatis exercitibus, vniuersæ Hispaniæ, tamquam in confesso Romanorum metu, rebellaturæ viderentur.* Cum hoc responso irritos Senatus legatos remisit datis literis, quibus eadem illa perscribebantur. Grauius hæc ab Senatu accepta: quod inter alias difficultates publicas, etiam in vicina Sicilia seruile bellum se commouerat: Prætorque Manilius victus à fugitiuis, castrisque exutus, non modo detrimento rempublicam, sed magis etiam pudore adfecisse videbatur.

CAP. XXIX.

Vnus D. Brutus rerum clarissime gestarum nunciis spes animosque ciuitatis recreabat. Quippe maximam Hispaniarum partem peruagatus, vrbibus triginta in potestatem redactis, Celticos Lusitanosque ad Oceanum & Occasum vsque perdomuerat.

D. Brutus Obliuionis flumen transit.

Maxime insigne habitum, quod Obliuionis flumen vix auditum antea, primus Romanorum cum exercitu transiit. Formidabilem illum amnem militibus superstitio, quod inferni fluuii nomen referret fecerat; transgredique non secus atque certissimi exitii limen verebantur: quum Brutus signo è manu signiferi rapto, *Iam*, inquit, *hoc signum & vester Imperator trans flumen erunt. vos, quid facturi sitis, videritis.* atque cum dicto transiens, non vltra recusare obsequium sinente pudore, vniuersos transduxit.

CAP. XXX. *Digressiuncula, de vtilitate studiorum in rebus gerendis.*

Neq; prætereatur vtilis vitæ admonitio: quam etiam ad res gerendas opportunum sit mentem bonis artibus excoluisse. quæ disciplina quanto in vnaquaque natione latius diffundi potest, inepta superstitio, & per vanam credulitatem obiecta negotiis impedimenta minuuntur. Quis enim hodie non rideat inanem tot millium metum, fortissimorum exercitum ferocissimarumque gentium domitorem, vnius non maximi amnis ne fluctus quidem aut vortices, sed solum nomen atque nudam appellationem horruisse. Scilicet euenit rudibus hominum animis, quod in belluarum quarumdam natura miramur; quæ quum inani robore polleant, nullaque vi sint supera-

perabiles, contemptissimorum animalculorum terrore coërcentur. Leo quæ formidare dicatur, vix dignum relatu est: elephantus armatas acies obterere solitus, ad conspectum muris, aut grunnitum suis expauescit.

CAP. XXXI. *Magni exercitus vanis terroribus pessumdati.* Quibus haud dissimilis eorum exercituum pusillanimitas fuit, qui per ignorantiam ad res innocuas exterriti, robur veris periculis indomitum, inanibus terriculamentis euilescere passi sunt: qualia classem Atheniensium sub Nicia, Macedonicum exercitum sub Perseo pessum dedere: idemque periculum sub ea tempora, quæ nunc describimus ad Numantiam exercitibus Romanis fuit, donec à Scipione vates & arioli à castris amandarentur. Atqui his malis ceterisque plerisque certa sunt à sapientiæ studiis & rerum gestarum scriptoribus remedia. nam & illa mentem cognitione veri munitam vanis terroribus liberant; & isti paucorum experimentis animos omnium ad incommoda paria vitanda instruunt.

CAP. XXXII Sed ad rerum ordinem redeamus. Brutus Obliuionis fluuio superato, transiit & Minium amnem, vltra quem Bracari colunt; qui omnium Lusitaniæ fluminum maximus esse creditur; vt barbarorum audaciam castigaret, quia partem commeatuum, qui in castra Bruti vehebantur, interceperant. *Feminæ bellatrices.* His etiam armare feminas moris erat: neque segnius hæ quam viri prœliabantur: non fugæ, non eiulatus inter dura memores, sed vno metu seruitutis, quam adeo tristiorem morte iudicabant, vt captæ seque & liberos interficerent, hoc solo placente ipsis genere manumissionis. Venere tamen in deditionem aliquot vrbes, & inter ceteras insignis Talabriga: neque diutius in fide mansere, quam præsentis exercitus terror exigeret, digresso illo, iterum ad priora consilia reuoluti.

CAP. XXXIII Ea defectio retraxit Brutum, suntque de integro domitæ, quæ iugum excusserant ciuitates. *Talabricenses oratores ad Brutum mittunt.* Hæc suorum fortuna Talabricenses coëgit, vt iterum oratores humilimis cum precibus mitterent, omnia facere paratos, quæ imperaturus esset. Sciebant præ aliis iratum infensumque sibi Romanum esse, quod sæpius petitam acceptamque fidem, ludibrio contemptuique habuerant.

CAPVT XXXIV. *Is acriter castigatos in fidem recepit.* Brutus *captiuos perfugasque & arma omnia tradere: deinde, cum vxoribus liberisque oppido excedere* iussit. quod vbi ab hominibus extrema necessitate subactis obedienter factum est, armato milite circumfusos acriter increpuit, *quoties mutassent fidem, ad quot bella se coëgissent* enumerans. additis deinde conuiciis multis quum ad vltimos metus adduxisset; subiecit *nihilominus se potius in eos pro moris Romani lenitate, quam ipsorum debito consulturum.* equis deinde, & quod in publico frumenti pecuniæque & rerum aliarum fuerat, ademptis, oppidum ipsis incolendum præter omnem exspectationem reddidit. Hæc prius à Bruto gesta, quam cum M. Aimilio in Vaccæos irrumperet, existimaui: nam

nam interdum in scriptorum incuria aut pugna difficillimum fit, suis quæque gesta temporibus reddere.

CAPVT XXXV.

Quum tanti per Europam vbique motus essent, haud leuiore tumultu concussa Orientis Regna intremuerunt. quas ob res frequentes in Vrbem legationes ex Asia, & à Diodoto ex Syria venere, qui Regnum illud recens occupauerat. Quippe Demetrio Nicatore, vt supra memorauimus, à Parthis capto, quum vxor eius Cleopatra sexu, frater Antiochus annis & inopia inualidi, parum adferre præsidii rebus adflictis possent, Diodotus animum adiicere cepit, ad Regnum Syriæ, puero Rege interfecto, sibi comparandum. In eo consilio quum aduersaturum sibi Ionathanem Iudæum intelligeret, fallacibus promissis Ptolemaida euocatum vincit, deinde occidit. *Diodotus Ionathanem occidit.*

CAPVT XXXVI.

Neque multo post Antiochum Regem, puerum decennem opera medicorum interficit, qui ad populum valetudine Regis anxium, calculi dolore consumi eum fingentes, dum secant, interemerunt. *Mox Antiochum puerum Syriæ Regem.* Diodotus amicis circum præsidia militum dimissis, homines de præsenti tantum vtilitate solicitos precibus & promissis prensare instituit. neque decora in speciem argumenta deerant. *Neminem, aut melius de Regno exercitibusque meritum, aut tanto fastigio digniorem esse. Neque ad Seleucidas respiciundum: sæpius hostes exercituum, quam duces patronosque. præterea Demetrium in potestate Parthorum agere. Antiochum inimicitias iramque tamquam aduersus defectores profiteri; atroces ab inuisis pœnas exacturum, si quam facultatem eius rei habuisset. ne bene quidem merentibus digna sperari præmia ab inopi posse: at in Diodoti manu æraria thesaurosque esse, quibus & alias haud parce vsus, nunc tanto liberalius daturus pecunias esset, quanto maiorem ad spem suffragia militum pararentur.*

CAPVT XXXVII.

At illi olim omnia suis commodis metiri adsueti facile adsentiuntur: neque ciuitates abnuunt. promptis præsertim Apamensibus, apud quos educatus fuerat Diodotus; quum Cossianis, quod agri Apameni castellum est, lucem primum adspexisset. *Ipse inuadit Regnum.* Sic igitur Syria potitus, continuo quidquid hactenus vitiorum honestiore persona obtexerat, explicuit. Quamdiu enim priuatum egerat, insigni specie comitatis & modestiæ ductare vulgum solitus; tum aperte suo ingenio vti cepit, verumque Tryphonem agere, quod cognomen occupato regno ipse delegerat. Quamquam autem satis se munitum potentia putabat aduersus æmulos: tamen ad securitatem suam decusque plurimum pertinere videns, si Senatus Romani decreto titulum Regni munire potuisset; legatos misit qui auream Victoriam denum millium aureorum pondere, donum populo ferrent. Id enim commentus fuerat, ea spe, futurum vt simul compendii simul ominis caussa acciperet Senatus donum, Regemque se & amicum appellaret. Sed ista calliditas prudentia

Patrum elusa effectu caruit. accepta enim Victoria, dedicataque est sub Antiochi, quem Tryphon occiderat, titulo, tamquam ipse donauisset: intelligique potuit, curæ fuisse senatui, ne quis ab eo probatam pueri cædem, & ab impiis hominibus accepta munera indicaret.

IOH. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM LIBER PRIMVS ET VICESIMVS.

In locum lib. LVI. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LVI. Liuiani.

Decimus Iunius Brutus in vlteriore Hispania feliciter aduersus Gallæcios pugnauit. dißimili euentu M. Æmilius Lepidus Proconsul aduersus Vaccæos rem geßit: clademque similem Numantinæ passus est. Ad exsoluendum Numantini fœderis religione populum Mancinus, quum huius rei auctor fuisset, deditus Numantinis, non est receptus. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa ciuium capita trecenta viginti tria millia. Fuluius Flaccus Consul Vardæos in Illyrico subegit. M. Cosconius Prætor in Thracia cum Scordiscis prospere pugnauit. Quum vitio ducum bellum Numantinum nō sine publico pudore duraret, delatus est vltro Scipioni Africano à Senatu populoq. Romano Consulatus: quē quum illi capere ob legem, quæ vetabat quemquam intra decem annos iterum Consulem fieri, non liceret, sicuti priori Consulatu, legibus solutus est. Bellum seruile in Sicilia ortum, quum opprimi à Prætoribus non potuisset: C. Fuluio Consuli mandatum est. huius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus. qui contracta agrestium seruorum manu & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit. Cleon quoque alter seruus ad septuaginta millia seruorum contraxit: & copiis iunctis, contra populum Romanum exercitumque eius, bellum sæpe gesserunt.

A. V. C. DCXVII. *Prodigia.*

P. Furio Philo, Sex. Atilio Serrano Coss. puer ex ancilla natus geminato pedum manuum oculorum auriumque numero, sed & pudendo duplici, iussu aruspicum crematus est, cinisque in mare sparsus. Eorumdem de sententia procurata fulmina sunt, quibus multa Vrbis loca quassata

ea quassata fuerant: & ostentum sanguinis, qui Puteolis inter riuos aquarum calidarum fluxerat. Etiam incendium Rheginæ vrbis inter prodigia relatum est, quæ sine vllo humanæ fraudis & negligentiæ vestigio pæne tota conflagrauit. Tanto maiore cura rempublicam capessi placuit, quæque ad stabiliendam eius incolumitatem pertinerent, festinari.

CAP. II.

Nihil prius neque instantius habitum, quam vt de caussa C. Mancini referretur: vti Senatus censuerat. factumque est Senatusconsultum, *Tribuni plebis ad populum ferrent, vti pax iniussu populi cum Numantinis pacta pro infecta esset: auctores paciscendæ hosti dederentur.* tulerunt ex Senatusconsulto L. Furius Ser. Atilius. Magnum eo tempore virum, dignumque meliori fortuna Mancinus præstitit, legem suo capiti exitiosam suadendo: retulitque vultum eius diei, quo Posthumius Veturiusque Consules in simili noxa haud dispari animo vsi, nō minus misericordiam omnium procurando pœnam suam meruere, quam indignationem culpa commouerat.

Mancinus legem suadet, qua iubebatur dedi.

CAP. III.

At non eadem Tib. Graccho voluntas erat: quin ille quantum fauore populi, quantum eloquentia valeret, contendere: *indignam sibi ceterisque pro seruato exercitu referri gratiam* vociferari: animos hominum anxietate, pudore, miseratione complere. nequepauci, quorum cognati adfinesque eadem in caussa erant, tamquam suo periculo mouebantur. Tandem populus *de fœdere, uti rogatus erat*, iussit: *dedi neminem præter Mancinum.* Ferunt & Scipionem Africanum, quocum nupta Gracchorum soror erat, summa potentia & gratia virum, periculo adfinis adfuisse, neque tamen effugit, odia multorum, ipsiusque postremo Tiberii, quod non etiam Mancinum, & initum auctore propinquo suo fœdus defendisset.

Tib. Gracchus eamdem oppugnat.

CAP. IV.

Mancinum in Hispaniam deducendum P. Furius Consul accepit, cui ea prouincia euenerat. quam quia exambitam ei duo Quinti Metellus atque Pompeius viri Consulares obiecere, multis & vehementibus verbis, inimici enim eius erant, *cupiditatem Consulis acerbam fore ciuitati* vaticinantes: ille, *vt*, inquit, *sciatis, quo animo quoque proposito rempublicam gerere aggrediar, vos mecum legatos ducam*: neque destitit quin sequi eos cogeret. magno bonæ conscientiæ argumento, quum hominum secum & inter se discordium vsurus ministerio, neque impedimenta rerum gerendarum ex æmulatione neque obtrectationem gestarum ex malignitate formidaret.

P. Furius inimicos suos secum legatos ducit.

CAP. V.

Sed priusquam in Hispaniam hi peruenissent, D. Brutus & M. Aimilius Proconsules, diuisis iterum copiis consiliisque, dissimiles etiam euentus habuerunt. Bruto felix expeditio fuit, multisque vrbibus & hominum vi magna captis, gloria ingens, & *Gallaici* cognomen partum. Lusitanis, qui à Bruto premeban-

D. Brutus Gallæcos vincit.

tur, gens ea suppetias venerat, maximus exercitus, nam sexaginta eorum millia fuisse inuenio. Non erat par aperto robore Brutus, nisi auxilium

CAP. VI.

viribus ab astutia doloque petiuisset. In vlteriore Hispania res gerebatur: estque dumetis siluarumq; ac callium anfractibus opportuna ad struenda celandaque belli furta regio, & ille Moronem oppidum communiuerat, ad æstuaria Tagi situm: inde dispositis in vtraque ripa castellis, nauigatione libera, & subuectione necessariorum tutus, locum insidiis quæritabat. In quas haud difficulter præcipitati barbari, suopte ingenio

Maxima strages barbarorum.

feroces, & multitudinis fiducia incauti, tantam cladem acceperunt, vt quinquaginta millibus occisis, sex captis, de tanto numero minima ma-

CAP. VII.

nus incolumis ad lares suos reuerteret. Post hanc cladem tota fere Lusitania deditionem fecit: quo maius mirum est vnius vrbis incolas animo-

Cinniniensium ferocia.

rum ferociam exuere nec dum potuisse. Cinninienses enim, quum pecuniam Brutus imperasset, legatis eius respondere sunt ausi, *ferrum sibi ad tuendam libertatem suam, non aurum ad emendam relictum a maioribus esse.* Ceterum inutilis sine viribus contumacia est: nec ambigitur, quin ad pacandos vniuersæ Hispaniæ populos tantæ pugnæ victoria valere potuisset, ni male à M. Aimilio gesta respublica sub idem tempus in Vaccæ-

CAP. VIII.

M. Aemilius Pallantiam obsidere parat.

is foret. Is neglecto Senatus mandato, quo *abstinere vim innocentibus* iubebatur, in obsidione Pallantiæ, machinisque compingendis, & frumento conuehendo totus erat. Vaccæi contra nihil inausum relinquebant, quo infensi & importuni hostis conatus & consilia frangerent. tamen à neutra parte pugnandi copia fiebat: tantum per occasiones leuibus prœliis certabatur, captabanturque nocendi tempora, contra frumentatores maxime dispositis insidiis. Fuissetque aliquando magnum detrimentum acceptum, nam palam circumuenti Romani erant, ni Flaccus qui eam manum ducebat, vtili mendacio stuporem hostibus incussisset: edito per manipulos rumore, *Pallantiam à Consule captam esse*: quam ad vocem quum accensi lætitia milites conclamassent, perturbati hostes, verumque nuncium rati, præ mœrore & tædio falsæ cladis, certam victoriam è manibus dimiserunt. Flaccus cum copiis & frumento

CAP. IX.

in castra rediit. Non tamen ideo fames & inopia diutius à castris Romanis arceri potuit: consumptis circa omnibus, aut metu barbarorum intactis: iamque non modo iumenta passim, sed homines quoque multi

Deinde repente relinquit.

moriebantur. donec omni patientia speque consumpta Proconsul repente sub quartam vigiliam indici profectionem iussit. Ibi longinqua miseria & terrore subito, cui licentia noctis accesserat, nihil ordine, nihil consilio gestum. Vrgebantur à tribunis & centurionibus per castra discur-

discurrentibus vt ante lucem iter ingrederentur: ea festinatio tumultum mirifice auxit, quum subito discedere coactis, nihil in vsum itineris, nihil aduersus hostem prouisum esset. Sua sponte trepidos magis etiam consternabant sauciorum ægrorumque fletus & querelæ, qui circumfusi vasa colligentibus, complexi abeuntes, omnia necessitudinum sacrorumque numina ciebant. *inualidos ac indefensos barbaro irritatoque hosti ad extrema crudelitatis exempla relinqui* deprecantes. Vbi timor occupauit animos, nullus pietati locus esse potest: pro se quisque vicinum periculum exire properi, dum sua corpora seruarent, nihil pensi habebant aliarum rerum omnium amissione pacisci. Ergo nullo cuiusquam imperio, nullis ordinibus seruatis, quum trepidi atque semermi, fugæ simili profectione abirent, acrem & vigilantem hostem haud diu latuerunt: effusa summis viribus Pallantinorum iuuentus, ab ortu diei vsque ad occasum in tergo aut lateribus agminis hærebat: multiq; subinde, quum animo & viribus impares, simul submouere obiicientem se hostem, simul iter facere cogerentur, ab Hispanis interficiebantur: neque Proconsul his malis occurrere aut subuenire poterat, nimia mole corporis ineptus ad imperatoria munia & propemodum immobilis. Sustentata tamen vtcumque acies est, donec tenebræ obortæ certamini intercesserunt. harum beneficio Romani se per globos, vt quemque nox & desperatio tulit, in campos eiecere. neque vltra institerunt hostes, contentique victoria domum redierunt. Seruati exercitus gloriam hominum nemo tulit. diis egere gratias, *quorum profecto aliquis hanc hostibus mentem iniecisset, vt dissipatos, ac fame & labore confectos, quum delere nullo negotio possent, superesse paterentur.* Millia tamen hominum sex desiderata, similisque Numantinæ habita clades: quum vtrobique frustra oppugnatis vrbibus castra deserta, in itinere pugnatum, & amissa copiarum parte, pars illic misericordia hostium, hic negligentia euasisset. Neque dissimilis imperatorum sors fuit: namque & Aimilius abrogato imperio priuatus in Vrbem rediit. Accusatio deinceps & iudicium sequutum. Sed ad extremum pecunia lis æstimata est. In Sicilia quoque male cum fugitiuis hoc anno pugnatum à Cornelio Lentulo Prætore: magnaque pars exercitus cum ipsis castris amissa est. Inter hæc in Hispaniam P. Furius Consul venit, qui dedendum Numantinis C. Hostilium deducebat. Mirabile spectaculum, & ad arguendam ingenii humani securitatem efficax, ille modo Consul, numeroso exercitu, & tota imperii maiestate stipatus, nunc solennibus cærimoniis à patre patrato hostium in potestatem nudus vinctusque tradebatur. Neque hic miseriarum & ignominiæ

CAP. X. *Vnde maxima in castris turba.*

CAP. XI. *Et Pallantinis insequentibus pericula.*

CAP. XII. *Postrema simile Numantinæ clades.*

CAP. XIII. *Mancinus deditur.*

CAP. XIV. *Nec receptus ab*

[illegible] Romã redit.

miniæ finis. quum à Numantinis non reciperetur, vilem fraudatæ pacis victimam aspernantibus, ante portas expositus est; ibique in oculis ciuium hostiumque, ab illis relictus, ab his non admissus, ab vtrisque desertus despectusque in noctem vsque perstitit. Tum demum quasi propitiata iam fortuna respexit, Romanique velut omni sua obligatione defunctum recipiendum censuere. Ne tamen inde piaculum aliquod exercitui populoque Romano contraheretur, consulere aues visum, iisque addicentibus in castra reductus, ciuitatique redditus, postea etiam Senatorium recepit ordinem, petiitque Præturam & consequutus est.

CAP. XV. *Curiam intrantem P. Rutilius abire iubet.*

Neque tamen sine certamine res transacta. Quum enim reuersus domum Mancinus, introire curiam non dubitasset, P. Rutilius M. F. Tribunus plebis, *Cuperem*, inquit, C. *Mancine vltro potius abstinuisses curia, quam indebitum honorem vsurpando, durius me quam vellem agere coëgisses. Ego te cum hoc in Rempublicam animo, dignissimum esse putem, qui summo patriæ consilio interesses, nisi religio & leges vetarent, contra quas ne meis quidem charitatibus integrum esset parcere. Quo tempore pater patratus, ad soluendam religione ciuitatem, hostibus te populi Romani dedidit, ciuis noster esse desiisti. neque tibi prodest, quod non es receptus. excludere te sua ciuitate Numantini potuerunt; non potuerunt in nostram restituere.*

CAP. XVI. *De iure postliminii disputat.*

Postliminium autem frustra appellas: quum sit memoriæ proditum, quem pater suus, aut populus vendidisset, aut pater patratus dedidisset, ei nullum postliminium esse. Inuitus hæc, eoque lenius quam pro caussæ magnitudine dico: qui sermonis omnem acrimoniam contra malos potius, quam contra calamitosos cupiam effundere. Tu vero talis in ea tua fortuna fuisti, vt sis misericordia, quam odio dignior. sed misericordiæ ius non dedimus. Saluum te sospitemq; ad tuos reuertisse gratum est: neq; conspectum huius Vrbis, propinquorumq; & amicorum solatio inuidemus: vsurpari à te ius alienum, & pro Senatore esse, qui ciuis Romanus non sit, minime patimur.

CAP. XVII. *Ipsius appellat verecundiam.*

Te quoque pro cetera tua verecundia deceat, non vltra appetere, quam retinere saluis moribus & iure populi Romani queas. Paulo ante magno animo non solum hanc curiam & Vrbem reliquisti, sed quidquid in ea charum atque iucundum fuit; vt corpus animamq; in eorum manus traderes, quos acerbissimos tibi infensissimosque existimare debuisti. Sed hoc fecisti, quo salua religiones essent. nunc igitur eamdem ob caussam, pro qua tam aspera subiisti lubens, carebis hoc ordine, cui te contra fas & religiones inseris. Nobilissimo apud nos genere natus, ignorare non potes, quam indigna res sit visa maioribus, in Senatu quemquam peregrinum esse.

CAP. XIIX.

Hæc ideo sum præfatus, vt pudori tuo consulerem, Mancine. Quod si neque amplissimum ordinem dedecore, neque te ignominia vltra exsoluis, educi te de Sena-

Senatu iubebo. Vicit tamen ſententia mitior; quod vir optimus aduerſæ fortunæ culpam ſatis luiſſe tanta ignominia miſeriaque videretur. Aderat & iuris ſpecies, poteratque defendi, nihil videri traditum poſſe, quod ab eo cui traderetur acceptum non eſſet. Itaque ne aut homini aut legi iniuria fieret, auctore Senatu ad populum latum eſt, *vti C. Mancinus ciuis Romanus haberetur: neque deditio ei fraudi foret.* Conſecrauit vtramque hanc fortunam ſuam Mancinus, poſita ſibi ſtatua, eodem habitu quo deditus fuerat. Eodem anno Cenſores Ap. Claudius Pulcher, Q. Fuluius Nobilior luſtrum duodeſexageſimum condidere. Cenſa ſunt ciuium capita trecenta viginti tria millia. Magiſtratus temperatus fuit, atq. præferuido alterius Cenſoris, alterius leni ingenio bene mixtus. Quippe Fuluius præcipitem collegæ iracundiam obſequio frangebat; ſicut intractabilem contra tendentibus, ita dum cedi ſibi credit, vltro cedentem. Sub eadem tempora quum Illyricum ab Ardyæis, Macedoniæ confinia à Scordiſcis vexarentur, Senatus ſortiri nouos magiſtratus, & mature in prouincias proficiſci iuſſit. Ardyæi vicinas nationes, quæ in ditione Romanorum & ipſæ erant, incurſionibus damnisque multis adfecerant. ipſius etiam Italiæ, qua propinqua Illyrico eſt, populatores. ne legationem quidem reueriti erant, *abſtinere iniuriam à ciuitatibus quæ in fide populi Romani eſſent*, iubentem: Datum igitur negotium magiſtratibus eſt, vti peditum millia decem, equites ſexcenti ad coercendam Ardyæorum inſolentiam ſcriberentur. Illi, quod nondum ſatis ad bellum parati erant, oratoribus miſſis auertere periculum tentauerunt, *in poteſtate Senatus Populique Romani ſe fore polliciti.* Senatus ob res in Hiſpania & Sicilia parum proſperas, lubens veniam petentibus dedit: imperata mulcta, quam ciuitatibus quis damnum iniuria datum eſſet, exſoluerent. Barbari, quia primus metus deceſſerat, mandata Senatus inſuper habuerunt. Itaque quum de his rebus noui Conſules retuliſſent, Ser. Fuluio Flacco Ardyæi euenerunt. Q. Calpurnio Piſoni citerior Hiſpania. Macedoniam M. Coſconius Prætor eſt ſortitus. Reliquorum magiſtratuum tam nomina, quam prouinciæ ignorantur. niſi quod Sex. Atilium Procos. ex Sc. Ateſtinis & Vicetinis tollendarum inter finitimos diſcordiarum cauſſa, terminos ſtatuiſſe reperio. Frequentia illo anno prodigia nunciata: bos loquutus, Ætna maioribus ſolito ignibus exæſtuans, & puer Romæ natus, nullo ad purgandam aluum exitu. in Bononienſi agro fruges in arboribus natæ ſunt. bubo cuius vox in Capitolio, deinde circa Vrbem audita fuerat, præmio propoſito ab aucupe captus, cinisque combuſti in amnem ſparſus eſt. His de more pro-

Lex lata vt C. Mancinus ciuis Romanus eſſet.

CAP. XIX.

Ardyæi Illyricum populantur.

CAP. XX.

Pacem petunt, nec præſtant.

A. V. C. DCXIIX.

Prouincia.

CAP. XXI.

Prodigia.

procuratis, profectus in Illyricum valido cum exercitu Ser. Fuluius, quum hostes impares robore, & ob hoc egredi ad æquam pugnam non ausos, arctis locis premeret, postremo ad arma tentanda compulit: &

CAP. XXII. *Ardyæi semel domiti.*

eruptione pugnantes, vno vix iusto prœlio vicit subegitque. Ablatis, quæ ad mare possederant, in mediterranea loca relegari gentem placuit: vt sine vicinorum iniuria, victum agricultura quærere cogeretur. Nihil deinde Ardyæi valuerunt. ita non modo ferocia hominum, sed robur etiam ac multitudo vehementer hoc consilio attrita est; quum adsueti maritimo latrocinio, ad rusticum opus segnes essent; & terræ steriles, etiam quum diligentius subigerentur, labori speique colentium

CAP. XXIII. *Q. Piso nihil memorabile gerit in Hispania.*

minime responderent. Collega Ser. Fuluii Q. Calpurnius Piso, quum in Hispaniam venisset, Numantiam quidem omittendam censuit; at Pallantinam regionem vastare aggressus est. Illis vero contra exeuntibus, nam res bene gestæ spiritus viris addiderant, Consul exigua quam ceperat præda contentus, in Carpetaniam abiit; eaque in regione totum imperii tempus exegit. Ea res mœrorem atque tædium, quod ex lento & ignominioso bello dudum Senatum Populumque Romanum ceperat, auxit. respici inde ad P. Scipionem ceptum. *illum vnum à diis immortalibus ducem ciuitati datum, qui difficilia & pudenda bella omnia tolleret. Sic Carthaginem, post multorum Imperatorum infelices, omnium irritos conatus, non ante cessisse, quam ad exercitum cum imperio missus Scipio foret.* idque tam firmiter mentibus omnium inhæsit, vt in annum sequen-

CAP. XXIV. *Scipioni non petenti defertur Consulatus.*

tem minime petenti Consulatum deferrent. Quippe comitiis, quum Scipio in campum descendisset, vt Q. Fabium Buteonem fratris filium tribubus commendaret quæsturæ candidatum; consensu omnium Consul designatus domum rediit. Quod quia contra leges actum videbatur, rogationem ad plebem Tribuni tulere, vti lege de magistratibus non iterandis Scipio solueretur. Ita singulari virtutis testimonio solus omnium, quum numquam petiisset Consulatum, bis adeptus est: non consuetudine, non scriptarum legum potestate ad impediendos viri

A. V. C. DCXIX. *Prouincia.*

iustissimos honores satis valida. Collega ei additus Q. Fuluius Flaccus. Hi quum magistratu inito de prouinciis retulissent; Hispania & Sicilia Consulibus prouinciæ decretæ: nam Macedoniæ res tranquilliores per Cosconium effectæ erant, qui Prætor Scordiscos in Thracia vice-

CAP. XXV.

rat. De Hispania dubitatio non fuit: quin P. Scipioni extra sortem traderetur: Siciliam C. Fuluius accepit: quum Prætores ortum in ea insula

Seruile bellum in Sicilia.

seruile bellum opprimere nequiuissent; nam & Piso nuper & modo Hypsæus victi à fugitiuis fuerant. Eius originem initiumque belli referendum esse duxi, vt constaret, nullum esse genus hominum, vnde periculum

culum non sit etiam validissimis imperiis, ni sit in legibus & moribus, quod in reipublicæ perniciem itura mala, diu ante prouidere, & in ipso semine opprimere possit. Postquam Hannibalici belli fine accisa Carthaginensium potentia, & intra suam Africam cohibita: per annos ferme sexaginta Siciliæ tranquillam pacem, atque in fertilissima insula securas opes reliquit, & Romani ciues qui latifundia ibi possidebant, & Siculorum multi, aucta in immensum re familiari maximam seruorum multitudinem vndique coëmere cœperunt, eos notis crudeliter compunctos ad varia ministeria destinabant: validissimis quibusque & iuuentæ robore florentib⁹ ad pecora pascenda ablegatis. Hi quum ab hominibus superbis & auaris, inter durissimos labores, famelici nudiq; haberentur, necessitate victi ad latrocinia conuertebantur: vtque magnus erat passim perditorum numerus, breui cædibus & rapinis omnia complebant. CAP. XXVI. *Eius origo & causa.*

Et conabantur quidem obuiam ire Prætores, sed metu dominorum etiamsi deprehendissent sontes, supplicio non audebant adficere. Quod enim iam tum in manu Romanorum equitum iudicia erant, eiusque ordinis homines multos in Sicilia fundos, magnamque vim seruitiorum obtinebant: verebantur magistratus, ne post Præturam quoquo modo accusati, ab infensis iudicibus, etiam innocentes condemnarentur. His rebus fiebat, vt indies magis magisque conualesceret latrociniorum impunitas: iamque non modo singulis aut paucis viatoribus fierent insidiæ; verum etiam villæ pauperiorum noctu expugnatæ, cum cæde resistentium diriperentur. Pastores enim clauis & lanceis armati, & corpora lupinis aprugnisque pellibus tecti, haud procul militari specie terrorem incutiebant aliis, ipsi inter sese visu adspectuque, & impunitorum facinorum memoria firmabantur. CAP. XXVII. *Equites Ro. Prætoribus terrori fuere, propter iudicia.*

Accedebant acerrimorum canum agmina: atque ipsa ciborum, vitæque sub dio agendæ natura, eosdem efferabat animis, & corporibus ad quosuis labores robur addebat. Hac disciplina perfectum tandem est, vt quum neque numeri nec audaciæ & virium pœniteret, clandestinis per occasionem colloquiis de vindicanda libertate cogitarent. CAP. XXIIX. *Seruorum inter se clandestina colloquia.*

Seruire tot egregios iuuenes, paucis & luxu eneruatis hominibus, non magis re importunum, quam ratione absurdum esse. Non se natura deteriores aliis, sed vi hanc in conditionem adactos, vim eam alia vi repellere, & exire iniqua imperia, vindicando se in libertatem posse. Ne gentium quidem iure secum ab inhumanis heris agi: quod vtique operas & obsequium seruum, sed tamen & necessaria toleranda vitæ reliquisset. at se deteriore loco apud dominos, quam iumenta aut canes esse: sibi ærumnas intolerabiles perferendas, sibi contumelias & atrocia verbera perpetienda: nullo neque fine neque modo, nisi quem herorum immanis libido dictauisset. Præstare semel CAP. XXIX.

per virtutem mori, quam per tot supplicia miseram inuisamque vitam ducere. licere tamen & melius ominari reputantibus, quot & quales contra quos essent arma sumpturi. Paucis & luxuria diffluentibus, quot serui forent, tot hostes futuros: eoque acriores, quod & laborum patientia adsit, & maximus inter mortales stimulus recuperandæ libertatis. Etiam aliquando sermonibus se interfuisse, *referentium, quoties seruis rebellare ausis fortuna fauisset.*

Seruorum exempla qui feliciter rebellarunt dominis. *Non longe abhinc abest* (aiebant) *Hetruria, cuius magnam vrbem Volsinios aliquando serui, dominis subactis, dicuntur tenuisse. Cum Scythis serui dominarum mariti gesserunt æquo Marte bellum: Tyrios deleuerunt suæ familiæ, ductisque itidem eorum vxoribus, alios procrearunt Tyrios. Sibi quoque non desperandam similem fortunam, simul hi qui hanc essent adepti, similes esse cepissent.*

CAP. XXX. Euni historia. His inter se sermonibus incitatos, maxime quidam Eunus permouit, *placere diis consilium, & opem ipsorum adfore* prædicando. De quo homine, quia tanti deinceps belli non aliud initium fuit, plura dicenda sunt, vt ludibrium rerum humanarum, & summa quæque, quam ab exiguis concuti possint, plenius noscatur. Syrus erat natione, ex Apameno agro, seruitutemque apud Antigenem Ennæ habitantem seruiebat. hic quum magicæ vanitatis studio addictus videri vellet; à diis se per somnium de futuris fingebat moneri: quumque eo artificio nomen apud multos comparasset, vt sunt procliues ad eiuscemodi ludibria rudiorum animi, sensim eo processerat, vt etiam vigilans & interdiu numinum colloquio frui, & ex iis euentura discere iactaret. Forte euenit, vt in magna responsorum copia, quibusdam veræ prædictionis speciem fidemque euentus accommodaret. Ea quum, vt fit, sola prædicarentur, vana autem & irrita nemo redargueret, breui pro fatidico homine in honore & admiratione esse cepit.

CAP. XXXI. Flammā inter verba fundit. Augebat opinionem vafer nebulo ignis miraculo, quem vaticinando inter verba emittebat. nucem enim vtrinq; perforatam materia igni alendo apta complebat, accensamque clam inserebat ori, sic agitata spiritu flamma inter labra loquentis emicabat. ipse *Syriæ deæ præsentiam hoc efficere* iactabat, *illius imperio se agi, illam Regale sibi fastigium Regalesque opes promittere.* idque constanter non aliis modo, sed etiam hero præsente prædicabat. Antigenes igitur his ineptiis haud indelectatus, ad conuiuia secum ducebat balatronem, & subinde quum hilaritate incaluissent præsentium animi, *quid facturus in Regno, & quomodo quemque tractaturus esset*, interrogabat. ridebantque ad responsa clemens imperium pollicentis conuiuæ: nonnullique porrectis è mensa partibus *meminisse* iubebant, *quum Regnum accepisset.*

CAP. XXXII. Atque ista iocorum leuitas, paulo post in serium vertit; summaque potentia potitum mancipium pro ludicris beneficiis non ludicram gratiam retulit. Maturue-

turuerat enim iam in pastorum animis defectionis consilium, nihilque præter occasionem quæritabant: quum hunc ad modum casus aperuit. Habitabat Ennæ quidam nomine Damophilus, affluens opibus, & perinde ingenio elatus. Hic quum late araret pasceretque, non modo ceterum luxum Italicorum in Sicilia degentium, sed etiam seruorum numerum, & erga ipsos inhumanitatem æmulabatur. Igitur per insulam ornatis equis carpentisque magna famulorum stipatus caterua ferebatur, aderat & formosorum puerorum agmen, & assentatores parasitique magno numero comitabantur. Domi autem suæ, & in prædiis argentea vasa cælata & stragulam vestem conchyliatam ostentans, superba conuiuia, & plane Regii sumptus instruebat; vt decantatos illos Persarum apparatus opulentia & luxuria supergrederetur. Sed eosdem etiam anteibat arrogantia. quippe homo nullius bonæ disciplinæ particeps, quum neque potentia sua, neque diuitiis vti didicisset, ad extremum sibi ipsi perniciem, & calamitates maximas patriæ comparauit. Quum enim ingentem vim seruorum coëmisset, hominum sortem, qui bello capti pristinam libertatem insueta seruitute mutauerant, minime misertus, corporibus eorum notas ferro incidebat, & alios in ergastula coniectos agro colendo atterebat: alios ad pecus pascendum dimittebat, parcissime præbitis, sine quibus duci vita non potest. Præterea quum esset superbia & immanitate summa præditus, nullum elabi diem patiebatur, quin aliquos seruorum, minimis plerumq; de caussis torqueret. Sed & vxor eius, Megallidi nomen erat, pari crudelitate in ancillas, seruosque qui offerebantur, sæuiebat. Quibus rebus exacerbatæ miserorum mentes quum in summa se calamitate versari crederent, neque peius sibi quidquam accidere posse, de defectione, & cæde dominorum consilia inire ceperunt. Profecti deinde ad Eunum, *vtrum cordi esset diis, quod molirentur*, consulunt. Is in habitum vaticinantis, vt adsueuerat, compositus, *fauentes eis deos, & incepta secundaturos* canebat, *modo nullam audendi moram facerent, sed ante prorumperent ad facinus, quam obuiam iri à dominis posset.* Confestim rapiunt arma quæ tempus offerebat iuuenes ex eadem familia quadringenti: & ductore Euno, qui flammas ore fundens incedebat, in vrbem Ennensem irrumpunt, domosque peruagati promiscuam edunt cladem, ne primæ quidem ætati parcentes: quam ab vberibus matrum raptam humi adfligebant. Neque minore libidine quam sæuitia grassabantur: multaque extremæ fœditatis exempla in matronis etiam inspectantibus viris sunt edita. Concursus ad hos fiebat vrbanorum seruitiorum: quæ & ipsa suis prius heris non sine [illegible] iatu interfectis, ad aliorum deinde supplicia prouolabant. Interea nunciatur Euno, Damophi-

Occasio belli seruilis.

CAPVT XXXIII.

Damophili sæuitia in seruos.

CAPVT XXXIV.

Serui defecti vno authore & duce Euno.

CAP. XXXV

[illegible]

mophilum & Megallidem in suburbanis hortis agere. mittuntur è vestigio qui vinctos adducant: ita religatis post terga manibus, multaque in via contumelias passi sistuntur. Filiæ tamen eorum quæ adhuc in puellari ætate constituta erat, modis omnibus pepercerunt: quod ingenio mitis sæuitiam parentum qua poterat humanitate emendabat; fomenta verberatis, alimenta nexis dilargiendo. quibus rebus eam apud omnes comparauit gratiam, vt inter hanc conuersionem fortunæ, in tanta illa hominum agrestium & perditorum licentia fuerit nemo, qui vlla eam

CAPVT XXXVI.
Filiæ propter eius mansuetudinem parcunt.

iniuria vel adficere vellet, vel adfici pateretur. Sic inter eos per aliquot tempus modeste verecundeque seruata, mox consensu ceterorum ab Hermia quodam, cuius in ea defectione primaria auctoritas erat, in vrbem Catinensium, vbi propinquos habebat, deducta est. Laudabile hoc factum, magnique ad caussam fugitiuorum momenti fuit; quum ostendere videretur, eos non tam insita crudelitate, quam vindictæ studio, acerbius in alios consuluisse. Quippe Damophilum & Megallidem in theatrum productos confluentibus eodem fugitiuis, tamquam apud populum accusarunt. illumque defensionem orsum, quum multi vel misericordia subito mutatæ sortis, vel oratione rei flecterentur, Hermias & Zeuxis, qui eum acerrime oderant, veteratorem appellantes, non ex-

CAPVT XXXVII.
Eunum constituunt Regem.

spectato multitudinis iudicio duobus vulneribus confecerunt. Atque ille quidem gladio latera transactus, securi in collo percussus cecidit. at fugitiui protinus Eunum Regem proclamant, non quasi audacia aut imperatoriis artibus præstaret, sed quia præstigiis ceperat animos, auctorque defectionis fuerat: & sicut leues animi quantumuis paruis capiuntur, ipsum etiam nomen hominis placuit, clementis & beneuoli Regis præsagium capientibus. Ille accepta potestate, quum *aduocari concionem* iussisset, *Ennenses quotquot comprehensi à seruis, nec dum interfecti erant, occidi omnes imperauit: exceptis qui antea ipsum in conuiuiis vaticinantem benigne tractauerant.* etiam opifices, quorum ad arma fabricanda vtilis est

CAPVT XXXVIII.
Eius institutio, & expeditiones.

industria, seruati, & in vinculis opus facere coacti sunt. Megallis ancillarum potestati permissa post varios cruciatus ex præcipiti saxo deiecta periit. Antigenem & Pythonem heros suos Eunus ipse percussit. Sumpto dein diademate, ceterisque Regum insignibus, etiam contubernalem suam, & ipsam Syram natione, Reginam appellauit: seruorum ex variis gentibus promiscuam colluuiem, in honorem suæ originis *Syros*, se *Antiochum* vocari voluit. Ex iis qui prudentia excellere credebantur, consiliarios legit: quorum & Achæus fuit, patriæ suæ nomen gerens, vir consilio manuque promptissimus. Horum auxilio intra triduum hominum amplius sex millia quo potuit modo armauit: accesse-

rune

uium deinde alii partim asciis aut securibus instructi, partim fundis, aut falcibus, aut sudibus præustis: erant & qui coquinariis veribus pro hastis viterentur. cum his excursione facta, solutisque passim ergastulis, quum maiores quotidie copiæ fierent, castella primum & vicos, mox etiam oppida expugnabat diripiebatque. prætoribus quoque Romanis congredi ausus, quum multitudine longe superior esset, crebras de iis victorias reportauit. Dum hæc aguntur, Cleon quidam ex Cilicia quæ circa Taurum est oriundus, qui à pueritia latro fuerat, quum captus & in Sicilia pascendis armentis equorum præpositus easdem artes diu exercuisset; audita Euni defectione, successuque, similem ad audaciam adiecit animum: persuasisque nonnullis eorum qui iuxta seruiebant, Agrigentinum agrum & finitima loca infestare incursionibus cepit. Ea res, quamquam geminatum periculum videbatur, non tamen ingrata Siculis accidit, discordiam inter diuersos fugitiuorum exercitus, & mutuam exinde perniciem sperantibus. Sed spem eam irritam Cleon fecit, qui nudo Euni præcepto ad se vocantis statim obsequutus, copias cum eo coniunxit: sub eius, tamquam Regis auspicio, deinceps exercitum ducturus. Habebat autem proprii militis ad hominum millia quinque: tantumque numerum intra sexagesimum à defectione diem coegerat. In hoc rerum statu L. Hupsæus Prætor Roma venit, contractisq; militum octo millibus, fugitiuos, quorum iam numerus ad millia viginti excreuerat, adortus, eumdem quem priores aliquot Prætores exitum habuit, fusus prœlio, & castris exutus. Tum vero passim ad felix facinus concurrente seruorum turba, exercitus ad septuaginta millia hominum adauctus est. diuersisque per totam insulam locis, ad ducenta seruorum millia in armis fuisse creditum. Non igitur iniuria dignum Consulari duce exercituque periculum visum, mandataque C. Fuluio collegæ Scipionis Africani, sicuti diximus, prouincia est. Commonebantur etiam animi crebris prodigiorum minis: quod in Amiterno Sol noctu visus fuerat. Anagniæ seruo tunica arserat, nullo post exstinctum ignem flammæ vestigio. In Capitolio noctua gemitus humanis similes ediderat. in æde Iunonis Reginæ scutum Ligusticum fulmine tactum dicebatur. ad hæc sanguineæ pluuiæ, & bos humana voce loquutus metum intenderant. Sed apud plerosque quouis monstro formidabilior erat ipsa seruilium motuum nouitas: quam ignari rerum, quasi rem incredibilem & improuisam mirabantur. At quibus olim notatus ex copia diuitiarum luxus atque fastus erat, neque fatum neque fortunam incusantes, ad veras caussas, quibus diu ante obsistendum fuisset, euentum re-

Margin notes: CAP. XXXIX *Cleon alius dux fugitiuorum.* — CAP. XL. — *L. Hupsæus vincitur a seruis.* — CAP. XLI. — *Prodigia.* — CAP. XLII. — *Ex copia diuitiarum luxus atque fastus vola-*

militiae gradu- ... ferebant. Et sane facile ab initio fuerat tantorum bellorum fomitem exstinguere per remedia quibus auaritiæ luxuriæque modus poneretur: nisi ferme ea rerum humanarum conditio esset, vt ineuitabilia nobis mala fiant, dum nascentia pro paruis contemnimus, adulta numquam satis mature coercentur.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER SECVNDVS ET VICESIMVS.

In locum lib. LVII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LVII. Liuiani.

Scipio Africanus Numantiam obsedit: & corruptum licentia luxuriaque exercitum, ad seuerissimam militiæ disciplinam reuocauit. omnia deliciarum instrumenta recidit: duo millia scortorum castris eiecit: militem quotidie in opere habuit, & triginta dierum frumentum ac septenos vallos ferre cogebat. ægre propter onus incedenti dicebat: Quum gladio te vallare scieris, vallum ferre desinito. Alii scutum paruum habiliter ferenti, scutum amplius iusto ferre iussit: neque id se reprehendere, quando melius scuto quam gladio vteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, virgis cecidit. Iumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sæpe aduersus eruptiones hostium feliciter pugnauit. Vaccæi obsessi, liberis & coniugibus trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera sibi ab Antiocho Rege Syriæ missa, quum celare aliis imperatoribus Regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, eaque omnia referre quæstorem in publicas tabulas iussit: ex iis, viris fortibus dona se daturum. Quum vndique Numantiam obsidione clausisset, & oppressos fame videret vrgeri, hostes qui pabulatum exierant, vetuit interimi: quod diceret, velocius eos absumpturos frumentum, quod haberent, si plures fuissent.

Scipioni

SCipioni ad Numantinum bellum proficiscenti nullæ ex nouo delectu copiæ datæ. nam & pluribus tum locis bellabatur, & Hispania (erant in ea priorum Consulum legiones) non tam exercitu quam duce indigere videbatur. Submoleste id ferebat Consul, & quum etiam pecuniæ præsentis nihil, sed vectigalia quorum dies nondum venerat, decreta essent; *hoc quidem incommodum suis & amicorum copiis leuari posse* dicebat: *ceterum de negato delectu iniurium esse, eo bello quo toties victus exercitus esset, siue virtute hostium siue sua ignauia hoc ei contigisset.* Igitur permissum Senatusconsulto, *vt a volentibus sociis acciperet auxilia*: ciuitates enim Regesque plurimi ei amicos ac hospites, honoris eius caussa libenter missuros apparebat. Etiam ex necessariis ac clientibus delectos ad quingentos vnam in alam, quam amicorum vocabat, contribuit. *Scipioni ad bellum Numantinum neque nouus, nec exercitus nouus datur.*

CAP. II.

Sic ad millia hominum ferme quatuor effecta. quæ fratris filio Buteoni, quæstori suo, quum in Hispaniam ducenda tradidisset, ipse cum paucis ad exercitum citatis itineribus perrexit. Nam ibi omnia luxu & discordiis feruere compererat; præter infamem illam aduersus hostes ignauiam, quæ per tot annos timiditate aut ambitione ducum, pæne in consuetudinem enaluerat. neque igitur dubitabat pari omnino via sibi ad Numantiam struendum iter, qua vsus in Carthaginis obsidione fuerat; neque prius sibi de hoste sperandam victoriam esse, quam exercitus sui vitia deiecisset. *Luxus & ignauia Hispaniensis exercitus.*

CAP. III.

Itaque vt primum in castra venit, statim omnia luxus instrumenta remouit: institores atque lixas ingenti numero; duoque præterea scortorum millia castris expulit. expulit & sacrificulos vatesque metum militum vana superstitione augentes. edixitq; *ne in posterum victimas diuinationis caussa, neue alia non necessaria importare liceret. Sed & plaustra maioremque partem sarcinarum, item iumenta, exceptis maxime necessariis, ne militem onere leuarent, vendi* iussit. *vasa cibi caussa, præterquam veru & aheneam ollam, & poculum vnum habere* vetuit: *itemque alium cibum, nisi carnem assam elixamue parari.* *A Scipione corrigitur.*

CAP. IV.

Prohibuit & lectos, primusque dedit exemplum, humili toro recubando. neque passus est inter eundum mulis insidere milites; quin etiam fluminum vada pedibus cogebat traiicere: *quid enim exspectes*, aiebat, *in bello ab eo homine, qui ambulare non possit? Calones etiam dimitti* iussit: & quum nonnulli caussarentur *in balneis ad fricandum & vngendum famulorum opera indigere*, Scipio, vt erat acuti ad iocos ingenii facetique, *mulis quidem*, inquit, *ignoscendum est, si alieno labore fricantur, manibus enim carent: sed tamen & hominum solertiam imitantes, alter alterum defricate.* His rationibus factum est opinio- *Lecti, muli, calones a castris remouentur.*

continuone citius, vt totis caſtris intemperantia luxuſque pelleretur: fer-
ſuſque ad laborem & parcimoniam homines reuerterent. Neque mi-

CAP. V. [illegible]

nus ſtudebat conſeruandæ auctoritati ſuæ, conciliabatque ſibi reueren-
tiam difficili aditu, neque promiſcua in meritos immeritoſque liberali-
tate. Solebat enim dicere, *auſteros & tenaces rectè duces ſuis, faciles ac li-
berales hoſtibus vtiles: nam apud hos læta quidem adſpectu, cæterum ignara ob-
ſequii caſtra eſſe: apud illos triſtia, ſed morigera, & ad omne imperium inten-
ta.* Quumque hac ratione magnam partem vitiorum in exercitu re-
ſcidiſſet, ne ſic quidem ad Numantinos propius accedere auſus, multo
prius labore durandum ſibi militem exiſtimauit: Igitur quotidianis
ferme itineribus propinquos agros obeundo, *vt luto inquinarentur, qui
ſanguine nollent* (ſic enim dixiſſe ipſe traditur) noua ſubinde caſtra com-
muniebat, quæ mox dirueret; foſſas ducebat profundiſſimas, & ſtatim
complanabat: muros ſtruebat, pauloque poſt iterum demoliebatur.

CAP. VI. *Ordines ſeruari iuſſit militum.*

his omnibus ipſe ab incipiente luce ad deſinentem præerat. In itineri-
bus autem, ne quis, vt antea ſolebat, ordines relinqueret, agmine quadra-
to ſemper ducebat: ita quem quiſque primum acceperat locum deſere-
re non poterat, quin ſtatim deprahenderetur. deprahenſus, ſi Roma-
nus eſſet, vitibus; ſi ſociorum aliquis, virgis cædebatur. Circumibat
agmen imperator, & inter poſtremos plerumque incedens, infirmos in
equis collocabat, deſcendere iuſſis equitibus: iumentis quæ nimium
grauata videbantur, demebat onera, imponebatque militum ceruicibus:
quos alioquin complurium dierum cibaria portare cogebat, & inter-

CAP. VII. [illegible]

dum triginta dierum frumentum, ac ſeptenos palos ferre. annotataque
vox eſt, quum militem propter onus ægrius incedentem vidiſſet, di-
centis, *quum gladio vallare te ſcieris, vallum ferre deſinito.* alique ſcutum
elegantius ſolito geſtanti dixit, *ſe non reprehendere, quod tanta cura ornaſ-
ſet, in quo plus ſpei, quam in gladio haberet*: iuſſitque *ſcutum amplius iuſto
ferre.* Ita ſubinde timiditatem & mollitiem exprobrando, ſimul labo-
re ſubigebat, ſimul contumelia ſtimulabat ad deſiderium recuperandæ
per virtutem famæ, quam per ignauiam perdiderant. Ne à nobiliori-
bus quidem ſeueritatem abſtinebat: ex quibus C. Metello, quo tribuno
militum vtebatur, ſtomachabundus aliquando dixit, *ſi quintum pareret
mater eius, aſinum fuiſſe parituram.* & C. Memmium tribunum incre-
pans, quod in expeditione vaſa delicatioris vſus ſecum ferret, *mihi*, in-

CAP. VIII.

quit, *pauliſper, tibi & Reipublicæ ſemper nequam eris.* Nam & hoc more
vtebatur, vt inter proficiſcendum, ſarcinis ſuſpectiorum replicatis, re-
perta vitæ mollioris inſtrumenta confringeret abiiceretque. Statino-
rum

rum porro ponendorum hic erat ordo. vt quique inter proficiscendum in primo agmine fuerant, ita locum vbi castra erant ponenda, armati cingebant. circum hos laxiore paulum spatio campos circuibat [illegible] equitum ala. interius, diuiso inter se opere reliquus exercitus ducebat fossas, ædificabat muros, tentoria erigebat. eratque præfinitum tempus, intra quod quamlibet operis partem perfici necessum esset. instabat enim Imperator iubebatque *segnes ad alia belli munia, vili labore defungi.* His artibus quum obsequentem sibi militem, patientemque laboris, & ad imperia promptum effecisset, tum vero propius Numantiam cepit accedere: quumque in ipsorum agro castra posuisset, omnes copias intra vallum habuit, nullis per castella, vt adsolet, præsidiis aut stationibus antepositis. valde enim vitandum putabat, ne inter initia, quanquam modico incommodo accepto, contemptibilis hosti fieret: qua in re maximum victoriæ impedimentum fore prouidebat, contra fortissimos viros, & militaris rei peritissimos. sed neque tentare vllius certaminis fortunam volebat, donec ab diuturno contemptu vindicare exercitum suum potuisset. id vero, quo maturius adsequeretur, rationem totius belli, suasque occasiones, & hostium consilia quo vergerent attente speculabatur. Inter hæc à tergo castrorum pabulatum mittebat, frugesque licet nondum satis maturas vbiuis desecabat. quod vbi perfectum est, vlteriusque promoueri castra placuit, vt reliquus etiam ager, vnde Numantinis copia aut spes commeatus erat, vastaretur, *consilium vocari* iubet. ibi quum plerique *præter vrbem Numantinam ducendum* censerent, *quod ea breuissimum in campos qui petebantur iter erat: non repugnarem,* ait Scipio, *nisi mihi non de eundo tantum, sed etiam de redeundo deliberandum videretur. nam certe vti viam istam ingrediamur, in nostra manu est: sed ingressos nisi fortuna seruet, quod in nostris consiliis est, perire ne[illegible]. Ducimus exercitum, qui paulo ante vix conspectum aut vocem hostis Numantini sustinebat: neque dubitari potest, quin acerrimi mortalium non patiantur nos præter muros vrbis suæ quietum iter facere. pugnandum igitur erit: sed qua vtrorumque conditione considerate. Illos leues & expeditos, vbi occasionem suam viderint, emittet vrbs munita, & vbi voluerint, recipiet. nos a frumentatione adhuc fessi, multumque impedimentorum trahentes, non incipere pugnam, non finire, nisi ex hostium commodo poterimus. Vnde neq; æquum nobis aut periculum certaminis, aut præmium erit. victis enim maxima & [illegible] clades est; victoribus perquam modica vtilitas. magnum autem periculum exigui commodi caussa suscipere, extrema dementiæ esse puto. mihique magnus semper imperator visus est, non qui ante occasionem cum hoste properat con-*

[illegible] castra ponit.

CAP. IX.

Propius accedit ad Numantiam.

CAP. X.

Consultat an præter vrbem ducat.

CAP. XI.

Pugnandum fere ducit, sed conditione æqua.

CAP. XII.

Magnum periculum exigui commodi caussa suscipere dementiam esse.

fligere: sed qui prouisis omnibus, tum demum experitur armis, quum vlterius differre ratio non patitur. Ne medici quidem ferrum & ignem, nisi sollicite prius perpurgatis corporibus admouent: & nos aduersus praecocem vim contumaces hostes, inopia prius & fame attenuemus. Hæc vbi dixisset, longiore circuitu duci copias iussit: statimque qui castris oppositus erat ager, vastatus est: flexit deinde in Vaccæos, qui Numantinis forum rerum vænalium præbebant: ibi quoque demessa omnia, seruatisque in vsum exercitus quæ idonea erant, cetera in fasciculos collecta, ignique supposito consumpta sunt. Accidit autem, vt in campo Pallantini agri, cui Coplanio nomen, quum messoribus hostes improuisi incubuissent, Scipio tribunum militum P. Rutilium Rufum, qui rerum harum historiam scripsit, cum equitum alis quatuor subsidio frumentatoribus mitteret. ibi Rutilius pulsos acriter insectatus, quum ad sublimiora loca & impeditiora peruenisset, consurgentibus insidiis, quas hostes ibi collocauerant, subito in periculum incidit. Neque succurrebat alia ratio, nisi vt eodem in loco proiectis hastis consistentes, exciperent irruituros: ipsi neque lacesserent hostem, neque cedentem persequerentur. nam secus si fieret, distrahebantur ordines, quod summa contentione Rutilius, tamquam præsentis exitii vitabat. Sed immoti equites à velitibus Hispanis impune vulnerari poterant: neque diu restitissent, nisi diligentissimi Imperatoris prouidentia fuissent erepti. Quippe Scipio, simul atque Rutilium longius iusto prouectum vidisset, id quod erat suspicatus, confestim sequi instituerat. Viso igitur præsenti statu rerum, bipartito diuisis equitibus, *alternatim procurrere, & confertim tela coniicere, deinde se recipere* iubet; *non eumdem in locum vnde prorupissent, sed aliquanto versus campum longius.* ita quum semper altera pars submoueret hostem, altera retro legeret viam, euoluit se locorum difficultatibus, planitieque recuperata incolumes suos abduxit. Mouenti deinde castra, quum *ad vadum amnis, quem transiturus videbatur, exspectare eum hostiles insidiæ* dicerentur; nolens in difficili & cœnoso traiectu cum hostibus confligere, flexit iter, & longiore via, minusque insidiis opportuna, nocturnis itineribus regressus est. vrgebat enim æstus & aquarum penuria, cui vt subueniretur, passim fodi puteos imperauit, in quibus amara plerumque aqua reperta. Quare magno cum labore seruatis militibus, equorum tamen aliorumque iumentorum pars interiit. Hinc ad Caucæorum fines peruentum: hic, quia profugerant incolæ, Luculli memores, à quo decepti vastatique fuerant, proclamatum est, *Caucæos reuerti ad sua fide Scipionis posse.* Transiit deinde in Numantinorum fines, vt eos potissimum hibernis premeret. ibi Iugurtha ad eum venit Masinissæ nepos, quem

CAP. XIII. *Scipio agrum hostilem vastat.*

CAP. XIV. *P. Rutilium ab hostibus circumuentum seruat.*

CAP. XV. *Insidias hostium vitat.*

CAP. XVI.

Iugurtha eum

quem auxilio Scipioni cum duodecim elephantis, & contributo his sagittariorum & funditorum numero Micipsa miserat: non honori eius studens, sed vt grauem ætati suæ liberorumque iuuenem, asperrimis hostibus obiectum, citra inuidiam suam periculumque amoliretur. Sed id consilium seni in contrarium vertit: & Iugurtha consilio manuque strenuus breui permagnam virtutis opinionem sibi peperit: & ab imperatore multis honoribus adfectus est.

auxilio Numan- du ad Scipionem venit.

CAP. XVII.

Mira enim humanitate viros ille fortes complectebatur: & prout tempus aut occasio erat, modo munificentia donisque, modo verborum honore laudibusque eximiis liberaliter efferebat. Nam & C. Marium, qui fatalis mox hostis Iugurthæ, tum iisdem in castris tirocinium & ipse ponebat, ob singularem viri virtutem & ad pericula ac labores impigram alacritatem vehementer charum habebat: multaque eius erga Marium honorifica memorantur. Nam prouerbio quo *muli Mariani* appellantur, hanc originem fuisse volunt, quod inspicere volente Scipione, quemadmodum ab vnoquoq; iumenta curarentur, Marius optimum equum, pulcherrimeque habitum, & mulum robustissimum eumdem mansuetissimumque produxisset: inde factum, vt Imperatore Marii iumenta mirifice commendante, *Mariani muli* pro præstantissimis dici ceperint.

Et C. Marium eodem tempore stipendia merens Scipioni charum.

CAP. XVIII.

Sed longe amplissimi testimonii excepta vox est, quum forte post cœnam sermones cæderentur, dixissetque aliquis, *si quid Scipioni accidisset, ecquemnam alium similem imperatorem habitura respublica esset?* Scipio enim, percusso leniter humero Marii, *fortasse istum*, respondit. aiuntque ab illa voce tamquam diuinitus emissa Marium erectum, dignos rebus quas postea gessit iam tum spiritus concepisse.

Et honorifica Imperatoris testimonia ornatur.

CAP. XIX. A. V. C. DCXX.

Dum ad hunc modum in Numantinis hibernatur, P. Mucius Scæuola, L. Calpurnius Piso Frugi Consulatum inieuerunt, magnarum rerum euentibus nobilem. Nam & belli expugnata Numantia est, & domi seditionibus tribunitiis vltra veterum turbarum exempla laboratum. Tib. enim Gracchus & M. Octauius inimici tribuni plebis totam ciuitatem odiis contentionibusque miscuerunt. Sed antequam domesticæ calamitates referantur, externa bella memorabimus. Igitur P. Mucio Italia, L. Pisoni Sicilia prouinciæ euenerunt. *P. Scipio, D. Brutus imperatores* (nam & Brutus nondum ex Lusitania decesserat) *Hispanias Proconsulari imperio obtinere* iussi.

Prouinciæ.

CAP. XX.

Quorum Scipio qui tempore & inopia commeatuum frangendam sibi Numantinorum pugnacissimam gentem statuerat, quum per hiemem & sequenti vere, quicquid ad propositum suum facere videbatur diligentissime administrauisset, in multam æstatem vsque hoc vnum maxime agebat, vt omnem non copiam modo, sed etiam spem annonæ hostibus corrumperet. Itaque Numantini,

Numantini En-

[illegible]

cum, quum agros suos impune vastari non ferrent, insidias ad vicum quendam collocarunt, maxime opportuno ad eiusmodi fraudes situ. quum enim maiori ex parte vicus limosa palude cingeretur, qua sicco itinere adibatur, vallis profunda subsederat, in hac occulta hostium manus occasionem expectabat.

CAP. XXI.

Romani quum ad eum locum venissent, alii relictis ante vicum signis ad diripiendas domos irrupere, alii, manus non adeo magna, eminus circumequitabat. in hos impetum fecere, qui conditi in insidiis fuerant: neque difficulter vt paucos & tale nihil opinatos pepulerunt.

A Scipione repelluntur.

Sed Scipio qui forte apud signa restiterat, reuocatis classico qui vicum intrauerant, quum pauciores mille accurrissent, opem ferre laborantibus cepit. conserta pugna, pari aliquamdiu Marte certatum est, donec subinde pluribus ex vico succurrentibus, hostes fugerunt: neque cedentibus institit Scipio, contentus à se tandem effectum esse, vt rem prodigio similem, Numantini militis terga victor Romanus adspiceret. Pauci vtrimque desiderati referuntur. Numantinos, quum ad vrbem refugissent, acriter increpantibus senioribus, *quod ab iisdem illis pelli sustinuerant, quos toties superassent*, responsum à quodam esse dicitur: *oues quidem easdem esse, sed alium habere pastorem.*

CAP. XXII.

Bina gemina castra ad Numantiam ponit.

Sed Imperator his successibus lætus, & militi iam fidens, proxime vrbem Numantinam adducere exercitum instituit; geminisque castris dispositis, alteris fratrem Q. Fabium præfecit, altera seruauit sibi. Numantini, frustra tentata spe pacis & conditionum, certare prius cupientes, quam hostibus magis etiam (vt quotidie fiebat) animi crescerent, instructa acie progressi, copiam pugnandi per multos dies facere non desliterunt. Fixum contra hæc destinatumque Scipioni fuit, ferre potius suum publicumque dolorem, quam ancipiti remedio solicitare malum, quod patientia moraque non dubitabat expugnari posse.

CAP. XXIII.

Cum desperatis pugnare non vult.

Didicerat enim eos non tam ad pugnam quam mortem ruere destinasse: conuiuatos prius inter se tamquam postrema voluptate, repletosque potu celiæ: sic vocant Hispani potionem ex frumento. Igitur & hostium conuicia, & suorum preces facetiis eludebat: *insanorum esse, manus conserere cum desperatis, quam inclusos penuria & inedia consumere malle. Sibi quidem mire probari patris sui L. Paulli sententiam, qui negauerit cum hoste pugnandum esse, nisi summa necessitas, aut summa occasio adfuisset.* Quod ex ore Scipionis exceptum Sempronius Asellio, qui tribunus in illis castris meruit, annotauit. Huic rationi tam constanter tamque certa fiducia adhærescebat, vt aliquando pabulatum egressos hostes, quum opprimere posset, interfici vetuerit, *citius absumpturos esse quod haberent frumenti* dictitans, *si plures fuissent.*

CAP. XXIV.

Eum ad finem circumuallare vrbem instituit, missis

circum

circum ſocios populos, qui auxilia imperata cogerent. ſingulis enim quantum ab vnoquoque hominum, cuiuſque generis mitti vellet, præceperat. funditores maxime ſagittariique petebantur: quos, vbi venerunt, dum quemque exercitu varie diuiſo, omnibus non cohortibus tantum, ſed etiam centuriis interpoſuit. Adſignata deinde cuique manui parte operis, quam deberet perficere, foſſa valloque circumuenire vrbem cepit. Erat in colle ſita Numantia, tria paſſuum millia complectente ambitu: ſiue totum illud ſpatium refertum ædificiis fuit: ſiue verior eſt opinio, habitatam vrbis partem pro paucitate hominum longe minorem fuiſſe: cetera belli tempore pecoribus alendis, aut exercendo ſecurius agro deſtinata.

CAP. XXV.

Etiam muro cinctam fuiſſe Numantiam ſunt qui negent: iis forte credentes, qui *quoſdam ad Durium amnem colentium, Laconicis inſtitutis viuere* tradiderunt. Vtcunque fuit, certum habetur, vallum circa vrbem ductum eſſe ſupra ſex millia paſſuum in orbem patens. In eius præſidium copias, prædicto cuique loco quem defenderet, diſtribuit imperator, iuſſis *extollere ſignum, qui hoſtili incurſu premerentur. interdiu purpuream chlamydem in haſta longa, noctu ignem: vt ipſe, fraterue Fabius, vt cuique proximus eſſet, ad ſuppetias ferendas accurrerent.*

Eius operis ratio.

CAP. XXVI.

Foſſam murumque circa Numantiam ducit Scipio.

Vt vero confectum hoc opus eſt, & erumpentes ad impediendum hoſtes ſubmouere facile fuit: aliam foſſam modico à priori interuallo effodit, latam pedes decem, & bis totidem altitudine: quam vndique ſudibus præmuniuit: & poſt eam exſtruxit murum octo pedes latum, altum decem, in rationem non veniente pinnarum faſtigio. totum hunc ambitum turres diſtinguebant, ſpatio centum viginti pedum inter proximas quaſque relicto. qua vero murum duci palus obiecta non patiebatur; moles iacta eſt, cuius pari altitudine craſſitieque murus committeretur. Ea tum ratio belli Africano fuit, qui primus omnium, quantum ſcimus, vrbem quæ pugnam minime detrectaret, operibus amplexus eſt.

CAP. XXVII.

Etiam Durium [illegible] ingenio prohibet.

His ita perfectis quum nec emitti oppido, neque recipi terreſtri itinere quidquam poſſet: tamen Durius amnis qui per munimenta labebatur, adhuc viam dabat, natatu aut exiguis ſcaphis vrbem petentibus: poterantque cum commeatu & ſupplemento, aut flante vento velis, aut ponente remis ſecundo flumine perrumpere: nec iungi ponte latus & præceps amnis poterat. itaque ad aliud ingenium conuerſus Imperator, ab vtraque parte fluuii ſingula caſtella exædificat: ab his trabes longas funibus firmiſſime vinctas in amnem ita porrigit, vt in medio iungantur. porro in his trabibus crebras falces atque mucrones fixerat. ita fiebat vt curſu fluminis rotatæ aſſiduo trabes, neque naui-

gando quemquam, neque nando transire, neque vrinando subterlabi
CAP. XXIIX. paterentur. Atque id maxime studebat Scipio, omnimodis ignaros cunctorum, quæ exterius gererentur, tenere hostes: quo non modo commeatu omni, verum etiam consilio excluderentur. Paratis omnibus, quum iam in turribus telorum varii generis immensa vis congesta, catapultæque & aliæ machinæ quibus hastæ aut saxa iaciuntur, dispositæ essent, & in castellis sagittarii ac funditores collocati: crebros per vniuersum operis circumitum homines constituit, qui noctu diuque quidquid accidisset, clamore significarent: quem alter ab altero exceptum, & proximo cuique statim traditum, momento temporis ad Imperatoris aures perferebant; similiter *signum erumpentis hostis dari è muro* iussit, *eo modo, vt si quando proxima periculo turris signum sustulisset: in omnibus turribus idem continuo fieret*: sic futurum erat vt ex signis quidem statim intelligeretur alicubi turbari, clamor autem, quid rei & vbi esset, aperiret. Porro ad omnes istos vsus copia hominum superabat: contractis enim Hispanarum gentium auxiliis, & suo cum exercitu coniunctis, ad sexaginta millia armatorum effecerat. Ex hoc vniuerso numero triginta millia disposuerat ad murum quem exstruxerat obseruandum, & cetera, quæ postulasset vsus, obeunda militiæ munia: Alia viginti millia ita se parauerant, vt quum aliqua ex parte pugnari ad murum sensissent, ad opem ferendam præsto essent. Reliqua multitudo tamquam in subsidiis erat locata: neque mouere se cuiquam, aut excedere loco, iniussu Imperatoris licebat; signum exspectabatur, id vbi fulserat, ad prædictum quisq; munus emicabat. Tanta cura diligentiaque Scipionis castra ad Numantiam permunita fuere. neque sequior euentus fuit. nihil enim aduersus hæc acerrimorum hostium impetus valuit: qui sæpius eruptione tentata, quum neque fallere intentos, neque perrumpere confertos possent, frustra omnia conati, nihil nisi vulnera & desperationem in vrbem retulerunt. Qua enim cumque parte impetum fecissent, è vestigio propugnatores formidabili specie concurrebant: quum omnibus & turribus signa momento efferentur, nuncii parati discurrerent, & tubis vndiquaque concinentibus, armatorum globi loco diu ante vnicuiq; præscripto, sine mora conspicerentur. Neque vlla pars castrorum impeti poterat, quin statim vniuersus ambitus, sex amplius millia passuum, certatim ad sua munia se parantium studiis & festinatione ferueret. Nemo interea plus aut laboris aut curarum duce ipso capessebat: qui neque diem, neque noctem sinebat abire, quin totas illas tam late patentes munitiones castrorum per se obiret, ne quid vsquam remissum neglectum-

Inuentum Scipionis ad celeriter significandam hostium eruptionem.

CAP. XXIX.

Dispositio copiarum Scipionis.

CAP. XXX.

Numantini sæpe eruptionem tentant, sed frustra.

CAP. XXXI.

ctumue pateretur. Vnde ſimul ipſi ſpes, ſimul apud Numantinos ſolicitudo creſcebat: neque diu repugnaturi videbantur, quum arctiora indies fierent omnia, & minuentibus præſidiis, neque commeatus importari, neque arma, neque vllum introduci auxilii genus poterat. *Numantinorum ſolicitudo.* Igitur rebus ad deſperationem vergentibus, Rhetogenes ſumma inter ſuos virtute, re cum ſenioribus communicata, ex omnium familiarium numero quinque fidiſſimos, quibus ad eadem tentanda animum verbis addiderat, cum pueris equisque totidem adſumit: & noctu quadam obſcura delecta, cum tabulis ita paratis, vt in vſum pontis ſubito compingi poſſent, ad murum hoſtium ignoratus accedit. quem vbi vigilibus qui ea parte excubabant oppreſſis conſcendiſſent; eodem ſilentio & feſtinatione alios quoque vigiles, altera ex parte muri, qua campum ſpectabat, locutos obtruncarunt. CAP. XXXII. *Rhetogenes per opera Romanorum [illegible].* Tum attractis per pontem equis, quum quos adduxerant pueros felicis auſi nuncios in vrbem remiſiſſent, citato curſu per vrbes Aruaccorum feruntur, cum habitu & vocibus ſupplicum *miſerrimæ ciuitati à conſanguineis & fratribus ſuis auxilium* orantes. CAP. XXXIII. *Aruaccorum implorat opem.* Apud alios plus miſerationis quam præſidii repertum; pronos ad ſubueniendum animos, torpeſcere cogebat Romanæ potentiæ reputatio, & pæne in oculis cum Imperatore maximo validiſſimæ copiæ: Luciæ nonnihil adfulſit ſpei (oppidum eſt intra decem millia paſſuum à Numantia diſtans) vbi iuuentus, vt cui plus animi quam conſilii eſſet, ciuitatem ad ſocianda cum Numantinis arma impellebat. Seniores quum ſe fruſtra obluctari cernerent, ſtatim in caſtra Scipionis miſerunt, indicatum quæ in ſua ciuitate gererentur. Ille quum hæc hora diei octaua nunciata eſſent, nihil cunctatus cum expedita parte copiarum poſtridie mane ad Luciam fuit; principesque iuuentutis tradi imperauit. CAPVT XXXIV. *[illegible]* Cauſſabantur oppidani, *erupiſſe illos ex vrbe ſub aduentum Romanorum, & fugæ ſibi conſuluiſſe*, donec excidium minitante Romano, Vaccæorum populatium ſuorum exitum veriti, qui nuper in vrbe quadam obſeſſi, ſeque liberosque & vxores trucidauerant; partem ciuium, quam ciuitatem perire maluerunt. Ita dediti ſunt ad quadringentos, quibus ad terrorem aliorum manus amputari Scipio iuſſit. abductoque ſecum præſidio iterum cum ſequentis lucis exortu in caſtra reuerſus eſt. Dum ita ad Numantiam Scipio ſedet, venerunt ad eum in caſtra Regis Antiochi legati, cum ampliſſimis muneribus. CAPVT XXXV. *Antiochi legati auditi.* Erat ferme iam in more poſitum imperatoribus, vt eiusmodi dona occultarent, ſuas manubias auctura; ſed Scipio qui nihil non ad rempublicam referebat, negauit *ſe niſi inſpectante exercitu accepturum*: *referrique in tabulas à Quæſtore* iuſſit: *inde munera ſe fortibus viris daturum*, inſigni ad virtutem ſtimulo, profeſſus. Cauſſa lega-

legationis non traditur: sed ex fortuna Regis colligi fortassis potest.
CAPVT XXXVI. [illegible] Quippe res istius Antiochi paullo ante ea tempora subita mutatione, ex angustiis florentissimæ redactæ fuerant: quemadmodum non ita multo post, quum firmissimæ viderentur, inopinata clade corruerunt. Ceterum interitus ad[o]lescentis ad sequentia tempora pertinet: incrementa narrari præsens locus postulat, vt quo interim loco res Orientis fuerint, compendio cognoscatur. Postquam insessor Syriaci Regni Trypho superbia & luxu militum animos abalienasset; ad Cleopatram, Demetrii vxorem, quæ cum liberis Seleuciæ se incluserat, plerique se contulerunt. Vnde illa resumptis animis, quum Antiochum viri sui fratrem toto Regno oberrare cerneret (metu enim Tryphonis ciuitas eum nulla recipiebat) ad rationes vtriusque mirifice pertinere credidit, si societate Regni simul thorique iungerentur. impulerant eodem quum amicorum consilia; tum quorumdam Tryphoni studentium metus, à quibus vna cum
CAPVT XXXVII. *Antiochus Tryphonem vincit.* vrbe tradi in tyranni potestatem timebat. Antiochus cupide accepto insperatæ fortunæ munere, quum Seleuciam venisset, viresque suas augeri quotidie videret, bello petere Tryphonem ausus est: victumque prœlio tota superiore Syria eiecit: ne viuum caperet, auaritia suorum equitum præpeditus, qui sparsum à fugiente aurum colligendo, tempus, quod hac arte quærebatur, effugiendi concesserunt. Tryphon in munitum Phœniciæ castellum, *Dora* nomen est loco, quum refugisset, Antiochus cum exercitu pedestri centum viginti millium superuenit. admota etiam classis est, maritimum enim erat oppidum, machinisque
CAPVT XXXVIII. confectis summa ope expugnatio cepta. Ceterum Trypho clam elapsus, Orthosiada haud procul Mæandro vrbem, deinde Apameam perfugit, patriam suam. Erat enim vrbis istius quum situs munitissimus: tum eximia temporibus istis potentia. Sed Antiochus haud segniter oppugnata vrbe, tyrannum eo necessitatis adegit, vt quum vrbem capi videret, in eius incendium se immitteret, postquam sceleris
Tryphonis interitus. sui præmio non vltra triennium esset gauisus. At Antiochus elatus successu, Iudæos, quamquam auxiliis eorum enixe fuisset adiutus, per Cendebæum ducem bello petiit: iniqua fortuna donec princeps gentis superfuit. ast illo fraude generi (Ptolemæus vocabatur, Abubi filius) interempto; spem nactus perdomandæ gentis contumacissimæ, cum ingen-
CAPVT XXXIX. ti exercitu in Iudæam venit. Ioannes Simone genitus, quum paternum principatum suscepisset, in vrbem Hierosolyma se inclusit, præpotentis hostis vires, quum armis morari non posset, obiectu munimentorum
Antiochus Hierosolyma obsidet. cupiens eludere. Antiochus septem castris circum vrbem positis, tamen propter firmitatem murorum, & propugnatorum virtutem parum proficiebat,

proficiebat. ad hæc aquarum penuria laborabatur. Ceterum sub occasum Pleiadum copiosus imber arentes exercitus fauces refecit. Itaque meliori iam spe fretus, à boreali parte vrbis (nam ea facilior accessus erat) actis operibus, turres plurimas ternorum tabulatorum exstruxit, impleuitque militibus, qui defensores vrbis arcerent missilibus, neque consistere in propugnaculis paterentur. Sic inter quotidianas velitationes, duplici fossa haud exiguæ latitudinis altitudinisque circumdata vrbs est. CAP. XL. Neque ideo spes aut animus obsessos deseruit: quin crebris eruptionibus hosti pro viribus nocerent: graues si incautis incidissent, & aduersum paratos insigni ad receptum celeritate. Sed sæuior omni bello fames metuebatur. quam vt differrent, si effugere nequirent, Ioannes inutilem bello turbam vrbe excedere iussit. *Inutilis turba vrbe eiecta.* Ex diuerso Antiochus, nec enim fallebat eum consilium hostis, neque recipiebat expulsos, neque trucidabat: sed versus vrbem reiectos, solicitare cogebat misericordiam suorum precibus & lachrumis, & postremo fœditate exitus, quum ante ora ciuium infelicissimi mortales crudelem in modum fame contabescerent. Instabat tabernaculorum festum, quod apud Iudæos quotannis accurata religione celebratur. CAP. XLI. ea fregit animorum duritiem, ne perire communium sacrorum sanguinisque participes paterentur. Ergo receptis in vrbem expulsorum reliquiis, oratores ad Regem mittunt, cum his ferme mandatis. *Numen quod colimus, Rex Antioche, quum maioribus nostris leges, quibus adhuc vtimur, daret; tria quotannis tempora festa celebritate consecrauit: quorum quod tabernaculorum appellamus, cum maxime imminet.* *Iudæorum oratio ad Antiochum.* *Et nos quidem, quamcunque fortunam dederit Deus in ea quantum poterimus, solennitati huic faciemus satis. sed vt rite ac ordine fiant omnia, quiete & tranquillitate septem admodum dierum erit opus. In hoc tantillum tempus inducias ab æquitate tua petimus, Rex Antioche; bona cum spe, fore vt desiderio nostro annuas, quando nihil pro nobis, nec aduersus rationes tuas postulamus.* CAP. XLII. *Inducias petunt ad festum Tabernaculorum celebrandum.* *Externa subsidia nulla scis intra tempus hoc expectari posse: famem nobis obiicitis, & nos de ea quasi confessos creditis, quod inutilem turbam ex ciuitate submouere conati sumus. Si ita est, nihil optatius esse tibi queat, quam vt sine tuorum periculo gentem nostram sedendo debelles, idque adsequeris, quum per inducias, neque vos lædemus, & receptis intra mœnia quos expuleramus, etiam plus solito cibariorum, per festi huius lætitiam absumemus. Præterea quidquid hoc erit humanitatis, non tam populo Iudaico, quam religionibus dabis tam antiquis, vt doctissimis viris demonstrantibus, legislator noster omnibus Græcorum diis sit antiquior.* CAP. XLIII. *Sacrorum Iudæorum antiquitas, & apud peregrinos Reges veneratio.* *Ergo maxima semper apud alienigenas quoque Reges sacrorum nostrorum veneratio fuit. Cyrus imperii Persarum auctor, incensam ab Assyriis vrbem nostram cum templo iussit instaurari: vasaq;*

vasaque sacra quæ olim inde ablata fuerunt, cum aliis multis pulcherrimisque donis reddidit. Darii deinde beneficio, qui post Cambysen regnauit, absoluta templi structura est: quod deinde Magnus Alexander, Ægyptiorumque Reges, vt quisque virtutum omnium laude præstantior est, ita impensiore pietate coluerunt.

CAP. XLIV. [illegible] apud Syriæ [illegible]

Tuorum quoque in eodem delubro donaria visuntur: quæ duo Demetrii, pater primum deinde frater tuus, diuersis temporibus obtulerunt. Proauus autem tuus Antiochus Magnus, eximiis honoribus atque priuilegiis templum ea pietate coluit, vt à nostris principibus exspectari maiora vix potuissent. Quid iam de te loquemur, neque enim hæc circumposita mœnibus nostris castra, fremitusque tot millium & admotarum machinarum terror, illius temporis nobis excutiet memoriam, qua contra communem hostem auxilia prompte ferentes, socii amicique vocabamur. Tu vero siue pristini fœderis apud te recordatio valet, siue religione animus tangitur, inducias tibi non obfuturas, nobis cerimoniarum caussa gratissimas, saltem in eius Dei honorem concede, quem conditorem omnium, quemadmodum cunctis gentibus communis Rex & pater est, ita nostro quoque in templo adorari à quolibet, propitiarique sinimus.

CAP. XLV. Antiochus [illegible] inducias, & munera templo.

Erat Antiocho sicut aduersus peruicaces celsus animus, ita supplicibus mite ingenium. quare Iudæorum mores admiratus, quos in tanto suo periculo, plus tamen de religionibus patriis solicitos videbat, non modo concessit inducias, verum etiam ad sacrificium boues auratis cornibus, & cum omni genere odorum pocula aurea ac argentea multa, ipse ad portas vrbis honorifice detulit: & quum ea omnia sacerdotibus tradidisset, exercitui suo epulum in honorem Hierosolymitani Dei præbuit. Vere dictum est, sæpe maiorem mansuetudinis quam seueritatis fructum fuisse; beneficioque subactos, quos nulla vis armorum ad obsequium coegisset.

CAP. XLVI. Iudæi legatos de pace mittunt.

Itaque Iudæi Regis animaduersa lenitate, quamque dissimilem se quibusdam maioribus suis, sacrorum Iudaicorum infensissimis hostibus præstitisset, publica omnium voce laudatum, cognomento *Pium* vocauerunt. & Ioannes adolescentis generosa natura captus (& iam necessaria defecerant) legatos misit, *fidam Regi gentem fore* pollicitus, *si viuere suis legibus sineretur*. Eo tempore plerique Regis amicorum suadebant, *vt diis hominibusque ceteris omnibus inimicam gentem exscinderet; Antiochum, qui Epiphanes cognominatus est,* cientes: *illum eadem vrbe victa, spurcorum hominum sacrilega sacra & absurdos ritus dignis ludibriis traduxisse.*

CAP. XLVII. Tamquam certis conditionibus impetrant.

Nihil hæc magnanimam Regis mentem, & ab acerbis consiliis naturæ bonitate auersam mouerunt. igitur *veniam delictorum pacemque* dedit, *si armis traditis, accipere in vrbem præsidium vellent, & pro Ioppe nonnullisque ciuitatibus quas extra fines Iudeæ possidebant, vectigal Regi pendere.* Cetera non recusarunt; *præsidium ne ritus sui conuersatione alie-*

nigena-

ingenuarum polluerentur; deprecati, *pecuniam & obsides* obtulerunt. Itaq; trecenta talenta pecuniæ præsentis accepta, ducentis in diem dilatis: obsides quoque traditi, quos inter & frater Ioannis fuit. Muro deinde vrbis diruto, obsidionem soluit, quum gentem validam, & quæ post eum nulli Macedonicorum Regum paruit, magna cum gloria subegisset. Igitur adolescens hoc fortunæ obsequio magnificus, & bellum aduersus Parthos animo voluens, quo sibi Romanam amicitiam munificentia conseruaret, publice priuatimque donis eos prosequutus, inprimis Scipionem colere constituit: tum ob eximiam viri gloriam, tum quia neque potentior alius domi, neque in amicitia constantior credebatur; quum iam Romæ non apud singulos modo fides atque grauitas rarior indies fieret, sed ipsa quoque Respublica contentionibus odiisque priuata commoda publicis anteponentium, horrenda seditione quassaretur.

CAPVT XLVIII.

Iudæi nulli Macedonicorũ Regum postea paruerunt.

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER TERTIVS ET VICESIMVS.

In locum lib. LIIX. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LIIX. Liuiani.

TI. Sempronius Gracchus tribunus plebis, quum Agrariam legem ferret aduersus voluntatem Senatus, & equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam quingenta iugera possideret; in eum furorem exarsit, vt M. Octauio collegæ, caussam diuersæ partis defendenti, potestatem lege lata abrogaret: seque & fratrem Caium, & Ap. Claudium socerum, triumuiros ad diuidendum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem Agrariam, qua sibi latius agrum patefaceret, vt iidem triumuiri iudicarent, qua publicus ager qua priuatus esset. deinde quum minus agri esset, quam quod diuidi posset sine offensa etiam plebis (quoniam eos ad cupiditatem ampla modo sperandi incitauerat) legem se promulgaturum ostendit, vt iis qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia quæ Regis Attali fuisset, diuideretur. Heredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, Rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignationibus commotus grauiter Senatus, ante omnes P. Mucius Consul, qui quum in Senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum, delatusque plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Quum iterum tribunus plebis creari vellet Gracchus: auctore P. Cornelio Nasica, in Capitolio ab optimatibus occisus est, ictus primum fragmentis subselliorum: & inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus in flumen proiectus. Res præterea in Sicilia vario euentu aduersum fugitiuos gestas continet.

Romanorum internæ seditiones.

HActenus egregiam Romanæ rei fortunam ingentium bellorum lætos semper exitus, raras interea clades, rara armorum dedecora, sed melioribus statim correcta consiliis fatisque enarrauimus, nunc internæ seditiones, quæ à Graccho graues atque plenæ discriminis ortæ sunt, ad tristiora, sed non minus vtilia vocant: quando hinc maxime veteris reipublicæ mala, & quibus initiis collidi inter sese diuersæ in ciuitatibus potestates queant; eiusque morbi certiora post euentum remedia cognoscuntur.

CAP. II. Igitur Tiberius Gracchus Tiberii bis Consulis & Censoris fi-

eximius, postquam sub matre Cornelia prioris Africani filia florentem bonis artibus, & pari omnium spe adolescentiam exegisset, in Manciniani temporis aduersa tanquam in scopulum impactus est. quippe inuidia quorundam optimatium, quos aduersarios in negotio suo senserat, dolorem suum vlturus, adfectasse modis omnibus creditur, vt [illegible] priorum exemplum popularis haberetur. neque sane aut materia res nouare volenti, aut speciosus obtentus deerat: palam iniqui in rempublicam, in plebem, agrorum possessores erant, qui inter aliorum paupertatem & famem, latissimorum prædiorum reditus voluptatibus & luxu consumebant. *Indoles Tib. Gracchi.*

Nam antiquitus subactis per partes Italorum ciuitatibus aliquam agri portionem victor Romanus ademerat. in eam ex Vrbe aut Latio colonos mitti obtinuerat. & in singulos certum agri modum distribui. Veniebant autem in eam sortem culta maxime: sed quæ bello, vt adsolet, vastata squalebant, quoniam impensa & cultu longiore, & primis annis parum fructuoso egebant, sub tolerabili tributo publice elocabantur. de frugibus decimæ, de arboribus quintæ pendebantur: eratque etiam in armenta & greges vectigal constitutum. CAP. III. *Materia ex agro publico.*

Ita putabant fore, vt possessores quum ipsi tantum agrorum colere nequirent, per mercenarios generis Italici colerent, quod quum laboris militiæque patientissimum esset, ea potissimum ratione contineri simul aliq; posse ad continuorum bellorum auxiliares delectus arbitrabantur. Sed res alio vertit, auaritia & astu diuitum, qui publicos agros, vt longissimo tempore possessos, pro suis retinebant, augebantque. Submotis enim paulatim aut vi aut precio veteribus dominis, non iam agros, sed latifundia colentes, ingenuorum operam aspernabantur, seruitiisque coëmptis rura exercebant. id enim erat multo quæstuosius, tum quia liberi homines ab agricultura stipendiis militaribus sæpe auocabantur, seruis in eodem tempore manentibus: tum quia etiam ex partu ancillarum aucta familia, ad heros lucrum ingens redibat. CAP. IV. *Quem possessores paulatim sibi mancipabant.*

Hoc modo fiebat, vt possessorum res familiaris, seruorumque numerus in immensum augeretur: paucioribus indies ingenuis, qui præter inopiam domesticam, tributis etiam & delectibus atterebantur. Quin & quoties a bellis vacatio erat, pigrum ipsis infructuosumque tempus abibat, quum agros proprios non haberent, & abundante seruorum numero, conducticia istorum opera nemo vteretur. Non erat obscurum, quanto reipublicæ periculo sociorum quotidie minor copia fieret: serui orti ab hostibus, & ipsi futuri hostes, si occasio venisset, augescerent. CAP. V. *Agros mancipia colebant, neglectis ingenuis.*

Sed aduersus ditiorum potentiam diu frustra sunt quæsita remedia: ne- CAP. VI.

 que-

que, licet vehementibus quorundam studiis instaretur, vim vllam prius obtinuerunt, quam sub annum Vrbis CCCLXXX. rogatione Licinia

Quod Licinia lege cautum. cautum (?) est, *ne quis vltra quingenta agri iugera possideret: neue plus quingentis capitibus pecorum, centumque maioris armenti pasceret: vtque certus mercenariorum numerus ex ingenua plebe a possessoribus aleretur.* Hæc non modo tribuum suffragiis sancita, sed etiam iureiurando confirmata, egregie pauperibus & publicæ rei subuenerant, ni apud homines opum dulcedine captos validior legum deorumque metu cupiditas, imbecilla iuris claustra fraude vique perrupisset.

CAP. VII. *Quod vitio legis frustra fuit (?).* Nam sub initia multi dolo malo partem agrorum in propinquos transferebant, sub illorum nominibus sibi possidentes: ex quibus ipse legis auctor C. Licinius Stolo fuit. mox, vt elusæ aliquamdiu leges tandem pro abrogatis contemnuntur, ne colore quidem quæsito, palam à diuitibus agri longe supra statutum auctoritate publica modum retinebantur. Crebræ inter hæc tenuiorum querelæ, sed & ipsa boni decorisque publici cura multos egregios viros aduertebant, vt mederi cuperent: verum cuncta reputantibus tutius visum est, relinquere intacta ciuitatis vlcera, quam impari remedio sollicitare ad acerbitatem atrocioris mali.

CAP. VIII. Ferturque non alia prudentia C. Lælius *Sapientis* cognomen quæsiuisse, quam quod in tribunatu mouere talia conatus, vbi maiora spe pericula vidit, destiterat. Maiore deinde perseuerantia, sed multis & ante omnes sibi exitiosa caussam eamdem agere Tib. Gracchus instituit, quum adolescens nobilis, facundus, & iam Tribunatum plebis gerens, auctoritatem quam genus adferebat, eloquentiæ præsidiis, & iure magistratus communitam, ad contentionem de tantis rebus attulisset. *Quam vindicare conatur Gracchus.*

CAP. IX. *Amicis & matre Cornelia impellentibus.* Accedebant ad hæc quotidiani ab amicis, ab æqualibus, à matre stimuli: nam & Cornelia sæpe repræhendisse filios dicebatur, *quod à populo Scipionis socrus, nondum Gracchorum mater vocaretur*: & Sp. Posthumius æmulus laudum, & dum militiæ Gracchus abest, forensi gloria multum prouectus, iuuenilem animum vrebat. Præcipui tamen incensores Diophanes Mitylenæus, & C. Blosius Cumis Campaniæ oriundus fuerunt: alter disertissimus ea tempestate Græcorum, & dicendi Tiberio magister, alter Antipatri Tarsensis familiaris, & ab eo sapientiæ studiis eruditus.

CAP. X. Mouebatur etiam misericordia plebis, maxime quod calamitatem pauperum dedecusque reipublicæ, ipse per Etruriam transiens viderat, quo tempore ad bellum Numantinum erat profectus. *Itemque populi.* neque desinebat populus omnibus eum modis impellere, passimque in porticibus parietibusque & monumentis scripta proponebantur, quibus *Tib. Gracchi tribunatu vnica spes ereptos*

ereptos sibi agros repetentium, inuocabatur. Hæc tam variæ & tam efficaces machinæ vel senilis animi maturitatem expugnare potuissent, quo magis mirum fuit, ab acerrimo iuuenum in re tanta nihil sine magno consilio, summaque moderatione gestum fuisse, donec aduersariorum iniquitate & contumacia irritatus, ipse quoque ad duriora deflexit. Tum vero adhuc non suo ipse arbitratu concepit legem, sed de sententia principum ciuitatis, qui sapientia & amore publicæ rei excellere credebantur, quorum P. Licinius Crassus fuit Pontifex Maximus, tum P. Mucius Scæuola, quo nemo iuris publici priuatique peritior habebatur, tum maxime Consul, & App. Claudius cuius filiam Tiberius in matrimonio habebat. Quanta igitur in tam graui iniuria locum habere lenitas poterat, adhibita est: neque modo pœnæ legum remissæ, sed vltro præmium oblatum possessoribus: quo æquiore animo partem alieni agri ad iustiores dominos redire paterentur. *Quamquam enim haud dubiæ æquitatis esset, quæ quisq; contra mentem legis Liciniæ possedisset, ea cum fructibus & omni caussa restitui, tamen dare se concordiæ ciuitatis* aiebat, *vt inter ius populi, & consuetudinem possessionis media via decidatur, per quam nec adimantur omnia locupletibus, nec omnia relinquantur. Itaque se legem laturum, qua populus egenus agros recuperaret: possessoribus qui filios in potestate haberent, supra legitimum modum, ducena quinquagena iugera in singulos retinerent. ad hæc administranda triumuiros annuos creari placere, qui præterea animaduerterent, ne quis portionem alienam, sicut antea in fraudem legis factum frequenter fuerat, redimeret.* Hæc plebi grata, quæ facile præteriti temporis ferebat iacturam, dum in posterum sui ratio haberetur, intoleranda locupletibus erant, quamquam iniuste possessa, tamen quia longo tempore possederant, pro suo patrimonio impudenter defendentibus. multaque passim aduersus Tiberium aspera & falsa iactabantur, *iuuenem factiosum, & nimiæ potestatis auidum, nihil aliud hac largitione, nisi viam ad regnum quærere.* Facile refellebat ista Tiberius non caussa minus quam eloquentia superior, grauiterq; *inhumanam possessorum iniquitatem* accusabat, *qui ciues suos, quorum labore illæ opes accumulatæ essent, & nunc quoque defenderentur, eos extorres agerent iisdem aruis, quorum ius atq; ditionem illorum sanguine respublica parauisset. Etiam feræ, quibus per Italiam repletæ syluæ sunt, cubilibus & habitaculis non carent, quo se recipiant; at hi quorum laboribus Italiæ quies, quorum mortibus ceterorum vita redimitur, nisi quod eamdem cum locupletibus lucem vident, eumdemq; aërem trahunt, commodis communibus omnibus arcentur: non tectum sub quo latitent, non locum vbi pedem in suo ponant, obtinent: vagi cum vxoribus & liberis in ipsa patria exilium agunt.* Conuersus

CAP. XI. *Gracchus cum principibus leniter aggreditur.*

CAP. XII. *Inter ius populi & consuetudinem possessionum media via.*

CAP. XIII. *Plebi grata, intoleranda locupletibus.*

CAP. XIV. *Tiberius [illegible]*

CAP. XV.

[illegible] uersus deinde ad locupletium agmen, inuidiose interrogabat, *qua tandem caussa iniquum putarent, quod populi esset, id populo diuidi? cur seruos ciuibus, militibus inhabilem militiæ turbam, postremo suis alienos præferrent? Vestra denique opera effectum est, vt mentiantur imperatores nostri, quum acie instructa pro aris & focis dimicare homines iubent: quotus enim quisque aram paternam, aut larem familiarem vsquam habet? sed pro alieno luxu, proque alienis opibus spiritum vitamque prodigit Romanus ille populus, quem orbis terrarum dominum magnifico sed inani titulo vocant, omnium egenum, & ne glebam quidem agri, paucis exceptis, possidentem.*

CAP. XVI. Hæc ab ingenti animo, & dolore non minori librata fulmina nemo aduersariorum sustinere poterat. quare ad M. Octauium conuersi, collega is in Tribunatu, idemque familiaris Graccho erat, auxilium implorabant. atque ille verecundia amicitiaque retinentibus contabatur. postremo magna virorum illustrium frequentia orante conuulsus intercedere legi, & collegæ obnunciare instituit. Tum vero accensus ira Tiberius priore illa & leniore lege relicta, aliam ferre contendit maioris seueritatis, tantoque gratiorem in vulgus, quanto acerbior futura possessoribus erat: simpliciter *excedere* iubens *agris, quos contra leges quisque occupasset.*

M. Octauius legi intercedit.

CAP. XVII. Sic irritatis vtrimque animis quotidiana quum in Rostris tum Senatu oriri certamina: singuli, multi, vt locus tempusue tulerat, inter se iurgiis comminisque rem gerere: nihil vsquam sanum aut concors, sed velut in aduersis castris suspecta omnia & infensa esse. Inter ipsa tamen factionum capita, licet sane studiis & æmulatione acriter contenderent, modestior, & contumeliarum expers rixa fuit: insigni documento quantum in animis hominum præclara indoles cum recta institutione valeat, cui vterq; horum à pueritia adsueuerat.

Inde contentiones & iurgia.

CAP. XIIX. Rogabat Octauium Tiberius, quando & illum agri publici haud exiguam possidere partem compererat, *vt omissa contentione ferri legem sineret, & quamquam ipse haud sane abundaret opibus, precium ex suis bonis offerebat.* Immoto adhæc Octauio, vetuit Tiberius *quidquam prius publicæ rei agi, quam perlata lex esset.* etiam ærarium, ne adiri à Quæstoribus posset, annulo suo clausit, & Prætorum quosdam ius dicere pergentes, proposita mulcta coërcuit: tanta omnium trepidatione, vt possessores mutata veste sordidati & supplices in foro obuersarentur. etiam insidias Tiberio structas fuisse, conductosq; in caput eius percussores traditur.

Tib. vetat prius quidquam agi, quam lex lata esset.

CAP. XIX. Post hæc ipse quoque dolore haud dissimulanter accinctus, in forum ventitabat, magna prosequente turba, quum prodeuntem domo numquam minus terna aut quaterna hominum millia stiparent. Aderat interea dies, quam ferendæ legi prædixerat.

Tumultus tem- [illegible]

Pro legis feren-da.

xerat. tum vero tumultu & ira feruere animi, nihilque satis ex præscripto legum aut sanæ ciuitatis institutis fieri. Post multa inuicem iurgia, quum iussu Tiberii scriba recitaret legem, silentium ei M. Octauius iniunxit, multum conquerente Graccho, & quia nihil proficiebat, *in posterum diem adesse concionem* iubente, *tum enim se modis omnibus perlaturum legem esse.*

CAP. XX.

Quum ita maius etiam solito agmen, tamquam ad vltimam dimicationem, in foro confluxisset, Tiberius *recitari legem* cum minis imperat, intercedit Octauius: vetanti Tribuno, sicuti oportebat, contra iubentem paretur. ea res, & quia diuites vrnas ad suffragia colligenda paratas abstulerant, certamen ingens excitauit. ventumq; ad sæua omnia foret, ni Consularium quorumdam interuentu, animorum motus paulisper consedisset. ii dextra Tiberii prehensa cum precibus & lachrumis obtestabantur, *ne misceri omnia seditione & tumultu sineret.* isque reuerentia virorum, & obuersante iam animo malorum quæ imminebant specie, *quid igitur se facere vellent?* interrogabat; *aut quid adferrent ad rem exulceratam consilii.*

Consularium quorumdam interuentu consedit.

CAP. XXI.

Negantibus *ex se quidquam opus esse*, & *vt referri negotium ad Senatum pateretur*, orantibus ad extremum adsensus est. nam & Patrum optimo cuique, & publicæ rei studiosissimo non ingratam fore legem confidebat. Sed quum in curiam venisset, ibique à plerisque Senatorum, nam hi plurimum agri publici possidebant, conuiciis & iurgiis exagitatus est, vt inter paucos, & destituto concione sua Graccho liberius; in forum recurrens, orare collegam supplicibus verbis instituit, *remitteret obstinatum animi rigorem, plebemque commodis tantorum laborum periculorumque precio comparatis aliquando frui fineret.*

Tib. exagitatus in curia.

CAP. XXII.

Nihil ad hæc moto collega, *nullum igitur*, inquit, *remedium video, quam vt alteruter nostrum magistratu abeat. Tu M Octaui, de me roga populum prior, is si iusserit, priuatus repetam domum.* Atque hanc quoque condicionem illo recusante, *Quando nihil*, inquit, *æqui à superbis & auaris hominibus impetrari potest, in crastinum adeste Quirites. ille dies si viri estis, hæc certamina finiet. nam & de lege, & de Tribuno vos in suffragia mittam: vt intelligant homines, maiorne populi Romani auctoritas esse debeat, an tua M. Octaui, qui Tribunitiæ potestatis telum, tuendæ plebi à maioribus comparatum, ad opprimendam illam perdendamque intorsisti.*

Se aut Octauium abdicare, necessum autumat.

CAP. XXIII.

Postridie conscenso suggestu *rogationem se de M. Octauio laturum* dixit; *ni incepto desisteret*, eumque *vt iam sibi quoque, non tantum populo parceret*, denuo accuratis precibus solicitauit. Sed Octauio generosa mens erat, ceptique ad extremum tenax: quam puderet fidem tot illustribus viris datam, & in se vno spem possessorum recubantem destituere. Tum ad suffragia itum,

Octauius non flectitur.

deos hominesque testante Tiberio, *inuitum se & vltima necessitate coactum, ad remedium tam tristis exempli descendere.*

CAP. XXIV.

Tribunatus abrogatur magistratum Octauio intercedenti.

Iam sententia vnius tribus ad-empta Octauio potestas erat: neq; ille, quamquam renouante preces Tiberio flectebatur: iam pluribus pluribusque auctoritatem prærogatiuæ sequentibus, de quinque & triginta tribubus septendecim, vti rogas, iusserant: & si vna præterea accederet confectum negotium erat: quum iterum inhibito paulisper suffragiorum ordine Tiberius tam propinquo periculo per vltimas obtestationes obfirmatum collegæ animum expugnare conatus, propalam complexu omnibusque blanditiis orauit, *contra populi voluntatem niti, sibique ignominiam, amico & collegæ dura consilia non libenter amplexo, inuidiam procurare desineret.*

CAP. XXV.

Versabat inter hæc ancipitem Octauium hinc periculi magnitudo, si persisteret in incepto, inde pudoris, si absterreri se pateretur. feruntque deliberantis animi haud dubia signa, inter diuturnum silentium lachrumas erupisse. Verum vbi ad possessorum agmen deflexit oculos, apud hos existimationem partam amittere, eorumque conuiciis proscindi, quorum ornari laudibus sueuerat, haud sustinens, id modo, *ageret sane Gracchus quod collubitum animo eius esset*, respondit.

Octauius de Rostris detrahitur.

CAP. XXVI.

Hunc ad modum perrogato iussoque priuilegio, viatorem Gracchus mittit, *priuatumque detrahi de suggesto* iubet. Erat hæc quum sua sponte tristis & indigna species, egregium iuuenem paulo ante sacrosancta potestate præditum subito de Rostris deturbari: & augebat inuidiam, quod à liberto maxime Gracchi manus iniecta homini foret. Gracchus enim more cetera non improbabili apparitoribus libertinis suis vtebatur. Neque tamen Octauii fortuna populum commiseratione permouit, plus valebat in iratis animis recentis offensæ dolor: magnaque in illum manu coorta, nisi vim accursu suo locupletes auertissent, in foro esset discerptus. seruus tamen ex fidissimis, qui pro domino corpus opposuerat, oculis effossis cœcatus est. ipse quum ad tumultum etiam Tiberius accurrisset, suique reuerentia plebis impetum inhibuisset, ægre effugit.

Et à populo pene discerpitur.

CAP. XXVII

Triumuiri diuidundis agris.

His ita gestis, neque vllo iam obsistere audente, lex agraria continuo perfertur. Triumuiri diuidundis agris, colonisque deducendis, Tiberius ipse, cum socero Ap. Claudio & C. fratre qui tum admodum iuuenis ad Numantiam militabat, creantur. Neq; enim quemquam sibi satis fidum extra Gracchi domum, commodisq; suis propensius fauentem populus rebatur. Surrogatus etiam in locum Octauii tribunus plebis est, ex clientibus Gracchi, cuius ne nomen quidem satis constanter traditur, Q. Mucium aliis, aliis Minucium, aut Mummium tradentibus.

CAP. XXIIX

Hæc victoria plebis animos vehementer sustulit, magnoque hominum concursu auctor tam gratæ legis, non tamquam vnius oppidi, sed

totius

totius Italiæ conditor parensque, domum reductus est. At Senatus & Equites Romani, quibus ex ordinibus plerique agros hac lege amittebant, palam indignati, quibus poterant modis dolorem suum vlciscebantur. & ingressus curiam Tiberius, quum ex more *tabernaculum diuisuro agrum dari solitum* peteret, cum conuiciis repulsam tulit, etiam in diurnum sumptum ex sententia P. Scipionis Nasicæ, haud amplius sestertios senos ei decreuerunt. Nasica enim, quod magnum agrorum modum possidebat, moleste ferens, auctore Graccho expelli, ad suscipiendas cum eo inimicitias cupide proruperat. Tanto auidius inceptum persequutus iuuenis, immensam multitudinem agros sperantium ab Vrbe secum eduxit. Quo liberius iram & minas spirantes ceteri, negabant *impune laturum, qui sacrosancta potestate violata, tantam in Italia seditionum tempestatem excitatum iret.* Neque inanem periculi metum ei quum alia indicia fecerant, tum vnius amicorum subito defuncti suspecta signa præferens corpus; concursuque quum efferretur facto, *hominem veneno interiisse* creditum conclamatumque est, & *ob amicitiam Gracchi plebisque sublatum* interpretati, subierunt lectum, rogumque circumsteterunt. Atque erat haud multum aberrans à similitudine veri suspicio. namque disruptum in igne corpus, tantam vim humoris effudit, vt flammam exstingueret, neque iterum igne accenso vri potuit, donec alium in locum translatum, sic quoque ægre, cremaretur. Ea res occasionem Graccho dedit, magna diuites inuidia onerandi, qui mutata veste, productisque in forum liberis, *horum, matrisque suæ curam* populo commendabat, quandoquidem *his moribus intelligeret vitam sibi minime tutam aut diuturnam fore.* Sic indies magis magisque exacerbatis rebus, quum & possessoribus ægre facere, & populum demereri summopere studeret, aliam promulgauit agrariam legem, qua maiorem agri modum complecteretur, *vt iidem triumuiri qui diuidundis agris creati essent, qua publicus, qua priuatus ager esset, indicarent.* Erat egenorum ingens in Vrbe multitudo: & repetiti à possessoribus agri, quum ad offensam diuitum satis valerent, necessitatibus speique plebis non sufficiebant. Itaque iam vtrobique malam inire gratiam Tiberius ceperat, quum alteri *nimium ademptum sibi*, alteri *parum datum* quererentur. Hic velut ipsa fortuna munus hoc offerente, auide atripuit occasionem ex Attali Pergameni testamento pauperibus gratificandi. Nam Asiæ Rex Attalus, cui ab amore matris cognomentū *Philometor* fuit, per eos dies herede populo Romano decesserat. Igitur Tiberius legem se promulgaturum ostendit, qua *iis, qui L. Sempronia agrum accipere deberent, pecunia quæ Regis Attali fuisset, diuideretur.*

Senatus & Equites aduersus Tiberium.

CAP. XXIX.

Amicus quidā Tiberii veneno sublatus.

CAP. XXX.

Vnde timens Tiberius suos commendat populo.

CAP. XXXI.

Aliam legem agrariam promulgat.

CAP. XXXII.

Aliam item de Attali Regis pecunia.

CAPVT XXXIII.

deretur. De vrbibus autem quæ Attalo paruissent, negabat *Senatum statuere posse, verum populi de iis cognitionem esse oportere.* Id vero longe omnium grauissime Senatus tulit: neque vmquam infensius aut plurium conuiciis laceratus Tiberius est, præter alia quæ certatim ingerebantur, surgente Q. Pompeio, *accusationem*que minitante, *quamprimum magistratu Gracchus abiisset. Quod enim vicinus Gracchi esset, comperisse adseuerabat, ex instrumento Regio eum diadema & purpuram, quasi Romæ regnaturum, ab Eudemo Pergameno accepisse.*

Q. Pompeius Tiberio minatur.

CAPVT XXXIV.

Q. Metellus Tiberium obiurgat.

Q. autem Metellus, (cuius in C. Fannii Annalibus exposita est oratio) exprobrauit, *quod patre Tiberio Censore, quoties ille domum à cœna se conferret, extinguere lumina ciues sint soliti, ne tamquam præter iustum modum conuiuiis & vino indulgentes grauissimi viri opinione notarentur: eiusdem autem filio audacissimus quisq. & egentissimus de plebe prælucerent.* Sed acerbissima cum T. Annio Lusco contentio fuit, qui sponsione prouocare Gracchum ausus est, *ni sacrosanctæ potestatis violatæ reus esset.*

CAPVT XXXV.

Contentio Tiberii cum T. Annio.

Ibi multis adstrepentibus Tiberius in forum accurrens, conuocata concione præhendi Annium iussit. Is vbi adductus esset, videretque accusatum se iri ab homine, cui neque facundia, neque gratia par esse posset, ad suas artes conuersus, erat enim vt in dicendo minime copiosus, ita ad interrogandum acutissimus, petiit *vt pauca prius sciscitari liceret, quam concionari Gracchus inciperet*: neque abnuente illo, quum silentio ab omnibus audiretur: *quæro,* inquit, *Tiberi, siquidem à te exagitatus, quemlibet collegarum tuorum appellauero, isque auxilio mihi fuerit, ira commotus ei quoque magistratum abrogabis?*

CAPVT XXXVI.

Ad interrogationem Annii Tiberius obmutescit.

Ad hanc interrogationem ferunt ita perturbatum esse hominem alioquin ad dicendum iuxta audendumque paratissimum, vt prorsus obmutesceret, concionemque statim dimitteret. Inde haud obscure perspiciens, quantæ sibi inuidiæ abrogata Octauio potestas esset, neque iam diuites tantum, sed ipsam quoque plebem molestius ferre, magistratum ad eum vsque diem inuiolabilem habitum, nouo prorsus exemplo imminutum esse, referre ratus, de iure Tribunorum, & quam non inique depulsus potestate Octauius esset, populum edoceri: hunc in modum pro concione disseruit:

CAPVT XXXVII.

Tiberii concio de iure Tribunatus.

Intelligo, Quirites, passim in Vrbe sermones aduersos esse, quod abrogata M. Octauio lege mea potestas est. quæ res ad vestram potius quam meam accusationem pertinet: atque idea qui priuatus iniurias contemnere quam vlcisci soleo, non possum pro meo erga plebem Romanam studio hac eius contumelia non grauiter commoueri. Ecquid enim esse caussæ potest, cur iudicium eius incusent, qui vestram scilicet vicem indignantur, vni Tribuno ius ademptum esse, homines, qui numquam illud natum, & nunc quoque, si qua possent, euersum exstinctumque modis omnibus mallent.

malleut. Non temere, neque festinanter tanta res acta est: atque vtinam alia tuendæ plebis ratio fuisset! neque auctoribus istis tantum ille iuuenis contumacia induisset, vt velut indicto sine missione certamine, aut illi cadendum, aut vobis pereundum esset! Nec ignari quid ageretur ad suffragia venistis, multa in ea caussa vltro citroque dicta sunt, quæ inuidia est, si tandem vtilior eademque iustior sententia vicit? sed quia de vtilitate minus dubitari video, quæ sese vltro ingerit, omnemque criminandi ansam euidentia commodorum amputat; quo iure factum sit, quamquam ignorare non deberent, qui legem sciuerunt, tamen vt obuiam eatur eorum astutiæ, qui spem suam omnem in animis vestris quacumque demum arte turbandis dissociandisque posuerunt, non modo quod factum est, quia factum est, sinendum, sed etiam, si res foret adhuc integra nunc quoque fuisse faciundum aio.

CAPVT XXXVIII.

Vtiliter iustéque contendit Octauium remotum esse.

Non est profecto, vt isti me doceant, sacrosanctam Tribunorum plebis potestatem esse: scio enim meminique, neque vereri debent, ne aut ego obliuiscar, aut quemquam obliuisci patiar: sed errat prorsus pueriliter, quicumque existimat, tantam illam reuerentiam hominis esse, non populi, cuius ille commodis inseruire debet, quoque fortius & securius id faciat, eam nempe ob rem inuiolabilis & sacrosanctæ potestatis iure munitur. Sic vtrimque veluti pacto quodam inter se deuincti Tribunus populo fidem, populus Tribuno honorem præstat: vt tamen semper populi maior habenda sit ratio, qui non propter Tribunum, sed propter quem Tribunus est.

CAPVT XXXIX.

Tribunatus reuerentiam non esse hominis, sed populi.

Quæ igitur maior vel noxa noceri, vel iniuria vobis inferri, Quirites, potest, quam si Tribuni potestas supra ius populi adeo extollitur: vt populi quidem voluntatem atque commoda negligere, quid negligere? ludificari, spernere, obterere Tribunus impune queat, populus de Tribuno statuere nequeat. Sacrosanctus enim est: certe. si conditioni quam accepit paret, si non solo nomine Tribunum sed fide operaque præstat, sacrosanctus esto. at si hæc omnia pro nihilo habeat, sic quoque sacrosanctus erit?

CAP. XL.

Tribunus quatenus sacrosanctus.

Quid si quem in hac potestate furor inuaserit, vt Capitolium diruere, naualia incendere velit, non coërcebitur? ratio habebitur sacrosanctæ potestatis? Et tamen qui hoc auderet facinus, malus sane Tribunus, at tamen Tribunus foret: sed qui M. Octauii exemplo hoc ageret, vt deleret ius populi, vim eriperet tribubus, libertatem opprimeret, is ne quidem Tribunus iam esse posset plebis, quam hoc vtique pacto funditus sustulisset.

CAP. XLI.

Tribunus plebis non est, qui plebem lædit.

Quid autem stultius quam potestatem æqui iuris tuendi caussa repertam, in tantum extollere, vt iam ipsis illis Consulibus, quorum nimiæ potentiæ opposita fuit, ipsis Regibus maior atque intolerabilior fiat? Consules in carcerem à Tribuno duci vidimus: exactum à maioribus nostris Regem scimus, eamque potestatem ob vnius hominis delictum ex Vrbe nostra sublatam esse, sub qua & ceperat Vrbs ipsa & creuerat. Quid autem iure Regio, quod omnium & magistratuum potestatem, & sacerdotiorum religionem vnum complectitur, reperiri potuit sanctius? Etiam Vestales, cuius sacerdotii vel præcipua apud

CAP. XLII.

Etiam Reges exactos esse ob delictum.

nos generatio est, quum cærimoniarum sanctimoniam incestu polluunt, vina humantur. neque enim ratio erat, cum ipsis præstari honorem lædentibus deos, quem colendorum eorum gratia accepissent.

CAP. XLIII. *Ergone Reges nullo plebiscito Brutus exegit: a quolibet Tribuno in carcerem duci Consules iubentur: flagris cædi Vestales Pontificis iussu fas est: Tribuno quem aliquot tribuum suffragia dare magistratum potuerunt, cum vniuersæ non poterunt abrogare? Egregios vero plebicolas, qui dum extulisse populi potestatem videri volunt, sustulere.*

In cærimoniis & magistratibus populi voluntatem omnia posse.

Donaria diis dicata, transferri quo populo visum est, nemo vetat, magistratu se abdicare homines, translatitium est: siue cærimoniam in Tribunis, siue honorem esse volumus, quidni voluntate populi hæc religio, vt alia consecrata moueri queat: & hæc potestas exemplo ceterarum abdicari?

CAP. XLIV. Hæc inter certamina quum æstas venisset, comitiis Tribunitiis instantibus, cura studiisque feruebant omnia. Quippe diuites omni ope adnitebantur, vt quam infestissimi Graccho legibusque eius tribuni crearentur, eius rei caussa quum palam coitiones fierent, amicos Tiberii metus incessit, ni continuata illi potestas foret.

Tiberius omnia miscet legibus promulgandis.

Ab his inductus, vt populi studia recentibus meritis sibi pignoraret, omnia miscere legibus promulgandis cepit, minus iam boni decorisque publici, quam irarum & simultatis cum Senatu memor. nam & militibus stipendiorum minuebat tempora: & prouocationem à iudicibus ad populum dabat: & quum antiquitus ex Senatu lecti iudices essent, legem iudiciariam, quæ deinceps à Caio fratre perlata est, ferebat, *vt Senatores equitesque Romani pari numero iudicarent.*

CAP. XLV. Etiam Italicis populis, ne quid ad conciliandas modis omnibus vires intentatum sineret, ciuitatem Romanam pollicebatur. Circum hæc tempora nihil à Graccho prætermissum ferunt, quo miserabilior populo fieret. cum atra veste prodire in publicum, supplicare, flere, commendare matrem populo, commendare paruos liberos, cum etiam quem virilis sexus habebat, producere vt conspectu eius magis etiam animi commouerentur.

Tribunatũ sibi & fratri ambit.

Agebat autem non modo vt ipse Tribunus reficeretur, sed Caio fratri eamdem potestatem, Appio socero Consulatum dari cupiebat. hanc vnam ad perpetranda cepta viam rebatur.

CAP. XLVI. Nitebantur aduersus hæc summa contentione locupletes, gratiaq; & clientum studiis effecerant, vt in ferendis suffragiis quum vinci partem suam Gracchus animaduerteret (plebis enim magna portio, intenta operi rustico aberat) commotus ira ac metu, iurgiis aduersum collegas, *qui commoda plebis, ipsi diuitum satellites sui quæstus caussa proderent*, tempus eximere; deinde dimittere tribus cogeretur, edicto, *vt postridie vellent adesse.* Tum digressus à Rostris, & per forum obambulans, supplici voce lachrymisque manantibus populo se commendans: periculo

quod

quod illius vtilitatibus seruiendo subiisset, grauibus verbis exaggerato. quibus ita permouit homines, vt, quum inter alia forte iecisset, *sibi ab insidiis inimicorum ne domi quidem suæ securam noctem fore.* magna pars plebis circum fores eius custodiæ caussa pernoctaret. *Domi sua custoditur a plebe.* Vbi dies adfuit, postrema vitæ eius futura, non iam magnitudine modo suscepti negotii, & imminentis certaminis obuersante specie tardior, sed etiam prodigiis quæ aduersa multa euenerant turbatus, quid capiendum consilii foret, addubitabat. CAP. XLVII. *Turbatur prodigiis.* Quum enim auspicia prima luce peteret, neque pulli ad pastum prodire voluerant, neque vnus qui prodierat pasci, sed ala sinistra sublata, extensoque pede rursus in caueam refugerat. Sic aliud quoque recordatus omen, eo impensius cohorruit. quippe quum haberet galeam, qua solebat in prœliis vti, eximie comptam ornatamque, in eam clam omnibus irrepserant angues, ibique posuerant & excluserant oua, id tamquam fatale suæ familiæ prodigium timuit: quum & Graccho qui in Lucanis interfectus est, & patri suo Tiberio, paria serpentum omen interitus fecissent. Quia tamen *in Capitolio iam conuenisse populum* nunciatum erat, spem suorum prodere non sustinens, domo profectus est. CAPVT XLVIII. *In Capitolium pergit.* Ibi eum alia exceperunt terrueruntque portenta; nam in ipso statim egressu sinistrum pedem tanta vi impegit limini, vt pollicis vngue perfracto, sanguis per calceum emicaret. Neque longe processerat, quum in sinistro domus stillicidio coruos conspexit pugnantes; deinde in aduersum ipsum occinentes, etiam fragmento tegulæ ante pedes eius proiecto. Id vero non ipsum modo Tiberium, sed totam illam qua stipatus ibat multitudinem conterruit: neque erat tam obfirmata mente quisquam: quin magnum aliquod instare malum ominaretur. Vnus C. Blosius, perpetuus Tiberio comes, & consiliorum socius, negabat *decorum fore, si Gracchi bis Consulis & Censoris filius, P. Africani nepos, idemque plebis Romanæ patronus, coruis metu deterritus esse diceretur, ne ciuibus tanto studio vocantibus se præberet.* CAP. XLIX. *Confirmatur a C. Blosio.* & aderant eodem tempore frequentes, ab amicis nuncii, *properare iubentes, omnia qualia vellet reperturum.* *Hoc* inquiebat Blosius, *non tacitum tibi abire probrum inimici sinent, quin à te ludibrio haberi populum, regio more tempus tibi commodum opperiente, vociferentur.* Ita quum in Capitolium adscendisset, multo fauore plebis exceptus est, cingentibus eum notissimis quibusque, quia periculum ab aduersariis ei metuebant. CAP. L. Neque vrgebant illi segnius, turbæ immixti: quamquam agniti sæpe repellerentur. Ita factum, vt iterum citante tribus Q. Mucio, nam is comitia, concedente Rubrio, cui ea sors euenerat, habebat: nihil iam rite atque ordine fieret. *Comitia turbulenta.*

tu-

trudentibus inuicem hominibus, & strepitu impellentium impulsorumque crebrescente. Dum hæc in Capitolio geruntur, Senatus in ædem Fidei à P. Mucio Scæuola Consule vocatus, vt ex propinquo molitionibus tribunitiis resisteret, quid tali in tempore faciundum esset, consultabat.

CAP. LI. *Senatus arma parat inuito Consule.*

Plerisque omnibus placuerat, *vt Consul armis rempublicam tueretur.* sed is, vt erat animo leni ac tranquillitatis studioso, *quidquam se vi acturum* pernegabat. Ergo segnitiem eius incusantes ceteri, *quando Rempublicam Consul timiditate proderet, alia capienda esse consilia* conclamantes,

CAP. LII.

negotium suis dederunt, vt seruos & clientes in armis haberent. Id ex amicis Tiberii Fuluius Flaccus Senator renunciaturus accurrit in concionem, & ex superiore loco innuens manu, *esse de quibus certiorem Tiberium faceret* significabat. Vix iubente Tiberio permissus ad eum aditus

Ea re cognita [illegible] tumultuatur.

est. cognitoque quid attulisset, qui proxime Tiberium stabant, præcingunt togas, frangunt apparitorum hastilia, denique ad vim repellendam quibus modis possunt se comparant, diffugiunt è comitio Tribuni ceteri: templum à sacerdotibus clauditur. Ea species commouit longius remotos, vt *quid ageretur,* cum trepidatione sciscitantes, omnia clamore tu-

CAP. LIII.

multuque confunderent. Ibi Tiberius, nam audiri non poterat, capitis instare discrimen indicans, admouit vertici manum. . Hoc sic exceptum ab inimicis, tanquam diadema posceret: additumque, falso vt existumem, *palam dictitare eum, Senatu interempto omnia per plebem agi oportere.* Tum vero accensis omnibus, P. Scipio Nasica petit à Consule, *vt seruet rempublicam, & tollat tyrannum.*

Consulis oratio in Senatu.

Atque ille, *Video,* inquit, *Patres conscripti, plerosque magis ira, quam ratione permotos, egregi-*

CAP. LIV.

um in Rempublicam animum, turbulentius agendo corrumpere. Nam si de actionibus Tib. Gracchi quæritur, tam lenis profecto nemo erit, quin præferuidi

Iure agendum censet, non impetu.

spiritus iuuenem, ad fœda & flagitiosa prolapsum fateatur. Sed ideo nimirum leges feruntur, mores seruantur, & consilium publicum est, vt si quid peccatum in ciuitate fuerit, non impetu, qui plerumque cæcus est & improuidus, sed ratione & iure corrigatur. Interesse aliquid inter seditiosum tribunum, & populi Romani Senatum æquum est; vt in illo audacia reprehendatur: Curiam maturitas ornet, & numquam amica festinationi prudentia. Quod si subita nos indignatio præcipitet ad vindictam, quid deinde respondebimus caussæ nobis fuisse, cur Gracchum plecteremus. Allegabimus leges ab eo violatas, iura conuulsa ciuitatis? neque enim aliud quidquam crimini dabimus. Non igitur & quæ ciuem

CAP. LV. *Indemnatum necari nefas.*

indemnatum necari vetant leges sunt: atque illæ tanto maiori cum periculo perrumpentur, quanto chariores populo Romano sunt, qui suæ libertatis illa maxime præsidia esse arbitratur. Sed fac, deum aliquem promittere nobis impune futurum quod agimus: hoc igitur in Rempublicam introducemus exemplum, vt

simul

simul aliquid admissum esse à quopiam dicetur, is incognita caussa, inauditus, indemnatus opprimatur? Quid festinatione opus est, vbi contatoribus & consideratis esse licet? At vero Gracchum diadema poscere, Senatum tolli iubere dictitant.

Calumniam de Graccho refellit.

Oro vos, Patres Conscripti, quis vidit vestrum? quis audiuit? aut cui venire in mentem, dum sit adfectibus vacua, posit, quemquam haud extreme furiosum, nullis ad eam rem paratis præsidiis, hoc sedente consilio, hoc populo circumstante, tam auido libertatis, tam tenaci, tam etiam ab omni seruitutis mentione & vmbra abhorrentem, ea die claro, loco tam celebri postulaturum esse.

CAP. LVI.
Scipionis Nasica sententiam refutat.

Scilicet inconditum hoc vulgus, & viatorum baculi rem tantam conficient: & hic, quemcunque tamdem videri fas est, homo certe non excors neque fatuus cogitabit! Certe, Scipio vir clarißimus patriæque amantißimus modo tolli eum continuo iubebat. Quod si integrum est facere, certe non ea potentia Gracchi est, vt periculum sit, ne Respublica per eum opprimatur. neque dubium, si posit armis opprimi, etiam ad caussam dicendam cogi, modisque aliis, quales iura ciuitatis patiuntur, coërceri posse.

CAP. LVII.
Exempla maiorum allegat.

Apud maiores nostros multa à Tribunis seditiones motæ sunt: nec vmquam eo decursum, vt indicta caussa trucidarentur. Idcirco quod neque sapientißimis optimisque viris placuit, neque legibus permissum est, id ego me facturum nego. ceterum si quid contra leges Tiberius fecerit, id neque ratum habebo, & quod Senatus more ac lege censuerit, ita exsequar, vt omnes sentiant, Reipublicæ diligentem, atque etiam fortem Consulem minime defuisse.

CAP. LVIII.
Nasica priuatus Tiberium oppressit.

His auditis, exsiliens Nasica, dextramque tollens, *quoniam*, inquit, *Consul, dum iuris ordinem sequitur, id agit, vt cum omnibus legibus Romanum imperium corruat, qui Rempublicam saluam volunt, me sequantur.* His dictis lacinia caput obuoluens ibat, sequebatur optimatium agmen, togis sinistro brachio circumdatis, obuios quosque disiiciens: quippe dignitatem virorum reueriti homines non resistebant, sed qua quisque poterat, se proripientes, locum dabant ruentibus. At illi raptis subselliorum fragmentis, nam subsellia multa fugientis turbæ impetus ruperat, Tiberium petebant: clientum mancipiorumque multitudine, cum sudibus & clauis, quas domo attulerant, comitante, iamque cæde obuiorum cepta, tanto intentius ceteri fugere. quum in turba Tiberius, quum iam compræhenderetur, dimissa toga tunicatus effuso cursu, per gradus, qui sunt super Calpurnium fornicem, abibat, ni corporibus iacentium retinentibus, oppressus necatusque esset.

CAP. LIX.
Cædes Tiberii, & eius auctor.

Haud equidem crediderim *Nasicæ manu cecidisse*, quamquam traditum à quibusdam est, qui forte, quod oppressum à P. Scipione Tiberium comperterant, eius non consilio tantum & auctoritate, sed etiam vulnere patratam cædem esse putauerunt. Apud diligentiores inuenio, quum ex prolapsione se attolleret, pede subsellii à P. Satureio occupatum esse: altera

deinde plaga L. Rubrium gloriari solitum. ita à collegis suis interfectus est, neque Tribunitii iuris sanctitas ei profuit, qui prior illud in M. Octauio videbatur violasse. Obseruatum sane est, nemini vnquam, qui collegæ magistratum abrogasset, vitam ad alterum annum durauisse.

CAP. LX. *Tiberii Elogiũ.*

Hoc exitu seque & Rempublicam turbandi finem fecit iuuenis, si pauca & postrema exceperis, innocentia vitæ, claritudine ingenii, sanctitate propositi nemini postferendus. Occubuerunt cum eo homines amplius trecentis, fustibus omnes & lapidibus interfecti, nam ferrum abfuerat: modestiore paulo principio futuris cladibus præludente discordia. Hactenus enim studiis tantum verbisq; certatum in Vrbe fuerat: ab illo primum exemplo, ciuilis sanguinis vilitas, & gladiorum impunitas cepit. Corpora sepultorum, adeo sepulturæ quoque odium inuiderat, in Tiberim proiecta: ipsius Gracchi cadauer, ab Ædile Lucretio in flumen præcipitatum, cognomen familiæ dedit, vt Vespillones vocarentur.

CAP. LXI. *Corpus eius fratri ad sepulturam petenti negatur.*

Hæc atrocitas, neque enim fratrem Caium *vt nocte sepelire liceret* supplicantem audiuerant, suspicionem apud multos excitauit, non tam amore patriæ, quamquam hic vbique prætexitur, quam odiis in Gracchum, & sui compendii gratia facinus hoc designatum à locupletibus esse. præsertim, quum numerus illorum qui iuuenem tum stipabant, tribus millibus haud amplior, facile mitioribus coërceri remediis potuisset. Laborabat interim seruili bello Respublica, quod vario euentu gerebatur: & qui ciuium suorum actiones tam hostiliter vsi erant, vicissim à mancipiis suis intoleranda patiebantur.

CAP. LXII. *Seruiles motus in Italia, & alibi.*

Nam præter fugatos cæsosq; in Sicilia exercitus, per Italiam quoque atque in ipsa Vrbe trepidatum est: vbi iam centum quinquaginta serui coniurauerant. quorum indiciis, comprehensi enim punitique fuerant, quum passim per Italiam coniuratum esse patuisset, Q. Metello, Cn. Seruilio Cæpioni datum negotium est, iique Sinuessæ ad quatuor millia seruorum oppresserunt, etiam Minturnis quadringenti quinquaginta in crucem acti sunt. Manauit præterea in Asiam, in Græciam idem furor: & in metallis quidem Atheniensium ab Heraclito prætore, supra mille seruorum occisi: in Delo quoque insula quum eadem molirentur, præuenti à dominis, & supplicio affecti sunt.

CAP. LXIII. *Et maxime in Sicilia.*

Neque Macedonia malorum istorum exsors fuit, quam late depopulauere seruitia. Maxima tamen in Sicilia moles erat, vbi vrbes excidebantur à fugitiuis, cædebantur legiones, neque in pugnantes modo, sed atrocius in captiuos sæuiebatur: quorum manus non ad commissuras artuum, sed cum ipsis brachiis amputabantur. Sed vbi L. Piso Consul, nam is C. Fuluio successerat, exercitum accepit, seueritate ducis emendata disciplina res in meliorem statum reduxit. Nam ille

C. Ti-

C. Titium equitum præfectum, quod multitudine Syrorum circumuentus armis traditis salutem pactus fuerat, togæ laciniis abscisis, solutaque tunica, nudis pedibus, à mane in noctem vsque ad principia per omne tempus militiæ adesse iussit. præterea conuiuiis balneisque prohibuit hominem: & turmas equitum, quæ cum eo fuerant, ademptis equis in funditorum alas transscripsit. Adfuit ergo, vt plerumque, seueris imperiis fortuna: multisque locis bene gesta res, & magno ad Mamertinum oppidum prœlio, vrbs liberata est, fugitiuorum ad octo millia cæsi, quodque eorum capi potuerat, crucibus adfixum est. nam Mamertinos, qui soli seruos suos humaniter habitos in officio continuerant, infestius oderant Syri; neque ipsis modo, sed etiam seruis irati, à quibus sua caussa damnabatur, magno exercitu oppidum circumsederant. Tum quoque grauitas Consulis memorabili facto apparuit. quum enim pro concione donaret eos, quorum forti fidelique opera vsus fuerat, & in his filium suum, egregiæ virtutis iuuenem, præfatus *non oportere à magistratu de publico dari, quod in ipsius domum rediturum esset, titulum coronæ aureæ trium librarum filio* dedit: *tantumque ponderis se testamento legaturum ei* dixit: *vt honorem à duce, precium à parente haberet.* Hæc atque talia ob facta Frugi appellatus à populo, cum pulcherrimo cognomine memoriam virtutis & integritatis suæ posteris transmisit.

CAP. LXIV.
Vt Piso Consul egregie se gessit.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM
LIVIANORVM
LIBER QVARTVS ET VICESIMVS.

In locum lib. LIX. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LIX. Liuiani.

NVmantini fame coacti, ipsi se per vicem tradentes trucidauerunt. Captam vrbem Scipio Africanus deleuit, & de ea triumphauit, quartodecimo anno post Carthaginem deletam. P. Rupilius Consul in Sicilia cum fugitiuis debellauit. Aristonicus Regis Eumenis filius, Asiam occupauit: quum testamento Attali Regis legata populo Romano, libera esse deberet. aduersus eum P. Licinius Crassus Consul, quum idem Pontifex Maximus esset (quod nunquam antea factum erat) extra Italiam profectus, prœlio victus & interemptus est. M. Perperna Consul victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius, & Q. Metellus, tunc primum vterq; ex plebe Censores facti, lustrum condiderunt. Censa sunt ciuium capita trecenta tredecim millia, octingenta viginta tria, præter pupillos & viduas. Q. Metellus Censor censuit, vt omnes cogerentur ducere vxores liberorum creandorum caussa. extat oratio eius, quam Augustus Cæsar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam in Senatu recitauit. C. Atinius Labeo Tribunus plebis Q. Metellum Censorem, à quo in Senatu legendo præteritus erat, de saxo deiici iussit: quod ne fieret, ceteri Tribuni plebis auxilio fuerunt. Quum Carbo Trib[illegible] plebis rogationem tulisset, vt eumdem Tribunum plebis quoties vellet, [illegible]ari liceret; rogationem eius P. Africanus grauissima oratione dissuasit. in qua dixit, Tib. Gracchum iure cæsum videri. Gracchus contra suasit rogationem: sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum Syriæ & Phraatem Parthorum Regem gesta. nec magis quietæ res Ægypti referuntur. Ptolemæus Euergetes cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis inuisus, incensa à populo regia, clam in Cyprum profugit. & quum sorori eius Cleopatræ, quam (filia eius virgine per vim compressa, atque in matrimonium ducta) repudiauerat, Regnum à populo datum esset, infensus, filium quem ex illa habebat, Cypri occidit, caputque eius, & manus, & pedes matri misit. Seditiones à triumuiris, Fuluio Flacco, & C. Graccho & C. Carbone, agro diuidendo creatis excitatæ. quibus quum P. Scipio Africanus aduersaretur, fortisque ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inuentus est. Suspecta fuit, tam-

quam

quam ei venenum dediſſet, Sempronia vxor: hinc maxime, quod ſoror eſſet Gracchorum, cum quibus ſimultas Africano fuerat. de morte tamen eius nulla quæſtio acta. Eo defuncto, ſeditiones triumuirales acrius exarſerunt. C. Sempronius Conſul contra Iapidas primo rem male geſſit: mox victoria cladem acceptam emendauit, virtute D. Iunii Bruti, eius qui Luſitaniam ſubegerat.

Numantini premuntur à Scipione.

PRemebantur inter hæc à P. Scipione magis fame quam armis Numantini, orantesque *aut pugnam & viris dignum exitum, aut tolerabiles libero populo conditiones*, neutrum impetrauerant: neque donare certam victoriam volente Africano; neque ſanguine ſuorum emere. Igitur quum ex oppido quinque principes ad eum miſſi eſſent, Abarusque legationis caput, non pro fortuna præſente, ſed ex inſtituto veteri gentis magnifice loquutus, petiuiſſet, *vt Scipio vir fortiſſimus, eiusdem indolis lausdique viros conſeruaret: atque in eius iam eſſe poteſtate* dixiſſet, *vt vel deditione acciperet populum Numantinum, vel pugnando videret morientem*; nihil à Scipione reſponſum eſt, niſi *vrbem gentemque cum armis dedi oportere*. Quo CAP. II. enim in ſtatu res Numantinorum eſſent, non ratione tantum & coniectura, ſed etiam indiciis captiuorum cognouerat. Hoc vbi Numantiæ auditum, homines iam ante præ magnitudine calamitatum diis hominibusq; infenſi, tum vero ad vltimam deſperationis rabiem verſi, quum non amplius incolumitatem, ſed ex vindicta mortis ſolatium quærerent, legatos per iram, & quia forte de ſua ſalute priuatim pactos credebant, interficiunt: erumpendi conſilium, licet aliquoties infeliciter experti, reſumunt, ſi nihil aliud, maturiorem vitæ exitum, vnicum malorum finem reperturi. Erat adhuc aliquantum in vrbe factitii vini, *Celiam* vocari diximus. eo diuiſo quum paulum renouaſſent vires, duabus portis erumpunt. Concurritur ſubito ab omni parte, quemadmodum Imperator diu ante prouiderat, & vim ad opera facientibus ſtrenue reſiſtitur. Sed illi quum audaciſſime prœliarentur, vtpote qui non timerent mortem, ſed quærerent; difficilem Romano licet rebus omnibus tanto ſuperiori victoriam effecerunt. Tandem in vrbem ſeruatis ordinibus, nec fugientium in ſpeciem redeunt: fortiſſimis ſuorum atque plurimis deſideratis. quorum corpora, quum ad ſepulturam offerrentur, accipere noluerunt: nulla iam cura aut religione tumulorum, quos & ipſos paulo poſt cernebant in arbitrio hoſtium fore. neque in vrbe defuncti humabantur vulgo; ſed conſumptis omnibus quibus ali humana corpora ſolent, vt non pomum, non pecus, non herbam

Deſperatio Numantinorum.

CAP. III.

Eorum eruptio.

vllam

ullam reperire eſſet, carnes humanæ minutatim conciſæ in cibum vertebantur. vnde tanta vultuum morumque feritas facta, vt non modo aſpectu diro, ſituque corporum ſqualore & pilis horrentium belluas referrent: ſed etiam alios alii deuorandos occiderent. neque iam ægros tantum, quod fiebat vulgo, verum etiam faſtidio morbidæ carnis ſani appetebantur, & infirmiorem quemque, qui plus viribus poterat, tamquam pecudem mactabat. Quin & vrbe capta viſas eſſe matres, quæ

CAP. IV. *Fames horribilis.*

ſemeſa liberorum corpora tenerent in ſinu, proditum eſt. Non deerant tamen, qui adhuc de vita cum libertate ſeruanda cogitarent, adeo ne in ipſa quidem deſperatione humanum ingenium ſe deſerit. porro id quoque vanum ipſis conſilium fuit. Placuerat tentare fugam, vt pro ſe quiſque perrumpendi locum quæreret. Sed vxoribus eorum intellectum ruptumque propoſitum eſt, quæ nolentes relinqui, cingula equorum ſciderunt. Tum demum permiſere ſe victori, à quo *arma certum in locum comportare, ipſi poſtridie conuenire, vbi eſſet imperatum*, iuſſi; *prorogari diem* petierunt, *intra quam, qui ſuperſtites eſſe libertati nollent,*

CAP. V. *Numantinorum plerique ſibi conſciſcunt necem.*

arbitrio ſuo morerentur. Neque enim idem mortis genus omnes optauerunt: ſed erant qui præfixis ædium ſuarum foribus, fame qua cœperant, mori mallent. Rhetogenes, de cuius virtute ſupra diximus, vicum ſuum, qui erat tota vrbe pulcherrimus, incendit, gladioque in medio poſito dimicare iuſſit binos. victus inciſa ceruice coniiciebatur in flammam. ſic abſumptis omnibus ipſe poſtremus vltro ſe immiſit incendio. Biduum pereuntibus datum. tertio die conuenerunt prædicto loco qui ſupererant, fœdum ſpectaculum, monſtris quam hominibus ſimiliores formæ, tetri, horridi, olentes, quippe qui à longo tempore corporis omni cultu caruerant. Sæuumque & horribile intuebantur, animos ira maliſque & inhumani alimenti conſcientia efferatos

CAP. VI. *Numantia deletur.*

ipſo adſpectu prodente. Quinquaginta ſunt delecti, vt in triumpho ducetentur, ceteri ſub corona venditi. vrbs Imperatoris iuſſu deleta. Hæc tradentibus, quod ſimiliora vero videbantur, credendum exiſtimaui. licet nonnulli ſcriptores, quibus Hiſpanienſis origo eſt, rem per ſe atrocem magis etiam exaggerando, negent *vnum virum Numantinum deueniſſe in poteſtatem victoris: ſed omnibus voluntaria morte conſumptis; vrbe ab ipſis incenſa; neque duci in triumphum, neque ferri quidquam potuiſſe.* Ceterum vbi Romam hæc victoria nunciata eſt, decretis, quæ ſecundis rebus ſolent etiam legati decem lecti, quorum de ſententia P. Scipio & D. Brutus, hic vlteriorem Hiſpaniam, ille citeriorem, ordinarent.

CAP. VII.

Eo tempore, quum Celtiberiam obiens Scipio, quem-

dam ex principibus Tiresium nomine interrogasset, *quibus maxime caussis factum esse putaret, vt & tam diu resisteret Numantia, & postremo victa succumberet?* responsum ab illo ferunt; *concordiam saluti, discordiam exitio fuisse.* eoque dicto magnopere & Scipionis & legatorum simile commotos animos, velut ad omen domesticæ calamitatis horrentium: quia tum recens ingenti seditione Roma laborauerat. Eam seditionem adeo auersatus Africanus erat, vt accepto Tibarianæ necis nuncio, nihil motus, quod sororis suæ filium, eumdemque vxoris fratrem amiserat, Græci poetæ versu, cuilibet talia mouenti, similem exitum imprecaretur. *Concordia & discordia vires.*

Interea Consularibus comitiis, quum Ap. Claudius hoc rerum statu parum validus esset, P. Popillius C. F. P. N. Lænas Consul factus est. datus ei collega P. Rupilius P. F. P. N. magnis Africani studiis productus. His datum ab Senatu negotium est, in seditionis Gracchanæ satellites more maiorum animaduertendi. In ea cognitione acerbior, pro familiæ suæ vehementia fuisse P. Popillius fertur, qui collega ad expeditionem Siculam se parante, deinde profecto, quæstionem ferme solus exercuit. Ergo quibusdam amicorum Gracchi inauditis indefensisque exsilium esse iussum tradunt: alios à carnifice necatos. CAP. VIII. A. V. C. DCXXI. *In socios Tiberii crudeliter animaduertitur.*

Inter quos C. Villii supplicium insigni fœditate fuit: quem in vas quoddam serpentibus atque viperis repletum coniecerunt. Sed non minus miraculo hominibus quam indignationi C. Blosii pertinacia fuit, qui ad Lælium (nam & hic Consulibus in consilio aderat) deprecatum quum venisset, amicitiaque adferret excusationem, *per quam nihil negare Tiberio potuisset:* quærenti Lælio, *quid si Capitolium iussisset incendere paruisses?* respondit, *hoc quidem Gracchum imperaturum non fuisse.* Vrgenti autem, dicentique, *at si imperasset? fecissem,* inquit. Sed ille quidem ad hostes fuga elapsus, & crimen suum & dictum in præsentia impunitum habuit. CAP. IX. *C. Blosii pertinacia.*

Sed vt tristitia temporum aliquo opportuno remedio leniretur, legem agrariam ratam Senatus habuit: auctorque populo factus est, alterius in Gracchi locum triumuiri creandi: creatus est P. Crassus, cuius filiam Liciniam in matrimonio C. Gracchi fuisse multi tradiderunt: quum Cornelius Nepos Bruti Callaici generum eum faciat. Neque tamen in patres mitigata hominum ira est, præcipuo Nasicæ odio, quod Tribunum plebis delicias populi, iuuenem egregium, eumdemque adfinem suum interemisset. nam in connubio Nasicæ Gracchorum matertera egerat. CAP. X. *Legem agrariam mitigandæ plebi ratam habet Senatus.*

Quum appareret, vindictæ tempus & occasionem quæri, non aliter seruari posse visus est, quam si per speciem legationis aliquo emitteretur. Commodum Asiæ res postulare magna auctoritate virum videban- CAP. XI. *Nasica per speciem legationis*

[illegible] Vrbs.

debantur: quas post Philometoris Attali mortem, audacia cuiusdam Aristonici turbauerat. Sed eius negotii caussas originemque plenius exponi res desiderat: quia tum Pergamenorum in Asia Regum opes

CAP. XII. *Pergamenorũ Regum successiones.*

extinctæ, Regnumque eorum Romana prouincia facta. Eumenes Attalo conditore Regni genitus, multiplicatam à se potentiam Attalo fratri reliquerat, tutelamque filii, cui & ipsi nomen Attalus fuit. Sub hoc quoque non conseruatum modo egregie Regnum est, verum etiam opibus & gloria creuit. Sed iunior Attalus, qui post annos viginti Regiam potestatem adhuc penes patruum esse dolebat, ad ius suum scelere patefecit aditum: veneno senem interemisse creditus. Neque iustior

CAP. XIII. *Postremi Attali mores & fortuna.*

in administrando Regno fuit, quam in quærendo fuerat. Vnde sicuti maiorum suorum mores minime imitabatur, ita neque felicitatem illorum, neque ætatem consequi potuit. Nam illis eximia humanitas, mirus populi amor, etiam apud externos pace belloque plurimum auctoritatis: præterea diuturnum regnandi tempus contigerat. Hunc sæuientem in amicos, quorum etiam coniuges & genus totum solebat tollere: non suorum modo, sed etiam vicinorum, ingens odium excepit. Cuius dolore magis etiam efferatus, postremo in eam intemperiem in-

CAP. XIV.

cidit, vt vix compos mentis haberetur. Hic igitur, post quintum regni annum, dum matris sepulchrum suarum manuum operibus ornat, morbo ex feruore solis contracto, septimum intra diem obierat, testamento condito, quo populum Romanum heredem faciebat. Id ab Eudemo

Is herede populo Romano moritur.

Pergameno quum perlatum in Vrbem esset, *adiri hereditatem oportere* Senatus censuit: missique haud cunctanter, qui populi nomine possiderent. Omnis, vt opinor, publici status mutatio periculi plena est: & vbi res ad externos deferuntur, magis. quorum odio aut contemptu popularium animos haud difficulter implent, quicumq; quamlibet ob caus-

CAP. XV.

sam recentibus dominis iniquiores sunt. Igitur licet ad comparanda ciuitatum studia, nomen ostentatum libertatis esset; deleri tamen inuidia non potuit, quod nullo ad eam diem exemplo, ignotus heres præscriptione testamenti Regnum alienum occuparet. Hæc haudquaquam

Sed Aristonicus Regnũ sibi vindicat.

segnis obseruabat Aristonicus, quem mater Ephesia citharœdi cuiusdam filia, *susceptum ex Eumene Rege* dictitabat. is igitur quum *se verum Regni heredem, & contra prædones vindicem* ferret, vrbes imperio Regum adsuetas solicitare adgressus, principium spei conatuumque Leucas habuit: quod oppidum situ, quam magnitudine aut potentia robustius, Tachos Persa, Phocæam inter Smyrnamq; in rupe mari imminente posuerat; quo tempore Regis Artaxerxis obsequio proiecto, proprias in Asia opes stabilire satage-

satagebat. Occupatione Leucarum quum patefacta Aristonici consilia essent, varie commotis animis, tamen apud plerosque Romani nominis timor, Regisque testamenti auctoritas valebat: etiam multi qui Romanos grauabantur dominos, Aristonicum nolebant, aut mentientem Regium genus, aut maternæ originis fœdantem sordibus. Igitur passim in conciliis fremebant principes, *quid sibi cum hoc iuuene esset, quem ne ii quidem, a quibus se diceret ortum, agnouissent? Nam ab Eumene fuisse præteritum, & duos deinceps Attalos nullam eius rationem habuisse: postremum etiam, velut haud dubie extincta Regia domo, populum Romanum heredem instituisse.*

CAP. XVI.

Tantis præiudiciis prementibus, ne quidem si potentiam tantis cogitationibus parem habuisset, Regem adsciscendum honesta & iusta sequentibus. multo minus habendum cum periculo, qui etiamsi tutos præstare omnes posset, non sine pudore haberetur. Eam esse conditionem Asiæ, vt vbertate soli & humanitate incolentium plus aliquanto diuitiis, & pacis artibus, quam armorum studio valeat. Vicinos autem habere feroces & ad bella prædamque semper paratos. Hinc Gallogræcos accolere, a prima statim origine transmissa disciplina prædones. inde Bithynos & Cappadoces esse Reges, nunquam non lenius contuentes Asiam, & inuasuros quamprimum occasio placuisset.

CAP. XVII.

Quid si iam Romanos sibi hostes Aristonicus concitet, iure potiores, armis intolerandos? Quis enim credat Asiam neglecturos, pulcherimam partem terrarum, & præcipua opulentiæ, quum præsertim Macedoniæ Regnum teneant, in Græciam mittant Prætores, pro cuius libertate arma se aduersus Philippum, arma aduersus Antiochum sumpsisse, erant gloriati. Iam Eumene viuo, sæpe in Senatu iactatum, quid ita florentissimas prouincias vnius hominis modico ante Regno adiecissent.

CAP. XVIII.
Neque Romanos id laturos.

Pudor tamen, & regnante mox Attalo amicitiæ quas potentes multasque habebat, continuisse cupidas manus: sed obsequio, sumptibusque immensis & summa contumeliarum patientia fuit emenda securitas. Nunc autem vbi notæ hominum auaritiæ & ambitioni testamentum nouissimi Regis obtentui, & immensa potentia ad manus est, ecquis ambigat, paruo post tempore pedestres equestresque Romanorum copias, validamque præterea classem in media Asia fore? Meminerint igitur, quicumque de iure Aristonici disceptant, se eadem opera de bello Romano decernere.

CAP. XIX.
Auaros, ambitiosos, testamento & armis nixos.

Illud sane sumerent, quos neque maximi olim Reges, Philippus Antiochusque domiti, neque tot à Romanis subactæ gentes, ne recentia quidem exempla moueant; notis Asdrubalis, notis Critolai Diæique nuper euentibus, qui istud incendium belli Romani sua quisque domi excitasset, donec Punicum imperium, & Achaica libertas concideret, pulcherrimaque & maximæ vrbium Corinthus & Carthago delerentur. Hi multorum vbique sermones crant: sed Ephesii, primaria Asiæ ciuitas, vires etiam ad verba adferebant.

CAP. XX.
Ephesii Aristonicum [illegible]

bant. horum præcipue opibus educta classis, Aristonicum occurrere haud procul Cumis ausum, nauali pugna profligauit, Leucasque recepit. CAP. XXI. *[illegible]* At ille in mediterranea delatus, quum rebus semel motis, nullum nisi in audacia præsidium esset, egenis seruisque concitatis, maiores quam amiserat, copias breui contraxit. Nam & iis locis dominorum asperitas tædium seruitutis, & finiendæ quouis modo cupiditatem iniecerat. His quoque nouum nomen impositum. *Heliopolitæ* appellati. Cum his Aristonicus multa aduersus ciuitates secunda prœlia fecit, occupatisque fraude Thyatiris, mox Apollonidem Pergamo proximam, cum aliis aliquot oppidis in potestatem redegit. tantumque fortunæ fauorem expertus est, vt quamquam ciuitatibus Bithyniæ & Cappadociæ Reges suppetias mitterent, nobilissimis vrbibus Myndo, Samo, CAP. XXII. Colophone vi receptis, iustus iam Asiæ Rex esse videretur. Quapropter & præsenti successu elatus, & Romanos internis discordiis laborantes contemnens (nam & Blosius Cumanus ex Vrbe profugus spes eius exaggerauerat) magna cum fiducia non occupata modo retinebat, sed & plura quotidie adiiciebat ante partis. *Legatis Senatus in Asiam.* Placuit ergo legatos quinque mitti, qui res Asiæ quantum auctoritate consilioque, & sociorum viribus posset, componerent. Princeps legationis eius P. Scipio Nasica fuit: CAP. XXIII. quo ciuium inuidiæ subduceretur. Etiam in Siciliam decreta est legatio, quod ob tumultum Gracchanum inspectis Sibyllinis carminibus, *vetustissimam Cererem placandam esse* Decemuiri retulerant. Igitur quamquam in Vrbe templum eius deæ magnificentissimum esset; *Ennam mittendum* censuerunt Patres. *vbi & nata esse, frugesque primum reperisse* credebatur. Sed hactenus eo per fugitiuorum arma penetrari nequiuerat: cum, vt posset, victoria P. Rupilii Consulis erat effectum. *P. Rupilius seruos in Sicilia vincit.* Nam ille magna cura complexus bellum, facile præclaram spem sociis, terroremque fugitiuis iniecit: quum & in reliqua omni administratione seuerum intentumque ducem ageret; generum quoque suum Q. Fabium, quod eius negligentia Tauromenitanam arcem amissam cognouerat, CAP. XXIV. prouincia decedere coëgisset. Erant multa fugitiuorum præsidia, sed omnis eorum potentia maxime constabat duarum vrbium viribus, Ennæ & Tauromenii: *Tauromenium obsidet.* quas si recipere potuisset pro confecto sibi bellum futurum Imperator haud iniuria existimabat. Prior obsidio Tauromenitana fuit. quam vrbem acerrime oppugnatam, ante tamen capere non potuit, quam diram ad famem obsessos adegisset. Neque erat hoc difficile classem habenti, qua mercatores aut etiam prædones lucri caussa frumentum importaturos submoueret. Igitur obsessi nullam in victoris clementia sibi spem esse reponendam certi, necessitatem præsentem

vti

vti poterant sustinebant, non liberorum corporibus, non vxorum absti-
nente famis rabie; postremo se quoque inuicem lacerantes. Cleonis CAP. XXV.
ibi frater nomine Comanus præerat. qui fugam ex vrbe circumsessa mo-
litus, incidit in vigilum manus, & in custodiam traditus est: donec pro-
ditione Sarapionis cuiusdam arce capta, fugitiuos, quotquot reperti
sunt, excruciatos Consul in præceps iaci iussit. Tauromenio recepto, En- *Et eo recepto,*
nam processit: parique conatu obsidionem vrgens, ibi quoque rerum ad *Ennam.*
vitam necessariarum ingentem penuriam breui effecit. Magnæ enim fu-
gitiuorum copiæ inerant: adeoque hic & Tauromenii ad viginti eorum
millia esse interfecta produntur. Ad Ennam semel eruptione magnis CAP. XXVI
viribus certatum est, Cleone cum delectis suorum vrbe egresso: qui et-
iam fortissime prœliatus, tamen in potestatem hostium venit. neque
multo post ex vulneribus obiit. Hoc quoque spectaculum, nam cogno-
scendum obsessis corpus Consul obiecerat, animos eorum fregit: & re- *Enna traditur.*
perti sunt, qui priuatæ salutis pactione traderent vrbem, natura atque
opere ita permunitam, vt armis inexpugnabilis haberetur. Eunus præsti-
giator, idemque Rex imaginarius, dum vrbs capitur, cum sexcentis fer-
me stipatoribus in loca prærupta effugit. ceteri comprehensi catenisq;
religati sunt, vt seruili supplicio crucis consumerentur. His Romæ au- CAP. XXVII
ditis, delecti ex collegio Decemuirorum in Siciliam venerunt, factisque
Ennensi Cereri sactis, cuius simulacrum antiquissimum ne fugitiui qui-
dem & barbari violauerant: vniuersam deinde insulam obiuerunt, vt
aras Ætnæo Ioui dicatas, postquam ad eas sacrificassent, circumdatis
maceriis clauderent, interdicto aditu, nisi quibus ad eas aras publica &
solemnia sacra essent. Hoc anno duo triumphi celebres ex Hispania *D. Brutus, P.*
ducti de Gallæcis & Lusitanis D. Brutus, de Numantinis P. Scipio Afri- *Scipio trium-*
canus triumpharunt. Vtrique Imperatori à deuictis gentibus vocabu- *phant.*
lum inditum: Brutus *Callaici* cognomentum retinuit; in Scipione ma-
ioris gloriæ appellatio, *Numantini* nomen, quamquam vsurpari ceptum,
obsolefecit. De manubiis templum Brutus Callaicus struxit, aditum CAP. XXIIX.
L. Accii poetæ familiaris sui carminibus exornauit. Scipionis triumphus *L. Accius poe-*
priori quidem, quem annos ante quatuordecim egerat, vti haud multo *ta.*
inferior gloria, ita specie ornamentisq; minime comparandus fuit. Pau-
ci ante currum Numantini ducti: militibus argenti septemdecim mil-
lia pondo distributa: iique tam exiguo fuere contenti. Hispania Siciliaq;
fere perpacatis, nulla de rebus externis magna Senatui cura, præterquam
de Asia, & bello Aristonici fuit. Nam & P. Nasica, quum aliquamdiu CAP. XXIX.
per Asiæ ciuitates oberrasset, fato functus Pergami fuerat. Igitur quum *Nasica mori-*
de prouinciis noui Consules, P. Licinius P. F. P. N. Crassus, L. Valerius C. *tur.*

A. V. C. DCXXII. *Contentio Consulum de prouincia Asia.* F. P. N. Flaccus tetulissent atque vterque habere Asiam vellent, magna contentione res acta est. Pontifex Maximus Crassus erat, nuper in P. Nasicæ locum factus: ideo collegæ mulctam dixit, si à sacris discessisset: erat enim flaminio Martiali præditus. Neque finis certaminum factus, donec ad populum ferri placuit, quem id bellum gerere iuberet.

CAP. XXX. Nam & de Crasso dubitabatur, ne Pontificem Maximum abire ex Italia contra religiones foret: dictæque sententiæ erant, *vt potius Proconsule aliquis mitteretur, quum præsertim nuper clarissimi essent imperatores ex prouinciis reuersi.* Populus remissa Flamini mulcta, *dicto* tamen *audientem Pontifici esse* iussit: priuatum ei bello præfici non placuit, duasque tantum tribus quum Africanus tulisset, Consuli P. Licinio prouincia decreta est.

P. Crassi auctoritas. Magna enim eius viri auctoritas, magnaque in vulgus veneratio fuit:

CAP. XXXI. *Et profectio in Asiam.* quod opes ac genus eloquentiæ iurisque studio perornasset. Profectus igitur cum instructissimo exercitu, quia sibi magno vsui futuram esse sociorum beneuolentiam cernebat, neque gratius quidquam vulgo, quam suo quemque sermone compellari, Græcæ linguæ tantum impendit operæ, vt quinque illa genera in quæ distinguitur, penitus perdisceret: proque tribunali, qua quisque dialecto postulasset, eadem decreta redderet. idque ei plurimum ad sociorum amorem profuit. Maximis igitur adiutus auxiliis, nam & à vicinis Regibus, Mithridate Ponti, Ariarathe Cappadoce, Nicomede Bithyno, itemque Paphlagone Pylæmene missæ copiæ fuerant: bellum impigre orsus est: nec minori in eo seueritate

CAP. XXXII. *Eiusdem seueritas.* vsus, quam aliis in negotiis lenitatem prætulerat. Vnum eius factum memorabo, vnde, qualis in cetero imperio fuerit, promptum sit cognoscere. Leucas, id enim oppidum Aristonicus prosperiore fortuna vsus receperat, quum oppugnare pararet, scripsit ad magistrum architectum Eleatensium, qui eo bello socii amicique populi Romani erant, *vt ex malis duobus, quos apud eos vidisset, maiorē mitteret.* Magister cognito, arietem ex eo malo fieri oportere, minorem quem ei instituto commodiorē iudicabat, misit. Vocatum igitur, frustraq; excusantem, quod *obsequium ab ipso, nō consilium*

CAPVT XXXIII. *petitum fuisse* Consul diceret, nudari, virgisq; multum cædi iussit. Ceterum nulla ad memoriam satis insigni re, pro tanta exspectatione gesta, annus ille præteriit. Nam & Aristonici magnæ vires erant, non ex Asia tantum: sed etiam Thracum & Achaiæ studiis auxiliisque vtebatur. In Vrbe Q.

Censores duo de plebe primum creati. Cæcilius Macedonicus, Q. Pompeius A. F. Censores creati, tum primum exemplo dato, Censorem vtrumque de plebe creandi. quum à C. Marcio, qui primus è plebe fuit, per annos ducentos viginti, semper patricius

CAPVT XXXIV. alter creatus esset. Negligentia prisci moris id factum, an vt hoc quoque modo populi nondum placatos ob interitum Gracchi animos nobilitas

bilitas mitigaret, non traditur. Suſpiciones certe eo anno, & tantum non motus atroces fuerunt; incitantibus maxime plebem triumuiris agro diuidundo, & C. Papirio Carbone Tribuno plebis, qui ſepe Tib. Gracchi mortem deplorando, ſemel etiam quum de reficiendis Tribunis ferret, P. Africanum in concionem productum interrogauit, *quid de nece Tiberii ſentiret?* eius enim viri vocem, quæ propoſito ſuo plurimum additura momenti eſſet, expectabat: quia ob adfinitatem, & populi præſens ſtudium, putabat pro Gracchi cauſſa loquuturum eſſe.

Carbo Tribunus Tiberii mortem deplorat.

CAP. XXXV

Scipionis grauitas & conſtantia.

At Scipio nihil à ſolita magnitudine animi deflectens, *iure caſum videri* reſpondit. Tum primum obſtrepere & acclamare populus cepit, qui ſummo hactenus opere virum coluerat. Nec ipſe ceſſit; rerum geſtarum conſcientia præfidens, quin ſilentium indignanti imponeret populo, conuicium quoque præcepto addens: *Taceant*, inquit, *quorum nouerca eſt Italia.* Orto deinde murmure, *Non efficietis*, ait, *vt ſolutos timeam, quos vinctos adduxi.* tantusque omnium mentes adſpectu ac oratione grauiſſimi viri ſtupor inuaſit, vt omnis concio repente conticeret. Ab eo tamen tempore re-

CAPVT XXXVI.

languit, quam ante obtinuerat, populi beneuolentia: remque potius eam ſalutarem L. Aurelio Cottæ fuiſſe putem, vt accuſante P. Africano abſolueretur: quam quod dictitaſſe quosdam ſupra tradidimus, eximiam accuſatoris dignitatem reo profuiſſe.

Carbonis actiones turbulentæ.

Turbulentũ hoc Tribunitiis actionibus tempus fuit. Q. Carbo perlata lege, qua *tabellam ad iubendas vetandaſue leges* populo dabat, maiora orſus, rogationem *de iisdem Tribunis plebis quoties populo videretur reficiendis*, promulgauit.

CAPVT XXXVII.

Non erat obſcurum, quibus conſiliis via hoc principio muniretur: igitur principes ciuitatis diſſuaſerunt legem, C. Lælius, & grauiſſima oratione P. Africanus. Itaque lex tam popularis, ſuffragiis populi repudiata eſt. licet diſertiſſimi gratioſiſſimique homines in diuerſum niterentur. nam & ipſius Tribuni blanda cum re, tum facundiæ viribus erat oratio; & C. Gracchus temporum eorum vberrimus orator, plebique longe accepiſſimus, legem diligenter magnaque animi atque etiam doloris contentione ſuadebat, his ferme verbis vſus:

C. Gracchus legem de reficiendis Tribunis ſuadet.

Si fieri poſſet, Quirites, vt maiores veſtri, qui tam neceſſariam libertati poteſtatem, veluti per manus ad hæc tempora tranſmiſerunt, præſentibus comitiis intereſſent, ante omnia, credo, mirarentur, ecquid opus eſſet ferri, vt populo faciundi, quod vellet, ius eſſet: quum omnia ciuilia iura non aliunde, quam à voluntate populi proficiſcantur, cuius ſummum in ciuitate ius eſt. Deinde ſi quis doceret hoc ideo agi, quod legibus aut moribus aliis vteremur, tamen vix intelligent, quemadmodum aut plebiſcito populi ius abrogari, aut obliterari conſuetudine poſſet.

CAPVT XXXIIX.

Quin remotis his ludibriis, agi de vtilitate

publica iuberet, vt tandem explosa iniqua & contumeliosa inquisitione quantum decerni à populo posset, id potius requireretur quantum oporteret. In hac autem consultatione, vtrumne potius ad illos respicietis, Quirites, quibus vestras miserias lætitia, & libertatem dolori esse cognouistis: an vero valere iussis inuidis, vestra commoda ponetis ob oculos, vobisque consuletis. Totum hoc quod in præsentia agimus, populare est. Tribunorum enim plebis creandorum quod ius quemque morem esse oporteat, quæritur. quam potestatem non vtique Senatus introduxit in Rempublicam: res quum per se æquissima, tum ad tuendam vestram libertatem pernecessaria, secessione plebis & contentione summa extorqueri debuit. Eam igitur nos & retinere & ornare ex vestra potius voluntate æquum est: quam eorum, qui hanc aut nunquam natam, aut certe quantocyus abolitam, cum omnibus qui hanc defendant, cupiunt. Quid vero ad hos attinet, quos vobis Tribunos, quum vestra sint comitia, & quoties præficiatis? sed præclari illi, si diis placet, iuris publici custodes, eumdem Tribunum plebis refici fas esse negant: & C. Papirio rogationem eam ferenti obstrigillant. An igitur rem nouam fert Papirius, an quod antiquitus obseruatum, semper licitum fuit, temporibus Reipublicæ sic exigentibus, refert? Hodiene primum, an vero post annos quadringentos, potestatis hanc vestræ partem vsurpabitis? Quod pati iis temporibus Cincinnati, & Cossi & Camilli potuerunt, id nimirum præsens ætas ferre non poterit? An forte illo quidem æuo necessaria hæc plebi cautio fuit, hodie seruari nihil attinet? Immo vero, si vlla vmquam fuere tempora, quæ libertatis vestræ bonos fidosq; desiderarent propugnatores & constantes, hoc illud est, Quirites. Quum inter maximarum rerum disceptationes, iidem perpetuo homines consilii publici auctoritatem habeant, vestris patronis annuo spacio satagunt finire libere pro vobis, & aliquanto efficacius, quam fieri à priuato possit, agendi potestatē. Hunc deinde annum ad magna negotia breue & velox tempus, variis artibus coarctant. nonnumquam, vbi acres sibi viros opponi sentiunt, differentes impetum: sæpe per aliquem ex collegio, quod plerumque non est difficile, præsertim enixe dantibus operam, vt in tanto numero vnum aliquod mancipium suum habeant, optimas leges impediunt: interdum vi & armis, quum alia artes infeliciter tentatæ fuerunt, iure nostro depellimur. Aduersus hos tam infensos & perpetuos & instantes aduersarios, strenuis vos opus habere defensoribus, rebus ipsis admonemini. quos si tanto numero vobis præsto futuros putatis, vt quotannis alios aliosque possitis deligere, vereor ne valde fallamini, Quirites. Multa sunt atque magna, quæ pro populi iure propugnaturum habere necessum est, Quirites. Iam primum ingenium tantarum rerum capax, notitia Reipublicæ, tolerantia laboris, contemptus periculorum. Atque hæc omnia frustra ineunt, si desit animus omnia pro vobis paratus pati, blanditiis minisque iuxta inexpugnabilis, auari-

Margin notes:

Populum ad suam utilitatem respicere iubet.

CAPVT XXXIX. *Plebis esse continere Tribunos, cuius & a qua sit ipse Tribunatus.*

CAP. XL.

Antiquitus licuisse Tribunos quidem resici.

CAP. XLI. *Id præsenti tempore magis esse necessarium.*

CAP. XLII. *Strenuis opus esse defensoribus, qui sint pauci.*

CAP. XLIII.

auaritia & ambitione vacuus. Hic quoque sine facultate aliqua dicendi, sæpe fructu contentionum suæ frustrabitur. Tales equidem perpauci sunt in ciuitate, & pars eorum aliis caussis à commodorum vestrorum cura abstrahuntur. Quum igitur aliquem quandoq; nactum ex voto fueritis, non fruemini huius opera, non tenebitis atque amplectemini, donec aliquid opera precium effeceritis? An vero nequidquam apud vos hæc iacimus, fatali hac populi Romani simplicitate, vt illudi sibi facile ferat, nec pro magnitudine rei ad sua pericula moueatur. Atque eam vel maximam caussam esse reor, cur prodi libertatem vestram necessum sit, quia neque inimicorum conatibus mature itis obuiam, neque defenditis, à quibus defendimini.

Teneudus igitur si quis habeat populum.

CAP. XLIV.

Tiberii fratris exitum deplorat.

Iampridem me reuolui ad domesticas lachrumas intelligitis, neque mehercule mirandum est, in tanto & Reipublicæ, & nostræ domus vulnere, me non posse querimoniarum & doloris obliuisci. Te te, optime animoque meo charissime frater desidero, quem illi quum iure essent impares, per seditionem crudeliter occiderunt mitissimum virum, & ne quidem in vltimo periculo ad ciuile certamen adduci gnarum. Igitur ille, ne cuius alterius sanguinem funderet, suum dedit. aliis reliquit exemplum, vt easdem actiones aggressi, sibi non alium exitum destinatum esse meminerint, donec & vobis hæc socordia manebit, & illis hæc tam impunita superbia.

CAP. XLV.

Multis deinde tum in auctores Tiberianæ cædis acerbe & vehementer inuectus est, tum in Africanum, qui non timuerat dicere, *Tiberium iure cæsum videri.* Dum in his rebus spes animique diffidentium Romæ iactantur, P. Rupilius Proconsulari imperio Siciliam obtinens, quum nihil ad pacandam omnino prouinciam, præter ipsius falsi Regis captiuitatem superesset, ad comprehendendum eum expedito cum milite processit. Tum vero desperata penitus salute, qui cum Euno fugerant, mutuis vulneribus suppliciorum crudelitati se exemerunt.

P. Rupilius Siciliam pacat.

CAP. XLVI.

Euni captiuitas & mors.

Eunus, homo timidus & socors, quum in speluncis aliquamdiu latuisset, repertus extractusque est, cum comitibus omnino quatuor: ex quibus ipsis æstimari stoliditas ac mollities væsani præstigiatoris poterat; coquus enim pistorque ac balneator, cum scurra qui potantem exhilarare sueuerat, extremi solique ministrorum ei superfuere. Coniectus ipse in Morgantinum carcerem, fœdo morbo, quum ex corrupto corpore pediculorum vis immensa pullularet, periit. Proconsul ne quid reliquiarum vsquam se conderet, totam insulam cum expeditis percucurrit; penitusque repurgatam ab omni non modo materia, sed etiam suspicione belli, ordinauit; legibus de sententia decem legatorum datis.

CAP. XLVII

Rupiliæ leges in Sicilia.

Rupiliæ ab auctore vocatæ: diuque deinceps in vsu atque honore apud Siculos fuere. Præcipue de iudiciis cauebatur: *vt qui eiusdem ciuitatis essent Siculi, domi certarent suis legibus: qui diuersarum, inter eos Prætor Romanus iudicaret.* Admirationi res ea haud immerito Siculis fuit, quod quem aliquan-

aliquando publicanis opera danda tueri se viderant, eumdem nunc sibi leges, insulæ pacem, fugitiuis & prædonibus supplicia reddentem viderent. Constitutis in Sicilia rebus, exercituque deportato, quamquam res triumpho dignissimas gesserat, ouatione contentus fuit, ne summum in hac ciuitate virtutis præmium seruili videretur inscriptione fœdauisse.

CAPVT XLVIII. A. V. C. DCXXIII.

Quum deinde C. Claudius C. F. Ap. N. Pulcher, M. Perperna M. F. Consules essent, C. Claudio de seditiosis C. Papirii actionibus referente, quum illius culpa quidquam factum negaretur, Senatus decreuit, *ea inuito, qui cum populo ageret, seditionem fieri non posse: quippe cui liceat concionem, simul atque turbari coeptum sit dimittere.* Idque P. Crasso absenti placuerat, qui iuris omnis consultissimus habebatur.

P. Crassi iurisprudentia, & casus.

Sed non vti ciuilium artium, ita bellicarum prosper ei successus mansit. ex prouincia decedentem insidiæ hostium circa Leucas oppresserunt: non calamitoso tantum ob cladem exitu, sed etiam adsperso auaritiæ labe.

CAP. XLIX.

Prædæ conseruandæ studium, calamitatis causa.

Opulentam enim prædam trahens, dum conseruandæ ei studet, minus expeditas ad prœlium copias habuit: aciemq; inordinatam tempore & loco alieno obiecit hostibus. Nam regionem situ interruptam & asperam, tempestatibus maxime obnoxia pars anni difficiliorem solito fecerat. Collatis igitur signis, licet aliquamdiu fortissime Romani restitissent, magna tamen cum clade fusi fugatique sunt. Imperator in fuga inter Eleam & Myrinam exceptus à Thracum auxiliis, quæ permagna Aristonicus habebat, ne in potestatem hominis abiecti Proconsul Romanus veniret, in Thracis vnius oculum, quam ad equum regendum forte gerebat, virgam direxit.

CAP. L.

Barbarus quum dolore & ira exarsisset, sica transuerberatum, quum vlcisci putaret, à captiuitate, quam quærebat effugere, liberauit. Caput ad Aristonicum relatum est, relictum corpus Myrinenses humauerunt. Harum rerum fama Consulem M. Perpernam, cui Asiæ sors euenerat, incitauit, vt contentiore studio in prouinciam veniret, ne spatium Aristonico daret, ad labefactandos sociorum animos victoria vtendi. Multum celeritas illa ad summam rei profuit.

Aristonici securitas & victoria.

quippe Aristonicus quasi non prœlio, sed bello vicisset, in securitatem & festas epulas resolutus, faciliorem de se, quam sperare quisquam potuisset, victoriam præbuit.

CAP. LI.

Et ex securitate clades.

Nam ex improuiso Consul eum adortus, acie victum, exercituque omni exutum, fuga se ab instanti exitio eripere coëgit. Sic effectum est, vt ortum in Vrbe propter aduersam pugnam luctum, cito fama victoriæ consolaretur. Vtriusq; euentus præsagia diuinitus ostensa fuisse putantur. Lupus & canis quum inter se pugnarent Hostiæ, fulmine examinati fuerant. quo ducum vtriusque partis interitus haud obscure significatus videbatur. Nam *Cumani Apollinis per quadriduum fletus,*

fletus, Asiæ Græciæque suæ timentis esse, vatum interpretata solertia est: dierum etiam numero respondentibus annis, quibus bellum durauit. Terruerat ab initio prodigium hoc haruspices, eorumque monitu *frangi simulacrum, & in mare proiici* Senatus iusserat. Sed Cumani senes docuerunt, *bello Persico, itemque Antiochi, prosperum id Romanis ostentum fuisse.* Igitur re iterum ad haruspices relata, quum acciti consultique peritissimi quique fuissent, responsum est, *quod Græcorum colonia Cumæ esset, Apollinem plorantem mala terris, vnde esset aduectus, portendere. Sacrificiis igitur placari eum oportere: donaque in ædem eius mittenda.* Census eodem anno actus est, lustrumque vndesexagesimum conditum. Censa sunt ciuium capita trecenta tredecim millia, octingenta viginti tria, præter pupillos & viduas. Q. Metellus Censor censuit, *vt omnes cogerentur ducere vxores liberorum caussa.* Exstat oratio eius, quam Augustus Cæsar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam, in Senatu recitauit, & per edictum notam populo fecit. Senatum quoque Censores hi legerunt; quumque in legendo Senatu præteritus à Metello C. Atinius Labeo fuisset, quod Tribunus plebis esset; maxime sunt à Labeone turbæ excitatæ. Nam & plebiscitum factum, *vti Tribuni plebis Senatores essent*: & Censorem, è Campo reuertentem, quum vacuum, vt meridie solet, forum atque Capitolium esset, Tribunus ad saxum Tarpeium obtorto collo rapuit, vt præcipitaretur. Conuolauerunt ad periculum tanti ciuis filii ac propinqui, serum pæne auxilium, quum neque vi repellendi sacrosanctam potestatem ius esset: neque Tribuni qui intercederent, ob tempus diei præsto erant, multoque labore primum vnus repertus inhibuit collegam, ceteri deinde superuenientes, Metello, ne quid amplius tum pateretur, auxilio fuerunt. Tribunus furorem à corpore Censoris, in bona vertit, eaque palam inspectante populo, foculo posito in Rostris, adhibitoque tibicine, consecrauit. Ea res tamen neque fraudi Metello, & Atinio impunita mansit: quum tot haberet vir ille liberos, summis in ciuitate vsos honoribus. Sed hanc properantis ad finem libertatis intemperantius luxuriantem licentiam, non ita multo post Sullæ & Marii, & ciuilia bella, Tribunis ante, mox populo ius quo vti nesciebat adimendo, vindicarunt. Interea turbulenta in Vrbe tempora, bello bene gesta Respublica compensabat. Nam Consul Perperna insistendum hosti iam fracto ratus, Aristonicum nusquam consistere patiebatur, donec mœnibus Stratonicensium se includeret. Ibi circumsessus, acriterque armis, sed magis fame oppugnatus, quum spe omni consumpta, vrbem seque mox in potestate victoris fore videret, extremam necessitatem spontanea deditione præuenit. C. Blosius perditis

CAP. LII. *Cumani Apollinis fletus.*

CAP. LIII. *Census Romæ actus.*

CAP. LIV. *Censoris & Tribuni plebis certamen.*

CAP. LV.

Libertatis intemperantia.

CAP. LVI.

Perperna Aristonicum redigit in potestatem.

CAP. LVII. Aristonici rebus, sibi consciuit necem. Consul, coniecto in vincula Aristonico, deinde Asiam peragrando, ciuitatibus iura sua, vt meritæ videbantur, minuit, auxitue: prouinciamque populo Romano tributariam fecit. *Antiochi casus ab ambitione.* Per eadem tempora Syria quoque Regem Antiochum amisit, quem Parthicum animo bellum voluere dicebamus. Nam ille, siue Phrahatis præuenire consilia studens, siue fratris repetendi cura, siue quod magis credas, florentissimis Regni rebus, quum præter Syriam Babyloniæ Mediæque imperaret, minime contentus, veteres Macedonum fines, & possessam Arsacidis imperii partem armis repetiturus, ingentem exercitum collegerat.

CAP. LVIIII. Centum ad summum millia bellatorum fuisse creditur: egregiam iuuentutem, & multis finitimorum bellis duratam. Iudæorum etiam adfuerunt auxilia, ipso ducente principe eorum Hyrcano. *Eius virtutes & vitia.* Sed in Antiocho, vt magna vis animi, multaque ad virtutem eximia, ita non minus luxuriæ temulentiæque inerat: quibus ne bello quidem omissis, vigorem exercitus, & spes ipse suas corrupit. Trahebat enim calonum & lixarum, permixtis etiam scortis atque histrionibus, tantum agmen, vt iste numerus, duplo quam armantorum maior haberetur.

CAP. LIX. *Luxus in castris & exercitu.* Sequebatur copiosa conuiuiorum supellex, non ad vsum modo, sed etiam ostentationem luxus, quum culinaria quoque vasa ex argento portarentur. Eadem manipulorum species: tamquam ad pompam exornatis omnibus, adeo vt gregarii quoque milites fibulis aureis caligas stringerent. *Omen expeditionis infaustæ hirundines fuisse* aiunt, *quæ nidum in tabernaculo Regio fecerant.* Initia tamen læta & magnifica fuerunt, multis obuiam procedentibus Regulis, quos Parthicæ superbiæ odium, ad alias respicere spes coëgerat.

CAP. LX. *Victoria de Parthis.* Inde viribus animisque auctior, vt primum copia pugnæ data, strenue congressus, magno prœlio victor fuit: Indate Parthorum duce profligato, qui ad transitum Lyci fluminis occurrerat. Iterum deinde tertiumque similis fortunæ successum expertus, quum passim ad eum ciuitates nationesque deficerent, omni præter veteres Parthorum fines imperio Phrahatem exuit. Phrahates vi aperta inferior, totus ad alia consilia se conuertit: & quia Demetrius Antiochi frater, non alium forte ad vsum seruatus, apud ipsum erat, eum addito præsidio ad recuperandum Regnum misit, vt ita hostem suarum rerum periculo amoliretur.

CAP. LXI. *Ciuitates ab Antiocho deficiunt.* Neque hac spe contentus, ciuitates, maxime quas Antiochi præsidia, ob insolentiam, vt fit, militarem, grauate pati cognouerat, spe impunitatis & præmiorum ante solicitare non destitit, quam communicatis inter se consiliis, ad oppugnanda eodem tempore omnium præsidia induxisset. Postquam prædicta dies adfuit, passimque per ciuitates turbari nunciatum Antiocho esset, cum ea manu, quæ præsto erat,

erat, impigre ad auxilium proximis ferendum accurrit. Sed obiecit se CAP. LXII.
ei magno cum exercitu Parthus. Ibi quum acriter Antiochus pugnaret, metu suorum proditus, incertum an sua manu periit. Princeps fugientium Athenæus fuerat, vt idem cædis Regiæ culpam sustineret, qui rebellandi caussam ciuitatibus vnus maxime præbuisset. Sed vtrumque scelus matura vindicta punitum. Nam per loca, vbi rapinis iniuriisq; notissimum se effecerat, oberrantem, neque tecto recepit quisquam, neque cibo impertitus est, donec fame ac miseriis contabescens, & spoliatis inops, & deserto derelictus ab omnibus, pœnas daret. Phrahates ma- CAP. LXIII.
gno captiuorum numero potitus, quod audita morte Antiochi, dispersæ passim eius copiæ cupide se dediderant; & filia Demetrii, quam Antiochus adduxerat; forma virginis victus, in matrimonium eam accepit, hostique cæso exsequias regio more fecit. Posidonius Apamenus historiarum scriptor refert, suprema persoluentem Antiocho Parthum *Phrahatis dictũ de Antiocho.*
dixisse: *duæ te res fefellerunt Antioche, audacia, & temulentia. credebas enim ingentibus istis poculis imperium Arsacidarum te exhausturum esse.* Grauis & CAP. LXIV.
luctuosa Syris ea fortuna fuit, qui licet Demetrium recepissent, haud eo minus Antiochum requirebant. Regem enim, si ebrietas abfuisset, commodum ac benignum, neque vlli temere postponendum gesserat. Non erit alienum, vnum eius dictum ponere, dignum sane memoratu, *Historiola de Antiocho.*
& ad æstimandos eius mores vehementer pertinens. Inter venandum à suis & via quum aberrauisset, ad siluestre tectum hominesque egenos ignotus venit, superque cœnam de industria mentionem Regis intulit, vt quid de eo sentirent homines, incorrupta fide comperiret. Responsum CAP. LXV.
est, *principem cetera bonum, nimium amicis quos haberet non probatissimos credere: sæpe etiam res necessarias negligere præ venandi studio.* Immotus ad- *Eius vox egregia.*
hæc, vbi cum luce satellites adfuerunt; purpura & diademate resumptis, *ex quo vos primum accepi,* inquit, *veros de me sermones heri demum audiui.* Quum hæc in Asia Syriaque fortuna Regum esset, etiam Ægyptus haud leuioribus concussa turbis, similes mutationes pertulit: Ptolemæi maxime furiis, qui neque finem sceleribus & flagitiis, neque modum faciebat. Ob eas res quum *Euergetes* appellari ipse vellet, Alexandrini populari- CAP. LXVI.
bus facetiis *Cacergeten* dictitabant; olimque excussetant Regno, ni princeps purpuratorum Hierax, insigni gloria belli & comitate charus omnibus, ruentem sustineret. nam etiam ex sua pecunia persolutis militum stipendiis, defectionem certissimam aliquando præuenerat. Neque tamen moribus suis moderari homo profligatæ mentis potuit, donec cum incesta coniuge, adsumpto etiam, quem ex matre vxoris, eademque *Ptolemæus Alexandria profugit.*

sorore sua susceperat filio, Cyprum insulam clandestina fuga petere cogetur.

CAP. LXVII *Propter summam crudelitatem expulsus.*

Quippe super alia adsiduæ sæuitiæ documenta, quum in summo populi odio se esse videret, gymnasium, frequentissima iuuentute repletum nactus, circumdederat armatis, & igne immisso, qui flammæ vim euasissent, eos ferro conciderat. eamque cladem coorta insano dolore plebes, incensa vicissim Regia vindicarat. Igitur Ptolemæus contractis mercede copiis, bellum sorori patriæque illaturus, maximum natu filium Cyrenis arcessit, veritus ne ad eum populus Alexandrinus Regnum deferret: iuuenemque patris imperio pie obsequutum, facinorosus & impius tyrannus, solita crudelitate & amentia necat.

CAP. LXIIX

Hac re cognita, statuæ ipsius & imagines Alexandriæ detrahuntur: Regnum Cleopatræ traditur. Ipse vti vicissim illis ægre faciat, horrendum furore & impietate facinus patrat.

Filii occisi membra ad matrem mittit.

Communi enim filio, *Memphites* vocabatur, qui, etiamsi pater non esset, forma, & ætate, & indole miserabilis esse cuiuis potuisset: hoc inquam filio, in conspectu suo iugulato, præcidi caput pedesque & manus iubet: deinde in cistam hæc condit, chlamydeque iniecta operit. Forte natalis instabat Cleopatræ, pro more Regum festis epulis lætitiaque publica celebrandus. id quum ignotum Physconi non esset, satelliti cuidam suo dedit negotium, vt cistam curaret Alexandriæ in vestibulo Regiæ proponendam, ea ipsa nocte, quæ diem Reginæ præcederet: quasi natalitium in ea munus mitteretur.

CAP. LXIX.

Ita factum est, vt cum aliis quæ oblata Reginæ ob celebritatem temporis fuerant, illa etiam cista inter epulas illata aperiretur. Nemo præsentium ignorare, quam belluina feritate Physcon esset, tam multis ab eo iam ante crudelissime designatis poterat: obstupuerunt tamen ad conspectum hoc nefas: quo non modo omnis æui sæuitiam, sed sua ipse exempla vicerat.

Vnde summa omnium indignatio.

Conuersi deinde ad questum & iras, *quid aliud igitur restaret, quam vt talia aut vindicarent aut paterentur?* inuicem interrogabant. *cui enim mortalium deinceps charitatem aut misericordiam sperari posse apud eum, qui in puerum innocentem, eumdemque filium suum tot modis scelestus fuisset?* Hic ergo dolor & Reginam & populum Alexandrinum iustis stimulis aduersus Physconem adeo exulcerauit, vt nihil ad summam acerbitatem odiorum addi posse videretur.

CAP. LXX.
A. V. C.
DCXXIV.

Aquillius Consul contra Aristonicum proficiscitur.

At Romæ quum iam C. Sempronius C.F.C.N. Tuditanus, qui Prætor P. Popillio P. Rupillio Coss. fuerat, Consulatum cum M. Aquillio M. F. M. N. iniisset: Aquillius cui Asiæ sors euenerat, nondum audita deditione Aristonici, vt illum quasi suo triumpho debitum, Perpernæ eriperet, magnis itineribus in prouinciam festinabat. neque Perperna rem prope confectam videbatur

batur dimissuris: exspectabaturque aliqua inter duces Romanos discordia, sed fortuna composuit litem, alteri gloriæ indebitum fructum, alteri vitam extorquendo. Nam & ad Aristonicum serus Consul venit: quem cum Attalicis thesauris Romam Perperna præmiserat; & hic, prouincia decedens, quum Pergamum venisset, morbo correptus viuere desiit. maturauitq; eius mors & Aristonici fatum, quod enim alium de eo triumphare iniquum videretur, iussu Senatus in carcere strangulatus est. Non desunt tamen, qui triumphasse Perpernam velint: sed quoniam facilius hi errare potuerunt, plus habere fidei accuratiora tradentibus debui. Quod satis constat, reliquias Asiatici belli M. Aquillius confecit: aliquanto minori laude, quod ad deditionem quarumdam ciuitatum maturandam, fontibus venenum miscuerat. In Vrbe res adhuc turbulentæ erant, gliscentibus indies Tribuniciæ seditionis fomitibus. Cum his C. Gracchus, C. Carbo triumuiri diuidundis agris consilia communicabant, quibus nuper lectus in locum P. Crassi, M. Fuluius Flaccus accesserat. Hi quum negotium sua natura difficile ac inuidiosum, animis dolore aut nouarum rerum studio ardentibus suscepissent, omnia mox querelis ac contentionibus efferuescere ceperunt. Quum enim possessores modum situmque latifundiorum suorum indicare nollent, edicto triumuirali excitati indices, falsis verisque delationibus plurimorum iura conuellebant. Nam promotis agri publici terminis, vt quæq; vicina erant, turbabantur, incertis iam omnium finibus, & neque contractu priuatorum vllo, neq; diuisione veteri publica obtinente. Ita fiebat, vt motis vbique limitibus transferrentur mutarenturque agri; & sæpe inculta pro cultis, & pro fructuosis vligines aut arentia redderentur. eratque plerumque cœca in distinguendis publicis priuatisque agris æstimatio: quum etiam antiquitus haud accurata captorum ab hostibus facta distributio esset: permissumque fuisset, indiuisa cuilibet volenti, sub certo vectigali colere. sic enim vicinam suis prædiis partem arantes, omne discrimen confuderant. & hæc longo tempore factitata, locupletum iniuriam, licet magnam esse constaret, obscuram tamen efficiebant, tegebantque intricato, & ad arguendum haud facili errore. Iamque nihil propemodum tota Italia satis certum tutumque cuiquam habebatur: quum socii præsentem rerum statum moleste ferentes ad Scipionem Africanum confugerunt: aduersus iniqua triumuirorum iudicia fidem eius inuocantes. Ille quum æquitate caussæ, tum gratia orantium permotus, erant enim magnæ auctoritatis virtutisque homines, strenuamque ei superioribus bellis operam nauauerant;

CAP. LXXI.

Aristonici supplicium.

CAP. LXXII.

Vrbana turba ob diuisionem agrorum.

CAP. LXXIII.

Et eius rei difficultas.

CAPVT LXXIV.

Africanus defensionem possessorũ suscipit.

rant; defensionem eorum non recusauit. multaque in Senatu, non contra legem Gracchanam, ne populum irritaret, sed *de incommodis exercendæ* loquutus, impulit Patres Conscriptos, *vt caussam agrorum iudicandam a Triumuiris, quos vt suspectos plerique grauarentur, ad quoscumque*

CAP. LXXV

videretur, transferrent. Nec iniqua Patribus, neque tempori parum conueniens oratio visa; *Consul*que *C. Sempronius cognoscere caussas possessorum* iussus est. Sed imbecillum hoc remedium, & minime diuturni vsus, tergiuersatio Consulis fecit. qui primis statim experimentis intellecta difficultate rei, prætextu Illyrici belli, quod sibi decretum ab Senatu fuerat, paludatus ab Vrbe profectus est. Quum ita tota res agraria refrixisse videretur, quia Triumuiri foro se abstinebant, Consul, cuius ea cognitio esse debebat, aberat: murmurare contra Scipionem plebs

Murmurante plebe.

cepit, *quod à se ornatus bis oblato contra leges Consulatu, magis tamen sociorum quam ciuium vtilitati studeret.* Non omiserunt eam turbandi occasio-

CAPVT LXXVI.

nem Triumuiri, quin nunc spargendis in vulgum rumoribus, *hoc agi, vt armis atq; vi lex abrogetur*; nunc contentionibus in Senatu, in foro, Scipioni quantam possent, inuidiam odiumque conflarent: eo acerbitatis prouecto certamine, vt palam exclamarit Gracchus, *tolli tyrannum oportere.* quum Scipio, *Recte hoc quidem,* inquit. *nam hostes patriæ, optare mortem meam debent: quia sciunt neque me viuere, nisi Republica incolumi posse, neque me viuo Rempublicam defensore cari turam.* Quod non magnificentius ab eo, quam verius dictum putant: quum tantus eius viri & vigor esset, & moderatio ac lenitas, vt illo sospite neque Sociale bellum, neque Ciuile timendum fuisse existimetur. At quo magis furor inimicorum inflammabatur, eo validior fiebat acriorque apud reliquos fauor: neque dubium habebatur, quin Dictator constituendæ Reipublicæ caussa creandus Scipio foret. Sed his consiliis nouemdiale sacrum interuenit, quia multis locis lapidatum de cœlo fuerat, templaque percussa deorum, & homines quidam exanimati. Soles etiam gemini simul visi prodigio accesserant. Peractis feriis certamina resumpta: non iam occulte vitæ Scipionis insidias struentibus Triumuiris, perisse consilia sua, nisi hic periret, ratis. Neque ignarus ipse periculi, quum pridie mortis suæ à M. Fuluio multis conuiciis petitus esset, *malam sibi rependi gratiam laborum pro Republica susceptorum ab improbis & ingratis ciuibus* questus est: non dissimulato, *quanta in solicitudine versaretur.* Quo maiore studio hominum, dimisso sub vesperam Senatu, domum reductus est, plerisque Patrum, & sociorum Latinorumque maximo agmine prosequentibus. Ita quum se domum fortis atque validus recepisset,

Et acriter expostulante C. Graccho.

CAPVT LXXVII.

Nouemdiale sacrū ob prodigia.

CAPVT LXXVIII.

P. Africani interitus.

ſet, poſtridie, in cubiculo ſuo exanimis eſt repertus. Creditum
eſt *fraude proximorum illatam ei mortem*: & ſuſpecta vehementer vxor
Sempronia fuit: *quæ deformis & ſterilis, quum nec amaret maritum,
nec ab eo amaretur, facile paruerit Corneliæ & Triumuiris, vt ſiue venenum vi-
ro propinaret; ſiue* (nam & iſtud traditur) *noctu apertis foribus intromitte-
ret homines, virum eliſis faucibus oppreſſuros. idque ſeruos in tormentis eſſe* CAPVT
confeſſos ferunt; *at qui hoc reſciuerint, efferre non auſos, propterea quod inſen-* LXXIX.
ſum populum Scipioni gaudere interitu eius viderent. Repertæ quidem ferun-
tur *in ceruice eius notæ; neque aliam ob cauſſam capite velato elatum, quam
vt illæ tegerentur.* At inimici *ſponte ſumptum exitum* vulgabant, *quod quæ
pollicitus Agrariis fuerat, præſtare poſſe diffideret.* quo minus credas aucto-
ribus, qui *fato functum* tradiderunt. Ita ſextus & quinquageſimus æta-
tis annus viuendi finem attulit viro ſæculi ſui longe principi, de quo ve-
riſſime pronunciare viſus eſt, quum mortuum laudaret, Q. Fabius Ma- *De eo vox*
ximus, fratris eius filius. *gratias* namque *diis immortalibus* egit, *quod ille vir* *Q. Fabii Maximi.*
*in hac Republica potiſſimum natus eſſet. neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarum
imperium, vbi ille eſſet.* Atque hæc ipſi quoque eius inimici, æquis CAPVT
accipiebant auribus. Neminem enim temere niſi pro Republica offen- LXXX.
derat, & quia de cetero nihil ſibi tribuebat immodice, his quoque non
poterat eſſe ſupra modum exoſus. Ergo licet ſuperſtitem in multis ex-
perti grauem aduerſarium fuerant, extinctum tamen deſiderabant: vt
publice vtiliſſimum; ſibi non vltra, quam ratio pateretur, infeſtum.
Die funeris eius, Q. Metellus Macedonicus, cui ſimultas cum Scipione *Itemque Q.*
magna interceſſerat, liberis ſuis dixit, *Ite filii exequias. numquam ciuis ma-* *Metelli Macedonici.*
ioris funus videbitis. Ita quamquam publico funere priuaſſent eum offen-
ſiones, efficere tamen, quin omnium ordinum de eo iudicium admira-
tioque multitudine proſequentium teſtata fieret, non potuerunt. Ii- CAPVT
demque motus animorum intellecti poſtea ſunt, quum Africani nomi- LXXXI.
ne epulum populo Q. Maximus filius in Capitolio daret. ab eo enim Q.
Tubero, quod eſſet eiuſdem Africani ſororis filius, triclinium ſternere
rogatus, quia lectis ligneis pelliculas hœdinas pro ſtragulis iniecerat, &
fictilia Samia pro vaſis argenteis expoſuerat; intempeſtiua frugalitate
adeo hominibus diſplicuit, vt Præturam deinde petens, vir alias inte-
gerrimus, ciuis optimus, adhæc Aimiliorum & Africanorum decora
præferens, non alia de cauſſa repulſam ferret. Quæſtio tamen de mor- *Quæſtio de*
te tam inſignis viri non eſt habita: non ſine rubore bonorum, quibus *morte Africani*
apparebat, quum maximum dedecus ciuitatis interfectus Africanus vi- *nulla habita.*
ſum iri poſſet, maius multo fore, non vindicatum. *Populi ſtudiis factum id* CAPVT
putant. LXXXII.

putant, *C. Graccho metuentis, ne ille adfinis culpæ reperiretur: eaq; de caussa etiam suppressa, quæ diximus, seruorum indicia.* nam collegas eius in Triumuiratu Fuluium quidem magna suspicio, Carbonem opinio pæne certa onerabat. Nec prætermiserim, in bonis Africani haud amplius triginta duas libras argenti, duas & selibram auri fuisse; hodiernos mores euidenter arguente testimonio, posse viros ex se magnos, altissimum ciuitatis gradum, etiam sine opum lenocinio parare & obtinere. Ceterum remoto à rebus humanis Scipione, tamquam vinculis exsoluta Triumuirorum temeritas exsultare ferocius cepit: non sine maximo detrimento, & tantumnon vastatione totius propemodum Italiæ.

Modicæ Scipionis opes.

CAPVT LXXXIII.

C. Sempronius Iapodas debellat.

Modicum inter has molestias gaudium C. Sempronius, quem profectum in Illyricum diximus, quum Iapodum gentem debellasset, A. D. Kal. Octobreis triumphans in Vrbem inuectus est. Mista ex Illyriis Gallisque Iapodum natio, inter Istrum & Adriam incolit. quæ omnis ora stadiorum mille nauigatione circumitur. caput gentis Metulum vocatur, vrbs Cæsaris Augusti bello nobilitata. Cum his commisso certamine, quod & locorum & hominum magna asperitas erat, nonnihil offendit Consul, detrimento haud leui accepto. Sed emendauit hanc fortunam D. Bruti virtus, eius, qui Lusitaniam subegerat. Victi igitur magna pugna Iapodes, pacem ac fœdus impetrauerunt: *ne quis suæ gentis in ciuitatem Romanam reciperetur* pacti. C. Sempronius erecta iis in locis statua quæ victoriæ suæ monumentum esset, in eadem situm quoque gentium & interualla locorum adscripsit.

I. FREINS-

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER QVINTVS ET VICESIMVS.
In locum lib. LX. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LX. Liuiani.

L. Aurelius Consul rebellantes Sardos subegit. M. Fuluius Flaccus primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit: missus in auxilium Massiliensibus aduersus Saluios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium. L. Opimius Prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit: Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti multitudine locustarum, & deinde necatarum strage fuisse traditur. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita trecenta nonaginta millia septingenta triginta sex. C. Gracchus, Tiberii frater, Tribunus plebis eloquentior quam frater, perniciosas aliquot leges tulit: inter quas frumentariam, vt semisse & triente frumentum plebi daretur: alteram legem agrariam, quam & frater eius tulerat: tertiam, qua equestrem ordinem tunc cum Senatu consentientem corrumperet: vt sexcenti ex equitibus in curiam sublegerentur: & quia illis temporibus trecenti tantum Senatores erant, sexcenti equites trecentis Senatoribus, admiscerentur: id est, vt equester ordo bis tantum virium in Senatu haberet. & continuato in alterum annum Tribunatu, legibus agrariis latis effecit, vt complures coloniæ in Italia deducerentur, & vna in solo dirutæ Carthaginis, quo ipse Triumuir creatus, coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello Consule aduersus Baleares gestas continet quas Græci Gymnesias appellant, quia æstatem nudi exigant. Baleares à teli missu appellati: vel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, quum Hercules ad Geryonem nauigaret. Motus quoque Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium, indignata, quod occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpsisset, interemit.

CVm Africano iuniore, tamquam non rei modo, sed etiam historiæ Romanæ extinctum lumen esset, ita proximorum aliquot Consulum neque multa admodum, neque illustria gesta conspiciuntur. Cn. Octauii Cn. F. Cn. N. T. Annii Lusci Consulatus nihil ferme insigne habet, præter incrementum luxuriæ, quia tum ex Attalica hereditate Regium instrumentum ha-

Historia defectus. A. V. C. DCXXV. *Attalica here-*

[illegible] ſubhaſtatur. ſtæ auctionum ſubiectum eſt: nulla iam verecundia emendi habendique, quod populus ipſe diuenderet. A Maſſilienſibus legati venerunt, pro Phocæenſium populo deprecatum, quorum vrbs propinqua Leucis, in partibus Ariſtonici fuerat.

CAP. II.

Id quum ex odio populi Romani feciſſe viderentur, nam & Antiochi bello pertinaces hoſtes egerant, Senatus *vrbem nomenque omne Phocaenſium deleri* iubebat. Maſſilienſes igitur, quod inde profecti conditores ſuæ vrbis eſſent, haud ſecus quam pro parentibus ſoliciti accuratiſſimis precibus impetrauerunt, vt in gratiam amiciſſimæ fidiſſimæque ciuitatis, ſæpius hoſtili, ſemper infidæ parceretur. *Phocaenſibus in honorem Maſſiliæ parcitur.* Regibus deinde amicis, qui auxilia noſtris Imperatoribus tulerant, quæ præmia perſoluerentur, quum mature deliberatum eſſet, adnitente M. Aquillio Proconſule, quem Mithridates Ponticus muneribus ſuum fecerat, illi Phrygia maior, filiis Ariathis, qui eodem bello occiderat, Lycaonia & Cilicia conceſſæ.

CAP. III. A. V. C. DCXXVI.

Hæc partim eum in annum inciderunt, qui L. Caſſium Q. F. L. N. Longinum L. Cornelium. L. F. Cinnam Conſules habuit. Tum quoque ſolicita ciuitas agrariis actionibus erat; & aliorum metu, aliorum exſpectatione; quorſum C. Gracchi multis bonis artibus efflореſcens adoleſcentia eruptura eſſet. *C. Gracchi florens adoleſcentia.* Quum enim impigrum ſeſe incorruptumque ſupra ætatem oſtenderet, ac magno populi fauore vteretur, qui pro Vectio diſertiſſime dicentem incredibili alacritate, multiſque ſummæ beneuolentiæ teſtimoniis exceperat; inimicos Tiberii inuaſit timor, ne hic multo acerbior ipſis aduerſarius atque formidabilior excreſceret, quam quem ſuſtuliſſent.

CAP. IV.

Nec enim obſcurum erat, quieturum ſperari non poſſe: idque iam ſatis patefactum nonnullis eius actionibus contentionibuſque fuerat. Quare hæc conſilia tum ſua optimates conferebant, ne acerrimi iuuenis vigorem armari Tribunicio iure paterentur. Nihil igitur euenire, vt putabant, felicius potuit, quam quod deſignatus Quæſtor, dimitti aliquo poſſe videbatur, donec ipſi res Vrbanas per commodum ordinarent. *Quæſtor ſortitur Sardiniam.*

A. V. C. XXVII. CAP. V.

Sors etiam fauere, huic propoſito viſa, quæ M. Aimilio M. F. M. N. Lepido, L. Aurelio L. F. L. N. Oreſte Conſulibus, prouinciam ei Sardiniam dedit. Sardi enim quum ſub hæc tempora rebellaſſent, cauſſam dederunt Patribus alterum eo Conſulum cum exercitu mittendi. miſſus eſt L. Aurelius: Quæſtor additus C. Gracchus. Aiunt negotium iſtud handquaquam ingratum adoleſcenti fuiſſe: quod bellicæ laudis haud minus quam togatæ ſtudioſus, neque militiæ detrectaret labores, & ſolui ſe ciuilium certaminum neceſſitate lætus lubenſque pateretur. *Variæ de eo iudicia.* plerique contra credunt, ingenio turbidum, ac factionum appetentem

tentem fuisse. In confesso tamen est, quæcunque ab initio illi ratio mensque fuerit, alias etiam caussas, & nescio quam vim occultam, siue renitentem traxisse animum, siue vltro mentem magis etiam validiusque impulisse. Sane Cælius Antipater, qui temporibus illis vixit, *C. Gracchum* scribit, *priusquam Tribunus plebis fieret, multis narrare solitum, sibi quo tempore Quæsturam petebat, Tiberium fratrem per quietem esse visum hæc verba dicere: Nihil agis Cai. quantumlibet cunctantem, idem mecum exitus manet.* Hoc anno sæculares ludos quartos celebratos esse quidam voluerunt: nam, quod mireris, in re tam illustri, & quæ nota temporum insignis esse debuerat, multum opinionibus dissidetur. Neque certior est de Censura suspicio: quamquam hoc quidem anno Q. Fabius Maximus Seruilianus, L. Cæcilius Metellus gerere potuerunt. quos quia Censores fuisse certum est, neque magistratus illorum tempus aliud reperitur; hoc anno creatos putare possis; & quoniam Censores alios sequens annus habuit, ob vitium aliquod abdicasse: tanto procliuioribus ad religionem animis, quanto plura & fœdiora nunciata tum prodigia fuerunt. Ex quibus terræmotus & fulmina, quamquam illo templa aliquot in Capitolio tremuerant, his Romæ & circa percussa disiectaque passim multa erant: tamen quia frequentior horum auditio est, haud ita commouit homines: atrocius visum, quod circa solsticium æstiuum, non solum Ætna mons ingentibus flammis colluxit; sed etiam mare ad insulas Liparæorum sic efferbuit, vt quibusdam ambustis nauibus, socii nauales exanimarentur. Multis postea diebus, intermicantibus sæpe flammis, limum ebulliit mare: qui postremo speciem molarium lapidum concretus prætulit. Hæc quum ex Sicilia T. Quintius Flaminius Prætor ad Senatum perscripsisset, consulti haruspices *seditiones portendi* dixerunt: iis auertendis legati missi, qui & Liparæ & in parua insula quam *Hieram Vulcani* vocant, diis manibus atque marinis sacra facerent. Nec ideo mitior circum eas insulas grassata mox pestilentia est: contracto, vt creditur, morbo per corruptos adflatu mortifero pisces, quia magnam eorum vim quaquauersum ardens mare tostam expulerat, & multitudo incauta & auida, tamquam munere deorum oblatam in cibum verterat. Interim lex de peregrinis Vrbe pellendis à M. Iunio Penno Tribuno plebis, cuius pater cum Q. Ælio Consul fuit, perlata est: quamquam eam C. Gracchus, priusquam ex Vrbe proficisceretur, dissuaserat. Humanissimus adolescens, *Vrbis vsu prohiberi peregrinos durum profecto & immane arbitrabatur. Ideo quo minus quorumdam pro ciuibus se gerentium audacia prohiberetur, non repugnabat: temperamentum requirebat. quo nec ma-*

CAP. VI. *Eius somnium.*

CAP. VII. *Prodigia.*

CAP. VIII.

Pestilentia circum insulas.

CAP. IX.

Gracchus dissuadet legem de peregrinis Vrbe pellendis.

lis impunita delicta essent, nec boni læderentur. Esse ex dignitate vrbis Romanæ, vt quæ caput orbis terrarum esset, eadem gentium omnium velut communis patria haberetur. Sic etiam Iouem deorum principem, eumdem & Regem omnium & Patrem celebrari.

CAP. X.

Deus & natura hoc præbuere.

Neque enim alienum est, inquit, imitari numina quæ colimus, & quorum beneficio ad summum in terris imperium peruenimus, etiam benignitatem exprimere. Ipsa quoque natura sic coniunctum est vniuersum genus hominum, vt in illius leges peccare videantur, qui vllam eius partem tam superbe fastidiunt. Corpora similia omnibus, animos quoque virtutis atque rationis capaces dedit; cælum, terram, maria publicauit: quæ igitur tanta voluit omnibus esse communia, noluit profecto, noluit, quosdam, non ob aliud, quam quod certis locis non sint nati pro impuris atque contaminatis ab attactu nostro conspectuque submoueri.

CAP. XI.

Etiam damnosam Reipublicæ legem esse.

Atque hæc ita honesta sunt, vt nulla tanta esse vtilitas queat, propter quam tolli debeant aut abrogari. Ego vero legem tuam, M. Penne, haud minus damnosam Reipublicæ, quam indecoram esse iudico. Næ si tu illis temporibus vixisses, quum conditor vrbis Romulus tanti mox futuri imperii valida fundamenta iecit, peregrinos exesse iuberes, suasque res sibi habere. At ille longe sapientior non in Vrbem modo, sed etiam in ciuitatem, atque adeo societatem Regni, peregrinos accepit. quod ita probatum vsu atque auctoritate exemplum est, vt numquam à maioribus ea deinde sit intermissa largitio.

CAP. XII.

Vires ita minui, odia augeri.

Ex quo igitur hominum genere illi ad tot grauia bella fortium fideliumque virorum infinita millia parauerunt, quod nisi factum esset, veteres Romani vix libertatem tueri, nedum quærere imperium potuissent: id tu vniuersum vna rogatione ex oculis nostris, & pæne ex animis atque memoria remouere conabere? vt quemadmodum ea humanitate populorum omnium amorem olim conciliauimus, ita his nouis consiliis acerbissima commoueamus odia, quæ summo studio vitanda essent quantumuis potentibus. Semel iterumq; factum est, vt exire Vrbe socii iuberentur. neq; temere quidquam vmquam ægrius sunt passi, quum tamen ob maximas suspiciones, nec in perpetuum emitterentur.

CAP. XIII.

Maiorũ exempla & consilia sequi iubet.

At nobis egregius orator, peregrina exempla commendas, qui homines indidem negas admitti oportere. Quasi vero nobis, aut cuiquam sani capitis sit necessum, alia quam maiorum facta consultaque sequi, quorum virtute atque sapientia tantas opes adepti sumus. At illi maluerunt in consortium cuiuslibet fortunæ vocare quoslibet idoneos, quam vt vacordi cupiditate, quæ nunc magna ratio multitudinem imperitam stimulat, plura se habituros commoda putarent, si qui in Vrbe essent, soli haberent, neq; partem vllam decerpi a peregrinis paterentur. Quasi vero illi hac conditione nobiscum degant, vt plus percipiant vtilitatis, quam adferant.

CAP. XIV.

Inuidiam & a-

Sed ea in pari stoliditate, aliorum inuidia aliorũ libido est, vt quia cœnaturos minoris, & habitaturos largius putent, æquum iudicent, quidlibet contra decus

imperii

imperi & humanæ ſocietatis iura delinqui. Sed qui præcipui rerum harum machinatores ſunt, magnam ſibi paratam eſſe prædam intelligunt, ſi commotis tot millium fortunis, in ſe ſuaque auctoritate vel leuamentum trepidantibus, vel nouum iniuria auctarium eſſe poſitum oſtenderint. Quibus enim harum rerum committetur curatio, quanti vendent vnam forte dieculam, vt in Vrbe maneant diutius quam permiſſum lege ſit, quibus vel parua mora magnam allatura vtilitatem videbitur. [illegible]

CAP. XV. *Prædæ occaſionem in ea lege oſtendit.*

Nam aut negotiis, aut quia morbo grauatis incommoda migratio erit, aut charitate Vrbis in qua nati quidam ſunt, alii lubenter & diu vixerunt, ne feſtinare cogantur, magna pars pecuniæ volet depaciſci. Neque deerunt, qui neque dictam intra diem exportare res ſuas queant: neque apud hoſpites, à quibus tractati tam hoſtiliter fuerint, auſint relinquere. Quid autem de iis loquar, ſi à lege nominatim excipientur, vt audio? quos vtique neque pauperrimos omnium, neque parciſſimos eſſe neceſſum eſt. Tales potius homines, qui huiusmodi ob cauſſas pudendis rogationibus hanc Vrbem infamant, quum ſint ab honeſtate & fide & amore ciuitatis alieni, quam qui apud nos non cenſentur, exigendi erant. quibus ego ſimiles omnino fuiſſe puto multos in iis nationibus, quæ quum aliis rebus florerent, per auaritiam atque ſtultitiam Reſpublicas ſuas amiſerunt.

CAP. XVI. *Lex tamen perfertur.*

Hæc & alia quum dixiſſet Gracchus, nihiloſecius legem populus ſciuit. Credo ad ſeditiones minuendas pertinere viſum, turba hominum ignotorum atque alienorum ciuitatem exonerari. Nam vt quiſque horum improbiſſimus erat, turbulentæ plebi tribuumque ſæpe comitiis gaudebat immiſceri: & hoc genus hominum plus etiam quam ingenui ciues tumultuabatur. Hac lege patrem M. Perpernæ, eius qui Ariſtonicum ceperat, in peregrinitatem eſſe redactum, non futilis coniectura eſt: is enim poſt filii mortem, repetentibus eum Sabellis, ciuitate Romana tamquam nihil ad ſe pertinente caruit. memorabili caſu, vt qui Conſul populi Romani fuiſſet, ciuis Romanus non fuiſſe iudicaretur.

CAP. XVII. *M. Aquillii Triumphus: deinde iudicium.*

Eodem anno triumphatum ex Aſia reperio M. Aquillius A. D. III. Idus Nouembr. triumphauit. Ductum ab hoc in triumpho Ariſtonicum ſunt qui putent: mihi verior ea opinio viſa eſt, quam ſuperiore libro retuli. Honorem iſtum haudquaquam ſine multorum indignatione decretum ei fuiſſe argumento eſt; quod paulo poſt à P. Lentulo principe Senatus, ſubſcriptore C. Rutilio Rufo, repetundarum poſtulatus fuit: & abſolutus magna cum infamia iudicum, ſic quoque manifeſtum fecit, quibus artibus, qualiumque hominum ſtudiis triumphum eſſet adeptus.

CAP. XIIX. A. V. C. DCXXVIII. *Prodigia.*

Proximus deinde annus M. Plautium L. F. Hypſæum, M. Fuluium M. F. Q. N. Flaccum Conſules vidit. Tum quoque non leuiora prioribus prodigia nunciata. *fruges in arboribus natæ: lactis & olei*

elei pluuiæ in Veienti agro, lapidum Arpis. bubo etiam in Capitolio visus: & ambigui sexus homo repertus Romæ. ob quod decemviri libros adire iussi, magna imperio pericula, & incertos bellorum motus instare retulerunt. Africæ quoque vastatio horribilis ad instar prodigii accepta est: cuius omnes in agris fruges herbasque cum ipsis arborum foliis, postquam immensa locustarum nubes exederat; deinde vento depulsa in pelagus fuerat, duplicata calamitas est; iisdem bestiolis, quæ viuendo famem fecerant, morte sua pestilentiam atrocem excitantibus.

CAP. XIX. *Horrenda pestilentia.*

Stabant immensi in littoribus acerui vndis eo propellentibus, mortiferamq; tabem cum teterrimo fœtore exhalabat, donec vulgato per omne genus animalium morbo, cadaueribus passim omnia complerentur. Nam & in Micipsæ Regno ad octingenta millia hominum tum interiisse: & in prouincia Carthaginensi supra ducenta millia traditur. Etiam Vticæ, vbi circiter triginta millia militum castra habebant, ad totius Africæ præsidium, eadem die per vnam portam mille quingenta elata funera sunt: non remittente malo, donec totus ille exercitus tamquã internicione deleretur.

CAP. XX. *M. Fuluius Consulatu turbulentus.*

Hæc tam tristia non maiore tamen cura Senatum, quam propior in Vrbe timor, affecerunt: M. Fuluio Triumuiralem licentiam in Consulatu potentius exercente. Vir enim inquieti præfractiq; spiritus, legibus perniciosis tranquillitatem pacemque publicam solicitare videbatur. *Sociis* enim, qui *se pelli agro* querebantur, *ciuitatem Romanam* solatii caussa dabat: ipsis quoque hanc mercedem, vt ampliorem amissis, cupide amplectentibus. Ferebat præterea, *vt prouocare liceret ad populum, iis, qui lege Penni postulati ciuitatem mutare grauarentur.*

CAP. XXI. *Massiliensium necessitatibus ex Vrbe auocatur.*

tantaque hæc contumacia agebat vt multis Patrum precibus minisque venire in Curiam vix compulsus, partim monenti, partim oranti Senatui, *desisteret incepto*, responsum non dederit. Neque tamen perlatæ leges sunt, bona quadam fortuna Massiliensium interiiciente necessitatem, qui ab accolentibus Gallis pressi, ad auxilium populi Romani denuo confugerant. Neque Consuli res illa, neque Senatui ingrata accidit: illo triumphi spem agitante animo; Patribus importunum Consulem probabili aliquo prætextu extrudere cupientibus. Quare non difficulter obtinuit, *vt ipse sociis auxilio mitteretur.*

CAP. XXII. *Cn. Seruilii L. Cassii seuera Censura.*

Censores his Consulibus Cn. Seruilius Cn. F. Cn. N. Cæpio, L. Cassius Q. F. L. N. Longinus produntur. Hi aquam, *Tepula* vocatur, Romam & in Capitolium adducendam curauerunt: Legibus veteribus Censoriis quædam addiderunt: Æmilium Lepidum Augurem, *quod sex millibus ædes conduxisset, quodque villam in Alsiensi agro nimis sublime exstructam haberet*; adesse iusserunt. adeo tum adhuc luxus hic videbatur Censoria animaduersio-

uersione coërcendus, quod si quis non multis post annis fecisset, *eum sordidius quam Senatorem deceret habitare*, dicturi homines erant. Princeps Senatus ab iisdem Censoribus lectus est P. Lentulus.

CAP. XXIII.

Hisdem temporibus diu iam quasi sub cineribus gliscens ignis, coniuratione Fregellana emicuit, aliquanto immaturius, eoque reprimentibus facilius. *Fregellana rebellio.* Nec dubitabatur, si diutius tegi consilia defectorum potuissent, quin bellum sociale, quod post aliquot annos violentissimum exarsit, eo potius tempore fuerit erupturum. Nunc priusquam latius contagio serperet, Fregellanam vrbem L. Opimius Prætor obsidione cinctam, quum ad bellum tolerandum nullis rebus satis instructa esset, haud difficulter in potestatem redegit: prodente insuper patriam Q. Numitorio Pullo.

CAP. XXIV.

Captam vrbem dirui oportere nó dubitatum. de principum pœna quum in consilio deliberaretur, plerorumque haud ambigua condemnatione, diu agitata Numitorii caussa est; quum recens meritum, prioribus quibusdam dictis eius factisque, quibus auersum à populo R. animum aperuerat, leuius videretur. ad extremum tamen deprecanti venia data: plusque valuit, quod rei Romanæ profuerat, quam quod nocere voluisse arguebatur. Ita bello feliciter gesto, maximisque periculis liberata Republica, quoniam hoc terrore compressa inhibitaque sociorum Latini nominis conspiratio fuerat, L. Opimius triumphum petiit, nec impetrauit. *L. Opimio triumphus negatur.* non quin res triumpho dignæ viderentur, sed quia *de receptis populis triumphari solere* Senatus negabat; *augentibus imperium, non recuperantibus amissa, honorem istum antiquitus decretum* dictitando.

CAP. XXV.

Ceterum ille tumultus, tumultus enim verius quam bellum fuerat, ægros multorum animos magis etiam suspicionibus & cura macerauit: non sine inuidia M. Fuluii Consulis, Caiique Gracchi, *quo præcipuo incentore socii ad res nouas consurrexisse* dicebantur. *Inuidia C. Gracchi ex negotio Fregellano, & aliis caussis.* Igitur neque tum æquis auribus Senatus accepit, quod vrbes Sardiniæ, quum in prætura & insalubri hieme *tunicas ad exercitum mitti* L. Aurelius iussisset, detrectauerant imperium, & Romæ, per legatos, gratiam mittendi obtinuerant: deinde C. Graccho Quæstore circumeunte roganteque, alacriter & prompte præbuerant. vnde *pluris apud Sardos auctoritatem adolescentuli, quam imperium Consulis, quam nomen populi Romani fuisse*, obtrectatores eius fremebant.

CAP. XXVI.

Ab eodem deinde animo, quum prorogata L. Aurelio prouincia fuisset, legatique Regis Micipsæ Romam venissent, nunciantes *Regem C. Gracchi honoris caussa frumentum in Sardiniam Imperatori misisse*, magna Patrum coorta indignatione, legatio reiecta est. Quibus rebus, sicut ira Senatus, ita populi fauor in Gracchum indies augebatur. cui vt se præberet, quamprimum in Vrbem reuerti desiderabat. *Gracchus in Vrbem redire cupit.* Contra molieban-

bantur ciuitatis principes, vt eum, quam possent diutissime in externis nationibus detinerent: donec prouidere quæ in vsum erant, aut auertere ab eo populi amorem, senescentibus, vt fit, per absentiam studiis potuissent.

CAP. XXVII. A. V. C. DCXXIX. *Inuitis Patribus.*

Igitur C. Cassio Longino, C. Sextio Caluino Consulibus, quum de prouinciis ornandis ageretur, M. Fuluio in Gallia, L. Aurelio in Sardinia prorogatum imperium est, haud minus, vt Proquæstorem Gracchum retineret, quam quia bellum grauiter administrauerat. Nam & M. Fuluium abesse potissimum simili de caussa voluerunt. Et hic quidem rebus gerendis gaudens, prorogatum sibi prouinciam æquiore animo tulit; Caius intellecto Patrum consilio, tanto minus vtilem sibi moram in Sardinia ratus, quanto diligentius optimates eam procurabant, confestim ex prouincia abnauigauit: & quum famam præuenisset, non modo magnis inimicorum querelis, sed etiam non sine plebis ipsius admiratione ac sermonibus, subito Romæ conspectus est.

CAP. XXIIX. *Eius defensio apud Censores.*

Ceterum quum adesse iussus apud Censores, caussam suam ingenti facundia, magnisque rationum ponderibus egisset, statim ei non restitutam modo populi voluntatem, sed etiam auctam esse apparuit: quum iniuria facta innocenti videretur. *Stipendia* enim *se fecisse duodecim* ostenderat, *quum à ceteris haud amplius dena poscerentur: in tertium vsque annum in prouincia fuisse, quum alios exactus Quæsturæ annus in Vrbem remitteret.* Alia deinde de moribus abstinentiaque sua loquutus, addidit *se loculos pecunia onustos portasse in Sardiniam, vacuos reportasse: alios amphoras quas onustas vino detulissent, auro atque argento refertas domum remisisse.*

CAP. XXIX. *C. Gracchus Tribunatum plebis petit.*

Neque infelicius deinde suspicionem Fregellanæ rebellionis, sociorumque in praua consilia clam impulsorum diluit. Quibus actionibus tum apud omnes clarior, tum incitatior ipse (nam frequenti contentione animus incaluerat) Tribunatum plebis, matre plurimum dehortante, instituit petere. Hoc aliud maximi motus initium fuit, toto virium suarum pondere resistentibus, quotquot vel Tiberio fuerunt inimici, vel illius legibus similes alias metuebant. Sed horum pugnacitas incitamento plebi fuit, quo cupidius contenderet. tantusq; die comitiorum confluxus ex vniuersa Italia, tantum hominum studium fuit, vt infinitam multitudinem non capiente campo, magna pars ex tectis & fastigiis ædificiorum acclamaret.

CAP. XXX.

Spem enim agrorum varie partim ipsius rei difficultatibus impeditam, partim locupletum artibus extractam iniquissimo animo ferentes, hunc sibi virum diuinitus missum credebant, qui fraternarum legum, suarumque ipse in triumuiratu actionum acerrimus vindex, & quod intricatum esset, explicare ingenio, & quod conuulsum restituere animo ac autoritate

ritate posset. Igitur quum Tribunus fieret, haud magna dubitatio fuit, *Et consequitur*
in hoc tantum feliciter obnisi Patres sunt, vti non pro expectatione sua
primus, sed omnino quartus renunciaretur. ipse tamen paulo post vigore actionum & eloquentia constituit se omnium facile principem.
Interim colonia deducta est, in Volscis Fabrateria: Lustrumque in Vr- CAP. XXXI.
be sexagesimum Cn. Seruilio, L. Cassio Censoribus conditum. ciuium
Romanorum capita trecenta nonaginta millia septingenta triginta sex *Census actus.*
censa fuerunt. Sequens annus Q. Cæcilio Metello, T. Quinctio Flami- A. V. C.
nio Consulibus, & bella foris, & plus ex vrbanis contentionibus terro- DCXXX.
ris domi habuit. Baleares ignobilis antea natio, nec temere nisi inter *Balearicum*
Punicos auxiliares cognita, tum Consularis prouincia facti, Q. Metello *bellum.*
obuenerunt. Piraticam faciebant audacius iam crebriusque: vt solet, CAPVT
vbi primi conatus impune, & cum præmio fuerunt. Hominum ad XXXII.
triginta millia insulas incolunt duas potissimum (nam Ebusus, quam- *Balearium descriptio.*
quam vicina, perperam à quibusdam adiicitur) quarum quæ Maior vocatur & est, ab Hispaniæ Tarraconensi littore, vbi Dianium est, spatio
mille quadringentorum stadiorum disiungitur, centum millia passuum
longitudine, trecentorum octoginta millium ambitu patens. Huic
deinde interuallo stadiorum septuaginta Minor adiacet, quæ sexaginta
millia passuum longa, centum quinquaginta in circuitu numerat. Græci
Gymnesias vocauerunt, quia per æstatem præter sisynnam nullis vesti- CAPVT
bus operiuntur. Nobis *Balearium* recepta est appellatio; siue & ipsa XXXIII.
Græcæ originis ad iactum fundarum, quibus præcipue valent, respicit: *Cur vocata Gymnesiæ, & Baleares.*
siue antiquis fabulis credendum est, nomen à *Baleo* quodam arcessentibus, *quem Herculis Thebani comitem, & ab eo relictum iis locis narrant, quo
tempore ad Geryonis abigenda armenta heros ille properabat.* Vtraque insula diues habet solum, omniumque rerum, præterquam vini & olei, ferax: portus sunt commodi, nisi quod saxoso plerumque ore, curam at-
que peritiam gubernatorum introitus desiderat: Absurda quædam, vt CAPVT
barbaris, instituta sunt, quæ referri non attinet: illud etiam sapienti- XXXIV.
bus haud spernendum crediderim, quod aurum & argentum neque *Aurum & argentum signatū*
signant, neque alibi signatum importari sinunt: *edocti*, vt aiunt, *Geryo- non habent.*
*nis calamitate, cui propter magnitudinem pecuniæ bellum illatum ab Hercule
fuerit.* Ergo qui mercede apud Carthaginenses militabant, pecuniam
non reportabant domum: sed vinum emebant, cuius cupidissimi sunt,
& mulieres, in hanc quoque voluptatem adeo proiectum genus, vt cum
piratis vnam mulierem quatuor permutare viris consueuerint. Discincti CAPVT
in bellum eunt, scutum ex corio manu gestantes, & iaculum præusta ple- XXXV.

Fundæ Balea-rium.

cumque cuspide, non sæpe ferro eoque exiguo præfixum. Maxima vi in fundis est: quas ex melancranide (iunci genus est) scite confectas, in prœliis ternas ferunt, vna caput vincientes, altera ventrem, dum tertia manu est. nec ad idem spatium omnibus promiscue vtuntur. aliæ enim ad longiores ictus sunt commodiores: aliæ propiore meta certius validiusque feriunt. Hoc solo genere armorum metuendi sunt, tribuente illis vigorem ac peritiam vsu, quem à teneris adhibent; neque matres panem ante dare dicuntur infantibus, quam scopi vicem propositum funda deiecerint.

CAPVT XXXVI.
Belli cum Balearibus caussa.

Pacificum alias hominum genus, cum studio pecuniæ plerasque bellorum caussas abiecerant, paucorum temeritas in calumniam, & ex calumnia in calamitatem traxit. nec enim publico consilio mare infestum habuerunt, sed cupidus triumphi Consul, noxiam videri gentem, quam ipse esse innocens maluerat. Hoc ita traditum à ratione non abhorret, nec enim duas istas insulas consentaneum est, arma Romana, quorum non ignorabant potentiam, in se concitare voluisse.

CAPVT XXXVII.
Metellus Baleares vincit.

Illud etiam incredibilius, venienti ab alto Romanæ classi, quod prædam putarent, vltro occurrisse. Quod satis certum est, vim propulsare conati prœlium acre fecerunt, terrore tamen maiore, quam damno: quia Metellus super tabulata nauium pelles extenderat, quibus excepta hostium missilia innoxia caderent. Igitur simul cominus ventum, & aduersus nudos pila coniici cepere, pecudum in morem sublato clamore dilapsi, sparsique in proximos tumulos, maiore deinde labore inueniendi, quam vincendi fuerunt. vnde infestior miles, plurimum vbique sanguinis fudit.

CAPVT XXXIIX.

Consul facile pacatis Balearibus, reliquum imperii tempus vrbibus condendis consumpsit. Palma orientem versus, in occidua parte insulæ Pollentia est posita. In has ex coloniis ciuium Romanorum, quæ in Hispania erant, tria virorum millia scripta.

Triumphus M. Fuluii de Salluuiis.

Romæ triumphum hoc anno M. Fuluius proconsule duxit: quem Massiliensibus sociis aduersum infestos & præpotentes accolas auxilio profectum fuisse in Consulatu diximus. Salluuii præcipue Massiliam vrgebant, quorum in agro condita, nunc inuidia finitimorum, nunc metu, numquam non odio premebatur.

CAPVT XXXIX.

Fuluius tamen res haud sane magnas ibi gesserat, magisque ominis caussa triumphus ei datus videri potest, quod ea prima trans Alpes expeditio Romana fuit. Adimerunt haud dubie spes plebis, erectæ iam C. Gracchi Tribunatu, patronisque suis hanc dare gratiam studente, non magis præmium prioribus actionibus, quam incitamentum futuris. & Senatus, quem adimi posse honorem desperabat, per se potius tribuere maluit.

Itemque Ligu-

Triumphauit non de Salluuiis modo, sed etiam de Liguribus atque Vocontiis, qui forte per

agrum

agrum suum ducenti occurrerant. Secundæ M. Fuluii res, momentum C. Graccho cum ad voluntatem ferendi leges, tum ad fiduciam pertendendi attulerunt. *nibus & Vicentiis.*

CAP. XI. *C. Gracchi actiones contra Senatum.*

Ergo omnia subito nouis contentionibus feruere ceperunt, grauiter accusante potentes Caio, paratamque & popularem ex nece fratris materiam miris artibus ad inflammandos hominum animos versante. Præcipuum ad hæc telum habebat, violatæ sacrosanctæ potestatis inuidiam, quam ita miscebat omnibus actionibus suis, vt non magis interitum Tiberii, quam populo factam iniuriam deplorare videretur. *At vero maiores nostri*, inquiebat, *Faliscis bellum intulerunt, quia Tribunum plebis Genucium contumeliose habuerant.*

CAP. XLI. *Tiberii cadem inuidiose exaggerat.*

C. Veturium damnauerunt capitis, quod incedenti per forum Tribuno vnus via non decessisset. At vobis inspectantibus Tib. Gracchum isti fragmentis subselliorum occiderunt: vobis inspectantibus mediam per Vrbem traxerunt, ne quis locus crudelitatis eorum nota vacaret, & cuius in Capitolio erepta vita fuerat, eius exanime cadauer in amnem proiiceretur. Quid iam de amicis eius querar, qui indefensi indemnatique supplicio affecti sunt? idque in ea ciuitate factitatum est, in qua capitalis noxæ reos, si forte lateant, ante suarum ædium fores occinente tubicine vocari in iudicium mos est, neque prius in suffragia iudices mitti. Tam illi religiose, tamque circumspecte, vbi de capite ciuis quæstio esset, agendum esse censuerunt.

CAP. XLII.

Hæc atque talia, quum præter proprii doloris stimulos, etiam oratoris arte, eoque vocis sono dicerentur, qui rebus ipsis mire congruebat, totius populi Romani lachrumæ concitabantur. Ergo Caius, vbi satis accensos multitudinis animos vidit, leges initio duas promulgat, quarum altera vetabat *honores petere eum, cui à populo abrogatus magistratus esset*: altera *dicere caussam in iudicio populi* iubebat *eum, qui indemnatum in magistratu suo ciuitate expulisset.* Hæ leges aperte M. Octauium & P. Popillium petebant: quorum ille Tribunatu se coactus abdicauerat; Popillius amicos Tiberii quosdam in exsilium eiecisse dicebatur. *Leges fert in M. Octauium, & P. Popillium.*

CAP. XLIII. *Octauium Cornelia seruat, Gracchorum mater.*

Ex his Popillius, non exspectato populi iudicio, solum vertit: Octauium Cornelia seruauit, Caiusque *matris se dare hoc precibus* dicens, ipse antiquauit legem suam: non renitente populo, qui & pietatem filii laudabat, & mulierem non ob liberos modo, sed etiam patrem Africanum magnopere suspiciebat. cuius rei indicium statua quoque præfert ei nomine populi posita, cum hoc titulo, *Cornelia mater Gracchorum.* Sed & Caius minime ignarus quanti eam ciues facerent, eius mentione nonnumquam ad exagitandos aduersarios abusus est: vt quum conuiciatorem quemdam increpans, *Tune Corneliæ*, inquit, *ausis maledicere, quæ Tiberium peperit? qua porro fronte Corneliæ te comparas, quæ se diutius mulier, quam tu vir, à viro abstinuisti?*

CAP. XLIV.

Atque huiusmodi dictorum frequens amarulentia nunc

etiam in orationibus eius compareT. Ceterum modis omnibus & plebis extollere potentiam, & Senatus auctoritatem deprimere cupiens, plura maioraque quam frater Tiberius audebat. Principium ab agraria lege fuit, qua acrius atque plenius cauit, *ne quis contra legem Liciniam plus quingentis iugeribus haberet: vtq; ager publicus pauperibus diuideretur*. Triumuiros agris diuidundis seq; & M. Fuluium denuo creauit, C. etiam Crasso in societatem curæ adsumpto. Portoria quoque & vectigalia noua constituit, ex Asia & Attali Regis hereditate: quo Respublica tantis largitionibus sufficeret. Nam & militari lege, qua *minorem annis septemdecim rogari sacramento* vetuit, *vestem gratuitam militi* dabat: & annonaria *pauperibus frumentum menstruum diuidere semisse & triente instituerat*. quæ largitio quum esset nimia, exhaurireteque ærarium, & plebem ad desidiam auocaret, boni repugnabant; sed à pluribus vincebantur. Sumptum præterea incredibilem munitio viarum suscepta absorbebat, non ad vtilitatem magis quam gratiam & decorem omnibus exacte dispositis. Ducebantur rectissimæ per agros viæ, partim saxo quadrato, alibi glarea stratæ. vbi torrens aut cauernæ ruperat iter, pontes imponebantur, aut complebantur depressa, donec totum opus æqualem vbiuis faciem præferret. Id deinde milliaribus distinguebatur. quarum notas & numerum iustis interuallis positæ ex lapide columnæ indicabant. paulo minus octo stadiis in singula milliaria tribuebatur. Ad hoc frequentes secundum viam erectæ erant pilæ, quarum ope qui iter facerent, commodius inscendere in equos, vsu ita ferente, possent. Hæc aliaque per se curabat, mire sufficiente vigore corporis ad omnia quæ animus imperasset. mirabanturq; eum homines, cum legatorum, magistratuũ, eruditorum, militum, opificum caterua incedentem, sufficientemque vnum omnibus, & amorem vniuersorum ita tuentem humanitate, vt tamen grauitatem eius cuncti tenererentur. Sed ista maiorem iuueni inuidiam excitabant, quum nihil intactum inque tentatum relinquere videretur, quo sibi magnas opes, Regiæq; parem potentiam, auxilio plebis, rogationum talium inescatæ dulcedine compararet. Idq; atrocius metui ceptum, vbi tempore magistratus eius ferme consumpto M. Fuluius haud obscure disserebat, *altero ei Tribunatu ad perferenda quæ instituisset, opus esse*. neq; dubius erat populi fauor: & ne prohiberi omnino posset, lege iuuabatur, per quam Tribuniciis comitiis si ad numerum Tribuni non essent, ius erat populo ex omnibus quem vellet adlegendi. Iam ergo minus de Tribunatu, sed aliquid nouum atroxque timebatur. & erant qui suspicarentur, simplici potestate non contentum, Tribuni simul Consulisque nomen ac imperium inuadere statuisse.

Caii lex Agraria.

CAP. XLV. *Leges de portoriis, Militaris, Frumentaria.*

CAP. XLVI. *Vias munit Caius.*

CAP. XLVII *Eius vigor & humanitas.*

CAP. XLIIX *Vnde maior optimatibus metus.*

Terrue-

Terruerat eos vox, quam inter applausum populi & flagrantium studiorum testificationem iecerat: *se aliquid in beneficii loco à plebe petiturum, quod si adeptus foret, habere instar omnium; sin vero, nihil tamen queri decreuisset.* Comitiorum tamen Consularium adueniens tempus ostendit frustra eum suspectum hoc nomine fuisse: quippe cum amicis C. Fannium C. F. deduxit in campum, petentique suffragator gratiosus & efficax extitit. ipse autem Tribunus plebis, quamquam id quidem non peteret, refectus est. Dum ita Romæ diffidetur, etiam Orientis regna multas calamitates discordiis mutationibusque Regum pertulerunt. Demetrius iterum Rex Syriæ, prauitate morum populi & militum odium meruerat; vxoremque Cleopatram, ob superinductam apud Parthos Rhodogunen, infensam habebat. His quasi parum negotii haberet, bellum Ægyptium adiunxit, socru Cleopatra auxilium aduersus fratrem Phisconem orante, & auxilii precium ostentante Ptolemæorum opes. Acciderat enim, vt Hegelochus Ptolemæi dux, exercitu Alexandrinorum internecione deleto, & prætore Marsya capto, Cleopatram rerum suarum desperatione confugere in Syriam cum thesauris Regiis compelleret: à filio generoque subsidium fortunæ præsentis petituram. Sed Demetrium aliena solicitantem regna, defectio Antiochensium, qui duce Tryphone rebellabant, de suo coëgit dimicare. Mox enim Apameni ceteræque nonnullæ ciuitates, per absentiam Regis, qui iam ad Pelusium admouerat copias, exemplum Antiochensium sequutæ sunt: & à Ptolemæo, tamquam aduersus communem hostem auxilia, Seleucidarumque aliquem, quem sibi Regem constituerent, petierunt. Ptolemæus iuuenem quemdam Ægyptium cum ingentibus auxiliis misit: vt tamquam Antiochi familiæ per adoptionem insertus, deiecto Demetrio Syriam sibi quasi iure vindicaret. Neque Syri aspernati sunt: quemlibet potius habituri Regem, quam prioris vltra passuri superbiam, quæ Parthicæ arrogantiæ conuersatione, facta prorsus intolerabilis fuerat. *Alexandri* nomen impositum est nouo Regi, quibusdam *Alexandri Regis filium* dicentibus; quum Protarchus ei pater esset, mercibus permutandis tolerare se solitus, vnde *Zabinæ* cognomentum Alexandro à Syris est inditum. Forte sub idem tempus à Rege Parthorum in argenteo loculo remissum Antiochi corpus, magni fauoris occasionem nouo Regi attulit: quum reliquias non ineptus histrio maxima cum reuerentia, lachrimisque vbertim manantibus excipiendo, stultæ plebeculæ pietatis opinionem, tamquam domestici funeris dolorem non ferens, iniecisset. His auditis Demetrius à Pelusio cum exercitu redit: nec segnius ab Alexandro

CAP. XLIX.

Caius reficitur Tribunus.

CAP. L.

Demetrius Syriæ Rex Ægyptum bello petit.

CAP. LI.

Interim ab eo deficiunt Syri.

CAP. LII.

Alexandro quodam Rege constituto.

CAP. LIII.

Demetrii clades & mors.

sandro occurritur. haud procul Damasco quum signa contulissent, vincitur Demetrius. Tum vero concepta olim odia, postquam ex rebus aduersis contemptus accesserat, nemine dissimulante, quum ad Cleopatram, quæ tum Ptolemaide cum liberis communibus degebat, ex fuga se reciperet, clausæ aduenienti portæ sunt. Sic ab vxore filiisque desertum se videns, Tyrum nauigio petiit, vt saltem sanctitate veteris templi se defenderet. Sed ibi quoque eum inimica sors, & infestæ

CAP. LIV.

coniugis fraude comparatum exitium exspectabat. Ita Rex paulo ante potentissimus, nunc famulorum suorum supplex, dum exscensionem facit, præfecti iussu corripitur, & paulo post non sine cruciatu & contumelia occiditur. Nec mora, quemadmodum in sceleribus facile proficitur, & primum quodque facinus ad maiora fere & caussam & audaciam præstat, viri necem Cleopatra maioris filii morte cumulat. Seleu-

Cleopatra Seleucum filium interficit.

co nomen erat: qui audita morte patris, de iure suo nihil dubitans quum diadema sumpsisset; Cleopatra mater, iniussu id suo factum frendens, arrepto arcu iuuenem sagitta transfixit. iam non modo voluntate & voce ad iubendum parricidium, sed etiam ad patrandum manu certa.

CAP. LV.

Sic amoto Seleuco, frater eius Antiochus, cui à nasi magnitudine cognomen *Grypo* fuit, hactenus à matre Rex constituitur, vt ille quidem nomen principis, ipsa potestatem obtineret. Inter hos Syriæ motus, quum nec tum satis quieta Ægyptus foret, cetera quoque regna multis calamitatibus vexata sunt. Cappadociam morte Regis destitutam Nicomedes Bithynus affectabat: Ariarathis domum adfinitatis iure Mithridates Ponticus tuebatur. Neque magis inter hos apud Cappadociam bello, quam Romæ largitione certabatur: legatis Regum, quia lex Aufeia de rebus istis promulgata erat (vt in oratione C. Gracchi, qui legem dissuasit, scriptum est) aliorum vocem, aliorum etiam silentium impenso precio redimentibus.

Cappadociæ calamitates.

CAP. LVI.

Itemque Babylonia.

Babylonios & Seleucenses vicaria potestate quidam Himerus obtinebat, à Phrahate impositus, cuius gratiam per turpia obsequia promeruerat. Is quum ad suum patriæque genium, Hyrcanus enim erat natione, Parthicæ etiam educationis vitia adiunxisset, tantæ crudelitatis fuit, vt omnium qui vsquam fuerunt tyrannorum supergredi feritatem videretur. neque enim aut occasionem, aut genus vllum sæuitiæ prætermittebat. multosque Babyloniorum ob leues plerumque caussas, cum omni familia in seruitutem redegit, misitque

CAP. LVII.

in Mediam, vt pro mancipiis venirent. Ne monumentis quidem ædificiisque vel sacris vel profanis pepercit: forum Babylonis & templa quædam incendit: pulcherrimam partem vrbis perdidit. His eius scelerti-

leti-

letibus licentiam & impunitatem dabat, implicitus bello Scytharum, deinde à suis militibus interfectus Phrahates. Vtriusque initium ei victoria de Antiocho dedit. adeo plerumque nesciunt homines quid aut quorsum cupiant, sæpiusque, sub alia specie ac nomine, malorum suorum origine caussisque delectantur. Scythas Phrahates cum Antiocho bellaris exciuerat. & post victoriam venientibus mercedem pernegabat. Igitur illorum legatus, pro more gentis horrida & truci oratione, *Venimus ad te,* inquit, *Rex Phrahates, tuis promissis exciti, pactoque stipendio, quod negari conditionem, quantum in nobis est implentibus, non debet. Si citius quam speraueras bellum confecisti: non ideo minus delectum habuerunt Scythæ, suisque finibus vt tibi militarent, sunt egressi. Tanta iuuentus neque cogi sine spe præmiorum, neque contineri sine præstatione potest. Nihil præter arma quæ numquam nobis deerunt attulimus, quo pecuniam, quæ deerat reportaremus. Non ita facilis auctoranti exauctorantique turba sumus, vt quoties alicuius necessitas & negotia poscant, accurramus acciti, & quum illa præterierit, remittamur inanes. Plus daturus Antiochus erat, sed Parthicum nomen, & cognatio gentis effecerunt, vt tuam caussam præferremus. Ne igitur iniuria dignos existimes, qui tam impigre accurrerunt, vt te ab iniuriis hostium vindicarent. At sero venistis, inquies. an igitur postulandum erat, vt alas aptaremus pedibus aut currum Solis conscenderemus? si citius existimatione tua vicisti, fortunæ tuæ age gratias, & tanto liberaliorem te exhibe, quanto factus es potentior. Nec in vno Antiocho cecidisse omnes Parthorum hostes credas. magna imperia non patitur Deus diu sine æmulo consistere. Segniores ad stipendia tua venient: qui meminerint nulla mercede venisse. ac semel elusi, semper eamdem fraudem timebunt. Sicut operam à nobis, sic à te præstari stipendia oportuit: ne illa nauaretur, per nos non stetit. per te stare non debet, ne stipendia repræsententur. Si corporibus non pugnauimus, quid refert? si tantumdem fama Scythicorum armorum effecit, quantum vix aliorum arma potuissent. Non ante defecerunt ab Antiocho ciuitates, quam de Scythicis auxiliis auditum est. nec ille tam festinanter commisisset pugnam, nisi occupare aduentum nostrum studuisset. Denique ne quid postulare indebitum videamur, da alium hostem & videbis. non accipere Scythas stipendia cupidius, quam mereri. Si vero nulla te ad æquitatem ratio flectit, hoc à nobis non halfciter, sed libere dictum accipe. pauci vt de iure ageremus missi sumus. si non erit impetratum, iam omnes illi ad exigendum stipendium aderunt, qui ad merendum venerunt.* Nec dictis defuit fides, versisque in eos armis, pro quibus illa domo extulerant, vastare Parthorum agros Scythæ ceperunt. Occurrit cum suis Phrahates, Græcosque milites Antiochi bello captos, quamquam ea cum ipsis ratio & caussa non erat, vt magnopere deberet atrociter habitis confide-

re, tamen

[illegible] Phrahates in Parthorum regno.

CAP. LVIII.

Scytharum oratio ad Phrahatem.

CAP. LIX.

Etiam sero venientibus stipendia debere pugnat.

CAP. LX.

Famam venientium profuisse Parthis.

CAP. LxI.

Scythæ Parthorum agros vastant.

CAP. LXII. re, tamen aduersum hostes secum rapit. At illi tum pristinorum odio-
rum, tum recentis iniuriæ memores postquam prœlio commisso labora-
re senserunt Parthos, translatis ad hostem signis, internecione copiarum
[illegible] Parthicarum ipsiusq. Regis cæde captiuitatis suæ mala vindicarunt. Scy-
thæ depopulata Parthia, nec vltra fortunæ insistentes, ad sua reuersi
sunt. Neque multo post Laudice, quæ Cappadociam post mortem ma-
riti cum liberis sex virilis sexus acceperat, auida regnandi, quum reli-
quis veneno interceptis, numerum ad vnum paruulum, cui & ipsi no-
CAP. LXIII. men Ariarathes fuit, deduxisset; vicissim à populo occisa est. Mithri-
dates quoque cognomento *Euergetes*, qui primus Ponticorum Regum
amicus populi Romani appellatus fuerat, eumque bello Punico prius,
deinde Asiatico nauibus & copiis iuuerat, Regnum vxori liberisque in-
Miseratio tot tantarumq. casuum. fantibus reliquit, insidiis amicorum interfectus. Sed me tot Regum v-
no tempore flebiles exitus, tam fœde & quæsita & amissa Regna, scele-
rumque ac pœnarum multiplices vices reputantem, generis humani mi-
seret pudetque. Quæ enim, malum, amentia est, vel opibus iniuste par-
tis securam possessionem; vel in ea inquietudine animi, felicitatis par-
CAP. LXIV. tem vllam quærere? Nisi forte se quisque nequissimum mortalium cre-
dit: ceteris neque cupiditatem eamdem, neque malitiam fore arbitratur,
quasi vero maxima maleficia plurimo ingenio egeant: aut fidum sibi
quemquam sperare possit, qui perfidus in coniunctissimos ipse exstitis-
Caussarumque detestatio. set! Verum enim vero malis libidinibus excœcatæ mentes, inemendabili
peruicacia in exitium præcipitant: non sapientiæ monitis, non experi-
entiæ documentis coërcita temeritate: sed argumentis vsuque rerum ne-
quidquam circumstrepentibus, rationi non relinquunt locum, exempla
CAP. LXV. horrent & imitantur. Neque enim cessatum ab his artibus postea est:
donec pleræque omnes illæ Regum familiæ stirpitus cum Regnis ipsis
interirent. Sed ab externorum contemplatione malorum ad res Vrba-
C.Gracchi Tribunatus alter turbulentus. nas reflectendus est animus, quæ & ipsæ C.Gracchi altero iam Tribuna-
tu maiorem in modum turbabantur. Sic enim iam declarauerat ani-
mum suum Caius, vt certum aduersarium Senatum ei fore dubitare ne-
mo posset. Ergo ad huius infringendam auctoritatem, conferre con-
silia sua opesque omnes instituit. & quia honestissimus quisque de po-
pulo atque locupletissimus partes Senatus tuebatur, ipse quoque sibi dis-
plicebat, nullam actionibus suis dignitatem ab infimæ tantum plebis
CAP. LXVI. adsensu constare arbitratus. Quo igitur Senatum illa parte virium pri-
uaret, & consentientes hactenus cum illo populi primores auelleret ve-
Equ. iudiciaria lege. stigia fratris sequutus, quod ille concupiuerat, perfecit, vt appellatione
iudicum Equites à reliquis ciuibus separarentur. Prius tamen maius
adhuc

adhuc ausum tentauerat, *vt trecentis Senatoribus Equites sexcenti adderentur*, ferendo: quo illi pacto duplicem in Senatu partem virium erant habituri. Deinde, quum hoc atrocius, quam vt obtineri posset, videretur; id omnino, contra Patrum obnixam dimicationem tenuit, *vt non ex Senatu, sicut factum antiquitus fuerat, sed ex solis decuriis Equitum sorte iudices ducerentur.*

CAP. LXVII
Propter nocentes quosdā reos absolutos, factionum recepta.

Orationem Tribuni reliquis etiam rebus omnibus popularem, allata postremorum aliquot iudiciorum exempla iuuerunt, quum *dedecus ac periculum ciuitatis*, inuidiose deploraret, *in qua nemo tam esset nocens, quin absolui pecunia data posset; sic enim Aurelium Cottam ac Salinatorem nuper; sic modo Man. Aquillium vindictam legum effugisse.* Accendebatur populus re nota ac recenti, quum adhuc in Vrbe legati sociorum essent, de suis iniuriis & absolutione reorum multa passim quiritantes. Hic maxime pudor cohibuit Senatum, ne ad extremum obniteretur.

CAP. LXIIX
Caius insultat Senatui.

Perlata lege Gracchus exultans, *nunc vero se dominationem Senatus à culmine subruisse* iactauit. Atque hæc actio quum ad contumeliam Patrum tota pertineret; addidit ei quoq; ex re non ita magna magnum sane momentum. Nam ad ea vsque tempora, qui cum populo agebant, ad Comitium Curiamque respicere erant soliti: Caius ad forum obuertit sese, posteaque morem illum tenuit, quod verbis non audebat dicere, facto significans, in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, plebem potius quam Senatum intuendum, atque illius quam huius ad voluntatem componendum sermonem esse.

CAP. LXIX.
Qui multum roboris eo modo detraxit.

Hac iudiciaria lege Caius multum & Senatui ademit roboris, & sibi adiecit. præsertim, quia populus ei decurias instituendi describendique in eas ad numerum Equites potestatem permiserat. Sed ipse quidem haud diuturnum victoriæ suæ fructum percipere potuit: Senatui quantum inflictum vulnus esset, paucis deinde annis apparuit, quum Equites Romani, quibus subnixis iudiciorum potestate, vexare quemlibet ex principibus facilimum erat, occasione abutentes, quandoq; accusatores subornarent inimicis, ipsi vero Rempublicam impune pecularentur, quod neque in prouinciis Prætores obuiam audebant ire, nec in Vrbe leges poterant; quorum alteros terror iudiciorū cohibebat, alteras iudicantium circumueniebat improbitas.

CAP. LXX.

Sed hæc deinceps acciderunt: tum autem perurgens cepta Gracchus legem *de Coloniis* ferebat, nominatim *Tarento & Capua.* eodemque tempore, sociorum etiam beneuolentiam captans, pæne ad Alpes vsq; populis Italicis, sub nomine Latinorum *ciuitatem Romanam cum suffragii iure* permittebat; quo paratam ad omnia quæ cuperet sciscenda concionem haberet.

Senatus Gracchi aduersariū parat M. Liuiū Drusum.

Senatus propemodum Regali licentia, cuncta quæ collibita animo forent Gracchum facere facturumque esse prospiciens, neque sese

que sese ius suum obtinere posse, donec Tribuno studia plebis integra & illibata manerent, aduersarium illi collegam eius M. Liuium Drusum noua ratione comparat, non qui leges eius intercedendo moraretur, sed qui Senatus nomine maioribus largitionibus antiquaret: vt quibus artibus inualuerat Gracchus, iisdem subuerteretur.

CAP. LXXI. Non ingenium ad hæc Druso, non facundia deerat. auctoritatis vero, quantum aliis vix prouecta ætas conciliat, seueritate morum & incorrupta iuuenta quæsiuerat.

Hic auctore Senatu plura largitur populo quam Caius.

Hoc igitur leges promulgare aggresso, statim patuit, non tam actionibus Gracchi, quam opibus infensos Patres esse. nam qui *duas ab illo colonias constitui non ferendum* conclamauerant; iidem nunc ferri à Druso *de duodecim, & in eas terna hominum millia scribi* facile patiebantur. quique pauperibus agrum tributo imposito diuiserat, Latinis ciuitatem cum suffragio dare studebat, *eum largitionibus plebē sociosq; corrumpere* criminabantur: hunc summa ope adiuuabant, tributum remittentem plebi, & socios, militiæ quoque, virgis cædi vetantem.

CAP. LXXII. Igitur in legibus Reipublicæ perniciosis, hæc tamen nō contemnenda vtilitas inerat, quod populus Senatui, quo auctore hæc se facere Drusus dictitabat, conciliatus, Caii conata sensim destituebat.

Drusi modestia & iustitia.

Multum ad hæc modestia Drusi iustitiaq; valebat, dissimilis superioribus fere latoribus legum. Nam & Caius pleraq; rogationibus suis iussa per se exsequebatur, pecuniasq; maximas tractabat: ea res tametsi animum eius non corrumperet, suspicionem tamen aliquam afferebat. Drusus ab omni calumnia liber alios creauit coloniis

CAP. LXXIII. deducendis triumuiros, pecuniamq; populi iussit ab aliis administrari. Deductæ sunt eodem anno Scylacium, Mineruium, Tarentum, Neptunia. Interea Caius siue sponte sua, siue quod minui sibi vires sentiebat, Senatum lege de Prouinciis lata definire studuit; quas per illum constitui decerniq; iubebat, in Consularibus etiam intercedendi iure Tribunis negato. Dum hæc aguntur, Q. Rubrius Tribunus plebis, ne inter illustres collegarum actiones ipse inglorius otiosum magistratum ageret, legem tulerat, vt in solum Carthaginis à Scipione dirutæ, colonia deduceretur.

Rubrius de colonia fert in solū Carthaginis deducenda.

CAPVT LXXIV. Accepta lege, non ægre repertum, quibus cærimoniis deuotum ab Africano solum religione liberaretur. Triumuiros deducendæ coloniæ C. Gracchum apud omnes, M. Fuluium apud quosdam inuenio: tertium ipsum legis auctorem Q. Rubrium fuisse credibile est. Prima coloniarum Romanarum extra Italiam hæc fuit: multisque res exempli formidabilis videbatur, complures colonias opportunis locis positas intuentibus, quæ progressu temporis originum suarum splendorem, nonnullæ & imperium, subitis potentiæ incrementis exstinxerunt

Coloniæ multæ suis originibus exitiosæ.

runt. Parum prospera hæc curatio Caio fuit. quippe domi M. Drusus contra absentem inualescebat, maxime M. Fuluii temeritatem in odium adducendo, cuius verba factaque ob consiliorum communicationem etiam Graccho imputabantur. In ipsa Africa ceptum opus prodigia turbabant. Nam & valido spirante vento, quum signifer summa ope signum retineret, confractum est: & victimæ quæ aris impositæ erant, eodem turbine raptæ. Sed & in Vrbe dimetienda defixos stipites, qui terminorum indices essent, lupi noctu euulserunt, corrososque longe à locis vbi positi fuerant transtulerunt. Quæ nunciata Romam, quum auguribus haud obscura vetantium numinum signa viderentur, mouerunt Patres, vt *ea de colonia iterum referendum esse* arbitrarentur. Et erant ob alia quoque nunciata prodigia trepidi. Vitulus bipes natus fuerat: & in Gallia tres Soles, totidemque Lunæ visi. androgynus etiam ex haruspicum responso in mare deportatus est. At Triumuiri nihilo segnius perfecto negocio, coloniaque *Iunonia* appellata, quod in eius diuæ tutela antiquitus Carthago fuerat, intra diem septuagesimum constitutis quæ visus postulauerat, Romam recurrerunt. In Carthaginensem coloniam sex millia ciuium Romanorum scripta: quamquam pauciores compræhensi lege fuerant, sed Senatus ipse inquietum egenæ plebis numerum lubens exhauriebat. Festinare cogebant Caium tum cetera, tum ex L. Opimio metus, qui se in Prætura aduersarium ei intenderat, Fregellanę rebellionis culpa inuoluere iuuenem conatus. Hunc proximis comitiis commendato C. Fannio depulerat: nunc iterum petentem aut submouendum sibi aliqua ratione videbat; aut grauiorem in Consulatu inimicum sustinendum. Sentiebat & vetustescere potentiam suam, populumque, eadem iam & aliis, Senatuque adeo ipso largientibus, delinitum præsentium fructu, ad reliqua actionum relentescere. Hortatus igitur ad constantiam, *ignominiosum fore & indignum populo Romano* dixit, *si quæ per illos annos cupide appetissent, eadem magno labore parata nunc temere repudiarent.* & ne vllum prætermitteret lenocinii genus, ex Palatio demigrauit in forum: magis hanc popularem habitationem fore ratus, quia frequentes inopes humilesque ea parte Vrbis incolebant. Exhinc reliquas promulgauit leges, tribusque de iis ostendit missurum in suffragia. Quum maximus in Vrbem concursus hominum fieret, Senatusconsulto iussi Consules edicere, *ne quis, præter ciues Romanos, qui suffragii ius haberent, per eos dies Romæ, aut intra quintum ab Vrbe lapidem esse vellet.* Hoc edicto à Fannio Consule proposito, C. enim Fannio, Cn. Domitio Ahenobarbo Consulibus ista gesta sunt, tanto impatientior

CAP. LXXV *Prodigia inter Carthaginensis coloniæ initia.*

CAPVT LXXVI.

Colonia nihilominus deducitur.

CAPVT LXXVII *Causæ L. Opimium metuit.*

CAPVT LXXVIII.

Nouas leges promulgat.

CAPVT LXXIX.

A. V. C. DCXXXI.

Eius contentio cum L. Fannio Consule.

Gracchus, quod quem ipse Consulem fecisset, is suis consiliis tantopere noceret, contrarium Consulis edicto edictum proposuit; *si qui sociorum manere Romæ vellent, iis auxilio se futurum.* Neque tamen stetit promissis: sed quum vnum notorum atque familiarium præter ora sua trahi videret à Fannii lictoribus, tacitus tulit. siue vim suam flaccescentem impari contentione prodere veritus; siue, vt dicebat ipse, *non præbiturus ansam certaminis, quærentibus inimicis.*

CAPVT LXXX.

Alia cum collega suo.

Sed & cum suis ipse collegis per eos dies offensione quadam & discordia commissus ex tali caussa est. Dabantur in foro gladiatores, & plerique magistratuum cuneos in orbem ad spectandum instruxerant, quos pecunia locarent. Iussit eos tolli Caius, quo spectare pauperes iisdem ex locis sine mercede possent. Id quum à nemine fieret, expectans noctem quæ munus anteibat, adsumptis quotquot habebat conductos fabris, omnem illum apparatum amolitus, in spectaculi diem populo locum vacuum exhibuit.

CAPVT LXXXI.

Caii ardor obtinendi proposito.

Hoc facto sicut apud multitudinem magni & constantis viri laudem meruit; ita tamquam nimius & præferocis animi collegarum commouit odia. Erat enim in eo mirus ad res quas animo proposuisset, obtinendas ardor, quem etiam in dicendo quum temperandum esse sciret, temperare ipse non posset, nouo inuento seruum musicum cum eburnea fistula post se collocauit in rostris, quoties verba ad populum faceret: vt qui modus vocis vbique tenendus esset, leui indicio submoneret.

CAPVT LXXXII.

Ab eodem ardore fuisse obseruant, quod præter morem omnium ad eam ætatem oratorum, inter concionandum nudato brachio ambulauit.

Multas Reipub. partes egregie constituit.

Cum ista tamen violentia multas ab eo Reipublicæ partes egregie constitutas fatendum est: eoque auctore subinde quædam Senatus, maiestate amplissimi ordinis digna decreuit. Inter quæ, quum à Proprætore Q. Fabio missum Romam frumentum ex Hispania esset; frumento vendito ciuitatibus, vnde sumptum fuerat, restituta pecunia est: Proprætor increpitus, *qui prouinciis imperium Romani populi durum ingratumque efficere instituisset.*

CAPVT LXXXIII.

Horrea ædificat.

Ipse legem *de horreis ædificandis tulit: in quibus ad vsum Vrbis recondi annona posset.* Sed & in Senatores atque Magistratus pœnam sanxit, *si quis eorum conuenisset, coissetq., quo quis iudicio publico condemnaretur. & de capite ciuis Romani iniussu populi iudicari vetuit.* Sed me iam Vrbanis turbis tradendis fatigatum, ipsa temporum series ad alia vocans, grato munere afficit, vt aliarum commemoratione rerum tam sæuæ discordiæ fastidium interpoletur.

I. FREINS-

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER SEXTVS ET VICESIMVS.
In locum lib. LXI. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LXI. Liuiani.

C. Sextius Proconsul, victa Saluiorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam, & calidis & frigidis fontibus, atque à nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius Proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalium feliciter pugnauit. Quibus bellum inferendi caussa fuit, quod Teutomalium Saluiorum Regem fugientem recepissent, & omni ope iuuissent: quodque Æduorum agros, sociorum populi Romani vastauissent. C. Gracchus seditioso Tribunatu acto, quum Auentinum quoque armata multitudine occupauisset, à L. Opimio Consule, ex Senatusconsulto vocato ad arma populo, pulsus, interemptus est: & cum eo Fuluius Flaccus Consularis, socius eiusdem furoris. Q. Fabius Maximus Consul, Paulli nepos, aduersus Allobroges, & Bituitum Aruernorum Regem, feliciter pugnauit. Ex Bituiti exercitu cæsa millia hominum centum viginti. & quum ipse ad satisfaciendum Senatui Romam profectus esset, Albæ custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, vt in Galliam remitteretur. Decretum quoque est, vt Congentiatus, filius eius, comprahensus, Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius accusatus apud populum à Q. Decio Tribuno plebis, quod indemnatos ciues in carcerem coniecisset, absolutus est.

QVum Italiam C. Fannius Consul prouinciam haberet, collega eius Cn. Domitius in Galliam (Gallia enim huic euenerat) profectus est. Magni iam tum in ea motus erant, & maiores quotidie sperabantur. Salluuiorum potens & bellicosa natio, tentata magis à M. Fuluio, quam victa, suis & accolarum copiis exercitum haud ægre reparauerat. Non igitur leuius C. Sextio, qui Proconsule prouinciam acceperat, quam aduersus integros bellum fuit. Præter immanitatem gentium, locorum obstabat asperitas, eoque multis, sed munitis prœliis pulsi, ex facili instaurabant bellum, donec virtute simul & humanitate ducis Romani mitigata nonnihil agrestium hominum feritas cessit. Locus erat calidis & frigidis fontibus

C. Sextii bellum in Gallia. *CAP. II.*

fontibus irriguus, vbi collato pede dimicatum, & maior quam antea *Eius victoria, & clementia.* Salluuiorum strages fuit. Vsus fortuna Romanus, ad oppidum hostium duxit, quod frequens propugnatoribus, quum in potestatem redactum esset, & captiui sub corona venderentur; vnus eorum, Crantor nomine, Proconsulem edocet, *semper se partium Romanarum fuisse, eaque caussa multas à ciuibus suis contumelias, & detrimenta magna passum*, & constabat veram allegationem esse. Tum Proconsul alliciendos magnis præmiis duros animos ratus, non modo Crantorem cum propinquis omnibus libertati restitui, bonaque iis reddi iubet; sed insuper potestatem homini facit, ex omni numero captiuorum capita nongenta liberandi.

CAP. III.

Aquas Sextias condit.

Hiberna deinde in loco vbi pugnauerat habuit, & quia otium ab hoste erat, mœnibus excitatis vrbem instituit condere, vocauitque *Aquas Sextias*: quæ hodie manent, quamquam minore fontium fama, quorum magna pars, calidas olim aquas fundere solita, refrixit. Valido deinde præsidio nouæ vrbi imposito, quum litus à Massilia Italiam versus, remotis ad passus mille quingentos, vbi iniquiora loca erant, ad mille passus barbaris, agrum illum Massiliensium ciuitati dono dedit, Romamque profectus, de Liguribus Vocontiis Salluuiisque impetrauit triumphum.

CAP. IV.

L. Aurelius Orestes triumphat ex Sardinia.

Neque multo post L. Aurelius Orestes triumphauit ex Sardinia, quum eam prouinciam quintum in annum obtinuisset, euidenti argumento, haud paruum ibi laborem fuisse, cui conficiundo quinquennium necessarium fuerit, & confecto præmium triumphus. Splendidiores in Gallia Cn. Domitii, qui Consul prouinciam à C. Sextio acceperat, res gestæ fuerunt; quanto cum fortioribus populis, & in nobiliore solo bellatum est. Salluuiorum mala, gentes asperrimas Allobrogum Aruernorumque conciuerant.

CAP. V.

Bituiti Regis Aruernorum legatio ad Cn. Domitium.

Allobroges Salluuiorum Regem Teutomalium patria profugum benigne exceperant, omnique ope iuuabant. Miscuerunt cum his Aruerni caussam, quorum Rex Bituitus missa legatione veniam Salluuiorum Regulis postulans, nihil à Domitio impetrauerat. Legationis noua forma fuit. quod hominem præclare vestitum, non modo satellitum, sed etiam canum custodia sequebatur. Aderat & barbarus vates, bardos patria lingua vocant, quo genere magnopere delectantur, qui gentili carmine Regem gentemque & legatum celebraret.

CAP. VI.

Ædui Romanorum socii primi trans Alpes.

Quum ab his caussis omnia iam satis ad bellum spectarent, etiam Æduorum querelæ Domitium attraxerunt, quæ prima trans Alpes natio societatem, & amicitiam Romanam concupiuit: auide & nostris ansam distinendi Gallias arripientibus; quarum concordiam, experti ferociam singularum nationum, haud iniuria metuebant. Quum igitur summa in hoc populo auctoritas esset, præ cæteris gentibus omnibus honorifice ab

Romanis

Romanis habiti, multisque Senatusconsultis *fratres ac consanguinei populi Romani* sunt appellati. Quo infestius à gentibus, quæ nihil æque ac Romanum nomen oderant, premebantur: Aruernis etiam æmulatione principatus studiosius in id bellum incumbentibus. Quorum tantæ per id tempus opes fuerunt, vt supra ducenta armatorum millia in aciem possent educere: pecuniæ ita copiosi, vt Luerius Rex per campos patentes carpento inuectus, nummos aureos & argenteos, colligendos popularibus, per luxum & ostentationem opulentiæ sparserit: septo deinde quadrato effecto, quod omnem in partem spatii passus mille quingentos amplecteretur, lacus in eo preciosa potione repletos dederit, cum tanta esculentorum abundantia, vt vnicuique volenti per multos dies comessandi copia fieret, adstantibus perpetuo qui ministrarent. Huius filius Bituitus tum Aruernis imperabat, patre suo non opibus, non animo minor. Ita quum hinc Allobroges, inde Aruerni crebras & validas in agrum Æduorum incursiones facerent, villas vastarent, oppida expugnarent, excitatus sociorum precibus Domitius exercitum finibus Allobrogum admouet. Inter hæc L. Opimius, Q. Fabius Maximus Æmiliani filius, Consulatum inierunt. quo anno circa Solem arcus apparuit: maximo optimi vini prouentu, quod Opimiani nomine nobilitatum, in multos deinceps annos incorrupta bonitate durauit. Consulibus prouinciæ Italia & Gallia decretæ, hæc obuenit Q. Fabio: Italiam obtinuit L. Opimius, *Cn. Domitius exercitum suum Proconsulari imperio retinere* iubetur: nec enim auocari eum à legionibus ratio belli sinebat, quum instare conflictus videretur, priusquam successor proficisci in prouinciam posset: & esse duos in Gallia duces totidemque exercitus ex vsu & necessitate temporum videbatur. Neque falsi opinione sua Patres sunt. Domitio quum hostes occurrissent, neutra parte pugnam detrectante, quia Romanus viribus ac disciplina valebat, Allobrogum ingentes copiæ maximis Aruernorum auxiliis auctæ erant, ad confluentes Sulgæ fluminis & Rhodani, iuxta Vindalium, id oppido nomen traditur, acri prœlio concursum est. Ibi victoriæ magnum momentum elephanti attulerunt, rarum in Romana acie præsidium. horum insolita forma ac stridore hostium agmen exterritum, iumentis maxime per consternationem & tumultum soluentibus ordines fusum fugatumque est. captiuorum millia tria fuerunt. cæsorum maior numerus, *ad viginti millia cecidisse* referuntur. Dum hæc trans Alpes geruntur, fœdius in Vrbe certamen inter ciues, & occisis insignibus viris funesta victoria fuit. iam enim Gracchanorum motuum euentus exsequi tempus monet. Professas inuicem inimicitias L. Opimius & C. Gracchus proximis aliquot annis alue-

[Right margin notes:]
CAP. VII.
Aruernorum opes.
CAP. VIII.
Domitius Allobroges bello petit.
A. V. C. DCXXXII.
Vinum Opimianum.
CAP. IX.
Prælium committitur.
CAP. X.
Victoria Romanorum.

aluerunt, non sine mutuis contumeliis ac periculis, vtrisque vt fit, aduer-
CAP. XI. satium quouis modo deprimere studentibus. Opimius per factionem
Opimius curat, ne Tribunus reficiatur Caius. Caii serius Consulatum adeptus, vicem ei reddiderat, curato, ne Tribunicijs Comitiis suffragia quæ plurima tulerat, ex fide renunciarentur. id quamquã controuersia nõ caret, probabilius efficit inimicorum insultatio, qua & ipse commotior, *risum eos videre Sardonium* dixit, *ignaros, quantũ ipsis tenebrarum actionibus suis offudisset.* At L. Opimius omnia sibi Consuli contra priuatum proniora videns, nullum non lapidem mouebat, vt contumeliis iniuriisque irritatum iuuenem ad violentius aliquod fa-
CAP. XII. ctum impelleret, quo fratris exemplo perderetur. Igitur dum ille cum M. Fuluio Flacco, conquirendis per Italiam colonis occupatur, qui Car-
Leges eius subuertere conatur. thaginem deueherentur, Consul omnes suas artes viresque ad subuertendas eius leges, tollenda acta explicat. Præcipue *terminorum à lupis motorum prodigium* celebratur: *tantum non voce missa monere Martium animal, non esse diis cordi eam instaurari vrbem, quæ de imperio terrarum orbis cum populo Romano dimicasset. eo iam progressos amentiæ homines, vt non solum consulta Patrum pro nihilo ducerent, sed neque deorum cærimoniis, & formi-*
CAP. XIII. *dabili religione mouerentur. Plane de ruinis Carthaginis ædificandis cogitationem vllam suscipiendam non fuisse: nunc autem, quia quod factum esset, mutari nequiret, prouidendum ne in pernicioso incepto pergeretur; orandosq; deos, vt quidquid his ausis contractum piaculi esset, id omne salua Republica suis periculis auctores luerent.* His sermonibus quum accessissent augurum
Coloniam Carthaginensem impugnat. responsa, motus est Senatus, vt *cum populo ea de re agi* iuberet. Promulgauit legem ex Senatusconsulto M. Minucius Rufus Tribunus plebis. Id quidem haud citra magnum dolorem, sed tamen ciuiliter laturus Caius videbatur, siue magnitudine periculi appropinquantis segnior; siue damnata spe curandi ciuitatem, tot vitiis ægram, & aliorum improbitate,
CAP. XIV. aliorum stultitia, quotidie in maiora mala præcipitem. Sed desidentem eius impetum amici, & princeps omnium M. Fuluius exstimulauit, pro-
Caius resistit, auctore & socio M. Fuluio. uecta iam ætate sed iuuenili temeritati propior. Surgit de integro acerbior quam antea vnquam contentio. Triumuiri furentibus similes in forum prouolant: Senatui conuicium ingens faciunt: *nihil in Africa triste visum: artes has locupletium esse, qui defensores plebis, actaque Reipublicæ salutaria vt euertant, consumptis frustra machinationibus aliis, ad ficta prodigia se receperint.* leuissimus quisque de plebe criminationibus eorum facile credit: magna hominum multitudo agglomerata impellit vltro ruentes,
CAP. XV. societatemque laborum ac periculorum pollicetur. Aiunt & matrem
An etiam matre Cornelia? Caii Corneliam, conductos clam mercenarios, specie messorum, à Miseno in Vrbem misisse: idque ex epistolis eius intelligi posse, quibus per

verbo-

verborum ambages consilium suum filio significasset. Sed incerta ea fama est, & ex diuerso asseritur, inuitissima matre postremas actiones Caium suscepisse. Die comitiorum quum populus prima luce Capitolium impleuisset, iamque M. Flaccus cum eo agere exorsus esset, magno stipatus agmine Caius eodem contendit: sed impeditus inimicorum occursu, declinato comitio in porticum secessit, donec quid agendum pro tempore esset, consideraret. Interim Q. Antyllius Opimii præco, quum à sacrificio Consulis exta deportaret, turbam Triumuiralem findens, *date locum*, exclamat, *bonis ciuibus improbi*! Simul nudatum brachium turpiter commotum exporrigit. in contumeliam id acceptum, stylisque longioribus, qui de industria præparati cædis caussa dicebantur, confestim homo confossus est. Qui Graccho iniquiores sunt, *nihil contumeliose dictum factumque ab Antyllio* tradiderunt, *sed hunc in porticu sacrificantem, quum præteriret Gracchus, iniecta manu rogauisse, patriæ parceret.* Tum *Graccho tamquam ad cogitati sceleris exprobrationem toruum intuente, clientium aliquem, nec voce vlla, nec signo exspectato, sed ex vultu mentem perspexisse ratum, districto pugione cadem patrauisse.* Vtcumque res gesta est, ægerrimo animo tulit eam Caius: quumque se purgaturus in forum descendisset, nec audire quisquam sustineret, cæde enim cognita, nescii vbi constitutum id exemplum esset, templo diffugerant, & tentantem dicere, tamquam ciuili sanguine pollutum auersabantur; magno dolore correptus, turbam suam increpuit, *quod inimicis iampridem hoc quærentibus, colorem aduersus sese præbuissent.* Neque defuit Consul occasioni, quin magnam Caio inuidiam conflaret, quasi ciue interfecto, concionem etiam à Tribuno plebis auocare ausus esset. Dato deinde certis hominibus negotio, vt ante lucem armatos in Capitolium adducerent, dimissis præconibus Senatum indicit. Ipse æde Castorum occupata, occasionem suam operitur. Irritatis omnium animis, non tamen vlterius ea die processum: & imbre coorto Caius atque Fuluius rebus præsentibus mœsti, sua quemque manu comitante, domos discesserunt. cetera plebs, vt in magno discrimine ciuitatis, forum de media nocte occupauit. Vbi diluxit, & Senatus conuenerat, nudum Antyllii corpus cum gemitibus & ploratu portantium per forum defertur ad Curiam; conscio omnium Consule sed per dissimulationem mirabundo, quæ caussa luctum istum excitaret? procurrentibus ad visendum Senatoribus, quum depositus in foro lectus esset, varii animorum motus fuerunt. Patres velut sæuum ac triste facinus impense miserabantur; vulgus ira & indignatione fremebat, *quanam illa prauitas animorum esset, vt qui Tib. Gracchum Tribunum plebis in Capitolio interfecissent, insepultumque abiecissent; iidem nunc ap-*

CAP. XVI. *Consulis præco à Gracchana turba interficitur.*

CAP. XVII. *Rem ægerrime fert Caius.*

CAP. XVIII. *Cui tamen magnam inuidiam conflat Consul.*

CAP. XIX. *Etiam corpus Antyllii ad Curiam delatum.*

paritoris Antyllii non iustissimam forte necem, sed cuius ipse caussam præbuisset, tanta cum doloris demonstratione deplorarent.

CAP. XX.

propositum in foro cadauer esse mercenarii hominis, circumstare Senatum, tamquam in magna Reipublicæ calamitate tristem: at hos tam bonos ac misericordes animos, eo ipso tempore nihil aliud agitare, quam quibus modis vnum reliquum Romanæ plebis adsertorem circumueniant. Non obstiterunt hæ querelæ quo minus in Curiam regressi Patres, M. Æmilii Scauri sententiam sequuti, Senatusconsultum, quale in extremo metu solet, facerent: *Quod L. Opimius Consul verba fecit de Republica, de ea re ita censuerunt, Vti L. Opimius Consul Rempublicam defenderet.*

Senatusconsulto Respubl. Consuli commendatur.

CAP. XXI.

Consul arma parat contra Caium, & Flaccum.

Hoc accepto Senatusconsulto L. Opimius *Senatu in armis adesse, equitibus præterea binos seruos armatos adducere* iussis, Caium & Flaccum ad rationem actorum reddendam in Curiam arcessit. Vicissim & Flaccus præsidium quantum potest cogit, certus vitam atque dignitatem, si iure non liceat, armis defendere. Longe alia Graccho mens erat. solus & inermis perire malebat, quam cum periculo & clade ciuium vincere. Sed foro digrediens quum forte præter statuam patris via duceret, diutule ad eam substitit; nullaque voce edita, tantum lacrumis & gemitu prorumpentibus, discessit.

CAP. XXII.

Caius quiescit: Flaccus temulentatur.

Id conspectum incitamento multis fuit, vt *sine summo suo scelere deseri posse* negantes domum eius contenderent, eumque actis tota nocte excubiis custodirent. Et hi quidem ceteroquin quieti, suum ac Reipublicæ tempus mente solicita metiebantur: ad Flaccianas ædes non eadem modestia erat, quum ipse inter primos multo mero inebriatus, pleraque præter ætatem indecore iactaret ageretque, & ducis exemplo factio ex fæce plebis collecta, cum multis in primores Patrum liberis dictis, vsque ad diluculum vino ac clamoribus omnia replerent.

CAP. XXIII.

Luce orta M. Fuluius ægre à somno excitatus, spoliis Gallicis, quæ domi à triumpho habebat, armat suos, & ad collem Auentinum occupandum proficiscitur. Armauit & Caius familiam, ipse breuem pugionem sumpsit, inermis cetera, togatusque tamquam ad forensem actionem exiuit domo.

Caium vxor detinet.

Ibi coniunx occurrit Licinia, unaque manu filium communem, altera virum tenens, *quo ruis*, inquit, *Cai? non ad Rostra te, vt olim, dimitto legislatorem sacrosancta potestate præditum, quamquam & hæc in fratre tuo violata est. ne aduersus hostem quidem dimicaturus egrederis, vt si quid humanitus contigisset, luctum liceat consolari.*

CAP. XXIV.

Tiberii fatum ob oculos ei ponit.

acerbissimis inimicis Semproniæ domus, Tiberii Gracchi interfectoribus temet obiicis, nudum quidem recte, nam in ciuilibus discordiis perire quam perdere viro bono conuenientius: sed in nullum patriæ vsum debitam illi vitam profusum ire, cum nulla officii laude, crimen habet temeritatis. Non es nescius regnare vim in foro & comitiis: ferro, non iure, controuersias transigi: etiam vltra mor-

tra mortem extendi odia. & amisso spiritu, corpus exanime ludibrio & pœnis destinari. si ad Carthaginem aut Numantiam Tiberius cecidisset, indiciis factis ad sepulturam repeti cadauer potuit: nec enim vel infensissimi hostes funeribus occisorum inuident. sed in hac Vrbe quo euaserit improbitas vides. me miseram! quid ego scio, si non flumini aut mari mox supplicandum erit, ut corpus con- CAP. XXV.
cumulandum restituant: nam quid usquam sanctum intemeratumque esse queat, vbi Tiberius occidi potuit? quid vero posthac aut legibus credas, aut quam vltra spem habeas in tutela deorum? Inter hæc lamenta Gracchus clementer laxatis mulieris amplexibus, tacitus cum amicis digredi cepit. mulier togam abeuntis prehendere conata, procidit humi: quumque diu sine voce iacuisset, tollitur à seruis, & in ædes fratris Crassi deportatur. Caius atq; *Caius & Fuluius ædem Dianæ muniunt.*
Fuluius sociatis in Auentino consiliis ædem Dianæ muniunt, *etiam seruos ad pileum vocatos, quamquam sine successu*, quidam auctores prodiderunt: quod placidis Caii moribus parum congruit, nisi forte in extremo periculo nullum esse contemnendum auxilium existimauit. Ne tamen quid. CAP. XXVI.
quam retinendæ concordiæ intentatum relinqueret, Fuluio persuasit, vt *Fuluius tamen filiũ de pace legatum mittit.*
Quintum filium minorem cum infulis mitteret in forum, existimans, ob innocentiam adolescentiæ, gratiosum hunc & vtilem impetrandæ paci legatum fore: namque annum duodeuicesimum necdum transgressus, ingenua formæ pulcritudine excellebat. Atque hic vbi vultum verecundia & lacrumis perfusus, mandata modeste ac decenter exposuit; haud pauci præsentium ad conditiones inclinabant. quum Opimius Consul, *ipsos*, inquit, *venire positis armis oportuit, seque Senatus arbitrio permittere. tu igitur hæc nunciaturus abito, & nisi acceptæ conditiones erunt, ne reuertitor.* Aiunt his renunciatis paratum fuisse Gracchum descendere CAP. XXVII
& reliquis omnibus reclamitantibus retentum. Ita remittitur cum prioribus mandatis adolescens, & à cupido pugnandi Consule in vincula coniicitur. continuo valida manus cum iustis armis, & Cretenses sagittarii multi in Auentinum mittuntur. Hos D. Brutus vir Consularis, qui *Pugnatur in Auentino.*
socer Caii fuerat, per Cliuum publicum ductos, adoriri iudicatos hostes iubet. Fit acris pugna, ferociter dimicante Flacco. P. Lentulus princeps Senatus graue vulnus accipit, donec amissis hominibus ferme ducentis quinquaginta, qui maxime sagittis eminus confixi fuerant; & diffugientibus reliquis, M. Fuluius vna cum maiore filio, per ædem Lunæ, in cuiusdam noti domum perfugit. Ibi quum in balneum quod- CAP. XXVIII.
dam neglectum olim se abdidisset, & inimici latebras eius ignorantes, toti vico incendium minitarentur, territus qui receperat, quum indicium facere verecundaretur, subornauit proditorem. ita reperti, tamen obie- *M. Fuluius cum filio interfecti.*
ctis foribus se defendebant, donec rescisso craticio pariete iugulati sunt.

Caium manus conserere cum ciuibus nolentem, in Dianæ fanum abstulit prima fuga. Vbi præ dolore manus sibi inferre parantem fidissimi amicorum Pomponius & P. Lætorius attinuerunt: quamquam alii pro

CAP. XXIX. *Caius fugit.*

Lætorio Licinium nomen ponunt. Sic extortus iuueni pugio, ac ipse in fugam abreptus est. Ibi genu posito tetendisse ad simulacrum deæ manus dicitur, cum imprecatione in Romanam plebem, *faceret dea, vt ingratus & desertor suorum populus, perpetuam nobilitati seruiret seruitutem.* Subito enim, quum promissa voce præconis impunitas arma ponentibus esset; ab vniuersis se relictum animaduerterat. Familiares tamen aliquot amicique pro eo adhuc propugnabant: quorum ope vix ad portam Trigeminam & Sublicium pontem peruenire potuit. ibi Pomponius Eques Romanus & Licinius (siue is Lætorius fuit) more Coclitis pontem obiectu corporum suorum clauserunt irruentibus. postremo his quoque, dubium suo an hostili ferro interemptis, parum, ne compræhenderetur

CAP. XXX.

Gracchus, aberat. Plurimi enim eum, nec ab odio magis, quam auaritia persequebantur; quia Consul *caput eius auro pensaturum* edixerat. Igitur perterrita multitudine, cui eousque charissimus fuerat, nemo aut defensor capitis eius, aut adiutor fugæ exstitit: tantum, velut ludicri certaminis spectatores, properare eum hortabantur; adeo non ferentes opem, vt equum petenti nemo sustinuerit adducere (nam à templo Dianæ desiliens talum intorserat) hactenus omnium animi perculsi victoria Senatus erant. Iam in lucum Furinæ, qui trans Tiberim est, peruenerat; quum propinquis admodum Opimii satellitibus, occupandum

Iugulum seruo præbet.

CAP. XXXI.

fati arbitrium ratus; iugulum seruo præbuit; qui dominum & mox semetipsum super domini corpus interfecit. manauit tamen & hæc fama, *viuum vtrumque deprehensum à percussoribus esse: atque ab his seruum primo, qui Gracchum suo corpore tegebat, deinde Caium obtruncatum esse.* De fide hominis consentitur; auctor mortis & nomen in incerto est. quidam

Capita occisorum ad Consulem referuntur.

Philocratem, plures *Euporum* prodiderunt. Capita Flaccorum & Gracchi relata sunt ad Consulem; haud pari crudelitatis præmio. nam tenuiorum gratuita opera fuit: L. Septimuleio Anagnino, qui lancea præfixum

CAPVT XXXII. *Septimuleius ... Gracchi plumbum infundit.*

Caii caput attulerat, æquale auri pondus persolutum est. eademque res & Consulis capita ciuium licitantis, & Septimuleii multa sugillatione non caruit; qui quum inter familiares Gracchi fuisset; non modo casum amici non est miseratus, sed etiam *caput sua manu præcisum, aut obscuro cuidam homini, qui amputauerat, quæstus caussa ereptum, in ædes suas detulisse* dicitur: *ibiq. ceruice perforata cerebroque exempto, plumbum infudisse.* certe: quum appensum caput fuisset pondo septemdecim cum besse pependisse adnotatum est. Atque hic merito deinceps in odio & contemptu

omnium

omnium exegit vitam, etiam Prætoris Q. Mucii faceto dicto notatus. nam petenti, *vt se præfectum in Asiam duceret, quid tibi vis*, inquit, *insane? tanta malorum est multitudo ciuium, vt tibi ego confirmem, si Romæ manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse venturum.* Hunc ad modum peremptis ducibus, Consul in ceteros tam acerbe quæstionem eius criminis exercuit, vt *supra tria millia hominum plerumque indicta caussa, in carcere Triumuirali supplicio necata* referantur, *bonis publicatis, corporibus in profluentem abiectis.* Gracchi tamen truncus, misericordia quorundam, an spe præmiorum, nec enim memoriæ proditum est, extractus aquis, & Misenum ad matrem Corneliam deportatus. Flaccus adolescens, quod accepto mortis arbitrio non vteretur, in robore necatus est.

CAPVT XXXIII. *Consul acerbe querit in Gracchanos.*

Huic etiam, quemadmodum C. Graccho, fides amicorum, quum salutem dare non posset, societatem mortis præstitit, haruspex Tuscus, flentem in vincula publica duci videns, *Quin tu hoc potius*, inquit, *facis*: & cum dicto caput illisit in postem lapideum ianuæ carceris, effusoque cerebro exanimis corruit. Memoria quoque occisorum damnata, viduis luctu interdictum: Licinia Caii dote insuper spoliata est: M. Fuluii diruta domus, *area Flacciana* appellatur. Omnis ista seueritas, quum a priuato magis odio, quam publici boni cogitatione profecta videretur, magis ad inuidiam Consulis, quam ad auctoritatem valuit. vtique postquam Vrbe lustrata, Concordiæ fanum ex Senatusconsulto L. Opimius in foro posuit. tamquam enim de ciuibus interfectis tropæum frementes intuebantur, noctuque titulis dedicatæ ædis interpositum carmen est, quo *templum istud Concordiæ opus esse vecordiæ* significaretur.

CAPVT XXXIV. *Haruspicis Tusci factum, fatumque.*

CAPVT XXXV. *Concordiæ fanum in foro ponit Consul.*

Hunc cursum exitumque vitæ nobile par fratrum habuit: quasi quibus natura & educatio ingenium & alia præclara similiter contulerant, eos etiam germanis, vt ita dicam, casibus fatorum industria damnasset. Vterque insignis animo, & par cuilibet ducum futurus: tum abstinentia & facundia inter præcipuos fuit. vterque amore Reipublicæ, quam oppressa plebe ingenua, sensim robore virorum subducto labefactari per auaritiam principum intelligebant, arduum opus, & ad extremum infelix moliti, quorum consulere commodis studuerant, eorum metu proditi, haudquaquam dignam sanctissimi propositi mercedem retulerunt. Postea tamen, vt vera rerum precia mortales sero intelligunt, reuixit ipsorum in mentibus ciuium amor, vt & effigies haberent propatulo, & primitias fructuum locis, vbi interfecti illi fuerant, libarent: quibusdam etiam quotidiana ibi sacra facientibus, adorantibusque tamquam ad puluinaria deorum. Paulatim enim, quidquid a-

CAPVT XXXVI. *Gracchorum elogium.*

CAPVT XXXVIII.

Tiberii interitu plebs libertatem amisit.

ctionibus Gracchorum partium fuerat, quum plebi detraheretur, tum demum vidit cum his fratribus libertatem suam interisse. Neque multo post lege lata permissum, litigiosos agros possessoribus accepta pecunia relinqui, quod superior Gracchus vetuerat. patefactaque diuitibus via est, partim precio, partim calumniis aut vi extrusis pauperibus, fundos suos in immensum amplificandi. Quod vbi continuis querelis molestum & infame fuit, Sp. Thorius in totum abrogauit agrarias leges, instituto *vt agris penes pristinos possessores manentibus, vectigal diuideretur plebi.*

CAPVT XXXIIX.

Sic egestati ciuium nonnihil consultum, frequentiæ detractum est: & circumscriptus semel hac astutia legibus, vt nihil improbæ cupiditati satis est, diuites haud ægre Tribunum alium repererunt, qui etiam vectigal tolleret. ita seruilem in modum oppressa plebe rata Caii morientis imprecatio fuit. Quin & publicæ mox calamitates ab hoc initio prodierunt. ciuium ac militum infrequentia orta. ærarium populi Romani defraudatum. legum etiam Gracchanarum velut obliuio & interitus sequutus, quum per annos ferme quindecim ex iis iudicia nulla aut rara agerentur.

Publicæ calamitates inuectæ sunt.

CAPVT XXXIX.

Corneliæ matris Gracchorum constantia.

Non omittenda mihi videtur hoc loco Corneliæ constantia, quæ vitam vltra hæc tempora produxit in Miseno, quo post Tiberii necem, Vrbem perosa, secesserat. Magnifica mulier & erudita, doctorum hominum, etiam è Græcia, conuersatione dolorem animi leniebat: sociorum Regum omnium amicitias retinens, muneribusque colere ac coli solita. Frequentes igitur domi illius hospitum aduentus erant, quoties acta dictaque & interiorem vitam patris Africani referret, cum voluptate auscultantium: iidem stupebant, quum audirent fata filiorum eo vultu ac voce narrantem, tamquam aliena ac vetera mala exponeret.

CAPVT CAP. XL.

Eius dictum de locis vbi filii ceciderant.

Nam & ad cetera omnia nullum mœroris signum edebat, & quum *in locis sacris occisos diceret*, amabat addere, *dignos esse illos eiusmodi defunctis tumulos.* Vnde quidam senio & calamitate emotam ipsi mentem iudicarunt: amentes ipsi, quos falleret, quantum etiam in muliebribus animis, ad humana bene ferenda valeat recta indoles, cum bona educatione, & iis studiis, quæ omnia mortalium caduca & fluxa esse docent, neque secundis rebus abuti ad superbiam, neque ad vilitatem aduersis compelli patiuntur.

CAP. XLI.

P. Popilius ab exsilio redit.

Sub idem tempus, quod interfectis inimicis res matura videbatur, *de P. Popilli reditu*, quem priore Tribunatu suo C. Gracchus expulerat, L. Calpurnius Bestia Tribunus plebis ad populum tulit. multisq; vt pro nobilissimo homine, cognatis adfinibusque, sed maxime filiis adolescentibus deprecantibus, populus reditum iussit. Idem annus sicuti Romam Vrbem discordia, ita Siciliæ

partem

partem incendiis & ruinis lacerauit. auditaque Catinensium legatio est, *sibi Ætnæ montis viciniam, sæpe & antea grauem, tum propemodum exitiosam fuisse. Nam ab eo monte torrentibus ignium profusis, fines suos omni hostili impressione fœdius vastatos. vrbis quoque tecta mole cinerum oppressa, ardore exusta passim concidisse.* Senatus leuamen malorum, immunitatem tributorum atque vectigalium omnium in annos decem dedit. Dum ista Romæ geruntur, Q. Fabius Consul, quum in prouinciam venisset, aduersus Bituitum Aruernorum Regem, qui à priori clade, ex Allobrogibus, Ruthenisque, & sua ciuitate, haud minorem pristino exercitum conflauerat, versus Isaram flumen, haud procul Rhodani confluentibus progreditur. Hostes, etiam paucitate Romanorum animosi, quam *vix canibus, quos haberet in agmine, suffecturam* Bituitus iactitabat, primo quoque tempore cupiebant confligere: nihil aliud metuentes, quam ne paratam è manibus elabi victoriam finerent. quod intra hominum millia triginta Consul adduxisset. Ab hac fiducia quum multa negligenter & temere fierent, ea Consuli patefacta occasio est, vt quamquam febri quartana, seu quemadmodum alii scripserunt, recenti vulnere debilis, suo tempore locoque vtendum iudicaret. Namque Bituitus, licet Rhodanum ponte iunxisset, transferendis celerius copiis tumultuarium alterum ex lintribus struxit, quos, imposito ex asseribus tabulato, catenis ferreis reuinxerat. Regio ob viciniam montium, partim aspera collibus, partim aquis interrupta, mediocribus quam magnis exercitibus instruendis habilior erat. accedebat tempus anni, magnis caloribus, quorum impatientes Galli sunt, momentum allaturis victoriæ. nam A.D. VI. Id. August. dimicatum est. Igitur curru circumuectus agmen, aut si in pedes se demisisset, proximis ægrum sustentantibus, ordinabat aciem, milites cohortabatur, quid fieri in pugna vellet, edocebat. Diligentiam consiliumque Consulis ingens victoria, & quanta ex eo hoste parta numquam fuerat, approbauit. Ad ducenta millia Gallorum fuisse referuntur. Ex his qui minimum, *centum viginti millia cæsa*; qui plurimum, *centum quinquaginta interempta armis, aut aquis suffocata* prodiderunt. nec insignior victoria clade hostium, quam victoris exercitus incolumitate fuit: *ex quo milites omnino quindecim amissi* referuntur. Satis apparet, subito inuadentium impetu perterrefactum hostem, quum & multitudine sua, & transeundi studio præpeditetur, neque explicatam aciem, neque omnino prouisi paratiue quidquam ad prœlium habuisse. Igitur pugna cadentium magis numero, quam pugnantium robore, satis diu sustentata, postquam perditas esse res apparuit,

CAP. XLII. *Ætna exarsisse incendium.*

CAP. XLIII. *Bituiti Regis Aruernorum bellum cum Q. Fabio.*

CAP. XLIV.

Prælii tempus.

CAP. XLV. *Aruernorum clades.*

ruit, ad pontem confusis ordinibus multitudo ingens properauit. qui mole pressus, dissolutis vinculis, multa hominum millia mediis in flu-
CAP. XLVI. *Febris ei praemissa.* ctibus rapidissimi amnis exposuit. Consul rebus ex animi sententia procedentibus, etiam corporis sanitatem ex ista acie retulit; siue animi intentio & labor hortantis suos dispulit febrim; siue lætitia victoriæ excussit. Res enim sane magna gesta erat: potentissimæque ciuitates, non tentandam vltra fortunam belli ratæ bonis conditionibus in fidem acceptæ. ex vnius nomine Fabius *Allobrogicus* appellatus. Populos istos reperio, quum duplici clade perculsi, non tam de pace petenda, quam ab vtro Imperatore peteretur, agitarent (nam adhuc proconsule imperium in eadem prouincia Cn. Domitius obtinebat) tandem ob maioris potestatis nomen, & quod verum rebantur, ei se finiti belli gloriam dare, cui illustriorem de se victoriam dii dedissent, ad Consulis
CAP. XLVII. *Bituitus fraude Cn. Domitii capitur.* dextram confugisse. Quod quia Bituiti Regis auctoritate factum dicebatur, Cn. Domitius, qui pacatæ Galliæ titulum ardenter concupiuerat, vlcisci dolorem suum minime commendabili arte statuit. Quippe Bituitum, quasi de maximis rebus colloqui cum eo cuperet, in sua præsidia euocauit. qui vbi positis iam armis nihil vltra metuens, Gallica simplicitate venisset, hospitio exceptum hortari cepit, *vt ad satisfaciendum Senatui Romam proficisceretur*: deinde recusantem in vinculis imposuit naui, deportandumque in Vrbem curauit. Senatus, quamquam Domitii factum probare non posset, quieti tamen pacique dandum pu-
CAP. XLIIX. *Cogentiatus Bituiti filius Romæ educatur.* tauit, ne hac iniuria exacerbatum in patriam remitteret. Sed & *filium eius Cogentiatum comprehendi, Romamq; mitti: ipsum Albæ in custodia haberi* placuit. Adolescens Romæ liberaliter educatus, quum beneficio Senatus in Regnum postea reuertisset, amicitiam Romanam constanter retinuit. Allobroges Senatusconsulto in deditionem accepti sunt; Aruernis etiam & Ruthenis pax data: stipendium neutris impositum. Interea Q. Cæcilius Metellus Balearicus, pacatis insulis istis, coloniisque
CAP. XLIX. A. V. C. DCXXXIII. tamquam fræno impositis, Vrbem triumphans ingressus est. Magistratum deinde noui Consules inierunt P. Manilius, C. Papirius Carbo. His Consulibus L. Calpurnius Piso, Q. Cæcilius Metellus, qui paulo ante triumphauerat, Senatu recensito principem legerunt Q. Metellum Macedonicum, Censoris patrem. Magna tum omnium exspectatione iudi-
L. Opimius ab eadem Gracchi accusatur. cium L. Opimii agitatum est; quem simul abiisset magistratu, P. Decius Tribunus plebis die ad populum dicta, corripuerat. *Violatas ab eo leges* obiectabat, *quæ ciuem Romanum indemnatum necari vetuissent.* at reus auctoritate Senatusconsulti se defendebat. Id ipsum arguebat accusator,
CAP. L. simul Senatui creans inuidiam. *Quid enim posthac*, inquit, *certi vobis fi-*

dique

dique iuris erit, Quirites, si leges pro salute vestra, & quod saluti anteponitis, Accusatoris oratio.
pro libertate, sanctissimis cærimoniis latas, vbi factioni paucorũ, qui regnum in cu-
ria obtinent, visum fuerit, quolibet Senatus nutu tollentur? Ad triam illia, horresco
referens, ad tria millia ciuium Romanorum in carcere necata sunt: neque mi-
seris aut innocentia sua, aut ad populum Romanum respectus; ne Porciæ quidem
Semproniæque leges profuerunt. Quamquam quid ego Sempronias leges adno- CAP. LI.
co, quæ in ipso auctore violatæ sunt? C. Gracchum, Tib. Gracchi filium, P. Africani Gracchum suæ
nepotem, iterum Tribunum plebis, suæ leges defendere non potuerunt, quo mi- leges non defenderunt.
nus inauditus, indefensus, sine iudicio, sine iure, sine more mactaretur? His e-
nim hostiis superbissimorum hominum crudelitas gaudet: neque gratior cadere
victima vestræ libertatis hostibus potuit, quam qui eam aduersus impotentiam
illorum constantissime adseruerat. Atque huius quidem viri vitam defendi o-
mni ope oportuerat, sed id quidem quia fatali quadam consternatione præter-
missum est, saltem vlcisci, non magis ipsius, quem qualiscunque exitus semel
malis omnibus liberauit, quam vestra liberorumque vestrorum interest. quis e- CAP. LII.
nim posthac deorum hominumue, quemquam Quiritium C. Gracchi leges inno-
centem feret: nisi C. Gracchum sua lege hoc tempore, & in hoc reo vindicatis? In Opimium inuehitur.
Cuius ego rei frontem audaciamque miror, qui non vt biennio ante P. Popilius,
vltro cessit Vrbe, conspectumq; vestrum reueritus est, quo ille pudore miscricor-
diam vestram recte meruit: sed offert se, adsistit, adspicit adspiciturque, vix
molliore vultu, quam nuper fuit, quum iuuenem Tribunicium, quum senem tri-
umphalem, quum deinceps ex vestro numero cohortes innocentium interfici iu-
beret. Responde L. Opimi, quæ tibi mens eo tempore, quod consilium fuit, vt
inauditi exempli auctor, precium in caput, non dicam C. Gracchi, sed omnino
ciuis Romani constitueres? Quid vmquam tam nefarie vel acerbitas Regum, vel CAP. LIII.
libido decemuirorum prodidit? Hoc vtique non iussit Senatus? in quem transfer-
re criminum tuorum inuidiam soles: ex Senatusconsulto feci. Tune tibi, si ma- Etiam ex Senatusco. sed obliquum.
xime Senatus auctor fieret, ius & fas omne conculcandum, populi libertatem
obterendam, legum reuerentiam abiiciendam putes? Miseram vero ciuium Ro-
manorum conditionem, quorum terga ceruicesque non diutius tutæ erunt, quam
donec infestus plebi Consul, sui similium conspiratione, Senatusconsultum ad oc-
cidendos sine iudicio ciues fecerit! Sed alia nunc non exsequar. id dii ne sirint, CAP. LIV.
vt quod post longum & accuratum examen vniuersus populus Romanus iusserit, Leges Senatusconsultis tolli posse negat.
hoc pars aliqua, nec maxima, ciuitatis, possit vno tumultuario decreto tollere!
nam hæc quidem si inualuerit consuetudo, actum est, Quirites. quis enim præ-
stabit, ne quotidie deinceps aduersus leges Senatusconsulta fiant, & facultates
nostræ, corpora, liberi, coniuges, quidquid charum vnicuique sanctumque est,
quotidie ex paucorum dominorum arbitratu pendeat? Quæ enim tam atrox
caussa extrema necessitatis Senatusconsultum extorsit? An ad portas Hannibal CAP. LV.

Auxilium peregrinum à Graccho [illegible] erat, aut Capitolium Herdonius aliquis occupauerat? Aduersus inermem adolescentem armanda seruitia, ducenda peregrina auxilia erant, vt Cretensium sagittis, in ipsa Roma ciuium Romanorum corpora velut per ludibrium figerentur. At horrenda res inciderat, Q. Antyllius præco interfectus. Fieri id quidem non oportuit: sed quo merito C. Gracchus inuidiam facti tulit, quod constat nemini omnium accidisse acerbius? Scilicet hic Senatum accendit dolor, & ad vlciscendam ciuis Romani necem iusta indignatione commotus est!

CAP. LVI. O misericordes Patres! Quis iam nesciat, quanto plebis amore teneamini, qui propter libertinum hominem, Sempronios & Flaccos: propter vnum, aliquot millia ciuium occidistis? an & M. Fuluius Antyllium interfecit? Sed altera scilicet fax seditionis extinguenda fuit: esto! quid vero filius? pugnauit enim in Auentino: id quoque demus, iure interfectum videri, quia non libenter interfectus est. sed quid filiorum minor? quem pæne puerum, tantummodo quod patris imperio, cum precibus & lacrumis pacem ab hoc Consule orare sustinuit, in robore necauistis?

De Fuluii & filiorum nece defensio.

CAP. LVII. Quid illa deinde ciuium Romanorum millia; quæ tam cupide sunt interfecti, vt ne spatium quidem cognoscendi caussas relictum fuerit, etiamsi propositum adfuisset? Quæ omnia si iussu & voluntate Senatus gesta sunt, quid dicam nescio: sin & à natura hominum, & ab officio ciuium, & à dignitate amplissimi ordinis vehementer abhorrent, cur cognoscuntur: cur istorum inuidiam in se recipere, quam in L. Opimio hærere, ciuitatis principes malunt? cur tot egregii viri, maximis populi beneficiis vsi, adestis huic reo? fauetis? studium, gratiam, auctoritatem, vocem, accommodatis? Ad vos enim orationem meam conuerto, teque nominatim C. Carbo, quem equidem in istis subselliis conspici miror. vt caussam populi Consul oppugnes, quam Tribunus acriter, nec sine gloria, defendisti.

Opimii aduocatos incusat.

CAP. LVIII. Quum hæc atque talia homo minime infans turbulenta oratione iecisset; C. Carbo Consul, optimus illis temporibus patronus, rei defensionem orsus, *Recte*, inquit, *P. Deci, Tribunatus me admonuisti. Nam & ego tum annis & iudicio infirmior, eodem pæne modo, quo tu nunc facere aggressus es, per caussam Gracchanæ necis, multa mihi in ciuitate turbanda esse existimabam. Sed vbi omnes nostros principes, qui domi forisque præstantissimam Reipublicæ operam nauauerant, ipsumque adeo P. Scipionem Africanum, in alia sententia esse cognoui; subiit animum meum dubitatio, numquam profecto eiusmodi viros inultam clarissimi iuuenis cædem passuros fuisse, nisi publicæ quietis felicitatisque studium priuatis rationibus antepo-suissent.*

Carbonis Consulis pro Opimio Oratio.

CAP. LIX. *Tum vero refrixit inconsultus ardor, absurdusque mihi videri cepi, si me aut plus videre crederem, quam isti tot sapientissimi homines vidissent: aut plus amare Rempubl. quam quorum in hanc tanta exstarent merita: aut amicitia Gracchi permoueri, quum sororis suæ filium interfectum esse P. Africanus æquo animo pateretur. Igitur quod ille olim de Tiberii nece, idem ego de Caii*

vastu

casu nunc interroganti respondeam, iure caesum videri. Quod enim Senatu auctore factum sit, id iure factum esse, nemo negauerit, nisi cuius interest, hoc praesidio nudari Rempublicam, vt in ordinem coacto Senatu, improbis ciuibus omnia seditionibus miscendi impunita sit audacia.

Gracchum iure caesum adfirmat.

CAP. LX.

Senatus auctoritatem defendit.

Neque sine publico consilio ciuitas stare potest, neque sine auctoritate consilii sua constare salubritas. Ideo maiores nostri, prudentissimi mortales, ius amplissimi ordinis semper sartum tectumque habere studuerunt, vt non modo quoties temporibus rectorum consiliorum maturitas esset, sed etiam dubiis, aduersum subita pericula non deesset salubrium extemporalis copia. Sacrosancta quidem legum potestas esse debet neque ab earum voluntate vel latum vnguem recedi. sed ne ipsae quidem leges volunt, hac praescriptione fraudem fieri Reipublicae, quam fraudem vti cauerent, & latae à magistratibus, & à vobis acceptae iussaeque sunt.

CAP. LXI.

Leges ordinariae inter extraordinaria pericula non spectari.

Pacata tempora, tranquillamque ciuitatem, exsequutio legum & requirit, & respicit: vbi tumultus & seditiones celerius minantur periculum, quam in legibus esse remedium queat, extra ordinem prouidendum, ne immedicabile vulnus accipiatur, per quod ne ipsis quidem legibus posthac in ciuitate locus esse possit. Quod si hoc animo aut M. Brutus Regum tempore, aut in libertate C. Seruilius fuisset, non esset Tarquiniorum tyrannide exonerata Respublica, aut in foediorem Sp. Maelii dominatum recidisset: ne recentiora commemorem, quae multo malim obliuione sepeliri.

CAP. LXII.

Salus publica suprema lex.

Prohibere seditiones ac discordias, seruare patriam, occurrere conatibus impiorum, qui in perniciem eius conspirarunt, nulla lege vetitum: neque violatae dici possunt, quidquid in speciem contra ipsas actum fuerit; si aliter teneri salus publica non potuit, ad quam omnia in ciuitate, & ante omnia leges ipsae, referuntur. Quod si leges semel latas nusquam interruptis obsequiis seruari oportet, nullumque ob pretium necessitas ista remittitur; quid sibi volunt comitia vestra, Quirites, quibus toties solam hanc ob caussam coitis, vt prius constituta, propter spem aliquam maioris vtilitatis noua rogatione rebus praesentibus accommodentur.

CAP. LXIII.

Sin vero, temporibus Reipublicae mutantibus, easdem perpetuo retinere leges, non solum incommodum, sed etiam insanum est: cur aegre fertis, non paucorum, aut improborum, aut saltem imperitorum hominum arbitratu, sed consilio ac prudentia Senatus; neq; leuibus de caussis, sed ne summa rerum in discrimen veniat, vnam aliquam legem, ne mutare quidem, aut infringere, verum quod illa vetare videatur, id eo tempore statuque ciuitatis facere, quem, si praeuidere lex potuisset, ipsa haud dubie disertis verbis fuit acceptura. adeo mentem magis, quam orationem, legum adspicere prudentium est.

Mens legum spectanda.

CAP. LXIV.

Verba non possunt occurrere omnibus calumniis.

verba enim infirma sunt, & quamlibet diligenter scripta lege nec dubitationibus omnibus occurrere, nec effugere calumnias possunt. vnum in omni lege certum perpetuoque explanatumque est, velle, in verborum suorum sinu periculum Resp. & impro-

impro-

improbitati latebras esse. Hæc enim non scripta, sed nata nobiscum lex est, quam non solum homines, verum etiam omne animantium genus natura magistra tenet, extraordinaria pericula extraordinariis rationibus depellere, neque segnia opponere remedia celeribus malis. Scipionum fratrum cladibus amissuras Hispanias, retinuit L. Marcius: non facturus, si leges & comitia magistratuum exspectare voluisset.

CAP. LXV.

Eodem bello, quum Hannibal copias admouisset Vrbi, & pauens multitudo pluribus locis tumultuaretur; omnes qui dictaturam, consulatumue, aut censuram gessissent, donec Pœnus abscederet, cum imperio esse placuit. Qualia commemorare ex omni ætate plurima possem: nam eiusmodi exempla & in nostra ciuitate, & in aliis omnibus exigente vsu frequentata sunt.

Ad exempla prouocat.

Si igitur, quod talibus temporibus fieri solet debetque, à L. Opimio factum est; cur L. Opimius, tamquam fœdi facinoris auctor accusatur? cur inuidiæ criminique cedit, quod honori dari oportebat? In Thebana ciuitate aliquando longe principem virtute & moribus Epaminondam fuisse accepimus.

CAP. LXVI.

Epaminondæ factum cum Opimiano confert.

Is quum supra præstitutum legibus tempus continuata Prætura, res maximas patriæque vtilissimas gessisset, quarum occasio præteritura fuerat, si legitimo tempore imperium deposuisset; pœnam non deprecatus, adscribi petiit decreto, Epaminondam à ciuibus morte multatum esse, quod eos superatis apud Leuctra Spartanis, quorum conspectum in acie Bœotii, aut se imperatorem ferre nequiuissent, coëgerit Thebas ab interitu, Græciam in libertatem vindicare. *Vos damnationi L. Opimii quem titulum præscribere iustiorem poteritis, quam, quod impiorum suppliciis seruata ciuitate, hæc omnia, vosque ipsos, quantumlibet inuitos atque repugnantes, saluos esse coëgerit?*

CAP. LXVII

Rem narrat ea qua pro Opimio stant, præcipue.

Ciues armati, ducibus viris nobilissimis Auentinum insederant: non caussa, non proposito, ne specie quidem eadem, qua olim nostri milites eumdem collem occuparunt. vis illos & libido decemuirorum conciuerat; neque vt aliis iniuriam facerent, sed vt à se suisque liberis arcerent, satagebant. vtque animi ciuiles, sic etiam arma signaque Romana noscebantur. nunc homines seditiosi, bonis omnibus inimici, triumphata nuper arma & Transalpinum ornatum ostentabant, vt Vrbs iterum à Gallis capta videretur. Capita factionis, quum in Senatum vocarentur, venire detrectabant: quia quod per vim iniuriamque fecerant, non audebant iure defendere. In eo rerum articulo, quid aliud agere Consul, quam referre ad Senatum poterat? quid aliud Senatus, quam mandare Consuli tutelam ciuitatis?

CAP. LXIIX

Senatus esse caussam ait.

Nec ego iam L. Opimium defendo: totius Senatus ago caussam. Senatus, si vera vultis, hoc iudicio reus est. per L. Opimii latus legum violatarum Senatus insimulatur. Atque earumdem legum assertor & vindex, si diis placet, P. Decius est: quem ego idoneis eisque multis testibus pecuniam

contra

contra leges cepisse conuincam. Atque hic accusare L. Opimium audet, quod in caput C. Gracchi constituerit præmium.

CAP. LXIX.
Accusatorem confert cum Opimio.

quid enim est simile? tu pecuniam accipis, vt bonis ciuibus periculum crees; ille dedit, vt improbos tolleret. factum tuum infamiæ plenum, & auaritiæ sordibus inquinatum est: ille suas opes non auxit; publicas non profudit, sed impendit. Atque vtinam fas esset, omnium malorum interitu quietem Vrbis atque securitatem comparare. nullum in vsum rectius æraria nostra aperirentur! Neque mihi magistratus ac triumphos Semproniosque ac Africanos ingesseris: onerant hæc, non excusant, amentiam hominum, qui neque honoribus, quos acceperunt à Republica; neque genere, quo procreati sunt, dignos se præstiterunt.

CAP. LXX.
Flacci & Gracchos sua culpa interfectos inuenit.

Nam quid ego de M. Flacco loquar, cuius arrogantiam contumaciamque nemo vnquam probare potuit? de Gracchis tacere malim: quorum ego dilexi Tiberium, Caium non odi: atque vtinam egregius alia iuuenis, saltem fraterno casu monitus ad saniora consilia se retulisset! Nam quod etiam adolescentes Flacci, aliorum aliquis numerus, armis aut suppliciis interiit, habeat sane crimen, si in hostes & proditores patriæ nefas est animaduertere. Sed hoc videlicet, hoc ipsum est, quod iam dudum à perditis hominibus quæritur. impunita scelera sua, atque etiam honorata esse cupiunt, eoque nituntur; vt seditiosorum quidem ciuium etiam infelicia ausa vindictæ solatium habeant: bonis, si quiescant, à vi improborum; sin restiterint, à iudiciis periculum proponatur.

CAP. LXXI.

Quod quia vobis obscurum esse non potest, Quirites, per omnia quæ cordi curæque sunt, per & communia ciuitatis iura, & suos quemque liberos oro, vt euntes in suffragia non de L. Opimio quæri hoc iudicio, sed de summa Reipublicæ, deque Vrbis & vestra securitate existimetis. Tibi vero Tribune denuncio, vt prauis actionibus turbare ciuitatem desinas: quod si ruere perrexeris, quidquid de L. Opimio fiet, neque Senatus Reipublicæ, neque Senatui Consul deerit. Missis in suffragia tribubus, qualem optauerant Patres euentus fuit; quum hortando docendoque populum, vt quisque gratia facundiaque apud singulos vniuersosue pollebat, euicissent; vt contra suum ipse studium, plerisque suffragiis reum absoluerit.

Opimius absoluitur.

CAP. LXXII.
Cn. Domitii acta in Gallia.

Interea in Gallis res ab Imperatoribus nostris constitutæ. Cn. Domitius viam muniuit, quæ ab auctore Domitia est appellata. Tropæum, rem inusitatam antea Romanis moribus, ex saxo struxit, hostiumque spoliis exornauit. Et ne vno tantum insolenti facto morbum impotentis animi proderet; elephanto per prouinciam inuectus est, militibus quasi triumphantem prosequutis. Q. Fabius ipse quoque in loco pugnæ tropæum ex lapide albo constituit: templaq; duo, Marti alterum, alterum Herculi, ædificauit. Notabilis in hoc Fabio morum varietas, & raro alias exemplo, post luxuriosam adolescentiam, ætate matura in melius profectus, fuit: belloque ac

que ac pace insignis, egregiis laudibus, & *Allobrogici* cognomento gentis Fabiæ veterem gloriam auxit, etiam opibus virtute amplificatis, vt pri-
CAP. LXXIII mus omnium argenti mille pondo possideret. Ab hoc igitur & Cn. Domitio decedentibus quum prouinciam P. Manilius Consul accepisset,
Triumphi de Gallis Q. Fabii, & Cn. Domitii. duo splendidi triumphi Romæ ex transalpina Gallia spectati sunt. Prior Q. Fabius Maximus de Allobrogibus & Rege Aruernorum Bituito triumphauit. Multa vt ex ditissimis gentibus transuecta spolia, signa militaria, currus, torques aurei: multi insignes captiui ante currum ducti. Sed omnium in se auertit oculos ipse Bituitus, præstantia formæ habituque conspicuus: quum discoloribus in armis, argenteoque carpento,
CAPVT LXXIV. A. V. C. DCXXXIV. qualis pugnauerat, transduceretur. P. Manilium, C. Carbonem Consules L. Cæcilius Metellus, L. Aurelius Cotta sequuntur. Annus solito quietior foris fuit, pacata recens Gallia, nec vllo alibi memorabili bello.
Segestani Carni veniunt in fidẽ. Tantum Segestanos his Consulibus in fidem venisse, incertum quibus caussis auctoribusue, reperio. Carnorum Segeste est, opportuno contra vicinas gentes situ, ad confluentes multorum amnium nauigabilium, quarum nobilissimi Sauus & Noarus, qui deinde in Istrum exeunt. Oppidum in planicie iacet, quam Alpes finiunt, ad gentem Iapodum lon-
CAP. LXXV go tractu pertinentes. Sed in Vrbe nondum satis res consederant, feruentibus iudiciis. & solicitabat homines religio, quod in agro Romano repertus esset octo annorum androgynus, fœdum ac turpe prodigium. Repetitum igitur ex haruspicum responsis est, vt illo in altum demerso, virgines ter nouenæ per Vrbem euntes solenne carmen canerent. Pro-
C. Carbonis iudicium. curatorum prodigiorum cura leuati animi in iudicium C. Carbonis se intenderunt: quem Consulatu abeuntem L. Crassus perculit vnius & viginti annorum adolescens. sed ab hoc exordio summam forensis elo-
CAPVT LXXVI. *Eius accusator L. Crassus.* quentiæ gloriam consequutus. Exstat eius oratio, qua inimicum insectatus est, & nunc quoque non minori cum admiratione legitur, quam tum audita est: quum pro tirocinio cepisset accusationem nobilissimi eloquentissimique hominis, qui modo Consul fuisset, & antea gratus plebi, L. Opimii defensione Patres quoque sibi conciliasset. *Id ipsum non ex animi sententia, sed per simulationem factum, aliudque sub ea specie quæsitum* Crassus arguens, effecit, vt ne reditus quidem ad optimatium caussam, reo apud ipsos optimates prodesset. Aderat adolescentulo mirificus pudor, & ætate fauorabilem etiam commendatione probitatis adiuua-
CAPVT LXXVII. *L. Crassi pudor, & iustitia.* bat. Initio accusationis ita commotus est, vt Q. Maximus, qui iudicium exercebat, quod fractum ac debilitatum metu videret, consilium dimiserit. Neque minorem à moribus animoque laudem, quam ab ingenii excellentia, eo iudicio meruit. Nam seruum inimici, qui scrinium do-
mini

mini ad se detulerat, vnde accusationem multis instruere argumentis
posset: cum scrinio sicut erat obsignato, vinctum hero remisit. Vnde
maiorem reo simul metum, simul verecundiam iniectam esse crediderim;
qui ab adolescentulo non magis caussa, quam animo, consilioque, & dicendi
arte vinceretur. Igitur damnationem timens, ne solum verteret, CAPVT
sumpto, vt existimatum est, cantharidum veneno, seueritatem iudicum LXXVIII.
spontaneo exitu præuenit. Hic annus C.Marii Arpinatis nomen, eousque
humile, nobilibus in Tribunatu actis extulit. Homo etiam in mu- *C. Marii Tribunatus.*
nicipio suo exclusus ab honoribus, Romæ petiit: fauentibusque Metellis,
Tribunatum adeptus est. Erant iam tum in iuuene spiritus, quales
rebus gerendis postea emicuerunt. igitur iudiciorum & campi perfidiam
perosus, quam pluribus in Quæsturæ Tribunatusque petitione
repulsis, quum industria consideret, aduersam senserat, ambitum coërcere
lege promulgata instituit. In ea nouum hoc & singulare fuit, quod CAPVT
pontes fieri iussit *angustiores*: ne quum ad suffragia transiretur, inspici ta- LXXIX.
bellæ, rogatiue aut appellari homines clanculum possent. Id quum ad
minuendam principum potentiam pertineret; L. Cotta Consule hortante
Patres, & legem impediri placuit, & ad reddendam incepti rationem,
C.Marium in Curiam arcessi. Venit ille, non tamquam ignobilis & *Eius certamen cum Patribus.*
adolescens solicito animo, sed imperiosus & minax: *Consulem*que, *ni sen-*
tentiam mutaret, in carcerem abduci iussurum denunciat. Consul nihil CAPVT
territus, rogare Senatum incipit, Metellus cuius prima sententia fuerat, LXXX.
Senatusconsulto parendum esse censet. tum vero Consule dimisso, hunc præ-
hendi per viatorem Marius iubet: neque prius abstitit, quum Metello *Senatu cedente legem per-*
ceteros Tribunos appellante, auxilio nemo esset, quam Senatu cedente *fert.*
legem perferret. Inclutus ab hoc facto apud multitudinem Marius esse:
quæ oppressum ab se Carbonem, dimissum Opimium mirabatur ac do-
lebat. *Patrum nimirum artibus atque clientelis effectum, vt etiam in populi iu-*
diciis nomen potestatis penes ipsum, vis ac robur penes optimates esset. Auctorita- CAPVT
te, gratia, pecunia, plurimorum studia peruertere facile illis: nisi contra corru- LXXXI.
ptionum fraudes consilio & audacia pugnetur. In hoc, munere deum, obtigisse
Tribunum vnicum, qui & ipse non animo tantum, sed genere totus plebeius, satis
& ad excogitanda salubria ingenii, & ad perficienda virtutis adferret, blanditiis
incorruptus, contra metum imperterritus. Verumtamen haud diuturnam de
se hanc opinionem esse passus est, mutauitq; meliore fama, quũ collegæ *Collega Frumentariam ferenti restitit.*
frumentariam legem ferenti, ad extremum restitisset: vt iam neutrarum
partium spectare gratiam, sed quod factu æquum, & vsu salutare esset, in-
tueri putaretur.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER SEPTIMVS ET VICESIMVS.

In locum lib. LXII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Libri LXII. Liuiani.

Q. Marcius Consul Stonos, gentem Alpinam, expugnauit. Micipsa Numidarum Rex mortuus, regnum tribus filiis reliquit, Atherbali, Hiempsali, & Iugurthæ fratris filio, quem adoptauerat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas subegit. Iugurtha Hiempsalem fratrem bello petiit, quem victum interemit: Atherbalem Regno expulit, qui à Senatu restitutus est. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ahenobarbus, Censores, duos & triginta Senatu mouerunt. Præterea motus Syriæ Regum continet.

A. V. C. DCXXXV. *Prodigia.*

ANno ab Vrbe condita sexcentesimo tricesimo quinto, quum M. Porcius Cato, Q. Marcius Rex Consulatum iniuissent; tres Soles conspecti sunt. ob hoc, & examen apum in foro visum, lactisque pluuiam, & quod terra cum mugitu tremuerat, libri Sibyllini aditi, & ex iis sacrificatum. Quum de prouinciis Consularibus ageretur, Galliæ numquam satis quietæ, Africam comparari placuit: in qua nouarum rerum initia morte Micipsæ Regis erumpebant. Is Masinissa patre genitus, Manastabale & Gulussa fratribus morbo absumptis Regnum per multos annos solus possederat: quietus ingenio, humanitatisque ac sapientiæ studiis

CAP. II.

deditus. Quamquam autem more Numidarum ex multis mulieribus liberos, sed præcipuæ dignationis Atherbalem & Hiempsalem haberet, Iugurtham fratris Manastabalis, sed ex concubina filium adoptauit, & testamento pariter cum suis heredem instituit. Sic enim optime se consulturum familiæ suæ existimabat, si virum acrem, & Numantino bello multas apud Romanos insignes amicitias nactum, quia per insidias tollere non erat ausus, beneficio sibi liberisque suis obstringeret. Haud multis ante mortem diebus, conuocatos omnes, cognatis ac amicis adhibitis, graui oratione admonuit, *concordiam inter se colerent: id si fecissent, inuictas eorum opes; sin vero, fluxas & ad interitum pronas fore.* Veriorem

Micipsa liberos hortatur ad concordiam:

fuisse

fuisse vatem, quam feliciorem consiliarium, sequentia docuerunt. Quamprimum enim iusta mortuo exsoluta fuerant, congressi in vnum Reguli, vt de constituendis rebus deliberarent; illud discordiarum incendium excitauerunt, quo paucis deinde annis Masinissæ domus, Regnumque Numidiæ conflagrauit. Ambitioso ac perfido Iugurthæ animo stimulum admouerat importuna Hiempsalis ferocia, qui fratrum natu minimus, quum iam Iugurtha & Atherbal consedissent, ad latus Atherbalis cepit locum, vt Iugurtham medio, qui honestissimus apud Numidas est, depulsum, in postremam sedem detruderet: quia non solum, vt consortem Regni, oderat; sed etiam, vt materno genere imparem, despiciebat. Adnitente tamen Atherbale fratre, & *ætatis habendam esse rationem* præcipiente, vix in alteram partem concessit. Mox, vbi de negotiis disseri ceptũ, & Iugurtha forte dixerat, *quinquennii consulta & decreta omnia rescindi oportere, quod per ea tempora confectus annis Micipsa parũ animo valuisset: id vero magnopere sibi placere*, Hiempsal respondit; *nam & Iugurtham proximum intra triennium adoptatum esse.* Satis apparebat, non posse in tam discordibus animis sperari societatem Regni, qualem inter Masinissæ totidem numero filios P. Scipio Africanus feliciter instituerat. igitur ad postremum eo deuentum est, vt constitui certum diem placeret, quo imperium thesaurique diuiderentur. Ex hac dissensione Regulorum, quia cura patribus iniecta erat, ne in Africa bellum fieret, alteri Consulum prouinciam Africam decreuerunt. Neutri læta sortitio fuit. M. Cato, cui Africa obuenerat, quum in prouinciam peruenisset; fato ibi functus est: Q. Marcius Galliam sortitus, inter adornandam profectionem, domesticum graue vulnus accepit, amisso vnico filio, summæ pietatis & magnæ spei iuuene. Sed hanc familiæ calamitatem in augmentum laudis conuertit, constanter atque fortiter casus acerbitatem ferendo. nam protinus à rogo filii curiam petens, quia Senatus ea die legitimum tempus erat, quasi nihil triste passus esset, Reipublicæ negotiis animo imperturbato vacauit. Neque mirari conuenit, virum hoc animi robore præditum, etiam in prouincia belloque strenue feliciterque res gessisse: quamquam labore maiori, quam gloria; quanto plus illis gentibus ferociæ, quam nobilitatis erat. Cum Stœnis præcipua dimicatio fuit, quæ Ligurum Inalpinarum natio est, fœda feritate, sicut eo bello est cognitum. Quum enim à Romanis circumuenti, timere libertati cepissent, vxoribus cum prole interfectis, ignibus in ædificia coniectis, perire maluerunt, ne ex iis quidem, qui capti ab Romanis fuerant, seruari quisquam potuit: etiam pueris vario mortis genere in

CAP. III.
Sed illi inuicem dissentiunt.

CAP. IV.

Agunt de diuidendo Regno.

CAP. V.

Q. Marcii constantia in filii morte.

CAP. VI.
Eius bellum cũ Liguribus Stœnis.

CAP. VII.

corpora ſua ſæuientibus. Ea quum renunciata Senatui eſſent, quo aduerſus tam intractabile hominum genus, quod in Gallus partum fuerat, firmius contineretur; amicisque populi Romani gentibus propior ſpes, & ambiguis terror eſſet: nouam deduci in ea loca coloniam placuit.

Colonia deducitur in Galliam Narbo Marcius.

Deducti ſunt ex Senatusconſulto ciues Romani. Inter Triumuiros deducendæ coloniæ L. Craſſus adoleſcens fuit: qui rogationem eam, quæ contra coloniam Narbonenſem ferebatur, vt ſe populo nonnihil venditaret, etiam Senatus auctoritati detrahendo, acerrime diſſuaſerat. Colonia deducta eſt. *Narbo Marcius* à nomine Conſulis appellatus.

CAP. VIII.

L. Metellus Dalmaticus.

Interea L. Cæcilius Metellus de Dalmatis triumphum, & *Dalmatici* cognomentum retulit: templumque Caſtoris de manubiis ſtruxit. Auctores habeo, *neque cauſſam eius belli vllam, neque geſta memoratu digna fuiſſe. tantum improbitate Metelli, qui triumphandi cupiditate gentem quietam bello petere geſtiret, Senatui decretum extortum. ex quo arma inferentem, quum benigne & in ſpeciem pacis à Dalmatis exceptus eſſet, Salone hiberna tranquilla exegiſſe, poſteaque Romam reuerſum, nulla maiore re geſta triumphaſſe.*

CAP. IX.

Neque me fugit, declinantibus ſub ea tempora moribus, haud minus nonnumquam ambitioni, quam virtuti dari cepiſſe: nondum tamen depuduerat, vt ſine maxima contentione, cuius veſtigium nusquam vllum depræhendo, triumphus tam nulla, aut leui cauſſa decerneretur. & in melioribus annalibus Dalmatas à L. Cæcilio Metello ſubactos inuenio.

Iugurtha fratres bello petit.

Sed in Africa poſt mortem M. Catonis, tamquam remoto cuſtode liberior Iugurtha, non amplius diſtulit, quin animo cupiditate imperii & accepta contumelia ſaucio morem gereret. donec in bellum erupit res, fratrumque alter ferro cæſus occubuit: alter, exactus Regno, Romam confugere coactus eſt.

CAP. X.
A. V. C.
DCXXXVI.

Eo quum veniſſet, L. Cæcilius Q. F. Metellus, Q. Mucius Scæuula Conſules erant. quo anno Saturniæ androgynus annorum decem inuentus. *Præneſte* quoque *lacte pluiſſe* renunciatum; *haſtamque Martis in Regia motam; Priuerni terram ſeptem iugerum in cauernam deſediſſe*; fulmine quoque circa Vrbem & in ipſa pleraque icta ſunt. Vrbe virginum cantu luſtrata, res quietæ manſerunt: externorumque Regum

Numidici motus.

atque populorum negotiis tranſactus annus eſt; inter quæ Numidici motus magnitudine ac periculo eminebant: quos licet paulo ante indigitatos, operæ precium eſt vberius exponere.

CAP. XI.

Iugurtha Hiempſalem occidit: Atherbalem expellit.

Iugurtha fratrem Hiempſalem, ſeu bello aperto, ſeu inſidiis captum (nam quod mireris in re non admodum antiqua, diſſenſus eſt) quum occidiſſet; vindicem fraternæ cædis & ſui periculi Atherbalem armis petiit. Atherbal quamquam legatis miſſis, Senatus populique Romani, cuius in fide atque clientela Re-

gnum

gnum erat, opem consiliumq; in hac fortuna sua expetisset, tamen quod, magna ad eum confluente hominum multitudine, placere vires ceperant, pugnandi copiam nihil aliud quærenti Iugurthæ facit. Imperitus adolescens ab exercitatissimo & acerrimo viro, qui sicut pauciores numero, ita bello meliores sub signis habebat, haud ægre victus, ex mala pugna protinus in prouinciam, & exinde Romam proficiscitur. Id vbi CAP.XII.
Iugurtha cognouit, haud magis prospero prœlio lætus, quod paucis diebus totius Numidiæ dominum effecerat; quam anxius cura, ne miserabilis fortuna Regis socii & amici Romana in se arma concitaret, propere legatos Romam cum multa pecunia mittit. *Legatos cum muneribus mittit ad Senatum.* Quod enim & potentiam populi Romani, & auaritiam nobilitatis perspectam atque cognitam haberet: nihil in viribus, plurimum in largitione spei ponens, auro quam ferro fortunam experiri malebat. Igitur dat negotium suis, *ne vequam muneribus parcant, sed vbi veteres amicos expleuissent, quemcunque possint, concilient: neque, dum caussæ suæ defensores adquirant, quidquam nimium ad largiendum putent.* Quod vbi strenue per aliquot dies, nec abs- CAP.XIII.
que successu, à legatis factitatum est, Senatus ipsis & Regulo datur. Atherbal quum ipso adspectu per squallorem & lachrumas misericordiam multorum permouisset; conuenientem his orationem habuit. *Adherbalis Oratio in Senatu.* *Venerabilis iste conspectus vester, Patres Conscripti, atque ipsa loci religio, magnopere me consolantur, vt in simillimo diis consessu non timeam, quæ homines precaturo solicitudinem curamque iniecissent. Vt enim quisque alienæ opis maxime indiget, plerumque potitur ægrius: auersante tamquam contagio transituras miserias, qui rogatur; maxime vbi nullo ante officio deuinctus, denegare sine rubore auxilium potest. Sed dii immortales, quorum vos imitatores esse de-* CAP.XIV.
cet, neque beneficia cuiusquam desiderant, & in maximis calamitatibus gaudent approbare benignitatis suæ potestatisque magnitudinem. Ne vsui vobis esse possem, opum vestrarum firmitudo, & breue Regni mei tempus effecit. sed pater Micipsa, sed Masinissa auus, quum adhuc fide & opera sociorum fortuna imperii vestri egeret, quidquid à fortissimis viris, nominique Romano amicissimis postulari debuit, enixe præstiterunt. *Patris & aui allegat merita.* *Idem propositum in me fratremq; non exemplo magis maiorum, quam consilio & institutione patris ita propagatum est; vt quemadmodum Regnum vitamque, ita vestram amicitiam seruandam retinendamque esse, semper existimaremus. Atque vtinam per Iugur-* CAP.XV.
tham & fratri meo diuturnior vitæ vsus, & mihi otium mansisset; nullam occasionem præterire passi essemus, quo fieri quidquam potuisset, quod ad cultum vestrum obsequiumque nostrum pertinere videretur. Sed ille fera & inhumana natura præditus, cuius beneficio liberorum in ius receptus est, eius liberos pluquam hostili odio prosequitur: alterum cum diris cruciatibus occidit, me nisi *Iugurtha immanitatē accusat.*

 euasis-

euasissem eadem passurum, hactenus fuga seruauit, postea quoque aut inopem sollicitamque ducturum vitam, aut acerbam subiturum mortem, nisi vestra mihi misericordia succurrerit.

CAP. XVI. *Per igitur vestram istam potentiam atque gloriam, quas consulendo miseris præcipue auxistis, per aui mei memoriam, patrisque Micipsæ nuper amicissimum vobis nomen, oro obtestorque, vt iniurias meas meorumque vindicetis; ita perpetuo florentes, æmulam diu obtineatis magnitudinem, vt semper perfugio inique oppressis esse positis omnibus, ipsi nullius auxilio egeatis.*

Iugurthæ legatorum Responsio.

Ad hæc legati Iugurthæ paucis responderunt: *Hiempsalem iniussu eius, ob sæuitiam suam, ab Numidis interfectum; Atherbalem vltro*

CAP. XVII. *bellum inferentem, bello repulsum esse, quod iure gentium liceat. Numantino bello cognitam Iugurthæ virtutem ac fidem esse: neque vllum exuendi ea, & mutandi, precium. petere igitur, eumdem adhuc putarent Patres Conscripti, neque plus verbis inimici, quam factis suis crederent.*

Disceptatio inter Patres.

His vltro citroq; dictis, quum Curia egressi vtriq; essent, longa in Senatu disceptatio tenuit. magna pars Senatus palam Iugurthæ erat, & ad eamdem caussam propinquos amicosque gratia pertrahebat: aliis nec contemnenda auctoritate, acriter repugnantibus, qui *de vindicanda Hiempsalis nece, reducendo Atherbale, deque pœna Iugurthæ* seueras sententias dicebant.

CAP. XVIII. *Scauri Oratio contra Iugurtham.*

Præ ceteris M. Æmilius Scaurus, qui iam tum plurimum in Senatu facundia & auctoritate poterat. *Longam nobis,* inquit, *& ambiguam disceptationem non tam difficultas caussæ, Iugurthæq; facinus, sed nostra vitia faciunt, Patres Conscripti. Scelus per se atrox, in nos contumeliosum, socio & amico nostro Rege altero pulso, altero etiam occiso esse non dubitatur; quod neque sine culpa nostra defendi, nec sine turpitudine dissimulari possit: & adhuc consultamus, id ne vindicari oporteat? Censeamus ergo iure casos, qui non præuenerint inimicum: introducamus hanc in sociorum animos opinionē, vt maximis sceleribus potentissimos in hoc consilio defensores paratos esse putent: nihil amplius in sua probitate, nihil in fide nostra existiment repositum: audacia domi, apud nos pecunia confici omnia posse!*

CAP. XIX. *Societatis neglectæ dedecus exaggerat.*

Quæ deinde piacula huius imperii dedecora satis eluent: aut quis adeo paulo humanior nostrā vltra appetendam amicitiam putabit, si conuersis nunc vicibus pro pristina nostra iustitia & æquitate hunc inualuisse morem crediderint, vt iniurias sociorum non iam per obliuionem aut alia negotia, sed quod omnium est fœdissimum, prudentes scientesque ob mercedem negligamus? Annon venit in mentem aliquando cogitare, quibus artibus ad hanc potentiam & gloriam, res Romana ex parua & tenui adoleuerit? aliudne a maioribus accepimus, quam quum propter virtutem illorum, multi ad societatem nostram accesserint, propter fidem & hos mansisse in fœdere, & alios vltro vt reciperentur ambisse.

CAP. XX. *Quos igitur ea ratio nobis adiunxit, quod in fide nostra dubiæ suæ fortunæ firmum crediderant præsidium*

dium fore; annon eos inde deducet cognitus error, si semel in hanc opinionem venerint, alium nunc Senatum, alium populum Romanum esse, quam quorum illi mores tanti fieri oportere iudicassent. Dicant nunc qui muneribus aut gratia expugnati, contra fas & fidem, contraque dignitatem populi Romani, parricidiale facinus importuni mortales defendunt: quid responsuri sint maioribus suis, si qua possint ab iis rationem noui corruptique moris repetere? quid posteris? quibus nescio an potentiam eamdem, famam certe minime relicturi sunt, qualem ipsi a parentibus acceperunt. Multa deinde de Masinissa, multa de Micipsa loquutus acerrime Iugurtham oppugnauit. Neque iis, quos accusabat, melior ille; sed occultior erat: alioquin ex paterna inopia pecuniæ auidus, quia Regis largitionem notam vulgo infamemque esse senserat; non amore virtutis, aut sanctitate morum, quamquam egregius simulandi eam artifex, sed inuidiæ metu se cohibebat. His nequidquam resistentibus, quum numero vincerent, qui vero vincebantur: Senatusconsultum fit: vti decem legati crearentur, qui Regnum, quod Micipsa obtinuerat, inter Iugurtham & Atherbalem diuiderent. Qui vbi venerunt, iisdem artibus aggressus Iugurtha, pleramque partem magnitudine largitionum promissorumque suam fecit. inter quos & L. Opimius fuit, C. Gracchi interfector & tum legationis princeps. Diuiditur ex voluntate & vsu Iugurthæ Numidia: ipse partem Mauritaniæ finitimam occupat, agro virisque potiorem: alteram, haudquaquam opibus parem, tamen quia portuosior, ædificiisque pulchrioribus erat, Atherbali imputauerunt. Ita compositis vtcumque rebus, & auctoritate Senatus Atherbale restituto, species, sed infida quietis per aliquod tempus tenuit: mox reuersus ad ingenium Iugurtha, non ante destitit, quam æmulum, seque perderet, vt suo vnumquodque loco narrabitur. Non prætermiserim geminam hoc anno C. Marii repulsam in petitione Ædilitatis, vnde & animus viri, & fortuna plenius cognoscatur. Candidatum comitiis Ædilium curulium professus, quum frustra se niti animaduertisset, repente plebeiam Ædilitatem petere instituit. hic quoque repulsus, eadem die, quod antehac acciderat nemini, duplicem campi notam passus est. Cuiusuis alterius spem alacritatemque tam grauis ignominia fregisset: C. Marius hoc magis excitauit intenditque animum, vt honores, quos nec omittere per ambitionem nec obtinere per gratiam poterat, labore & virtute extorqueret. Fine anni Q. Marcius Q. F. Q. N. Rex Procos. de Liguribus Stœnis triumphauit, III. Non. Decemb. Idibus deinde, quia in Liguribus semina bellorum omnia solicite extinguenda videbantur, Q. & M. Minucii Rufi, quum in re præsenti fuissent, inter Genuates & Veturios, qui de finibus diffidebant, Romæ sententiam ex Senatus-

Aduersus munera & gratiā detonat. [?]

CAP. XXI.

Regnum diuiditur. [?]

CAP. XXII.

Iugurthæ melior portio datur. [?]

CAP. XXIII.

C. Marii duplex repulsa vno die. [?]

CAP. XXIV.

Q. Marcii triumphus de Stœnis. [?]

A. V. C. DC XXXVII tusconsulto dixerunt. Anno sequenti C. Licinius Geta, collega Q. Fabio Maximo Eburno, qui contra opinionem plurimorum in petitione M. Scaurum superauerat, Consulatum gessit, nulla re memorabili ad famam posteritatis insignem, nisi quod eius anni Prætoria comitia iudicium ambitus pepererunt,

C. Marius de ambitu postulatus.

CAP. XXV. C. Mario reo, qui quum vix & ægre postremo loco renunciatus esset: haud minus negotii in retinenda salute habuit, quam in obtinendo magistratu habuerat. Suspicionem haud vanam conspectus intra Septa Cassii Sabaconis seruus, permixtusque suffragia ferentibus fecerat, magnam inter dominum eius Mariumque necessitudinem non ignorantibus. Et acrior inuidia cooriebatur, quasi non veteres modo leges, sed à se quoque nuper latas primus infregisset. Ita per aliquot dies periculose iactatus, & propemodum damnationis certus, postremo pari vtrimque sententiarum numero, vix ambustus euasit.

Vix euadit ambustus.

In eo iudicio, testis in eum citatus C. Herennius, excepit, *patronis testimonii dicendi aduersus clientes remissam moribus esse necessitatem, porro C. Marium eiusque parentes semper in Herenniorum clientela fuisse*: quum ea excusatio à iudicibus acciperetur; Marius ipse reclamauit *magistratu*

CAP. XXVI. *capto ius patronorum tolli* testificatus. Vnde cognoscere spiritus viri licet, etiam salubris tum humilitatis ita pertæsi, vt productum ab accusatoribus, à se irritatum testem audiri mallet, quam se clientem cuiusquam confiteri. quum præsertim ne vera quidem ratione vteretur. nec enim quilibet magistratus, sed curulis tantum, clientela liberat.

C. Marii spiritus.

A. V. C. DC XXXIIX M. Æmilius Scaurus, M. Cæcilius Metellus Consules sequuntur. quo anno C. Marius Præturam gessit cum mediocri laude: & sequentium temporum honoribus fere obliteratam. Collegam eius in Prætura P. Decium, quod se transeunte sederet, assurgere Consul Scaurus iussit, eique vestem scidit,

Prætor à Consule coercetur.

CAP. XXVII sellam concidit, *ne quis ad eum in ius iret*, edixit. Eadem grauitate sumptuariam legem tulit; eadem, aliam de libertinorum suffragiis. Neq; minori seueritate censuram L. Cæcilius Metellus Dalmaticus, Cn Domitius Ahenobarb⁹ exercuerunt, duobus & triginta Senatu motis: quo in numero & Licinius Geta prioris anni Consul fuit: ipse post aliquot annos Censoriam potestatem adeptus. Nota Cassii Sabaconis ad C. Marii Prætoris infamiā pertinuit. iudicio Mariano interrogatus à iudicibus, *ecquid seruus eius in Septis egisset? sitienti sibi frigidam attulisse. deinde poculo recepto statim*

L. Metelli Cn. Domitii Censura.

CAP. XXIIX. *digressum* respondit. Censores siue falsa respondisset, ob mendacium; siue vera, ob intemperantiam, dignum animaduersione sua factum habuerunt. Senatu deinde recensito principem legerunt M. Æmilium Scaurum Consulem: quia Consulis alterius pater Q. Metellus Macedonicus, qui superioribus lustris legi consueuerat, fato erat functus. Ra-

ram huius Metelli felicitatem multi ſcriptores concelebrant, *cuius post longam vitam ſplendide peractam, lectum pro Roſtris quatuor filii ſuſtulerint, vnus Conſularis & Triumphalis, & Cenſorius, alter Conſularis, tertius Conſul, quartus Prætorius, candidatus Conſulatus, quem mox adſequutus eſt.* Aderant & generi, (tres enim filias, & ex omnibus nepotes reliquerat) quorum duo paulo poſt Conſules & ipſi facti. Iidem Cenſores artem ludicram ex Vrbe remouerunt, præter tibicinem cum cantore, & ludum talorum. Agri quoque publici, de quo tam acriter certatum fuerat, vectigalia fruenda locauerunt. Iam in Vrbe ſatis omnia pacata erant; Regna ſociorum motibus conſuetis quatiebantur, quum non modo inter æmulos Reges, ſed etiam in earumdem Regiarum penetralibus, bella ex bellis, ſcelera ex ſceleribus gignerentur. Syriæ partem potiſſimum victo Demetrio Alexander obtinebat, pars filio Demetrii Grypo adhæſerat, & aduerſus robuſtiorem & auidum ægre defendebatur. quum vtrique ex præſenti ſtatu commutatio fortunæ nata eſt. Nam Alexander ſucceſſu elatus, Ptolemæum Ægypti Regem, cui faſtigium ſuum debebat, ſuperbia abalienauit; eumdem conciliauit ſibi Grypus, pro rerum præſentium modulo humilis, & potentiori blandus. & ne deforme obſequium eſſet, neceſſitudine ſanguinis opportune tegebatur: quod filia Ptolemæi Grypus erat editus. Ex eo tempore Rex Ægyptius nihil non meditari ac facere, quod ad deſtruendas Alexandri opes, augendumque Grypum pertineret. quumque ſciret magni eam rem ad omnia momenti fore, cum ingentibus auxiliis filiam Tryphenam Grypo nupturam mittit: vt omnes intelligerent, non ſolum amicitia Ptolemæi, ſed etiam adfinitate hunc validum eſſe. Nec id conſilium ſperato exitu caruit: Syris alioquin haud tenaciſſimæ fidei populo, poſtquam inſtructum Ægypti viribus Grypum viderunt, non grauatim ab Alexandro deficientibus. Ille tamen imperterritus, eductis impigre copiis, Laodiceam oppugnat: vt priusquam à Grypo venire auxilia poſſent recuperaret; ſimul defectoribus Antipatro, Clonioque & Æropo, nam vrbem hi abalienauerant, in poteſtatem redactis, maiorum motuum materiem præcideret, quum in oppugnanda Vrbe ſingularem animi magnitudinem adhibuiſſet, non minorem in capta oſtendiſſe dicitur. quippe veniam delicti omnibus dedit: natura mitis ac placidus, & in congreſſu ac ſermonibus comis, eoque multitudini percharus: niſi quod inclinante fortuna apud leues animos omnia præſenti vtilitati poſtponuntur. Igitur quum aliquanto poſt collatis cum Grypo ſignis, magna pugna victus eſſet, ſtatim de fuga in Græciam cogitare cepit, quod imbelli ſimul inſidoque populo ſalutem ſuam credere non audebat. Hæc agitanti, quum

Q. Metelli Macedonici felicitas.

CAP. XXIX.

Regnorum ſociorum calamitates.

CAP. XXX.

Alexander Syriæ Rex Ptolemæum offendit.

CAP. XXXI.

Eius virtutes.

CAPVT XXXII.

quum nihil magnopere aliud propositum esset, quam quomodo plurimum pecuniæ deportare secum posset; compilatis Regiis thesauris, etiam deorum donariis adiecit manus.

Sacrilegia.

In templo Iouis Antiocheni, quam in vrbem ex aduersa pugna se receperat, signum erat Victoriæ ex auro solidum. id per caussam stipendiorum quæ militibus aliunde persoluere nequiret, tolli iussit; *Victoriam sibi ab Ioue commodari* dictitans.

CAPVT XXXIII.

Stabat & ipse Iupiter aureus, magnitudine cubitorum quindecim; & hinc quoque, vt fit, maiore vulgi cultu celebratus. quare metuens, ne Græci milites religione deterrerentur; cum externis quibusdam (Iudæos fuisse verosimile est, quorum princeps Alexandro socius & amicus erat, contemptu & odio peregrinorum sacrorum omnium præ ceteris ad sacrilegii ministerium idoneos) silentio noctis amouere simulacrum aggressus est.

Periculum in sacrilegio.

Sed re patefacta, in conatu depræhensus, concursu multitudinis fere cum omni exercitu internecione cæsus esset.

CAPVT XXXIV.

Fuga, & exitus.

Elapsus tamen cum modica manu, contendit Seleuciam; quo iam fama eorum, quæ erant Antiochiæ gesta, præuenerat. Igitur exclusus à Seleucensibus, Posidium petit: nusquam à maritima ora recedens. Sed infelix misero fuga fuit: non hominibus modo, verum etiam, vt creditum est, diis aduersantibus. Plane quasi Ioue iniurias suas persequente, magna vi tempestatis oppressus, deinde à suis desertus; dum in locis solitariis occursum hominum vitabundus oberrat, à latronibus capitur: agnitusque, & ad Grypum perductus, interficitur.

CAPVT XXXV.

Hæc mihi verior narratio visa; quamquam alii auctores sunt, tædio malæ pugnæ mortem sibi veneno consciuisse. Defunctus ingenti periculo Grypus videbatur, quod æmulo sublato, solus vniuersa Syria sine metu potiretur; quum inter blandientis fortunæ delicias, longe præsentius, vnde non timebatur, oblatum periculū est.

Grypo venenatū poculum offert mater.

Mater Regis Cleopatra, mulier omnes adfect⁹ cupiditati dominationis posthabere solita, vbi victoria excitatum adolescentem, non iam nomine tantum, sed etiam animo Regio, capessere Rempublicam videt; venenatum poculum ab exercitatone sitienti offert.

CAPVT XXXVI.

Ille bibere priorem iubet.

Ille, quamquam prodita res à conscio fuerat, ignorantiam simulans, quasi honoris caussa, bibere illam priorem iubet. Recusante muliere, quum hoc ipsum pro manifesto sceleris argumento accepisset; acrius instat: pernegante illa, postremo producit indicem, &, *hic me*, inquit, *oblatam à te potionem accipere vetat. nihil malim, quam innocentem te reperiri.* neque *ambagibus opus. vnica eademque æquissima defensio est: si, quod obtulisti bibas. quod ego citra periculum sumpturus eram, etiam tibi non oberit. sin vero non innocentius poculo quam arcu vteris; recusare non potes, quo minus, quod filio miscuisti, mater haurias.*

CAPVT XXXVII.

Ita factum vindictæ instrumentum est, quod

est, quod facinoris esse debuerat: extinctaque Regina, *Philometoris* agnomen filio, apud dicacis ingenii populum dedit. Post hæc per aliquot annos quieta Syria fuit: donec matre Regis & patruo genitus Antiochus solita illi familiæ certamina instauraret. Iisdem temporibus Mithridates, qui Magni cognomen factorum & imperii amplitudine meruit, post necem patris perfidos tutores nactus, eorumque vitandis insidiis prudentiam ac virtutem coactus intendere maior atq; melior euasit, quam si à beneuolentissimis fuisset educatus. Quamquam enim honestæ blanditiæ, & tempestiua hortamenta plurimum apud egregios valent; potentiores tamen stimuli à periculis & metu adhibentur. Puerum adhuc, nam patrem natus annos vndecim amiserat; equo fero impositum exerceri iaculando coëgerunt: ita effectum, vt quamlibet feroces equos viribus & peritia domaret. Veneno aggressi sunt tollere: adegerunt non ad sumenda tantum, sed etiam excogitanda remedia, quibus firmatus, tum quoque, quum mori veneno vellet, non potuit. quæ adhuc ipsius nomine memoriaque celebrantur. Ferro mandare scelus instituerunt: necessitatem imposuerunt adolescentulo non vrbana tantum, sed etiam rustica tecta vitandi. vagatus per syluas & montes sæpe mutabat cubilia, ignaris omnibus vbi pernoctaret. quibus laboribus non modo admirabile corporis animique robur comparauit, quod ne senem quidem reliquit; sed etiam plurimarum linguarum cognitionem, rem minime inutilem imperanti, adeptus est. vt ad hæc tempora solus mortalium repertus sit, qui linguas supra viginti callens, annis LVI. quibus regnauit, subiectarum gentium legatos omnes, nullo adhibito interprete audiuerit. *Magnitudinem huius Regis cometarum apparitionibus prædictam fuisse* aiunt; *qui per dies septuaginta & quo natus est anno, & quo imperare cepit, cum ingenti luce deflagrarunt. Solis fulgorem ab iis victum* narrant: *quum cæli partem adeo magnam tegerent, vt donec toti orirentur aut occiderent, spatio quatuor horarum indigerent.* Ingentis eiusdemque diuturnæ fortunæ præsagium fuisse, postquam vtrumque euenit, creditum. Minime ab instituto alienum reor, & hæc, & aliorum populorum res, quales ea tempestate fuerunt, attingere. quia enim opes Romanæ iam eo magnitudinis creuerant, vt omnia ferme Regna nationesque cognitas bello aut fœderibus amplecterentur; ad externa nonnumquam deflectendum est: vt animaduerso, quæ quoque tempore Regna ciuitatesque, & sub qualibus fuerint; non solum nexus euentuum, sed etiam caussarum series, quibus excitatum adiutumque hoc imperium pleraque alia absorbuit, deprehendatur. Igitur tali Syriaci Ponticique Regnorum statu, Cappadociam Ariarathes, Bithyniam Nicomedes obtinebat, quieti eo tem-

Mithridatis pueritia.

CAPVT XXXIIX. *Tutorum insidiis petitus.*

CAPVT XXXIX. *Ad corporis animique robur proficit.*

CAP. XL. *Cometæ maximi.*

CAP. XLI. *Regnorum eo tempore status.*

tempore, aut nullo insigni ad nostram cognitionem motu. Parthorum opes maximis deinde bellis cognitæ, nihil tum ad Romanum pertinere putabantur. In Africa suspecta magis inter Reges omnia, quam mota erant: nondum audente Iugurtha, Senatus auctoritate recens restitutum fratrem aperta vi lacessere. Sed Ægyptum mors Ptolemæi, qui *Physcon* appellatus est, nouis tumultibus aperuerat; filiis duobus ex Cleopatra relictis: quorum vterque more gentili Ptolemæus quum vocaretur, cognominibus *Soteris* & *Alexandri* distinguebantur. *Imperium vxoris esse, & filiorum alterius, quem mater elegisset*, moriens Ptolemæus iusserat. ea res iam tum ab initio turbas in Regia, & paulo post crudelia fratrum aduersus matrem & inter se bella conciuit. Ipsa viuo adhuc marito, ne Soterem Regem appellaret, obstiterat: perfeceratque, vt à patre in Cyprum ablegaretur: minoris filii studiosa, quem imperii sui patientiorem fore sperabat. Igitur alteri nedum vt Regnum daret, vxorem, eamdemque sororem suam, eripuit; compulitque minorem natu Selenen ducere, dimissa cuius amore flagrabat, Cleopatra: quæ mox Antiocho Cyriceno nupta, cognatum quoque Syriæ Regnum magnis calamitatibus inuoluit.

CAP. XLII. *Turbæ in Ægypto.*

In Rege tamen Ægypti constituendo, plus voluntas populi, quam inclinatio matris potuit. quæ quum Alexandrum frustra commendasset, postremo maiorem filium Regem dixit; Alexandrum Cypro præfecit, vt opulentæ insulæ vires per illum retinens, Regi formidolosior esset. Breui tamen maior Ptolemæus obsequiis suis studia beneuolentiamque matris promeruit: si quibus artibus parata erant, tueri voluisset. Tam varia rerum vtique facies, tamen in summa fere ad incrementum Romanæ potentiæ spectabat: quæ opportunitate temporum vsa, cuncta quæ modo memorauimus Regna, excepto Parthico, in ditionem potestatemque redegit.

CAP. XLIII. *In Rege constituendo voluntas populi valet.*

Sed ego quidem hactenus, vt licuit, historiæ Liuianæ detrimenta, quamquam eloquentia copiaque longe impari, conquisitis vndique supplementis, ita resarcire studui: vt nullum posterioris ætatis vestigium notaretur: gratiora studiosis rerum Romanarum, quæ componebam, fore arbitratus, si sub qualicumque colore magni nominis, & tamquam antiquis temporibus scripta legerentur. Illud autem propositum diutius retinere difficultas tradendarum rerum vetat. nam penuria scriptorum plurima ignorare, de plerisque dubitare cogor, quæ quum viueret Liuius, recentis adhuc memoriæ, publicisque ac priuatis monumentis plurimis & certissimis compertissima fuerunt.

CAP. XLIV. *Auctoris in hoc opere consilium mutatum.*

Quis enim ferat, quando ad M. Scauri Consulatum, seriem annalium sequuti, peruenimus; de huius clarissimis eo tempore gestis, pauca & incerta sub eius præscriptione Liuiani nominis consarcinare satagentem; quum

CAP. XLV. *Mutandi ratio.*

quum vt cetera tam multa silentio prætercam, tres fuisse libros sciamus, quos ipse Scaurus de vita sua ad Fufidium scripserat: qui etiam post Liuium adhuc in manibus hominum versarentur? Igitur persona, quam sustinere nequeo, deposita; neque meam ætatem vltra, neque Ioannis Freinshemii nomen dissimulabo: sed Deo bene iuuante, quidquid Liuianis annalibus tractatum periit, Epitomarum vestigia legens, ita pertexere conabor, vt opinioni CHRISTINÆ Reginæ, quæ mihi titulum Historiographi sui non rogata, sed tamquam merituro, tribuit; si non facundia, diligentia certe & fide respondeam. Quod vt pro virili contendam adsequi, moueor quidem maiestate florentissimum imperium regentis, imo facientis: sed plus adhuc iudicium illius, vt doctissimæ Principis, & hæc lecturæ, reuereor. Quæ vtraque licet clarissima vbique fama orbi innotuerunt; mihi lubentius credo: qui studiis eius supra triennium quotidianus administer aderam, quo tempore (quamquam grauissimo bello implicata, nihil negotiis detraheret) incredibili ardore & felicitate ingenii eruditionem rapuit, Latinosque & Græcos scriptores celebriores, qui nostram ad ætatem peruenire potuerunt, plerosque omnes euoluit. Ceterum, tamquam in principio operis, testificari licebit, eo me animo ad historiam scribendam accedere, vt nemini legisse eam aliquando fraudi noxæque, sed vtilitati potius atque emolumento fore confidam. Temporum enim eorum scriptores omnes, ceteris fortasse rebus quolibet antiquorum inferior, vna illa, sed eadem sane maximi momenti re superaturum esse ominor, quod Christianæ philosophiæ præceptis institutus inhærensque, nullas illorum more, sub blandæ eloquentiæ inuolucris, exitiosas moribus insidias struam. Mihi enim, Romanam historiam varie sparsam, atque sæpe in minutissimas particulas dissectam redintegranti, quum Hippolyti & Osiridis fabulæ obuersentur animo: similitudinem Osiridis prætulerim. *cuius quum lacerata & disiecta membra colligerentur, pudendas partes nusquam comparuisse* memorant. Eadem mihi opera sedulo dabitur, ne quid superstitione spurcum, aut adulatione fœdum, aut qualibet vitiorum labe pudendum, etiamsi vt ab aliis dicta factaue referri necessum erit, me auctore quisquam amet probetue. Quum enim historiarum cognitione, quanto vnumquodque ingenium generosius est, tanto vehementius adficiatur: fieri potest, soletque, vt beneuolis magis quam cautis lectoribus hic obrepat error, vt iudicium scriptoris sequantur, priusquam ipsi de scriptore iudicauerint; appetendaque aut euitanda singula arbitrentur, prout ab illo laudata aut repræhensa esse compererunt. Quem

CAP. XLVI. *CHRISTINÆ maiestate & iudicio ad diligentiam instigatur.*

CAP. XLVII. *Eius in Historia scribenda propositum.*

CAP. XLIIX

Non laudare vituperanda.

CAP. XLIX. *Quod id esse perniciosum intelligat.*

 errorem

errorem sæpe magnis suppliciis luere cogitur humanum genus. quum enim plerique scriptores historiarum ambitiosa & violenta modestiæ recto que multum anteponant, eaque mirificis præconiis efferant, ad quæ alioquin humanum ingenium, si potentiam adiicias, nimis procliue est; quid miramur si ea facta cum mercede fiunt, quæ pœna quoq; grauissima prædicta, vix & ægre omitterentur? Atqui nō potior alius Historię fructus erat, quam vt propositis bonis malisq; exemplis, homines naturam vtrorumque, caussasque, & præmia intuendo, non solum à confessis vitiis, sed etiam à falsis virtutibus abducerentur. Fieri enim non potest, quin qui variarum gentium gesta casusque prudenter recogitant, ea quæ sæpe à magnis Regibus populisque committuntur, quam inania & incerta sint, depræhendant, quamque falso & perniciose bona appellentur. Id quoque consideratu dignum, & aduersus vanam gloriæ cupiditatem efficax est; non opera tantum, modo hominum, sed ipsam eorum memoriam plerumque & cito intercidere, & in ipsa Historia frequentes de Historiarum interitu querelas esse. Quæ omnia qui plane pleneque perspexerint, abesse non poterit, quin quocunque inter homines in loco sint, quidquid agant, Rectorem omnium DEVM cogitent, nihilque sibi vel ad laudem magnificum, vel ad felicitatem vtile sciant, nisi ad officium, obsequiumque DEI referatur. Sed ego quidem hæc, vt spero, non alieno loco, nec frustra interfatus, ad institutum reuertor. M. Æmilium M. F. M. N. Scaurum in Consulatu de Gallis Karnis triumphasse, Capitolina Marmora, quorum haud leuis auctoritas est, testatum faciunt. neque de rebus eo bello gestis quidquam præterea inuenio; nisi quod Ligurum ignobilem nationem Gantiscos domuisse dicitur: hoc enim credibilius, quam quod, per errorem puto, exaratum est. *Ligures & Gantiscos*. tamquam diuersum genus, *domuisse*. Fuisse sicut fama obscuram, sic etiam rebus gerendis haud difficilem expeditionem opinari licet, quia tempus ei superfuit, à Placentia Parmam vsque fossas nauigabiles ducendi, exsiccandis paludibus, quæ iuxta Placentiam Pado incidens Trebia aliique supra eum amnes, incommodas, præsertim cum exercitu transeuntibus efficiebant. quæ res etiam Hannibalem olim, magna cum vexatione copiarum iis locis iter facientem, præter iumenta & milites amissos, alterius oculi damno mulctauerat. Prætermissa hactenus illa cura non tam Imperatorum ignauia fuerat; quam quia munimentum Italiæ aduersus Gallos in difficultate viarum putabatur: tum autem prosperis trans Alpes rebus, quum appareret duces exercitusque Romanos sæpe ea transituros esse, diligentia Scauri via opportune permunita est.

CAP. L. — *Non solum à confessis vitiis, sed etiam à falsis virtutibus homines abducere.*

CAP. LI.

Historiæ continuatio.

CAP. LII.

M. Scaurus ad Placentiam & Parmam vias munit.

CAP. LIII.

Vir enim impiger, & magna per omnem vitam grauitate, militem optime laboribus contineri sciebat: tam largiter voto potitus, vt ipse disciplinam exercitus sui, certe admiratione dignam, prædicans, memoriæ prodiderit; *pomiferam arborem, quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die, abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* M. Acilio Balbo, C. Porcio Catone Consulibus, infamis sæuitia prodigiorum annus fuit. Nam & circa Solem orbis apparuit: & *lacte & sanguine pluisse* in monumenta relatum est. Sed præ ceteris fœdum ac terribile videbatur, quod equitis Romani L. Heluii filia virgo, quum à ludis Romanis in Apuliam cum patre reuerteretur, fulmine icta est: non magis morte puellæ miserabili, quam minarum plenis, quæ circa euenerant. Oborta tempestate quum exanimatam metu pater vidisset, quo citius propioribus tectis succederent, relictis vehiculis conscendit equum; ipsamque, itidem equo impositam, in medium agmen accepit. Ibi fulmine sic percussa est Heluia, vt equus fræno cingulisque & ornamentis omnibus nudatus, exanimis procumberet; procul inde puella iaceret, partibus quas tegi pudor iubet, ita retectis, tamquam dedita opera reducta vestimenta fuissent. pectoris etiam ac pedum dissoluta vincula; annulique & capitis redimiculum & monilia hinc inde dispersa sunt: illæso cetera corpore, nisi quod lingua exserta cernebatur. Consulti aruspices *ingentem infamiam Vestalibus & Equestri ordini portendi, quod virginis & equi, discussis ornamentis omnibus, nudata corpora fuerant*, responderunt. Huic prædictioni detecta mox Vestalium flagitia fidem fecerunt: magnopere confirmata auctoritate artis, cuius vanitas & alias sæpe, & nuper M. Scauro Consule, tacta Iunonis æde, deprehensa fuerat. Quum de prouinciis ageretur, *alteri Consulum decerni Macedoniam* placuit ob T[illegible]cicos tumultus, C. Marius ex Prætura Hispaniam vlteriorem sortitus pr[illegible]nciam à latrociniis repurgauit: quæ nondum satis pacata gentium immanitate, extra infamiam, & vltro gloriosa ducebantur. Nam Lusitani, quamquam Viriatho interfecto, satis amplos ad cultum agros acceperant; siue aucto numero, quod satis antea fuerat, amplius non sufficiebat, siue quod ex rapto quam laboribus viuere, præferocibus ingeniis dulcius & honestius videbatur, finitimis molesti erant. Hos igitur in deditionem redegit Marius, quum exiles Romanas copias haberet, Celtiberorum vsus opera, qui sponte ad eum ex ciuitatibus suis confluxerant. quibus deinde in præmium nauatæ operæ sedes apud oppidum nomine Colendam attribuit: Romamque reuersus, vt ratum Senatui haberetur, perfecit, quum rem ita gessisset, vt maioribus etiam honoribus, quam obtinuerat dignus videretur. Sed postquam ad ea tempora peruentum est, quibus in

Disciplina militaris exemplum.

CAP. LIV. A. V. C. DCXXXIX. *Prodigia.*

CAP. LV. *Heluia virgo fulmine percussa.*

CAP. LVI.

Marius Lusitanos pacat.

CAP. LVII.

CAP. LIX.

bus in Macedonia Thraciaque & vicinis gentibus sæpe & acriter pugnatum est: minime ab instituto alienum fuerit, situm illarum, & quemadmodum hodiernis nominibus antiqua respondeant, tamquam in tabella

CAP. LIX. spectanda proponere. Macedonia quam L. Paullus Perse victo, quatuor

Macedonia descriptio. in regiones diuulserat, à Borea Thraciæ coniungitur, qua Nessus amnis per Abderitarum fines in Ægeam mare decurrit. Inde iam terrarum amplissima spatia Thraces tenent, quos à meridie mare quod diximus claudit, ad Chersonesum vsque, cui hodie *Bracchium S. Georgii* nomen ab Italis est impositum. inde ab ortu Propontis est, Byzantium pertinens, diu Romani imperii; nunc Turcici præcipuam sedem. vbi deinceps Pontus Euxinus incipit, ab Oriente is quoque Thraciam alluens. hoc latus Mesembria finit, haud procul iugis, quæ cum Æmo continuantur,

CAP. LX. & in Septentriones vergunt. Trans Æmum montem duplex Mœsia est,

Mœsia duplex. superior, inferiorque, à præterfluentis Danubii cursu nominantur. illam Seruii, hanc Bulgari postea possederunt: quibus adhuc nominibus notæ, Turcarum imperio parent. Tum Triballi intra Danubium & Thraciam colebant: supra Triballos inter idem flumen & Macedoniam, aliæ gentes, sed celebrior ceteris Dardani: quas regiones à Dacis, qui hodie Transsyluani sunt, Danubius disterminat: à Dardania per Scordiscos & Dalmatas ad mare Adriaticum & Italiam perueniri poterat: vnde facile intellectu est, quam & ob locorum viciniam, & bellicosissimarum gentium multitudinem arma Thracica magnis viribus magnaque cura

CAP. LXI. Romanis sustinenda fuerint. Nec sum ignarus ab aliis omnes istos populos, tractu terrarum amplissimo Thracibus contribui, vt Æmi montibus mediam diuidi Thraciam autument: nec immerito, nam omnes istæ nationes vetustissimi præstantissimique auctores narrant, vnius origi-

CAP. LXII. nis erant, linguaque & moribus iisdem vtebantur. Danubius autem

Danubii accolæ. Germaniam Hungariamque permeans, qua olim Rhæti ac Vindelici, Noricique & bipartiti Pannones tenuerunt; vbi Sauum amnem recipit, mutatoque nomine *Ister* antiquis vocabatur, Taurunum fuit, quo situ

CAP. LXIII. hodie Belgradum esse constat. Ab his confluentibus deinde Scordisci habitabant; postea Mœsi, de quibus exposuimus. infra Mœsiam & Triballos, vbi nunc Valachi Rascique nominantur; vetustis temporibus ad ostia vsque Istri variæ gentes tenuere: alias Getæ quos Romani *Dacos* frequentius vocant, mox Sarmatæ: postea Scythæ. quæ res vti confundit regionum terminos ac vocabula, difficilemque earum descriptionem efficit; ita haudquaquam ambiguis argumentis docet, non esse qui[...] in rebus humanis stabile, nec singulos modo breuis æui, sed etiam r[...] los Regnaque ac Imperia, mutationibus & interitui obnoxia ha[...]

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM
LIVIANORVM

LIBER OCTAVVS ET VICESIMVS.

In locum lib. LXIII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. LXIII. Liuiani.

C. Porcius Consul in Thracia male aduersus Scordiscos pugnauit. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita trecenta nonaginta quatuor millia, trecenta triginta sex. Æmilia, Licinia, Marcia, virgines Vestales incesti damnatæ sunt: idque incestum quemadmodum & commissum, & deprehensum, & vindicatum sit, refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt: ab iis Papirius Carbo Consul cum exercitu fusus est. Liuius Drusus Consul aduersus Scordiscos, gentem à Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnauit, magnumque honorem tulit.

SCordiscorum hoc tempore terribile nomen vicinis, atque etiam longe dissitis gentibus esse cepit. Quæ Thraciæ natio, Gallicam originem à tempore Brenni repetebat. nam *amisso apud Delphos Imperatore, reliquas copias quæ poterant rediisse domum: suos maiores duce Bathanato, cuius tum adhuc sub eodem vocabulo manebat genus, ad confluentes Danubii & Saui sedibus captis, Scordiscos appellari cepisse.* Ab hoc initio, paulatim submotis accolis, regionem satis amplam occuparunt, vt finitimi Pannoniis, adeoque Pannoniæ pars, à Tauriscis monte Claudio disiuncti, vsq; Thraciam ditione prolata, illius populis accenserentur: quibus etiam moribus & feritate persimiles euaserant, qua antiquitus infames Thraciæ cultores fuerunt. neque minus auaritiæ dediti, quamquam ob mala quæ sacri auri caussa progenitores ipsorum perpessi fuerant, eius metalli vsum damnauissent, neque inter diripiendum res alienas auro abstinebant: & ob argenti studium haud minus scelesta perpetrabant. nec enim proderat, quum improbitatem animo retinerent, rem externam & innoxiam stolide abiecisse. Præter insitam genti ferociam & cupiditatem prædæ, caussam belli Romanos quoque dedisse crediderim: qui proximis annis ad finitimos illis Carnos porrigere manus ceperant. Quum ergo Macedoniam aliasque prouincias frequentibus incursionibus vexarent, neque

Scordiscorum origo, sedes, ac mores.

CAP. II. *Belli cum Romanis caussa.*

capti-

captiuos modo abducerent homines, sed plerosque crudelissime excruciatos necarent, graues vndique ad Senatum querelæ peruenerunt. *Non tam solita bellorum mala, quæ quodam quasi iure gentium tolerentur, incumbere! Sed adesse gentem inaudita feritia; quæ litare Bellonæ Martique sanguinem humanum, bibere in ossibus capitum, igni fumoque perimere captos, grauidarum etiam partus extundere tormentis pro ludo ac ioco duceret.*

CAP. III.

Aduersus hos populos, quum iussum bellum, & C. Porcius Cato Consul, cui Macedonia prouincia euenerat, cum exercitu profectus esset; infeliciter & ignominiose pugnatum.

Scordiscorum victoria, & progressus.

Hostis enim callidissimus locorumque peritus, Romanorum copias, in syluarum & montium impedita temere coniectas ita circumuenit, vt vniuersiis vna cum duce exercitus amitteretur. Hæc victoria Macedoniam Thessaliamq;, & quidquid Danubium & Adriam interiacet, barbarorum populationibus late aperuit: nullis paratis ad prohibendum uiribus, & præsidiis Romanorum, vix ad vrbes quas insederant, tuendas validis.

CAP. IV.

Quorum quod Heracleæ fuit, arte interceptum est; militesque octingenti cum præfecto Lucullo cæsi. Alam enim equitum, velut ad pecora abigenda, Scordisci succedere mœnibus iusserant; quæ erumpentem Lucullum simulata fuga in collocatas prius insidias deduxit. Hinc prouinciis Romanis longe lateque peruastatis, per Dalmatiam ad mare Adriaticum penetratum est: vbi velut obex à natura positus esset, barbarorum impetus substitit: telisque in ipsas vndas coniectis recesserunt.

Lustrum conditum.

Hoc anno lustrum à Censoribus conditum est, censa sunt ciuium Romanorum capita trecenta nonaginta quatuor millia, trecenta triginta sex.

CAP. V.

Vestalium incestus.

Per idem tempus incesto Vestalium patefacto, maximus Romanam vrbem ex religione terror inuasit. quod enim non modo legum rupta repagula, sed etiam religionis horrorem, & atrocissimæ pœnæ metum victa videbant: *tam nihil cogitari posse tam flagitiosum aut horrendum* autumabant, *quod à tali temporum corruptela non esset pertimescendum. Vnam quoque virginem damnatam, quod tamen raro accidisset, Vrbem in luctu atque gemitu ponere. tum obuios quosque de via mœstos tacitosque decedere, aut cum silentio & gemitu comitari: neque tristiorem vllum ciuitati diem agi.*

CAP. VI.

Nunc tres simul Vestales, dimidiam totius sacerdotii partem, summo loco natas; præterea equitum Romanorum agmen, eodem furore correptum, pollutis cærimoniis, corruptis ad extremam turpitudinem moribus, omnia sæua infestaque & inferre, & portendere. Non tam esse quærendum, cur ab ignobili hoste, tantus exercitus vna cum Consule sit interceptus. Offensos auersosque deos rem Romanam premere: pressurosque, ni supplicationibus & sacrificiis, & ante omnia pœnis nocentum placentur. Ceterum

cum

eius incesti indicium seruus L. Butetii Barri equitis Romani detulerat. Barrus libidinosæ admodum vitæ homo, quum formæ illecebris multarum matronarum pudicitiam expugnasset, nouissime, vt perditis ingeniis seuerissime vetita maxime expetuntur, Vestalis virginis consuetudinem concupiuit, Æmilia corrupta. per hanc deinde Licinia atque Marcia, ipsæ quoq; Vestæ sacerdotes, solicitatæ, in consortium criminis suppliciique venerunt. Sed Marcia cum vno tantum equite consuetudinem stupri secreto habuerat: Æmilia & Licinia, quum subinde eos à quibus rem detegi posse putabant, societate culpæ illigarent, turbam habebant, non recusantibus primis corruptoribus; quippe riuales ferre quam indices facere, leuius incommodum videbatur. Ita modo cum singulis & secreto, modo palam cum pluribus volutabantur. in quibus & fratres illarum erant: quorum Licinius cum Æmilia, Æmilius cum Licinia solebat. Hæc sacra castissimum, vt putabatur, Vestæ numen in penetralibus suis diu passum est. quamquam virorum feminarumque, liberorum & seruorum magna multitudine conscia: donec Manius (id ei mancipio nomen fuit) neque libertatem sibi, neque alia ab hero promissa præstari indignatus, rem omnem aperuit, irrefragabilis index, vt qui totius fabulæ ipse administer actorque primus fuisset. In pari tamen culpa, sententiis Pontificum, ad quod collegium ea cognitio ex lege Numæ pertinebat; Æmilia damnata, Marcia & Licinia absolutæ sunt. credo quia secretius peccauerat Marcia; Liciniam gentilis sui L. Crassi eloquentia eripuerat: qui tum septimum & vicesimum ætatis annum agens, admirabilem pro ea orationem habuisse dicitur. Æmiliam A. D. XV. Kalend. Ianuar. damnatam reperio. postero die fuerunt Saturnalia. deinde A. D. XIII. Kalend. Ianuar. Licinia caussam dicere iussa est. Interea C. Cæcilius Metellus, Cn. Papirius Carbo Consules facti. Multa tum prodigia nunciata. *clarum diei lumen nocte visum: Ædiculam & signum de cælo tacta: aram salutis interruptam: in Lucanis & Priuernati agrum late hiasse. montem Albanum, & in Gallia cælum arsisse.* Quibus in vulgum deditis, quum aucta cœlestis iræ formido esset, iudicium Liciniæ multis sermonibus agitari cepit: *à pontificibus illam, non à diis absolutam esse. hos quia negligi se videant, contemptæ maiestatis vltionem manifesto sumere decreuisse, id non modo frequentibus & sæuis prodigiis minari, sed crudelissimarum gentium bellis atque populationibus ostendere: Scordiscos, Cimbrosque, & inaudita patrum ætate nomina, ne longe quidem abesse: iam in proximis prouinciis, in ipsis Italiæ finibus conspici. Manentibus malorum caussis finem frustra exspectari: liberandam ocyus religione ciuitatem, & nocentium*

CAP. VII.

Æmilia, Licinia, Marcia Vestales corruptæ.

CAP. VIII.

Incestus indicio serui patefact'.

CAP. IX. A. V. C. DCXL. *Prodigia.*

CAP. X. *Homines agr*

Semel Vestales absolutæ. *supplicio redimendam deorum pacem esse. Neque referre, quod semel decresse collegium dicatur: etiam in sacris, populi quam Pontificum maiorem potestatem esse: idque Pontifices ipsos agnouisse. Sic C. Cassium Censorem, signum Concordiæ dedicare cupientem, à collegio ad populi voluntatem reiectum: sic decimo*

CAP. XI. *ante anno ædiculam sub saxo sacro, ex Pontificum responso sublatam esse, quod eam iniussu populi Licinia Vestalis dedicasset.* Hæc non iam priuatim, sed à Sex. Peduceio Tribuno plebis pro Rostris iactabantur, qui *L. Metellum Pontificem maximum, totumque collegium Pontificum male iudicasse* criminatus, postremo rogationem tulit, *vt extra ordinem populus Prætorem faceret, qui de incesto quæstionē exerceret.* Creatus est L. Cassius, qui Consul & Censor fuerat. tristis enim & incorruptus iudex quærebatur, qualem eum fore populus Romanus existimabat. Neque conceptam de se opinionem fefellit. Non enim duas modo virgines, sed adeo præterea multos con-

Iterum de ea caussa cognoscitur.

CAP. XII. demnauit, vt tribunal eius scopulus reorum diceretur, ob nimiam, vt plerique existimabant, asperitatem. Populus tamen ea seueritate gaudebat; volentique erat, supplicium non de conuictis modo, sed etiam de nominatis omnibus sumi. Ego autem L. Cassium ea grauitate virum, neque misericordia reorum molliorem, neque in populi gratiam crudelem factum existimo: sed condemnatis sontibus, innoxios absoluisse.

M. Antonius absoluitur. Nam & M. Antonius, par L. Crassi eloquentiæ orator habitus, eo iudicio euasit: quum innocentiam suam non modo caussa egregie dicta, sed etiam hoc ipso, quod dicere non recusauerat, approbasset. Quæstor Asiam

CAP. XIII. sortitus, iam Brundusium peruenerat, quum incesti se quoque postulatum esse cognouit. Licebat differre caussæ dictionem, & lucri facere tempus, donec, vt adsolet, tepesceret quæstionis feruor, aut saltem mitiorem pro Cassio quæsitorem dies offerret. hoc enim beneficium Reipublicæ caussa absentibus lex Memmia dabat. Sed ille subire formidabilis iudicii aleam, quam alere suspicionum ac sermonum malignitatem maluit. Neque etiam leue periculum ei creatum ab accusatoribus est: quum præter alia *seruum, à quo prælatam ad stuprum eunti lanternam* contendebant *ad tormenta* poscerent. Perturbatum vehementer Antonium, neque enim sciebat, quantum vel patientiæ serui, vel etiam ætati, quod imberbis adhuc erat, confidere posset; ipse, cuius ad cruciatum res pertinebat, hortatus esse dicitur: *ne dubitaret se ad quæstionem tradere, nullum tam acerbum dolorem fore, qui ex ore suo verbum heri caussam læsurum posset extorquere*, & præstitit promissa: dominoque celerem ab-

Serui eius fides & constantia.

CAP. XIV. solutionem, & honestiorem in prouinciam profectionem comparauit.

Digressio de Oratoribus illis. Quum igitur eodem tempore duo nobilissimi oratores, M. Antonius pro se, L. Crassus pro Licinia dixerit: commemorare paucis lubet, quæ

tum eloquentiæ ratio præmiumque Romæ, quique habiti oratores fuerint: quando iidem principes plerumque ciuitatis exstiterunt. neque minus facundia, quam eorumdem temporum Imperatores armis, aut compositam turbauerunt, aut turbatam composuere. Sicut enim armorum, sic orationis anceps vsus est: qui cum virtute publice priuatimq; celeberrimus, quoties in prauum corruptumque ingenium incidit, quanto potior cuiusque facultas est, tanto vehementius nocet. neque deerunt clara vtriusque euentus exempla, postquam paucorum adhuc annorum gesta emensi erimus. Sed in eo tractu temporum, in quo adhuc versamur, princeps Senatus M. Scaurus magna grauitate tum defendendis quibusdam reis, tum maxime dicundis in Senatu sententiis valuit: quam laudem sequutis quoque temporibus retinuit, quum partam sua ætate ab eloquentia gloriam, magnitudine recentiorum præumbrante perdidisset. Etiam familiaris Scauri L. Fufidius in aliquo patronorum numero fuit: & inimicus P. Rutilius. qui plus adsequi potuisset, nisi Stoicæ sapientiæ addictus, lenocinia verborum etiam in periculo suo repudiasset. & eiusdem sectæ C. Fannius, Q. Tubero, mediocres in dicendo fuerunt. C. Scribonius Curio, qui velut hereditariam eloquentiæ possessionem in filium ac nepotem transmisit, de incestu pro Ser. Fuluio dixit: quæ oratio temporibus illis omnium optima est habita. Sed horum gloriam C. Gracchus, quamquam in flore iuuentæ peremptus, vicit: plenior prioribus & vberior, quem passim vt egregium oratorem Cicero nominat, Romani eloquii parens. Etiam C. Sulpicius Galba, & L. Calpurnius Bestia lege Mamilia damnati, non indiserti fuerunt: Bestiæque in Consulatu collega P. Scipio, & Ser. Galbæ M. Scaurus. Sed & Q. Metellum Numidicum, A. Albinum, C. Carbonem, idem temporum tractus habuit: Quintumque Cæpionem, & Memmios. Horum ferme ingeniis vocibusque illo tractu temporum curia & forum feruebant. Inter quæ Senatus ob incestum Vestalium libros Sibyllinos inspici quum censuisset: *prædicta in illis quæ euenissent* decemuiri retulerunt: *magnasque sequuturas clades, nisi his auerruncandis, geniisque, nescio quibus, placandis, in foro boario Gallus & Galla, itemque Græcus & Græca, viui defoderentur.* factum est. adeo nimirum fraudes malorum dæmonum animos superstitione captos omni & ratione & humanitate spoliant: vt peccata maioribus maleficiis deleri posse putantes, immanissima quæque facta pro piis exerceant, ipsique ea committant, quæ vbi ad se redierunt, in aliis indubitanter damnant & vlciscuntur. Nam & idem ille Senatus, qui hæc iusserat, paucos post annos barbaræ cuiusdam ciuitatis principes euocauit, pœnas daturos, quod humanas victimas diis immolassent.

CAP. XV. *M. Scaurus.*

CAP. XVI. *Curiones.*

CAP. XVII.

Homines viui defodiuntur.

CAP. XVIII.

ſent. quod, vbi ex lege factum eſſe apparuit, miſſos quidem fecerunt homines, ſed edixerunt, *ne poſthac ita ſacrificarent.* Niſi forte, quod parum pro philoſopho Plutarchus iudicabat, homines immolari geniis fas eſt, diis nefas. [*Veneri Verticordiæ.*] Ex iiſdem libris etiam Veneris templa in Vrbe numero aucta ſunt, non alio tum reperto numine, quod melius mulierum virginumque mentes ad pudicitiam à libidine conuerteret. ab hoc officio *Verticordiam* appellarunt. Eius ſimulacrum, quum à caſtiſſima muliere dedicari vellent, ex omnibus matronis centum, deinde ex his decem ſorte ductæ ſunt, quarum iudicio crederetur. ex Sulpiciam legerunt, Paterculi filiam, Q. Fuluio Flacco nuptam.

CAP. XIX.

His ita procuratis, non ideo minus Cimbri Teutonique, gentes Germanicæ, fœdam ſociorum primo, mox ciuium Romanorum ſtragem ediderunt: tum primum auditis illarum gentium armis. Quæ quia deinceps tantis Romanum imperium cladibus concuſſerunt, vt omnino euerſuri viderentur, vnde, & [*[illegible]*] quibus cauſſis hoc ad bellum profecti ſint, operæ precium eſt cognoſcere. Cimmeriorum antiquiſſima mentio temporibus Crœſi ſuperior eſt: nam apud Homerum reperitur: cuius ætate, aut paulo ſupra, vſque in Ioniam populabundi venerunt. Longa poſt ætate, Scytharum Nomadum armis in Aſiam pulſi, ab Alyatte canum auxilio Aſia eiecti, quum diu incertis ſedibus vagarentur, poſtremo in extremis Germaniæ finibus, qua Oceanum reſpicit, conſtitiſſe exiſtimantur: vbi nunc Cimbrica Cherſonneſus eſt, vocabulo gentis leuiter immutato.

CAP. XX.

Quod etiamſi refellere non eſt animus, quis enim de rebus tam vetuſtis compertum adferre queat? [*Multitudo ex variis nationibus collecta.*] magis tamen adducor, vt non vnius gentis, ſed ex variis nationibus collectæ multitudinis eam appellationem fuiſſe putem, quales iiſdem poſtea locis Vitaliani, & in Gallia aliquando Bagaudæ fuerunt. Nam & mores hominum, vagabundi enim & prædones erant; & nominis ſignificatio congruit: quo lingua Celtica latrones appellatos fuiſſe, bonis auctoribus credendum eſt. Præterea maiores illorum exercitus fuiſſe traduntur, quam vt ab illa Cherſonneſo educi potuerint: Sed ex Dania Suetiaque & finitimis late gentibus, quæ tum perpetuum inter ſe & contra vicinos bellis agitabantur, magnum adfluxiſſe numerum ſimile vero eſt.

CAP. XXI.

Imo Poſidonius non contemnendus auctor, qui tractu illo temporum vixit, non à Cimmeriis, Cimbros vocatos, ſed hos prædabundos ad Mæotin penetraſſe, nomenque locis iſtis impoſuiſſe credit. Nec ab alia cauſſa, quam prædandi conſuetudine & ſtudio vagatos eſſe, ſcriptor quantiuis precii Strabo ſuſpicatur; vltro deridens eos, qui *Oceani æſtibus ad nouas ſedes quærendas compulſos* tradiderunt. [*Teutonum antiqua ſedes.*] Teutonorum porro antiquas ſedes cognitu faciles Pytheas Maſſilienſis efficit,

cit, qui *Guttonibus proximos esse ait, æstuarium maris, vbi succinum colligitur accolentibus*: & Pomponius Mela, cuius æuo Codanoniam insulam, magnitudine & fœcunditate aliis circa potiorem obtinebant. Horũ deinde nomen toti Germaniæ commune factum manet: Borealium forte Regnorum incolis proximæ sibi ciuitatis nomen, vt solet, genti vniuersæ imponentibus. Ex iis igitur terris quomodocumque in vnum contractæ copiæ, quum in Hercynia sylua sedes figere conarentur, à Boiis qui ea loca incolebant (vnde *Boiohemum* appellatum, quasi Boiorum patria) pulsæ, ad Istrum & Scordiscos Gallos descenderunt. inde ad Teuristas Tauriscosque, quæ & ipsæ Gallicæ originis nationes, vicinam Danubio Illyrici partem tenent. traiectoque flumine, prædas ex agro Norico agebant. Quod vbi Cn. Papirius Carbo Consul accepit, Italiæ timens, à qua haud procul aberant, Alpes, ubi maxime traiectui opportunas cognorat, cum exercitu insedit. deinde postquam illos alia omnia cogitare videt, vltro procedit obuiam, minitabundus, *quod amicos & hospites populi Romani Noricos popularentur.* quamlibet ius hospitii, quale populo Romano cum gentibus quibusdam erat; armis eos defendendi necessitatem non imponebat. Illi fama aduentantis exercitus Romani audita, missis legatis excusare, *quod ignari quidquam illis gentibus cum populo Romano esse, molesti Norico fuissent. Ignoscere Consulem debere, si homines ab vltimo Aquilone profecti; quo iure regiones ad Danubium essent, parum calleant. Vnam se naturæ, comprobatam omnium gentium consensu legem scire, vt potentiorum sint omnia: neque suum quis esse putet, quod nesciat armis defendere. Neque aliter existimare populum Romanum ad tantam peruenisse amplitudinem, quam quod iis quibuscum negotium habuisset, armis fuisset præstantior. Inde nimirum factum, vt clarissima eius imperii fama, quum terrarum orbem peruaserit, nemini posit esse ignota. Se quoque auditis, quæ de illius potentia & pugnacitate vbique prædicentur, Romani nominis reuerentiam, admiratione virtutis eius, olim induisse. Æquum enim existimare, vt quod summum in humanis rebus esse censeant, id in illis qui maxime compotes eius facti videantur, honorent colantque. Idcirco neque antea inuasuros fuisse Noricum, si sciuissent eius tuitionem ad populi Romani curam pertinere, & nunc quoque illius honoris caussa facturos, vt quamprimum ex iis regionibus discedant. Nullius quidem se vim ac arma pertimescere: sed amicitiam fortissimi potentissimique populi longe pluris, quam totum agrum Noricum facere. Late patere terrarum orbem: neque sibi molestam peregrinationem esse, vagari à pueritia adsuetis; & sedes considere paraturos vbicumque habuisset. Quod tamen in præsentia facerent, idem institutum postea seruaturos*

CAP. XXII. *Cimbrorum & Teutonorum impedimenta.*

CAP. XXIII. *Quæ excusant Consuli Carboni.*

CAP. XXIV. *Romani nominis reuerentia.*

CAP. XXV. *E suæ amicitiã pluris facere ... esse Cimbros Teutonesque.*

turos: vt temperarent a populis, qui in fide aut amicitia Romanorum essent. Pro ea sua voluntate sperare bona gratia populi Romani facturos, vt cum quibus aliis populis vellent, cum iis bellum pacemue sue arbitratu habeant. In

CAP. XXVI. *præsentia redituros ad Tauriscorum fines, vnde nuper exissent. Vlterius multas colere nationes, quæ neque societate iuncta Romanis, & vltro ob feraciam inuisa essent: his se non modo sine iniuria populi Romani, sed etiam in gratiam illius arma illaturos.*

Consulis iniuriæ astutia. Consul astuto consilio, quod ipsi postea in malum vertit, laudata Teutonorum voluntate, benigne respondet. ceterum ducibus itineris, quos addiderat, clam imperat *circumitu eos ducerent, quo sibi ad ea quæ meditabatur, plus spatii foret.* Ipse vero cum expeditis copiis breuiore itinere legatos antegressus, Teutonis improuisus superuenit: qui iam vti facturos legati receperant, Norico decedentes, ad

CAP. XXVII *Ad Goriciam Carinthiorum à Teutonis vincitur.* Noreiam oppidum castra posuerant. Tauriscorum antiquitus Noreia fuit, vbi nunc Goricia Carinthiorum est, quod nauigatio ad Aquileiam secundo Natisone, & distantia locorum ostendit. Teutoni, licet in re subita, nam somno adhuc quiescentes Romanus inuaserat; tamen animi magnitudine & rei militaris peritia freti, celeriter arma capiunt: Consulemque magna cum clade reiiciunt funduntque. & nisi ingens vis imbrium coorta, duos exercitus, tanquam cœlo se interponente, diremisset, occidione cæsæ Romanorum copiæ forent. Tantus enim terror fuit, vt passim per syluas palantes, quo quemque fuga abripuerat,

CAP. XXIIX. vix tertio post die colligerentur. Teutonis quoque persequendi victos voluntas abfuit; & quibus caussis incertum, in Galliam & Heluetios deflexerunt. Idque Romæ quum esset nunciatum, vehementi metu leuauit ciuitatem: pensato etiam dolore cladis & damno, Consulis alterius rebus, quæ Macedoniam prouinciam habenti satis feliciter

Duorum Metellorum vna die Triumphi. succedebant. quibus & in Thracia nomen Imperatorium, & mox domi triumphum meruit: singulari domus Cæciliæ lætitia gloriaque, quod eodem die frater eius germanus, M. Cæcilius Q. F. Q. N. Metellus, ex

CAP. XXIX. *Eius familiæ dignitas & felicitas.* Sardinia triumphauit: quum etiam Corsos rebellantes vicisset. Plane iis temporibus hæc familia magistratibus & honoribus incredibiliter effloruit, quum intra annos XII. totidem aut vltra Consulatus, Triumphosque aut Censuras, numeraret: vt iam ignoscere Næuio poetæ Metelli debuerint, si *fato eos Romæ fieri Consules* existimauit. Ex eadem deinde Thracia, & T. Didius T. F. proprætore triumphauit, quia Scordiscos victo Catone incautius exsultantes, & libera populatione diffusos, intra Thraciam suam repulerat. Quo notabilius C. Catonis dedecus fuit: quem nescio quo pacto, Romam reuersum duo ex iisdem

genti.

gentibus triumphi arguebant, sua magis culpa, quam hostium virtute, exercitum perdidisse. Vnde hanc quoque caussam haud leuissimam CAP. XXX.
L. Cato damnatur repetundarum.
damnationis eius fuisse putem: quamquam iudicio repetundarum ex Macedonia cecidisset. Neque enim alias caussa satis grauis videbatur, cur homo Consularis, L. Paulli & M. Catonis nepos, & P. Africani sororis filius, propter octodecim millia, hæc enim litis æstimatio fuit, tantam ignominiam pateretur. Sed hæc in eum annum egressa videntur, qui M. Liuium Drusum, L. Calpurnium Pisonem, Consules habuit. A. V. C. DCXLI.
Prouincia Consulum.
Horum Druso Macedoniam prouinciam euenisse constat: alteram Consularem sortem Italiam fuisse vt credam, clades recens Carbonis, & periculum ne victores ad priora consilia redirent, facit. etiamsi profecto, Cimbris atque Teutonis alio vertentibus, plus timoris eo anno, quam periculi fuit. In Macedoniam Thraciamque conuersa hominum cura est, lætis subinde nunciis lenior, quia M. Drusus Consul in CAP. XXXI.
M. Drusus Consul contra Scordiscos prospere pugnat.
Thracia contra Scordiscos prospere pugnauerat; hostemque submotum in vlteriorem Danubii ripam, suos intra fines continebat. Hæc sua sponte satis gloriosa ac splendida; in maius etiam Catonianæ cladis comparatione fauentes interpretabantur. & quia moderato imperio exercitum habuerat, vberiorem quam pro gestorum portione gloriam tulit. Dum hæc in prouinciis & vrbe Romana geruntur, iterum concussa fratrum armis Syria est. Antiochus vterque vocabatur: de Grypo supra memorauimus; iuniori cognomentum Cyzicus dedit, nobilissimum Propontidis oppidum: vbi apud Craterum eunuchum metu patrui, eiusdemque vitrici educatus fuerat. At quum se nihilominus CAPVT XXXII.
Antiochi Cyziceni bellum cum Grypo.
dolo fratris veneno appetitum cognouisset, comparato exercitu in Syriam venit, pœnas exacturus à Grypo, aut si fortuna contra daret, honestius bello quam insidiis casurus. Neque defuit ei Syriacæ gentis mobilitas, quin multis ad eum deficientibus, etiam capite Regni Antiochia potiretur. Commodum sub eadem tempora soror Ægyptii Regis Cleopatra, fratris pulsa matrimonio, in Syriam se contulerat. Ea res caussam sermonibus præbuit, *non sine numine diuum ista fieri, sed plane mirifica opportunitate temporum atque rerum dignam offerri nouo Regi coniugem. Genus vtriusque, ætatem, formam congruere: fortunam quoque* CAPVT XXXIII.
Sermones de matrimonio Cyziceni & Cleopatræ.
haud multo disparem, siue calamitatem amborum respicias, siue initium & spem resurgendi. Antiocho patrem fuisse Syriæ Regem, sed tantam natalium claritudinem diu nihil ei præcipuum nisi pericula tulisse. Educatum peregre ne exilium quidem tutum habuisse, quo minus in caput eius insidiæ ab impio fratre struerentur. Nunc eundem hactenus vsum rebus prosperis, vt magnam

Regni

Regni partem, caputque omnium Antiochiam voluntate popularium receperit. Sed æque celeriter hanc felicitatem dilabi posse, quam acciderit; ni validiore aliquo firmamento muniatur. neque commodius aliud, quam decorum matrimonium esse. mansura melius hominum studia, quum suscipiendis liberis etiam post se relicturus videatur suis partibus maximum sacramentum seruandæ fidei, & remuneranda pignus.

CAPVT XXXIV. *De varia fortuna Cleopatra.*

Vicissim Cleopatram paulo ante fraterno matrimonio florentem, tot Regum sobolem, Reginam amplissimi Regni, præter originis splendorem, quem vnum eripere fortuna nequiuisset, cetera perdidisse: Reginam primum, nunc omni Regno extorrem. Igitur nihil ei optabilius fore, quam si cum hoc iuuene iuncta, pari dignitate matrimonium, præterea non spernendas in præsentia opes, cum magna exspectatione ampliorum recuperasset. Neque tamen indotatam venire, quæ maximis vbique amicitiis atque clientelis polleat.

CAPVT XXXV. *Clientela sime & amicitia.*

Nam in Cypro quidem qui sit exercitus, eum ab his hominibus regi, qui acceptis ab ea beneficiis quoquo modo relaturi videantur gratiam: præsertim vbi eo in loco illam viderint, vnde exspectari possit nouorum beneficiorum occasio. Neque Regem Ægypti moleste laturum, si tale quid accidisset. Constare enim non lubenter, sed quia matrem sit veritus, diuortium fecisse: ceterum bene illi cupere, & haud dubie quibus possit modis subleuatam adiutamque velle. Sed & cum Alexandro fratre æmulationem accedere. per quam vtique potius cuilibet illa arma sit passurus accedere, quam vt in fratris potestate sint, cui mater Cleopatra, quum Regnum Ægypti non potuerit, Cyprum dederit, haud dubie maiori Ptolemæo hostem instructura.

CAPVT XXXVI.

Quum hæc populari sermone agitata, ne ipsis quidem displicuissent. coëunt nuptiæ, & ne nudum vxoris nomen adferre viro Cleopatra videretur, solicitatum qui in Cypro alebatur exercitum, mariti partibus adiungit. Cyricenus auctis hoc modo copiis, pugnam ausus, vincitur à fratre Grypo fugaturque.

Cyricenus à Grypo vincitur.

Protinus ad Antiochiam victor exercitus ducitur, quo Cyricenus post infelicem pugnam concesserat; Sed ille quidem deprehendi non potuit: vxor Cleopatra, quum capi vrbem videret, ad sanctissimum ibi templum confugit. Quod vbi Tryphænæ propere nunciatum, nam ante omnia sororem intentissima cura peruestigari iusserat; summa ope contendit à viro, *vt ne dubitet tollere Ægypti exulem, Syriæ pestem, nec nisi vtriusque Regiæ malo victuram. ab hac immissum Regno æmulum, ab hac armatum esse. nihil æquius, quam vt in sororis & adfinis capita comparatum exitium, in ipsam turbarum auctorem recidat.*

CAPVT XXXVII. *Grypus necare Cleopatram grauatur.*

lento adhæc marito, qui *pudendum id facinus, neque inter tot domus suæ discordias ab vllo maiorum vsurpatum; præterea sororis consobrinæque, & alia necessitudinum nomina, quibus sibi vxori, & liberis toties innexa Cleopatra esset* ingeminabat: mulieris sæuitia supra consue-

conſuetam pertinaciam etiam ſuſpicionibus accenditur, ne amantis potius iſta verba, quam miſericordia commoti forent. Neque ſatis efficax ad perſuadendum auctor cognatione parci iubebat; qui matre interfecta fratrem veneno necare ſtuduiſſet. Igitur nihil morata contatio-

CAPVT XXXVIII.

Igitur conuocatis, Cleopatra ſicen, nam incuſſam iubet.

nem viri, vocatos ad ſe milites *ire in templum, & vbicumque reperiſſent occidere Cleopatram* iubet. Atque illi ſimulacrum deæ complexu tenentem quum auellere non potuiſſent; magna crudelitate miſerrimæ mulieris manus amputarunt. ita extremis vocibus *vltrices parricidii diras ab eo quod violaſſent, numine* imprecata, moritur. Neque diu teterrimæ belluæ impunita immunitas fuit. Vulgato Cleopatræ caſu inflammatus ad vindictam Cyricenus, eo plures reperit, qui crudeliſſimi facti odio, illi ſe adiungerent.

CAPVT XXXIX.

Victor iterum Cyricenus Cleopatræ necem vlciſcitur.

Fuit & fortuna in partibus: magnoque prœlio ſuperior & vniuerſo Regno Grypum expulit; & Tryphænam redegit in poteſtatem. neque dubitatum diu eſt, quin eius ſupplicio manibus interfectæ ſororis parentaretur. Exhinc quia Grypus ad Aſpendios ſe contulerat, pro eo Regnum in Syria Cyricenus obtinuit: incipiente apud Græcos Olympiade centeſima ſeptuageſima ſeptima, quum Romæ M. Liuius Druſus, L. Calpurnius Piſo Conſulatu fungerentur. Ceterum Rex nouus quum longe alia inſtituta tempus poſceret, luxui vinoque deditus, inter mimos & præſtigiatores, & earum ſordium artificia degebat, dictaque ab his excepta contento ſtudio meditabatur. ſed & animalium formas fabricabat, quæ in morem viuentium mouerentur, interdum quinque cubitorum magnitudine, quas aureis argenteiſue laminis operiebat.

CAP. XL.

Cyriceni venationes.

Præter hæc inſano venandi ſtudio ſæpe cum binis terniſue ſeruulis noctu clam amicis exibat. eratque proiectæ in eam rem audaciæ, vt cum leonibus, apris, pardis congrederetur, neque raro vitam ſuam in grauiſſima diſcrimina coniiceret. Interea belli apparatus iacebat, quos hic tam in ludicris machinationibus diligens, nulli curæ habebat. Hæc audita fratrem Grypum ad ſpem repetendi Regni excitarunt, ſtatim altero quam inde pulſus erat anno. Igitur adiutus ab Aſpendiis, Pamphyliæ vrbe ſatis populoſa, vnde & cognomen ei poſtea nouum fuit, quum in Syriam veniſſet; aliis ob veterem amicitiam, aliis quod noui Regis mores non probabant, ſtudia ſua certatim offerentibus, denuo par æmulo fuit: multiſque deinde annis certatum inter fratres eſt, transmiſſis etiam in filios odiis, donec & Regnum Syriæ, & Seleucidarum genus, funditus interiret.

CAP. XL.

Syria diuiſa inter duos Antiochos.

Sed aliam quidem Syriam Grypus; eam quæ *Cœle* vocatur, Cyricenus obtinebat. Sic diuiſa inter duos potentia quum minus à vicinis timeretur, Iudæorum reſpublica, Ioanne principe, magnis incrementis ad priſtinarum opum ſpeciem refloruit. Huic Ioanni cognomentum

Hircano fuit; etiam ante populis illis non incognitum: ne quis à gente
victa vocabulum inditum inepte adfirmantibus credat. Ipsi quidem
Iudæi, quamquam gloriæ gentilis impotenter studiosi, *fraternum id no-*
men fuisse referunt, *& post mortem illius ab adfine proditorie interfecti, decreto*
CAP. XLII. *seniorum in hunc collatum: vt clarissimi iuuenis quia vita salua esse nequiuerat,*
[illegible] *saltem superstes & honoratum nomen foret.* Hic igitur quum Syriaci Re-
gni formidabilem antea potentiam, perpetua Regum inter se bella de-
bilitassent, iam à morte Antiochi, quo natus est Cyricenus, abiecit iu-
gum; neque postea quidquam pro obnoxio aut cliente facere voluit. Sed
maximis pecuniis ex quieta fertilissimæ regionis possessione, maxime ex
opobalsami vectigalibus, paucos intra annos collectis, quum Romano
populo socio & amico vteretur, & amissas Antiochi bello vrbes recupe-
rauit, & vltro plures alias expugnauit armis. Quin & Idumæos bello
fatigatos in deditionem accepit, Iudaicoque populo, circumcisionis &
sacrorum communione accensuit. vestigiis tamen seruitutis in iuris in-
CAP. XLIII. æqualitate exstantibus. Mox & Samariam, alteram olim gentis Iudai-
Samaria obsidetur a Iudæis. cæ Regiam, sed tum Syris parentem, fossa & duplici muro circumda-
tam, ad insolitos cibos adegit. Qua necessitate quum Cyricenum An-
tiochum ad opem sibi ferendam permouissent, à filiis Hyrcani Aristo-
bulo & Antigono superatus fugit: Scythopolin vsque persequentibus
eum Iudæis. Perferre tamen omnia prius Samaritæ maluerunt, quam
infestissimis hostibus se dederent. Igitur quamquam quotidie grauius
vrgebat fames, & vix sperari poterat, Regem Antiochum rem semel in-
feliciter tentatam, præsertim qui minime copiis abundaret, iterum ag-
gressurum: tamen oratores per custodias hostium emiserunt, qui *bene*
meritæ ciuitatis extrema pericula, & vnam in ipso residuam spem, nunciarent.
CAP. XLIV. Antiochus precibus illorum, & suarum rerum damnis excitus, sex mil-
Frustra oppugnante Cyriceno. lia militum à Ptolemæo Lathuro impetrat, quæ res nec ipsi magnæ vti-
litati, & amico propemodum exitio fuit. Nam mater Ptolemæi Cleo-
patra, quod se inuita traditi Antiocho milites erant, rem ita tulit indi-
gne, vt vix mitigari posset, quo minus quod postea fecit, filium Regno
depelleret. Antiochus autem accepta Ægyptiorum manu, quum ne sic
quidem par Iudæis esset, in morem latrocinii magis quam belli agros ho-
stium vastabat. ad ista prohibenda maleficia abstracturum Iudæos ab ob-
CAP. XLV. sidione Samariæ ratus. Sed vbi rem parum procedere, suos passim ex ce-
pto insidiis multos interfici, nec ideo Iudæos ab incepto deterreri posse;
videt Callimandro & Epicrati bellum Iudaicum mandat, ipse Tripolim
proficiscitur. Ex his ducibus Callimander audacius quam perseueran-
tius cum hostibus inito prœlio, victus fugatusque à persequentibus oc-
ciditur.

ciditur. Epicrates neque obsidionem soluere Samariæ quiuit: & accepta pecunia palam Iudæis Scythopolim tradidit, cum finitimis oppidis vicisque. ita Samaria in potestatem Hyrcani venit, annum integrum obsidione tolerata. isque finis antiquo oppido fuit: nam ab Hyrcano non diruta modo, sed suffossis ædificiis in torrentes præcipitata veluti diluuio ita interiit, vt vix vestigia vrbis relinquerentur. Augusti demum ætate ab Herode magno condita, honoris Cæsaris caussa *Sebaste* nomen accepit. Dum in Syria hunc in modum sceleribus & armis certatur, etiam Ponti Regia tragicis exemplis non caruit; quum parricidia parricidiis punirentur. Qui Mithridatem cognomento *Euergeten* dolo interfecerant, à filio Mithridate, cui iam ætas sua roburque ad capessendam administrationem Regni satis placebant, quum & se insidiis eorumdem varie petitum meminisset, vicissim sunt interempti: etiam matre veneno necata, quod in suam patrisque perniciem cum ceteris conspirasset. Ab his auspiciis sæuitia eius, cui ex siluestri vita, perpetuisque venationibus à puero adsueuerat, ad cetera deinceps crudelitatis opera processit, quibus atrociora nemo vnus edidisse legitur; non alia parte morum deformior. De cetero ingentis animi adolescens, & inusitatæ amplitudinis potentiam à principio statim animo complexus, seque & copias, etiam quum procul hostis esset, indesinenter exercebat. Spem eius inflabant veterum atque nouorum prodigiorum obseruatio, vatumque vanitas, Regibus vtique haud facile alia, quam ipsos velle intelligunt, promittentium. Hi *per sagittarios & leuem armaturam mirabilia ei portendi* responderant; quod fulmen quum in casam vbi somnum forte capiebat, incidisset; tacta, quæ iuxta suspensa erat, pharetra, sagittas ambusserat. sed & prima ætate tam prope fulmen ceciderat, vt fascias, quibus erat inuolutus accenderet, & cæsariem infantis lamberet, intacto alias corpore, nisi quod frons leuiter obusta vestigium casus eius indiciumque retinebat. Hinc ei *Bacchi cognomen inditum esse* quidam crediderunt, *quod illius quoque infantia tacta fulminibus, neque læsa esse ferebatur.* nam alii *ex bibacitate quæsitum* ferunt, *& quod edendi bibendique proposito certamine, haud dubiam victoriam obtinuisset.* sane multi eum cibi vinique fuisse constat: sed magnitudini corporis atque virium congruebat, frequentibusque exercitationibus, quibus totum se dediderat, conuiuiis atque luxui minimum tribuens. Neque sane tam vasta cogitanti remissiore cura opus erat, quod accolas omnium pugnacissimos habebat. Quippe supra Pontum Euxinum Scythicæ Sarmaticæque gentes late incolebant; quibus ad bella nihil vnquam fuit promptius. Hos

Samaria capta deletur ab Hyrcano.

CAP. XLVI. *Pontica Regia tragici casus.*

CAP. XLVII. *Mithridatis sæuitia.*

CAP. XLVIII. *Cur fuerit Bacchus cognominatus.*

CAP. XLIX. *Regni eius incrementa.*

tamen partim ductu suo, partim auspiciis per Diophantum maxime & Neoptolemum præfectos, ita perdomuit, vt ad Mæotidem & Colchos vsque, immenso terrarum sinu, imperium extenderet. Adiuuit eum, quæ numquam potentiori deest, occasio. semper enim reperies, qui aliorum iniuriis exagitati, vltionem vel cum libertatis suæ periculo meditentur. Tum Cherronesus vrbs libera, ne Scytharum in manus incideret; itemque Bospori tyrannus Parisades, maius solito tributum ab his exigi indignatus, Mithridati se dediderunt. frustra prohibentibus Sciluri filiis, quos numero & paternis monitis notos, frequentibus prœliis subegit. *Quinquaginta fratres fuisse* Posidonius, *octoginta* Apollonides memoriæ tradiderunt.

CAP. L. *Consilia de imperio orbis, & bello Romano.* His successibus animosior, totius orbis imperium improba spe sibi destinans, Asiam & Romanos æmulos cogitare cepit: subactis vsque ad mare Adriaticum populis, illa parte irrupturus Italiam, vnde maximum & longissimum postea bellum erupit, vt suo loco memorabitur. nunc Regni exordia signasse suffecerit, quæ in M. Liuium Drusum, L. Calpurnium Pisonem Consules, aut proximum ante, vel post eos, annum inciderunt. siquidem sex aut septem & quinquaginta imperii annis exactis, C. Antonio, M. Cicerone Consulibus decessit. Et hæc quidem atque talia, latentibus inter primordia rerum Pontici Regis consiliis, Senatus negligebat: in Syriacum Regnum intentior, cuius opes defectione ciuitatum, aliisque damnis quæ bella ciuilia sequi solent, quotidie minui, non inuitus accipiebat. ne Africanas res eodem animo ferret, pudore & ira vetabatur: quum neque Regum amicissimorum progeniem indefensam relinqui decorum; neque suam à Iugurtha

CAP. LI. maiestatem contemni tolerabile iudicaret. Maiore igitur cura ac seueritate coërcere impotentem hominis audaciam cepit: tardius tamen, quam populi Romani dignitas, & salus Atherbalis requireret. *Iugurtha caussam belli aduersus Atherbalem quærit.* Quippe Iugurtha fratris modestiam iniuriæ opportunam videns, summa ope caussam belli quærebat, etiam fines eius cum magna manu hostiliter populatus, vt hoc dolore commotum, ad arma contra se capienda compelleret; eaque res sibi deinceps ad ea, quæ animo destinauerat, peragenda obtentui esset. Atherbal neque armis confisus, quorum expertus infirmitatem fuerat, & populi Romani proniorem voluntatem sibi pollicitus, si eius reuerentia bello abstinuisse videretur; legatos ad Iugurtham de iniuriis questum mittit: ab hoc cum multa contumelia verborum re-

CAP. LII. mittuntur. Ne sic quidem moto ad bellandum Atherbale, qui prius omnia pati decreuerat, ipse impatiens moræ, iustum exercitum in fines Atherbalis inducit: & palam totius Numidiæ imperium sibi asserens, quacumque incederet, imperata facere recusantium vrbes, agrosque va-

ſtat. Tum demum neceſſitas expreſſit Atherbali, vt Regnum, niſi relinquere mallet, armis tueri ſtatueret. Igitur collecta quanta potuerat manu, prope Cirtam oppidum, quæ Numidiæ antiqua regia fuit, haud procul Iugurthæ caſtris cum exercitu conſedit: miſſiſque Romam legatis, *quo fortunæ ſuæ loco eſſent, edoceri Senatum* iuſſit. *Atherbal castrorum regii.*

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER VNDETRICESIMVS.
In locum lib. LXIV. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. LXIV. Liuiani.

ATherbal bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obſeſſus, contra denunciationem Senatus ab eo occiſus eſt. Ob hoc ipſi Iugurthæ bellum indictum: idque Calpurnius Beſtia Conſul gerere iuſſus; pacem cum Iugurtha iniuſſu populi & Senatus fecit. Iugurtha fide publica euocatus ad indicandos auctores conſiliorum ſuorum, quod multos pecunia in Senatu corrupiſſe dicebatur, Romam venit: & propter cædem admiſſam in Regulum quendam, nomine Maſſiuam, qui Regnum eius populo Romano inuiſi appetebat, Romæ interfectum, quum periclitaretur, cauſſam capitis dicere iuſſus, clam profugit, & cedens vrbe fertur dixiſſe: O vrbem venalem, & cito perituram, ſi emptorem inuenerit! A. Poſthumius legatus infeliciter prœlio aduerſus Iugurtham geſto conflixit. pacem quoque adiecit ignominioſam, quam non eſſe ſeruandam Senatus cenſuit.

COgnitis per legatos Numidiæ rebus, quum in Senatu vehementes & inimicos & propugnatores Iugurtha haberet; tandem eo peruentum: vt *tres legati in Africam* decernerentur, *verbis Senatus populique Romani Regulis denunciaturi; abſiſterent bello: & ſi quid controuerſiæ incidiſſet, id iure potius quam armis diſceptarent; ita maxime ex Senatus populique Romani & ſua dignitate facturos videri.* *Legati in Numidiam decernuntur.*

uideri. Quum legatio amplius impediri non posset, operam tamen amici Iugurthæ dederunt, ne insigni aliqua auctoritate præditi legarentur.

CAP. II.

Ita tres adolescentes nominati, dum itineri se parant; in Africa propemodum de Regno & vita Atherbalis transactum est. Eodem enim tempore, quo legati Numidæ ab illo missi discesserant, quum iam præcipiti in noctem die, prœlium amplius non speraretur; Atherbalis copiæ quieti se tradiderunt. At Iugurthini milites ante lucem signo dato irrumpunt hostium castra, imparatosque & ex somno trepide arma corripientes trucidant. multis interfectis, ceteris fuga palantibus, Atherbal cum parua manu equitum Cirtam profugit.

Atherbal à Iugurtha vincitur.

CAP. III.

Cirtam vrbem situ loci munitissimam, etiam Græcis inquilinis allectis plurimus, in tantum Micipsa frequentauerat; vt decem equitum millia, duplicem peditum numerum emitteret: sed tum interfectis aut fuga dilapsis plerisque quos Atherbal eduxerat, ceteris metu exanimatis, peregrinæ virtutis indigebat. Multitudo Italicorum Cirtæ negotiabatur: ea Iugurtham, quum fugientem Atherbalem studio capiendi æmuli inflammatus insequeretur, non sine spe vrbem eodem victoriæ impetu in deditionem venturam, à mœnibus repulit. quod nisi esset factum, vna dies initium bellandi duobus Regibus finemque attulisset.

Cirta Numidiæ Metropolis.

CAP. IV.

Iugurtha vbi primus conatus frustra fuit, obsidione Cirtam claudit, operibusque excitatis summa vi expugnare contendit, priusquam Roma venire legati possent. nam ad solicitandum Senatum missos ab Atherbale certos homines esse cognouerat. Eo magis maturandam profectionem suam Romana legatio censuit. nam de prœlio & oppugnatione Cirtæ, dum iter adornant, quamquam molliora vero rumor attulerat. Neque tamen hæc diligentia quidquam ad liberandum Atherbalem valuit. cuius ne appellandi quidem potestate facta, responsum tale ab Iugurtha tulerunt: *sibi Senatus auctoritatem semper sanctam inuiolabilemque fuisse: neque aliud ab adolescentia studium, quam vt optimo cuique maxime probaretur. His artibus & P. Africano summo viro placuisse; & Micipsæ: à quo licet ex se genitos haberet, ob virtutem & merita fuerit adoptatus. Sed eiuscemodi rerum conscios animos plerumque iniuriarum impatientes fieri. Atherbalem vitæ suæ struxisse insidias: id scelus armis vlcisci certum sibi decretumque esse. orare ne populus Romanus se interponat iustissimæ vltioni: neue id vetet, quod iure gentium permissum sit Regibus. postremo, de rebus omnibus propediem se legatos Romam missurum esse confirmat.* Sic irrita & inanis ista legatio fuit.

Ab Iugurtha oppugnatur.

CAP. V.

Iugurtha legationem Senatus eludit.

CAP. VI.

Qua digressa, quum oppidum natura loci validum, vi expugnari non posset, vallo atque fossa circumdatur: turribusque in circuitu exstructis præsidia

dia imponuntur: nihil reliquum Iugurtha facit, quo minus confirmando ſuos, terrendo aut ſolicitando hoſtes, vi, dolo, diurnis nocturniſque conatibus, finis negotio imponatur. Tanto vehementiori metu perculſus Atherbal, poſtquam inopia rerum neceſſariarum fatiſcere obſeſſos animaduertit, ex iis qui vna Cirtam profugerant, duos maxime impigros, promiſſis & miſeratione ſortis ſuæ permouet, vt per munitiones hoſtium ad mare, quod nec longe aberat, deinde Romam pergant. Ab his miſerabiles literæ Senatui redduntur, in hæc verba ſcriptæ: *Non mea culpa ſæpe ad vos oratum mitto, Patres conſcripti, ſed vis Iugurthæ ſubigit: quem tanta libido extinguendi me inuaſit, vt neque vos, neque deos immortales in animo habeat, ſanguinem meum, quam omnia, malit. Itaque quintum iam menſem ſocius & amicus populi Romani armis obſeſſus teneor: neque mihi Micipſæ patris beneficia, neque veſtra decreta auxiliantur: ferro, an fame acrius vrgear, incertus ſum. Plura de Iugurtha ſcribere dehortatur fortuna mea: etiam ante expertus ſum, parum fidei miſeris eſſe. niſi tamen intelligo illum, ſupra quam ego ſum, petere; neque ſimul amicitiam veſtram, & Regnum meum ſperare: vtrum grauius exiſtimet, nemini occultum eſt. nam initio occidit Hiempſalem fratrem meum: deinde patrio Regno me expulit, quæ ſane fuerint noſtræ iniuriæ, nihil ad vos. verum nunc Regnum veſtrum armis tenet: me, quem vos imperatorem Numidiæ poſuiſtis, clauſum obſidet: legatorum verba quanti fecerit, pericula mea declarant. quid eſt reliquum, niſi vis veſtra, qua moueri poſſit? nam ego quidem vellem, & hæc quæ ſcribo, & illa quæ antea in Senatu queſtus ſum, vana forent potius, quam miſeria mea fidem verbis faceret. Sed quoniam eo natus ſum; vt Iugurthæ ſcelerum oſtentui eſſem: non iam mortem, neque ærumnas, tantummodo inimici imperium, & cruciatus corporis deprecor. Regno Numidiæ quod veſtrum eſt, vti libet, conſulite: me ex manibus impiis eripite, per maieſtatem imperii, per amicitiæ fidem; ſi vlla apud vos memoria remanet aui mei Maſiniſſæ.* His auditis pars Senatus incorrupta non dubitabat, quin *ante omnia ſubueniendum Atherbali foret, exercitu in Africam miſſo: de Iugurtha, quod ille verbis legatorum non paruiſſet, per otium ſtatui poſſe.* ceterum fautores Regis acerrime pugnarunt, ne tale quid decerneretur. *ſæpe multis magniſque iniuriis acceptis populum Romanum omnia tamen prius tentaſſe, quam bellum decerneret. Multa ab Hannibale, multa à Philippo paſſum, donec arma Pœnis aut Macedoniæ inferret. Nec enim pio iuſtoque bello certaturos putaſſe, niſi liqueret, aliter tueri ius ſuum nequiuiſſe. Inter ſocios deinde Reges, quanquam illa & patrum ætate, in Aegypto, in Syria, & apud cetera Aſiæ Regna multæ turbæ exſtitiſſent, auctoritatem ſuam prompte, arma raro &* coutan-

Atherbal literas mittit Romam.

CAP. VII.

Eius miſerabiles literæ.

CAP. VIII.

Diſſenſio Senatus.

CAP. IX.

Fautorum Iugurthæ verba.

contanter interposuisse: sic adsequutos, vt sociis integram permittere libertatem visi, laudibus ac fauore omnium celebrarentur: & inter externa populorum bella, CAP. X. *mutuisque cladibus debilitatos Reges, imperium firmius retinerent.* *Nullas esse caussas bellandi cum Iugurtha.* *Nihil accidisse, quo minus eodem instituto vti pergerent. nullas aduersus Iugurtham bellandi proprias Romano caussas esse: fratrum inter se certamina nullo rei Romanæ damno exarsisse. non vtilitate vlla, non iure cogi Senatum, vt bello minime necessario implicet Rempublicam. Queri quidem inuidiose Atherbalem, sed prius etiam haud minus atrocia falso questum. atque ita iudicasse Patres, quum Hiempsale cæso Regnum inter fratrem eius & Iugurtham diuisissent. non enim profecto parricidæ præmium dedisse sceleris, sed non ideo damnandum putauisse,* CAP. XI. *quod in depellendis insidiis ille felicior, quam in ponendis Hiempsal fuisset. Frustra Masinissam aduocari, non minus Iugurthæ, quam Atherbalis auum. & similiorem quidem ei Iugurtham esse animo ingenioque, & declaratis in populum Romanum studiis. Illum acerrimo Hispaniensi bello, quum Romanorum plerique metu segniores ad militiæ munia essent, P. Africano præstantissimo Imperatori præ ceteris omnibus industriam suam fidemque probauisse. Ab Atherbale nihil vltra verba profectum, quæ cum factis alterius conferri non oporteat. Sane ne cui ius suum præter mentem voluntatemque Senatus eripiatur, neue præcipitanter aliquid durius decernendo sociorum alienentur animi; legatos in Africam mitti posse, qui res inspiciant, & Senatus verbis denuncient, amicissimi Regis nepotes armis potius quam iure contendere Senatui non placere: eumque per quem stetisset, ne arma ponerentur, Senatum pro hoste habiturum.* *Legatos iterum mitti posse.* CAP. XII. Hæc à Iugurthæ patronis, quum magis ob pecunias, quas acceperant aut sperabant, quam vlla alia idonea caussa dicerentur; factum est, quod sæpe euenit, vt priuatis rationibus egregium publicum cederet. Legantur tamen in Africam senes, summo loco nati, amplisque honoribus vsi: quorum & M. Æmilius Scaurus fuit, de quo supra memorauimus. Hi precibus Numidarum, & populi sermonibus moti, proximum intra triduum nauem conscenderunt; paucisque diebus transuecti Vticam, literas miserunt ad Iugurtham, petentes *vti quam celerrime in prouinciam accederet, se ad eum à Senatu missos esse.* *Legati Iugurtham arcessunt.* CAP. XIII. *Ille contanter paret.* Iugurtham pugnantes inuicem adfectus timor & cupiditas incertum consilii faciebant: vim Romanam metuebat, nisi legatis paruisset, vicissim inflammatus cupidine cuncta, dum animo obsequeretur, leuiora ducebat. Igitur si Atherbalem interfecisset, priusquam mandata Senatus exponerentur, veniam admissorum pecunia redimi posse sperans; corona vrbem circumdatam summis viribus oppugnat. sed virtute Italicorum reiectus, quum trahere tempus non auderet, ne moram legati, & quem præ omnibus metuebat, Scaurus pro contumacia interpretarentur; cum paucis equitibus in prouinciam venit.

venit. Post acrem contentionem verborum, quamquam graues minæ Senatus nomine, *ni omitteret Atherbalem*, denunciabantur; hæc quoque legatio sine effectu digressa est. Sed vbi Citæ de iterata legatione auditum, & inde Senatui populoque Romano res Numidicas curæ cordique esse creditum est, Italici generis homines, quorum virtute defensum adhuc oppidum fuerat, confisi Romanum sibi nomen præsidio aduersus iniuriam fore; Atherbalem *ad deditionem* cohortantur, *neque aliud pacisci quam vitam incolumem* iubent: *cetera Senatum auctoritate facile recuperaturum*. Non erat ignarus Atherbal, quam parum fidei in pactionibus Iugurthæ esset: sed quia videbat in illorum manu situm, vt se inuito vrbem hosti tradant, cum insulis ad Iugurtham egressus, *permittere se Regnum meliori ait, tantum orare, vt priuato viuere beneficio fratris liceat*. Ille vt qui numquam viuo Atherbale firmam sibi Numidiæ possessionem fore olim iudicauisset, neque preces ipsius, fraternumque nomen, neque Senatus populique Romani denunciationem reueritus, excruciatum occidit: deinde puberes omnes Numidas interficit: ne Italicis quidem iram & crudelitatem abstinens, quo minus quotquot comperti erant arma pro Atherbale tulisse, torti necarentur. Hæc Romæ cognita clarissimo documento patefecerunt, quem ad finem lapsi mores, & ab innocentia & grauitate veterum recessum esset. Tam atrocibus enim rebus in Senatu agitari ceptis, per multos dies extracta disceptatio est: mancipiis illis auri Regii nunc gratia, nunc de iure disserendo, interdũ & iurgiis, quod aduersus Iugurtham seuerius decretum fieret, intercedentibus. Putantque prolatandis consultationibus futurum fuisse, vt eluso primæ iræ impetu, vindictæ à sceleratissimo mortalium expetendæ studium euanesceret; nisi C. Memmius, qui Tribunis plebis designatus erat, vir acer, & nimiam principum potentiam speculari & carpere solitus, populum Romanum edocuisset, *id agi, vt per paucos factiosos scelus Iugurthæ condonaretur*. Hæc inuidia demum Senatui, ex delicti conscientia populum timenti, expressit, *vt Iugurthæ bellum indiceretur: Lege Sempronia futuris Consulibus Numidia atque Italia prouinciæ decernerentur*. P. Scipio Nasica, L. Calpurnius Bestia Consules facti. Hi, postquam maioribus hostiis procuratum prodigium fuit, quod lactis pluuiæ per triduum ceciderant, prouincias sortiti, L. Calpurnius Numidiam, P. Scipio Italiam obtinuerunt. Delectus deinde à Consulibus habiti. quorum caussa quum indictum iustitium esset, populi Romani sensum præco Granius expressit, homo liberis neque vernilibus facetiis notus: qui roganti Nasicæ Consuli, *ecquid tristis esset, quod auctiones cessent: minime*, inquit, *sed quod leges*. Sed nondum eo peruentum erat, vt vel auaritiæ suæ puderet Rem-

CAP. XIV. *Re cassa dissceditur.*

CAP. XV.

Atherbal cum cruciatu occiditur.

CAP. XVI.

Id facinus in Senatu à multis defenditur.

CAP. XVII. *Fit tamen SC. contra Iugurtham.*

A. V. C. DCXLII.

Granii præconis liberum responsum.

CAP. XVIII.

ret Rempublicam quæstui habentes principes: vel satis virium ad hos reprimendos in publicis iudiciis esset. oportebatque multa præterea, & à magnis viris peccari, donec Patribus pudore aut conscientia victis, ad

Calpurnii Consulis virtutes & vitia.

vindicanda legibus scelera populi consensus euigilaret. Erant in Consule Calpurnio multæ magnæque corporis & animi dotes: nisi auaritia corrumperentur. cetera patiens laborum, prouidus, impiger: bellum acriter parabat. iam ne Senatu quidem contante, exercitus qui in Africam portaretur, scribitur: stipendium, & alia quæ bello vsui forent, decernuntur.

CAP. XIX.

Hæc vbi Iugurthæ longe alia quam sperauerat adlata sunt, nam cuncta Romæ venalia esse pro comperto habuerat, maiori metu correptus, filium, & præterea duos amicorum ad Senatū mittit.

Iugurtha filium mittit Romam.

His quoq; præcepta eadem data, quæ antea iis quos Hiempsale interfecto legauerat, *vt quibuscumque volentibus accipere pecuniam largirentur.* sed irritas Iugurthæ insidias diligentia Calpurnii Consulis effecit: qui legatorum audito aduentu,

CAP. XX.

consuluit Senatum, *recipine mœnibus legatos Iugurthæ placeret?* Senatus decreuit, *nisi Regnum ipsumque deditum venissent, vti in diebus proximis decem Italia decederent.* Sic illi rebus infectis, domum reuertuntur.

Consul expeditionem Numidicam suscipit.

Consul exercitu commeatibusque paratis, legat sibi homines nobiles, principes factionum, magna in Senatu auctoritate: quorum opibus, quæ deliquisset, defendi posse arbitrabatur. in his & M. Aemilius Scaurus fuit, vir eo ingenio, iisque moribus, qualem, supra descripsimus. Ita legionibus per Italiam Rhegium deductis, inde in Siciliam, atque ex Sicilia in Africam transpositis, acriter Numidiam ingressus est, multosque captiuos, atque etiam vrbes aliquot in potestatem redegit.

CAP. XXI.

Iugurtha Consulem & M. Scaurum pecunia corrumpit.

Iugurtha, vbi præter exspectationem arma Romana in Regno, & serio bellum geri videt, ad solitas artes conuersus, legatos ad Consulem mittit, *difficultatem suscepti belli ostendi, pecunias offerri* iubet. Quibus pro animi sui vitio facile expugnatus Consul, in societatem consiliorū Scaurum adsciscit: atq; is, licet acerrimus antea Regis oppugnator fuisset, magnitudine mercedis ad obliuionem pristinæ grauitatis adductus est. Nulla res maiores Numidæ animos facere potuisset, neminem iam Romanum auro inexpugnabilem esse rato, postquam ille victus esset, cuius tum probatissimi mores habebantur.

CAP. XXII.

Igitur qui antea pro magno ducturus fuerat, si tantummodo tempus redimere potuisset, quo interim Romæ gratia aut precio res suas meliorem in locum reponeret: nunc, quia Scaurus in partibus esset, maxima pacis impetrandæ spe concepta, Consuli significandum curat, *si tuto venire in castra posset, coram de conditionibus acturum.*

In castra Romana venit.

Ita mittitur à Consule Sextius Quæstor in oppidum Iugurthæ Vaccam specie frumenti accipiendi, quod palam imperatum Regiis legatis fuerat.

rat: reuera, vt pro corpore Iugurthæ obses esset. Rex in consilio pauca de rebus suis loquutus, *se suaque in fidem populi Romani dedere paratum* fingit: cetera cum Scauro & Bestia secreto transiguntur, postero die quasi per saturam sententiis exquisitis, Rex pro consilio in deditionem accipitur: elephanti triginta, pecus atque equi multi, cum paruo argenti pondere, vti erat imperatum, Quæstori traduntur: denique iniussu populi & Senatus pax Numidæ pudendis nomini Romano conditionibus datur. His ita constitutis L. Calpurnius ad comitia Consulum habenda Romam proficiscitur: quia P. Nasica Consul diem suum obierat, vir per omnia prauis collegæ moribus dissimilis. tota vita firmus contra largitiones munerum, sapientiæque deditus, quam non sermonibus tantum, sed magis vita exprimebat. de cetero non infacundus, hilaris, comis, & tamen auctoritatis suæ retinens: omnino dignus proauo, qui vir optimus iudicatus fuerat, & patre Nasica, domoque Cornelia, quæ summorum virorum ferax & pacis ornamenta multa tulit, & ex tribus orbis partibus partis virtute bellica cognomentis illustrata est.

CAP. XXIII. *Se suaque in fidem populi Rom. per simulationem dedit.*

Eodem anno incendium ingens Romæ fuit, magnaque pars Vrbis deflagrauit. Eo quum ædes Matris Deum in colle Palatino consumpta fuisset, inuiolata Claudiæ statua, quæ in vestibulo stabat, tum quoque admirationi hominibus fuit: sed maxime postquam Augusti principatu, M. Seruilio, L. Lamia Consulibus, alio incendio iterum intacta flammis stetit. Hæc illa Claudia Quinta est, siue Vestalis virgo, vt multi putauerunt, siue matrona, vt Liuius memoriæ prodidit; quæ adhærentem in vado Tiberis nauem qua mater Idæa vehebatur, quum nulla iuuenum vi moueri posset; in patrocinium suspectæ pudicitiæ cingulo traxisse dicitur: quo merito haud dubie statua illi apud eamdem deam, cuius suffragio casta iudicata fuerat, collocata est.

CAP. XXIV. *Incendium ingens Romæ.*

His cladibus mœstam ciuitatem acrius irritauit pactum cum Iugurtha fœdus, & dubitatio Senatus, qui neque probare fœdi & perniciosi exempli rem poterat, neque rescindere, magno ad potentiam Scauri respectu, audebat. Sed C. Memmius Tribunus plebis, frequentibus ad populum concionibus, *Romani nominis ignominiam, facinora nobilium audacia auaritiaque nihil non patrantium, Senatum conscientia contantem,* arguens; acta Consulis, quique in eadem caussa essent, vehementer impugnabat, ingenio & exercitatione acer & acerbus accusator.

CAP. XXV. *C. Memmius Iugurthinam pacē refutat.*

Cuius rei fidem facit vel vna ex quam multis oratio, cuius ipsa verba quia se referre Crispus Sallustius ait, ex eo Sallustio referemus, quem non tantum vt optimum Iugurthini belli scriptorem, sed etiam vt vnum de compluribus reliquum, sequimur. Sed ille C. Memmium hunc in modum facientem verba inducit; *Multa me debor-*

CAP. XXVI.

[illegible] Quirites. *dehortantur à vobis, Quirites, ni studium Reipublicæ omnia superet, opes factionis, vestra patientia, ius nullum, ac maxume, quod innocentiæ plus periculi, quam honoris est. nam illa quidem piget dicere, his annis quindecim, quam ludibrio fueritis superbiæ paucorum, quam fœde, quamque inulti perierint vestri defensores; vt vobis animus ab ignauia, atque socordia corruptus sit: qui ne nunc quidem, obnoxiis inimicis, exsurgitis; atque etiam nunc timetis eos, quibus vos decet terrori esse.*

CAP. XXVII. [illegible] *Sed quamquam hæc talia sunt: tamen, obuiam ire factionis potentiæ, animus subigit. certe ego libertatem, quæ mihi à parente meo tradita est, experiar: verum id frustra, an ob rem faciam, in vestra manu situm est, Quirites. Neque ego vos hortor, quod sæpe maiores vestri fecere, vti contra iniurias armati eatis. nihil vi, nihil secessione opus est: necesse est, suomet ipsi more præcipites eant. Occiso Tiberio Graccho, quem Regnum*

CAP. XXIIX. [illegible] Nobilitatis [illegible]. *parare aiebant, in plebem Romanam quæstiones habitæ sunt. Post C. Gracchi, & M. Fuluii cædem, vestri item ordinis multi mortales in carcere necati sunt. vtriusque cladis non lex, verum libido eorum finem fecit. Sed sane fuerit Regni paratio, plebi sua restituere: quidquid sine sanguine ciuium vlcisci nequitur, iure factum sit. Superioribus annis taciti indignabamini ærarium expilari: Reges, & populos liberos paucis nobilibus vectigal pendere; penes eosdem & summam gloriam, & maximas diuitias esse. tamen hæc talia facinora impune suscepisse, parum habuere: itaque postremo leges, maiestas vestra, diuina, & humana omnia hostibus tradita sunt. neque eos, qui ea fecere, pudet, aut pœnitet: sed incedunt per ora vestra magnifici; sacerdotia, & Consulatus, pars triumphos suos ostentantes: perinde quasi ea honori, non prædæ, habeant. serui, ære parati, iniusta imperia dominorum non perferunt: vos, Quirites, imperio*

CAP. XXIX. [illegible] effundit. *nati, æquo animo seruitutem toleratis? At qui sunt hi, qui Rempublicam occupauere? homines sceleratissimi, cruentis manibus, immani auaritia, nocentissimi, iidemque superbissimi, quibus fides, decus, pietas, postremo honesta, atque inhonesta omnia quæstui sunt. Pars eorum, occidisse Tribunos plebis, alii quæstiones iniustas, plerique cædem in vos fecisse, pro munimento habent. ita, quam quisque pessume fecit, tam maxime tutus est: metum à scelere suo ad ignauiam vestram transtulere: quos omnis, eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere in vnum coëgit. Sed hæc inter bonos amicitia, inter malos factio est.*

CAP. XXX. Plebis ignauiam vituperat. *Quod si tam vos libertatis curam haberetis, quam illi ad dominationem accensi sunt; profecto neque Respublica, sicuti nunc vastaretur; & beneficia vestra penes optumos, non audacissumos, forent. Maiores vestri parandi iuris, & maiestatis constituendæ gratia, bis per secessionem armati Auentinum occupauere. vos pro libertate, quam ab illis accepistis, nonne summa ope nitemini? atque eo vehementius, quo maius dedecus est, parta amittere, quam omnino non parauisse?*

CAP. XXXI. [illegible] *Dicet aliquis, quid igitur censes? Vindicandum in eos, qui hosti prodidere Rempublicam,*

cam, non manu, neque vi, quod magis, vos fecisse, quam illis accidisse, indignum est: verum quæstionibus, & indicio ipsius Iugurthæ. qui si dediticius est, profectò iussis vestris obediens erit. sin ea contemnit, scilicet æstimabitis, qualis illa pax, aut deditio sit, ex qua ad Iugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentis maxima diuitiæ, in Rempublicam damna, atque dedecora peruenerint. exprobrat.

CAPVT XXXII.

Priorū status admonet.

Nisi forte nondum etiam vos dominationis eorum satietas tenet: & illa, quam hæc tempora, magis placent, cum Regna, prouinciæ, leges, iura, iudicia, bella, atque paces: postremo diuina, atque humana omnia penes paucos erant: vos autem, hoc est populus Romanus, inuicti ab hostibus, imperatores omnium gentium, satis habebatis animam retinere. nam seruitutem quidem quis vestrum recusare audebat? Atque ego tametsi viro flagitiosissumum existumo impune iniuriam accepisse; tamen, vos hominibus sceleratissumis ignoscere, quoniam ciues sunt, æquo animo paterer, nisi misericordia in perniciem casura esset. nam & illis, quantum importunitatis habent, parum est impune male fecisse, si deinde faciundi licentia eripitur: & vobis æterna solicitudo remanebit, cum intellegetis aut seruiendum esse, aut per manus libertatem retinendam.

CAPVT XXXIII.

Nam fidei quidem, aut concordiæ quæ spes est? Dominari illi volunt, vos liberi esse: facere illi iniurias, vos prohibere: postremo sociis vestris veluti hostibus, hostibus pro sociis vtuntur. Potestne in tam diuersis mentibus pax, aut amicitia esse? Quare moneo, hortorq; vos, ne tantum scelus impunitum dimittatis. Non peculatus ærarii factus est; neque per vim sociis ereptæ pecuniæ: quæ quamquam grauia sunt, tamen consuetudine iam pro nihilo habentur. hosti accerrumo prodita Senati autoritas, proditum imperium vestrum: domi, militiaque Respublica venalis fuit, quæ nisi quæsita erunt, nisi vindicatum in noxios, quid erit reliquum, nisi vt illis qui ea fecere, obedientes viuamus? nam impune quælibet facere, id est Regem esse.

Ad vindictam contra noxios cohortatur.

CAPVT XXXIV.

Neque ego vos, Quirites, hortor; vt malitis ciuis vestros perperam, quam recte, fecisse; sed ne, ignoscendo malis, bonos perditum eatis. ad hoc in Republica multo præstat, beneficii, quam malefícii, immemorem esse, bonus tantummodo segnior fit, vbi negligas: at malus improbior. ad hoc, si iniuriæ non sint, haud sæpe auxilii egeas. Hæc atque talia sæpe ingerendo, diligentia Memmii peruicit, vt L. Cassius Prætor ad Iugurtham mitteretur; eumque fide publica interposita Romam adduceret: quo Regis ipsius indubitabili indicio Scaurus, & ceteri, quos pecunia corruptos autumabant, conuincerentur. quorum inuidiam relictus in Numidia exercitus aggrauabat, plurimis & flagitiosissimis factis.

L. Cassius ad Iugurtham adducendum mittitur.

CAPVT XXXV.

Nam fuerunt, qui pecunia accepta elephantos à Iugurtha traditos; itemque perfugas ad supplicium restituerent: alii ex pacatis agris prædas agebant: ea tum auaritia velut rabies animos hominum inuaserat. Igitur Cassius

Prætor ex rogatione C. Memmii ad Iugurtham proficiscitur: eique *ni pareat, extrema pericula* demonstrando, persuadet, *ut semel in fidem populi Romani Regno seque dedito, misericordiam eius quam iram prouocare mallit.*

Iugurtha paret.

tandem *futurum se in potestate* Numida respondet: quum præter publicam fidem Cassius sua quoque priuatim spopondisset, quam Iugurtha non minoris faciebat. tanta temporibus illis de sanctitate iustitiaque Cassii fama erat.

CAPVT XXXVI.

Quis ille Cassius fuerit?

Quibus rebus adducor, ut hunc tam celebrati nominis Cassium, non eum esse opiner, qui paucis post annis in prælio aduersus Cimbros occisus est; sed Censorium illum, quem quæstionis incesti caussa Prætorem creatum, refectum deinde puto, quamdiu id iudicium durauit: aut ab initio hac lege factum, ut donec ea peracta quæstio esset, Præturam obtineret.

A. V. C. DCXLII.

Interea Consules Romæ M. Minucius Rufus, Sp. Posthumius Albinus facti. Iugurtha humili cultu Romam adductus, quum factorum conscientia trepidaret, confirmatus ab his, quos consiliorum suorum auctores habuerat, C. Bæbium Tribunum plebis magna mercede emit: cuius impudentia tutus contra ius pariter iniuriamque foret.

Iugurtha C. Bæbium Trib. pl. corrumpit.

CAPVT XXXVII.

Sic omnia iterum Romæ, secus atque existimatum fuerat, seditionibus discordiisque permisceri cepere. Quum enim C. Memmius productum ad Rostra Iugurtham *indicare* iuberet, *cuius ope consilioque tam scelesta patrauisset*; iamque nemini dubium esset, quin multi Senatores nominarentur: C. Bæbius *tacere Iugurtham* iussit, & populo nequidquam tumultuante intercessio valuit.

Ab hoc defens'.

Tum vero confirmatus animi Numida, quod nihil non pecuniæ cedere videret, adeo priorum facinorum pœnam non timuit: vt in ipsa Vrbe nouum parricidium committere non dubitaret, Massiua patruele tollendo.

CAPVT XXXIIX.

Massiuam patruelem in ipsa Vrbe occidit.

Hunc Gulussa Masinissæ filio procreatum (quippe dedita Cirta, quum in partibus Atherbalis fuisset, Romam profugerat) Sp. Albinus Consul instigabat, *vt inuiso ac tacente Iugurtha, Regnum Numidiæ ab Senatu peteret*: non tam regulo consulens, quam cupiditate belli concitandi; quod Iugurtha minime cessuro, ceterum, & se duce gerendum videbat. nam M. Minucio Macedonia, Sp. Albino Numidia prouincia euenerat. Iugurtha, postquam quid ageretur, animaduertit, haud contanter immisso percussore conficit æmulum. depræhensus, qui cædem fecerat, multis hortantibus *indicium* profitetur. *Bomilcarem Iugurthæ familiarem facinus mandasse* ostendit. nomen Bomilcaris, quamquam comes eius esset, qui Romam fide publica venerat, magis ex æquo & bono, quam ex iure gentium recipitur. vades ex amicis Regiis quinquaginta dantur.

CAPVT XXXIX.

Feruente iudicio, Iugurtha in maximis angustiis constitu-

ſtitutus, quod omnia expertus, gratiam atque pecuniam ſuam inferiorem inuidia facti ſentiebat; quum diu agitaſſet, vtrumne vades prodi, an vero Bomilcarem deſeri ſatius foret: poſtremo Bomilcarem clam in Numidiam dimittit, neminem poſthac iuſſis ſuis obtemperaturum ratus, ſi hic huiuſmodi ex cauſſa plecteretur. Ne ſic quidem ſatis extricatus (habent enim hoc ſcelera, vt facinoroſos magis magiſque terrore & incommodis implicent) quum ablegato Bomilcare in ſe recidiſſe periculum animaduerteret; capitis enim anquiri ceperat; ex Vrbe fuga ſibi conſulere coactus eſt. *Deinde profugit.* *Fertur quum egreſſus Romæ eſſet, ſæpe eo reſpectaſſe tacitum: poſtremo hæc ipſa verba protuliſſe: O vrbem venalem! & cito perituram, ſi emptorem inuenerit!* CAP. XL. *Eius vox notabilis.* Senatus comperto Regis abitu, *Italia eum decedere* iuſſit. Hæc altera bellandi cauſſa quum exſtitiſſet, fœdus Calpurnianum reſcinditur: Sp. Albinus paratis omnibus curſum adornat in Africam, eo diligentius, quod comitiorum tempus haud longe aberat, ad quæ redeundum ipſi Romam erat. Sed huic vti maturare bellum, ita Iugurthæ trahere conſilium erat, omnique modo properantiam Conſulis remorari, quapropter modo legatos *de deditione* mittebat: modo negabat *infeſtis ſibi Romanis ſalutem ſuam credere poſſe*: interdum cedebat quum hoſtis inſtaret, ducendi temporis gratia: mox CAP. XLI. vt ſuorum animos confirmaret, vltro inſtabat. Inter hæc ludibria quum dies comitiorum aduentarent, Albinus nulla re geſta, exercitum Aulo fratri quem ſibi legauerat tradit: deinde Romam proficiſcitur: non intactus ſuſpicionibus, quaſi & ipſe pecunia magis quam alia arte Regis otioſum imperium exegiſſet. Comitiorum tamen Tribuniciis ſeditionibus prolatum tempus eſt: quia P. Lucullo & L. Annio Tribunis plebis continuare magiſtratum cupientibus, collegæ acriter reſiſtebant. *A. Albini expeditio infelix.* Hanc inter moram A. Albinus, qui exercitui Numidico præerat, quum quadraginta millibus armatorum inſtructus, rei alicuius ad gloriam aut opes inſignis patrandæ occaſionem ſibi à fortuna patefactam arbitraretur; menſe Ianuario ex hibernis milites euocat: magniſque itineribus ad oppidum Suthul, in quo theſauri Regis adſeruabantur, ducit. CAP. XLII. Quod licet loco atque tempore anni tutum oppidum erat (nam in prærupti montis extremo ſitum limoſa planicies hiemantibus aquis effecta palude clauſerat) tamen operibus circumdare Aulus inſtituit: ſiue formidinem iniecturus Regi; ſiue, quod theſauros ibi conditos ſciret, *Iugurthæ aſtutia.* cupidine obcæcatus, oppidi potiturum ſperabat. Hæc vbi Numidæ intellecta temeritatem imperitiamque hominis detexerunt; quo magis vanitatem aleret, mittit alios ſuper alios cum mandatis humilibus legatos: ipſe tamquam congreſſum metuens, per impedita loca cum exerci-

ercitu incedebat. postremo spe quæstuosissimæ pactionis Aulum inducit, *vt relicto Suthule, se veluti per formidinem in interiora Regni cedentem* CAP. XLIII. *insequatur: ita minus emanatura consilia sua & simulationem esse.* Interea per homines talium artifices, non die non noctu intermissis solicitationibus, magnam exercitus Romani partem ad proditionem emercatur: denique paratis, vt optauerat, omnibus, obscura nocte castris legati multitudinem Numidarum subito circumfundit. Percellit insolita res & inexspectata animos omnium: discurritur; trepidatur: neque manere præsens periculum, neque fugere alterius periculi metus sinit. Inter hæc ex iis, quos donis ac promissis Iugurthæ fidem, mutasse diximus, cohors vna Ligurum, turmæ duæ Thracum palam ad Regem signa transferunt: & à centurione primi pilæ tertiæ legionis, per munitio-CAP. XLIV. nem, quam tuendam acceperat, locus introëundi hostibus datur. Ita captis castris, Romani milites, plerique abiectis armis, alii præ metu, nonnulli voluntaria fuga, proximum collem petunt: eo paucioribus desideratis, quod inter tenebras tutius euadebant, Numidæque prædæ castrorum intenti erant. Infelici prœlio postridie turpior pax adiicitur. In colloquio Iugurtha, quum *in sua manu esse dixisset, omnes ferro & fame conficere*; adiecit, *casuum humanorum memorem sub iugum eos mittere velle, cetera incolumes, sed hac lege, vt intra dies decem Numidia dece-* CAP. XLV. *dant.* Quæ tametsi turpitudinis & ignominiæ plena erant; ab hominibus nihil ante vitam ponentibus, accepta sunt. Hæc Romam perlata, ciuitatem in mœrore atque metu posuerunt: aliis dedecore imperii, plerisque periculo anxiis. *Quid enim non ausurum Iugurtham, tanto animo virum, tanta militia & hostis peritia. nihil illi occultum esse, nihil impermium. aurum habere & artem vtendi: neque nescire, cognitis & principum & populi Romani moribus ingeniisque, aduersus quos ferro melius, aduersus* CAP. XLVI. *quos pecunia pugnet.* Crescebatque indies solicitudo, quod incrementa eius frequentibus nunciis, & ferme vt mos è longinquo, in maius audiebantur: *neque vnam aut alteram gentem, sed vniuersam pene Africam à Romanis deficientem Regno suo iunxisse.* Ideo querelæ & conuicia omnium in A. Albinum ferebantur: præcipue frementibus, qui bello res præclare gesserant, *quod contra decus patrium, quum arma haberet, ignominiosis conditionibus quærendam salutem existimasset.* His rebus impulsus Sp. Albinus, quo magis ab inuidia fraternæ culpæ se abiungeret, Senatum *de fœdere Numidico* consulit: ipse intensissima cura supplementum exercitui parat: ab sociis & nomine Latino auxilia euocat, in Africam se-CAP. XLVII cum portaturus. Ab Senatu, quemadmodum sæpe alias, & nuper fa-

Castra Romana capiuntur.

Turpis pax adiicitur.

Inde Romæ mœror & metus.

Senatus de fœdere Numidico consulitur.

ctum

ctum fuerat, decernitur, *suo atque populi iniussu nullum potuisse fœdus fieri.* *Nullum esse decernunt.* Spurius in Africam paucis diebus reuersus, quamquam arderet cupiditate fraterna delicta per virtutem emendandi; tamen quia veteres copias non fuga tantum, sed etiam corrupta disciplina eneruauerat, nuper paratas Tribuni plebis deportari vetabant; nihil moliri ausus, in prouincia, quo ex fœdere Auli deductus exercitus fuerat, hibernauit. Interea CAP. XLIIX Romæ à C. Mamilio Limetano Tribuno rogatio promulgatur, *vti quæratur in eos, quorum consilio Iugurtha Senati decreta neglexisset: quique ab eo in legationibus aut imperiis pecunias accepissent: quique elephantos, quique transfugas tradidissent: postremo, qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent.* *Mamilia rogatio.* Magnum ea promulgatio terrorem Patribus obiecit, quorum multi adfines illi culpæ erant; alii ne quamquam innocentes inuidia opprimeret, metuebant. Igitur summo omnium conatu præsidia contra parabantur: CAP. XLIX. non palam, ne fœdissima delicta defendere viderentur; sed dissimulanter per homines maxime Latini nominis, & socios Italicos impedimenta struendo legi, *quam* coram populo *placere sibi* dictitabant. *Ex ea tres Quæsitores constituuntur.* Sed incredibili studio plebis perlata rogatio est: tres Quæsitores constituti. neque M. Scaurus, qui vt inter illos crearetur effecerat, licet eodem crimine contactus, obstare potuit, quo minus aspere violenterque ea quæstio exerceretur. quin & ipse, quamuis periculum effugerit, probra tamen audiit, ab inimicis contumeliose exagitatus. Certe, quum sub idem tempus nonnullam haberet inuidiam ex eo CAP. L. quoque, quod bona Pompeii Phrygionis, hominis locupletis, sine testamento possederat, in iudicio L. Calpurnii Bestiæ, quum inter aduocatos eius sederet, & forte mortuus efferretur, accusator Bestiæ C. Memmius, *quid sedes*, inquit, *Scaure? mortuus rapitur. vide si possis esse possessor.* Ceterum & L. Bestia, & eodem crimine multi præterea clarissimi viri ceciderunt. *Multi nobiles viri damnantur.* Iudices enim Gracchani erant: & instabat vrgebatque populus, lætus occasionem sibi premendæ nobilitatis præbitam: nam eo velut partium odia processerant, vt maior ad illa plerumque, quam ad vtilitatem Reipublicæ respectus haberetur. Pri- CAP. LI. mus post Romam conditam eorum qui in collegio sacerdotum essent, C. Sulpicius Ser. F. Galba, quum pro se ipso dixisset, publico iudicio damnatus est. præterea Consulares quatuor eadem tempestas oppressit. *Inter quos Consulares quatuor.* L. Calpurnius, Sp. Albinus, ex caussis, quas ante memorauimus, damnati sunt. C. Catonem cum L. Opimio in legatione fuisse putem, tantoque cupidius condemnatum, quo ne L. Opimius, super omnes ob C. Gracchi necem plebi inuisus elaberetur. Neque dubitabatur, quin

pecuniam à Rege Iugurtha, ad quem legatus iuerat, accepisset. ceterorum quoque talia delicta erant, vt, si iustitia magis quam odio commodata tanta seueritas foret, ne ipsi quidem queri potuerint, quod bonis & ciuitate pellerentur.

CAP. LII.

Opimius post senectam in contumeliis odioque hominum exactam, in Dyrrhachino litore sepulchrum desertissimum nactus: Cato, quum solum vertisset, Tarracone consedit, eiusque ciuitatis ciuis effectus est. magnum enim ibi Catonum nomen, iam à Censorii Catonis Hispaniensi imperio, magnæque clientelæ erant. Quum tot nobilium hominum clades profectæ ab auiditate opum essent, cuius vtique rei minor fit æstimatio, si luxus, cui potissimum opes inseruiunt, recidatur: motum sub eadem tempora P. Licinium Crassum cognomento Diuitem apparet, de cœnis & sumptibus legem promulgasse.

Lex Licinia sumptuaria.

ea tanto optimatium applausu excepta est, vt licet nondum ex more confirmata trinundino erat, Senatusconsulto *ab omnibus iuberetur haud secus obseruari, quam si à populo iam probata iussaque esset.*

CAP. LIII.

Eadem propemodum, quæ antiquiore, sed desueta, L. Fannia continebantur; cuius pleraque capita per omnes deinde leges ambularunt:

Eius aliquot capita.

ne quid volucrum poneretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis. Calendis, Nonis, nundinis Romanis, cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi caussa consumere liceret. ceteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, quam carnis aridæ pondo tria, & salsamentorum pondo libra, & quod ex terra, vite, arboreue natum esset.

CAP. LIV.

Ludis Romanis, item ludis plebeiis, & Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus, centenos asses Fannia lex indulserat. id à Licinio seruatum: additumque, *vt nuptiis ducenos liceret impendere.*

Luxus tamen præualet.

Non diuturnior huic, quam prioribus aliquot legibus obseruantia constitit. iam enim adolescebat Rullus, qui non iam gallinas & eiusmodi nugas, sed solidos apros in epulis apponere doceret: iam Lucullus, qui pro centussibus cum paucis conuiuis, subito se offerentibus, ducenis sestertiis cœnaret. quæ si ad nostræ pecuniæ nomen & æstimationem redigantur, thalerorum imperialium millia amplius quinque conficiunt. sed & intra decennium iussu populi, agente Tribuno plebis Duronio, lex abrogata est.

CAP. LV.
A. V. C. DCXLIII.
Prouinciæ Consulum.

Consules interea Q. Cæcilius Metellus, M. Iunius Silanus, quum de prouinciis retulissent; Metello Numidia & Iugurthinum bellum obuenit: Silanus accepit Galliam, quia *M. Minucio Proconsuli prospere contra Thracicos populos rem gerenti, prorogari in Macedonia imperium placuerat.* Neque nulla caussa erat, cur Narbonensem Galliam Senatus prouinciam Consularem decerneret, quod in eam regiratte Cimbri ferebantur, qui post Carbonis Consulis cladem, quum ex Noricis in Italiam irrupturi timerentur, alio auerterant impetum, in Gallia, deinde Hispania,

quæ-

quærendis sedibus intenti. *Sed istis populis, vt quisque possidebat, acriter fines suos tutantibus, exclusos, petere Romanam prouinciam* fama nunciabat. CAP. LVI. Quum igitur duo grauia bella, alterum in manibus, alterum in exspectatione essent; intentiore cura Consules agebant: etiam Senatu populoque ad censenda, quæ tempus postularet, pariter promptis. Igitur quum de Republica grauiter accurateque verba fecissent; milites, commeatus, cetera quæ militiæ vsus desiderat, liberaliter decernuntur. & ne quid vsquam rebus gerundis impedimento esset, leges aliquot, quæ de stipendio militum æra minuebant, alioue quo modo aduersæ delectibus erant, auctore Senatu abrogantur. *Leges delectib' aduersa abrogantur.* Etiam socii Senatus populique Romani iussa non exsequuntur tantum alacriter, sed sæpe anteuertunt: quum & nomen omne Latinum Italicique socii, præsto essent ad imperia: & ab Regibus auxilia vltro mitterentur. CAP. LVII. Ita Q. Metellus, delectu diligenter habito, quum legatos ex vsu magis quam ambitiose legisset, C. Marium, P. Rutilium, quorum cognita virtus & abstinentia erat: in Africam nauigauit. *Q. Metelli expeditio in Numidiam.* magna omnium spe, quod belli artibus egregius, & aduersus auaritiam firmus erat: ad quam præcipuam aut solam caussam, omne quod in Numidia acceptum dedecus detrimentumque fuerat, referebatur.

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER TRICESIMVS.

In locum lib. LXV. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. LXV. Liuiani.

Q. *Cæcilius Metellus Consul duobus prœliis Iugurtham fudit, totamque Numidiam vastauit. M. Iunius Silanus Consul aduersum Cimbros infeliciter pugnauit. legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus considerent postulantibus Senatus negauit: M. Minucius Proconsul contra Thracas prospere pugnauit. Cassius Consul à Tigurinis Gallis, pago Heluetiorum, qui à ciuitate successerant, in finibus Allobrogum, cum exercitu cæsus est. milites qui ex ea clade superauerunt, obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, vt incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.*

Metellus corruptam exercitus disciplinam instaurat.

Q. Metellus, quum in prouincia Sp. Albini Proconsulis corruptissimas ignauissimasque copias accepisset: prius contra vitia militum, quam arma hostium certandum sibi statuit: Scipionis imitatione, cui ad Carthaginem, deinde iterum ad Numantiam, eadem ratio fuerat. Idcirco, licet mora comitiorum imminutum imperii sui tempus, & ciuitatem, quid acturus contra Iugurtham esset, impatienter exspectare sciret; nihil antiquius habuit, quam vt ab otio & mollitie exercitum ad patientiam

CAP. II.

laboris & operum, & disciplinam maiorum reuocaret. Quod sane difficile inceptum, neque minus arduum, quam si validissimos hostes vi fregisset; eo temperamento comitatis & rigoris ad exitum perduxit, vt hinc quoque virum se magnum, nullique sæculi sui secundum approbaret.

Eius instituti ratio.

Ante omnia edixit, *ne quisquam in castris panem, aut quem alium coctum cibum venderet: neue alio cibo, quam carne assa elixaue miles vteretur: lixas etiam expulit castris, gregariisque militibus, ne quis iumentum seruumque in agmine aut castris haberet*, interdixit. cetera deinde arte magis quam vi correcta. frequentibus itineribus, & statiuorum accurata munitione, desidiam expugnauit: signa sequi, ordines seruare, cibum & arma ferre, quod ipse locis omnibus sedulus & frequens custos adesset, pudore coëgit: & vt omnes intelligerent, non plus à militibus exigere

Impera-

Imperatorem, quam in se suosque statueret, adolescentem filium, quum secundum leges in contubernio suo habere posset, in ordine mereri maluit. His rationibus effectum est, vt neque cruentum aliquid in mili- CAP. III.
tes faceret, & tamen exercitum, tamquam miraculo immutatis moribus & animis breui confirmaret. Iugurtha rebus his auditis in magno terrore erat: verumque aliquando ducem, ferro pariter ac auro inuictum, venisse intelligebat. nam de disciplina viri frequentes accipiebat nuncios; integritatem ipse, quum Romæ fuisset, cognouerat. Igitur non iam per simulationem legatos *de deditione* mittit: *si vita sibi liberisque detur, cetera in potestatem populi Romani tradere paratum.* Non erat igno- CAP.IV.
ta Metello Numidicorum ingeniorum mobilitas. igitur aduersus hominem dolosum dolis vti non dedecorum existimans, legatos alium alio loco ac tempore tentat. vbi patefacere corruptioni animos videt, promissis onerat: & *vt Regem viuum maxime, aut saltem mortuum tradant*, paciscitur. alia deinde pro consilio nuncianda Regi quum mandasset, homines dimittit, paucis post diebus ipse cum exercitu insequitur. In Numidiam quum esset ventum, omnia in pacis faciem composita apparuerunt. prodibant obuiam præfecti Regii, frumentum aduehebant atque commeatum, *omnia quæ imperasset facturos esse* confirmabant. Tanto proui- CAP. V.
dentius incedendum sibi Consul rebatur, nec enim quam cum acri & callido hoste negotium esset, nesciebat. Igitur cum expeditis cohortibus, funditorumque & sagittariorum delectis ipse ducebat agmen; C. Marius cum equitatu claudebat: latera tribuni legionum & præfecti cohortium, cum auxiliariis equitibus intermixtoque velitum numero, tutabantur. vt aduersus Numidas equites, velox ad inuadendum refugiendumque genus vndecumque apparuissent, parata ac disposita manus es- CAP. VI.
set. Interea Vaccam opulentam foro rerum venalium vrbem præsidio occupat: simul patientiam gentis explorans, simul opportunitate loci inuitante, multi enim ibi etiam Italici generis homines & mercabantur & colebant: quorum frequentiam commeatui, & iam pacatis munimento, fore confidebat. Ibi dum frumentum, & alia quæ bello vsui sunt, imperantur, noui ab Iugurtha cum iisdem mandatis legati veniunt: eademque Consulis arte corrupti ad Regem remittuntur. Iugurtha postquam sibi neque dari pacem neque negari, bellum tamen re ipsa geri videt: amissa maxima vrbe; regni parte non contemnenda hostibus quasi per otium explorata; solicitatos Numidarum animos: salutem armis defendere statuit. non sine magna spe victoriæ, quod, per loca difficilia Metellum incedere, per speculatores cognouerat. Pergenti ad CAP. VII.

Iugurtha territus, veram deditionem parat.

Metellus legatos Iugurthæ corrumpit.

Exercitum prouide ducit.

Iugurtha salutem armis defendere statuit.

vlteriora necessario transeundus collis erat, oleastro myrtisque & quæ alia arido solo gignuntur, consitus. hunc Iugurtha, quum per occultos calles Metellum anteuenisset, cum suis insidet, late diductis ordinibus, ne species exercitus venienti obiiceretur. *Metello insidias struit.* Nec tamen ita tegi humilitate stirpium poterat, quin Romani ab edito monte descendentes, quid rei esset, agnoscerent. Sistit agmen Metellus: & dextro latere, quod obiectum hostibus erat, triplicibus subsidiis firmato, funditores & sagittarios grauis armaturæ manipulis permiscet: equitatus in cornibus locatur. sic instructa acie, milites pro tempore breuiter cohortatus, in planiciem, quæ à monte ad flunium Muthul, per

CAP. VIII. millia ferme passuum viginti protenditur, descendit. Quum ad hæc Numidæ nondum mouerentur, Metellus lassitudinem sitimque militum exspectari sentiens, P. Rutilium legatum cum expeditis cohortibus & parte equitum præmittit ad flumen, vt castris locum caperet: ipse cum sinistræ alæ equitibus agmen suorum antecedit; reliquæ copiæ cum legato Mario subsequuntur. Iugurtha, qui suos, donec totus Romanorum prætergressus exercitus esset, quietos continuerat, bis mille peditibus ad montem, vnde Romani venerant, occupandum missis, ne hostes eo se recipere possent; vbi adesse tempus incipiendæ pugnæ putat, signo celeriter dato, quam maximum potest terrorem locis omnibus infert. *Pugnam committit.*

CAP. IX. Numidæ iam ante à Rege docti, alii terga hostium cædunt, alii lateribus circumfunduntur. missilibus maxime rem gerunt: quoties impressionem Romanus eques faceret, solutis ordinibus in diuersam fugam effusi, deinde recedentibus iterum instantes. Quod si pertinacius insequebantur, eos longius à suis auulsos, facile circumueniebant, multitudine superiores, & eo, quod adsueti, Numidarum equi per plana, per aspera, pariter vsui erant; Romanos asperitas & insolentia locorum morabatur. *Equi Numidarum adsueti locis asperis.*

CAP. X. Hæc facies pugnæ quum magna parte diei tenuisset omnibus æstu & labore defessis, velut tacitæ induciæ esse ceperunt: spaciumque Metello fuit, vario prœlii genere distractos ordines componendi. Quod vbi factum, multisque suis cohortationibus redintegratos militum animos videt; quatuor cohortes legionarias aduersus Numidicum peditatum constituit, cuius pars magna pugnando defatigata superioribus locis consederat. Neque Iugurtha vllum boni ducis aut militis officium prætermisit: artibus belli par Metello; natura loci superior: sed virtute militum vincebatur. *Iugurtha virtus.*

CAP. XI. Vesperascente iam die Romani, quibus vna hæc salutis via supererat, ne ab hostibus velut obsessi rerum omnium, & præsertim aquæ penuria fatiscerent; vi magna connisi, *Tandem vincunt Romani.*

supe-

superioribus locis hostem expulere. Hic finis prœlio fuit. maiori exercitus ob victam molestiam gaudio, quam iactura Iugurthini militis: qui leuis & expeditus, per notas regiones, labore pugnæ languidos, & locorum imperitos, facilime euadebat. Interea Bomilcar, ex præcepto Regis, cum elephantis & parte peditatus, Rutilium lento gradu adsequutus, castra communientem aggreditur. Iam & Rutilius aciem struxerat, puluere quem adueniens hostis excitabat, præmonitus: idcirco pugnandi mora nulla fuit. sed elephanti ramis arborum, quæ propinquis flumini locis frequentes enatæ fuerant, impediti disiectique, facilem Romanis victoriam præbuerunt. capti quatuor, reliqui omnes, haud pauciores triginta occisi. Numidæ, qui spem omnem non in sua virtute, sed ferocia & robore belluarum habebant; iis circumuentis, in pedes se coniecerunt. Rutilius fugatis hostibus, de imperatore, & qui apud eum remanserant, anxius, quamquam fessos opere castrorum & prœlio milites, eadem qua venerat via, reduxit. Res optime cogitata propemodum tristem euentum habuit, occurrente Metello, quum per obscuram noctem vtrimq; Iugurtha adesse crederetur, pernicioso errore ad manus esset ventum, ni præmissi equites explorata cognitaque omnia retulissent. Ita maius ex vana solicitudine gaudium fuit. Metellus duobus prœliis eadem die victor, donatis laudatisq; militibus; quum minime fractum animo Regem, in locis saltuosis atq; munitis nouas cogere copias cognouisset: de ratione belli cõsilio habito, ab acie ac prœliis, vnde sibi pæne plus incom̃odi, si vinceret, quam Iugurthæ, si vinceretur foret, ad populationem agrorum se rationesque suas transfert: non alio atque sperauerat euentu. Quippe Numidæ, postquam late omnia vastari; vicos, castella, oppida infirmiora, capi incendique, puberes interfici, cetera prædæ militum cedere; eaque tantum non præsente & inspectante Iugurtha fieri vident: Metello se suaque omnia dedere, frumentum, obsides, alia quæ imperasset dare, præsidia locis quibus illi placuisset accipere, passim ceperunt. Id acerbius Iugurthæ quam prœlium male pugnatum accidebat, reputanti *opes suas & famam, in qua plurimum esse sciebat, sibi quotidie minui; Metello augescere: si cessaret, breui omnes & omnia victoris fore; sin prohiberet, ire se cogi qua Metellus præcederet, & quem fuga elusurus fuerat, insequi, quam deinde spem haberet, cum incondita multitudine, vbi Romanus optasset, certaturus; qui loco sibi opportunissimo florentes & veteranas copias amisisset.* Etenim post aduersam pugnam Numidæ ad sua quisque dilapsi erant: quod moribus gentis licitum; delecti tantum equites Regem in fuga comitantur.

CAP. XII.

Etiam altera prælio, inter Bomilcarem & Rutilium.

CAP. XIII.

Rutilius & Metellus occurrunt sibi inuicem per tenebras, & prope concurrunt.

CAP. XIV.

Numidæ multi se Metello dedunt.

CAP. XV.

Iugurtha Romanos subitis aduentibus carpit.

tuntur. Igitur quod ex præsentibus optimum videbatur, exercitum plerumque aliis locis habebat: ipse cum lectis equitibus Romanum agmen sequebatur, carpebatque, multis hostium, vt forte palantes adipisci poterat, interfectis. Homines enim & equi velocissimi, etiam quum longe abesse crederentur, nocturnis itineribus per auia plerumque loca, securis & animo vacuis superueniebant.

CAP. XVI.

Aduersus hæc incommoda Metellus prouidentia & disciplina pugnabat, vetito vagari milite; & siue lignatum aquatumue siue ad alios vsus proficiscendum esset, prouisis armatorum præsidiis. Quæ vbi Romæ sunt audita, Senatus supplicationes ob res à Metello gestas decreuit: læta ciuitate, quod labantem priorum ducum vecordia disciplinam famamque, vir egregius, restituisset.

Cimbris agros petentibus, M. Iunius Consul negat.

Dum hæc ad meridiem geruntur, grauioribus Cimbrorum armis Septemtrio inhorruit: haudquaquam pari Consulis alterius fortuna. Quippe M. Iunius Silanus, quum ad eum in Galliis castra habentem legati Cimbrorum venissent; *si agri darentur, manus & arma sua Romanis auspiciis offerentes*: *neque agros dare populum Romanum, neque illis auxilii indigere* responderat.

CAP. XVII.

Et signis collatis vincitur.

Illi vi tentantes quod impetrare precibus nequiuerant, egredientem contra Consulem, signis collatis fundunt fugantque. deinde, quum ab hoc successu maiorem cupitis potiundi spem concepissent, ad Senatum quosdam ex principibus legant: qui *pacatis animis venientes à Consule coactos ad prœlium* dicerent, *postquam certiora, quam vellent aduersus Romanos, experimenta virtutis dedissent, non ignauos aut inutiles futuros socios: sedes tantum & agros, vnde se suosque alerent, velut in stipendium poscere.* Senatus, siue auaritia Principum, siue prœlio victi quod dedissent, potius necessitatis quam beneficii specimen prælaturum arbitrati, legationem irritam dimiserunt.

CAP. XVIII.

M. Minucius Scordiscos Triballosque fundit.

Cimbricum bellum infelicius gestum, bonæ sub idem tempus M. Minucii res consolabantur. In Thracia enim ad Hebrum flumen Scordiscorum & Triballorum ingentes copias fuderat: quum victoriam arte adiuuisset. Numero enim suorum diffisus, nam & Daci hostibus auxilio venerant; sub tempus prœlii fratrem cum æneatoribus & parua equitum manu per occultos tramites circummisit: vt pugna cepta, concinentibus æneatoribus, à tergo Thracum se ostenderet. id ex composito factum, quum iugis montium resonantibus, simul conspectus puluis terrorem magni aduentantis exercitus inferret; hostes in fugam compulit.

CAP. XIX.

Sed tamen paulo post, nulla vi hominum, ceterum natura cœli & locorum, mediocris accepta clades est: dum victoriæ fructum auidius prosequente Proconsule, ne hiberna quidem expeditione abstinetur. Nam post prosperam dimicationem omnia quæ in citeriore Hebri ripa erant depopulatus, ipsum quoque

quoque flumen, iam gelu constrictum, transire cum exercitu ausus est, ibi glacie rupta, haud contemnenda manus militum interiit. Eodem anno contra Lusitanos à Seruilio Cæpione prospere dimicatum: sed in Hispania citeriore L. Calpurnius Piso interfectus est. Eius Pisonis laudata continentia est, tam religiose diligentis, vt annulo inter exercendum fracto, artifici sellam Cordubæ in foro poni, auroque palam appenso, præsentibus omnibus annulum fieri iusserit. Scilicet quum L. Pisonis filius esset, qui primus legem de repetundis tulit, non modo crimen à sese, verum etiam suspicionem omnem amoliri debere existimabat. Quum res foris temperati lætorum tristiumque euentus essent, vt plura tamen prospera nunciarentur (nam & in vlteriore Hispania Lusitanos Seruilius Cæpio vicerat) Romæ Censoris atque Tribunorum plebis contentionibus inquieta pars anni fuit. M. Æmilius Scaurus, quum mortuus in magistratu collega M. Liuius Drusus abdicandi necessitatem imponeret; contra mores magistratum retinebat. sed ad extremum Tribunis carcerem minitantibus cessit. Æmilia tamen via Censuræ eius monumentum est, & pons Muluius. Pontem Muluium, quod antiquior eius memoria est, refectum à Scauro, quam factum, verius apparet. viam primus strauit: eamque per Pisas & Lunam, & Sabbatia vada Derthonam perduxit. nam, quæ Flaminiæ committitur Æmilia via, eam M. Lepidus Consul à Placentia Ariminum fecit: quum in Flaminia munienda, C. Flaminius, collega Lepidi, occupatus esset. Sed & Mentis ædem ab hoc Æmilio Scauro dedicatam, inter Censoria eius opera retulerim. Q. interea Metellus in Numidia rebus prosperis, & cognito quæ de se fama in Vrbe esset alacer, diuisis cum Mario copiis, ita incedebat; vt vtri hostes superuenissent, prompte succurri ab altero posset. ita vastabatur late Numidia, neque Romanos inuadendi hostibus opportunitas dabatur, licet impigre quidlibet tentante Iugurtha. ille quacumque iturum Romanum senserat, pabulum & fontes aquarum corrumpere: sæpe Metello, sæpe Mario se obiectare; deinde post leuem impressionem in colles recedere. ita prælii copiam impar viribus non faciebat: tantummodo hostem, quibus poterat modis, ab incepto remorabatur. Metellus arte Iugurthæ fatigatus, ad obsidionem validæ cuiusdam vrbis animum applicat: quo vel defensa à Rege, occasio pugnandi; vel relicta, precium operæ victoribus foret. Ideo Zamam versus, quæ caput circa regionis erat, cum exercitu proficiscitur. Id vbi Iugurthæ perfugarum indicio patefactum est, magnis itineribus prægressus, oppidanos confirmat, & *ad virtutem* cohortatur; *se vbi res poposcisset, in tempore adfuturum. interim præsidia relinquere transfugas. hos certo apud Romanos exitio proposito, seque*

Contra Lusitanos prospere pugnatum.
CAP. XX.
L. Pisonis continentia.
CAP. XXI.
Scaurus Censor, collega mortuo, cogitur abdicare.
CAP. XXII.
Metellus Numidiam vastat.
CAP. XXIII.
Metellus Zamã proficiscitur.

CAP.XXIV. *& vrbem pertinacissime defensuros.* Ipse in loca quam maxime occulta digressus, quum Marium ex itinere frumentatum mitti cum paucis cohortibus cognouisset, per noctem Siccam aduolat, quæ prima post aduersam pugnam à se defecerat: & egredientes iam porta Romanos nactus, cum delectis equitibus incursat, simul magna voce Siccenses hortatur, *vt à tergo Romanos aggrediantur: veniam præteritorum, & insuper præmia abunde* pollicitus: non vano apud leuissimam gentem consilio, ni Marius educere suos properasset, prœlioque cepto, Numidæ frustra retinente Iu-

Iugurtha prælium cum Mario ad Siccam.

CAP.XXV. gurtha, postquam aliquos videbant cadere, profugissent. Iam ad Zamam castra Metellus posuerat, aduentuque Marii acriter cepta oppugnatio. neque segnius obsessi certabant: tamen quia sagittis & fundis maxime res gerebatur, quibus validior quum sursum mittuntur impetus, prono iactu languet; pro meliore Romanis pugna erat: quorum & pauciores vulnerabantur, & quod maxime opus erat, hostes à pinnis haud difficulter defendebant. Dum ita ad muros certatur, intentique euentui qui ad tuenda castra relicti fuerant, custodiam negligunt: Iugurtha ex improuiso cum magnis copiis irrumpit. vulnerantur cæduntur que complures: cetera turba ad vrbem, vbi Metellus pugnabat, fugam intendit. nec amplius homines quadraginta restiterunt, Romanæque virtutis memores, quum editiorem paulo locum occupassent, non potuerant expugnari. propere missum à Metello, quod aderat equitum, & statim C. Mario duce sociorum cohortes, Numidam exturbarunt castris. ibique, quia vallum & angustiæ portarum morabantur fugam, non exigua Iu-

Aliud cum Metello ad Zamam.

CAP.XXVI. gurthæ militum cædes fuit. Ita neutri Imperatorum ea die, quod conatus fuerat, perficere concessum: vrbemque Iugurtha, Metellus castra tenuit. Postero, dispositis diligenter omnibus, & equitatu pro castris locato, Romanus ad oppugnationem redit. Quam vbi commissam esse ex clamore & tumultu Rex cognouit: subita iterum impressione primos quosque turbat. subueniunt alii, neque procul muris equestre prælium conseritur, ancipiti Marte, quia Numidas, ne suo more statim terga darent, peditibus intermistis Rex firmauerat. Hæc omnia cum in conspectu oppidanorum fierent, eueniebat, vt vbicumque vacuum à pe-

Oppugnatio Zamæ, & pugna cum Iugurtha.

CAP.XXVII. riculo tempus nacti essent, eam in partem omnes se conuerterent. C. Marius, postquam ex vocibus & nutu & agitatione corporum, toto animo in id spectaculum intentos esse apparebat, consulto remisit pugnam, quasi difficultate incepti deterritus: deinde illis studio spectandi, & cura popularium pugnantium, sui periculi oblitis: subito magna vi suggreditur, neque multum abfuit, quin scalis admotis, priusquam animaduerterent obsessi, miles in murum eniteretur. repulsus tamen est, & quo-

quo-

nox iam aderat, quies pugnandi locis omnibus facta. Consul intellecto frustra se hoc consilium voluere, quod neque capi oppidum, neque Iugurtham, nisi ex suo commodo, cogi ad pugnandum videbat, exacta iam æstate obsidionem soluit. præsidiisque circum vrbes quæ ad se defecerant, missis, ceterum exercitum in prouinciam, qua Numidiæ proxima est, in hibernis collocauit. *Metellus ab obsidione Zamæ discedit.*

CAP. XXVIII. Ipse nihilo remissior, quam si propinquus hostis esset, tempus quod rebus gerundis incommodum erat consiliis impendit: eaque haud minus ipsi prospera, quam inter bellandum arma fuerunt. Quippe Bomilcar, spe impunitatis, & sua omnia retinendi, ad proditionem illectus, persuadet Regi, *vt missis denno legatis, se suaque omnia in fidem Metelli sine exceptione dedat.* Romanus callido consilio non simul sed per vices, *argentum, obsides, arma, elephantos tradi; captiuos reddi;* postremo *perfugas adduci* iubet. Omnia obedienter facta. nisi quod perfugarum pauci, simul dedi Iugurtham audiuissent, in Mauricaniam ad Bocchum Regem transierant. in ceteros (tria amplius millia erant, Ligures & Thraces plerique) acerbe sæuitum: quibusdam manus præcisæ: pars vmbilico tenus in terram defossa, iaculis appetita, deinde igne admoto exusta est. *Iugurtha iterũ deditionem offert.*

CAP. XXIX. His ita peractis *Regem ad se Tisdrum venire* Imperator iubet, *vti cetera mandentur.* ille conscientia & metu anxius, quem etiam ex Romanis Metelli gloriæ infensi quidam acuebant, præcipua C. Marii malignitate; quamquam omnibus ferme instrumentis belli spoliatus, obsides præterea trecentos dederat, arma, quam vllam aliam spem tentare maluit. *Et iterum omittit.*

A. V. C. DCXLV. Quum his rebus gerundis circumactus annus esset, Romæ Ser. Sulpicius Galba, M. Aurelius Scaurus Consulatum auspicantur. Scaurus in Hortensii locum factus erat, qui designatus morte, an alio quo casu præpeditus, magistratum non iniit. *Hortensius Cos. des. non init.*

CAP. XXX. Multa deinde nunciata prodigia. auis incendiaria visa in Vrbe, buboque conspectus fuerat: & in latomiis homo ab homine adesus. Ob hoc prodigium per triginta ingenuos patrimos & matrimos, totidemque virgines, in insula Cimolia sacrificatum. Nursiæ geminos mulier ingenua pepererat: puellam membris omnibus integris: puerum aluo patente, vt intestinum conspiceretur, posteriore parte solida, qui voce missa exspirauit. lacte quoque bis eo anno pluit: & inundationes magnæ fuerunt: & intumescente Pado & Aretino stagno multa hominum millia aquis sunt obruta. *Prodigia.*

CAP. XXXI. Quum deinde Consules de prouinciis Senatum consuluissent, quæ decretæ ipsis fuerint, in obscuro: Q. Metello imperium in Numidia prorogatum esse certum est. Quia tamen interfecto in Hispania Pisone successisse Galbam lego, Consulem Galbam, ob grauioris forte bel-

 li minas

profectione exercitum ex Numidia in prouinciam per caussam hiemis rapturum: neque *de sæuitia eius quod in militaribus delictis seuerior iusto vindex esset*, *virgis & securi in hospitem stricta* reticebat. Erat enim Marius ingenio turbulento ac seditioso, ambitiosus, astutus, calumniator. Atque is, quum à Prætura septimum iam annum iacuisset, neque petere Consulatum ausus esset, ad quem longo iam tempore nouus homo nemo adspirauerat; rebus prosperis elatus, adiicere ad altissima quæque animum cœperat, & quod à Metello impediebatur, eius criminationibus gratiam sibi & suffragationem, quorum poterat, comparabat. Metellus enim cætera vir egregius, sed communi vitio nobilitatis superbus, & humilium natalium contemptor, Marium *ad petitionem dimitti* postulantem, quasi per amicitiam monuerat; *ne tam praua inciperet, neue peteret à populo Romano, quod iure negaretur.* deinde sæpius instantem obtentu publicorum negotiorum moratus est. quum ne sic quidem flagitandi finem faceret Marius, animo commotiorem dixisse ferunt; *satis tibi matura petitio erit, si cum hoc petas,* ostenso filio, qui tum quasi viginti annorum adolescens aderat. Sed hoc ipsum, quum perscriptum in Vrbem, atq; peruulgatum sermonibus esset, magnopere Mario profuit: quod in illo se despectum, suamque humilitatem ludibrio habitam credens populus, intentiore studio contemptum nobilitatis vltum ibat. Per hæc atque talia conciliata in exercitu & Romæ voluntate vulgi, etiam aliorum hominum quibuslibet rationibus attrahere fauorem non omittebat: apud publicanos, itemque negotiatores, quorum magna erat Vticæ multitudo, *Metelli cont ationem* incusans, *si dimidiatum ipse exercitum haberet, paucis diebus Iugurtham vinctum visuros* dictitabat: prompte illis & cum assensu auscultantibus; quia bellum priuatis eorum rationibus aduersum damnosumque erat. Sed neque Numidarum suffragationem parare neglexit: quorum princeps in partibus Romanis Gauda erat, Manastabilis filius, eius qui & Iugurtham, sed ex alia muliere, procreauerat. Huius amicitiam captare Marius, adire, donec opportunum sibi ratus post alios sermones, & affectatam officiorum pollicitationem, quę ferme nulli promittunt accuratius, quam qui minime præstaturi sunt, ita cœpit: *Nunc illud in propinquo tempus est, quo maxime perspici, quo quisq; in alios sit animo, poterit. Non es nescius, quam contumeliose mihi responderit Metellus, commeatum petenti, quod comitiorum dies appropinquat: neque mihi tam infeliciter gestus Tribunatus plebis, deinde Prætura est, neque tam angustus animus, vt his honoribus contentus viuam, donec aliquis erit in ciuitate nostra superior. Ea res quamquam pro amicitia nostra tibi dolori est, non tamen peterem, vt*

ad tuam

CAPVT XXXVIII. *Marius ad Consulatũ adspirat.*

CAPVT XXXIX. *Fauente populo Romano.*

CAP. XL. *Et Gauda Masinissæ nepote.*

CAP. XLI.

ad tuam vltionem pertinere crederes, nisi eiusdem hominis superbia in te, quam in me fuit, intolerabilior exstitisset. Nam quod meus tamen Imperator est, & nobilitate generis anteit, non quidem idoneam sed tamen aliquam ei excusationem præstat: sed quodnam in te illius imperium est? aut qua ratione tibi se anteponit, quum sis vetustis Africæ Regibus editus, vir apud populares & in Vrbe nostra honoratissimus, Masinissæ amicissimi clarissimique Regis nepos, vnicus Numidici Regni verus heres, postquam iisdem facinoribus & alios sustulit Iugurtha, & sibi ius quod habebat, liberis opem successionis ademit? Scilicet immanis arrogantia in furorem egit hominem, vt neque se vlterius respicere iusta æstimatione, neque alios possit. Idcirco, quod res ipsa cogit, aduersus communem inimicum, communibus auxiliis opus est. tam facile iuncti illum despexerimus, quam ipse seorsim vtrumque contempsit. neq; difficilis aut inuidiosa res est. Ad Consulatus petitionem his diebus decedam: parata mihi populi voluntas est. commendor a militibus, à prouincialibus, a ciuibus Romanis, qui his in locis negotiantur. iis quum tua commendatio accesserit, quum apud amicos hospitesque tuos gratia, apud omnes testimonio me adiuueris, non erit dubium quin magistratum, & hoc initio prouinciam Numidiam adipiscar. Id quum erit factum, non poterit deesse referendæ gratiæ locus: & quæ Metellus superbe negauit, statim repræsentabo, & properum bello finem faciam. nec enim quod nunc fit, ambitioni meæ potius, quam populi Romani gloriæ vtilitatique deseruiam: & hæ res sunt nostræ & hostium, vt si accedat Imperator idoneus, diuturnum esse bellum non possit. Demoto autem Iugurtha quis ambigat, quin te certum Regem populus simul Romanus atque Numidæ facturi habiturique sint? Facile persuadetur homini ex morbo non satis compoti mentis, præterea spe regnandi delinito, & alioquin graues caussas offensionis aduersus Metellum habere putanti. neque enim transfugas suos, aut præsidium Equitum Romanorum impetrabat; neque etiam sella ei iuxta Proconsulem ponebatur: quæ Metellus omnia petenti negauerat. Nempe *transfugarum caussam ad se totius belli Imperatorem pertinere; equites Romanos Numidæ satellites haberi contumeliosum Romano nomini; sellam iis demum deberi* autumabat, *quos Reges populus Romanus appellasset.* Ceterum hæc omnia Marii proposito seruiebant: cuius victoriæ Iugurtha debebatur, ne aut caperetur à Metello, aut coniuratione amicorum interiret. Sub idem enim tempus Bomilcar, cuius impulsu deditionem Iugurtha fecerat, post pœnitentiam eius rei, suspectum se Regi, nec falso arbitratus, occupare statuit insidiarum fraudes, assumpto in societatem facinoris Nabdalsa, qui plurimum inter Numidas nobilitatis & virtutis opinione præstabat. Cum hoc, vbi data fuit occasio, ita constituit

CAP. XLII.

Premendi eius rationem ostendit.

CAP. XLIII.

Gaudia multa pollicetur.

CAP. XLIV.

Coniuratio aduersus Iugurtham.

CAP. XLV.

[illegible]

stituit agere: Si vllum tempus in terris fuit, quo Regibus amicorum consilia ex vsu potius quam affectu suo metiri consuetum: atque sola Regum commoda spectare opus fuit: id profecto hoc in quo viuimus, perquam dispicere fuisse necessum est, Nabdalsa. Quod enim si quisquam alius, tu certe clarissime atque apertissime perspicis, hodie res ita se habent, vt pessima consilia quum animum impotentem repererunt perplaceant, bona & salubria non ipsa modo spernantur, sed vitro periculo suo sint auctoribus suis, quibus, si melior humana sors respiceret, honori emolumentoque esse debuerant. Fortuna Iugurthæ talis his temporibus fuit, vt nisi reconciliatum Romanis seruare ne Salus quidem ipsa posset.

CAP. XLVI. [illegible]

Suasi vti scis, in gratiam cum his vt rediret: vidit non esse rem a præsenti statu temporum alienam, deliberauit, adsensus est. Deinde nescio quam ob caussam immutatus, quum idem consilium ambo probassemus, se excusat, me odit: neque sermonibus abstinet, qui homini aulæ non imperito satis magnæ certæque significationes sunt, eorum, quæ postmodum mihi sunt exspectanda, nisi præueniam insidias. Sane si talis caussa esset, vt ad me vnum pertineret, te ceterosque proceres neque re neque exemplo contingeret: tacerem potius & vel silentio perferrem, quidquid ingrato Regi suggereret crudelis & fallax animus: vel fuga ad Romanos, cuius nondum ablata est copia, securitati meæ consulerem: sed quia quod mihi accidit, iam & euenit aliis, & euenire omnibus potest, & illustrissimo cuique facillime, neque te dignitate quisquam antecedit, malui te socio fortius vlcisci commune discrimen, & hoc agere, quando cum hoc nulla nobis vlterius amicitiæ fides esse potest, vt nouis sociis vtilitati simul & admirationi simus.

CAP. XLVII. [illegible]

Id adeo consequi non erit difficile, si meis consiliis conatibusque, tuum præsidium, audaciam, opes coniunxeris. Nam capere aut obtruncare Regem haud maximo negotio poterimus: & Metellum nulla æque res atque traditus seu viuus, seu mortuus Iugurtha conciliabit. Quum autem Metellum dico, minime dubitari poterit, per hunc a Senatu populoque Romano impetraturos, quidquid voluerimus. Eam spem mihi certissimam, omnium prope gentium exempla faciunt: & si cetera omittimus, in hac ipsa Africa nuper bello Punico tertio Phamaas, & superiore Mutines, ac præ ceteris magnum & illustre monumentum Masinissa docuerunt. Quum hæc atque similia Bomilcar haud aliena præsentibus commemorare videretur, motus Nabdalsa, venit in societatem consiliorum, & compositis cum Bomilcare rebus digreditur.

CAP. XLIIX. Pacta Bomilcaris & Nabdalsæ.

Summa pactorum hæc erat, vt Nabdalsa proficisci ad exercitum, quem plerumque seorsim ab Rege ductitabat, & rebus ibi ex commodo coniuratorum constitutis, ad patrandum scelus die dicta adesse deberet. Sed vbi ad constitutum ille non occurrit, Bomilcar metu hominis rem prodi caus, literas ad eum scribit, segnitiem accusans, qua neque Iugurtha nihilominus

hominum perituro prodesset, & spem præmiorum à Metello corrumperet. Eas literas Nabdalsa, vt ab exercitatione fessus in lectum se coniecerat, accepit, perlectasque quum supra caput reposuisset, obrepente vt solet inter fatigationem & curas sopore, in puluino reliquit. Erat ei fidus ad hæc tempora negotiorum curator Numida, secretorumque, præterquam huius nouissimi, particeps. Is quum audito literas venisse, pro more & iure suo tabernaculum ingressus esset, repertasque non excitato Nabdalsa legisset, cognitis quæ Regi struebantur insidiis, protinus ad ipsum cum iisdem literis contendit. Nabdalsa expergefactus quum ablatas literas videret, & rem omnem, vti erat acta, ex perfugis, quod genus hominum custodiæ caussa circum se habebat; cognouisset, ante omnia indicem ex itinere repræhendere conatus est. deinde, vbi illum adsequi non potuit, ipse quoque ad Iugurtham proficiscitur, *raptasque à perfido cliente, quas ad Regem ipse portare decreuisset, literas*, questus, orat, *ne sibi hoc in animo Regis fraudi sit, neue alium se credat, quam qualem perpetuis obsequiis & incorrupta fide probauisset. id quoque certum & efficax innocentiæ suæ testimonium acciperet, quod tam atroci casu percussus, nulli alii aut homini aut loco salutem debiturus, ad Regem suum properasset.* Iugurtha, licet omnia alia voluens animo, tamen placide in præsentia respondit, ne qua forte seditio apud armatos & Nabdalsæ beneficiis vsos oriretur: & iam Bomilcaris aliorumque consciorum supplicio iram leniuerat. Sed non perinde abducere animum ab solicitudine potuit, quin tot egregiis viris interfectis, omnia deinceps infesta intutaque occurrerent: quum tanti periculi memoriam, metumque ne qui alii eadem auderent, excutere nequiret. vnde ne somni quidem satis quieta copia erat, & sæpe subito excitus arreptis armis tumultum faciebat: sero agnita stultitia, quæ nec potentiæ nec laudis egentem, dum per scelera & periuria eniti ad maioris fortunæ fastigium iubet; alio super aliud delicto delictorumque supplicio, infra miserrimi cuiusque sortem detrudebat. Exitu Bomilcaris comperto, Metellus, qui sedente se bellum illius proditione transactum iri sperauerat, hac exspectatione depulsus, iterum, quasi ad integrum bellum apparare omnia cepit. quam ad rem quia Marii præsentiam maiori de cetero molestiæ quam vsui fore indicabat; ne offensum inuitumque retineret, ante duodecimum omnino diem, quam erant futura Romæ comitia, commeatum homini dedit. Atque is rapido cursu ab exercitu profectus Vticam, quum in itinere duos omnino dies cum intermedia nocte consumpsisset priusquam nauigium adscenderet, sacrificauit. quo tempore quum *admirabilem ei, & omni spe maiorem felicita-*

CAP. XLIX.

Iugurthæ insidiæ deteguntur.

CAP. L.

Is Nabdalsæ ignoscit, Bomilcarem necat.

CAP. LI.

Metellus Marium dimittit.

licitatem exta portendere haruſpex dixiſſet; magis etiam confirmatus animo, quem deinde mira curſus proſperitas, transmiſſo intra quatriduum mari, auxit, Romam ad comitia tempori venit. Salluſtius magnus au-

CAP. LII. *[illegible]*

ctor, & in his rebus vnicus, hoc Marii Vticenſe ſacrum prioribus aliquanto temporibus adſcribit: à cuius ſententia non obliuione, aut neglectu, ſed iudicio diſceſſi. Quod ſemel monitum, vbicumque ſimile aliquid obſeruatum fuerit, occurrere legentis animo velim. Nam in hac infirmitate humanorum operum non debemus admirari; ſi deteriores interdum ſcriptores veriora quædam adferunt: præſertim in leuibus rebus, quas magni illi, dum in iis ipſis, ob quæ magni videntur, occupati ſunt, incuriosè habuerunt. Ceterum C. Marius, vbi Romam venit, eadem omnia quæ in exercitu fecerat dixeratque, tanto impenſius agere: *dedecus publicum, detrimenta negotiatorum fatigationem exercitus* miſerari; & ante omnia criminari *Metelli tarditatem, qua tot incommodorum vna origo eſſet: ſi ſe Conſulem feciſſent, breui tempore aut viuum aut mortuum Iugurtham in poteſtate populi Romani fore.*

CAP. LIII. *Marius Conſulatum petens, impetrat.*

Læti hæc & fauentis populi auribus accipiebantur: quia cuiusque generis mortales literas ex Africa ad ſuos miſſitando, calumnianti Metellum & ſe extollenti Mario fidem honeſtiſſima ſuffragatione faciebant. & Metellus ob claritudinem generis inuiſus plebi: Marius ipſa humilitate gratioſus erat: gaudensque premenda nobilitate populus, tenebat occaſionem, dum Mamilia rogatione damnatis optimatium plurimis, auctoritas & potentia Patrum langueret. adhæc omnia, quum Cn. Manlius Mancinus, aliique Tribuni plebis, omnibus concionibus Metellum petulantibus dictis proſcinderent: magno

A. V. C. DCXLVI.

fauore renunciatus Conſul C. Marius, collegam L. Caſſium Longinum accepit. His magiſtratum gerentibus Vrbs luſtrata eſt, ob auem incen-

CAP. LIV. *[illegible]*

diariam, itemque bubonem Romæ viſos. Quod genus illud auium fuerit, quas vocarent *incendiarias*, etiam iis temporibus, quibus adhuc regnabat vetus ſuperſtitio, librique augurales in manibus erant, dubitatum video. quidam *ſpinturnicem* vocant, turpem figuram tribuentes, quum qualis eſſet, non poſſent dicere. Nihil ſimilius vero, quam quod aiunt, *quæcumque apparuerit carbonem ferens ex aris, vel altaribus, incendiariam eſſe.* idem credo iudicatum eſſe, ſi carbonem tuliſſet ex buſto. Ea res quum forte nido inflammato incendium aliquando excitaſſet, inter præſagia cladis, cuius eſſe cauſſa poterat, haberi cepta. Sed his præter inſtitutum ex occaſione quæſitis veniam, vti ſpero, non ineptum ſcrutandæ vetuſtatis ſtudium conficiet, ne quid eorum, quæ ſunt in annalibus ſcripta, neſciatur.

CAP. LV.

Ceterum C. Marius Conſulatu non con-

tentus, etiam prouinciam Numidiam Senatui extorsit, qui Metello eam decreuerat. id ob Tribunitiam rogationem Cn. Mancini irritum fuit, qui quum tulisset ad populum, *quem cum Iugurthæ bellum gerere vellent, iuberent!* populus C. *Marium* frequens iussit. Tum verò ille rebus ita procedentibus exsultans & ferox, sese magnificum inferre nobilibus, instare, lacessere; denique dum esset vnde illi dolerent, neque facto vlli, neque dicto parcere. Sed alter Consul L. Cassius, cui Gallia Transalpina prouincia erat, quum Tigurinos, nobilem Heluetiæ pagum, relicta ciuitate sua per Allobrogum fines transitum moliri cognouisset, vt occurreret illis, eosque priusquam in prouincias Romanas effunderentur, includeret, magnis itineribus eo contendit. *C. Mario Numidia prouincia decernitur.*

CAP. LVI.

Tigurinos Cimbri exciuerant. gens vaga & errabunda, plerisque Europæ regionibus populatis, quum ad Heluetios peruenisset, quietos ad id temporum homines, aurique diuites; quia tamen plus opum parasse Cimbros ex rapinis cernebant, ad similis quæstus cupidinem moti sunt. Tigurini ante omnes, quos deinde Tugeni quoque sequuti, postquam illis prima prospere euenerant. Quippe Tigurini suis & Germanorum validis copiis, occurrentem in finibus Allobrogum Consulem, ad Oceanum vsque cedendo, pertraxerunt ad insidias, circumuentumque ipsum & L. Pisonem legatum, qui ante quinquennium Consul cum M. Liuio fuerat, occiderunt. *Tigurini L. Cassium Consulem occidunt.*

CAP. LVII.

Ita maiore parte copiarum amissa, quum reliquiæ in castra confugissent, ibique rerum omnium inopes, & exitii certi obsiderentur, auctore C. Popillio legato, cum hostium ducibus in collocutionem venerunt. *Reliquiæ Romani exercitus turpi pactione dimittuntur.* Quum nihil æqui à superbis victoribus impetrari posset, neque tantum simul ciuium sociorumque numerum fame aut ferro perire pati, C. Popillius satis è fide sua Reque publica duceret, annuit eorum desiderio, vt ab hostibus permissa conditione vterentur. Ita datis obsidibus, & rerum omnium dimidia parte, sub iugum missi, damno impedimentorum & famæ salutem redemerunt. Ob eam rem deinde dies à C. Cœlio Tribuno plebis dicta Popillio est: & quia res ad caussam perduellionis pertinebat, in qua L. Cassius tabellariæ legis auctor suffragium vocis reliquerat; Cœlius rogatione perlata huic quoque iudicio tabellam dedit, quo certius C. Popillius opprimeretur.

CAP. LIIX.

Huc enim intemperiei ventum in Republica erat, vt leges iam non ex vsu ciuitatis in commune, sed ex fauore aut odio singulorum ferrentur. *Legum intemperie laboratur Romæ.* Ipsumque postea Cœlium, virum cetera egregium, quum per inimicitias laboresque haud mediocres, ad summos honores homo nouus contendisset, tota vita doluisse ferunt, quod nimio Popillium damnandi studio Reipublicæ nocuisset. Etenim se impru-

imprudentem calumniæ ac improbitati tabellam quasi sicam porrexisse videbat, quæ in multorum clarorum & insontium caput atque fortunas iniiceretur. Sed sera nimirum pœnitentia in istis est, quæ semel facta non reuocantur. Ceterum perlatam legem tabellariam C. Popillius haud dubium damnationis omen accipiens, die iudicii non exspectata, solum exsilii caussa vertit: eum imitatus Popillium, qui C. Gracchi lege petitus, Vrbe cesserat.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER PRIMVS ET TRICESIMVS.

In locum lib. LXVI. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. LXVI. Liuiani.

IVgurtha pulsus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bocchi, Maurorum Regis, adiutus est: & cæsis prælio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere: vinctus ab eo & Mario traditus est: in qua re præcipua opera L. Cornelii Sullæ, Quæstoris Marii, fuit.

Metellus bello premit Iugurtham.

AT Metellus nondum comperto quod Romæ actum erat, quum sibi prouinciam Numidiam prorogatum iri non dubitaret; bellum acre & vehemens Iugurthæ faciebat: resque Regis indies deteriore loco, non magis ob vim hostium, quam ipsius consternatione fiebant. Præter alia quæ bello opportuna multa amiserat, præfectorum amicorumque penuria fatigabatur. Etenim haud paucis ab ipso interfectis, ceterorum plerique, ne eadem paterentur, ad Romanos, aut Regem Bocchum transfugerant: neque bellum geri nullis administris, neque reperire Iugurtha quibus se crederet, poterat. Anxius igitur, & varia solicitudine distractus, dum modo versus hostem mouet, modo in solitudines refugit, à superueniente Metello pugnare cogitur, neque ambigue certatum, Numidis

midis post leue prœlium diffugientibus, ipse cum perfugis & parte e-
quitatus, per loca humani cultus expertia Thalam peruenit, magnum
oppidum, in quo thesauri Regis, & filiorum eius pueritiæ cultus erat.
Ea re cognita Metellus, bellum pro confecto habens, si Iugurtham in CAP. II.
illa vrbe opprimere potuisset: difficultates locorum, erant enim haud *Thalam petit.*
mediocres, superare consilio & labore statuit. Igitur quia inter Tha-
lam & proximum flumen quasi passuum millia quinquaginta, asperæ &
siccæ solitudinis erant; *iumenta sarcinis amotis omnibus, frumento dierum
decem, & vtribus onerari: pecus etiam vasis rusticis, plerumque ligneis, vt ex
tuguriis Numidarum colligi potuerant, impositis agi: præterea regionis eius ac-
colas, qui post fugam Regis in fidem venerant, die locoque prædictis, quampluri-
mum possent aquæ portare* iubent. Postquam peruentum ad flumen est,
impletis vtribus ad locum, quem Numidis edixerat, pergit. Ibi quum CAP. III.
castra ponerentur, præter eius cœli naturam, tanta vis pluuiæ effusa fuis-
se dicitur, vt ea sola aqua sufficere exercitui posset. Igitur milites deo-
rum hoc munus interpretati, quamquam adesset prouisa aquæ copia,
pluuia magis vsi sunt. etiam commeatus abunde præsto fuit, Numidis, vt
in noua deditione, studia sua approbare conantibus. Sic refecto mili-
te ad Thalam postero die peruentum est: contra opinionem Iugurthæ, *Eamq; oppu-*
qui numquam eo penetraturum Romanum exercitum esse sperauerat. *gnatam capit.*
Sed oppidanis strenue arma opponentibus, quum etiam locum natura
& operibus apprime permunitum haberent, difficilis oppugnatio fuit.
multoque labore & periculo militum post quadragesimum diem quam
obsideri Thala ceperat, capta est. Perfugæ preciosis rebus cunctis in CAP. IV.
Regiam comportatis, inter vinum & epulas seque & illas iniecto igne
consumpserunt. Iugurtha primo aduentu Metelli cum liberis & par-
te pecuniæ, per caussam adducendorum subsidiorum discesserat. Is ex
eo tempore nusquam amplius vno die, aut vna nocte commoratus, vt
proditionem, quam continuo metuebat, celeritate vitaret: postremo *Iugurtha exce-*
egressus Regno per magnas solitudines ad Getulos peruenit; collectam- *dit Regno.*
que ex his multitudinem ad vsum & morem militiæ exercere instituit.
Bocchum quoque Mauritaniæ Regem, quum amicos eius magnis do-
nis ac maioribus promissis sibi propitios effecisset; in societatem armo-
rum pellexit, nonnulla de caussa iratum Romanis, quod initio belli Nu-
midici fœdus & amicitiam frustra petiuerat. Quippe res maximi ad CAP. V.
victoriam momenti futura, impedientibus Iugurthæ pecuniis, quibus
ille tum potentes in Senatu patronos sibi conciliauerat, repudiata est.
Hæc offensa magis apud Bocchum, quam adfinitas Iugurthæ valuit; quia *Bocchus arma*
Numidæ Maurique pro opibus ac libidine multas vxores ducunt. eo *cum Iugurtha*
coniungit.

CAP. XII. *De iure Triumphi disputat.*

sequamini. Multi olim clarissimi viri, ex maximis bellis; nuper etiam multi rebus haud ita magnis effectis triumpharunt. Eorum nonnullis controuersia de iure triumphi mota est: interdum per calumniam; sæpe, quia probabiles caussæ erant, cur negandus illis tantum honos videretur. P. Africano post receptas Hispanias, M. Marcello post captas Syracusas, L. Lentulo post res in Hispania gestas negatus triumphus est, quia maiorum moribus ignotum erat, eum qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor res gessisset, triumphare. Aliis obiectum est, ob leuia prælia triumphum eos petere: nonnullis, vt Q. Fuluio Capua capta, vt L. Opimio nuper Fregellis receptis, quod tantum recuperassent amissa, nihil nouæ ditionis imperio populi Romani adiecissent. L. Manlium Vulsonem victorem Gallogræcis, per illam caussam repellere inimici studuerunt, quod illius culpa multos perisse Romanos milites, virosque aliquot egregios dicerent: quodque populis illis, quum nondum iudicati hostes essent, bellum fecisset.

CAP. XIII. *De suis rebus disserit.*

In me quid horum argui potest, Quirites. Consul, deinde prorogato imperio, iussu vestro ac Senatus bellum cum Iugurtha gessi; acerrimum hostem, nostrisque vitiis & sua virtute formidabilem magnis præliis cecidi; vrbes amplas opulentasque, & alias situ operibusque & præsidiis munitissimas cepi: prouinciam ita successori tradidi, vt minus in consummanda victoria laboris, quam ego habui in inchoanda, sit habiturus: eaque omnia gessi, exercitu incolumi, Senatu gratulante, vobis non illaudatus, ærario non onerosus. Nam & eam in imperio continentiam præstiti, quam æquum erat ab eo, qui & charam haberet animi sanitatem, & vestra iudicia cuperet retinere. Quam enim ego colendam esse iustitiam persuasissimum habui, etiamsi nemo hominum, neque animaduersurus eam rem, neque laudaturus esset; eam equidem degustato fructu suauissimo non erat ratio relinquere.

CAP. XIV. *Honesti dignitatem extollit.*

Quum nihil in vita sit honesto melius: nihil etiam suauius esse reor, quam ob honestum in precio hominibus esse. nam amari colique natura iucundum est: & vir bonus gaudet, quum & se compotem bonæ famæ videt; & multo magis eo, quod precio adhuc esse virtuti putat, delectatur. Et hanc ob caussam amplius, quam pro meo honore facturus fueram, pugno: neue vos ingrati potius atque inepti iudices factorum cuiusque, quam graues ac incorrupti habeamini. Plus enim, præsertim iuuenibus studii in virtute ponetur, si bene factorum apud vos constare gratiam atque præmia putabunt. Nam mihi haud multum perit: si leuissimum hunc Tribunum audiueritis, de præmio decedere aliquantum poterit; de merito decedet nihil.

CAP. XV.

Igitur ille hac in re, quanto vniuersi me vnum antestatis, tanto vobis, quam mihi maiorem iniuriam atque contumeliam facit, Quirites. Et quanto probi iniuriam facilius accipiunt quam alteri tradunt, tanto ille vobis, quam gratiam mihi, peiorem honorem habuit. Nam me iniuriam ferre, vos facere voluit, Quirites.

Triumphum & Numidiae reg-

Promis auribus excepta oratio est: nec triumphus modo clarissimus, sed etiam meritum

tum virtute *Numidici* cognomen datum. Neque minori deinde gloria in foro de calumnia inimici, quam in Capitolio de hoste victo triumphauit. Quum enim repetundarum reus, tabulas vt mos erat, iudicibus inspiciundas edidisset, viri grauissimi, Equites Romani, qui tum ante legem Cæpionis adhuc iudicabant, vultum vniuersi auerterunt, ne de fide cuiusquam rei, quæ relata in his esset, dubitare viderentur, tanta Metelli, tamque testata ciuibus suis integritas fuit! Comitiis tamen Consularibus, pro P. Rutilio Rufo, quem legatum in Africa habuerat, & qui in locum L. Cassii petebat, gratiam suam parum efficaciter interposuit: præualente M. Æmilio Scauro competitore. Hinc magnæ inter hos simultates, designatumque Scaurum Rutilius postulauit ambitus, & ab hoc absoluto vicissim postulatus est. Quo in iudicio quum in Rufi tabulis nomini cuidam adscriptas literas *A. F. P. R.* Scaurus ostenderet, idque diceret *esse, Actum fide P. Rutilii*; Rutilius autem, *ante factum, post relatum*: C. Cannius eques Rom. qui Rufo aderat, exclamauit, *neutrum illis literis declarari. Quid ergo?* inquit Scaurus. tum ille, *Æmilius fecit, plectitur Rutilius.* Hæc eo anno in Vrbe acta comperi, & duos præterea triumphos ex Hispania Thraciaque ductos, Q. Seruilius Cæpio de Lusitanis, & clariore fama de Scordiscis M. Minucius Rufus triumpharunt. Sed in Numidia Marius, magna cura veteribus exercitus copiis, adsuefactis ad munera casusque militiæ tironibus, quum Getulos & Iugurtham sæpe leuibus prœliis fudisset, maiora moliri cepit: quo Iugurtham de summa rerum dimicare cogeret, priusquam contrahere à Mauris auxilia potuisset. Nam Bocchus sæpe missis ad Consulem nunciis, *quidquam ab se hostile timeri* vetabat. Igitur multis oppidis castellisque expugnatis, quum tamen præuertentem alia Iugurtham attrahere nequiuisset, Capsam aggreditur, frequens incolis, & natura loci munitissimum oppidum; vbi thesauros habere Iugurtha consueuerat, beneuolentia oppidanorum, quos immunes, leni imperio, & ob ea fidos semper habuerat, sed magis locorum asperitate confisus. Nam in mediis Africæ solitudinibus Capsam, si vera fama est, Libycus Hercules condiderat, amœno ipsam loco; sed haud procul omnia horrebant incultu, arenisque & serpentibus infesta erant. Tanto acrior lubido capiendi oppidum Consuli incesserat, quod Metellus Thalam haud dissimili situ cepisset: nisi quod Thalæ propinqua fontes habebant; Capsenses, aridis circa omnibus, & vno tantum intra mœnia fonte, plerumque aqua pluuia vtebantur. Sed has aliasque difficultates Marius consilio & industria superauerat. Simulato enim itinere ad oppidum Laris, quo ad famam aduentus sui spargendam A. Manlium legatum cum expeditis cohortibus præmiserat,

[illegible]

CAP. XVI.

M. Scaurus, P. Rutilius se inuicem reos de ambitu faciunt.

CAP. XVII.

C. Marii gesta in Numidia.

CAP. XVIII.

Capsa oppidi situs.

longe alia via exercitum Capsam versus ducere instituit, quæ ab eo loco millia passuum ferme centum octoginta aberat.

CAP. XIX.

Ceterum magnam vim pecoris per equites auxiliares secum agens: inde quod satis esset, per centurias turmasque quotidie distribuebat: quo simul alebatur miles, simul ex coriis numerus ingens vtrium ad instantes vsus fiebat. Ergo vbi sexto die ad flumen, quod eo in itinere erat, peruentum est: *quiescere suos, cibo que capto signum proficiscendi exspectare* iubet. Sub noctem deinde statiuis egressus, quantum per tenebras potest, itineris conficit, orto Sole castra muniuntur. post iterum noctu pergitur, dies datur quieti: sic tertia nocte multo ante lucem, duobus haud amplius à Capsa millibus, occultatæ inter colles copiæ, egressum oppidanorum præstolabantur. Atque illi simul illuxit, rerum omnium ignari, quum pro consuetudine ad sua quisque negotia tenderent; Consul *equitatum, & quod inter pedites velocissimum erat, cursu contendere ad portas vrbis* iubet:

CAP. XX.

ipse cum signis legionum insequitur. Adiuuit dolum fortuna, & Capsenses improuiso terrore trepidi, simul suorum multos in potestate Romanorum esse videntes, portas patefecerunt, incolumitatem pacti. Sed Marius direpto incensoque oppido, & puberibus interfectis, ceteram multitudinem sub corona vendidit: non per auaritiam, aut scelus, iure belli neglecto; verum quia ob situm loci & leuitatem gentis, mansuram in fide Capsam esse desperabat. id enim Sallustius caussatur: quasi non ingenio perfidus C. Marius fuisset; aut in fide frangenda, vlla possit esse iusta excusatio. Ceterum re tanta sine periculo perfecta late circum exercitus Romani sparsus terror est; multaque oppida relicta à suis patuerunt, vi expugnata pauca sunt. Hac felicitate successuque rerum fretus Consul, maioris molis opus palam aggreditur, castellum arduo loco situm, haud procul Mulucha fluuio, qui Mauros Numidasque mediis aquis disterminat.

CAP. XXI.

Ibi eum ex magna solicitudine fortuna magis, quam consilium aut virtus explicuit. Quum enim in obsidione, multis diebus pudore magis irriti incepti, quam spe potiundi hæsisset, anxium animi, & manere an abire deterius foret, ambigentem, vnius cuiusdam Liguris opera, casus absoluit. Is quum aquatum progressus, cochleas inter saxa repentes legere cepisset, paulatim ad summam rupem enisus est: repertoque in castelli planiciem aditu, nemini visus, quod in hostem obuersi propugnatores, locum illum, vt prorsus inaccessum, custodire neglexerant; rem ad Marium detulit. Marius velocissimos ei milites, cum centurionibus quatuor, ex omni numero cornicinum & tubicinum leuitate corporum præstantes quinque adiungit. quoque magis obsessi à sensu rei auocentur, qua parte oppugnare castellum consueue-

ſueuerat, maiore quam antea tumultu vim oſtentat. Interim qui delecti ad id negotium fuerant, partim adiuti ab Ligure, partim laqueis ad prominentia ſaxa adiectis ſubleuati, quandoque clauis inter præcipitia ſuſtinentibus gradum, magno labore, quo intenderant, peruenerunt. Quod vbi conſpectum certi homines Mario nunciarunt, cohortatus milites, *procedi extra vineas, promoueri teſtudinem; tormentis, ſagittis, gladiis quam tumultuoſiſſime poteſt, impeti hoſtes* iubet. Illi pro muris intrepide agere, pugnare, ſimul ferocibus dictis increpare Romanum, quem ſuperioribus diebus ſæpe corruptis operibus repulerant. Sed celeriter in maximam conſternationem verſa fiducia eſt: quum repente à tergo claſſicum audiri; mulierumque & puerorum, deinde aliorum qui viſum quid eſſet rei proceſſerant, clamor & fuga fieri cepiſſet. eo tempore Conſul vſus, cum hoſte intra muros ſe recipiente irrupit. Lætum

CAP. XXII. [illegible]

his, nihilque iam fortunæ ſuæ nimis arduum putantem, etiam L. Sullæ Quæſtoris aduentus, in ſpe belli celeriter finiendi, conficiendæque prouinciæ, confirmauit: quod à Conſule relictus, vt in Latio & ſociis exercitum cogeret, egregium & numeroſum equitatum adduxerat. Vnde Iugurtha rebus ſuis quotidie deterioribus, quum oppida & caſtella in quibus maximam ſpem habuerat capta, pecuniæ magnam vim amiſſam, ſe Numidia expulſum reputaret; Bocchum ad iungendas ſecum copias acrius ſolicitat: contantemque promiſſa parte Numidiæ tertia, amicosque eius muneribus, vt auctores ſumendi belli ſint, ad deſiderata impellit. Denique ſexaginta equitum effectis millibus, proficiſcentem in hiberna Marium Reges ambo, vix decima parte diei reliqua adoriuntur, idque conſuetum Iugurthæ fuit, vt ſemper inclinato die dimicaret; quia propter locorum peritiam non ipſi ad omnes caſus æque opportuna; Romanis, nec ſi viciſſent, victoriam perſequi, nec ſi victi eſſent, effugere in expedito erat. Pugna magis vti ſors tulerat, quam arte imperatorum commiſſa (neque enim Romano exercitus inſtruendi datum tempus fuerat) quum iam ad noctem producta eſſet; nihil tamen hoſtes remittebant. Ibi Marius, qui cum turma quam ex fortiſſimis quibusque collectam circa ſe habebat, tota volitans acie, ſuccurrere ſuis, terrere hoſtem, omnibus modis moliri victoriam non omiſerat; quod exercitu parum ordinato pugnare in tenebris nollet, ex collibus duobus alterum, qui caſtris anguſtus, aquæ fontem copioſum habebat: per L. Sullam & equites occupat: in alterum, poſtquam paulatim ordines inſtaurasſet, legiones citato gradu ducit. Finis iſte prœlii, nec tamen ideo periculi fuit. Nam Reges vtraque colle circumſeſſo renouaturi

CAP. XXIII. L. Sullæ Marius Quæſtor.

CAP. XXIV. Pugna Marii cum duobus Regibus.

certamen erant. sed Numidæ pleramque noctem per lætitiam & strepitus insomnem agebant: aluitque negligentiam Marius, neque ignes excitari suis in castris, neque signa, vti mos est militiæ quoties vigiliæ

CAP. XXV. mutantur canere passus. Sed vbi redditus dies est, fessis iam & paulo ante somno captis hostibus magno terrore incubuit. Nam & à militibus ingens sublatus est clamor; & æneatores tubicinesque maximum

Maurorum & Getulorum clades.

strepitum ediderunt: quæ quum Mauris atque Getulis noua & insolita accidissent, veluti stupore defixi, neque pugnam capessere, neque fugam potuerunt. pluresque eo prœlio, quam omnibus simul superioribus, desiderati sunt: arma signaque militaria pleraque capta. Hæc ita apud Sallustium scripta sunt: nam auctores quos sequutus Orosius est, diuersa quædam retulerunt. *Post Iugurthæ Bocchique coniunctionem, numeroso Regum equitatu Marianum exercitum creberrimis incursionibus vexatum fuisse; postremo Cirtæ expugnationem meditante Romano, occursum à Re-*

CAP. XXVI. *gibus.* Anceps id prœlium, & multiplici terrorum specie atrox describitur, quum à tot millibus equitum excitata pulueris nubes cœlum operiret, diem supprimeret, visuque ad cauendum adempto, corpora telis confertim incidentibus, iniecta atque incustodita præberet. *Nocte remissam pugnam; eamdemque sequentis etiam diei noctisque fuisse faciem* additur. *Tertia demum die desperantes Romanos vniuerso agmine erupisse. ne sic quidem, ab impetu hostium extremos carpentium, & sitis æstusque violentia, nisi cœlesti ope, liberatos; repentinæ, tamquam è machina pluuiæ beneficio vtriusque mali remedium inuenisse. nam & refrigerationem simul potumque præ-*

Alia atrox prælii narratio.

CAP. XXVII *stitisse aquas: & easdem inhabilem hostium armaturam fecisse.* Afri enim sine amentis manu intorquere iacula solebant; scutaque habebant ex elephanti corio. igitur hastilia imbre lubrica conatum mittentium frustrabantur, & scuta, quod eius corii hæc natura, vt aquam in spongiæ morem ebibat, auctum admodum pondere circumferri ad excipienda tela nequibant. Sed Marius quamquam ita submotis hostibus, reliquum iter non minus cautus intentusque inibat: maritimam oram petens, vbi commeatus expeditior copia erat. Neque iam longe Cirta aberat, quum ab omni parte speculatores citi veniunt, *hostem adesse* nunciantes. Quippe Iugurtha suos quadrifariam diuiserat, ratus ex omnibus vtique aliquos terga hostium adepturos, & priusquam illi se conuerterent, tu-

Afrorum armatura.

CAP. XXIIX. multum illaturos esse. Verum Marii prouidentia spem eius elusit; qui nescius, vbi plus discriminis futurum esset, acies eodem ordine, quo iter faciens incesserat, continebat. Primi Maurorum in L. Sullam incidere, cum equitatu dexterum latus tegentem; ibi pugna contracta dum

Alia pugna.

feroci-

ferociter dimicatur, Bocchus cum peditibus quos Volux filius eius adduxerat, neque priori prœlio, in itinere morati adfuerant, extremum Consulis agmen inuadit: quum illum in primam aciem Iugurtha, magnis viribus inuectus, attraxisset. Tum Iugurtha, Bocchi aduentu cognito, clam cum paucis equitibus ex prœlio se subducit, & ad pedites aduolans, elatum alte gladium, quem hostili sanguine cruentauerat, ostendit, adiecto *Marii hunc cruorem esse, quem sua manu occidisset. Imperatore amisso frustra pugnare Romanos.* Hæc latine proloquutus (nam apud Numantiam didicerat) ita perculit Marianos milites, vt iam parum abessent, quin hostibus Iugurthæ præsentia & dolo maiorem in modum confirmatis terga darent; quum L. Sulla eorum, à quibus initio pugnæ impeditus fuerat, victor, Mauris qui cum Iugurtha erant, obliquus sese intulit: idem & ab Mario, qui sibi oppositos similiter fuderat, factum. Bocchus è vestigio se coniecit in fugam: Iugurtha prope partam victoriam è manibus eripi dolens, dum nihil ad summam contentionem reliquum facit, omnibus circa amissis, vix inter tela hostium solus effugit. Magna deinde cædes in campis patentibus fuit: nonaginta millibus armatorum, qui adducti à Regibus fuerant, propemodum internecione deletis. & rem propius intuentibus, hoc demum prœlio debellatum est. Quippe quinto post eam pugnam die, legati à Boccho Cirtam venerunt, vbi Marius hibernare constituerat, petentes, *vti duos quam fidissimos ad Regem mitteret, quibuscum de commodis populi Romani suisque loqueretur.* Missi sunt A. Manlius legatus, L. Cornelius Sulla Quæstor. Ibi Sulla, cuius facundiæ Manlius ætate prior cesserat, verba facere incipit, Bocchum laudans, *quod pernicioso errore celeriter abiecto, potius amicitiam populi Romani, quam longius bellum expeteret. Eius populi hos à principio mores, hæc instituta fuisse, vt neque armis à quoquam neque beneficiis vinci pateretur. id experiri Regem olim potuisse, si cordi curæque habuisset, sed ne sic quidem serum esse, quum in manu ei sit, Romanorum beneuolentiam gratis officiis promereri.* Contra hæc Bocchus: *non odio Romani nominis, vt qui missis Romam legatis amicitiam sponte petiuisset, sed repulsa, deinde nonnullis iniuriis prouocatum ad arma respexisse. nam agrum, vnde ipse Iugurtham expulisset, iure belli suum factum: neque mirari quemquam debere, si vastari eum à Mario pati nequisset. Ceterum si sibi partem illam Numidiæ populi Romani voluntate retinere liceat; arma lubenti animo positurum.* Tum vero Manlius, *quod de Iugurthæ Regno tenes*, ait, *Rex Bocche, maiores nostri iusto pioque bello captum, Masinissæ dono dederunt. cui rei hæc inest conditio, vt donec Senatui populoque Romano visum fuerit, habeat qui accepit. Nunc vero mortuo olim Masinissa, nepotibus eius ab Iugurtha interfectis: neque penes ho-*

CAP. XXIX.

Reges funduntur.

CAP. XXX.

Sullæ verba ad Bocchum.

CAP. XXXI.

Responsum Regis.

pecuniis ablatis. Ex Apollinis quidem fano centum M. pondo auri, & argenti CX. M. pondo rapta auctores habeo. apud alios multo maius auri pondus, nec ex delubro, ſed Toloſenſi lacu ſublatum, inuenio. *Tectoſages enim qui cum Brenno fuiſſent, raptis ex Delphico templo donariis quum domum reuertiſſent, peſtifera lue correptos non antea potuiſſe liberari, quam vatum monitis quæſitum bello ſacrilegioque aurum & argentum Toloſano lacu mergerent.* Sed fabulam de Delphis bene refutat Poſidonius, *quod neque Galli templum Apollinis, niſi iam ſacrilegio Phocenſium exhauſtum ceperint: & quod repertum ibi fuit, inter innumerabiles copias diuiſum euanuerit: raptores quoque* (ſicut à multis eſt proditum) *aut ſtatim internecione deletos aut diſperſos, variaque peſte paſſim extinctos vix reuerti in patriam paucos potuiſſe: nedum vt tantas ſecum opes deportare potuerint. ceterum Gallos auri argentique diuites, eoſdem in quotidiano cultu parcos, adhoc ſuperſtitionibus mire deditos, multis locis ſacros theſauros in lacubus habuiſſe: neque ſignatum aut factum aurum argentumque, ſed rudi pondere, vt cuique religio ſuadebat, immittentes, iiſque lacubus poſtea locatis, redemptores ſæpenumero ſolidos argenti lateres extraxiſſe. Toloſæ vero, quum eſſet fanum celeberrimum, ab omnibus circa populis plurimum eo placandorum numinum cauſſa comportari conſueuiſſe.*

CAP. XLI. *Aurum Toloſanum.*

CAP. XLII. *Direptum & interuerſum à Cæpione.*

Vtcumque ſe iſta habuerunt, ingentes ibi repertas opes conſtat: ſed mediocris in publicum relata portio. pleraque aut inter manus diripientium perierunt; aut ab ipſo Conſule ſunt interuerſa. Quum enim prædam in Maſſilienſium vrbem portari iuſſiſſet, in ipſo itinere per inſidias interfectis qui deducebant, omnes illas opes furatus eſſe traditur. Sane de rebus iſtis acerrimæ mox quæſtiones ſunt habitæ: omneſque illo ſacrilegio contacti, tam miſerum cruciabilemque exitum feciſſe creduntur, vt res in prouerbium verterit, & præter morem calamitoſi, *aurum Toloſanum habere* dicerentur.

CAP. XLIII. *Iugurtha conſilia Bocchi ſpeculatur.*

In Numidia iam eo perductæ res erant, vt nihil Iugurthæ ſpei opiſque, præterquam in dubia & ancipiti Maurorum amicitia ſupereſſet: grauioribus quotidie timoris & diffidentiæ cauſſis. maxime poſtquam reuerſis Roma legatis, Sullam à Boccho acciri audiuerat. Igitur ad ſpeculanda ſoceri conſilia, Numidam quemdam Apſarem per ſpeciem legationis in Mauritaniam præmittit; ipſe, ſiquidem ex vſu videretur, ſequuturus. Sed Bocchus haud minore aſtutia mortalis, quum alia omnia animo volueret, per ſe benigne compellando, & Magdalſa principe amicorum Bocchi, Cornelioque Carthaginenſis cuiuſdam liberto, quibus plurimum vtebatur, prolixe de voluntate Regis pollicentibus, Apſarem eludebat.

CAP. XLIV. *Sulla ad Bocchum proficiſcitur.*

Interim L. Sulla, quem ad literas Bocchi cum mediocri præſidio Proconſul miſerat, obuium in itinere filium Regis Volucem ſuſpectum proditionis habuit,

quum

quum tertio post occursum eius die, Iugurtham haud procul abesse cognouisset. Ibi iuuenis *nullam in ea re neque suam, neque patris culpam esse* testatus, *nihil melius esse* demonstrat, *quam si per media Iugurthæ castra palam proficiscantur, se cum Sulla iturum, præmissis aut relictis equitibus suis, quo minus timeri dolus posset. Iugurthæ neque magnas copias, & spem omnem in patre suo esse: eum corrumpere non ausurum eo homine violando, quem deduci à filio Bocchi videret.* Sulla probato, vt in tali tempore, consilio, prius è manibus Iugurthæ elapsus est, quam ille statuere, quid esset agendum, in se improuisa potuisset. Cuius aduentu cognito, Rex Bocchus Dabarē Massagradæ filium, beneuolum fidumque Romanis, ad Sullam mittit, *vt colloquio diem locumque Romanus statuat; neque Iugurthæ legatum timeat: ita prouisa omnia, vt illius præsentia magis vsui quam impedimento consiliis communibus futura sit.* Hæc simulata tum temporis à Boccho, quam decreta fuisse putant: quum proditionis certus, id tantum, vtrum proderet, parum expediret. Sullam Iugurthæ tradi suadebat animus: at contra metus imperabat. tandem in perfido & vili ingenio adfectus omnes timor vicit. Sulla, sicuti cum Dabare composuerat, ad Bocchum perductus, palam, præsente etiam Apsare Numida, *se missum à Consule* dicit, *quæsitum, bellumne Rex an pacem cum Romanis habere mallet.* Ille *nihil se dum constituisse* respondit, iubetque *post diem decimum reuerti.* Sic in sua quisque castra digrediuntur. Sed multa iam nocte Sulla à Boccho occulte accessitur. nemine præterquam fidis interpretibus, & internuncio totius negotii Dabare adhibito, Rex Sullæ gratias comiter agit, *ob ea quæ in oratores suos benigne liberaliterque fecisset, quodque eos apud Imperatorem & Senatum gratia consilioque iuuisset. quod ad reliqua attineret, Numidiæ parte quam à Iugurtha cepisset dimissa, neque Mulucham flumen, antiquum vtriusque Regni limitem egressurum, neque Iugurtham intrare passurum* pollicetur. Ad ea Sulla de se breuiter ac modeste, de Republica multis disseruit: *non alia concedere Regem, quam vel inuito eo populus Romanus armis obtineret. Sed si quid populi magis Romani, quam sua caussa fecisse videri, magnamque ab eo iure gratiam velit, in manu ac potestate eius Iugurtham esse: hoc tradito, quidquid voluisset, impetraturum.* Maurus ad hæc *affinitatem, cognationem, fœdus cum Iugurtha obtendere: etiam popularium voluntatem, quibus inuisi Romani, Numida contra charissimus esset.* adeo ne pessimis quidem mortalium iusti honestique notitia abest; ipsique sua plerumque flagitia priusquam commiserunt, iudice conscientia prædamnant. Ad extremum pertinaci solicitatione expugnatus, *omnia facturum ex voluntate Sullæ* promittit. doloque serie composita, postridie Iugurthæ legatum appellat, *sibi per Dabarem ex Sulla cognitum* ait, *posse condi-*

CAP. XLV.

Et Bocchus ad eum mittit Dabarem.

CAP. XLVI.

Sulla congressus cum Boccho.

CAP. XLVII.

Responsio ad orationem Bocchi.

CAP. XLIIX.

Bocchus omnia facturum ex voluntate Sullæ.

ponentur.

tionibus bellum poni: optimum factu videri vt profectus ad Regem suum sententiam eius exquirat. Ille properato itinere post diem octauum reuersus, *factum imperata Iugurtham* renunciat; *ceterum semel iterumq́; deceptum, Romanis ducibus parum fidere. pignus ratt fœderu in manu esse Bocchi. si enim Sullam sibi tradidisset, futurum vt Senatus populusque Romanus respectu talis viri, pacem firmam petentibus daret. facile comprehendi Sullam per speciem colloquii posse, si simul omnes velut de pace acturi conuenissent.* Maurus ad

CAP. XLIX.

Bocchi fluctuatio.

hæc diu tacitus, multamque dubitationem præferens, tandem annuit, aiuntque nocte quæ colloquium antecessit, postquam hinc Sullam, inde Aspatem bonæ spei impleuisset, multa secum agitasse, vultus & gestuũ inconstantia suspensum & ancipitem animum prodente. ad postremum aduocato Sulla; *Quanti,* inquit, *tum populi Romani amicitiam publice, tum etiam priuatim tuam æstimem, proxima dies aperiet, L. Corneli. Si me ambiguum aliquamdiu, & contabundum vidisti, mirari noli: tot & tanta superanda mihi refellendaque rationum momenta fuerunt, vt maius mirum sit, aliquamdo hæc abiici vincique potuisse. Olim ita matrimoniis adfinitatibusque innexa sunt Maurorum Numidarumque Regiæ, vt meo sanguini videar irasci, quum Iugurtham desero, præsertim postquam tradita in omnis fortunæ communionem filia mea, generum adsciui, nouoque nodo vetustissimæ nostræ consanguinitatis vinculum firmius adstringere visus sum.*

CAP. L.

Atque hanc Regum suorum coniunctionem, vt fit, multi popularium sunt imitati; coniugibus ex Numidia ductis, aut in Numidiam nuptum datis filiabus. Horum omnium totiusq́; Mauritaniæ iudicia me haud parum commouerent, nisi firmioribus argumentis vestram ad societatem tractus essem. Certe non odi meos: sed quia eos propterea maxime amo, quia mei sunt, ideoque, vt me ante illos amem, ratio postulat. Iidem illi, quos nunc forte cæca inclinatio ad reprehenda consilia mea perpellet, laudabunt, vbi vestræ amicitiæ maturi fructus ostenderint, non aliter & mihi & illis rectius meliusque consuli potuisse.

Argumenta prodendi Iugurthæ.

CAP. LI.

Etiam Iugurthæ plura in me hostilia quam amica facinora exstant: & animum eius cognoui perfidum, insidiosum. vbi occasionem crescendi adesse putet, non cognationis vltra, non fœderum memorem. Neque mihi displicet Micipsæ filiorum vlcisci necem, quibuscum par mihi cognatio, nec vllis debilitata iniuriis societas fuit. In ea re primas vobis partes magnitudo vestra dedit, & quod propterea appellati ab Atherbale estis: me iustiorem caussam, & diis quoque probantibus feliciorem sequi, non indecorum est.

Perfidia arcessat perfidiam alterius.

CAP. LII.

Et, vt verum fatear, potentiæ virtutisque vestræ non ita sum imperitus, vt amicos quum habere liceat, hostes mihi factos velim. Tua quoque beneuolentia, quam legatis meis exhibuisti, veluti constrictum vinctumque me sentio, vt non sustineam aliud velle, quam tibi placere intelligo. Te modo & statim, & postquam eo magnitudinis perueneris, quo te virtus tua atque

Romanorum potentiam respicit.

penden-

prudentia vocat: fac memineris eius diei, qua te tradito Iugurtha decoris eius compotem faciam, quod frustra his annis maximi viri Imperatores vestri, per ingentes labores & paria pericula quæsiuerunt. Hæc loquutus, & vicissim cum multa verborum comitate dimissus ab Sulla, sicut ille voluerat, insidias Numidæ tetendit. orta luce, quum haud procul abesse Iugurtham nunciatum esset, Bocchus cum paucis amicis & Quæstore Romano, quasi honoris caussa occurreret, in locum editum progreditur, qui collocatis antea insidiis facilimus conspectu erat. Atque illi simul Iugurtham cum plerisque necessariis inermem adesse viderunt, signo dato coorti ceteros ad vnum omnes interficiunt: Iugurtha catenis oneratus Sullæ traditur. CAP. LIII. *Iugurtha Sullæ traditur.*

Delibauit ea res nonnihil C. Marii gloriam, quod ea erat Iugurthæ fama, vt cetera parum firma ad victoriam existimarent homines, ni corpore ipsius potirentur: qua in re præcipua Quæstoris opera fuerat. Nec ipse L. Sulla moderate lætitiam animi habuit, quin successum illum sibi modis omnibus vindicaret. Quin etiam annulo traditionem Iugurthæ insculpendam curauit: quo & Dictator signare est solitus, iam Mithridatis & ciuilium bellorum victor. Vnde filius quoque Sullæ Faustus, quanti rem eam pater fecisset conscius: inter tot eius magnifica hoc maxime delegit, quod denariis quos cudebat exprimeret. CAP. LIV. *[illegible] Mariana gloria.*

Sed & Mario istam Sullæ iactantiam tanto fuisse dolori ferunt, vt propterea inter Cimbrica & Socialia bella operam repudians, flebilibus discordiis quibus ambo Rempublicam propemodum euerterunt, initium faceret. Ceterum tradito Iugurtha, dum res Africanæ per Marium constituuntur, P. Rutilius Rufus, Cn. Mallius Maximus Consules facti. CAP. LV. *Vnde semina inter eos dissidiorum.*

P. Rutilius omni honore dignus & erat, & habebatur: Cn. Mallium non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contempta ac sordida Q. Catulo prælatum fuisse, mirum videri queat ignorantibus, rationem requirendam non esse in iis, quæ auctore vulgo geruntur. Prouinciæ, Numidia C. Mario, Gallia Q. Seruilio Cæpioni prorogantur. Consul P. Rutilius Italiam sortitus est, Cn. Mallius Galliam: quod vnus exercitus impar futurus Cimbris Teutonisque videbatur, quorum maximæ copiæ, Tigurinis etiam & Ambronibus accedentibus in Galliam se effuderant. A. V. C. DCXLIIX. *Cn. Mallius in petitione Consulatus Q. Catulo præfertur.*

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER ALTER ET TRICESIMVS.

In locum lib. LXVII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. LXVII. Liuiani.

M. *Aurelius Scaurus legatus Consulis à Cimbris fuso exercitu captus est: & quum in consilium ab iis euocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quod diceret Romanos vinci non posse, à Boiorige Rege, feroce iuuene, occisus est. Ab iisdem hostibus Cn. Mallius Consul & Q. Seruilius Cæpio Proconsul, victi prœlio, castris quoque binis exuti sunt. octoginta millia militum occisa, calonum ac lixarum quadraginta. Secundum populi Romani iussionem, Cæpionis, cuius temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt: primi post Regem Tarquinium: imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum eius Iugurtha cum duobus filiis, & in carcere necatus est. Marius triumphali veste in Senatum venit, quod nemo ante eum fecerat: eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est. Consulatu secundo & tertio absens Consul creatus. Quartum Consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius, Pontifex Maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus quæ inter Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt: reuersique in Galliam, bellicosis se Teutonis coniunxerunt.*

Cn. Mallii & Q. Cæpionis dissensio.

CN. Mallii Consulis aduentu, quum maxime iungendis viribus atque consiliis contra validissimum hostem opus esset, inter se Imperatores Romani discordias agitare ceperunt, præcipua Q. Seruilii ferocia, qui Consulem, vt rebus omnibus imparem, despiciebat. Huic malo remedium ex diuidunda prouincia quæsitum, vt inter duorum curationem Rhodanus interesset, vtrique pesti & calamitati fuit. Cimbri enim, quum plerisque Gallorum beneuolis vterentur, nihil horum ignorantes, eo maiori alacritate militiæ munia obibant. *profecto enim vltores sacrilegii deos, qui nocentes ad pœnam pertraherent, mentem Romanis ducibus ademisse, vt, quod optare ma-*

gis

gi hostes quam perficere potuissent. disiungerent exercitum, & neutri a parte satis validi, faciles se aggressoribus darent. Voto igitur diis suis facto, quale Germanicis Gallicisque nationibus frequentabatur, *vt quidquid ex hoste cepissent, sacrum esset;* primo legatum Consulis M. Aurelium Scaurum, virum Consularem, cum parte copiarum nacti, fusis caesisque quos duxerat, viuum ceperunt. Ea res quum tantum animi hostibus, quantum timoris Consuli addidisset, mitti ad Seruilium placuit, petitum, *vt quantocyus cum exercitu ad se accederet.* Ille *suam cuique prouinciam tuendam* ferociter respondit. Sententia deinde mutata, ne per absentiam suam victis hostibus penes Consulem confecti belli gloria foret; profectus est. Ceterum neque iisdem locis castra metari, neque consilia, aut quidquam rerum omnium commune cum Consule habere voluit: sed medio inter Romana & Cimbrica castra loco consedit, quo prior iniret pugnam victoriaeque laudem in se totam auerteret. Interea Cimbri fama, deinde conspectu venientis alterius exercitus permoti, quod ob commune periculum Seruilium Malliumque posthac concorditer acturos credebant, missa legatione tentare spem pacis constituerunt. Qui vbi in Seruilii castra peruenere, atque ille nulla ad se mandata habere, sed ad Consulem mitti cognouit, aemulatione vaecors & pacati nihil loquutus est, & minimum ab interficiendis legatis abfuit. Ea proconsulis asperitas ingratissima exercitui fuit, praesagienti cladem suam, nisi concordia ducum & societate consiliorum auerteretur. Igitur precibus, & vbi precibus nihil promouebatur, expostulatione omnium coactus Caepio in castra Cn. Mallii venit. ceterum consilio de rebus praesentibus habito, adeo non conuenit inter ipsos, vt post turpem rixam & grauia inuicem conuitia, maiorem in modum auctis odiis digrederentur. Haec caussa populo Romano foedioris cladis fuit, quam ab Vrbe condita perpessus vmquam fuerat. Cimbri, quum hinc ex iniuria legatorum dolor, inde spes ob discordiam hostium stimularent; vtendum calore animorum, & temporis opportunitate rati, cum omnibus copiis egressi, duos exercitus Romanos spatio locorum & simultate ducum diuisos oppresserunt, binisque castris potiti sunt. Horrenda deinde sunt, quae apud Liuium & Valerium Antiatem scripta fuisse referuntur. *Duos filios Consulis, cum octoginta millibus Romanorum sociorumque, itemque calonum & lixarum millibus quadraginta interfectos. neque ex omni numero amplius decem hominibus, qui nuncii cladis essent, effugisse. postea victores voti memores, perdidisse quidquid redactum in potestatem erat. vestem discissam & proiectam, aurum argentumque in flumen missum. loricas virorum*

CAP. II. [illegible]

CAP. III. *Caepionis temeritas.*

CAP. IV. *Ab exercitu coactus in castra Consulis venit.*

CAP. V. *Cimbri duos exercitus Romanorum delent.*

tamen terrore, quam malo. Et Nuceriæ quidem, vbi serui triginta coniurauerant, priusquam vires adquireret, oppressa conspiratio est. Idem subinde factum ducentorum fere seruorum apud Capuam fuit. plus aliquanto turbarum P. Vettius eques Romanus excitauit, qui ditissimo patre genitus, quum opibus flagitiose consumptis, libido tamen & lu-

CAP. XVI. xus manerent, ad insolitæ temeritatis facinus erupit. Ancillam amore correptus septem talentis Atticis in diem certam emerat. vbi dies venit, nec illi res ad soluendum, & creditor molestus erat; quingentas armaturas emit, illis quoque creditoribus fidem hominis sequentibus, quod eius egestas pristina fama, & manente adhuc diuitiarum specie tegebatur. Vettius armis clam in agros comportatis, seruos suos cohortatus, armat ad quadringentos, & ante omnia compræhensos qui precium puellæ contentiosius exegerant, virgis cæsos securi percutit: deinde purpura & diademate sumpto proximas villas inuadit, resistentes obtruncat, ceteros in societatem & commilitium adsciscit. breui plures septingentis armatos centuriat; valloque circumducto fugitiuis velut asylum aperit.

P. Vettius seruile bellum concitat.

CAP. XVII. Eam rem Senatus non tam magno quam veloci remedio egere arbitratus, negotium dat L. Lucullo qui tum in Vrbe Prætor erat. Hic eodem die sumptis militibus admodum sexcentis Capuam contendit, multis passim in itinere se agglomerantibus, donec ad millia peditum quatuor, equites trecenti efficerentur. Auctæ interim & seruorum copiæ, quasi tria millia quingenti, tumulum quemdam aditu difficilem occupauerant; pugnaque contracta, loci auxilio superiores hi fuerunt. Lucullus vim parum videns procedere, dat operam vt aliquos ex ea colluuie corrumpat. id consilium felix fuit, adducto ad proditionem Apollonio, quem præclarus Rex Prætorem exercitus sui nominauerat. hic accepta fide impunitatis Vettio manus iniecit. atque ille si compræhensus

A L. Lucullo Prætore opprimitur.

CAP. XIIX. esset cruciatum corporis metuens, sibi consciuit necem. Ita duce submoto de ceteris pœnæ facile sumptæ: Apollonio fides seruata est. Interea C. Marius, quum ex literis magistratuum, quid de suo Consulatu esset actum, cognouisset, maturata profectione venit in Italiam: & ante diem Kalendas Ianuarias Vrbem simul triumphans, simul collega C. Flauio Fimbria Consulatum init. In eo triumpho Iugurtham qui Numidarum Rex fuerat, cum duobus filiis ante currum egit. Auri præ se tria millia & septem pondo ferri iussit: argenti infecti pondo quinque millia septingenta septuaginta quinque: signati denarios ducenta octoginta

C. Marius in Vrbem venit.
A. V. C. DCXLIX.
Eius triumphus.

CAP. XIX. septem millia. Ceterum ista tum quoque leuiora visa sunt, omnium in Iugurtha stupentibus oculis. *Virum siue potentiam, siue peritiam belli spectes, aut Masinissa non minorem, neque magis ferro quam auro metuendum,*

In quo [illegible] Iugurtha.

repen-

repente de summo rerum humanarum culmine ad miserrimæ sortis extrema deiectum loquebantur. *Esse profecto scelerum vltricia numina, quorum vindictam quisquis meruerit, nulla humana ope possit effugere.* Atque hoc cumprimis in tradenda rerum memoria vtile esse arbitror, vt in qualibet fortuna nihil appareat esse innocentia tutius: multumque à vera prouidi & magni animi gloria deflectere, qui pro prudentia calliditatem sectantur, & pro virtute ferociam. Quibus certe rebus nulli mortalium secundus Iugurtha, miserabilem nec miserandum vitæ exitum fecit. Iam ex quo cathenis adopertus currum victoris antecessit, attonito & stupenti similem fuisse ferunt: mox in carcere, quum ab aliis tunica violenter direpta, ab aliis inaures cum ipsis auriculis auulsæ essent, in locum circiter duodecim pedes humi depressum, Tulliano nomen erat, præcipitatum exclamasse, *proh Herculis fidem, quam frigidum vestrum est balneum!* Ibi demum loci, sextum in diem cum fame & vita luctans spiritus expulsus est: quum super omnia mala, etiam in his malis viuendi cupiditas accessisset. Hæc ita diligenter relata maiorem apud me fidem inueniunt, quam quod alii tradiderunt; puto, quod sic morem fuisse sciebant, in carcere strangulatum. De filiis humanius consultum: & alter vtiq; Oxintas, proximo bello sociali adhuc Venusiæ in custodia fuit. At Marius ei quem triumphauerat similimus, neque multo molliorem habiturus exitum, siue ad obliuionem moris patrii rebus prosperis elatus, siue sciens prudensque, statim à curru cum triumphali veste, calceisque puniceis in Senatum venit, quem ad id tempus in Capitolio indixerat. Tamen vbi se oculis vultuque omnium vidit notari, celeriter egressus, in solita magistratibus prætexta rediit. Hoc Marius fecit, quum ferreo adhuc annulo vteretur, quem tertio demum Consulatu mutasse aureo traditum est. Ceterum in Senatu de prouinciis & exercitibus ita decretum: *vti C. Marius Consul, cui iam extra sortem data Gallia erat, facultatem eligendi exercitus haberet ex duobus, quorum alter sub P. Rutilio, alter sub Metello, & postea sub ipso Mario meruerat. vtrum reliquisset, cum eo collega C. Marii C. Flauius Italiæ præsideret.* C. Marius Rutilianum, minorem quidem, sed quia certioris disciplinæ arbitrabatur, præoptauit. Sed hic & sequens annus, vti sine conflictu Cimbricorum armorum, ita non sine metu eorum transierunt: idque caussæ fuit, cur primo omnium C. Mario tot Consulatus continuarentur. Ille interim per absentiam hostium spatium exercendi militis nactus, contra pericula fortem [illegible]ntissimum Imperatori fecit. Innouauit etiam nonnulla in [illegible] inter quæ ceteris signis, quibus legiones distinguebantur, [illegible]atis, solas aquilas retinuit. Sed omnia bene acta prouisaque vincit insigne factum, quo admiratio-

CAP. XX. *Iugurtha miseria.*

CAP. XXI. *Et finis eius.*

CAP. XXII. *Marius ferreo annulo vsus.*

CAP. XXIII. *Caussa continuandorum Mario Consulatuum.*

mirationem apud omnes, amoremque apud milites incredibilem promeruit.

CAP. XXIV. *C. Lusius a milite, quem de stupro appellauerat, interfectus.*

In exercitu C. Lusius Tribunus militum agebat, vir strenuus, & ob hoc, simul propinquitatem sanguinis, auunculo Consuli charus. Is insana libidine correptus, quum manipularem quemdam (Trebonium, aut C. Plotium diuersi nominant) noctu in tentorium vocasset, & adolescentulus dicto Tribuni ex more militię audiens extemplo venisset, vim nefariam intentans, à milite confossus est. Profectus tum aliquo è castris Marius fuerat. simul reuertit, iudicio in principiis instituto acriter accusatus est reus: & ipse, quamquam adesset ei nemo, constantissime dixit caussam: testesque produxit, qui *adolescentem à C. Lusio sæpe de stupro appellatum* confirmabant.

CAP. XXV. *Miles à Mario absoluitur.*

Idcirco non solum absoluit eum Imperator, sed etiam coronam, qualis ob fortia facta dari consueuerat, manibus suis imposuit. Eadem ætas aliud etiam vindicatæ pudicitiæ exemplum tulit, ancipiti æstimatione, plusne sceleris commiserit, qui inflixit pœnam, an qui meruit. Q. Fabius Maximus, *Eburnum* alii, alii *Seruilianum* cognomento appellant, vir Censorius, filium dubiæ castitatis primo rus relegauit: deinde etiam occidit. duosque seruos quorum ministerio patrata cædes fuerat, ne quæstioni subiicerentur, continuo manumisit.

CAP. XXVI. *Fabiæ domus opprobria.*

Quo crimine à Cn. Pompeio accusatus, in voluntarium exilium abiit, Nuceriæ postmodum ciuis adscriptus. Eiusdem temporis aliud Fabiæ domus opprobrium referre Fabiorum Pompeiorumq; mentio admonet: quod Q. Fabii Allobrogici filio Quinto, paterni exempli errores, nec pœnitentiam sequuto, Prætor Vrbanus Q. Pompeius administratione bonorum interdixit; adeo perditis eius adolescentis moribus, vulgataque infamia, vt in tanta ciuitate reperiretur nemo, qui decretum illud reprænderet.

CAP. XXVII. *Lex Cassia, & Seruilia.*

Interea Cimbricæ clades non plus negotii Consulibus ad exercitum, quam magistratibus domi facessebant: plerisque ad minuendas nobilitatis opes pertinentibus. L. Cassius Tribunus plebis Q. Cæpionis odio legem ferebat, *ne quis in Senatu esset, cui populus imperium abrogasset*: C. Seruilius Glaucia, vt erat homo acutus, *de repetundis* plenius & diligentius sanxit, *comperendinatione* introducta, & *vt pecuniæ contra leges captæ, ad quoscumque peruenissent, repeterentur.* Sed hoc acerbius, quod in capita fortunasque Senatorum etiam peregrini accusatores alliciebantur, *ciuitatis Romanæ* proposito *præmio, si quis Latinus repetundarum iudicio reum damnauisset.*

CAP. XXIIX. *Agrariæ leges tentatæ.*

Etiam Agrariæ leges tentatæ sunt, L. Philippo agente, si modo is Tribunus plebis eo anno fuit. ab illo multa populariter, sed hoc perniciose dictum constat, *non esse duo millia in ciuitate hominum qui rem haberent.* aduersante tamen Senatu, modestiorem se præbuit, vincique, & legem abrogari passus est. Hoc anno C.

no C. Fimbriæ Consuli negotium cum desertoribus & fugitiuis fuisse
ea coniectura est, quod ab his vastatum agrum Thurinum esse memo-
riæ proditur. Sed iste motus clemens fuit. in Sicilia concitatis acrius
seruis, bellum ingens, & Consulari demum exercitu comprimendum
exstitit. Huic quoque calamitati ex malis moribus, & Romana auari- CAP. XXIX.
tia initium fuit. C. Marius Cimbrico bello delectus Imperator, ex Se- *Belli seruilis in*
natusconsulto à sociis Regibus auxilia contrahebat. Qui missi ad Ni- *Sicilia caussa.*
comedem ea gratia fuerant, responsum à Rege retulerunt; *non volunta-
tem sibi, sed copiam hominum deesse: Bithynorum enim permultos à publicanis
raptos, passim per prouincias in seruitute esse.* Fit Senatus decretum: *ne quod
liberum caput, ex iis nationibus ac Regnis, quibuscum populo Romano societas
& amicitia esset; in prouinciis Romanis seruitutem seruiret. vtique Prætores
prouinciarum eos qui in ea caussa essent quantocyus liberarent.* Siciliam tum CAP. XXX.
Prætor P. Licinius Nerua regebat. is edictum proposuit, *vti qui ex Sena-* *P. Licinius Nerua Siciliæ Prætor.*
*tusconsulto liberi esse deberent, Syracusas ad se probandæ caussæ venirent; neue
quis impedimento venientibus ad Prætorem esset.* Magna ea multitudo per
totam insulam fuit: paucosque intra dies octingenti amplius in liberta-
tem vindicati. Ea res quia facultates diuitum valde minuebat, siue gra-
tia, siue pecunia (nec enim auaritiæ suspicione Licinius carebat) homi-
nem à proposito mouerunt, neque vltra vindiciæ secundum libertatem
dabantur: sed qui ad eam spem frequentes vndique ad Prætorem con-
fluxerant, cum minis repulsi, ad dominos remittebantur. Hęc iniuria con- CAP. XXXI.
iuncta cum timore, ne ab offensis heris multa grauia paterentur, confuge- *Serui ad Pali-*
re ad Palicorũ lucum seruos coëgit, quasi loci sanctimonia fidem à domi- *corum lucum confugiunt.*
nis impetraturos; *impunita fore quæ contra voluntatem illorum, libertatis recu-
perandæ gratia fecissent.* Atque id quo firmius esset, etiam Prætor auctorita-
tem suam interposuit, quo sic vtrique generi satisfaceret, periculum ex
ambobus metuens. neque enim seruos ita dissipatos postea occasionem
aut animum tentandi res nouas habituros rebatur. Sed ibi, donec vna
fuerant, crebris inuicem consultationibus re agitata, libertatem, quam
per factionem iniquorum dominorum iure adipisci non potuissent, vi
& manu asserturi discesserant. Primus in Ancylio agro motus fuit: duo- CAP. XXXII.
rum fratrum prædiuitum seruis triginta auctoribus. qui heros somno *Arma capiunt.*
sopitos quum iugulassent, eadem nocte accedentibus aliis vsque ad nu-
merum centum viginti, locum natura firmum insuper operibus mu-
niunt. Neque Licinius Prætor, quamquam festinanter egressus, an-
te peruenire ad eos potuit, quam alii, & quidem armis instructi octo-
ginta sese prioribus adiunxissent. Itaque frustra tentata oppugnatione,

C. Titinium, qui ante biennium capitali supplicio damnatus profugerat, pacta incolumitate inducit, vt specie sociandorum armorum castellum ingressus, sibi prodat.

CAPVT XXXIII. *Proditi fugitiuis...*

Titinius ab eo tempore quo primum effugerat, in liberos grassari, parcere seruis solitus, non modo fidem apud eiusdem ingenii fortunæque homines facile inuenit: sed quia manibus promptus erat, dux adscitus est. Ita castellum proditione captum: fugitiui partim pugnando, alii metu suppliciorum corporibus in præceps iactis, perierunt. Ibi quum seruari sub signis milites, donec similium turbarum suspicio cessaret, ratio esset; dimisit Prætor copias: idque caussæ fuit, accedentibus etiam aliorum prauis consiliis, vt neq; nunciata P. Clonii Equitis Romani morte, quem serui sui occiderant, in tempore motus, otium illis augendi numerum, seque rebus omnibus confirmandi dare cogeretur.

CAPVT XXXIV.

Ergo post paucos dies præsentibus cum copiis profectus, quum Alba amne superato, præter montem caprinum, in quo defectores consederant, duxisset; adeo nihil eos terruit, vt contra sparso rumore *Prætorem Romanum metu intactos præteriisse*, confirmarentur: adeo multis ad hanc famam confluentibus, vt septimum intra diem, quoquo modo armati plures octingentis numerarentur.

Mox ceteri plures.

& sicut hæc talia facilius augentur, quam incipiunt, paulo post supra duo millia hominum in armis fuere. Id vbi Prætor accepit, M. Titinio milites cum quibus Heracleam venerat, adiunctis insuper sexcentis quos Ennæ detraxerat præsidio, tradidit.

CAP. XXXV *C. Titinium vincunt.*

Sed infelix Titinio pugna contra desperatos & ingenio loci potiores fuit. multi milites amissi: ceteri abiectis armis fugientes, defectoribus & instrumentum belli quo maxime egebant, & magnam ex victoria famam reliquerunt. Certatim igitur, vt ad communem caussam spemque concurrentibus fugitiuis, supra sex millia effecti, quum fiduciam numerus augeret, ne sine certis legibus imperioque agerent, Regem crearunt Saluium nomine, quem in mulierum orgiis tibias inflare solitum, ob illam & haruspicinæ scientiam, quasi diuinum hominem eo honore dignum existimarant: nec caussa nec omine dispari, atque ante aliquot annos Rex fugitiuorum Eunus in eadem Sicilia fuerat.

CAPVT XXXVI. *Saluius Rex fugitiuorum.*

Ceterum Saluius acrius & constantius quam pro superioris vitæ turpitudine imperium capessens, tripertito diuisis copiis totidem duces præficit: *prædas ex agris quantas possint agere, homines suam caussam sequuturos recipere, deinde in vnum eo quem prædixerat loco conuenire* iubet. His alacriter iussa exsequutis, magna vi tum aliorum animalium, tum equorum coacta, tantus exercitus coaluit, vt nouus Rex Morgantinam validam vrbem, cum duobus equitum millibus, peditum

viginti circumſederet. His rebus cognitis P. Licinius Italicas Siculasque copias, ad decem millia hominum, celeriter contractas, nocturno itinere ducit: occupatisque caſtris fugitiuorum, in quibus pauci propugnatores, ceterum feminarum ceteræque prædæ plurimum erat, atque direptis, ad vrbem Morgantinam contendit. Fugitiuos quemadmodum repentinus terror facile caſtris expulerat, ita notitia locorum & nox tutatæ erant. omnes ferme incolumes, neque longe fuga palati, poſtquam vires animumque recollegerunt, *reddendam Romano vicem fremunt: & contra auctorem vertendas inſidias. easdem tenebras, quæ ſibi nocuiſſent, multo magis hoſtibus obfuturas. victoria incautos, præda graues ſi à ſuperioribus locis incurſes, diſſipari poſſe.* Neque ſegnius quam loquuti fuerant, impreſſio facta: neque alius quam animis præceperant, euentus fuit. Quum tamen pugna traheretur, trepidantibus Romanis, & magis deſperatione fugæ, quam virtute ac robore reſiſtentibus; Rex fugitiuorum opportuna calliditate pronunciari voce præconis iubet, *ne quis niſi armatus cædatur.* nec mora fuit, quin plerique armis abiectis fugerent. Ex his millia quatuor viui capti: haud plures ſexcentis interfecti, quod ex Regis edicto parcitum inermibus fuerat. Saluius caſtris recuperatis, ſplendidæque victoriæ commodis & fama auctus, quum vt rebus ſecundis ſolet, magnus ad eum concurſus fieret, cum numeroſiore quam prius exercitu ad obſidionem Morgantinæ rediit. Defenſa tamen vrbs eſt, etiam ſeruorum enixa opera, quos à Saluio ſolicitatos, oppidani, *vt potius à ſe libertatem acciperent, ita firmius honeſtiusque habituros*, perpulerunt. Irritam deinde pactionem Prætor Romanus fecit: eoque dolore complures ad Saluium transfugerunt. Sub eosdem dies in Ægeſtanorum Lilybætanorumque agro ſeruos idem furor, veluti contagio corripuit, Athenione Cilice duce: qui fratrum duorum locupletiſſimorum diſpenſator, circiter ducentis ex familia corruptis, ab herili ſanguine, quod ſolenne & primum eius militiæ velut ſacramentum erat, rebellionem auſpicatus, intra quintum omnino diem, mille hominum ſub ſignis habuit. Apud quos, quia manu promptus, & diuinationis aſtrorum peritus credebatur, in magna veneratione habitus, ipſe quoque Regia inſignia cepit. Ceterum diuerſo à prioribus inſtituto, non quoslibet ad ſe venientes in manipulos recipiebat: Sed delectu idoneorum habito, ceteros quæ ſub antiquis dominis quisque feciſſet, eadem ſibi præſtare coëgit. Inde factum, vt & commeatu largiore vteretur, & agri à maleficio tuti eſſent: quibus parere vt iam ſuis iubebat, *ſibi deberi totius inſulæ imperium* dictitans, *ita diis cordi. neque ſe nouas ad Regnum cogitationes, ſed diu meditata, tantoque ſalubriora adferre, quod olim fortunam ſuam ſpondentibus aſtris prænouiſſet.* Hæc

CAPVT XXXVII. *Serui victi; deinde victores.*

CAPVT XXXIIX. *Saluii calliditas.*

CAPVT XXXIX. *Vrbs Morgantina contra ſeruos à ſeruis defenditur.*

CAP. XL. *Athenio alter Rex fugitiuorum.*

CAP. XLI.

opinio, quum iam à principio satis insedisset animis, mox maiorem fidem accepit ex eo, quod exponemus. Athenio contracto decem millium exercitu Lilybæum obsidere ausus, quum in vrbis munitissimæ oppugnatione frustra tempus tereret, *non placere id consilium diis* caussatus, *cladem imminentem propera discessione vitandam* edixit. Forte dum in eo res est, nondum in tutum omnibus deductis copiis, naues prope Lilybæum appulerunt, cum delectis Maurorum cohortibus, quas auditis Siciliæ turbis, nouus Romanorum socius amicusque Bocchus subsidio miserat, impigro viro Gomone præfecto. Is cognitis quæ agerentur, noctu impressione in discedentes facta, quum post multa fugitiuorum vulnera cædesque in oppidum se recepisset, Athenionis prædictionibus magnam apud ceteros admirationem atque fidem conciliauit. Ceterum ne seruilibus tantum tumultibus Sicilia vexaretur, etiam per liberorum hominum inopiam aut petulantiam maleficia multa fiebant. Accedebat, quod indicto propter hos motus iustitio, neque ius dicebat quisquam, neque formidabat. Eratque hæc aliquanto crudelior seruili pestis, quod illi palam velut iure belli agebant; hi latere cupientes, vbi res rapuerant, aut animalia abigebant, obuium quemque sine discrimine liberos seruosque, ne quis index exsisteret, occidebant. Ita vix in vrbibus satis cuique tuta quæ possideret habebantur: in agris pro derelictis erant omnia, & quanto quis opibus excellebat, tanto pluribus curis, quum ex maximo numero seruorum, & qui fugerant infensi, & qui remanserant suspecti essent, anxia ei ac solicita vita degebatur. Spes quoque frustra fuit, fore vt duo seruorum Reges, dum ad se quisque res trahere cupit, æmulatione virium in mutuam perniciem colliderentur. Quippe Saluius à Morgantina vsque in Leontinos omnia perpopulatus, recensu copiarum facto, quum delectæ iuuentutis ad triginta millia reperisset, Heroibus Italis sacrificauit: dicataque velut in mercedem concessæ victoriæ purpurea stola, *Tryphonis* appellatione ab suis decoratus ad imperium ordinandum serio adiicere animum cepit. Ceterū sedem Regus habiturus Triocala, sic appellata, quod his tribus, aqua[illegible]arum copia, bonitate circumiacentis agri, postremo situs propemodum inexpugnabili munimento præstabant; Athenionem acciri iubet, tamquam eius opera vsurus. Ille, præter opinionem omnium, dicto audiens, dimissis ad prædam, & solicitanda vbique seruitia ceteris copiis, cum delectorum tribus millibus, tamquam ad Regem suum venit. At Tryphon homine mature in custodiam tradito, ne forte se oppugnaret, redactum in potestatem castellum, supra antiqua munimenta nouis operibus firmat: spatiumque circa vnius ferme milliaris fossa profunda circum-

Margin notes: *Lilybæum obsessum.* — CAP. XLII. — *Siciliæ calamitas.* — CAP. XLIII. — *Saluius imperium serio ordinat.* — CAP. XLIV. — *Ei se submittit Athenio.*

cumducta, in vrbis formam exædificat, Regia exſtructa, & foro pulcherrimo ampliſſimoque. neue quid vel ad vſum vel ad ſpeciem Regni deſideraretur, conſilium ex prudentiſſimis quibusque deligit. ipſe toga prætexta, tunica laticlauia amictus ius dicebat: lictores cum virgis & ſecuribus ante ſe habebat: alia denique hoc genus ſolita Imperatoribus Regibusue vſurpabat. Sub idem tempus, haud dubie quia tumultus CAP. XLV. ſeruilis in Sicilia, velut occluſo Vrbis horreo, annonam arctauerat, L. Apuleius Saturninus Quæſtor Oſtienſis rei frumentariæ præfectus eſt, quod *L. Apuleius Saturninus.* magnarum calamitatum initium fuit. Quum enim adoleſcens luxui & inertiæ deditus negotium ſegniter adminiſtraret, adempta ſibi ab Senatu, translataque in M. Scaurum principem curatione ſic indoluit, vt ſtatim à priore luxuria ad temeritatem ſe referret, & popularem rationem amplexus, Patribus infeſtiſſimus acerbiſſimusque aduerſarius fieret. Conſularibus interea comitiis C. Mario tertium facto, collega L. CAP. XLVI. Aurelius Oreſtes additur. Mario, quod belli gloria præfulgens, nu- A. V. C. per egregiam iuſtitiæ opinionem, & ex ea charitatem militum quæſiue- DCL. rat: & Conſulatus abſenti datus, & Cimbricum bellum cum prouincia *Marius tertiò Conſul.* Gallia decretum. Hæc extra ordinem dabantur, etiam M. Scauri Metellorumque ſententiis: quod inter magnos metus priuatis adfectibus neceſſitates publicæ potiores erant. Prætores prouinciarum eo anno L. Licinium Lucullum, M. Antonium certos; Fuluium & Piſonem ex coniectura reperio. Magnum in Vrbe ex pluribus bellis timorem, nam & ma- CAP. XLVII. ria piratæ infeſtare ceperant; auxerunt fœda prodigia. *canem apud ſe loquutum* Ariminenſes, *arma cœleſtia inter ſe concurriſſe, victis quæ ab occaſu occurrerant,* Tudertes Amerinique nunciauerunt. *Prodigia.* Ex haruſpicum reſponſo populus ſtipem Cereri & Proſerpinæ tulit, Siciliæ numina placaturus; virgines ter nouenæ dona canentes tulerunt. Siculum bellum L. Lucullo, piraticum M. Antonio prouinciæ datæ: Piſo Macedoniam, Fuluius Hiſpaniam ſortitus eſt. A C. Mario hic etiam annus in apparatu con- CAP. XLIIX. ſumptus: niſi quod hoc & ſuperiore Conſulatu, per abſentiam Cimbrorum, contra Gallos quosdam, & Germanorum nationes, quæ per eadem tempora in Galliam irruperant, rebus gerendis fortem & fidelem L. Sul- *Sulla aſta ſub Mario.* læ operam fuiſſe argumento eſt, quod priore anno legatus Conſulis Gallorum ſplendidiſſimos duces fudit, & Tectoſagorum Regulum Copillum viuum cepit: & hoc tertio Marii Conſulatu Tribunus militum, Marſos, magnam & populoſam gentem, ad amicitiam Romanam à Cimbrorum ſocietate perduxit. Marſi enim Italica natio, quum nullum in hac com- CAP. XLIX. memoratione locum habeant: relinquitur, vt Teutonis vicina gens intelligatur, quæ nunc quoque veſtigia nominis & ſedium antiquarum retinet.

retinet. Eodem tractu temporis, quum omnia bellis, aut bellorum apparatu streperent, iudicia insuper inquietam ciuitatem habuerunt. C. Memmius repetundarum absolutus est, frustra reum premente M. Scauri testimonio, quod ob notam inter eos simultatem minus ponderis habuerat. T. Albucius damnatus est, non ob culpam magis, quam propter vanitatem inuisus despectusque, & iam ante ab Senatu negata supplicatione quasi prædamnatus.

Iudicia C. Memmii, & T. Albucii.

CAP. L.

Albucii vanitas.

Quum enim rebus non ita magnis in Sardinia Proprætore gestis supplicationem ab Senatu decerni petisset: primo omnium qui tali ex caussa literas misissent, est denegata. præcipue ideo, quod homo leuis, & Epicuro, vanissimæ Græcorum sectæ deditus, iam in prouincia quasi triumphauerat. Eius accusationem duo, C. Iulius Cæsar, & Cn. Pompeius Strabo postulabant: sed quia motibus aduersum videbatur, eiusdem accusatorem aliquem esse, cuius Quæstor fuisset, C. Iulius, qui præterea etiam rogatus à Sardis erat, prælatus est.

CAP. LI.

Ada in Albucium dixerit Q. Mucius Augur.

Dixisse tum & Q. Mucius Augur in Albucium, laudis forensis aucupandæ gratia creditur. Sed neque dignitas ætasque Scæuulæ patitur, vt rem alioquin temporibus istis Romanæ iuuentuti vsitatam, forensis operæ tirocinio commendationem quæreret; & quod Scæuula contra T. Albucium in iudicio repetundarum dixit, id pro se dixisse, non obscure apud Ciceronem legimus, contra hominem inimicitias ex caussa haud satis graui ceptas, iuuenili ferocia exercentem.

CAP. LII.

Odiorum inter hos caussa.

Quod enim Albucius Græcarum literarum vsque ad ineptias erat studiosus, Scæuula, quum Prætor Athenis transiret, officii gratia ad se visentem Græce salutauerat: idemque lictores, & omnis deinceps cohors fecerat. eius ludibrii sensus tam alte in pectus Albucii descendit, vt ex illo tempore Mucium insigniter odisset, atque etiam legibus repetundarum interrogaret. Sed & absolutum eo iudicio Scæuulam, apud eumdem Ciceronem relatum est. Idcirco duo diuersorum temporum reorumque iudicia in vnum miscenda non fuerunt. Sed hæc atque talia, vbi vetus historia deliquit, ex tenuibus & obscuris antiquitatum stricturis, difficulter eruuntur.

CAP. LIII.

Albucius damnationem sapienter fert.

Ceterum idem Albucius damnationem & exsilium multo sapientius tulisse proditur, quam paulo ante imperium habuerat: ne sic quidem omni studiorum deficiente fructu, quamuis in vanum ingenium inciderant. Nam Athenas reuersus æquissimo animo philosophabatur: satyrisque Luciliano stylo scribendis, suam pariter alienamque stultitiam transducebat. Sed maius aliquanto certamen, & aduersus maiores viros eodem anno Cn. Domitius Ahenobarbus commouit, M. Iunio Silano, deinde principi Senatus Scauro, die dicta.

CAP. LIV.

M. Iunius Silanus absoluitur.

Silanus *iniussu populi collatis cum hoste barbaro signis, omnium quas deinde Cimbri intulissent cladium præbuisse caussam* arguebatur.

Sed

Sed quamquam tabella de reo data erat, plenissime absolutus est, quum duæ tantummodo tribus Sergia & Quirina tristiorem sententiam tulissent. Sed hanc accusationem Domitius Egritomaro Gallo, hospiti paterno, dedisse dicitur, quod eum Silanus Galliam obtinens iniuria adfecerat; cum Scauro propriæ irarum caussæ erant; sed aliis potior & recentior, quod illius opera alium quam se in patris sui locum augurem cooptatum fuisse Domitius dolebat. Igitur obiecto, *sacra publica populi Romani deum Penatium, quæ Lauinii fierent, opera eius minus recte casteque fieri, alia quoque sacra populi Romani multa deminuta esse*, & mulctam irrogauit, & summa contentione reum opprimere studuit. Quo maiori merito celebrata eius iustitia est, quod ad se venientem Scauri seruum, multaq; heri crimina deferentem, nec audire voluit, & *statim reduci ad Scaurum* iussit. Inde factum, vt forte minus instructus Scaurum damnare non posset: at, quod anteponendum illi desiderio fuit, laudem apud omnes, tantumque mox gratiæ inueniret, vt & legitima ætate Consul Censorque, & adhuc Tribunus pleb. Pontifex Maximus crearetur. quod tamen etiam præmium latæ in Tribunatu legis fuit. Tulerat enim, *vt quatenus propter religionem sacrorum populus sacerdotia mandare nequiret, minor dumtaxat pars populi vocaretur: ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur*. Ita tribus septemdecim vocabantur: quem nouem tribus fecissent, is obtinebat: potentissimorum hominum collegiis cooptandorum suo arbitratu sacerdotum potestas eripiebatur. Hæc domi acta. foris interim res à Prætoribus exercitibusque Romanis varia fortuna gesta. L. Lucullus in Siciliam ciuium Romanorum & nominis Latini quatuordecim millia traiecerat, additis Bithynorum Thessalorumque & Acarnanum octingentis: variarum deinde gentium auxiliares sexcenti, totidemque Lucani Cleptio, viro perstrenuo, duce accesserant. Fugitiui Prætoris aduentu cognito, diffidebant sententiis. *exspectandos Triocalis hostes* Tryphon, *occurrendum venientibus* Athenio censebat. nam & hunc, in gratiam receptum, consilio Tryphon adhibuerat. Sed & sententiam eius sequutus est; egressique haud pauciores quadraginta millibus, castra prope Scirtheum posuerant, à Romanis interuallo mille maxime & quingentorum passuum. Ita quum quotidianæ velitationes fierent, tandem accidit, vt summis viribus concurreretur. Multis hinc inde cadentibus, tamen sustentata pertinacibus animis pugna est, donec Athenio, qui cum ducentis delectis equitibus prœliatus egregie fuerat, genu vtroque saucius, tertia insuper accepta plaga pro mortuo concidit. Hic terror soluit fugitiuorum ordines, & cum ceteris ipse Rex Tryphon Triocala beneficio noctis euasit, eadem Athenioni, quum inter mortuos fe-

CAP. LV. *Domitii Scaurum accusantis eximium factum.*

CAP. LVI. *Eiusdem lex de Sacerdotiis.*

CAP. LVII. *Bellum L. Luculli cum fugitiuis.*

CAP. LIIX. *Pugna fugitiui vincuntur.*

fellisset, saluti fuit. Ceterorum ad millia viginti cæsa: debellarique, si institisset Romanus, potuit: adeo superstitum animi ceciderant. vulgoq; audiebantur voces *praceps & inuisum* [illegible] *consilium* damnantium: *neque aliud melius, quam vt ad dominos reuersi, misericordiam potius illorum, quam*

CAP. LIX. [illegible]

certato bello perniciem experirentur. Lucullus trahendo tempus, consternatis ad se redeundi copiam fecit: denuoque decretum est, *nihil non prius tentandum, quam vt se inuisis infensisque ad ludibrium & cruciatum dederent.* Nona demum die adducta ad nouam vrbem signa, post magnum & inanem laborem, multis & hostium occisis, & suorum deperditis ad extremum irrita & infrequentia discesserunt. Ita defensis Triocalis ad pristinam fiduciam erecti sunt animi fugitiuorum, multasque Siciliæ clades intulerunt, sedente Prætore, per negligentiam, aut quia præda prouinciæ ditescendi prior cura erat.

CAP. LX.

Repetundarum certe, nequidquam recusato contra leges iudicio, ab Augure Seruilio damnatus est. vnde postea nullæ grauiores in Vrbe quam Seruiliorum atque Lucullorum inimicitiæ longum ad tempus exstiterunt. Sed hæc aliquanto post acciderunt.

Hispanicæ res.

In Hispania res incertæ ab aliquot annis fuerant, crebris vtique latrociniis, interdum & bellis. occursum tamen à Romanis copiis est, donec crebrescente Cimbrico terrore, Sicilia quoque seruilibus armis iterum infesta, Hispanias domesticis præsidiis permitti oportuit. Prætores tamen eo, sed sine exercitu mittebantur.

CAP. LXI. *Cimbri funduntur à Celtiberis.*

Interea Cimbri post Mallium & Cæpionem fusos, quum more fulminis omnia perrumperent, quidquid inter Rhodanum & Pyrenæum est depopulati, per saltum Pyrenæum transcenderunt in Hispaniam: & quum vbiuis vastationem facerent, à Celtiberis fusi fugatique sunt. Eam rem Imperatore Fuluio Prætore Romano gestam credentibus vt accedam inclinat animus, quia victos ab hoc Cimbros, neque aliam ei prouinciam, quam Hispaniam reperio, quum Italiam Galliamque per omnes eos annos Consules obtinerent. Adde quod & res ita gesta traditur, vt haud multum imminutis copiis, consilium tamen relinquendæ Hispaniæ placere Cimbris potuerit.

CAP. LXII.

Collatis enim castris, *equites suos ad vallum hostium accedere, deinde refugere* Fuluius iusserat. Id vbi per aliquot dies factum: Cimbrisque auide persequentibus, haud magnam custodiendis castris manum relinqui Romanus aduertit, cum expeditis cohortibus terga illorum clam circumiens, postquam Cimbros suggressi de more equites longius abripuerunt, castra à suis deserta cepit.

Thraces à Pisone [illegible]

Eodem anno in Macedonia prospere cum Thracibus bellatum. Pisonis, vt opinor, ductu, *à quo Rhodopen etiam Caucasumque penetratum* L. Florus auctor est. quod quia de nobili illo Caucaso accipi nequit, neque Thraciæ aliquem hoc nomine montem fuisse reperio, au-

rio, auctorem pro te posui. Dum hæc diuersis in prouinciis geruntur, CAP. LXIII.
C. Marius relicto ad exercitum M. Aquillio in Vrbem ad habenda comitia venit: quia Consul alter L. Aurelius paulo ante fato concesserat. Multis egregiisque viris petentibus, Tribunus plebis L. Apuleius Saturninus, quo nemo post Gracchos ad concitandas vulgi mentes instructior eloquentia habebatur, cum populo agebat, *vt C. Marium Consulem quartum faceret: rebus accommodari consilia dictitans, nec temere mutandum negotiis manentibus, quod illorum caussa semel esset salubriter deliberatum.* Saturninus pa... facit vt Marium quartum Consulem faciat.

Est enim ridiculum, aiebat ille, *qua ad prouisam necessitatem præsidia parauerit, ea ad instantem dimittere. Proximis & superioribus comitiis, nulla oblitione legum, sed quia Cimbricum bellum in exspectatione erat, C. Marium semel iterumque refecistis. Atqui eo biennio velut turbine quodam actus hostium impetus in Hispaniam se auertit. nunc quia propius admonetur periculum, iamque sui imminere finibus, fidelissimi vetustissimique socii nostri Massilienses nunciant, alium ducem creabimus: tamquam ad parandum modo bellum opera Marii eguissemus, ad gerendum alius esset præstantior?* CAP. LXIV. Quod ex Imperatore contra Cimbros vis ipsa constituerit.

At vero non aliam ob caussam Mario secundum tertiumque Consulatum dedistis, quam quia summo discrimini summum opponendum Imperatorem esse constabat. Aduersus hæc frustra leges ingerunt, quorum tanta est peruersitas, vt perire per alterius imperium, quam incolumes ductu Marii esse malint. Atqui maximam deberi reuerentiam legibus & scimus & defendimus: sed minime profecto maiorem, quam Reipublicæ salutique Vrbis ac Imperii, quarum rerum gratia constitutæ leges sunt. quod si aliquando contra bonum publicum pugnant, auctoritas ipsis iure merito abrogatur. CAP. LXV. Neque leges respiciendas, quæ obsunt.

Nuper P. Scipionem, multis etiam, vti nunc Mario, sic illi aduersantibus, solui legibus iussu vestro contigit: quem igitur eius consilii pœnitet? quem illius, quo & prior Africanus ante legitimos annos imperium Consulatumque nactus est? Quod nisi esset factum, fortassis adhuc Carthago & Numantia starent; & quod omen dii auertant, Roma suis ruinis operta iaceret. Dii faciant, vt felices potius lætique, quantum in duce momenti sit experiamur, quam post aliquam similem offensam, quales iam nimis multas, contra eumdem hostem dissimiles huic Consules mittendo, incurrimus. CAP. LXVI. Quibus etiam alii fuerint soluti.

Sed fac esse conferendum alium huic consilio, virtute, felicitate, an ideo tantum etiam auctoritatis ei apud exercitum erit? Ad ignotos milites nouus ipse Imperator veniet: loca incomperta, animi hominum parum explorati, tota ratio belli minus expedita, omnia terribiliora atque molestiora occurrent. Marius in ea opinione apud hostem est, vt dum ille ad exercitum esset, arma nostra vitasse videatur: in eo amore apud socios, vt nullius imperata sint lubentius facturi: tanta apud exercitum virtutis atque iustitiæ admiratione, vt hoc vno duce vincere sperent ac cupiant; neque aliter ac- CAP. LXVII. Incommoda, si alius mittatur Imperator, exaggerat.

cipiant de successore mentionem, quam vt, si quis venerit alius, se quasi vinctos
CAP. LXIIX. *tradi hostibus putent. Igitur vestrum potius iudicium, prouinciarum voluntatem, spem militum nostrorum, quam æmulorum C. Marii dicta sequimini: ne quem vnicum Cimbrici belli à diis immortalibus oblatum ducem agnouistis, sub ipsum edendæ operæ tempus ab imperio remoueatis.* Cupiente haud dubie Mario hæc agebantur, sed ille quasi per modestiam, aut placandæ inuidiæ detrectabat. Ergo ab Tribuno, pari simulatione, acribus conuiciis verberatus, *quod aris focisque in certo discrimine positis, desiderari operam suam patriæ proditor sineret*; tandem designatus est: ceteris, licet hæc ludibria intelligerent, minus repugnantibus, quia Cimbros, postquam exclusi Hispania fuerant, in Galliam reuersos cum Teutonis iterum se coniunxisse compererant, & immanem futuram belli molem apparebat, nec temere cuiquam nisi Mario sustinendam.

Marius Consul designatur.

CAP. LXIX. Factus est vna Q. Lutatius Catulus, cuius & in Senatu magnæ opes, & ad populum illæsa gratia erat. Eodem anno L. Apuleius, quo plus à Mario militibusque gratiæ iniret, *vti veteranis agri qui in Africa captus Iugurthino bello fuisset, centena iugera diuiderentur, tulit.* Accepta rogatio est, Bæbio Tribuno plebis qui intercesserat, à turba petulante lapidibus abacto. ii iam mores inualuerant, vt non ex vtilitate publica, neque consensu leges ferrentur; sed sicut parti, quæ viribus & audacia potior erat, placuisset.

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER TERTIVS ET TRICESIMVS.

In locum lib. LXVIII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. LXIIX. Liuiani.

M. Antonius Prætor in Ciliciam maritimos prædones persecutus est. C. Marius Consul summa vi oppugnata à Teutonis & Ambronibus castra defendit. duobus deinde prœliis circa aquas Sextias eos hostes deleuit: in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintum Consul creatus est. triumphum oblatum donec & Cimbros vinceret, distulit. Cimbri repulso ab Alpibus fugatoque Q. Catulo Proconsule, qui fauces Alpium obsederat, & ad flumen Athesim castellum editum insederat reliqueratque, quum virtute sua expliciti fugientem Proconsulem exercitumque consecuti, in Italiam traiecissent; iunctis eiusdem Catuli & C. Marii exercitibus, prœlio victi sunt ab eis: in quo cæsa traduntur hostium centum quadraginta millia, capta sexaginta. Marius totius ciuitatis consensu exceptus, pro duobus triumphis qui offerebantur, vno contentus fuit. Primores ciuitatis, qui aliquamdiu, vt nouo homini ad tantos honores euecto, inuiderant, conseruatam ab eo Rempublicam fatebantur. Publicius Malleolus, matre interempta, primus omnium insutus culeo, in mare præcipitatus est. Ancilia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ Reges gesta continet.

QUum hic status vbique rerum esset, Romanis per Cimbrica, item Thracia & Seruilia bella distractis; Regibus Syrorum parricidiali bello vires imperii, maiestatisq; reuerentiam soluentibus; ne Ægypto quidem, sub qua & Cypri Regnum erat, per æmulationes Regum prohibente: Cilices, Syriacæ ditionis pars, maria latrociniis infesta tenebant, sensim etiam aliis nationibus ad eamdem licentiam corruptis. Contra hos M. Antonius Prætor cum Proconsulari imperio missus, partem eorum ad Misenum profligauit. Exinde, postquam propter difficultatem nauigandi per aliquam multos dies commoratus Athenis esset, in Asiam venit: auctoque è Byzantinis aliorumque sociorum nauibus classe, prædones *M. Antonius contra pyratas mittitur.*

in ipsam Ciliciam persequutus, multis eorum capris depressisue paronibus, dignam triumpho, quem postea egit, victoriam obtinuit.

CAP. II. *M. Gratidius.*

Nescio an ea pugna, certe in Cilicia interfectus est M. Gratidius præfectus Antonii, & eidem perfamiliaris.

A. V. C. DCLI. *Marius & Catulus bellum contra Cimbros parant.*

C. Marius quartum, Q. Lutatius Consules inito magistratu mature in prouincias profecti, summa ope bellum contra imminentes iam Italiæ Cimbros parabant: ita diuisis partibus, vt in Alpibus ad præsidium Italiæ Catulus excubaret; Marius Galliam transeuntibus se obiiceret. Nam & hostes bipartito agmine Italiam petere dicebantur. Cimbri per Noricos, Teutoni per Liguriam cogitabant irrumpere.

CAP. III. *Marius explorat animos Ligurum.*

Igitur propiore indies discrimine, quia Gallorum multi palam hostilia agitabant, neque Liguribus ob leuitatem ingeniorum credebatur; Marius quo certius exploraret animos, hoc commento vsus est. Literas circum suspectos populos misit, quibus apertis, vetabat interiores quæ seorsim sigillo clausæ erant, ante certam diem legi: deinde priusquam ea dies venisset, tabulis repetitis, eos à quibus ante prædictum tempus resignatæ fuerant, haudquaquam constantis in societate fidei esse cognouit.

CAP. IV. *Castra ad Isara Rhodaniq; confluentes communit.*

Castris deinde motis ad Isaræ Rhodaniq; confluentes quum peruenisset, locumque statiuis idoneum iudicaret; diligenter circummuniuit eum, magnaq; commeatuum copia repleuit: ne rerum forte necessariarum penuria contra commodum suum pugnare cogeretur. Quod enim multi magnique ab his populis exercitus cæsi fuerant, non prius audebat in aciem descendere, quam confirmatos suorum animos, adsuetudine videndi audiendique terribiles hostium vultus strepitusque intelligeret.

CAP. V. *Rhodani nauigationem commodiorem efficit.*

Interea nihil prætermittit summæ diligentiæ: militem alloquio erigit, exercet armis, durat opere; simul subuectioni commeatuum consulens, quam late circumstagnans Rhodani ostium, repletis arena altoque limo æstuariis morabatur. Idcirco Marius egregium molitus opus, ab alueo fluminis ad mare, qua situs commodior, nec tam vexatum æstu litus erat, ingenti fossa ducta, maiorem Rhodani partem immisit, etiam grandibus ferendis nauibus habili alueo. Sed iam Cimbrorum, Tigurinorum, Tugenorum, Teutonorum, Ambronumque immensa agmina aderant, mutato priore consilio iunctis viribus incedentium; trucia visu corpora, horrendi fremitus, omnia etiam peritis alias militiæ noua & atrocia.

CAP. VI. *Non facit hosti pugnandi copiam.*

Nec faciebat pugnandi potestatem Marius, sed euastatis circa omnibus, etiam ad ipsa castra ferociter assultante hoste, tamen continebat suos: tantummodo per vices mittebat in vallum, vt eos oculorum auriumque terrores pati discerent: gnarus insuetos horum, si subito offundantur, plurimum percelli; eadem

apud

apud expertos vsuque peritos vilescere. Hac arte ducis breui perfectum est, vt milites non modo timere hostem desinerent, sed etiam valli magis quam armorum ope defendi indignarentur. iamque tribunorum & centurionum plerique deferre ad Imperatorem querimonias militum suasque audebant. quos ille acriter obiurgabat, *patriæ proditores* appellando, *qui quantum in ipsis esset, florentissimum populi Romani exercitum, tutelam Italiæ, spem Vrbis vnicam, præcipiti temeritate perditum irent.* hæc priuatim, & contra singulos. at multitudinis impetum comi sermone leniebat: *non ignarum se quibus viris præesset, neque virtuti illorum aut robori diffisum rem trahere. monitum deorum esse, vt debitum victoriæ tempus opperiatur.* Facilius prauæ religionis ludibrio, quam rectæ reuerentia regi vulgares animæ patiuntur: neque vlla continendis tum militibus efficacior ratio fuit. Et Marius, siue ipse quoque credulus talibus, siue vtilitatis huius gratia, sagam ex Syria, Martham nomine, in castris, & futurorum præsciam, & sacrorum magistram habebat. Hanc artis suæ specimen in Vrbe edere satagentem, Senatus superstitionis externæ contemptor, patriæ tenax, quum repulisset; ad Marium vxor Iulia miserat: admirata prædictionis euentum, quod gladiatorio certamine victor, quem Martha futurum indicauerat, exstitisset. Vt ergo mulieri tanto plus auctoritatis in exercitu conciliaret; lecticæ impositam cum veneratione circumferebat: eadem, quoties ad sacra obeunda prodiret, in purpureo amiculo duplici, quod aurea fibula subnectebat, hastam tæniis & coronamentis redimitam manibus ferens, conspiciebatur. Præterea, quod Alexandri Myndii fide relatum est, duo vultures frequenter in exercitu Marii apparuerunt, ex æneis collaribus noti, quæ captus milites addiderant, nuncii, vt credebatur, victoriæ, eoque numquam sine maxima militum lætitia conspecti. quemadmodum paucis post annis, vt probabile est, vaframentum Imperatoris sui imitatus, ceruam Q. Sertorius habuit. Sed illis temporibus, præter insitam hominibus væcordiam, & in metu cuiuis superstitioni facilem, ludibriis hoc genus terribilem speciem A. Pompeii Tribuni plebis mors acerba & inopinata circumdederat. Batabates quidam Matris Magnæ Pessinuntius Sacerdos Romam veniens, ex adyto numinis vocem missam Senatui exposuit: *pollutum deæ fanum esse, Romanaque Vrbis nomine publice adhibenda piacula. Obtemperantibus felicia tempora, & ingentes bello victorias fore.* Senatus, quod id sanctissimarum & antiquissimarum religionum fanum habebatur, homini tamquam deorum legato lautia & locum comiter decreuit, templumque voueri deæ iussit. Hæc annunciaturus populo Batabates quum

CAP. VII. *Praua superstitio mire mouet animos.*

CAP. VIII. *Marius sagam habet in castris.*

CAP. IX.

Batabates Matris Magnæ sacerdos.

CAP. X.

A. Pompeius Battacen irridens.

quum Rostra conscendisset, vbi concio ei ab alio Tribuno data erat; A. Pompeius agyrtam appellando, verba facere, coronamque auream gestare vetuit. cum corona enim inusitatæ magnitudinis, & veste picta

CAP. XI.

aureisque filis intertexta processerat. Sed ille quidem *non suam magis, quam Magnæ Matris iniuriam esse* increpans, publico abstinuit: Pompeium, vbi dimissa concione domum vix peruenerat, ardens febris tanta sæuitia corripuit, vt amissa voce, intra triduum exspiraret. Iste casus horrorem in omnium animos sparsit: redditusque Batabati solitus ornatus; ipse, quum multis muneribus auctus proficisceretur, ingenti non

Pompeius febre correptus morbo exspirat.

CAP. XII.

virorum modo, sed etiam mulierum agmine deductus est. Ceterum Cimbri sociique castris Romanorum adequitantes, quo illos ad pugnam elicerent, neque factis ferocibus vllis, neque verbis abstinebant. Ipsum quoque Imperatorem quidam Teutonorum armis & corporis habitu conspicuus, singularem ad pugnam prouocabat. Et respondit Marius, *siquidem finiendæ vitæ cupidus esset, vti se suspenderet*: deinde ostenso paruæ staturæ & exactæ propemodum ætatis gladiatore, hunc ei *se parem dare*, per ludibrium dixit; *illum si superasset, cum victore honestius dimicaturum.*

Teutonus quidam Marium prouocat.

CAP. XIII.

Duellorum insania tum explosa.

Nondum ea insania ceperat animos, vt prouocationem etiam commilitonis spreuisse probro; contra decus militiæ & vtilitatem publicam gladiatorio more sanguinem vitamque profundere, magnum & virtute egregium haberetur. Hostes, vbi pugnæ copia non fiebat, impatientia moræ ad oppugnationem castrorum versi, continuo triduo ad vallum intulerunt signa. Sed nemine contra exeunte, quum missilibus inulti caderent, præter castra Marii ducunt, *Italiam petere* clamitantes; *si quid ad vxores Romani milites vellent, se mandata perlaturos.* Sexto demum die postremum agmen castra præterisse fertur, tantam fuisse armatorum multitudinem. Neque deinceps vna, sed tripartito incesserunt. Teutoni, qua proximum ad Alpes iter erat: Cimbri circumitu petebant Athesin, Heluetiis ad Noricas Alpes pergentibus. Marius, simulatque prætervecta hostium agmina fuerant, Teutonos, vnde proximus Italiæ metus, ita subsequi cepit, vt quam proxime illos statiua semper poneret, sed locis idoneis, & diligenter munitis. Sic ad Aquas Sextias processum. inde quum parum ad Alpes itineris restaret, eo maxime loco de summa rerum dimicare Marius statuit. Erat castris ita captus locus, vt hostibus quidem superiora, eoque tutiora essent; ceterum vallem fluuiumque hostes tenerent. Id quamuis dedita opera factum à Mario quidam prodiderunt; propius fidem est, profectum à metatorum imprudentia vitium, consilio ducis, in occasionem victoriæ versum.

CAP. XIV.

Hostes tripartito agmine petunt Italiam.

CAP. XV.

Marius pugnare statuit ad Aquas Sextias.

versum esse. Nam ille sitim metuentibus, digitum protendens, *en*, inquit, *aquam sed sanguine venalem*. succlamantibus, *duceret ergo priusquam astu sanguis exaruisset*, *prius esse muniendæ castra* respondit. Hoc opus CAP. XVI. dum demisso vultu miles aggreditur; à calonibus ortum pugnæ initium est: qui aquatum cum armis, qualia cuique fors obtulerat, profecti, quum à paucis hostium turbarentur, sublato clamore manus consenserunt: ægreque militem continebat Marius, de agasonibus & iumentis solicitus, donec Ambronibus in prœlium procedentibus, ipse quoque instruxit suos. Exercitus hostilis haud postrema pars Ambrones erant, ad triginta hominum millia, eorumque maxime opera victi Mallius Cæpioque dicebantur. Hi licet onusti cibo, CAP. XVII. meroque accensi erant, non tamen incomposito gradu, neque incondito vlulatu; sed militariter incedebant: cum pulsu armorum & tripudiis nomen *Ambronum* increpantes, quod sibi cognomentum ex latrocinandi licentia sumpserant, nec enim gentis hoc vocabulum est: eoque Galfridi tempore Britannicus sermo nebulones significabat. At hanc antiquitus appellationem etiam Ligures habuerant. Ergo quum in prima acie collocati hunc clamorem audissent, *suum esse nomen* ingeminantes, haud minorem reddiderunt. Ceteris etiam vtrimque copiis, vt CAP. XVIII. suis adderent animum conclamantibus, ferociter concursum est. Sed Ambrones in transcensu fluminis occupatos Ligures turbauerunt. mox Romanæ legiones, à locis superioribus magna vi incumbentes, retruserunt ad amnem: multisque inter consternationem mutuo impedientium trucidatis, ipsi quoque amne superato, reliquos committere aciem non ausos, ad munimenta plaustrorum, quibus pro vallo vtebantur, persequuti sunt. Ibi vero terribilis & fœda visu facies fuit. mulieres cum horrendo clamore & vlulatu, gladiis ac bipennibus raptis, CAP. XIX. inter armatos Erinnyum specie discurrebant, non suos minus quam hostem impetendo, *proditores* enim appellabant, *qui toties partas splendidas victorias infami fuga corrumperent*. neque ferrum aut vulnera pauebant, quin vbiuis occursantes, scuta Romanorum & ipsos sæpe gladios nudis manibus comprehenderent. Hunc eo die exitum forte magis, quam voluntate Consulis commissa pugna habuit. Nox neutris satis læta se- CAP. XX. quuta est: quum clade suorum Teutoni dolerent, Romanos castra nondum permunita, hostium dissoni strepitus, belluarumque quam hominum vocibus similior stridor solicitos haberent ipso quoque Mario curarum non experte, memori tamen Imperatoriarum artium, quas vix alio tempore copiosius prudentiusque explicuit. Nam & maiorem ex re male gesta trepidationem apud hostes haud immerito coniectans, quo

A calonib⁹ oritur initium pugnæ.

Ambrones ad pugnam procedunt.

Vincuntur à Liguribus & Romanis.

Mulierum audacia.

Marius hostem insomnem [illegible] fatigat. incertos consilii, insomnesque teneret, tota nocte per paucos suorum clamore per interualla breuia sublato, suspensos, & omnibus momentis impressionem exspectantes ita defatigauit, vt postridie viribus prope defectis ad prœlium venientes, leuiore negotio deuicti esse credantur.

CAP. XXI. *Insidias hostibus parat.* Eadem nocte Claudium Marcellum cum tribus millibus misit ad insidenda iuga, quæ siluis opaca castris hostium à tergo imminebant; vt pugna cepta in auersos cum tumultu decurreret. quoque plus inferret terroris, ad speciem multitudinis, agasones, lixasque armatos simul ire iubet, iumentorumque magnam partem, stratis detractis, binisque tantum centunculis relictis. Ceteras copias cibo ac quiete refectas, orta luce ante castra in aciem locat: quo & hunc laborem ad se per iniqua loca subeundi hostibus adderet. equitatum tamen in campum permittit.

CAP. XXII. *Pugna Marii cum Teutonis.* Hostis ira magis quam consilio, quæ maxima aut sola res exitio gentibus istis fuit, correptis subito armis, nec exspectato donec ad se veniretur, in aduersum collem ruunt. sed ex superiore loco vim facientibus Romanis, qui pilo omisso gladiis ac vmbonibus, ex præcepto simul exemploque Consulis rem gerebant, repressi, pedem in planiciem referunt. Ita quum vsque ad meridiem neutro inclinante victoria pugnatum esset; æstu atque lassitudine fatiscere Teutonorum acies cepit. Sic adfectis hostibus, vbi decurrente, vt iussum erat, Marcello terror inopinatus à tergo ingruit; ancipiti metu distracti sunt ordines: neque prœlium deinde, sed cædes ad multam noctem fuit, quum nec ad pugnandum vltra, nec ad fugiendum, aut vires lassitudo, aut animos reliquisset.

CAP. XXIII. *Occisorum numerus.* Armatorum millia centum his duobus prœliis oppetiisse mortem, aut capta esse, relatum apud auctores, qui modestissimi in æstimanda clade fuerunt. ab aliis cæsa traduntur ducenta millia, capta nonaginta, inter quos & Rex Teutobodus vir proceritatis eximiæ, proximo in saltu compræhensus est: alii quoque Reguli per Alpestria fugientes, à Sequanis excepti retractique. Neque desunt qui occisum ibi Teutobodum scripserint. vnde tot postea sæculis argumentum fabulæ fuit, qua ossa quædam portentosæ magnitudinis, pro Teutobodi reliquiis, quadragesimo ante anno quam hæc scriberem, admirata Gallia est: donec doctorum hominum scriptis pæne puerilis error detegeretur.

CAP. XXIV. Porro de mulieribus Teutonorum eadem, quæ de Cimbricis postea, referuntur. Romani, quum vxores etiam liberique hostium interissent, neque plus tribus millibus capitum fugisse crederetur, vniuersam à se Teutonorum gentem esse deletam gloriati sunt. Hoc modo pugnatum ad Aquas Sextias cum Teutonis esse, non modo plures & nobiliores auctores sequenti probabilius visum: quibusdam Cimbros ponentibus, Teutonorumque

in quos-

in quintum Marii Consulatum transferentibus cladem: sed nomen ipsum Teutobodi, ab iis quoque, qui in ceteris discrepant commemoratum, quod muneris potius, quam hominis fuisse crediderim, vt prioribus credam efficit: nec enim aliud, quam Teutonorum Imperatorem significat: vt honoris magis quam hominis vocabulum fuisse videatur.

Teutobodius nomen honoris, non hominis.

CAP. XXV.

Ceterum quidquid ex tot prouinciarum spoliis multorum annorum felici latrocinio congestum ab hostibus fuerat, quum in manus Romanorum incidisset, omnium consensu Imperatori (vniuersi enim exercitus conclamatione appellatus Imperator fuerat) donatum est: nemine non confitente, *nullam ei satis dignam ex victoria fructu referri gratiam posse, qui rerum adeo letarum auctor vnus exstitisset.* Magnificentissime his opibus vsum fuisse Consulem, neque arcam potius pecunia, quam domum gloria locupletasse reperio.

Prædam Imperatori donat exercitus.

CAP. XXVI.

Quippe conuocata concione; *Vos quidem*, inquit, *milites, neque meam de vobis neque patriæ spem fefellistis. Senatus triennio ante vos comparauit cum exercitu, quo Numidiam pacauimus: ego vos pretuli, & quum mihi data esset optio, has legiones aliasque delegi. Nec profecto aut vos Imperatoris, aut me militum pœnitere debet. Meis auspiciis, consiliis, ductu, vestra virtute, truculentissimi Teutonorum domiti animi, immania corpora, quorum impetum non Romana, non barbara vlla sustinere acies potuit, vestris manibus prostrata sunt.*

Marii Oratio ad milites.

CAP. XXVII.

Hi barbarorum omnium pugnacissimi fuerunt, quorum clade, credite mihi milites, Cimbros etiam & Heluetios vicimus. Cuius victoriæ magnitudinem neque nos, ad edenda quam prædicanda clara facinora aptiores, pro meritis exponere possumus: & hoc melius tantis exempta periculis patria, florentesque facundia viri facient. Ego interim pro concione militaribus donis præstantem quorumdam virtutem ita honorabo, vt se conditum & benignum recte factorum æstimatorem nactos esse intelligant.

Victoriam extollit.

CAP. XXIIX.

Sed quoniam vniuersus exercitus ita se gessisse videtur, vt nemo vel laudis vel præmii exsors esse debeat: plura quidem & ampliora Senatui patriæque reseruo, ne illorum in vos benignitatem præripere videar: ceterum in præsentia meam quoque munificentiam æquum est vos experiri: vt & aliquod pro exhaustis laboribus susceptisq; periculis habeatis operæ precium, & ad reliqua belli eumdem animum, eamdemq; patientiam & virtutem, & quo maxime superiores fuimus, amorem disciplinæ, eo lubentius retineatis.

Exercitum laudat.

CAP. XXIX.

Sed vnde mihi liberalitatis materia, quum prædam, ex qua donari milites ab Imperatoribus solent, mihi omnem concesseritis? neque redonare vobis eam audeo, ne vile mihi vestrum munus, vestrorumque animorum illustre testimonium esse putetis. Igitur quod vnum relinquitur, non intercedetis, quo minus quod meum esse voluistis, eo, tamquam re mea, quemadmodum libuerit vtar. Vendi iubebo, sed non nisi vobis, atque ita, vt ne quem vestrum pœniteat emisse. Vilissimo deinde precio curauit addicendum

Vilissimo precio

prædam concedit militibus.

eoque facto non tantum militibus ad omnia deinde promptissimis vsus est; sed etiam principibus ciuitatis, quibus contemptui odioque fuerat, confessionem extorsit, pluris esse quæ sibi quisque dederit, quam quæ transmissa à parentibus habeat: & natales quamlibet sordidos, facile tantis virtutum radiis, ad æmulum clarissimis domibus splendorem illuminari.

CAP. XXX. *Marius quintum Consul creatur.*

Neque diu dubitatum fuit, quum designandi noui Consules essent, quin tam & fortis bellator, & magnificus victor, absens quintum crearetur: quod id etiam quod aduersus ceteros barbarorum exercitus restabat operis, illius potissimum auspiciis ac ductu gereretur. Massiliensibus deinde, quorum fortis fidelisque opera, eo & superioribus pluribus bellis fuerat, quum alia quædam de manubiis, tum fossas quas ad Rhodanum duxerat, dono dedit. vnde vectigal ciuitati, vberesque prouentus fuere, donec id opus oblitum cœno, & impellentibus vndis arena repletum, aquarum mortuarum faciem nomenque nostrum ad æuum pertulit.

CAP. XXXI. *Massiliensium commoda ex morte hostium.*

Sed & hostes terram Massiliensium, quam viui vastauerant, mortui magno adfecerunt commodo: nam ossa in sepes vinearum versa; tabo carnium ita pinguefacta arua sunt, vt numquam largiori segete luxuriauerint. Tantarum rerum lætitiam, velut de industria prosperas res accumulante fortuna, nouæ subinde caussæ duplicarunt. Armorum hostilium splendidissimis triumphalem ad pompam reseruatis, cetera cremare diis victor constituerat.

CAP. XXXII *Marius arma hostilia solenniter cremat.*

Magno sacrificio instructo, laureatus circum exercitus stabat: ipse de more sumpta prætexta, incinctus cinctu Gabino, facem accensam corripuerat, iamque ambabus manibus elatam in cœlum rogo parabat subdere; quum accurrentes citatis equis amici moram exspectationemque & ipsi & ceteris iniecerunt. Sed quum ad Imperatorem venissent, desilientes equis decreta Senatus nunciant, literasque porrigunt quibus ea perscribebantur.

CAPVT XXXIII. *Marius triumphum decretum differt.*

Quibus lectis Marius, *quando ita Senatui Populoque Romano visum esset, quod felix faustumque dii facerent, Consulatum se accipere* ait; *triumphum* (is quoque decretus fuerat) *celebraturum, vbi reliquis barbarorum deletis copiis victoriam consummasset.* Magna omnium admiratione excepta vox est, quæ prima inter homines haberentur, propemodum contemptim differentis: maior deinde fiducia cepit animos, minime quidem facturum fuisse arbitrantium, nisi aut virtute, aut deorum monitu fretus certam sibi de Cimbris quoq; victoriam promitteret.

CAPVT XXXIV.

Posthæc inter plausum exercitus, strepitumque armorum, Consul altera quoq; laurea, legatis Senatus imponentibus decorus, facem subdidit victis armis, sacrificiumque peregit.

Duorum Metellorum Censura.

Circum hæc tempora lustrum quartum atque sexagesimum duo Metelli fratres patrueles fecerunt, Q. Numidicus L. F. & C. Caprarius Q. F. Censores. Inquieta hæc

CAPVT XXXV. *L. Apuleii cum Q. Numidico inimicitia.*

hæc & seueritatis atque vitiorum conflictu difficilis Censura fuit. L. Apuleius, cuius maxime opera C. Marium quartum Consulem factum diximus, ab eadem amicitia, Q. Metelli acerrimus osor, Censorem creatum domo per vim extraxerat, & in Capitolium confugientem armata manu obsederat: donec Equitum Romanorum indignatione, non sine multa cæde reiectus est. eum ergo Apuleium, quum Tribunatu abisset, itemque opprobrium Curiæ C. Glauciam Q. Metellus Censor notabat: idem insititium C. Gracchum censu prohibebat. quod vtrumque multitudini aduersum, maximas in ciuitate contentiones excitauit.

CAPVT XXXVI. *Iterumque Gracchi insititii cum eadem Censore.*

L. quidam Equitius C. Tiberii Gracchi filium esse simulabat, fauente plebe, & ad ea quæ volebat credenda facili. sed Censor *tres omnino filios fuisse Tiberio* dictitans, *quorum vnus in Sardinia miles, alter Præneste infans, tertius posthumus Romæ decessisset; neque clarissimæ familiæ fulgorem obscuri homuncionis sordibus inquinari oportere*, in sententia persistebat. adeo incalescente rixa, vt ad extremum lapidibus à furente vulgo peteretur.

CAPVT XXXVII. *Notatos à Numidico Censore alter eximit nota.*

Sed & postea vir illorum temporum sanctissimus seditionibus vulgi vexatus, & ad summam ciuitate pulsus est; L. Apuleii primum Tribunatu, deinde P. Furii, cui equum publicum Censor ademerat. sed tum à collega Numidici Metello Glaucia & Apuleius exempti notæ, & in Senatu retenti sunt. Neque dubium est, quin idem populariium studiorum tam metuens, etiam à C. Graccho censum acceperit: pro cuius asserendo statu violentissime concitata multitudo, supra consuetam peruicaciam insaniebat.

CAPVT XXXVIII. *Sempronia Gracchum insititium agnoscere non vult.*

Igitur & Gracchorũ sororem Semproniam, Scipionis Æmiliani viduam, iussu tribunitio in populi concionẽ adductã legimus: sed eamdem, licet ipsa fori facies, vix primoribus viris, sine horrore ferenda, minæque amplissimæ potestatis, & innumerabilis populi fremitus, obiecta mulieri omnium earum rerum insuetæ essent; tamen adigi nequiuisse, vt Equitium pro filio fratris, osculo ferendo agnosceret. In eadem Censura Q. Metellus, quod ob Cimbricas maxime clades multo pauciores, quam superioribus Lustris censi ciues Romani fuerunt; orationem ad populum de maritandis ordinibus & augenda prole habuit: multis dehinc ætatibus celebrem.

CAPVT XXXIX. *Oratio Q. Metelli de maritandis ordinibus.*

Nam & Augustus Cæsar tanti eam fecit, vt Senatui totam legeret, populoque per edictum commendaret: & Adriani adhuc successorumq; temporibus grauitate dictionis, & sententiarum salubritate se commendauit. neque referre piget inter alias eminentem: quo magis pudefiant nostra ætate, quos diuinorum ex certissima disciplina peritos, pietate tamen ii vincunt, qui rationem vnam ducem, inter multas superstitionum ineptias, errorumque inexplicabiles hu-

CAP. XL. *Ex ea Oratione pulchra sententia.*

les humana industria labyrinthos habuerunt. Igitur *deos quidem immortales posse omnia* in ea oratione Metellus dixit: *sed hominibus nullam esse caussam opinandi, indulgentiores sibi fore, quam sint in liberos boni sapientesq; patres.* Ceterum amor cœlibatus, aliis aliisque caussis ad finem Vrbis duraturus, iam tum inoleuerat: dum puellis aut etiam maribus illudendo, corrupta iuuentus vitato matrimonii onere, libidinem solutius exercet. Cui tamen flagitio sub ea tempora haud raro obuiam itum: iudicio quoque memorabili, quod C. Cosconium Seruilia lege reum, multisque & certis criminibus nocentem, in odium accusatoris Valerii Valentini iudices absoluerunt; ob recitatum Valerii carmen, quo *puerum prætextatum, & ingenuam virginem à se corruptam* poëtico ioco significauerat.

CAP. XLI. *Fugitiui L. Seruilium Prætorem vincunt.*

Hoc etiam anno male contra fugitiuos in Sicilia res à C. Seruilio Prætore gestæ. capta quoque castra eius auctores habeo. Sed in his quidem rebus sequi Diodorum tutius esset, genitum in Sicilia temporibusque quibus ista gerebantur, supparem: modo transmissus ad nos integer ille scriptor foret. In iis quas habemus reliquiis magis desidia quam clades Seruilii, & is, quod nihil in eo imperio memoria dignum fecisset, accusatus postea Romæ solum vertisse traditur.

CAP. XLII. *Athenio Rex fugitiuorum.*

Nam Athenioni procliuia omnia Prætoris ignauia fuisse creditum est: ad quem exstincto forte Tryphone, summa seruilis imperii peruenerat. Quamquam, vt verum fatear, non video quid obstet, cur non & victum ab Athenione Seruilium, & ex eo casu deinde timidiorem factum, occasiones pugnandi vitauisse credamus: Is certe sumpta veste purpurea, argenteoque baculo, & diademate, quum vicos, castella, oppida impune diripuisset, ad magnarum vrbium obsidionem animum adiicere cepit.

CAP. XLIII. *Messanam capere conatur.*

Messanam quidem parum abfuit quin improuiso impetu caperet. Huc omnia quæ alicuius precii essent, vt ad tutam custodiam, comportata ex agro Mamertino fuerant. Eo magis cupiditate amplissimæ prædæ illectus, insidias solenne sacrum in suburbio celebrantibus struxit. Ceterum id vt impetu formidabile, ita vanum exitu consilium fuit. Athenio Macellam, Punicis quoque bellis haud ignobilem locum, communiuit. inde emissis prædonum cateruis omnia circum longe lateque populatus, eam de se famam exciuit, vt non nisi Consulari imperio opprimendus crederetur.

CAP. XLIV. A. V. C. DCLII. *Prodigia.*

Eam prouinciam M. Aquillius inito magistratu Consul accepit: quia bellum Cimbricum decretum C. Mario, Q. Catulo prorogatũ in sua prouincia exercituque imperium fuerat. Noua prodigia, nouasque expiandorum cærimonias annus iste habuit. In Auentino lacte pluit: ancilia cum strepitu mota sunt: minori hæc terrore ciuitatis, vt in re sæ-

pius

pius audita. plus inusitatæ obscœnitatis exemplo mouit animos, quod seruus Q. Seruilii Cæpionis Matri Ideæ se præciderat: tales iam fructus incipiente edere Pessinuntii sacerdotis in Vrbem aduentu. Seruus ex responso haruspicum trans mare exportatus est, ne vnquam Romam reuerteretur. Vrbs lustrata. capra cornibus ardentibus per Vrbem ducta, porta Næuia emissa, relictaque. Inter hæc Cimbris noto itinere per Noricas Alpes in Italiam irrumpere conantibus, Q. Catulus, ne custodia locorum plurium diuideret copias, deductis vndique præsidiis iuga montium deseruit: vt in Carnos regressus, Atesis fluminis obiectu hostem moraretur, castris in citeriore ripa positis. Pro Atesi fluuio Plutarchus Atisonem ponit: idque hodie viris eruditis placere video. Sed neque Atisonem recte pro Natisone nominari reor: & quidquid sit de nomine, potius ad Atesim hæsisse Cimbrorum impetum, quam longius remotum flumen crediderim, quia Tridentinis iugis degressos, & Venetiæ deliciis effeminatos inuenio: quod situi circa fluuium Atesim examussim congruit. sed ad historiam redeo. Cimbri discessu Proconsulis vacuum ad Alpes aditum nacti, quamquam hiems erat, niuibusque montium creuerant vertices, nullam itineri moram fecerunt; quin per glaciem & altas niues, nudatis etiam nulla necessitate, sed ad ostentationem patientiæ corporibus, ad summum eniterentur. Dehinc latioribus scutis insidentes non descenderunt, sed per lubrica gelu præcipitia, & confragosas rupes in modum ruinæ prouoluti sunt. Q. Catulus in Tridentino saltu ita se muniuerat, vt iunctum ponte flumen vtrimque operibus amplecteretur: maiora castra in citeriore ripa, minora versus hostem essent. Cimbri, quum peruentum ad amnem esset, manus & clipeos obiecisse ruentibus aquis dicuntur, quasi fluuium retenturi: quod non tam ab ipsis stolide factum, quam à scriptoribus pueriliter creditum autumem: quorum nonnulli de iisdem Cimbris Celticisque gentibus aliis retulerunt, *eos contra exundationem aquarum gladios stringere, & velut in hostem, atque sensurum, vulnera moliri.* quæ merito seueriores etiam Græci, ceteroquin læta fabulis natio, pro ridiculis & anilibus commentis explosere. Certe flumina sic transiri cum exercitu posse, si quod firmissimum robore est, ad frangendum aquæ impetum supra, ceteri inferiore vado permeent, multis exemplis magnorum Imperatorum constat. Nam & postea Pompeius ita Cyrum in Albanos tendens transmisit; & Rubiconem Cæsar, & alios alii. Tale potius aliquid eo tempore tentatum à Cimbris fuisse ratio dictitat, quam vt amnium fluenta teneri manibus posse crediderint: nisi forte priusquam ad Atesin penetrarunt, fluuios nullos domi, nullos in tot aliis prouinciis, quas peruagati populando fuerant, viderunt.

CAP. XLV. *Et seruum expiationes vrbis.*

CAP. XLVI. *Cimbri ad Atesim, an Atisonem venerunt.*

CAP. XLVII. *Cimbri per lubrica gelu præcipitia ruinæ deuoluuntur.*

CAP. XLIIX. *Fluminum transeundorum ratio.*

CAP. XLIX. *[illegible] Cimbri.* derant. At Cimbri, postquam ista trameundi fluminis vana ratio apparuit, magnos iniecerunt in profluentem arborum truncos; vt pontem Romanorum conuellerent: totas etiam cum radicibus arbores, & fragmenta rupium giganteo nisu ingesserunt, quo in aduersam ripam, velut aggere iacto, transcenderent. His rebus tantus Romanis iniectus terror, vt ex maioribus castris palam fuga inciperet fieri. quam vbi nullis precibus hortamentisque Proconsul impedire potest, præclaro consilio, vt signa potius & ducem sequuti, quam timore ablati viderentur, conuelli aquilam iubet, & in primum agmen cursu perlatus, seruatis ordinibus proficisci coëgit.

CAP. L. *M. Scauri seueritas in filium qui fugerat.* Equitum tamen partem abripuerat sparseratque consternatio: inter quos & M. Scauri filius, seueritatis paternæ, pudorisque ingenui miserabile futurus exemplum, quum Romam venisset, denunciante patre ne in conspectum suum accederet, animam quam hostilibus armis reddere timuerat, suo gladio, propriisque manibus expulit. Minora castra quum fortissime defenderentur, Cimbri virtutem militum honorantes, illæsis abire permiserunt. æneum taurum iurati, quem deinde inter manubias Q. Catulus domi suæ habuit.

CAP. LI. *Cn. Petreii factum celebre.* Cn. Petreio Atinati, facti eius gloriam adscribi video: qui centurio primipili tribunum, quod per castra hostium erumpere dubitaret, interfecit, legionemque in locum tutiorem deduxit: obsidionali corona mox à militibus donatus. Etiam L. Opimii clarum tum nomen fuit, qui prouocatorem Cimbrum interfecerat. Per hæc tempora Vrbem amentia potius hostium, quam viribus suis consiliisue seruatam inuenio. quam si statim infestis signis petiuissent, non in minore consternatione offensuri fuerant, atque olim eamdem ab Alliensi pugna Galli repererunt. nunc consilii cum sociis capti memores, vt qui primi venissent in Italiam, ceteros operirentur; agrum circa Atesin fuga Romanorum apertum late populati, mora belli in otii & luxus occasionem versa, indomitam prius vim mollitia cœli solique Italici, & cultu ac cura corporum delicatiore fregerunt.

CAP. LII. *Cimbrorum vigor deliciis Italiæ resoluitur.* Olim enim agere sub dio, lauari frigida, vesci cruda soliti, iam æstiua sub tectis agitabant, aquis calidis, carne cocta, scitamentis etiam & condituris, quales Italiæ fere mollissimus tractus Venetia promit, vtebantur: pro labore, vigiliis, æstus frigorisque patientia, animis corporibusque mollitiem inducebant. Ceterum excitus à trepido Senatu C. Marius in Vrbem venerat, dilatoque priore de caussa triumpho, & quia optime meritus exercitus aberat; quum de rebus omnibus colloquutus, aduersus imminentes metus populum Romanum confirmasset, in castra Catuli profectus, suas etiam copias euocat è Narbonensi Gallia, vbi post Teutonicam pugnam eas reliquerat.

CAP. LIII. Quippe Catulus, quantum in

rum in re obscura colligi coniecturis potest; non prius consistere cum pauente exercitu, quam ad Padi ripam potuerat. Eo dum contendit, Cimbrorum pars ad amnem, qua transeundum Catulo erat, se obiecit. Ille spem vnam salutis habens, si flumen liberasset; in proximum collem auertit iter, tamquam ibi castra locaturus: paucisque in conspectu hostium positis tabernaculis, excitari ignes, strui vallum, lignatum etiam exire quosdam iubet, interea solui sarcinas, deponi onera, deseri ordines ac signa vetat. *Catuli strategema.* Ita decepti Cimbri, dum statiua illic habiturum Romanum putant, ipsi quoque castris capere locum, & necessaria ex regione circumiecta eo conuectare instituerunt. *CAP. LIV. Cimbri decipiuntur.* Quod vbi factum Proconsul animaduertit, maioremque Cimbrorum partem per agros sparsam, subito eductis copiis & amnem transcendere, & castra hostium turbare potuit. Quum deinde Marianus exercitus venisset, trans flumen iterum castra mota: vt Italia Cispadana ab hostium incursionibus tuta esset. Ibi L. Cornelii Sullæ præclara opera exstitit, qui infensus inuisusque Mario ad Q. Catulum se contulerat, & maximis quibusque rebus ab eo præfectus, aduersus Inalpinas gentes multa prospera prœlia fecerat. *CAP. LV. L. Sulla in eo bello strenua opera.* Is cum arcto vbique commeatu, quum ex agro vastationibus exhausto, tanti alendi exercitus essent; tali industria egit, vt & Catuli copiis annonam vberem præstaret, & ab his etiam Marianorum subleuari egestas posset: hinc quoque auctis inter Consulem & Sullam odiis. Cimbri coniunctos aduersum se Romanorum exercitus venire conspicati, legatos ad Consulem miserunt, *agros vrbesque suis & fratrum sedibus suffecturas* postulantes. *CAP. LVI. Cimbri legatos ad Marium mittunt.* Teutonos enim adhuc exspectabant, de clade illorum nihil dum credentes, cuius etiam nuncios excruciauerant. Marius quæsito, *quos illi fratres dicerent?* quum *Teutoni* nominarentur, ridentibus qui aderant, *omittite*, inquit, *fratres. tenent hi acceptam à nobis terram, & æternum tenebunt.* Tum legati se ludibrio haberi sentientes, *pœnas Mario* minati sunt, *quos Cimbris daturus esset statim; Teutonis, simul atque adfuissent. Atqui adsunt*, inquit Marius, *neque sane ciuile foret, vos fratribus vestris insalutatis discedere.* *CAP. LVII. Marius legatis Teutonos captos ostendit.* ad quod verbum, quum introducti Teutonorum Reguli vincti essent, omnis de fortuna eorum exempta dubitatio est; Cimbrique his rebus auditis, continuo mouerunt castra, & cum paucis suorum ad vallum Romanum adequitans Boiorix, Marium ad pugnam prouocauit. Ille, *quamquam non esset moris apud Romanos, ex voluntate hostium pugnandi locum tempusque legere, tamen illi daturum* respondit, *vt tertio deinde die ad prœlium se pararet.* locum etiam indicauit, apud Vercellas campum (*Raudium* an *Caudium* vocari oporteat, ambigitur) qui Romano equitatui explicando satis patens, hostili multitudini confusionem præbiturus videba-

CAP. LVIII. *Marii inuentum, ne pila remitti ab hostibus possent.*

debatur. Ad hoc prœlium excogitatum à Mario ferunt, vt de fibulis ferreis duabus, quibus præfigi pilorum hastilia consuerant, vna exempta, ligneus paxillus fragilis adhiberetur: quo excepta scutis hostilibus pila, neque remissuris habilia essent, & fracto ligneo clauo, gemino hostis incommodo ferrum se inflecteret. sic enim neque euelli poterat, & maiori ad circumferendum scutum impedimento erat, quam si rectum in eo stetisset. Postquam tempus pugnandi adfuit, A. D. III. Kal. Sextil.

CAP. LIX. *Numerus Romanorum militum.*

in aciem exercitus educuntur. Catuli copiæ viginti circiter hominum millia erant. Marius duo & triginta numerabat. Ceterum Romanis omnia ad pugnandum meliora siue consilio Marii, siue forte fuerunt. Translatitium enim est, vt felices duces, sapientes; quibus aduersa fortuna fuit, etiam parum prouidisse credantur. Ergo & Marii artibus adscribi video, quod nebulosum diem nactus erat: quasi dies prœlii non fuisset prius constituta, quam qualis futura esset, sciri posset. cetera iam talia, vt ab ipso prospici potuerint: ita ordinata acie, vt aduerso sole & vento puluis in oculos & ora hostium ferretur; & ex splendore galearum, sicut ex captiuis mox cognitum est, quasi cœlum ardere videretur.

CAP. LX. *Acies C. Marii.*

Ceterum ita struxerat aciem C. Marius, vt in medium acceptis Catuli legionibus, suos milites dextra sinistraque adiungeret, cornibus productis, & longe ante mediam aciem prominentibus. Id vtrumne eo fecerit, quia suis & numero, & tanta modo victoria ab hoc genere hostium relata potioribus plus confidebat: an vero, vt ipse solus cum exercitu suo vicisse videretur, priusquam ad prœlium Catulus accessisset, in medio relinquam: illud enim experientiæ viri, hoc moribus congruit:

CAP. LXI.

& ambitioni quidem illius, sed ab inimicis adscriptum est. L. enim Cornelius Sulla, qui prœlio interfuit, auctor est: sed & ipse Catulus in libro, quem de Consulatu rebusque gestis suis ad A. Furium misit, inter argumenta, quibus Marium morose maligneque secum egisse queritur, hoc recensuit.

Cimbrorum acies.

Cimbrici peditatus acies quadrata fuit: vnoquoque latere passuum tria millia, prætereaque septingentos quinquaginta patente. Dextri adsultabant equites numero & ornatu conspicui. quindecim millia erant: arma singulis, lorica ferrea, scutum album, eminus missili telo, vbi ad manum ventum esset, magna grauique machæra rem gerebant.

CAP. LXII. *Armatura eorum.*

Galeæ formis inusitatis, & rictu belluarum horrentes, alatis cristis in altitudnem crescebant, ad maiorem quam essent corporum speciem hostium oculis obiiciendam. Quum in propinqua exspectatione prœlium esset, Marius facto sacrificio, extisque porrectis, *suam esse victoriam* proclamauit: lotas deinde manus ad cœlum tendens, *centum boues immolaturum* vouit: vouit & Catulus eodem gestu *Fortunæ huius diei tem-*

plum.

plum. Sed equitatus Cimbricus, qui ab recto in Romanos itinere ad dextram deflectebat, duces quidem non fefellit, dolum hostium esse sentientes ad circumueniendam suorum paucitatem: ceterum milites, quum temere à manipulari quodam exclamatum esset, *fugere Cimbros*, tamquam ad persequendos concitato gradu contenderunt. Ea res omnia alia fecit, quam Marius animo præceperat. Siquidem impetum suorum sequi coactus, dum inter densissimi pulueris à tot millibus excitatam caliginem incerto itinere fertur, ab hostibus aberrauit: eosdem hostes in Q. Catulum improuisus itidem occursus impegit. quod ipsis timori, vt in re subita, Romano in bonum cessit, qui multitudine hostium non animaduersa, integros animos, neque vlla terribili specie præoccupatos in prœlium adferebat.

CAP. LXIII.

Impetum militum sequi coactus Imperator.

CAP. LXIV.

Cimbrorum strages.

Ita factum, vt incredibili strage, minimoque Romani exercitus damno, vis illa Cimbrorum, tot per annos omnibus late imperijs gentibusque formidolosa prosterneretur. Equites in quos primus pugnæ impetus inciderat, multis acceptis vulneribus, in suorum peditum agmen auersi, tantum consternationis intulerunt, vt ea vna res vniuersam aciem conturbaret. Vbi vero simul hostis adfuit, & velut ex composito discussa quæ diu tenuerat nebula, Sol cum vehementi vento ortus, puluere ac splendore abstulit conspectum, & emollita insolitis deliciis corpora sudore dissoluit: non maiori labore trucidata sunt agmina, quam necessum fuit in hominibus, quos post longa & atrocia latrocinia, tamquam manibus vinctis ad supplicium vltio diuina tradiderat.

CAP. LXV.

Romanorum in ferendo æstu mira patientia.

Nam etiam quo minus effugerent, antesignani longis cathenis per baltheos transmissis ordines iunxerant. Sed æstum Cimbris intolerabilem Romanus adeo facile ferebat, vt *neminem ex tot millibus sudantem anhelantemue fuisse conspectum*, ipse Q. Catulus prodiderit. In hunc maxime modum fusa Cimbrorum acie, reliquiæ ad castra refugerunt, vestigiis insistente Romano. Tum noua pugnæ species orta. mulieres plaustris carrisque suis, irrumpentem militem lanceis arcebant: ne suis quidem parcentes, quorum multos acerbe exprobrata fuga confoderunt. donec nouo cædis genere territæ, quia crines cum ipsa cute capitis Romanus abscindebat, legationem ad Marium cum his mandatis miserunt.

CAP. LXVI.

Cimbrorum vxores legationem ad Marium mittunt.

Maritorum nostrorum interitu nec te, nec deos incusamus, Imperator: tu hostes tuos superasti, diis etiam habenda gratia est, quod fortissimos viros, quum immortales esse nequirent, non à vili aliqua natione aut duce, sed à te vinci voluerunt, quem populus Romanus antiquissima belli gloria præfulgens, non refecisset toties Consulem, si alium virtute potiorem habuisset. Ceterum vt vicisse viros, viro gloriosum: ita quo quisque est bellicosior, maiori turpitudine cum feminis pugnat. Neque vero æquum est, innocentes aliena perire culpa: quod si

CAP. LXVII

Cccc 2 *passi*

[illegible] *passi iniuriam à viris nostris estis, habetis vindictam. quæ crudeliorem optare inhumanum esset, tot concisis Cimbrorum millibus, tot in captiuitatem redactis, nos quid commeruimus, quod ex lege quam sexui nostro natura dictauit, viros sequutæ has in terras accessimus? nec si iura gentium, quidquid victi fuisset fore victoris voluerunt, eidem intercedunt, quo minus iure suo, vt magnorum animorum*

CAP. LXIIX. *Hortatur ut victoriæ addat clementiæ famam.* *insita misericordia dignum est, vtatur. Quare magna nobis spes est, te post excisum tot gentium terrorem ad summum gloriæ culmen elatum, virtutis parto egregie decori, adiuncturum esse illustrem clementiæ famam. Hæc adeo te consequetur, si à nostris corporibus vim atque iniuriam abstinueris. Quod si libertatem integram abnuis, at Vestæ nos sacerdotibus dona, quo saltem Virginibus & sacris, pari castitatis seruandæ lege seruiamus. Sic enim sunt mores nostri: libertatem ante vitam, pudicitiam ante vtraque ponimus. Audimus pro-*

CAP. LXIX. *Pudicitiam [illegible]* *fecto numinis loco apud Romanos Pudicitiam coli: huic aras esse, huic sacra constituta. Vestalium autem sacerdotio nullum in vrbe vestra censeri sanctius, diisque gratius. Igitur non à nobis tantummodo, sed & ab hisce proficisci preces istas puta: sic tibi Pudicitiam dicere; quæ castissime à tua Iulia colitur, mihi cense tributum, Imperator, quod mea caussa benigne in has consulueris: sic Virgines; pro ancillis nostris, eiusque honore castitatis & abstinentiæ, quam communiter cultura sumus, deprecamur.*

CAP. LXX. *Iidem dii, qui pro populi Romani tuaque victoria vota nostra audierunt, hanc à te velut manubiarum partem petunt: largius quæ postulaueris daturi, quum per te plures, à quibus pure colantur, adepti famulas fuerint.* *Negant se multum ab eo petere.* *Neque multum est, si verum licet fateri, quod à te petimus. Ita sunt propemodum in potestate tua nostra corpora, vt tamen in sua animi maneant. non potes his inuitis auferre quidquam. si nihil concesseris, nihil retinebis.*

CAP. LXXI. *Quæ sint Germanicarum mulierum ingenia, Teutonarum te docere potuit exitus, non sumus cognatis nostris aut cura castitatis, aut contemptu mortis inferiores.* Hæc vbi irrita rediit legatio, Romanique *fas esse* negarunt *concedi quod postulabatur*, proxima nocte totis castris Cimbricis *Necant filios suos [illegible]* mulieres suffocatis elisisque passim infantibus, aliæ ferro inter se concurrerunt, partim suspendio finierunt vitam. memorant *conspectam, quæ pedibus suis duos filios, se ipsam è subrecto temone suspenderit.*

CAP. LXXII *Funibus [illegible]* Viros etiam qui vel effugerant cladem, vel relicti præsidio aut ob caussam in castris fuerant, inopia arborum, funes iugales obductos ad cornua aut crura boum alligasse; deinde stimulis concitasse armenta ad cursum, quo strangulati obtritine interirent. Reguli interea duo mutuis vulneribus conciderunt. Sic quoque superfuisse feruntur ad hominum millia sexaginta, quos in captiuitatem victor abstraxit. Cæsorum à nonnullis centum viginti millia referuntur, quidam alia viginti millia adiiciunt huic numero, quum Romani de vtroque exercitu trecentis minus desiderati essent.

Regu-

Reguli Cimbrorum Boiorix non inultus, aliusque nomine Lugius in acie ceciderunt: Claudicus & Cesorix capti sunt. Signa militaria Marianus exercitus duo tantum cepit: qui sub Catulo militabat, vnum & triginta. Hoc argumento quum minime ambiguum esset, penes vtras illo die Romanas copias victoriæ pars maior fuisset; tamen ad se trahentibus prædam Marianis, aliud adiectum est euidentius: Parmensibusque legatis, qui tum forte aderant, velut arbitris delectis, ostensum à militibus Catuli est, pila quibus hostes transfixi iacebant, suis emissa manibus esse. id enim cognoscere promptum erat ex hastilibus, in quibus Imperatoris sui nomen inscripserant. Mario tamen priorum rerum splendor, & Consulatus nomen, huius quoque victoriæ gloriam sic adiudicauit, vt vix tenuis inde strictura Catulo relinqueretur. Iam tum his rebus in Vrbe auditis, quum initio noctis nuncius peruenisset, *nemo fuisse* dicitur, *quin cum domesticis hilariter epulando, inter deorum nomina C. Mario libaret.* Sed in communi ciuitatis lætitia, studium tamen Romanæ plebis eminebat, quæ alioquin Marii tota, nimiis in cœlum laudibus efferendo, *tertium post Romulum Camillumque conditorem* appellabat; *huic soli triumphum dandum* dictitans, *neque societate cuiusquam imminuendum tanti viri & Imperatoris honorem.* Ceterum excludi Catulum ne ipse quidem volebat, non inuidiam modo aliam veritus; sed etiam ne militibus Catuli reclamantibus suo quoque triumpho impedimentum obiiceretur. Quin & alio facto modestiam haud vulgarem prætulit. Quum enim totius ciuitatis consensu, tamquam haud dubius seruator Vrbis exceptus esset, duplexque triumphus offerretur, contentus vno fuit: simulque de Teutonis ac Ambronibus, quos ad Aquas Sextias, & de Cimbris, quos iuxta Padum vicerat, speciosissime triumphauit. Inter nobiles captiuos Teutobodum Regem ante currum egit, tantæ proceritatis virum, vt super tropæa ipsa emineret. quæ res staturam arguit pedum vulgarium decem aut eo amplius. Duxit & Q. Catulus de iisdem Cimbris triumphum. vtrumque suus prosequutus est Imperatorem exercitus: quem deletis ad internecionem ceteris, Tigurinorum autem copiis ex Noricarum Alpium præsidio fuga dilapsis, nec attinebat iisdem in locis detineri. & operæ strenuissime nauatæ præmium eripi iniquum erat. Quamquam & in castris iam honorem quibusdam Imperatores habuerant, quorum maxime conspicua virtus fuerat. Nam & Atinati Peruio, à quo seruatam in minoribus Catuli castris legionem diximus, datum vt Mario Catuloque adstantibus, immolaret foculo posito ad tibicinem prætextatus: & Camertium duas cohortes, quæ præ ceteris egregium

CAPVT LXXIII. *[illegible]*

CAPVT LXXIV. *Marius tamen totam prope gloriam rapuit.*

CAPVT LXXV.

Marii triumphus.

CAPVT LXXVI. *Teutobodi proceritas.*

CAPVT LXXVII. *Præmia fortiter pugnantibus.*

certamen ediderant, ciuitate Romana totas donauit Marius: idque postea quum fecisse contra leges diceretur, ita defendit, præ strepitu armorum se legum vocem eum exaudire non potuisse.

CAPVT LXXVIII. *Q. Sertorio habitus honor.*

Quinto etiam Sertorio virtutis caussa honor est habitus, quod vestitu Gallico Cimbris immixtus, multa vtiliter explorata ad Marium retulerat. Post hæc monumenta de manubiis Imperatores fecere: C. Marius templum Honoris atque Virtutis, Q. Çatulus, quod Fortunæ huiusce diei vouerat. Suam ædem Marius spreta peregrinorum marmorum nobilitate, artificumque Græcorum ingeniis, per C. Mucium Romanum hominem vulgari lapide curauit ædificandam: inuidia credo ingenuarum artium, quibus quod plerosque inimicos suos delectari viderat, rude & agreste ingenium quanta poterat contentione decus omne detrahebat.

CAPVT LXXIX. *Marius contemptor elegantiæ.*

Nam & Græcas literas despiciebat hoc prætextu, *quod doctoribus suis ad virtutem parum profuissent*: virtutem autem ille potentia armorum metiebatur: & erat omnino aduersus humaniora studia durior. Quare quum in dedicatione ædis ex more spectacula Græca ederet, ingressus theatrum adsedisse tantum dicitur, & statim discessisse. Atque idem, quum quod in illa natione commodum ac liberale inerat, tantopere auersaretur, à vanitate credendarum imitandarumque Græcarum fabularum non abhorruit: nam vt Bacchi victorias suis non fuisse maiores indicaret, post alterum triumphum, cantharo potare solitus est, quod eo poculi genere post Indicas expeditiones vsus ille diceretur.

CAP. LXXX *Catuli humanitas, & opera de manubiis.*

At Q. Catulus longe dispari humanitate & modestia, neque insolens quidquam fecit dixitue, & pro magnificentia Vrbis & elegantia temporum, monumenta sumptu & arte egregia struxit: Porticum in area publica, vbi olim M. Fuluii domus steterat: ædem, quam diximus, in Palatio, quæ regionum Vrbis decima numeratur. Nouus & inusitatus antea titulus ædis, eoque notabilior fuit, Fortunæ huiusce diei; quia prœlium initurus ita votum conceperat: sed hoc in singulos valere dies credebatur.

CAPVT LXXXI. *Victoria Cimbrica, eadem qua pugnatum est die, Romæ nunciata.*

His rebus lætissima ciuitas, *defunctam se omni periculo, liberatam Italiam, auctum imperium, & charum numinibus populi Romani nomen* omnibus sermonibus celebrabat: maxime, quod *eadem, qua pugnatum erat die, pro Castoris iuuenes duos laureatos Prætori porrexisse literas* percrebuerat: quodque in theatro inter spectandum, nullo certo auctore, victoriæ Cimbricæ plausum fuerat. *Hoc enim in tanto locorum interuallo fieri sine numine deorum nequiuisse*: *neque alios iuuenes quam Castorem & Pollucem* interpretabantur, proniore in fabulam fide, quod in victoria Paulli Macedonica vulgatum simile miraculum fuerat.

CAPVT LXXXII.

Subinde etiam ex Hispania Siciliaque rumores & nuncii grati aduentabant.

bant. In Hiſpania victi Luſitani erant: M. Aquillius Conſul rem aduerſus fugitiuos bene gerebat. Iisdem conſiliis vius, quæ priore ſeruili bello ſalubria P. Rupilio fuiſſe nouerat, commeatus anguſtia maxime ſubigebat hoſtem: cui omnis petenda ex deſertis aut vaſtatis Siciliæ agris annona erat. Conſul vndique ſubuectis commeatibus ita abundabat, vt etiam ciuitatibus paſſim mutuum frumentum daret. Sed hanc ciuitatis ob res lætas exſultationem continuo compreſſit inuſitati ſceleris vindictæque horror in Publicio Malleolo, qui ſeruis adiuuantibus matrem interemerat. Quo crimine ſimul atque damnatus eſt, os folliculo obuolutum, & ſoleæ ligneæ pedibus inductæ, & in carcerem ductus eſt, donec culeus compararetur: in quem deinde inſutus viuus eſt, & in mare præcipitatus. Idque ſupplicii genus deinceps in parricidio, lege lata ſancitum manſit. Nam antea, quemadmodum Athenis Solon, ſic qui leges Romæ tulerunt, pœnas ponere crimini, de quo forte nec cogitabant, inſuper habuere. neque enim ante Malleolum tam impius quiſquam in Vrbe repertus eſſe dicitur, excepto L. Hoſtio, qui poſt bellum ſecundum Punicum patre interfecto, primus inter Romanos teterrimi facinoris exemplum edidit. Hoc temporum tractu iterum Syria vehementiſſime agitata bellis eſt, quam ſuper domeſtica Regum certamina, Iudaica etiam & Ægyptia arma fatigabant. Iudæorum principe Hyrcano mortuo, filius natu maximus Ariſtobulus ſumpto diademate primus omnium poſt inſtauratam vrbem Rex appellatus, vix deguſtato imperio ſucceſſorem fratrem habuit, qui Alexander cognomento Iannæus fuit. Is quum in ora maritima præter Ptolemaida Gazamque, & quod tyrannus Turris Stratonis Zoilus tenebat, omnia ſibi parere videret, adiungere cetera cupiens à Ptolemaidis obſidione orſus eſt. Syriæ Reges Grypus atque Cyzicenus Antiochi, velut athletæ quos viribus defectis cedendi pudor dirimi non ſinit, ne præſidio eſſent, rebus acciſis, & mutuo metu vetabantur. Zoilus, quamquam coactis copiis omnia tentaret, haud ſatis idoneus defenſor erat. Ad Ptolemæum Lathurum legatos mitti placuit, qui pulſus Ægypto Cypri Regnum occupauerat. Cauſſa pellendi varie traditur, vt ab initio haud dubie parum conſtanti rumore, & pro odio ſtudioue cuiusque in Regem aut matrem eius. *Sæuiſſe quidam in paternos amicos* ſcripſerunt: alii *fictum id crimen, & fraude Reginæ productos in publicum eunuchos vulnera quæ ſponte paſſi erant, tamquam Regiæ crudelitatis notam oſtentaſſe: alia quoque adiecta atroci criminatione, ideo tam acerbe tractatos, quod inſidias matri ſtruentem prohibuiſſent.* Multitudo veris ſimulatisque perinde moueri ſueta, concurſu ad Regiam facto, haud dubitan-

In Hiſpania & Sicilia res proſperæ.

CAPVT LXXXIII. *Publicius Malleolus matrem interemit.*

CAPVT LXXXIV. *[illegible]*

CAPVT LXXXV. *Ariſtobulus primus Rex Iudæorum, poſt inſtauratam vrbem.*

CAPVT LXXXVI. *Ptolemæus Lathurus Ægypti Regno pellitur.*

CAPVT LXXXVII.

bitanter interfecisset Ptolemæum, nisi propere conscensa naui furentium manus euasisset. Inter hæc Ptolemæus Alexander, qui consiliorum istorum haud ignarus in Ægyptum venerat, Pelusio euocatur à matre, & sicut decimo ante anno Cleopatræ cordi fuerat, sed citius non potuerat obtineri, deiecto fratre Rex appellatur, vt commune cum matre ius imperii haberet.

Ptolemæus Alexander cum matre regnat.

CAPVT LXXXIIX. *Cleopatra filio vxorem adimit Lathuro.*

Mulier omnia diuina humanaque odiis, armis, incestuque miscere sueta, etiam alteram maiori filio vxorem Selenen adimit, quamquam duos ex ea liberos habenti: quam deinde in Syriam Grypo nupturam cum ingentibus auxiliis misit, ne Cyricenus ad recuperandam Ægyptum amico & socio Lathuro ferre opem posset. Interea neque copias in Cyprum mittere desinebat, vt ea quoque insula filium expelleret: sed vt quisque in insulam venerat, è vestigio ad Ptolemæum deficiebant, præter Chelciam & Ananiam fratres Oniæ filios, qui fidi manebant Cleopatræ propterea, quod gens eorum Iudæi in pretio apud Reginam erant.

CAP. XIC. *Lathurus in Syriam venit.*

Lathurus precibus Ptolemæensium motus exercitum triginta circiter millium imponit in naues, & vela in Syriam facit. Spem enim legati fecerant, simul fuisset conspectus, protinus Gazæos ad illum, Zoilumque & Sidonios cum aliis circa ciuitatibus accessuros. Sed dum in cursu Ptolemæus est, fit certior mutata Ptolemaide consilia esse, Demæneto quodam auctore, qui ciues suos admonuerat, *ne vano fortasse libertatis amittendæ metu, certum & graue iugum arcesserent.* & *periculum ex Cleopatra* ostendebat, *non passura filium, quem etiam Cypro eiicere studeret, ad ipsos Ægypti fines opibus & clientelis augescere.*

CAP. XC. *Ad Ptolemaidē mouet.*

Ille nihilominus quo intenderat classe ducta, ad Sycaminum exscensionem facit: copiisque recensitis, ad Ptolemaidem mouet. Oppidani neque ad ipsum mittebant legatos: neque missos ab ipso recipere mœnibus, aut omnino audire voluerant. Zoilo tamen Gazæisque societatem cum eo iungentibus, Rex Iudæorum Alexander, potentiam hostis veritus, ab obsidione Ptolemaidis discedit: pecuniaque Ptolemæo promissa palam amicitiam eius fingit; at clandestinis in Ægyptum nunciis Cleopatram in perniciem eius stimulat.

CAP. XCI. *Alexandrum Iudæum vincit.*

His rebus compertis Lathurus parte copiarum in obsidione Ptolemaidis relicta, cum ceteris ad vastandum Alexandri Regnum proficiscitur. It obuiam Iudæus cum ingenti exercitu. quinquaginta hominum millia fuisse, quidam etiam octoginta tradiderunt. Ibi magnum ad victoriam momentum Ptolemæo Philostephanus attulit, aciei struendæ non vulgaris artifex. Ingens Iudæorum cædes fuit. triginta millia interfecta alii auctores sunt Timagenes, millia quinquaginta.

CAP. XCII.

Sed filii successibus inuidens Cleopatra,

patra, mittit Chelciam & Ananiam duces, mox filium Alexandrum, deinde ipsa subsequitur: Ptolemæum vndique proturbat. is non segniter inuadit Ægyptum, quam sine copiis & Regibus facilem recuperatu existimabat. Sed à Cleopatræ ducibus iterum eiicitur. Regina cum Alexandro Iudæo fœdus ferit Scythopoli: deinde in Ægyptum redit. Iudæus, etiam regresso in Cyprum Ptolemæo, Syriam Cœlen magno iterum bello premit: Amathunta, Raphiam, Anthedonem, & nobilissimam Gazæorum vrbem expugnat: multa millia occidit hostium, multa & ipse cæsus à Theodoro Zenonis filio, cæsus ab Apollodoto perdit. *[illegible]*

CAP. XCIII.

Hoc ferme in statu res Syriæ & Ægypti erant: neque mora fuit, quin fæuissimis iterum motibus vrbis Romanæ quies & concordia turbaretur. adeo maximis quibusque opibus minimum securitatis inest, quando abolito iusti honestique studio, mortales ambitione & auaritia væcordes, forensibus atque militaribus artibus, quæ firmandis publicis rebus esse debuerant, ad conuellendas abutuntur. *Maximis opibus minimum securitatis inesse.*

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER QVARTVS ET TRICESIMVS.
In locum lib. LXIX. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. LXIX. Liuiani.

L. Apuleius Saturninus, adiuuante C. Mario, & per milites occiso A. Nonio competitore, Tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter Tribunatum, quam petierat, gessit: & quum legem Agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, eo quod in eam non iurauerat, diem dixit. qui quum à bonis ciuibus defenderetur, ne caussa maiorum certaminum esset, in voluntarium exsilium Rhodum profectus est: ibique legendo, & audiendis magnis viris vacabat. Profecto, C. Marius, seditionis auctor, qui sextum Consulatum per tribus sparsa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apuleius Saturninus Tribunus plebis C. Memmium candidatum Consulatus, quem maxime aduersarium actionibus suis timebat, interemit. quibus rebus, concitato Senatu (in cuius caussam & C. Marius, homo mutabilis, & varii consilii ingeniique semper secundum fortunam, transierat) quum eum tueri minime posset, oppressus armis cum Glaucia Prætore, & aliis eiusdem furoris sociis, à Rabirio quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exsilio, ingenti totius fauore ciuitatis, reductus est. C. Aquilius Proconsul in Sicilia bellum seruile excitatum confecit.

C. Marius ciuilium tempestatum præcipuus turbo.

TEmpestatum, quæ deinceps continuata malorum serie Romanam vrbem, per horrendas seditiones & arma ciuilia ad naufragium libertatis compulerunt, caussæ quidem variæ, sed præcipuus turbo C. Marius fuit, cuius inexplebilem sitim, neque soliti honores vlli, neque insoliti satiabant: quo minus semper auidus & hians, maiorem, quam legibus aut voluntate ciuium adipisci erat, potentiam affectaret. Igitur commodissimum rationibus suis L. Apuleii Saturnini ingenium priori eius Tribunatu expertus, eumdem magistratum denuo petentem modis omnibus iuuandum existimabat.

CAP. II. Apuleius enim non modo Q. Metellum, à quo notatus Censore fuerat, habebat odio, sed erat omnino Senatui ob huiusmodi caussam infestissimus. Rex Ponti Mithridates, quum sibi nihil non

hil non effecturus tuto videretur, si Patres muneribus propitiasset, legatos cum magna vi pecuniæ Romam miserat. Ea res vbi cognita Saturnino est, iam tum Senatus inimicus & obtrectator, cum magna contumelia principum, legatos ignominiosissime accepit. Illi à Patribus omnia pollicitis animati, accusato Saturnino, *vti de iniuriis suis cognosceretur*, postularunt. Lege Seruilia de caussis hoc genus Senatores iudicabant: quum igitur & factum atrox esset, semper enim apud Romanos sanctum habitum ius legationis fuerat, & iudices reum odissent; in maximas angustias metusq; coniectus Apuleius est. Idcirco grauitate periculi demissos animos gerens, ad comunem infelicibus misericordiæ portum confugiebat, sordidatus promissaq; barba cœtus obiens, & genibus hominum accidendo, præhendendo manus, obtestando cum lachrumis, nihil prætermittebat eorum, quæ in vltimo timore fieri à periclitantibus reis consueuerunt. Plebi præcipue salutem suam commendabat, *opprimi suam innocentiam inuidia & conspiratione Patrum* dictitans: *non ob aliud quam quod commodorum plebis studiosissimus semper fuisset, neq; spem vllam in religione iudicantium esse, eosdem inimicos & accusatores & iudices habenti.* Sic occupatis irritatisque vulgi animis, quum die ferendorum suffragiorum infinita hominum millia ad iudicium concurrissent, territis iudicibus factum est, vt præter opinionem omnium Apuleius absolueretur. Igitur vindictæ locum quærens, quum à Glaucia Prætore, illo quoque parem ob caussam inimico Metelli, comitia Tribunitia haberentur, candidatum se ostendit. Non erat obscurum, quam id inimicum aduersumque Patribus & quieti ciuitatis esset. itaque consensu hominum, quibus aliqua alterutrius eorum cura erat, effectum, vt eo præterito, nouem vtique Tribuni designarentur. tanto ille impotentius satagere, vt vel extremo loco adhæresceret. Sed competitor A. Nonius vir insignis pariter in ipsum atque Glauciam libera contentione inuectus, vt repulso Apuleio ipse designaretur, obtinuit. Quod vbi factum, & virum acrem Tribunitia potestate suffultum, homines scelesti timuerunt: protinus solutis comitiis, populi fæcem, & de C. Marii militibus aliquam multos immiserunt. à quibus in caupona quo forte trepidus confugerat, confossus est. Id facinus quum omnibus æquis atque iniquis sæuum, atrox, neque contra mores tantum, sed etiam contra libertatem videri, auctores eius intelligerent: operam enixe dederunt, vt postridie summo mane per infrequentiam L. Apuleius Tribunus plebis fieret. Sic nemo de Nonii indigno interitu queri ausus: eademque potestas quæ innocenti contra vim iniustam auxilio esse non potuit; facinorosis

Apuleius ob legatos Mithridatis violatos. CAP. III. Reus agitur. CAP. IV. A Patribus opprimi se queritur. CAP. V. Patres vicissim ludit. CAP. VI. Occiso Nonio Tribunus per vim creatur. CAP. VII.

aduersus vindictam legum præsidio fint. Neque multo melioribus artibus, quum deinde Consularia comitia haberentur, C. Marius sextum designatus est.

C. Marius sextum Consul.

Quo enim Q. Numidicum, qui vnus ea tempestate nobilium recuperare velut mancipatum Mario Consulatum posse videbatur, illo honore depelleret, per tribus diuisa pecunia ipse cum L. Valerio Flacco renunciatus est.

CAP. VIII. A. V. C. DCLIII.

Et ipsi quidem in mercedem meritorum datus videri Consulatus poterat. L. Valerium non vt collegam, sed vt administrum haberet, allectum ab eo constabat. Hunc in modum parti magistratus, nihilo deinde quietius sanctiusque gesti. idque licet fallere neminem posset, prodigiorum quoque terrores denunciare visi: clypeus ardens ab Occasu ad Ortum occidente Sole, scintillans transcucurrit: id Tarquiniis nunciatum; è Piceno, *terramotu passim ædificia prostrata, fremitumque armorum ex inferno auditum esse.* In Foro quoq; Romano quadrigas auratas sudorem emisisse creditum.

Prodigia.

CAP. IX.

Sed Apuleius inito magistratu, quo simulatione legum, ius omne perturbaret atq; tolleret, promulgauit sane multas non sine motu ciuitatis, & propemodum manifesto bello. Ad hæc omnia adiutore C. Mario vtebatur. cuius etiam in gratiam pleraq; fiebant: quo & plebi militibusq; eius multa darentur, & inimicus Marii Q. Metellus opprimeretur.

Apulei & Marii conspiratio.

Igitur agrum, quem Cimbri Gallis, Marius Cimbris ademisset; publici iuris factum esse contendens, ferebat, *vt colonis ciuium Romanorum nominisq; Latini diuideretur.*

CAP. X.

Apulei leges.

Achaiam atque Macedoniam Thracico bello, Seruili Siciliam desolatas, nouis colonis: præterea Cæpionis aurum Tolosanum emendis alibi agris destinabat. adiiciebatur Mario, *vt in singulas colonias sociorum ternos ciues Romanos facere posset.* Ferebat & Frumentariam, *vt semissibus & trientibus, quod Sempronia lex precium posuerat, remissis, frumentum populo diuideretur.* Id quum Senatus, à Cæpione qui tum Quæstor Vrbanus erat edoctus, *ærarium huic largitioni ferendæ impar esse, contra Rempublicam fieri* decreuisset, neque tamen Saturninus absisteret, etiam collegarum intercessione spreta: Cæpio cum viris bonis impetu facto disturbat pontes, disiicit cistellas, legem quæ contra Senatus auctoritatem & sacrosanctæ potestatis prohibitionem vi ferebatur, vi repellit.

CAP. XI.

Eius lex Agraria.

Sic frumentaria lege Apuleii reiecta, Agraria tamen, non sine magno tumultu, & ciuitatis dedecore perlata est. Sanctionem Apuleius addiderat, *vti ex quo die populus legem accepisset, intra diem quintum Senatus in eam iuraret: si quis Senator non iurasset, is Senatu moueretur, eique mulcta esset sestertia quingenta.* quidam *expressum* referunt, *vt iurare nolentibus aqua & igni interdiceretur.* quæ non tam firmamenta legi, quam insidiæ primoribus, & ante omnes Metello.

tello parabantur: cuius grauitatem & constantiam si flecti recusaret, opprimi per caussam spreti iuris publici posse rebantur. Interea dimittuntur ab Apuleio per agros, qui ad diem comitiorum frequentes cogant rusticas tribus; quibus, quia stipendia sub Mario fecerant, firmissimis vsurum propugnatoribus sperabat. Comitiis, quum de lege ageretur, eaque nec Vrbanæ plebi gratissima esset, quod maiorem sociorum & Latini nominis rationem habitam putabat; reperti ex collegio sunt, qui legi intercederent. Tum vero furiosa exarsit contentio, quum non modo Tribunorum inter se, sed etiam concionis discordes animi essent. CAP. XII. *Comitia turbulenta.*

Postremo Apuleius, postquam intercessores cum conuitio Rostris deturbati erant, legem perferre pergit. Occlamatur à nobilibus & meliore parte populi, *tonare Iouem*; quod vbi esset factum, cum populo agi nefas habebatur. Ibi vero velut lymphatus ira ac dolore Apuleius, magna voce, *iam grandinabit*, exclamat, *nisi quiescitis*. Ad hanc vocem non modo murmur & fremitus Vrbanorum ortus, verum etiam togis circum brachia conuolutis, saxisque & fustibus, quæ cuique tela sors obtulerat, res geri cepta. CAP. XIII. *Apuleii ferocia.*

Diffugiunt agrestes, Apuleii factio. deinde resumptis animis à duce suo confirmati, correptis & ipsi paribus armis, aduersarios loco pellunt. lex Agraria per vim perfertur. Nihil non horum de consilio Consulis Marii gerebatur. isque in Senatu quo magis aduersarium illaquearet dolis, multa in speciem *de impotentia Saturnini* questus, adiecit, *neque se iuraturum, neq; alium qui saperet facturum existimare.* non dubitanter idem de se C. Numidicus confirmauit. Sed neutiquam par vtrique in eodem sermone fides erat. CAP. XIV. *Marii turpis vafrities.*

Metello timere turpe, mentiri morte peius videbatur: Marius honestarum artium rudis, & atrocium belluarum more tantum ad nocendum instructus ingenio, quid polliceretur, aut quomodo seruaret promissa, nihil pensi habebat. Vultum ac verba fingere, fallere, peierare, quod deterrimo cuique promptissimum est, artem atque virtutem arbitrabatur. Die quinto quam rogata lex erat, Tribunus Patres ad iurandum in Rostra vocat. Marius vix quinta diei parte reliqua Senatum trepide cogit: verbisque de lege & iureiurando factis, *venisse sibi in mentem ait salubre consilium, ne plebs irritata turbas det, si iurare Senatus nolit: censere iurandum in legem siquidem lex esset. ita deceptam agrestem multitudinem Vrbe amoueri: neque religione quemquam eius seruandæ legis adstringi, quam per vim & contra auspicia latam Ioue tonante constaret.* CAP. XV. *Eius & Metelli dispar ingenium.*

Neque diu cunctatus, quum nemo responderet, Patribus angustia temporis & atrocitate rei turbatis ac stupentibus; ad ærarium pergit, vbi iurare Quæstores moris erat: primusque omnium in legem iurat. Idem quum inter plausum & exsultationem præsentis ple- CAP. XVI.

[illegible]

CAP. X.

Carbonis factio Marianæque partes Senatusconsultum fecerunt, *vt [illegible] vbique exercitus dimitterentur*, quod si esset factum, dubitari non poterat, quin quorum in manu ad id temporis Respublica fuisset, penes eosdem in posterum quoque permansura summa rerum esset. Præterea libertinis, qui tum eadem adnitente factione in quinque & triginta Tribus distributi erant: nouisque ciuibus omnibus ad quælibet vsuri videbantur. Nec tamen eo secius, quia non erat ambiguum, ne sexcentis quidem Senatusconsultis compelli Sullam ad dimittendas copias posse; ad imminens bellum summa contentione omnia parabantur.

[illegible] apparatus.

Tantæ profecto rerum omnium & præcipue militum contractæ copiæ sunt, vt in commentariis suis Sulla scripserit, *se aduersus quindecim partium aduersarum duces quadringentis & quadraginta cohortibus instructos, in Italiam transmisisse*: alii *cohortes ipsis quingenarias fuisse ducentas statim ab initio* tradunt: *postea auctum eum numerum esse, quod Sulla ab externis oris veniens hostis Italiæ videbatur: Consules & Carbo priuatis studiis Reipublicæ amabile nomen obtenderant.*

CAP. XI.

Et duces.

Vulgus igitur certatim sacramento dicebat, tot illustrium virorum auctoritate commotum, qui partibus se duces offerebant. Nam præter eos qui modo sunt memorati, Ap. Claudius, Q. Sertorius, C. Marius adolescens, M. Marius, clara nomina aderant: præterea Marcii, Bruti, Albini, quibus insuper Albinouanus, Flauius Fimbria Caii frater, Damasippus, & ab Italia M. Lamponius, Pontius Telesinus, Gutta Capuanus accesserunt. Interim Sulla certus in Italiam transire, per Thessalos & Macedoniam Dyrrhachium profectus est, vbi classem ad copias transponendas occurrere iusserat. Hic loci Satyrum quales à pictoribus & poetis finguntur adductum ad Sullam ferunt, in Nymphæo captum, quum forte somno operam daret.

CAP. XII.

Satyrus ad Sullam adducitur.

Iuxta Apolloniam vicinam Dyrrhachio Nymphæum est, sacer tum locus: vbi in virenti & læta valle, campisque florentibus, subterranei ignis venæ perpetuis velut fluctibus euoluuntur. Eum igitur satyrum multis adhibitis variarum gentium interpretibus, vnde aut quisnam esset interrogatum, quum humanam vocem nullam, sed velut ex balatu hinnituque confusum sonum edidisset, Sulla pro monstro auersatus esse traditur. Nec vltra reperio dimitti iusserit, an vero occidi, aut quod omnino sit eo factum. Sed postquam in satyrorum mentionem incidimus: neminem reprehensurum puto, si quæ de his mihi lecta aut credita sunt, paucis aperuero.

CAP. XIII.

De ea re Excursus.

Iamprimum vt alia passim occurrunt in natura parum conuenientia legibus quas humanæ opiniones imaginantur: ita mixtas hominum ac belluarum formas exsistere posse, rationi minime repugnat. Sed ex eadem ratione manifestum est, non ideo statim exsistere quidquid potest; & de omni re extraor-

traordinaria, nisi bonis testibus, inepte credi: nec illis tamen vltra credendum, quam quoad idonei testes esse possint. Igitur in præsenti negotio, conspectas eiusmodi formas semicaprorum, cum lasciuis fœdisque gestibus non negauerim; id enim à multis est proditum: animalia ne fuerint ea corpora, an vero dæmonum fraudes, id illi quidem distinguere haudquaquam potuerunt. *Montem Atlantem, qua spectet Africam, clarum amœnumque spontaneis fructibus, interdiu vacuum cerni; eundem noctibus micare crebris ignibus, Ægipanum Satyrorumque lascivia impleri, tibiarum ac fistulæ cantu tympanorumque, & cymbalorum sonitu plusquam humano strepere*, celebrati auctores prodiderunt. Etiam in Æthiopia iuxta syluas hebeni, montemque æternis ignibus flagrantem, modicos colles amœnæ opacitatis, cum Ægipanibus & Satyris quidam posuerunt. De his ita sentio, quum Africa monstris abundet, solitudinibus horreat, fieri potuisse, vt eminus conspecta animalia fidem præternauigantibus fecerint, superstitione iam occupatis: deinde solita longis peregrinationibus vanitas accesserit, noua & mira narrandi. Certe simiorum gregibus, mira varietate generum, Africam refertam esse non ambigitur: è quibus etiam fuerunt, quos antiqui *Satyros* appellarent. Et nota est animalis lasciuia, cauenda mulieribus, quarum concubitum appetunt, velut à natura decepti, quæ similia ipsorum feminis membra dedit. Sed ista quemadmodum fabulis veterum satis conueniunt; ita quod de cantu tibiisq; & cymbalis additur, longissime abhorret. Nullum enim animal præter hominem, musicæ numerorumque scientiam habere potest. Igitur si quid tale reuera auditum est, quod mihi valde sit probabile, ob caussas, quæ subiungentur; id omnino aut hominibus adscribendum, aut geniis putem. Sane Paracelsus, & qui eius deliramenta sequuntur, de Faunis, Nymphisque & Pygmæis nefaria multa tradiderunt; quomodo non solum conuersari cum hominibus, sed etiam misceri connubiis atque hinc adipisci animam humanam possint: quæ nec vera sunt, & si essent, nulla cognosci aut ratione humana, aut experientia queant. Sunt hæ deceptorum spirituum strophæ, modis omnibus curiosam & incautam hominum naturam, in præcipitium illicere satagentium: cuius etiam farinæ fuisse censeo pleraque omnia, quæ de Faunis atq; Ægipanibus exempla referuntur. Ne hoc quidem exceperim, quod *Antonio solitariæ vitæ principem Paulum quærenti homunculum aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cuius extrema pars corporis in caprinos pedes desinebat*, occurrisse narrant: *interrogatumque* (nam verba ipsa ponam) *respondisse; Mortalis ego sum, & vnus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas Faunos, Satyrosque, & Incubos vocans colit. legatione fungor gregis mei: precamur, vt pro nobis communem Deum depreceris, quem pro salu-*

CAP. XIV. [illegible]

CAP. XV. *Satyri simiarum genus.*

CAP. XVI. *Paracelsi de Satyris impia nuga.*

CAP. XVII. *Fabula de Antonio & Paulo Eremita.*

te mundi venisse cognouimus, & in vniuersam terram exiit sonus eius. [illegible] centem volucri celeritate aufugisse. Quis hæc ludibria siue alluci[natio]nis, siue nugatorum hominum non deprehendat? Illum, scilicet [illegible] talem quisquis tandem aut cuiatis fuerit, præscisse qua transiturus esset Antonius, cognosse non antea visum, eo sermone quo intelligi posset, alloquutum esse! Deinde negotium ipsum quam ineptum! legatio [illegible] pro omnibus, qui fortasse ne simul, aut plures venirent: cura domesticarum rerū attinebantur! deinde petitio nescio stultior an scelestior CHRISTVM pro se deprecandi. quasi aut hic Satyrorum caussa naturam [huma]nam adsumpsisset: aut illis, si ad se pertinere hoc beneficium credidissent, Antonius fuisset exspectandus; nec intra trecentos annos DEVM aut per se potuissent, aut per alios exorare! Sed ne cetera examinemus, ipse quoque tam velox discessus, non exspectato responso arguit, aut Senatui populoque Satyrorum rem istam haud sane cordi fuisse: aut stultissimum vnum omnium oratorem delectum, qui tantam rem tam negligenter egerit.

CAP. XVIII. [illegible]

CAP. XIX.

Fabula de Sileno & Mida.

Eiusdem generis ille Silenus fuit (si Theopompo Chio egregio fabulatori non omnino deneganda fides est) qui Midæ Regi multa exposuit, falsa quidem omnia, sed mirabilem habentia similitudinem veri: non eam dico, quæ veritatem doceat, sed quæ aliunde cognitam possit ad fabulæ opinionem adducere. Nam duæ certe ciuitates sunt in mundo, de quibus multa docte pieque Augustinus scripsit: quarum altera non immerito *pugnax*, altera *pia* nominetur. Et quod ille *de fruct[ibus] [illegible] stitiæ lætitiaque* Midæ tradidit, videntur duarum paradisi arborum, prohibitæ nimirum & vitalis historiam, malitiosis fabularum inuolucris operire. Vt mihi non fiat incredibile, homini curioso & mago, qualem fuisse Midam annulus quem ei tribuit Plinius, & alia quædam arguunt, sub illa figura dæmonem talia respondisse. Nam & ipse *fingebat [illegible] se natura inter diuinam humanamq; compotem*; quod genus antiquis *dæmonum* appellatione veniebat, quamquam conditionem eorum ignorantibus. Illud vero responsum, quod Midæ dedit, *non nasci homini longe optimum esse: proximum autem, quamprimum mori*; *quam est plenum diabolici mendacii, & ad desperationem adigendi efficax?*

CAP. XX. *[illegible] Midæ arguit.*

CAP. XXI.

Sed & ipsa Sileni captura quam narrant, magicis cærimoniis, & sacrificiorum imitationi proxima est. *Fontem enim medio loco situm inter Paonas atque Medos vino diluisse [tra]dunt: vt sic aquis eis vti solitus Silenus non animaduersa vini fraude [illegible].* Nam & hæc inter artes est inimici spiritus, vt iis rebus teneri se [illegible] fingat, quarum nulli hæc à Deo per naturam insita facultas est: [illegible] gis temerarii homines erroribus & superstitione irretiti capiantur. Nam hæc aliena erunt Midæ institutis, quum esset Orphei præstigiatoris discipulus.

Midas Orphei

pulus, diuitiarum & Regni nihil ad se pertinentis cupitor. Igitur nec illos sequendos arbitror, qui *Silenum, et illis temporibus, natura & omni antiquitatis intelligentissimũ hominem fuisse* interpretantur. Nam hanc quidem expositionem omnia dicta dicendaq. refutant. Quod si forte verum est (nam penes auctorem sit fides) quod *regnante Constantino visum Alexandriæ Satyrum* Hieronymus scripsit, *cuius etiam defuncti pellem Antiochiæ spectarit Imperator*, eum quidem monstrosum fuisse partum arbitror, qui potuit ex tabella picti Satyri non aliter mouisse imaginatricem facultatem grauidæ, quam fuit in illis mulieribus factum, quæ secundum tabulas pictas, quæ in cubili erant locatæ, fœtus aut venustate præcipuos, aut deformitate insignes ediderunt. Sed ille nimirum Satyrus, neque lingua humana vsus, neque tale quidquam quod suis antiqui tribuerunt, fecisse traditur. Quemadmodum *intra hos ducentos annos superiore seculo vir ferus in sylua S. Germani prope Villingam oppidum fuisse* memoratur, *consortium hominum fugiens, nudoque corpore per æstatem ac hyemem, radicibus herbisque victitans, & aquam bibens ex fœtidis paludibus.* Ideoque fraudes malignorum spirituum & incredibile in nostrum genus odium reputanti, vix aliud persuaderi queat; quam antiquorum illas de Satyris opiniones non temere natas, sed ex diaboli præstigiis initium habuisse. Vox ipsa atque nomen ab Hebræis desumptum, si Faunum aut Panem voces, nihil aliud quam faciem, aut apparitionem spectri; sin Satyrum, occultum & in abdito latentem signat. Nam Panem Græci, Latini Faunum, Germanicæ gentes Fanum, solenni literarum istarum commutatione dixerunt: deum esse putantes, quem sic nominarent. Vnde Germanis signa militaria sunt hoc nomine appellata, quod hodie quoque manet; quia sicut aliæ gentes Herculem, aliosue Deos, ita horum maiores Fanum pro vexillo prætulerunt copiis suis, quod ita facile superiores se hostibus fore ratiocinabantur, si tamquam duces belli deos sequerentur. Eumdem & *Tanfanam* vocauerunt, quasi siluestrem Fanum dicerent. Hic igitur Fanus sæpe in siluis apparebat ea forma qua pingitur, humanam speciem imitans, sed corruptam; quemadmodum corrumpi & natiuam cupit; hircinam adsumens, propter petulantiam animalis, quo nullum in Venerem noscitur esse procliuius: quod & matrem, cuius adhuc vberibus alitur, stupro superuenit; & tum alias, tum præcipue tempore coitus, omnium est fœtidissimum. Quapropter immundissimo spiritui, non aliud in natura animalium visum est genus, exprimendæ suæ similitudini accommodatius. Ergo & Ægyptiis in forma semicapri apparuit, *Mendes* ab ipsis dictus, quo nomine & animal ipsum

Gyggg 2 appel-

Margin notes: [illegible] *descriptio.* — CAP. XXII. — *Satyrus Alexandriæ* [illegible] — CAP. XXIII. — *Vir ferus prope Villingam.* — CAP. XXIV. — *Fauni aut Panis nomen spectrũ notat.* — CAP. XXV. — *Spectra* [illegible] *caprina* [illegible] — CAP. XXVI.

appellabant: idemque ab his pariter atque Pan à Græcis pictus est. Sed Herodotus quidem monstrosæ formæ caussas exponere verecundatur, quod nempe arguit, parum honestas aut deo dignas audiuisse. *Pan cur facie rubra pingatur.* faciem autem rubram propter ætheris similitudinem ei tribui quidam existimarunt: ego factum reor ideo, quod tali figura, & ignito vultu sit conspectus. Et ad hunc ferme modum apparere in nocturnis sagarum conuentibus dæmonem, concordi propemodum confessione omnium firmatur.

CAP. XXVII. Nec mirandum fuerit, si quæ memorantur ab antiquis de satyrorum nocturnis lusibus, tripudiis, cantibus, ad simile quoddam diabolici ludi commentum referamus. Nam talia multis locis audiri feruntur: & in Lopensi eremo, quæ in ditione erat Tatarorum, quum iis locis Marcus Paulus Venetus degeret. *Satyri loquentes diaboli fuerunt.* In summa, si quod ea figura repertum sit animal, monstrosum fuisse, idemque rationis ac sermonis humani expers crediderim; vbi vero loquelæ interuenerit vsus, spectra

CAP. XXIIX. laruasque mali dæmonis. *Similes alia prodigiorum generum.* Vt ista sint ex eodem genere prodigiorum, quo apud Sambulon Parthicæ ditionis montem Hercules venari, Achillen Helenæ matrimonio iunctum, Leucen incolere Tauricæ Chersonesi insulam; eumdemque oppugnatas ab Alaricho Athenas defendisse creditum est. Quos vero ludos spectrum edidit, quod sub forma magni Alexandri cum bacchabundo agmine per Asiam incessit, longoque post tempore disparuit, Heliogabalo imperante? Nec ab his abludunt, quæ de Græcis Heroibus Philostratus, de Arturo Britanni, de Valde-

CAP. XXIX. maro Dani, multique alii de suis quisque populi iactant. Sed omissis hoc genus præstigiis, ad Sullam, vnde discessimus reuertamur. Is ergo contra suos aduersarios transmissurus, ceteris ferme satis fidebat: hoc vno angebatur, quod traiectos in Italiam milites, vbi patrium solum adspexissent, ne desertis signis delaberentur metuebat: aut, quod solenne ciuilibus bellis est, hostiliter vexarent Italiam. Ceterum hic etiam ferente fortuna vius, vltro offerentes iureiurando adstringunt, *Sullæ fideles iureiurando se stringunt.* *mansuros apud signa, neque molestos cuiquam sponte sua fore.* Quin & pecunia eum indigere rati, pro sua quisque copia conferebant. Ille mirifice delectatus tanta militum beneuolentia, vocatos in concionem sic adfatus

CAP. XXX. est. *Si mihi prima hac dies experiundi animos vestros esset, milites: mihi quidem plurimum gratularer, qui tales haberem copias; sed subtimerem tamen, ne forte subitus ardor beneuolentiæ, postquam aliquid præter opinionem offendissetis, exstingueretur aut tepesceret. Nunc autem post tot omnium temporum documenta, quæ per complures annos, & ego vobis, & vos mihi dedistis: adeo fundatus atque radicatus est mutuus amor; vt mihi nihil aliud cogi-* *Eius Oratio ad milites.*

tandum

tandum reliqueritis, quam quemadmodum vos, sicut optimi omnium estis, ita beatißimos omnium efficiam. Erant mea, nec enim vana hæc est gloriatio, erant, inquam erga vos multa & magna merita mea: sed vicißim ea virtus vestra est, eaque fides, beneuolentia, charitas, vt militibus meis vltro gratias agam Imperator. Quod enim certius offerre dii immortales bene gerendæ rei pignus potuerunt; quam tantam inter aduersas partes nostrasque animorum dissimilitudinem: vt inde odiis, conuiciis, cædibus, hic officiis & amore inter milites Imperatoremque certetur. Enimuero virtute vestra satis sum in præsentia diues. liberalitate vestra non vtar, animos accipio proboque, quos donec mihi præstiteritis, præstabitis autem semper, nihil mihi defuturum est. Operam autem dabo, vt non modo hæc quæ adsunt laborum præmia retineatis: sed etiam longe pluribus maioribusque cumulemini. In hanc deinde sententiam multa addidit, occasionem tam commodam tenens, animosque omnium suaui oratione permulsit. Ita fidos duci ad reliqua, & robori suo fortunæque fidentes ad quadraginta virorum millia (quinque legiones erant, & Achaiæ Macedoniæque auxilia, & cuiusque generis equitum sex millia) in naues imposuit.

CAP. XXXI. Gratias agit militibus.

CAP. XXXII.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORV
LIVIANORVM
LIBER QVINQVAGESIMVS.

In locum lib. LXXXV. Liuiani.

L. Annæi Flori Epit. Lib. LXXXV. Liuian

Sylla in Italiam cum exercitu traiecit, missisque legatis qui de pace age
& à Consule C. Norbano violatis, eumdem Norbanum prælio vicit. Et
L. Scipionis alterius Consulis, cum quo per omnia id egerat, vt pacem
ret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, vniuersus exercitus Consulis,
ratus per emissos à Sulla milites, signa ad Sullam transtulit. Scipio cum
posset dimissus est. Cn. Pompeius, Cn. F. eius qui Asculum ceperat, conscrip
luntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat; ad quem
bilitas omnis conferebat: ita vt deserta vrbe ad castra veniretur. Præterea
peditiones per vniuersam Italiam vtriusque partis ducum referuntur.

Sulla in Italiam traiicit.

SVllana classis apud Brundisiumne an Tarentum copias e
fuerit, ambiguum diuersi auctores faciunt. credi ta
potest, neutros falsa dicere, quod tanta nauium mul
dine (mille ducentas alii fuisse, alii quadringentis au
tem numerum produnt) vterque portus repleri potu
Brundisinis certe, *quod prompte exceperunt venientes, concessam ab Sull*
munitatem, ad sua tempora durasse Appianus testis est. Vicissim Plu
chus *Sullæ Tarentum appulso, stantique sacrificanti iecur apparuisse*
rona figura, lemniscorumque inde dependentium. Quum deinde per C
briam Apuliamque, cum singulari modestia exercitus, vt non homin
tantum oppidisque, sed etiam agris & frugibus parceretur, in Ca
niam contenderet; Q. Metellus cum suis copiis in itinere ad eum v
duoque hi Imperatores proconsulibus, honore potius quam potesta

CAP. II.

ri, res administrare ceperunt. Legatis deinde mittendis iterum re
spes pacis, iustæque conditiones propositæ: sed violatis à Consule N

Legati Sullæ a Consule Norbano violantur.

no legatis tantus ardor Sullanorum fuit, vt priusquam ordinari acie
set, lymphatis similes in hostem impetu incurrerent. C. Norbanus C
cū C. Mario adolescente magnas copias inter Capuam & Casilinum
turno adsitam coloniam habebat, quo loco paulo antequam in It

Sulla transcenderet, duæ acies, cum horrendo fragore armorum, signorumque strepitu, per plures dies visæ concurrere, sensim è conspectu hominum in aerem elatæ euanuerant: relictis equorum hominumque vestigiis, herbisque ac virgultis velut recens protritis. Prælio commisso neque pugna anceps, neque cæsorum vtrimque numerus alius fuit, quam si hinc mulieres, inde viri constitissent. septem millia de Norbani exercitu ceciderunt; sex millia capta sunt: Sulla milites haud amplius centum viginti quatuor amisit. Victis Capua receptus fuit: victores hoc velut omine belli læti, quamquam multis partibus ampliorem esse hostium numerum sciebant, se tamen superiores futuros rebantur. idque caussæ fuisse Sulla tradidit, cur non in oppida dispergerentur, quod ille facturos timuerat. Ergo faciles duci, quo imperatoribus videretur, Teanum Sidicinum processerunt.

CAP. III. *Sulla vincit Norbanum.*

Inter eundum Ponti cuiusdam seruus fanaticus adiit Sullam, *victoriamque se ei nunciare* dixit *Bellonæ iussu: ceterum ni maturaret, Capitolium arsurum.* idque factum est A. D. pridie Nonas Quintiles, quem ille diem prædixerat. Ea res prodigii loco habita, quod summæ religionis templum, supra annos quadringentos accuratissima custodia seruari solitum, ne origine quidem incendii cognita, vnam intra noctem deflagrasset. Libros quoque Sibyllinos, quos in ea æde Tarquinius locauerat, ille ignis hausit. Æditui negligentiam alii, quidam insidias fuisse, id quoque varie, Carbonem aliis aut Consules, aliis Sullam incusantibus: magna pars flammam diuinitus immissam, vti cuique mens dictauerat, cogitata pro compertis adferebant.

CAP. IV. *Capitolium incensum.*

Vestæ templum sub idem tempus ignibus correptum minime certis incendii auctoribus traditur, *& motu terræ multa in Vrbe templa corruisse* inter istius belli prodigia relatum est. additur & *mulæ partus: & mulieris nixu serpens in Hetruria apud Clusinos editus; qui iussu haruspicum in profluentem deiectus, aduersa aqua natauerit.* Sed omnia hæc pro Sulla faciebant: dum aduersariis aspera & fœda quælibet timentibus, huius partes vtiliore stultitia suæ victoriæ caussa deos ista omnia moliri interpretantur.

CAP. V. *Belli ciuilis prodigia.*

Ergo multis bonisque ad eamdem spem confluentibus, quotidie egregia incrementa sumebant. Metellus præcipuo suscitamento erat, quem sanctæ integræque constantiæ virum, numquam adhæsurum illi caussæ putabant, nisi iustiorem esse patriæque vtiliorem cognouisset. Etiam contrariæ factionis multi ad Sullam accedebant, quorum vel præcipuus P. Cethegus, qui cum Mario pulsus in exsilium fuerat, eodem se contulit; ad omnia quæ animo Sullæ collibuissent, ministerium suum offerens. Mox etiam deserto Carbone, Quæstor eius Verres, interuersa pecunia publica mutauit fidem. Lucii quoque Scipionis Consulis Quæstor M. Piso, quum sequius de partibus

CAP. VI. *Q. Metellus ... clarissimi ... partibus ...*

ille indicaret, neque pecuniam attigit, nec ad exercitum profectu[s]
CAP. VII. Caium deinde Carbonem Cnæi fratrem, milites paulo seuerius ex[i]
rem priorum temporum disciplina, facta seditione trucidarunt. I[...]
aduersariorum deficiebant vires, & Sullanæ copiæ indies augeba[n]
dimissique passim duces haud pœnitendo successu agebant. No[...]
enim iuuenes, qui frequentes ad Sullam concurrerant, vbi cuiusque
[illegible] lissima videbatur futura opera, ad eam destinabatur. Horum M. C[...]
sus in Marios ire iussus, quum ob hostes propinquos præsidium pos[...]
ret, vehementi oratione Sulla, *do tibi patrem tuum*, inquit, *fratrem[...]*
amicos, quorum indigne interemptorum persequar a sceleratis pœnas. Sic [...]
tatus adolescens impigre perrupit, magnisque celeriter conscriptis [...]
CAP. VIII. is, vtilem eo bello operam præstitit. At ipse Imperator, qui L. Sc[...]
nem cum magno exercitu in propinquo, multos alios duces valid[...]
Sulla de pace cepit colloqui cum Scipione. piis subnixos passim tendere sciret, imparem se viribus ratus, denu[o]
pacis negotium adiecit animum. Quidam dolo id factum arbitra[...]
non improbabili coniectura, quod Sociali Mithridaticoq; bello iisd[...]
artibus hostes circumuenerat. Sed Romani scriptores, quibus plus [...]
teris tribuas in patriis rebus, bona fide certoque proposito quæsitam [...]
eo concordiam testantur. Neque recusauit Scipio, quin acceptis ob[...]
CAP. IX. bus, extra castra in colloquium prodiret. Terni tantum colloquuti [...]
quo magis quid vtrimque dictum fuerit latet, nec in vulgus eman[...]
De auctoritate tamen *Senatus*, *de suffragiis populi*, *& de iure ciuitatis* co[...]
tas esse conditiones ipso rerum indicante statu credebatur. Hoc vn[...]
constat, pactis induciis, Q. Sertorium ad Norbanum Consulem mis[...]
esse, quod Scipio collega ignorante de tantis rebus quidquam pacisci [...]
Sertorius Suessam occupat. uabatur. Sed Sertorius in eo itinere Suessam, quæ Sullæ partibus se[...]
plicauerat, occupauit. Ea de re quum Sulla quereretur, *Consul in[...]*
tum conscientiane violatarum induciarum, an vt in re subita con[...]
CAP. X. *Scipionis exercitus a Sulla corrumpitur.* inops, obsides reddidit. His rebus quum abrupta spes pacis esset, ex[...]
citus Consulis vehementer offensus, quia si conuenisset, tolerabilis st[...]
ciuitatis sperabatur, aures corruptoribus præbuit, quum permisso co[...]
quio, dux callidus milites ad eamdem fraudem compositos subind[e]
castra Scipionis mitteret. Ii percontando *quam grati ducibus suis, qu[...]*
familiaribus copiis augerentur, postquam volentia acceperunt; *Sullæ [...]*
gnum imperium, insignem liberalitatem, nec Imperatorem sibi, sed pa[...]
diuina quadam sorte obtigisse prædicabant. Rebus vtrimque constit[...]
vt propius suggredienti Sullæ se coniungerent: Sulla per speciem h[...]
lia castra oppugnandi cohortes viginti admouit: sed præparatis omn[...]
animis, castra sine vulnere introitum. tum vero vniuersus Scipionis e[...]

citus, quadraginta cohortes signa ad eum transtulerunt. Solus cum filio Lucio Consul in tabernaculo deprahensus est: non vtique magno boni Imperatoris argumento, quem vulgata totis castris militum inclinatio fefellisset: quum præsertim esset à Q. Sertorio præmonitus. Sulla CAP. XI.
Scipiones dimisit inuiolatos: additis equitibus, qui eum quocumque vellet tuto deducerent. Atque ille vbi primum vrbem amicam attigit, resumptis magistrat⁹ insignibus, iterum copias haud contemnendas comparauit. Idem Sulla beneficium multis aliis, & nominatim Q. Sertorio præstitit; qui desperatis rebus in Hispaniam, iam olim prouinciam eam sortitus, se contulit, maximum paulo post incendium belli excitaturus. Fertur his auditis Carbo dixisse præsentibus, *bellum sibi cum vulpe & leone animum Sullæ inhabitantibus esse, sed cum vulpe periculosius.* At Sulla post victoriam aquas ad montem Tifata, vbi cum Norbano pugnauerat, salubritate nobiles agrumque circa Dianæ dedicauit, cuius numini sacrata illa regio erat.

Carbonis vox de Sulla.

Inter hæc nouum se in Italia sidus ostendere cepit, Cn. CAP. XII.
Pompeius Cnæi filius, eius qui Asculum ceperat, trium & viginti annorum adolescens; sed mox clarissima fama cuilibet senum Imperatorum conferendus. Hic in Piceno forte agebat, quum ad Sullam vndique concurrere probatissimum quemque cognouit. hoc stimulo adiecit & ipse has ad partes animum, non tamen vt contemptus & tamquam opis egens; sed firmamentum quibus accederet partium, & cum beneficio veniret. Igitur solicitatis paterni exercitus reliquiis, quum Vindius quidam *Pompeium ex ludo subito concionatorem factum* exclamasset; tantus adolescentis fauor fuit, vt à multis simul impetu facto Vindius è vestigio opprimeretur.

Cn. Pompeius adolescens exercitum pro Sulla comparat.

In foro igitur Auximatium erecto tribunali, ducem partium pro- CAP. XIII.
fessus, Vinditiis fratribus, qui principes ciuitatis, & Carbonianæ factionis erant, excedere iussis, delectum habuit. Ab hoc initio quum vicina quæque sibi adiungeret, Carbonianos vbique proturbaret, breui in tantum auctus est, vt tres integras legiones sub signis duceret. Neque huic exercitui commeatuum, ceterarumque rerum idoneus apparatus deerat. Ipsius permagnus apud militem amor, magna apud omnes admiratio erat, qui in illa ætate nihil remissum aut iuuenile, sed omnia magnis ducibus solita agitabat. nullus illi labor tædio, nulla defatigatio molestiæ erat. cibi vinique temperans, somni parcus, curæ corporis negligens, maiorem dierum noctiumque partem bellicis aut operibus aut certe cogitationibus conterebat. frequenter inter milites exercens corpus, cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis recte certabat.

Et statim egregium ducem agit.

Belli quoque incerta ante experimentum ingenio & me- CAP. XIV.
ditatione percipiens, tantus statim dux exstitit, vt quanto tempore vix para-

paratum exercitum alius accepisset, ipse priuato consilio delectum [...]
cerit, militesque armatos eduxerit ad pugnam. Neque latebras a[...]
quibus ignoratus tutusque ad Sullam perueniret, sectabatur. pal[...]
cedens, quascumque inter eundum regiones attingebat, ad comm[...]
caussam adducere nitebatur. Hæc vbi Romam perlata sunt, qua[...]
fidem erant ætatem potius Pompeii quam indolem æstimantium, [...]
quam ineptis nunciis in maius aucta spernebantur. sed posteaqua[...]
tiore fama innotuerunt, Senatus Iunium Brutum proficisci adue[...]
CAP. XV. *In itinere Brutum vincit.* lum iussit. Iam & Carinas & Cœlius cum suis quisque copiis e[...]
diuersis ex partibus obiecerant. Igitur tribus hostilibus exercitib[...]
ctus, in Brutum summa vi conuertit. Primi vtrimque equites con[...]
runt: nam Gallicum equitatum Brutus adduxerat. ibi prouecto[...]
signa adolescens, insigni robore Gallum qui & ipse ex diuersa ac[...]
currerat, lancea deiectum interfecit. vnde timor incessit hostibu[...]
mox fuga; suorumque in aciem impacti, peditem quoque turb[...]
auerterunt. Sic fuso Bruti exercitu, quum inter reliquos duces o[...]
cordia esset, alius alio castra mouerunt. Pompeius oppida discessu e[...]
CAP. XVI. *Mox Scipionē, & Carbonem.* præsidiis nudata, voluntate incolarum recepit. Mox Scipio Consu[...]
exercitu occurrit, non meliore quam antea contra Sullam euentu. [...]
milites eius simulatque Pompeianos conspicati sunt, salutatione fa[...]
illos transierunt. Postrema cum Carbone lucta fuit, ad Æsin flumen[...]
tas equitum alas obiiciente. Sed ille in loca iniqua detrusos, qu[...]
uadendi via non esset, cum armis equisque in deditionem accepit. [...]
rus horum Sulla, qui nihil dum aliud, nisi de primis Pompeii cona[...]
audierat, & de adolescente solicitus, ne per tot hostium exercitu[...]
rumpere posset; in occursum eius expeditam manum duxit. Ho[...]
Pompeio compertum, neque longe abesse Sullam, ornari signa, ar[...]
ordinarique exercitum iussit, vt Imperatoris oculis quam pulcherri[...]
speciem obiicerent. magnos enim ab eo honores, nec immerito [...]
CAP. XVII. *Igitur valde honoratur ab Sulla.* bat: spe tamen maiores adsequutus est. Nam vt eum accedere ad [...]
la, simulque tres aquilas, & egregiam sub signis iuuentutem, feruo[...]
gestarum conscientia alacrem adspexit, desiliit ex equo, appellatu[...]
vt par erat, à Pompeio *Imperator*, vicissim *Imperatorem* illum salu[...]
multum mirantibus, qui nominis huius honorem adolescenti trib[...]
iri minime exspectassent ab eo Sulla, qui de isto cum Scipionibus &[...]
riis dimicaret. Cetera quoque ad eamdem formam comitatis fuere. [...]
peio venienti adsurgere de sella, caput aperire: quæ postmodum [...]
Dictator priuato seruauit: vnum omnium Pompeium hoc honore d[...]
CAP. XVIII. tus. Sed & consilia cum eo communicabat omnia, & plurimum i[...]

virtute reponebat ſpei. Aliquando etiam egit cum eo, vt in Ciſalpinam Galliam cum imperio proficiſceretur. Eſt enim ibi, ait, Q. Metellus vir optimus, & bello non ſpernendus. Sed neſcio quomodo ſegnius ibi res gerit, quam hæc tempora deſiderent. Nobis maxima in celeritate ſpes eſt: niſi quamprimum vincimus, vincimur. Et hic quidem omnia proſperrime deceſſerunt: pacati, quotquot à tergo reliquimus populi: tua virtute alii adiuncti. duo hoſtium exercitus fuſi fugatique, totidem ad nos ſponte concedentes, & initium victoriæ magnificum, & partem haud exiguam fecerunt. Eſt tamen adhuc aduerſariis permultum virium: neque temere debilitentur, quamdiu Ciſalpinam tenere Galliam poſſunt: vnde illis noua ſemper copiæ ſubmittantur: etiam trans Alpes colentium adfluentibus haud paucis. Et hunc in vſum digreſſus à me Metellus erat. ſed video ſeneſcentem eius virtutem iuuenili feruore excitandam eſſe. Tibi viget ætas, viget gerendarum rerum cupido. nec ideo cautionis eges. animum prudentiamq; tuam paucis menſibus maiore documento approbaſti, quam edere multi veteres Imperatores potuerunt. Abi ergo bonis auibus, & illas nobis prouincias recipe. non magis illi pares tibi hoſtium duces erunt, quam fuerunt, quibuscum hactenus congreſſus. Ego hinc facile ſuſtinuero bellum; ſi & ab illa parte ſuperiores ſimus, haud dubitanter è tyrannorum manibus recuperabimus Rempublicam. Hæc vbi Sulla dixerat, Pompeius, quamuis in illa ætate & fortuna, modeſtiæ ſatis tenax, negauit rectum ſibi videri, ſi natu & dignitate maiori prouinciam extorqueret. Neque vero te mandante quidquam negotii defugiam. non cepiſſem hæc arma, certe non ita cepiſſem, ſi laboribus & periculis potuiſſem abſterreri. Sed Q. Metellus is ſane vir eſt, quem à me adfectum iniuria videri nolim. Fortaſſis etiam per ſe res ita geret, vt fortunæ tuæ deſiderioque reſpondeat. quod ſi forte in tantum impar hoſti futurus eſt, vt ſuſtinere eum poſſe diffidat: haud dubie mittet ad te literas, & conſilium rebus ſuis auxiliumque poſtulabit. Ipſo porro arceſſente, promptus & lubens ibo. Et hanc ſententiam tibi quoque probari non dubito, imperator. cui & ipſi fuiſſe viderer iuſto cupidior, ſi prouinciam oblatam ſtatim acciperem. Sed & nobis, qui pro legibus & Republica gerimus bellum, honeſtius fuerit, nihil commiſiſſe quod illis parum congruere videatur. Neque forcaſſis vtile ſit, Q. Metellum tanta nobilitate & gratia virum offendi. nam propter illum, & ſi qui præterea ſunt eius ſimiles optimatium partes vocamur: & quemadmodum illius fauor multorum tibi adiunxit animos, ita multi ſe læſos in vno putabunt. Præterea mortalium omnium fata diſpenſat DEVS. qui ſi forte de me aliquid in illa prouincia ſecius decerneret: iam omnium conuiciis non mea ſolum temeritas, ſed tuum quoque conſilium vapularet. Ita res dilata eſt, donec eam in ſententiam paulo poſt ab ipſo Metello literæ venerunt. Inter hæc propemodum tota nobilitas Vrbe relicta in caſtra Sul-

CAP. XIX.

Quod ibi Q. Metellus ſegnius administrare res putabat.

CAP. XX.

Id Pompeius modeſte renuit.

CAP. XXI.

Inuito Metello iterum.

CAP. XXII.

stra Sullana venerat: robur simul partibus, simul speciem ac decus adferens. Neque tamen ex diuerso leue momentum in consensu Consulum erat; & ad summi imperii nomen ex omni Italia, & circumpadana Gallia ingentes copiæ confluebant: quibus ferme apparatibus vtrimq; quod reliquum æstatis erat, consumptum est: ita tamen vt nec ab expeditionibus cessaretur, partium ducibus hinc inde, vt cuique occasio adesse videbatur, omnia tentantibus.

IOH. FREINSHEMII

SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER PRIMVS ET QVINQVAGESIMVS.

In locum lib. LXXXVI. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitom. Lib. LXXXVI. Liv.

QVum C. Marius, C. Marii filius Consul ante annos viginti per vim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & auaritiam in prætorio suo viuus exustus est. L. Philippus legatus Sullæ Sardiniam, Qu. Antonio Prætore pulso & occiso, occupauit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus ciuitatem, & suffragii ius nuper datum, fœdus percussit. idemque ex fiducia iam certæ victoriæ, litigatores à quibus adibatur, vadimonia Romam differre iussit; quum à parte diuersa vrbs adhuc teneretur. L. Damasippus Prætor, ex voluntate C. Marii Consulis, quum Senatum contraxisset, omnem quæ in Vrbe erat, nobilitatem trucidauit. ex cuius quidem numero Q. Mucius Scæuula Pontifex maximus fugiens, in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum à L. Murena aduersus Mithridatem in Asia renouatum continet.

A. V. C. DCLXXI. ANno sequente C. Marius C. F. C. N. ante ætatem per vim creatus Consul, collega Cn. Carbone honorem iniit: quem vt immaturum periculoque plenum Marii mater acerbe fleuisse dicitur. Is adolescens C. Marii fratre genitus, à patruo adoptatus, quo ætatis anno Consulatum ceperit, scriptores dissentiunt: quinque, aut sex, aut septem annis vicesimum egressum apud diuer-

diuersos reperitur, sed vt Liuianis reliquiis adhæream, quæ minorem annis viginti faciunt, ea quoque ratione adducor, quod nihil ab eo ante hæc tempora gestum traditur, quum eius rei, si adfuisset ætas occasiones multas fuisset habiturus: quodque C. Marius senex *ideo se bellum Mithridaticum appetere, quo se potissimum magistro filius militiæ rudimenta poneret*, iactauerat. Acris eo anno hiems, quum impedimento rebus gerendis esset: eo intentius cogendis ad bellum pecuniis Consules incumbebant. Et ne militibus stipendia deessent, festinantibus in summa inopia Patribus, Senatusconsultum, quale tum potuit, factum est, *vt aurea atque argentea templorum ornamenta conflarentur*. Principio veris ad Æsim fluuium, Galliæ tum Italiæque terminum, Q. Pius cum legato Carbonis Carinate signis collatis dimicauit. Ab orta luce ad meridiem summa vtrimque contentione pugnatum quum esset, Carboniana acies loco cessit, multis ex suo numero desideratis. Idcirco vicinis ad Metellum deficientibus, Consul Carbo ingentibus copiis adfuit, tam prope collatis castris, vt viribus superior obsessum tenere hostem videretur. In Africa deinde res turbatæ, Prætorque C. Fabius Hadrianus propter auaritiam ac crudelitatem in ciues Romanos, qui Vticæ commorabantur, in prætorio suo viuus exustus est. Quippe *homo nequissimus Regnum Africæ adfectare, coactaque seruorum manu de principum nece conspirasse* dicebatur. Nulla postmodum de hac re quæstio fuit: non solum ob tempora Reipublicæ; sed quia iustam fuisse vltionem consensu Senatus & omnium credebatur. In Sardinia quoque ciuilia arma se commouerant, vincentibus & ibi Sullanis: & à Legato Sullæ L. Philippo prouincia, Q. Antonio Prætore pulso & occiso, occupata est. His partium successibus quum nihil magis obsistere quam metus Italicorum populorum videretur, ne Sulla rerum potito ius ciuitatis & suffragiorum recens acceptum amitterent: Sulla missis quos apud vnamquamque ciuitatem valere gratia & auctoritate nouerat, fœdus cum iis percussit. tanta iam fortunæ suæ fiducia, vt à quibus aditus fuerat litigatores, Romam differre vadimonium iuberet, quamquam Vrbs adhuc aduersæ factionis armis tenebatur. Quibus rebus quum exulceratus C. Marii Consulis animus esset, adolescens paternæ sæuitiæ, scripsit ad L. Brutum Damasippum, *vt Sullanæ factionis principes trucidaret*: velut imminente iam fato in antecessum vltionem rapiens. Ille conuocatos in Senatum quasi de Republica consulturus (Præturam enim Vrbanam gerebat) C. Carbonem cognomento Aruinam, virum Prætorium, *Consulis fratrem patruelem*, & P. Antistium socerum Cn. Pompeii *in Curia Hostilia trucidauit*. L. Domitius fugiens circa fores in-

Marginalia: CAP. II. — *Templorum ornamenta conflantur.* — CAP. III. — *C. Fabius Hadrianus in prætorio suo viuus crematur.* — CAP. IV. — *Sullæ fiducia.* — CAP. V. — *Marius per Damasippum principes mactauit.*

res interemptus est. Q. Mucius Scæuula Pontifex maximus, vir laudatissimæ vitæ, ad vestibulum Vestæ confugerat: sed ad aras occisus, sanguine suo simulachrum respersit: vt inane numen, & in tanta infamia pudoris expers, cruore saltem indefensi clientis erubesceret.

CAP. VI.

A suis quidem cultoribus ita contemptum est, vt per eos minime steterit, quo minus in ipsis penetralibus mactatus, sempiternum illum horrendæ religionis ignem sanguine suo restingueret. Neque satiatus cædibus Prætor ni ludibrium etiam crudelitati adiecisset, truncum Carbonis corpus patibulo adfixum, circumgestari iussit: ceterorum quoque corpora per carnificem vnco tracta, atque in amnem abiecta sunt. Vxor Antistii Calpurnia Bestiæ filia, quum de casu mariti cognouisset, gladio semetipsam interemit. Dum ad hunc modum Italia ceteraque Europæ bellorum violentia inhorrescunt,

Calpurnia [illegible]

CAP. VII.

Asiam denuo Mithridate irritato L. Murena concussit. Is relictus à Sulla cum Fimbrianis legionibus, vt Asiam ordinaret, triumphi cupiditate, belli nouandi caussas circumspiciebat. Mithridates in patrium Regnum reuersus, bellum Colchis atque Bosporanis faciebat, qui Romani belli tempore ab imperio eius defecerant. Colchi Mithridatem filium Regis, eum cuius aduersus Fimbriam præclara tametsi infelix opera fuerat, Regem deposcebant: votique compotes facti statim arma deposuerant. Ergo Mithridates ingenio & peritia rerum suspicax, filii profecto astutia rebellionem eam ceptam arbitratus, quo sibi Regnum Colchorum extorqueret, ad se comiter vocatum compedibus aureis vinxit; & paulo post interfecit: minime recenti humanarum mentium fluctuatione, vt nunc liberorum caussa quærant Regna, nunc Regnorum caussa occidant liberos.

Mithridates filium interficit.

CAP. VIII.

In Bosporanos deinde adeo magnam copiarum nauiumq; collegit multitudinem: vt plerique contra Romanos magis hæc omnia parata interpretarentur, quam quos ille volebat inuasurus videri. Suspiciones horum haud parum mouere credebatur, quod Mithridates Ariobarzani Cappadociam ita restituerat, vt tamen loca aliquot opportuna tum quoque retineret. In hac ægritudine animorum, quum ad Murenam Archelaus cum vxore & liberis perfugisset; adeo magnū ad omnia momentum attulit, vt iam nemo quin suscipiendum esset bellum dubitaret. In magna illum inuidia, iam à tempore Chæronensis pugnæ fuisse, supra ostendimus: neque eximi Regi poterat, æquioribus conditionibus transigi potuisse, si magis ad suam gratiam, quam ad Romanam Archelaus respexisset.

Archelaus ad Murenam perfugit.

CAP. IX.

Igitur ille non ignarus, suspicacem Regis animum ne liberis quidem parcere, fuga salutem adeptus, etiam vindicari volebat. Quoque magis moueret Murenam, sponte sua satis in hanc sententiam pro-

Eumq; ad bellum [illegible]

prociuem nactus: *Hæc, inquit, Regum fides est, Murena! quanto quisque plurribus modis gratiam eorum meruit; tanto plerumque est suspectior. Amicos viri non charitate, sed ex vsibus suis deligunt: ita simul eorum ruinam rebus suis vtilem esse crediderunt (vere an falso in eam inciderint opinionem, nil refert) quominus crudelissimis exemplis eos pessumdent, nullo adfectu retinentur. Sed præ ceteris eorum anceps & lubrica est statio, qui magnis exercitibus præficiuntur. Quippe siue feliciter ipsis res decedit, inuidia; siue improspere, suspicionibus onerantur. neque dicere queas, vtrum sit apud hæc ingenia periculosius, qua vincere duces suos volunt, vicisse indignantur. Ego fortunam vtramque ductor copiarum Mithridatis expertus: non aliud pro meis meorumque factis, vulneribus, quorumdam & mortibus præmium exspectare debui, quam vt imperio tyranni occiderer, pro magno habiturus beneficio, si solus hoc paterer, neque liberi mei vxorque vna morerentur. Hæc & alia, quæ non ignoras vel me tacente satis indicant, quo animo & erga illum esse debeam, cuius haud sane meritam crudelitatem fugio: & aduersus vos, qui paulo ante hostem, nunc supplicem vestrum, benignissime suscepistis. Vt igitur vtrique gratiam quam debeo referam; confirmo tibi, haudquaquam vanus auctor, Mithridatem certo certius rebellaturum. Sed vt potius vestro, quam illius tempore incipiatur bellum interest: nondum ita paratus est, quin occupari possit. in eo maximum ad victoriam momentum esse nosti. Neque ego tam parum amicitiis ac clientelis valeo, vt non insignem tum in consiliis hostium indagandis, tum in recipiendis populis, operam nauare possim.* Hæc non postrema festinandi belli ratio, quum ad priorem cupiditatem accessisset; haud difficulter motus est Murena, vt exercitu contracto Cappadociam ingrederetur. Ante omnia reddita sunt Ariobarzani, quæ ad Regnum eius pertinentia Mithridates retinebat. Comana deinde irrupit, maximam iis regionibus Pontici iuris vrbem, vbi magnæ religionis opulentiæque templum visebatur. In eius vrbis præsidio Rex Mithridates aliquot equitum alas collocauerat. quas vbi concisas à Romanis esse cognouit, legatis ad Murenam missis, pacta cum L. Sulla inita seruari postulabat. Forte Græcos quosdam sapientiæ studium professos magis quam præstantes Mithridates legauerat. hi siue gentis odio, siue mores Regis perosi, contra mandatum & vtilitatem eius à quo veniebant, bellum potius Murenæ, quam pacem suadebant. Igitur quia Sulla contentus fidem factis repræsentare tabulas fœderis conscribere neglexerat: negabat *pacta se videre, ad quæ Mithridates prouocaret.* Hoc responso legatis reddito, statim prædatum dimisit suos, neque profanis, neque sacris abstinens manus: deinde quia iam tempus anni rebus gerendis ineptum erat, hibernandi caussa in Cappadocia sub-

CAP. X.

Ducum Regiorum amicitiam statum exaggerat.

CAP. XI.

Operam suam pollicetur.

CAP. XII.

Legationis Mithridatis perfidia.

CAP. XIII.

Mithridates de legatis ad Sullam & Senatum.

ſubſtitit. De his Mithridates tum ad Sullam miſſis, tum ad Senatum legatis querebatur: *Omnia ſe feciſſe, dediſſe, quæ ex formula fœderis & fide bona fieri dari oportuiſſet. Romanis Aſiam, Regibus Cappadociam, Bithyniam, Paphlagoniam reſtituiſſe: receſſiſſe intra patrii Regni limites, longiſſimeque remotum à conſilio ſimul & occaſione Romani belli diuerſiſſimis locis aduerſus Colchos atque Boſporanos dimicaſſe. quum nulla prouocatus iniuria L. Murena, quem L. Sulla cum imperio in Aſia reliquiſſet, irruptionem in fines ſuos fecerit: vrbes expugnarit: præſidia Regia eiecerit aut occiderit: & quamlibet obſi-*

CAP. XIV. *Queſtus de iniuriis Murenæ.*

rente nemine, diuina ſimul ac humana latrocinio ac rapinis vexauerit. Nec hunc iniuriarum finem facere conſtituiſſe, in Cappadociæ hibernis exercitum tenentem, vt quamprimum tempus anni pateretur, redintegrare bellum poſſet. Magnopere igitur poſtulare, Senatus datam ſibi pacem præſtet: Murenam reuocet: res reddere, bellum omittere, iniuriis abſtinere iubeat. Se nec antea libenter arma contra Romanos induiſſe, & nunc paſſurum omnia potius, quam eos iterum hoſtes habeat. Prouidendum tamen Patribus, ne talibus factis inualeſcat apud Reges & nationes opinio; parum intereſſe, ſocii an vero hoſtes populi Romani habeantur. Nam cupiditate ducum, licentia militum, ſublato quod intereſſe debuiſſet diſcrimine, pari violentia & acerbitate omnes tractari.

CAP. XV.

Similia quoque mandata ad Sullam dederat, adiunctis quæ ſingulariter illum attingebant, *qui pacis eius auctor, magna à Rege ad bellum accepiſſet auxilia, maiora exſpectare poſſet.* Hæc erant ſuperiore anno facta. Caio vero Mario, Cn. Carbone Conſulibus, quum nondum reuerſi Roma legati eſſent, Murena tranſito Haly fluuio, qui & alias copioſus aquis, tum continuis imbribus ſupra ſolitum intumuerat, fines Mithridatis libera populatione perſultauit; Rege nuſquam occurrente, ne bello cauſſam dediſſe argueretur. Sic Romanus in Phrygiam Gallogræciamque onuſtus præda receſſit. Ibi conuenit eum miſſus ab Senatu Callidius, qui literas quidem nullas adferebat; palam autem Murenæ nunciauit Senatus verbis, *Regem ſocium amicumque ne laceſſeret.* Deinde quia cum ſolo colloqui conſpectus erat, neque Murena ideo minus hoſtilia faciebat; *dolum Romanorum* incuſans Mithridates *Gordium occurrere, & prædatores coercere* iuſſit. Ille quum & milites multos & iumenta comprehendiſſet, abductis illis, caſtra caſtris Murenæ ſic oppoſuit, vt interfluente amne dirimerentur. Neuter tamen pugnæ tentare fortunam voluit: donec ipſe Mithridates cum maioribus copiis ſuperuenit. Tum cepto circum amnem prælio, quum rebus omnibus impar Murena eſſet, tranſcenderunt amnem Regii, Romanoſque multis cæſis, in collem quemdam munitum, ſe recipere coëgerunt. Mox Rege ad oppugnandum collem

Murena denuo populatur fines Mithridatis.

CAP. XVI.

Sed à Rege profligatur.

CAP. XVII.

prole-

profecto, quum locus ad reſiſtendum parum aptus videretur, deſertus à Murena eſt, magnoque labore, Regiis ſubinde carpentibus agmen, per montes auiis itineribus in Phrygiam penetratum. Celeriter vulgata tam inſperatæ victoriæ fama multos adiunxit Mithridati: breuique omnia, quæ per Cappadociam dux Romanus diſpoſuerat, præſidia deiecta ſunt. Mithridates vt bonis ſuis rebus honorem diis haberet, in alto monte ſacrificium Ioui bellorum præſidi patrio more fecit. Eius hæc fuiſſe ratio traditur. Primus ipſe Rex in ſummo montis cacumine more Perſico, ligna ſuis manibus allata deponit. tum certatim ab aliis adgeſta, poſtquam in quam maximum faſtigium excreuerunt; alia circum humiliori ſtrue firmantur. In ſummo rogo cum melle & lacte vinum oleumque & generis omnis odores largiter adfunduntur, altera pyra, quam humiliorem ſtrui diximus, cœnam præſentibus paratam ſuſtinet, qua peracta, ignis ſubditur: Inde propter copiam materiæ, locique altitudinem tantum flammarum emicat, vt ad centum & triginta millia paſſuum incendium conſpiciatur: neque propter ardoris violentiam quiſquam eo accedere per dies aliquot proximos poſſit. Id ſacrum Perſarum olim Reges faciebant Paſargadis. inde tranſiit ad Ponticos velut hereditario iure, quod ii genere Perſarum Regum erant editi. Nec alienum eſt, quo Mithridatis nobilitas & pars maiorum cognoſcatur, breuem gentis eius recenſionem ſubnectere. Mithridatis, qui tam diu bellauit cum Romanis, eodem nomine pater fuit; Euergetes cognomento; de quo ſuis locis quædam memorauimus. Ante hunc regnauit Pharnaces, Sinopenſium domitor, quos contra patrem eius Mithridatem Rhodii defenderant. At Ariobarzanes Amaſtrin adiunxit Regno, nobilem vrbem; patris Mithridatis opibus validus, qui Cappadociam & Paphlagoniam annis ſex & triginta obtinuerat, valde auctis paterni Regni viribus. Pater enim eius Mithridates anguſtius imperauit, præualente Macedonum potentia. Nam Antigonum ſectari neceſſum habuit, ex Alexandri Magni duce potentiſſimum Aſiæ Regem: à quo etiam fuiſſet occiſus, niſi fuga ſeruaſſet ſalutem. Somniauerat Antigonus (res enim eſt non indigna relatu) ſe agrum auro conſerere Mithridatem vero demeſſum aurum aſportare in Pontum. Laborat hoc etiam inſaniæ genere humanum ingenium, vt & prædictionum harum ratam eſſe fidem putet & nihilo ſecius pugnare cum fato conetur. Igitur Antigonus tollendum de medio Mithridatem ratus, rem totam Demetrio aperuit, filio ſuo. Atque ille miſertus ſodalis & amici, non equidem voce monuit, ne iuſiurandum patri datum falleret, ſed illo inſpiciente in

Mithridates [illegible] ſacrificat.

CAP. XVIII.

Eius ſacrificium ritus Perſicus.

CAP. XIX.

Vnde & Mithridatis genus.

CAP. XX.

Mithridatis Ctiſtæ [illegible].

CAP. XXI.

arena

Initia Regni Pontici.

arena depinxit hastili duo verba, fugere iubens Mithridatem. Atque ille cum sex equitibus profugit, occupatoque castello, cui nomen erat Ciniata, fundamentum iecit eius Regni, quod in octaua demum successione Romanis armis subiugatum est. Igitur & conditoris cognomento celebratur; quod ipse primum sui iuris Regnum iis locis instituit est; quibus ante Ariobarzanes Phrygiæ Satrapa & Rhodobate alius Mithridates, qui Platonis imaginem dedicauit Musis, precario per Regum Persicorum purpuratis Præfectisque præfuerant. Nam à septem Persis oriundi, datam à Dario Rege maioribus suis ad Euxinum Pontum Satrapiam, perpetua successione tradiderant posteris. Quorum omnium potentissimus Mithridates, quum & maiorum antiquissimam gloriam, & tum amissas nuper, tum superstites adhuc opes animo reputaret; non satis fractus vno bello, Romani populi vastum imperium iterato sumptis armis oppugnare audebat,

CAP. XXII. *Quod prius fuit Satrapia Persica.*

I FREINS-

IOH. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER ALTER ET QVINQVAGESIMVS.

In locum lib. LXXXVII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epit. Lib. LXXXVII. Liuiani.

SVlla C. Marium, exercitu eius fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Præneste obsedit: vrbem Romam ex inimicorum manibus recepit. Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res à legatis eius, eadem vbique fortuna partium gestas, continet.

SVb idem tempus L. Sulla ducto in Volscos exercitu Setiam oppidum cepit: non procul inde castra habente C. Mario. qui audita deditione oppidi, quum prope Signiam ad Sacriportum (id loco nomen) cum quinque & octoginta cohortibus venisset; insequutum Sullam ad pugnam prouocauit. *C. Marius L. Sullam ad pugnam prouocat.* Proxima nocte visus Sullæ per quietem C. Marius senior fueras, præcipiens filio, monensque vitaret illum diem, minacem & consiliis suis aduersum. Id somnium valde confirmauit Sullam, vt eo potissimum die dimicare optaret. Idcirco missis qui Dolabellam arcesserent (is cum parte copiarum procul castra erat metatus) quadrata acie iter versus hostem facere instituit. Nec omittebant Mariani locis opportunis offerre sese, & alibi saxa aut cespitem obmoliendo vias claudere, nonnumquam variis locis ex occasione conserere manus: donec ita defatigati pugnando simul eundoque Sullani sunt, præsertim quia molestus imber accesserat vt præ lassitudine vix consistere possent. Id Imperatori nunciatum à tribunis est, simulque milites ostensi, scutis humi defixis sese sustinentes. Fremens ille frendensque tempus, quod sibi felicissimum ad pugnam futurum existimauerat, ita perire, signum consistendi castrisque ponendis dedit. Ceterum quemadmodum paulo ante certam eius spem lassitudo militum destituerat, ita tum depositam hostium ferocia reddidit. Marius cum equitibus ferociter inuectus (fessos enim atque operi intentos fundi posse sperauerat) hac ignominiæ specie sic accendit veteranum exercitum vincique insolentem, vt omisso opere pilisque in

CAP. II. *Eiusque copias varie vexant.*

CAP. III.

 margi-

Prælium ad Sacriportum. margine fossæ defixis, gladios stringerent. Hoc initium acerrimi prælii fuit: collatisque signis aliquamdiu pari contentione animorum dimicatum, donec inclinante sinistro Marii cornu, priusquam aperta fuga fieret, quinq; cohortes cum duabus aliis signa proiecerunt, & simul transierunt ad hostem.

CAP. IV. Ea res ceteros in confessam fugam egit, & insequentibus alacriter, qui paulo recentiores erant, Sullanis, magna fugientium strages est edita. Fenestella cum quibusdam aliis scriptoribus *interfuisse prælio C. Marium* negant, *sed vigiliis laboribusque confectum, signo pugnæ dato, sub dio quieuisse, & fugiente iam exercitu, vix potuisse excitari.* *Marius Præneste fugit.* Fuga reliquias exercitus Præneste abstulit, quod natura munitum oppidum, Marius etiam præsidiis firmauerat. Sed tanta fuit trepidatio, vt intromissis qui primi accurrerant, deinde metu ne vna hostes irrumperent, Prænestini clauderent portas: factumque est, vt Marius tum demum superueniens fune demisso in murum subduceretur.

CAP. V. Ceteri plerique omnes in conspectu suorum cæsi captiue sunt. Sulla *viginti millia hostium in prælio cecidisse, capta fuisse octo* scripsit: *suorum tres tantum & viginti desideratos.* Samnites quotquot in manus venerant, occidi omnes, tamquam perpetuos hostes nominis Romani, Sulla imperauit. *Carbo vincitur à Pompeio & Metello.* Huius pugnæ fama Carbonem, à quo Metellus grauiter premebatur, sic exterruit, vt protinus ex locis quæ ceperat præsidia deduceret, & cum exercitu Ariminum properaret. Sed forte fortuna accidit, vt per idem tempus Metello opem ferens Pompeius aduentaret: qui discessu hostis cognito, castra eius occupauit; tergisque abeuntium inhærens, multis occisis, multis ad deditionem pellectis, magna illum exercitus parte spoliauit.

CAP. VI. Et Metellus alium Carbonis exercitum signis collatis cecidit, facili victoria, quia tum quoque inter pugnandum quinque cohortes hostium ad illum defecerant. *Pompeius Senas diripit.* Neque multo post Pompeius circa Senas deuicit Marcium, & vt præmium laboris strenue nauati haberent, vrbem captam à militibus diripi passus est. Sed non sicut indulgens in benemeritos, sic etiam insolentibus lenis aut propitius fuit. Mediolani trucidatus iniussu suo Senatus fuerat: eaque culpa ad multos pertinebat. Pompeius igitur, ne tumultum mouerent, si soli euocarentur, veritus, vniuersum exercitum adesse in concionem iussit.

CAP. VII. *Eius Stratagema.* Sic nocentes quia cum omnibus acciti erant, aliud quid velle Imperatorem rati, adfuerunt: & cetera pars exercitus, quæ pura ab illo crimine erat, postquam intellecta res est, tanto diligentiorem in custodiendis reis præstiterunt operam, ne illorum fuga sibi tamquam consciis eiusdem noxæ imputaretur. Interim & Sulla compulsum intra Prænestinorum mœnia Marium, circumuallare cæ-

tum

perat, quia propter loci naturam expugnari armis nequibat. Nam supra vrbem mons excelsus in altitudinem amplius passuum ducentorum quinquaginta consurgebat: hæc arx erat ciuitatis, & ab diuersa parte continentibus iugis angusta ceruice iungebatur. Igitur fossam vallumq; CAP. VIII. è longinquo duci iussit: operiq; Lucretium Ofellam præfecit, Equitem *Sulla Præneste obsidenti Lucretium præficit.* Romanum, qui nuper è Carbonianis partibus ad se transfugerat. Id consilium à quibusdam repræhensum est, non improbabiliter quærentibus, *cur è tot egregiis quos circa se habebat viris neminem, sed obscurum & ignobilem hominem ad tantæ rei ministerium delegisset. certe fœdissimi propositi conscium humiles potius, & seruituti paratos extollere voluisse: à bonis viris haud æque promptum ad turpia obsequium exspectantem.* *Illa quoque caussa subesse* putabatur, CAP. IX. *Vituperatur.* *ne præstantes virtute ac nobilitate homines consiliorum gestorumque laudem ad se retraherent;* Republicaq; *restituta pari cum illo iure censeri æquum putarent.* Viles ergo malebat, qui modicis præmiis contenti, famam potentiamque solidam ad Imperatorem transmitterent. Sed paulo ante, quum aduersariorum apparatibus omnis Italia streperet, & ingentes passim exercitus contra se ducibus minime contemnendis concitarentur, optimum quemque honestissimumque maximo studio ambiuerat, eorumque opera gratanter erat vsus. O grauem vitæ pestiferamque luem CAP. X. quæ vinculum humanæ societatis soluit, maximumque rerum gerendarum instrumentum obtundit ac hebetat! Quem enim omnium fidum nobis, nostræque vtilitatis caussa omnia facturum sperare possumus; si hæc pessima consuetudo inoleuit, vt quos ob spem præstandæ operæ charos habuimus, post præstitam spernamus? Ceterum Sulla rebus ad Præneste constitutis Romam petens, omnibus viis globos militum præmittebat, *Sullani Romam recipiuntur.* præcipiens, vt exclusi mœnibus Hostiam concederent: recepti ad portas præsidii caussa remanerent. Sed illis non quæ in via modo erant vrbes, sed ipsa Roma statim patuit: fame vrgente populum, & iam inter tot ciuilium bellorum vicissitudinem adsuetis hominibus potentiori accedere. Sulla, quum ex sententia rem procedere comperisset, nihil con- CAP. XI. tatus ad Vrbem venit, & copiis in Campo iussis tendere, ingressus, bona inimicorum, qui sub aduentum eius omnes profugerant, sub hasta vendidit. Aduocato deinde in concionem populo, *necessitatem præsentem,* *Sulla concionatur.* miseratus, *quod iterum armatus adire Vrbem cogeretur, quam contra omnem vim atque omne periculum, armis suis semper studuisset defendere;* *improbitatem atque peruicaciam aduersariorum,* incusauit, *qui neque secunda fortuna quiescere, neque aduersa pœnitere didicissent.* *Sibi semper certum fixumque* CAP. XII. *fuisse, in honorem communis patriæ, acerbissimis aduersariis parcere.* Huius ani- *Constantiã suam prædicat.*

ni se non suos tantum duces legatosque, sed ipsum populum Romanum habere testem, cui lenitatem suam semper approbarit, quamdiu suo se ingenio vti peruersitas inimicorum siuisset. Sed vbi viderit eosdem illos, quorum iniurias patriæ condonasset, suam mansuetudinem pro ignauia accipere, atque velut impune quidlibet ausuros, ipsi patriæque eamdem perniciem meditari; vim atque temeritatem improborum virtute ac constantia repulsurum, scelestis atq. nefariis armis iusta ac pia opposuisse.

CAP. XIII. *Adfuisse etiam caussæ meliori deos, adfuturosque. Considerent igitur Quirites, & quemadmodum temperando à bonis innocentium, quæ diripienda ipsis praui homines obiecissent, insigne edidissent beneuolentiæ suæ in has partes documentum, ita nihil à se aliud, quam quæ ipsis essent optatissima exspectarent, paulo post sublatis discordiis pacem & qualem desiderarent Reipublicæ statum visuri.*

Pacem & bonũ Reipublicæ statum pollicetur. Hæc ita vti dicta erant, à plerisque accipiebantur, at quibus reputatio temporum, & quæ paulo ante viderant, acrius exercebant ingenia, rem esse periculi plenissimam autumabant.

CAP. XIV. *Id prudentes non credunt.* *Etiam melioribus sæculis, quum nondum quotidianis rebus accenseri bella ciuilia, & in Vrbe, in foro, in Curia pugnæ cædesq. possent, sæpe discordiam partium ad sanguinem necemque imbecilliorum peruenisse. Sullam, tametsi mirifice adhuc lenitatem præferat, ita tamen irritatum ab aduersariis esse, vt ab ipsa Modestia vix possit postulari, in tanta vindictæ & caussa & occasione, incruenta Reipublicæ conuersio. neque illum ingenio abhorrere à sæuitia, sed tempori dedisse, ne præmature efferuesceret: ne sic quidem temperare potuisse, quin euidentia nonnulla crudelis animi argumenta erumperent.*

CAP. XV. *Priora Sullæ facta æstimantur.* *Priore sane bello, quum seruatus à Mario ad legiones iam alii decretas redisset; vi ac armis omnium rerum arbitrium arripuisse: Vrbem occupasse: multisque ipso conniuente, interim & iubente occisis, coëgisse Senatum, vt complures egregios viros facultatibus suis exutos, patriæ adspectu priuatos, hostes iudicaret. Sed nec ambitionem eius minus, quam iracundiam metuendam esse. Cupiditate honorum & dominationis multos ingenio mites eo se præcipitare, vnde sine suo aut aliorum exitio eniti nequeant. Iam vero ita comparatum in rebus humanis, vt sine vlla cunctatione alios quisque pro se, quam se pro aliis perire malit.*

CAP. XVI. *Et ingenium ciuilis victoriæ.* *Non posse exsistere clementem animum in ciuili victoria: iras, odia, offensas, quamquam mitissimos mores exacerbare. accedere licentiam summæ potentiæ: & interdum vel à nolentibus aliquid durius fieri, vt admoneantur homines, quantum victoribus liceat, si velint. multa quoque contra voluntatem facere cogi, vt satisfaciant adiutoribus victoriæ. horum inexplebilem auaritiam, nullis vmquam opibus exsatiari posse. sed ad has parandas opus esse crudelitate. nam & adimi bona innocentibus inuidiosissimum esse, & iniustissimos etiam, quum facere scelesta nihil pensi habeant, probos tamen videri malle. nihil ergo reliquum, quam et*

quibus

quibus eripere facultates constituerint: eis prius adimant vitam, quæ tamquam fontes puniisse credantur. Ceterum Sulla, non diutius Romæ moratus, quam vt curatis instantibus, amicorum quosdam Vrbanis rebus præficeret; inde contento cursu Hetruriam petiit: quod apud Clusium Carbo Consul florentes copias, ipsum partium robur contraxerat. Accesserant Celtiberorum alæ, quas nuper Hispaniarum Prætores Consulibus auxilio miserant. cum his præcursores Sullæ contracto ad Clanim fluuium equestri prœlio, circiter quinquaginta occiderunt: ducentos septuaginta non captos, sed sponte transgressos, deduxerunt ad Imperatorem. Carbo re cognita infensus Celtiberis, & parem reliquorum perfidiam metuens, circumdatos valida manu omnes trucidauit. Eodem tempore Sulla cum alia parte copiarum in agro Caletrano circa Saturniam coloniam oppositos sibi hostes vicit: & Metellus Rauennam nauigans, Vritanum agrum planum & frumenti feracem in potestatem redegit.

CAP. XVII. *[illegible]*

CAP. XVIII.

Aliæ quoque Sullanæ copiæ in Neapolitanorum oppidum noctu proditorum opera recepti, promiscua cæde compleuerunt omnia, triremesque ciuitatis abduxerunt. Etiam, vt vbique eadem partium fortuna esset, in Spoletinis campis Pompeius Crassusque Carbonianorum tria millia conciderunt, Carinatisque castra circumsederunt. Inter hæc Sulla Carboque capita factionum apud Clusium ab oriente die ad occidentem commisso prœlio, neutro inclinante victoria, tenebrarum superuentu diremti sunt. Carbo deinde copias magnas ad eximendum obsidione Carinatem misit: quibus insidiæ à Sulla positæ, & ad duo millia interempti sunt. Carinas fœdam tenebris & pluuia noctem nactus, ex locis iniquis exercitum ad tutiora deduxit: magis dissimulantibus, quam ignaris hostibus, quod inter cæca tenebrarum & tempestatis ad prœlii laborem aleamque prodire pigebat.

Prœlium ancipiti [illegible].

CAP. XIX.

Post hæc Carbo ad liberandum Præneste, vbi collegam fame premi compererat, Marcium cum octo legionibus misit. Eas angustis locis insidiæ Pompeii quum excepissent, fuga stragesq; facta est, & in tumulum quemdam, quod euaserat, reiectum. Marcius, non exstinctis ignibus, ne consilium proderetur, ad Carbonem, vt re desperata refugiebat: sed prodita re, seditiosis militum vocibus agitatus, auctorque insidiarum quas essent passi appellatus est. Eoque tandem irarum ventum, vt conuulsis signis pars Ariminum peteret; alii passim domos dilaberentur: neque ad summam plus septem cohortibus apud ducem permanerent. Irrita Marcii expeditio M. Lamponium, Pontium Telesinum, Guttam Capuanum Italicos duces accendit, vt eo promptius ad auxilium *Marii* concurrerent.

Marcius [illegible].

CAP. XX.

Neque spernendæ his vires, septuaginta millia armatorum erant. Sed vbi hos aduentare Sulla cognouit, qui-

Similiter & Italici [illegible].

quibus locis maxime arcta sunt itinera, & necessario transeundum hostibus erat, castrametatus; frustra quærentes aditum, exclusit. Prima Marius, nullam nisi in se ipso spem reliquam videns inter oppidum & opera Sullæ (spatium enim satis magnum intererat) castellum castrum. machinisque & copiis ibi collocatis, eruptionem tentauit. Sed quum per complures dies nequidquam se fatigasset, accurrente Sulla, intra Præneste repulsus est.

IOH. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER TERTIVS ET QVINQVAGESIMVS

In locum lib. LXXXVIII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitom. Lib. LXXXIIX. Liv.

SVlla Carbonem, exercitu eius fuso ad Clusium, ad Faventiam Fidentiamque cæso, Italia expulit: cum Samnitibus, qui soli Italicorum populorum nondum arma posuerant, iuxta vrbem Romam ante portam Collinam debellauit: recuperataque Republica, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum vnquam fuit: inquinauit. Octo millia deditorum in villa publica trucidauit: tabulam proscriptionis posuit: Vrbem ac totam Italiam cædibus repleuit; inter quas omnes Prænestinos inermes concidi iussit: Marium Senatorii ordinis virum, cruribus brachiisque fractis, auribus præsectis, & effossis oculis necauit. C. Marius Præneste obsessus a Lucretio Ofella, Sullanarum partium viro, quum per cuniculum captaret euadere, septus ab exercitu, mortem sibi consciuit, in ipso cuniculo, quum sentiret se euadere minime posse, cum Pontio Telesino fugæ comite, stricto vtrimque gladio concurrit: quem quum occidisset, ipse saucius impetrauit a seruo, vt se occideret.

PAulo ante quam Sulla ad Sacriportum dimicaret, à ducibus eius, duobus Seruiliis ad Clusium; Metello Pio ad Fauentiam; M. Lucullo circa Fidentiam, Carbonianos magnificis prœliis victos esse, Velleius Paterculus retulit. Sed ego Liuianam historiam vestigiis persequutus, seriem rerum Appiani

Carbo & Norbanus Metellum oppugnant.

Appiani quoque testimonio fultus, aliter contexui: Igitur quibus temporibus repulsus intra Prænestina mœnia Marius fuit, iisdem ad Fauentiam Carbo Norbanusque per absentiam Sullæ Metello imminentes, coniunctis exercitibus prope castra eius vix vna hora diei reliqua venerunt. Et quamquam statim adfutura nox erat, præterea locum pugnandi densa circum vineta arctabant: ita magis quam consilio impetum fecerunt, tamquam inopinata audacia plus formidinis illaturi.

CAP. II.

Magna strage vincuntur.

Sed iniquo loco, quum impediti vitibus milites prociderent neque armis vti possent, magna cæde victi sunt; exercitusque omnis ita dissipatus, vt morte decem millium, sex millium transfugio, ceterorum quo cuique visum fuerat abeuntium desertione, non vltra mille hominum seruatis ordinibus Arretium sit reductum. Alia quoque legio Lucanorum, quam P. Albinouanus, qui cum Mario sene hostis iudicatus fuerat, ducebat, frustra indignante Albinouano, signa ad Metellum transtulit. ille quum omnibus tentatis retinere deficientes nequiuisset, ad Norbanum se recepit. Deinde fata partium, & quam frustra obniteretur reputans, animo commutato, neque simplici scelere proditionis contentus, Norbanum, & qui vna erant duces, inuitauit.

CAP. III.

Norbanus ipse non accessit: Flauius Fimbria ceteriq; quum venissent, omnes inter ipsas epulas trucidati sunt. Albinouanus ad Sullam profugit. Harum cladium fama quum Ariminum, Albinouani proditione oppressum direptumque; deinde alia multa iis locis præsidia alienasset; Norbanus nemini suorum rebus suis aduersis fidem mansuram ratus, priuato nauigio Rhodum auectus est. Carbo nihil non in eo situm videns, si Prænestina solui obsidio posset; L. Damasippum cum duabus legionibus eo proficisci iubet: sed nec ab hoc quidem, occupatis per Sullam angustiis penetrari quitum.

L. Damasippus Præneste liberaturus, ab Sulla impeditur.

Metellus interea, quidquid à Rauenna ad Alpes Gallicorum populorum colit, adiunxit partibus: & ad Fidentiam in agro Placentino M. Lucullus quum à Quinctio obsideretur, cum sexdecim cohortibus aduersus quinquaginta eruptione pugnauit: cæsisque millibus octodecim castra quoque vi cepit.

CAP. IV.

Alacritatem militum ante id prœlium ea re mirifice auctam ferunt, quod contante Lucullo clemens ventus, è vicino prato florum magnam copiam in vallum eius compulit; qui scutis galeisque hærentes, coronati ab hoste exercitus speciem referre visi, velut certo victoriæ omine ad conandum omnes impulerunt. Inter hæc etiam à M. Crasso res in Vmbria gestæ, & insigne iis locis municipium Tuder receptum est. Hæ aliæ super alias clades ita perculerunt Carbonis animum, vt de retinenda Italia desperaret.

Carbo desperata victoria Italiam deserit.

Igitur quamuis ad Clusium adhuc triginta militum millia haberet, præterea duas sub

Damasippo legiones, alias itidem sub Carinate & Marcio, Samnitium quoque ingentes copiæ passibusque fidæ superessent, turpi formidine Italiam, atque exercitum Consul deseruit, cum amicis in Africam prouectus.

CAP. V. *[illegible]*

Relictus ad Clusium exercitus cum Sullanis acie commissa, post viginti ferme millium interitum, dissolutus est, reliquis in suam quoque patriam sparsis. Decus huius victoriæ à quibusdam duobus Seruiliis, ab aliis Cn. Pompeio vindicatur. Quid veri sit haud facile queas discernere: omnes istos duces simul adfuisse prælio non sit absurdum existimare. Seruilii certe magnam eo bello & præclaram operam fuisse boni auctores prodiderunt. Sed Carinas & reliqui Carbonianı duces iunctis copiis ad angustias accesserunt, extremo conatu simul cum Samnitibus perrupturi. quippe Samnites inde repulsi, Campaniam Hetruriamque vastabant, sub inuidia partium se vindicantes.

CAP. VI. *Reliquiæ cum Samnitibus [illegible] Romam petunt.*

Id quoque frustra fuit. ergo quum neque tenere propositum possent, & instante hinc Sulla, inde Pompeio, neq; progredi facile, neque regredi tutum videretur, nocturno itinere Romam petierunt, virorum & commeatuum inopia haud difficilem captu arbitrati: & ad duodecimum neque amplius ab Vrbe lapidem castra in Albano monte posuerunt. Ibi nocte exacta haud exigua cum spe, quod tantis totque ducibus imposuissent; simul cum luce profectos ex vrbe nobiles iuuenes, vna cum Ap. Claudio insigni viro ceciderunt. Octoginta millia bellatorum erant: dimidium eius numeri Samnites implebant; quos solos omnium Italicorum arma retinentes Pontius Telesinus ciuis eorum ducebat, vir domi bellique fortissimus, & magnis certaminibus inueteratus.

CAP. VII.

Igitur quum res ad summum timorem spectaret, Vrbsque tota tumultu & clamoribus sequioris præcipue sexus personaret; primus ab Imperatore Sulla cum septingentis equitibus citato cursu Balbus adfuit: qui tantum moratus, donec sudor equorum consisteret, statim iterum frænari eos iussit, & ad distinendum hostem procucurrit.

[illegible] & Sullæ aduentus.

Interim Sulla raptim exercitu ducto ad portam Collinam circa meridiem peruenit, castrisque ad Veneris fanum positis, vt quique primum aduenerant, *prandere milites, deinde in aciem adsistere* iussit. Iam enim & hostes ad Vrbem castra metabantur. Ibi Dolabella & Torquatus magnopere Sullam obtestati sunt, *ne lassatis itinere militibus patriæ salutem in vnius pugnæ discrimen committeret. Non Marium [illegible] & Carbonem, inimicissimos homines, Romanos tamen; sed Lamponium [illegible] Lucanis, sed cum Samnitibus Telesinum consistere, infestissimos Romani nominis, bellicosissimosque & populos & duces. Atque illos multarum horarum quietem curandis corporibus consumpsisse: sibi suisque simul facienda omnia: [illegible] prandendum, pugnandum esse. non equis, non viris, solidum adesse robur [illegible]*

CAP. VIII. *Eis ducibus [illegible] [illegible]dent.*

bo ac quiete refectis hostibus obuiam ire debeant. Esse quidem sibi militum fidem eximiam, esse virtutem, hactenus etiam Fortunæ singulare obsequium adfuisse: sed neque ab illis plus quam possint, neque ab hac plusquam soleat, exspectari oportere. Numquam non timendam casuum humanorum vicissitudinem: & quamlibet fortes viros à deterioribus opprimi posse, si cum validis & refectis ipsi labore ac inopia debiles committantur. Non esse caussam festinandi, vbi meliorem suam, quam hostium conditionem, factura mora videatur. Si paululum quiescat, non modo redituras militi vires; sed hostium ex desperatione natam audaciam, tempore & spatio rectius omnia æstimandi defecturam. Nunc adhuc dum animi caleant, acre prælium facturos: vbi refrixerit impetus, & modo validissimum iuxta se exercitum, nec procul inde caput rerum Romam recogitauerint; modo suarum aduersarumque partium reputauerint fortunam, aut positeros arma, aut minus constanter oppositeros.

CAP. IX. *Ad reficiendum exercitum.*

Nihil motus horum precibus ac monitis Sulla: *Iam in eo res est,* inquit, *vt quod restat negotii, celeritate confici debeat. Mori præstat, quam hanc ferre ignominiam, vt me incolumi & inspectante, Samnites Lucanique obsedisse Romam glorientur. Tecta Vrbis, & Capitolinam arcem, & quidquid ibi deorum hominumque est, quoties respicerem, exprobrare mihi vel timiditatem, vel negligentiam crederem, si vnum diem amicos nostros in metu, aduersarios, si qui etiamnum Romæ sunt, in spe versari, passus essem. Neque militum lassitudinem, nec Fortunæ inconstantiam obieceritis. Viuerent adhuc immensa hostium agmina, neque Prænestinis mœnibus Marium inclusisset necessitas; si ad Sacriportum his argumentis à pugna fuissem absterritus. Milites mei etiam fessi bene pugnare possunt: & de Fortuna quantum mihi pollicear, quibusque inductus rationibus, haud semel audiuistis. Illa, illa, sicuti perpetuo consueuit, nunc quoque reperiet aut faciet nostræ victoriæ viam. Nec adeo temere ceptum mihi consilium existimaueritis. animos exercitus magis, quam corpora respicio. quamdiu illi vigent, non deerunt etiam fessis lacertis vires: & tamen spatium erit cibo ac modica quiete reficiendi membra. Vos ergo alacres bonaque spe pleni, ad curandum vestras partes discedite: militemque vt solitam nobis virtutem præstet, excitate. nam ego, quod mihi, Reipublica, & exercitui bene vertat, signum pugnæ confestim dabo.*

CAP. X. *Ille non mouetur.*

CAP. XI. *Sed militi & Fortunæ confisus.*

Ita Kalendis Nouembribus post nonam diei horam summis viribus concursum: neque vmquam propior victo Sulla, aut in maiore periculo Roma fuit. Dextrum Sullæ cornu, cui M. Crassus præerat, egregie vicit: persequutusq; fugientes Crassus certos homines misit, qui rem bene gestam nunciarent Sullæ, & cibaria militi poscerent. nam delatus Antemnam vsque, castra ibi posuerat. Sed nocte iam adulta, qui fuerant missi, ad Sullam peruenerunt, defunctum discrimine, cui tum grauissimo ac formidolosissimo subiuerat. Nam interim dum oppositos sibi hostes Crassus fundit fu-

CAP. XII. *Statim prœlium committitur.*

fugatque, læuum Sullæ cornu valde laborarat: quamquam eo ad sistendam suorum fugam Sulla ipse se contulisset. Ferunt albo & pernici equo insidentem, & à duobus hostium equitibus inde agnitum, hastis emissis petitum fuisse: nec animaduerso periculo, sed agasone equum impellente, hactenus esse prætervectum, vt pone caudam equi hastæ in terra defigerentur. Erat hoc morum Sullæ, vt modicum sigillum Apollinis quod ex templo Delphico sustulerat, in conspectu exercitus adoraret, promissamque *victoriam maturari* peteret: id tum etiam eduxit sinu, exosculatusque, fusis quas præsens trepidatio suggesserat precibus, cedentibus cepit obsistere; quosdam minis, alios precibus, nonnullos iniecta quoque manu retinens. Neque tamen efficere potuit, ne multis amicorum familiarumque cadentibus, permistus agmini fugientium in castra sua compelleretur. Et instabat Fortunæ Telesinus, totaque volitans acie, adesse *Romanis vltimum diem, eruendam delendamque Vrbem; numquam defuturos raptores Italicæ libertatis lupos, ni silua in quam refugere solerent, esset excisa*, & alia incendendo militi acclamabat. Igitur multis qui spectatum prodierant, ad Vrbem refugientibus, senes ad custodiam portarum relicti claustra demiserunt: quibus & alii mortales, & quidam Senatorum elisi sunt. tantaque formido fuit, vt propemodum solutus obsidione Marius fuerit, • quia multi fuga ad Lucretium delati, perditas res, oppressum Sullam, occupatam Vrbem nunciabant. Ceterum adnitente Imperatore, & quia clausis portis aliud præsidium nullum supererat, restituta acies est: demumque post primam noctis horam superior esse res Romana cepit. reliquum noctis cædibus datum, castraque hostium capta sunt. Magna ibi strages fuit, quod Imperator edixerat, *ne quis Samnis viuus caperetur*. *Ad quinquaginta hominum millia vtrimque desiderata* dicuntur. In his & Albinus interiit. Postridie Telesinus semianimis repertus est; *victoris* magis quam morientis vultu. caput abscissum cum Damasippi, Marcii, Carinatisque capitibus, qui capti in fuga fuerant, ad Lucretium missa sunt, vt obsessis Præneste ostenderentur. Hactenus omnia Sullæ præclara, aut saltem excusanda videbantur. Recuperata Respublica, parta pulcherrima victoria, patriæ impendens periculum summa vi depulsum, immortalia ad gloriam facinora erant: Damasippum etiam, & alios eiusmodi miseria publica saginatos, iugulari iussos, homines lætabantur. Sed statim hæc decora omnia crudelitate, quanta in nullo alio viro fuit, fœdata sunt. eaque facta edita, & tam à superioribus viri institutis discrepantia, vt vix ab eodem homine profecta viderentur. Modestissimus ante victoriam, simul placere sibi victis Samnitibus cepit, nec enim reliquias belli vllo in numero ducebat, Cinnas & Marios, quorum an-

Margin notes:
CAP. XIII. *[illegible]*
CAP. XIV. *Ergo [illegible] pugnam, victoria.*
CAP. XV.
Sulla mores mutat post victoriam.
CAP. XVI. *Eius immanis crudelitas.*

tea solitus erat incusare sæuitiam, longo post se interuallo reliquit. siue recens talem animum indiderat fortuna; siue dissimulatum ad id temporis, detexerat. Postero quam pugnatum est die quum Antemnam venisset, tria hominum millia, qui se ab hostium acie abruperant, veniam petitum misere: & ille annuit, *siquidem aliqua prioribus sociis illata clade pœnitentiam partium approbassent.* Illi cum aliis conserta manu, amissis oc- CAP. XVII
cisisq; multis, quot supererant (cognita enim caussa cædium ceteri quoque *eadem auspicia sequuturos* dixerant) ad octo millia Sullæ se dediderunt. Eos in villam publicam ingredi iussos, quasi inter suos milites descriptu- *Etiam in deditos.*
rus, eodem tempore, quo Senatum in ædem Bellonæ conuocari iusserat, crudelissime trucidauit: multique simul pagani qui forte eodem venerant, etiam Sullanarum partium homines, perierunt. Corpora in Tiberim proiecta sunt. Dum tanta multitudo cæditur, ipse verba in Senatu fa- CAP. XVIII.
ciebat: Patribusq; ad horribilem tumultũ ac clamorem, tot quem millia indigne moritura edebant, exterritis; eodem quo dicere cœperat vultu, vocisque tenore; *Hoc agite,* inquit, *Patres Conscripti. pauci seditiosi iussu meo* *Vox sane truculentissima.*
puniuntur. qua tantæ acerbitatis voce, vix quidquam ab vllo homine dictum puto truculentius. Proximis deinde multis diebus passim per Vrbem cædes factæ, tanta gladiorum licentia, vt quem quis vellet, occideret. inimicos suos maxime tollebant: deinde quorum aut dignitas inuidiam, aut res familiaris prædam luculentam ostentabat. Eadem CAP. XIX.
ista, velut signo ab Vrbe dato, per omnem Italiam fiebant: & vbique per colonias ac municipia quos aduersatos Sullæ aut satellitum eius alicui constabat, trucidabantur. Plurimi sanguinis, alii spoliorum cupiditate, cædes perpetrabant: erant & qui periculum sibi metuebant, ni aliorum exitio studium partium significassent. Tandem C. Metellus iuue- *C. Metelli*
nis ausus est in Senatu interrogare Sullam, *ecquem ergo suppliciorum finem statuisset. Non enim,* inquit, *hoc deprecamur, vt quos decreuisti tollere, viuant:* CAP. XX.
sed ne quos conseruatos cupis moriantur. Aiunt & Q. Catulum palam dixisse, *Et Q. Catuli interlocutio.*
cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tum negante Sulla, *constitutum adhuc sibi esse, quibus velit parcere:* subiecit Furfidius primipilaris Sullæ turpissimus adsentator, qui mox in petitione magistratuum egregiis hominibus prælatus est: *quin igitur edis quos tibi punire certum est:* Id se facturum recepit, neque multo post, re neque CAP. XXI.
cum Senatu, neque vllo magistratuum communicata, proscriptionis *Proscriptio Sullana.*
proposuit tabulam, qua nomina octoginta continebantur: inter quæ Consularia quatuor, Carbo, Marius, Norbanus & Scipio; deinde Sertorius, & alii quos Sulla præ ceteris oderat. omnium ad inauditæ antea sæuitiæ tyrannicique imperii exemplum indignatione commota; tantum vno

die interpoſito, ducentos viginti, dein poſtridie iterum haud pauciores adſcripſit. Adiecit pro concione, *eos quorum meminiſſet, proſcripſiſſe [illegible] ceteris decreturum, vbi in mentem veniſſet.* Receptatoribus etiam proſcriptorum pœna mortis eſt propoſita, non excepto, ſanguine iunctos [illegible] ternos ſeruare voluiſſent. Et ſicut humanitati ſupplicium, ita crudelitati & perfidiæ merces dicta eſt, in ſingula capita talenta duo. hæc [illegible] ſi dominum occidiſſet, hæc ſi parentem, filio repræſentabantur. [illegible]toribus etiam latentium præmia conſtituta ſunt. Denique quatuor [illegible]lia ſeptingenti, quos ea peſtis ſuſtulit, iubente Sulla, tamquam ad [illegible]ti facinoris ſeruandam memoriam, in tabulas publicas relati ſunt. [illegible] his Senatorum Equitumq. Romanorum duo millia fuiſſe traditum. Neque Romæ tantum, ſed per vniuerſam Italiam furialis illa tempeſtas [illegible]ſæuiit. Seueræ paſſim quæſtiones habebantur, ſi quis ſub Mario aut Carbone legatiſue eorum ſtipendia ciuili bello meruiſſet: ſi pater [illegible] filio iuuiſſet: ſi omnino ſtudioſus illarum fuiſſet. Quibuſdam [illegible] mini datum referunt, quod cum aliquo eorum commune iter [illegible]. Ibi omnia diuina humanaque violata & polluta ſunt. mariti in gremiis vxorum; in ſinu matrum liberi confoſſi. ſacra hoſpitalia, cærimoniæ & religiones deorum, ipſaque eorum penetralia, nemini ſecurum [illegible] percuſſores perfugium dabant. Eratque numerus exiguus per [illegible] odium victoris pereuntium, præ multitudine eorum, qui facultatum cauſſa necabantur. quorum etiam per nomenclatorem conquiſita nomina tabulæ proſcriptionis tyrannus adiecit. Q. Aurelius, vir quieti animi, & conſcientia ſecurus, quum tantum aliorum ſibi dolendam vicem putaret. lectis proſcriptorum nominibus, quum ſe quoq; videret adſcriptum; *Væ miſero mihi*, inquit, *fundus Albanus me perſequitur.* neque longe progreſſus, à quodam, qui eum agnouerat, percuſſus eſt. *idemque* [illegible] Lollii ſine cuiusdam alterius fatum, ſed ex merito fuit. Is ſingulari prauitate ingenii inter turbam in forum ad legendam tabulam geſtiens procurrerat, & quorum propoſita nomina cognoſſet, in eos multa contumelioſe dicebat, calamitate miſerorum [illegible] igitur hunc ſtatim diuina corripuit vltio; namque dum legendo [illegible]pendoque ſingulos perg[illegible] ſuum in ima tabula adſcriptum nomen vide[illegible] quare metu obmuteſce[illegible] quum ſe capite adoperto ſubduceret, agnitu[illegible] & è veſtigio, lætantibus [illegible] adſtiterant omnibus, confoſſus eſt. Inde [illegible] in omnes pauor, nec [illegible] aut facerent, aut omitterent, quo tuti forent, ſatis ſciebant. Accede[illegible] ad tabulam; pro curioſo periclitareris: non accederes; pro indig[illegible] quæreres, quid ſcriptum eſſet; pro te aut tuis conſcientia ſollicitu[illegible] teris: adſtares tacitus; odiis latronum obiicerere, tamquam triſti [illegible]

CAP. XXII.

[illegible]

CAP. XXIII.

[illegible] per Italiam [illegible].

CAP. XXIV.

Plerique facultatum cauſſa necati.

CAP. XXV.

Lollii [illegible] improbitas & fatum.

CAP. XXVI.

Periculoſiſſima tempora.

[illegible]

præsentia damnans. Nam & multi, quod vel subriserant ad talia, vel frontem contraxerant, cædebantur, neque aut amici casu ingemiscere, aut aduersarii exitio lætari impune erat. Præterea multis perniciosius cognominum error erat; quæ percussores, vbi proscriptos non nossent, aliis adfingebant: oriebaturque sæpe imponentium cognomina & reiicientium vehemens contentio. Ne mulieres quidem exemptæ penitus periculo erant, quin etiam illarum nonnullæ gladiis homicidarum obiicerentur. Inter has miserias minus videbantur miserabiles, quos ignaros sortis suæ, aut dum illam discunt, percussor occupabat, eorum qui præuiso periculo se absconderant, solicita & morte tristior vita erat, quia neque profugere, ne deprahenderentur, audebant: neque in tanto omnium metu, quum multi ab amicissimis proderentur, confidere latebris poterant. Neque securiores erant, quorum nominibus crudelis stylus pepercerat. Nec enim modo proscriptos iugulari, sed etiam iugulatos proscribi obtinuerat. L. Catilina, magnam postea famam sceleribus nactus, quum fratrem nondum proscriptum sustulisset, orauit Sullam, vt tamquam superstitis nomen in tabulam referretur, & impetrauit. Ergo vt pro tam pulchro merito dignam referret gratiam, excarnificando M. Mario Prætorio, fratre Consulis operam præbuit: cuius cruciatibus nihil vidit illa ætas crudelius. Hunc enim de caprili casa extractum prius occidi Sulla vetuit, quam exquisitissimis tormentis, ad Lutatiorum sepulchrum, vbi conditus Q. Catulus pater erat, laceraretur: quia L. Cæsar ad Varii bustum occisus à Marianis fuerat. Raptus ergo per ora vulgi Marius trans Tiberim, & virgis inter eundum cæsus, oculis erutis, perfractis cruribus, amputatis manibus, exsecta lingua, membris omnibus contusis, infelicem spiritum per summos cruciatus reddidit. Ad hoc tam immane spectaculum quum forte adstans M. Plætorius Senator linquente animo concidisset, illico mactatus est. Ibidem etiam Venuleius triumuir periit. Caput sua manu defectum, Catilina per Vrbem eadem manu retulit ad Sullam. Erat enim spectaculis eiusmodi nihil Sullæ suauius: & omnium qui vbique erant occisi, capita ad illum relata, pro Rostris proponebantur; eademque omnia pericula creabant inuentibus, quæ de proscriptionis tabula memorata sunt. Sed Catilinam tam gnauum suæ veritatis & industrium satellitem, Gallis quorum potissimum ministerio in occidendis hominibus vtebatur, præfecit. A quibus M. Volumnius, L. Tantasius aliique illustres Equites Romani sunt trucidati, inter quos Q. Cæcilium sororis suæ virum, qui ætate & ingenio quietus, neutrarum partium fuerat, Catilina suis manibus occidit. Interim M. Marii caput Præneste missum Caium Consulem ad vltimam despe-

CAP. XXVII.

Latentium fors miserrima.

CAP. XXIIX.

Quidam iugulati prius deinde proscripti.

CAP. XXIX.

M. Marii crudelissimum supplicium.

CAP. XXX.

Ex alia Catilinæ atrocia facta.

CAP. XXXI.

Transfuga dedi[illegible] C. Marium.

[illegible] ſperationem adegit. Nam qui cum eo obſidebantur, poſtquam alio
ducum audiuiſſent interitum, aliorum ipſi vidiſſent præfixa haſtis c
ta, periſſe Carbonis copias, fugiſſe Norbanum, Vrbem in poteſtate
læ eſſe cognoſſent, oppidum Lucretio dediderunt. Marius per c
culum, quales Præneſte fuiſſe aliquot antiquitus, ex Strabone diſ
conatus euadere, poſtquam ſeptum hoſtili exercitu exitum intelle
cum minore Teleſino, eius qui ad portam Collinam occubuit fratre,
li fugæque ſocio, ſtrictis pugionibus concucurrit: eoque interfecto,
leuiter vulneratus, ſeruo ſuo ceruicem præbuit. Sunt qui ſua manu,
qui à Sullanis militibus, in id ipſum diſpoſitis, interemptum putent.
CAP. XXXII put ad Sullam relatum, & ab eo pro Roſtris poſitum eſt, cum cau
ætatem Conſulis, quem *antea remum, quam gubernaculum tractare de*
ſe dicebat. Neque tamen ille indignus tanto nomine credebatur
moque parenti non diſſimilis, fortunam iniquiorem habuiſſe. ne
dubitari poſſe, quid de eo Sulla iudicauerit; qui tum demum, poſt
Tum demum Sulla Felicis cognomen aſſciſcit. ſublatus ille fuerat, cognomentum *Felicis* homo omnium miſerrim
ſumpſit: ſtatuamque equeſtrem auratam cum hoc cognomine poni
pro Roſtris paſſus eſt; & quum Metella geminos eodem partu edidiſ
puerum *Fauſtum*, puellam *Fauſtam* appellari voluit. Lucretius Præne
CAPVT XXXIII. recepto, Senatores Romanos quos ibi repererat, partim interfecit, a
Sulla Præneſte venit. coniecit in vincula donec Sulla aduenisſet. Ille non diu cunctatus, &
los, & quotquot legati, quæſtores, præfecti, tribunique partium illar
fuerant, occidit. Ceteros ſpe ſalutis per P. Cethegum data, in campos p
gredi iuſſit. progreſſis exemit admodum paucos, quorum aliquando
ſus opera fuerat: reliquam multitudinem tribus agminibus diſcerni i
perauit: vt ſeorſim Romani, ſeorſim Samnites, atque *Præneſtini* con
ſterent. Tum denunciauit per præconem Romanis, *& ipſos mortem*
CAPVT XXXIV. *commeritos, ceterum ſuo beneficio fore ſaluos.* Samnites & alias vbiq; omn
interficere ſolitus, quod compertum habere dictitabat, *neminem Ro*
num incolumi Samnio tutum aut quietum fore: nõ dubitauit ad vnum om
cædere. Præneſtinorum primo ſingulos cauſſa cognita duci imperaue
deinde cognitioni ſe vacare poſſe negans, vniuerſos, quamquam ple
inſontes erant, armato milite cinctos, ſagittis iaculisque configi, aut o
Ibique ad millia duodecim deditorum interficit. cidi gladiis præcepit. Ad duodecim hominum millia ſic interierunt,
rum quinq; millia Præneſtinos fuiſſe reperio (cetera multitudo Sa
tium, opinor, fuit) vni tantum quo cum illi ius hoſpitii fuerat, in
mitate conceſſa, quam ille fortiter aſpernatus, *neque ſe ſalutem patri*
publico carnifici debiturum dicens, immiſcuit ſe ciuibus ſuis, & c
CAP. XXXV occiſus eſt. Mulieribus tantum & impuberi ætati pepercit Sulla: c

li misericordia, quum quibus concesserat vitam, vitæ vsus ademisset. Nam oppidum longe ditissimum ea tempestate diripuit: agrum publicauit. Iam enim desitis fere singulorum hominum pœnis, municipia coloniasque & ciuitates integras mulctabat, aliarum arcibus mœnibusue dirutis: aliis graui exactione oppressis: quædam etiam sub hasta venierunt, Florentia, Spoletium, Interamna, & de quo multa iam diximus, Præneste. Sulmo quoque, Latii vetus & clarum oppidum, priusquam expugnatum esset, damnatum dirui que iussum, cum aliis eiusdem regionis oppidis, ab illis temporibus esse desiit. Hæc omnia Romani sociique nec immerito patiebantur, pristinæ virtutis simplicitatisque desertores: quos etiamsi indigna paterentur, meritos diceres vel ideo quia pati potuerunt. Neque enim vsquam ea tempestate generosus ille populi Romani spiritus, & rebus omnibus antiquior libertatis amor, præterquam in puerili Catonis animo resedit. is annum agens quartumdecimum, à pædagogo frequenter salutandi Sullæ caussa domum eius deducebatur: quem ille honorem admissionis exhibere paucis consueuerat. Ibi quum subinde recens resecta capita videret, quæ viris illustribus dempta dicebantur, magistrum interrogauit Cato, *quid ita nemo talem tyrannum occideret?* atque illo respondente, *metus enim odio potentior adfectus est; sibi pugionem dari* postulauit. Exterritus inde Sarpedo (id nomen erat præceptori) numquam postea nisi excussum ausus est ad Sullam ducere. tanta constantia puero, tantumque animi robur inerat, vt solus & securus tyrannidem ferre nequiret, quam tot insignes viri, gentes denique ac nationes, & caput scilicet orbis terrarum Roma, pecudum ritu taciti inultique patiebantur.

[illegible]

CAPVT XXXVI.

Cato, [illegible]

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER QVARTVS ET QVINQVAGESIMVS.

In locum lib. LXXXIX. Liuiani.

L. Annæi Flori Epit. Lib. LXXXIX. Liuiani.

M. *Brutus à Cn. Papirio Carbone, qui Coßuram appulerat, missus naue piscatoria Lilybaeum, vt exploraret an ibi Pompeius esset, & circumuentus nauibus, quas Pompeius miserat, in se mucrone verso, ad transtrum nauis obnixus corporis pondere, occubuit. Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio à Senatu missus, Cn. Carbonem qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sulla dictator factus, quod nemo vnquam fecerat, cum fascibus viginti quatuor processit. Rebus nouis Reipublicæ statum confirmauit, tribunorum plebis potestatem minuit, & omne ius legum ferendarum ademit. Pontificum augurumque collegium ampliauit, vt essent quindecim. Senatum ex equestri ordine suppleuit: proscriptorum liberis ius petendorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit: ex quibus plurima primo rapuit. redactum est sestertium ter millies, quingenties. Q. Lucretium Ofellam, Consulatum, contra voluntatem suam, petere ausum, iußit interimi in foro: & quum hoc indigne ferret populus Romanus, concione aduocata, se iußisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptum & Hiarbam, Regem Numidarum, bellum molientes, victos interemit. & quatuor & viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod nulli contigerat, ex Africa triumphauit. Cn. Norbanus Consularis proscriptus, in vrbe Rhodo quum comprahenderetur, ipse se interemit. Mutilus, vnus ex proscriptis, clam capite adoperto, ad posticas ædes Bastiæ vxoris quum accessisset, admissus minime est, quia illum proscriptum diceret. itaque se transfodit, & sanguine suo fores vxoris respersit. Sulla Nolam in Samnio recepit. quadraginta septem legiones in agros captos deduxit, & eos iis diuisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum, in deditionem accepit. Mitylenæ quoque in Asia, quæ sola vrbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ diruta-que sunt.*

INter hæc circum Italiæ regiones miſſi poſt victoriam ab Sulla duces, obibant municipia, ſuſpectis præſidia imponebant: alia quæ poſtulabat vſus, aut parendi neceſſitas, exſequebantur. Sed Cn. Pompeio, quem dimiſſa Antiſtia priuignam ſuam Æmiliam, M. Scauro genitam, viro ſuo M. Glabrioni ademptam, ducere compulerat, negotium Carbonis perſequendi impoſuit: eadem opera Siciliam purgaturo, in quam Carbonis amici quidam & præcipuus Perperna, qui prius in Liguria bellum cum Sullanis geſſerat, vir Prætorius confugerant, quum Carbo & Cn. Domitius in Africam nauigaſſent. *Cn. Pompeius in Siciliam [illegible]*

CAP. II. *Perpernam fugat.*

Aduentu Pompeii Perperna ſtatim Sicilia ceſſit, ciuitateſque auctoritate adoleſcentis, & partim conſilio receptæ ſunt. Inter quas Catana, quum ſuſpecta Pompeio eſſet, & præſidium recuſatura videretur, à fortiſſimis omnium militibus occupata eſt, quos Pompeius impetrato, vt ægri ſui reciperentur, ſub eo habitu in oppidum miſerat. Dum hæc geruntur, ex Africa cum multis nobilibus viris redierat Carbo, & in Coſſura inſula rumores de rebus Italicis captabat, in Ægyptum fugam meditans, & interim M. Bruto in naue piſcatoria Lilybæum miſſo, vt exploraret, an in Sicilia Pompeius eſſet.

CAP. III. *Carbonem captum necauit.*

Sed ille circumuentus à Pompeianis, quum ſe capi animaduerteret, in ſe mucrone verſo, ad tranſtrum nauis obnixus corporis pondere, occubuit. Pompeius cognito Coſſuræ Carbonem eſſe, ad compræhendendum eum miſit. Quum ita retractus in Siciliam eſſet, ceteros qui iudicati hoſtes erant, non admiſſos in conſpectum Pompeius duci iuſſit: in Carbone viſus eſt ſe geſſiſſe inſolentius, quum ad pedes ſuos ſiſti vinctum iuberet ter Conſulem; & ipſe pro tribunali acerbe in eum inuectus (multum indignante corona, quæ hunc acerrimum pueritiæ Pompeii, ne paternis bonis ſpoliaretur, defenſorem fuiſſe meminerat) poſt tam graue ludibrium abduci ad ſupplicium imperaret.

CAP. IV. *Carbonis mors deformis.*

Hic exitus Carbonis fuit, qui tot in Vrbe & per Italiam fœda cruentaque facinora fecerat: non merita magis quam formidata morte deformis. Vbi enim diſtringi gladium vidit, ſimulans ſibi aluum purgari, locum & ſpatium demiſſa & flebili voce muliebriter petiit: miſerrimæque vitæ breuem vſuram rapuit, donec caput in ſordido loco ſedentis impatiens moræ miles demeteret. Id Pompeius miſit Romam; vt oculos Sullæ hoc ſpectaculo paſceret. Per eoſdem dies Q. Valerii Sorani fata repræhenſionem Pompeii, & indignationem hominum habuerunt. quem adductum, quia peritiſſimum humanitatis & priſcarum literarum nouerat, comiter vna deambulans, de multis rebus interrogauit: mox vbi quæ voluerat, etiam arcanum Romæ nomen, acce-

CAP. V. pit, abripi è conſpectu virum, trucidarique iuſſit. Ceterum hoc [illegible]mum de Pompeio Q. Oppius tradidit, C. Cæſaris amicus, vt aliquid [illegible] dediſſe videatur. Nam Pompeius, vti præcipuos inimicorum Sullæ [illegible]

[illegible] palam oblatos caſtigare neceſſum habuit: ita nec cupide requiſiuit [illegible]tes: & quibusdam effugiendi fecit poteſtatem. Deinde quia bellum [illegible] nullum in Sicilia ſupererat, verſus ad res inſulæ componendas, ſusque [illegible]cendum, valde recreauit prouinciam, ſolers idem & incorruptus [illegible]corum priuatorumque negotiorum cognitor. Quæ res eo gratior Sicu[illegible]lis fuit: quod multis iam annis ius dictum in ea inſula non [illegible]

CAP. VI. Mamertinis tamen tribunal eius præſcriptione iuris vetuſti declinanti[illegible]bus, paulo acerbiorem ſe exhibuit, graui etiam voce edita: *quumque [illegible] accinctis recitabitis?* Longe moderatior fuit in Thermitanorum cauſſa qui Himeram colebant. Hos ob ſtudium aduerſarum partium quum puni[illegible]re decreuiſſet, Sthenius ciuitatis princeps, *inique facturum* exclamauit, *[illegible]*

Sthenii [illegible] & in patriam amor. *ob culpam vnius condemnaret omnes.* & quærente Pompeio, *ecquem [illegible] vnum illum eſſe diceret?* *ſe ipſum eſſe* reſpondit, *qui propter C. Marii familiaritatem & hoſpitium, ciues ſuos, amicos perſuadendo, cogendo inimicos, ad eandem cauſſam adduxiſſet.*

CAP. VII. Delectatus animi generoſi adoleſcens tam [illegible]

[illegible] Pompeio [illegible] & pia confeſſione, primo illum, deinde ciuitatem abſoluit: & in eo [illegible] iudicio digniſſimum ſtatuit, quocum hoſpitii contraheret neceſſitudinem. Quum deinde militaris inſolentia multas paſſim iniurias Siculis inferre diceretur, excogitauit, vt quoties aliquo mittendi milites eſſent, gladii, ne poſſent educi, obſignarentur: animaduerteretur que in eos quorum à gladiis reuulſa cera eſſet. Hoc rerum vbique ſtatu, quum pacata omnia præter Hiſpaniam viderentur, vbi Q. Sertorius bellum conflabat, Pio Metello illa expeditione commiſſa, ad Rempublicam ordinandam Sulla ſe tranſtulit, poteſtate plane tyrannica, ſed *honeſtius* aliquod nomen circumſpiciens.

CAP. VIII. Igitur licet acta eius omnia Senatus Populusque Romanus rata habuiſſet, habiturusque etiam agenda videretur: paulisper ex Vrbe ſecedens, monuit Senatum, *vt quoniam ſine Conſulibus eſſet Reſpublica, comitiis habendis Interrex proderetur.* Proditus eſt

Sulla dictator [illegible]. L. Valerius Flaccus Senatus princeps. Ad hunc ſcripſit Sulla, *referret ad populum, videri ſibi Dictatorem creandum eſſe, nec ad certum tempus, ſed [illegible] conſtituta Reſpublica foret.* & in infima epiſtola ſubiecit, *ſi populus Romanus ſibi id onus imponere velit, ſe populi Romani cauſſa non recuſaturum.* Libertas comitiorum ſperari nulla poterat. igitur quod proximum erat, libertatis vmbram amplexi, Sullam Dictatorem perpetuum creant: quum [illegible] propter poteſtatis eius magnitudinem, per annos centum viginti Dictator nemo factus eſſet.

CAP. IX. Lex etiam ab Interrege lata eſt, qua *rerum* [illegible]

[illegible]

plena & libera potestas Sullæ dabatur, *vt deducere coloniam, vrbes condere aut euertere, Regna eripere aut dare, etiam quem vellet ciuium, indicta caussa impune posset occidere.* Dictator accepto imperio L. Valerium L. F. L. N. Flaccum, quo rogante lex lata fuerat, Magistrum equitum dixit. Formidabilis inde & noua species procedentis in publicum fuit, quum vt solitum Dictatoribus, quatuor & viginti fasces præcederent: quod nemo præsentium vnquam viderat. Mox consulta & acta longe terribiliora prodibant: quum leges alias antiquaret, alias nouas ferret. *Ne quis Præturam ante Quæsturam peteret; neue Consulatum ante Præturam: qui Ædilis fuisset, continuo Prætorem fieri; & ex Prætura Consulem licere. Prætores octo quotannis creari. Consulem eumdem iterum, nisi decennio interposito creari,* superiores quoque leges vetuerant. id sequentibus temporibus abolitum, Sulla Dictator ex antiquo retulit. itemque *de Maiestate: ne cui eorum qui cum imperio essent, exire de prouincia sua, exercitum educere, bellum iniussu populi gerere, aut in Regnum externum ingredi liceret.* Eadem lege *quæstiones haberi de quolibet, nullo discrimine fortunæ,* iubebat. Nominantur & *de Falso* hodieque leges Corneliæ, & *de Sicariis Veneficisque,* item *de Iniuriis.* quæ omnes cum pluribus aliis, quos memorare nihil attinet, in Dictatura latæ sunt. Sed ante omnia Tribunorum plebis potestatem ita minuit, vt tantumnon aboleuisse videretur. Nam & *omne ius legum ferendarum* ademit: tantum *auxilii ferendi* quadam imagine relicta. & *ne quis nisi Senator Tribunus fieret: & ne quis Tribunicius alium magistratum peteret,* tulit. quorum altero prouisum erat, ne plebis quam Patrum maiorem rationem Tribuni ducerent: altero, ne quis insigni genere aut fauore populi, aut qui rerum magnarum esset appetens, Tribunatum adfectaret. Pontificum Augurumque collegium ampliauit, vt essent quindecim. Senatum per seditionum bellorumque clades infrequentem tributis comitiis ex Equestri ordine suppleuit: adlectis circiter trecentis. Quæstores etiam quotannis viginti creari iussit ad supplementum Senatus, cui iudicia tradiderat. Proscriptorum liberis ius petendorum honorum eripuit: vt, quod indignissimum profecto erat, Senatorum filii & onera ordinis sustinerent, & iura perderent. præsertim quum etiam bona eorum venderet, aut dilargiretur. quod quidem in tanta calamitate multo acerbissimum videbatur: quum ipse in tribunali sedens, mulieribus formæ quam famæ melioris, histrionibusque & scurris, quibus impense delectabatur, & libertinorum pessimis, agros populis suffectoros, & vectigalia ciuitatum concederet. *Chrysogonum certe bona Sex. Roscii quæ erant sexagies, duobus millibus nummum emisse,* Ciceronis oratio

Leges multas fert, aut refert.

CAP. X.

Tribunorum potestatem minuit.

CAP. XI.

[illegible]

CAP. XII.

[illegible]

[illegible]estituit: quam proximis deinde Consulibus sex & viginti annorum adolescens habuit. A. D. Kalendas Iunias hæc auctio cepit. quum plurima ex his antea rapuisset Sulla, ceterorum pleraque donasset aut vilissimo precio addixisset, redactum est ter millies, quingenties. His ita pro arbitrio decretis factisque, vt tamen aliqua pristinæ Reipublicæ species esset, Consules creare populo permisit. Inter candidatos Q. Lucretius Ofella erat, qui Præneste ceperat; meritis suis & Sullæ gratia confisus. At hunc quia contra legem recens latam petebat, nondum inferiores magistratus adeptus, primo monuit Sulla, desisteret: deinde postquam spreta Dictatoris voluntate magno fauentium agmine comitatus in forum venit, à L. Bellieno in medio foro est interfectus. Indigne rem ferente populo comprehensus percussor ad Sullæ tribunal adducitur, qui sedens pro Castoris ex edito loco cædem spectauerat. Ille vocata ad concionem multitudine, *ne nesciatis*, inquit, *Quirites, ego iussi. dimittite hominem Dictatoris imperio obsequutum.* Addidit deinde atrocissimæ interpretationis fabulam: *Rusticum à pediculis morsum, quum semel iterumque interulam purgasset: tandem ne sæpius intermittere opus cogeretur, exutam, cum ipsis vermiculis iniecisse in ignem.* *Et ego*, inquit, *monitos volo victos, ne tertium insanientes opus incendio habeant.* Ita depulso quem certissimum Consulem fore omnes crediderant, M. Tullius M. F. A. N. Decula, Cn. Cornelius Dolabella creati, nomen verius, quam dignitatem Consulatus acceperunt. Nam eos Dictator viginti quatuor lictoribus, & magna satellitum turba stipatus, potestate plane Regia præminebat. Initio eius anni L. Cornelius Sulla Dictator de Mithridate Rege triumphum duxit. In quo illud laudabiliter ab eo factum, quod neque triumphare de ciuibus voluit, quamquam ingentibus eorum copiis prostratis: & quum Asiæ Græciæque multas vrbes transueheret, nullum ciuium Romanorum oppidum in ea pompa spectari passus est. Ceterum magnificus apparatu ferculisque triumphus fuit, quum inter opulentissimi Regis spolia res preciosæ visuque raræ longo ordine portarentur: sed nullo maiore ornamento illustrata pompa est, quam quod tantus nobilissimorum virorum numerus, quos à Mariana factione pulsos reduxerat, in equis currum eius sequebantur, *seruatorem & patrem* appellantes: cui acceptum referebant, *quod adspectu patriæ, quod complexu charissimorum pignorum, quod denique communi illa luce fruerentur.* biduo triumphauit A. D. IV. & III. Kalendas Februarias. prima die transtulit auri pondo quindecim millia, & argenti pondo centum & quindecim millia. postridie tredecim millia pondo auri, quæ iunior Marius ex Capitolinæ ædis incendio, ce-

teraque

Margin notes:

CAP. XIII.

[illegible]

CAP. XIV. Sullæ atrox fabula.

A. V. C. DCLXXIII.

Triumphus de Mithridate.

CAP. XV. Eius Triumphi magnifica pompa.

ceterisq; delubris omnibus Præneste detulerat; quæ & sub eo titulo translata sunt, & argenti septem millia pondo. Exacto triumpho de rebus suis pro concione disseruit, non minus diligenter enarrans quæ feliciter, quam quæ fortiter fecisset: *eaque de caussa æquum videri* dixit, *vt quod cognomentum recens adsciuerat, ab omnibus Felix vocaretur.* Sed ad Græcos scribens *Epaphroditum* se appellabat: positæque sunt illi cum hac inscriptione statuæ. Eodem anno & L. Murena de Mithridate Rege triumphauit, de cuius rebus gestis pauca, neque magnopere laudanda solus quod sciam Appianus refert: quæ suis temporibus reddidimus. Post ista missu Sullæ, A. Gabinius ad Murenam venit, denunciatum, *non placere Senatui bellum eum cum Rege socio & amico gerere.* Eidem Gabinio mandatum, *vt Mithridatem Ariobarzanemque Reges reconciliaret.* Mithridates filium quadrimulum amicitiæ & pacis obsidem Ariobarzani quum dedisset, sub eius pignoris fiducia non modo quæ habebat per Cappadociam præsidia retinuit, sed insuper aliorum locorum concessione auctus est. CAP. XVI.

L. Murena triumphus de Mithridate.

Epulum deinde celebratæ luxuriæ omnibus dedit: nam & *præmia* proposuit, certum auri pondus, *ei qui plurimum bibisset, edissetue, quiue dicacissimus fuisset iudicatus, aut cantus aliorumue ludicrorum peritia ceteros excelluisset.* eorum præmiorum omnium solum expertem fuisse Gabinium scribunt. Hæc omnia nihil habent triumpho dignum: quum tamen honorem illum Sulla haud temere nisi merito tribuisse videatur: & *Murenam fortissimum virum, summumque Imperatorem* audiente populo Romano M. Tullius prædicauerit? Non dubito, multa eum præclara in Cappadocia Pontoque gessisse, donec à L. Sulla reuocatus, tradita M. Minucio prouincia, Romam ad triumphum decederet. Sane quæ supersunt Pontici Memnonis reliquiæ, *confirmato illum Ariobarzanis Regno, vrbem aduersus irruptionem Mithridatis condidisse*, tradunt: *deinde multis suadentibus Sinopen versus mouisse, capite Regni occupato, ceteram in promptu victoriam fore ratum. Sed Mithridatem firmo imposito præsidio, ipsum cum exercitu occurrisse Murenæ: principia prosperiora Regi fuisse: deinde æquo Marte gestum bellum, detrito vtrarumque partium ardore consenuisse. Mithridatem ad Phasin flumium, Murenam in Asiam reuertisse.* Dum inter has triumphorum pompas, toties capta suorum armis Roma gentibus externis exprobrat victoriam, in Africa ductu imperioq; Cn. Pompeii præclarissime gesta Respublica est; quo ille Sullæ literis & Senatusconsulto acceptis, ex Sicilia transmiserat. Cnæus enim Domitius Ahenobarbus proscriptus (erat enim Cinnæ gener) magna ibi manu coacta, priusquam magis confirmaretur, debellandus erat, ne pacem Italiæ turbaret, quod ex eadem regione C. Marius non ita pridem longe minoribus copiis instructus fecerat. Pompeius relicto

CAP. XVII.

Res gestæ.

CAP. XVIII.

Cn. Pompeius res in Africa gerit.

CAP. XIX.

ndo qui Siciliæ præesset Memmio, sororis suæ viro, cum nauibus longis centum viginti traiecit copias. sequentibus onerariis octingentis, quibus commeatus, arma, pecuniæque & machinæ portabantur. Parte classis Vticæ portum tenente, parte Carthaginem appulsa, simul ad eum Pompeium percrebuit, septem ad eum millia ab hostibus defecerunt: ipse sub signis sex legiones plenas habebat. Sed inutilis ei per aliquot

[illegible] Pompeiani ridicula [illegible] dies exercitus à ridicula caussa fuit. Forte militum quidam defossam olim in agro pecuniam repererant. ea fama per tota castra peruagante, *omnem eam regionem plenam esse thesauris, quum Punica res floreret, [illegible] ditis,* dictum simul vulgo creditumque est. Inde nihil videre aliud nisi sparsa per campos agmina effodientium eruentiumque humum neque abduci ab hac insania vlla vi aut arte poterant. complures ita dies absumpti, circumeunte Pompeio, nec tenente risum, quod tot millia ho-

CAP. XX. minum inuertendis agris tamquam rei seriæ incumbere cernebat. Tandem inani labore defatigati, dixerunt Pompeio, *vti se quo vellet duceret, [illegible] tis magnas se stultitiæ suæ pœnas dedisse.* Circa Vticam vterque exercitus in acie adstitit, valle tantum interposita aspera & ad transeundum difficili. Ob eam rem, & quia ventus imbrem ferens à primo mane ortus, ne prouecto quidem die cessabat, Domitius tum temporis minime pugnatum iri ratus, signum receptui dedit. Hanc suam occasionem Pompeius pru-

Prælium Pompeii cum Domitio. denti consilio ratus, continuo transduxit suos, hostibusque incompositis & disiectis incubuit at illi vento quoque turbabantur, qui compulsam in ora oculosque pluuia, conspectum auditumque adimebat. Nec expers huius incommodi Pompeianus exercitus erat: adeoque dux ipse parum abfuit, quin occideretur à milite, cui tesseram poscenti tardius reddide-

CAP. XXI. rat. Victi tamen magna pugna Domitiani sunt, vt de viginti millibus hominum tria tantum superessent. Pompeius quum ob *hanc victoriam Imperator* ab exercitu appellaretur, negauit *hoc se nomen agnoscere, donec hostium castra starent.* Ad hunc quoque laborem promptis militum manibus vsus est: & ne iterum in simile periculum incideret, deposita galea nudo capite pugnauit. Castra capta sunt: Domitius, dum inter primos repugnat, occubuit. Ciuitates quæ sequutæ Carbonianas partes fuerant, sponte ad obsequium victoris occurrerunt: nonnullæ vi receptæ sunt.

Pompeius Hiempsalem in Numidiæ Regnum restituit. Vt deinde Hieu psalem in Numidiæ Regnum restitueret, Hiertam bello persequutus, quia Domitio auxilium tulerat, in fugam præcipitem egit: deinde immisso Bogude Bocchi Maurorum Regis filio, copiis omnibus

CAP. XXII. spoliauit: postremo Bullæ obsessum, dedito sibi oppido, interfecit. In Regnum Numidiæ ab Hierta ad Hiempsalem Pompeii beneficio redit quam vniuersam finitimasq; aliquot regiones cum victore exercitu [illegible]

celeri-

celeritate peragrauit, quadraginta non amplius diebus Africa recepta, Regnorumque ſtatu compoſito, annorum admodum quatuor & viginti adoleſcens. Poſtquam è Numidia reuerſus Vticam eſt, redditæ ſunt ei Dictatoris literæ *dimittere* iubentis *exercitum, & cum vna legione exſpectare ſucceſſorem.* Id quum ipſum occulte morderet, exercitus palam indignantiſſime tulit: & petête Pompeio vt proficiſcerentur, multis in Dictatorem conuiciis, *tyrannum & Cinnam* appellantes, negarunt *ſe paſſuros vt ſine legionibus ſe credat homini crudeli & perfido.* Aduerſus hæc Pompeius orando monendoque mitigare iratos conabatur: ſed illis in ſententia perſiſtentibus, in tabernaculum relicto tribunali lachrumabundus ſe recepit. Tum illi reprehenſum iterum collocarunt in ſuggeſtu, magnaque diei pars hac contentione exempta eſt, donec inſtantibus illis & clamorem tollentibus iurauit *ſibi manus allaturum eſſe, ni quieſcant.* Ægre deſtiterunt. Inter hæc Ægyptii legati venerunt Romam, Cleopatræ quæ poſt mortem viri Alexandri ac patris Lathuri, duorum Ptolemæorum, Regnum obtinebat, maritum ex Regia ſtirpe petituri. Nam Alexandri filius ex alia vxore, cognominis patri, quum à Cois apud quos educabatur, Mithridati deditus, ab hoc ad Sullam profugiſſet, inter familiares eius Romæ agebat. Idcirco Sulla tum alias honeſtum ſibi fore ratus, Ægypto Regem impoſuiſſe, tum ex opulentiſſimo Regno prædam forte ſperans, Alexandrum ad Cleopatram mittit. Sed illi nuptiis nouercæ potito haud ſatis fuit conſortem Regni factum eſſe, quin Sullæ fiducia, quidlibet pro ſua vnius libidine faceret: eo progreſſus væſaniæ, vt vndeuiceſimo imperii die, Cleopatram audaciæ ſuæ ſuccenſentem, de medio tolleret. Sed mors mulieris, ipſius quoque vitæ properum attulit finem: Alexandrinique correptis armis è Regia protractum, in Gymnaſio interemerunt. Regnum ad Ptolemæum cognomento *iuuenem Bacchum,* qui Ptolemæo editus, mox cognomen *Auletæ* ex tibiarum ſtudio nactus eſt, tamquam proximum Cleopatræ ſororis heredem, peruenit. Anno ſequente, L. Sulla, quamquam Dictaturam gereret, iterum creari Conſul voluit, adſumpto in ſocietatem honoris Q. Cæcilio Q. F. L. N. Metello Pio. Quod deinde Cæſaribus exemplum placuit, vt cum ſumma & Regia poteſtate, Conſulatus titulum coniungere, pulchrum & ciuile arbitrarentur. Hic annus iucundum, nec ante viſum Vrbi ſpectaculum attulit, quum Eques Romanus, idque nondum expleto quinto & viceſimo ætatis anno, triumpharet. Pompeius is fuit, non minoris paulo ante terroris hominibus, quam nunc lætitiæ cauſſa, quia *dedignantem iuſſa Sullæ, cum infeſto exercitu venturum in Italiam* putauerant. Vnde Sullam quoque dixiſſe rumor erat, *fatale ſibi eſſe cum pueris in ſenectute colluctari,*

Reuocatur à Sulla.

CAP. XXIII.

Ægyptiorum legati Romæ Regem petunt.

CAP. XXIV.

Alexander [illegible]

A. V. C. LXXIV.

CAP. XXV.

Pompeii triumphus ex Africa.

stari, quod & C. Marius adoleſcens negotium ei exhibuerat. Igitur quemadmodum præſentibus vteretur incertus, & ferebat de reditu eius legem, & ex compoſito per C. Herennium Tribunum plebis ſe ſinebat prohiberi.

CAP. XXVI. Nam alio ferme omni iure Tribunis erepto, interceſſionem [illegible] tam reliquerat. Ceterum fama Pompeii Romam pacato agmine contendentis metu ac ſolicitudine ciuitatem abſoluit. Incredibilis hominum multitudo, cum ſumma propenſiſſimæ voluntatis demonſtratione, obuiam fuere. Sulla quoque quaſi cum ſtudiis ciuium certaturus occurrit ei, pronoque fauore acceptum, elata voce *Magnum* conſalutauit, adſtantesque monuit, vt hoc eum deinceps nomine compellarent. Triumphum tamen petenti reſtitit: nec quaſi inuideret. *Nec enim ignoro* [illegible] quit. *Cn. Pompei, quanti te faciam, quantiq; dignum honoribus iudicem. quid enim eſt, quod non virtus illa tua Reique publicæ & mihi præſtita* [illegible]

Sulla honoris cauſa accurrit Pompeio.

CAP. XXVII *atque fortiſſima opera mereatur? Et ego, ſi verum amas, non parcior in honoranda virtute tua fui, quam tu in explicanda exſtitiſti. ſed neque in poſterum quidquam tibi negaturus ſum, quod fieri poſſit, & inſtituta ciuitatis noſtræ patiantur. Verum enim vero ita comparatum eſſe noſti, vt more maiorum hic honor concedatur nemini, niſi qui Conſulari aut Prætorio imperio præditus res geſſerit. Ita P. Cornelius aliquanto amplioribus in Hiſpania geſtis rebus; ita M. Claudius captis Syracuſis triumpho caruerunt. Non debes indignanter pati ſi*

Sed triumphum negat.

CAP. XXIIX *Scipionibus & Marcellis æqueris adoleſcens nondum ætate Senatoria. Plus eſt meruiſſe triumphum, quam duxiſſe: & ſi quid in hac pompa felicitatis ineſſe arbitraris; non adempta tibi, ſed ad maturos honores, quorum certiora pignora nemo vnquam habuit, ſepoſita eſt. Quid te delectat occupare cum inuidia, quod paulo poſt vltro venturum eſt cum gloria? Quamquam, ſi te tantummodo ſermonibus hominum obiectares, fortaſſis ego paterer, & tibi eadem ætas, quæ ad commouenda iudicia facit animum, etiam ad ferenda daret. Sed quia mihi nemo ignoſcet, cuius ab annis & poteſtate publici decoris ſcientia ſimul atque cuſtodia poſtulatur, vt vel mea cauſſa deſiſtas, peto. Quod ſi tu mei rationem habere renuis, & rem vtrique inuidioſam poſcere perſeuerans, ſalua amicitia noſtra hoc facere poſſe exiſtimas; mihi quoque tantumdem iuris adſumam, & quod ambitione ac cupiditate inductus captas, auctoritate & iure prohibebo.*

Rem inuidioſam & ſibi & [illegible] diſſuadet.

CAP. XXIX. Vera erant quæ allegabantur. ſed intelligebat adoleſcens, fruſtra hæc ab eo adferri, qui iura ciuitatis omnia prior conculcaſſet. ideo ne Lucretii quidem caſu perterritus inſtitit tanta fiducia, vt etiam *plures adorare ſolem orientem quam occidentem* diceret. Eam vocem quum non ſatis Sulla percepiſſet, ex vultu autem geſtuque mirantium, aliquid inuſitati eſſe coniiceret: *quid enim dixiſſet Pompeius?* interrogauit; acceptoque, confidentia adoleſcentis perculſus, voce velociter repetita *triumphet! trium*

Pompeii vox Sullam mouet.

phet;

phet! exclamauit. Erat plane res liuori multorum obnoxia, ſed Pompeius vt malignitatem eorum vlciſceretur, augeretque dolorem, quadrigis elephantorum inuehi conſtituit, multas enim bellnas victo Numidiæ Rege ceperat. Sed quia porta erat anguſtior, quam vt iuncti intrare elephanti poſſent: ad priſtinum morem reuerſus eſt. Dum id agitur, exercitus donatiuo non contentus, tumultuabatur: & *pecuniam quæ erat ferenda in triumpho directurum* dicebant. Neque deerant ex illuſtribus, qui *diuidendam* dicerent, *ne ſeditio oriretur*. ſed ille negabat *ſe clamoribus militum commoueri. Non ideo cepiſſe arma, & cum principibus ciuitatis multa prœlia feciſſe, vt iis ſeruiret, quibus imperare debeat: Mirari ſe hominum amentiam, ſi putent conſtantiam, quam in mediis bellorum tumultibus ſemper præſtiterit, nunc parta pace, victis hoſtibus, ad Vrbem omiſſurum. Non ita ſe per Italiam hoc bello, Siciliamque & Africam eſſe cognitum, vt illi ipſi quos animi ſui teſtes toto eo tempore habuiſſet, ſperent ſeditioſis vocibus ab inſtituto dimoueri poſſe. Facilem ſe & liberalem exercitibus ſuis Imperatorem exhibuiſſe, quoad rectum honeſtumque putauerit: nunc etiam pronunciaſſe quod ſatis eſſe exiſtumet, præſertim tam breui expeditione defunctis. Olim milites Romanos paruo contentos maluiſſe ſudoribus & periculis ſuis ærarium publicum locupletari: nunc ſibi ſtudere quemque, vt defraudata Republica in tot particulas diſtractæ pecuniæ, neque priuatorum cupiditatem expleant, & vſibus ciuitatis, nimium quantum his temporibus exhauſtæ ſubtrahantur. Audire ſe iactari à quibuſdam, multum etiam iuris penes exercitum eſſe: id quidem facilius dici, quam demonſtrari poſſe. ceterum vt maxime ita res haberet, miſſum ſe prius triumphum facere, quam vt militibus ſuis aduletur.* faſces deinde laureatos obiecit acriter increpitis, *ab illorum direptione* iubens *incipere*. Hac verecundia quum ad modeſtiam eos redegiſſet, in maiori omnium admiratione, quam ob tot res bello geſtas fuit: Seruiliusque præcipuus antea negandi triumphi auctor, pulcherrimum ei teſtimonium reddidit: *nunc vero ſe Pompeium vere Magnum, triumphoque digniſſimum agnoſcere*. Sub idem tempus Cn. Norbanus Conſularis proſcriptus, quum Rhodum traieciſſet, atque repetitus à Sulla compræhenderetur: Rhodiis adhuc deliberantibus, in medio foro ſe interemit. Neque enim adhuc proſcriptionum acerbitas plane conquieuerat: & Mutilus vnus ex proſcriptis, clam capite adoperto ad ædes Baſtiæ vxoris quum acceſſiſſet, admiſſus minime eſt, quod illum mulier *proſcriptum* diceret: itaque ſe tranſfodit, & ſanguine ſuo fores vxoris reſperſit. Tum etiam Nola, quæ poſtrema vrbium Samnitibus inſeſſarum pertinaciſſime arma retinebat, proditione capta eſt, M. Æmilio Lepido intromiſſo. reque cognita obſeſſi, quia

CAP. XXX.

Pompeii ſeueritas in ſeditione militum.

CAP. XXXI.

Liberalem ſe fore dicit ſuo arbitrio.

CAP. XXXII

Cn. Norbanus ſe interimit.

CAPVT XXXIII.

Nola capitur.

Samnitibus nulla spes salutis apud Sullam relicta erat, suis aut [illegible] gladiis occuparunt necem: quidam laqueis præfocati sunt: alii [illegible] occlusis domus seque concremarunt. eodemque tempore ventus [illegible] vehemens, ita distulit incendium, vt oppido conflagrante omnis [illegible]mul præda amitteretur.

CAPVT XXXIV.

At L. Sulla quo Vrbem & Italiam suæ [illegible] nis hominibus quasi compedibus vinctas teneret, decem millia [illegible]rum, ætate ac viribus florentissimum quemque manumisit, qui inter [illegible] ues adscripti, de nomine patroni, vti mos erat, *Cornelii* sunt appellati.

Municipiis ciuitas & agri adimuntur.

Lege deinde comitiis centuriatis lata, municipiis plerisque ciuitatem & agros ademit. adscripsit tamen in eamdem legem: *si quid ius non esset rogarier, eius ex lege nihilum rogatum.* Ita caput, de ciuitatis iure adempto, ne viuo quidem Sulla valuit: de agris ratum fuit; & coloniæ militares legiones quatuor & viginti deductæ, iisq; diuisi agri sunt. Namque non modo qui arma contra tulerant, sed quorum neutro inclinata studia, aut etiam pro Sulla fuerant, res suas fortunasque omnes perdiderunt. nec enim tam in pœnam inimicorum, quam vt firmamenta dominationi quærerentur, talia fiebant.

CAP. XXXV.

Reges etiam, [illegible] Sulla.

Ex eadem disciplina, externæ nationes Regesque non stipendiarii solum, sed & æquo fœdere iuncti, nonnulli etiam ob virtutem & merita immunitatem adepti, exactionibus & tributis [illegible]terebantur: vt etiam agri quibusdam & portus, qui ex formula fœderis debebantur, adimerentur. His maxime rebus & ille annus [illegible], & proximus quo P. Seruilius C. F. M. N. Vatia, qui postmodum Isauricus appellatus est, & App. Claudius Consules fuerunt.

A. V. C. LXXIV.

Volaterræ deduntur.

Nam oblatum [illegible] adulatione populi Consulatum Sulla recusauerat. Inter hæc Volaterræ quod oppidum adhuc in armis erat, publica interposita fide, sunt deditæ. In Hetruria Volaterræ sunt iuxta litus maris, eximio ad tutelam loci situ.

CAPVT XXXVI.

Nam è profunda valle tumulus vndique præceps in altitudinem prope duorum millium passuum erectus, vrbem sustinebat, vti adscensu aspero & difficili, ita plano commodoque vertice. Huc se proscriptorum quidam contulerant, coactaque Hetruscorum manu, quum legiones quatuor effecissent, per biennium restiterunt. quamquam nonnumquam ipse Dictator in castris obsidentium fuisset. Sic exstinctis per Italiam bellorum reliquiis, etiam in Asia quæ sola vrbs post victum Mithridatem in rebellione perstiterat, Mitylenæ à M. Thermo expugnatæ dirutæq; sunt.

Mitylenis expugnatis C. Cæsar ciuica donatur.

Eo bello C. Iulius Cæsar admodum adolescens in contubernio Prætoris egit, & ab eo captis Mitylenis corona ciuica donatus est.

CAPVT XXXVII.

Sulla priuatus ex Dictatore.

Idem annus L. Sullam ex perpetuo Dictatore priuatum vidit, rem inopinatam, & non vna de caussa prorsus admirabilem. Qui enim tamquam rabie quadam

actus, nihil vsquam sibique & aliis quietum, nulla iura inuiolata, nihil ad summam contentionem laborum, periculorum, denique scelerum & immanitatis reliquum fecerat, vt vnus omnia posset; is vt interpellante nemine summi imperii pacatam & patientia ciuium propemodum iustam possessionem sponte deponeret, exspectari profecto non debuit, præsertim quum neque ætate etiamnum, neque corporis viribus destitueretur. An ipsum iam pigebat raptæ potestatis, & quum recordatio delictorum seræ pœnitentiæ morsibus consciam mentem cruentaret, quantas miserias quam vile ob premium perferret, experientia monstrante persenserat. Nam priusquam cupitis potiretur, in his omnem inesse & solidam animi felicitatem crediderat: adeptus deinde, quum se peius etiam excruciari depræhenderet, odisse atque fastidire cepit, quod antea per tot bella ciuilia flagrantissime appetiuerat. Hæc exempla docere mortalitatem poterant, vt priusquam sese præcipitent, vnde regredi non liceat, consilio regant adfectus, iisque rebus quærendis adhibeant, quas vbi consequuti fuerint, nullo deinceps pudore pœnitentiaue torqueantur. Nam Sulla quidem, quam acerbis suppliciis domitus pristini iudicii errorem emendauerit, in propatulo est, quum rem antea prælatam omnibus, ita festinaret abiicere, vt ne mortis quidem metu tot millium in se irritatis animis retentus, hoc diserte dicere videretur, perire se malle, quam diutius Dictatorem agere. Non dubito, quin plerique prauo consilio vsum fuisse Sullam iudicaturi sint; quemadmodum & statim C. Cæsar in depositam ab eo Dictaturam ludens, *Sullam nesciisse literas* dixit: sed euentus vtriusque satis ostendit, doctiorem in his negotiis Cæsare Sullam fuisse. Proximum deinde miraculum fuit, quod priuato non solum salus, sed etiam dignitas constitit: quum plusquam centum millia ciuium Romanorum, & inter hos Senatores nonaginta, Consulares quindecim, Equitum circiter duo millia sexcentos (computatis vna exsulibus) occidisset, bona eorum vendidisset, multos proiecisset inhumatos; ciuitates quoque plurimas arcibus, muris, agris, pecunia varie spoliasset. ceterum illum ne hominum manibus cita & communi plurimis morte defungeretur, ad memorabile exemplum vltio diuina seruauerat. Ideo quum pro concione dixisset, *rationem se actorum omnium, si qui e repu. sciat, redditurum esse*: dimissis lictoribus atque custodia, cum amicis diu in publico deambulauit, attonito populo, & hæc miracula non sine horrore quodam adspiciente. Vnus tantum adolescens fuit, qui auderet queri: & quia nemo prohibebat, animo sumpto, recedentem vsque ad fores domus conuiciis incesseret. Atque ille cuius iram potentissimi viri maximæque ciuitates, nec effugere, nec placare potuerant, vnius adole-

CAPVT XXXIIX.

Adfectus consilio regendi.

CAPVT XXXIX.

Cæsaris dictum in Sullam.

CAP. XL.

Adolescens conuiciatur Sullæ.

ſcentuli contumelias patienti animo tulit; id tantum in limine iam
mus effatus, *hic adoleſcens efficiet, ne quis poſthac tale imperium deponat.* qu
præſagi animi vocem non longo poſt tempore Dictator Cæſar exple
CAP. XLI. Sulla profectus in Cumanum, ruſticari, piſcandoque & venando tem
ducere cepit: quum prius Herculi conſecratis decimis epulum pop
ſumptuoſiſſimum præbuiſſet, ea adfluentia, vt quotidie (per multos e
dies ducebatur) ingens vis ciborum in amnem proiiceretur, vinum q
que dedit annis quadraginta vetuſtius, quod à nomine Conſulis
quo natum fuit, *Opimianum* vocabatur. nam contra ſuas ipſe leges le
eudæ ægritudinis cauſſa, luxum intenderat, iisdem diebus vxore am
Metella Sullæ moritur. Metella. ei quum iam deſperatæ ſalutis eſſet, de ſententia ſacerdotum
bellum repudii Sulla miſit, ſpirantemque adhuc transferri in alias æ
iuſſit, quod ſcilicet religioſiſſimus Pontifex, qui tot hominum agm
contrucidauerat, ſaluis religionibus adſpicere morientem, aut fo
CAP. XLII. pollui domum ſuam ferre non poſſet. Non tamen ſic abſtinuit à Re
blica, vt nullo eorum quæ fierent ſenſu adficeretur. Igitur comitiis Co
ſularibus, quum præter ſuam ſententiam deſignato M. Æmilio Lepid
Pompeius, cuius ſtudiis perfecta res fuerat, lætus abiret; vocauit eum
Sullæ vox ad Pompeium de Lepido. ſe Sulla, dixitque, *Te vero prouidum conſilii, adoleſcens, & ſapientem, qui p*
mum omnium Lepidum, optimo omnium Catulo priorem renunciandum cu
ueris. At tu fac vigiles, qui aduerſarium effeciſti valentiorem. Neque fe
lit eum præſagus futuri animus, & ſpirante adhuc Sulla, ſeditioſam
Quirites orationem Lepidus Conſul habuit, quæ adhuc inter reliqu
CAP. XLIII. Hiſtoriæ Salluſtianæ ſeruatur. Paulo ante hoc tempus, quam à Mit
Mithridatis res geſta. date ad ſcribendum fœdus legati veniſſent, infecta re dimiſſi ſunt: qu
Ariobarzanes, ſponte ſua an aliorum inſtinctu, incertum, *non eſſe ſibi c*
fide reſtitutam Cappadociam detulerat. Eam Sulla tum adhuc Dictator iu
ſit reſtitui. & Mithridates paruit, quamquam ad Phaſin & Caucaſum r
bus interea præclare geſtis, imperii fines protulerat, Boſporanis ſubact
quibus filiorum vnũ Macharem Regem dedit. Sed idem quum in Ach
os feciſſet expeditionem, inſidiis & vi frigoris exercitum carpenti-
bus, vix tertiam copiarum partem
reduxerat.

I. FREIN

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM
LIVIANORVM
LIBER QVINTVS ET QVINQVAGESIMVS.

In locum lib. XC, Liuiani.

L. Annæi Flori Epitom. Lib. XC. Liuiani.

SVlla decessit, honosque ei à Senatu habitus est, vt in campo Martio sepeliretur. M. Æmilius Lepidus, quum acta Sullæ tentaret rescindere, bellum excitauit: & à Q. Catulo collega Italia pulsus est: & in Sardinia, frustra bellum molitus, periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam tenebat, a Cn. Pompeio occisus est. Q. Sertorius proscriptus in vlteriore Hispania ingens bellum excitauit. L. Manilius proconsul, & M. Domitius legatus, ab Herculeo quæstore prælio victi sunt. Præterea res à P. Seruilio Proconsule aduersus Cilicas gestas continet.

REs populi Romani M. Lepido, Q. Catulo Consulibus, ac deinde militiæ & domi gestas amisso Liuio, satis ex Sallustianis Historiis licebat cognoscere, nisi & illas idem omnino fatum abstulisset. Idcirco fontibus obturatis, ex riuulis aut etiam lacunis, ista nobis haurienda sunt. sic interim sordida cœnoque permista, vt vix magno studio & attentione percolata liquescant. Sed nos, qua poterimus industria cepto insistentes, à morte L. Sullæ velut nouum initium ordiemur. Nam ibi iterum conuersio quædam Reipublicæ facta est, & auctoris voluntate deposita breuis æui dominatio, morte ipsius plane exstincta. Morbus igitur quo Sulla periit, minime communis fati, sed singularis cuiusdam fœditatis atque supplicii fuit, exuberantibus pediculis, vt qui tot millia ciuium cognatique sanguinis hominum, inauditis cruciatibus peremisset, eiusdem artus, velut intestino bello, ab illo quem genuerant animalculorum exercitu diriperentur. Est enim profecto DEVS, qui numquam impune spernitur, & licet acerbiores pœnas in aliud æuum iustissimus iudex seposuerit, quod includi præsentis angustiis nequeant; sæpe tamen viuentibus proponit spectanda noxiorum tanta supplicia, vt si nihil deinceps timendum foret, vel his deberent à peccando deterreri. Dissimulauit tamen vtcumque mali sensum iam non felix Sulla, & quo auocaret à tam tristi cogitatione animum, in quaslibet occupationes incubuit. Quippe decimo ante excessum

A. V. C. DCLXXV.

Morbus Sullæ pediculosus. [illegible]

CAP. II.

[illegible]

CAP. III.

cessum die, Puteolanorum dissensionibus compositis, leges scripsit [illegible] bus deinceps vterentur. Rerum suarum componendis commen[illegible] [illegible] biduo priusquam decederet operam postremo dedit, alteri & vicesimo libro immortuus. in eo *Chaldæos sibi prædixisse* narrabat, *vbi gloria* [illegible] *vicisset, in summo flore felicitatis esse obiturum.* itemque *somnium* [illegible] *nocte sibi oblatum, per quod filiolum suum, ante Metellam mortuum,* [illegible] *sus esset, appellantem se, iubentemq; curis emissis ire secum ad matrem,* [illegible] *ea in quiete & otio degeret.* Postridie quum id somnium amicis [illegible] set, testamenti tabulas confecit obsignauitque. mox sub vesperam [illegible] ciato, *Granium quemdam Puteolanæ Reipublicæ debitorem, mortem* [illegible] *ctare, ne solueret:* accito homini in cubiculum à famulis *intorquere* [illegible] non sine vehementi clamore & corporis iactatione iussit. Ab hac [illegible] tentione rupta vomica, magnam vim effudit sanguinis: ne qui tam [illegible] guinarius in vita fuisset, incruenta ad inferos morte descenderet. [illegible] viribus defectis noctem eam inter summos cruciatus quum exegisset, infelicem spiritum reddidit. Mors Sullæ confestim Consulum [illegible] te non satis concordium contentiones excitauit. Senatus referente Catulo honorem ei haberi volebat. vt in Campo Martio sepeliretur. Lepidus multique cum eo alii præfracte repugnabant. Ibi generose animo [illegible] Pompeius imperauit, & quamquam Sullæ testamento, quum ille [illegible] relinqueret, liberisque tutores daret, esset præteritus, partim gratia, partim precibus, interim & minis submouit obstantes, funusque Romam prosequutus exsequiis securitatem decusque præstitit. Ordo pompæ [illegible] fuit. Aureo lecto corpus defuncti per Italiam in Vrbem Regio [illegible] sus fastu ferebatur. tibicinum caterua, equitesque & grauis armatura frequentibus ordinibus sequebatur. pariterque in itinere qui legati eius ad exercitum fuerant, cum armis accurrentes, vt quisque aduenerat, locum suum capiebat. alia quoque multitudo, quanta vix vmquam vlla de caussa, vndique confluebat. Insignia magistratus & secures, [illegible] per Dictatori, præferebantur. Hoc ordine in Vrbem perlatum cadauer est. Sed quum ad rogum efferretur, longe maior longeque splendidior apparatus fuit: coronæque aureæ, dona ciuitatum, legionum [illegible] aut amicorum, plusquam duo millia spectabantur. Corpus, [illegible] rum honor concurrentium militum licentiam frænaret, [illegible] tum collegia Vestalesque comitatæ sunt: tum Senatus vniuersus [illegible] insignibus suis magistratus. Mox Equitum Romanorum [illegible] mnis qui sub eo meruerat exercitus (singuli enim vt præsto forent [illegible] perauerant) cum auratis signis, & armis argentatis, quo ornatu esse [illegible]

[illegible] [margin note, beside lines 2–5]

CAP. IV. [margin, beside "ea in quiete & otio degeret"]

Mors Sullæ. CAP. V. *Et eius Exsequiæ.* [margin]

CAP. VI. *Ordo & pompa Funeris.* [margin]

ceps etiam in põpis consueuerunt. Inter hos variis locis magnus tubicinum insertus numerus, lugubre quiddam concinebat. Voces deinde honorificæ per ordines acclamatæ sunt, incipientem Senatum Eques, Equitem plebs excipiebat. Sed non idem omnibus in pari testificatione voluntatis animus erat: pars vere deflebat amissum; ceteri Sullanorum præsentes copias, & ipsum adhuc quamquam vita orbum metuebant. Pro Rostris cadauere posito, laudatus est ab aliquo disertorum, quia Faustus filius nondum maturæ ætatis erat. L. Philippum huic officio delectum crediderim, qui tum ætate & facundia ceteros anteibat. deinde sublatus Senatorum humeris lectus, in Campum Martium deportatus est, vbi tantummodo Regum erant monumenta. Sub nonam diei horam in Campum est ventum: quia nebula matutina ne celerius exirent, pluuiæ metu curatores funeris tardauerat. Tum impositus rogo est, cum ingenti vi odorum, quos adeo liberali manu matronæ contulerant, vt præter ducenta decem fercula, Sullæ ipsius simulachrum iusta magnitudine, simulque lictoris imago fictæ fuerint ex optimo thure & cinnamomo. Hæc omnia flammis consumpta. Nam cremari primus è patriciis Corneliis voluerat: quum eius gentis mortui semper intactis igne corporibus terra tegerentur. Id eo factum putant, quia C. Marii reliquias ad Anienem sitas, mortuo quoque implacabilis hostis, spargi in flumen iusserat: & ne sibi accideret, quod in alterum statuisset, metuebat. Mortuus iam Marius, mortuus Sulla, ciuilium bellorum sæuissimi duces erant: sed viuebant adhuc in animis superstitum discordiæ, & velut ab ipso huius rogo accensæ, inter redeuntes ab exsequiis Consules statim acerbis sermonibus exarserunt. Seditiosum Lepidi ingenium metus iudiciorum stimulabat, vt res turbari, valde sua interesse iudicaret. Nam ob exspoliatam Siciliam, à duobus Metellis, Celere & Nepote legibus interrogatus, quamuis illi ob gratiam eius apud populum victi destiterant, absolutus tamen non erat, & ne aliquando reuocaretur in iudicium metuebat. Itaque turbidis concionibus veluti classico, concitata inopi plebe, Italicos etiam populos spe restituendorum agrorum conciliabat. Sanior pars populi facile prouidebat, si acta Sullæ rescinderentur, Rempublicam vtcumque compositam, nouis tumultibus bellisque arsuram. Mouebantur & prodigiorum obscœnitate, quæ inter nonum illud & inauditum antea, *in Ariminensi agro in villa Gallerii loquutum gallum gallinaceum esse*. Idcirco Senatus vtrumque Consulem iureiurando adegit, *se huius controuersiæ caussa arma non sumpturos*. Lepido, ne quid in Vrbe turbarum daret, exercitus & prouincia Gallia trans Alpes decreta. Ille tempus in Hetruria ducendo, nolebat ad comitia reuerti, ne bellum quod in ani-

CAP. VII.

Sullæ mortui honorem [illegible]

CAP. VIII.

Sulla cur voluerit cremari.

CAP. IX.

Noua contentiones post Marium & Sullam.

CAP. X.

Prodigia.

in animo habebat, impediretur. putabat enim iurisiurandi nō vltra Consulatus tempora valitura fide, postmodum nulla religione obstricto [illegible] seruandam pacem fore.

CAP. XI.

Non erat obscurū Senatui, quid animi consilii Lepido esset: præsertim quum *Hetruriam coniurare, proscriptos arma, [illegible] tentari* pernotuisset. Igitur *occurrere eum ad tempus Comitiorum* iubet. & adfuit ille ex Hetruria, sed cum vniuerso exercitu, quem ad Vrbem adducere secum constituerat. Sed iam Miluium pontem, collemque Ianiculum Q. Catulus Consul, cum Cn. Pompeio præceperant. Relata enim lex Plautia, capitibus aliquot adiectis, contra vim [illegible] adiungens se optimatibus Pompeius, Catulo pacis quam belli artibus

CAP. XII.

præstantiori datus adiutor fuerat. Igitur Lepidus arma suos capere iubet: fit idem & à Senatus partibus: prœliumque non procul Campo Martio conseritur. Primo statim impetu pulsus Lepidus, in Hetruriam perfugit: Pompeius aduersum Brutum est profectus, qui legatus Lepidi Galliam Cisalpinam non inualida manu obtinebat. Satis diu bellum ad tractum ad Mutinam est: quum castra castris opposita essent, nec ad summam rei profectura certamina consererentur. Ea res Lepido, qui circumacto interim anno Proconsule se gerebat, otium præbuit, vt collectis ex qualibet hominum fece copiis magnis ad Vrbem tenderet, adsideraque Consulatum alterum postularet.

CAP. XIII.

Ad famam venientis haud parua in Vrbe trepidatio fuit: & in Senatu Q. Philippus in hæc verba censuit. *Quoniam Lepidus exercitum priuato consilio paratum, cum pessimis, & hostibus Reipublicæ contra huius ordinis auctoritatem ad Vrbem ducit, vti Ap. Claudius interrex cum Q. Catulo Proconsule, & ceteris quibus imperium est, Vrbi præsidio sint, operamque dent ne quid Respublica detrimenti capiat.* Sed metum cito ademerunt adlatæ à Pompeio literæ, quibus *confectum bellum, traditus cum exercitu Brutus* nunciabantur.

CAP. XIV.

Eum Pompeius, quum datis qui prosequerentur equitibus Rhegium deduci iussisset, statim insequenti die pœnitentia ductus, Geminium misit, à quo non sine infamia perfidiæ crudelitatisque Pompeianæ est interfectus. Alba quoque, quam deinde *Pompeii* nomen tulisse arbitror, quod ab eo conseruata esset, postquam obsidionem famemque ferre amplius non potuit, dedita est, ibique Scipio cum Lepidi filio captus & occisus.

A. V. C. DCLXXVI CAP. XV.

Inter hæc Comitiis per Interregem habitis, Consulatum D. Iunius D. F. M. Nepos Brutus, Mamercus Æmilius Mam. F. M. N. Lepidus Limanus inierunt. Mamerco homini ditissimo ne suo anno Consul fieret, prætermissio Ædilitatis nocuit, quod sumptuosum munus [illegible] magistratum amore pecuniæ vitatum ab eo populus crediderat. [illegible]

Margin notes: Q. Catulus ... ad [illegible] — Bellum Lepidum — L. Philippi sententia contra Lepidum. — Pompeius id bellum confecit.

quoque tulisset repulsam, ni C. Curio, vt adolescentior, & populi suffragiis integer, ætati Mamercí concessisset. His auditis Lepidus, quum hostis ab Senatu iudicatus, iterumque victus esset, recessit Cosas Hetruriæ maritimum oppidum, vbi insequente Catulo noua commissa pugna est. cui superueniens ex Gallia Pompeius magnam edidit cædem, & reliquos fugere in Sardiniam coëgit.

Lepidus in Sar. ...

CAP. XVI.

M. Lepido cum omnibus copiis Italia pulso, segnior vt amoto nonnihil periculo, ceterum haud minus grauis & multiplex cura Patres exercebat; quia præter externa bella, quæ sub idem tempus pluribus locis eruperant, duce partium viuo, dilatum potius, quam exstinctum ciuile incendium habebatur: metusque erat, ne impedienda annonæ transuectione Vrbem inopia vrgeret. Sed ille bellum, per quod homo delicatus luxu sibi carendum videbat, segniter moliebatur, donec pœnitentia consilii, & à C. Valerio Triario qui prouinciam proprætore obtinebat, vndique depulsus, & oppidorum expugnatione prohibitus, contrarios cogitatis euentus habuit: lentaque tabe correptum, cognitum vxoris Apuleiæ adulterium tædio & dolore confecit.

Itaque moritur.

CAP. XVII.

Mortis eius caussa.

Epistolam enim criminis indicem forte nactus, diuortii libellum misit: deinde simul charitate desiderioque repudiatæ, simul iniuriæ suæ acerbitate ac dolore extabuit. Extrema quoque huius memorabili euentu aduerterunt curiosos: quia corpus flammæ vi è rogo eiectum, quum reponi propter ardorem nequiret, iuxta sarmentis aliis nudum crematum est. Sic atrocibus belli minis inter ipsa initia compressis, victores, rara iis temporibus modestia, pace contenti fuerunt. quam ob moderationem non minus, quam ob bellum feliciter confectum C. Catuli magnopere celebratum nomen est.

CAP. XVIII.

Exercitus Lepidi, carpentibus insulanis, quibus molestus esse cœperat, dissipatus est: quod roboris fuerat Perperna ad Sertorium adduxit: qui profectus in Hispaniam, quum se relatum in proscriptos didicisset, bellum ingens exciuerat. Igitur vt vires ei subtraherentur, Senatusconsulto, & rogatione Plautia belli Lepidani gratia pœnitentibus facta, reditusq; decretus: maxime adnitente C. Cæsare, qui concionem super ea re habuit, quod in eadem caussa L. Cinna, vxoris suæ frater, esset.

Belli Lepidani gratia fit pœnitentibus.

CAP. XIX.

Suadente C. Cæsare.

Igitur *ciuilium armorum furias*, quibus ipse haud leniores excitaturus erat, multum execratos, orare Patres cœpit, *vt aliquando in malis terminum ponerent. Ita deorum multu ab annis ita conquassatam internis seditionibus Rempublicam, vt siquidem diutius ea durare possit, debeat, necessum sit omnia ruere. Desiderare Vrbem ornamenta pacis belliique; desiderare consiliorum auctoritatem, principes Curiam: multa præstantissimorum virorum capita per Damasippum;*

...lito deinde plura per Sullam decisa, quæ velut in opprobrium publica seruata pro Rostris spectanda proponerentur. Nunc autem remittente numinum indignatione, sublatis horum scelerum auctoribus, necessum haud esse, vt deterrimorum virorum instituta, per probos & patriæ amantes exercean... Donec recens adhuc dominatio, & Dictatoris terror primum, deinde memoria valuerit, facta quædam à gementibus esse, quæ recordatione temporum excusata defendantur: si quid eorum præterea fieret; iam nullum colorem superesse, ... consulto facta credantur, & multi pro vno Sullæ exstitisse. Ita nullum aliorum ciuilis belli finem, nisi eumdem & imperii sperari posse. Igitur magnopere se consulere Patribus, vt recipiendis in ciuitatem abolendaque eorum noxa, qui Lepidum secuti nuper essent; minuerent hostes patriæ darentque exemplum omnibus, nemini errorem suum fraudi, sed tantum peruicaciam fore: neq; Senatum alios habiturum pro hostibus, quam qui conciliari Patriæ nolint. Nullum validius ad stabiliendam pacem adiumentum fore: nam eadem opera Sertorio, & qui alii arma retineant, magnam virium partem decessuram, & eamdem ad Rempublicam accessuram esse. Ceterum postquam ad Sertoriani belli mentionem accessimus, quod illa tempestate longe grauissimum fuit, rem paulo supra repeti, ad multa, quæ scire lecturos refert, profuerit. Postquam primum Scipionis deficiente exercitu, Sertorius in Hispaniam abiuerat, tum admiratione virtutis & industriæ, tum ambitioso & leni imperio, prouincialium simul, ciuiumque Romanorum qui locis illis consederant, ita conciliauit animos, vt paulo post magno exercitu coacto, C. Annio missu Sullæ in Hispaniam eunti, sex millia armatorũ duce Liuio Salinatore opponere potuerit: qui occupatis Pyrenæi angustiis, Sullanos aditu arcerent. Sed obtruncatus à Calpurnio Lanario Salinator, quem fidissimum amicorum crediderat, C. Annium subito immisit nec opinantibus: vnde Sertorius cum tribus hominum millibus Carthaginẽ nouam, & inde nauibus in Mauritaniæ litus perfugit. Sed multis militibus inter aquandum subita barbarorum irruptione amissis, retro vela fecit: iterumque repulsus, adscitis piratarum Cilicum patronibus, præsidium Annii in Pityusa insula improuisus oppressit. Sed Annio magnam classem, cum vna legione adducente, prœlio nauali parum prospero vsus, quod naues illius leues parumque firmas, ortus forte ventus disiecerat, post longum & acrem naufragii metum, paulo supra Bætis amnis ostia applicuit. Sub idem tempus nautæ recens ex insulis Atlanticis reuecti miracula narrabant: *duas ibi insulas propinquas inter se, & decem millibus stadiis procul à Gadibus sitas, suopte ingenio alimenta mortalibus gignere.* Igitur *fortunatæ* vocabantur: & has intellexisse Homerum etiam apud barbaros

[Margin notes: CAP. XX. (beside "Donec recens adhuc dominatio"); CAP. XXI. (beside "tum alios habiturum"); *Sertoriani belli origines.* (beside "ad Rempublicam accessuram esse"); CAP. XXII. (beside "lanos aditu arcerent"); *Sertorius ab Annio pulsus.* (beside "opinantibus"); CAP. XXIII. (beside "applicuit")]

baros obtinebat, quum *Elysios campos, sedesque beatorum* describeret. Earum esse quæ hodie *Canariæ* vocantur, ex modo nauigationis, & descriptione locorum, & quæ de his apud Plinium auctore Iuba Rege narrantur, propemodum constat. His igitur intellectis traditur tædio præsentium Sertorius, & ne aut facere aut pati tam tristia necessum esset, fugam in longinqua Oceani agitauisse, apud Fortunatas illas insulas, quod reliquum esset æui, in quiete exacturus. *Fugam agitat ad Insulas Fortunatas.*

CAP. XXIV. *Illis suis persuadere conatur.*

Igitur aliquando quum famam illam apud suos late sparsam cum admiratione vidisset excipi, eiusmodi iacere sermones cepit: *Fabulam hanc esse credidissem, nisi non spernendi auctores verum subesse persuaderent. Multi sunt, qui se vidisse confirment: & ne dolum putem, singuli seorsim interrogati de rebus, de quibus inter se comparare, si maxime voluissent, nullo pacto potuerunt, eadem omnia miro consensu referunt. Vnum subit mirari, quod tantæ felicitatis loca ex cetero orbe non petuntur auidius. Annon enim satius foret, contentum iis quæ in pace & otio viuentibus omniparens tellus sponte sua ministraret; dimittere inanes aut atroces curas, & sibi aliisque parcentem sine metu, sine iniuria, munere deorum oblata accipere cibaria?*

CAP. XXV. *Vitam [illegible] tuperat.*

At nos improuidi & immites, quo scilicet aliquando beatiorem ducamus vitam, tumultu turbisque miscemus omnia: annosque nostros prodigimus, tamquam alio tempore victuri. & vt paremus superuacua, necessariis inuicem spoliamur spoliamusque. Ita multis calamitatibus malisque cogentes coactique, & interdum scelesti magis, quam miseri distringimur. Sed alii sane insaniant! quid nos facere decet commilitones? Quin arripimus vacuam tantorum bonorum possessionem: vt aliquando incipiamus viuere, ceterorum mortalium errores tempestatesque de tutis litoribus despecturi.

CAP. XXVI.

Si cuiquam nostrum sperare multum ex his rebus licet, quæ vulgo præcipuæ habentur; ego is esse debeo. Genere Romanus, ordine Senator, dignitate Prætorius, qui exercitibus magnis, prouinciisque præfui, qui res gessi nemini huius æui ducum pænitendas. Me tamen eo propemodum natura ducit, quam sequi optimam vitæ magistram æquum est: vt spes meas omnes hoc precio commutare nihil abnuam. Non erat ea mens Cilicibus, vt pacis amore, pecuniæ studium abiicerent, cuius caussa pacem vtcumque reliquissent. ita Sertorio relicto in Africam se contulerunt, vbi de Regno Mauritaniæ bellabatur. *Sed Cilices eum deserunt.* At Sertorius, ne quod supererat militum, inopia deficeret, alteri se partium adplicuit: rebusque bene gestis, quum ab incolis locorum amaretur, quid postea facto opus esset deliberabat.

CAP. XXVII. *Sertorius a Lusitanis vocatur.*

Ancipitem & impeditam consultationem legati Lusitanorum abruperunt *ad imperium gentis* eum vocantes: quæ contra Romanos terrores ducis egens, laudatum ab omnibus qui cum illo fuerant Sertorium, velut diuino munere oblatum rebatur. Erat enim ille

animo consilioq; maximus: virtutis liberalissim⁹ æstimator, in periculis moderatus, facundus idem & comis, & tam in confirmandis suis, quam fallendis hostibus, singularis artifex. Igitur accepta conditione cum duobus millibus, sexcentis, quos vocabat *Romanos*, & septingentis, qui ex omni Africa se ad eum contulerant, leui præsidio relicto in Mauritania, nactus obscuram noctem, æstu secundo, furtiuaque celeritate, vitare prœ-
CAP.XXIIX. lium in transgressu conatus est. Sed occurrente cum nauibus Cotta, iuxta Mellariam in freto dimicare coactus, vi perrupit, & ad montem Belleiam quem Lusitani præceperant, contendit. Horum copiis adsumptis,
Fufidium vincit, & alios. erant autem cetratorum millia quatuor, equites septingenti, Fufidius cum legionibus, aduentanti se obiecit. Is enim Bœticam cum imperio obtinebat. cum hoc, difficultatibus locorum adiutus, ita certauit, vt ille duobus millibus Romanorum amissis, cedere cogeretur. His igitur aliisque multis ducibus interfectis pulsisue, C. Metellus à Sulla missus est, claræ veterisque famæ Imperator. Qui postquam in vlteriorem prouinciam venit, artibusque Sertorii fatigatus, neque cogere potuit ad pugnandum, neque insequi fugientem, nisi vt omnia fugientium incommoda ipse pateretur; L. Domitium Proconsulem citerioris Hispaniæ
CAP.XXIX. cum omnibus copiis quas parauerat, arcessiuit. Sed ille ad Anam flu-
L. Domitius & L. Manilius vincit. uium, qui Bœticam à Lusitania separat, ab Hirtuleio Quæstore Sertorii cum exercitu oppressus est. Idemque fatum eodem loci Legatum Metelli Thorium deprehendit. Deinde quia tanto hosti resistere res Romana vno Imperatore non poterat, L. Manilio Galliam Narbonensem obtinenti præcipitur, vt suppetias Metello in Hispaniam transgrediatur. Hunc quoque cum quinque legionibus, & mille quingentis equitibus aduenientem, idem Hirtuleius sic excepit, vt L. Valerius Præconinus legatus, exercitu pulso interficeretur, L. Manilius Proconsul impedimentis
CAP. XXX. amissis, in oppidum Ilerdam pæne solus confugeret. Vnde viribus & fama indies augescens Sertorius, vt consilium & decus partibus adderet,
Sertorius sibi Senatum instituit. Senatores ex proscriptis eodem nomine locoque apud se habebat, adlectisque ex amicorum cohorte primoribus, vt trecentorum numerus fieret, hunc *Senatum* appellabat: ad eum ordinem de rebus omnibus referebat, hinc Quæstores legatique, quam proxime patrium morem creabantur. Nam Sertorius ea modestia & animi magnitudine agebat, vt quamquam Hispanorum armis, pecuniisque & vrbibus ac corporibus vteretur, nulla tamen re lædi obliterariue Romani nominis dignitatem sineret. Quum hæc agebantur, P. Seruilius cum Cilicibus prospere ad
CAP.XXXI. summum, sed non sine magno labore ac periculo dimicabat.

tici belli occaſione piratæ quod inter Cretam Cyrenasque & Achaiam ſinumque Maleum eſt mare (ipſi à prædarum vbertate *aureum* vocabant) latrociniis infeſtum habere cœperant, Iſidoro duce. Deinde quia Mithridates Aſiam pro aliena negligebat, Sullam Vrbanæ res reuocabant in Italiam: impunitate plures inuitante, numero viribusque aucti, magnis iam claſſibus oberrabant. adeoque placebat ipſis hoc vitæ genus, vt hoc perpetuo exercere certi, in quamdam velut Reipublicæ formam coirent. Igitur licet paſſim haberent caſtella, arces, inſulas deſertas, ſedem tamen fortunarum omnium Ciliciam, quæ vocatur aſpera, conſenſu legerunt, importuoſam, & altiſſimis rupibus horrentem. Vnde communiter ab omnibus *Cilices* vocari cœperunt: quamuis eſſet mixta variarum gentium colluuies, Syri, Cyprii, Pamphylii, & quidam ex Ponto, ac propemodum omnibus Orientis Regnis: multi enim bellorum diuturnitate patrimoniis exuti, quum facere indigna & grauia, quam pati mallent, naues pro natali ſolo ad ducendam vitam delegerant. His omnes fere Ciliciæ Pamphyliæq; vrbes patebant, dulcedine lucri ſuarum prædæ vendendæ, nauibusque eorum ſtationem præbentes. Sidetæ quidem naues etiam iis fabricabant, & captos ab illis palam vendebant, quamuis liberos eſſe ſcirent & faterentur. Diuerſum Lyciorum inſtitutum, eoque diſpar etiam fortuna fuit: qui neque terrore neque lucro victi, omnem cum Cilicibus ſocietatem conſtanter recuſarunt: quorum deinde excidium ſalui ſoſpitesque viderunt; niſi quod è finitimis bellis, velut ex vicino incendio partem aliquam vapor adflauit. Ceterum piratas L. Murena nuper, imperato ciuitatibus Aſiæ, vt ex pecunia vectigali populi Romani naues facerent, pauliſper repreſſerat, ſed quia neque receptacula illorum expugnata erant, neque prohiberi poterat, quo minus plures quotidie ad illorum inſtitutum adfluerent, poſtquam Murena deceſſit ex Aſia, plus terroris ac damni quam vmquam antea paſſim dederunt. Iam enim & Siciliam infeſtabant, vt circa eam inſulam nemini tuta nauigatio eſſet: occurrentemque ſibi Prætorem nauali prælio vicerant. nec meliore euentu ab aliis in eos pugnatum. Igitur miſſus in eos P. Seruilius Proconſul primum in ipſo mari congreſſus, quamquam aduerſus leues & fugaces myoparonas iuſtæ magnitudinis naues oppoſuerat, non incruentam victoriam retulit. Sed nec mari ſubmouiſſe contentus, ad vrbes illorum & prædarum receptacula eruenda conuertit. Non minimi laboris id bellum fuit. fere triennio pugnatum: multæque per Ciliciam Pamphyliamque & Lyciam vrbes euerſæ. Phaſelis in Lyciæ Pamphyliæque confinio ſita, iuxta quam Alexander olim per an-

CAP. XXXII.

CAP. XXXIII.

CAPVT XXXIV.

CAP. XXXV

Qui Phaselis, Olympum, Corycum euertit.

per angustias fluctibus coopertas transduxit exercitum: crebro commeantibus eo piratis, quod ita proiecta in altum horum accessibus erat opportuna, primo commerciis, deinde & societate se coniunxerat. Sed non ante destitit Seruilius, quam expugnatam dirueret. Eadem sors Olympi fuit, vrbis antiquæ & opulentæ, quæ inter sex Lycias maximas numerari solet. Huius, quum vi capta esset, magna præda fuit: multaq; inde signa & ornamenta ab Imperatore belli iure sublata sunt. Corycum quoque vrbem inclutam nemore in quo crocum gignitur, eorumdem armorum tempestas euertit.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER SEXTVS ET QVINQVAGESIMVS.

In locum lib. XCI. Liuiani.

L. Annæi Flori Epit. Lib. XCI. Liuiani.

CN. Pompeius quum adhuc equester esset, cum imperio Consulari aduersus Sertorium missus est. Sertorius aliquot vrbes expugnauit, plurimasque ciuitates in potestatem suam redegit. Appius Claudius Proconsul Thracas pluribus prœliis vicit. Q. Metellus Proconsul L. Herculeium Quæstorem Sertorii, omni cum exercitu cecidit.

TRansgressus in Hispaniam Perperna, quemadmodum superiore libro ostendimus, curam Senatus duplicauerat, nihil æque metuentis, quam ne auctus nouo exercitu Sertorius in Italiam reuerteretur. Metellus enim, fessa iam ætate, & statariis pugnis adsuefactus velocissimæ virtutis hosti parum resistebat. Idcirco Cn. Pompeius, qui nuper recepta Gallia Cisalpina, quamquam iubente Catulo copias non dimiserat,

Cn. Pompeius contra Sertorium mittitur.

cupi-

cupidus Hiſpanienſis belli, vt ad opem ferendam Metello mitteretur ad Vrbem hærebat, ſemper aliqua reperta cauſſa, cur exercitum ſub ſignis retineret. Neque aliud in promtu præſidium erat, neque ducum quiſquam, qui Sertoriano vigori rectius opponeretur. Ergo ex ſententia L. Philippi, decreta illi prouincia eſt, vt pari cum Q. Metello imperio eſſet. quo tempore aiunt, mirantibus quærentibusque, *anne igitur Equitem Romanum proconſule mittendum cenſeret?* reſpondiſſe Philippum: *non ſe illum ſua ſententia proconſule, ſed proconſulibus mittere.*

CAP. II.

Tanta erat de virtute Pompeii opinio, vt quum duo Conſules clariſſimi fortiſſimique eſſent, duorum Conſulum munus vnius adoleſcentis virtuti committeretur. Igitur Pompeius accepto imperio diebus quadraginta ſuppleto exercitu, paratisque neceſſariis ad Alpes mouit, quarum aditus Sertoriana præſidia obtinebant. Igitur Pompeius aliud, quam Hannibal patefecerat, ſibi opportunius iter iuxta Rhodani Padique fontes aperuit; hoſtibusque in Hiſpaniam ſubmotis, Galliam, adiuuante non ſegniter qui prouinciæ præerat M. Fonteio, recepit. deinde perrexit ad Pyrenæum, vt ad auxilium Metello ferendum quam maturrime occurreret. Nam is indies moleſtioribus rebus vtebatur: quum ſuper alia mala, fatiſcens laboribus miles ſegnior, & aduerſus Imperatorem contumacior fieret: eousque, vt Sertorio Metellum ad ſingulare certamen prouocante, impudens clamor oriretur, *ire* iubentium, *ducemque cum duce, Romanum cum Romano congredi*, non ſine conuiciis, vbi Metellum Imperatorii loci memorem, neque hoſtis inſultatione, neque ſuorum ſtultitia moueri viderunt.

Sertorius Metellum ad ſingulare certamē prouocat.

CAP. III.

Igitur Metellus, vt aliquo negotio militem occuparet, celeriter ad Laccobrigas mouit, vrbem hoſti opportuniſſimam, non magno negotio in poteſtatem redacturus; quod vnus tantum intra mœnia puteus erat, & ſuburbanis aquis obſeſſi prohibebantur. Sed hic quoque neque ſolita cautio Sertorio, neque celeritas efficiendi cogitata defuit. Ex omni Hiſpanorum Maurorumque numero robuſtiſſimum quemq; eumdemq; perniciſſimum, pronunciato in ſingulos vtres præmio excitans, magnam aquarum copiam inferendam in oppidum curat. per eosdem inutilis turba educitur, ita in multos dies aduerſum ſitim prouidetur. Enimuero Metellus, cui omnis ſpes in eo erat poſita, vt imparatos opprimeret, *tantum quinque dierum cibaria portare* militem iuſſerat.

Laccobrigæ obſidentem fruſtratur.

CAP. IV.

Idcirco deficiente commeatu Aquinum cum ſex millibus militum frumentatum miſit. At Sertorius occultatis tribus hominum millibus, cum ceteris quos ſecum habebat, Aquinum ad pugnam cogit. ea dum conſeritur, ſigno dato procurrunt inſidiæ: ſic Aquinus dimidia copiarum parte, & equo armisque amiſſis, vix à Metello receptus; & obſi-

Et cum damno ſubmouet.

[illegible]idio cum magna Romanorum ignominia soluta est. His successi[illegible] ab Hispanis Sertorius in cælum tolli: *hunc imperatorem sibi [illegible] [illegible], victoriam quoque spondere.* neque ille omittebat omni arte parare [illegible]uorum amicorum, retinere veterum beneuolentiam. comiter appella[n]do singulos, donando ob virtutem, armis auro atque argento ornat[is] [illegible] [sin]gulisque pictis, & Romana disciplina exercitum ad speciem & robur [in]stituendo.

CAP. V.

Sed & nobilissimos ex amicis populis pueros, ludo Oscæ [in]stituto Græcis Latinisque literis curabat erudiendos, *ciuitatem* [illegible] promittens, *vbi adoleuissent*: & hi quidem Sertorio vsum obsidum [præ]bebant, sed quia nominis inuidia aberat, securi vacuique suspicio[ne pa]rentes, vltro liberali & honesta suorum educatione lætabantur. M[os] vetus Germanorum Gallorumque per Celtiberos in Hispaniam [intro]ductus fuerat, vt principibus virtute præstantes viri comites se [illegible]rent, indiscreta familiaritate lætorum aduersorumque, atque etiam [mor]tis socii. nam ne quis amisso duce viuus ex acie reuerteretur, de[illegible] terribili adstringebant fidem.

Hispanis ista[illegible] in armis ca[illegible]mitiam.

CAP. VI.

Horum deuotorum multa millia apud Sertorium.

Horum maior quam cuiquam [alias Se]rtorio numerus apparebat. multa enim eum in has leges millia lege[ba]ntur: feruntque *aliquando fuga ad vrbem quamdam facta, portis iam tur[bam morantibus, deuotos illos abiecta suæ salutis cura, Sertorium per [illegible] ad medium quasi murum extulisse, vt deinde superadstantium manibus in [sum]mum attraheretur.* Nec dissimili fama, atque charitate apud Italicos [mi]lites celebrabatur. Nam Perpernæ milites, quod ille nobilitate & op[i]bus potior, cedere Sertorio recusabat, indignabantur: nec vltra [illegible]quam donec per Pyrenæum saltum Pompeius aduentare auditus est, *vt ad Sertorium duceret*, postularunt; *ni duxisset, sua sponte ituros.* Inde Perperna, quod summum tenere locum nequibat, proximum vtique non abiiciendum ratus, cum ingenti pecunia, tribusque & quinquaginta cohortibus ad Sertorium venit.

CAP. VII.

Perperna ad Sertorium accedit.

Hac tanta accessione ferociores Hispani. quorum vndiq; magna vis ad castra Sertorii concurrere[t], insolentioribus quotidie vocibus *pugnam* flagitabant. At Sertorius non minus cautus quam acer Imperator, neutiquam conducere rebus suis ex[isti]mabat, vt præter rationem belli seque & exercitum non necessariis casibus obiiceret. Postremo, quia nulla iam ratione cohiberi hominum impetus poterat, turmæ equitum vt lacesseret hostem permisit. deinde laborantibus submisit alias, atque ita citra magnæ noxæ experimentum doc[illegible] exitus flagitatam pugnam mansisset. Igitur vt quoque in posterum [illegible] sequentioribus vteretur, iussis *in concionem adsistere* militibus, [illegible] *produci imperauit, prævalidum alterum, alterum mire exilem.* validio[rem] deinde paruum hominem & cõtemptibilem adspectu, exili magnum robustum-

CAP. VIII.

Sertorii inuentum ad frangendam suorum temeritatem.

queadmonuit, præcepto *vt robustior ille gracilis equi caudam vniuersam abrumperet, valentis singulos pilos infirmus velleret.* Atque illo inter plurimum omnium risum magna vi nequidquam adhibita defatigato, quum gracilis quod imperatum erat confecisset, versus ad suos Sertorius, *Iam,* inquit, *quod mihi sæpe monenti noluistis, oculis opinor vestris credetis, milites, quanto plus perseuerantia quam impetus valeat, sub claro exemplo didicistis. Romani exercitus hac imagine vobis ostensa natura est; quem vniuersum qui adgredietur, nihil aget: per partes carpenti minime erit insuperabilis.* Per hæc conuersis animis suorum, & ad accipienda quælibet apertis, *rem se facere, non nisi rarissimam & magna de caussa probabilem,* ait, *qui gerendi belli rationem exercitui reddat Imperator. Sed facere semel, vt ostenso cognitoque à quali duce, & qualibus consiliis regantur: post hac etiam celanti animum suum læti atque securi obediant. Neque enim sibi deesse ferociam, siquidem robore & impetu posse obtineri victoriam putaret: idque tot præliis compertum, quibus miles, tribunus, legatus, Imperator suæ alienæque vitæ iuxta pepercisset. Ceterum ita se videre comparata esse præsentia, vt nulla sit, nisi qua instituerit ducere, ad salutem via. Laudare se quidem animos cuilibet discrimini promptos, & timori impenetrabiles: Sed eo ipso dignos arbitrari, qui nullum aut modicum ad vsum temere non prodigantur. Sed neque ignauiæ cuiquam auctorem esse, quin vltro indicere expeditiones, pugnas, itinerum operumque multiplicatum laborem. His enim rebus se confidere, quibus adhuc contra tot duces & magnos exercitus, cum modicis copiis inuictus stetisset. Olim se scire, plerosque omnes præ nimio ardore ad summæ rei dimicationem animis votisque properare: sed suis artibus effectum, vt & bellum sustineretur egregie, & Perpernæ daretur spatium tantas adducendi copias, quæ profecto, si ante tempus in vnius certaminis aleam descensum foret, non fuissent habituræ, quocum se coniungerent. Nunc vero aucti tanto exercitu, neque ipsi nos trademus inertiæ, neque hosti quidquam temporis tutum aut quietum esse patiemur. Sed nec temere à priori ratione belli gerendi recedemus. Romanam aciem, si viribus ac locis æquis congrediare, sine summo tuo periculo damnoque haud sustinueris: at ego vobis ita constrictam locis, turbatam improuiso metu, vigiliis laboribusque euectam dabo, vt citra noxam meorum militum concidatur. Omnia quæ ad hunc obtinendum finem faciunt, pro nobis sunt. Locorum ingenium, quibus à pueritia adsueuistis, & perinde scientia: velocitas ingenita Hispanis, famis, sitis, æstus, laboris patientia. quibus rebus ita fatigauimus statarias hostium copias, vt quandoque se victas ante sentiant, quam à quibus oppugnentur cognouerint. Scio nobiscum esse, qui Viriathini belli meminerint: in consilium meum haud difficulter approbabo. Iuniores satis habeant, animos promptos, arma expedita habere, vt feliciter expertum*

CAP. IX.

Eundem Oratione perse...

CAP. X.

Vtilitatem ... tium suarum ostendit.

CAP. XI.

Rationem ... edocet.

CAP. XII.

tum ducem; ad gloriam & opes recto itinere praeeuntem sequantur. Ita conciliatis barbaris, quum illorum viribus, ingenio suo vteretur, multa prospere gessit, aliquot vrbes expugnauit, plurimasque ciuitates in potestatem suam redegit. Vnde non minori admirationi, quam terrori hostibus erat. Sed præcipuam ei calliditatis famam peperit Characitana expeditio, qua gentem ferum, non vrbes aut vicos, sed magnum & arduum collem plurimis speluncis in Aquilonem versis supra Tagum incolentem subegit. Ibi dum circa inaccessum collem obequitans, aduersus tutos loco barbaros inanes minas iacit, & pudore recedendi multa voluit animo, Cæciam animaduertit in aduersas speluncas flare: edoctusque ab accolis, id eo tempore anni solitum illis regionibus esse, milites *excidere glebas ex circumiecto agro, & contra speluncas comportare in aggerem* iubet. multum irridentibus montanis insanæ molitionis vanitatem, quod putabant, ad oppugnandum altissimum collem id institutum pertinere. Inter hæc Sertorius sub noctem suos reduxit in castra. Postridie quum flare ventus cepisset, & ex congesta humo puluerem in altum efferre, militibus immissis, *subruere ex imo cumulum illum* iussit, *terramque lenem admodum & friabilem comminuere.* atque illa labore hominum, equorumque vltro citroque super eam discurrentium vngulis trita, quum à vento rapta in aërem tolleretur; statim densa quædam nebula speluncarum ostia fenestrasque obturauit. neque iam aut lucis vsus supererat, aut reciprocandæ animæ purus suppetebat aër. nec enim aliam in partem apertæ illorum habitationes, aut vlla ducendi spiritus copia dabatur. Biduo tamen sustinuerunt hoc malum obsessi: tertio die, quia perseuerante vento suffocabantur, sunt dediti. Dum hæc geruntur, in Hispaniam Pompeius venit; arrectique omnium animi erant, vt solet ad noui Imperatoris famam: multique populi qui minus constanter adhærebant Sertorio, iamiam mutaturi socios videbantur. Sed insperatus ad Lauronem casus & dubios in officio retinuit, & fidos confirmauit. Sertorius eam vrbem obsidebat, quum vniuersum exercitum suum, apud Pallantiam conuenire iussum, succursurus obsessis Pompeius adduxit. Tumulus haud procul vrbe visebatur, quem qui prior occupasset, magna erat ex loco commoda habiturus. Vtroque duce properante Sertorius quum præuenisset; exclusus ea spe Pompeius haud eo minus læto animo agebat, quod inter suum exercitum & Lauronem interclusas Sertorii copias tenere rebatur. Igitur missis ad Lauronenses nunciis, *bono animo esse iubet, atque confidentes in mœnibus obsessi obsessorum spectaculo frui.* Sertorius iactantia Pompeii comperta, ridens ait, *se discipulum*

[illegible]

Margin notes:

[illegible] (beside "Ita conciliatis barbaris")

CAP. XIII. [illegible]

CAP. XIV. [illegible]

CAP. XV. [illegible]

CAP. XVI. *Sertorius artibus superatur.*

Sullæ (ſic appellabat eum ludibrii cauſſà) *docturum, debere plus reſpicere Imperatorem, quam proſpicere.* Simul oſtendit obſeſſis ſex millia peditum prioribus in caſtris relicta: vt Pompeium ſi in ſe mouiſſet ſigna, à tergo aggrederentur. Ita Pompeii gaudium irritum cito in grauem verecundiam vertit. Nam ſerius errore cognito, quum neque inuadere Sertorium, ne circumueniretur, auderet, neque præ pudore Lauronem ſuſtineret relinquere; pereuntium ſociorum ſpectator otioſus ſedebat. Dum ita vicina caſtris caſtra duo Imperatores habent; Sertorius talem dolum machinatur. Duæ tantummodo regiones erant, ex quibus peti pabulum poſſet, vna in propinquo, altera longius ſita. Sertorius vlteriorem ab armatis adiri vetuit: citimam ſubinde per leuem armaturam iuſſit infeſtari. Sic ad extremum fides aduerſis partibus facta, tutiorem eſſe, quæ erat remotior: magnusque eo Pompeianorum numerus pabulatum profectus eſt. His à Sertorio triplices inſidiæ per idoneos ſaltus ponuntur, miſſis Octauio Græcino cum decem cohortibus, in morem Romanorum armatis, & totidem leuis armaturæ Hiſpanis, Tarquitioq; Priſco cum duobus millibus equitum. Illi ſtrenue imperata faciunt, exploratáq; locorum natura, in vicina ſylua prædictas copias noctu abſcondunt, ita vt in prima parte leues Hiſpanos, gentem ad furta belli peridoneam ponerent; paulo interius ſcutatos; in remotiſſimo equites, ne fremitu equorum deſtinata proderentur. quieuere omnes ſilentio ſeruato in horam tertiam diei. quum deinde Pompeiani ſecuri granatique pabulo de reditu cogitarent, & hi quoque, qui in ſtatione fuerant, quiete inuitati ad pabulum colligendum dilaberentur; emiſſi primum Hiſpani, velocitate gentili in palantes effunduntur, & conuulnerant confunduntque nihil tale exſpectantes. prius deinde quam reſiſti his inciperet, ſcutati erumpunt è ſaltu, & redeuntes in ordinem conſternant, vertuntque. fugientibus equites immiſſi, toto eo ſpatio, quo redibatur in caſtra, perſequuti cedunt. curatum quoque, ne quis effugeret. nam præmiſſi per compendia itinerum ducenti quinquaginta equites, quos in hunc vſum opperiri duces iuſſerant, antequam ad caſtra Pompeii perueniretur conuerſi, occurrerunt eis qui primi fugerant. Ad cuius rei ſenſum Pompeio immittente legionem cum Lælio in præſidium ſuorum; ſubducti in dextrum latus ſpecie cedentium equites, mox circumitu legionem abs tergo infeſtarunt: quum iam etiam à fronte Sertoriani qui pabulatores perſequuti erant, incurſarent. Sic legio quoq; inter duas acies hoſtium cum legato eliſa eſt. ad cuius auxilium Pompeio vniuerſas educente copias, Sertorius quoque è collibus inſtructum oſtendit exercitum, effecitque, ne Pompeius progrederetur. Ita præter duplex damnum, eadem ſoler-

CAP. XVII. [illegible]

CAP. XVIII.

[illegible]

CAP. XIX. [illegible]

[illegible] illarum, spectatorem quoque eum cladis suorum constituit. Hoc primum prælium inter Sertorium & Pompeium fuit: decem millia hominum de Pompeii exercitu, cum iumentis & calonibus amissa sunt. Pompeius vix reliquias incolumes reduxit.

CAP. XX. Hic euentus etiam Lauronensium fregit animos, neque diu contati, concesserunt in Sertorii fidem.

Sertorius Lauronem delet.

Is prædam militi concessit, edicto *liberis corporibus vti parceretur*: direptam deinde vrbem incendit, non crudelitate, à qua vix vllus vnquam dux alienior fuit: sed vt ex tanta existimatione Pompeio contemptus apud barbaros oriretur: quo inspectante, & tantum non flammis incensis calefacto, vrbs socia & amica deflagrasset. Lauronenses qui obsidioni superfuerant, in Lusitaniam Sertorius deduxit. In ea direptione miles quidam muliere Lauronensi præter naturam abusus, oculis mulctatus est: quos directis in eos digitis mulier effoderat. Re ad Imperatorem delata, quum facta & caussam didicisset, infensus tanto militiæ dedecori, integram cohortem, hoc genus flagitiis famosam, licet Romana esset, deleuit.

CAP. XXI. Pompeius tamen impetum Sertorii victoris, quamquam nouis militibus, & multo paucioribus, sustinuit, nam aduersus sexaginta millia peditum, nouem equitum, non vltra triginta peditum millia, & mille equites adduxerat. Hæc ea æstate in Hispania gesta, quum deinde tempus anni aduersum expeditionibus esse cepisset, diuersi Imperatores in hiberna discesserunt. Cn. Pompeius & Q. Metellus circa Pyrenæum inter [illegible]uissimos hostes, in castris hiemarunt: Sertorius cum Perperna in Lusitaniam profectus est.

Bellum cum Thracibus in Macedonia.

Per hæc tempora continuum fere cum Thracibus bellum erat, perpetuo incursantibus Macedoniam. Et quamquam acriter à Dolabella repressi, iustissimusq; de iis ductus triumphus erat; cum Ap. Claudio successore Dolabellæ multis, sed leuibus prælis concurrerunt.

CAP. XXII. Quibus victis Appius, per Rhodopæas gentes, magno cum labore in Sarmatas vsque peruenit.

Appius in prouincia moritur.

Sed inter asperrimas gentes, vbi cum Mædis varie dimicauit, curis & ægritudine fatigatus in morbum incidit, ex quo est in prouincia mortuus.

A. V. C. DCLXXVII

Iam Romæ Cn. Octauius M. F. Cn. N. C. Scribonius Curio Consulatum occeperant.

Reatinorum improuisa clades.

Tum Reatinorum improuisa clades in prodigium versa, quippe terræ motu ædes sacræ in oppido agrisque commota; saxa quibus forum stratum erat, discussa; pontes interrupti; ripæ labentis fluminis in aquam prouolutæ; fremitus inferni exauditi fuerant. paucis abinde diebus, quæ concussa erant, corruerunt. saxum viuum quum prouolueretur, non sine stupore visentium in præcipiti rupe immobile stetit. Aliud deinde nunciatum prodigium est, quod *scintillam è stella cadere, & augeri terræ appropinquantem, ac postquam Lunæ magnitudine facta esset, illuxisse ceu nubilo die, [illegible]*

[illegible]

in cælum se reciperet, Lampadem factam L. Iunius Silanus Proconsul cum comitatu suo viderat. Hoc forte numquam antea visum annotatumue mouit Patres, vt *de Sibullinis carminibus colligendis referri* iuberent, quoniam quod eorum adseruatum in Capitolio fuerat, incendio ædis illius consumptum erat. In eam legationem P. Gabinius, M'. Otacilius, L. Valerius lecti. His negotium datum, *vt Erythras præcipue adirent*, quæ patria Sibullæ dicebatur, *ad describenda quæ ibi pro Sibullinis celebrarentur*. Per hos aliosque (nam & Samo quædam allata sunt, & Ilio, per Africam etiam & Siciliam, & Italicas colonias, etiam à priuatis conquisita) magnus librorum numerus in Vrbem comportatus est. & quia multa vana inerant, sacerdotibus mandatũ, *vt quantum humana ope posset, vera à falsis discernerent*. CAP. XXIII.

Nec in tam cæco negotio, certius aliud quam per acrostichidũ, vt vocant, indicia repertũ discrimẽ, Terentius Varro doctissimis, sed iisdem ineptissimis Rerum Diuinarum libris prodidit. Eodem anno, postquam primum ver apparuit, resumptum acriter in Hispania bellum est, multaque & cruenta prœlia facta. Tandem apud Italicam Bæticæ vrbem Q. Metellus, & Sertorii Quæstor L. Hirtuleius, totis viribus congressi sunt. Metellus aduersus hostium celeritatem ac ferociam, haud paulo minus viribus quam consilio tribuebat: tam diligens celandi quæ cogitaret, vt interroganti, *quid postera die facturus esset*, responderit; *tunicam meam, si eloqui posset, comburerem.* Igitur insignem, quam tunc adeptus est victoriam, non tam militum lacertis, quam ingenio suo debuit. CAP. XXIV.

Oriente protinus die Hirtuleius instructam aciem vallo eius admouerat: neque mora esset, si suos audiret, quin statim contra exiretur. Sed prudens Imperator, intra castra retento exercitu, geminam vtilitatem percepit: spatium nactus quo consideraret hostium aciem, eamdemque (feruidissimum enim anni tempus erat) caloribus conficiendam relinqueret. Idcirco quum quod roboris in hostili exercitu erat, in media acie stare comperisset: sic instruxit edocuitque suos, vt cornua longius protenta prius cum oppositis congrederentur, quam mediæ acies confligerent. His ita ordinatis, sub sextam diei horam exercitum eduxit. Recens Metello miles, curatis corporibus, viribus integris pugnam capessebat: Sertoriani stando fessi, magis etiam æstu fatigabantur: & quia Metellus mediam aciem reduxerat, fortissimæ quæque cohortes si starent, otiosæ manebant; sin procurrerent in hostem, hic quoque nouus labor prioribus molestiis accedebat. CAP. XXV.

Inter hanc dubitationem pulsis vtrimque cornibus ita circumueniuntur, vt neque repugnando seruari, neque erumpere ad fugam possent. Ibi vehementissime dimicatum est, ita promptis auidisque ducibus, vt Metello in sagum, Hirtuleio in bra- CAP. XXVI.

in brachium tela venirent. neque tam virtute, quam quibus-
[illegible] *Metelli.* omnibus rebus inferiores Sertoriani exstiterunt. Ita viginti millibus
militum amissis, pauci in Lusitaniam cum duce refugerunt. Ne-
que tamen ille cladi suorum diu superstes fuit, dum reparatis viribus for-
tunam denuo tentat, cum fratre ad Segouiam interfectus. Quo tem-
pore *barbarum, qui forte euaserat, nuncium cladis Sertorius, cum maxima pu-*
gnam aduersus hostem ciens, è vestigio pugione traiecisse dicitur; *veritus, ne*
inter milites vulgata rei fama, animos eorum alienissimo tempore infringeret.

CAP. XXVII. Magnum enim omnino incommodum acceperat, insigni duce, multis-
que fortissimorum virorum millibus deperditis. Sed nemo temere vel
Sertorius magnus dux in reparandis cladibus. ad alios belli casus, tum in reparandis cladibus, Sertorio dux melior erat:
quum inuictus ipse, legatorum culpa fortunam vulneratam eandem
mirabili semper celeritate consilioque restitueret. Vnde ingens eius
nomen, quotidieque maius, ne quidem Europæ finibus continebatur:
quin Asiam quoque & Pontum implerent eius laudibus, qui ex Occi-
dente aduentabant. Quod non vltimum incitamentum Mithridati
fuit, cur tertii belli, sibique ad postremum exitiosi aleam subiret: elatum
Regis animum aliis etiam stimulantibus caussis. Quippe post remis-
sam à Sulla legationem, Cappadociam Ariobarzani, vti iussus erat resti-
tuerat: quum alios oratores scribendi fœderis caussa Romam ablegas-
set, iterum spe sua frustratus est, quia mortuo iam Sulla, magistratus ci-

CAP. XXIIX. uilibus turbis impediti de eo negotio non retulerunt. Igitur Mithri-
dates vltionis cupidus, & sibi adhuc diffisus, Tigranem subornat: fa-
Tigranes Cappadociam vastat, ad implendam Tigranocertam. cilius coniicientibus rem Romanis, quam ad prohibendum paratis. Ille
Cappadociam velut indagine cinctam euacuauit, abactis hominum fe-
me trecentis millibus, & vrbibus Græcanicis duodecim euastatis. Hos
in Mesopotamiam, agris iuxta Tigranocertam ad incolendum attributis,
transtulit; maioremque partem vrbis ex eo genere frequentauit. Curæ
enim habebat Rex longe superbissimus, vt vrbs vbi sibi diadema Arme-
niæ imposuerat, quamque de suo nomine voluerat appellari, magnifi-
centissimo murorum ambitu, maximaque hominum & ædificiorum

CAP. XXIX. multitudine ornaretur. Hæc dissimulare Romanos non externa tan-
Romæ certatur de iure Tribunorum restituendo. tum bella, sed etiam Vrbani motus coëgerunt. De Tribunatu, cuius
omnem fere potestatem Sulla exstinxerat, certabatur. Nam illo mortuo
plerorumque erecti animi fuerant, restitutum iri ius populi sperantium:
nisi C. Catulus acta Sullæ constanter defendisset. Proximis deinde
Consulibus agente L. Sicinio Tribuno plebis tumultuatum: isque fi-
tim quum D. Bruto & Æmilio Mamerco impar fuisset, cum acriore vi-
ro, Curione, malo suo fato, commissus est. Vehementer eum vocifera-

bat C.

bat Curio, vt erat ei sermo splendidus & copiosus, quod *Reipublicæ vix è tantis cladibus respiranti, denuo ciuilium bellorum metum intestinæ seditionis fax & auctor admoneret. Quasi enim parum molesti Perperna ac Sertorius forent; quasi nesciretur quæ Mithridatis, quæ Tigranis essent consilia, quasi Macedoniam & Achaiam à Thracibus lacerari, nihil ad Rempublicam pertineret: ita nouos subinde in ipsa Vrbe exoriri Cinnas atque Marios, qui sæuius quam vlli hostes ciuitatem vexent premantque. Scilicet hunc Sicinium apud leuem & seditiosam turbam ipso nomine fauorabilem, haud minus turbarum daturum credi; quam antiquis temporibus educta in Sacrum Montem plebe, nescio quis Sicinius dederit. Nisi tamen hic tanto est deterior, quod non contentus iure Tribunitio quatenus tolerabile ciuitati, & populo salutare est, quale maiores vestri vnice desiderarunt; licentiam sibi miscendi omnia, & Rempublicam arbitratu suo agendi ferendi postulat. Annon satis modo pœnarum dedimus, quod hominibus turbulentis, ambitiosis, audacibus, stultis adolescentibus, populum quo vellent agitandi concessa potestas est? Vnde enim Gracchanæ Apuleianæque seditiones? vnde mox Marianus Cinnanusque furor: nisi ex Tribunitiis rogationibus? Hoc igitur audes dicere, Sicini, talem mihi potestatem deposco, qualem Sempronii Saturninique habuerunt: ego Rempublicam constituam scilicet; ego leges, quibus obediatis, feram. Infelix scurra, tu isto tuo impudenti ore flagitium tale proferre ausis. Tua ista insignis & prodigiosa stultitia, tua improbitas, tuæ illæ sordes in hac se Republica iactabunt! At nos merito nostro miseros, si nunc Sicinium feremus Regem, qui nuper Æmilium non tulimus. Scilicet apparebat, quam efficax ad subruendam Rempublicam cuniculus effoderetur, si, quod ille sub honesta specie petebat, leges Sullæ, quibus tamquam firmissimo vinculo concordia statusque ciuitatis huius continetur, abrogarentur.* Hæc atque talia dictitantem non tam oratione Sicinius, quam clamoribus & improba dicacitate refellebat. Erat enim homo perquam ridiculus; & scurriliter facetus,, omnes ciuitatis principes ac magistratus exagitare consueuerat. memoraturque à solo M. Crasso petulantiam abstinuisse; interrogantibus, *cur soli omnium huic parceret?* respondere solitus, *fœnum in cornu habere.* Sed à Curione minime temperabat, quin & de Republica cum eo contenderet acriter, & inconcinnum Consulis in dicendo motum dictis procacibus irrideret; & corpore ac lingua percitum, & inquietum, nomine histrionis vix sani *Burbuleium* appellaret. Igitur quum in magistratu esset occisus, penes Curionem inuidia necati fuit: Tribunatusque desiderium paulisper repressum eo facinore apud plebem Romanam, non multo post vehementiore nisu erupit.

CAP. XXX. Sicinius oratio in L. Licinium Tribunum.

CAP. XXXI.

Omnes seditiones a Tribunis concitatas adfirmat.

CAP. XXXII

Sicinii dicacitas & mors.

IOH. FREINSHEMII
SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM
LIBER SEPTIMVS ET QVINQVAGESIMVS,
In locum lib. XCII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epitom. Lib. XCII. Liuiani.

C. Pompeius dubio euentu cum Sertorio pugnauit, ita vt singula ex vtraque parte cornua vicerint. Q. Metellus Sertorium, & Perpernam cum duobus exercitibus prœlio fudit: cuius victoriæ partem cupiens ferre Pompeius, parum prospere pugnauit. obsessus deinde Calaguri Sertorius, assiduis eruptionibus non leuiora damna obsidentibus intulit. Præterea à Curione Proconsule in Thracia res gestas aduersus Dardanos & Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet. qui plurimos ex amicis & secum proscriptis crimine proditionis insimulatos, interemit.

Sertorius & Pompeius ambiguo Marte dimicant.

Eadem æstate, qua victus & occisus à Metello L. Hirtuleius erat, Sertorius & Pompeius, collatis apud Sucronem oppidum signis ambiguo Marte dimicarunt. Ab ambobus ita erat properatum, vt aduentum Metelli occuparent; dum Sertorius auxiliatorem hostis præuenire studet, Pompeius consortem gloriæ. Animosus enim rebus prospere gestis, quod Segidam nobilem Celtiberiæ vrbem ceperat, & secundo ad flumen *Durium* prœlio ducem hostium C. Herennium cum decem amplius hominum millibus, & vrbe Valentia deleuerat; solus cum Sertorio decernere cupiebat. ne sæua quidem tempestate territus, quum sereno repente cœlo crebra cum ingenti fragore fulmina micarent. Dilata tamen in vesperam pugna est, Sertorius astu, qui hostibus locorum ignorantia neque ad fugiendum, neque ad persequendum, qualiscumque sors pugnæ fuisset, vtilem fore prouidebat. Forte sic euenerat, vt Sertorius contra Afranium in acie consisteret, Pompeiusque cum Perperna congressus, repelleret illum, cæderetque.

CAP. II.

Quare Sertorius propere commissis aliis ducibus dextro cornu, succurrit laborantibus, & alios circumspectantes fugam, alios iam palantes colligit, Pompeiique victoriam grauiter vrgentis impetum sistit.

Pompeii duplex periculum.

Ibi vir vasta corporis magnitudine in Pompeium equitem pedes se intulit: consertisque ensibus dextram alter

alter

alter periit; sed æquior Pompeio sors fuit: & accepto vulnere, manum hostis amputauit. At multis in eum se incitantibus, quum etiam hasta in femore grauiter læsus, à suis fugientibus desereretur; præter spem euasit. Equus auro phalerisque eximiis adornatus, dum captus ab Afris, dimitis prædæ obiectu altercantes inter se barbaros à persequendo retinet, effugium domino dedit. Dum hoc cornu, in quo Pompeius curauerat, vincitur; vicissim hi à quibus Sertorius discesserat, ab Afranio vertitur in fugã, adeo perculsis hostibus, vt ne castra quidem defenderent, quo minus ab Afranianis eodem impetu victoriæ perrumpentibus diriperentur: frustra vetante legato, quia Pompeii fortuna qualis fuisset ignorabatur, quia tenebræ iam oborientes obtentui delinquentibus erant. Sed acerbam eis prædam Sertorius effecit, qui reuersus à persequendo statim adortus est Afranii turbatas incompositasque cohortes, & magna cum cæde ex castris suis eiecit. Quum ita discessum esset, vt fusis vtrimque singulis cornibus, damno quoque non valde inæquali (decem millia Pompeius, haud multo pauciores Sertorius desiderauerant) de victoria neutri concederent; postridie simul illuxit, iterum educti sunt exercitus, prœliumque sperabatur. Sed propinquante Metello, Sertorius dixisse fertur; *nisi anus ista superuenisset, ego hunc puerum verberibus castigatum Romam dimisissem*. Ideirco cum duobus congredi nolens, dimisit suos, admonitos, quem in locum conuenire vellet. Eos enim ita dudum adsuefecerat, vt ad ducis imperium diffluerent aut colligerentur: & ipse nunc solus, per loca quæ vagando venandoque de industria pererrare consueuerat, palaretur; nunc centum quinquaginta millibus armatorum stipatus incederet. At Pompeius Metello venienti honoris caussa obuiam pergens, vbi in conspectu fuit, *submitti fasces à lictoribus suis* vt dignitate superiori iussit. Metellus neque id passus est fieri, neque vlla in re quidquam vsurpauit præcipui, nisi quod, quoties vna tendebant, vniuerso exercitui signum ab vno Metello dabatur. Consilio tamen senis plerumque Pompeius adquiescebat, digno inter cetera quod narretur documento. Iunctis vterque copiis sæpe diuque Sertorium prouocauerant, contra duos pugnare recusantem: donec animaduerso milites Sertorianos incredibili ardore instinctos, humeris exsertis, lanceisque vibratis, pugnam deposcere, Metellus recepit exercitum, & Pompeio idem faciundi auctor fuit. Sed inter superioris pugnæ trepidationem amissa cerua candida macerabat Sertorium, ita vt compluribus diebus, non sine irrisu hostium, à rebus gerendis abstineret. Nam ad inclinandos quo vellet barbarorum animos, illo animali, quasi machina quadam vtebatur. Erat enim insigni forma, colore candido, & sic adsueta Sertorio, vt audiret vocantem, euntemque seque-

CAP. III. *Varia fortuna prœlii.*

CAP. IV. *Sertorii vox de Metello & Pompeio.*

CAP. V.

Metellus pugnare non vult cum desperato.

CAP. VI. [illegible]

sequeretur. *Hanc* ille *Dianæ donum esse* fingebat, & superstitiosæ genti quidlibet persuadebat *ab hac per quietem doceri.* siue hostes aliqua irrupturos compererat, *ab hac se* dicebat *admonitum.* siue res à suis bene gestæ erant, occultatis qui retulerant, ceruam producebat ob faustum nuncium coronatam; iubebatque *honorem habere diis, cito lætum aliquid prosumque audituros.* Sertorius igitur non ceruam, sed quam illa conciliabat vtilitatem perisse moleste ferebat. Idcirco quum nocte quidam errantes ex colore agnitam comprehendissent, scirentque magnam se ab Imperatore gratiam hoc facto inituros, diligenter nunciarunt: Ille grandi promissa pecunia, si rem tegerent: & si vulgassent, supplicium interminatus, præcepit *vt eam postero die repente in eum locum vbi ius reddere erat solitus, immitterent.*

CAP. VII. *D. astus Sertorii* [illegible]

Ipse vultu hilariore in publicum progressus, principibus Hispanorum qui tum aderant, dixit, *in quiete sibi visum esse, ceruam quæ perierat, ad se reuerti; & pristino more, quid facto esset opus prædicere.* Inter hæc dimissa ex composito cerua, vbi Sertorium conspexit, lætis saltibus ad tribunal fertur, & genibus eius capite imposito, dextram sedentis (nam frequenter ei gratum aliquem cibum clam obtulerat) ore contingit. Clamor inde factus, & orta admiratio est, tantumque ea persuasio, diis charum hunc ducem esse in animis mobilissimorum aliæ hominum valuit, vt *ex iis nationibus neminem vnquam ab eo defecisse, quum esset multis prœliis superatus,* memoriæ proditum sit. Sed tum maximo hominum concursu, lætus successu fabulæ Sertorius, & animos sponte in superstitionem præcipites magis impulsurus, vultu ac voce in speciem religione incensi composita; *Sunt,* inquit, *dii: nec sunt modo, sed etiam nobis fauent!*

CAP. VIII. [illegible]

Mittat sane Roma Pompeios suos, mittat Metellos! vtinam & Regum ille domitor, terror omnium gentium, Romanæ libertatis oppressor Sulla reuixisset, vt maiora nomina vinceremus! Nam vt hæ quidem res sunt, fauorem deorum in tam manifestis indiciis non agnoscere insanum; non æstimare impium foret. Quid minus dare quam victoriam possunt; quibus tantæ victoriæ non præsagia tantum, sed adiumenta miserunt? Quantum enim in eo esse putemus, quod toties monitu Dianæ clandestina hostium consilia sacrum hoc animal indicauit: loca, tempora, agenda omittendaque docuit: rerum bene gestarum nuncium; bene gerendarum prænuncium fuit?

CAP. IX. [illegible]

Neque hæc à me fingi, sicut existimari hostes vellent, ipsi præclare intelligitis, honorum istorum sæpe socii, participes, testes. Cur autem ô milites sociique ad vetera prouocamus? en vobis præsens & grande documentum! Quid enim, ô quid mihi nuncias, amica? simul cum his verbis permulcens ceruæ caput, quod iterum dextræ eius admouerat, proximum namque locum, vbi partem hostium castra nuper posuisse per exploratores didicerat; *imus* exclamat, *imus, quo tua nos monita vocant, nemorum*

arcuumque potens virgo. Tu nobis tela intorquentibus aderis, tu venationem efficies vberem & fecundam. Sed neque parum grati aut memores meritorum erimus. Tibi non iam vrsorum ceruorumque arma, sed victis hostibus detracta spolia suspendemus: Tibi pro feris siluestribus cohortes legionesque procumbent. Hoc velut furoris œstro perculsas militum mentes Sertorius videns, optimæque spei plenas, continuo duxit in hostem, leuibusque prœliis tempore ducto, donec sui conuenirent, eum inter Segontiam & Tuttiam vrbes, in vltimas angustias redegit. Tandem Romani magnis copiis pabulatum profecti, necessitatem imposuerunt Sertorio, ni reuerti illos cum præda vellet, prœlio dimicandi. Igitur equo adduci iusso commisit pugnam: certatumque est summis vtrimque viribus, à sexta diei hora, donec stellæ cœlo fulserunt. In eo certamine C. Memmius Quæstor Pompeii, vir militiæ peritissimus, occubuit: & sex millia Pompeianorum sunt interfecta; de Sertorianis ad millia tria ceciderunt. Interim Metellus de Perpernæ exercitu, ad millia quinque concidit. Igitur illatis in eam partem signis, Sertorius ad ipsum vsque Imperatorem pulsis obstantibus penetrauit. Ille quamquam senio grauaretur, fortiter restitit, animosque suorum prope deploratis rebus voce, manu, exemplo denique confirmauit. Sed immane quantum animi exarsere, postquam vulneratum ictu tragulæ viderunt. tum enim pudore ne deseruisse Imperatorem dicerentur, & ea ætate virum, periculorum præ ira obliti, repulerunt hostes, & Metellum, scutis obiectis protegentes, extulerunt ex acie. Sertorius amissam è manibus prope certã victoriam dolens, vespera sequentis diei, quum magna ad eum auxilia Hispanorum venissent, castra Metelli subito oppugnare adortus est: sed superueniente Pompeio, Calaguri montano & munito oppido, quod paucis inde millibus aberat, se inclusit; vt in se auocatis Romanis ducibus, tutum suis abitum præstaret. Romani quum neque persequi palantes, nec expugnare resistentes possent, grauibus ab eo damnis per continuas eruptiones adfecti, iam tempore anni inuitante, relictis ad obsidionem Calaguritanam idoneis copiis in hiberna discesserunt. Hæc ita apud alios auctores reperio. Liuius *à Metello Sertorium & Perpernam cum duobus exercitibus fusos fugatosque* scripserat; *Pompeium partem victoriæ ferre cupientem, parum prospere pugnauisse.* Certe Metellus Imperatorem se ob fusum acie Sertorium appellari, adeoque omnibus humanis honoribus coli passus est, vt ne quidem à diuinis temperaret. In vlteriorem Hispaniam regressus, magna gloria concurrentium vndique virorum feminarumque, vias ac tecta visendi caussa replentium spectabatur. Sed percipuæ infamiæ cœna

CAP. X. *[illegible]*

CAP. XI. *Metelli pertinacia.*

CAP. XII. *Sertorius includit se Calaguri.*

CAP. XIII. *Metelli intemperans gloriatio.*

CAP. XIV.

[illegible] fuit, quæ etiam Quæstor C. Vrbinius, & postquā hoc ille genus [illegible]
alii deinceps exceperunt. Ædes aulæis signisque exornatæ, scenæ [illegible]
strionum ostentationem, sparsa croco humus, & alia in modum celeber-
rimi templi visebantur. præterea sedenti transenna demissum Victoriæ
simulachrum cum machinato strepitu tonitruorum coronam capiti im-
ponebat. triumphalis plerumque habitus erat accumbenti: epulæ quæ-
sitissimæ, non per omnem modo prouinciam, sed trans maria ex Mau-
tania petita volucrum, & ferarum incognita ante genera, inter puero-
rum virginumque choros apponebantur, hymnos accinentium, quibus
CAP. XV. eius victoriæ celebrarentur. Nam adeo laudibus suis delectabatur, vt
etiam Cordubensibus poëtis, pingue quiddam atque peregrinum sonan-
tibus aures suas dederet. Et hæc faciebat, quia Sertorium propemodum
voluntate cedentem repulerat: quum eum sermonibus contemneret,
In Sertorii caput pecunia pronunciata. *Sullæ fugitiuum, & Carbonianorum exsulum reliquias* appellando. Sed idem
in caput eius quater & vicies pronunciari iusserat, *si à ciue Romano interfice-*
A. V. C. *retur; si ab exsule, reditum in patriam.* Inter hæc L.Octauius Cn. F. C. Au-
DCLXXIIX relius Cotta Consulatum inierant. Quo anno C.Scribonius Curio Ma-
CAP. XVI. *Curionis gesta in Dardania.* cedoniæ Proconsul, qui Appio successerat, omissis quos ille [illegible]
gentibus, in Dardania asperum bellum felici euentu gessit; & aliquot
subactis populis, mulctaque imperata, quam certo tempore penderent,
in hiberna regressus est. Ea tam formidolosa militibus expeditio fuit,
vt de quinque legionibus vna circa Dyrrhachium obsequium detrecta-
ret, *sequuturam se temerarium ducem in asperam & insidiosam militiā* negans.
Sed dux acerrimus, quum *reliquas legiones in armis* adsistere iussisset, *sedi-*
tiosam legionem inermem procedere, & in conspectu armati exercitus [illegible]
cinctam, stramenta secare, postero etiam die similiter fossam discinctos
CAP. XVII. milites facere coëgit. Atque ita domiti quum infimis precibus obte-
starentur, ne signa legionis submitteret, nomenque aboleret, nequi-
tum est impetrari: signis ademptis soluta legio, militesque in cætero-
rum supplementum distributi sunt. In Hispania Q. Metellus & Cn.
Pompeius Imperatores iterum à Pyrenæis montibus ad flumen Iberum
castra mouerunt. Hoc tempore quum multi subinde ad Metellum
Sertorius mutatur ad crudelitatem. transfugerent, mutare priorem mansuetudinem Sertorius [illegible]
ti ad pœnas iracundia cepit: plurimis amicorum & secum proscripto-
CAP. XVIII. rum crimine proditionis interemptis. Vnde paulatim odio esse cœpit
tui, & vicissim illum suspectare: neque animi priores militibus, neque
Plus credit barbaris quam Romanis. duci consilium esse maxime molestum Romanis erat, quod plus barba-
ris Sertorius crederet, hos haberet custodes corporis, popularium [illegible]

damnata: quamquam illius gratia contra patriam arma ferrent, nec transfugarum si qui essent crimen, in sacramento manentibus aliis recte imputaretur. Sed nihil erat acerbius, quam quod Hispani fauore ducis eius, tamquam in periuros infidosque petulantia dicta iaciebant. (CAP. XIX.) In hac ægritudine animorum, tamen non omnino Sertorium deserebant, necessarium sibi ductum eius iudicantes, etiam quum amare amarique desiissent. Erat enim vir bellicarum artium peritissimus, & ad struendas insidias artifex. (*Animi magni virtutes.*) eoque ab Hispanis Hannibal vocabatur, quo nullum iis locis versatiorem acrioremque Imperatorem fuisse meminerant. Et ipse sic appellari gaudebat, cominus faciem ostentans, aliquot aduersis cicatricibus, & effosso oculo deformem, quo ille dehonestamento corporis maxime lætabatur: quod is quoque casus & Pœno duci, & Philippo Antigonoque Regibus se adsimilaret: quos ille omnes, quum alium aliis virtutibus vinceret, animi magnitudine, prudentiaque & velocitate consiliorum æquabat. (CAP. XX.) Tum quoque præter alias caussas, erat exercitus solito segnior, quod scuta equitum parte exteriore, iaculaque & pectora equorum cruenta subito prodigio apparuerant: Sed ille formidinem suorum in audaciam vertit, *sibi parandæ victoriam* interpretatus, *quoniam illæ partes solerent hostili sanguine maculari.* Confirmatis igitur copiis continua ei prœlia cum successu fuerunt. Inter quæ (*Pompeium a Pallantia submouet.*) Pompeium à Pallantia submouit, adeo rebus obsessorum extremis vt suffossa mœnia trabibusque suffulta, incensis illis Pompeiani subruerent. (CAP. XXI.) Sertorius instaurato quod ceciderat, rebusque necessariis vrbe munita, Caligurim profectus, subito in castra obsidentium impetu, ad tria hominum millia deleuit. Pompeius ad Metellum se receperat, qui frequentibus incursionibus socias Sertorii ciuitates vexando, excisis castellis atque oppidis incolas in Romanæ ditionis loca deportabat. Dum ita inter Romanos duces, illis ad populationem agrorum, his ad vrbium excidia conuersis, alienæ discordiæ pœnas misera dat Hispania, ne Vrbanæ quidem res dissensione ac tumultibus caruerunt: (*Seditionem Vrbe propter annonæ...*) annonæ præsertim inopia furorem plebis vsque ad summi imperii contemptum, Consulisque periculum exstimulante. (CAP. XXII.) Quod quia non aliunde, quam ex oratione C. Cottæ cognosci potest, operæ precium putauimus, quibus eam verbis Sallustius tertio Historiarum libro posuerat, huc transscribi. *Multa mihi pericula domi, militiæ multa aduersa fuere, Quirites,* (*L. Cottæ Consulis Oratio ad Quirites.*) *quorum alia toleraui, partim repuli deorum auxiliis, & virtute mea: in quibus omnibus, neque animus negotio defuit, neque decretis labos. malæ, secundaque res, opes non ingenium mihi mutabant. At contra in his miseriis cun-*

cta me

ita me cum fortuna deseruere. præterea senectus, per se grauis, curam duplicat: cui misero, acta iam ætate, ne mortem quidem honestam sperare licet.

CAP. XXIII. *Beneficia populi prædicat.*

Nam, si parricida vestri sum, & bis genitus hic deos Penates meos, patriamque, & summum imperium vilia habeo; quis mihi viuo cruciatus satis est? aut quæ pœna mortuo? quum omnia memorata apud inferos supplicia scelere meo vici. A prima adolescentia in ore vestro, priuatus, & in magistratibus egi: qui lingua, qui consilio meo, qui pecunia voluere, usi sunt: neque ego callidam facundiam, neque ingenium ad malefaciendum exercui: auidissimus priuatæ gratiæ, maximas inimicitias pro Republica suscepi. quis victus cum illa simul, quum egens alienæ opis, plura mala exspectarem, vos Quirites, rursus mihi patriam, deos Penates, cum ingenti dignitate dedistis.

CAP. XXIV.

Pro quibus beneficiis, vix satis gratus videar, si singulis animam, quam nequeo, concessim. nam vita & mors iura naturæ sunt: vti sine dedecore cum ciuibus, fama & fortunis integer agas, id dono datur atque accipitur.

Consulatum sui dura tempora offendit.

Consules nos fecistis, Quirites, domi bellique impeditissima Republica. namque imperatores Hispaniæ stipendium, milites, arma, frumentum poscunt. & id res cogit. quoniam post defectionem sociorum, & Sertorii per montes fugam,

CAP. XXV.

neque manu certare possunt, neque vtilia parare. Exercitus in Asia Ciliciaque ob nimias opes Mithridatis aluntur: Macedonia plena hostium est: nec minus Italiæ maritima, & prouinciarum. quum interim vectigalia parua, & bellis incerta, vix partem sumptuum sustinent. ita classe, quæ commeatus vehebatur, minore quam antea nauigamus.

Nec in se culpam esse rerum.

Hæc si dolo aut secordia nostra contracta sunt, agite, & vti lubet, ita suppplicium sumite: sin communis fortuna asperior est, quare indigna vobis nobisque & Republica incipitis? atque ego, cuius ætati mors propior est, non deprecor, si quid ea vobis incommodi demitur. neque mors ingenuo corpori honestius, quam pro vestra salute

CAP. XXVI.

finem vitæ fecerit. Adsum en C. Cotta Consul, facio quod sæpe maiores asperis bellis fecere; voueo dedoque me pro Republica: quam deinde cui mandetis circumspicite.

Tamen offert animam suam pro Rep.

Nam talem honorem bonus nemo volet, quum fortunæ, & pacis & belli ab aliis acti ratio reddenda; aut turpiter moriendum sit. tantummodo in animis habetote, non me ob scelus aut auaritiam cæsum, sed vo-

CAP. XXVII.

lentem pro maximis beneficiis animam dono dedisse: Per vos igitur, Quirites, & gloriam maiorum, tolerate aduersa, & consulite Reipublicæ. Multa cura summo imperio inest, multi ingentes labores: quos nequidquam abnuitis, & pacis opulentiam quæritis: quum omnes prouinciæ, Regna, maria terræque, aspera aut fessa bellis sint. Hæc tum pro concione dicta memorantur. Quo deinde magis hominum animi lenirentur, eiusdem Consulis

lis lege tuta quædam Tribunis plebis restituta sunt; ita tamen, vt non tam potestas eorum, quam dignitas augeretur: Legis Corneliæ, ceteris manentibus, abrogato capite, quod Tribunitiis aditum ad maiores honores præcluserat. Ea quoque res contentione non caruit, sed repugnante nobilitate summo populi studio perfecta est. Igitur & Q. Opimius, qui tum Tribunus legem Aureliam suasit, quod contra Q. Hortensii voluntatem dixerat, anno sequente ad C. Verrem Prætorem in iudicium adductus, mulctaque ab eo petita est, *quod quum esset Tribunus plebis contra legem Corneliam intercessisset.* Sub hoc obtentu potentes & iniqui homines scelestissimi Prætoris abusi ministerio, hominem innocentem bonis atque fortunis omnibus exuerunt.

Tribunis plebis aditus ad honores redditur.

CAP. XXIII.

Q. Opimius [illegible] mul[illegible].

IOH. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER DVODESEXAGESIMVS.

In locum lib. XCIII. Liuiani.

L. Annæi Flori Epit. Lib. XCIII. Liuiani.

P. Seruilius Proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot vrbes piratarum expugnauit. Nicomedes, Bithyniæ Rex, moriens, populum Romanum fecit heredem, regnumque eius in prouinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum Populo Romano intulit. Apparatus deinde Regiarum copiarum pedestrium naualiumque: & occupata Bithynia, M. Aurelius Cotta Consul ad Chalcedonem prælio à Rege victus est: res que à Pompeio & Metello aduersum Sertorium gestas continet, qui omnibus belli militiæque artibus par fuit. quos etiam ab obsidione Calaguris oppidi depulsos coëgit diuersas regiones petere; Metellum vlteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

P. Seruilius Isauros domat.

IIsdem Consulibus P. Seruilius Proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot vrbes Piratarum expugnauit. Per Tauri quoque montis in Ciliciam vergentia latera, quo nullus adhuc Romanus exercitus penetrauerat; in Isauros itum, Lycaoniæ partem: & Isaura, vnde genti nomen, obsidione circumdata sunt. His expugnatis P. Seruilius *Isauricus* cognomen accepit; non ex nobilitate locorum, sed magnitudine laboris victoriam æstimans. Nam omnia circum Piratæ tenebant: durumque armis genus, situs asperitate propemodum erat inexpugnabile: donec Imperator auerso flumine, ex quo hostes aquabantur, oppidum ad deditionem siti coëgit. Hic ei limes itinerum eo bello & expeditionum fuit.

CAP. II. *Ciliciaque vectigal imponit.*

P. Seruilius Isaura demolitus, Ciliciæ Isauriæque vectigal imposuit, confectaque prouincia, multis vbique Piratarum, quas ad mare habuerunt, excisis munitionibus, magna gloria decessit. Præcipuum quacumque incedebat hominibus gaudium fuerunt, spectati in vinculis prædonum duces, quorum vnus ille plures, quam omnes ante eum Romani cepe-

runt.

rant: fruebaturque vulgus tam auide miseria eorum quos timuerat, vt non modo ex his oppidis, per quæ ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi caussa concurreret. Exercitum tamen in Cilicia retineri placuit, ob suspectam Mithridatis potentiam, & haud dubii iam belli apparatus, eum P. Seruilius L. Octauio Proconsuli quum tradidisset, Romam ad triumphum decessit. Isque haud dubitanter decretus, & magno spectantium studio celebratus est: quod eum P. Seruilius captorum oppidorum spoliis, & diuite Piratarum præda satis magnifice instruxerat. **CAP. III.**

Inter hæc Bithyniæ Rex Nicomedes moriens, quamquam ex Nusa sorore Mithridatis prolem susceperat: siue gratiæ referendæ caussa, siue vt grauiorem inimico Regi aduersarium relinqueret, populum Romanum fecit heredem. *[illegible] Rex [illegible] Romanum [illegible].*

Idcirco Prætori Asiæ M. Iunio Silano (quod is prouinciæ obtinentium Bithyniæ proximus erat) negotium datum; *vt Regnum Nicomedis in prouinciam redigeret.* **CAP. IV.**

Sub idem tempus Libyci quoq; Regni pars quæ sub Appione Ptolemæo fuerat, eiusdem testamento Romanis prouinciis accessit. *[illegible] Libya Rex Appio.* Cyrenaicam alterius Appionis iudicium dudum ad Romanum populum transtulerat: tum altera pars Libyæ quam vocabant aridam, Paratorio, Cherelaque & Neapoli vrbibus Romanam ditionem auxit.

Id Ægyptii, quorum ad Regnum haud dubie illa pertinebant, dissimulare coacti sunt ob intestinas discordias; metumque ne Syriacis Regibus ab Senatu Romano Ægyptus adiudicaretur. Erant enim Romæ adolescentuli duo quos ex Selene Ptolemæi filia Grypus Antiochus sustulerat: qui *ad se & matrem suam Regnum Ægypti pertinere* dicerent. Atque illi quidem, obtentu temporum populi Romani, per Senatum agere nihil potuerunt: Libya inter Romanas prouincias mansit. **CAP. V.**

Sed Mithridates hoc maxime ad nudanda consilia tempus opportunum iudicans, quo transiens ad aliud imperium Bithynia, destituta priore domino, nondum fida aut firma nouis nutaret, bellum aperte sumpsit. *Mithridates bellum sumit.*

Et quia Sertorii celebres fama opes erant, ad societatem cum eo iungendam hortantibus aures præbuit. Duo enim Lucii, Magius & Fannius, Fimbrianæ seditionis reliquiæ, qui sedibus Myndi fixis, apud Regem per obsequelam orationis, & maxime odium Sullæ, auctoritate & gratia valebant: *Asiam vicinosque populos, haud dubium auxilii Sertorio ferendi præmium fore* dicentes, impulerunt, vt de fœdere ineundo legatos in Hispaniam mitteret. Eos Fannius & Magius empta dudum à C. Verre naui Mileria per Italiam ad Sertorium deduxerunt. **CAP. VI.** *Legatos ad Sertorium mittit.*

Senatus re audita, hostes illos iudicauit, inquirendosque man- **CAP. VII.**

que man-

que mandauit. Sed illi iam in Hispaniam peruenerant. Sertorius introductis in Senatum suum legatis, magnifice de rebus suis loquutus, *quod iam ab Oriente simul & ab Occidente facessere negotium aduersariis posset*, exponere mandata iussit. Illi hanc in sententiam cepere: *Rex Mithridates multas grauesque iniurias et in & nuper perpessus à Romanis, qui in Vrbe sunt, iterum ad arma cogitat. Quæ illum caussæ moueant, non modo præclare scitis, nec enim leues aut obscuræ sunt: sed ab iisdem hominibus similia aut atrociora passi; quam nihil ab his æqui, nihil saltem tolerabile possit impetrari, compertum habetis. Sane cum*

CAP. VIII. *Senatu Populoque Romano fœdus icit Mithridates: sed multoties id ruptum à Sullanis est; vt & ipsi discedere inde citra periurii notam liceat. ceterum inuiolabile sicut hactenus, ita porro quoque & sanctum seruare cepit: sed vobiscum Q. Sertori, vosque Patres Conscripti, quem ille veriorem dignioremque antiqua Populi Romani fama Senatum iudicat, quam qui Vrbi incubat, non externorum modo Regum nationumque, sed suæ quoque patriæ tyrannus & hostis. Sed non magno negotio commune periculum ab vtrorumque ceruicibus depelli potest: si hinc Sertorius, inde Mithridates totis viribus insurgant.*

Sertorianum Senatum pro Romano agnoscunt.

CAP. IX. *Rex noster, ex quo contra pacem Sullanam est à L. Murena appetitus, superior armis fuit. Eadem audiuit de his Romanis, qui Hispanias obtineant: multaque iis locis fama in C. Sertori, vosque aliqui duces estis. Igitur mittendam ad vos legationem censuit, vt qui similibus caussis conitentur, similique virtute & fortuna agant, communi fœdere communem salutem tueantur. Vtrisque proniora erunt omnia, si iuncti consiliis armisque inuicem vbi vtilitas desideret, iuuamus & iuuamur*

Et cum hoc fœdus seruare cupiunt.

CAP. X. *quam si diuersi diuisique sua quisque, negotia seorsim curent.* Postquam è Curia dimissi legati sunt, inter præsentes diu de tantis rebus consultatum est. Plerique *minime dubitandum* censebant, *quin oblata, quibus cum maxime esset opus, acciperentur; nihil è contra, nisi quod aliquin alienum esset, tradituri.* Quippe legati *nauium & pecuniarum magnam vim polliciti, Asiam & vicina Regna Mithridati concedi* postulauerant. At Sertorius insigni documento maximi spiritus, *siquidem Bithyniam & Cappadociam parere Regibus adsuetas Mithridates subegisset, facile passurum* dixit: *sed Asiam iustissimo titulo possessam Romanis, postea receptam à C. Fimbria, tum pace Sullana dimissam ab Rege, non esse concessurum.*

Sertorii sententia.

CAP. XI. *Se enim Romanos esse, nec cum patria, sed à quibus oppressa sit, tyrannis, bellum gerere. omnia ergo consilia ad augendam magis ornandamque Rempublicam, quam ad vexandam esse referenda.* Optandam plane viro forti victoriam, ...

Ad augmentum Reipub. dirigenda omnia.

honestis parari rationibus possit; sed cum turpitudine ne salutem quidem expetendam. Præterea ne vtilem quidem eam sententiam fore. Infinitos enim per Italiam & in Vrbe ciues Romanos agere, qui his partibus occultè faueant, ad omnem Fortunæ nutum animos & consilia monstraturi. Sed optimum quemque non alia caussa moueri, quam quod bonos egregiosque viros & Reipublicæ studiosos, per vim & iniuriam ab aduersa factione pulsos arbitrentur. Minime igitur dubitandum, quin si ne odio quidem inimicorum, & tantis commodis suis, ad passionem populo Romano indignam adduci potuisse intellexerint; maior apud omnes existimatio sua sit futura, fauorque in partes pronior. Sed nec eo animo aut successu bellum geri, vt desperandum sit, quin siue victis aduersariis, siue ad æquas conditiones adactis, patriam cum pristina dignitate sint recepturi. Æquum igitur esse, vt quem locum spe & virtute repetant; eo etiam dignos animos & habeant, & habere demonstrent. Hæc renunciata Mithridatem miraculo rei perculerunt: aiuntque velut attonitum dixisse ad amicos; *Quid igitur sedens in Romana Curia Sertorius imperaret, qui nunc exul, & ad angulum Europæ submotus, fines Regno meo ponit, & Asiam tentantibus arma minatur?* Accepit tamen quod dabatur, & fœdus iureiurando sancitum in has leges: *Cappadociam & Bithyniam, quibus finibus Ariobarzanes & Nicomedes habuissent, Mithridates Rex haberet: Sertorius Regi ducem cum certo militum numero; Sertorio talentum tria millia, & naues quadraginta Rex mitteret.* Nam apud Dianium, quæ Massiliensium colonia inter Carthaginem & Sucronem à Dianæ templo nomen traxerat; stationem nauium, arcemque maritimarum expeditionem Sertorius habebat. quia locus munitus excelsusque, ad longissima spatia patente prospectu, multo commodissimus ad excursiones, & latrociniis similiores conatus erat. Vtrimque fides pactorum intemerata stetit: & quæ conuenerant, in tempore missa. His ita perfectis, Mithridates Romanorum virium haud rudis, nec vllam postea veniam sperans, quamquam simulatione Bosporani belli, maximas classes copiasque dudum confecerat, totus in apparatibus esse; reliquum eius æstatis & hiemem omnem cædenda materia, fabricandisque nauibus, & armis ad Romanum maxime morem impendere: denique nihil ad instruendum immane bellum consilii, laboris, industriæ prætermittere. Hac cura bis millena millia medimnorum frumenti per maritima horrea distributa sunt: auxilia, præter veterem exercitum, ex Chalybum, Armeniorum, Scytharum, Taurorumque gentibus, & fortissimis omnium Basternis, atque Thracibus centum quadraginta millia peditum, sedecim equitum coacta. Hos magnos præ-

CAP. XII. [illegible]

CAP. XIII.

Leges fœderis inter Sertorium & Mithridatem.

CAP. XIV.

Mithridatis apparatus.

CAP. XV.

Gentes variæ [illegible]

præterea calonum lixarumque numerus, & ad vias muniendas agrestium sequebatur. Triremes quadringentæ aderant, præter minora nauigia: omnia non ad vanam speciem, vt prius, sed ad firmitudinem vsumque fabrefactæ. currus falcati centum & viginti, rerumque ceterarum respondens tantis conatibus apparatio. Hæc quia clam esse non poterant, Senatus ambos Consules (L. Licinius L. F. L. N. Lucullus, M. Aurelius Cotta iam inierant) ad id bellum mittendos censuit: ita, vt alter Mithridatem persequeretur, alteri classis daretur ad tuendam Bithyniam. Bellum Lucullo euenit, Cottæ Bithynia: quum quam à principio anni aliæ Consulibus decretæ prouinciæ fuerant. Sed Lucullus haud magnam in Cisalpina Gallia materiam gloriæ sperans cupiditate Mithridatici belli flagrabat. Igitur audita morte L. Octauii qui Ciliciæ præfuerat, cum P. Cethego cuius tum ob maximas in Senatu opes patrocinium à plerisque expetebatur; ex acerrimis simultatibus subito in gratiam rediit, vt prouinciam Ciliciam adipisceretur. quam vbi nactus est, nemo dubitabat, quin illi committendum bellum Mithridaticum foret. Decretæ sunt illi legiones, quæ iam erant in Asia quatuor; quintam vt in Italia conscriberet, permissum. Contra Piratarum audaciam M. Antonio Prætori M. Cotta Consule & patris M. Antonii memoria suffragante, qui bellum in Cilicia feliciter administrauerat, P. Cethegi factio totius oræ maritimæ, qua Romani populi ius esset, curationem cum infinito imperio dedit: quale postea Piratico bello Cn. Pompeius adeptus est. Iam Mithridates primo vere Ioui Bellipotenti patrio more fecerat; deinde, quo tempore primum noua classis in mare deducta est, Neptuno quadrigas albas immolauerat, corporibus profundo mersis. His religionibus cepto bello, Diophantus purpuratus cum exercitu in Cappadociam erat præmissus, præsidiis firmaturus vrbes, & obuiam iturus Lucullo, si ad Pontum accederet. Ceteras copias centum & quinquaginta millia peditum, equitum duodecim Rex ipse per Timonitidem (Paphlagoniæ ea regio est) Galatiamque nono die in Bithyniam duxit. Sub id tempus Heraclea his de caussis Mithridatici iuris facta est. Classis Regia prænauigans, quum vrbe non reciperetur, *forum rerum venalium præberi* postulauit. Ea re impetrata, quum, vt fit vbi nullus hostilis animi metus est, Heracleatæ multi ad naues venissent, præfectus classis Archelaus, Silenum atque Satyrum è primoribus ciuitatis comprehendit: neque ante dimisit, quam ad redimendos eos naues quinque traderentur. Is euentus quum talis esset, vt potius ex compacto quam casu res gesta videretur:

Rom...

CAP. XVI. A. V. C. DCLXXIX. *Ambo Consules ad bellum Mithridaticum [illegible]*

CAP. XVII.

Id. Antonio contra [illegible] oræ maritimæ imperium datur.

CAP. XIIX.

Heraclea Mithridatici iuris facta.

CAP. XIX.

Romani publicanis Heracleam missis, vectigal, vt ex aliis circa vrbibus, exigere ceperunt. Id vulgus, & si qui alii propensioribus in Regem animis erant, principium seruitutis interpretati, quum legatos iis de rebus ad Senatum mitti præstitisset, audacissimi cuiusdam hominis oratione accensi, publicanos ita priuarunt luce, vt ne genus quidem mortis quo perierunt sit cognitum. Sed illud odium Romani nominis, præter licentiam præsidiarii militis, & fœneratorum improbitas, & eorum qui publicum exercebant, iniuriæ ita vulgauerant, vt passim venienti Mithridati portæ panderentur. Præsertim quia M. Varius Senator ex proscriptis, missus à Q. Sertorio, cum L. Magio & L. Fannio consilii caussa additis, ex Hispania ad Regem venerat. Vario, quod Proconsulari potestate ab Sertoriano Senatu erat ornatus, fasces securesque præferebantur; eique primas concedente Mithridate, à quibus recipiebantur vrbibus, aliis libertatem, aliis immunitatem Sertorii nomine concedebat. Quo tempore C. Cæsar, tanti mox futuri viri specimen memoria dignum edidit, cuius de adolescentia, quando pleramque huius Historiæ partem paulo post facturus est, quædam cognosci precium operæ fuerit. Igitur C. Iulius C. F. C. N. Cæsar, annos fere duodeuiginti natus, quum in matrimonio haberet Cinnæ quater Consulis filiam, nullo modo compelli à Dictatore Sulla potuit, vt eam dimitteret: quum M. Piso Consularis Anniam, quod Cinnæ vxor fuerat, in gratiam victoris repudiaret. Igitur & sacerdotio, & vxoris dote, & gentilitiis hereditatibus mulctatus, ad necem quærebatur. vt dissimulato habitu nocte elapsus Vrbe, profectusque in Sabinos, singulas prope noctes, quamquam morbo quartanæ aggrauante, latebras mutare cogeretur. Sic quoque deprehensus à Cornelio Phagita, Sullæ liberto, vix præmio dato euasit. Postremo per Virgines Vestales, & Mamercum Æmilium, & Aurelium Cottam propinquos & adfines suos, veniam impetrauit: diu quidem repugnante Sulla, & vt erat sagacissimus ingeniorum coniector, *multos ei puero inesse Marios* testante. Post merita deinde sub Thermo & Isaurico stipendia, quum Romam esset reuersus, Cornelium Dolabellam Consularem, qui ex Macedonia paulo ante triumphauerat, summo fauore populi, tertio & vicesimo ætatis anno postulauit, magnamque ingenii & facundiæ laudem adeptus est: quamquam Dolabella reus Q. Hortensio C. Cotta defendentibus absolueretur: querente Cæsare, *extorqueri sibi caussam optimam C. Cottæ patrocinio*. Nam hærebat criminibus repetundarum Dolabella, frequentesque ciuitates Græciæ testimonium in eum dixerant.

Publicani ab Heracleotis interempti.

CAP. XX.

M. Varius à Sertorio Proconsul ad Mithridatem mittitur.

CAP. XXI.

C. Cæsaris adolescentia.

CAP. XXII.

Sullæ iudicium de Cæsare.

CAP. XXIII.

Ergo

Ergo declinandæ inuidiæ caussa simul vt clarissimo dicendi magistro daret operam; Rhodum ad Apollonium Molonis profecturus, apud Pharmacusam insulam (hodie *Parmosam* vocant) à Piratis captus est.

Cæsar à Piratis capitur.

Inter hos cum vno medico & cubiculariis duobus, per dies ferme quadraginta (reliquos enim comites seruosque ad pecunias quibus redimeretur, expediendas dimiserat) heri magis quam captiui animo ac dignatione versatur, ne suspicionem vllam prædonibus daret, si quid ex insito mutasset, calceatus cinctusque noctes ac dies permansit. Viginti talenta Piratæ postulauerant. ille deridens, vt ignaros quem tenerent, quinquaginta spopondit daturum.

CAP. XXIV.

Quæ summa postquam ex publica ciuitatum pecunia confecta est, expositus in litore, obsidibus quos ciuitatibus Piratæ dederant redditis, Miletum, quæ proxime aberat, properauit, ibique contracta classe tumultuaria, priuatus, post paucas horas quam erat liberatus, stantes adhuc ad eamdem insulam prædones noctu adortus, aliquot naues, mersis aliis & fugata reliqua classe cepit.

Vicissim illos capit.

Deinde festinans ad Proconsulem Asiæ Iunium, qui tum erat in Bithynia, rem gestam exposuit, *vtque ille auctor supplicii de captiuis sumendi fieret*, postulauit. Atque illo *venditurum captiuos* respondente: Pergamum, vbi Piratas in custodiam dederat, incredibili celeritate reuectus, priusquam vllæ superuenire Proconsulis epistolæ possent; adfecit eo supplicio quod sæpe minatus per iocum fuerat.

CAP. XXV.

Sed ne à lenitate naturæ suæ desciscerет, & tamen impleret dictorum fidem, *iugulari prius, deinde crucibus suffigi* iussit. Hic igitur Cæsar, quum Mithridate prouincias Romanas vastante, res ad defectionem spectaret, ab Rhodo, quo pertenderat, in Asiam profectus est. contractisque sociorum auxiliis, & præfecto Regis prouincia expulso, dubios ac deliberantes ciuitatum animos in fide continuit. Idem pari studio, auctoritate maiore Lucullus Consul faciebat; qui rebus Vrbanis vtcumque compositis, interea in prouinciam venerat.

L. Lucullus Consul in Asiam venit.

Nam ob delectum erat moratus & Tribunitia iurgia, quum L. Quinctio, quotidie seditiosas conciones habenti, summa vi resisteret, donec insolentia hominis mitibus remediis, docendo mulcendoque cohibita, cum vna legione peruenit in Asiam: adiunctisque legionibus quatuor, peditum Romanorum triginta millia, equites bis mille quingentos ducens, iam in Phrygiam vsque processerat: quum aduentu eius cognito, M. Cotta ne cum collega debellati Regis laudem communicaret, ad Chalcedonem cum Mithridate confligere maturauit.

CAP. XXVI.

Mithridates Cottā vincit pedestri prælio.

Neque tamen ipse, vt erat bellicorum certaminum rudis, prodire ausus, Nudum præfectum classis cum parte exercitus emisit. Qui licet munitissima

campi

campi partem occupasset, à Mithridate pulsus, per multa transcensu difficilia septa Chalcedonem ægre refugit: multis in ipsa porta, dum confertim perrumpunt, telis barbarorum cadentibus. Metu deinde clausis portis, Nudus & alii ducum funibus subducti sunt: reliqua multitudo quum hinc ad suos, inde ad hostem supplices manus tenderet, nec apud illos auxilio, nec apud hunc misericordia inuenta, trucidatum est. Millia quinque trecentos, & in his L. Manlium Senatorem ea clades absumsit, de victoribus, Bastarnarum, quorum singularis eo prœlio virtus fuit, triginta, ceterorum ad septingentos ceciderunt.

CAPVT XXVII.

Mithridates utendum fortuna, donec propitia esset ratus, eodem die classem ad portum Chalcedonis adduxit: per ruptaque cathena ferrea, quam Consul prætendi iusserat, prælium nauale commisit; eo successu, ut hostium octo fere millibus interemtis, quatuor naues iniecto igne consumeret; reliquas sexaginta, cum virorum quatuor millibus quingentis captas, remulco traheret ad sua præsidia: neque Nudo ultra neque Cotta obsistentibus, qui muris oppidi se incluserant. *Atque iterum maritime.* Hæc duplex terra marique victoria, vehementer & opes Mithridatis & nomen auxit. Eo tempore circa Sangarium amnem castra Lucullus habebat. Is igitur cognita collegæ calamitate perculsum exercitum cohortatus, protinus versus Chalcedonem castra mouit.

CAPVT XXVIII.

Lucullus contra aliorum sententiam, Mithridatem quærit.

Erat apud eum Archelaus, qui nuper ad Murenam à Mithridate transfugerat, monebatque *ut omisso Rege protinus in Pontum irrumperet: ad conspectum eius omnia defectura.* In hanc sententiam proni milites erant, *non auctori tantum perniciosam fuisse Cottæ temeritatem* frementes, *sed sibi quoque detrimento fore, si omissa, quam Fortuna patefecisset, tantarum rerum occasione, ad illum obsidione liberandum, eatur.* Igitur pro concione præfatus, *unum se servare ciuem malle, quam omnibus hostium fortunis potiri;* negauit *se timidiorem venatoribus esse, ut feris omissis, ad earum vacua lustra pergat.* His dictis *pronunciari iter in posterum diem* iussit. Hoc rerum ad Orientem statu, Q. Metellus Cn. Pompeius in Hispania, ubi maioris firmamenti roborisq; partes erant ciuitates aliquot in potestatem redegerunt.

CAPVT XXIX.

Sertorius Metellum & Pompeium macerat.

Magna tamen pugna nulla pugnata est, Sertorio vitante, & mora miseriisque omnibus atterente hostem. nam & commeatum præcidebat ei, litora piraticis nauigiis, agros populationibus infestando: & ad omnia quantumlibet distantia promtus ac velox, curis, inopia, periculo aduersarios macerabat: donec obsidione Calaguritana depulsos, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam, diuersos petere coegit; ne coniuncti rerum necessariarum penuria premerentur. Magnum ea res terrorem Romæ conciuit: vulgoque iam venturus in Italiam cum exercitu Sertorius putabatur, maxime post-

quam Cn. Pompeii adlatæ literæ sunt, in hanc sententiam scriptæ: *Si aduersus vos, patriamque, & deos Penates, totiens labores & pericula suscepissem, quotiens à prima adolescentia ductu meo scelestissimi hostes fusi, & vobis salus quæsita est: nihil amplius in absentem me statuissetis, quam adhuc agitis Patres Conscripti; quem contra ætatem proiectum ad bellum sæuissimum, cum exercitu optime merito, quantum est in vobis, fame, miserrima omnium morte, confecistis.*

CAPVT XXX. Pompeii Epistola ad Senatum.

Hac enim spe populus Romanus liberos suos ad bellum misit? hæc sunt præmia pro vulneribus, & totiens ob Rempublicam fuso sanguine? fessus scribundo mittundoque legatos, omnes opes & spes priuatas meas consumsi: quum interim à vobis per triennium vix annuus sumtus datus est. per deos immortales! utrum censetis me vicem ærarii præstare, an exercitum sine frumento & stipendio habere posse? Equidem fateor me ad hoc bellum maiore studio quam consilio profectum: quippe qui nomine modo imperii à vobis accepto, diebus quadraginta exercitum paraui; hostesque in ceruicibus iam Italiæ agentes ab Alpibus in Hispaniam submoui: per eas iter aliud atque Annibal, nobis opportunius patefeci. recepi Galliam, Pyrenæum, Lacetaniam, Ilergetes. & primum impetum Sertorii victoris nouis quidem militibus, & multo paucioribus sustinui: hiememque in castris inter sæuissimos hostes, non per oppida, neque ex ambitione mea, egi.

CAPVT XXXI. Quæ gesta exprobrat.

Quid deinde prœlia, aut expeditiones hibernas, oppida excisa aut recepta enumerem? quando res plus valent quam verba. Castra hostium apud Sucronem capta, & prœlium apud flumen Duriam, & dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia, & exercitu deletti, satis clara vobis sunt. Pro quis, ò grati Patres, egestatem & famem redditis. Itaque meo & hostium exercitui par conditio est. namque stipendium neutri datur: victor uterque in Italiam venire potest. Quod ego vos moneo quæsoque, ut animaduertatis; neu cogatis necessitatibus priuatim mihi consulere. Hispaniam citeriorem, quæ non ab hostibus tenetur, nos aut Sertorius ad internecionem vastauimus: præter maritimas ciuitates quæ ultro nobis sumtui onerique. Gallia superiore anno Metelli exercitum stipendio frumentoque aluit: & nunc malis fructibus ipsa vix agitat.

CAPVT XXXII.

Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumsi. Reliqui vos estis: qui nisi subuenitis, inuito & prædicente me, exercitus hic, & cum eo omne bellum Hispaniæ in Italiam transgredietur. Hæc epistola peruenerat Romam, quum adhuc in Vrbe Lucullus Consul ageret. Id circo negotio propere ad Senatum relato, quum & res cogeret, & Lucullus metu, ne Pompeius ad Vrbem veniens Mithridaticum sibi bellum præriperet, summo studio adniteretur; stipendium ei missum est.

Lucullo adnitente stipendium accipit.

IOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORVM

LIBER VNDESEXAGESIMVS.

Loco Libri XCIV. Liviani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. XCIV. Liuiani.

LVcullus consul aduersus Mithridatem equestribus prœliis feliciter pugnauit: & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites à seditione inhibuit. Deiotarus, Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis bellum in Phrygia mouentes cecidit. Præterea res à Pompeio in Hispania contra Sertorium prosperè gestas continet.

INterea L. Lucullus Consul, quum ad hostem peruenisset; eumque succinctum tantis copiis videret; prœlio congredi minime tutum ratus, intra munimenta se tenebat. Sed lacessente apud Otryas (Phrygiæ locus est) M. Vario, qui missis ab Sertorio copiis præerat; eduxit suos, aciemque ordinauit. Quum in eo essent, ut concurreretur, cœlum absque ullo qui animaduerti potuerit conatu diruptum, inter duas acies ingentem flammæ molem immisit, colore argenti, forma dolii similem. Sic eo die, territis prodigio utrisque, à pugnando temperatum; Lucullusque ad priora consilia ducendi belli rediit. Quum enim tot hominum millia in conspectu hostis alere, non in longum facile fore Mithridati crederet; quo certius exploraret, quantum ei copiarum esset, captiuos aliquot, seorsim unumquemque, iussit adduci. Ex quibus percontatus, *quot quisque contubernales in castris, cum quanto cibariorum modo reliquisset*; ita rationem iniit, ut intra triduum aut quatriduum fame laboraturos existimaret. Idcirco abundantem annonæ copiam in sua castra conuehens, satis habebat, si hostem annona prohiberet. Per hanc occasionem, quum equestria prœlia frequentia fierent, iisque superior Romanus esset; milites auidi pugnæ, *nihilque suæ virtuti inuium* iactantes, *in hostem uti ducerentur*, postulabant. Recusante Lucullo, atque *suam occasionem* iubente *exspectari*, prope seditionem ventum; *vel iniussu Imperatoris pugnaturos*

Prœlium inter Lucullum & Mithridaticos prodigio diremtum.

CAPVT II.

Lucullus Mithridatem fame consumere statuit.

turos

quam Cn. Pompeii adlatæ literæ sunt, in hanc sententiam scriptæ. *Si aduersus vos, patriamque, & deos Penates, totiens labores & pericula suscepissem, quotiens à prima adolescentia ductu meo scelestissimi hostes fusi, & vobis salus quæsita est: nihil amplius in absentem me statuissetis, quam adhuc agitis Patres Conscripti; quem contra ætatem proiectum ad bellum sæuissimum, cum exercitu optime merito, quantum est in vobis, fame, miserrima omnium morte, confecistis. Hac enim spe populus Romanus liberos suos ad bellum misit? hæc sunt præmia pro vulneribus, & totiens ob Rempublicam fuso sanguine? fessus scribundo, mittundoque legatos, omnes opes & spes priuatas meas consumsi. quum interim à vobis per triennium vix annuus sumtus datus est. per deos immortales? utrum censetis me vicem ærarii præstare, an exercitum sine frumento & stipendio habere posse? Equidem fateor me ad hoc bellum maiore studio quam consilio profectum: quippe qui nomine modo imperii à vobis accepto, diebus quadraginta exercitum paraui; hostesque in ceruicibus iam Italiæ agentes ab Alpibus in Hispaniam submoui: per eas iter aliud atque Annibal, nobis opportunius patefeci. recepi Galliam, Pyrenæum, Lacetaniam, Ilergetes. & primum impetum Sertorii victoris nouis quidem militibus, & multo paucioribus sustinui: hiememque in castris inter sæuissimos hostes, non per oppida, neque ex ambitione mea, egi. Quid dein prælia, aut expeditiones hibernas, oppida exscisa aut recepta enumerem? quando res plus valent quam verba. Castra hostium apud Sucronem capta, & prælium apud flumen Durium, & dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia, & exercitu deletti, satis clara vobis sunt. Pro quis, ò grati Patres, egestatem & famem redditis. Itaque meo & hostium exercitui par conditio est. namque stipendium neutri datur: victor uterque in Italiam venire potest. Quod ego vos moneo quæsoque, ut animaduertatis; neu cogatis necessitatibus priuatim mihi consulere. Hispaniam citeriorem, quæ non ab hostibus tenetur, nos aut Sertorius ad internecionem vastauimus: præter maritimas ciuitates quæ ultro nobis sumtui onerique. Gallia superiore anno Metelli exercitum stipendio frumentoque aluit: & nunc malis fructibus ipsa vix agitat. Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumsi. Reliqui vos estis: qui nisi subuenitis, inuito & prædicente me, exercitus hic, & cum eo omne bellum Hispaniæ in Italiam transgredietur.* Hæc epistola peruenerat Romam, quum adhuc in Vrbe Lucullus Consul ageret. Idcirco negotio propere ad Senatum relato, quum & res cogeret, & Lucullus metu, ne Pompeius ad Vrbem veniens Mithridaticum sibi bellum præriperet, summo studio adniteretur; stipendium ei missum est.

CAPVT XXX. *Pompeii Epistola ad Senatum.*

CAPVT XXXI. *Sua gesta comprobat.*

CAPVT XXXII.

Lucullo adniteute stipendium accipit.

Ibi

IOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORVM

LIBER VNDESEXAGESIMVS.

Loco Libri XCIV. Liviani.

L. Annæi Flori Epitome Lib. XCIV. Liuiani.

LVcullus consul aduersus Mithridatem equestribus prœliis feliciter pugnauit: & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites à seditione inhibuit. Deiotarus, Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis bellum in Phrygia mouentes cecidit. Præterea res à Pompeio in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

INterea L. Lucullus Consul, quum ad hostem peruenisset, eumque succinctum tantis copiis videret; prœlio congredi minime tutum ratus, intra munimenta se tenebat. Sed lacessente apud Otryas (Phrygiæ locus est) M. Vario, qui missis ab Sertorio copiis præerat; eduxit suos, aciemque ordinauit. Quum in eo essent, ut concurreretur, cœlum absque ullo qui animaduerti potuerit conatu diruptum, inter duas acies ingentem flammæ molem immisit, colore argenti, forma dolii similem. Sic eo die, territis prodigio utrisque, à pugnando temperatum; Lucullusque ad priora consilia ducendi belli rediit. Quum enim tot hominum millia in conspectu hostis alere, non in longum facile fore Mithridati crederet; quo certius exploraret, quantum ei copiarum esset, captiuos aliquot, seorsim unumquemque, iussit adduci. Ex quibus percontatus, *quot quisque contubernales in castris, cum quanto cibariorum modo reliquisset;* ita rationem iniit, ut intra triduum aut quatriduum fame laboraturos existimaret. Idcirco abundantem annonæ copiam in sua castra conuehens, satis habebat, si hostem annona prohiberet. Per hanc occasionem, quum equestria prœlia frequentia fierent, iisque superior Romanus esset; milites auidi pugnæ, *nihilque sua virtuti inuium* iactantes, *in hostem uti ducerentur*, postulabant. Recusante Lucullo, atque *suam occasionem* iubente *exspectari*, prope seditionem ventum; *vel iniussu Imperatoris pugnaturi*

Prælium inter Lucullum & Mithridaticos prodigio diremtum.

CAPVT II.

Lucullus Mithridatem fame consumere statuit.

tures clamantibus : donec accommodata tempori oratione mitigati quieuerunt. Neque multo post imperatorii consilii salubritas apparuit, quum penuria commeatuum mouere castra Mithridates cogeretur.

CAPVT III. *Mithridates ad Cyzicum ponit castra.*

Nam ille, quo, Lucullum falleret, cœnatos milites statim abduxit, noctem obscuram atque nimbosam nactus, & Oriente sole in Adrasti monte, qui Cyzico urbi est oppositus, consedit. Lucullus composito agmine ita insequutus, ut ne pugnandi necessitas imponi inuito posset, circa Thraciam quam vocant Comen, castra communiuit. Cognito deinde ex captiuis, *Regi circiter trecenta hominum millia, non ante parata copia, sed ex quotidiana subuectione maritima, & frumentationibus ali* : futura animo prospiciens, non continuit lætitiam, sed opere castrorum perfecto, aduocauit concionem, atque apud circumfusos ita orsus est :

CAPVT IV. *Luculli Concio ad milites.*

Omnium gentium atque populorum institutis, qui utique consensu à recta ratione nunquam discedit, ita videmus obseruari, ut in re bellica multis hominum millibus unus plerumque imperator præsit. multos enim manus, sed unum consilium res militaris desiderat. quemadmodum & in animantium corporibus complura membra capitis vnius imperio reguntur. Atque hoc non ideo tantum est utile, ne si plurium sit arbitrium, pestilentissima rebus gerundis dissensio nascatur : at quod deliberatum est, donec agendi tempus aduenerit, occultius sit & tectius. Atque hæc illa res est, quæ plurimam in Imperatore patientiam poscit ; ut constanter maneat in recte consultis, neque hostium ludibriis, neque suorum sermonibus inde se patiatur dimoueri.

CAPVT V.

Nec enim latere me potuit, quæ nuper ex ciuilibus bellis praua consuetudo, plurimorum etiam ex vobis corruperit mentes, ut quum milites Imperatoris operam nauare debeant, Imperatores ipsi esse velint, & quid de summa rerum iudicandum sit, decernere. Sed hos ego partes meas mihi relinquere, suas curare iubeo : simul autem omnibus lubens lætusque nuncio, nunc venisse tempus intelligendi, quo consilio pugnare volentium sit à me cohibitus impetus.

quo consilio paratam ostendat adesse victoriam.

Meis enim consiliis eo adactus hostis est, ut hunc in locum se demiserit, ubi necesse sit eum paulo post, rerum necessariarum penuria copias omnes amittere. Vos igitur, quanto plus ego ; quam vos omnes providerim : quandoque melius consuluerim communibus rebus.

CAPVT VI.

Vobis congredi cum hoste collatis signis placuit. quod si esset factum, aut fusi essemus, aut magno cum sudore æquis pugnassemus viribus. aut si fauentissimi dii fuissent, multo etiam tam sanguine obtinuissemus victoriam. At nunc prorsus incruentam reportabimus. idque fide mea spondeo : vos estote promissi memores. Quum deinde montem magnum supra Regis castra, opportunum ad omnia conspicatus, occupare locum conaretur, neque

Locum opportunum occupat.

repellente præsidio, quod hortatu Taxilis aliorumque amicorum Mithridates imposuerat, potiri posset ; inopinato Fortunæ munere, quod

tribus

viribus obtinere nequiuerat; est consequutus. L. Magius Sertorianis rebus diffisus, maxime quod occisum ab amicis ducem acceperat; clam missis ad Lucullum nunciis, *reditum* orabat: *si eius rei fides data esset, non sibi defore rationem, qua Regi noceret.* Annuente Lucullo, Regi persuadet, *nihil referre, quo loco castra hostis metetur. Fimbrianas legiones, quæ essent apud Lucullum, propediem ad se transituras. ita sine prœliis & sanguine victoriam penes Regem fore.* Grata erant quæ dicebantur, nec veri specie carebant: nota Fimbrianæ militis perfidia, & crebris aduersum duces seditionibus. Idcirco negligente custodiam locorum Mithridate, Romani angustiis sine incommodo superatis, castra in monte posuerunt. Magna ea & multiplex utilitas Lucullo fuit, ipsi commeatus sine metu subuehebantur; Rex toto prope modum agro, fluminibusque omnibus, & lacu Dascylite exclusus, perquam angusta frumentatione utebatur. Neque discessuro satis patens exitus erat; fossas multis locis obiiciente Lucullo: neque Lucullum ob locorum opportunitatem sic poterat depellere. & iam inclinante tempore anni reliquam annonæ spem inter clusum tempestatibus mare solicitabat. Idcirco duobus Imperatoribus varii animorum habitus erant: Lucullus admonebat amicos *tempus adesse præstandi, quæ promiserant*; Mithridates errore, postquam corrigi iam nequibat, intellecto, multa & diuersa secum agitabat. Tandem licet cum tanta militum multitudine vel per medios hostes erumpi posse videretur; oppugnandæ urbis consilium sedit. Fimbrianorum transitionem, cuius facta spes, subito discessu impedire in consultum putabat. Et quia Chalcedonensi pugna Cyziceni decem naues cum tribus hominum millibus amiserant; tanto facilior erat futura urbis expugnatio, precium autem operæ, si Cyzicus capta esset, ingens ostendebatur, & hac velut ianua Asiæ perfracta, futurum erat, ut victori tota prouincia pateret. Accedebat, quod ita omnia ad urbem clausa itinera erant, ut oppidani, licet in conspectu haberent Luculli castra, tamen vbi essent, ignorarent. Quippe Cyziceni in cognomine insula ad Propontidem colebant; & Mithridates milite abundans decem à terra castris oppidum adsidebat: & ad fretum quo à continenti dirimitur, utroque latere naues quadringentas admouerat: & barbari Romana castra digito monstrantes, obsessos horribili mendacio terrebant; *Armeniorum Medorumq; missas a Tigrane copias ibi consedisse* dictitantes. Non tamen desponderunt animũ, quamquam summa contentione omnibusq; viribus oppugnarentur. Etenim Mithridates capto sub vrbio, naualia duplici muro obsepserat: & reliqua urbe circumuallata, magnos excitabat aggeres, aliaque opera multa studiose faciebat; turres & testudines, & in

CAPVT VII. *Prodente Mithridatem L. Magio.*

CAPVT VIII. *Inde sunt Mithridatis res perquam impeditæ.*

CAPVT IX. *Quare expedire conatur oppugnatione Cyzici.*

CAPVT X. *Cyzicus terra marique clausa.*

signem ante alias machinam, centum cubitorum helepolin, è qua turris alia tollebatur, catapultis instructa, quæ telorum & lapidum quaquauersum velut imbrem spargerent, Niconidæ Thessali opus.

CAPVT XI.

Ad portum porro duæ quinqueremes inter se firmiter deuinctæ aliam turrim sustinebant, ita fabricatam, ut ubi muro admota esset, pons ex ea demitti subito in mœnia posset. His omnibus paratis, antequam vim tentaret, captiuos Cyzicenorum omnes in conspectum suorum adduxit, sperans illorum charitate lachrumisque moueri ad deditionem oppidanos posse. Sed illos multa nequidquam obtestantes, Pisistratus Cyzicenorum Prætor *abstinere nihil profuturis precibus* iussit; *& postquam semel in potestatem hostium venissent, fortiter ferre calamitatem.* Sic exploso commento Regis, ad seriam dimicationem ventum: quia progressa in nauibus turris, ponte mœnibus iniecto, quatuor armatos muris imposuerat.

Mithridatis stratagema.

CAPVT XII.

Id spectaculum ita perterrefecit obsessos, ut si continuo sequuti plures fuissent, in magno periculo res Cyzicena fuerit. Sed dum etiam in turri trepidatur, propugnatores resumtis animis quatuor illos detrudunt: naues que pice perfusas, & igni appetitas, inhibere retro cogunt, & sedi[illegible]ni subducere. Sic maritima oppugnatio inirritum cessit. sed à terra triplex eadem die conatus factus, machinæque admotæ. gnauiter ad defensionem concurentibus oppidanis, uti quoque loco necessitas postulabat. arietes aut libramentis saxorum iniectis præfringebantur; aut laqueis eorum auertebantur ictus; aut obiectis è vimine cratibus lana repletis eludebantur. contra ignita tela aceti & aquarum copia præsto erat. cætera missilia vestibus centonibusque oppansis impetu fracto cadebant irrita: nihil denique, quod humana suggerere aut exequi industria possit, à Cyzicenis omittebatur.

Cyziceni strenue se defendunt.

CAPVT XIII.

Neque tamen prohiberi potuit, ne pars mœnium succensa, sub vesperam concideret. Sed hostis ne per ruinas irrumperet, ardore incendii vetabatur. idcirco sequenti nocte obsessi alio munimento excitato clauserunt locum. Mithridates vana oppugnationis dolore æger, varie se torquebat, non solum virtute obsessorum, sed etiam casibus territus, quos plerique ad faventia Cyzicenis numina referebant. Aristagoras enim, qui in summo magistratu populi agebat, *Proserpinam adstitisse sibi in somnis* adserebat, *dicentem se [illegible] Ponticos tubicines, Africum se tibicinem comparasse.* Mirantibus hanc vocem Cyzicenis, sub primam lucem intumescere mare, ventisque sibilantibus machinæ stridere ceperunt. mox incredibili vehementia coortus Auster turres hostium, inter quas & illam insignem centum cubitorum altitudine momento disiecit: & machinas reliquas ita lacerauit, ut inutiles

Proserpina adiuuat Cyzicenos.

redderentur. Iliensium quoque multis apparuisse per quietem Mi-
CAPVT XIV. *Et Mineruæ.*
neruæ speciem ferunt, multo sudore manantis, ostensaque pepli parte disrupta, dicentis; *modo se ab ope Cyzicenis ferenda reuerti.* Aliud deinde miraculum captas superstitione mentes, pro diuersarum partium studiis, spe aut metu repleuit. Cyziceni præcipua religione Proserpinam venerabantur; *cui & ab Ioue dotis nomine datam insulam* adserebant. Ei quotannis vacca nigra faciebant: & dies solemnis sacrificii aderat, nec destinata deæ hostia suppetebat; sed cum cetero Cyzicenorum armento transfretum in pascuis, & in potestate hostium erat. Idcirco ut huma-
CAPVT XV.
nis ingeniis procliue est, cultus diuini magisterium sibi sumere; Messeniorum atque Lacedæmoniorum exemplo, qui centum tripodas statuere iussi, e ligno aut luto fecerant, pastam è farina formarunt in bouis figuram. iamque admouebant aris: quum per mediam urbem cursu fertur vera victima, quæ relicto armento sola per hostium classem de montibus adnatauerat; ne claustris quidem quæ ad angustias portus exstructa erant, morantibus; & sub aquis emenso, quod illa obtinebant spatio.
Victima Proserpinæ sponte accurrit ad aram.
Sacrificio summa Cyzicenorum lætitia, ob præsentem ut interpretabantur numinis fauorem, peracto; Regem amici *ne cum diis pugnare pergeret*, hortabantur. Ille nihil territus, à ceruice qua Dindymo monti
CAPVT XVI. *Mithridates alibi struit opera.*
urbs connectitur, aggere ducto, turres imposuit, tutiores à venti impetu futuras: cuniculos quoque egit; alacriter occurrentibus ad omnia obsessis: qui vicissim & ipsi suffodientes humum, aliquando ab ipso Rege in cuniculis suis opprimendo haud multum abfuerunt. Inter hæc etiam comperta Luculli præsentia magis erecti sunt animi: postquam missus ab Archelao Demonax primus id nuncium in vrbem intulit; dubitantibusque, puer, qui captiuitatem hostium fuga euaserat, interrogatus *ubi castra Romana essent*; digito commonstrauit. Neque prætereunda est via,
CAPVT XVII. *Miro modo Luculli nuncius in urbem penetrat.*
qua nuncius Luculli obsessam in vrbem penetrauit. Namque duos maximos vtres leui tabulæ subiecerat: vtribus insutæ literæ Luculli erant, quo aduersus humorem tegerentur. ab inferiori parte duæ regulæ distantes inuicem vtres continebant. Huic machinæ impositus, per traiectum septem millia passuum habentem, pedibus iter adgubernans, inter molem Mithridatis, atque insulam, vitabundus hostium classem, ad vrbem peruenit: nam procul visentibus non homo, sed marina pistrix esse creditus, nemine curante euaserat. Tandem & præsidii immittendi
CAPVT XVIII.
Lucullo reperta est ratio. In Dascylite lacu acatia satis magna commeabant, eorum quod erat capacissimum plaustris deduxit ad mare, militibusque repleuit. hi noctu transmisso freto incolumes peruenerunt in urbem, quorum auxilio confirmati Cyziceni, crebris eruptionibus fatigarunt.

garunt hostem; machinasque eius incenderunt. Tolerabat tamen ob- firmatus animo Mithridates, quamdiu celantibus rem ducibus, famem exercitus ignorabat. Postquam superueniens hiems maritimos com- meatus præclusit, & confecti inedia milites ne cadaueribus quidem hu- manis abstinebant, & è cibis insalubribus morbos mortesque contagio vulgabat; ut se parte copiarum exoneraret, obseruato tempore, quo profectus ad arcis cuiusdam oppugnationem Lucullus, aberat è castris, peditatus inutilem turbam, & omnem ferme equitatum, cum grege iu- mentorum inopia pabuli languido, & detritis ungulis claudicante, auersis ab hoste itineribus in Bithyniam misit. Ea res quum propere nunciata Lucullo esset, noctu rediit ad statiua; & postridie diluculo [illegible] huc huc, nec hiberna tempestate deterritus, cum decem cohortibus delectis & equitatu insequutus est. Niuosi dies erat, & incommoda multa properantibus obiicebantur. Itaque parte militum ob frigoris asperitatem deficiente, cum reliquis ad Rhyndacum adeptus est barba- ros, dum in transitu fluminis necessariam moram trahunt. Multa ibi Regiorum cædes facta, viui quindecim millia capti, cum sex equorum millibus, & iumentorum propemodum incredibili multitudine. tantis copiis ita deletis, ut etiam ex Apollonia feminas procurrerent in campos, diriperentque sarcinas, & interfectorum cadauera spoliarent. Aduersa Propontidis & Bythiniæ, sub idem tempus aggrauauit aliarum Mithri- datis copiarum clades. Fannius enim & Metrophanes Regius Prætor, à Mamerco victi, cum duobus millibus equitum in Mysiam profuge- runt: atque inde in Mæoniam digressi, quum hostem euasisse putassent, ipsius soli, cui se crediderant, plusquam hostiles insidias sunt experti, fe- ceruntque vulgatæ fabulæ fidem, Arimos ibi & fulminati à Ioue gigan- tis cubile ponenti. Delati certe in loca cæco subter terram [illegible] in- famia, saxis quoque & humo quasi fuligine quadam occultum ignem prodentibus, magna cum solicitudine oberrarunt; donec tandem vix reperta in castra Regia reuersi sunt. Eodem tempore præfectus Regis Eumachus, post egregios successus, necatamque cum uxoribus & libe- ris ciuium Romanorum magnam multitudinem, Pisidis, Isaurisque subactis, Cilicia tentata, quum in Phrygia bellum mouisset: Deiotarus Gallogræciæ Tetrarcha, vagantem adsequutus, magna clade adfecit. Hoc etiam anno Cn. Pompeius in Hispania prospere bellauit cum Q. Sertorio: qui iam curis & laboribus fessus, & quia se peti videbat eorum insidiis, qui se remoto salui esse non poterant; ad obeunda ducis munia segnior, in luxum & libidines declinabat. Vnde quum frequentius ac- cumberet, quotidie ad iram pronior, multis ob suspicionem dol[illegible]

Mithridates partem copiarum e castris dimittit.

CAPVT XIX.

Sua Lucullus [illegible] delet.

CAPVT XX.

Alia Mithridaticorum clades.

CAPVT XXI.

Sertorius declinat.

deliter interfectis, ceteros ad maturandam coniurationem acrioribus stimulis incitauit. Erant illi iam antea, simul ex ingenti metu, per virtutem atque felicitatem Sertorii, animos ad spem transtulerant, liuore & æmulatione potentiæ infensi: & crebris Perpernæ sermonibus incendebantur, qui sibi deberi summam imperii propter nobilitatem generis existimabat. Idcirco clandestinis opprobriis Sertorium apud credulos onerando, sortem suam ceterorumque invidiose deflebat. *Quisenim,* inquit, *malus genius eo calamitatis nos compulit, vt Sullæ terrarum omnium marisque dominium obtinenti parere dedignati, vbi licuisset domi manentibus, salua dignitate, saluis facultatibus in otio degere; Sertorium sequamur; & voluntariam sub inani libertatis specie seruitutem amplexi, dicto exsulis geramus morem? egregio scilicet præmio, quod ridicula omnibus appellatione* Senatus *vocamur; sub decoro nomine, non minus laborum contumeliarumque, ac si* Celtiberi *aut Lusitani essemus, perferentes! At qui Romæ remanserunt, cum amplissimis emolumentis Sacerdotia & Magistratus capiunt; prouincias sortiuntur; triumphos ducunt: & unapeidem remoto domino, ipsi rerum omnium moderatores sunt & arbitri. At nos contemtum & vile vulgus obscuri hominis imperio premimur: perpetuumque & ipsi Dictatorem, sed deteriore conditione nostra patimur, quam illi Sullam habuerunt. Sulla enim armis sane potentior, ab inuitis forsitan, sed tamen ius istud habentibus,* Dictatura *noui generis imperium obtinuit; sed paulo post sponte sua positurus: hic neque bello nos vicit, vt vel hoc iure plus pollere debeat; neque nostris suffragiis adeptus potentiam, tenet stringitque, non temporum limites ullos, non rerum aut negotiorum circumdari patiens. Ad hæc Sulla hic crudelior, non inimicos suos tantum, ut ille, proscribit; sed socios omnis fortunæ amicosque trucidat, vitam his eripiens, sine quorum ope viuere ipse non potuisset. Neque licet aut vacat, de aliorum interitu queri. iam ubi hos sermones aliquo iudicio resciuerit, hæc libertas nobis ultimo cruciatu luetur.* Atqui his querelis occupatæ hominum mentes, imperia Sertorii contemnebant: aut si qui suscepissent, contra utilitatem & consilium eius bene cogitata in exitium, omittendo præcepta, faciendo vetita, conuertebant. destitutusque ministerio Sertorius, quum multa præclare prouideret, non alium consiliorum fructum, quam tædium irriti laboris, & duræ indignæque sortis grauem atque inanem conquestionem capiebat. Anno sequenti M. Terentius M. F. Varro Lucullus, C. Cassius Varus, Consules facti, legem Terentiam & Cassiam frumentariam tulerunt, ut annonæ Vrbis consuleretur. Piratis enim maria diu infestantibus, sublato generis humani commercio, non modo negotiatores nauigare prohibebantur; sed ne classibus quidem Romanis tutus cursus erat. Igitur plebs penuria commeatuum sæpe tumultuabatur; curamque Patrum intendebat, ut

CAPVT XXII.

[illegible] suis reddit Perpenna.

CAPVT XXIII.

Suam & Romæ manentium fortunam comparat.

CAPVT XXIV.

Sic multa incommoda Sertorio.

CAPVT XXV.

A. V. C. DCLXXV.

Tumultus Romæ propter annonam.

Bacchici numinis plenam se ferens, quo primum tempore Romam venalis est deductus, conspecto dracone, circa dormientis caput instar coronæ conuoluto, magnam viro potentiam prædixerat. Cognito hominum consilio, statim ex oppido venerunt armati, qui eo ex fuga reprehenderent. His fusis fugatisque, quum multa arma militaria cepissent, abiectis gladiatoriis, quæ oderant, illa læti gratulabundique sumserunt.

CAPVT III. *Claudius Pulcher male rem gerit adversus Fugitivos.*

Inter hæc Claudius Pulcher legatus, cum tribus millibus armatorum ex Vrbe accurrit; & ad Vesuuium montem, quo illi se receperant, castris positis, aditum, qui vnicus ea parte, atque is difficile tamen & impeditum iter præbebat, obsedit. Illi nullas circa stationes, qua inaccessus videbatur, conspicati; per abrupta cauasque fauces catenis ex vite siluestri confectis se demiserunt, vno relicto, qui deiectis armis postremo ipse quoque descendit. Spartacus postquam incolumes omnes recepit, solerti cum audacia statim ad castra Romanorum duxit, & improuisi periculi consternatione ita terruit Claudium, ut turpi fuga castris desertis, aliquot cohortes quatuor & septuaginta gladiatoribus cederent.

CAPVT IV. *Spartacus auget copias.*

Res prosperæ, ut adsolet, statim inuenerunt socios; multique pastores, durum & pernix genus accesserunt ad partes: quorum robustissimum quemque armauit Spartacus; reliquos antecursorum & velitum numero habuit. Seruitiis deinde ergastulisque concitatis, quum celeriter ad hominum millia decem coiuissent, quod armorum erat inopia, scuta ex vimine dedit, eratque is facilis labor solitis vasa agrestia ex viminibus nectere: & unoquooque se ad eam artem in formam equestris parmæ armante, celeriter confecta res est. mox mactatis pecoribus, parmas cooperiebant, quum coria recens detracta, quasi glutino ad hærescerent. ferro dein ergastulorum recocto, gladios ac tela fabricabant. His rebus festinare coactus P. Varinius Prætor, cui Senatus negotium extra ordinem dederat; cum iusto exercitu, sed tumultuarie conscripto aduenit.

CAPVT V. *Successus, & sævitia Fugitivorum.*

Sed legatum eius Furium cum duobus millibus militum præmissum à prætore, acie congressi Fugitiui fuderunt. Qua victoria usi sævius etiam infestiusque totam Campaniam peruagati sunt. nec villarum atque vicorum vastatione contenti Coram, Nuceriam, & quæ Romanis exercitibus tot per annos restiterat Nolam, crudeliter populabantur. nactique nonnullos quibus maxime infensi erant, eorum morti nefandum in modum illudebant, lacera corpora, sed adhuc sperantia, ne cito dolore defungerentur, omittentes. Alii in tecta iaciebant ignes, multique ex locis quæ occupata erant, serui, quos ingenium socios dabat, abdita dominis, aut ipsos trahebant ex occulto, neque sanctum aut nefandum quidquam fuit iræ barbarorum, & seruili ingenio; nequiente prohibere

Spar-

Spartaco, quamquam multis precibus oraret. Igitur, ut alio consilio eos ab hac immanitate abduceret, simulque aduentus sui celeritate præuerteret nuncios; raptim in Lucaniam ductis copiis, Cossinium, qui datus Prætori adiutor fuerat, cum magna militum manu apud Salinas agentem, ita improuiso impetu oppressit, ut nihil propius sit factum, quam vt lauantem comprehenderet. Impedimenta certe eius omnia diripuit, vestigiisque fugientium hærens multos occidit, & castra eorum cepit, ipso ibi Cossinio interfecto. Hinc Lucaniæ magnam partem Thurinum maxime Metapontinumque agrum in potestate Fugitiui habuerunt, ipsis quoque vrbibus eodem bello potiti. At Varinius dum hæc aguntur à Fugitiuis, ægra parte militum autumni grauitate, neque ex postrema fuga, quum seuero edicto iuberentur, ullis ad signa redeuntibus, & qui reliqui erant, per summa flagitia detrectantibus militiam; Quæstorem suum C. Thoranium, ex quo præsente vera facilime noscerentur, in Vrbem miserat: & tamen interim cum volentibus in expeditionem prodiit. Auxiliis deinde contractis, quum quædam non inprospere gessisset; contra morem fiducia augeri Romanis & promi lingua cepit. quo Varinius contra spectatam rem incaute motus, nouos incognitosque & aliorum casibus perculsos milites, ducit tamen ad castra Fugitiuorum presso gradu; silentes iam, neque tam magnifice sumentes prœlium quam postulauerant. At Fugitiui certamine consilii inter se iuxta seditionem erant, Crixo & gentis eiusdem Gallis atque Germanis obuiam ire & ultro offerre pugnam cupientibus. Contra Spartaco dimittere quæ haberent è loco commoda, & quam integro exercitu sperarent, cum periculo victoriam quærere non placebat. Quo deinde ordine ac loco res unaquæque gesta sit, amissis, quæ de hoc bello erant prodita, non habeo dicere. Illud certum utique habetur, multis prœliis victum à Spartaco Varinium esse, & adeo ægre elapsum, ut equum illius lictores quæ cum fascibus & insigniis magistratus, ad Spartacum Fugitiui detulerint, quibus etiam postea usus est. Eodem tempore quum forte præclusus à P. Varinio Spartacus fuisset, insigni astu elapsus est. Quum enim operibus hostium in arctū coacti essent Fugitiui, consumtis iam alimentis, nec suppeditantibus ex propinquo, secunda vigilia cuncti egrediuntur, relicto buccinatore in castris, & ad vigiliarum speciem procul visenti cadaueribus, quæ erexerant fulta palis, per modica interualla ante portam fixis. Ea veste atque armis adornata, quum per tenebras, aut dubia adhuc luce satis tegerent fraudem, & per tota castra ignes collucerent, facile deceptus hostis est, ut eodem adhuc loco Fugitiuos esse crederet. Multa demum lux aperuit quid actum esset, missique

CAPVT VI.

Cossinius à Spartaco interficitur.

CAPVT VII.

Fugitiui inter se discordes.

CAPVT VIII.

Spartacus insigni astu elabitur.

CAPVT IX.

sunt equites, qui vestigia Spartaci scrutarentur, & quantum possent, damni ac moræ facerent. At ille visis equitibus, priusquam cum reliquo exercitu adesset Varinius, propere nanctus idoneos ex callibus duces, Picentinis deinde Eburinis iugis occultus ad Nares Lucanas, atque

Varinius Spartacum insequitur.

CAPVT X.

inde prima luce peruenit ad Popili Forum ignaris cultoribus. Ac statim Fugitiui contra præceptum ducis rapere ad stuprum virgines, matres, & aliis sceleribus operam dare; multum obtestante Spartaco, cui præter humilitatem sortis, nihil ad eximii Imperatoris tuendum nomen deerat. Neque sapientiæ egebat, qua futura prospiceret. victoque Varinio, quum maiorem esse Romanam potentiam intelligeret quam vt sperare interitum eius posset, auctor ad Alpes eundi suis erat, ut iis superatis diuersi Thraces Gallique suam quisque patriam repeterent. Sed illi multitudine confisi, & elati successu spernebant salubre consilium, &

Spartacus eximius Imperator.

CAPVT XI.

deuastanda Italia, suæ libidini auaritiæque indulgebant. Jam enim circa Consentiam & Metapontum delectibus agendis ita creuerant, ut tum quidem Spartacus trigintamillia, Crixus decem sub signis habuisse tradatur. nam tertius ducum Oenomaus superiore bello perierat. Interea dum Romana arma domi à seruis contemnuntur; in remotis prouinciis contra potentissimum Regem Imperatore Lucullo magna cum gloria fulgebant. Omnem jam non commeatum modo Mithridates, sed etiam opes, copias, spem denique expugnandæ Cyzici consumserat. Igitur Hermæo Varioque traditis peditibus, quorum numerus adhuc triginta millia superabat; ipse maritimo itinere in Regnum cogitabat reuerti.

Mithridates desperat de expugnatione Cyzici.

CAPVT XII.

Noctu abnauigat.

Noctu quo falleret obsessos, *conscendi nauigia* iussit: Sed ea maioris trepidationis caussa fuit; dum inter tenebras metu reuerentiam *imperii* vincente, certatim & promiscue ad naues ruitur, quædam nimium multis qui inscenderant, submersa sunt; aliæ turbatæ atque circumactæ plus adhuc moræ consternationisque fecerunt. Hoc modo ægre solutis anchoris Parium Rex peruenit. Quod ubi postridie à Cyzicenis est cognitum, excurrentes in Pontica castra, reliquam adhuc ægrotam multitudinem conciderunt, ablatis quæ verti in prædam poterant. Sub idem tempus

CAPVT XIII.

Archelaus classis Regiæ præfectus (*Aristonicum* Plutarchus appellat) in potestatem Luculli peruenit. Miserat eum Mithridates, ut negotium facesseret hosti, ne recedentem à Cyzico sequi posset: dederatque decem millia aureorum, ad Fimbrianas corrumpendas legiones. Sed ille fidem à perfidis inepte sperare ausus, quum tamquam ad accipiendas copias destinato tempore venisset; occisis quos secum adduxerat, comprehenditur. Lucullus audito pedestres Mithridatis copias Lampsacum petere, continuo insequutus, ad Æsepum amnem deprehendit, qui tum

Lucullus peditatum Regium assequutus cædit.

anni tempore pluuioso plurimum creuerat. Ibi Granicus & Æsepus amnes cruentarunt undas; Regiorumque partim aquis hausta, partim hostilibus concisa armis, ad millia viginti perierunt. magnus præterea captus est numerus: plusquam undecim millia in prœlio ceciderunt. Ceteros quum se munimentis oppidi clausissent; Lucullus obsedit: donec à Mithridate missa classis, & illis & Lampsacenis omnibus exportatis, vacuam vrbem victori reliquit. Hic euentus obsidionis Cyzicenæ fuit: qua periisse de Regiis militum lixarumque ad trecenta millia putantur. Cyziceni sua & Luculli virtute incolumes, quo grati erga benemeritum essent, ludos victoriæ solennes instituerunt, *Lucullea* vocantes: ipsumque quum ingressus vrbem esset, exquisitis honoribus acceperunt. Mithridates interea, quum quinquaginta naues, in quibus decem millia delectorum virorum imposuerat, L. Vario, & Alexandro Paphlagoni, & Dionysio Eunucho tradidisset; cum aliquanto ampliore numero Perinthum nauigauit: frustraque tentata oppidi capiundi spe, Nicomediam Bithyniæ petiit. postquam apud Parium ex utraque classe multas naues tempestate perdidisset. Neque Lucullo tempus per otium transigebatur, quin ex omni Asia nauibus ad Hellespontum contractis, classem compararet: tanta fiducia, vt Senatui tria millia talentorum ad eos vsus decernenti rescriberet; *summam eam ærario se parcere: neque ideo minus auxilio socialium nauium Asiam ab incursu Regiorum esse liberaturum.* Neque promissa eius magnificentiora, quam facta fuerunt. Classem ita distribuit, ut cum parte nauium, ad recipiendas Phrygiæ Vrbes Valerium Triarium; cum aliis Voconium Barbam ad distinendum Nicomediæ Mithridatem mitteret: ipse reliquis ad ea quæ occurrerent vsurus. Ab omnibus feliciter res gesta. Triarius Apameam, quæ *Cibotus* cognominabatur, maximum post Ephesinam vrbem Asiæ emporium obsedit. Erant magna beneficia Regis penes Apamenos, quod terræ motibus quassatam vrbem, centum talentis publice dono datis, refecerat. Igitur acris aliquamdiu defensio, & post expugnationem, cædes eorum etiam qui in templa confugerant, fuit. Dum ad hunc modum Apamea vastatur, Prusa quæ sub Asiatico Olympo iacet, per Barbam capta ac direpta est. Triarius etiam Prusiadem maritimam vrbem, quæ olim Cius fuerat, volentibus oppidanis recepit, qui præsidium Regis expulerant; eo merito libertatem ab Romanis adepti. Ea res etiam Nicæam tradidit Romanis, diffugientibus noctu ad Mithridatem, qui tuendæ fuerant impositi: quod animos Nicæensium ad Romanam amicitiam inclinare sensissent. At vero Lucullus, qui ab Hellesponto Troadem petierat, quum in fano Veneris pernoctasset; vocari se à dea ad oberrantem in proxi-

CAPVT XIV.

Clades Mithridatis ad Cyzicum.

CAPVT XV.

Lucullus decretam ab Senatu pecuniam remittit.

CAPVT XVI.

Apamea & aliæ urbes à Romanis capiuntur.

CAPVT XVII.

Lucullus somnium suum exponit amicis.

proximo prædam somniauit, statimque iussis conuocari amicis, Græcisque comitibus; *Non potui differre*, inquit, *quin protinus exponam vobis, quod mihi visum obuenit in templo.* somnio deinde narrato, *talis inquam, per quietem obuersata mihi species est, sed ita expressa & velut solida comprahensionis, vt ista videre ac audire, totis sensibus; non autem per inanes somni figuras imaginari*

CAPVT XVIII.

Lucullus philosophos secutus habetur.

crederem. Sane iam olim sæpius, sed maxime, quum proquæstore missus à Sulla ad Ptolemæum Alexandriæ agerem, de omnibus eiusmodi rebus diligenter audiui disserentes doctissimos viros. Erat enim tum etiam hic Antiochus mecum; & antea iam Heraclitus Tyrius agebat Alexandriæ, qui & Clitomacho multos annos & Philoni operam dederat. Sed ita mihi hæc intricata, & ab hominis certa cognitione remota videbantur; ut inter disputationes eruditorum, id semper probabile videretur, quod à disserente defendebatur. nam etiam qui decreta sua parum confirmarent, plerumque sententiam aduersariorum haud inepte refellebant.

CAPVT XIX.

Verum aliquid certe comprahendi posse disputat.

Igitur eo inclinabam, ut incertam omnium opinionem, neque firmiter comprahendi posse quidquam arbitrarer. Sed vnum vbique occurrebat irrefragabile veritatis argumentum, vt si dubitandum esse de omnibus putarem, id tamen fore viderer, esse utique de rebus dubitationem, & me esse qui dubitarem. Ab hoc minime obscuro aut fallaci gradu, statim eo adscendebam, vt sine vlla fluctuatione comprahenderem, esse aliquam humana superiorem naturam, quando nec ipse me fecissem, & quoniam essem, ab aliquo certe factus essem. Id autem cuius potentia & ego, & quidquid est, nec ab se ipso est, exstitissemus; non aliud intelligere poteram, quam quod video Dei appellatione apud omnes censeri.

CAPVT XX.

Nam etiamsi plerasque apud gentes complures dii coluntur; tamen sapientissimus quisque deorum omnium unum Regem patremque credit, à quo descendat, quidquid inferioris ordinis est, non potestate cum illo, non natura comparandum. Vt igitur haud inepte dubitari queat, quantum quæ in hoc fano colitur Venus valeat, quantaque sit huius loci sanctimonia: sic etiam experientia constat, neque ratione refragatur, esse aliquam maiorem humana potestatem, quæ de futuris, aut etiam præsentibus ita moueat hominum mentes; ut illo stimulo admonitæ, non inclinentur modo ad credendum, sed etiam penitus ita se rem habere pro certo compertoque habeant.

Esse aliquam maiorem humana potestatem, certum.

CAPVT XXI.

Mihi sane ita nunc adfectus est animus, vt de veritate rerum, quæ mihi per quietem sunt ostensæ, minus etiam dubitare possim, quantum cumque inhibere adsensum coner; quam de his quæ nunc videns vigilansque facio. Hæc agenti cum amicis, dum adhuc loquebatur, superuenerunt ab Ilio nuncii, *tredecim conspectas esse Regis quinqueremes, Lemnum vbi præfecti classis ad ancoras stabant, petituras.* Igitur propere euectus inter Tenedum & Achæorum stationem prœlio commisso, Isidorum qui nauibus illis præerat, interfecit; naues omnes cepit. Inde mari Ægeo Lemnum profectus ad ceteram classem expugnandam, in deserta insula, ubi Philoctetæ casum

Somnii eius exposito, et demonstrata.

æneus serpens, arcusque & fasciis illigatus thorax indicabat, præfectos Regios deprehendit. Nec elici ad pugnam poterant: subductasque ad litora naves, tabulatis superstantes acriter defendebant. Multus ibi labor fuit, multaque vulnera accepta; quia in hærentes litori naves, à fluctuantibus, tamquam firmata in stabili solo castella levi & irrito conatu petebantur. Postremo circummissi alia parte milites exscensione facta à tergo circumvenerunt hostem: & occisis nonnullis, alios propellere naves, & in aquas se recipere coëgerunt. Ibi inter duo maxima discrimina deprehensi, & utrum magis vitarent incerti, dum neque altum petere metu Hostilium navium audent, & terra ab expositis prohibentur, ad oram oberrantes, utrimque vulnerabantur. Sic velut indagine deprehensi sunt omnes, nisi quos mors obita ferro eripuerat. Duces ejecto in terram navigio speluncam ingressos, male texerunt latebræ: postera die quum caperentur, Dionysius epoto quod secum habebat veneno, statim exanimatus est. Alexandrum Lucullus ad triumphum servari voluit. L. Varius, quia Senatorem Romanum in triumpho duci fas non erat, post contumelias & ludibria supplicio adfectus est. Quod ne faciliori forte exitu anteverteret, Lucullus suis, *ne quem luscum occiderent* (captus enim altero oculo erat Varius) præceperat. Multi & alii proscriptorum tunc interempti sunt. Duæ & triginta naves Regiæ, cum onerariis compluribus eo tempore demersæ aut captæ fuerunt. Hæc à Lucullo ad Senatum perscripta magnam in Urbe lætitiam excitarunt, maxime postquam est cognitum, *classem hostium, quæ duplici prœlio deleta aut capta fuerat, sub acerrimis ducibus Italiam petere voluisse.* His confectis Lucullus ad expellendum Bithynia Regem properabat: hunc enim credebat à Voconio attineri, legato suo, quem ea gratia Imperator præmiserat. Sed ille Samothracen profectus, dum superstitionibus dat operam, diesque cærimoniis & initiando terit, Mithridati præbuerat effugiendi copiam: qui si in tempore adfuisset, clauso maris exitu, capi Mithridates Nicomediæ potuisset. Nam à terra binis castris obsidebatur: quia M. Cotta, ut acceptum ad Chalcedonem dedecus aboleret; satis impigre Nicomediam perrexerat, castris ad vicesimum fere lapidem ab oppido communitis, ne pugnare contra commodum cogeretur. Eodem & Triarius non invitatus occurrit; & quia Rex intra mœnia suos reduxerat, ab utroque Romanorum exercitu cepit obsideri. Quod interim mediocriter ferens, postquam gemina navali pugna classem amissam didicit; Lucullo superventuro se ratus imparem, Pontum petere classibus decrevit. In hoc itinere denuo tam fœda tempestate conflictatus est, ut navalis prœlii instar esset, duplicique hac clade

CAPUT XXII. *Pugna navalis inter Lucullum & Regios.*

CAPUT XXIII. *Præfecti Mithridatis capiuntur.*

CAPUT XXIV.

Voconii negligentia Mithridates elabitur.

CAPUT XXV.

Sed Pontum petens tempestatibus corripitur.

Mithridates, prius ad Parium, & nunc haud procul Heraclea, ad decem hominum millia, & rostratas sexaginta, florem exercitus sui classisque

CAPUT. XXVI.

deperderet. Eam calamitatem ad iram Priapenæ Dianæ superstitiosi homines retulerunt; cujus à Regiis spoliatum templum, abreptumque simulachrum fuerat. Amissa magna parte classis, cum plerisque reliquis navibus in ostium fluminis Hypii, quod haud procul Heraclea abest, Rex se recepit. Is tum status Heracleæ erat, ut magis aliena à Romanis ob sublatos publicanos, quam in potestate Regis esset. Igitur, dum necessario stationem in flumine, nondum sedato mari habet, solicite inquisito, Lamachum in summo magistratu agere comperit: quo nuncio erectus, quod veteri amicitia cognitus illi Lamachus erat; missis idoneis hominibus, multa largiendo pollicendoque perfecit, ut operam suam Lamachus addiceret, quo Rex in Urbem reciperetur.

Mithridates Heracleam ire cogitat.

CAPUT XXVII.

Dicta die solemne sacrificium Lamachus instituit extra urbem: vocato populo, ne portæ consueto tempore clauderentur. Ad Regem interea myoparo Seleuci archipiratæ mittitur, quem conscenderet; quia navis oneraria, qua erat vectus, ob violentiam tempestatum utilis esse desierat. Dehortabantur maximopere amici, *ne corpus suum hominibus incognitæ fidei crederet:* quorum ille metum tali sermone castigavit: *Ego vero fidem vestram, amoremque, multis & magnis documentis experta novi & æstimo: nihilque dici scio à vobis, quam ab optimo animo, verissimoque adfectu profectum. Sed inter dum hæc ipsa, quamlibet omnino sunt præstantissima, bonis consiliis obstrepunt: quoties aliquid in speciem periculosum suscipi res cogit, timor vetat.*

Amicis dissuadentibus.

CAPUT XXVIII.

Sed Rex adversus illorum opinionem disputat.

Ideoque in præsentia, quum vestrum animum & probem, & ut eum semper mihi custodiatis, enixe petam, à sententia tamen vestra dissideo. Videtis ea nunc esse tempora mea, ut evadere pericula non aliter nisi periculo possim. Nemo opinor, in hoc toto negotio mihi temeritatem imputabit: paratissimus quum essem ad bellum, tamen iterum iterumque consideravi, restiti, distuli, donec apud omnes constaret, bellum opportunius sumi non potuisse. Tamen magnæ me calamitates & discrimina deprehenderunt; iis nempe viis, quas cavere aut occludere nemo mortalium queat. Ipsos mihi deos adversatos esse scitis; quum Rhodios Isis, Cyzicenos Proserpina defenderent: quum Neptunus classes meas tempestatibus persequeretur. Sed erit aliquis irarum modus; & quod à pueritia sæpe mihi contigit, præsens vexatio majore aliquo præmio pensabitur: nec enim frustranea semper erit hæc diligentia colendi deos, qua nemini concedere soleo: perpetuo mecum habens sapientiæ sacrorumque magistros.

CAPUT XXIX.

Sibique bonam esse spem ostendit.

Quod si decretum de me est, hæcque superis sententia sedit, ut oppressum deletumque velint: at opera dabitur, ut impavidum obruant. Sed absit omen! & bona potius spe votisque me prosequamini: nam & mihi præsagit animus, hoc mihi non ad securitatem modo

Et pervenire modo iter, sed etiam ad augendas opes aditum fore. Seleuco satus confido; plus etiam Lamacho: neque dispicio, quomodo sperare majora ab Romanis proditi mei quam à me servati præmia possint. Sed & populus Heracliensis ita est alienatus, ut quidlibet potius, quam Romanum imperium laturus videatur. Ita metu suorum castigato, confidenter ingressus piraticam navem, prius Heracleam introivit, quam obruti vino homines adventum ejus persentiscerent. Postero demum die, quum essent ad concionem vocati, Regem se habere didicerunt: qui humaniter eos alloquutus, & *ad servandam sibi benevolentiam* hortatus, quatuor millia præsidio cum præfecto Connacorige imposuit; quo ab Romanis, si forte signa convertissent, defenderentur. Divisa deinde populo, sed præcipue magistratibus pecunia, Sinopen, & inde Amisum navigavit.

CAPUT XXX. *Mithridates Heracleæ præsidium imponit.*

Errata quædam graviora Operarum.

LIb. 1. cap. 33. m. pro *Oratio* leg. ovatio. 1, 17. m. *fuerunt* leg. ferunt. 5, 14. p. *datum* l. datam 6, 7. p. *repetentibus, bellum* l. repetitis bellis. 8, 38. m. *recuperanda* l. recuperandæ. 11, 29. m. *angitur* l. ungitur. 13, 15. *defugere* l. defugerem, 14, 59. *Adramylti* l. Adramytti, 25, 5. f. *mentem* l. ruentem 28, 43. p. *Cyricenum* l. Cyzicenum. 29, 16. m. *Tribunis* l. Tribunus. 33, 44. p. *M. Aquill.* l. *M'.* Aqu. Atque idem vitium crebro recurrit. 33, 49. p. in summa pagina & aliquot seqq. *Q. Aquill.* l. M'. Aqu. 38, 61. p. *nam enim* l. jam enim. 59, 4. *multos* l. multas.

FINIS.

ARGENTORATI

Apud SIMONEM PAULLI BIBLIOPOLAM.

M. DC. LXXIV.